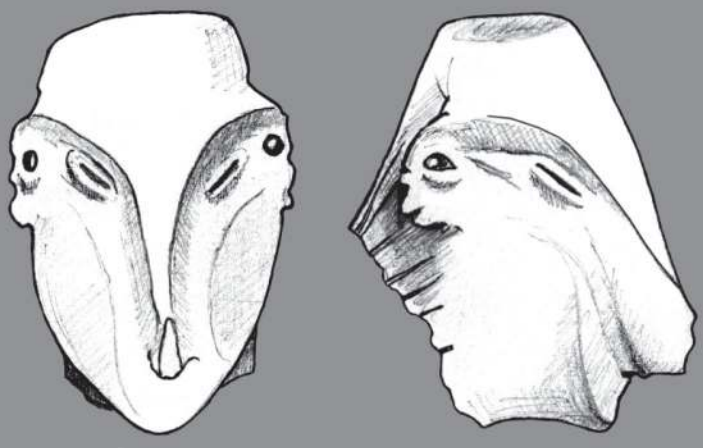
БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
НАЦИОНАЛЕН АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТ С МУЗЕЙ

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОТКРИТИЯ И РАЗКОПКИ

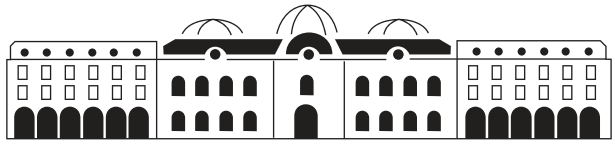
ПРЕЗ 2020 г.

Книга I

София
2021

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОТКРИТИЯ И РАЗКОПКИ
КНИГА I
ARCHAEOLOGICAL DISCOVERIES AND EXCAVATIONS
BOOK 1

Главен редактор / Editor-in-Chief

Христо Попов / Hristo Popov

Заместник главни редактори / Deputy editors-in-chief

Анастасия Чолакова, Георги Иванов / Anastasia Cholakova, Georgi Ivanov

Редакционна колегия / Editorial board

I. Археологическа карта на България / I. Archaeological map of Bulgaria
Георги Нехризов / Georgi Nekhrizov
Иво Д. Чолаков / Ivo D. Cholakov
Надежда Кечева / Nadezhda Kecheva
Силва Събкова / Silva Sabkova

II. Праистория / II. Prehistory
Десислава Такорова/Desislava Takorova
Атанас Цурев/Atanas Tsurev

III. Тракийска археология / III. Thracian archaeology
Георги Иванов / Georgi Ivanov
Маргарит Дамянов / Margarit Damyanov
Калин Маджаров / Kalin Madzharov

IV. Антична археология / IV. Classical archaeology
Марио Иванов / Mario Ivanov
Милена Райчева / Milena Raycheva
Емил Нанков / Emil Nankov
Анастасия Чолакова / Anastasia Cholakova
Мила Чачева / Mila Chacheva
Александър Харизанов / Alexander Harizanov

V. Средновековна археология / V. Medieval archaeology
Петър Димитров / Petar Dimitrov
Елена Василева / Elena Vasileva
Владимир Стайков / Vladimir Staykov

Автор на картите: Никола Тонков / Author of the maps: Nikola Tonkov
Графичен дизайн: Росица Кънева / Graphic design: Rositsa Kaneva

На корицата: антропоморфна фигурка, керамика, късен неолит – ранен халколит (ок. 5100 – 4800 г. пр. Хр.), с. Бъта, общ. Панагюрище; разкопки на Явор Бояджиев, Камен Бояджиев, Валери Петров; автор на рисунката: Вероника Такиева

On the cover: anthropomorphic figurine, ceramics, Late Neolithic – Early Chalcolithic (c. 5100 – 4800 BC), Bata village, Panagyurishte municipality; excavations of Yavor Boyadzhiev, Kamen Boyadzhiev, Valeri Petrov; author of the drawing: Veronika Takieva

Печат: Булгед ООД / Print: Bulged Ltd

ISSN 1313-0889 (PRINT)
ISSN 2603-3658 (ONLINE)

http://series.naim.bg/index.php/ADE

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
НАЦИОНАЛЕН АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТ С МУЗЕЙ
BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
NATIONAL ARCHAEOLOGICAL INSTITUTE WITH MUSEUM

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОТКРИТИЯ И РАЗКОПКИ ПРЕЗ 2020 г.
КНИГА I
ARCHAEOLOGICAL DISCOVERIES AND EXCAVATIONS IN 2020
BOOK 1

София / Sofia
2021

ДРАГИ КОЛЕГИ,

Имам удоволствието да Ви представя новия том на „Археологически открития и разкопки“ (АОР), който очертава богатите резултати от проучванията през 2020 година. Дължим извинение за забавянето на публикацията. Без да търсим поводи за оправдание, все пак, трябва да отчетем, че предоставената възможност за увеличен текстови обем и по-богат илюстративен материал на отделните статии имат своята цена като редакторско време и работа. За втора поредна година томът излиза в две книги. Мисля, че тази тенденция ще се наложи трайно. Разрешенията за теренни археологически проучвания през последните години вече постоянно надхвърлят броя от 500 за сезон. Като поредна стъпка към усъвършенстването на съдържанието за 2021 г. ще предприемем още едно увеличаване на обема на резюметата на английски език. Това прави изданието по-достъпно и по-търсено от нашите колеги в чужбина, като им дава по-добра възможност да се запознаят с най-новите постижения на българската археология.

С настоящото издание отчитаме календарната 2020 година. С разпространението на COVID-19 тя донесе много болка и страдание. Като всички сфери на обществения и икономическия живот и полевата археология, заедно с работата в музеите и лабораториите бяха тежко засегнати. Наложи се да се предприемат извънредни мерки за опазване здравето на хората, да се изработват протоколи, които да ни позволят да продължим да извършваме своите професионални ангажименти. За немалко екипи се наложи да се работи не само в условията на сложна епидемиологична обстановка, но дори и в условията на извънредно положение през първите месеци от разпространението на вируса. Дължим огромна благодарност на колегите, които с риск за здравето си поеха тежката отговорност да изпълняват служебните си ангажименти във време, пълно с неясноти и страх. Работата в условията на редуващи се пандемични вълни и епидемиологична обстановка бе ежедневие, в което се опитвахме да балансираме между необходимостта да ограничим максимално риска за здравето на хората и стремежа да изпълняваме професионалните си задължения по възможно най-добър начин.

Макар и толкова тежка като условия, 2020 година бе поредната изключително успешна година за българската археология. Мисля, че настоящото издание и включените в него отчети ясно го показват. Своя голям принос имат както многобройните спасителни проучвания по различни проекти, така и планираните проучвания, основно финансирани по програмата на Министерство на културата. Заради ограниченията за пътуване може би най-сериозно пострада изпълнението на международните проекти.

Специфичните черти на археологическата професия и на музейната работа, свързана с нея, не ни дават възможност да работим дистанционно. Няма как да извършите археологическо проучване, да подредите изложба или да изследвате и реставрирате новооткрит артефакт „от разстояние“. Необходим е живият контакт и той е един от големите фактори, които правят нашата професия толкова романтична, обичана и толкова интересна за обществото.

Използвам случая да благодаря дълбоко на всички археолози, работили през тежката 2020 година и да им пожелая много здраве, което да съпътства новите им археологически открития. Те неминуемо предстоят. Отправям най-сърдечни благодарности и благопожелания и към всички интердисциплинарни специалисти, реставратори, фотографи и пр., дали своя важен принос през годината.

Бъдете здрави и не губете своя оптимизъм, за да можем заедно да устоим и преминем през тежкото изпитание, с което ни сблъска животът!

доц. д-р Христо Попов
директор на НАИМ-БАН

DEAR COLLEAGUES,

I am pleased to present to you the new volume of "Archaeological Discoveries and Excavations", which outlines the rich results of the research in 2020. We apologize for the delay of the publication. Without looking for excuses, we must still take into account that the opportunity provided for increased text length and richer illustration of the individual articles have their price in terms of editorial time and workload. For a second consecutive year, the annual volume is published in two books. I think this will be a lasting trend. Permits for field archaeological research in recent years consistently exceed 500 per season. As another step towards improving the content for 2021, we will take on another increase in the length of the English language summaries. This makes the publication more accessible and sought after by our colleagues abroad, giving them a better opportunity to get acquainted with the latest achievements of the Bulgarian archaeology.

With this edition we report the calendar year 2020. With the spread of COVID-19, 2020 brought a lot of pain and suffering. Like all spheres of social and economic life, field archaeology, along with work in museums and laboratories, was severely affected. It was necessary to take extraordinary measures to protect people's health, to draw up protocols that would allow us to continue to perform our professional commitments. Many teams had to work not only in a complex epidemiological situation, but even in a state of emergency during the first months of the spread of the virus. We owe great appreciation to our colleagues who, at the risk of their health, took on the heavy responsibility of fulfilling their official commitments in a time full of uncertainties and fear. Working under conditions of alternating pandemic waves and epidemiological situation was a daily routine in which we tried to balance between the need to minimize the risk to human health and the striving to perform our professional duties in the best possible way.

Although so difficult in terms of conditions, 2020 was another extremely successful year for the Bulgarian archaeology. I think that this edition and the reports included in it clearly demonstrate it. Both the numerous rescue fieldworks within the frameworks of various projects and the planned excavations, mainly funded by the programme of the Ministry of Culture, have made a great contribution. The implementation of the international projects was perhaps placed on hold the most, due to the travel restrictions.

The specific features of the archaeological profession and the museum work related to it prevent us from working remotely. There is no way to do archaeological research, organize an exhibition or research and restore a newly discovered artefact "from a distance". Live contact is needed and it is one of the great factors that make our profession so romantic, loved and so interesting to the society.

I take this opportunity to thank all the archaeologists who worked in the difficult year of 2020, and wish them good health to accompany their new archaeological discoveries. They will inevitably take place. I extend my heartfelt thanks and wishes to all interdisciplinary specialists, restorers, photographers, etc., who have made their important contribution throughout the year.

Be healthy and do not lose your optimism, so that together we can withstand and go through the hardship that life has faced us with!

Assoc. Prof. Dr. Hristo Popov,
Director of NAIM-BAS

ИЗИСКВАНИЯ НА РЕДКОЛЕГИЯТА ЗА ПРЕДАВАНЕ НА РЕЗЮМЕТА НА ОТЧЕТИ

Актуална информация за изискванията при подготовка на материалите за публикуване може да се намери на сайта на изданието.

http://series.naim.bg/index.php/ADE/navigationMenu/view/instr

СЪДЪРЖАНИЕ
CONTENTS

I. АРХЕОЛОГИЧЕСКА КАРТА НА БЪЛГАРИЯ
I. ARCHAEOLOGICAL MAP OF BULGARIA

ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В СЕВЕРНА БЪЛГАРИЯ
FIELD SURVEYS IN NORTHERN BULGARA

№ 1. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА НАХОДИЩА НА КРЕМЪЧНИ СКАЛИ И АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТИ В СЕВЕРОЗАПАДНА БЪЛГАРИЯ 1
Мария Гюрова, Надежда Кечева, Полина Андреева, Владислав Тодоров, Деница Сандева
FIELD SURVEY OF FLINT OUTCROPS AND ARCHAEOLOGICAL SITES IN NORTHWESTERN BULGARIA
Maria Gurova, Nadezhda Kecheva, Polina Andreeva, Vladislav Todorov, Denitsa Sandeva

№ 2. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ВЪЗДУШНА ЕЛЕКТРОПРЕНОСНА ЛИНИЯ ОТ ЗЕМЛИЩЕТО НА С. АРЧАР ДО ЗЕМЛИЩЕТО НА ДУНАВЦИ, ОБЛ. ВИДИН 5
Александър Манев
FIELD SURVEY ALONG THE POWER LINE ROUTE FROM THE LAND OF ARCHAR VILLAGE TO THE LAND OF DUNAVTSI, VIDIN DISTRICT
Alexander Manev

№ 3. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ПЛОЩ „ХОРИЗОНТ“ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГОРНА КРЕМЕНА, ОБЩ. МЕЗДРА, ОБЛ. ВРАЦА 8
Александра Петрова, Нарцис Торбов, Георги Ганецовски
FIELD SURVEY IN “HORIZONT” INVESTMENT AREA IN THE LAND OF GORNA KREMENA VILLAGE, MEZDRA MUNICIPALITY, VRATSA DISTRICT
Aleksandra Petrova, Narcis Torbov, Georgi Ganetsovski

№ 4. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ПЛОЩ „ТАНГРА – ИЗТОК“ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА СТАРО СЕЛО И ДОЛНА БЕШОВИЦА, ОБЩ. РОМАН, ОБЛ. ВРАЦА 9
Нарцис Торбов, Георги Ганецовски, Александра Петрова
FIELD SURVEY IN “TANGRA – EAST” INVESTMENT AREA IN THE LANDS OF STARO SELO AND DOLNA BESHOVITSA VILLAGES, ROMAN MUNICIPALITY, VRATSA DISTRICT
Narcis Torbov, Georgi Ganetsovski, Aleksandra Petrova

№ 5. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИНВЕСТИЦИОННО НАМЕРЕНИЕ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ГАБАРЕ И ДРАШАН, ОБЩ. БЯЛА СЛАТИНА 10
Георги Ганецовски, Нарцис Торбов, Александра Петрова
FIELD SURVEY OF INVESTMENT AREA IN THE LANDS OF GABARE AND DRASHAN VILLAGES, BYALA SLATINA MUNICIPALITY
Georgi Ganetsvoski, Narcis Torbov, Aleksandra Petrova

№ 6. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КЪРТОЖАБЕНЕ, ОБЩ. ПЛЕВЕН 12
Владимир Найденов
FIELD SURVEY IN THE LAND OF KARTOZHABENE VILLAGE, PLEVEN MUNICIPALITY
Vladimir Naydenov

№ 7. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ПРОМЕНЕНО ТРАСЕ НА АВТОМАГИСТРАЛА „ХЕМУС“, УЧАСТЪЦИ 4, 5 И 6 И НОВО ТРАСЕ В УЧАСТЪК 6, ОБЛАСТИ ЛОВЕЧ И ВЕЛИКО ТЪРНОВО 14
Надежда Кечева, Кръстю Чукалев, Деница Сандева, Пламена Георгиева, Мая Валентинова, Калин Чакъров, Мария Гюрова
FIELD SURVEY ALONG A CHANGED HEMUS HIGHWAY ROUTE, SECTIONS 4, 5 AND 6, AND A NEW ROUTE IN SECTION 6, LOVECH AND VELIKO TARNOVO DISTRICTS
Nadezhda Kecheva, Krastyu Chukalev, Denitsa Sandeva, Plamena Georgieva, Maya Valentinova, Kalin Chakarov, Maria Gurova

№ 8. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА РУСАЛЯ И ХОТНИЦА, ОБЩ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО 17
Калин Чакъров

FIELD SURVEY IN THE LANDS OF RUSALYA AND HOTNITSA VILLAGES, VELIKO TARNOVO MUNICIPALITY
Kalin Chakarov

№ 9. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЧАШАТА НА ЯЗОВИР „ТИЧА“ И В КРАЙБРЕЖНАТА ИВИЦА В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ЛОВЕЦ, КЬОЛМЕН, МАЛОМИР И ГРАД ВЪРБИЦА, ОБЩ. ВЪРБИЦА 21
Светлана Венелинова, Валери Григоров, Петър Димов
FIELD SURVEY IN THE BASIN OF THE TICHA RESERVOIR AND ITS SHORELINE IN THE LANDS OF LOVETS, KYOLMEN, AND MALOMIR VILLAGES AND THE TOWN OF VARBITSA, VARBITSA MUNICIPALITY
Svetlana Venelinova, Valeri Grigorov, Petar Dimov

ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЮЖНА БЪЛГАРИЯ
FIELD SURVEYS IN SOUTHERN BULGARIA

№ 10. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГУРМАЗОВО, ОБЩ. БОЖУРИЩЕ, СОФИЙСКА ОБЛАСТ 25
Александър Станев, Елена Николова
FIELD SURVEY IN THE LAND OF GURMAZOVO VILLAGE, BOZHURISHTE MUNICIPALITY, SOFIA DISTRICT
Alexander Stanev, Elena Nikolova

№ 11. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ГЕРМАН И ЛОЗЕН, РАЙОН ПАНЧАРЕВО, СТОЛИЧНА ОБЩИНА 26
Александър Станев, Методи Златков
FIELD SURVEY IN LANDS OF GERMAN AND LOZEN VILLAGES, PANCHAREVO AREA, SOFIA MUNICIPALITY
Alexander Stanev, Metodi Zlatkov

№ 12. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СТОЛНИК, ОБЩ. ЕЛИН ПЕЛИН, СОФИЙСКА ОБЛАСТ 30
Александър Станев, Кръстю Чукалев
FIELD SURVEY IN THE LAND OF STOLNIK VILLAGE, ELIN PELIN MUNICIPALITY, SOFIA DISTRICT
Alexander Stanev, Krastyu Chukalev

№ 13. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА НАХОДИЩЕ „ФЪРГОВО“, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ФЪРГОВО, ОБЩ. САТОВЧА, ОБЛ. БЛАГОЕВГРАД 32
Мария Пашова
FIELD SURVEY IN “FARGOVO” AREA IN THE LAND OF FARGOVO VILLAGE, SATOVCHA MUNICIPALITY, BLAGOEVGRAD DISTRICT
Maria Pashova

№ 14. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА ОБЩИНИТЕ ДЕВИН И БОРИНО 34
Христина Вълчанова
FIELD SURVEY IN THE LANDS OF DEVIN AND BORINO MUNICIPALITIES
Hristina Valchanova

№ 15. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ВЪРБЕН И СЪРНЕГОР, ОБЩ. БРЕЗОВО, ОБЛ. ПЛОВДИВ 38
Мартин Христов
FIELD SURVEY IN THE LANDS OF VARBEN AND SARNEGOR VILLAGES, BREZOVO MUNICIPALITY, PLOVDIV DISTRICT
Martin Hristov

№ 16. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В КАЗАНЛЪШКАТА КОТЛОВИНА 41
Ангел Б. Григоров
FIELD SURVEY IN THE KAZANLAK VALLEY
Angel B. Grigorov

№ 17. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ЗЛАТИ ВОЙВОДА, КОВАЧИТЕ И КАРАНОВО, ОБЛ. СЛИВЕН 43
Веселин Игнатов, Николай Сираков

FIELD SURVEY IN THE LANDS OF THE VILLAGES OF ZLATI VOYVODA, KOVACHITE AND KARANOVO, SLIVEN DISTRICT
Veselin Ignatov, Nikolay Sirakov

№ 18. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ОБЩИНИ МИНЕРАЛНИ БАНИ И ХАСКОВО 45
Петър Лещаков, Станислав Илиев, Данаил Огнянов
FIELD SURVEY IN MINERALNI BANI AND HASKOVO MUNICIPALITIES
Petar Leshtakov, Stanislav Iliev, Danail Ognyanov

№ 19. КОМПЛЕКСНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В РАЙОНА ОКОЛО АЛЕКСАНДРОВСКАТА ГРОБНИЦА, ОБЩ. ХАСКОВО 49
Георги Нехризов, Юлия Цветкова
COMPLEX ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS IN THE AREA OF ALEXANDROVO TOMB, HASKOVO MUNICIPALITY
Georgi Nekhrizov, Julia Tzvetkova

№ 20. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В УЧАСТЪЦИ „РУДАРКА“, „ПЛОВКА“ И „ОБИЧНИК“ ОТ НАХОДИЩЕ „МОМЧИЛ“, ОБЛ. КЪРДЖАЛИ 53
Станислав Илиев, Руслан Стойчев
FIELD SURVEY IN “RUDARKA”, “PLOVKA” AND “OBICHNIK” SECTORS OF “MOMCHIL” DEPOSIT, KARDZHALI DISTRICT
Stanislav Iliev, Ruslan Stoychev

№ 21. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ПРОЕКТ „КОРЕКЦИЯ НА Р. АЗМАК ДЕРЕ“ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ДРАЖЕВО И ХАДЖИДИМИТРОВО, ОБЩ. ТУНДЖА, ОБЛ. ЯМБОЛ 58
Тодор Вълчев, Явор Русев
FIELD SURVEY ALONG THE ROUTE OF “CORRECTION OF AZMAK DERE RIVER” IN THE LANDS OF DRAZHEVO AND HADZHIDIMITROVO VILLAGES, TUNDZHA MUNICIPALITY, YAMBOL DISTRICT
Todor Valchev, Yavor Rusev

№ 22. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА СРЕДЕЦ 60
Иво Д. Чолаков, Пламена Георгиева
FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF SREDETS MUNICIPALITY
Ivo D. Cholakov, Plamena Georgieva

№ 23. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА С. БОГДАНОВО, ОБЩ. СРЕДЕЦ, С. ГАБЪР И С. ВЪРШИЛО, ОБЩ. СОЗОПОЛ, ОБЛ. БУРГАС 64
Мирослав Класнаков
FIELD SURVEY IN THE LANDS OF BOGDANOVO VILLAGE, SREDETS MUNICIPALITY, GABAR AND VARSHILO VILLAGES, SOZOPOL MUNICIPALITY, BURGAS DISTRICT
Miroslav Klasnakov

№ 24. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ОБЩИНИ НЕСЕБЪР И ПОМОРИЕ 66
Живко Узунов, Боян Думанов, Ирена Димитрова, Биляна Костова, Тодор Марваков
FIELD SURVEY IN NESEBAR AND POMORIE MUNICIPALITIES
Zhivko Uzunov, Boyan Dumanov, Irena Dimitrova, Bilyana Kostova, Todor Marvakov

ГЕОФИЗИЧНИ И ДРУГИ НЕДЕСТРУКТИВНИ ПРОУЧВАНИЯ
GEOPHYSICAL AND OTHER NON-DESTRUCTIVE STUDIES

№ 25. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ „ПЕЩИ ЗА ПРОИЗВОДСТВО НА КЕРАМИКА ВЪВ ВЪНШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА“, НИАР ПЛИСКА 70
Станимир Стойчев, Никола Тонков
GEOPHYSICAL SURVEY OF THE SITE “KILNS FOR POTTERY PRODUCTION IN THE OUTER CITY OF PLISKA”, PLISKA RESERVE
Stanimir Stoychev, Nikola Tonkov

№ 26. НЕДЕСТРУКТИВНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ „СЕЛИЩЕ ОТ XV – XIX В.“ В М. ТУРСКО КОНУШ, С. КОНУШ, И М. ДЖАМИЯТА, С. БОГДАНИЦА, ОБЛ. ПЛОВДИВ 72
Чавдар Кирилов
NON-DESTRUCTIVE SURVEY OF A SITE “SETTLEMENT FROM 15TH – 19TH C.” IN TURSKO KONUSH LOCALITY, KONUSH VILLAGE, AND DZHAMIYATA LOCALITY, BOGDANITSA VILLAGE, PLOVDIV DISTRICT
Chavdar Kirilov

№ 27. НЕДЕСТРУКТИВНИ ПРОУЧВАНИЯ И ДОКУМЕНТАЦИЯ НА СРЕДНОВЕКОВНАТА ЦЪРКВА „СВ. НИКОЛА“ В С. КАЛОТИНА, СОФИЙСКА ОБЛАСТ, И НОВОРЕГИСТРИРАНИ ОБЕКТИ В НЕЙНАТА ОКОЛНОСТ 76
Иван Василев, Ангел Ангелов
NON-DESTRUCTIVE SURVEY AND DOCUMENTATION OF THE MEDIEVAL CHURCH SVETI NIKOLA (ST. NICHOLAS) IN KALOTINA VILLAGE, SOFIA DISTRICT, AND NEWLY RECORDED ARCHAEOLOGICAL SITES IN ITS VICINITY
Ivan Vasilev, Angel Angelov

№ 28. НЕДЕСТРУКТИВНИ ПРОУЧВАНИЯ И ДОКУМЕНТИРАНЕ НА ГРАФИТИ ОТ СРЕДНОВЕКОВНИ ЦЪРКВИ „СВ. СТЕФАН“ И „СВ. ЙОАН АЛИТУРГЕТОС“ В НЕСЕБЪР 80
Здравка Георгиева, Найден Прахов
NON-DESTRUCTIVE SURVEY AND RECORDING OF GRAFFITI OF MEDIEVAL CHURCHES ST. STEPHEN AND ST. JOHN ALITOURGETOS IN NESEBAR
Zdravka Georgieva, Nayden Prahov

ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ
UNDERWATER SURVEYS

№ 29. НЕДЕСТРУКТИВНИ ПРОУЧВАНИЯ В АКВАТОРИЯТА НА КАВАРНА И НОС ШАБЛА 84
Найден Прахов, Асен Салкин, Ивелина Петкова
NON-DESTRUCTIVE SURVEY IN KAVARNA BAY AND THE SEA OF CAPE SHABLA
Nayden Prahov, Asen Salkin, Ivelina Petkova

№ 30. КОМПЛЕКСНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА АКВАТОРИЯТА НА „СТАРИНЕН ГРАД НЕСЕБЪР“ 89
Найден Прахов, Калин Димитров, Павел Й. Георгиев
COMPLEX ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF NESEBAR AQUATORY
Nayden Prahov, Kalin Dimitrov, Pavel Y. Georgiev

№ 31. КОМПЛЕКСНО ПРОУЧВАНЕ В АКВАТОРИЯТА НА ОСТРОВ СВ. АНАСТАСИЯ, БУРГАСКИ ЗАЛИВ 94
Найден Прахов, Даниела Стоянова, Ивелина Петкова
COMPLEX SURVEY IN THE SEA OF ST. ANASTASIA ISLAND, GULF OF BURGAS
Nayden Prahov, Daniela Stoyanova, Ivelina Petkova

№ 32. ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ В РАЙОНА НА ПРИСТАНИЩЕТО НА РИБАРСКО СЕЛИЩЕ В ЗАЛИВ ЧЕНГЕНЕ СКЕЛЕ ПРИ БУРГАС 98
Найден Прахов, Ивелина Петкова
UNDERWATER SURVEY IN THE AREA OF RIBARSKO SELISHTE HARBOUR IN CHENGENE SKELE BAY NEAR BURGAS
Nayden Prahov, Ivelina Petkova

№ 33. ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ В АКВАТОРИЯТА НА НОС ЧИРОЗА, ОБЛ. БУРГАС 102
Найден Прахов, Иван Христов
UNDERWATER SURVEYS IN THE AREA OF CHIROZA CAPE, BURGAS DISTRICT
Nayden Prahov, Ivan Hristov

№ 34. ПОДВОДНИ НЕДЕСТРУКТИВНИ ПРОУЧВАНИЯ В ЮГОИЗТОЧНАТА АКВАТОРИЯ НА НОС ЧИРОЗА, ЗАЛИВ ЧЕНГЕНЕ СКЕЛЕ, ОБЛ. БУРГАС 106
Иван Христов
UNDERWATER NON-DESTRUCTIVE SURVEY IN THE SOUTHEASTERN WATER AREA OF CHIROZA CAPE, CHENGENE SKELE BAY, BURGAS DISTRICT 108
Ivan Hristov

№ 35. ПОДВОДНИ НЕДЕСТРУКТИВНИ ПРОУЧВАНИЯ КАТО ЧАСТ ОТ ПРОЕКТ ЗА „МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНО ИЗСЛЕДВАНЕ НА БУРГАСКИ ЗАЛИВ – МИДБАЙ“ 108
Павел Й. Георгиев, Найден Прахов, Любомир Димитров, Богдан Проданов
UNDERWATER NON-DESTRUCTIVE SURVEY IN CONNECTION WITH A PROJECT FOR “MULTIDISCIPLINARY RESEARCH OF THE BURGAS BAY – MIDBAY”
Pavel Y. Georgiev, Nayden Prahov, Lyubomir Dimitrov, Bogdan Prodanov

№ 36. СПАСИТЕЛНО ПОДВОДНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В АКВАТОРИЯТА НА ПРИСТАНИЩЕ СОЗОПОЛ 113
Калин Димитров, Павел Й. Георгиев, Найден Прахов, Маргарит Дамянов, Кирил Велковски
RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS IN THE HARBOUR OF SOZOPOL
Kalin Dimitrov, Pavel Y. Georgiev, Nayden Prahov, Margarit Damyanov, Kiril Velkovski

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ НАБЛЮДЕНИЯ
ARCHAEOLOGICAL MONITORINGS

№ 37. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПО ТРАСЕТО НА СКОРОСТЕН ПЪТ I-1 (E79) „МЕЗДРА – БОТЕВГРАД“, ЛОТ 1 119
Александра Петрова, Нарцис Торбов
ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG I-1 (E79) “MEZDRA – BOTEVGRAD” ROAD ROUTE, UNIT 1
Aleksandra Petrova, Narcis Torbov

№ 38. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПО ТРАСЕТО НА СКОРОСТЕН ПЪТ I-1 (E79) „МЕЗДРА – БОТЕВГРАД“, ЛОТ 2, ЕТАП 1 121
Георги Ганецовски, Вивиана Митева
ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG I-1 (E79) “MEZDRA – BOTEVGRAD” ROAD ROUTE, UNIT 2, PART 1
Georgi Ganetsovski, Viviana Miteva

№ 39. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПО ТРАСЕТО НА СКОРОСТЕН ПЪТ I-1 (E79) „МЕЗДРА – БОТЕВГРАД“, ЛОТ 2, ЕТАП 2 123
Вивиана Митева
ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG I-1 (E79) “MEZDRA – BOTEVGRAD” ROAD ROUTE, UNIT 2, PART 2
Viviana Miteva

№ 40. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЧАСТЪК A10 ОТ ТРАСЕТО НА СЕВЕРНИЯ МАГИСТРАЛЕН ГАЗОПРОВОД, ОБЛАСТ ВИДИН 124
Жени Василева, Николай Казашки
ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG SECTION A10 OF NORTHERN GAS PIPELINE ROUTE, VIDIN DISTRICT
Zheni Vasileva, Nikolay Kazashki

№ 41. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЧАСТЪК A7 ОТ ТРАСЕТО НА СЕВЕРНИЯ МАГИСТРАЛЕН ГАЗОПРОВОД, ОБЛАСТИ ВРАЦА И ПЛЕВЕН 126
Венко Иванов, Мартин Дяков
ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG SECTION A7 OF NORTHERN GAS PIPELINE ROUTE, VRATSA AND PLEVEN DISTRICTS
Venko Ivanov, Martin Dyakov

№ 42. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЧАСТЪК A6 ОТ ТРАСЕТО НА СЕВЕРНИЯ МАГИСТРАЛЕН ГАЗОПРОВОД, ОБЛАСТИ ПЛЕВЕН И ЛОВЕЧ 127
Мая Валентинова
ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG SECTION A6 OF NORTHERN GAS PIPELINE ROUTE, PLEVEN AND LOVECH DISTRICTS
Maya Valentinova

№ 43. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЧАСТЪК A5 ОТ ТРАСЕТО НА СЕВЕРНИЯ МАГИСТРАЛЕН ГАЗОПРОВОД, ОБЛАСТИ ЛОВЕЧ, ПЛЕВЕН И ВЕЛИКО ТЪРНОВО 128
Калин Чакъров, Антон Атанасов
ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG SECTION A5 OF NORTHERN GAS PIPELINE ROUTE, LOVECH, PLEVEN AND VELIKO TARNOVO DISTRICTS
Kalin Chakarov, Anton Atanasov

№ 44. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЧАСТЪК A3 ОТ ТРАСЕТО НА СЕВЕРНИЯ МАГИСТРАЛЕН ГАЗОПРОВОД, ОБЛАСТИ ТЪРГОВИЩЕ И РАЗГРАД 131
Константин Константинов
ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG SECTION A3 OF NORTHERN GAS PIPELINE ROUTE, TARGOVISHTE AND RAZGRAD DISTRICTS
Konstantin Konstantinov

№ 45. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЧАСТЪК А2 ОТ ТРАСЕТО НА СЕВЕРЕН МАГИСТРАЛЕН ГАЗОПРОВОД, ОБЛАСТИ РАЗГРАД И ШУМЕН 132
Виолета Милчева, Диляна Василева
ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG SECTION A2 OF NORTHERN GAS PIPELINE ROUTE, RAZGRAD AND SHUMEN DISTRICTS
Violeta Milcheva, Dilyana Vasileva

№ 46. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЧАСТЪК А1 ОТ ТРАСЕТО НА СЕВЕРЕН МАГИСТРАЛЕН ГАЗОПРОВОД, ОБЛАСТИ ШУМЕН И ВАРНА 135
Станимир Стойчев
ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG SECTION A1 OF NORTHERN GAS PIPELINE ROUTE, SHUMEN AND VARNA DISTRICTS
Stanimir Stoychev

№ 47. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ЧАСТ ОТ ТРАСЕТО НА ГАЗОПРОВОД „ОС БЕГЛЕЖ – КВ КАЛУГЕРОВО“ 137
Мая Валентинова
ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG PART OF THE GAS PIPELINE ROUTE “BEGLEZH – KALUGEROVO”
Maya Valentinova

№ 48. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПО ТРАСЕТО НА ПРОЕКТ „ГАЗОПРОВОДНО ОТКЛОНЕНИЕ „ТЪРГОВИЩЕ“ 138
Стефан Иванов
ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG THE ROUTE OF “GAS PIPELINE DIVERSION TARGOVISHTE”
Stefan Ivanov

№ 49. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЧАСТЪК II ОТ АМ „ХЕМУС“ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩ. УГЪРЧИН, ОБЛ. ЛОВЕЧ 139
Ангел Б. Григоров, Радослав Александров
ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG SECTION 2 OF HEMUS HIGHWAY IN THE TERRITORY OF UGARCHIN MUNICIPALITY, LOVECH DISTRICT
Angel B. Grigorov, Radoslav Alexandrov

№ 50. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ОБЕКТ 85-2 ПО ТРАСЕТО НА АМ „ХЕМУС“ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГРАДИЩЕ, ОБЩ. ШУМЕН 141
Станислав Иванов
ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF SITE 85-2 ALONG HEMUS HIGHWAY ROUTE IN THE LAND OF GRADISHTE VILLAGE, SHUMEN MUNICIPALITY
Stanislav Ivanov

№ 51. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА РЕКОНСТРУКЦИЯ НА ВОДОПРОВОДНАТА МРЕЖА В ПАВЛИКЕНИ 142
Евгени Дерменджиев
ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF A WATER SUPPLY NETWORK RECONSTRUCTION IN PAVLIKENI
Evgeni Dermendzhiev

№ 52. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ОБЕКТ „ПОДМЯНА НА СЪЩЕСТВУВАЩИ ТЛАСКАТЕЛНИ ВОДОПРОВОДИ ОТ ПОМПЕНА СТАНЦИЯ НА С. РОСИЦА ДО С. ВИШОВГРАД, ОБЩ. ПАВЛИКЕНИ“ 144
Евгени Дерменджиев
ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF A PROJECT “REPLACEMENT OF EXISTING PUSHING WATER SUPPLIES FROM A PUMPING STATION OF ROSITSA VILLAGE TO VISHOVGRAD VILLAGE, PAVLIKENI MUNICIPALITY”
Evgeni Dermendzhiev

№ 53. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЛ. „МИХАИЛ КЕФАЛОВ“ № 23, ВЕЛИКО ТЪРНОВО 145
Евгени Дерменджиев
ARCHAEOLOGICAL MONITORING AT 23 MIHAIL KEFALOV STR., VELIKO TARNOVO
Evgeni Dermendzhiev

№ 54. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПО ПРОЕКТ „ИЗГРАЖДАНЕ НА ГПСОВ И ДОИЗГРАЖДАНЕ НА КАНАЛИЗАЦИОННА МРЕЖА НА ТУТРАКАН“ 146
Георги Митев

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF CONSTRUCTION OF WASTEWATER COLLECTION SYSTEM IN TUTRAKAN
Georgi Mitev

№ 55. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЛ. „ОКОЛЧИЦА“, ВАРНА 148
Мария Манолова-Войкова, Васил Тенекеджиев
ARCHAEOLOGICAL MONITORING AT OKOLCHITSA STR., VARNA
Mariya Manolova-Voykova, Vassil Tenekedjiev

№ 56. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ В БЛИЗОСТ ДО ИЗВЕСТНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТИ ПРИ КОСТИНБРОД 149
Венцислав Динчев
ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF CONSTRUCTION ACTIVITIES CLOSE TO KNOWN ARCHAEOLOGICAL SITES NEAR KOSTINBROD
Ventzislav Dintchev

№ 57. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПРИ РАЗШИРЯВАНЕТО НА СОФИЙСКИ ОКОЛОВРЪСТЕН ПЪТ МЕЖДУ ПЪТНИ ВЪЗЛИ „ЦАРИГРАДСКО ШОСЕ“ И „МЛАДОСТ“ 151
Методи Златков, Александър Станев
ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG SOFIA RING ROAD CONSTRUCTION ACTIVITIES BETWEEN TSARIGRADSKO SHOSE AND MLADOST ROAD JUNCTIONS
Metodi Zlatkov, Alexander Stanev

№ 58. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПРИ РЕКОНСТРУКЦИЯ НА УЛ. „ ЦАР МИХАИЛ“, В УЧАСТЪКА ОТ БУЛ. „ ДЕМОКРАЦИЯ“ ДО УЛ. „ЦАР ИВАН ШИШМАН“, КЮСТЕНДИЛ 153
Димитрина Павлова, Лидия Стайкова-Александрова
ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF RECONSTRUCTION OF TSAR MIHAIL STR., IN THE SECTION FROM DEMOKRATSIA BLVD. TO TSAR IVAN SHISHMAN STR., KYUSTENDIL
Dimitrina Pavlova, Lidiya Staykova – Aleksandrova

№ 59. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПРИ ИЗГРАЖДАНЕТО НА ПОМОЩЕН ПЪТ ЗА АНТИЧНИЯ ГРАД ХЕРАКЛЕЯ СИНТИКА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. РУПИТЕ, ОБЩ. ПЕТРИЧ 154
Илия Кулов
ARCHAEOLOGICAL MONITORING DURING THE CONSTRUCTION OF AUXILIARY ROUTE TOWARDS THE ANCIENT TOWN OF *HERACLEA SINTICA* IN THE LAND OF RUPITE VILLAGE, PETRICH MUNICIPALITY
Iliya Kulov

№ 60. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЛ. „АЛЕКСАНДЪР ПУШКИН“ № 14, ПЛОВДИВ 156
Елена Божинова
ARCHAEOLOGICAL MONITORING AT 14 ALEXANDER PUSHKIN STR., PLOVDIV
Elena Bozhinova

№ 61. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЛ. „КРАЛИ МАРКО“ № 8-10, ПЛОВДИВ 157
София Христева
ARCHAEOLOGICAL MONITORING AT 8-10 KRALI MARKO STR., PLOVDIV
Sophia Hristeva

№ 62. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПО ТРАСЕТО НА ЕЛЕКТРОПРОВОД ОТ ПЛОВДИВ ДО ГЪЛЪБОВО 159
Елена Божинова
ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG A POWER LINE ROUTE FROM PLOVDIV TO GALABOVO
Elena Bozhinova

№ 63. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПО ТРАСЕТО НА ГАЗОПРОВОД „МЕЖДУСИСТЕМНА ГАЗОВА ВРЪЗКА ГЪРЦИЯ – БЪЛГАРИЯ“ ОТ БЪЛГАРО-ГРЪЦКАТА ГРАНИЦА ДО ЗЕМЛИЩЕТО НА С. МАНДРА, ОБЩ. ХАСКОВО 161
Георги Нехризов, Ивет Кирилова
ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG GAS PIPELINE “GAS INTERCONNECTOR GREECE – BULGARIA” ROUTE FROM THE BULGARIAN-GREEK BORDER TO THE LAND OF MANDRA VILLAGE, HASKOVO MUNICIPALITY
Georgi Nekhrizov, Ivet Kirilova

№ 64. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПО ТРАСЕТО НА ГАЗОПРОВОД „МЕЖДУСИСТЕМНА

ГАЗОВА ВРЪЗКА ГЪРЦИЯ – БЪЛГАРИЯ“ ОТ ЗЕМЛИЩЕТО НА С. МАНДРА, ОБЩ. ХАСКОВО, ДО ЗЕМЛИЩЕТО НА С. МАЛКО КАДИЕВО, ОБЩ. СТАРА ЗАГОРА 164
Петър Лещаков, Станислав Илиев, Данаил Огнянов
ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG GAS PIPELINE “GAS INTERCONNECTOR GREECE – BULGARIA” ROUTE FROM THE LAND OF MANDRA VILLAGE, HASKOVO MUNICIPALITY, TO THE LAND OF MALKO KADIEVO VILLAGE, STARA ZAGORA MUNICIPALITY
Petar Leshtakov, Stanislav Iliev, Danail Ognyanov

№ 65. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ОБЕКТ „КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА ЦЪРКВА (ЦЪРКВА № 1)“ В М. ГЛУХИТЕ КАМЪНИ, С. МАЛКО ГРАДИЩЕ, ОБЩ. ЛЮБИМЕЦ, ОБЛ. ХАСКОВО 168
Дойчин Гроздanов, Галина Гроздanова
ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF THE LATE ANTIQUE AND MEDIEVAL CHURCH (CHURCH 1) AT GLUHITE KAMANI SITE IN THE LAND OF MALKO GRADISHTE VILLAGE, LYUBIMETS MUNICIPALITY, HASKOVO DISTRICT
Doychin Grozdanov, Galina Grozdanova

№ 66. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ИЗКОПНИ РАБОТИ В ПРОСТРАНСТВОТО ОКОЛО КРЕПОСТТА ТОПЛИКОС, С. МИНЕРАЛНИ БАНИ, ОБЛ. ХАСКОВО 170
Станислав Илиев
ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF CONSTRUCTION WORKS AROUND THE TOPLIKOS FORTRESS, MINERALNI BANI VILLAGE, HASKOVO DISTRICT
Stanislav Iliev

ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
INTERDISCIPLINARY INVESTIGATIONS

№ 67. АНТРОПОЛОГИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ ПРЕЗ 2020 Г. (ПРЕДВАРИТЕЛНИ РЕЗУЛТАТИ) 171
Виктория Русева, Надежда Атанасова, Георги Томов
ANTHROPOLOGICAL INVESTIGATIONS IN 2020 (PRELIMINARY RESULTS)
Victoria Russeva, Nadezhda Atanassova, Georgi Tomov

II. ПРАИСТОРИЯ
II. PREHISTORY

№ 1. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ ДЖУЛЮНИЦА-СМЪРДЕШ, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО 181
Недко Еленски
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE DZHULYUNITSA-SMARDESH, VELIKO TARNOVO REGION
Nedko Elenski

№ 2. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА РАННОНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ И ОБРЕДЕН ЦЕНТЪР В М. ВАЛОГА (ДОЛНАТА ЛЪКА) КРАЙ С. ОХОДЕН, ОБЩ. ВРАЦА 184
Георги Ганецовски, Вивиана Митева, Радка Златева-Узунова
PLANNED ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT AN EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT AND RITUAL CENTER IN THE VALOGA (DOLNATA LUKA) LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF OHODEN, VRATSA MUNICIPALITY
Georgi Ganetsovski, Viviana Miteva, Radka Zlateva-Uzunova

№ 3. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОНЕОЛИТЕН ОБЕКТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЯРЛОВИЦА, ОБЩ. ДИМОВО 187
Жени Василева, Виолета Георгиева, Станимира Танева
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE EARLY NEOLITHIC SITE IN THE VICINITY OF THE VILLAGE OF YARLOVITSA, DIMOVO MUNICIPALITY
Zheni Vasileva, Violeta Georgieva, Stanimira Taneva

№ 4. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ СЛАТИНА-СОФИЯ 192
Васил Николов, Десислава Такорова, Емилия Сиракова, Тодор Дяков, Радослав Боянов
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE OF SLATINA-SOFIA

Vassil Nikolov, Desislava Takorova, Emiliya Sirakova, Todor Dyakov, Radoslav Boyanov

№ 5. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ТЕРИТОРИЯТА НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ СЛАТИНА-СОФИЯ В ГРАНИЦИТЕ НА УПИ IV-616 198
Васил Николов, Десислава Такорова, Тодор Дяков, Виолета Стоицова, Орхан Кая, Дениз Кая, Силвия Николова, Диана Тонева
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS WITHIN THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE SLATINA-SOFIA IN PLOT IV-616
Vassil Nikolov, Desislava Takorova, Todor Dyakov, Violeta Stoitsova, Orhan Kaya, Deniz Kaya, Silvia Nikolova, Diana Toneva

№ 6. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ КРАЯ НА РАННИЯ НЕОЛИТ, ПОСТХАЛКОЛИТА, КЪСНАТА АНТИЧНОСТ И РАННОТО СРЕДНОВЕКОВИЕ ДО С. МИЛАДИНОВЦИ, ОБЩ. ТЪРГОВИЩЕ 203
Васил Николов, Галина Самичкова, Десислава Такорова, Ангел Конаклиев, Севдалина Жечева, Стоян Трифонов, Тодор Дяков, Виолета Стоицова, Стоянка Асенова, Велислава Великова, Георги Божилов, Йордан Стефанов
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT A SITE FROM THE END OF THE EARLY NEOLITHIC, POST-CHALCOLITHIC, LATE ANTIQUITY AND EARLY MIDDLE AGES NEAR THE VILLAGE OF MILADINOVTSI, TARGOVISHTE MUNICIPALITY
Vassil Nikolov, Galina Samichkova, Desislava Takorova, Angel Konakliev, Sevdalina Zhecheva, Stoyan Trifonov, Todor Dyakov, Violeta Stoitsova, Stoyanka Asenova, Velislava Velikova, Georgi Bozhilov, Yordan Stefanov

№ 7. КЪСНОНЕОЛИТНО ЯМНО ПОЛЕ ПРИ КОВАЧЕВЕЦ, ПОПОВСКО 207
Крум Бъчваров, Георги Кацаров, Николина Николова, Симеон Станчев
THE LATE NEOLITHIC PIT FIELD AT KOVACHEVETS, MUNICIPALITY OF POPOVO
Krum Bacvarov, Georgi Katsarov, Nikolina Nikolova, Simeon Stanchev

№ 8. НЕО-ЕНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ ГОЛО БЪРДО 212
Володя Попов, Петя Ангелова
THE NEO-ENEOLITHIC SETTLEMENT SITE OF GOLO BĂRDO
Volodya Popov, Petya Angelova

№ 9. СЕЛИЩЕ ОТ ПРЕХОДА КЪСЕН НЕОЛИТ – РАНЕН ХАЛКОЛИТ В М. ВЪРБИШКИ ДОЛ, С. БЪТА, ОБЩ. ПАНАГЮРИЩЕ 216
Явор Бояджиев, Камен Бояджиев, Валери Петров
LATE NEOLITHIC – EARLY CHALCOLITHIC SETTLEMENT IN THE VARBISHKI DOL LOCALITY, VILLAGE OF BATA, PANAGYURISHTE MUNICIPALITY
Yavor Boyadzhiev, Kamen Boyadzhiev, Valeri Petrov

№ 10. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА КОМПЛЕКСА ОТ КРЪГОВИ РОВОВЕ КАЗЛАЧА 221
Виктория Петрова, Тодор Вълчев
ARCHAEOLOGICAL RESEARCH AT THE KAZLACHA COMPLEX OF CIRCULAR DITCHES
Viktoria Petrova, Todor Valchev

№ 11. ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ ДО С. ХАДЖИДИМИТРОВО, ЯМБОЛСКО 224
Виктория Петрова, Никола Тонков
GEOPHYSICAL SURVEY NEAR THE VILLAGE OF HADZHIDIMITROVO, YAMBOL DISTRICT
Viktoria Petrova, Nikola Tonkov

№ 12. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ЦЕНТЪР ЗА ОБРАБОТКА НА КРЕМЪК (ОБЕКТ A1/1) ДО С. БЕЛОГРАДЕЦ, ВАРНЕНСКО 227
Виктория Петрова, Евгения Найденова, Станимира Танева
ARCHAEOLOGICAL RESEARCH AT A FLINT PROCESSING CENTER (SITE A1/1) NEAR THE VILLAGE OF BELOGRADETS, VARNA REGION
Viktoria Petrova, Evgenia Naydenova, Stanimira Taneva

№ 13. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В СЕВЕРОИЗТОЧНАТА ПЕРИФЕРИЯ НА ПЛОСКАТА СЕЛИЩНА МОГИЛА В ПЛОВДИВ 230
Росица Миткова, Мария Гюрова
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE NORTHERN PERIPHERY OF TELL PLOSKATA MOGILA IN PLOVDIV
Rositsa Mitkova, Maria Gurova

№ 14. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ КЪСНАТА ПРАИСТОРИЯ, БРОНЗОВАТА,

ЖЕЛЯЗНАТА, КЪСНОАНТИЧНАТА И СРЕДНОВЕКОВНАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА ЧИРПАН 234
Петър Лещаков, Владислав Тодоров, Никола Тонков, Данаил Огнянов
ARCHAEOLOGICAL RESEARCH AT A SITE FROM LATER PREHISTORY, THE BRONZE AGE, THE IRON AGE, THE LATE ANIQUITY AND THE MIDDLE AGES IN THE VICINITY OF CHIRPAN
Petar Leshtakov, Vladislav Todorov, Nikola Tonkov, Danail Ognyanov

№ 15. ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ КЪСНАТА ПРАИСТОРИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СРЕДЕЦ, ОБЩ. ОПАН, ОБЛ. СТАРА ЗАГОРА 239
Петър Лещаков, Никола Тонков
GEOPHYSICAL SURVEY AT A LATER PREHISTORY SITE IN THE VICINITY OF THE VILLAGE OF SREDETS, OPAN MUNICIPALITY, STARA ZAGORA DISTRICT
Petar Leshtakov, Nikola Tonkov

№ 16. СПАСИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТ ОТ РАННИЯ ХАЛКОЛИТ И КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА ПРИ СРЕДЕЦ, ОБЛ. СТАРА ЗАГОРА 242
Десислава Такорова, Полина Стоянова
RESCUE EXCAVATIONS AT AN ARCHAEOLOGICAL SITE FROM THE EARLY CHALCOLITHIC AND LATE IRON AGE NEAR SREDETS, STARA ZAGORA DISTRICT
Desislava Takorova, Polina Stoyanova,

№ 17. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА „ГОЛЕМИЯ ОСТРОВ“ ПРИ С. ДУРАНКУЛАК 246
Иван Вайсов, Владимир Славчев, Габриела Джурковска, Галя Вандева, Цветана Попова, Надежда Карастоянова
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT GOLEMIJA OSTROV NEAR DURANKULAK
Ivan Vajsov, Vladimir Slavchev, Gabriela Dzhurkovska, Galya Vandeva, Tzvetana Popova, Nadezhda Karastoyanova .....

№ 18. ДИСТАНЦИОННО ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ДУРАНКУЛАК-НИВАТА 252
Иван Вайсов, Петер Мило, Християн Цанков, Томаш Тенцер
REMOTE GEOPHYSICAL SURVEY OF THE PREHISTORIC SITE DURANKULAK-NIVATA
Ivan Vajsov, Peter Milo, Christian Tzankov, Tomáš Tencer

№ 19. ПРОУЧВАНЕ НА ХАЛКОЛИТНАТА СЕЛИЩНА МОГИЛА КОМУНАРИ 258
Владимир Славчев, Станимир Първанов, Георги Иванов, Мария Гюрова, Христина Маркова
EXCAVATIONS AT THE CHALCOLITHIC TELL KOMUNARI
Vladimir Slavchev, Stanimir Parvanov, Georgi Ivanov, Maria Gurova, Hristina Markova

№ 20. ПРОУЧВАНЕ НА ХАЛКОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ В М. КОРИЯТА ДО СУВОРОВО 262
Владимир Славчев, Станимир Първанов
EXCAVATIONS AT THE COPPER AGE SETTLEMENT IN THE KORIATA LOCALITY NEAR SUVOROVO
Vladimir Slavchev, Stanimir Parvanov

№ 21. ХАЛКОЛИТНА СЕЛИЩНА МОГИЛА БЪЗОВЕЦ 265
Димитър Чернаков, Ирена Русева, Борис Борисов, Десислава Христова, Мария Гюрова
CHALCOLITHIC TELL BAZOVETS
Dimitar Chernakov, Irena Ruseva, Boris Borisov, Desislava Hrisotva, Maria Gurova

№ 22. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТ ОТ ХАЛКОЛИТА И СРЕДНОВЕКОВИЕТО КРАЙ С. ВИНОГРАД, ОБЩ. СТРАЖИЦА, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО 269
Александър Чохаджиев, Илиян Петракиев, Мария Гюрова
ARCHAEOLOGICAL SITE FROM THE CHALCOLITHIC AND LATE MEDIEVAL PERIOD NEAR THE VILLAGE OF VINOGRAD, VELIKO TARNOVO DISTRICT
Alexander Chohadzhiev, Ilian Petrakiev, Maria Gurova

№ 23. ХАЛКОЛИТНА СЕЛИЩНА МОГИЛА ПРИ С. ПЕТКО КАРАВЕЛОВО 272
Александър Чохаджиев, Кръстан Митов, Александра Янакиева, Пол Баку, Радослав Боянов, Мария Гюрова
THE CHALCOLITHIC TELL-SITE NEAR PETKO KARAVELOVO
Alexander Chohadzhiev, Krastan Mitov, Aleksandra Yanakieva, Paul Bacoup, Radoslav Boyanov, Maria Gurova

№ 24. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ 85/1 В М. ГЯУРОЛСЪН ПРИ С. ГРАДИЩЕ, ОБЩ. ШУМЕН 277
Станимир Стойчев, Виктор Василев
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT SITE 85/1 IN THE GYAUROLSAN LOCALITY, NEAR GRADISHTE, SHUMEN MUNICIPALITY

Stanimir Stoychev, Victor Vassilev

№ 25. ХАЛКОЛИТЕН НЕКРОПОЛ И ПРОИЗВОДСТВЕН ЦЕНТЪР В С. КАМЕНОВО, РАЗГРАДСКО 280
Явор Бояджиев, Димитър Чернаков, Дилен Дилов, Алета Гуадели
CHALCOLITHIC NECROPOLIS AND PRODUCTION CENTRE IN THE VILLAGE OF KAMENOVO, RAZGRAD MUNICIPALITY
Yavor Boyadzhiev, Dimitar Chernakov, Dilen Dilov, Aleta Guadelli

№ 26. ПРАИСТОРИЧЕСКИ СОЛОДОБИВЕН И ГРАДСКИ ЦЕНТЪР ПРОВАДИЯ-СОЛНИЦАТА 284
Васил Николов, Крум Бъчваров, Петър Лещаков, Галина Самичкова, Николай Христов, Маргарита Люнчева, Виолета Стоицова, Севдалина Жечева, Стоян Трифонов, Тодор Дяков, Стоянка Асенова, Дениз Кая, Орхан Кая, Мария Славкова, Антон Атанасов, Валентин Тодоров
THE PREHISTORIC SALT-PRODUCING AND URBAN CENTER OF PROVADIA-SOLNITSATA
Vassil Nikolov, Krum Bacvarov, Petar Leshtakov, Galina Samichkova, Nikolay Hristov, Margarita Lyuncheva, Violeta Stoitsova, Sevdalina Zhecheva, Stoyan Trifonov, Todor Dyakov, Stoyanka Asenova, Deniz Kaya, Orhan Kaya, Maria Slavkova, Anton Atanasov, Valentin Todorov

№ 27. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ХАЛКОЛИТНА СЕЛИЩНА МОГИЛА НУРИЮК В М. ЧАНАДЖИК, С. СУШИНА, ОБЛ. ШУМЕН 288
Стефан Чохаджиев, Антон Атанасов, Митко Велев, Алета Гуадели
PLANNED ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE CHALCOLITHIC NURIYUK TELL-SITE IN THE CHANADZHIK LOCALITY, THE VILLAGE OF SUSHINA, SHUMEN DISTRICST
Stefan Chohadzhiev, Anton Atanasov, Mitko Velev, Aleta Guadelli

№ 28. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ПРАИСТОРИЧЕСКО СЕЛИЩЕ В М. ГРЪСТЕЛНИЦИТЕ ПРИ С. ТЕЛИШ 290
Володя Попов, Петя Ангелова
PLANNED ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE PREHISTORIC SETTLEMENT SITE IN THE GRASTELNITSITE LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF TELISH
Volodya Popov, Petya Angelova

№ 29. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА МНОГОСЛОЕН ОБЕКТ КАЛЕТО В МЕЗДРА, ОБЛ. ВРАЦА – ПРАИСТОРИЧЕСКИ ПЛАСТ 294
Георги Ганецовски
PLANNED ARHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE MULTILAYER SITE KALETO IN MEZDRA, VRATSA REGION – PREHISTORIC LAYER
Georgi Ganetsovski

№ 30. СЕЛИЩНА МОГИЛА ЮНАЦИТЕ – ПРОУЧВАНЕ НА ХАЛКОЛИТНИТЕ ПЛАСТОВЕ 297
Явор Бояджиев, Камен Бояджиев, Валери Петров
TELL YUNATSITE – EXCAVATIONS OF THE CHALCOLITHIC LAYERS
Yavor Boyadzhiev, Kamen Boyadzhiev, Valeri Petrov

№ 31. РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ КОЗАРЕВА МОГИЛА – СЕЛИЩНА МОГИЛА И НЕКРОПОЛ ОТ ЕНЕОЛИТА 301
Петя Георгиева, Веселин Данов, Ваня Ставрева
EXCAVATIONS AT THE KOZAREVA MOGILA SITE, AN ENEOLITHIC SETTLEMENT MOUND AND NECROPOLIS
Petya Georgieva, Veselin Danov, Vanya Stavreva

№ 32. СЕЛИЩНА МОГИЛА В М. СКРИТАТА МОГИЛА, С. ПОРОЙ, ОБЩ. ПОМОРИЕ 304
Маргарита Попова, Петър Лещаков, Мария Гюрова
SETTLEMENT MOUND IN THE SKRITATA MOGILA LOCALITY, VILLAGE OF POROY, POMORIE MUNICIPALITY
Margarita Popova, Petar Leshtakov, Maria Gurova

№ 33. ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТ ОТ КЪСНАТА ПРАИСТОРИЯ, БРОНЗОВАТА И ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА ОРЛОВО-БЕЛЕНЕ 308
Петър Лещаков, Никола Тонков, Данаил Огнянов
GEOPHYSICAL SURVEY OF THE LATE PREHISTORY, BRONZE AND IRON AGE SITE OF ORLOVO-BELENE
Petar Leshtakov, Nikola Tonkov, Danail Ognyanov

III. ТРАКИЙСКА АРХЕОЛОГИЯ
III. THRACIAN ARCHAEOLOGY

БРОНЗОВА ЕПОХА
BRONZE AGE

№ 1. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩЕ ОТ РБЕ ДО С. БОГДАН, ОБЩ. КАРЛОВО 315
Мартин Христов, Иван Иванов, Мария Гюрова
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF EARLY BRONZE AGE SITE NEAR THE VILLAGE OF BOGDAN, KARLOVO MUNICIPALITY
Martin Hristov, Ivan Ivanov, Maria Gurova

№ 2. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩНА МОГИЛА СОКОЛ (ХИМИТЛИЯТА) 319
Красимир Лещаков
ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS AT TELL SOKOL (HIMITLIYATA)
Krassimir Leshtakov

№ 3. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ РБЕ, РЖЕ И СРЕДНОВЕКОВИЕТО В М. КУШ ТЕПЕ ДО С. КАПИТАН АНДРЕЕВО, ОБЩ. СВИЛЕНГРАД 324
Борислав Бориславов, Велина Будакова, Галина Грозданова
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF EBA, EIA, AND MEDIEVAL SITE IN KUSH TEPE LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF KAPITAN ANDREEVO, SVILENGRAD MUNICIPALITY
Borislav Borislavov, Velina Budakova, Galina Grozdanova

№ 4. СОНДАЖНО СПАСИТЕЛНОТО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. РАЛИЦА, ОБЩ. ТЪРГОВИЩЕ 328
Пламен Караилиев, Рени Петрова
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A SITE NEAR THE VILLAGE OF RALITSA, TARGOVISHTE MUNICIPALITY
Plamen Karailiev, Reni Petrova

№ 5. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА МОГИЛА ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА ПРИ С. ВЕТРИНО, ОБЛ. ВАРНА 330
Анелия Божкова, Ева Тонкова
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF A BURIAL MOUND FROM THE EARLY BRONZE AGE NEAR VETRINO VILLAGE, VARNA DISTRICT
Anelia Bozkova, Eva Tonkova

№ 6. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ВЕТРИНО, ОБЩ. ВЕТРИНО, ОБЛ. ВАРНА 333
Стефан Александров, Владимир Славчев
RESCUE EXCAVATIONS OF A BURIAL MOUND NEAR VETRINO VILLAGE, VETRINO MUNICIPALITY, VARNA DISTIRCT
Stefan Alexandrov, Vladimir Slavchev

№ 7. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ЗЛАТИНА, ОБЩ. ПРОВАДИЯ, ОБЛ. ВАРНА 336
Стефан Александров, Владимир Славчев
RESCUE EXCAVATIONS OF A BURIAL MOUND NEAR ZLATINA VILLAGE, PROVADIYA MUNICIPALITY, VARNA DISTRICT
Stefan Alexandrov, Vladimir Slavchev

№ 8. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ЧУДОМИР, ОБЩ. ЛОЗНИЦА, ОБЛ. РАЗГРАД 338
Стефан Александров
RESCUE EXCAVATIONS OF A BURIAL MOUND NEAR CHUDOMIR VILLAGE, LOZNITSA MUNICIPLAITY, RAZGRAD DISTRICT
Stefan Alexandrov

№ 9. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА СТРУКТУРИ ОТ КРАЯ НА РАННАТА / СРЕДНАТА БРОНЗОВА ЕПОХА В РАЙОНА НА ЛЕТНИЦА 341
Михаил Христов, Юри Пулчев
RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF STRUCTURES FROM THE END OF THE EARLY /

MIDDLE BRONZE AGE NEAR LETNITSA
Mihail Hristov, Yuri Pulchev

№ 10. СЕЛИЩЕ ОТ СРЕДНАТА БРОНЗОВА ЕПОХА В М. СМЪРДЕШКА БАРА КРАЙ ЛЕТНИЦА..... 344
Филип Михайлов, Анета Бакъмска, Мария Гюрова
MIDDLE BRONZE AGE SETTLEMENT IN SMARDESHKA BARA LOCALITY NEAR LETNITSA
Philip Mihaylov, Aneta Bakamska, Maria Gurova

№ 11. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ БРОНЗОВАТА ЕПОХА И КЪСНАТА АНТИЧНОСТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ОРЛОВО, ОБЛ. ХАСКОВО..... 348
Велина Будакова, Милена Райчева, Красимир Ников
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT A BRONZE AGE AND LATE ANTIQUITY SITE IN THE VICINITY OF THE VILLAGE OF ORLOVO, HASKOVO REGION
Velina Budakova, Milena Raycheva, Krassimir Nikov

№ 12. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ БРОНЗОВАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. РАЛИЦА, ОБЩ. ТЪРГОВИЩЕ..... 351
Алексей Гоцев, Виолета Милчева
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A SITE FROM THE BRONZE AGE NEAR THE VILLAGE OF RALITSA, TARGOVISHTE MUNICIPALITY
Alexey Gotsev, Violeta Milcheva

№ 13. ПОДВОДНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ЗАЛИВА ПРЕД УСТИЕТО НА Р. РОПОТАМО..... 353
Калин Димитров, Павел Георгиев, Найден Прахов, Мария Гюрова, Надежда Карастоянова
UNDERWATER ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN THE BAY IN FRONT OF THE MOUTH OF THE ROPOTAMO RIVER
Kalin Dimitrov, Pavel Georgiev, Nayden Prahov, Maria Gurova, Nadezhda Karastoyanova

КЪСНА БРОНЗОВА И РАННА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХИ

LATE BRONZE AND EARLY IRON AGE

№ 14. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА НЕКРОПОЛ ОТ II ХИЛ. ПР. ХР. ДО С. БАЛЕЙ (СЕВЕРОЗАПАДНА БЪЛГАРИЯ)..... 358
Таня Христова, Георги Иванов, Стефан Александров
ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION OF THE SECOND MILLENNIUM BC NECROPOLIS AT BALEY (NORTHWEST BULGARIA)
Tanya Hristova, Georgi Ivanov, Stefan Alexandrov

№ 15. СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА ГАРА СРАЦИМИР, ОБЩ. ГРАМАДА, ОБЛ. ВИДИН..... 361
Михаела Занева, Ивайло Крумов
ARCHAEOLOGIAL SITE NEAR SRATSIMIR STATION, GRAMADA MUNICIPALITY, VIDIN REGION
Mihaela Zaneva, Ivaylo Krumov

№ 16. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МНОГОСЛОЕН АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТ ПРИ С. ГРАДИЩЕ, ШУМЕНСКО
Любен Лещаков, Иван Бабаджанов, Христина Василева
RESCUE EXCAVATIONS OF A MULTILAYER SITE NEAR GRADISHTE VILLAGE, SHUMEN REGION
Lyuben Leshtakov, Ivan Babadzanov, Hristina Vasileva

№ 17. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ ОТ КЪСНАТА БРОНЗОВА ЕПОХА ПРИ С. МИЛАДИНОВЦИ, ОБЩ. ТЪРГОВИЩЕ..... 367
Дилен Дилов, Димитър Чернаков, Ирена Русева, Десислава Христова, Петя Василева
RESCUE EXCAVATIONS OF A LATE BRONZE AGE SITE NEAR MILADINOVTSI VILLAGE, TARGOVISHTE MUNICIPALITY
Dilen Dilov, Dimitar Chernakov, Irena Ruseva, Desislava Hristova, Petya Vasileva

№ 18. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА II ХИЛ. ПР. ХР. И РИМСКАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕ НА С. ГЕРМАН, СТОЛИЧНА ОБЩИНА..... 369
Надежда Кечева, Деница Сандева, Вероника Генчева
RESCUE ARCAHEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A SITE FROM THE SECOND HALF OF THE 2ND MILL. BC AND THE ROMAN PERIOD IN THE TERRITORY OF THE VILLAGE OF GERMAN, SOFIA MUNICIPALITY

Nadezhda Kecheva, Denitsa Sandeva, Veronika Gencheva

№ 19. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СКАЛЕН КОМПЛЕКС ГЛУХИТЕ КАМЪНИ 374
Георги Нехризов, Юлия Цветкова
ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS ON THE GLUHITE KAMANI ROCK-CUT COMPLEX
Georgi Nekhrizov, Julia Tzvetkova

№ 20. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА ПРИ С. КОНУШ, ОБЩ. ХАСКОВО 378
Георги Нехризов, Ивет Кирилова, Стефан Пейчев
RESCUE EXCAVATIONS OF AN EARLY IRON AGE SITE NEAR THE VILLAGE OF KONUSH, HASKOVO MUNICIPALITY
Georgi Nekhrizov, Ivet Kirilova, Stefan Peichev

№ 21. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА В М. ДЯДО АТАНАСОВАТА МОГИЛА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ПОЛСКИ ГРАДЕЦ, ОБЩ. РАДНЕВО 382
Красимир Ников, Румяна Георгиева, Яна Вълчева
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF AN EARLY IRON AGE SITE IN DYADO ATANASOVATA MOGILA LOCALITY IN THE VICINITY OF THE VILLAGE OF POLSKI GRADETS, RADNEVO MUNICIPALITY
Krassimir Nikov, Rumyana Georgieva, Yana Valcheva

№ 22. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЛЕСИЧОВО, ПАЗАРДЖИШКО 385
Таня Христова, Иван Иванов
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF SITE NEAR THE VILLAGE OF LESICHOVO, PAZARDZHIK REGION
Tanya Hristova, Ivan Ivanov

№ 23. НЕКРОПОЛ ОТ VII – VI В. ПР. ХР. НАД С. ВРАБЧА, ОБЩ. ТРЪН 388
Филип Михайлов
NECROPOLIS FROM THE 7TH – 6TH BC NEAR THE VILLAGE OF VRABCHA, TRUN MUNICIPALITY
Philip Mihaylov

№ 24. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ ОТ ФИНАЛА НА БРОНЗОВАТА И ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХИ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГОРТАЛОВО, ПЛЕВЕНСКО 391
Таня Христова, Мая Валентинова
RESCUE EXCAVATIONS OF A SITE FROM THE FINAL BRONZE AGE AND THE IRON AGE NEAR GORTALOVO VILLAGE, PLEVEN REGION
Tanya Hristova, Maya Valentinova

№ 25. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ В М. ДУРЧОВ ВРЪХ, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ТОДОРИЧЕНЕ, ОБЩ. ЛУКОВИТ, ОБЛ. ЛОВЕЧ 396
Веселин Игнатов, Николай Сираков
ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF A SITE IN DURCHOV VRAH LOCALITY, LAND OF THE VILLAGE OF TODORICHENE, LUKOVIT MUNICIPALITY, LOVECH DISTRICT
Veselin Ignatov, Nikolay Sirakov

№ 26. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ ОТ ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА КРАЙ УГЪРЧИН 398
Венцислав Динчев
RESCUE EXCAVATIONS OF AN IRON AGE SITE NEAR UGARCHIN
Ventzislav Dintchev

№ 27. ОРЛОВЕЦ – ПАПАЗ ЧЕШМА. СЕЛИЩЕ ОТ РАННИЯ ХАЛКОЛИТ, ФИНАЛНИЯ ХАЛКОЛИТ, КЪСНАТА БРОНЗОВА И ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА 401
Ваня Петрова, Надежда Тодорова, Живко Узунов
ORLOVETS – PAPAZ CHESHMA. A SETTLEMENT SITE FROM THE EARLY CHALCOLITHIC, THE FINAL CHALCOLITHIC, THE LATE BRONZE AGE AND THE IRON AGE
Vanya Petrova, Nadezhda Todorova, Zhivko Uzunov

№ 28. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩЕ ОТ РАННОЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА И АНТИЧНИ СТРУКТУРИ В М. ПОПАСТНИК, КРАЙ С. ВОДИЦА, ОБЩ. ПОПОВО, ОБЛ. ТЪРГОВИЩЕ 407
Стилиян Иванов, Петър Минков, Светослав Йорданов

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF AN EARLY IRON AGE SETTLEMENT AND ANTIQUE STRUCTURES AT THE SITE POPASTNIK, NEAR THE VILLAGE OF VODITSA, POPOVO MUNICIPALITY, TARGOVISTE DISTRICT
Stiliyan Ivanov, Petar Minkov, Svetoslav Yordanov

КЪСНА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА
LATE IRON AGE

ГРАДОВЕ И УКРЕПЕНИ ОБЕКТИ
URBAN SETTLEMENTS AND FORTIFIED SITES

№ 29. ТЕРЕННИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ „ТРАКИЙСКИ СЕЛИЩЕН ЦЕНТЪР ОТ VI – V В. ПР. ХР.“ ДО С. ВАСИЛ ЛЕВСКИ, ОБЩ. КАРЛОВО, ПЛОВДИВСКА ОБЛАСТ 410
Костадин Кисьов, Даниела Стоянова
6TH – 5TH C. BC THRACIAN SETTLEMENT CENTRE NEAR THE VILLAGE OF VASIL LEVSKI, KARLOVO MUNICIPALITY, PLOVDIV DISTRICT
Kostadin Kisyov, Daniela Stoyanova

№ 30. РЕДОВНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ЕМПОРИОН ПИСТИРОС, ОБЩ. СЕПТЕМВРИ 413
Алексей Гоцев, Емил Нанков
REGULAR ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT *EMPORION PISTIROS*
Alexey Gotsev, Emil Nankov

№ 31. ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКИЯ ГРАД В АР „СБОРЯНОВО“ 418
Тотко Стоянов, Мария Николаева, Даниела Стоянова, Калин Маджаров
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE THRACIAN CITY FROM THE HELLENISTIC PERIOD IN SBORYANOVO ARCHAEOLOGICAL RESERVE
Totko Stoyanov, Maria Nikolaeva, Daniela Stoyanova, Kalin Madzharov

№ 32. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА „УКРЕПЕН ВЛАДЕТЕЛСКИ ДОМ В М. ТАТАР МАША КРАЙ С. КНЯЖЕВО“, ОБЩ. ТОПОЛОВГРАД 423
Даниела Агре, Деян Дичев
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE FORTIFIED RULER'S RESIDENCE IN TATAR MASHA LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF KNYAZHEVO, TOPOLOVGRAD MUNICIPALITY
Daniela Agre, Deyan Dichev

№ 33. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА „УКРЕПЕН ДОМ ОТ КЪСНОЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА“ В М. ПАСТИЧ, С. БРОДИЛОВО, ОБЩ. ЦАРЕВО 426
Деян Дичев, Анна Агре
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE "FORTIFIED RESIDENCE OF THE LATE HELLENISTIC AGE" IN PASTICH LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF BRODILOVO, TSAREVO MUNICIPALITY 429
Deyan Dichev, Anna Agre

№ 34. РЕДОВНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА УКРЕПЕН ОБЕКТ В М. СВ. АРХАНГЕЛ, С. ДЪБНИЦА, ОБЩ. ГЪРМЕН 429
Илия Киров, Михаил Ваклинов, Яна Мутафчиева
ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS AT ST. ARCHANGEL HILL, NEAR THE VILLAGE OF DABNITSA, GARMEN MUNICIPALITY
Ilia Kirov. Mihail Vaklinov, Yana Mutafchieva

ИЗВЪНГРАДСКИ СЕЛИЩА И СВЕТИЛИЩА
NON-URBAN SETTLEMENTS AND SANCTUARIES

№ 35. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ЖИЛИЩА И ЯМИ ОТ КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА КРАЙ ЛЕТНИЦА 435
Любен Лещаков, Христина Василева
ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF LATE IRON AGE PITS AND DWELLINGS NEAR LETNISA
Lyuben Leshtakov, Hristina Vassileva

№ 36. ОБЕКТ ОТ КЪСНОЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА ДО С. АСЕНОВЦИ, ОБЩ. ЛЕВСКИ 438
Филип Михайлов, Цветана Попова

LATE IRON AGE SITE NEAR THE VILLAGE OF ASENOVTSI, LEVSKI MUNICIPALITY
Philip Mihaylov, Tzvetana Popova

№ 37. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКАТА И РИМСКАТА ЕПОХА ПРИ С. ТОДОРИЧЕНЕ, ОБЩ. ЛУКОВИТ 442
Атанас Данов, Ради Радев
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A SITE FROM THE HELLENISTIC AND ROMAN PERIODS NEAR THE VILLAGE OF TODORICHENE, LUKOVIT MUNICIPALITY
Atanas Danov, Radi Radev

№ 38. СОНДАЖНО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА ПРИ С. СЛАВЯНИ, ОБЛ. ЛОВЕЧ 446
Десислава Такорова, Кръстан Митов, Красимир Ников
TEST TRENCH EXCAVATIONS AT AN IRON AGE SITE NEAR SLAVYANI VILLAGE, LOVECH DISTRICT
Desislava Takorova, Krastan Mitov, Krassimir Nikov

№ 39. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СЛАВЯНИ, ОБЛ. ЛОВЕЧ 450
Велина Будакова, Петя Василева, Красимир Ников
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT HELLENISTIC SITE IN THE VICINITY OF THE VILLAGE OF SLAVYANI, LOVECH DISTRICT
Velina Budakova, Petya Vassileva, Krassimir Nikov

№ 40. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ № 1 – ДЕРМАНЦИ 1 В М. МЕЧОВОТО ПРИ С. ДЕРМАНЦИ, ОБЩ. ЛУКОВИТ, ОБЛ. ЛОВЕЧ 453
Пламен Дойчев, Жулиета Гюлева
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF SITE NO. 1 – DERMANTSI 1 IN MECHOVOTO LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF DERMANTSI, LUKOVIT MUNICIPALITY, LOVECH DISTIRCT
Plamen Doychev, Zhulieta Gyuleva

№ 41. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ № 1 – ДЕРМАНЦИ 2 В М. МЕЧОВОТО ПРИ С. ДЕРМАНЦИ, ОБЩ. ЛУКОВИТ, ОБЛ. ЛОВЕЧ 455
Пламен Дойчев, Кристиян Желязков
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF SITE NO. 1 – DERMANTSI 2 IN MECHOVOTO LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF DERMANTSI, LUKOVIT MUNICIPALITY, LOVECH REGION
Plamen Doychev, Kristiyan Zhelyazkov

№ 42. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА СТРУКТУРИ ОТ КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА КРАЙ С. ПОЛСКИ СЕНОВЕЦ, ОБЩ. ПОЛСКИ ТРЪМБЕШ, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО 457
Калин Чакъров, Антон Атанасов
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF LATE IRON AGE STRUCTURES NEAR POLSKI SENOVETS VILLAGE, POLSKI TRAMBESH MUNICIPALITY, VELIKO TARNOVO DISTRICT
Kalin Chakarov, Anton Atanasov

№ 43. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА I ХИЛ. ПР. ХР. ПРИ С. ЛОЗЕН, ОБЩ. СТРАЖИЦА, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО 460
Живко Узунов
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A SITE FROM THE SECOND HALF OF THE 1ST MILL. BC NEAR THE VILLAGE OF LOZEN, STRAZHITSA MUNICIPALITY
Zhivko Uzunov

№ 44. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩНИ СТРУКТУРИ ОТ РАННИЯ ХАЛКОЛИТ, ЖЕЛЯЗНАТА И РИМСКАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ВОДИЦА, ОБЩ. ПОПОВО, ОБЛ. ТЪРГОВИЩЕ 462
Пламен Георгиев, Петър Минков
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF SETTLEMENT REMAINS FROM THE EARLY CHALCOLITHIC, THE IRON AGE AND THE ROMAN PERIOD NEAR THE VILLAGE OF VODITSA, POPOVO MUNICIPALITY, TARGOVISHTE DISTRICT
Plamen Georgiev, Petar Minkov

№ 45. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ КЪСНАТА ПРАИСТОРИЯ, БРОНЗОВАТА, ЖЕЛЯЗНАТА И РИМСКАТА ЕПОХИ ПРИ С. ВОДИЦА, ОБЛ. ТЪРГОВИЩЕ 467
Калина Петкова, Катя Трендафилова

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT A SITE FROM THE LATER PREHISTORY, BRONZE, IRON AND ROMAN AGES AT VODITSA VILLAGE, TARGOVISHTE DISTRICT
Kalina Petkova, Katya Trendafilova

№ 46. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ С ВКОПАНИ СТРУКТУРИ ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЛОМЦИ, ОБЩ. ПОПОВО, ОБЛ. ТЪРГОВИЩЕ 471
Алексей Гоцев, Иван Иванов
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A SITE WITH NEGATIVE STRUCTURES FROM THE HELLENISTIC PERIOD NEAR THE VILLAGE OF LOMTSI, POPOVO MUNICIPALITY, TARGOVISHTE DISTRICT
Alexey Gotsev, Ivan Ivanov

№ 47. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩЕ ОТ КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. МИЛАДИНОВЦИ, ОБЩ. ТЪРГОВИЩЕ 475
Веселин Хаджиангелов, Диана Стоянчова
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF A SETTLEMENT FROM THE LATE IRON AGE NEAR THE VILLAGE OF MILADINOVTSI, TARGOVISHTE MUNICIPALITY
Veselin Hadzhiangelov, Diana Stoyanchova

№ 48. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ДАВИДОВО, ОБЩ. ТЪРГОВИЩЕ 478
Стефан Иванов, Пламен Славов
RESCUE ARHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF SITE FROM THE LATE IRON AGE NEAR THE VILLAGE OF DAVIDOVO, TARGOVISHTE MUNICIPALITY
Stefan Ivanov, Plamen Slavov

№ 49. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ КЛАСИЧЕСКАТА ЕПОХА ДО С. ПАМУКЧИИ, ОБЩ. НОВИ ПАЗАР 481
Здравко Димитров, Владислав Живков
RESCUE ARCHAEOLOGICAL RESEARCH OF A SITE FROM THE CLASSICAL PERIOD NEAR THE VILLAGE OF PAMUKCHII, NOVI PAZAR MUNICIPALITY
Zdravko Dimitrov, Vladislav Zhivkov

№ 50. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ РАННАТА ЕЛИНИСТИЧЕСКА ЕПОХА ПРИ С. СТОЯН МИХАЙЛОВСКИ, ОБЩ. НОВИ ПАЗАР, ОБЛ. ШУМЕН 485
Калин Маджаров, Велислав Бонев
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A SITE FROM THE EARLY HELLENISTIC AGE AT THE VILLAGE OF STOYAN MIHAYLOVSKI, NOVI PAZAR MUNICIPALITY, SHUMEN DISTRICT
Kalin Madzharov, Velislav Bonev

№ 51. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ „ВИНАРНА“, НИАР „МАДАРА“ 491
Гергана Илиева, Христо Кузов
RESCUE ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF SITE “WINERY”, MADARA NATIONAL HISTORICAL AND ARCHAEOLOGICAL RESERVE
Gergana Ilieva, Christo Kouzov

№ 52. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩЕ ОТ ЖЕЛЯЗНАТА И СРЕДНОВЕКОВНАТА ЕПОХИ И НЕКРОПОЛ ДО С. ЗАВОЙ, ОБЛ. ЯМБОЛ 494
Стефан Бакърджиев, Тодор Вълчев
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF SETTLEMENT FROM THE IRON AGE AND THE MEDIAEVAL PERIOD AND NECROPOLIS NEAR THE VILLAGE OF ZAVOY, YAMBOL DISTRICT
Stefan Bakardzhiev, Todor Valchev

№ 53. СПАСИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТ ПРИ С. САМУИЛОВО, СТАРОЗАГОРСКО 497
Анелия Божкова, Ева Тонкова
RESCUE EXCAVATIONS OF AN ARCHAEOLOGICAL SITE NEAR SAMUILOVO, STARA ZAGORA REGION
Anelia Bozkova, Eva Tonkova

№ 54. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА И РИМСКАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СВОБОДА, ОБЩ. ЧИРПАН 499

Красимир Ников, Веселин Игнатов
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A SITE FROM THE LATE IRON AGE AND THE ROMAN PERIOD IN THE LAND OF THE VILLAGE OF SVOBODA, CHIRPAN MUNICIPALITY
Krassimir Nikov, Veselin Ignatov

№ 55. МНОГОСЛОЕН ОБЕКТ ОТ КЪСНОАРХАИЧНАТА, КЛАСИЧЕСКАТА, РАННОЕЛИНИСТИЧЕСКАТА И СРЕДНОВЕКОВНАТА (XII В.) ЕПОХА ПРИ ЧИРПАН 502
Милена Тонкова, Миглена Стамберова, Галина Данкова
MULTILAYERED SITE OF THE LATE ARCHAIC, CLASSICAL, EARLY HELLENISTIC AND THE MIDDLE AGES (12TH C.) NEAR CHIRPAN
Milena Tonkova, Miglena Stamberova, Galina Dankova

№ 56. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В Ж. К. „ИЗГРЕВ“, БУРГАС 506
Мирослав Класнаков, Илиян Петракиев
RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION IN IZGREV HOUSING ESTATE, BURGAS
Miroslav Klasnakov, Ilian Petrakiev

КЪСНА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА
LATE IRON AGE

НЕКРОПОЛИ И НАДГРОБНИ МОГИЛИ
NECROPOLEIS AND TUMULI

№ 57. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА НАДГРОБНА МОГИЛА ОТ КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА УГЪРЧИН 510
Деян Дичев, Даниела Агре
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A BURIAL MOUND NEAR UGARCHIN
Deyan Dichev, Daniela Agre

№ 58. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА НАДГРОБНА МОГИЛА ОТ КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА УГЪРЧИН 513
Диана Димитрова, Любава Георгиева
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF A TUMULUS FROM THE LATE IRON AGE NEAR UGARCHIN
Diana Dimtrova, Lyubava Georgieva

№ 59. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА УГЪРЧИН 517
Румен Миков, Станислав Илиев
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A BURIAL MOUND FROM THE HELLENISTIC PERIOD NEAR UGARCHIN
Rumen Mikov, Stanislav Iliev

№ 60. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ДВЕ МОГИЛИ ПРИ УГЪРЧИН, ОБЛ. ЛОВЕЧ 523
Мая Валентинова, Радослав Гущераклиев, Дамян Дамянов
RESCUE EXCAVATION OF TWO MOUNDS NEAR UGARCHIN, LOVECH DISTIRCT
Maya Valentinova, Radoslav Gushterakliev, Damyan Damyanov

№ 61. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА МОГИЛА В М. ЩУРОВЦИ, ЗЕМЛИЩЕ НА С. СТОИЛОВО, ОБЩ. МАЛКО ТЪРНОВО 524
Даниел Пантов
ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF A MOUND IN SHTUROVTSI LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF STOILOVO, MALKO TARNOVO MUNICIPALITY
Daniel Pantov

№ 62. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА МОГИЛА ОСТРУША (IV В. ПР. ХР. И IV В. СЛ. ХР.) В ЗЕМЛИЩЕТО НА ШИПКА, ОБЩ. КАЗАНЛЪК 528
Меглена Първин, Кристиян Желязков
RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION OF THE TUMULUS OSTRUSHA (4TH C. BC AND 4TH C. AD) NEAR SHIPKA, KAZANLAK MUNICIPALITY
Meglena Parvin, Kristian Zhelyazkov

РИМСКА ЕПОХА
ROMAN AGE

НЕКРОПОЛИ И НАДГРОБНИ МОГИЛИ
NECROPOLEIS AND TUMULI

№ 63. РЕДОВНИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА (II – III В.) В М. КЛЕНА КРАЙ ЛЯСКОВЕЦ, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО 530
Калин Чакъров
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A BURIAL MOUND FROM THE 2ND – 3RD C. AT KLENA LOCALITY NEAR LYASKOVETS, VELIKO TARNOVO DISTRICT
Kalin Chakarov

№ 64. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА НЕКРОПОЛ ОТ РИМСКАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КАЛЕНИК, ОБЛ. ЛОВЕЧ 534
Емил Нанков, Филип Колев
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A NECROPOLIS FROM THE ROMAN PERIOD IN THE LAND OF THE VILLAGE OF KALENIK, LOVECH DISTRICT
Emil Nankov, Philip Kolev

№ 65. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА МОГИЛА „МАЛ ТЕПЕ“ ДО С. МАНОЛЕ, ОБЩ. МАРИЦА, ПЛОВДИВСКА ОБЛАСТ 538
Костадин Кисьов, Любомир Мерджанов
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE MAL TEPE MOUND NEAR THE VILLAGE OF MANOLE, MARITSA MUNICIPALITY, PLOVDIV DISTRICT
Kostadin Kisyov, Lyubomir Merdzhanov

№ 66. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА ОТ РИМСКАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КОЗЛЕЦ, ОБЩ. ХАСКОВО 543
Милен Камарев
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A BURIAL MOUND FROM THE ROMAN PERIOD NEAR THE VILLAGE OF KOZLETS, HASKOVO MUNICIPALITY
Milen Kamarev

№ 67. ПЛОСЪК НЕКРОПОЛ (РАЗРУШЕНА МОГИЛА?) ОТ РИМСКАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. АЛДОМИРОВЦИ, ОБЩ. СЛИВНИЦА 546
Диана Димитрова, Любава Георгиева
FLAT NECROPOLIS (DISTURBED TUMULUS?) FROM THE ROMAN AGE NEAR THE VILLAGE OF ALDOMIROVTSI, SLIVNITSA MUNICIPALITY
Diana Dimitrova, Lyubava Georgieva

I. АРХЕОЛОГИЧЕСКА КАРТА НА БЪЛГАРИЯ

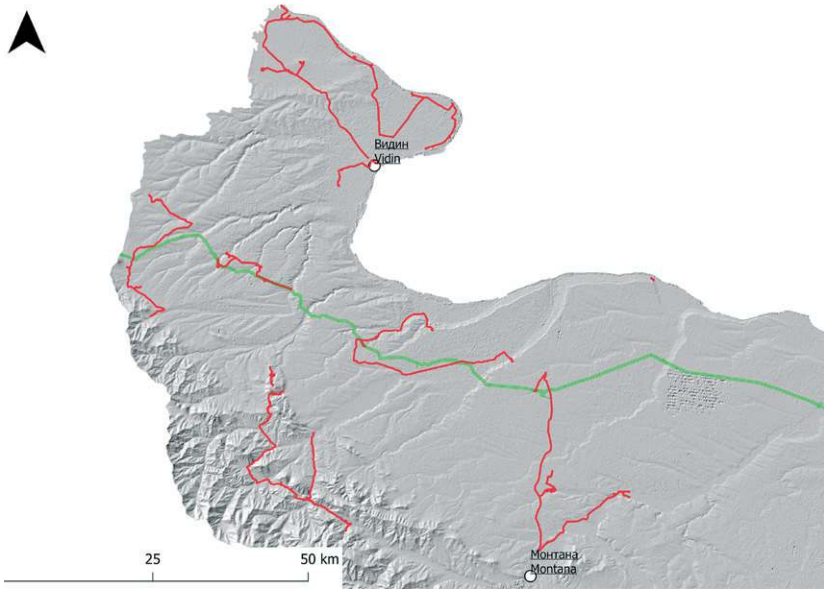
ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В СЕВЕРНА БЪЛГАРИЯ

№ 1. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА НАХОДИЩА НА КРЕМЪЧНИ СКАЛИ И АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТИ В СЕВЕРОЗАПАДНА БЪЛГАРИЯ

Мария Гюрова, Надежда Кечева, Полина Андреева, Владислав Тодоров, Деница Сандева

Теренните издирвания са извършени в периода 4 – 15.10.2020 г. Средствата са осигурени от Министерство на културата по проект, номиниран от НАИМ – БАН. В екипа участваха: Мария Гюрова (НАИМ – БАН, ръководител), Надежда Кечева (НАИМ – БАН, заместник-ръководител), Полина Андреева (Геологически институт при БАН, участник), Владислав Тодоров (Институт по експериментална морфология, патология и антропология с музей при БАН, участник), Деница Сандева (СУ „Св. Климент Охридски“, участник).

Една от научните ни цели беше провокирана от факта, че част от праисторическите археологически обекти по трасето на Северния магистрален газопровод в областите Монтана и Видин, проучвани през 2019 и 2020 г.[1], предоставиха многобройни кремъчни ансамбли в широк спектър на използвания флинт, вкл. балкански флинт. От друга страна тези обекти като локализация попадат в неогенски седименти, несъдържащи кремъчни конкреции. Част от суровините визуално и по първичен микропетрографски анализ са близки до балканския флинт, върху който има сериозни изследвания и чиито находища са локализирани в Никополско и Плевенско (Gurova et al. 2016). Наша задача беше да проверим дали неолитното население в региона се е снабдявало с нужната суровина от известните и проучени, но отстоящи на между 100 – 200 км находища на балкански флинт или такъв флинт се среща сред все още неустановени разкрития на Мездренска свита във Видинско, или пък се открива в други слабо изследвани досега регионални свити.

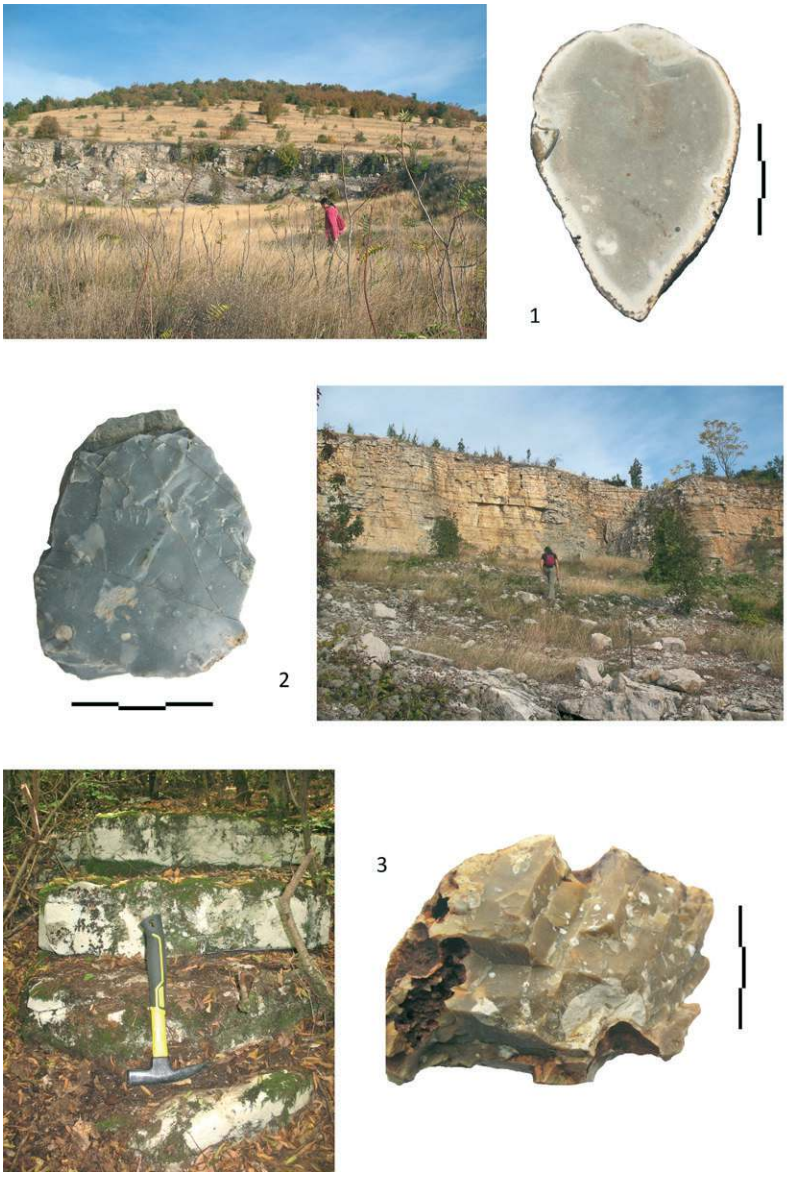

Обр. 1. Карта на Северозападна България с трасето на Северния магистрален газопровод (в зелено) и маркирани GPS тракове на теренните издирвания (в червено) (автор Н. Кечева)

Fig. 1. Map of NW Bulgaria with the gaspipeline route (in green) and GPS tracks of the field survey (in red) (figure by N. Kecheva)

Документирането на обектите беше извършено с приложение на географски информационни системи, а покритата те-

[1] Това са обектите при: Расово (проучен от Г. Иванов), Ярловица (проучени от В. Тодоров и Ж. Василева), Грамада (два обекта, проучени от С. Александров/З. Димитров и Г. Ганецовски), Бранковци (проучен от Н. Кечева) и Коста Перчево (проучен от П. Георгиев). Техните отчети са публикувани в изданието „Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книги I и II“, както и в настоящия том. Обектите са регистрирани при две експедиции през 2012 г. от К. Бояджиев и Н. Кечева.

Обр. 2. Местонаходища на флинт и образци от кремъчните конкреции: 1 – Орешец, кариера 1, 2 – Орешец, Кариера 2, 3 – Гранитово (Трикладинци) (автор М. Гюрова)

Fig. 2. Flint outcrops and raw material samples: 1 – Oreshets, quarry 1, 2 – Oreshets, quarry 2, 3 – Granitovo (Trikladintsi) (figure by M. Gurova)

ритория беше документирана с GPS тракове (обр. 1).

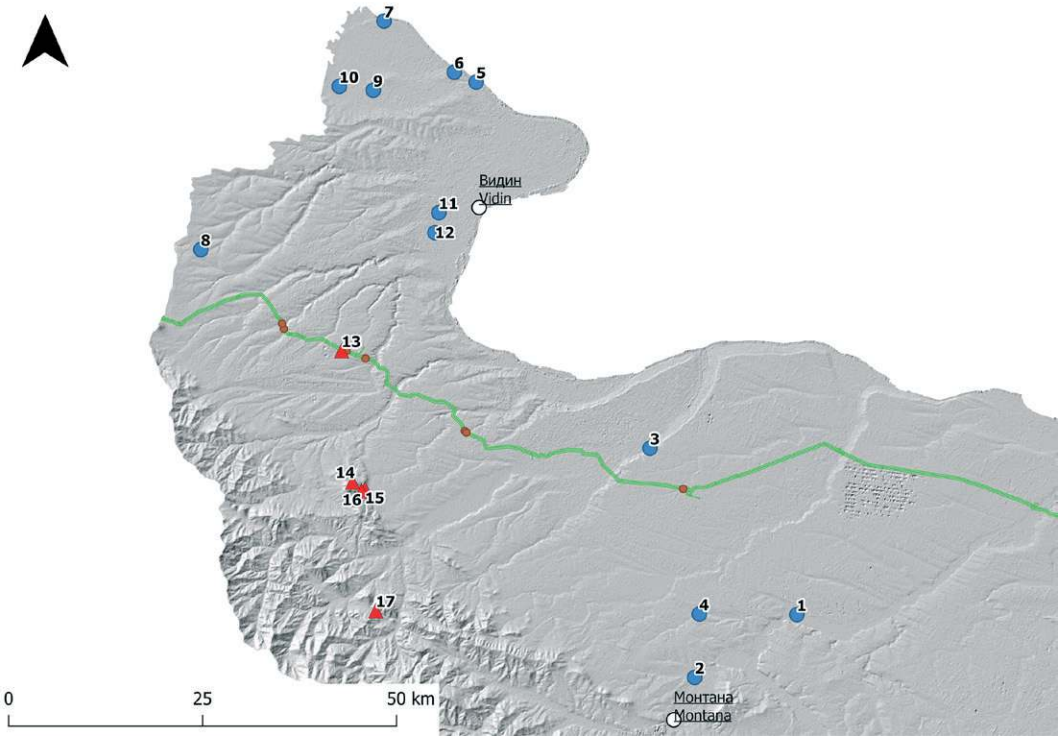
По отношение на обектите по газопреносната мрежа, практическият и единствено рационален подход беше да проверим дали сред речните наноси на близко протичащите реки и техните притоци ще намерим преотложени кремъчни конкреции, които биха могли да се използват като суровини за направа на сечива през праисторията. За съжаление руслата на реките не предложиха никакви разкрития на скали. Проверихме и руслови наслаги на р. Дунав – до устието на р. Тимок, но не открихме преотложени кремъчни конкреции.

В района на с. Владимирово и гр. Бойчиновци, обл. Монтана, бяха установени първични и вторични (делувиални) находища на кремък. В наблюдаваните разкрития на горнокредни варовици на Мездренска свита (основен източник на балкански флинт) кремъчните конкреции не са с добри качества за изработване на сечива. Кремъкът често е напукан, характеризира се с разнообразен цвят (тъмносив, бежов, светлокафяв, кремав), хомогенна структура и не съдържа бели включения. Конкрециите се отличават с удължена и често неправилна форма и максимална дължина до 0,20 м. Някои от тях имат тънка бяла кора (1 – 2 мм дебелина).

По-успешни бяха търсенията ни, базирани на геоложките карти, които използвахме в хартиен и георефериран формат, и на непубликувани данни на И. Начев и К. Кънчев от 70-те г. на XX в. за наличие на кремъчни скали в областите Монтана и Видин в землищата на селата Върбово, Гара Орешец, Големаново, Гранитово, Долни Лом, Добри дол и Търговище. Част от описаните от двамата колеги кремъчни местонаходища не бяха открити поради ненадежност на данните за локализацията им.

Първични находища на кремъчен материал бяха установени в горноюрско-долнокредните карбонатни последователности на Западнобалканската карбонатна група (Ангелов и др. 2006), обединяваща няколко свити (Гинска, Гложенска и Яворецка свити). Тези седименти, съдържащи разнообразни по големина, форма и цвят кремъчни конкреции, са описани и опробвани в различни разкрития на единицата в района на селата Гара Орешец, Върбово, Репляна, Търговище, Горни Лом и Гранитово, обл. Видин.

В няколко кариери в близост до с. Гара Орешец средно- до тънкослоестите варовици съдържат изобилни и разнообразни кремъчни конкреции с неправилна или овална форма (обр. 2.1 и 2.2). Конкрециите често са концентрирани в отделни нива в разреза. По дължина достигат до 0,25 м. Отличават се с разнообразен цвят (светлосив, кремаво-сив, тъмносив до сиво-син, розово-сив), с много

Обр. 3. Карта на Северозападна България с трасето на Северния магистрален газопровод (в зелено). Регистрираните археологически обекти са обозначени със сини точки; кремъчните местонаходища – с червени триъгълници, а проучените по трасето на газопровода праисторически обекти – с кафяви точки. 1 – Владимирово, 2 – Вила № 2 при Монтана, 3 – Багачина, 4 – Габровница, 5 – Florentiana, 6 – Ново село, 7 – Dorticum, 8 – Големаново, 9 – Ракитница 1, 10 – Ракитница 2, 11 – Новоселци, 12 – Слана бара 13 – Тошевци, яз. Фарфун, 14 – Гранитово (Трикладинци), 15 – Орешец, кариера 1, 16 – Орешец, кариера 2, 17 – Репляна (автор Н. Кечева)

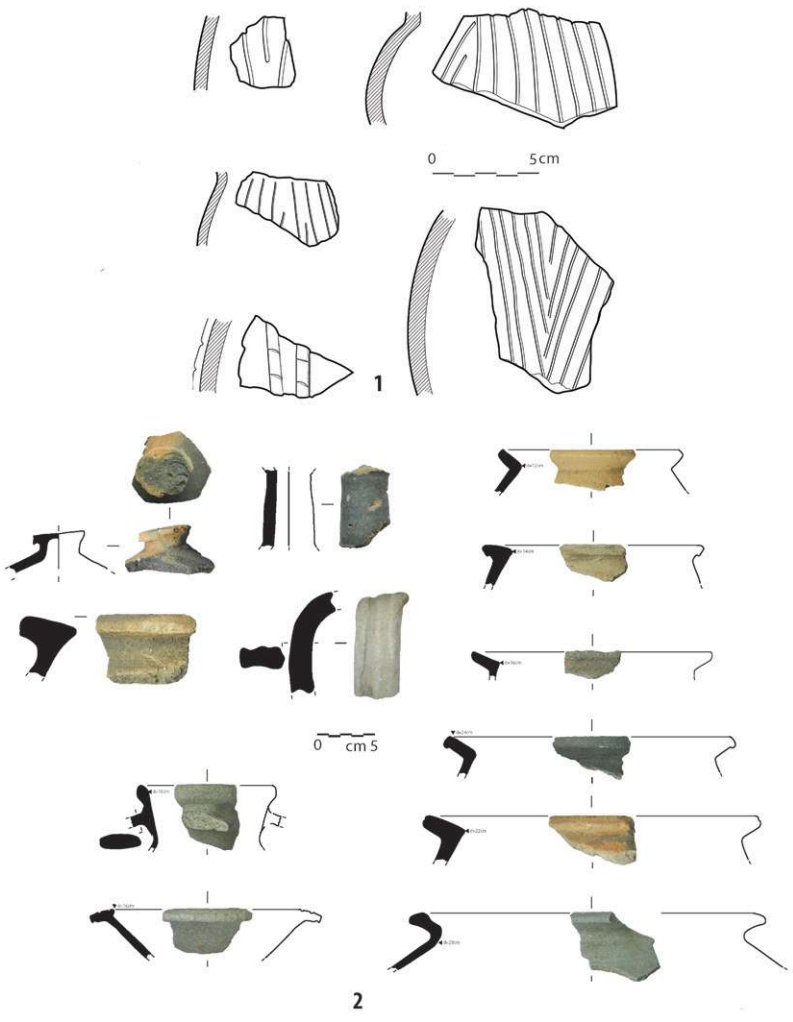
Fig. 3. Map of NW Bulgaria with the gas pipeline route (in green). Recorded archaeological sites are marked with blue dots; flint quarries and outcrops – with red triangles; excavated archaeological sites alongside the gas pipeline route – with brown dots. 1 – Vladimirovo, 2 – Villa No. 2 Montana, 3 – Bagachina, 4 – Gabrovnitsa, 5 – Florentiana, 6 – Novo selo, 7 – Dorticum, 8 – Golemanovo, 9 – Rakintitsa 1, 10 – Rakitnitsa 2, 11 – Novoseltsi, 12 – Slana bara, 13 – Toshevtsi, 14 – Granitovo, 15 – Oreshets 1, 16 – Oreshets 2, 17 – Replyana (figure by N. Kecheva)

добър лом, хомогенна структура, с или без бели включения (често биокласти). Някои от тях имат бяла кора с дебелина до 0,5 см.

Първични и вторични (делувиални) находища на кремък с добри качества за изработка на сечива се установяват в м. Трикладинци, югоизточно от с. Гранитово (обр. 2.3). Кремъчните конкреции са с овална и по-рядко неправилна форма. Най-често се характеризират с размер между 0,10 и 0,15 м. По цвят са тъмнокафяви, сиво-кафяви, сиви, кремави, светлосиви, жълто-кафяви. Често съдържат различни по размер бели включения. Някои от конкрециите имат бяла кора с дебелина от 1 – 2 мм или по-голяма от 1 см.

В резултат на издирванията ни и първични макроскопски наблюдения между образците суровини и артефактите от проучените обекти бяха селектирани осем образци флинт и 22 артефакта от неолитни обекти в региона за последващо комплексно лабораторно изследване по вече утвърдена методика. От образците се правят препарати/дюншлифи за микроскопско петрографско изследване. Същите образци се подлагат на геохимично проучване с помощта на метода на лазерна аблация и масспектрометрия в индуктивно свързана плазма (LA-ICP-MS). Съчетаването на тези аналитични процедури и тяхната корелативна интерпретация са доказано надеждни (дори оптимални) при определяне на произхода на кремъчните суровини и обвързването им с археологическите артефакти. Комбинацията от двата метода позволява разграничаването на отделни типове кремъци (флинт), както и отделянето на различни подтипове.

На този етап е извършен петрографски анализ на кремъчните образци по макро- и микропетрографски характеристики и са обособени три групи флинт. Получените резултати ще бъдат доуточ-

Обр. 4. Керамични фрагменти: 1 – Ново село (рисунки С. Александров), 2 – Габровница (рисунки и снимки Н. Кечева)

Fig. 4. Pottery fragments: 1 – Novo selo (drawings S. Alexandrov), 2 – Gabrovnitsa (drawings and photos N. Kecheva)

нени (потвърдени или реинтерпретирани) след корелирането им с данните от геохимичните анализи на пробите.

Четири от кремъчните находища, оценени от нас като перспективни в археологически аспект, бяха регистрирани в Автоматизираната информационна система „Археологическа карта на България“ (АИС АКБ).

Други акценти в теренните издирвания бяха регистрирането на нови и актуализирането на информация за вече регистрирани през 90-те г. на XX в. археологически обекти в АИС АКБ в областите Монтана и Видин (обр. 3). Локализирани са общо 12 археологически обекта, датирани от бронзовата епоха до Османския период. Четири от тях са известни по данните от АИС АКБ от 90-те г. на XX в., между които римските кастели *Dorticum* и *Florentiana*, както и вила № 2 при Монтана. Други седем обекта са новооткрити. Един от посетените известни и проучвани обекти, но нерегистриран до този момент в АИС АКБ, е обектът Багачина при с. Сталийска махала, общ. Лом. При с. Габровница, общ. Монтана, е новорегистриран неизвестен до този момент археологически обект от Късната античност (обр. 4.2). В област Видин при селата Ново село и Слана бара са регистрирани два обекта с хронология на откритите керамични фрагменти от ранната бронзова епоха, принадлежащи към култура Коцофени[1] (края на IV – началото на III хил. пр. Хр.) (обр. 4.1). При Слана бара са открити и артефакти от средната бронзова епоха (първата половина на II хил. пр. Хр.). Голяма част от археологическите обекти са нарушени в различна степен от иманярски набези. Това се отнася основно за обектите от Античността и най-вече римските кастели *Dorticum* и *Florentiana*.

Литература

Ангелов и др. 2006: В. Ангелов, М. Антонов, С. Герджиков, И. Климов, П. Петров, Х. Киселинов, Г. Добрев. – В: В. Ангелов, Х. Хрисчев (ред.). Обяснителна записка към геоложка карта на България, М 1:50 000. Картен лист Княжевац и Белоградчик. София, Геокомплекс, 2006, 115.

Gurova et al. 2016: M. Gurova, P. Andreeva, E. Stefanova, Y. Stefanov, M. Kočić, D. Borić. Flint raw material transfers in the prehistoric Lower Danube Basin: An integrated analytical approach. – Journal of Archaeological Science: Reports, 5, 2016, 422 – 441. http://dx.doi.org/10.1016/j.jasrep.2015.12.014

[1] Откритите керамични фрагменти от бронзовата епоха са консултирани с доц. д-р С. Александров, а останалите – с доц. д-р Г. Нехризов (НАИМ – БАН).

FIELD SURVEY OF FLINT OUTCROPS AND ARCHAEOLOGICAL SITES IN NORTHWESTERN BULGARIA

Maria Gurova, Nadezhda Kecheva, Polina Andreeva, Vladislav Todorov, Denitsa Sandeva

Summary

Recently discovered and studied Neolithic sites, part of the rescue excavations alongside the gas pipeline route in Northwestern Bulgaria yielded abundant chipped-stone assemblages in a variety of raw materials, incl. Balkan flint. On the other hand, the archaeological sites are located in Neogene geological sediments devoid of flints. One of the goals of our survey was to check if some Balkan flint source could be found in NW Bulgaria among Upper Jurassic Formations, or the Neolithic population used known outcrops for flint procurement 100 – 200 km away.

Our survey and recording was conducted using established methods, including GIS. The survey area was marked out using GPS devices and tracking (fig. 1).

The most promising flint outcrops for knapping and use in prehistory were the primary outcrops in the Oreshets quarries (fig. 2.1-2). Visually resembling Balkan flint were concretions from primary and secondary outcrops near the village of Granitovo (fig. 2.3). Only laboratory analyses (in progress) will prove if the newly recorded flint outcrops were used in prehistory.

The field surveys were focused on recording and updating information about archaeological sites in the information system "Archaeological Map of Bulgaria" in Montana and Vidin districts (fig. 3). Twelve archaeological sites were recorded, dating from the Bronze Age to the Ottoman period. They included: the Roman forts of *Dorticum* and *Florentiana* as well as the Roman villa No. 2 near Montana. The famous excavated site of Bagachina was also recorded in the information system "Archaeological Map of Bulgaria". Sites from Late Antiquity (fig. 4.2) and the Bronze Age – the Early Bronze Age (the end of the 4th – the beginning of the 3rd mill. BC) (fig. 4.1) and the Middle Bronze Age (the first half of the 2nd mill. BC) were recorded in the Montana and Vidin districts. Unfortunately, most of the sites had been disturbed by treasure hunters.

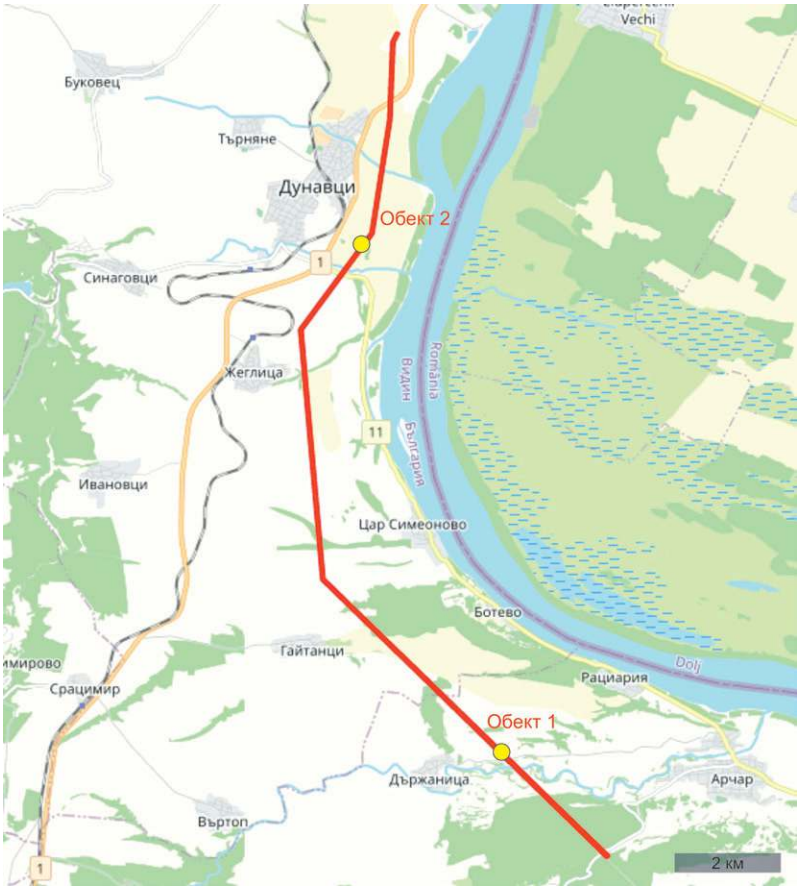
Maria Gurova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, gurova.maria@gmail.com
Nadezhda Kecheva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, n.kecheva@gmail.com
Polina Andreeva, Geological Institute – Bulgarian Academy of Sciences, Akad. G. Bonchev Str., Block 24, 1113 Sofia, poly_a@abv.bg
Vladislav Todorov, Institute of Experimental Morphology, Pathology and Anthropology with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, Block 25, 1113 Sofia, vladislavtodorov@abv.bg
Denitsa Sandeva, denitsa.sandeva.arch@gmail.com

№ 2. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ВЪЗДУШНА ЕЛЕКТРОПРЕНОСНА ЛИНИЯ ОТ ЗЕМЛИЩЕТО НА С. АРЧАР ДО ЗЕМЛИЩЕТО НА ДУНАВЦИ, ОБЛ. ВИДИН

Александър Манев

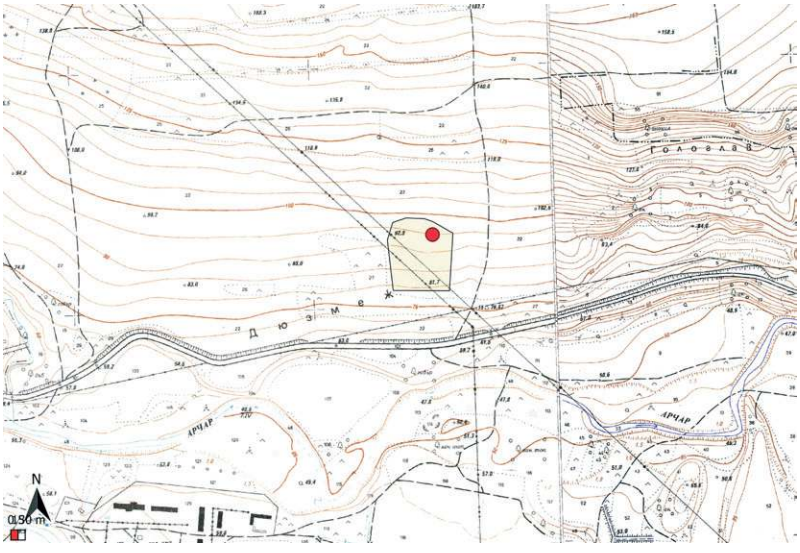
Теренните издирвания бяха осъществени през ноември 2020 г., в съответствие с договорните отношения между ЕСО ЕАД и НАИМ – БАН по проект „Реконструкция на ВЛ 110kV „Видбол" от ст. 94 (нов ст. 137) на вл 110kV „Магура" до п/ст „Бонония" гр. Дунавци". Съгласно предмета на поръчката и предоставеното от инвеститора трасе беше извършен обход само в сервитута на ВЛ „Видбол". Началото на линията отстои на 3,2 км югозападно от с. Арчар и се намира до шосето за с. Мали Дреновец. Тя завършва в подстанция „Бонония", на ок. 3 км северно от град Дунавци. Общата дължина на трасето се равнява на 20 км (обр. 1). Теренът е предимно равнинен в северната му половина и пресечено-горист в южната.

Основен фокус на издирването представляват местоположенията на носещите стълбове, където земните пластове ще бъдат засегнати от бъдещите строителни дейности. Бяха установени и посетени точните координати на 94 новопроектирани носещи стълба. В зависимост от растител-

Обр. 1. Трасе на реконструираната ВЛ „Видбол“ с регистрираните обекти

Fig. 1. Route of the reconstructed power line “Vidbol” with the recorded archaeological sites

Обр. 2. Обект 1. Римска сграда/и на брега на р. Арчар

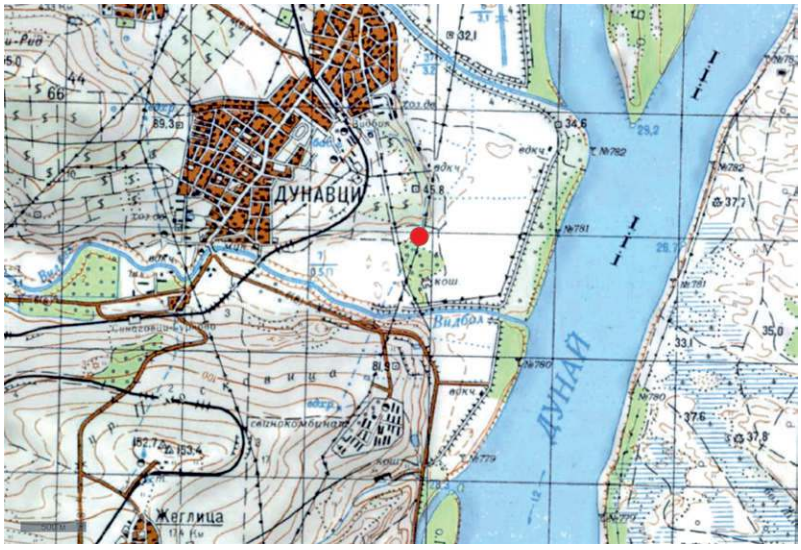
Fig. 2. Site 1. Roman building(s) on the bank of Archar River

ната покривка и теренната конфигурация беше установена различна видимост в отделните участъци от трасето. Северно от с. Жеглица земеделските земи се обработват системно, което определи и по-добрата възможност за наблюдение в този участък. В резултат на проведеното издирване бяха регистрирани два археологически обекта, които ще бъдат засегнати от изграждането на инфраструктурните съоръжения.

Обект 1 се намира в землището на с. Държаница, общ. Димово, обл. Видин (обр. 2). Той се намира на южен склон, непосредствено до шосето, свързващо с. Арчар със с. Държаница и в близост до левия бряг на р. Арчар. Представлява една или група от сгради с масивна архитектура и заема приблизително правоъгълна форма с площ 1600 м^2. Границите му се очертават сред обработваема нива по силно избуялата тревна растителност. Част от зидарията е разкрита от дълбоки иманярски изкопи, които са пръснати из целия обект. Видимостта не е висока, но на повърхността личат едри фрагменти от строителна керамика. Откритата битова керамика е в по-малки количества. Характерни фрагменти не бяха регистрирани. Съдовете могат да се отнесат към римската епоха. Преди теренното издирване обектът не бе известен. Той е въведен в АКБ с № 10007577. Стълб от новата електропреносна мрежа ще бъде изграден в северозападния ъгъл на обекта.

Обект 2 представлява плосък некропол от римската епоха в м. Курвинград, землище на гр. Дунавци. Той е известен и има регистрация в АКБ. В рамките на обработваемите парцели по земната повърхност се открива голямо количество битова керамика на колело (II – III в.) и силно фрагментирана строителна керамика. Извън земеделските площи по терена има следи от интензивна нерегламентирана изкопна дейност. Всички иманярски изкопи са стари, от предходни сезони. Между тях се е развила ниска и средно висока растителност. По време на предходни теренни археологически обходи е засечена иманярска дейност, нарушила покрит с тегули гроб с кремация. Тогава са ре-

гистрирани и материали от ранния халколит и бронзовата епоха (Иванов и др. 2016, 808 – 809). При посещението на обекта не беше открита керамика на ръка или други следи от праисторическо селище. Две от стъпките за стълбове на новопроектираното електропреносно трасе попадат в неговите рамки (обр. 3). Северно от некропола, върху слабо изразено възвишение е разположено известно римско селище в м. Курвинград, с което следва да се свърже и регистрираният Обект 2. Самото селище остава встрани от трасето на електропровода и никой от стълбовете не засяга селищните структури.

Обр. 3. Обект 2. Римски плосък некропол в м. Курвинград

Fig. 3. Site 2. Roman flat necropolis in Kurvingrad locality

И двата регистрирани обекта се отнасят към римската епоха. Предвид близостта им с Рациария могат да бъдат свързани с основния административен център в региона. Изграждането на стълбовете за въздушна електропреносна линия в рамките на двата обекта ще бъде предшествано от спасителни археологически проучвания. Археологическо наблюдение ще бъде извършено при строителните дейности в труднодостъпните и залесени участъци от трасето.

Литература

Иванов и др. 2016: Г. Иванов, Н. Иванова, Ф. Филипова, Н. Казашки, М. Марков, Д. Тагарева, В. Генчева, А. Григоров, Р. Първанов. Издирване на археологически обекти по протежение на железопътен участък Видин – Медковец. – Археологически открития и разкопки през 2015 г. София, 2016, 807 – 810.

FIELD SURVEY ALONG THE POWER LINE ROUTE FROM THE LAND OF ARCHAR VILLAGE TO THE LAND OF DUNAVTSI, VIDIN DISTRICT

Alexander Manev

Summary

The goal of the survey was to identify endangered archaeological sites along the route of the power line "Vidbol". The focus was on the locations intended for the foundations of the supporting towers, where the stratigraphy will be disturbed by excavators. The line's total length is 20 km (fig. 1). As a result two archaeological sites were recorded.

Site 1 is situated on a southern slope, on the left bank of a small river (fig. 2). It consists of one or more masonry buildings, as seen within the deep illegal trenches, dug by looters. The pottery found on site dates the structures to the Roman period. One of the planned power line towers is situated in the NW corner of the site.

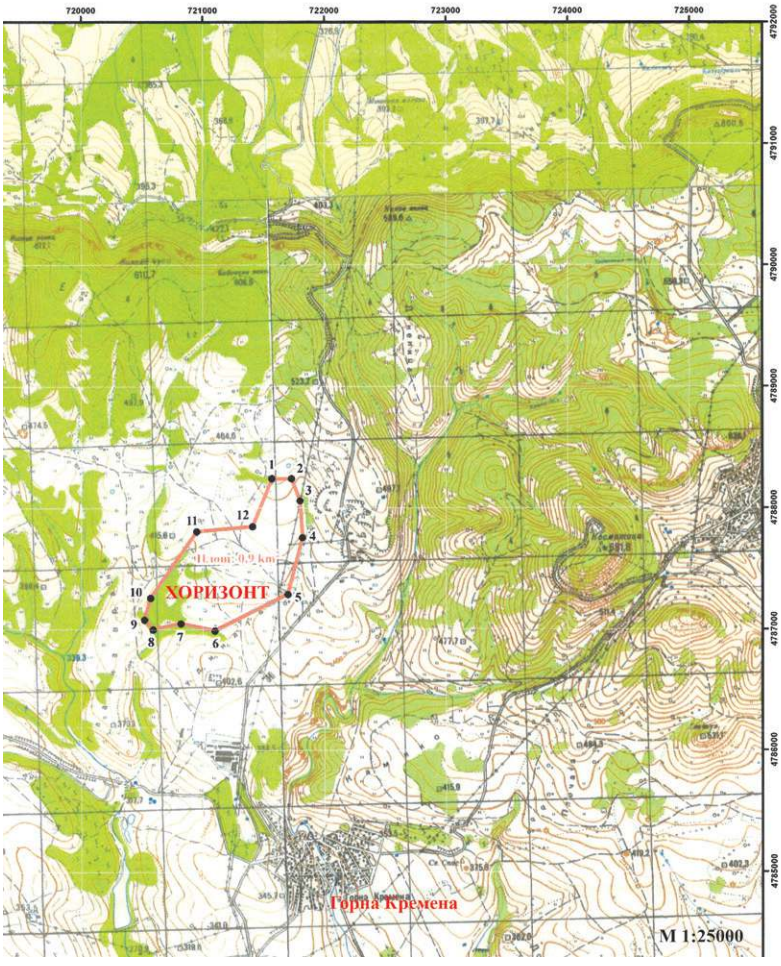
Site 2 is an already known flat necropolis that dates to the 2nd – 3rd c. AD (fig. 3). Large quantities of Roman pottery were found. This site was also compromised by modern illegal activities. Two power line towers will be built within the area of the site. A large, already known Roman settlement is situated north of the necropolis, but it will not be affected by the power line towers.

Emergency rescue excavations are required at both sites before the construction work is started. Archaeological monitoring is provided for the rest of the length of the power line.

Alexander Manev, aleman@abv.bg

№ 3. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ПЛОЩ „ХОРИЗОНТ“ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГОРНА КРЕМЕНА, ОБЩ. МЕЗДРА, ОБЛ. ВРАЦА

Александра Петрова, Нарцис Торбов, Георги Ганецовски

Обр. 1. Топографска карта с местоположение и граници на инвестиционна площ „Хоризонт“, М 1:25 000

Fig. 1. Topographic map with location and boundary coordinates of “Horizont” investment area, scale 1:25 000

Теренното археологическо издирване е осъществено във връзка с процедура по предоставяне на разрешение за добив на скалнооблицовъчни материали (бял врачански камък). Площта, обект на инвестиционното намерение, е наречена „Хоризонт“. Има площ от 896,75 дка и отстои на около 2 км север – северозапад от центъра на селото (обр. 1). Обходена е в рамките на два дни през май 2020 г. Има гранични точки, номерирани с нарастваща последователност по часовниковата стрелка от 1 до 12, които затварят пространство с неправилна многоъгълна форма.

Теренът на площ „Хоризонт“ има полупланински характер и е зает от земеделска обработваема земя (в източната част на площта) и ливади с ниски храсти в западната част. Почвената покривка в последната има малка дебелина и на места варовиковите запаси са видими на повърхността.

В почвения пласт над варовика се наблюдава обичайното за района наличие на естествени кремъчни конкреции. Концентрацията им в рамките на площ „Хоризонт“ не е така голяма в сравнение със землищата на други селища във Врачанско – район, известен с наличието на флинтови суровини (Гюрова и др. 2012).

В местността Гройовица, която попада в южната част на „Хоризонт“, бяха регистрирани стари насипи и хлътвания, останали след вадене на камък за строителна суровина.

При теренното издирване не са установени видими следи от недвижими и движими културни ценности.

Литература

Гюрова и др. 2012: М. Гюрова, С. Иванова, П. Андреева, М. Павликовски. Издирвания на археологически обекти в област Враца. – Археологически открития и разкопки през 2011 г. София, 2012, 515 – 517.

FIELD SURVEY IN "HORIZONT" INVESTMENT AREA IN THE LAND OF GORNA KREMENA VILLAGE, MEZDRA MUNICIPALITY, VRATSA DISTRICT

Aleksandra Petrova, Narcis Torbov, Georgi Ganetsovski

Summary

The "Horizont" area of 89.675 ha is intended for extraction of limestone and is located about 2 km N – NW of Gorna Kremena village (fig. 1). In some places the limestone deposits are visible on the terrain. Natural raw flint flakes are observed in the soil layer above the limestone. No immovable archaeological features or movable artefacts were found.

Aleksandra Petrova, Regional Museum of History – Vratsa, 2 Hristo Botev Sq., 3000 Vratsa, aleksandrapp@abv.bg
Narcis Torbov, Regional Museum of History – Vratsa, 2 Hristo Botev Sq., 3000 Vratsa, natorbov@mail.bg
Georgi Ganetsovski, Regional Museum of History – Vratsa, 2 Hristo Botev Sq., 3000 Vratsa, ganecovski_ar@abv.bg

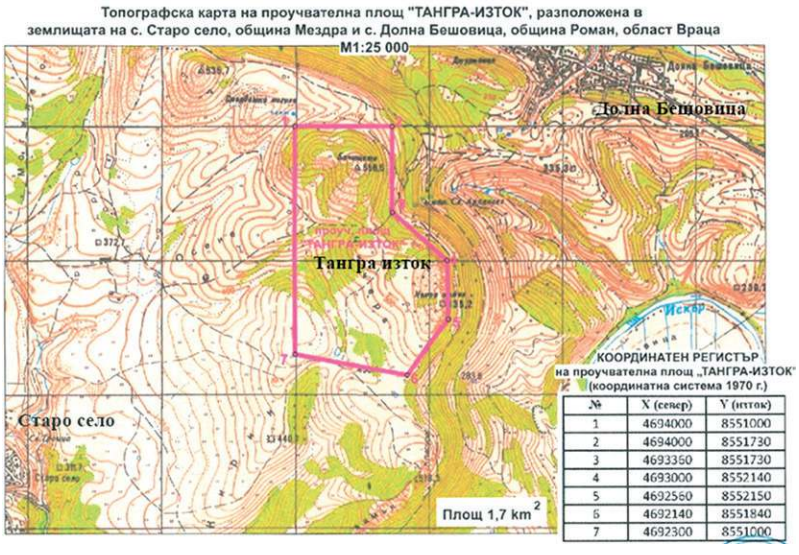
№ 4. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ПЛОЩ „ТАНГРА – ИЗТОК" В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА СТАРО СЕЛО И ДОЛНА БЕШОВИЦА, ОБЩ. РОМАН, ОБЛ. ВРАЦА

Нарцис Торбов, Георги Ганецовски, Александра Петрова

Теренните издирвания бяха извършени във връзка с инвестиционно намерение – откриване на производство на „ЛаймРок" ООД за предоставяне на разрешение за проучване на подземни богатства (скалнооблицовъчни материали) в площ „Тангра – изток" с площ от 1,7 км^2. Тя е разположена в землищата на селата Старо село и Долна Бешовица, общ. Роман, обл. Враца. Финансирането бе осъществено с договор, сключен между РИМ – Враца и „ЛаймРок" ООД.

Теренните издирвания бяха проведени на 15.06 и 16.06.2020 г. в площта, определена на картен материал със следните координати (координатна система 1970 г.) (обр. 1):

X (север) Y (изток)
№ 1. X 4694000 Y 8551000
№ 2. X 4694000 Y 8551730
№ 3. X 4693360 Y 8551730
№ 4. X 4693000 Y 8552140
№ 5. X 4692560 Y 8552150
№ 6. X 4692140 Y 8551840
№ 7. X 4692300 Y 8551000

Обр. 1. Топографска карта с местоположение и граници на инвестиционна площ „Тангра – изток", М 1:25 000

Fig. 1. Topographic map with location and boundary coordinates of "Tangra – East" investment area, scale 1:25 000

В рамките на площта не бяха разкрити следи от движими и недвижими културни ценности.

FIELD SURVEY IN "TANGRA – EAST" INVESTMENT AREA IN THE LANDS OF STARO SELO AND DOLNA BESHOVITSA VILLAGES, ROMAN MUNICIPALITY, VRATSA DISTRICT

Narcis Torbov, Georgi Ganetsovski, Aleksandra Petrova

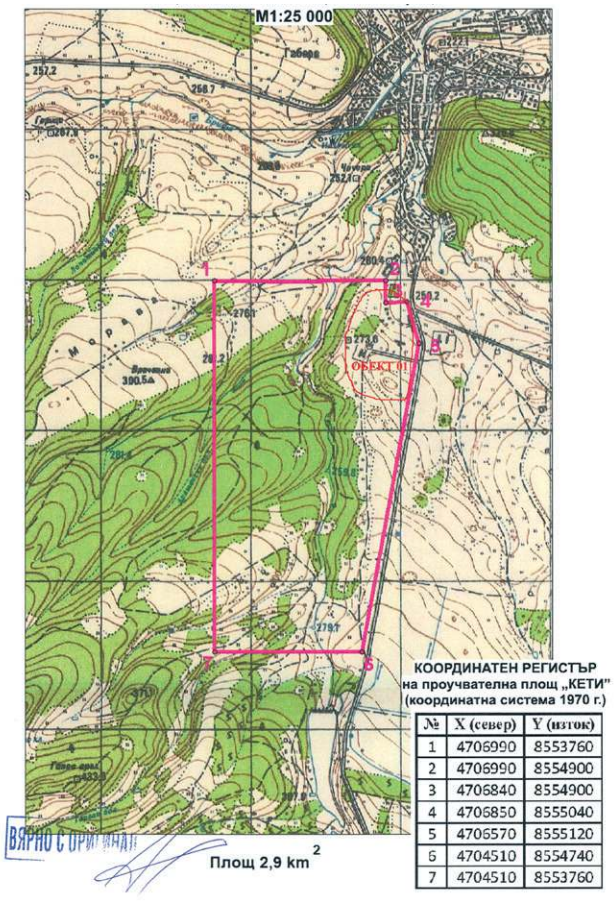
Summary

The field survey was carried out in "Tangra – East" area, covering 1.7 km^2, located in the lands of Staro Selo and Dolna Beshovitsa villages, Roman municipality, Vratsa district (fig. 1). This area is intended for extracting limestone. No traces of movable and immovable cultural heritage were recorded in the area of the investment intention.

Narcis Torbov, Regional Museum of History – Vratsa, 2 Hristo Botev Sq., 3000 Vratsa, natorbov@mail.bg
Georgi Ganetsovski, Regional Museum of History – Vratsa, 2 Hristo Botev Sq., 3000 Vratsa, ganecovski_ar@abv.bg
Aleksandra Petrova, Regional Museum of History – Vratsa, 2 Hristo Botev Sq., 3000 Vratsa, aleksandrapp@abv.bg

№ 5. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИНВЕСТИЦИОННО НАМЕРЕНИЕ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ГАБАРЕ И ДРАШАН, ОБЩ. БЯЛА СЛАТИНА

Георги Ганецовски, Нарцис Торбов, Александра Петрова

Обр. 1. Топографска карта на проучвателната площ (мащаб 1:25 000) с обозначение на археологическия обект

Fig. 1. Topographic map of the studied area (1:25 000 scale) with location of the archaeological site

Теренното издирване е реализирано във връзка с инвестиционно намерение на фирма „Минтис Майнинг" ЕООД за проучване на подземни богатства (скалнооблицовъчни материали) по Закона за подземните богатства в площ „КЕТИ", обхващаща 2,9 км^2 в землищата на с. Драшан и с. Габаре, общ. Бяла Слатина, обл. Враца. Проведено е на 31.01. и 01.02.2020 г. с научен ръководител Георги Ганецовски и заместник ръководители доц. Нарцис Торбов и Александра Петрова (РИМ – Враца). В района са регистрирани няколко археологически обекта от праисторията и римската епоха, което наложи внимателен оглед на проучвания терен (Николов 1996, 67 – 68).

Теренът представлява редуващи се ливади, обработваеми площи и участъци с гъсти храсталаци и/или гора, където видимостта е до 5%, а обходът е силно затруднен. Очертаната с координати площ обхваща участък от левия бряг на дълбоко и скалисто дере (обр. 1).

В североизточната част на проучвания участък, в обработваем терен, се попадна на археологически обект, обозначен като обект Габаре 1. На повърхността се забелязват керамични фрагменти, опалени мазилки, кремъчни артефакти с ретуш и каменни оръдия в многоцентрична концентрация, указващи за вероятна хронологическа принадлежност към късен неолит (керамика с органика в тестото и черна фактура) – ранен халколит (равномерно изпечена керами-

ка с кафява фактура и минерални примеси) (обр. 2). Северната част на обекта попада в силно затревен терен с видимост от 5 – 10%. По предварителни данни видимата площ на обект Габаре 1 обхваща около 12 – 15 дка, като попада в участъка между скалистото дере, разположено от запад и шосето Камено Поле – Драшан – Габаре от изток (обр. 1).

Археологическият обект отстои на около 1,5 км южно от с. Габаре, общ. Бяла Слатина. Северозападно от него, по десния склон на скалистото дере се попадна на находище от многобройни кремъчни конкреции с кафеникава или жълтеникава кора, лежащи в и върху варовиковата скала (обр. 3). При огледа на кремъчното находище не са установени археологически материали със следи от обработка.

Обр. 2. Снимка на археологически находки по повърхостта на терена в археологическия обект

Fig. 2. Photo of archeological findings on the surface of the terrain in the archeological site

Обр. 3. Кремъчно находище северозападно от археологическия обект

Fig. 3. Flint deposit northwest of the archeological site

Литература

Николов 1996: Б. Николов. От Искър до Огоста. София, 1996.

FIELD SURVEY OF INVESTMENT AREA IN THE LANDS OF GABARE AND DRASHAN VILLAGES, BYALA SLATINA MUNICIPALITY

Georgi Ganetsvoski, Narcis Torbov, Aleksandra Petrova

Summary

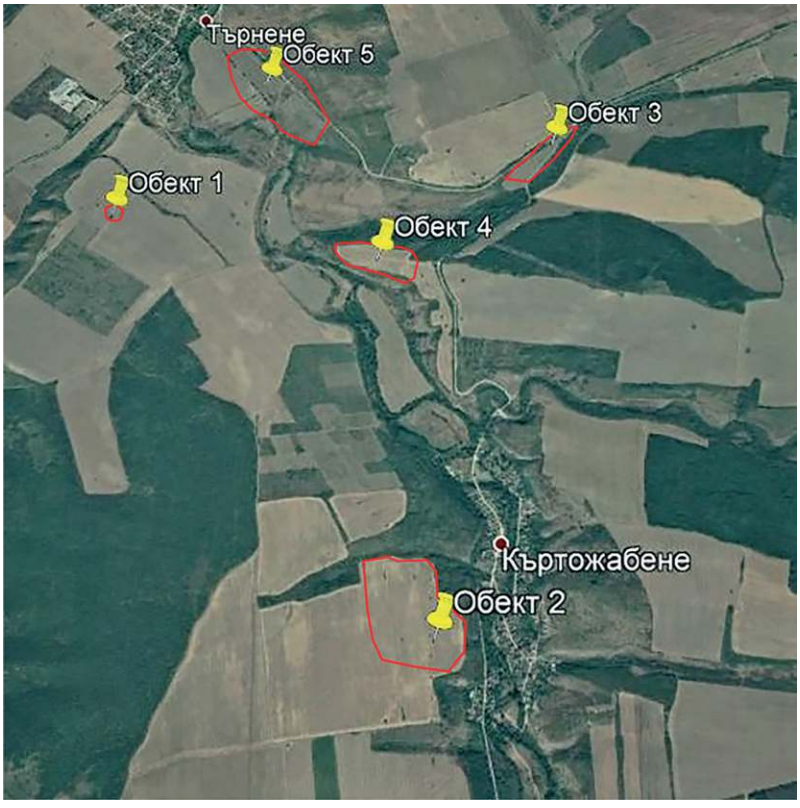
The field survey was carried out in connection with an investment intention, on January 31st and February 1st, 2020.

The established investment area measures between 1.2 and 1.5 ha. In the northeastern part of the surveyed area we recorded an archaeological site from the prehistoric period (Late Neolithic – Early Chalcolithic, figs. 1 – 3). Northwest of the site, on a right slope of a rocky gorge we came across a deposit of numerous flint concretions (fig. 3).

Georgi Ganetsovski, Regional Museum of History – Vratsa, 2 Hristo Botev Sq., 3000 Vratsa, ganecovski_ar@abv.bg
Narcis Torbov, Regional Museum of History – Vratsa, 2 Hristo Botev Sq., 3000 Vratsa, natorbov@mail.bg
Aleksandra Petrova, Regional Museum of History – Vratsa, 2 Hristo Botev Sq., 3000 Vratsa, aleksandrapp@abv.bg

№ 6. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КЪРТОЖАБЕНЕ, ОБЩ. ПЛЕВЕН

Владимир Найденов

Обр. 1. Разположение на регистрираните обекти

Fig. 1. Location of the recorded sites

Село Къртожабене се намира на 12 км югозападно от град Плевен. В неговото землище попада северният участък от природния резерват „Чернелка“ (разположен по ждрелото на едноименната река). Южно са разположени землищата на селата Брестовец, Горталово и Николаево, в които са регистрирани археологически обекти от всички исторически периоди (Митова-Джонова 1979).

Проучването е осъществено с финансиране от РИМ – Плевен в рамките на 10 дни от екип: Владимир Найденов – научен ръководител, Мартин Дяков – регионален координатор на АИС АКБ, Петя Ангелова и Тинка Кръстева, всички от РИМ – Плевен. Теренните обходи се налагат поради липса на информация в Научния архив на РИМ – Плевен и регистрация в АИС АКБ на археологически обекти в землището на с. Къртожабене, общ. Плевен.

Обхванатата площ е 1800 дка. Освен участъка по ждрелото на р. Чернелка, обходени бяха източната и западната тераси на каньона, като се локализираха и регистрираха пет археологически обекта (обр. 1). Три от тях (обекти 1, 3 и 5), попадат в землището на с. Търнене, общ. Плевен. Те са разположени непосредствено до северната граница на землището на с. Къртожабене и маркират северния край на каньона на р. Чернелка (обр. 2).

Обект 1 – Мановска могила в землището на с. Търнене. Могилата е с диаметър 60 м и височина 5 м. В северната част има четири стари иманярски изкопа (2 × 1 м), няма подемен материал.

Обект 2 – западно от с. Къртожабене. На площ от ок. 30 дка на склон с денивелация към изток има разнесени камъни с малки и средни размери. По терена спорадично се откриват кремъци и мазилки, както и фрагменти обезличена битова керамика от Античността, Късното средновековие и периода XV – XVII в., със средна концентрация.

Обект 3 – обособен участък с обработваема земеделска земя в землището на с. Търнене при разклона на пътя за гр. Плевен, разположен на ок. 2,5 км от центъра на с. Къртожабене. На склон с югозападно изложение, на площ от ок. 5 дка са регистрирани разнесени дребни камъни. Откриват се фрагменти битова керамика (на ръка и колело) от Античността, със средна концентрация.

Обект 4 – терен в северната част на землището на с. Къртожабене (до микроязовира), западно от пътя за Плевен. Северно преминава малка рекичка, югозападно е каньонът на р. Чернелка. Установена е висока концентрация на разнесени обработени камъни с малки и средни размери, спорадично – фрагменти строителна керамика от Античността. Битовата керамика е равномерно разнесена, със средна концентрация – фрагменти с малки и средни размери от ранния халколит и Античността. Античните материали са по-добре представени в източната част, а материалите от

праисторията – в западната. Площта е ок. 40 дка.

Обект 5 – в землището на с. Търнене (източно), на площ от ок. 100 дка има наличие на археологически подемен материал. На леко полегат южен склон по терена се наблюдават разнесени камъни със средни и малки размери и висока концентрация на фрагментирана антична строителна керамика (керемиди). Битовата керамика е със средна концентрация – от праисторията (ранен халколит) и Античността. Античните материали са по-добре представени в източната част, а материалите от праисторията – в западната.

Обр. 2. Северният край на каньона на р. Чернелка, поглед от североизток

Fig. 2. The northern end of the canyon of the Chernelka River, view from the northeast

В м. Каменец (източно от селото), на лек склон с югозападно изложение и денивелация се регистрира пресен иманярски изкоп с размери 1,90 × 0,80 м. Около изкопа има разнесени камъни с малки и средни размери. Няма подемен материал по терена.

Локализираните обекти обхващат основните хронологически периоди. Тяхното местоположение и времева рамка, позволяват да се допълни и сравни информацията от археологическите обекти, разположени южно по каньона на р. Чернелка, като се разшири обхватът на проучената територия в тази специфична за района местност.

Литература

Митова-Джонова 1979: Д. Митова-Джонова. Археологически паметници в Плевенски окръг. София, 1979.

FIELD SURVEY IN THE LAND OF KARTOZHABENE VILLAGE, PLEVEN MUNICIPALITY

Vladimir Naydenov

Summary

Kartozhabene village is located 12 km southwest from Pleven. Its land includes the northern section of the Chernelka Nature Reserve (the canyon is located along the gorge of the river with the same name). To the south, the lands of the villages of Brestovets, Gortalovo and Nikolaevo are located, where archaeological sites from all historical periods had been recorded.

The field survey was conducted in 10 days by a team from the Regional Museum of History – Pleven and it was funded by the museum. Its purpose was the localization, mapping and recording of archaeological sites in the specified territory.

Except for the area along the gorge of the Chernelka River, the eastern and western terraces of the canyon were also surveyed.

As a result of the survey five new archaeological sites were located and recorded (fig. 1). Three of them (Site 1, Site 3 and Site 5) are located in the land of the village of Tarnene, Pleven municipality. They are situated next to the northern border of the land of the village of Kartozhabene and mark the northern end of the canyon of the Chernelka River (fig. 2).

The localised archaeological sites belong to the main chronological periods. Their location and time frame allow to complement and compare the information about the archaeological sites located south from the Chernelka River canyon, thus expanding the scope of the territory of this specific region.

In conclusion, the five new sites were recorded in the information system "Archaeological Map of Bulgaria".

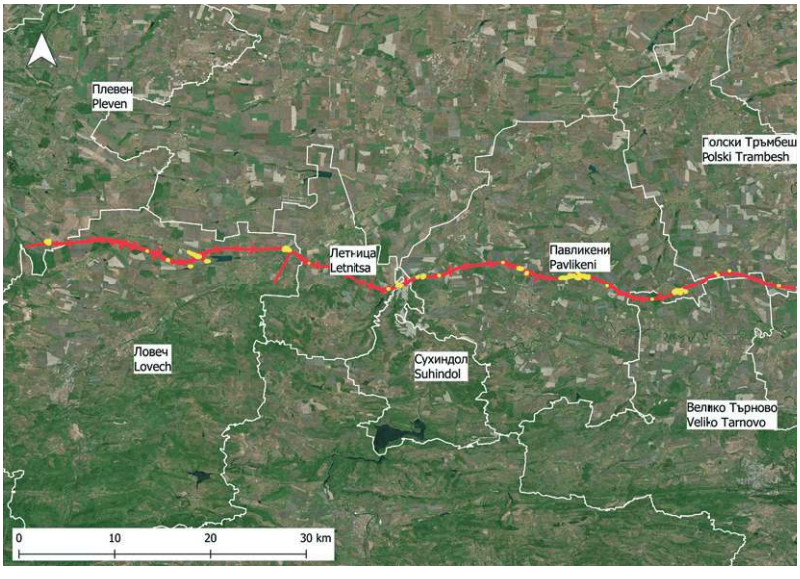
Vladimir Naydenov, Regional Museum of History – Pleven, 3 Stoyan Zaimov Str., 5800 Pleven, vl_naydenov@abv.bg

№ 7. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ПРОМЕНЕНО ТРАСЕ НА АВТОМАГИСТРАЛА „ХЕМУС“, УЧАСТЪЦИ 4, 5 И 6 И НОВО ТРАСЕ В УЧАСТЪК 6, ОБЛАСТИ ЛОВЕЧ И ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Надежда Кечева, Кръстю Чукалев, Деница Сандева, Пламена Георгиева, Мая Валентинова, Калин Чакъров, Мария Гюрова

В изпълнение на договор между Агенция „Пътна инфраструктура“ (АПИ) и НАИМ – БАН през ноември 2020 г. се проведоха теренни издирвания по променени части от трасето на автомагистрала „Хемус“, участъци 4, 5 и 6, както и по изцяло ново трасе в участък 6, между км 210+200 и км 223+426.75 (обр. 1). От запад на изток те попадат в частично в обл. Плевен и основно в областите Ловеч и Велико Търново. През 2015 г. бяха извършени теренни издирвания в този обхват на автомагистралата, попадащ между Републикански път II-35 (Ловеч – Плевен) от запад и Републикански път I-5 (Велико Търново – Бяла – Русе) от изток[1] (Чолаков, Димитрова 2016; Кечева и др. 2016). Впоследствие специалисти от АПИ са направили промени в проектното трасе, което наложи извършването на нови теренни издирвания през 2020 г. В участъци 4 и 5 корекциите на сервитута бяха малко в сравнение с обходения сервитут през 2015 г. В най-източната част на участък 6, подучастък 6.3, трябваше да се обходи изцяло ново трасе от 13 км, което е проектирано да преминава на север[2] от с. Никюп, общ. Велико Търново (обр. 2). Цялото трасе в новите участъци 4, 5 и 6 е с нов километраж.

Терените издирвания се проведоха в съответствие с използваните методи за пълно покриване на територия при работа по транспортни и газопроводни линейни инфраструктурни проекти, използвани от 2011 г. насетне на територията на България (Kecheva 2019). При наличие на археологически артефакти използваните методи налагат обходът да не бъде ограничават в сервитута, а да се покрива с полигони цялата територия на обекта.

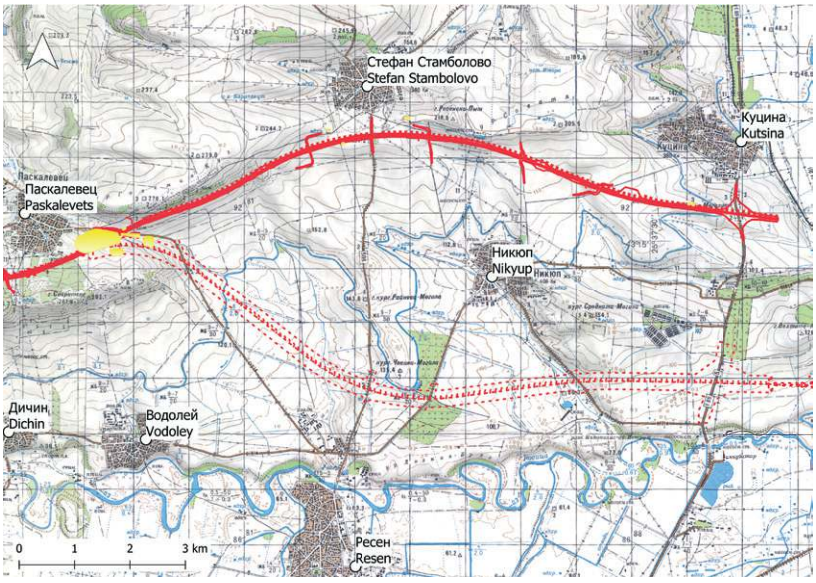
Обр. 1. Местоположение на участъци 4, 5 и 6 от трасето на АМ „Хемус“ (в червено), общини, през които преминават (в бяло), регистрирани археологически обекти (в жълто), 2020 г. (автор Н. Кечева)

Fig. 1. Sections 4, 5 and 6, part of Hemus highway route (in red), municipalities (in white), recorded archaeological sites (in yellow), 2020 (author N. Kecheva)

Регистрирани са общо 30 археологически обекта, като 12 от тях попадат в рамките на сервитута на автомагистрала „Хемус“ или са в непосредствена близост до него. Пет от тези 12 са вече известни от данни в Автоматизираната информационна система „Археологическа карта на България“ (АИС АКБ). Три от тях се намират в участък 5, а останалите девет – в участък 6, като осем от тях са по трасето или в непосредствена близост до сервитута на необходения до този момент подучастък 6.3. От тези 12 пет са площни (вероятно селищни) обекти, три от които са предвидени за археологически разкопки. Останалите седем са надгробни могили, една от които е предвидена за археологически разкопки.

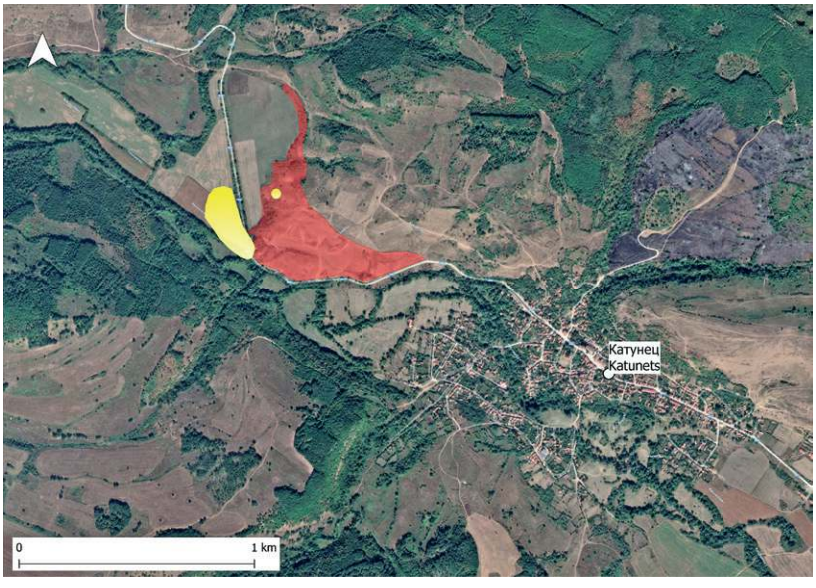
[1] Възложител на теренните издирвания през 2015 г. беше Национална компания „Стратегически инфраструктурни проекти“.
[2] През 2015 г. това трасе преминаваше южно от с. Никюп, непосредствено на север от Никополис ад Иструм, в охранителните зони от първи и втори режим на НИАР „Никополис ад Иструм“, където се намират могилните и плоските некрополи на римския и ранновизантийски град (Кечева и др. 2016).

Обектите са представени от запад на изток върху и в близост до сервитута на автомагистрала „Хемус“. В землището на с. Дренов, общ. Ловеч, в близост до сервитута на автомагистралата, в подучастък 4.2, са новорегистрирани два площни (вероятно селищни) обекта на речна тераса на левия бряг на р. Берница. Въз основа на откритите артефакти единият е датиран в Късната античност и желязната епоха (АИС АКБ № 10007449), а другият – в късния неолит – ранния халколит[1] (АИС АКБ № 10007448). Границите на друг обект от землището на с. Дренов, м. Гениш Бозалък/Беклемето, е разширена в СЗ посока, като към хронологията от Късна античност, Средновековие и Възраждане са добавени още бронзова епоха и РЖЕ[2] (АИС АКБ № 10003102). В землището на гр. Сухиндол, общ. Сухиндол, в сервитута на подучастък 5.2, на надзаливна тераса на р. Ломя, е новорегистриран друг обект – вероятно селище от РЖЕ (АИС АКБ № 10007446). В землището на с. Дъскот, общ. Павликени, подучастък 6.1, границите на вероятен селищен обект от РЖЕ, КЖЕ, Античността и Средновековието са разширени и в територията на помощен път (АИС АКБ № 0700368). Пак там е регистрирана надгробна могила в близост до сервитута (АИС АКБ № 10007464). В землището на с. Паскалевец, общ. Павликени, подучастък 6.2, са регистрирани още два обекта от римската епоха – вероятни постройки – със следи от битова и строителна керамика по повърхността (АИС АКБ № 10007452 и 10007453). В землищата на селата Стефан Стамболово и Куцина, общ. Полски Тръмбеш, подучастък 6.2, са регистрирани шест надгробни могили[3], една от които е предвидена за археологически разкопки.

Обр. 2. Местоположение на подучастък 6.3 от трасето на АМ „Хемус“ през 2020 г. (в червена непрекъсната линия), трасе, обходено през 2015 г. (в червен пунктир), регистрирани археологически обекти (в жълто), 2020 г. (автор Н. Кечева)

Fig. 2. Subsection 6.3 part of Hemus highway route (in red continuous line), surveyed route in 2015 (in red dashed line), recorded archaeological sites (in yellow), 2020 (author N. Kecheva)

Обр. 3. Поземлен имот за временно депониране на земни маси в землището на с. Катунец, общ. Угърчин (в червено), регистрирани археологически обекти (в жълто), 2020 г. (автор Н. Кечева)

Fig. 3. Depot for construction materials in the land of Katunets village, Ugarchin municipality (in red), recorded archaeological sites (in yellow), 2020 (author N. Kecheva)

[1] Открити са керамични фрагменти, изработени на ръка, късове горели мазилки и кремъци.
[2] Открити са керамични фрагменти, изработени на ръка и на колело, и кремъци.
[3] АИС АКБ № 0700027, 0700028, 10007455, 0700025, 0700153 и 0700154.

В резултат на прегледа на данните от 2015 г. и проведените теренни издирвания през 2020 г. в корекциите на сервитута на автомагистрала „Хемус“, участъци 4, 5 и 6, е установено, че 24 археологически обекта са предвидени за археологически разкопки, като три от тях са надгробни могили, един обект[1] е предвиден за наблюдение по време на строителството и 12 обекта са подадени на АПИ и „Автомагистрали“ ЕАД за сведение поради факта, че се намират в близост до трасето на автомагистралата.

Други два обекта са регистрирани в землището на с. Катунец, общ. Угърчин. Те представляват надгробна могила (АИС АКБ № 10007451) и селище от римската епоха и праисторията (АИС АКБ № 10007450). Надгробната могила и част от селището попадат в поземлен имот, предвиден за временно депониране на земни маси по време на строителството на автомагистрала „Хемус“ (обр. 3). Предписаните мерки за опазване предвиждат териториите на обектите да бъдат изключени от площта на депото.

Останалите 16 археологически обекта са посетени с цел актуализация или регистрация в АИС АКБ. Четиринадесет от тях са надгробни могили в землищата на селата Самоводене, Ресен, Водолей, общ. Велико Търново, Полски Сеновец и Обединение, общ. Полски Тръмбеш.

Интерес представляват два други археологически обекта в общ. Ловеч – римският мавзолей при с. Чавдарци (АИС АКБ № 10007539) и калето при с. Александрово (АИС АКБ № 10007540), които до този момент не бяха регистрирани в АИС АКБ. Римският мавзолей е проучен чрез археологически разкопки през 1912 г. заради открит саркофаг през 1910 г. (Филов 1911, Филов 1913, Герасимова 2001, Праматаров 2020). Намира се на десния бряг на р. Осъм. При посещението на терен[2] е установено, че останките от мавзолея са обрасли с широколистна дървесна и храстовидна растителност. Откриват се голямо количество разхвърляни обработени варовикови блокове, базов елемент и други архитектурни детайли, покрити с мъх. На около 100 м северно от мавзолея през 1912 г. е проучена друга постройка от римската епоха (Филов 1913, 322 – 323). В нивата видимостта е ограничена, но се забелязват голямо количество строителна керамика и камъни.

Александровското кале се намира на платообразно възвишение, обрасло с широколистна дървесна и храстовидна растителност, достъпно от север. Част е от територията на Деветашкото плато. Калето е подложено на системни иманярски набези в продължение на много години. На терен са установени останки от крепостна стена (в суб- и суперструкция), изградена от ломени камъни и хоросан. Във вътрешността сред множеството иманярски изкопи се откриват следи от каменна постройка без следи от хоросан. В изхвърлената пръст са намерени керамични фрагменти от елинистическата епоха и РЖЕ, както и строителна керамика – тегули със следи от украса с пръсти и имбрици. В други изкопи се откриват керамични фрагменти от Късната античност.

Литература

Герасимова 2001: В. Герасимова. Саркофаг. – В: Избрани скулптурни паметници. Водач. Археологически институт с музей при БАН. София, 2001, 31.

Кечева и др. 2016: Н. Кечева, К. Чукалев, Е. Дерменджиев, К. Чакъров, А. Григоров, В. Генчева. Издирване на археологически обекти по трасето за доизграждане на автомагистрала „Хемус“, етап 2, участъци 4, 5 и 6. – Археологически открития и разкопки през 2015 г. София, 2016, 830 – 833.

Праматаров 2020: К. Праматаров. Римската епоха в Ловешкия край. – В: Х. Попов, К. Чукалев, К. Праматаров, С. Танева (ред.). Археологически проучвания в Ловешко. Минало и настояще (Национален археологически музей. Каталози, том XIX). София, 2020, 153 – 167.

Филов 1911: Б. Филов. Новооткрити старини – Лъжене (Ловешко). – Известия на Българското археологическо дружество, 2, 1911, 276 – 277.

Филов 1913: Б. Филов. Археологически вести – Разкопки при Лъджане (Ловчанско) – Известия на Българското археологическо дружество, 3, 1913, 316 – 323.

Чолаков, Димитрова 2016: И. Чолаков, Ю. Димитрова. Издирване на археологически обекти по трасето за доизграждане на автомагистрала „Хемус“, етап 2, участъци 3 и 4. – Археологически открития и разкопки през 2015 г. София, 2016, 827 – 830.

Kecheva 2019: N. Kecheva. Archaeological Map of Bulgaria. – Transport and Pipeline Infrastructure Projects. – Internet Archaeology, 51, 2019. https://doi.org/10.11141/ia.51.2

[1] Могилен некропол от две надгробни могили при с. Куцина, общ. Полски Тръмбеш.

[2] Намира се в необработваем блок с площ около 2,5 дка, разположен сред обработваема нива, в която се откриват артефакти от неолита, халколита и римската епоха (селище, регистрирано в АИС АКБ с № 0501146 и автор на регистрационната карта Ж. Величков).

FIELD SURVEY ALONG A CHANGED HEMUS HIGHWAY ROUTE, SECTIONS 4, 5 AND 6, AND A NEW ROUTE IN SECTION 6, LOVECH AND VELIKO TARNOVO DISTRICTS

Nadezhda Kecheva, Krastyu Chukalev, Denitsa Sandeva, Plamena Georgieva, Maya Valentinova, Kalin Chakarov, Maria Gurova

Summary

The field survey was conducted in November 2020 on the Hemus highway route changed sections, according to a contract between Road Infrastructure Agency and NAIM – BAS (fig. 1). Hemus highway route consisted of several sections surveyed in 2015. The field surveys in 2020 were initiated because of route changes in sections 4, 5 and 6. Route changes in sections 6 were the most significant ones, including 13 km that had never been surveyed before (fig. 2). Thirty archaeological sites were recorded, 12 of them were on and near the highway route. Five of the sites were scatters (probably settlements), three of which were going to be excavated. The other seven sites were burial mounds, one of which was going to be excavated.

Two other archaeological sites were recorded on the territory of a future depot for construction materials in the land of Katunets village, Ugarchin municipality (fig. 3).

The remaining 16 archaeological sites were visited in order to update or record them in the information system "Archaeological Map of Bulgaria". Fourteen of them were burial mounds in the lands of Veliko Tarnovo region. The other two archaeological sites were recorded in the lands of Lovech municipality – the Roman mausoleum near Chavdartsi village and a fortress near Alexandrovo village. The Roman mausoleum excavations had taken place in 1912. In 2020 the remains were covered by deciduous forest and shrubs. A lot of chopped limestone blocks were scattered as well as other architectural details covered with moss.

The fortress near Alexandrovo village was located on a high plateau. It is almost completely destroyed by systematic and continuous looters work. Traces of a fencing stone wall built of crushed stones and mortar were recorded. Artefacts from Late Antiquity, Hellenistic period, and EIA were recorded in the enclosed area.

Nadezhda Kecheva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, n.kecheva@gmail.com
Krastyu Chukalev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, chukalev@naim.bg
Denitsa Sandeva, denitsa.sandeva.arch@gmail.com
Plamena Georgieva, Sofia University "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, plamgeorgieva@abv.bg
Maya Valentinova, Regional Museum of History – Lovech, 1 Todor Kirkov Sq., 5500 Lovech, maiadimitrova@hotmail.com
Kalin Chakarov, Regional Museum of History – Veliko Tarnovo, 6 Nikola Pikolo Str., 5000 Veliko Tarnovo, kalinsbicke@abv.bg
Maria Gurova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, gurova.maria@gmail.com

№ 8. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА РУСАЛЯ И ХОТНИЦА, ОБЩ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Калин Чакъров

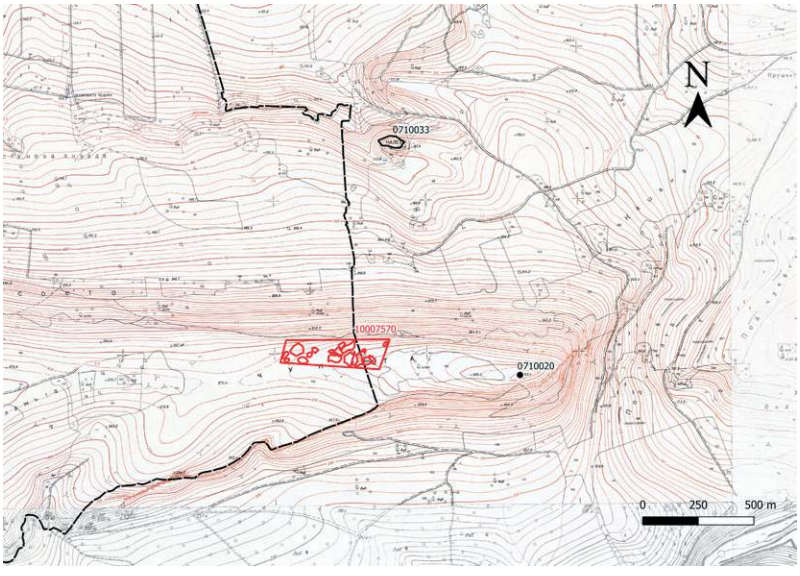
Издирванията са извършени в периода 09 – 12.12.2020 г. на територията на находище за добив на инертни материали (варовик) „Русаля – 2", с. Русаля и с. Хотница, общ. Велико Търново[1] (обр. 1 – 3). Основната част от концесионната площ е в землището на с. Русаля и много малка – в землището на с. Хотница. Тя има П-образна конфигурация, отворена на изток. Обходеният терен е с площ 160 дка. Той се простира около досега действаща кариера, намираща се на рида Чуката, представляващ платовидно възвишение от Търновските височини (обр. 3). Масивът се състои от доломитизиран варовик. Това е основният материал, от който през римската епоха в административната територия на Никополис ад Иструм са изработвани архитектурни детайли (Чакъров под печат). През Възраждане-

[1] Възложител е фирма „Пътни строежи – Велико Търново" АД, а изпълнител РИМ – Велико Търново. Издирването е проведено от двама души – Калин Чакъров (ръководител) и Христо Иванов (член на екипа).

Обр. 1. Сателитно изображение с разположението на новорегистрирания обект № 10007570 спрямо с. Русаля и обекти № 0710033 и 0710020

Fig. 1. Satellite imagery with the location of the recently recorded site No. 10007570 in relation to Rusalya village and archaeological sites Nos. 0710033 and 0710020

Обр. 2. Топографска карта с разположението на новорегистрирания обект № 10007570 спрямо обекти № 0710033 и 0710020

Fig. 2. Topographic map with the location of the recently registered site No. 10007570 and the neighbouring sites Nos. 0710033 and 0710020

то е употребяван за градеж в намиращите се близо до находищата села Мусина, Русаля, Хотница, Самоводене, както и изселеното през 1877 г. с. Кая бунар.

Теренът е силно обрасъл с храстова и дървесна растителност, което го прави много труден за работа. Основните видове са драка (*Paliurus spina-Christi*; зла драка, карачалия, джигра); люляк (*Syringa*), мъждрян (*Fraxinus ornus*); шипка (*Rosa canina*). Тези растения се срещат по целия рид и са добре представени на местата, където има археологически обекти.

Методът е тотален обход с линейни успоредни полоси, като разстоянието между специалистите е средно по 20 м.

В източния край на северната част от находището е регистрирана антична кариера за варовик (обр. 3). Тя е въведена в АИС АКБ с № 10007570. Обектът отстои на 3,279 км югоизточно от църквата „Въведение Богородично“ в с. Русаля, азимут 120° (обр. 1). Археологическите структури са предимно коритообразни ниши с U-образен план, някои от тях стъпаловидни; могилообразни възвишения и два естествени понора с антропогенни каменни ограждения. Част от кариерата се намира в землището на с. Хотница. Това са ниши № 1, частично № 2, № 3 и понор № 1. Останалите структури са в землището на с. Русаля (обр. 3).

Общата площ на кариерата е 28,756 дка. Регистрирани са общо 19 археологически структури. От тях ниши № 1, № 3, частично № 2, както и понор № 1 попадат извън находище „Русаля – 2“. Ниши 2, 4 – 12, понор № 2 и могила № 1 са в границите на проектната концесионна площ. В очертанията на досегашното находище попадат ниши № 13, 15, 16 (обр. 3).

Описание на археологическите структури (обр. 3).

Ниша № 1. Представлява коритообразна ниша с U-образен профил. Височина 1 м, ширина до 1,70 м, диаметър 19 м (ЮЗ – СИ), 8 м (СЗ – ЮИ). Нишата попада извън концесионната площ.

Ниша № 2. Представлява коритообразна ниша със стъпаловидни отсеци. Височината ѝ е до 1 м, а диаметърът ѝ е 24 м (СЗ – ЮИ) и 27 м (ЮЗ – СИ). На места се срещат отцепени каменни блокове с неправилна форма, подпрени отдолу с малки камъни.

Ниша № 3. Представлява коритообразна ниша със стъпаловидни отсеци. Височината ѝ е 1 – 1,5 м, а диаметърът 32 м (СЗ – ЮИ) и 17 м (ЮЗ – СИ). В нея има големи блокове с неправилна форма,

някои от които подпрени отдолу с други камъни, подобно на ниша 2. Североизточният край на ниша 2 и югозападният на ниша 3 се припокриват.

Ниша № 4. Състои се от две части – южна и северна. Южната е по-дълбока и изразена. Представлява коритообразна ниша със стъпаловидни отсеци. Северната ниша е по-плитка. Височина – до 2 м, диаметър 48 м (СИ – ЮЗ) и 19 м (З – И).

Ниша № 5. Състои се от две сравнително плитки коритообразни части с дълбочина около 1 м и диаметър 46 м (С – Ю) и 18 м (З – И). Те се съединяват с по-дълбоката част на ниша 4.

Ниша № 6. Представлява добре изразена коритообразна ниша със стъпаловидни отсеци. Височина 1 – 1,5 м, диаметър 43 м (С – Ю) и 28 м (И – З). Срещат се отделни големи блокове с неправилна форма. Източната страна на нишата се припокрива със западната на ниша 5.

Ниша № 7. Представлява добре оформен правоъгълен коритообразен изкоп със стъпаловидни отсеци. Височина 1 – 1,5 м, диаметър 54 м (ЮЗ – СИ) и 21 м (СЗ – ЮИ). Откриват се много големи отцепени блокове с неправилна форма, някои от които подпрени отдолу с по-малки камъни.

Ниша № 8. Представлява плитка коритообразна ниша с дълбочина до 0,60 м и диаметър 43 м (З – И) и 22 м (С – Ю). Не може да бъде описана подробно и снимана, защото е много обрасла.

Обр. 3. Сателитно изображение с разположението на новорегистрирания обект № 10007570 спрямо находище „Русаля – 2“

Fig. 3. Satellite imagery with the location of recently recorded site No. 10007570 and the area of the limestone extraction field “Rusalya – 2”

Обр. 4. Снимка на следи от добив в ниша № 13

Fig. 4. Photo of traces of pre-modern limestone extraction in niche No. 13

Ниша № 9. Представлява плитка коритообразна ниша с дълбочина до 0,60 м и диаметър 28 м (СЗ – ЮИ) и 16 – 21 м (ЮЗ – СИ). Състои се от две части. Нишата е силно обрасла и не може да се снима. Северно от нея има могилка от ломени камъни – вероятно резултат от разкривки, заведена като могила № 1.

Ниша № 10. Представлява малка коритообразна ниша с дълбочина 1 – 1,5 м и диаметър 18 м (З – И) и 9 м (С – Ю). Откриват се големи груби блокове, някои от които подпрени отдолу с по-малки камъни.

Ниша № 11. Представлява малка и плитка коритообразна ниша. Дълбочината ѝ е до 0,60 м, а диаметърът 17 м (ЮЗ – СИ) и 14 м (СЗ – ЮИ).

Ниша № 12. Представлява коритообразна яма с дълбочина до 0,80 м и диаметър 18 м (СЗ – ЮИ) и 14 м (ЮЗ – СИ). В нея има отцепени блокове, предимно с неправилна форма. Един от блоковете е с много големи размери и е профилиран в горната си част. Той е с размери: 1,60 – 1,80 м дължина, 1,30 м ширина, 0,70 м височина (обр. 5).

Ниша № 13. Състои се от две коритообразни ями със стъпаловидни отсеци (обр. 4). Дълбочината е от 0,80 м до 1 м, а диаметърът 32 м (СЗ – ЮИ) и 19 м (СИ – ЮЗ). Вътре има грубо отломени блокове.

Обр. 5. Снимка на обработен каменен блок в ниша № 12

Fig. 5. Photo of extracted limestone ashlar in niche No. 12

Ниша № 14. Представлява дълбока яма със стъпаловидни отсеци. Дълбочината ѝ е до 2 м, диаметър 40 м (ЮЗ – СИ) и 34 м (СЗ – ЮИ). В нея се откриват големи грубо обработени блокове.

Ниша № 15. Намира се изцяло в досегашното находище. Тя е частично унищожена в южната част и засипана. Дълбочината ѝ е 1 – 1,20 м, диаметърът 16 м (З – И) и 10 м (С – Ю). Североизточно от нея има ниска силно обрасла могилка от разкривки.

Ниша № 16. Представлява плитка коритообразна ниша с дълбочина 0,30 – 0,40 м и диаметър 20 м (ЮЗ – СИ) и 11 м (СЗ – ЮИ). Представлява ниша в начален етап на добив.

Понор № 1. Представлява естествен понор с дълбочина 7,5 – 8,40 м и ширина на отвора 0,60 – 1,50 м. Отвън има ограждение от ломени камъни с диаметър 8 м и височина до 1 м. Структурата е вероятно разкривка в начален етап, при започването на която е достигнат естествен понор и поради тази причина добивът е изоставен. Може да се предположи, че ограждането е направено, за да маркира опасността от пропадане, каквато представлява поноръ̀т.

Понор № 2. Представлява понор с дълбочина 3,70 м, диаметър на отвора 1,70 м × 0,40 – 0,50 м. Обрасъл с мъхове и храсти. Около него има окръжност от ломени камъни, подобно на понор № 1, с диаметър 14 м (СЗ – ЮИ) и 7,5 м (ЮЗ – СИ).

Могила № 1. Височина на могилката 1 – 1,80 м, диаметър 21 м ЮЗ – СИ и 15 м СЗ – ЮИ. На други места в кариерата се срещат подобни могилки.

Интерпретация на обекта. На 700 м североизточно от кариерата, азимут 9°, се намира късноантичната и вероятно средновековна крепост Хотнишкото кале (АКБ № 0710033; Алексиев 1999, 163 – 164; Илчева 2014, 22 – 24, 31, 47 – 48, 54 – 55, 57 – 58, 67, 105 – т. 18, 111 – т. 24, 112 – т. 25, 116 – т. 31, 129 – т. 45) (обр. 1 – 2). Тя е най-близкият селищен обект от Античността. При посещение на крепостта на 17.03.2019 г. са забелязани разсипи от крепостните стени и следи от иманярска дейност. В тях се откриват ломени късове доломитизиран варовик. Тези особености, както и профилираният масивен блок в ниша № 12 могат да бъдат приети като свидетелство, че кариерата датира от Античността, като може би е свързана с изграждането на Хотнишкото кале. Сходни обекти на добив в близката околност са известни в м. Мазите и Маркова стъпка край с. Русаля; м. Кайряка и Хотнишката кория край с. Хотница (Чакъров под печат). Не е изключено да е използвана и през Средновековието.

На същия рид, на който се намира кариерата – Чуката, в АИС АКБ е регистрирана и крепост с № 0710020 (Алексиев 1999, 163 – 164; Илчева 2014, 13, 22, 32, 47, 70, 104 – т. 16) (обр. 1 – 2). При посещение на този обект на 07.03.2021 г. на източния край на рида, е установено единствено наличието на ниско могилообразно възвишение от ломени камъни с диаметър 10 м и височина 0,70 м, както и три ниши от добив на камък, вероятно свързани с изграждането на обект 0710020. Възможно е това да са останки от кула, но не и от крепост. Не е изключено да е и могила.

Възможно е кариерата да е използвана или изобщо да датира от Възраждането и да е добиван камък за изграждането на пътища, каквито се забелязват в околността на топографски карти (ЕТК) в М 1:5000 от средата на XX в. (обр. 2).

Керамика и други датиращи материали не са открити. Отнасянето на обекта към Късната античност е по аналогия със сходни кариери, по профилирания блок в ниша № 12 (обр. 5) и заради близостта до Хотнишкото кале (обр. 1 – 2). Точната датировка на обекта може да бъде установена едва след провеждането на археологически разкопки.

Литература

Алексиев 1999: Й. Алексиев. Хотница през Средновековието. – Известия на Исторически музей – Велико Търново, XIV, 1999, 163 – 176.

Илчева 2014: В. Илчева. Хотница. Стари селища и находки. Част II. Античност и Средновековие. Велико Търново, 2014 (второ допълнено издание).

Чакъров под печат: К. Чакъров. Кариери за доломитизиран варовик в административната територия на Никополис ад Иструм. – В: Jubilaeus 8: Завръщане към изворите (под печат).

FIELD SURVEY IN THE LANDS OF RUSALYA AND HOTNITSA VILLAGES, VELIKO TARNOVO MUNICIPALITY

Kalin Chakarov

Summary

The field survey was carried out in the period 09 – 12.12.2020 on the Veliko Tarnovo hills' plateau Chukata. The area is situated in the borderland between the villages of Rusalya and Hotnitsa (figs. 1 – 2). The rock massive consists of dolomitic limestone – the main material used in Roman times for production of monumental architectural details in the administrative territory of *Nicopolis ad Istrum*. During the Bulgarian Revival period this material was used mainly for masonry and partially for making well rings in the closely located villages of Musina, Rusalya, Hotnitsa, and the abandoned Kaya bunar village.

The survey had a rescue purpose, because the terrain is intended for a modern limestone extraction field "Rusalya – 2". The covered area is 16 ha. A pre-modern limestone quarry was recorded in the information system "Archaeological Map of Bulgaria" in its eastern limits – No. 10007570 (fig. 3). It consists of 16 U-shaped extraction niches (fig. 4), two natural pot-holes with traces of human activity and at least one mound-like cairn – result of ancient clearance of the surface for extraction. There are semi-finished limestone blocks and traces of their extraction in many of the niches.

No datable materials have been found, except for one unfinished ashlar (fig. 5). This evidence and the close distance with Hotnishko kale fortress (700 m to the North; No. 0710033 in the information system "Archaeological Map of Bulgaria") (figs. 1 – 2) could be considered as indications for a late antique date of the recently discovered site.

Not far to the east, on the same plateau Chukata, another archaeological site is situated – a supposed fortress, No. 0710020 in the information system "Archaeological Map of Bulgaria" (fig. 1 – 2). The observations on the terrain showed that there is a mound-like structure of crumbled stones with diameter about 10 m, which could be destructions of a tower or *tumulus*, but not a fortress. There are three niches of stone extraction, situated to the west, probably related to the construction of site No. 0710020.

In mid-20th c. topographic maps old roads are represented (fig. 2). Their date is not certain – early- or pre-modern. The recorded limestone quarry could have been exploited for road construction materials as well.

Only further archaeological excavations could specify the date of the site.

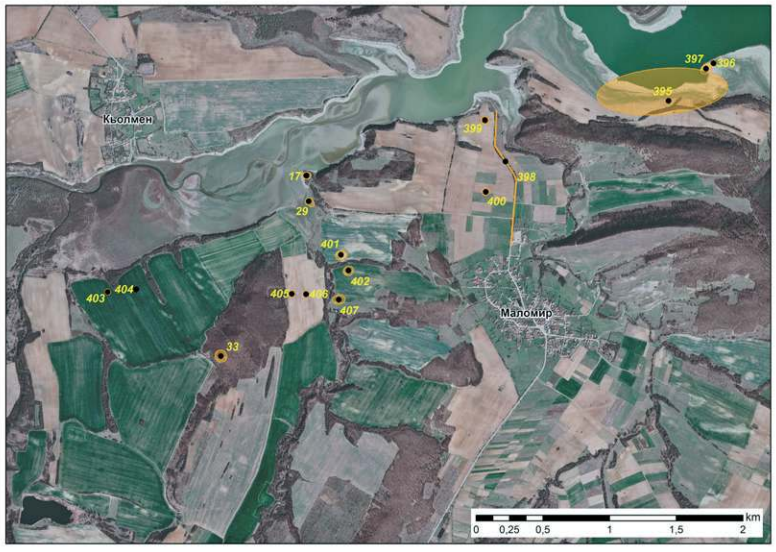
Kalin Chakarov, Regional Museum of History – Veliko Tarnovo, 6 Nikola Pikolo Str., 5000 Veliko Tarnovo, kalinsbicke@abv.bg

---

№ 9. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЧАШАТА НА ЯЗОВИР „ТИЧА“ И В КРАЙБРЕЖНАТА ИВИЦА В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ЛОВЕЦ, КЬОЛМЕН, МАЛОМИР И ГРАД ВЪРБИЦА, ОБЩ. ВЪРБИЦА

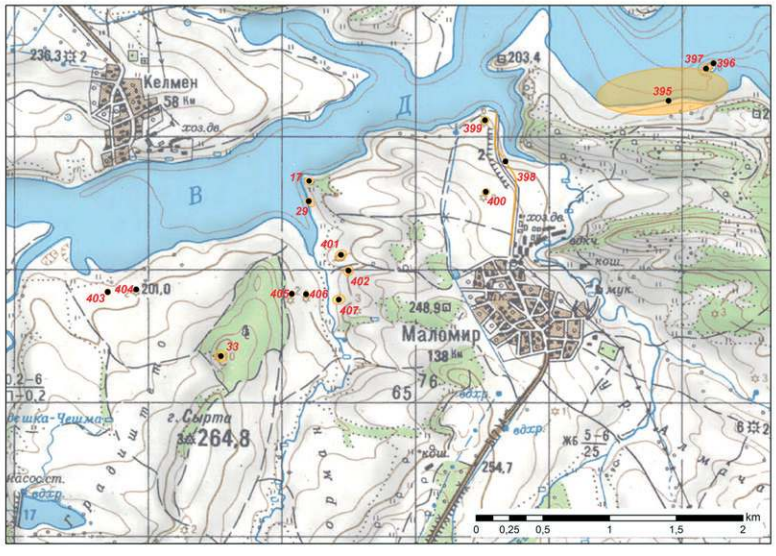
Светлана Венелинова, Валери Григоров, Петър Димов

Теренното издирване на археологически обекти в чашата на язовир „Тича“ е продължение на системните проучвания в поречието на Голяма Камчия през последните 13 години (Венелинова 2012, 61 – 91; Венелинова 2014, 85 – 105; Венелинова 27 – 52; Венелинова 2014, 22 – 30; Венелинова 2015, 801 – 802; Венелинова, Григоров 2017, 1 – 15; Григоров и др. 2018, 591 – 594; Венелинова и др. 2020). До момента са регистрирани и пререгистрирани 258 археологически обекти, информацията за които е въведена в АИС АКБ.

Обр. 1. Сателитна карта с регистрираните през 2020 г. археологически обекти (автор П. Димов)

Fig. 1. A satellite map of the archaeological sites recorded in 2020 (author P. Dimov)

Обр. 2. Топографска карта с регистрираните през 2020 г. археологически обекти (автор П. Димов)

Fig. 2. A topographic map of the archaeological sites recorded in 2020 (author P. Dimov)

След изграждането на язовир „Тича“ през 60-те години на XX в. някои от археологическите обекти като селищните могили при Сушина, Ловец и Кьолмен, както и техните некрополи, остават като полуострови и острови в неговата чаша. Пониженият дебит и тенденцията от края на 2019 г. към спадане нивото на язовира са причина за пресъхването на ръкавите при селата Маломир и Кьолмен. Издирванията имат за цел да се актуализира информацията за границите на вече известни обекти, които попадат в чашата на язовира, както и да се провери за нови обекти в приустийната част на притоците, които оформят ръкавите при селата Маломир и Кьолмен.

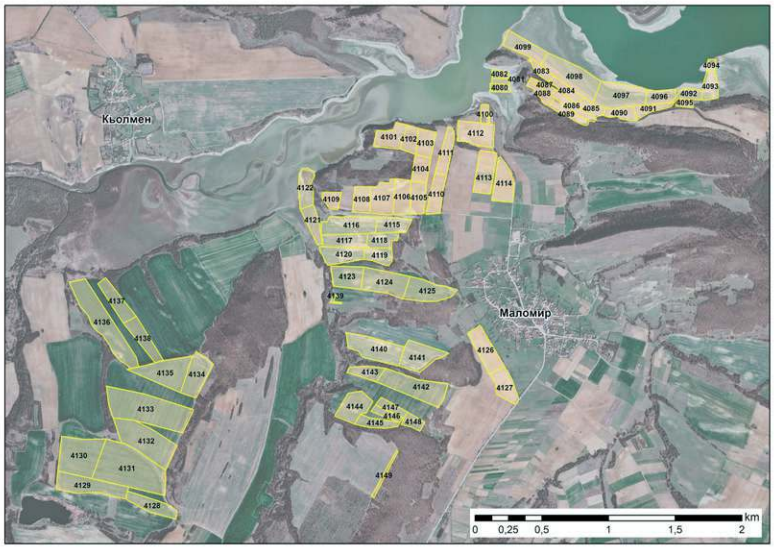
Регистрирани са 16 археологически обекти – 13 са новооткрити и за тях са изготвени регистрационни карти в АИС АКБ, а за други три информацията е актуализирана. Обходеният терен е с надморска височина 200 – 260 м. Според административното деление обектите се намират в землищата на селата Ловец, Маломир, Кьолмен и град Върбица, община Върбица. Сред обходените обекти са две селищни могили с прилежащите им некрополи, селище от Късната античност и Късното средновековие, стар път и десет могили (обр. 1 и 2).

Най-значителна е концентрацията на могили от двете страни на Върбишка река (обекти 33, 401, 402, 405, 406, 407). Други две могили (обекти 403, 404) се намират на брега на язовир „Тича“ и следват течението на Голяма Камчия. Могилите са документирани на място с пространствени координати и снимки. Теренът върху пет от обектите се обработва и това е предпоставка за системното им разрушаване и обезличаване. В резултат на механизираната работа насипът на могилите е разстлан и тяхната височина най-често е около 1 до 3 м, по-рядко 5 до 6 м, а диаметърът при основата им е между 54 и 85 м.

Една от могилите – обект 33, се отличава от останалите могили по своята големина. Тя е с височина 10 м и диаметър при основата 92 м. Намира се 1,9 км ЮИ (160°) от с. Кьолмен и на 3,4 км СИ (21°) от гр. Върбица. Разположена е в ЮЗ край на естествено гористо възвишение, във вододела на Върбишка река и река Герила. През 2009 г. могилата е разбита от иманяри, които в СЗ периферия на обекта са прокарали тунел и са достигнали до масивен зид от големи каменни блокове. Целостта на обекта е нарушена от множество дълбоки иманярски изкопи. Могилата е достъпна от ЮЗ, от където се наблюдава пръстеновиден пояс, вероятно външна крепида.

Със своето местоположение две от могилите – обекти 399 и 400, също както и могилите южно от

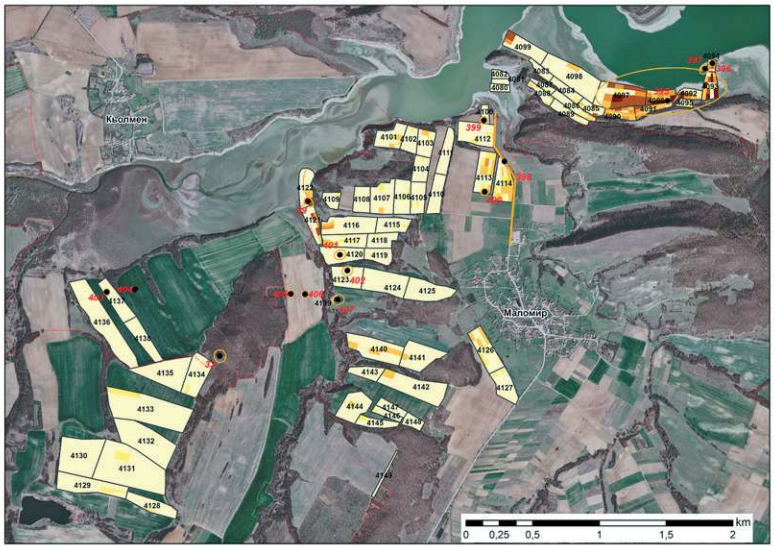
селата Маломир и Нова Бяла река, маркират трасето на стар, вероятно римски път, обозначен като обект 398. Трасето на този път е проследено СИ (340°) от стопанския двор на село Маломир, по протежение на около 1 км, като достига до язовира. Пътят е запазен най-добре там, където са се оттеглили водите на язовира. Пътят представлява калдъръм с бордюр от източната и западната страна и ширина 4,05 м. В средата е оформена осева линия от наредени по-големи камъни. От двете страни на осевата линия са поставени вертикално изправени плочести камъни и други хоризонтално положени камъни с малък и среден размер. В източна и западна посока пътят следва слаб наклон към бордюрите. На места е запазен само единият от бордюрите. В посока към селото пътят е насипан с чакъл и е асфалтиран.

Обр. 3. Обходена площ с полигони (автор П. Димов)

Fig. 3. The surveyed area marked with polygons (author P. Dimov)

По време на издирването през 2020 г. е приложен методът на интензивно издирване и ГИС документиране чрез полигони (обр. 3). В рамките на проучването екипът успя да покрие площ от 2,41 км^2, документирана с 69 полигона. Отчетена е дисперсията на откритите археологически материали (обр. 4) и според високата концентрация на находките е очертана площта на селищните обекти.

Обр. 4. Дисперсия на археологическия материал и местоположение на обектите (автор П. Димов)

Fig. 4. Dispersion of the archaeological material and the location of the sites (author P. Dimov)

На 2 км СЗ (302°) от с. Маломир се намира Кьолменската селищна могила – обект 17. Обектът е регистриран през 2008 г. Могилата е с диаметър 60 × 70 м и височина 4 м. През 2009 г. на брега на язовира са открити човешки кости и е регистриран некрополът на могилата – обект 28. Високото ниво на язовира тогава, не ни позволи да уточним границите на некропола. По време на издирванията през 2020 г., в пресъхналия ръкав на Върбишка река са направени полигони южно, северно и източно от могилата. На около 100–150 м ЮЗ от селищната могила върху приблизителна площ от 3,5 дка са установени следи от човешки кости и битова керамика от халколита. Информацията за обекти 17 и 28 е актуализирана в АКБ системата.

Сред новорегистрираните обекти е селищната могила „Змийският остров“ – обект 396. Тя се намира на 2,3 км ЮИ (140°) от село Ловец, на десния бряг на р. Голяма Камчия. Диаметърът ѝ е 40 × 50 м, а височината – 8 м. При пълноводие на язовира могилата представлява остров в него. В резултат на постоянните промени на водното ниво напълно е унищожена западната и северозападната част на могилата. Продължителното засушаване през 2007 г. доведе до спад в нивото на язовира и това направи обекта достъпен по суша. С цел изясняване на стратиграфията на обекта, в северната му периферия е направен сондаж (Чохаджиев, Венелинова 2008, 72 – 74). Установено е, че селищната могила е обитавана в края на ранния и през средния халколит.

По време на обхода през 2020 г. южно от селищната могила са направени полигони. На разстояние до 50 м западно от могилата и около 130 м южно от нея върху площ от 4,8 дка са открити както следи от човешки кости, така и значително количество битова керамика от праисторията и Късното средновековие. По време на разкопките през 2007 г. е била маркирана всяка концентрация от кости, общо от 23 гроба (Чохаджиев, Венелинова 2008, 73 – 74). Проучени са три гроба – два южно от могилата и един в стратиграфския сондаж на могилата. В гроб № 1 са погребани два индивида в поза хокер и с керамика, характерна за халколита. За останалите два гроба би могло да се допусне, че са християнски. Не е изключено некрополът, който регистрираме като обект 397, да датира както от праисторията, така и от Късното средновековие.

Недалеч от некропола е регистрирано селище от Късното средновековие – обект 395. Обектът се намира на 2,3 км ЮИ (149°) от село Ловец. Селището е с площ 267 дка (Дремсизова-Нелчинова, Антонова 1975, 27). Намира се по протежение на десния бряг на р. Голяма Камчия, северно от естествено гористо възвишение. Направен е total pick up. Установено е голямо количество от мазилки, строителна и битова керамика. Фрагментите принадлежат на съдове, правени на бързо колело, добре изпечени, от пречистена глина, с кафяв и оранжев цвят. Един от фрагментите е с глазура. Среща се линейна украса. Открити са голямо количество дръжки от амфоровидни кани. Керамиката датира от Късната античност и Късното средновековие.

Издирванията в и около язовир „Тича“ имат за цел да се прецизира и допълни информацията за селищната система в поречието на Голяма Камчия. Основната задача на експедицията беше да се събере информация за обекти, чието местоположение в язовира или в непосредствена близост с него ги определя като застрашени от унищожаване.

Литература

Венелинова 2012: С. Венелинова. Селищната система през Античността по горното течение на Голяма Камчия (по данни от теренна експедиция „Камчия“ във Върбишко). – Българско е-Списание за Археология, 2, 2012, 61 – 91, http://be-ja.org.

Венелинова 2014: С. Венелинова. Развитие на селищната система през праисторическата епоха по горното течение на река Голяма Камчия (по данни от теренна експедиция „Камчия“ във Върбишко). – В: Национална научна конференция, посветена на Вера Антонова „Градът в българските земи (по археологически данни)“, 31.10 – 1.11.2013 г. в гр. Шумен. Шумен, 2014, 27 – 52.

Венелинова 2014: С. Венелинова. Селища от древността по поречието на Голяма Камчия (резултати от теренна експедиция „Камчия“ в общини Върбица и Смядово). – Известия на историческия музей Шумен, XV, 2014, 22 – 30.

Венелинова 2015: С. Венелинова. Издирване на археологически обекти по поречието на река Брестова в землищата на селата Риш, Александрово и Веселиново, община Смядово. – Археологически открития и разкопки за 2014 г. София, 2015, 801 – 802.

Венелинова, Григоров 2017: С. Венелинова, В. Григоров. Селищна система през неолита по горното и средно течение на река Голяма Камчия (по данни от теренна експедиция „Камчия“ във Върбишко). – Известия на историческия музей Шумен, XVII, 2017, 1 – 15.

Венелинова и др. 2020: С. Венелинова, В. Григоров, П. Димов, М. Гюрова. Теренни издирвания в землището на село Златар, община Велики Преслав. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 52 – 57.

Григоров и др. 2018: В. Григоров, С. Венелинова, П. Димов, В. Вълчев, А. Цветанов, М. Гюрова, Д. Ангелова. Теренни издирвания в община Смядово. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 591 – 594.

Дремсизова-Нелчинова, Антонова 1975: Ц. Дремсизова-Нелчинова, В. Антонова. Каталог на археологическите паметници в Шуменски окръг. София, 1975.

Чохаджиев, Венелинова 2008: С. Чохаджиев, С. Венелинова. Спасителни археологически проучвания на селищна могила „Ловец – Змийският остров“ в чашата на язовир Тича. – Археологически открития и разкопки през 2007 г. София, 2008, 72 – 74.

FIELD SURVEY IN THE BASIN OF THE TICHA RESERVOIR AND ITS SHORELINE IN THE LANDS OF LOVETS, KYOLMEN, AND MALOMIR VILLAGES AND THE TOWN OF VARBITSA, VARBITSA MUNICIPALITY

Svetlana Venelinova, Valeri Grigorov, Petar Dimov

Summary

The field survey in the basin of the Ticha reservoir is a continuation of the systematic investigations of the river valley of Golyama Kamchia that have been taking place over the last 13 years. In total, 13 new archaeological sites were recorded and the already existing information on three other sites was updated (fig. 1 and 2).

Two tells are amongst the surveyed sites – the Kyolmen tell near the village of Malomir (site 17) and the "Zmiiski ostrov" tell near the village of Lovets (site 396). The necropoleis of the two tells (sites 28 and 397) are located approximately 50 – 150 m to the west and southwest of the tells.

During the field survey, nine mounds were recorded. The most significant concentration of mounds is located on the two sides of the Varbitsa River (sites 33, 401, 402, 405, 406, 407). Two other mounds (sites 403, 404) are located on the shore of the Ticha reservoir. Two of the mounds (sites 399, 400) mark the route of an old roadway (site 398). The route of this roadway can be traced from the farmyard of the Malomir village extending approximately 1 km to the northeast reaching the Ticha reservoir. The roadway is 4.05 m wide. It is paved with cobblestones and has a curb on each of its east and west sides. An arrangement of larger stones forms a centre line in the middle of the roadway.

During the field survey in 2020, an intensive survey strategy was applied, as well as GIS documentation via transects (fig. 3). An overall area of 2.41 km^2 was surveyed and documented in 69 transects. The dispersion of the archaeological material was recorded (fig. 4) and an area of a settlement from Late Antiquity and the late medieval period was defined as a result of the high concentration of finds (site 395).

Svetlana Venelinova, Regional Museum of History – Shumen, 17 Slavyanski Blvd., 9700 Shumen, lihnida_sv@abv.bg
Valery Grigorov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, valerig@abv.bg
Petar Dimov, Institute of Biodiversity and Ecosystem Research – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Gagarin Str., 1113 Sofia, peterdi.bg@gmail.com

ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЮЖНА БЪЛГАРИЯ

№ 10. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГУРМАЗОВО, ОБЩ. БОЖУРИЩЕ, СОФИЙСКА ОБЛАСТ

Александър Станев, Елена Николова

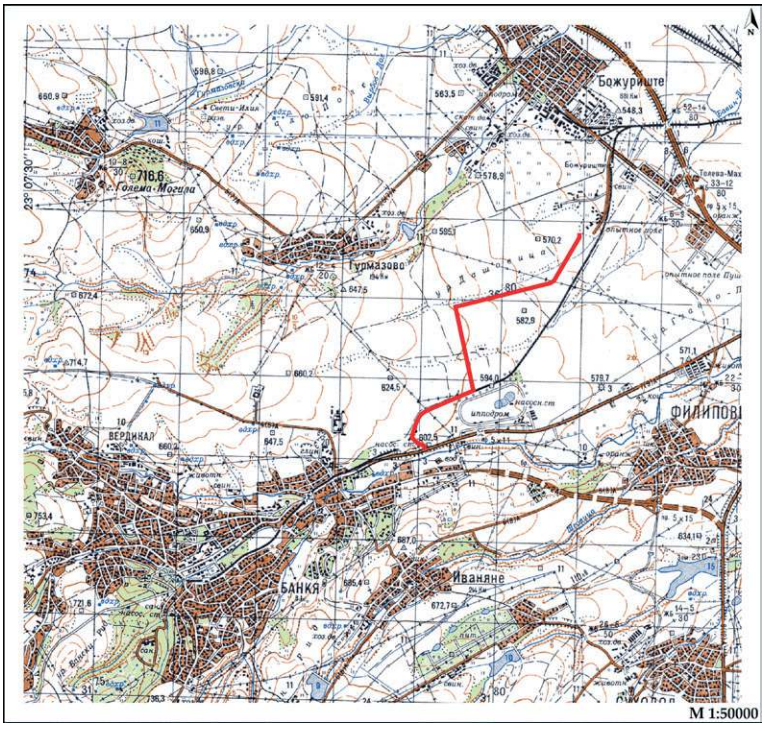
Теренните издирвания се осъществиха във връзка с проект „Прокарване на трасе за нов кабел в землището на с. Гурмазово", с възложител „ЧЕЗ Разпределение България" АД[1]. Трасето е с дължина 4,37 км и широчина на сервитута 2,5 м (обр. 1).

Работата на терен се проведе на 19.02.2020 г.q като се установи следното:

Участъкът между ул. „Стефан Стамболов", гр. Банкя и железопътната линия София – Банкя е действащо незаконно сметище.

Полигони № 1 – 3 са обработваеми площи, в които се регистрират единични фрагменти от съвременна битова и строителна керамика[2]. С цел получаване на допълнителна информация се извърши тотален обход на прилежащите мери, в които не се регистрираха движими и недвижими културни ценности.

[1] В издирването участваха и колегите Люба Дафова и Ивайло Иванов от Регионален исторически музей – София.
[2] Номерацията на полигоните е по номенклатурата на теренните издирвания.

Обр. 1. Трасето на електропровода (маркирано с червена линия)

Fig. 1. The route of the power line (marked with red line)

Полигони № 4 – 6 са частично покрити с тревиста растителност. С цел получаване на допълнителна информация се извърши тотален обход на мерата от изток, в която не се регистрираха движими и недвижими културни ценности.

Полигон № 7 попада в частен имот (логистичен център на JYSK DCB), в който вече е извършена строителна дейност.

Полигон № 8 е действащ черен път.

Полигони № 9 – 11 се разполагат върху изградено вече трасе на „ЧЕЗ Разпределение България“ АД и в непосредствена близост до трасе за пренос на природен газ.

Теренното археологическо издирване установи, че по проучваното трасе не се регистрират недвижими и движими културни ценности.

FIELD SURVEY IN THE LAND OF GURMAZOVO VILLAGE, BOZHURISHTE MUNICIPALITY, SOFIA DISTRICT

Alexander Stanev, Elena Nikolova

Summary

The field survey was carried out in relation with to project “Laying a route for a new cable in the land of the Gurmazovo village”, with assignor “CEZ Distribution Bulgaria AD”. The route is 4.37 km in length and with a width of the easement of 2.5 m (fig. 1). There is no immovable and movable cultural heritage recorded during the field survey.

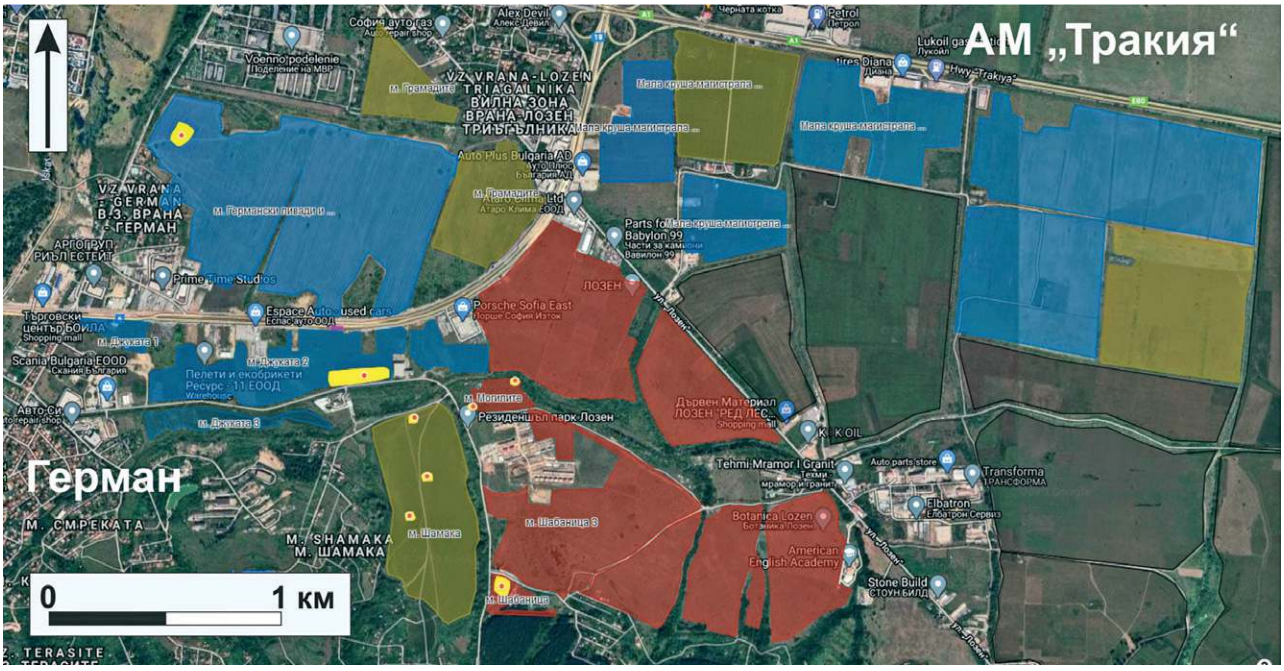
Alexander Stanev, Regional Museum of History – Sofia, 1 Banski Square, 1000 Sofia, alexander.stanev@gmail.com
Elena Nikolova, Regional Museum of History – Sofia, 1 Banski Sq., 1000 Sofia, elli.nikolova@gmail.com

№ 11. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ГЕРМАН И ЛОЗЕН, РАЙОН ПАНЧАРЕВО, СТОЛИЧНА ОБЩИНА

Александър Станев, Методи Златков

От 2 до 13 ноември 2020 г. в район Панчарево, Столична община, се проведоха редовни терени археологически издирвания. Те са част от нов дългогодишен проект на РИМ – София за актуализиране и обновяване на Автоматизираната информационна система „Археологическа карта на България“ (АИС АКБ) в област София – град[1].

[1] В издирването участваха: научен ръководител е д-р Александър Станев (РИМ – София), заместник-ръководител Методи Златков (НАИМ – БАН) и екип д-р Силвия Иванова, д-р Даниел Иванов, Елена Николова, Люба Дафова и Ангелос Гугудис (РИМ – София), д-р Маргарита Попова (НИМ), Ваньо Панчев (ИЕМПАМ – БАН) и Николай Димитров (СУ „Св. Климент Охридски“). Научни консултанти на експедицията са доц. д-р Венета Ханджийска-Янкулова (РИМ – София), гл. ас. д-р Надежда Тодорова и д-р Ваня Петрова (СУ „Св. Климент Охридски“).

Обр. 1. Покритата територия и регистрираните обекти в района на бул. „Цариградско шосе“ и кв. Герман. Легенда: 1) със синьо са маркирани териториите, които са с видимост 80 – 100 %; 2) с жълто – тези с 60 – 80 % видимост; 3) с червено – тези с 0 – 20 и 20 – 40 % видимост (Google Maps с допълнения от авторите)

Fig. 1. The survey territory and the archaeological sites in the area of Tsarigradsko shose Blvd. and German neighbourhood. Map legend: 1) areas with 80 – 100% visibility in blue; 2) areas with 60 – 80% visibility in yellow; 3) areas with 0 – 20 and 20 – 40% visibility in red (Google Maps with additions by the authors)

Проучената територия обхваща част от Софийската котловина източно от р. Искър и подножието на Лозенска планина. Основна цел на теренното проучване е максимално да се актуализира старата и да се натрупа нова археологическа информация за района.

Използвахме съвременните ГИС технологии за документиране и анализ, следвайки наложилия се в последните години метод на систематично издирване (Нехризов 2012). Работихме в една група по предварително определени маршрути. Направихме 979 полигона, с които покрихме територия от 4,76 км^2 (обр. 1). Извън тази площ посетихме целенасочено един обект – Герман, Калето.

Натрупаните данни се обработиха в предварително създадената ArcGIS база данни и в Google Maps. В 50% от проучената площ видимостта бе от 80 – 100% (площи с разорани ниви) (обр. 1.1), в 23% от площта видимостта бе 60 – 80% (ниви след прибиране на реколта, преди да бъдат изорани) (обр. 1.2) и в 27% видимостта бе от 0 – 20% до 20 – 40%, което е следствие на използването на земята като пасища (обр. 1.3). Част от последните територии са подготвени за строителство.

Регистрираха се девет археологически обекта в АИС АКБ (обр. 2), от които осем са нови в научната литература. Само един, Германското кале (обр. 2.9), е публикуван (Пенчева 2007 и цитираните там по-ранни заглавия). Освен за тази крепост предварителни данни имахме и за двете могили[1].

Основните характеристики на обектите са:

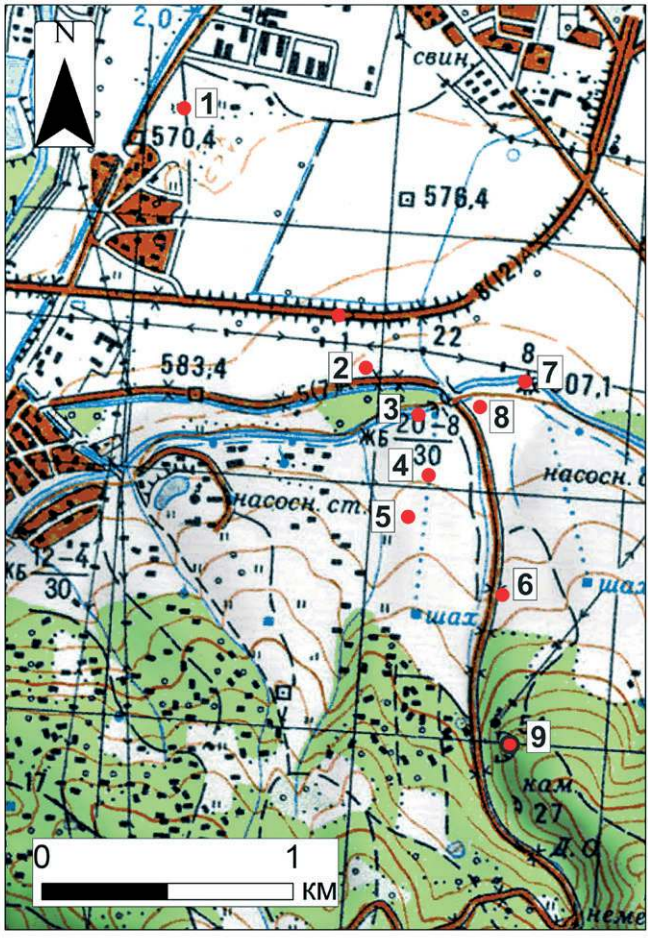
Германски ливади (АИС АКБ № 10007594) (обр. 2.1) – селище с площ ок. 7 дка, открита е битова керамика от ранната желязна епоха и битова и строителна керамика от III – V в. (обр. 3.1).

Джуката 2 (АИС АКБ № 10007595) (обр. 2.2) – селище с площ ок. 14 дка, на която има няколко концентрации керамичен материал от III – V в. (обр. 3.2).

Бачовица 1 (АИС АКБ № 10007596) (обр. 2.3) – селище с площ ок. 1 дка, открита е керамика от III – V в. (обр. 3.3).

Бачовица 2 (АИС АКБ № 10007597) (обр. 2.4) – селище с площ ок. 1 дка, открита е керамика от III – V в. (обр. 3.4).

[1] Освен че се намират в м. Могилите, те са маркирани и на топографските карти, и в Wikimapia.

Обр. 2. Регистрираните обекти върху карта в мащаб 1: 50 000. Легенда: 1) Германски ливади; 2) Джуката 2; 3) Бачовица 1; 4) Бачовица 2; 5) Керемидница 1; 6) Шабаница; 7) Могилите 1; 8) Могилите 2; 9) Герман, Калето

Fig. 2. Map in scale 1:50 000 with archaeological sites. Map legend: 1) Germanski livadi; 2) Dzhukata 2; 3) Bachovitsa 1; 4) Bachovitsa 2; 5) Keremidnitsa 1; 6) Shabanitsa; 7) Mogilite 1; 8) Mogilite 2; 9) German, Kaleto

Керемидница 1 (АИС АКБ № 10007598) (обр. 2.5) – селище с площ ок. 1 дка, открита е керамика от III – V в. (обр. 3.5).

Шабаница (АИС АКБ № 10007599) (обр. 2.6) – селище с площ ок. 5 дка, открита е керамика от ранната желязна епоха (обр. 3.6)[1].

Могилите 1 (АИС АКБ № 10007600) (обр. 2.7) – надгробна могила с площ ок. 1,5 дка, диаметър 35 – 40 м и височина 9 – 11 м.

Могилите 2 (АИС АКБ № 10007601) (обр. 2.8) – надгробна могила с площ ок. 1,4 дка, диаметър 30 – 35 м и височина 7 м.

Герман, Калето (АИС АКБ № 10007602) (обр. 2.9) – крепост с площ ок. 3 – 5 дка, открити са материали от халколита и от V – VI в. Регистрираните по-рано монети позволяват датировката на втория период да се прецизира. Крепостта е създадена в последните десетилетия на V в. и е унищожена в края на VI – началото на VII в. (Пенчева 2007, 34).

Като видове тези обекти се разпределят така: една крепост, шест селища (две са многослойни) и две надгробни могили. Като хронология преобладават селищните обекти от III – V в. (обр. 2.1 – 5), възможно е от този период да са и надгробните могили (обр. 2.7 – 8). Следващата група обекти са две селища от РЖЕ (обр. 2.1 и 2.6), а с по един обект са представени халколитът (обр. 2.6) и Късната античност (обр. 2.9).

За всички регистрирани обекти е изготвена документация – писмена, картографска и фотографска. Събраните материали се съхраняват в РИМ – София.

Литература

Нехризов 2012: Г. Нехризов. Методика на издирванията на археологически обекти по трасето на газопровод „Набуко“. – Археологически открития и разкопки през 2011 г. София, 2012, 580 – 582.

Пенчева 2007: Е. Пенчева. Нови наблюдения върху ранновизантийското укрепление в землището на с. Герман, Софийско. – Известия на Националния исторически музей, 18, 2011, 27 – 39.

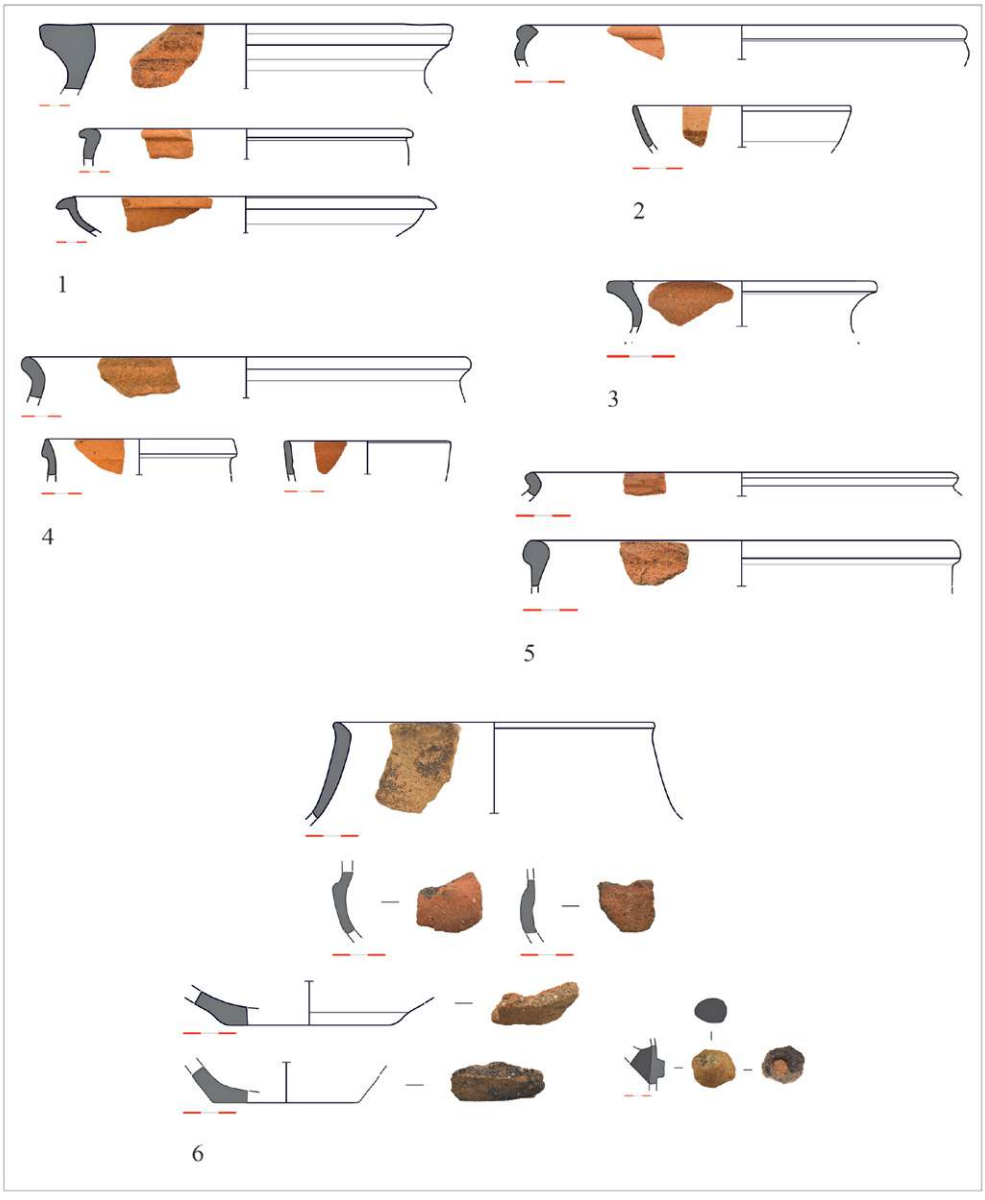
FIELD SURVEY IN LANDS OF GERMAN AND LOZEN VILLAGES, PANCHAREVO AREA, SOFIA MUNICIPALITY

Alexander Stanev, Metodi Zlatkov

Summary

Regular archaeological field surveys were conducted between the 2nd and the 13th of November in the area of Pancharevo, Sofia municipality. They are part of a new long-term project of the Regional History Museum of Sofia for update and renewal of the information system “Archaeological Map of Bulgaria” in the region of Sofia city. The studied area covers part of the Sofia valley east of Iskar River and the foot of Lozen Mountain. We covered an area of 4.76 km²

[1] Единични фрагменти могат да бъдат отнесени към епохата на халколита, но поради силната им фрагментираност подобна интепретация не е сигурна.

Обр. 3. Керамика от регистрираните обекти. Легенда 1) Германски ливади; 2) Джуката 2; 3) Бачовица 1; 4) Бачовица 2; 5) Керемидница 1; 6) Шабаница

Fig. 3. Pottery from archaeological sites. Map legend: 1) Germanski livadi; 2) Dzhukata 2; 3) Bachovitsa 1; 4) Bachovitsa 2; 5) Keremidnitsa 1; 6) Shabanitsa

(fig. 1). Nine archaeological sites were recorded in the "Archaeological Map of Bulgaria" (fig. 2), eight of which were previously unknown to the archaeologists. Only one – Germanskoto kale (fig. 2.9) – has been published (Пенчева 2007). As types, these sites are distributed as follows: one fortress, six settlements (two are multi-layered) and two burial mounds. As for chronology, the settlement sites from the 3rd – 5th c. prevail (figs. 2.1 – 5; 3.1 – 6). It is possible that the burial mounds are from this period as well (fig. 2.7 – 8). The next group of sites are two settlements from the Early Iron Age (figs. 2.1 and 2.6), one site from the Chalcolithic period (fig. 2.6) and one from Late Antiquity (fig. 2.9). All recorded sites are documented in written, cartographic and photographic form. Any collected material is stored in the Regional Museum of History – Sofia.

Alexander Stanev, Regional Museum of History – Sofia, 1 Banski Square, 1000 Sofia, alexander.stanev@gmail.com
Metodi Zlatkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, metodi_man@abv.bg

№ 12. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СТОЛНИК, ОБЩ. ЕЛИН ПЕЛИН, СОФИЙСКА ОБЛАСТ

Александър Станев, Кръстю Чукалев

Теренното археологическо издирване в землището на с. Столник, общ. Елин Пелин, Софийска област се проведе във връзка с предстоящи инвестиционни намерения.[1] Обхождането на терена се проведе на 16.02.2020 г.[2]

Територията, обект на издирването, е разположена югозападно от с. Столник, в м. Димó. Тя е с площ от 0,34 км^2 (обр. 1). На цялата площ се установи наличието на плътна тревиста растителност, храсти и саморасли дървета.[3] До североизточния ъгъл на терена се локализира участък с площ около 70 дка, в което се регистрират фрагменти от битова и строителна керамика с късноантични характеристики, както и обработвани камъни, които вероятно маркират отделни постройки (обр. 2). Въз основа характеристиката на терена и откритите материали може да се предположи, че става въпрос за селище или по-мащабен комплекс.[4]

В рамките инвестиционната площ се регистрира един археологически обект – недвижима културна ценност (надгробна могила), която присъства в топографските карти. Тя попада в южната част на проучвания терен и е с диаметър около 45 м и запазена височина 3,20 – 3,50 м. По повърхността ѝ личат многобройни следи от иманярски интервенции, включително траншея, направена с механизация в югоизточната част. За опазването на надгробната могила експертна комисия, изискана съгласно чл. 160 от Закона за културното наследство, препоръча следната мярка: в поземления имот, в който бе регистрираната недвижима културна ценност, да бъдат преустановени всички строителни дейности, както и такива свързани с трайни намеси по терена, до осъществяването на археологическо проучване. За останалите имоти, комисията изиска да бъде извършено археологическо наблюдение по време на строителните дейности.

Обр. 1. Карта с нанесени: инвестиционна площ (синьо), късноантичен обект (червено) и надгробна могила (жълто)

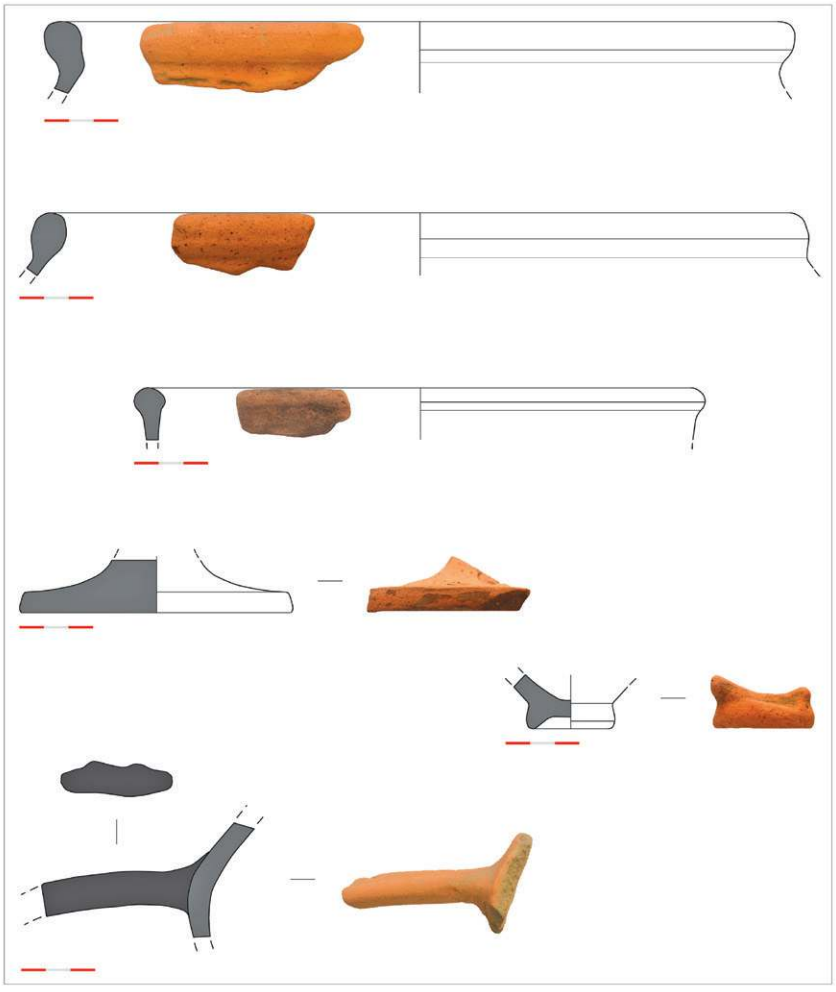
Fig. 1. Map with marked: investment area (blue), late antique site (red) and burial mound (yellow)

[1] Искането за сключване на Договор за провеждане на спасително археологическо проучване е въз основа на удостоверение от НИНКН (МК), с изх. № 7000/1798 / 13.09.2019 и дадени в него указания за извършване на теренно археологическо издирване. В рамките на терена попадат поземлени имоти с идентификатори 69448.101.13, 69448.101.14, 69448.101.16, 69448.101.19, 69448.101.20, 69448.101.23, 69448.101.24 и 69448.101.25.

[2] В издирването участваха и колегите Елена Николова, Люба Дафова и Ивайло Иванов от Регионален исторически музей – София.

[3] Ситуацията на терена не позволи извършването на дейностите заложени в чл. 7, 8 и 9 от Наредбата за ТАП, поради което се изиска назначаване на експертна комисия, съгласно чл. 160 от ЗКН за издаването на становище с предписание за последваща дейност на цялата площ.

[4] Обектът е регистриран по време на спасително теренно археологическо издирване през 2016 г. (обект № 13), проведено в обхвата на инвестиционен проект „Развитие на железопътен възел София“ (Иванов, Чукалев 2017, 679).

Обр. 2. Късноантична керамика

Fig. 2. Late antique pottery

Литература

Иванов, Чукалев 2017: Г. Иванов, К. Чукалев. Издирване на археологически обекти в обхвата на инвестиционен проект „Развитие на железопътен възел София“. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 677 – 680.

FIELD SURVEY IN THE LAND OF STOLNIK VILLAGE, ELIN PELIN MUNICIPALITY, SOFIA DISTRICT

Alexander Stanev, Krastyu Chukalev

Summary

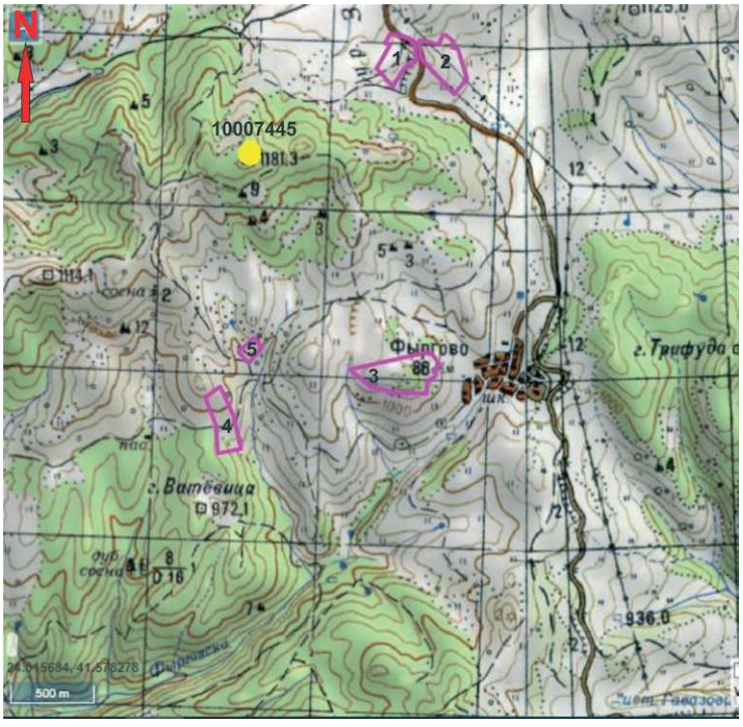
The field survey in the land of Stolnik village, Elin Pelin municipality, Sofia district, was conducted in relation to upcoming investment intentions. The fieldwork was carried out on 16.02.2020.

The territory, subject of the survey, is located southwest of Stolnik village, in the Dimó locality. The area measures 0.34 km^2 (fig. 1). One archaeological site – immovable cultural property (burial mound), was recorded within the investment area; next to the north-east section of the site, a plot (7 ha in size) with late antique fragments of household and architectural ceramics was located (fig. 2).

Alexander Stanev, Regional Museum of History – Sofia, 1 Banski Square, 1000 Sofia, alexander.stanev@gmail.com
Krastyu Chukalev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, chukalev@naim.bg

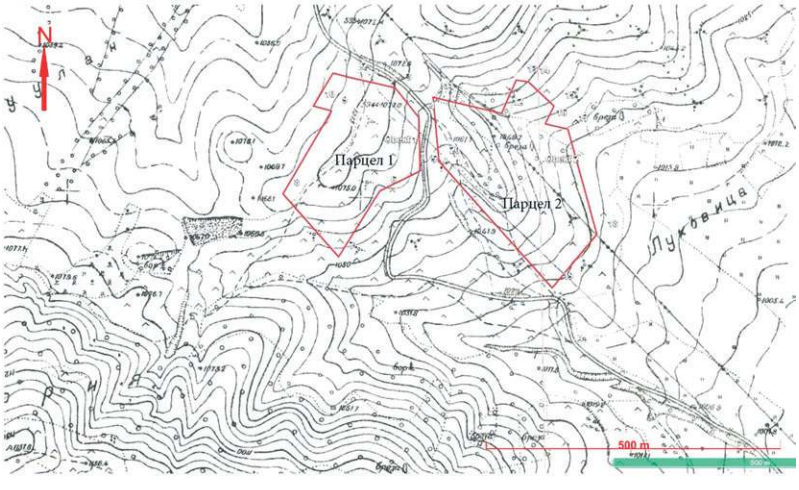
№ 13. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА НАХОДИЩЕ „ФЪРГОВО“, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ФЪРГОВО, ОБЩ. САТОВЧА, ОБЛ. БЛАГОЕВГРАД

Мария Пашова

Обр. 1. Топографска карта (1:50 000) с общото разположение на площ „Фъргово“ с петте отделни парцела и новорегистрирания некропол (АКБ № 10007445)

Fig. 1. Topographic map (1:50 000 scale) of the “Fargovo” area with the five sectors and the newly recorded necropolis (No. 10007445)

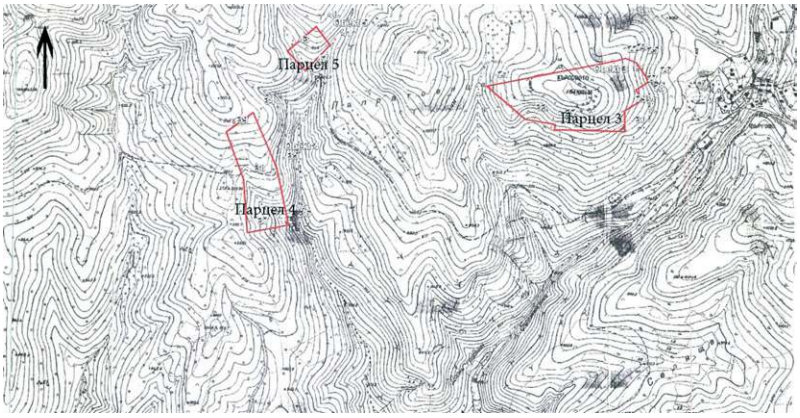
Обр. 2. Топографска карта в мащаб 1:5000, на която са отбелязани парцели 1 и 2 от находище „Фъргово“

Fig. 2. Topographic map (1:5000 scale) of the “Fargovo” area with sectors 1 and 2

С цел установяване наличието или липсата на археологически обекти на територията на находище „Фъргово“, в землището на с. Фъргово, общ. Сатовча, бе извършено теренно археологическо издирване в рамките на три работни дни (20 – 22.10.2020 г.).

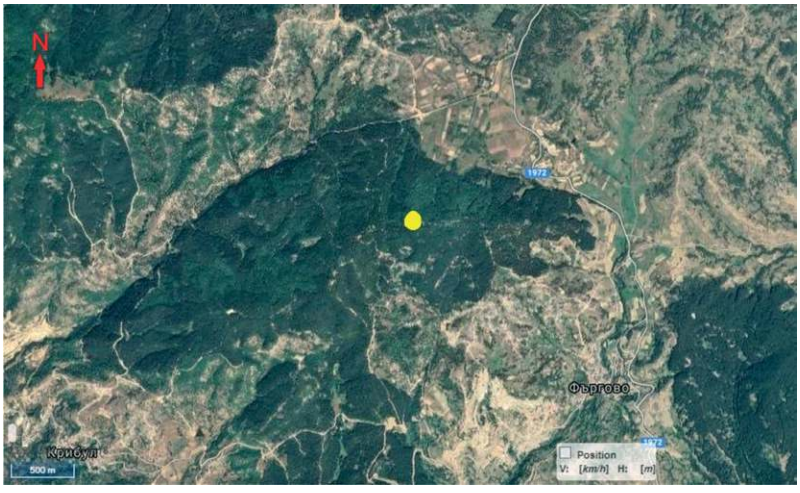
Находище „Фъргово“ се състои от пет отделни парцела: Парцел 1 – площ 41,3 дка; Парцел 2 – обща площ 54,3 дка; Парцел 3 – обща площ 81 дка; Парцел 4 – площ 43,8 дка; Парцел 5 – площ 10 дка (обр. 1). Парцели 1 и 2 (обр. 2) се намират северно от с. Фъргово, от двете страни на пътя, свързващ с. Фъргово със с. Сатовча. Попадат в пространството между местностите Тозлуулан на запад и Луковица на изток. Парцел 3 (обр. 3) се намира в м. Кърповото, което представлява хълм, разположен на 380 м западно от с. Фъргово, азимут 264º. Парцели 4 и 5 се разполагат в горите западно от Парцел 3 и м. Папратовица, която попада между тях. Теренът в тези три парцела е силно пресечен, труднопроходим и с ниска видимост, поради гъстата горска и храстова растителност. На тяхна територия се разполагат стари и по-нови каменни кариери за скално-облицовъчни материали (общо седем на брой). Съобразно терена се извършиха систематични теренни издирвания, използващи принципа на тоталното обхождане. В случая подбраната стратегия бе главно екстензивни обхождания, тъй като видимостта в повечето случаи бе ниска. При парцели 4 и 5 се съобразихме с конфигурацията на трудно достъпния терен.

Местността Папратовица е посетена по време на провеждането на експедиция „Места“ с ръководител М. Домарадски и там е локали-

Обр. 3. Топографска карта в мащаб 1:5000, на която са отбелязани парцели 3, 4 и 5 от находище „Фъргово“

Fig. 3. Topographic map (1:5000 scale) of the “Fargovo” area with sectors 3, 4 and 5

Обр. 4. Сателитна снимка с общото разположение на некропол с АКБ № 10007445

Fig. 4. Satellite photo of the necropolis location with No. 10007445

Обр. 5. Некропол в м. Брезова кория (АКБ № 10007445). Гробна яма 3 с пропаднала вътре покривна плоча. Поглед от запад

Fig. 5. Necropolis in the Brezova koria locality (No. 10007445). Grave No. 3 with a stone cover slab that has fallen into the pit. View from the west

зиран археологически обект (Домарадски 1999: 101, Фъргово, обект 2). Тя представлява терасовидното възвишение от лявата страна на Папратишкото дере, в южното и източното подножие на което днес има големи каменни кариери за извличане на скално-облицовъчни материали. Според Домарадски най-много материал се среща в централната част на склона. Керамика се открива и на върха, и по южния му склон. Тя е от античната епоха. В непосредствена близост, на срещуположния склон източно от м. Папратица, в м. Падина е локализиран некропол от експедиция „Места“. За съжаление поради ограничено време не успяхме да посетим мястото, което се намира между парцелите на концесионера. То ще бъде обект на бъдещи теренни издирвания.

Като резултат от извършеното теренно издирване в границите на находище „Фъргово“ не бяха регистрирани останки от археологически структури или движими културни ценности.

Извън територията на концесионна площ „Фъргово“ беше регистриран плосък некропол (АИС АКБ № 10007445) с цистови гробни ями. Той се намира в м. Брезова кория, на около 2 км в северозападна посока от центъра на с. Фъргово. Разполага се върху най-високата част от хълм в рамките на гора (обр. 1 и 4). По целия терен личат разрушени гробни ями и захвърлени плочи от техните конструкции (най-вече покривни) в резултат на иманярска дейност (обр. 5). Теренът бе обходен доколкото имаше видимост и се определи една приблизителна площ от около 2,4 дка. Изброени бяха около 20 гробни ями, но вероятно некрополът е много по-голям. Характеристиките му са типични за този регион – плосък некропол с цистови или изсечени в скалистия терен гробни ями. Именно те са особе-

но уязвими при дейности, свързани с проучване и добив на подземни богатства. Плочите са цепени от същия материал – скала, който се използва в съвремието за скално-облицовъчни материали. Размери на някои покривни плочи: голяма – 1,24 × 0,86 × 0,04 м, малка – 0,70 × 0,48 × 0,04 м. Ориентацията на гробните ями е И – З, с отклонения на ЮИ – СЗ и по-рядко С – Ю.

Литература

Домарадски 1999: М. Домарадски. Паметници на тракийската култура по горното течение на река Места. (Разкопки и проучвания, 26). София, 1999.

FIELD SURVEY IN "FARGOVO" AREA IN THE LAND OF FARGOVO VILLAGE, SATOVCHA MUNICIPALITY, BLAGOEVGRAD DISTRICT

Maria Pashova

Summary

The field survey in the territory of "Fargovo" stone quarry was conducted within three days (from 20th until 22nd of October 2020). The quarry consists of five separate sectors (fig. 1). The archaeological team did not find any archaeological structures or artefacts within these sectors (figs. 2 and 3). The locality between sector 3 from one side and sectors 4 and 5 on the other is called Papratovitsa (fig. 3). It is described in the "Mesta" expedition as an elevated geomorphological feature on top of which there were materials dated to antiquity. To the east of this elevation, on a slope, is Padina locality. The "Mesta" expedition has recorded a necropolis there. Unfortunately there was no time for our team to reach these difficult to pass terrains outside the concessionaire's sectors but they are promising for future field surveys.

Luckily, a flat necropolis was recorded (No. 10007445 in the information system "Archaeological Map of Bulgaria") outside the stone quarry area (fig. 4). It is located in the woods, in Brezova coria locality ("Birch wood"). Destroyed graves could be seen on the surface (fig. 5). The stone slabs from their constructions, especially cover slabs, were spread all over the place as a result of the illegal actions of looters. The approximate area of the necropolis is estimated at about 2400 m^2. We could see 20 burial pits but probably the necropolis is much bigger than this. The dimensions of some of the stone slabs are as follows: big one – 1.24 × 0.86 × 0.04 m and smaller one – 0.70 × 0.48 × 0.04 m. The majority of the grave pits are orientated E – W and rarely there was N – S orientation.

Maria Pashova, Regional Museum of History – Blagoevgrad, 1 Rila Str., 2700 Blagoevgrad, m_pashova@gbg.bg

---

№ 14. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА ОБЩИНИТЕ ДЕВИН И БОРИНО

Христина Вълчанова

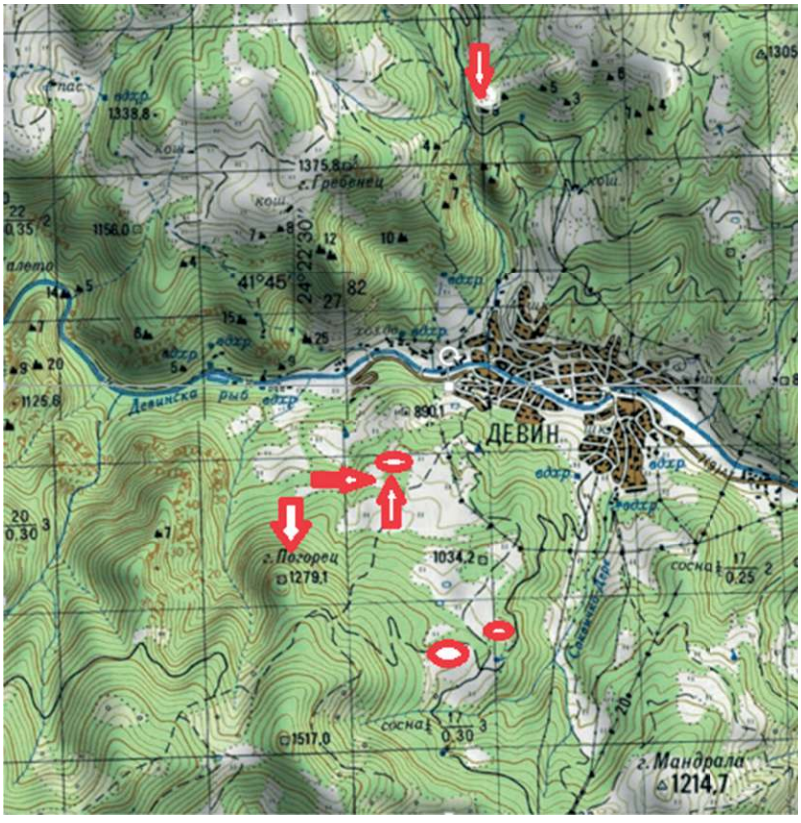
Издирванията в землището на общините Девин и Борино се проведоха на два етапа през август и октомври 2020 г. Финансирането бе от община Девин и ИКИТ – БАН, филиал Стара Загора.

През първия етап се извършиха археоастрономически и магнитометрични измервания на култови обекти, както и на две обитаеми пещери. Изследването е дело на доц. д-р Алексей Стоев и проф. Пенка Маглова. Посетени бяха шест скални обекта (обр. 1).

Скално светилище на вр. Виденица (обр. 2). Върхът става популярен след излизането на книгата на Стефан Захариев, в която той съобщава и за старини на Гьоз тепе (Захариев 1870). Първото научно описание на върха прави Васил Миков, който дава датировка и на откритата керамика (Миков 1929, 1933). Иван Велков също съобщава, за „…разхвърляни парчета от глинени съдове и останки от градежи…". През 2002 г. малък сондаж в североизточното подножие извършва К. Кисьов, който разкрива голяма постройка от IV – V в. (Кисьов 2003). Независимо че различни изследователи са правили

обходи, досега никой не е обърнал внимание на скалите и всичанията по тях.

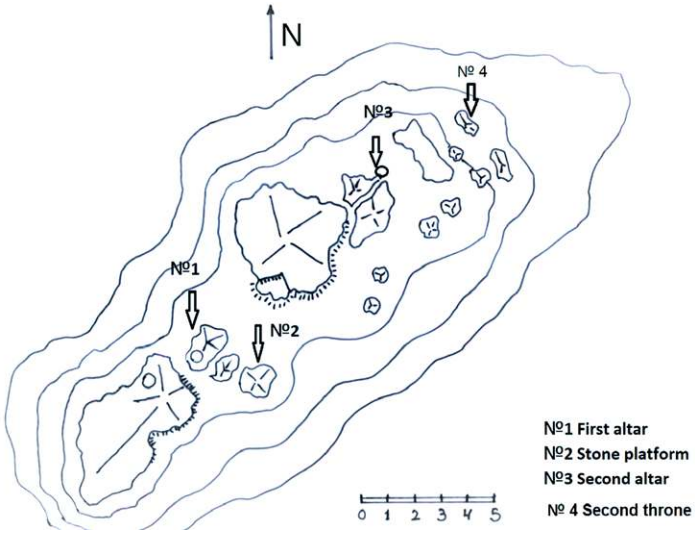
Върхът е с вулканичен произход и се различава от околните върхове с конусообразната си форма. Билото е скалисто, ориентирано И – З, с дължина 104,81 м и ширина 32,21 м. Върху него е разположено скалното светилище. В югозападния му край се намира скална форма от типа „скален трон“. Издига се на 0,80 м от терена. Размерите му са: И – З – 1,94 м и С – Ю – 1,46 м. Върху „облегалката“ на трона има два успоредни жлеба, които са ориентирани точно в линията С – Ю. Тази основна ориентация на скалния трон го превръща в подходящ олтар за дарове, по време на кулминацията на Слънцето през денонощния му цикъл. Около него бе измерен висок градиент на магнитното поле (обр. 3).

Обр. 1. Топографска карта с обектите в района на гр. Девин

Fig. 1. Topographic maps with the sites in the area of Devin town

На 1,60 м от олтара се намира скална площадка с равна повърхност с размери И – З – 5,20 м и С – Ю – 4,40 м. Една част от нея е покрита с чим с дебелина до 0,20 м. В западния ѝ край се откри изсечен улей. Под чима се намери керамика в голяма концентрация, която е от БЕ, ЖЕ и Късната античност. В най-източната част на билото има втори скален трон, който е в по-ниска позиция от релефа на първия. От него се открива панорамен изглед към източния хоризонт, и то главно в сектора на изгрев по време на годишното движение на Слънцето. В ЮИ страна върху голям заоблен камък е оформен втори олтар, с диаметър 0,95 м и височина 0,70 м. Всичания с кръгла и квадратна форма в скалите се откриват по цялата територия на светилището. Магнитометричните измервания откриха интензивни магнитни аномалии (по-големи от 100 nT) както на откритите скални повърхности, така и на тези, покрити с горска почва и растителност. Средната стойност на градиента на магнитното поле на 0,1, 0,5 и 1 м над скалната повърхност е около 500 – 800 nT.

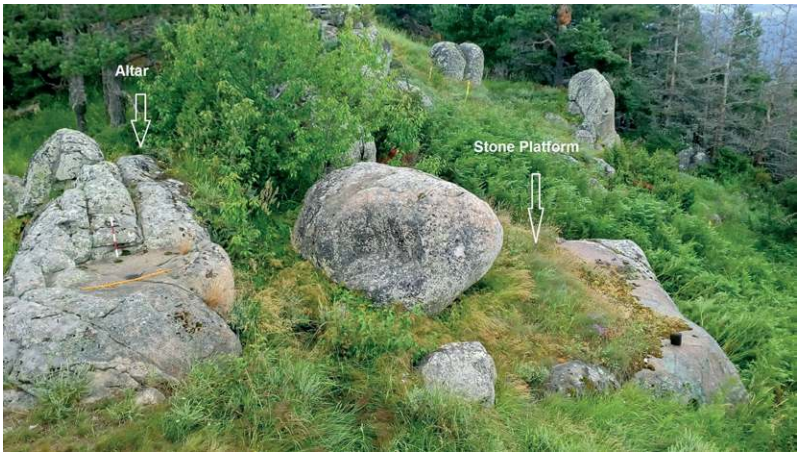
Обр. 2. Топографска скица на скалното светилище на вр. Виденица

Fig. 2. Topographic sketch of the rock-cut sanctuary on Videnitsa peak

Скално светилище при с. Буйново (обр. 4). Намира се на 3 км ЮЗ от с. Буйново, в ЮЗ подножие на вр. Келтепе. Представлява ниска монолитна скала с почти равна повърхност и със слаб наклон на И. В северната ѝ страна са издълбани три жертвеника и улеи. Скалата е с дължина 7 м (С – Ю) и ширина 4,5 м (И – З). Диаметърът на големия жертвеник е 0,40 м, а на малките е съответно 0,30 и 0,25

м. Тя е интересна със силуета си от запад. Той наподобява легнала женска фигура със спусната коса. При огледа се установиха следи от обработване на свивката на ръката, под косата и около краката. В източната основа скалата е загладена и има издялани два жлеба с еднакви размери, с височина 0,11 м и дълбочина 7 см. Възможно е този силует да е асоцииран като олицетворение на Великата майка, поради което скалата е дообработвана. Археоастрономическият тест на основните скално-изсечени структури не показа явна връзка с астрономически ориентири. Необходими са допълнителни археоастрономически изследвания и топографско картиране.

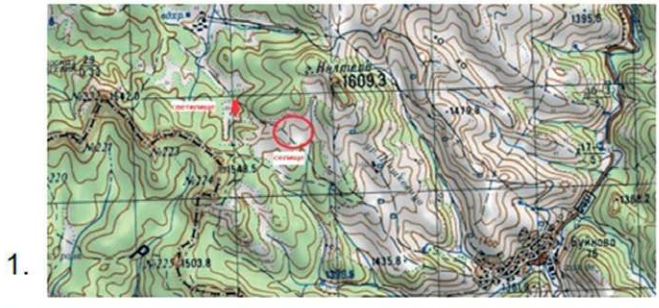
Скална структура „Овена“. Намира се на 0,5 км И от селото, в гората. Структурата е образувана от два скални къса пясъчник. Левият камък е по-висок, а десният е по-нисък и наклонен към левия. Върху по-високия камък има всичане с форма на свод. Височината на големия камък е 1,90 м, а на малкия – 0,70 м. Височината на ъгъла за провиране и ширината на вътрешното пространство са 0,70 м. В недалечното минало хората са идвали тук, за да се лекуват от болежките си. Магнитометричното проучване на „Овена“, локализира две области с геомагнитни аномалии с градиент на магнитно поле повече от 800 nT, в основата на централния отвор (1 200 nT), и в южната основа на вертикалния камък (850 nT). Тези две магнитни аномалии с голям градиент са по всяка вероятност причината за превръщането на скалната структура в тип „провиралка“ за лечебни процедури.

Обр. 3. Първият скален олтар и скална площадка на вр. Виденица

Fig. 3. The first altar and stone plarform on the Videnitsa peak

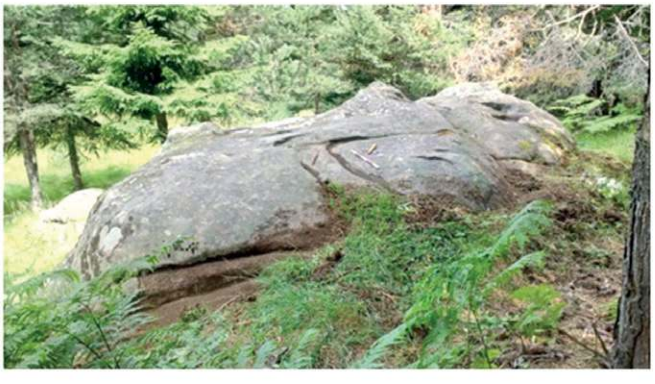
Каменен релеф. При прокарване на горски път през 1979 г. е открит, на 100 м под вр. Виденица, камък с издялано мъжко лице. Очите са вдълбани, елипсовидни, устата е

1.

2.

3.

Обр. 4. Скално светилище до с. Буйново: 1. Топогрфска карта; 2. Скалата, поглед от запад. Силует на лежаща женска фигура; 3. Врязванията в източната страна на скалата

Fig. 4. Rock-cut sanctuary near Buynovo village: 1. Topograpfic map; 2. The rock, view from the west. A silhouette of a reclining female figure; 3. Rock-cuts in the eastern side of the rock

маркирана с дъговидна линия, над която има добре оформени мустаци. Носът е прав, широк, но върхът му е отчупен. Под шията има знак „W“. Изображението е живо и въздействащо. Засега това е първото скулптурно изображение, открито в тази част на Родопите, което може да се свърже с траките, населявали района. Височината на камъка е 1,20 м (обр. 5).

През втория етап в землището на с. Осиково се регистрираха селищни структури в м. Павелче и м. Рущаница, вр. Модър и вр. Св. Георги.

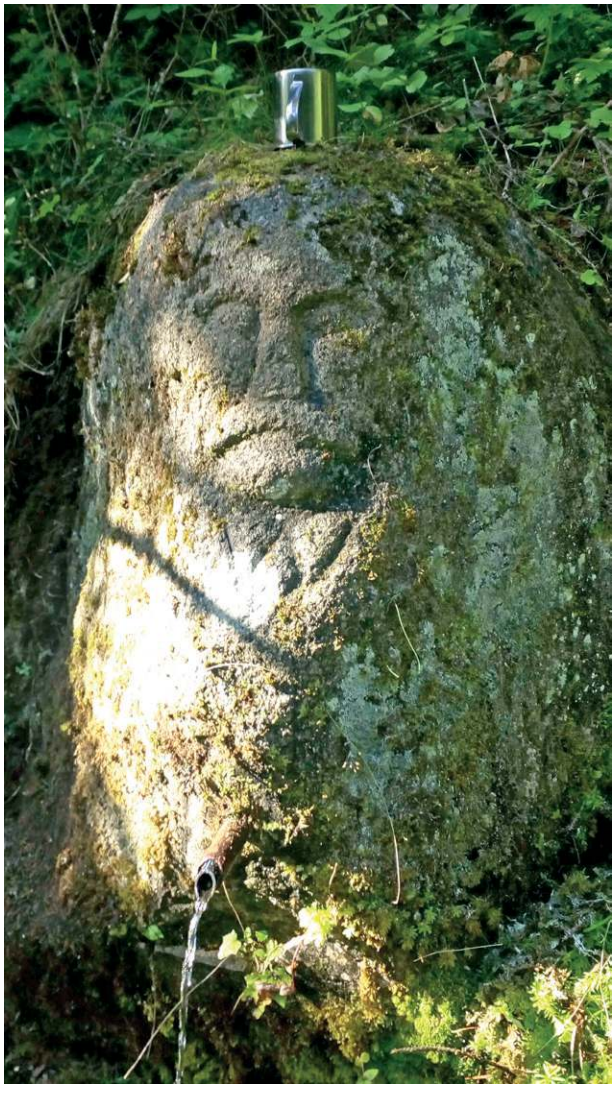
Вр. Модър. В източната част на билото се намират основи на стени от четири постройки, а на вр. Св. Георги (Джигош тепе) – пет постройки, вкопани в земята. Всички зидове са от големи, необработени камъни, без спойка. Ограденото от тях пространство не надхвърля 9 м^2. По всяка вероятност това са колиби на пастири.

Според преданието в м. Павелче е имало средновековен манастир. При обхода се откриха оградни стени и зидове от постройка от дялани камъни.

Светилище на вр. Погорец. Върхът се намира южно от гр. Девин и има н.в. 1279,1 м. Билото е на две нива и с наклон на юг. Дължината му е 48 м. В северната страна има иманярски изкоп. По южния склон има разсип от зид, от който са запазени два реда с дължина 7 м, от редени, необработени камъни със средна големина. На повърхността не се откри датиращ материал, въпреки информацията, че са намирани монети и керамика.

Могилни некрополи се документираха в м. Санагарица, с. Осиково и на 2 км източно от вр. Погорец. Състоят се от по пет могили с диаметър от 3,5 до 11 м. Всички са разбити от иманяри. Фрагменти от съд от късноантичната епоха се откриха само в м. Сангарица.

Местността Равне се намира южно от гр. Девин. В нея се регистрираха:

Обр. 5. Каменен релеф с лице на мъж от района на вр. Виденица

Fig. 5. Stone relief with a man's face from the area of Videnitsa peak

Средновековна църква, в източния горен край на местността. По-голяма част от зидовете ѝ са обрасли със чим. Северният зид с ширина 0,80 м е по-добре видим. На терена много добре се откроява апсидата. Вътрешното пространство е с ширина 6 м и дължина 14,5 м.

Скално оброчище. Монолитна скала се издига на 160 м западно от руините на църквата, до извор. В северния ѝ край е издълбан басейн с дълбочина 0,15 м, ширина 0,40 м и дължина И – З 1,30 м. Северната му стена е закръглена и загладена. Размери на скалата: 2,90 м по оста Ю – С и 1,50 м – И – З. Възможно е оформянето на скалата да е във връзка с обредни действия, свързани с почит към водата.

Единична могила. Намира се в западната част, на 400 м от параклиса Св. Илия. Диаметърът ѝ е 20 м. Повърхността ѝ е нарушена от осем изкопа. В източната периферия се намира отворен гроб, с ориентация И – З, изграден от големи каменни плочи. Дължината му е, 1,70 м, а ширината 0,74 м. Височината на камерата е 1 м. Източната, къса страна е от два камъка, като долният е с дъговиден отвор. На дъното има праг за камъка, който е затварял камерата.

Светилище на вр. Кайрън таш с н.в. 1588,3 м. Върхът се намира югозападно от с. Борино. Склоновете му от юг, изток и запад са стръмни. Само от север е лесно достъпен. Билото е със слаб наклон на север, с размери: С – Ю 40 м и И – З 80 м. Има три иманярски изкопа. При зачистване профила на СЗ изкоп, се разкри черна, мазна пръст, която е видима до 0,90 м. В нея се откриха подредени, необработени камъни от стена, както и керамика в голяма концентрация. Тя е от два периода – късен

халколит и КБЕ. Засега това е първият документиран на открито обект в тази част на планината, с културен пласт от халколита.

Култов обект в м. Долно Саборче. Намира се на безименен връх с н.в. 1314 м, южно от с. Борино. По повърхността на билото му се откри тежест за стан, фрагмент от цедка и керамика от РЖЕ. Културен пласт не се установи.

С регистрирането на неизвестните мегалитни структури се разшири картата на разпространението на този вид обекти на запад. Откритите култови обекти налагат да се изяснят характеристиките, хронологията им и връзката с геоморфоложките форми, за което е нужно прилагането на интердисциплинарен подход при изследванията (Valchanova in press).

Литература

Захариев 1870: С. Захариев. Географико-историко-статистическо описание на Татар-Пазарджишката кааза. Виена, 1870.

Кисьов 2003: К. Кисьов. Теренни обхождания и сондажни проучвания през 2002 г. в землището на с. Чала, община Доспат. – Археологически открития и разкопки през 2002 г. София, 2003, 57.

Миков 1929: В. Миков. Старини из разни краища на България. – Известия на Българския археологически институт, 5, 1928 – 1929, 1929, 330.

Миков 1933: В. Миков. Предисторически селища и находки в България. София, 1933.

Valchanova (in press): H. Valchanova. Newly Discovered Rock Sanctuaries in the Central Rhodopes. – In: Megalithic Monuments and Cult Practices. Proceedings of the Third International Symposium Blagoevgrad, 8 – 9 September 2020 (in press).

FIELD SURVEY IN THE LANDS OF DEVIN AND BORINO MUNICIPALITIES

Hristina Valchanova

Summary

The survey was conducted in two stages in August and October 2020. Twenty-three sites were recorded. In the land of Devin municipality five settlement structures were recorded, as well as a Thracian sanctuary, a rock-cut shrine, two mound necropoleis, two mounds and two medieval churches (fig. 1). In the municipality of Borino, two megalithic sanctuaries were documented in the land of Buynovo village and on Videnitsa peak (figs. 2, 3, 4), a rock formation, a rock-cut relief (fig. 5), two sanctuaries and some structures at two mountain tops. Materials from the Eneolithic and LBA have been discovered at Kayran Tash Peak, while in Dolno Saborche locality the materials date to the second period of EIA. With the discovery of new megalithic sites the map of distribution of this type of monuments expanded to the west. Archaeoastronomical and magnetometric measurements of megalithic structures were made. They showed that some sanctuaries are located in places with magnetic anomalies and some have probably been used to observe the celestial sphere.

Hristina Valchanova, h.valchanova@gmail.com

№ 15. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ВЪРБЕН И СЪРНЕГОР, ОБЩ. БРЕЗОВО, ОБЛ. ПЛОВДИВ

Мартин Христов

Теренните археологически издирвания се проведоха в периода 30.11. – 08.12.2020 г.

Основната цел бе да се регистрират археологически обекти в землищата на посочените села. Предварителната подготовка по картен материал и сателитни изображения показа наличието на значителен брой могилни насипи и потенциални места, които може да представляват селища.

Поради планинския характер на територията и силно ограничената видимост се приложи методът за издирване в труднодостъпни терени.

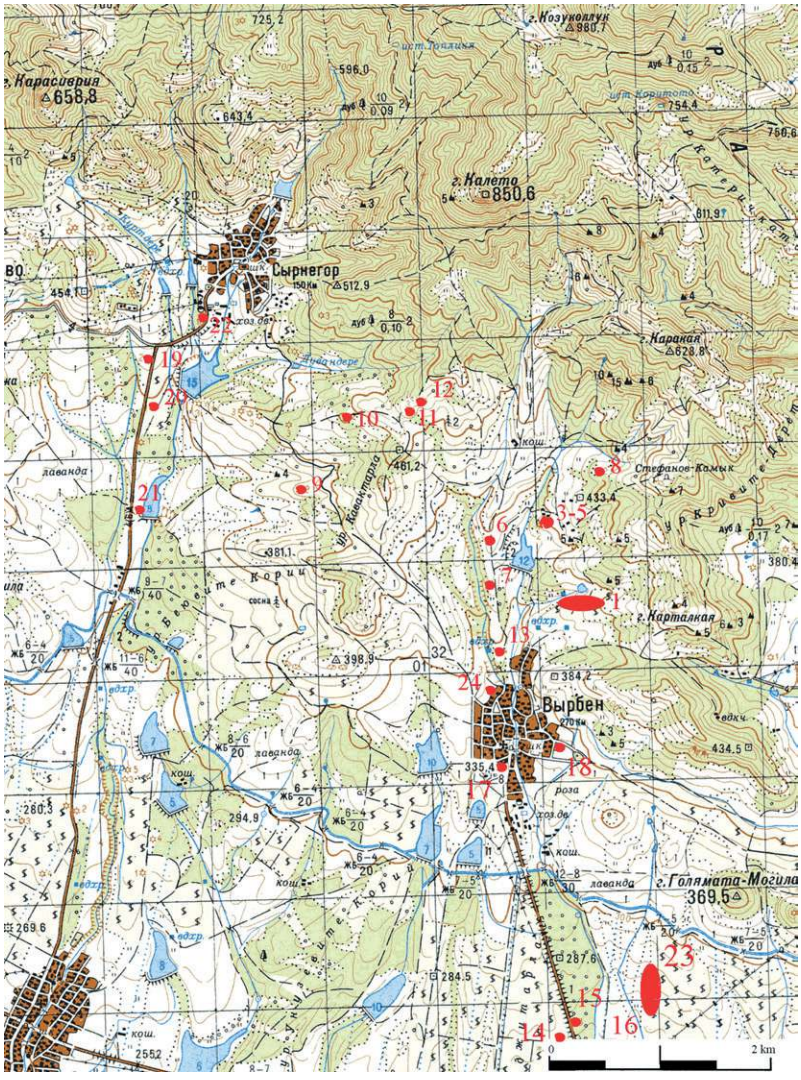
По време на издирванията са регистрирани 24 обекта (обр. 1). Поради липса на време и неблагоприятните метеорологични условия част от известните обекти не са картирани, като това би могло да се осъществи в най-близко бъдеще.

I. Землище на с. Върбен

Работата беше съсредоточена в издирването на могилните насипи известни по катрните подложки, както и на места, които могат да представляват селищни обекти. В този процес са регистрирани 17 нови археологически обекта, от които четири селища и 13 могилни насипи.

1. Могилни насипи

Разположени са основно северозападно и североизточно, но и южно от селото. Топографски повечето попадат в южните склонове на Сърнена Средна гора, но има и изключения, които са в равнинната част. С изключение на две надгробни могили, всички останали са частично унищожени от незаконни дейности – иманярство. Запазени са частично насипите на могилите, като иманярските изкопи могат да бъдат до 4 – 5 на брой. Само две от могилите могат да се датират в късната желязна епоха (VI – I в. пр. Хр.) по малобройните фрагменти, открити в изхвърлената пръст. При останалите подемен археологически не беше открит и това затруднява тяхната датировка, освен най-общо в Античността. Размерите им са различни. Може, с голяма доза условност, да бъдат групирани в три отделни могилни некропола.

Обр. 1. Карта с регистрираните обекти

Fig. 1. Map with recorded sites

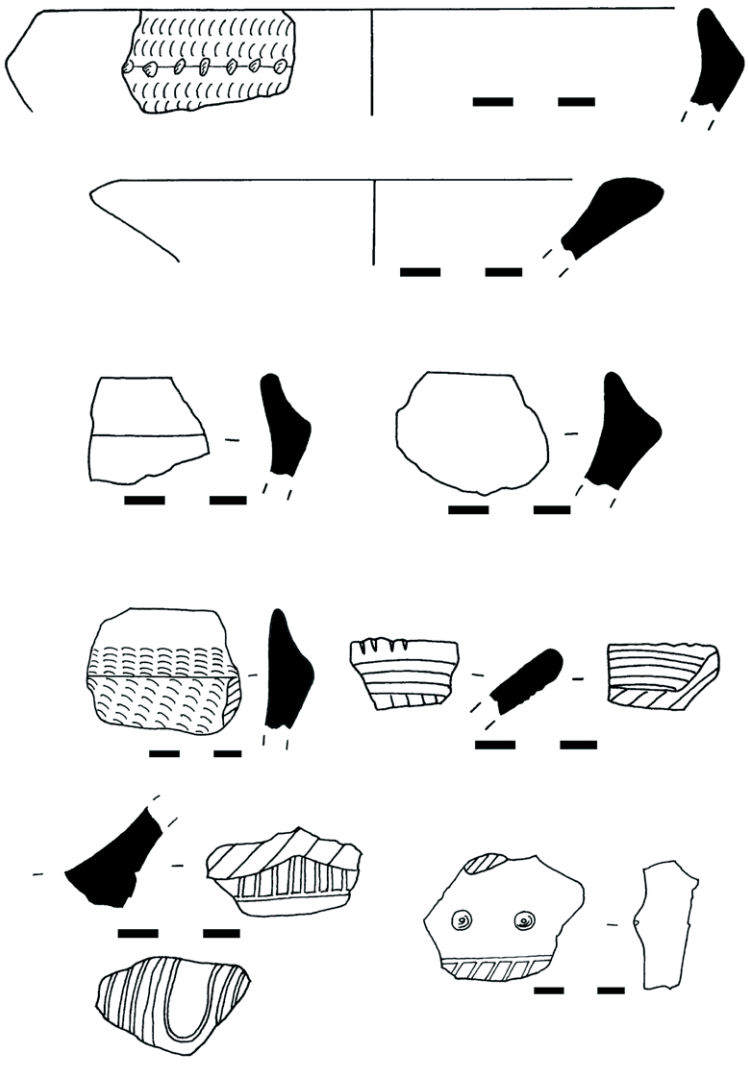
Могилен некропол № 1. Намира се основно северно (с отклонения) от селото, както и неговите рамки. Могилните насипи (№ 3 – 8, 13, 17 – 18) имат различни размери.

Могилен некропол № 2. Намира се южно от селото, в равнината част на землището и се състои от два видими на терен могилни насипа (№ 14 и 15), като единият е в обработваем терен и е значително променен от тази дейност.

Могилен некропол № 3. Разположен е северозападно от селото в южните склонове на Сърнена Средна гора. Състои се от четири могилни насипа (№ 9 – 12), които са разположени в горския пояс на планината и имат различни размери.

2. Селища

Регистрирани са четири селища. Те са разположени североизточно, северозападно, югоизточно и южно от съвременното село. Площта им е различна, но минимум е поне 80 – 90 дка, като тук изключение прави това от ранните етапи на неолита. Две от тях могат най-общо да се датират в ранен/среден неолит, едно – в късния неолит (обр. 2) и по едно – съответно в късната желязна епоха и най-общо в Античността. Едно от селищата е на склон с южно изложение, едно – на равен терен и две – на терени със западно изложение. И четирите селища са в близост до водоизточник – дерета или техния водосбор.

Обр. 2. Керамика от късноенеолитното селище до с. Върбен

Fig. 2. Pottery fragments from a Late Neolithic site near Varben village

II. Землище на с. Сърнегор

В землището на селото са регистрирани шест могили насипа. Те се разполагат южно и югоизточно от съвременното село както върху относително по-равни части, така и върху отделни ридове от южните склонове на Сърнена Средна гора. Всички новорегистрирани обекти са разрушени от иманярска дейност, като частично са запазени техните насипи. Датировката на надгробните могили е неясна, като изключение прави една, която може да се отнесе към късната желязна епоха (VI – I в. пр. Хр.). Размерите на съоръженията са различни. Те могат да бъдат обединени в един могилен некропол – № 4.

От особено значение за района е м. Калето в землището на с. Върбен. То е известно от 40-те години на XX в. и се датира засега в Късната античност (V – VI в.). Предвид неговата топография и естествени дадености може да се предполага наличието на значително по-ранен хронологичен пласт на обекта, който може да е във връзка с могилните насипи в района. Важно значение има и броят на могилите в Сърнегорското землище. Той предполага наличието на един по-голям център в района, който на този етап не е известен.

Извършените археологически издирвания в територията на посочените села покриват минимална част от техните землища. Останалата част остава неизследвана, което е бъдеща задача.

FIELD SURVEY IN THE LANDS OF VARBEN AND SARNEGOR VILLAGES, BREZOVO MUNICIPALITY, PLOVDIV DISTRICT

Martin Hristov

Summary

The field surveys were conducted in December 2020. The territory is located on the southern slopes of Sarnena Sredna gora mountain, in the territory of Brezovo municipality in Southern Bulgaria.

Thirteen burial mounds with different sizes were recorded, as well as four settlements (fig. 1).

Most of the burial mounds date back to antiquity but a few of them are dated in the Late Iron Age. Six of them are in the land of the village of Sarnegor (more than forty burial mounds are known there since the 1940s) and thirteen in the land of the village of Varben. They are situated in the lower parts of the mountain, at elevation of up to 480 m. The heights of the mounds range from 1 to 6 m, and their the diameters are from 8 to 30 m.

In the land of Varben village, four settlements were recorded – one from the Early Neolithic period, one from the Late Neolithic – Karanovo IV Culture (fig. 2), one from the Late Iron Age and one from antiquity. All of them are located in northern, north-eastern and southern direction from the village.

Martin Hristov, National Museum of History, 16 Vitoshko lale Str., 1618 Sofia, martohristov@yahoo.com

№ 16. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В КАЗАНЛЪШКАТА КОТЛОВИНА

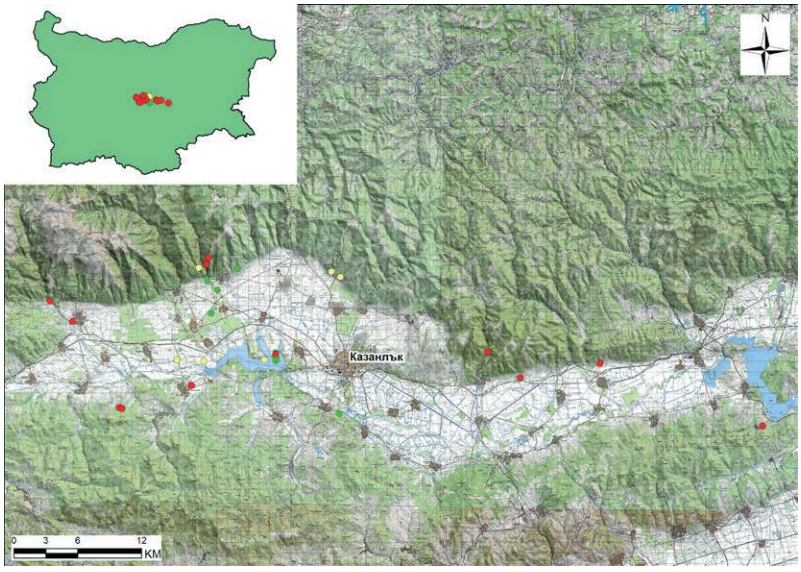
Ангел Б. Григоров

Целта на теренните издирвания е да се посетят определени обекти и изяснят някои неточности по отношение на техните характеристики, във връзка с изготвянето на дисертационен труд на тема „Динамика на развитието на селищната система в Казанлъшката котловина. ГИС базиран пространствен анализ по данни от Археологическа карта на България".

Първоначално в плана на експедицията бяха заложени 64 обекта за посещение, като бяха разделени на три степени на важност. Първа степен беше приоритетна. По време на теренната работа приоритетите се смениха и някои от набелязаните обекти отпаднаха.

В хода на експедицията[1] бяха въведени в АИС АКБ и редица обекти, някои от които са известни по литературни данни, но по различни причини не са били регистрирани в системата. Така новорегистрираните обекти през тази година достигнаха 11 на брой (обр. 1), като седем от тях бяха напълно неизвестни, а четири са споменавани в различни литературни източници (Китов, Димитрова 2005, 153; Овчаров 1979; Попов 1982, 49; 52 – 57; Табакова-Цанова 1991, 106; Узунов 2011, 156) и тяхното местоположение беше известно в различни степени на сигурност. Така например, обект № 6083 (АКБ № 10007627) беше само с предполагаеми координати (Попов 1982, 49; Табакова-Цанова 1991, 106; Узунов 2011, 156), но с посещението на терен се установи със сигурност наличието на обект на това място – селище от Късната античност и Средновековието.

Най-много новорегистрирани обекти са могили – седем на брой, като сред тях е и Фъртунова могила, проучена през 2004 г. от Г. Китов

Обр. 1. Казанлъшката котловина с получените резултати при верифицирането на обектите: новорегистрирани обекти (в червено), обекти с актуализирана информация (в зелено) и посетени обекти (в жълто)

Fig. 1. Kazanlak valley with the results obtained during the verification: newly recorded archaeological sites (in red), sites with updated information (in green) and visited sites (in yellow)

Обр. 2. Разположение на два от новорегистрираните обекта от ранния елинизъм – 6084 (АКБ № 10007628) – селище и 6085 (АКБ № 10007629) – светилище

Fig. 2. Newly recorded sites dated in the Early Hellenistic period located on the top of the cliffs – 6084 (No. 10007628) – settlement and 6085 (No. 10007629) – sanctuary

[1] Искам да изразя своите благодарности на колегите Меглена Първин (ИМ „Искра" – Казанлък) и Цветина Гетовска (магистърска програма по Археология на СУ „Св. Климент Охридски") за оказаната помощ в различни етапи от експедицията.

(Китов, Димитрова 2005, 153) и Чоева могила, върху която е регистрирано издигнато укрепление от Късната античност и Средновековието (Овчаров 1979). Останалите са две селища – едното е вече споменатият обект № 6083 (АКБ № 10007627) и едно неизвестно височинно селище от Ранния елинизъм на север от с. Ясеново (обект № 6084, АКБ № 10007628); светилище от Ранния елинизъм, разположено на вр. Арманкая, на север от с. Ясеново и вероятно функционално свързано със селището (обект № 6085, АКБ № 10007629), (обр. 2); крепостта Горненски град (обект № 6076, АКБ № 10007620), разположена на север от гр. Мъглиж, известна по литературни данни (Попов 1982, 52 – 57).

Актуализирана бе информацията за девет обекта (обр. 1). Сред тях са три могили от некропола на Севтополис – Деветте могили. Те са регистрирани през 2009 г. (Нехризов 2010), но никъде не е отбелязано на коя могила от некропола съответстват. След посещението на терен това беше направено за могили № 6, 7 и 8 – съответно обекти АКБ № 5510198, 5510200, 5510202.

За седем от посетените обекти не се придоби нова информация, а два обекта бяха определени като „офсайт“ (№ 6078 и 6080).

Литература

Китов, Димитрова 2005: Г. Китов, Д. Димитрова. Долината на тракийските владетели (проучвания през 2004 г.). – Археологически открития и разкопки през 2004 г. София, 2005, 153 – 155.

Нехризов 2010: Г. Нехризов. Теренни обхождания в Казанлъшката котловина. – Археологически открития и разкопки през 2009 г. София, 2010, 649 – 651.

Овчаров 1979: Т. Овчаров. Крепостта „Чоева могила“ край с. Тъжа, Старозагорско. – Известия на музеите от Югоизточна България, 2, 1979, 51 – 61.

Попов 1982: А. Попов. Крепости и укрепителни съоръжения в Крънската средновековна област. София, 1982.

Табакова-Цанова 1991: Г. Табакова-Цанова. Принос към Археологическата карта на Казанлъшкия район. – В: Тракийската култура през елинистическата епоха в Казанлъшкия край Казанлък, 1991, 104 – 124.

Узунов 2011: Ж. Д. Узунов. Селищни модели в Горнотракийската низина през VI – I в. пр. Хр. (Северните части на Западната Горнотракийска низина, Карловска и Казанлъшка котловини). София, 2011.

FIELD SURVEY IN THE KAZANLAK VALLEY

Angel B. Grigorov

Summary

The purpose of the field survey is to visit certain sites in the area and to clarify some inaccuracies in their records, in relation to a PhD thesis “Dynamics of settlements development in the Kazanlak Valley. GIS-based spatial analysis based on data from the Archaeological map of Bulgaria”.

Initially, the expedition plan aimed at 64 sites to be visited, divided into three groups, based on the levels of importance. During the expedition, the priorities changed and some of the sites planned for visit dropped out.

During the fieldwork, several sites were recorded in the information system “Archaeological Map of Bulgaria”, some of which were already known from the literature, but, for various reasons, remained unrecorded in the system. Thus, the newly recorded sites this year reached 11 (fig. 1), seven of which were completely unknown (fig. 2), and four are mentioned in previous studies (Китов, Димитрова 2005, 153; Овчаров 1979; Попов 1982, 49; 52 – 57; Табакова-Цанова 1991, 106; Узунов 2011, 156), therefore, their locations were known to different degrees of certainty.

The information about nine sites was updated (fig. 1). Among them, there are three mounds from the necropolis of *Seuthopolis* – Devette mogili. They were recorded in 2009 (Нехризов 2010), but there is no indication to which mound of the necropolis they correspond. After visiting the site, such clarifications were done for mounds Nos. 6, 7 and 8 – respectively sites Nos. 5510198, 5510200, 5510202 in the information system “Archaeological Map of Bulgaria”.

Seven of the visited sites did not provide new information and two sites were determined as offsites (Nos. 6078 and 6080).

Angel B. Grigorov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, angel_bogdanov_grigorov@abv.bg

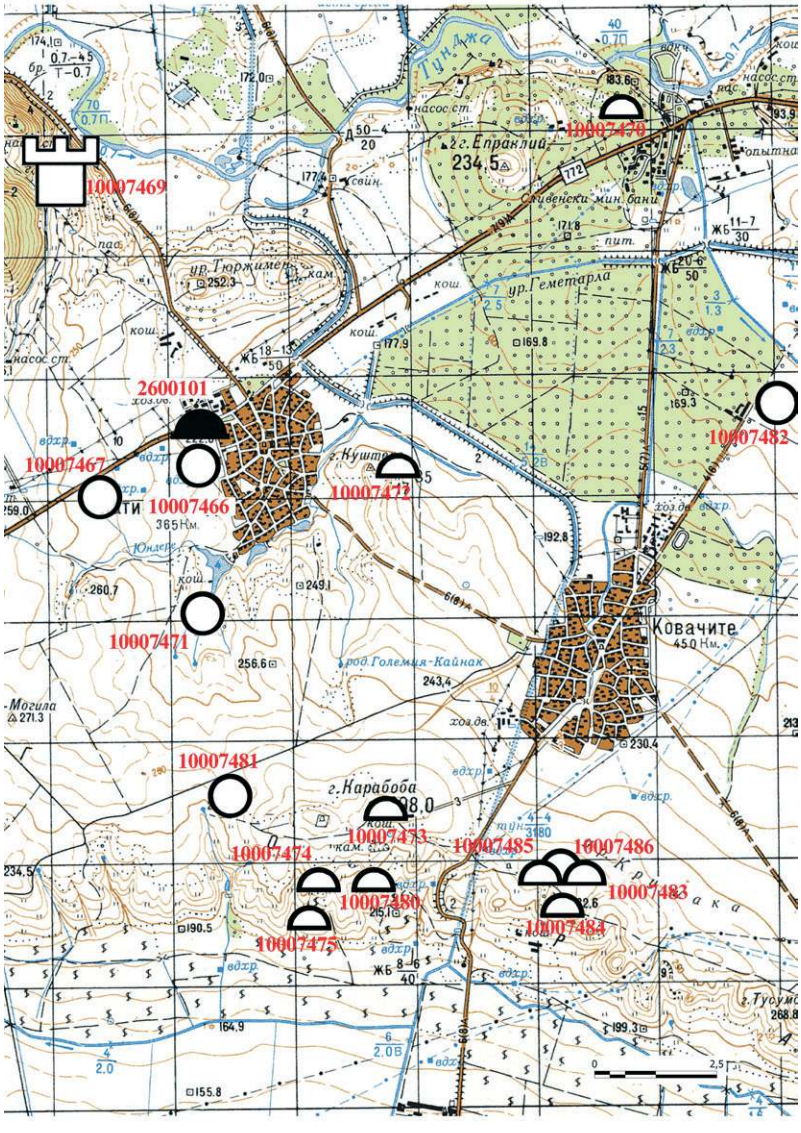
№ 17. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ЗЛАТИ ВОЙВОДА, КОВАЧИТЕ И КАРАНОВО, ОБЛ. СЛИВЕН

Веселин Игнатов, Николай Сираков

Обходените територии са разположени по южните и северните склонове на Източна (Сърнена) Средна гора в землищата на селата Злати войвода, Ковачите и Караново. Надморската височина в района на издирваните обекти варира от 200 до 360 м. По време на теренните издирвания беше обходена площ от 6,2 км^2, разпределена в 617 полигона, в които са отразени локализираните обекти или липсващи такива. Събрана беше информация за 53 археологически обекта (обр. 1 – 3). Създадени бяха регистрационни картони за 51 нови обекта и беше актуализирана информацията за два други, регистрирани в АИС АКБ.

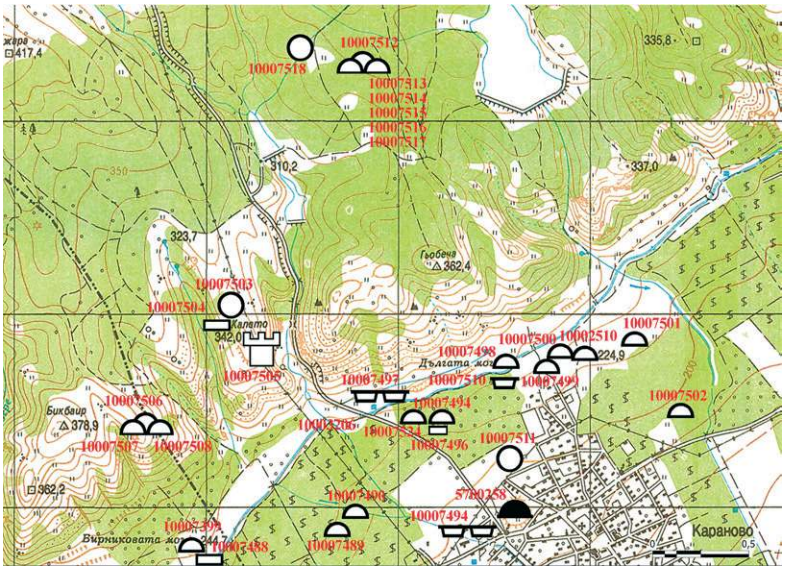
По време на издирванията бяха регистрирани и беше актуализирана информация за различни видове недвижими културни ценности: една селищна могила (АИС АКБ № 2600101), 11 обекта от селищен тип (АИС АКБ № 10007466, 10007467, 10007471, 10007481, 10007482, 10007503, 10007511, 10007518, 10007522 и 10007523), две крепости (АИС АКБ № 10007469 и 10007505), две отделни сгради (АИС АКБ № 10007488 и 10007504), 32 надгробни могили (АИС АКБ № 10007470, 10007472 – 10007475, 10007480, 10007484 – 10007486, 10007399, 10007489 – 10007493, 10007495, 10007498 – 10007502, 10007507 – 10007509, 10007513 – 10007517, 10007520 – 10007521 и 10007524), два плоски некропола (АИС АКБ № 10007494 и 10007497), един отделен гроб (АИС АКБ № 10007510) и една колесница (АИС АКБ № 10007496).

Селищните обекти (нови и актуализирани) обхващат хронологическия диапазон от неолита до Възраждането: два обекта от новокаменната епоха (АИС АКБ № 2600101 и 10007511); един обект от каменно-медната и бронзовата епохи (АИС АКБ № 2600101); два обекта от късната желязна епоха (АИС АКБ № 10007518 и 10007523); 10 обекта от римската епоха (АИС АКБ № 10007466, 10007467, 10007469, 10007471, 10007482, 10007488, 10007505, 10007518, 10007522 и 10007523); осем обекта от Средновековието (АИС АКБ № 10007466, 10007467, 10007469, 10007471, 10007481, 10007482, 10007503 и 10007505) и два обекта от Възраждането (АИС АКБ № 10007466 и 10007494).

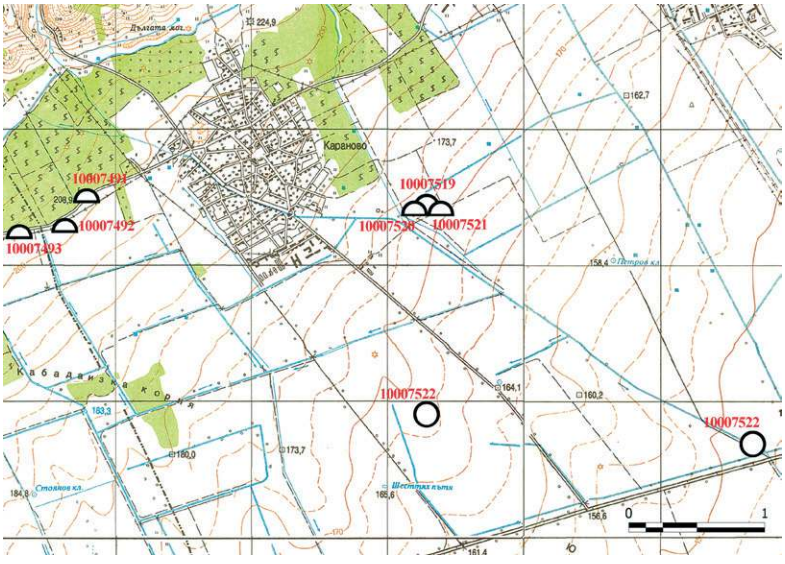
Обр. 1. Карта на регистрираните археологически обекти в землищата на селата Злати войвода и Ковачите, общ. Сливен

Fig. 1. Map of the recorded archeological sites in the lands of the villages of Zlati Voyvoda and Kovachite, Sliven municipality

Обр. 2. Карта на регистрираните археологически обекти в северната половина на землището на с. Караново, общ. Нова Загора

Fig. 2. Map of the recorded archeological sites located in the northern half of the land of Karanovo village, Nova Zagora municipality

Обр. 3. Карта на регистрираните археологически обекти в южната половина на землището на с. Караново, общ. Нова Загора

Fig. 3. Map of the recorded archeological sites located in the southern half of the land of Karanovo village, Nova Zagora municipality

Два обекта представляват отделни постройки: самостоятелна антична сграда (АИС АКБ № 10007488) до надгробна „Бирникова“ могила (вероятно светилище?), с. Караново и голяма сграда (АИС АКБ № 10007504) до средновековно селище в м. Калето, с. Караново. Други два обекта имат укрепителен характер (АИС АКБ № 10007469 и 10007505).

В обходените площи са регистрирани 31 надгробни могили и е актуализирана информацията за една надгробна могила. Подемният материал (фрагменти от строителна и битова керамика), както и архивната информация, показват, че повечето от тях се отнасят към римския период.

Към обектите, свързани с погребалните практики, се отнасят и два плоски некропола от римската епоха (АИС АКБ № 10007497) и Възраждането (АИС АКБ № 10007494).

При няколко селищни обекта, отделни сгради и укрепления се наблюдават малки изкопи, направени вследствие на изваждане на дребни метални предмети от работа с металотърсач. Крепостните стени и вътрешни постройки на укрепен обект в м. Калето, с. Караново са срутени изцяло при риголване. Върху почти всички могили се откриват иманярски изкопи, като някои по-малки са изцяло унищожени. Две надгробни могили са унищожени при строителство на бункери.

Новопридобитите данни допълват и актуализират наличната информацията за селищните, укрепителни и др. системи през различните периоди както по отношение на вече регистрирани обекти, така и чрез големия брой новорегистрирани обекти, за които до момента липсваха данни в автоматизираната информационна система „Археологическа карта на България“.

FIELD SURVEY IN THE LANDS OF THE VILLAGES OF ZLATI VOYVODA, KOVACHITE AND KARANOVO, SLIVEN DISTRICT

Veselin Ignatov, Nikolay Sirakov

Summary

The covered areas lie on the south and north slopes of East (Sarnena) Sredna Gora. The acquired information concerns 53 archaeological sites. Registry records have been created for 51 new sites and the information on two other sites, previously recorded in the information system “Archaeological Map of Bulgaria”, has been updated (figs. 1 – 3).

During the field survey, different types of immovable cultural heritage sites were recorded or their records were updated: tells (1), settlements (11), fortresses (2), single buildings (2), burial mounds (32), flat necropolises (2), a single grave and a chariot.

Two sites are single buildings: an ancient building next to the burial mound "Birnikova" (perhaps a sanctuary?), the village of Karanovo; and a big building near the medieval settlement in the Kaleto locality, in the village of Karanovo. Two other sites have defensive function.

Thirty-one burial mounds have been recorded in the surveyed areas and the information about one mound has been updated. The sites related to funeral practices include two flat necropoleis from the Roman era and the Bulgarian Revival period.

At several sites: settlements, separate buildings and fortifications, small pits, resulting from the removal of small metal objects during metal detecting have been observed . The fortress walls and internal buildings of a fortified site in Kaleto locality, Karanovo village, were completely demolished during deep ploughing. Treasure-hunters' trenches have been found on almost all mounds, and some smaller mounds have been completely destroyed. Two burial mounds were destroyed during the construction of bunkers.

The newly acquired data about the already recorded sites as well as the large number of newly recorded sites supplement and update the available information about the settlement, fortification, and other systems during the different historical periods.

Veselin Ignatov, Regional Museum of History – Sliven, 18 Tsar Osvobodites Blvd., 8800 Sliven, ignatov_v@abv.bg
Nikolay Sirakov, Regional Museum of History – Sliven, 18 Tsar Osvobodites Blvd., 8800 Sliven, niki_sirakov@abv.bg

---

№ 18. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ОБЩИНИ МИНЕРАЛНИ БАНИ И ХАСКОВО

Петър Лещаков, Станислав Илиев, Данаил Огнянов

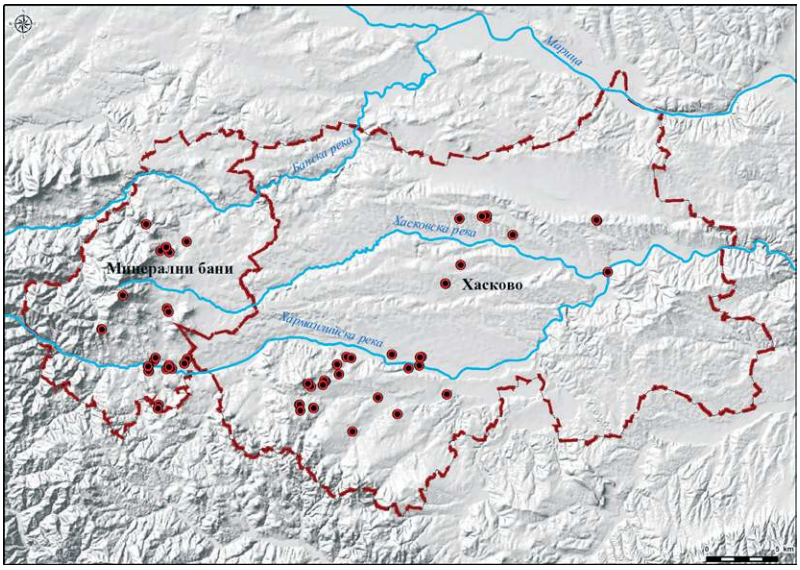
Спасителните археологически дейности, извършвани през последните три години (2018 – 2020 г.) по трасетата на инфраструктурни проекти, преминаващи през района, като Междусистемна газова връзка Гърция – България и Въздушна електропреносна линия 400 kV от п/ст „Марица изток" до п/ст „Неа Санта" (Лещаков 2019; Лещаков и др. 2020), доведоха до натрупване на значителна информация за много обекти, оставащи извън техния обхват. Високият научен потенциал на някои от тях провокира идеята за разширяване на диапазона на теренната дейност и изясняване на културната среда в по-широк микрорегионален план. Добра основа за изследването са и систематичните проучвания на района през втората половина на XX в. извършени от Д. Аладжов (Аладжов 1997).

Цел на настоящото изследване е проучване на селищната система през праисторията, Античността и Средновековието в горната и средна част на басейна на р. Харманлийска (Олудере) до вливането в нея на р. Хасковска. Реката води началото си от Източните Родопи, протича през Хасковската хълмиста област и се влива в р. Марица. Теренът се характеризира с разчленен релеф и добре обособени позитивни геоморфоложки форми. В изследваната зона попадат ридовете Аида, Чуката и Хасковски. Малък процент от изследваната територия представлява обработваеми площи, а основната част е заета от горски масиви. Съвкупността от тези природогеографски фактори в значителна степен затрудниха теренната археологическа дейност.

По време на изследването са локализирани 62 нови археологически обекта, 38 от които са разположени на територията на община Хасково, а останалите – в община Минерални бани (обр. 1). Посетени са и над 20 известни по литература или регистрирани в АИС АКБ обекти, върху които е извършен мониторинг или събрани допълнителни теренни данни и подемен археологически материал.

Сред изследваните обекти са представени следните типове: селища, единични постройки, единични надгробни могили и некрополи, обекти свързани, с древен рудодобив, отбранителни съоръжения, обекти с неопределена функция и др.

Най-ранният обект (KO_010) се отнася към периода Караново I. Той се локализира върху първата надзаливна тераса, на левия бряг на р. Харманлийска. Разположен е непосредствено на изток от известната в научната литература (Аладжов 1997, 117 – 118) селищна могила в м. Герена, землище на

Обр. 1. Карта на регистрираните археологически обекти в общини Минерални бани и Хасково

Fig. 1. Map of the recorded archaeological sites in Mineralni bani and Haskovo municipalities

с. Конуш (обр. 2.1 – 2). Вследствие на дълбока селскостопанска обработка на повърхността е открит обилен археологически материал, включващ каменни оръдия, керамични предмети, фрагменти керамика (обр. 2.3 – 4) и следи от няколко опожарени сгради от ранния неолит. Обектът вероятно представлява сателитна структура, съществувала паралелно с основното обитаване.

В горното течение на р. Харманлийска, землище на с. Караманци, е открита агломерация (обр. 3) от няколко халколитни обекта (КА_003, КА_004 и КА_017), представляващи вероятно централна структура за микрорайона през V хил. пр. Хр. Един от тях, разположен върху естествено укрепен нос на левия бряг на реката, заемащ площ от 7 дка, е със селищен ха-

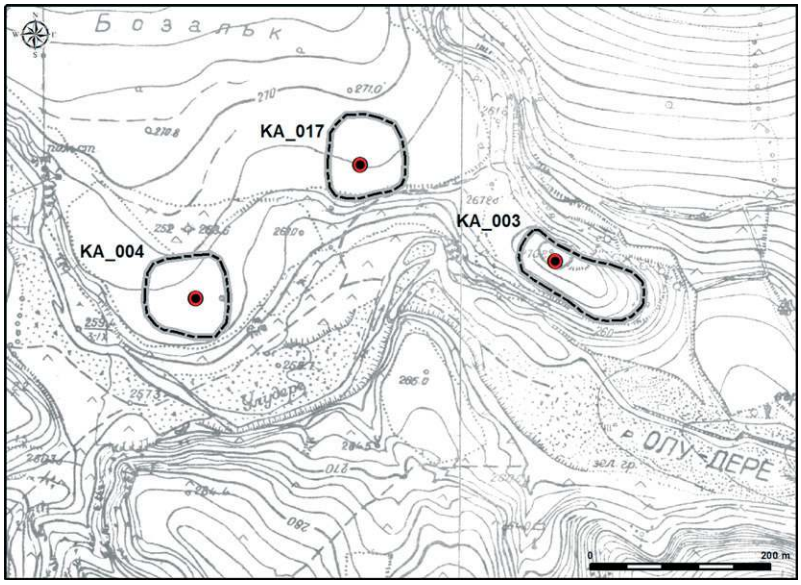

Обр. 2. Обекти от ранния неолит в м. Герена, землище на с. Конуш: 1-2 – Местоположение и граници на селищната могила и синхронно сателитно селище; 3 – находки от повърхността на двата обекта; 4 – раннонеолитна керамика от сателитното селище

Fig. 2. Sites form the Early Neolithic in the Gerena locality, land of Konush village: 1-2 – location and boundaries of the tell and a contemporary satellite settlement; 3 – surface finds from the two sites; 4 – Early Neolithic pottery from the satellite settlement

рактер, а останалите, локализирани в непосредствена близост (обр. 3), представляват предполагаеми едновременно съществували сателитни структури със стопански или друг характер.

Четиридесет и два от новорегистрираните археологически обекти са единични надгробни могили или организирани в групи паметници. Наред с традиционните ръчно извършвани нарушения в могилни насипи от близкото минало е засвидетелствано частично или пълно разрушаване на подобен род недвижими ценности със земекопна техника през последните две-три години (установено на терен и добре документирано от често осъвременяващите се сателитни изображения в интерактивната платформа Гугъл Земя). Засегнати са основно обекти,

Обр. 3. Агломерация от халколитни обекти в землището на с. Караманци

Fig. 3. Group of Chalcolithic sites in the land of Karamantsi village

Обр. 4. Могилен некропол в м. Куза, землище на с. Узунджово: 1 – югоизточната могила от некропола, унищожена напълно със земекопна техника; 2 – северозападната могила, нарушена от юг от голям изкоп; 3-5 – дялани каменни блокове от разрушено гробно съоръжение в северозападната могила

Fig. 4. Mound necropolis in the Kuza locality, land of Uzundzhovo village: 1 – southeast mound of the necropolis, destroyed by heavy machinery; 2 – northwest mound, disturbed to the south by a large trench; 3-5 – worked stone blocks from a destroyed grave in the northwest mound

Обр. 5. Укрепително съоръжение от Късната античност в м. Гьок кая, землище на с. Козлец

Fig. 5. Fortification from the Late Antiquity in the Gyok kaya locality, land of Kozlets village

разположени в гориста местност, по билото на Хасковски рид (вододела между реките Хасковска и Узунджовска) и подножието на рида Чуката, към които са прокарани временни пътища за преминаване на земекопната техника. Целенасочено са разкопани паметници с височина от 2 до 6 – 7 м в търсене на масивни гробни съоръжения. При някои от могилите е разрушена до половината от насипа, докато в един случай е регистрирано пълно унищожаване на паметник с диаметър 38 м и височина 6,40 м (обр. 4.1). От няколко обекта има данни за нарушаване на монументални каменни гробни съоръжения (обр. 4.2 – 5). Паметниците, в които са открити хронологически индикативни материали, могат да се отнесат към периода V – III в. пр. Хр. Голямата концентрация на могилни некрополи и значителните размери на част от насипите свидетелстват, че в проучвания район вероятно е съществувал център, свързан с Одриското царство.

Вследствие на анализ на сателитни изображения са разпознати и локализирани няколко интересни от научна гледна точка археологически обекта. Основно са представени ниски и обезличени от селскостопанска обработка надгробни могили (като обекти HA_040, 041 и 042), в които са регистрирани следи от засегнати гробни съоръжения и открити на повърхността гробни дарове, част от които със значителна научно-експозиционна стойност. Друг тип обект, открит при този анализ, представлява предполагаема вкопана структура с елипсовидна форма и приблизителни размери 170 м С – Ю × 140 м И – З (обект UZ_010), попадаща на границата между землищата на селата Узунджово и Стамболийски, чието съществуване е потвърдено от наличието на подемен материал на терена, отнасящ се към желязната епоха.

В помощ на издирването бе и информация от местни жители за наличие на древни руини, благодарение на която е локализирано частично нарушено от иманяри фортификационно съоръжение от Късната античност (обект KOZ_020), разположено в подножието на крепостта Голям Хисар при с. Козлец (обр. 5). То представлява кула с кръгла форма и вероятен диаметър 9 м, с двулицев градеж изпълнен с добре обработени каменни блокове споени с бял хоросан, запазена в суперструкция до 1,20 м. Откритият голям брой фрагменти от строителна керамика свидетелства за наличие на елементи, изпълнени с тухли и покритие от керемиди. Северозападно от нея, по протежение на ок. 300 м, са засвидетелствани каменни разсипи с линейна форма, следващи хоризонталите на склона. Вероятността съоръженията да представлява част от голяма укрепителна система, обхващаща подножието на върха, подлежи на верификация при бъдещи изследвания.

Резултатите от изследването на част от басейна на р. Харманлийска през 2020 г., очертават потенциала на проучвания район и дава основание за продължаване на дейността, чрез системно проучване на района в продължителен период от време.

Литература

Аладжов 1997: Д. Аладжов. Селища, паметници, находки от Хасковския край. Хасково, 1997.

Лещаков 2019: П. Лещаков. Теренни издирвания по трасето на газопровод „Междусистемна газова връзка Гърция – България“ от землището на с. Големанци, общ. Хасково, до землището на с. Малко Кадиево, общ. Стара Загора. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 665 – 668.

Лещаков и др. 2020: П. Лещаков, С. Илиев, Д. Огнянов. Теренни издирвания по трасето на Въздушна електропреносна линия 400 kV от п/ст „Марица Изток“ до п/ст „Неа Санта“, Гърция: северен участък – на територията на обл. Хасково. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 101 – 105.

FIELD SURVEY IN MINERALNI BANI AND HASKOVO MUNICIPALITIES

Petar Leshtakov, Stanislav Iliev, Danail Ognyanov

Summary

The main goal of the field survey is documenting the settlement pattern in prehistory, antiquity and the Middle Ages in the upper and middle part of the Harmanliyska River basin (Oludere). As a result, 62 archaeological sites have been identified, 38 of which are in Haskovo municipality, the rest are located in Mineralni bani municipality (fig. 1).

The earliest site dates to the Karanovo I period. It is located directly east of a previously known tell in Gerena locality near the village of Konush (fig. 2).

A group of several chalcolithic sites was recorded in the upper basin of the Harmanliyska River, in the land of the village of Karamantsi (fig. 3). These probably represent a central structure in regards to the microregion in the 5th mill. BC.

Forty-two of the newly recorded archaeological sites are single burial mounds or groups of mounds. The ones that could be dated through the collected surface finds were erected between the 5th and 3rd c. BC. The large concentration of these sites, as well as the significant size of some of the mounds, indicate the existence of an urban centre most probably connected to the Odrysian kingdom. Along with the common modern interventions by looters, some of the mounds were completely or partially destroyed by heavy machinery, presumably in the last two-three years (fig. 4).

Following the collected information from local residents about ancient ruins in the land of the village of Kozlets, a fortified site dating to Late Antiquity was recorded. It is located at the foot of the fortress of Golyam hisar (fig. 5). Unfortunately, the site was also partially uncovered by looters.

The results of the survey of a part of the Harmanliyska River basin in 2020 outline the potential for future studies in the area and give us reason to continue the systematic research in the region in the upcoming years.

Petar Leshtakov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, pleshtakov@gmail.com
Stanislav Iliev, Regional Museum of History – Haskovo, 19 Svoboda Sq., 6300 Haskovo, utah1912@gmail.com
Danail Ognyanov, Regional Museum of History – Haskovo, 19 Svoboda Sq., 6300 Haskovo, dognianow@yahoo.com

---

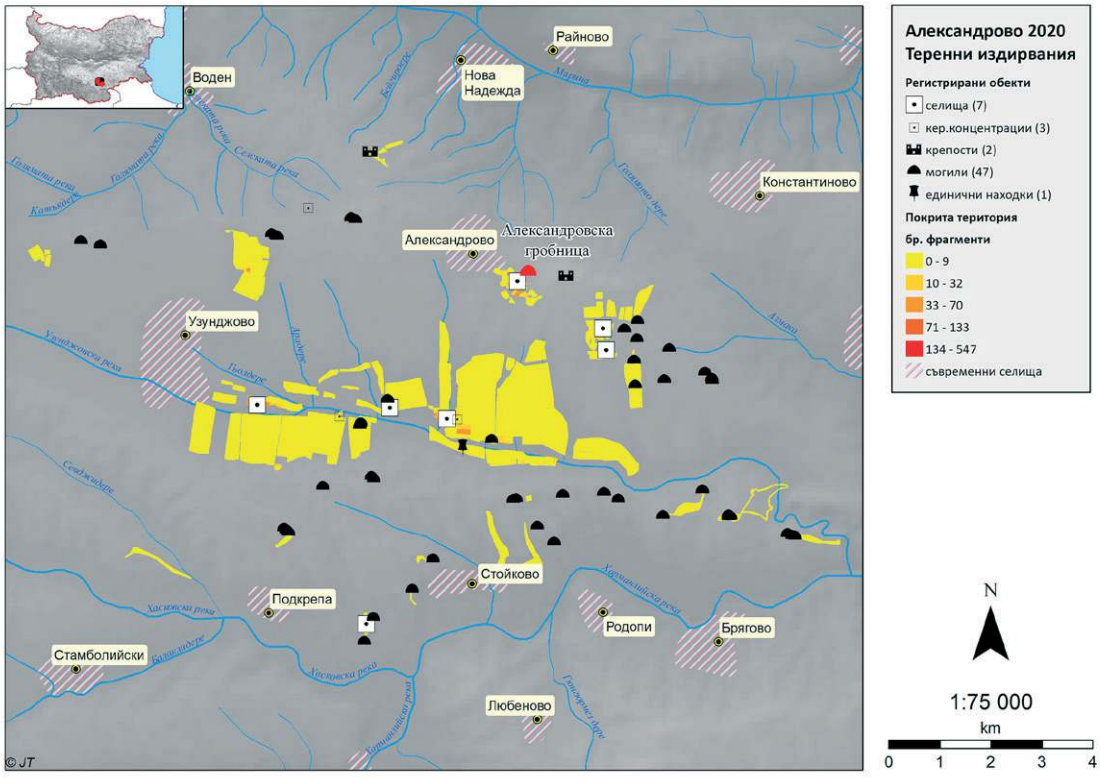
№ 19. КОМПЛЕКСНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В РАЙОНА ОКОЛО АЛЕКСАНДРОВСКАТА ГРОБНИЦА, ОБЩ. ХАСКОВО

Георги Нехризов, Юлия Цветкова

През октомври 2020 г. бяха осъществени археологически проучвания в района на гробницата при с. Александрово, общ. Хасково, финансирани по проект към Министерство на културата. Заложените в проекта дейности бяха с комплексен характер, съчетавайки теренни издирвания, геофизични проучвания, 3D лазерно сканиране и аерофото заснемане, с основна цел – набиране на максимално количество информация за средата, в която е създадена Александровската гробница. Дейностите по проекта бяха проведени от екип с научен ръководител доц. д-р Георги Нехризов (НАИМ – БАН), заместник-ръководител доц. д-р Юлия Цветкова (СУ) и членове – д-р Ангела Пенчева (ФБН), д-р Димитър Байраков (ИМ – Велинград), Ивет Кирилова и Деница Сандева, (магистранти в СУ), Стефан Пейчев, Хелия Стоянова, Галин Драгиев, Атанас Манолов, Габриел Черкезов (студенти по археология в СУ). Геофизичните изследвания бяха осъществени от гл. ас. д-р инж. Никола Тонков (НАИМ – БАН), 3D лазерно сканиране – от арх. Милена Каменова, а геодезичната мрежа беше изградена от инж. Атанас Атанасов.

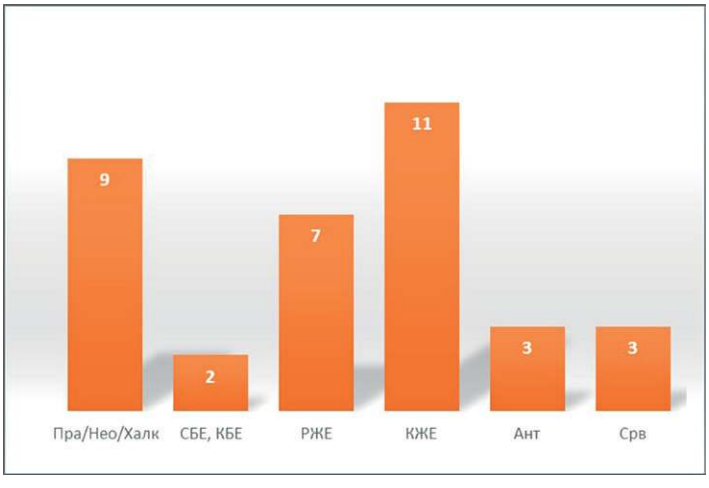
Теренни издирвания. Предварителната подготовка на теренните издирвания включи запознаване с научната литература, свързана с предишни проучвания и извличане на данни от компютърната система „Археологическа карта на България“. Въпреки оживения интерес, който Александровската гробница неминуемо предизвиква и широкия международен отзвук, до момента в АКБ за прилежащия район бяха налични данни само за няколко надгробни могили и средновековната крепост на хълма Хасара (Куруджиевско кале), в чието западно подножие е разположена надгробната могила с гробницата. Като цяло информация за синхронни на гробницата обекти в региона отсъства в базата данни.

Терените издирвания се проведоха по приетата за работа методика на системни проучвания с приложение на мобилен и настолен ГИС софтуер за очертаване на покритата територия с по-

Обр. 1. Карта на покритата територия с регистрираните обекти

Fig. 1. Map of the covered area with the recorded sites

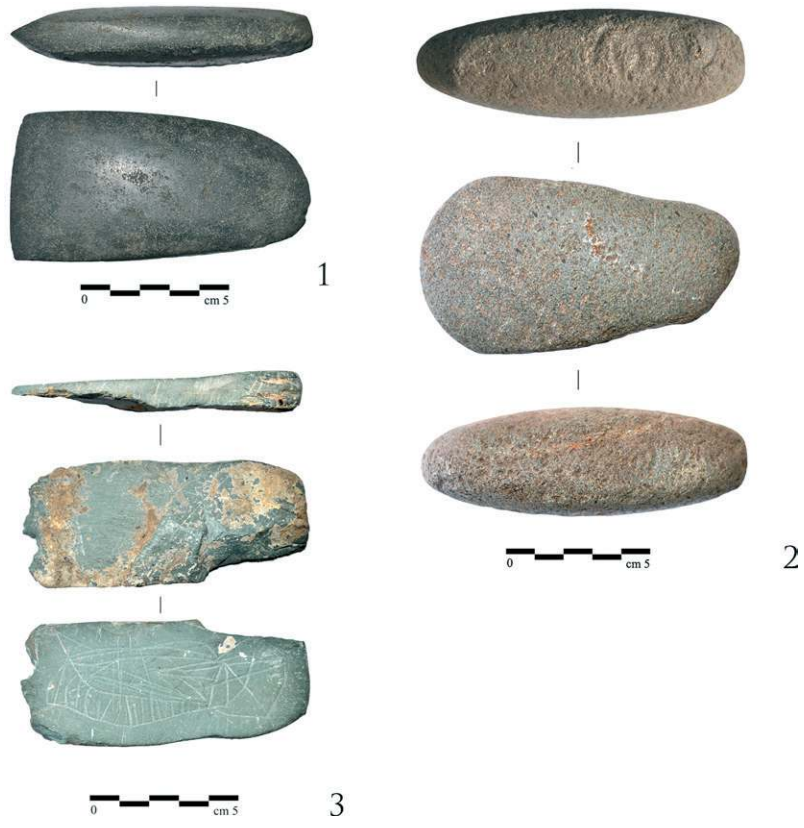
Обр. 2. Хронологическо разпределение на регистрираните селища през отделните епохи

Fig. 2. Chronological distribution of the recorded settlements

лигони. Теренната работа се осъществи от два екипа от по пет проучватели и беше разделена на два етапа. През първия се провеждаха системни проучвания чрез интензивни методи в земеделски площи след есенна оран. По този начин бяха прецизно проучени 11,4 км^2 площ, попадащи на надзаливните тераси на двата бряга на Узунджовска река и притоци ѝ (обр. 1). Работата през втория етап на експедицията бе насочена основно към хълмистите залесени терени по билото на Хасковски рид, попадащ между реките Узунджовска от север и Харманлийска от юг. Тук бе приложена методиката за теренни издирвания в трудно достъпни терени и бяха посетени дигитализираните от топографските карти обозначени като могили обекти, съответ-

но – верифицирани данните за тях, както и за вече известни обекти.

В резултат на теренните издирвания бяха събрани данни за общо 62 археологически обекта (обр. 1), от които 40 новооткрити и 22 вече въведени в АКБ, информацията за които бе актуализирана. Сред обектите преобладават надгробните могили – 47, повечето от които сериозно пострадали от иманярски интервенции, а няколко са напълно унищожени. В две от могилите бяха установени разрушени гробни съоръжения, вероятно гробници, изградени от каменни блокове. Една от тях е регистрирана в м. Куза при Узунджово при теренни проучвания през 2020 г. от Петър Лещаков (срв. статията в настоящия том), а другата е известната Поляновска гробница (Петров 2001), която сега бе възможно да се локализира с географски координати и да се актуализира информацията за нея в АКБ. Сегашното състояние на могилата – силно обрасла с храсти и дървета, попадаща в изоставен лозов масив – не е възпрепятствало скорошни иманярски интервенции и продължаващото разрушаване на гробницата. В иманярски изкоп в източната част на могилата личат извадени и разхвърляни 23 каменни блока с различни форми и размери. По информация от П. Лещаков бе посетен могилният некропол в м. Трите чуки (с. Александрово). Насипът на едната от могилите е сериозно нарушен от стари иманярски изкопи, от които явно произхожда разкритият фрагмент от капак на каменен саркофаг. Другата могила е засегната от изкопите за постамент на стълб от далекопровод, а като цяло теренът попада в района на стари кариери за добив на камък. След пожарите през лятото 2020 г. бе възможно да се извърши внимателен оглед на терена и да бъде събран подемен материал. Откритите материали са основно от РЖЕ, явно тогава са били натрупани могилите, които по-късно са преизползвани през Античността, каквато дата предполага саркофагът.

Обр. 3: 1. Каменна брадва от раннохалколитното селище в м. Инджидору (АКБ № 10007687); 2. Заготовка за каменна брадва – изолирана находка; 3. Фрагмент от каменна тесла с врязана рисунка от обект АКБ № 10007587, селище, разположено западно от гробницата

Fig. 3: 1. Stone axe from the Early Chalcolithic settlement in Indzhidoru locality (No. 10007687); 2. Blank for a stone axe – an isolated find; 3. Fragment of a stone chisel with an incised drawing from site No. 10007587, settlement west of the tomb

Теренните издирвания през есента на 2020 г. допринесоха за изясняване и на динамиката на селищното развитие в района около гробницата при с. Александрово от праисторията до Средновековието. Локализирани бяха девет селища от различни периоди, три обекта с неясни функции и две крепости. В повечето случаи става въпрос за селища, на които се откриват материали от различни епохи. Хронологическото разпределение на съществувалите през отделните епохи селища демонстрира своеобразен пик в периода на КЖЕ (обр. 2), т. е. по времето на изграждане на гробницата.

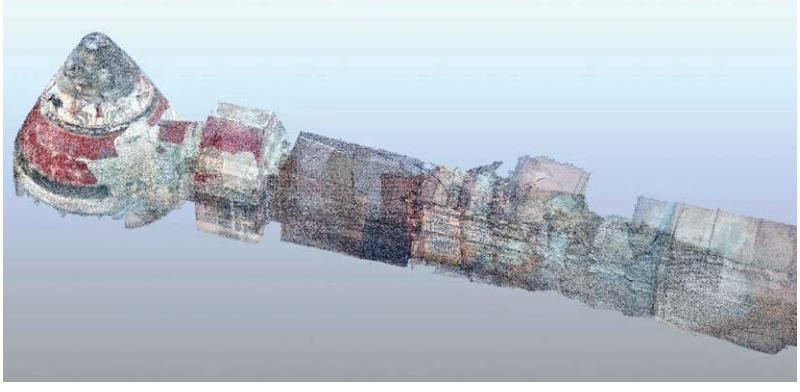
През праисторическите епохи районът е бил интензивно обитаван, за което свидетелства броят на регистрираните селищни обекти. Сред находките от праисторията специално внимание заслужават откритите каменна брадва, заготовка за такава с маркирани позиции за опити на пробиване, както и фрагмент от каменна тесла, който е преизползван по-късно, като на двете му плоски повърхности е нанесена чрез врязване схематична рисунка (обр. 3).

От особено значение за придобиване на по-ясни очертания на картината на селищното развитие през КЖЕ е локализирането в непосредствена близост до могилата с Александровската гробница на голямо антично селище (АКБ № 10007587). Значителна част от територията му попада в новозасадени лозови масиви и за съжаление е риголвана. Това обаче позволи да се установят границите на

Обр. 4. Столчета от амфори от различни обекти: 2, 5 – от АКБ № 10007687, КЖЕ селище западно от гробницата; 1, 4 – изолирани находки; 3 – от АКБ № 10007685

Fig. 4. Amphorae bases from different sites: 2, 5 – from No. 10007687, settlement west of the tomb; 1, 4 – isolated finds; 3 – from No. 10007685

Обр. 5. Генериран облак от точки от 3D заснемането на Александровската гробница

Fig. 5. Generated point cloud from the 3D scan of the Alexandrovo tomb

дисперсията на археологическите материали, обхващащи площ около 188 дка. Представени са различни периоди: праистория, РЖЕ, елинистически период, Античност и Средновековие. Като най-интензивен период на функциониране се очертава късната желязна епоха. В няколко участъка бяха регистрирани струпвания на камъни и строителна керамика, принадлежащи вероятно на разрушени постройки. При едно от тях бяха открити множество керемиди и няколко находки, наред с фрагментираната битова керамика: пирамидална и две лещовидни тежести за стан, както и фрагменти от импортна фирнисова керамика. Откритите множество фрагменти от транспортни амфори от селището, както и от други обекти при издирванията (обр. 4) говорят за активни търговски връзки с Егейския свят.

Материали, свързани с тракийската древност, бяха открити и на крепостта Хасара, разположена на билото на възвишението, намиращо се източно от могилата, в която е открита гробницата.

Другата крепост в близката околност е Голям Хисар, попадаща в землището на с. Нова Надежда (АКБ № 10007691). Подобно Хасара при с. Александрово, и на тази крепост бяха установени стари иманярски дейности. Силната залесеност не позволи внимателен оглед на терена и прецизиране на хронологията на обекта преди средновековната епоха. На южния и северния склон под билото на крепостта бяха установени кариери за добив на камък, от които на терена са видими отработени неизползвани блокове (с размери 0,90 × 0,30 × 0,25 м), просвредлявания в отвесните скали за отцепване на каменни късове, дупки. В източната част на обекта, на седловината бе установена дълбока пещерообразна шахта – вероятно минна изработка.

Геофизични проучвания. Целта на геомагнитно картиране бе да се установи евентуално наличието на археологически структури в терените около Александровската гробница. Полевите измервания се осъществиха с флуксгейт градиометър GRAD 601-2 на фирмата Bartington, Резултатите от полевите измервания бяха обработени с компютърната програма TerraSurveyor. В рамките на проучената площ бяха регистрирани над 20 аномалии, повечето от които са със съвременен произход. Малка част от тях (5 – 6) са аномалии с малки размери (1 – 2 м) и нисък положителен интензитет (6÷7 nT), които могат да се интерпретират като предизвикани от негативни структури (например ями), резултат от човешка дейност в древността.

3D лазерно сканиране. Предмет на извършеното 3D лазерно сканиране бе интериорът на гробницата, документиран чрез 22 позиции на скенера с висока резолюция и цветни изображения. Резултатът от извършените 360 градусови скана е обработен и обединен чрез специализиран софтуер

за получаване point cloud (обр. 5), чрез което е създадено точно дигитално копие на заснетия модел (отклонението в геометричността е до 2 мм). Всяка точка от облака има съответните пространствени и цветови характеристики като на оригинала. Целта на това заснемане е генериране чрез съответния софтуер от този триизмерен модел на ортофото изображения (в ортогонална проекция) – планове, разрези, изгледи с различна резолюция, от които винаги може да бъдат извадени желаните сектори от вече съществуващия 3D модел, да служи за 3D принтиране в различни мащаби, или да бъде обработван в различни програми за 3D моделиране.

Литература

Петров 2001: И. Петров. Старините в района на село Александрово. – В: Сборник Тракия, т. 1. Хасково, 2001, 30 – 38.

COMPLEX ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS IN THE AREA OF ALEXANDROVO TOMB, HASKOVO MUNICIPALITY

Georgi Nekhrizov, Julia Tzvetkova

Summary

In October 2020, comprehensive investigations were carried out in the area of the tomb near the village of Aleksandrovo, including field survey, geophysical survey, 3D laser scanning and aerial photography.

During the field survey, an area of a total of 11.4 km^2 was studied (fig. 1), lying mainly in agricultural land, as well as in the forested part of Haskovski Ridge, where a significant number of burial mounds was detected. As a result of the field survey, 40 sites were newly discovered. For other 22 sites, already registered in the information system "Archaeological Map of Bulgaria", it was possible to collect fresh data and specify their location and chronology (fig. 1). The burial mounds are the predominant type of sites – 47 of them have been detected, in most of the cases severely damaged by treasure hunters. Destroyed burial structures, probably tombs built out of stone blocks, were found in two of the mounds.

The field survey contributed to the clarification of the dynamics of settlement patterns in the area around the Alexandrovo tomb from prehistory to the Middle Ages. The chronological distribution of the settlements demonstrates a distinct increase in the period of LIA (figs. 2, 3 and 4), i.e., during the time when the tomb was built.

The geomagnetic survey was aimed at detecting the presence of archaeological structures in the area immediately around the tomb. Several small-sized anomalies were located, possibly attesting the presence of negative structures of ancient origin.

The interior of the tomb was documented through 3D laser scanning with 22 positions of 360-degree high-resolution scans and colour images. The results were subsequently processed for obtaining point cloud (fig. 5), creating thus an exact digital copy of the tomb.

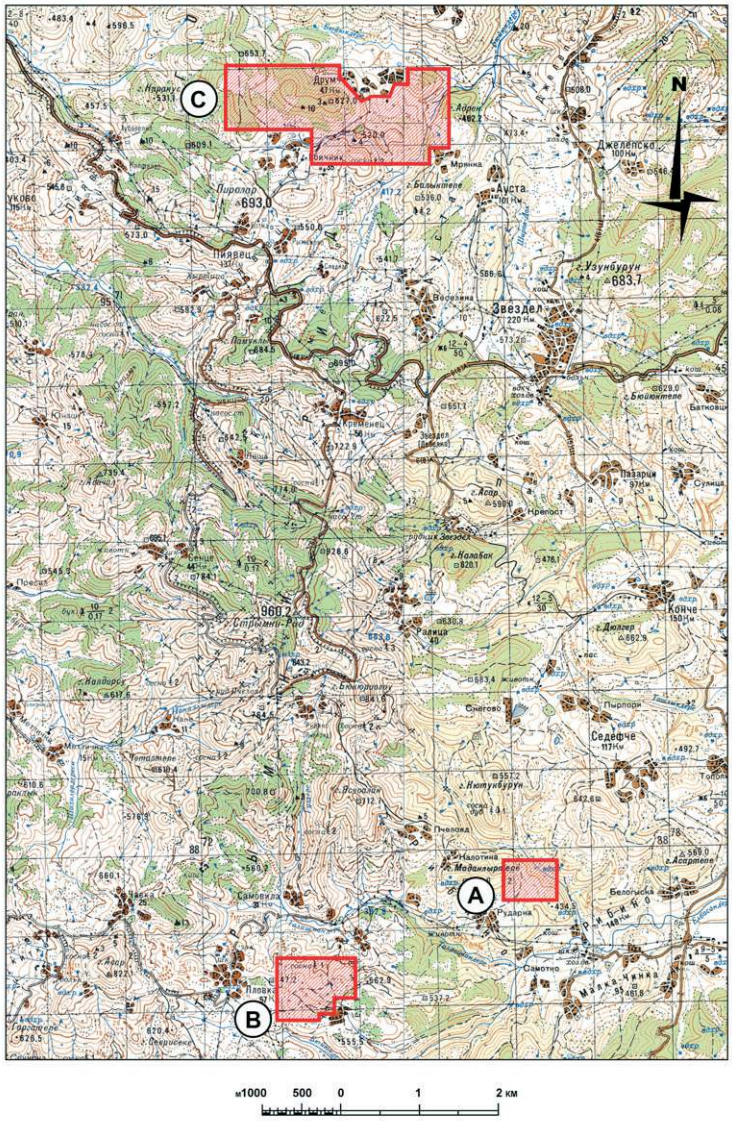
Georgi Nekhrizov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, nehrizov@gmail.com
Julia Tzvetkova, Sofia University "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, julia.tzvetkova@uni-sofia.bg

---

№ 20. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В УЧАСТЪЦИ „РУДАРКА", „ПЛОВКА" И „ОБИЧНИК" ОТ НАХОДИЩЕ „МОМЧИЛ", ОБЛ. КЪРДЖАЛИ

Станислав Илиев, Руслан Стойчев

Находище „Момчил", с концесионер „Горубсо Кърджали" АД, попада в землищата на селата Обичник, Друмче и Ауста, общ. Момчилград, с. Рибино (мах. Рударка), общ. Крумовград и с. Пловка, общ. Кирково (обр. 1). Спасителното издирване на археологически обекти в площта на находището се извърши по договор между „Горубсо Кърджали" АД и НАИМ – БАН от екип в състав: Станислав

Обр. 1. Площ на находище „Момчил“ с неговите три участъка. А. Участък „Рударка“, В. Участък „Пловка“, С. Участък „Обичник“

Fig. 1. Area of “Momchil” deposit with its three sectors: A. Sector “Rudarka”, B. Sector “Plovka”, C. Sector “Obichnik”

Илиев – научен ръководител, д-р Руслан Стойчев – заместник-ръководител, инж. Иван Иванов – геолог, Дамян Дамянов – археолог, Стайко Стайков и Мария Баева – стажанти. В резултат от проведеното издирване са локализирани 60 археологически обекта с различен характер. Четиридесет представляват следи от древен рудодобив (18 отвала, 19 рупи, две технологични площадки и галерия). Освен тях са регистрирани два обекта свързани с обитаване, 10 обекта свързани с погребални практики, между които единични надгробни могили, два цистови и два могилни некропола, шест обекта със скални изсичания – трапецовидни ниши, две ограждания с каменни блокове и неустановена функция.

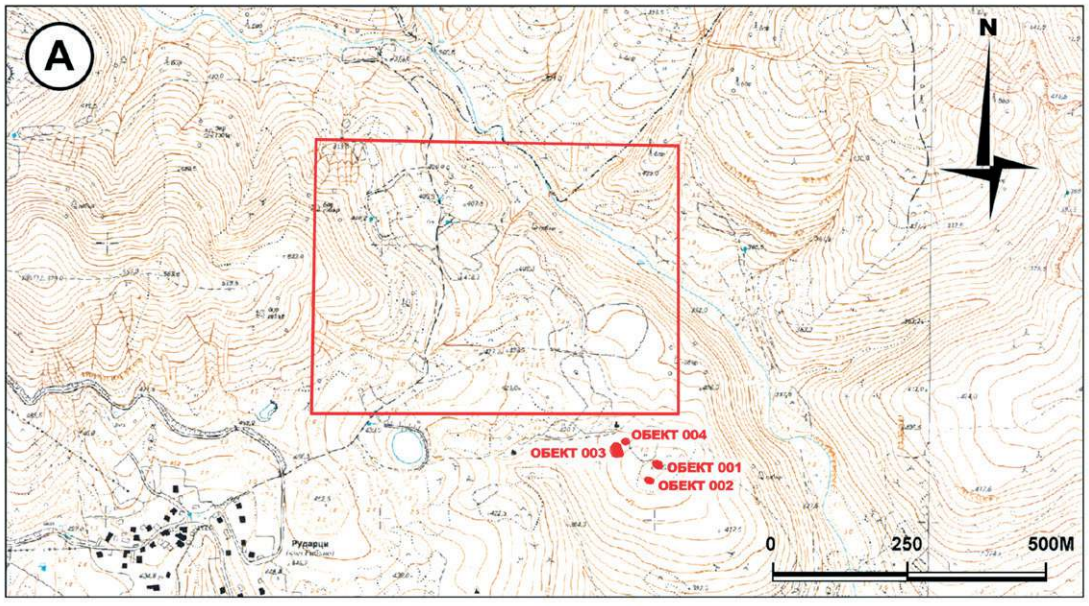
Покрита е площ от 3883,3 дка в трите отделни участъка. Методиката и организацията на работа са съобразени с постановките в ЗКН и съответните подзаконови нормативни актове. Регистрираните на терен нови обекти както в заявената от инвеститора площ, така и в близост до нея, са включени в АИС АКБ, а информацията за тези, фигуриращи в системата към момента на издирването, е актуализирана с данните, придобити от теренната работа. Всяка археологическа структура е въведена като отделен археологически обект със съответен регистрационен номер. Съображенията ни за това са, че съседството на археологически структури не е достатъчно основание те да бъдат обединени в един обект, тъй като е възможно да принадлежат на различни хронологични периоди. Същото може да се твърди и за формата на структурите, която също не е индикатор за хронология.

Участък „Рударка“ в района на с. Рибино е с площ от 325,8 дка (обр. 2). Според информация от АИС АКБ (регистрационна карта № 2510236) тук е регистрирана стара галерия. По време на настоящата кампания този обект не е локализиран. Описанието му в системата съвпада с това, посочено за рудна изработка, известна от района на с. Седефче (Попов и др. 2015, 563), което отстои на ок. 2 км в северна посока. В границите на участък „Рударка“ не са открити останки от древен рудодобив. Извън площта, на около 30 м южно от югоизточния ѝ ъгъл, на върха на ниско възвишение, се регистрира могилен некропол от три могили, както и шест цистови гроба, споделящи една територия. Могилите са с каменно-землен насип със запазена височина 0,70 – 1,20 м и установим диаметър 10 – 20 м. Участъкът с цистовите гробове се разполага на 10 м югоизточно от най-северната могила и на 50 – 60 м северозападно от останалите две могили. Ориентацията на съоръженията е север – юг, установими размери: дължина около 1,70 – 2,00 м (С – Ю) и 0,80 м (И – З). Късите страни на цистите са от по една плоча, а по дългите са поставени две или повече вертикални плочи от местен варовик, с дебелина между 0,10 и 0,20 м. Всички са пострадали от иманяри.

Участък „Пловка“ с площ от 750,8 дка, както и непосредствената му околност, се характеризира с изключително висока концентрация на структури, свързани с експлоатацията на полиметални

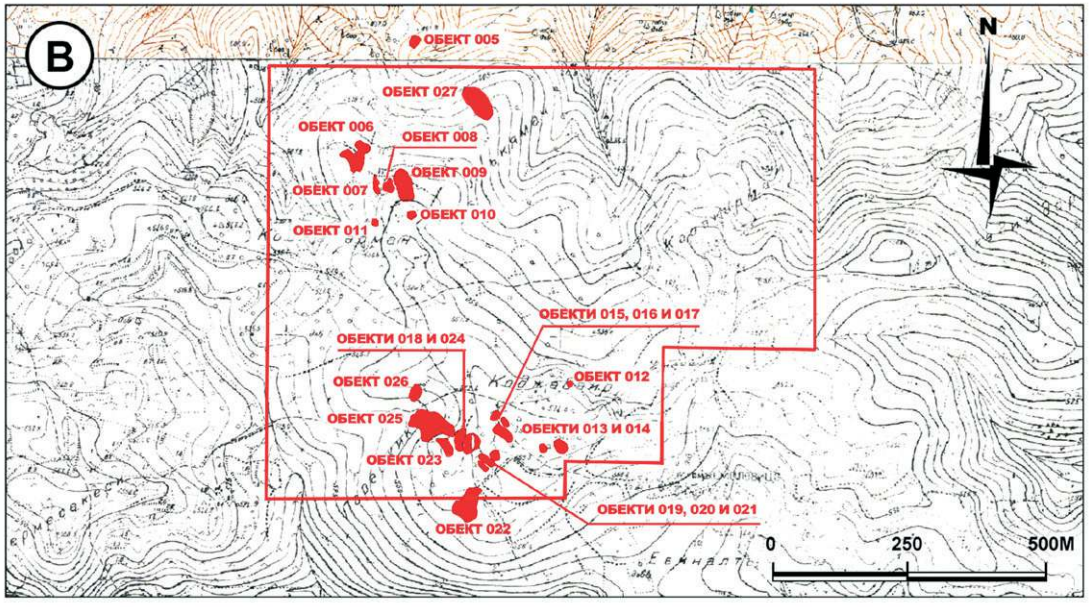
залежи в района (обр. 3). Рудата е вместена в хидротермално променени варовикови скали, които тук се наблюдават като ивици с посока СЗ – ЮИ. Ширината им варира от 2 до 10 м. Следите от рударска дейност са особено интензивни при върха и по северните склонове на възвишението Коджабаир (н.в. 575,0 м).

По отношение на характера и локализацията могат да се обособят три отделни групи структури. Първата от тях заема върха на възвишението. На терен се различават останки от открит рудодобив (рупи), както и свързаните с тях отвали. Посоката на изработките съвпада с тази на хидротермално променените ивици основна скала. Рупите са с линейна форма, със запазена дължина в посока СЗ – ЮИ между 15 и 30 м и ширина до 3 м ЮЗ – СИ и обхващат високите части (т. нар. оксидационна зона) на коренните скали. Отвалите във всички случаи са съставени от късове силно окварцени варовици с жълто-червеникава пигментация. Размерите на някои от тях достигат до дължина 70 – 80 м, ширина 50 м и височина до 2 м от нивото на околния терен, което дава добра представа за обема на добив.

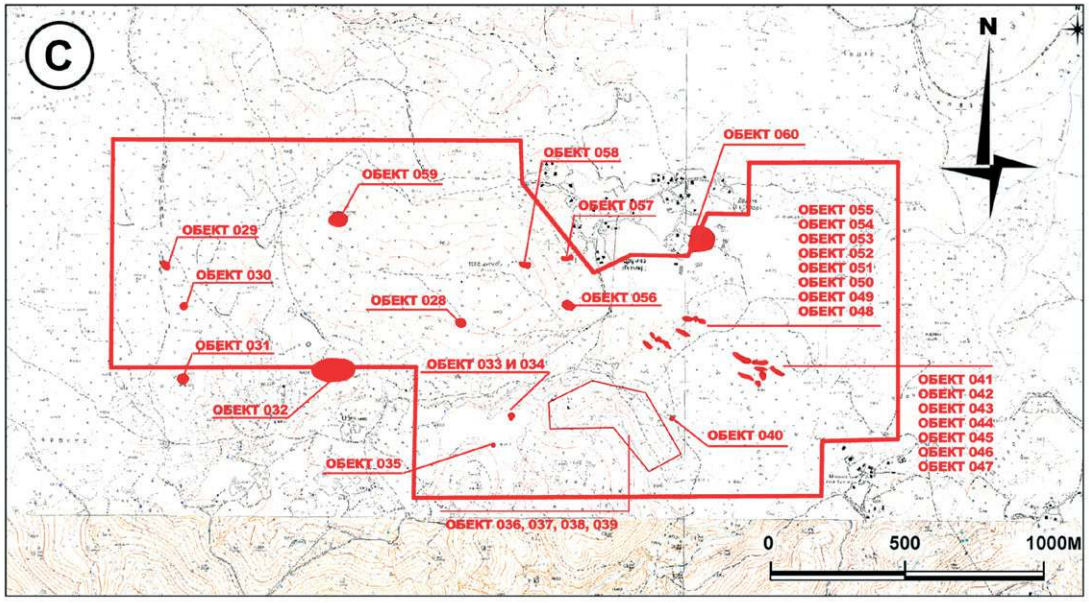
Обр. 3. Участък „Пловка“ и регистрираните археологически обекти в и извън границите му

Fig. 3. Sector “Plovka” and the recorded archeological sites within and outside its borders

Обр. 2. Участък „Рударка“ и регистрираните археологически обекти

Fig. 2. Sector “Rudarka” and the recorded archeological sites

Обр. 4. Участък „Обичник“ и регистрираните археологически обекти в и извън границите му

Fig. 4. Sector “Obichnik” and the recorded archeological sites within and outside its borders

Втората група структури отстои на около 50 м северозападно от първата. Регистрирани са една рупа с дължина 12 м и ширина 8 м, четири отвала от отработена скална маса и входовете на две малки галерии, разположени много близо една до друга и затова отбелязани като един обект. Входовете на галериите са врязани в западното лице на скален венец от силно окварцени варовици. Входа на северната (Г1) е със сводеста форма, има ширина 1,00 м и установима височина 0,60 м. Галерията е проследима до 2,00 м в дълбочина. На 0,80 м южно се регистрира вход на втора галерия (Г2) с ширина на отвора 0,60 м, установима височина 0,40 м и дълбочина до 2,30 м.

Третата група структури е представена от два отвала, отстоящи на около 150 м северно от група 2. Отвалите са с размери до 70 м в посока СЗ – ЮИ и са свързани с неустановени към момента източници.

Високата концентрация на следи от рудодобив е показател за продължителна експлоатация на залежите в района. В рамките на участък „Пловка“ не са регистрирани обекти от друг характер, но на около 1,5 км в северозападна посока, в землището на с. Чавка, м. Куванджик, върху изявена скала са изсечени над 40 трапецовидни ниши[1].

В участък „Обичник“ (2806,7 дка) обекти, свързани с открит рудодобив, са установени само в източната част на площта (обр. 4). Регистрирани са 16 рупи, представляващи удължени негативни форми с дължина от 15 до 50 м и ширина между 5 и 10 м. Видимата им дълбочина е до 2 – 3 м. Всички изработки се развиват в посока И – З до И/ЮИ – З/СЗ, следвайки посоката на рудното проявление. На няколко места те са разположени верижно, непосредствено една след друга по една и съща рудна жила. Около всички рупи се наблюдават отвали с различна големина и височина до 2 м от околния терен. Съставени са изключително от късове хидротермално променена коренна скала с едрина до 0,50 – 0,60 м. Регистрирани са две технологични площадки, които на терен представляват аморфни петна от много дребни (от 0,5 до 3 см) късове здрави хидротермално променени скали и понякога кварц – т. е. отпадък, получен при механичното обогатяване на рудата. В източната част на участък „Обичник“ попадат Юмрук кая и скала североизточно от Тепедурусъ, както и скален венец по левия бряг на р. Гъзлашдере, върху които са изсечени множество трапецовидни ниши. Последните отстоят на по-малко от 300 м от зоната на древен рудодобив. Специално внимание заслужават няколко ниши, които не са били завършени. Тук ясно може да се проследи технологията на всичане на тези паметници в скалата.

Западната част на участък „Обичник“ е доминирана от възвишението Бююксърт (н.в. 653,7 м). По билото му, на две отделни възвишения, са регистрирани две единични надгробни могили с ди-

[1] Обектът е регистриран в АИС АКБ с № 2510212.

аметър до 20 м и височина до 1,50 м. При възвишение (н.в. 619,0 м) са регистрирани четири малки могили с каменно-землен насип. Камъните са ломени, с остри ръбове и размери до 0,40 м. Размерите на могилите са приблизително сходни с установим диаметър 5 – 6 м и височина 0,35 – 0,40 м. Всички могили са пострадали от иманяри. В един от изкопите се откри фрагмент от стена на дебелостенен керамичен съд, изработен на ръка, с кафяв цвят и гладка повърхност (урна?).

В северната част на вр. Сиври тепе (н.в. 636,0 м) се регистрира укрепено място. На терен личат деструкции от стени, преграждащи единствения достъп от юг. Градежът е от камъни без спойка. В съвременната геоложка канава, която го пресича, се наблюдават до четири реда каменни блокове във височина (до 0,60 м). Археологическият материал е представен от няколко фрагмента от керамични съдове, изработени на ръка. В южното подножие на Сиври тепе, върху ниско възвишение с платовидно заравнен връх личат иманярски интервенции с линейна дължина 2,50 м, ширина 1 м и ориентация приблизително И – З. В пет от изкопите се забелязват каменни плочи, вероятно от разрушени цистови гробове. Откритите в насипа около цистите археологически материали, в това число отухлени мазилки с отпечатъци от колове, фрагменти от горели мазилки, безлични фрагменти от керамични съдове, изработени на ръка, хромел, както и прешлен за вретено ни карат да предположим, че е възможно некрополът да е ситуиран върху следи от по-ранно обитаване (селище?).

В южната част на участъка, при точка с координати С 41.49738° И 25.48870° са регистрирани две ограждания с камъни на пространства с овална форма. Северното е с диаметър 15 м, а южното 6,80 м. Каменните блокове, съставящи оградите, са вертикално поставени, с височина до 1,2 м. Антропогенният произход на структурите е несъмнен, но функцията и хронологическата им принадлежност към момента остават неясни.

Предварителните данни, добити от теренната работа, допълват знанията ни за мащабите и характера на златодобива в района на Източните Родопи. Заедно с това е обогатена информацията за обитаването и погребалната обредност в рамките на изследваните територии. Окуражаващите резултати, постигнати до момента, ни карат да вярваме, че продължаването на проучванията в този район е особено перспективно.

Литература

Попов и др. 2015: Х. Попов, П. Георгиев, Р. Стойчев. Антични рудници при с. Седефче, община Момчилград. – Археологически открития и разкопки през 2014 г. София, 2015, 563 – 566.

FIELD SURVEY IN "RUDARKA", "PLOVKA" AND "OBICHNIK" SECTORS OF "MOMCHIL" DEPOSIT, KARDZHALI DISTRICT

Stanislav Iliev, Ruslan Stoychev

Summary

The "Momchil" deposit, with Gorubso Kardzhali AD as a concessionaire, is located within the lands of the villages of Obichnik, Drumche and Austa, Momchilgrad municipality, Ribino village (Rudarka locality), Krumovgrad municipality and Plovka village, Kirkovo municipality (fig. 1). The project for archaeological field surveys in the area of the deposit was fulfilled under a contract between Gorubso Kardzhali AD and NAIM – BAS.

As a result of the survey performed on an area of 388.33 ha in the three separate sections (figs. 2 – 4), 60 archaeological sites with different functions have been located. Fourty are traces of ancient mining (18 waste rock piles, 19 pits, two technological sites and a gallery). In addition, there are two sites related to habitation, 10 sites related to burial practices, including multiple burial mounds and two cist graveyards, six sites with rock carvings – trapezoidal niches, two fences built out of stone blocks with unidentified function.

The data obtained from the fieldwork supplement our knowledge of the scale and nature of gold mining in the region of the Eastern Rhodopes and provide information about the habitation and burial rites within the studied areas.

Stanislav Iliev, Regional Museum of History – Haskovo, 19 Svoboda Sq., 6300 Haskovo, utah1912@gmail.com
Ruslan Stoychev, Institute of Art Studies – Bulgarian Academy of Sciences, 21 Krakra Str., 1504 Sofia, ruslan.stoychev@gmail.com

№ 21. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ПРОЕКТ „КОРЕКЦИЯ НА Р. АЗМАК ДЕРЕ“ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ДРАЖЕВО И ХАДЖИДИМИТРОВО, ОБЩ. ТУНДЖА, ОБЛ. ЯМБОЛ

Тодор Вълчев, Явор Русев

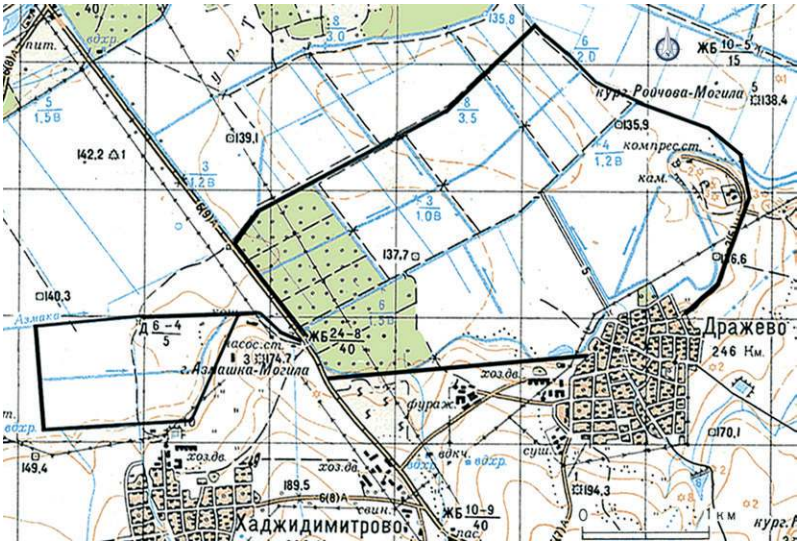
През есента на 2020 г. се осъществиха спасителни археологически проучвания – издирване на недвижими културни ценности. Ръководител на теренните проучвания беше Тодор Вълчев със заместник-ръководител Явор Русев, и двамата от Регионален исторически музей – Ямбол. В полевата работа взеха участие Иван Иванов – археолог от Регионален исторически музей – Сливен и Станислав Марчовски – археолог. Теренните археологически проучвания се проведоха от 8.11. до 14.11. и са свързани с реализирането на инвестиционно намерение: „Корекция на р. Азмак дере от моста на пътя с. Кабиле – с. Желью войвода до с. Глуфишево“. Финансирането беше осигурено от договор между „ПСТ ГРУП“ ЕАД и РИМ – Ямбол.

Река Азмак дере е ляв приток на р. Тунджа. Тя тече от запад на изток през землището на селата Дражево, Кабиле и Хаджидимитрово, общ. Тунджа, обл. Ямбол и на селата Глуфишево, Желью войвода и Крушаре, общ. Сливен, обл. Сливен. По време на теренните археологически проучвания се обходиха 27 км по протежение на напоителните канали, в които през 60-те години на XX в. е вкарана реката (обр. 1).

Археологическите проучвания се осъществиха по методиката на тоталните теренни издирвания. При нея се обхождат всички геоморфологични форми на терена, включително и тези, за които се знае, че вероятността за намиране на движими и недвижими културни ценности е минимална. Методиката позволява да се локализират повече недвижими културни ценности. Така освен значителните по площ археологически обекти, при които се откриват повече фрагменти от строителна и битова керамика, се локализират и по-малки селищни структури (Kecheva 2014, 2 – 3).

По време на полевата работа членовете на екипа се движеха на разстояние 5 м един от друг и обходиха цялото сервитутно трасето на инвестиционното намерение. В случай на локализиране на археологически обект се обхождаше цялата съседна площ, за да се локализират неговите граници. Територията на всички площни селища беше покрита с полигони с мобилното приложение Locus Map. Регистрираната надгробна могила беше маркираха с GPS точка. Моментното ѝ състояние беше описано и фотодокументирано.

По време на теренните издирвания се следваше принципът на минималистичното събиране на археологически материали. Събираха се само диагностични фрагменти от керамични съдове (обр. 2). При липса на такива се събираха по-характерни фрагменти от масовия керамичен материал.

Обр. 1. Проучената територия около р. Азмак дере

Fig. 1. Surveyed territory around Azmak dere River

По време на теренните археологически проучвания се посетиха два вече известни археологически обекта и се локализираха още 12 недвижими културни ценности.

В землището на с. Хаджидимитрово се регистрираха общо шест археологически обекта. Това са селище от късния неолит, късноантичната и средновековната епохи, селище от ранната желязна епоха и османския период, селище от късната желязна епоха, селище от римската епоха, селище от Късната античност и една надгробна могила.

Посети се един вече известен и частично проучен археологиче-

ски обект – ями от късната желязна епоха и площно селище от средновековната епоха в м. Тандарски баир. По време на археологическите разкопки през 2012 и 2013 г. са проучени 15 вкопани структури (ями) и пет струпвания от керамични фрагменти от късната желязна епоха, вкопано жилище, пещ и три погребения от средновековната епоха (Петрова и др. 2019).

В землището на с. Дражево се регистрираха общо седем археологически обекта. Това са селищна могила от късния неолит и халколита, селище от халколита и желязната епоха, селище от желязната епоха и Средновековието и четири селища от Античността.

Обр. 2. Керамичен фрагмент от антично селище

Fig. 2. Pottery fragment from antique settlement

Три от обектите от античната епоха се характеризират с малка площ (от 2,5 до 4 дка), но с наличие на строителна керамика. Те са разположени на около 4 км северозападно от тракийския и античен град Кабиле. Това може да са стопански постройки, разположени близо до обработваемите земи (Poulter 2007, 588) или вили, свързани с императорския прокуратор в Кабиле (Лозанов 2006, 157).

Последното селище от античната епоха е разположено на югозападния склон на хълма Събев баир. През 2004 г. екип с научни ръководители Стефан Бакърджиев и Илия Илиев от РИМ – Ямбол проучват четири надгробни могили. Могила № 1 се отнася към ранната бронзова епоха. Могила № 2 се отнася към V – III в. пр. Хр. Могила № 3 се датира в края на IV – средата на III в. пр. Хр. Могила № 4 се датира в III – II в. пр. Хр. (Бакърджиев, 2006; Илиев 2009; Iliev 2011, 389 – 390).

Издирванията на недвижими културни ценности (археологически обекти) са важен елемент от теренните археологически проучвания. Те дават възможност за сравнително бързо събиране на основна и най-пълна информация за селищния живот през отминалите времена. Всички археологически обекти не могат да се проучат чрез археологически разкопки, но резултатите от теренните издирвания може да се използват за научни разработки, свързани с проблеми на поселищния живот в даден район или през дадена епоха. Правилно обмислените и съвестно проведените теренни издирвания могат да предоставят важна научна информация.

Литература

Бакърджиев 2006: С. Бакърджиев. Археологически проучвания и случайни находки от западните некрополи от елинистическата епоха на тракийския град Кабиле. – В: Поселищен живот в Тракия, IV. Ямбол, 2006, 123 – 138.

Илиев 2009: Ил. Илиев. Уникално гробно съоръжение от ранната бронзова епоха. – Известия на музеите от Югоизточна България, XXIV, 2009, 11 – 19.

Лозанов 2006: Ив. Лозанов. Кабиле през късноелинистическата и римската епоха: проблеми на селищното развитие – II в. пр. Хр. – IV в. сл. Хр. – В: Поселищен живот в Тракия, IV. Ямбол, 2006, 145 – 176.

Петрова и др. 2019: В. Петрова, С. Бакърджиев, И. Илиев, Т. Вълчев, Я. Русев, Г. Илиев, Т. Дяков, Л. Тодоров, К. Митов, С. Цекова. Археологически обекти от късната желязна епоха и Ранното средновековие в местността Тандарски баир до с. Хаджидимитрово, Ямболско. – В: Studia in honorem Iliae Iliev. Ямбол, 2019, 229 – 246.

Iliev 2011: Il. Iliev. The Pit Grave culture in the lower Tundzha valley. – Studia Praehistorica, 14, 2011, 381 – 398.

Kecheva 2014: N. Kecheva. Established archaeological survey methods revised. Application of new GIS technologies in Bulgaria. – Be-JA, Supplementa 3, 2014, 1 – 16.

Poulter 2007: A. G. Poulter. Site-Specific Field Surveys: the Methodology. – In: A. G. Poulter (ed.). The Transition to Late Antiquity on the Danube and Beyond. Oxford, 2007, 583 – 595.

FIELD SURVEY ALONG THE ROUTE OF "CORRECTION OF AZMAK DERE RIVER" IN THE LANDS OF DRAZHEVO AND HADZHIDIMITROVO VILLAGES, TUNDZHA MUNICIPALITY, YAMBOL DISTRICT

Todor Valchev, Yavor Rusev

Summary

In the autumn of 2020, a rescue field survey was carried out in the territory concerned by the project "Correction of Azmak dere River" (fig. 1).

During the campaign, 27 km were surveyed around the irrigation channels fed by Azmak dere River in the past. Fourteen archaeological sites were located. They can be summarised as follows – a tell from the Late Neolithic and Chalcolithic period, a pit field from the Late Iron Age, nine open-air settlements from the Late Neolithic, Iron Age, Roman, medieval and Ottoman periods, and a burial mound.

The mobile application Locus Map was used during the field survey, which improved the precision of the spatial coordinates and the location of the sites. The territories of all settlements were described by polygons and GPS points. During the survey only diagnostic pottery fragments were collected (fig. 2).

The conducted field survey gave important scientific information for the archaeological map of Tundzha municipality.

Todor Valchev, Regional Museum of History – Yambol, 2 Byalo more Str., 8600 Yambol, tvvulchev@gmail.com
Yavor Rusev, Regional Museum of History – Yambol, 2 Byalo more Str., 8600 Yambol, persian836@abv.bg

№ 22. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА СРЕДЕЦ

Иво Д. Чолаков, Пламена Георгиева

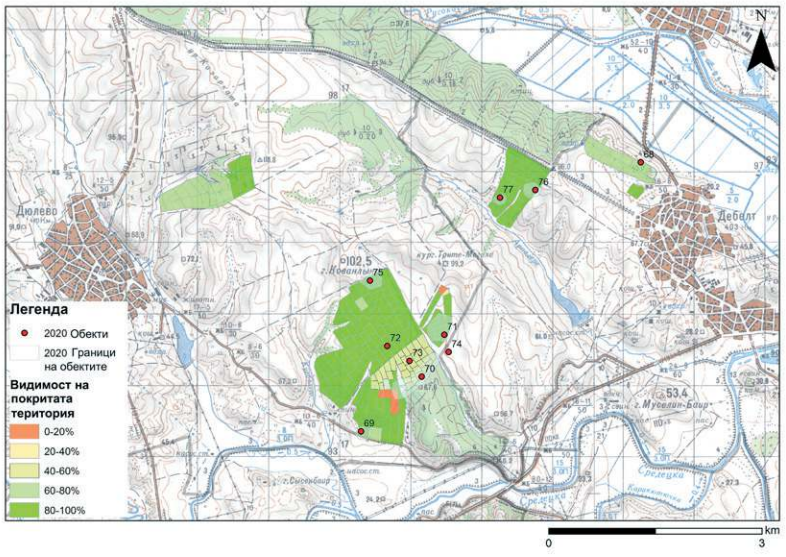
Теренните археологически издирвания се проведоха в землищата на селата Дебелт и Дюлево, общ. Средец, обл. Бургас, през месец август 2020 г., с целево финансиране от Министерство на културата[1].

Цел. Този проект продължава трета година, като началото беше дадено с изследванията по проект „АКБ" през 2018 г. (Чолаков, Георгиева 2019, Чолаков, Георгиева 2020). Както и предходните години, предмет на изследване е територията и близката околност на римската колония Деултум. Местата за обхождане са съобразени със спецификите на терена и възможността за наблюдение. Избрани са неизследвани терени с изорани, а на повечето места и бранувани ниви. Тъй като всички площи, където се проведе издирването имат видимост над 80%, са прилагани основно интензивен тип обходи (обр. 1).

Методика. За теренното издирване е възприет методът на тотално обхождане, при който покритата територия е разделена на полигони. Събрана е информация за тяхната площ, видимост, земно покритие, брой и вид на откритите керамични фрагменти и регистрирани артефакти. При издирванията са използвани смартфони, снабдени със софтуер SW Maps и Oruxmaps, както и три отделни GPS устройства. Резултатите са обработвани ежедневно в обща база данни, разработена под ArcGIS. След анализ на тези данни са обособени зони с по-висока концентрация на археологически материали. Според тях и съобразявайки се с релефа, са определени предполагаемите граници на обектите.

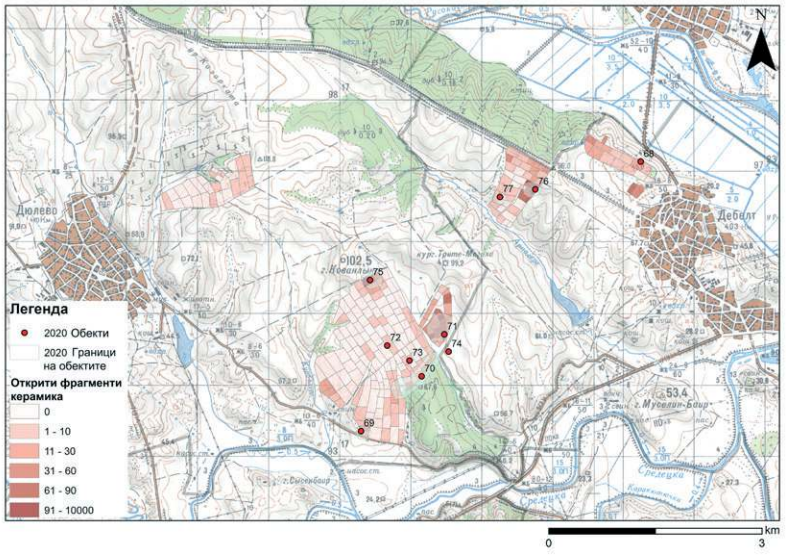
[1] Екипът включваше още Цветина Гетовска (СУ „Св. Климент Охридски"), Емил Дакашев и Добрина Харбалиева (ОИМ – Средец).

Резултати. Извършен е тотален обход на територии, разположени северно от р. Средецка и попадащи между нейните притоци – Арпа дере и Курба дере. Изследвани са площи, намиращи се северозападно от с. Дебелт, северно и южно от земления вал „Еркесия“. През тази година започна и проучването в землището на с. Дюлево. Наблюденията ни от теренните издирвания до момента са, че в близката околност на римската колония Деултум има висока концентрация на археологически обекти. В почти всички места по поречията на реките, които са удобни за обитаване, има следи от трайно човешко присъствие. През миналата година акцентът на проучванията бяха отново територии в близост до колонията. Като резултат е покрита площ от 3,92 км^2, като са регистрирани 10 нови археологически обекта (обр. 2). Разпределението по видове обекти е следното: четири селища, едно вилно стопанство, две единични постройки и три надгробни могили. Хронологията на обектите е определена според открития керамичен материал – в един обект има обитаване вероятно през праисторията, три са свързани с Античността, в един обект освен антични материали има установено обитаване и през Късната античност, един е от периода на Късната античност, а един обект е със средновековни материали. Трите могили са с неопределима хронология. Номерацията на новооткритите археологически обекти продължава тази от миналогодишните издирвания.

Обр. 1. Обходена територия с видимост

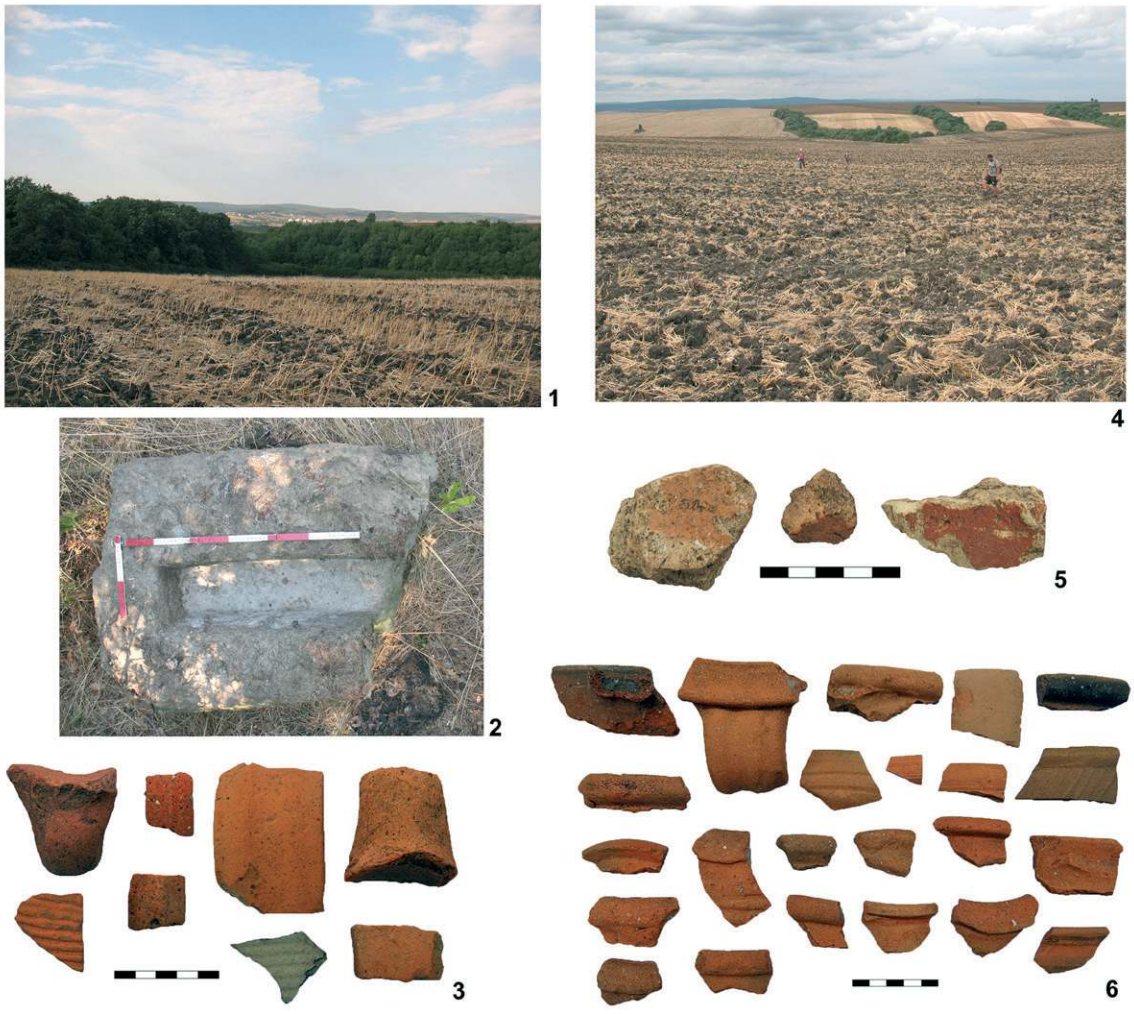
Fig. 1. Covered area visibility

Обр. 2. Обходена територия, концентрации на керамични фрагменти и регистрирани обекти в землищата на с. Дебелт и с. Дюлево

Fig. 2. Covered area, dispersion of pottery fragments and recorded archaeological sites in the lands of Debelt and Dyulevo villages

Обект № 68 се намира в землището на с. Дебелт и представлява единични постройки с площ ок. 300 м^2 от периода на Античността. Керамиката е малко на брой и на терен се открива групирана в отделни концентрации. Обект № 69 е в землището на с. Дюлево и вероятно е селище от периода на праисторията. То е разположено в средната част на възвишение, намиращо се североизточно от вливането на Курба дере в р. Дюлевска. Открита е керамика, изработена на ръка и единични късове отухлени мазилки, разпръснати на площ от ок. 30 дка. Обект № 70 е в същото землище. Представлява селище с площ от над 170 дка от периода на Късната античност. Разположено е в близост до малък приток на р. Средецка. По-голямата му част попада в съвременна гора. На терен се регистрира голямо количество фрагментирана керамика, като преобладава строителната. Битовата е представена от кухненски, трапезни и съдове за съхранение, както и амфорна тара. В рамките на обекта се откриват разпръснати ломени камъни, както и един масивен каменен блок, вероятно архитектурен елемент (обр. 3, 1 – 3). Обект № 71 отново е селище с площ ок. 112 дка. На мястото, намиращо се в близост до приток на р. Средецка, се регистрират голямо количество керамични фрагменти от периодите Ан-

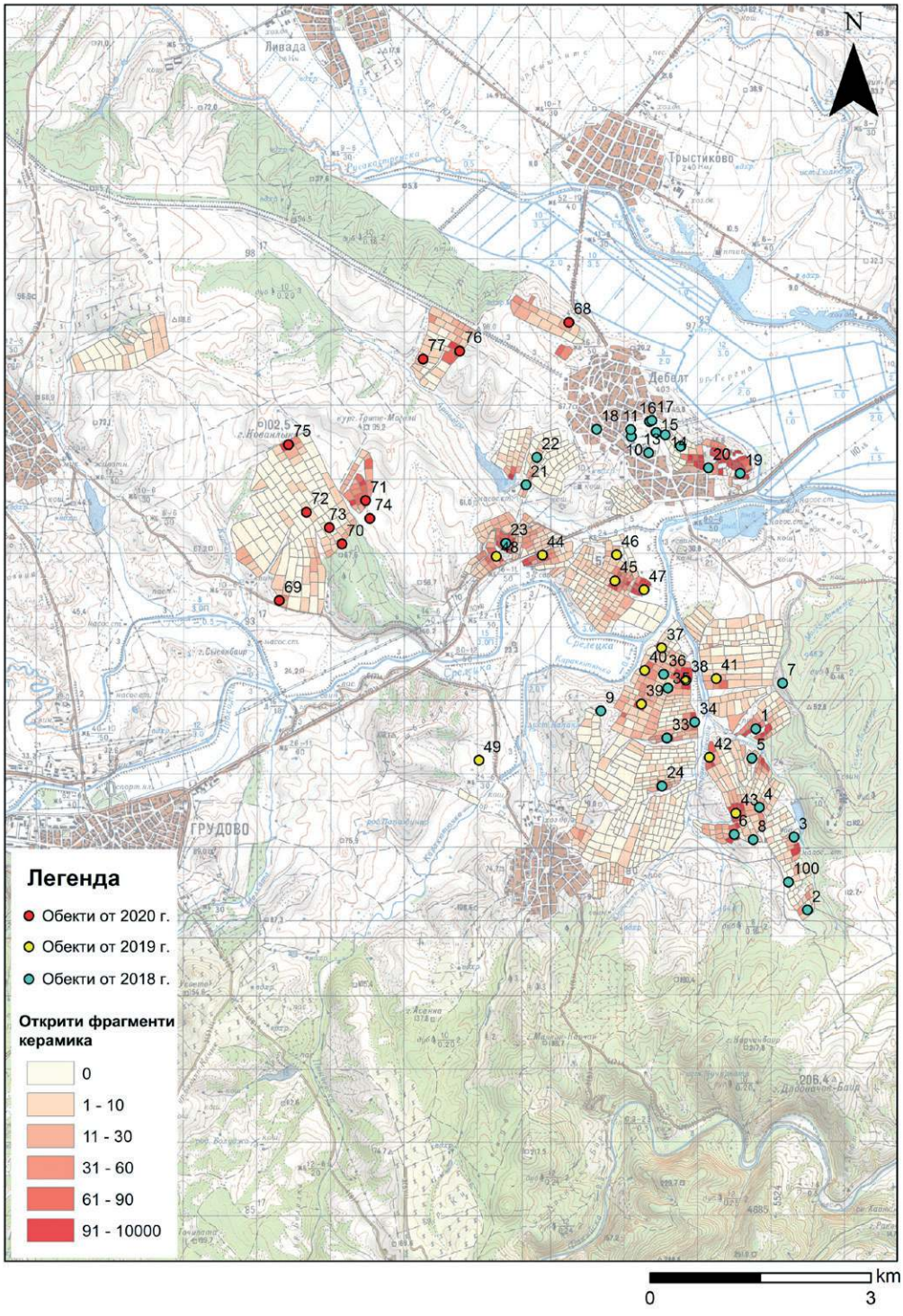

Обр. 3. 1. Обект № 70; 2. Обект № 70. Каменен архитектурен елемент; 3. Керамика от обект № 70; 4. Обект № 76; 5. Обект № 76. Фрагменти от стенна мазилка; 6. Керамика от обект № 76

Fig. 3. 1. Site 70; 2. Site 70. Stone architectural element; 3. Pottery fragments from site 70; 4. Site 76; 5. Site 76. Fragments of wall plaster; 6. Pottery fragments from site 76

тичност и Късна античност. Има вероятност този и предходният обект да са части от едно по-голямо селище, тъй като разстоянието между тях не е голямо. Обект № 75 е селище или единични постройки, като регистрираните керамични фрагменти са от периода на Античността. Площта му е ок. 60 дка. Керамиката е основно битова, а строителната е представена от единични фрагменти. Обект № 76 се намира в землището на с. Дебелт. Вероятно на мястото е съществувало вилно стопанство. На площ от ок. 44 дка, се регистрират голямо количество керамични фрагменти от римската епоха и ломени камъни. Преобладава строителната – тухли и керемиди. Открити са и няколко дребни къса от стенна хоросанова мазилка със следи от червена боя (обр. 3, 4 – 6). Това е трети обект от този тип, регистриран в района на колонията. Обект № 77 е в близост до предходния. На площ ок. 24 дка се откриват антични и средновековни керамични фрагменти в ниска концентрация. Вероятно това е малко селище или единични постройки.

През сезона са регистрирани три надгробни могили. Всичките са отбелязани на топографската карта с мащаб 1:50 000. Първите две имат разлати насипи, следствие на селскостопанската обработка и вероятно са част от един некропол. Обект № 72 е могила с максимална височина 2 м и приблизителен диаметър 48 м. Насипът е землен, като в него не личат иманярски изкопи. Липсват археологически материали. Втората могила е обект № 73. Има височина до 2 м и диаметър 50 м. Насипът ѝ е землен, без иманярски изкопи и материали. Обект № 74 е единична надгробна могила с височина ок. 3 м и диаметър 47 м. Насипът ѝ е каменно-землен, като част от него се обработва. Личат два стари иманярски изкопа, но на място не се открива археологически материал.

Обр. 4. Регистрирани археологически обекти в близката околност на Деултум през трите сезона на обходи

Fig. 4. Recorded archaeological sites in the vicinity of Deultum during the three seasons of field surveys

С настоящото изследване се продължи тоталното покриване на територията и близката околност на Деултум. Увеличи се информацията за селищната мрежа и високата концентрация на обекти в близост до колонията. За трите сезона на теренни издирвания е направен тотален обход на голяма част от територията по долното течение на р. Средецка и нейните притоци. Като резултат, на територията на общ. Средец, са регистрирани нови 77 археологически обекта, като за всички са изготвени регистрационни картони в АИС АКБ (обр. 4). Намерението на екипа е да продължи с теренните издирвания на територията на общината.

Литература

Чолаков, Георгиева 2019: И. Д. Чолаков, П. Георгиева. Терени издирвания на територията на общ. Средец. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 679 – 682.

Чолаков, Георгиева 2020: И. Д. Чолаков, П. Георгиева. Терени издирвания на територията на общ. Средец. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 121 – 128.

FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF SREDETS MUNICIPALITY

Ivo D. Cholakov, Plamena Georgieva

Summary

In August 2020, a field survey was carried out in the lands of Debelt and Dyulevo villages. This survey continues for a third year and the subject of research is the territory and the immediate vicinity of the Roman colony of *Deultum*. A thorough survey of the areas with good visibility along the lower Sredetska River and its tributaries was conducted (fig. 1). As a result of the survey, an area of 3,92 km^2 was covered, and a total of 10 new archaeological sites was recorded (fig. 2). Their distribution by type is: four settlements; one *villa*; two single buildings and three burial mounds. The chronology of the sites is determined by the pottery fragments found at each of them: at one of the sites there is probably prehistoric habitation; three are related to Antiquity; in one there are materials related to Antiquity, as well as such related to Late Antiquity; in one there is pottery from Late Antiquity; and in one there are materials from the Middle Ages. The three burial mounds have indefinable chronology. The largest recorded settlement, with an area of over 17 ha, is the one with materials only from Late Antiquity. A large amount of ceramic building materials and pottery fragments come from this site, as well as one stone architectural element (fig. 3, 1 – 3). During the field survey in 2020, a new *villa* from the Roman period was recorded, which makes it a third site of this type found in the area (fig. 3, 4 – 6). The results of three years of research showed that there is a very high concentration of sites in the vicinity of *Deultum* (fig. 4).

Ivo D. Cholakov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, ivocholakov@gmail.com
Plamena Georgieva, Sofia University "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, plamgeorgieva@abv.bg

---

№ 23. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА С. БОГДАНОВО, ОБЩ. СРЕДЕЦ, С. ГАБЪР И С. ВЪРШИЛО, ОБЩ. СОЗОПОЛ, ОБЛ. БУРГАС

Мирослав Класнаков

Това е четвъртото теренно издирване, осъществено във връзка с договор между „Асарел – Инвестмънт" ЕАД и РИМ – Бургас. Проучването е реализирано в рамките на шест работни дни през август на 2020 г. Предходните издирвания са проведени през: 2016 г. (Класнаков 2017), 2017 г. (Класнаков, Господинов 2018) и 2018 г. (Класнаков, Господинов 2019).

През 2020 г са обходени части от землищата на с. Богдановo, общ. Средец, с. Габър, общ. Созопол и с. Вършило, общ. Созопол, всички в област Бургас, по предварително зададени координати. Оформени са седем участъка, в които предстои да бъдат изработени канави за геолого-проучвателни работи. Общата площ на участъци 1 – 7 достига до 313 772 м^2.

Участъци 1 – 2 са разположени на север от с. Богдановo в м. Керна баир. В тези терени не са регистрирани движими или недвижими културни ценности.

Участъци 3 – 4 са разположени на югозапад от с. Габър в м. Котленския пожар (участък 3) и м. Стоьовото дърво (участък 4). В тези терени не са регистрирани движими или недвижими културни ценности.

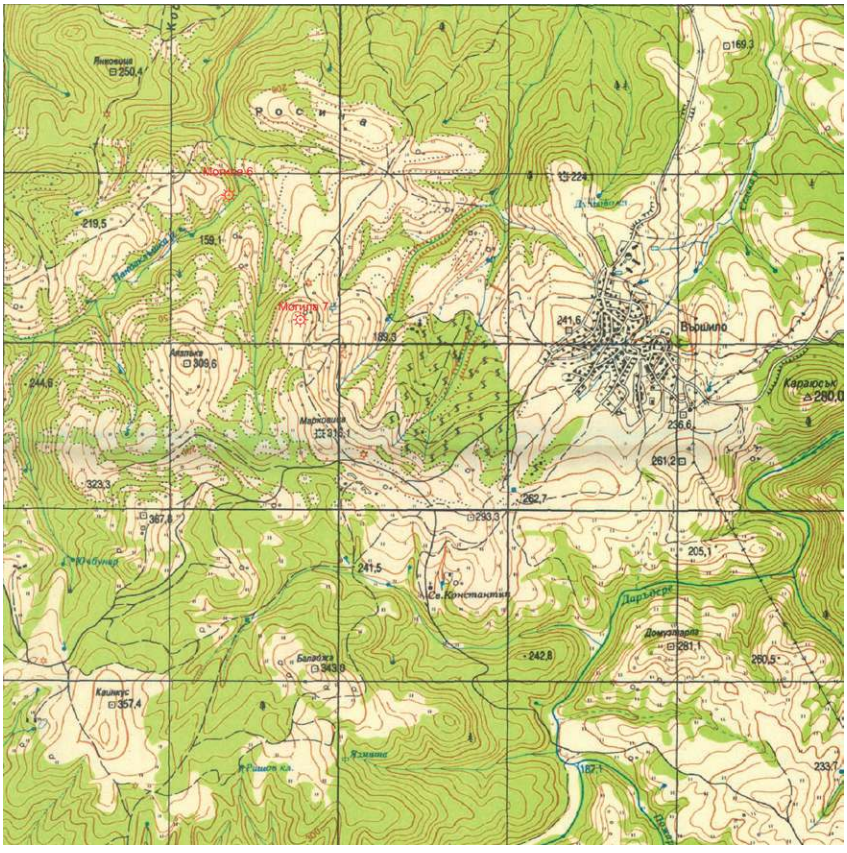
Участъци 5 – 7 са разположени запад – северозапад от с. Вършило в м. Фазлъка, м. Аязлъка и м. Марковица.

В границите на участък 5 (м. Фазлъка) е регистрирана надгробна могила № 6[1] с приблизителна площ около 14 м^2 (обр. 1). Има елипсовидна форма с размери И – З 4,50 м и С – Ю 3,70 м (обр. 2). Височина от изток около 1,5 м, от запад около 0,40 м. Изградена е от ломени необработени камъни с различни размери – средно 0,40 × 0,20 м и 0,30 × 0,30 м. От източната страна земният насип е разрушен (силно ерозирал и изчезнал). От западната страна камъните са покрити с пръст. По периферията на могилата растат поне седем дървета. Без проучване е трудно да се посочи датировка.

В границите на участък 6 (м. Аязлъка) не са регистрирани движими или недвижими културни ценности.

В границите на участък 7 (м. Марковица) е регистрирана надгробна могила № 7 с приблизителна площ около 12 м^2 (обр. 1). Има елипсовидна форма с размери И – З 4,00 м и С – Ю 3,50 м (обр. 3). Височина около 0,60 – 0,80 м. Изградена е от ломени необработени камъни с различни размери – средно 0,40 × 0,30 м и 0,30 × 0,20 м. Земният насип е разрушен (силно ерозирал и изчезнал). По периферията на могилата растат поне пет дървета. Без проучване е трудно да се посочи датировка.

През месец октомври на 2020 г. е извършен и мониторинг на изработените канави, по предписание на НИНКН. Според посочените препоръки не са установени отклонения от страна на „Асарел – Инвестмънт“ ЕАД.

Могила 6
Могила 7
Аязлъка
Марковица
Вършило
Караюсък
Дарлъкере
Домуздере
Балджа
Кулюс
Ръмнище
Ръмнище кл.
Ясна поляна
Ясна поляна кл.
Ясна поляна ка.
Ясна поляна ка.
Ясна поляна ка

Литература

Класнаков 2017: М. Класнаков. Издирване на археологически обекти в землището на с. Богдановo, Общино Средец. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 709 – 711.

Класнаков, Господинов 2018: М. Класнаков, К. Господинов. Теренни издирвания в землището на село Богдановo, община Средец. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 682 – 684.

Класнаков, Господинов 2019: М. Класнаков, К. Господинов. Теренни издирвания в землищата на селата Богдановo, общ. Средец и Габър и Вършило, общ. Созопол. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 677 – 678.

FIELD SURVEY IN THE LANDS OF BOGDANOVO VILLAGE, SREDETS MUNICIPALITY, GABAR AND VARSHILO VILLAGES, SOZOPOL MUNICIPALITY, BURGAS DISTRICT

Miroslav Klasnakov

Summary

In 2020, surveys were carried out on parts of the lands of Bogdanovo village, Sredets municipality, Gabar village, Sozopol municipality and Varshilo village, Sozopol municipality, all of them in Burgas region. Seven plots for future geological exploration were distinguished, with a total area of 313 772 m^2.

In the land of the village of Varshilo two burial mounds were recorded.

Burial mound No. 6 was recorded in Fazlaka locality, with an area of 14 m^2 (fig. 1). Its form is ellipsoidal and it measures 4.50 m along the W – E axis and 3.70 m along the S – N one (fig. 2). The height is approximately 1.50 m in the east part and 0.40 m in the west part. It is constructed with irregular, crushed stones. It is difficult to determine, without further investigation, the date of the mound.

Burial mound No. 7 was recorded in Markovitsa locality, with an area of 12 m^2 (fig. 1). Its form is ellipsoidal and it measures 4 m along the W – E axis and 3.50 m along the S – N axis. (fig. 3). The height is approximately 0.60 – 0.80 m. It is constructed with irregular, crushed stones. It is difficult to determine, without further investigation, the date of the mound.

Miroslav Klasnakov, Regional Museum of History – Burgas, 69 Slavyanska Str., 8000 Burgas, miro_klasnakov@abv.bg

№ 24. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ОБЩИНИ НЕСЕБЪР И ПОМОРИЕ

Живко Узунов, Боян Думанов, Ирена Димитрова, Биляна Костова, Тодор Марваков

Теренните издирвания на археологически обекти в общини Несебър и Поморие са част от изпълнението на проект „Археология на ландшафта: модели за реконструкция на древна жизнена среда“ [1]. Основната цел на проекта е реконструкция на ландшафта от древността на територията на южните склонове на Еминска Стара планина в участъка разположен между Дюлинския проход и нос Емине. Акцентът е поставен върху проследяването на антропогенното въздействие върху жизнената среда и възстановяване на моделите на заселване и обитаване. Част от задачите включват и установяването на находища на глини от района[2].

В периода 24.10. – 09.11.2020 г. са обходени частично землищата на гр. Несебър и селата Тънково, Оризаре, Кошарица, Гюльовца и Порой. Настоящите издирвания продължават работата и по из-

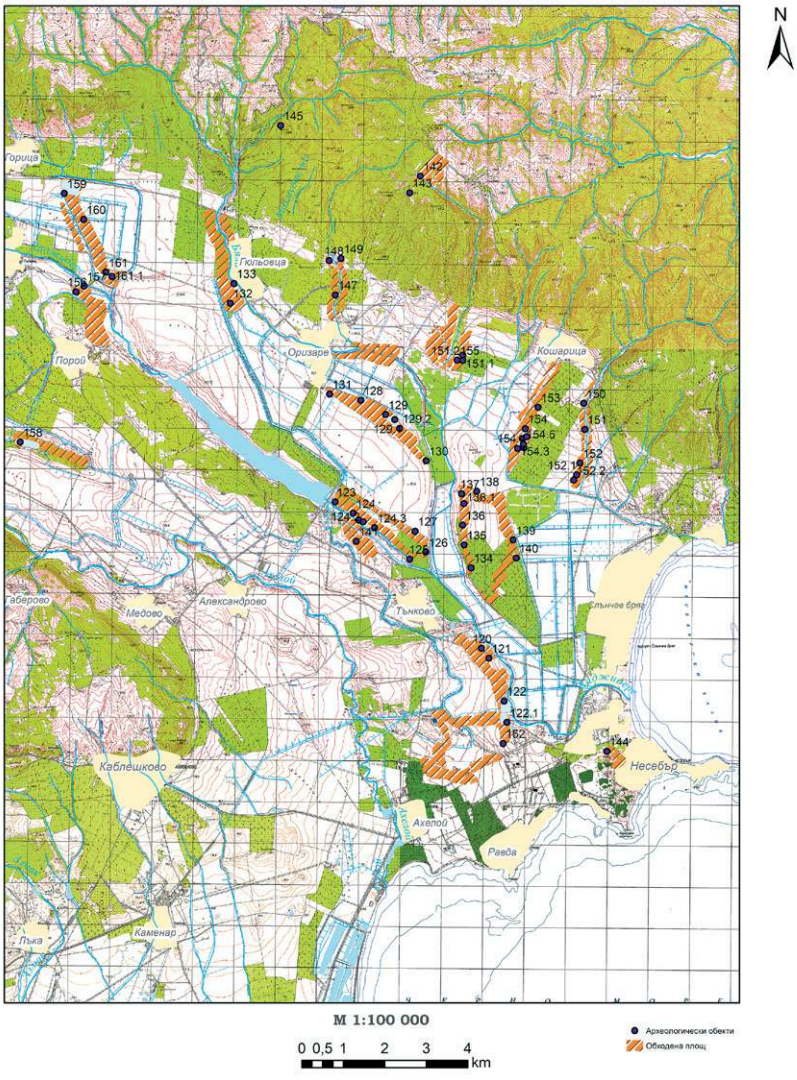
[1] Проект „Археология на ландшафта: модели за реконструкция на древна жизнена среда“ е финансиран от фонд „Научни изследвания“ – МОН. Ръководител: гл. ас. д-р Живко Узунов (НБУ), договор: КП-06-ПН-40/6.

[2] Установяването на находищата на глини е една от целите на проект „Реконструкция на материалната култура и знанията за древната околна среда чрез методите на археологическата химия“, финансиран от фонд „Научни изследвания“ – МОН. Ръководител: доц. д-р Биляна Костова (НБУ), договор № КП-06-Н39/9.

ясняване на хóрата на Месамбрия, както и контактната зона между нея и близките райони, стартирала с терени обходи през 2013 г.[1] и 2017 г.[2]

По време на теренните издирвания бяха обходени интензивно и екстензивно около 10 км^2 и като резултат са регистрирани общо 43 археологически обекта от различни епохи. Всички те имат селищен характер, като се простират на площ от около 1 дка за най-малките до над 110 дка за най-големите от тях (обр. 1).

Най-ранните в хронологическо отношение обекти са две селища от късния халколит. Едното е многослойно и се намира в землището на с. Гюльовца, в м. Копаранските лозя. Разполага се на десен приток на р. Бяла. Върху повърхността му се откриват отухлени късове глина, част от които със следи от плет, останки от разрушени постройки, простиращи се на площ от повече от 12 дка. Недалеч от него, на по-малко от 500 м, през 2013 г. бе регистрирано друго селище от същия период (Узунов и др. 2014, 650). Второто селище от периода на късния халколит е регистрирано в землището на с. Тънково, м. Боруна.

Обр. 1. Карта на регистрираните археологически обекти в общини Поморие и Несебър през 2020 г.

Fig.1. Map of recorded archaeological sites in Pomorie and Nesebar municipalities in 2020

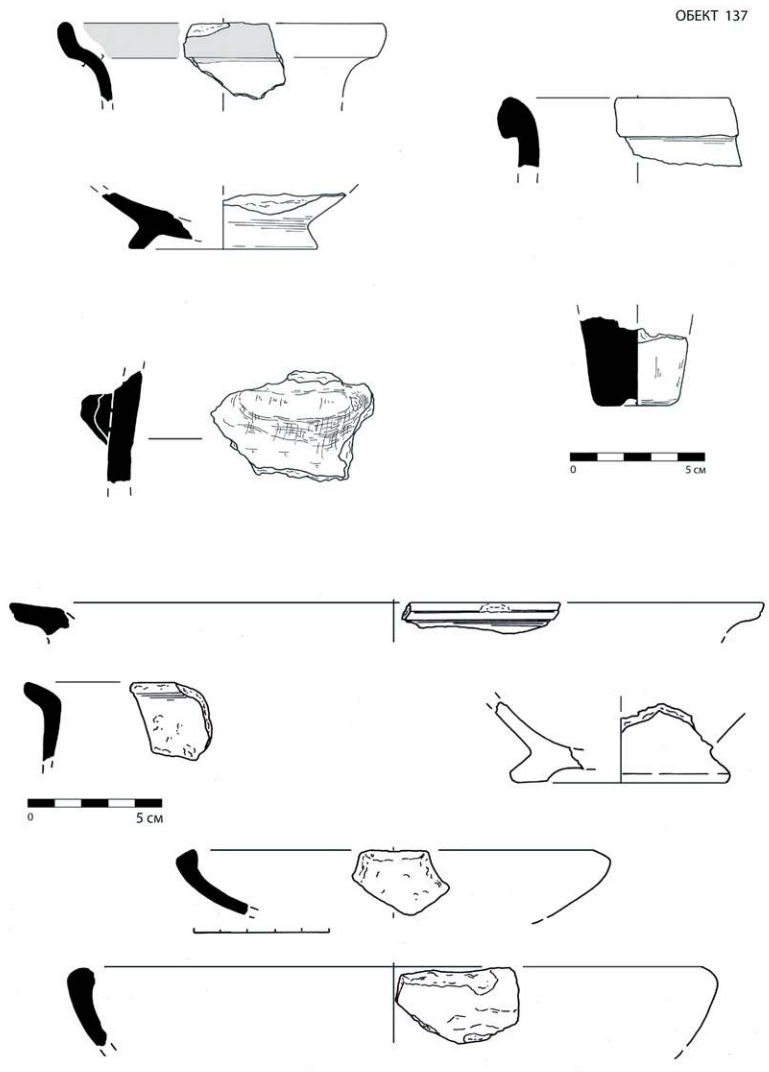
Следващата епоха, от която са регистрирани три обекта, е бронзовата. Един от тях се датира в ранната бронзова епоха, а съответно два от тях принадлежат към късния и период. Обектът с материали от РБЕ е многослойното селище от с. Гюльовца с пласта от късния халколит, като концентрацията на материали от този период обаче е установена в източната периферия на селището. Другите два обекта от късната бронзова епоха са регистрирани в землището на с. Тънково. Документираните материали по повърхността, а именно части от разрушени постройки, както и предмети на бита, ги определят най-общо като селища.

Както неведнъж вече е констатирано за района, липсата на повече праисторически обекти може да се дължи на много и различни фактори: откритите селища са много по-податливи на прогресивно влошаване на състоянието на археологическите материали с времето, най-вече поради природни и антропогенни фактори. Малките праисторически обекти съществували през кратък период са по-трудно видими за теренните обходи в сравнение с по-големи, по-дълго съществували такива, особено ако на тази територия има съществували антични обекти или дори само ако територията е била само експлоатирана в по-късно време.

---

[1] Дългосрочната стратегия за изследване на селищните модели от хóрата на Месамбрия стартира през 2013 г. с издирвания към проект: „Месамбрия Понтика и нейната антична територия. Историческо и топографско изследване“ финансиран от Фонд „Научни изследвания“, МОН с ръководител доц. д-р Анелия Божкова (НАИМ – БАН). Ръководители на издирванията: Живко Узунов и Петър Лещаков. Проучванията продължават с проекти на департамент „Археология“ на НБУ през 2014 и 2015 г. и проект за целева финансова подкрепа от Министерство на културата през 2016 г. за археологически разкопки на обект от елинистическата епоха при Александрово с ръководител гл. ас. д-р Живко Узунов.

[2] Проект за теренни археологически издирвания в общ. Поморие и Несебър, като част от задача за актуализиране на АИС АКБ, финансирана от БАН.

Обр. 2. Керамични фрагменти от обекта в м. Дренака до с. Тънково

Fig. 2. Pottery fragments from the site in Drenaka locality near Tankovo village

Следващият период, от който са регистрирани пет обекта, е ранната желязната епоха. Всичките се разполагат на р. Хаджийска, в землищата на Тънково и границата на землищата на Порой, Гълъбец и Горица. Един от тях, разположен северно от м. Бозалъка, се датира във втората фаза на епохата, като характерно за него е и присъствието на амфори от архаичния период. Три от обектите от периода на ранната желязна епоха, разположени по долното течение на р. Хаджийска, в землището на с. Тънково имат много компактни размери с площ не надвишаваща едва няколко декара.

Най-голям брой регистрирани археологически обекти – 27, принадлежат на времето от втората половина на I хил. пр. Хр. Всичките са селища разположени по две от трите големи реки в района – Бяла и Хаджийска. От периода на класическата епоха са регистрирани осем обекта. На един от тях, разположен в м. Дренака, в землището на с. Тънково, бяха регистрирани следи от монументална архитектура, както и множество фрагменти от групата на монохромната керамика със сив цвят на повърхността (обр. 2). С общата датировка отнесена към втората половина на I хил. пр. Хр. са 14 обекта. Липсата на открити диагностични материали прави прецизирането на хронологията на обектите невъзможна към този момент за последните. Площта им обикновено не надвишава няколко декара, като всичките се разполагат на равнинен терен, с лек наклон от едва няколко градуса, и с добра видимост към околния терен. До част от обектите преминават малки реки или потоци, които към момента на регистриране са почти изличени следствие на интензивната селскостопанска дейност през XX в. Прави впечатление сравнително голямата гъстота на обектите по р. Хаджийска, като повечето са разположени от 300 до 600 м един от друг. Характерно за голяма част от обектите е присъствието на фрагменти от импортни амфори, което говори за съществуването на регулярни търговски доставки от разположената наблизо Месамбрия. Само един от обектите се намира във високите части на Еминска Стара планина. Разполага се на полегат склон в землището на махала Плазовец, в. м Юрта. Освен наличието на транспортни амфори от IV в. пр. Хр. от това място като случайни находки преди години в музея в Несебър постъпват дванадесет сребърни монети на Аполония[1].

От късноклasическата и елинистическата епоха в границите на Несебър е регистриран един обект. Той се намира в кв. Черно море и разполага на границата със зоната с дюни. Характерното за него е голямото количество луксозна трапезна керамика, част от нея покрита с фирнис. Останките от постройки, открити на това място, показват използваното на добре обработени варовикови блокове и керемиди за градежа им. Заедно с този, броят на регистрираните обекти от елинистическата епоха е

[1] Авторите изказват благодарности на Стоянка Димова за предоставената информация за откритите монети в землищата на обходените територии.

пет. Един от тях е разположен в землището на с. Оризаре. От това място са известни няколко случайни монетни находки от IV – II в. пр. Хр. Два обекта са с материали от късната фаза на елинистическата епоха. Единият се намира се в землището на с. Кошарица, в м. Долен футул (обр. 3). Тук се забелязва приемственост със следващия период на ранната римска епоха. Другият е разположен в покрайнините на Несебър, в близост до р. Хаджийска. Както при обекта от Кошарица, тук също има по-късно обитаване от римската епоха, но, за разлика от него, е засвидетелствана само късната фаза на епохата.

Обр. 3. Разрушена постройка от обекта в м. Долен футул до с. Кошарица

Fig. 3. Destructions from a dwelling from the site in Dolen futul locality near Kosharitsa village

Ранната и късната римска епоха, както и Късната античност, са представени от общо 25 обекта. За римския период те са осем и съответно за Късната античност – 17. Разделението е сравнително условно, тъй като част от обектите, датирани в Късната античност, възникват именно през II и III в. В топографско отношение селищата се разполагат на равнинни участъци, с наличие на близки водоизточници, най-често река и добра видимост над околния терен. Характерно за тях е високата степен на благоустроеност. При голяма част от обектите е регистрирано използването на камък и строителна керамика за изграждането на отделните постройки. Благодарение на този факт върху обектите от това време се забелязват и най-ясно следите от структури по повърхността, което прави възможно разграничаването вътре в тях на съоръжения и постройки от различен характер. Теренните издирвания показват известна закономерност в планировката селищата от тези епохи, а именно разполагането на постройките далеч една от друга, като по този начин са обособени отделните стопанства.

Средновековието е представено от 23 обекта, като за шест от тях датировката не е прецизирана поради липсата на диагностични материали. Седем принадлежат към периода X – XII в. а осем – към XIII – XIV в. Всичките обекти се разполагат в ниски, равнини участъци до трите големи реки в района, като някои от обектите се разполагат в близост до бившето Инджекьойско блато, на едва 0,5 до 1 м надморска височина. При един от регистрираните обекти, намиращ се в м. Караорман при с. Кошарица, се забелязва обитаване и след XIV и XV в. Интересен факт е, че на това място е имало селище до средата на XIX в[1]. Не е изключено да има приемственост между тези обекти.

Литература

Узунов и др. 2014: Ж. Узунов, П. Лещаков, А. Божкова, П. Кияшкина, П. Делев, И. Карайотов, Я. Мутафчиева, И. Киров. Теренни издирвания на археологически обекти в общ. Несебър и Поморие – Археологически открития и разкопки през 2013 г. София, 2014, 650 – 653.

FIELD SURVEY IN NESEBAR AND POMORIE MUNICIPALITIES

Zhivko Uzunov, Boyan Dumanov, Irena Dimitrova, Bilyana Kostova, Todor Marvakov

Summary

During the autumn of 2020, a field survey was carried out in the territory of Nesebar and Pomorie municipalities, near the villages of Tankovo, Orizare, Gyulyovtsa, Poroy and Kosharitsa. The survey is part of the project "Archaeology of Landscape: patterns of reconstruction of the ancient environment". Forty-three new archaeological sites were found

[1] Селището е бившето с. Пандаклии, което е официално заличено от регистрите в началото на XX в., но още през втората половина на XIX в. е било обезлюдено и изоставено.

(fig. 1). Two of them were from the Late Chalcolithic period. They are situated on the right bank of Hadzhiiska River, near Tankovo and Gyulyovtsa. Three settlements from the Bronze Age were documented.

Five small settlements from the EIA were found. All of them were situated on the banks of Hadzhiiska River. The larger number of sites belongs to the LIA – 27 settlements (fig. 2). Eight of them are dated in the Classical period, five in the Hellenistic period (fig. 3). Fourteen do not have enough diagnostic artefacts and they are dated in the second half of the 1st millenium BC.

Early and late Roman periods, as well as Late Antiquity are represented by a total of 25 sites; eight sites date from the Roman period and respectively 17 are from Late Antiquity. The division is relatively conditional, since presumably part of the sites dating back to Late Antiquity appeared in the 2nd and 3rd c. The use of stone and roof tiles for the construction of the buildings has been recorded at most of the sites. The field survey shows a certain regularity in the planning of the settlements from these periods, namely the location of the buildings at a distance from each other.

The medieval period is represented by 23 sites. For six of them the dating is not specified due to the lack of diagnostic materials. Seven sites belong to the period 10th – 12th c. and eight sites – to 13th – 14th c. All of them are located in low, flat lands near the three major rivers in the area, and some of the sites are located near the former Nesebar swamp.

Zhivko Uzunov, New Bulgarian University, 21 Montevideo Str. 1618 Sofia, zhuzunov@nbu.bg
Boyan Dumanov, New Bulgarian University, 21 Montevideo Str. 1618 Sofia, bdumanov@nbu.bg
Irena Dimitrova, New Bulgarian University, 21 Montevideo Str. 1618 Sofia, idimitrova@nbu.bg
Bilyana Kostova, New Bulgarian University, 21 Montevideo Str. 1618 Sofia, bkostova@nbu.bg
Todor Marvakov, Archaeological museum "Ancient Nesebar", 2 Mesembria Str, 8231 Nesebar, tmarvakov@abv.bg

ГЕОФИЗИЧНИ И ДРУГИ НЕДЕСТРУКТИВНИ ПРОУЧВАНИЯ

№ 25. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ „ПЕЩИ ЗА ПРОИЗВОДСТВО НА КЕРАМИКА ВЪВ ВЪНШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА“, НИАР ПЛИСКА

Станимир Стойчев, Никола Тонков

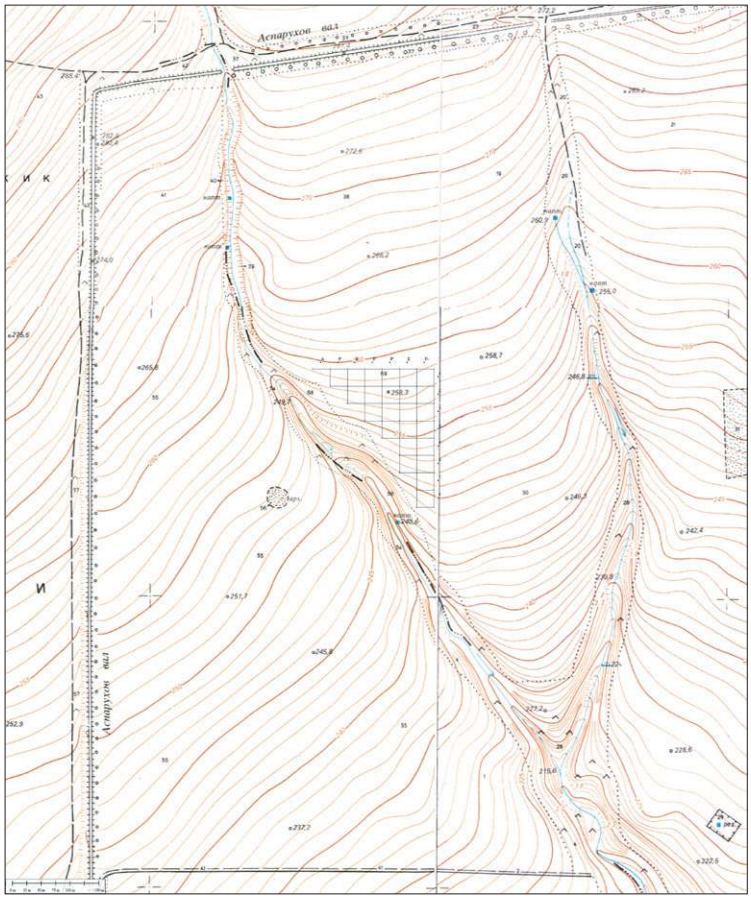
През ноември 2020 г. се проведе етап от проучванията на обект „Пещи за битова керамика на левия бряг на Асар дере“, Външен град на Плиска, НИАР Плиска.

Обектът е разположен в северозападната част на Външния град на Плиска, на левия бряг на Асар дере. Регистриран е през 2010 г., по време на издирването на археологически обекти във Външния град (Иванов, Стойчев 2013, 152 – 169). В периода 2010 – 2019 г. частично е изследван западният склон на Асар дере, като са проучени пещ за производство на битова керамика от I – II в. и ями от късната желязна епоха. Петна от евентуални пещи са засечени в южна посока. През 2017 г. е извършено частично геомагнитно проучване на север от проучваната пещ (обр. 1).

Целта на извършеното геомагнитно картиране беше да се установи наличието на археологически структури в пространството непосредствено на изток от регистрираните досега структури.

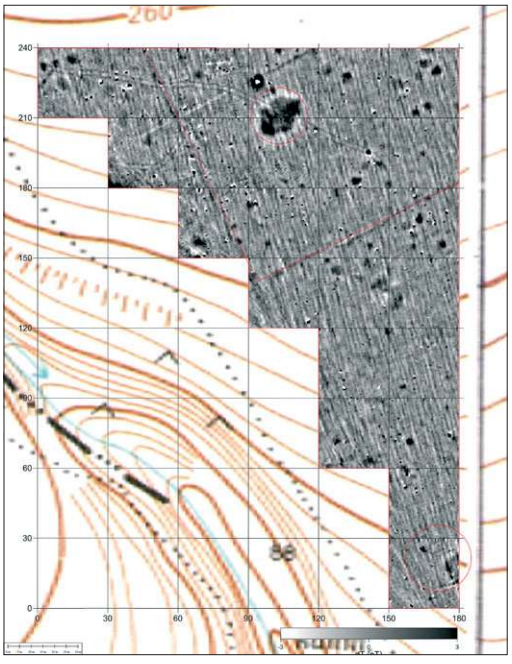
Преди началото на проучванията беше положена опорна мрежа, ориентирана по посоките на света, състояща се от 24 квадрата 30 × 30 м. Общата проучена площ е 21,6 дка (обр. 2).

Полевите измервания бяха извършени с двойна конфигурация на флуксгейт градиометър GRAD 601 на фирмата Bartington, Англия. Беше заложена апаратурна точност на уреда от 0,1 nT. Гъстотата на измерване беше осем точки на м^2 (профили през 0,5 м, измервателни точки през 0,25 м). Средноквадратичната грешка от измерванията е 0,25 nT. Резултатите от полевите измервания са обработени с програмата ArcheoSurveyor на DW Consulting, Нидерландия.

Обр. 1. Местоположение на геофизичните проучвания

Fig. 1. Location of geophysical surveys

Обр. 2. Регистрирани аномалии

Fig. 2. Recorded anomalies

Като цяло, магнитното поле в проучената площ е много слабо смутено (фоновите стойности на измерения магнитен градиент са в рамките на ±0,5 nT), което говори, най-вече, за едни много хомогенни повърхностни наслаги и липсата на плитко разположени геоложки „смутители", които биха препятствали успешното регистриране на евентуално съществуващите археологически структури. На този фон се регистрират голям брой привидно хаотично разпръснати аномалии с овална форма, размери от 1 – 2 до 4 – 5 м и нисък интензитет (от 2 – 3 до 7 – 8 nT), както и две линейни аномалии. Най-вероятно всички те са предизвикани от негативни структури (ями, жилища, траншеи за огради или друг вид вкопавания в основния терен). Всъщност всички аномалии с горепосочения интензитет, регистрирани в рамките на проучената площ, могат да бъдат асоциирани с някакви останки от човешка дейност в древността. Прави впечатление една голяма елипсовидна аномалия с размери около 15 × 25 м и интензитет 4 – 5 nT в северната част на площта, на границата на полигони Q 24 – 25. Единствената аномалия, която може да е предизвикана от структура подложена в древността на високо нагряване (напр. пещ за керамика), е разположена в кв. 120/180. Тя е с приблизително кръгла форма, диаметър около 2 м и интензитет над 30 nT. В същото време, извършеното магнитно картиране не регистрира граници на обекта. Очевидно, регистрираните структури продължават във всички посоки, с изключение на запада, където обектът е ограничен от стръмните склонове на Асар дере.

За придобиване на по-пълна картина на разположението на структурите в тази част на Външния град на Плиска е необходимо да бъде направено цялостно геомагнитно картиране на местността.

Литература

Иванов, Стойчев, 2013: Ст. Иванов, Ст. Стойчев. Пещ за битова керамика на левия бряг на Асар дере в Плиска. – Археологическа карта на Плиска. София, 2013, 152 – 169.

GEOPHYSICAL SURVEY OF THE SITE "KILNS FOR POTTERY PRODUCTION IN THE OUTER CITY OF PLISKA", PLISKA RESERVE

Stanimir Stoychev, Nikola Tonkov

Summary

The geomagnetic survey was conducted in November 2020. The site is located in the NW part of the Outer City of Pliska, on the left bank of Asar Dere (fig. 1). It was recorded in 2010 during a field survey. For the period 2010 – 2019, the western slope of Asar Dere has been partially studied, including a kiln for household pottery production from the 1st – 2nd c. AD and pits from the Late Iron Age. In 2017, a partial geomagnetic survey was performed in the area northern from the kiln.

The field measurements were performed by a double configuration of a fluxgate gradiometer GRAD 601, Bartington, UK. The instrument accuracy was set up to 0.1 nT. The survey density was eight points per m^2. The RMS error of the survey is 0.25 nT. The results of the field measurements were processed using ArcheoSurveyor program.

The total studied area is 2.16 ha (fig. 2). The magnetic field is very weakly disturbed (values of the measured magnetic gradient within the range of ±0.5 nT), indicating very homogeneous superficial deposits and a lack of shallowly occurring geological structures which could impede the successful detection of potential archaeological features. On this background, a large amount of apparently randomly scattered anomalies of oval shape, with dimensions between 1 – 2 to 4 – 5 m and low magnitude (from 2 – 3 up to 7 – 8 nT) have been recorded. All of them are caused by negative structures (pits, dwellings, fence trenches or other kinds of depressions in the bedrocks). A large elliptical 15 × 25 m anomaly of 4 – 5 nT intensity is located in the north part of the area. The only anomaly that could be caused by a structure subjected to high heating in antiquity (for example, pottery kiln) is also recorded. It has an almost circular shape, diameter about 2 m, and intensity exceeding 30 nT.

Stanimir Stoychev, Regional Museum of History – Shumen, 17 Slavyanski Blvd., 9700 Shumen, s.stoichev10@gmail.com
Nikola Tonkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, tonkov_n@hotmail.com

---

№ 26. НЕДЕСТРУКТИВНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ „СЕЛИЩЕ ОТ XV – XIX В." В М. ТУРСКО КОНУШ, С. КОНУШ, И М. ДЖАМИЯТА, С. БОГДАНИЦА, ОБЛ. ПЛОВДИВ

Чавдар Кирилов

Проучването през 2020 г. трая три седмици – между 21 октомври и 10 ноември. Изследваните терени бяха разположени в местностите Турско Конуш и Джамията, отделени една от друга от чакълиран коларски път (обр. 1 и 2). Методиката бе идентична на тази от предходния сезон – отлагане на план-квадратна мрежа, в рамките на която се осъществи геофизично (геомагнитно) проучване и теренно обхождане със събиране на археологически материал от повърхността.

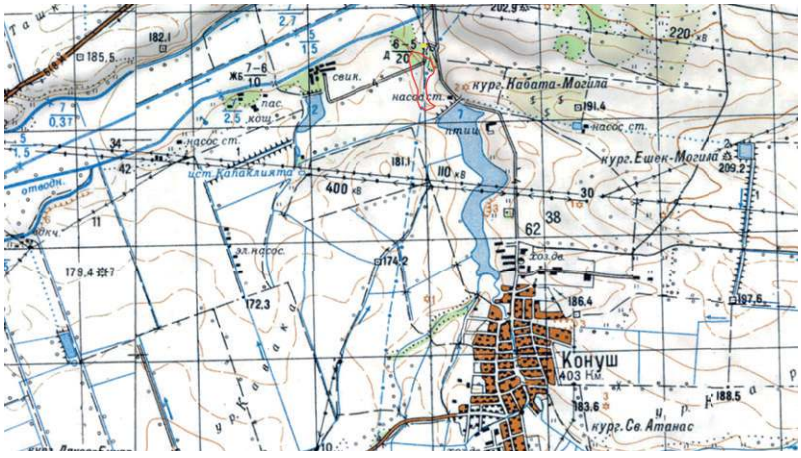
Местност Турско Конуш. През 2020 г. повторихме геофизичното измерване в източната част на местността, тъй като заварихме терена в състояние, което бе по-подходящо за ходене (стърнище наместо дълбоко разорана нива) в сравнение с миналата година. Наред с това проучената чрез геофизика площ бе разширена в западна посока (сектори K19 – S19), където през 2019 г. успяхме да извършим само тотално теренно обхождане. Повторението си заслужаваше, защото новополучената картина в редица отношения е по-ясна и с някои по-добре различими детайли, отколкото през 2019 г.

В централната част на местността на някои сателитни изображения се вижда обширно петно с по-светъл от околната почва цвят и с приблизително правоъгълна форма. Стоеше въпросът дали не става дума за антропогенна структура. Внимателният оглед на терена (обр. 2_1) показа (обща обходена площ 115 200 $м^2$), че не само в очертанията на петното, но и в терените около него няма никакъв археологически материал и изобщо следи от човешко присъствие в миналото. Разликата в оцветяването се дължи на по-светли глинести включения в почвата в този участък, което е геологически, а не

археологически феномен. По тази причина се отказахме от отлагане на план-квадратна мрежа и геофизично проучване.

Местност Джамията. В източната част бе извършено геофизично проучване и тотално теренно обхождане на площ от 43 625 м^2. Заварения терен представлява ливада с многогодишна люцерна, която не се оре от поне едно десетилетие. По тази причина видимостта на повърхността (що се отнася до археологическия материал) не е особено добра. При все това успяхме да съберем достатъчно керамични фрагменти, така щото да придобием определена представа и за този участък на селището. Сред тях доминира силно фрагментирана строителна керамика, докато битовата е значително по-малко. Причината за това вероятно се дължи на присъствието тук на по-скоро обществени, отколкото жилищни постройки. Характерните фрагменти битова керамика се отнасят изцяло към османския период.

Находки от рода на кремъци за дикани, прозоречно стъкло, желязна шлака и железни предмети, стъклени стопилки и гривни, които се откриваха (в понякога наистина изобилни количества) в м. Турско Конуш, в м. Джамията не открихме. Не сме убедени, че това е резултат от обективната им липса, а не от характера на заварения терен и ниската видимост на археологическия материал.

Обр. 1. Местоположение на обекта (в червено)

Fig. 1. Location of the site (in red)

Обр. 2. Проучените терени в с. Конуш през 2020 г.

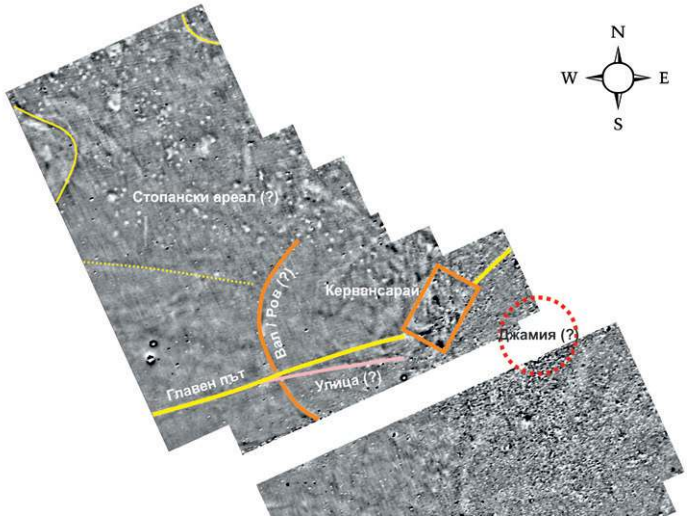
Fig. 2. Areas surveyed near Konush village during 2020

И тук археологическите материали се откриват в ивица с ширина до 120 м западно от малката Конушка река. В терените пó на запад материали на практика няма. Изглежда, че и в тази част на селището човешкото присъствие се концентрира основно покрай реката.

На север от зоната с големи аномалии в югоизточния край на м. Джамията количеството на материалите намалява значително, но никъде не изчезва напълно по цялата обходена площ, северният край на която отстои на под 100 м южно от десния бряг на р. Черкезица. Казано другояче, археологически материали се откриват, макар и със силно намален интензитет, в северна посока чак до водослива на двете реки.

Резултатите от геофизичното измерване са повече от любопитни (обр. 3). В южния край на проучената площ личи ясна ивица с посока приблизително запад – изток, която се долавя и на част от сателитните изображения. Това несъмнено е част от главния път от Белград за Константинопол. Той пресича целия проучен терен, след което – както личи по всичко – се насочва право към османския мост, документиран през миналата година, с помощта на който се прехвърля Конушка река.

Пътят преминава през (покрай?) обширна аномалия с площ от около поне 2 дка, която несъмнено е следа от (тежко увредена?) представителна сграда. Ако се съди по известното за Конуш, това ще трябва да е тукашният кервансарай, споменаван както от османските, така и от западноевропейските писмени извори.

Обр. 3. Интерпретация на геомагнитната картина в м. Джамията

Fig. 3. Interpretation of the geomagnetic map in Dzhamiyata locality

Обр. 4. Кремъчна конкреция от кариерата при с. Избеглии

Fig. 4. Flint concretion from the quarry near Izbeglii village

Непосредствено на юг от него се намира гореспоменатата обширна зона с висока храстова растителност, а след това и чакълираният път. При все че по обективни причини не можахме да проучим тези терени, изпитваме голяма доза увереност, че именно тук следва да се намира джамията на Конуш. Според Стефан Герлах тя е в непосредствена близост до кервансарая, а и двете сгради са току „над реката". Установеният от нас вероятен кервансарай и предполагаемата джамия действително са в непосредствена близост до западния речен бряг. Нещо повече – едва ли е случайно това, че именно в тази зона не се осъществява – и то от незапомнени времена – селскостопанска обработка. Допълнителна индикация е обстоятелството, че през миналата година непосредствено от южната страна на пътя, буквално на 7 – 8 м южно от въпросните храсти, установихме следи от масивни зидове на (южен край на?) представителна сграда, както и части от мраморна декорация. Интересно е впрочем, че малко преди да бъде достигнат кервансаряят, от главния път се отделя ясно видима в магнитната картина ивица (улица?), водеща право към предполагаемата джамия.

Западно от зоната с представителни сгради има пространство без аномалии, оградено от запад от полукръг с широка дъга и диаметър над 100 метра. На този етап не е ясно как трябва да се тълкува тази структура. Може да става дума както за ров, така и за вал. На повърхността няма никакви индикации за нея. Не е невъзможно да няма нищо общо с Конуш и да е много по-ранна, но нищо в намерения археологически материал не подсказва подобна възможност. Трудно ни е да я разглеждаме като следа от укрепление (например срещу хипотетични кърджалийски набези), тъй като огражда внушително пространство, в което няма никакви следи от обитание.

В северна посока, в рамките на споменатата ивица покрай западния бряг на реката, има многобройни аномалии, т. е. и от геофизична гледна точка тези терени не са свободни от човешко присъствие. Не е ясно как следва да се тълкуват те. По-скоро притежават характер на стопанска зона на селището, отколкото на безспорно обитаема част. Във всеки случай интензитетът и обликът им е много по-различен от аномалиите, установени както през миналата, така и повторно през тази година в м. Турско Конуш, където несъмнено има обитаемо (в това число жилищно) пространство. В интерес на истината не би било учудващо дори ако в случая става дума за следи от стари оризища.

Погледнато като цяло, изглежда, че джамията и кервансаряят маркират северния край на същинското обитаемо пространство, а главният път преминава покрай северната периферия на Конуш. Оттам насетне в северна посока характерът на човешкото присъствие – което е безспорно – се променя, а изясняването му е въпрос на последващи проучвания.

В централната част на м. Джамията бе извършено само тотално теренно обхождане на площ от 64 000 м^2. Теренът бе зает както от разорана нива, така и от ливада с многогодишна люцерна. В нивата археологически материал почти няма. Такъв започва да се открива едва в северния ѝ край, в близост до южния бряг на р. Черкезица. Интересно е, че там той е съпътстван и от немалки концентрации на много дребни речни камъчета. В този участък незаливната тераса на реката е достатъчно висока, за да изключваме възможността от заливания и пренос на археологически материал от другаде. Сходна е картината и в участъка с люцерна, която отново е в близост до речния бряг. И в тази част на м. Джамията ите материали могат да се отнесат единствено и само към Османската епоха. Най-вероятно става дума за продължаване на човешкото присъствие в северозападна посока спрямо проучените чрез геофизика терени. Тук предвиждаме да съсредоточим основните си усилия през следващия сезон с надежда да установим окончателното границите на селищната територия – както на жилищната, така и на стопанската част на селището.

Местност Кременски дупки, с. Избеглии. Откриването през 2019 г. на многобройни кремъци от диканя в м. Турско Конуш постави – наред с останалото – въпроса за източника на суровината. Знаейки за съществуването на голямо кремъчно находище в землището на село Избеглии, местоположението на което обаче не е добре уточнено в научната книжнина, положихме усилия да го открием, за да може в бъдеще да се установи дали конушките кремъци произхождат оттук или от друго място. В крайна сметка успяхме да го намерим и в рамките на един археологически излет да го огледаме и да го позиционираме точно в пространството. Обектът се намира в обрасла с храстова растителност дъбова гора и заема площ с дължина около 200 м и средна ширина около 60 м, централната част на която се намира на 3330 м югоизточно от църквата на с. Избеглии (азимут 114°). По терена се виждат десетки изкопи с различни форми, размери и дълбочина, отделени един от друг от насипи от изваденатa при добиване на кремъка пръст. Навсякъде има многобройни кремъчни отломки с различни размери, а на места се виждат и кремъчни конкреции в естествено състояние с понякога впечатляваща големина (обр. 4). Макропетрографските им характеристики съответстват напълно на находките от Конуш, така че вероятността суровината за тяхната направа да е добивана именно тук е голяма. Етнографски паралели подсказват как е изглеждал производственият процес – добитият в изкопаните трапове кремък се раздробява на по-малки парчета, продава се, а след това майстори диканджии извършват окончателното оформяне на кремъците и влагането им в готовите дикани. Мястото вероятно е експлоатирано от праисторията до края на османския период, а може би дори и малко по-късно.

NON-DESTRUCTIVE SURVEY OF A SITE "SETTLEMENT FROM 15TH – 19TH C." IN TURSKO KONUSH LOCALITY, KONUSH VILLAGE, AND DZHAMIYATA LOCALITY, BOGDANITSA VILLAGE, PLOVDIV DISTRICT

Chavdar Kirilov

Summary

The survey (geomagnetic and archaeological prospection) was carried out in the autumn of 2020. In the eastern part of the Tursko (i. e. Turskish) Konush locality, we repeated and extended the geophysical measurement from 2019 (figs. 1 and 2). The new magnetic map is in some way clearer because of the better walking conditions in 2020.

To the west, in the central part of the same locality, there is a large anomaly (approx. 10 000 m^2) visible on some satellite images, which turned out to be a geological phenomenon and not a trace of human activities.

In Dzhamiyata locality (i. e. The Mosque), the geophysical survey covered an area of approx. 54 000 m^2. The magnetic map clearly shows a part of the main road from Belgrade to Constantinople and the local caravanserai (fig. 3). To the south of the latter most probably lies the Konush mosque. These two monumental buildings and the main road mark the northern end of the central part of the settlement agglomeration. To the north, numerous magnetic anomalies were disclosed that could have a potential association with an economic area of the settlement. At this stage, there is no explanation for the nature and function of a large semicircular anomaly in the southwestern part of the surveyed area.

We also located and shortly prospected a large flint quarry near the neighboring village of Izbeglii, where flints were extracted from prehistory to the end of the Ottoman period (fig. 4). It is here that the flint was mined for the threshing boards used in Konush.

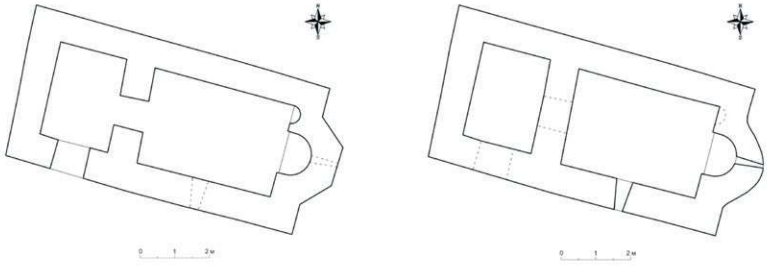
Chavdar Kirilov, Sofia University St. Kliment Ohridski, 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, ckirilov@uni-sofia.bg

№ 27. НЕДЕСТРУКТИВНИ ПРОУЧВАНИЯ И ДОКУМЕНТАЦИЯ НА СРЕДНОВЕКОВНАТА ЦЪРКВА „СВ. НИКОЛА“ В С. КАЛОТИНА, СОФИЙСКА ОБЛАСТ, И НОВОРЕГИСТРИРАНИ ОБЕКТИ В НЕЙНАТА ОКОЛНОСТ

Иван Василев, Ангел Ангелов

Научно-изследователският проект за недеструктивно проучване на средновековния храм „Св. Никола“ в с. Калотина, общ. Драгоман, обл. София, се реализира в периода септември – ноември 2020 г. от фондация „Балканско наследство“ (ФБН) с финансовата подкрепа на МК. Екипът включи: съръководителите Иван Василев (ФБН) и гл. ас. д-р Ангел Ангелов (ИЕФЕМ – БАН), гл. ас. д-р Християн Цанков (МГУ „Св. Иван Рилски“), д-р Станислав Станев (ФБН, ИИИ – БАН), инж. Атанас Каменаров, д-р Миглена Райковска (ФБН), д-р Явор Милтенов (ИБЕ – БАН), Николай Шаранков (НАИМ – БАН), Кристен Джоунс (Queen's University, Канада), Александър Манев, д-р Тамаки Сузуки (Kyoto University, Япония), Александър Гъбов (Conservation of Sculptures, Monuments and Objects, Канада) и стажантите Люба Маноилова и Божидар Първанов. То се проведе точно 100 години след първата изследователска командировка на А. Грабар до църквата, в резултат на която паметникът е въведен в научно обращение (Грабар 1921).

Основните цели на научно-изследователския проект бяха проучване и документация на църквата с прилежащото ѝ пространство и околност.

Обр. 1. План на църквата „Св. Никола“ в Калотина (вляво на кота 495,50 м н.в.; вдясно на кота 496 м н.в.)

Fig. 1. Plan of the church St. Nikola in Kalotina (left – 495.50 m a.s.l. and right – 496 m a.s.l.)

Обр. 2. Въздушна фотография – поглед към църквата от юг

Fig. 2. Aerial photo – view of the church from the south

Средновековният храм се намира в Дивина махала на с. Калотина и е разположен върху наклонена на юг и запад тераса в подножието на стръмния рид Дядо Горчо, над дясната заливна тераса на р. Нишава при навлизането ѝ в югоизточния край на Царибродската долина. Намира се на 1,6 км източно от съвременната българо-сръбска граница. Храмът е сред немногобройните запазени архитектурни и живописни монументи от периода на Второто българско царство и сред още по-редките църковни паметници от този период със запазени ктиторски портрети. Географски и хронологически той кореспондира със серия от малки еднокорабни църкви по поречието на р. Нишава, сред които са „Св. Петър“ в с. Беренде, община Драгоман (Бакалова 1976) и „Св. Никола“ в с. Станичене, област Пирот, Сърбия (Поповић и др. 2005).

Работата по проекта започна със събиране на всички публикации за паметника в научната литература и наличните документи в архива на НИНКН и документацията на стенописни фрагменти от храм „Св. Никола“ в колекцията на

НАИМ – БАН. Теренната документацията включи геодезично, геофизично, аерофотографско заснемане на църквата и прилежащия терен, както и архитектурно, фотограметрично и фотографско заснемане на самия храм и неговите стенописи и епиграфски материали. Епиграфските, иконографските и геофизичните данни бяха допълнително анализирани. В резултат бяха създадени:

- Съвременен топографски ситуационен план с три нови топографски репера, граници на църковния двор и архитектурен план на храма, при който бяха отстранени неточности на единствения публикуван до момента от А. Василиев (Василиев 1949, 68 – 69);

- Аерофотографии и видео (заснети от 10 до 100 м височина) на терена с църквата и нейната околност;

- Графична и фотографска (вкл. ортофотографска) документация на стените в наоса и нартекса и фасадите, както и фотографска документация на запазените стенописи, стенописни надписи и графити. Повечето от тях предстои да се въведат за пръв път в научно обращение. Някои стенописни образи бяха идентифицирани за пръв път благодарение на епиграфския анализ;

- Рефлексно-трансформационни фотографии на стенописни надписи и графити;

Обр. 3. Ортофотография на източната стена на нартекса с коти

Fig. 3 Orthophoto of the eastern wall of the narthex with elevation levels

- Иконографски опис и схеми с номерацията и местоположението на запазените стенописни изображения. Те предлагат значително по-прецизен поглед върху иконографията в църквата и коригират грешки в предишни публикации;

- Опис и анализ на епиграфските материали от църквата;

- 360° панорама на интериора в нартекса и наоса, фотограметричен модел на храма (без покрива, който е добавен в началото на XX в.) и фотограметрично заснемане на предполагаем строителен надпис върху южната фасада на църквата;

- Описи на архивни фотографии, стенописи и копия на стенописи от църквата „Св. Никола“ в Калотина, съхранявани в НАИМ – БАН. Резултатите от анализа на събраната информация допълват и прецизират публикуваното в „Каталог на християнското изкуство в НАМ – София“ (Гергова и др. 2012, 37) и опровергават разпространеното мнение, че стенопис с изображение на апостол Петър (инв. № 5902), изложен в експозицията на НАИМ – БАН, произлиза от Калотина;

- Доклад с интерпретативна част за резултатите от геофизичното проучване в и около църквата, който подсказва насоките за бъдещо теренно археологическо проучване;

- Каталог на каменна надгробна и оброчна пластика от района на Калотина.

Благодарение на първоначалните анализи на събраните данни бяха изяснени етапите в строителната история на църквата (поне три), строителните техники и особености, характерни за отделните фази от нейното съществуване и иконографската програма на стенописите. Наличието на два

Обр. 4. Екранна снимка от 360° панорама на интериора на църквата

Fig. 4. Screenshot from the 360° panoramic view of the interior of the church

Обр. 5. Детайл от графит с изображение на ловна сцена от западната стена на нартекса

Fig. 5. Detail from a graffiti depicting a hunting scene from the western wall of the narthex

стенописни пласта върху източната стена на нартекса и върху южната фасада на църквата не бе новост, но в резултат на проучването те бяха свързани с първия и втория строителен период в нейната история. Наблюденията показват, че тези етапи са били хронологично близки. Проучването на графитите върху стените на църквата разкри неочаквано езиково и артистично богатство, датиращо поне от XV до XX в. (датите на най-стария и най-късния датиран надпис са съответно 1443 г. и 1918 г.).

По покана на местни информатори екипът на проекта посети отделни обекти в землищата на селата Калотина, Ново бърдо и Прекръсте, общ. Драгоман. Бяха регистрирани девет археологически и културни обекта от античната, средновековната и модерната епохи, а информацията за още два вече регистрирани беше прецизирана в АКБ. Към обектите от античния период се отнасят развалините на крепост в м. Градище върху Слепиочки рид до с. Калотина. На терен и в иманярски изкопи се наблюдават масивни каменни структури очертаващи линиите на крепостните стени и отделни постройки. Крепостта обхваща билото и най-високите части от рида, като естественият подстъп към нея е от изток. В миналото пътища са свързвали билото с калотинските махали Слепиок (на юг) и Балан (на север). Откритите немногобройни керамични фрагменти предполагат датировката на обекта да е Късна античност, без това да изключва възможността обектът да е бил обитаван в по-ранни и късни периоди.

При разклона на пътя Калотина – Беренде към мах. Слепиок, непосредствено близо до моста на р. Нишава, са регистрирани два пресичащи се стари пътя с различен тип каменна настилка. Сегменти от единия продължават по протежение на съвременния черен път към махалата. Останки от стар път с каменна настилка бяха регистрирани и на места, където съвременният черен път от Калотина към махала Котелево е ерозирал. Без деструктивно проучване е трудно да се прецизира тяхната датировка. Важността на района в транспортно отношение поне от Античността насетне се потвърждава от изворите и разкрития само на 5 км западно от Калотина сегмент от Виа Диагоналис (Кндина бара до Цариброд, Сърбия). Това прави теренните издирвания в района крайно необходими. Античните обекти, които бяха регистрирани по сведения на местни информатори, включват още: антична колона и масивна квадра в двора на параклиса „Успение Богородично“ в мах. Котелево и фрагмент от милиарна колона с латински надпис, посветен на император Юлиан Апостат в двора на частен дом в с. Прекръсте. Надписът бе заснет и преведен от Н. Шаранков. Вероятно друг фрагмент от същата колона

е преизползван за пиедестал на олтарната маса в църквата на същото селище. Установи се, че регистрираният късноантичен обект в м. Негован дол (АКБ № 10000839) се намира в м. Грамада.

Бяха регистрирани останките на две средновековни или възрожденски църкви в м. Дуя на с. Калотина и в двора на църквата „Св. Богородица" в с. Ново бърдо. Първата е посветена на св. Йоан Кръстител, а втората е с неизвестен патрон. Екипът посети и документира състоянието на 20 оброчни и надгробни кръстове в района на Калотина, половината от които не са публикувани преди. Всички те датират от XIX и първата половина на XX в.

По време на проведените интервюта с местни информатори бе събрана изобилна информация, която насочва към множество още непроучени археологически обекти и старини в региона.

Литература

Бакалова 1976: Е. Бакалова. Стенописите на църквата при село Беренде. София, 1976.

Василиев 1949: А. Василиев. Църкви и манастири из Западна България. – Разкопки и проучвания, IV, 1949, 49 – 114.

Гергова и др. 2012: И. Гергова, Й. Гатев, И. Ванев. Християнско изкуство в Националния археологически музей София: Каталог. София, 2012.

Грабар 1921: А. Грабар. Материалы по средневековому искусству Болгарии – Годишник на Народния музей за 1920 г., II, 125 – 126.

Поповић и др. 2005: М. Поповић, С. Габелић, Б. Цветковић, Б. Поповић. Црква светог Николе у Станичењу. Београд, 2005.

NON-DESTRUCTIVE SURVEY AND DOCUMENTATION OF THE MEDIEVAL CHURCH SVETI NIKOLA (ST. NICHOLAS) IN KALOTINA VILLAGE, SOFIA DISTRICT, AND NEWLY RECORDED ARCHAEOLOGICAL SITES IN ITS VICINITY

Ivan Vasilev, Angel Angelov

Summary

In 2020, the international interdisciplinary team of the Balkan Heritage Foundation led by Ivan Vasilev and Dr. Angel Angelov carried out a non-destructive investigation of the medieval church with wall-paintings Sveti Nikola from 14th c. in Kalotina village. The project received funding from the Bulgarian Ministry of Culture. It took place one hundred years after the first research expedition to the church led by André Grabar. The main goals of the project – investigation and documentation of the church, were achieved through geodetic, architectural, photogrammetric, photographic and RTI documentation of the church and its wall paintings, both in the interior and exterior, as well as aerial photography and field survey of the surrounding area. Additional geophysical, epigraphic and iconographic analyses were carried out by the team's specialists. The investigation helped to establish the different construction periods of the church – at least three, and its technological characteristics, as well as to create a database about the church's architecture, wall paintings and graffiti.

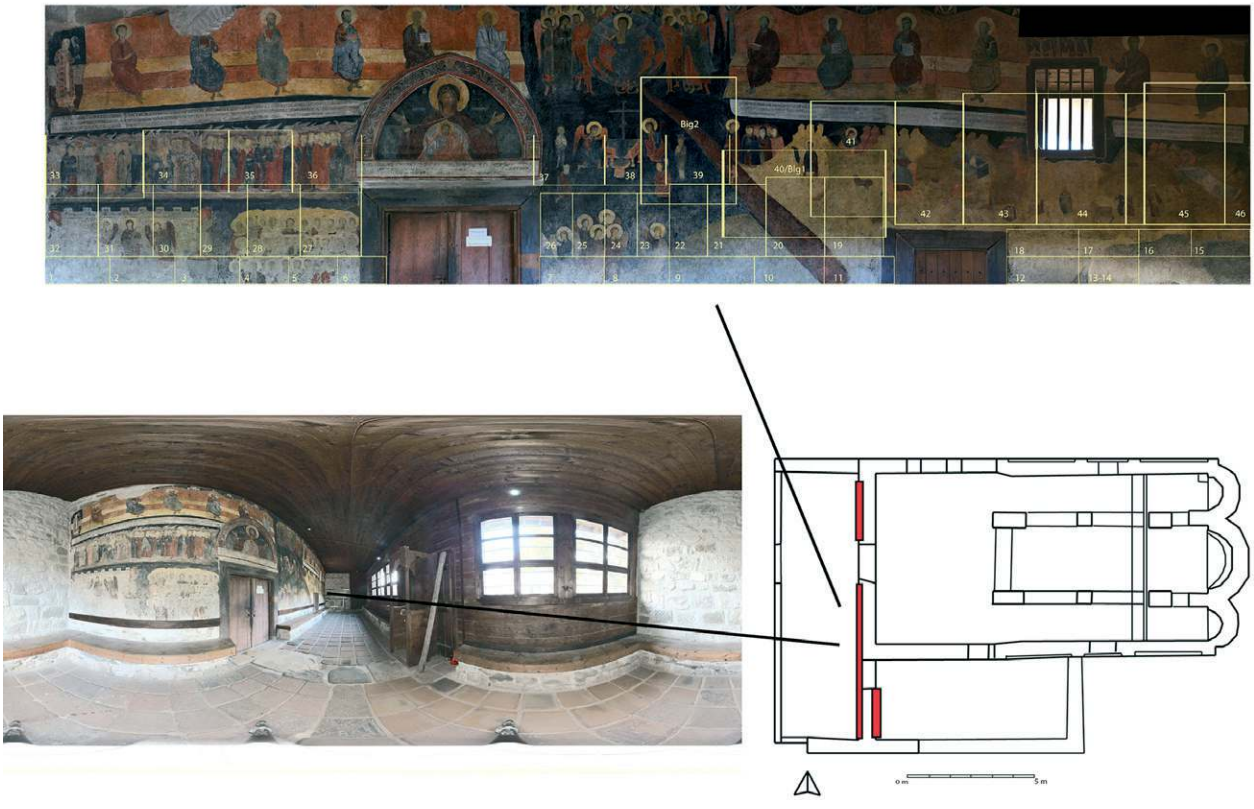
The team recorded for the first time nine archaeological sites (a late antique fortified settlement, ancient stone paved roads, ruined churches, etc.) in and around Kalotina village and recorded a fragment of a Roman milestone with inscription dedicated to Emperor Julian the Apostate in Prekraste village. The project results are expected to prompt future archaeological research of the area and the preservation of Sveti Nikola church.

Ivan Vasilev, Balkan Heritage Foundation, 7 Tulovo Str., 1504 Sofia, ivan.giogio@balkanheritage.org
Angel Angelov, Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 6A Moskovska Str., 1000 Sofia, angelov.angel.iskrenov@gmail.com

№ 28. НЕДЕСТРУКТИВНИ ПРОУЧВАНИЯ И ДОКУМЕНТИРАНЕ НА ГРАФИТИ ОТ СРЕДНОВЕКОВНИ ЦЪРКВИ „СВ. СТЕФАН“ И „СВ. ЙОАН АЛИТУРГЕТОС“ В НЕСЕБЪР

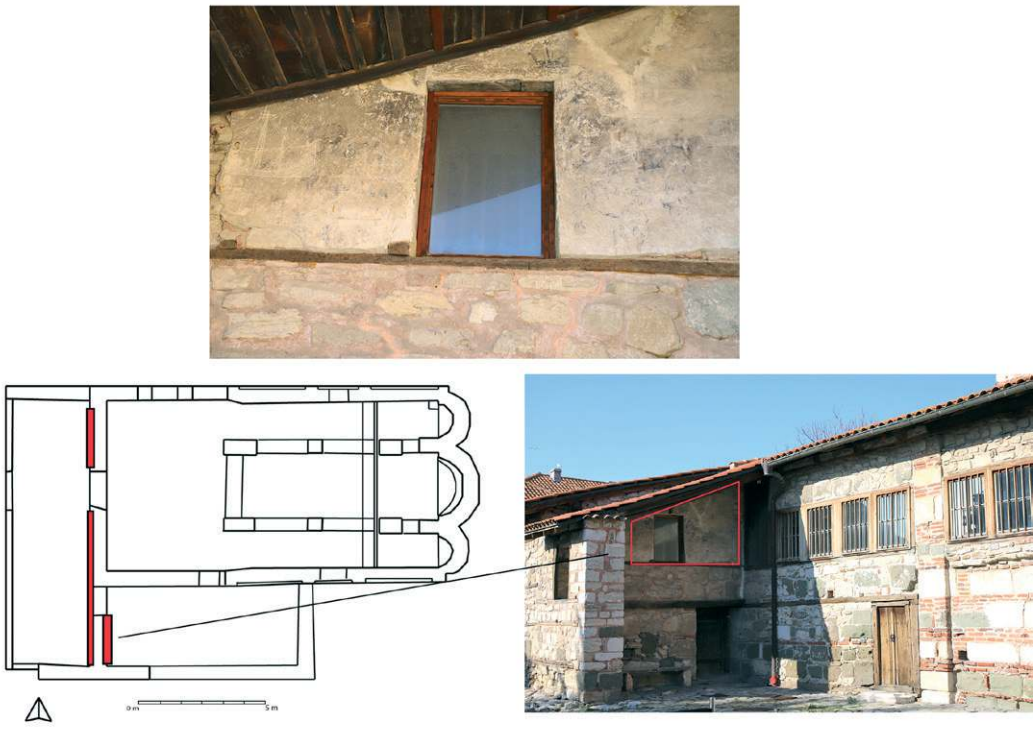
Здравка Георгиева, Найден Прахов

През октомври 2020 г. бе проведено документиране на графити в нартекса (обр. 1) и външното пространство (западна стена) на църква „Св. Стефан“ (обр. 2) и по фасадите на църква „Св. Йоан Алитургетос“ (обр. 3). Използвани бяха съвременни фотографски техники – рефлексно-преобразувателна фотография (RTI), фотограметрия и гигапикселова панорамна фотография. Графитите са врязани върху вътрешните и външни фасади на четири несебърски църкви: „Св. Йоан Алитургетос“, „Св. Стефан“, „Св. Спас“ и „Св. Тодор“. Повечето от графитите са изображения на кораби и представляват важен извор за корабоплаването, корабостроенето, презморските контакти, поминъка и светогледа на населението по Западното черноморско крайбрежие. Те попадат в хронологическите граници XIV – XIX в. (Овчаров 1992). Стенописите в църква „Св. Стефан“, върху които са врязани графитите, са консервирани неколкократно, което обаче не е спряло разрушителните процеси и заличаването на някои от графитите и/или части от тях (Георгиева и др. 2019, 684). Поради постоянното излагане на външни атмосферни условия интензитетът на заличаване на графити по външните фасади на църквите „Св. Стефан“ и „Св. Йоан Алитургетос“ е висок. Настоящият етап на документиране е част от по-мащабна програма за недеструктивно проучване и документиране със съвременни фотографски техники на графитите в средновековните несебърски църкви. Основна ѝ цел е, чрез заснемането им с модерни фотографски способи, те да бъдат включени в дигитален архив с каталог, придружаван от богат фотографски и илюстративен материал. По този начин графитите ще бъдат дигитално съхранени, ще бъдат публикувани по съвременен и общодостъпен начин.

Обр. 1. Графити, разположени върху източната стена в нартекса на църква „Св. Стефан“, изготвил З. Георгиева

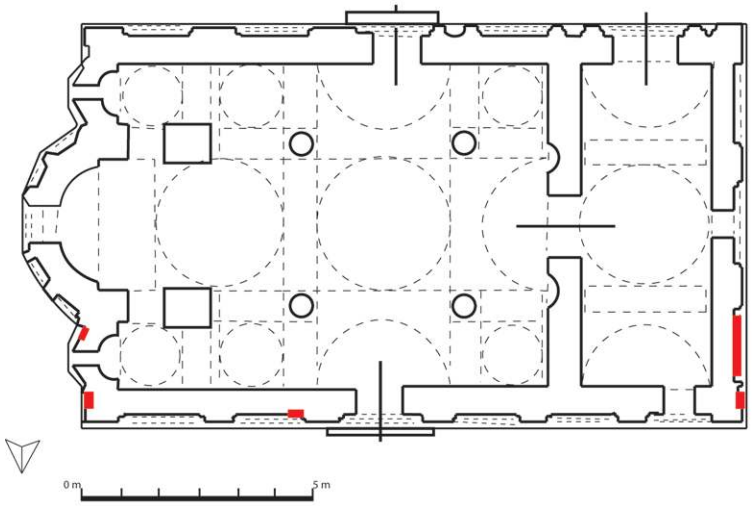
Fig. 1. Graffiti on the eastern wall in the narthex of the church St. Stephen, prepared by Z. Georgeiva

Обр. 2. Графити, разположени върху западната стена на по-късна (XVIII – XIX в.) пристройка, долепена към южната стена църква „Св. Стефан“ (днес, т. нар. „външно пространство“), изготвил З. Георгиева

Fig. 2. Graffiti on the western wall once belonged to a building (18th – 19th c.) attached to the southern wall of church St. Stephen, prepared by Z. Georgeiva

Проектът през 2020 г. е изпълнен от Музей „Старинен Несебър“ и от Министерството на културата, подкрепен технически от фондация „Балканско наследство“. Ръководител на проекта е Здравка Георгиева, а заместник-ръководител е д-р Найден Прахов. Член на екипа е д-р Миглена Райковска – специалист по графична и фотодокументация. Тази година в екипа се включиха Галина Стоянова – археолог в Музей „Старинен Несебър“, като стажант, Кристи-Лий Сийтън и Кристен Джоунс – специалисти по дигитализиране на културно-исторически паметници, като доброволци.

Обр. 3. План на църквата „Св. Йоан Алитургетос“ с разположението на графити по нейните източна, северна и западна фасади – обект на документиране през сезон 2020, изготвил З. Георгиева

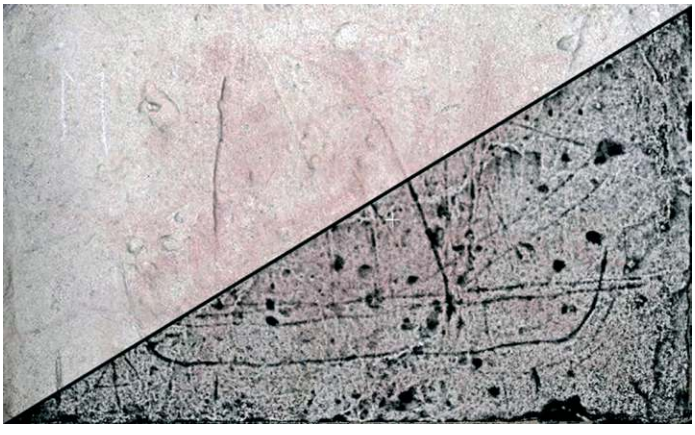
Fig. 3. Top plan of the church St. John Alitourgetos with the location of graffiti on its east, north and west facade – recorded during season 2020, prepared by Z. Georgieva

Рефлексно-преобразувателната фотография (Reflectance Transformation Imaging – RTI) е основно използваният метод при документирането. Тя е техника, използваща серия от около 60 стандартни кадри на даден обект, заснети с помощта на стационарна камера и насочен светлинен поток от различен ъгъл и еднакво разстояние. Специализиран софтуер обединява кадрите в модел, съхраняващ и представящ подробен документален архив на повърхностната морфология. Техниката дава възможност за документиране и визуализиране на детайли от повърхността, невидими за невъоръжено око.

Обр. 4. Заснемане на най-високо разположените графити във „външното пространство" на църква „Св. Стефан" посредством платформа, снимка Кристи-Лий Сийтън

Fig. 4. Capturing of the most greatly located graffiti in the yard of church St. Stephen with the use of scaffolding, photo Kristy-Lee Seaton

Обр. 5. Графит на кораб от източната фасада на църква „Св. Йоан Алитургетос", преди и след компютърна обработка в Cloud Compare, изготвил Кристен Джоунс

Fig. 5. Ship graffito on the eastern facade of the church St. John Alitourgetos, before and after digital workflow in Cloud Compare, prepared by Kristen Jones

Църквата „Св. Стефан" е трикорабна базилика построена върху правоъгълно пространство с размери 12,10 м дължина и 9,50 м ширина. Състои се от олтар и същинска църква. Олтарът има три части: пресбитерий, протезис и диаконикон, които завършват на изток с кръгли апсиди. (Рашенов, Карайотов 2006, 14 – 15). На запад и изток са правени по-късни пристройки. Южната стена е изместена по на юг и образува отделение, в което е била стълбата за галерията, направена над първата пристройка долепяща се на запад до църквата (Рашенов, Карайотов 2006, 17). Предполага се, че най-ранната част на църквата се отнася към X – XI в.

Графитите в църква „Св. Стефан" са разположени във вътрешното и външното пространство (западната стена), която през XVIII – XIX в. е принадлежала на пристройка, долепена до южната стена на църквата. Точно в тази част на църквата се намират най-високо разположените и най-представителни графити на кораби, които са обект на проучване през 2020 г. Графитите от този участък бяха заснети с RTI и фотограметрия, а тези от нартекса – само чрез RTI. При заснемането бяха използвани дигитален огледално-рефлексен фотоапарат Nikon D810 и Nikon D500 съответно с 60 mm и 105 mm макро-обективи Nikkor, поставени на статив и управлявани чрез безжично предавателно устройство Cam Ranger за осигуряване на по-голяма стабилност. За източник на светлина се използваха външни светкавици, синхронизирани към фотоапаратите и снабдени със специални филтри, щадящи стенописите. Рефлекторна черна сфера с полирана повърхност прикрепена към статив беше използвана за генерирането на информация относно промяната на позициите на насочената светлина при всеки нов кадър. Позиционирането на фотоапарата беше съобразено с площта на композициите и разстоянието варираще между 1 – 2 м. Поради твърде високото разположение на някои графити в църквите „Св. Стефан" и „Св. Йоан Алитургетос" тази година се използва платформа, върху която бе позиционирана и стабилизирана фотографската техника (обр. 4). За целта на проучването отделните графити бяха обединени в панели, а някои по-детайлни се документираха самостоятелно чрез RTI и фотограметрия. Генерирането на точен триизмерен модел от множество презастъпващи се кадри позволява тяхното последващо обективно анализира-

не и дългосрочно използване. В нартекса на църква „Св. Стефан“, поради наличието на огромен брой графити (основно надписи и отделни букви и цифри), които, освен че се припокриват и застъпват, са и полу-заличени и едва забележими заради консервационни намеси и ерозиране, композирането на отделни панели бе затруднено. В нартекса с RTI бяха генерирани общо 46 панела. За реферирането на тяхното местоположение цялата източна стена на нартекса бе заснета с панорамна 360-градусова фотография. Гигапикселова панорамна 360-градусова фотография също бе направена във вътрешното пространство на църква „Св. Стефан“ с цел по-нататъшното ѝ използване при реферирането на местоположението на графити и включването им във виртуален тур пред широка публика[1].

Броят на графитите на кораби от нартекса в църква „Св. Стефан“ е 24, много по-голям изглежда е броят на останалите графити изобразяващи цифри, букви на гръцки и други неопределени издраквания. Броят им не е установен, тъй като цялата източна стена в нартекса е покрита с презастъпващи се, на места много протрити графити, с неясни начало и край. Много от тях лежат върху надписи принадлежащи на слоя със стенописите. Броят на графитите от западната стена в двора на църквата е 15 и всички представляват изображения на кораби. Два от графитите са изобразени с черна боя – нетипични, напълно различаващи се от стандартно издълбаните с остър предмет графити. Едно от предположенията е, че те са били част от композиция от някогашния стенопис. Въпреки това, днес ги разглеждаме като отделни графитни изображения на кораби. Като добавим броя на графитите към документираните през сезон 2019 от вътрешното пространство на църква „Св. Стефан“, общият брой графити в църквата до момента е 163.

Църква „Св. Йоан Алитургетос“ (Неосветений) е построена през XIV в. – период, който се характеризира със забележителен разцвет на средновековното архитектурно строителство в града (Гълъбов 1961, 76). Църквата е кръстокуполна, четиристълбна, с квадратен наос и триделен олтар. Дълга е 18,82 м и е широка 10,34 м (Гълъбов 1961, 77; Кияшкина 2007, 31; Теоклиева-Стойчева 2015, 167). Фасадите са богато орнаментирани от съчетания на камъни, тухли и розетки с пластични форми и многоцветни елементи с растителни и животински мотиви. Вътрешността на църквата е била покрита със стенописи, които днес не са запазени.

Графитите по фасадата на църква „Св. Йоан Алитургетос“ бяха документирани чрез фотограметрия. За целта бе използван пълнокадров 24-мегапикселов огледално-рефлексен фотоапарат Nikon D750 с 100 mm обектив Nikkor FX. Заснемането им бе съсредоточено по източната, северната и западната фасада. Не са известни оцелели графити от вътрешното пространство на църквата. Особеното тук е, че всички графити са изобразени върху отделните каменни блокове, подобно на тези по фасадите на църква „Св. Тодор“ (Георгиева и др. 2019). Най-високо разположеният графит и единственият върху северната фасада е на кораб, който според формата на корпуса е датиран най-рано – XIV в. (Овчаров 1992). Той е и най-добре запазеният графит в църквата. Три графита на кораби, почти заличени, са документирани по източната фасада. Благодарение на съвременни софтуерни програми, в случая Cloud Compare, беше възможно да се очертаят по-добре едва забележими линии от корпуса на един от изключително лошо запазените графити на кораби по източната фасада (обр. 5). Върху отделни каменни блокове се различават надписи с гръцки и латински букви; години и един герб, който според предходни изследвания се предполага, че е хералдичен знак на граф Амадей VI Савойски, направен по време на един от неговите източни походи през 1366 – 1367 г. (Гюзелев 1972, 62; Овчаров 1992, 7). Към днешна дата каменните блокове от западната фасада на църквата са най-ерозиралите, което от своя страна е довело до лошото състояние на повечето графити, намиращи се там. Общият брой на графити от източната, северната и западната фасада на църква „Св. Йоан Алитургетос“ е 14 – четири графита на плавателни съдове, един герб, седем надписа и два на години.

Литература

Георгиева и др. 2019: З. Георгиева, Н. Прахов, К. Димитров. Недеструктивно проучване и документиране на графити от средновековни църкви „Св. Спас“ и „Св. Тодор“ в Несебър. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 682 – 685.

Гълъбов 1961: И. Гълъбов. Несебър и неговите паметници – пътеводител. София, 1961.

Гюзелев 1972: В. Гюзелев. Очерк върху историята на град Несебър в периода 1352 – 1453 г. – Годишник на Софийския университет, Философско-исторически факултет, 64, 3, 55 – 98.

[1] https://360.gigascan.bg/360/360GigaScan/VRTours/StStephen.html

Кияшкина 2007: П. Кияшкина. Несебър – хилядолетният град. Славена. Варна, 2007.

Овчаров 1992: Н. Овчаров. Корабоплаването по българското черноморско крайбрежие от XIV – XIX век (по данни от рисунките-графити в църквите на Несебър). София, 1992.

Рашенов, Карайотов 2006: А. Рашенов, И. Карайотов. Месемврийски църкви. Несебър, 2006.

Теоклиева-Стойчева 2015: Е. Теоклиева-Стойчева. Златната книга на Несебър. Бургас, 2015.

NON-DESTRUCTIVE SURVEY AND RECORDING OF GRAFFITI OF MEDIEVAL CHURCHES ST. STEPHEN AND ST. JOHN ALITOURGETOS IN NESEBAR

Zdravka Georgieva, Nayden Prahov

Summary

The survey of graffiti in the churches St. Stephen and St. John Alitourgetos is part of a larger project aiming to record and study all graffiti inscribed in the medieval churches in Nesebar. Most of the graffiti represent ships and are an important source of information about maritime traditions along the Western Black Sea coast. They are cut on four churches – St. Spas, St. Todor, St. John Alitourgetos and St. Stefan and are dated between the 14th and the 19th c.

St. Stephen's church is a three-nave basilica built on a rectangular space measuring 12.10 m in length and 9.50 m in width. The earliest part of the church is supposed to date back to the 10th – 11th c. The murals in the interior of the church have been dated in 1599. St. John Alitourgetos is a domed cruciform church with three altar apses and a *narthex*. It is 18.82 m long and 10.34 m wide. The church was built in the 14th c.

Field work in 2020 was focused on recording graffiti from the *narthex* (fig. 1) and the western wall of St. Stephen's yard (fig. 2), as well as on recording of graffiti located on the facades of St. John Alitourgetos (fig. 3). The graffiti were recorded with reflectance transformation imaging (RTI) (fig. 4), photogrammetry and gigapixel 360-degree photography. In 2020, 46 RTI panels were captured in the *narthex* of St. Stephen and two from the western wall in the yard. The estimated number of ship graffiti captured this year in St. Stephen is 38.

The graffiti from the eastern, northern and western exterior facades of the church St. John Alitourgetos were recorded with photogrammetry. Individual graffiti are inscribed on separate stone blocks. The graffiti preservation is very poor (fig. 5), especially the ones located on the western wall, where the stone blocks are the most eroded. During this fieldwork 14 graffiti were recorded – four of ships, one of a heraldic symbol, seven inscriptions and two years.

Zdravka Georgieva, Museum Ancient Nesebar, 2a Mesembriya Str., 8231 Staria Grad, Nesebar, zdravka.h.georgieva@gmail.com
Nayden Prahov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, Centre for Underwater Archaeology, 1 Apolonia Str., 8130 Sozopol, naydenprahov@yahoo.com

ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ

№ 29. НЕДЕСТРУКТИВНИ ПРОУЧВАНИЯ В АКВАТОРИЯТА НА КАВАРНА И НОС ШАБЛА

Найден Прахов, Асен Салкин, Ивелина Петкова

През 2020 г. Център за подводна археология (ЦПА) към Министерство на културата (МК) възобнови редовните подводни археологически проучвания по Северното Черноморие с финансиране от МК по ежегодната програма за теренни археологически проучвания и теренна консервация. Научен ръководител е Н. Прахов (ЦПА и НАИМ – БАН), заместник-ръководител – И. Петкова (ЦПА), а консултант – А. Салкин. Теренната работа се състоя от 1 до 15 септември и обхвана части от аквато-

рията на Каварненския залив и на нос Шабла, като включи водолазни издирвания, морски геофизични заснемания и въздушно фотографиране с дрон.

При Каварна теренната работа бе съсредоточена пред нос Чиракман, в акваторията на Каварненското пристанище и североизточно от източната буна. В тази зона, успоредно на брега, на дълбочина от около -2 до около -10 м бе извършено морско геофизичното проучване от инж. К. Велковски. Целта беше сканиране на участъци, които ще бъдат проучвани с водолазни огледи през настоящия и следващите археологически сезони. Използваната геофизична техника е многолъчев ехолот и странично-сканиращ сонар, като устройствата са свързани с диференциален GPS и компютър със съответните софтуери, а цялата система е монтирана на надуваема лодка тип „зодиак“, за работа в плитки води. Многолъчевият ехолот събира данни за релефа на морското дъно и дълбочините, въз основа на които са създадени детайлен батиметричен триизмерен модел с резолюция от 0,20 м (обр. 1) и батиметрични карти. Те предоставят географска основа за картиране на находки на морското дъно и за планиране и провеждане на водолазни издирвания. Странично-сканиращият сонар, на база на отразени звукови вълни, представя изображение на дъното, с видими позитивни и негативни форми. Сонограмите са обединявани в сонарна мозайка (обр. 2), която дава информация за характера на морското дъно и за потенциални археологически обекти.

Обр. 1. Площ, заснета с многолъчев ехолот (К. Велковски). С червена линия – площ с разпилени архитектурни елементи от монументални градежи

Fig. 1. Area scanned with multibeam echosounder (K. Velkovski). Marked in red – the zone with dispersed architectural elements of monumental buildings

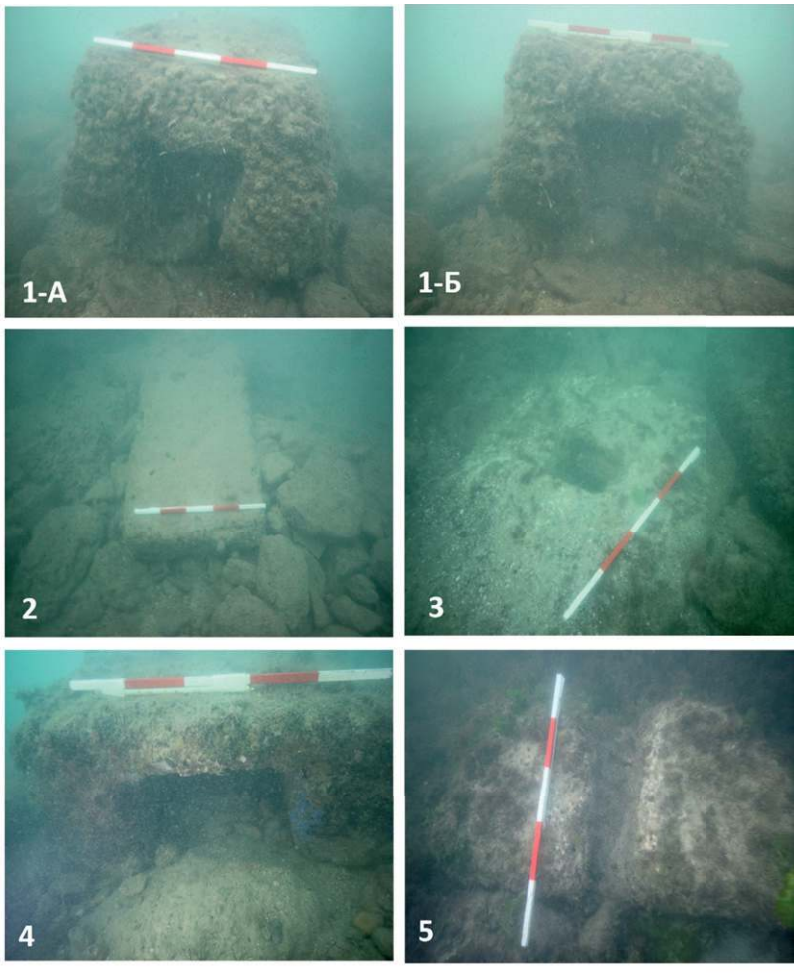
Обр. 2. Площ, заснета със странично-сканиращ сонар (К. Велковски)

Fig. 2. Area covered with side-scan sonar (K. Velkovski)

В същата зона бе извършено въздушно ортофотографско заснемане с дрон. С получените фотографии бе изработен детайлен фотограметричен теренен модел на сушата и на прилежащата акватория на дълбочина до -3 м от Б. Проданов и Т. Ламбев от ИО – БАН. Посредством RTK GPS приемник са взети опорни точки от сушата и от поставени маркери на морското дъно и е постигната хоризонтална точност от 2 см и вертикална точност от 10 см (под вода). Теренният модел покрива контактната зона суша – море, както и плитките зони, недостъпни за лодка с монтирана геофизична техника, което бе основната цел на заснемането.

От ортофотографиите е изработена фотограметрична ортомозайка с резолюция от 5 см. Тя дава добра представа за характера и текстурата на морското дъно – скалисто, каменисто или пясъчно, покритието от водорасли, скали и рифове и др.

Успоредно с геофизичните и дистанционни изследвания бяха проведени водолазни издирвания. От публикации на Г. Тончева (Тончева 1964, 44) и А. Беджев (Беджев и др. 1971, 23 – 24), член на нейния изследователски екип, е известно, че през 1961 г., първа за подводните проучвания при Каварна, пред нос Чиракман е открит фрагмент от зид в опус микстум. В публикацията на Г. Тончева е поместена рисунка на зида от А. Беджев и кратко описание, според което стената се е издигала на 1,1 м над дъното, дебела е 1,2 м, с ориентация изток – запад, в основата е изградена от добре оформени правоъгълни варовикови блокове с размери 0,75 м височина и 0,35 м ширина, над които следват три реда тухли, с дебелина на тухления пояс 0,30 м. Размерите на тухлите са 0,05 × 0,40 × 0,75 м. В публикациите не е отбелязана дълбочината на морското дъно. Според запазена картосхема на А. Беджев (от архива на

Обр. 3. Архитектурни елементи от монументални градежи в централната зона на Каварненския залив (снимки: В. Живков)

Fig. 3. Architectural elements of monumental buildings in the central area of Kavarna Bay (photographs: V. Zhivkov)

А. Салкин) зидът е открит на около 150 м от брега на границата между скалистото (на изток) и пясъчното (на запад) дъно пред носа. Силно изменената крайбрежна линия вследствие на прокарването на крайбрежен път, отвояването на акватория от морето, брегоукрепването и изграждане на западната буна, от една страна, и схематичното представяне на мястото на находката, от друга, не позволиха георефериране на картосхемата и установяване на мястото на откритието. Водолазните огледи пред нос Чиракман бяха проведени през четири дни при сравнително добра видимост (3 м) и незначително вълнение. Опитите да бъде открита стената останаха напразни, а продължаването на издирването ѝ бе оставено за бъдещите проучвания. При огледите не бяха забелязани археологически структури под вода и бяха открити единствено единични фрагменти керамика – основно стени на съдове, без диагностична стойност, поради което бяха оставени на морското дъно. Оказа се, че неуспехът при издирването на зида не е първият. Водолазната група на Г. Тончева през втората година от подводните изследвания при Каварна, 1962 г., издирва зида, но не го открива (по спомени на Т. Траянов, с когото бе проведен телефонен разговор).

Водолазни издирвания бяха извършени и в западната част на малкия залив, заключен между средната и източната буна. Там са провеждани водолазни издирвания от експедиции на А. Салкин (Салкин 2009), при които са открити редица артефакти: архитектурни елементи, глава от мраморна статуя, два бронзови подноса, фрагменти от керамични съдове, монета, каменна пушка за привързване на лодки и др. Водолазните огледи бяха проведени през четири дни при сравнително ниска видимост (1,5 – 2 м) и слабо вълнение. Внимателно бе огледана акваторията непосредствено пред и източно/югоизточно от средната буна, където морското дъно е покрито с камъни (обр. 1, червена маркировка). Сред тях бяха открити десетки блокове с правилна правоъгълна форма – по всяка вероятност деструкции от сгради. Бяха намерени блокове с оформени легла (сглобки), блокове с гнезда за скоби тип „лястовича опашка", с правоъгълни улеи или кръгли отвори (обр. 3) и един барабан от колона (обр. 4). Те бяха снимани, а на някои бе направено фотограметрично документиране. Концентрацията на тези архитектурни елементи свидетелства за разрушени монументални сгради или архитектурни съоръжения. Продължаването на изследването на тази акватория с водолазни огледи и подводни разкопки е перспективно и следва да бъде осъществено през следващите сезони.

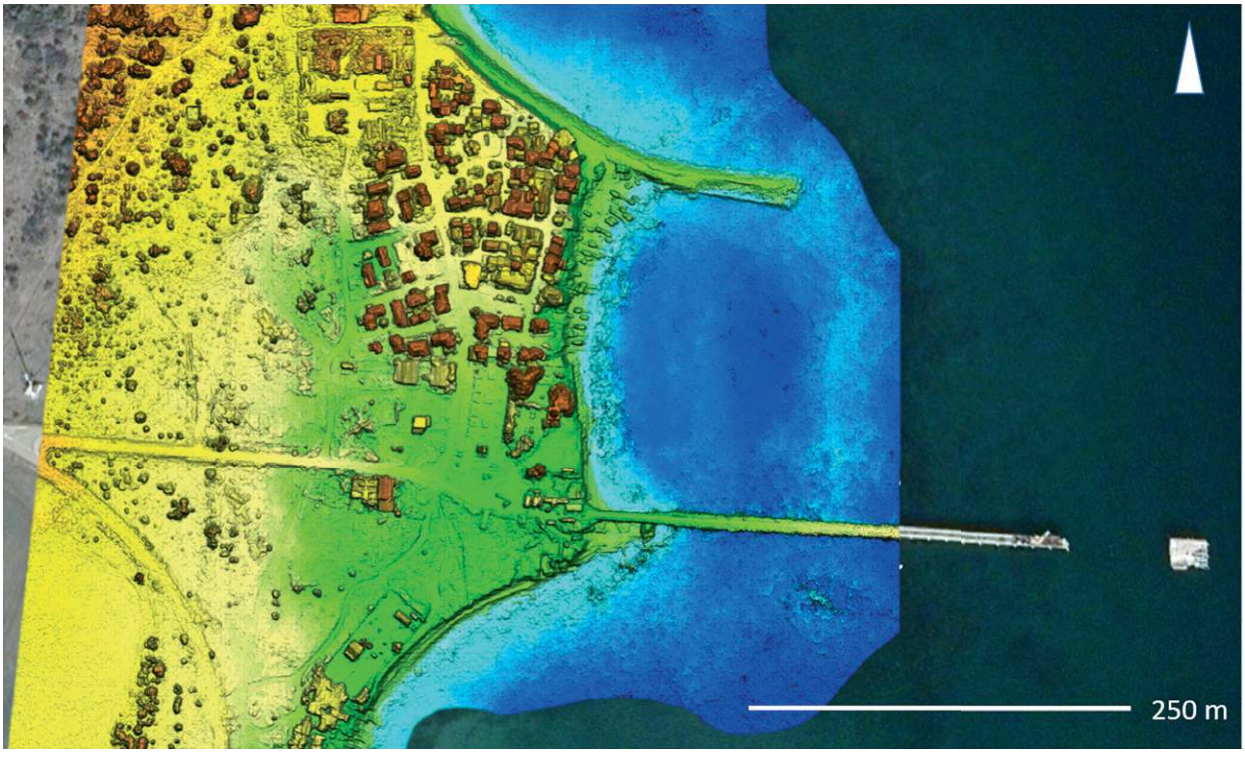
При експедиции на Г. Тончева през 1969 г. и 1971 г. е открит и проучен вълнолом под вода в източната част на Каварненския залив (Салкин 2009). Отбелязан е на картосхема в книга на Ц. Родев, участник в експедицията, срещу Зеления нос, затварящ залива на Каварна от изток. Според него съоръжението е започвало на отстояние от 150 м от брега и е дълго 120 м. Направено е от натрупани камъни, покрити с добре оформени големи плочи (Родев 1985, 34 – 35). На батиметричния теренен модел и сонограмната мозайка, както и на архивни въздушни снимки, в тази зона не бе идентифи-

цирана форма на морското дъно, която да бъде свързана с описваната структура. Подводните издирвания бяха проведени през два дни. Водолазна група от трима души направи няколко траверса успоредно на брега, на различно отстояние и дълбочина. В акваторията в непосредствена близост до буната бяха констатирани разсипи от блокове с правилна форма, които може да бъдат деструкции от архитектурни съоръжения. В тази зона бяха забелязани немного керамични фрагменти, които бяха оставени на място. При издирванията в източна и югоизточна посока не бяха открити

Обр. 4. Барабан от колона (фотомозайка: И. Петкова)

Fig. 4. Drum of a column (photomosaic: I. Petkova)

Обр. 5. Дигитален повърхностен модел, направен чрез фотограметрия от ортофотографии (Б. Проданов, Т. Ламбев)

Fig. 5. Digital surface model generated by a photogrammetric processing of orthophotos (B. Prodanov, T. Lambev)

археологически структури. Бяха намерени отделни фрагменти керамика, без диагностична стойност. На някои места бяха открити разсипи на правоъгълни блокове, които по правилната си форма създават впечатление, че са обработвани, но бе констатирано, че са естествени – следствие на характерното за района правилно нацепване на седиментните скали. Не бяха констатирани останки от древния вълнолом. Тяхното издирване следва да продължи в непосредствена близост до източната буна. Според Т. Траянов източната буна е изградена върху вълнолома, който е бил напълно затрупан.

Проучването в акваторията на нос Шабла бе ограничено поради непрекъснатите източни ветрове. Срещу блато Шабленска тузла, са известни два праисторически гроба, които могат да бъдат отнесени към средната халколитна епоха. Единият е открит от д-р Д. Дамянов през 90-те години на XX в. Той посочва мястото на археолозите И. Иванов, М. Лазаров и А. Салкин и предоставя снимки на скелет под

вода. Скелетът е в поза хокер и лежи в анатомичен ред на морското дъно на дълбочина -3 м. Другият „гроб“ (човешки кости) е открит от водолаз на няколко десетки метра от първия, на дълбочина около 5 м. Информацията е публикувана от П. Пеев (Peev 2008). В същата акватория са открити останки от един или два потънали кораба през късния османски период. Археологическият екип се срещна с Д. Дамянов, който показа мястото на находката. При водолазните огледи бе установено, че морското дъно е покрито изцяло с пласт мидени черупки, което направи издирванията безпредметни.

При нос Шабла беше осъществено въздушно заснемане с дрон в зоната на рибарското селище, където в редица публикации е отбелязвано древното пристанище Карон Лимен (Тончева 1961, 63; Лазаров 1975, 48 – 49). На база на ортофотографиите посредством фотограметричен анализ бе изработен дигитален повърхностен модел (обр. 5) и фотомозайка с висока резолюция, които ще бъдат използвани при бъдещите проучвания.

Литература

Беджев и др. 1971: А. Беджев, Т. Пасков, К. Пасков. Приключения под водата. Варна, 1971.

Лазаров 1975: М. Лазаров. Потъналата флотилия. София, 1975.

Салкин 2009: А. Салкин. Подводни проучвания в залива на Каварна. – Доклад на форум „50 години подводна археология в България“, гр. Варна, 30.10.2009 г. – Морски вестник, 2009. https://www.morskivestnik.com/mor_kolekcii/izsledwaniq/u_7.html

Тончева 1964: Г. Тончева. Потънали пристанища. Варна, 1964.

Родев 1985: Ц. Родев. Отвъд синия праг. София, 1985.

Peev 2008: P. Peev. Underwater sites in the area of Cape Shabla. – In: R. Kostov, B. Gaydarska, M. Gurova (eds.). Geoarchaeology and Archaeomineralogy. Proceedings of International Conference. Sofia, 2008, 303 – 304.

NON-DESTRUCTIVE SURVEY IN KAVARNA BAY AND THE SEA OF CAPE SHABLA

Nayden Prahov, Asen Salkin, Ivelina Petkova

Summary

In 2020, the Centre for Underwater Archaeology conducted a non-destructive marine archaeological survey in Kavarna Bay and the sea of Shabla Cape, supported by the Ministry of Culture.

Geophysical survey with multibeam echosounder and side-scan sonar was implemented in Kavarna Bay. A digital surface models (DSM) (fig. 1) and a sonar mosaic (fig. 2) were produced. In the area of Kavarna Bay and Cape Shabla, where some scholars locate the ancient harbour *Caron Limen* (Тончева 1961, 63; Лазаров 1975, 48 – 49), aerial photographic surveys with drone were conducted. Based on orthophotos and with additional bathymetric and land geodetic measurements, photogrammetry based DSMs were created to a depth of -3 m (fig. 5) as well as high resolution orthomosaics.

Diving surveys were also conducted. In the eastern and southeastern area of Kavarna Bay central jetty (fig. 1, red contour) many rectangular blocks were found, some of them with grooves as well as a drum of a column (figs. 3 and 4). These architectural elements should be associated with destroyed monumental buildings or harbour facilities. In the same area during surveys conducted by A. Salkin, many architectural elements, a head of marble statue, two bronze trays, pottery fragments, etc. had been discovered (Салкин 2009). The attempt to discover a wall in *opus mixtum* found during G. Tonceva's expedition in 1961 in front of Chirakman Cape (Тончева 1964, 44; Беджев и др. 1971, 23 – 24) and an underwater jetty discovered by her team in 1969 in front of Zeleni Nos Cape (Родев 1985, 34 – 35; Салкин 2009) were unsuccessful.

Diving survey in the sea in front of Shablenska Tuzla swamp aimed to discover remains of post-medieval shipwrecks as well as prehistoric graves known from divers (Peev 2008) was unsuccessful. The entire seabed was covered with a thick layer of shells, so the survey was canceled.

Nayden Prahov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia; Centre for Underwater Archaeology, 1 Apolonia Str., 8130 Sozopol, naydenprahov@yahoo.com
Asen Salkin, salkinasen@abv.bg
Ivelina Petkova, Centre for Underwater Archaeology, 1 Apollonia Str., 8130 Sozopol, iva_diver@mail.bg

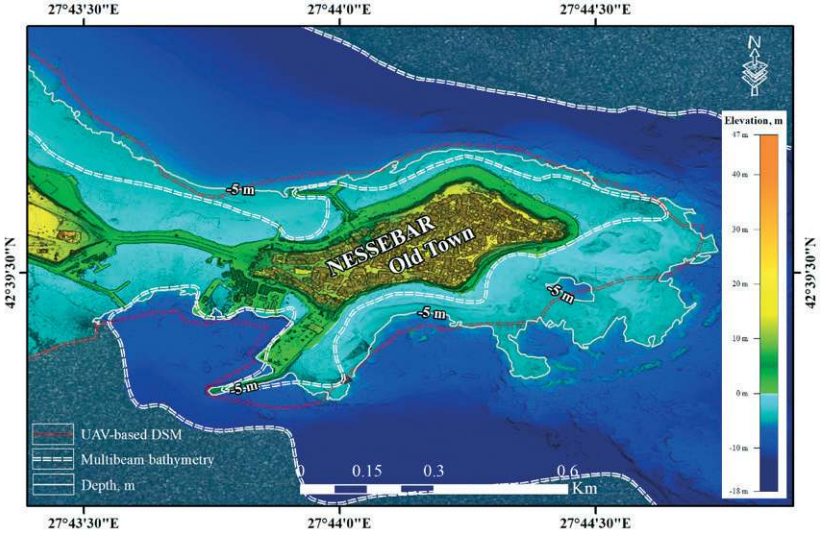
№ 30. КОМПЛЕКСНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА АКВАТОРИЯТА НА „СТАРИНЕН ГРАД НЕСЕБЪР“

Найден Прахов, Калин Димитров, Павел Й. Георгиев

През 2020 г. Центърът за подводна археология (ЦПА) към Министерство на културата (МК) продължи редовните археологически проучвания в акваторията на гр. Несебър, започнали през 2017 г. Финансирането бе осигурено от МК. Ръководител бе Н. Прахов (ЦПА и НАИМ – БАН), а заместник-ръководител – К. Димитров (ЦПА и НАИМ – БАН). Научният екип включваше: Х. Прешленов, консултант (НАИМ – БАН), археолозите от ЦПА – И. Петкова и П. Й. Георгиев, геофизика – инж. К. Велковски, геолога д-р Б. Проданов и геодезиста Тодор Ламбев (Институт по океанология – БАН). Теренната работа се състоеше от археологически разкопки, водолазни издирвания, документиране на археологически структури, геофизично заснемане с многолъчев ехолот и въздушно заснемане с дрон. Работата беше съсредоточена в акваторията западно и източно от „Южната буна“ и югоизточно от „Морска гара“.

Една от основните цели беше създаването на дигитален теренен модел (ДТМ) на полуострова и прилежащата му акватория. Досега ДТМ беше направен с многолъчев и еднолъчев ехолот за крайбрежните зони по-дълбоки от 1,5 м поради техническите ограничения и риска за работа с лодка в плитки води. За постигане на целта полуостровът и акваторията му бяха заснета с дрон, като от въздушните фотографии бе направен ДТМ посредством фотограметрична обработка със софтуер Agisoft Metashape. Резолюцията му е 0,25 м, а вертикалната точност до 0,18 м, постигната с калибриране с контролни точки на морското дъно и на сушата (Prahov et al. 2020). Фотограметричният и ехолотният ДТМ-и бяха обединени, като така за пръв път бе получен единен ДТМ на полуострова и акваторията му докъм -18 м дълбочина (обр. 1). Подобен подход е пионерски в хидрографията и в подводната археология.

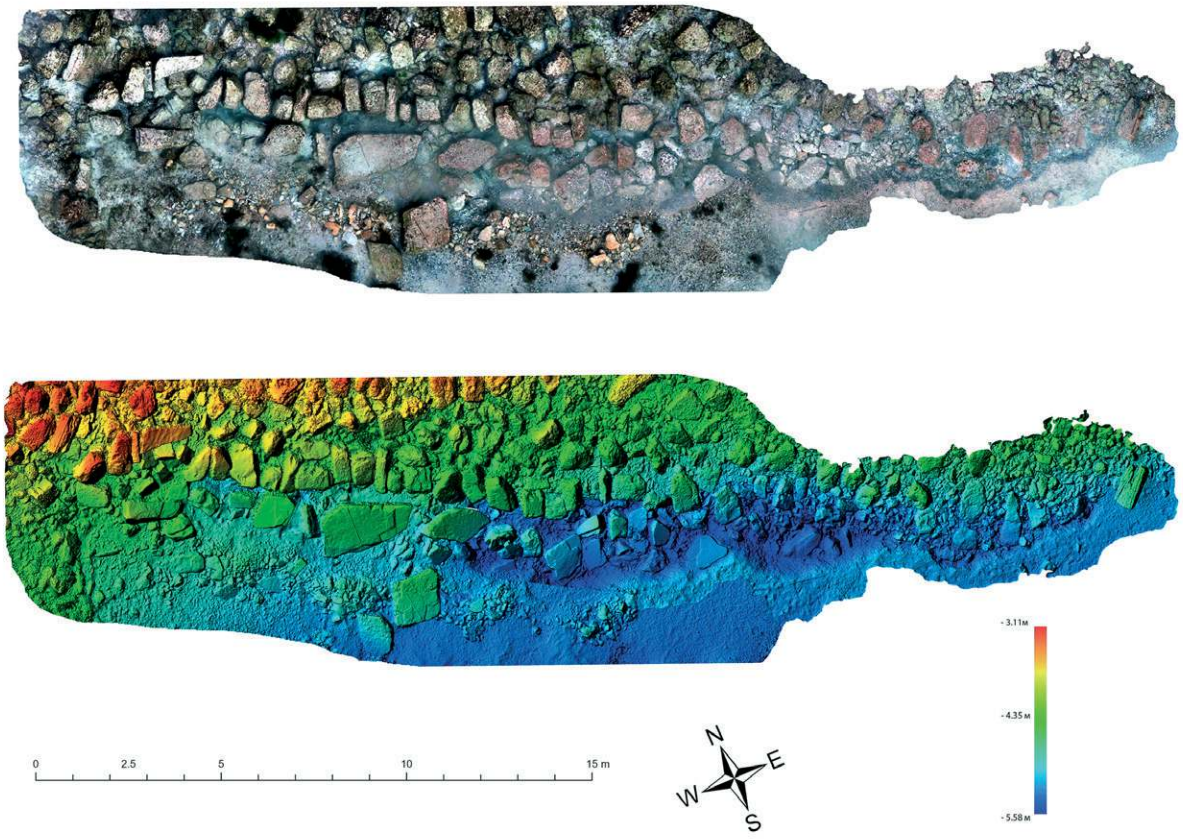
Водолазни издирвания бяха направени южно от „Морска гара“. Там по сведения и снимки, предоставени от Т. Марваков (АМ – Несебър), бе известен градеж от добре оформени блокове, плътно поставени един до друг. Той бе открит на около 5 м от брега и на дълбочина от около 0,50 м, плътно покрит с водорасли. Съоръжението е с приблизителни видими размери 2,5 × 6 м. Повърхността му е на нивото на материковата скала, а блоковете са с дебелина от около 0,30 м. Навярно структурата е основа на крепостна стена, площадка или настилка на улица. Бяха направени теренни снимки. Нейното проучване и документиране предстои.

Обр. 1. Дигитален теренен модел (ДТМ), направен от обединени данни от сканиране с многолъчев ехолот и ДТМ, произведен чрез фотограметрия. Червен пунктир – фотограметричен ДТМ, бял пунктир – ДТМ от многолъчев ехолот, бяла линия – изобата (Б. Проданов)

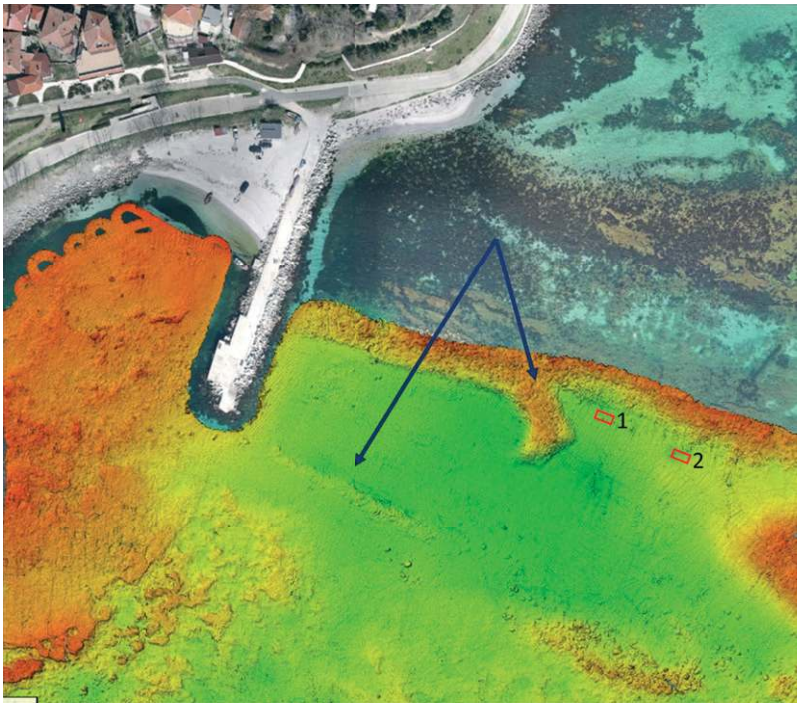
Fig. 1. Digital terrain model (DTM) produced by merged multibeam echosounder and photogrammetry DTMs. Red dashed line – photogrammetric DTM, white dashed line – DTM of multibeam echosounder, white line – isobath (B. Prodanov)

Изследването на залива западно от „Южната буна“ продължи. При водолазните издирвания бяха открити нови фрагменти от византийската крепостна стена, следваща втората изобата и още един барабан от колона, с който намерените барабани в залива стават три. При единия фрагмент от зид бе установена зидария в опус микстум, като са запазени два реда тухли, макар и силно об-

Обр. 2. Сондаж от 2019 и 2020 г. на стена от квадри с дълбочина на основата на 4,5 – 4,7 м (фотограметрична ортомозайка. П. Й. Георгиев, И. Петкова)

Fig. 2. Archaeological trench from 2019 and 2020 at depth of 4.5 – 4.7 m (orthotomosaic. P. Y. Georgiev, I. Petkova)

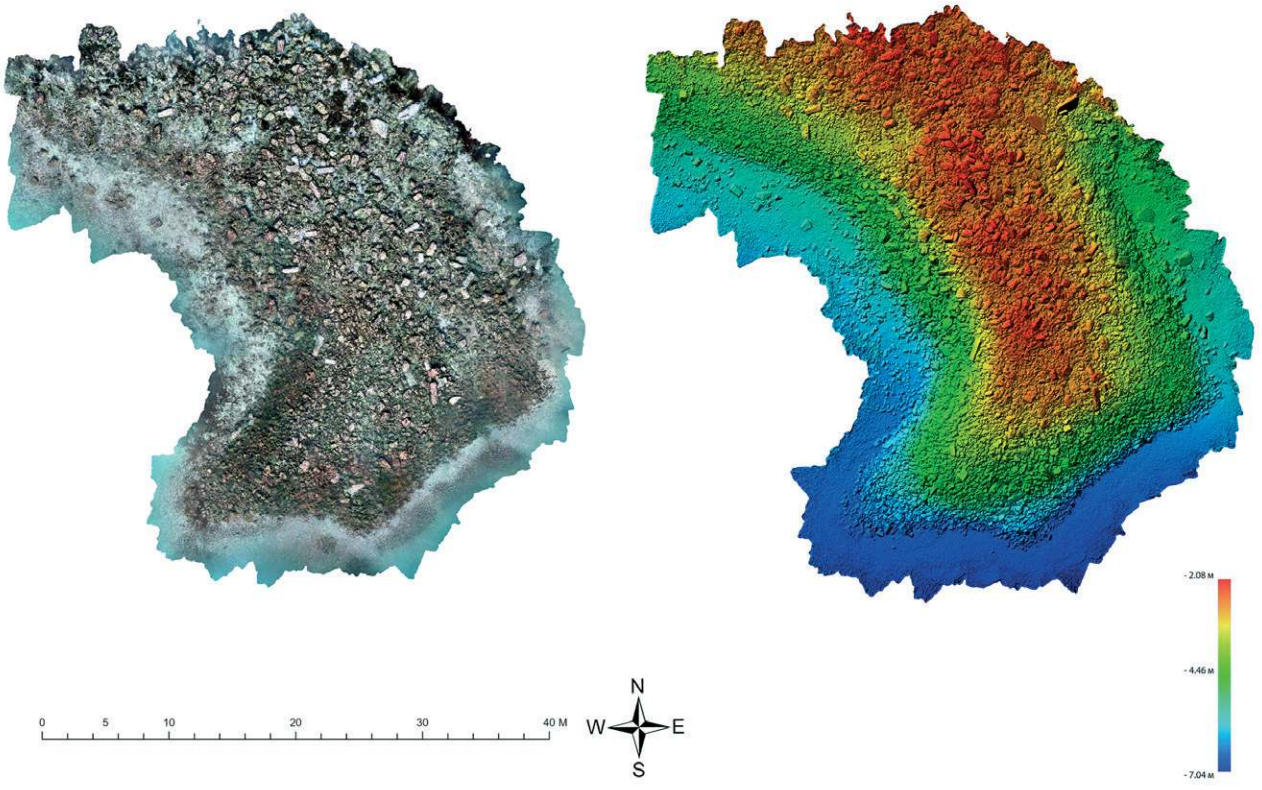
Обр. 3. Древни вълноломи източно от Южна буна (К. Велковски)

Fig. 3. The ancient breakwaters eastwards of Yuzhna buna jetty (K. Velkovski)

рушени. Два от крепостните фрагменти и трите барабана от колони са почистени от водорасли и документирани фотографски и фотограметрично. Взети са GPS координати на трите колони и на четири фрагмента от крепостната стена.

Източно от „Южната буна“ проучването бе съсредоточено върху няколко структури.

Сондажът от 2019 г., пред зида от квадри на дълбочина 4,7 м, в основата на който бяха открити пет напречни греди между камъните, бе продължен в югоизточна посока, следваща оста на запазения зид (обр. 3, траншея 1). Сондажът бе с размери 2 × 8 м, дълбочина 0,3 – 0,4 м и достигна дълбочина 4,5 – 4,7 м. Разкрита е материковата скала, върху която лежат големи блокове. Не бе открито продължение на зида и не бе намерена строителна керамика, с изключение на два фрагмента от солени, което контрастира с ре-

Обр. 4. Ортомозайка и дигитален височинен моден на Г-образен вълнолом (П. Й. Георгиев)

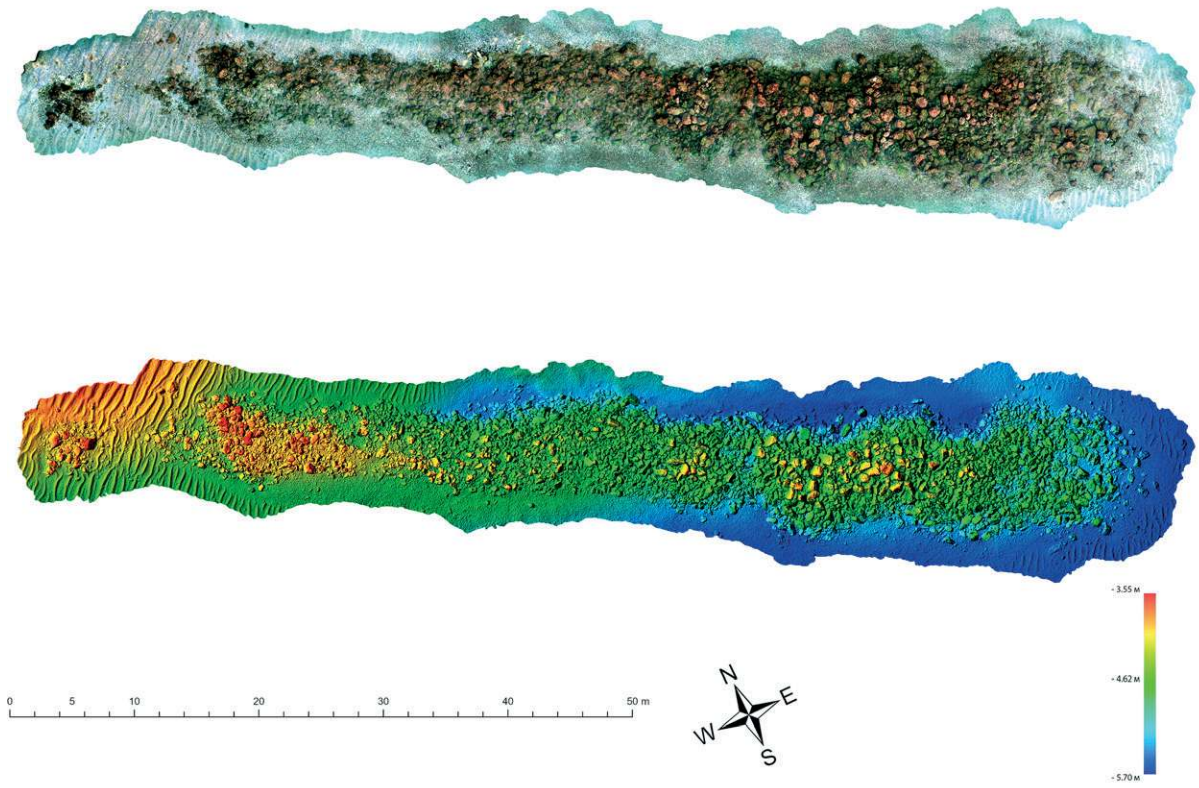
Fig. 4. Orthomosaic and Digital Elevation Model of the L-shaped breakwater (P. Y. Georgiev)

зултатите от проучването на стената през 2019 г. Въз основа на това може да се констатира, че крепостната стена или е била напълно разрушена или не е продължавала в тази посока (обр. 2).

Бе направен нов опит за локализиране на т. нар. „Дъгообразна“ или „Тракийска стена“, проучена при експедициите на Л. Огненова през 1978 г. и 1979 г. Според оставената документация и публикации тя е на дълбочина между 5 и 6 м и е със запазена дължина около 13 м. Изградена е от големи грубо оформени блокове, като между тях са открити дървени греди. Начинът на изграждане дава основание на Л. Огненова да я асоциира с предгръцкия, тракийски град (Preshlenov 2012, 511 – 512).

При експедициите през 2017 – 2019 г. бяха направени безуспешни опити структурата да бъде открита. През 2020 г. доц. д-р Х. Прешленов, на когото Л. Огненова завещава архива на експедицията ѝ, предостави детайлен план на структурите и деструкциите от фортификационни съоръжения на акваторията източно от „Южна буна“ от 1978 – 1979 г. Планът беше георефериран и бяха определени координатите на „Тракийската стена“. Бяха направени допълнителни измервания с ролетка от други структури, документирани на плана на Л. Огненова и известни от предходните археологически проучвания – стената на дълбочина 4,5 м, представена по-горе, и така наречената „Г-образна стена“, проучена през 2017 г. Оказа се, че местоположението на „Тракийската стена“ попада на равно пясъчно дъно с неголеми (до 10 – 15 см) камъни на дълбочина 4,3 м. На около 5 м северно – североизточно започва стръмен скат, покрит с големи камъни, като някои от тях имат сравнително правилна форма и наподобяват на използваните при крепостните градежи.

Бе направен сондаж с размери 1,5 × 7 м и дълбочина до 1,2 – 1,5 м (обр. 3, траншея 2). На дълбочина между -5,3 и -6 м бе достигнато древното ходово ниво покрито с големи блокове. Над него пластът е хомогенен и се състои от черупки на черна мида, рапани, тиня и пясък. В този пласт бяха открити две стъклени бутилки от последната четвърт на XX в. Очевидно е, че пластът е образуван след появата на рапана в черно море, сиреч след 60-те години на XX в. Явно по време на експедицията на Л. Огненова този пласт все още не е покривал напълно археологическите структури. Днес морското дъно в тази част е на около 4,3 м, а миденият пласт е с дебелина около 1,5 м. Сондажът бе разширен около откритите камъни. Бе открит блок с правоъгълна форма и размери 0,70 × 0,30 × 0,25 м и голям блок с жлеб за сглобка „лястовича опашка“. Не бяха идентифицирани блокове, които да оформят градеж и да бъдат интерпретирани като част от структура. Не бяха открити съвпадащи камъни с тези от

Обр. 5. Ортомозайка и дигитален височинен моден на линеен вълнолом (П. Й. Георгиев)

Fig. 5. Orthomosaic and Digital Elevation Model of the linear breakwater (P. Y. Georgiev)

чертежите на експедицията на Л. Огненова. Работата под вода бе изключително затруднена от ниската видимост (до 0,30 м), вследствие на разтворената при копаенето тиня от пласта с мидени черупки и липсата на морско течение, което да отнася мътилката. Поради дебелината на мидения пласт, затрудняващ и забавящ проучването на достигнатите деструкции и поради неблагоприятните морски условия (засилен вятър и вълнение), работата бе преустановена. Бе решено „Тракийската стена“ да бъде търсена през следващите полеви сезони, като бъде изработена стратегия за по-ефективно премахване на мидения пласт. Сондажът беше напълно запълнен с изкопаните мидени черупки, като основна заслуга за това имаше силното морско вълнение, което наложи преустановяването на работата.

През 2020 г. за пръв път бяха проучени два вълнолома, източно от „Южна буна“, забелязани през 2017 г. (обр. 3). Единият е Г-образен (обр. 4), направен от натрупани камъни с различна форма и размери, сред които има немалко сполии – правилни блокове, като някои от тях са с жлебове за греди (сглобка „лястовича опашка“) или с оформени легла за конструктивна сглобка със съседни камъни, два фрагментирани и един цял барабан от колона. Размерите на съоръжението са приблизително 45 × 45 м дължина, ширина 25 м и височина 3 м. Вълноломът се явява изкуствено продължение на естествен скалист скат, издигащ се от около дълбочина -4,5 м на (съвременното) пясъчното дъно до около -2 м, където започва скална тераса. Скатът е с посока З (СЗ) – И (ЮИ), а вълноломът е почти перпендикулярен на ската – едната му ос е С (СЗ) – Ю (ЮИ), а другата – С (СИ) – Ю (ЮЗ). Бяха направени два сондажа откъм източната и западната страна на съоръжението, за да се установи дълбочината на основата му върху морското дъно. Достигнатата дълбочина бе около -5,5 м. Към момента датирането на вълнолома би било спекулативно. Използването на сполии от античните градежи по-скоро трябва да постави изграждането на съоръжението след ранните строителни периоди на крепостните съоръжения (класически и елинистически период).

Вторият вълнолом е с линейна форма (обр. 5). Направен е от натрупани камъни с различни размери (до 0,60 – 0,80 м) и неправилна форма. За разлика от Г-образния вълнолом при него липсват сполии и не са използвани твърде големи камъни. Вълноломът се намира между Г-образния вълнолом и „Южната буна“. Посоката му е З (СЗ) – И (ЮИ). Размерите му са приблизително 82 м дължина, 8

– 15 м ширина и около 1,5 м височина. Основата му лежи на около 5,6 м в източната му част и на около 4 м в западната. В основата му бе забелязан камък с останки от хоросан и тухла. Този късноантичен елемент се явява *terminus ante quem* за съоръжението.

Двата вълнолома бяха документирани фотограметрично, като бяха изработени детайлни теренни модели и ортофотомозайка с висока резолюция. Съоръженията бяха заснети с многолъчев ехолот и е изработен батиметричен теренен модел, като е постигната разделителна способност под 0,20 м.

Литература

Прахов и др. 2020: Н. Прахов, К. Димитров, П. Георгиев. Комплексно археологическо проучване на акваторията на „Старинен град Несебър". – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 158 – 162.

Prahov et al. 2020: N. Prahov, B. Prodanov, K. Dimitrov, L. Dimitrov, K. Velkovski. Application of derial photogrammetry in the study of the underwater archaeological heritage of Nessebar. – 20th International Multidisciplinary GeoConference SGEM Geo 2020, vol. 2.2, 175 – 182.

Preshlenov 2012: H. Preshlenov. Mesambria Pontica in *orbis Romanus*. – In: R. Ivanov (ed.). Roman Cities in Bulgaria. Sofia, 2012, 493 – 536.

COMPLEX ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF NESEBAR AQUATORY

Nayden Prahov, Kalin Dimitrov, Pavel Y. Georgiev

Summary

In 2020 the Centre for Underwater Archaeology, supported by the Ministry of Culture, continued the archaeological survey of submerged *Mesambria*.

The Nesebar peninsula and its aquatory were photographed with a drone. Based on aerial photographs and with additional bathymetric and terrain georeferenced measurements a photogrammetry based digital surface model (DSM) was created to a depth of -3 m. It was combined with the multibeam echosounder based DSM thus producing a DSM of the peninsula and its surrounding sea with a resolution of less than 0.25 m (for the seafloor) up to -18 m depth (fig. 1) (Prahov et al. 2020).

An attempt was made for finding the so-called "Thracian" fortification wall discovered by L. Ognenova in the late 1970s. Based on the ground plans kept in her archive the location of the structure was determined. A trench was dug up to the ancient ground level at about -5.5 m (fig. 3, Trench 2). Massive stones, among them one with a rectangular shape and another with artificial groove, were discovered under a layer of mussel and sea snail shells. The structure will be searched in the following field seasons.

The 2019's trench in front of the wall built out of stone blocks at 4.7 m depth was extended in eastern direction. The wall does not continue there (fig. 2, Trench 1).

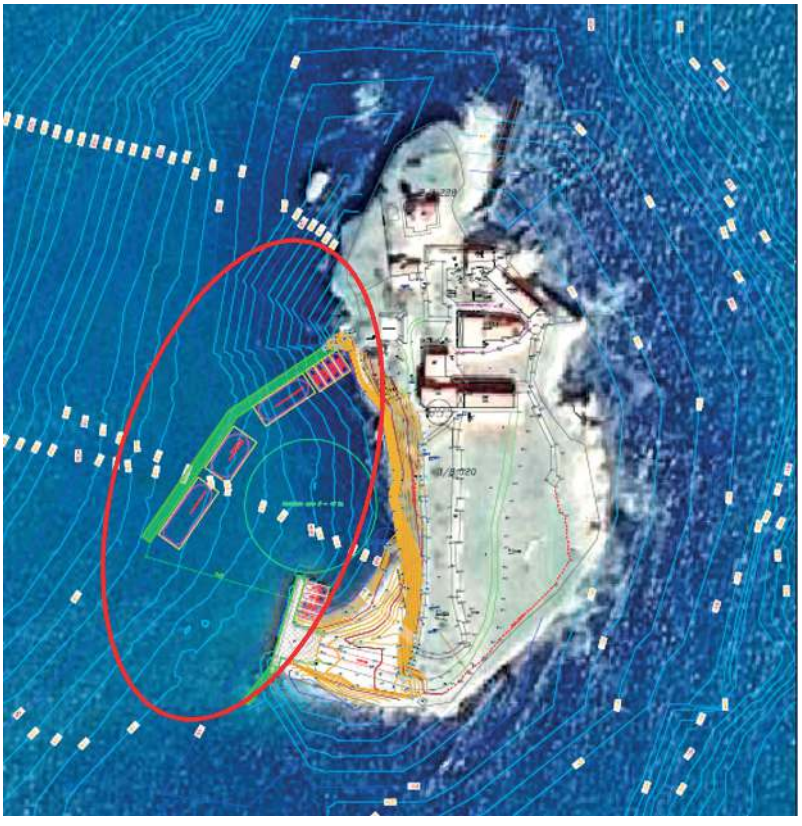
Two artificial massive breakwaters were explored on the south-eastern side of the peninsula (fig. 3). Both are made of piled stones. One is L-shaped, approximately measuring: 45 × 45 m length, 25 m width and 3 m height at depth of its base at about -5.5 m (fig. 4). Numerous *spolia* have been found among the stones. The second linear breakwater measures 82 m length, 8 to 15 m width and about 1.5 m height (fig. 5). Its eastern end is at -5.6 m and its western end – at about -4 m depth. Remains of mortar with crushed pottery were noticed on one of the stones. This late antique feature is *terminus ante quem* for the structure.

Nayden Prahov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia; Centre for Underwater Archaeology, 1 Apolonia Str., 8130 Sozopol, naydenprahov@yahoo.com
Kalin Dimitrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia; Centre for Underwater Archaeology, 1 Apolonia Str., 8130 Sozopol, kalin.d@abv.bg
Pavel Y. Georgiev, Centre for Underwater Archaeology, 1 Apollonia Str., 8130 Sozopol, georgiev.py@gmail.com

№ 31. КОМПЛЕКСНО ПРОУЧВАНЕ В АКВАТОРИЯТА НА ОСТРОВ СВ. АНАСТАСИЯ, БУРГАСКИ ЗАЛИВ

Найден Прахов, Даниела Стоянова, Ивелина Петкова

През 2020 г. е проведено спасително проучване във връзка с проект „Реконструкция и разширяване на съществуващ пристан и изграждане на нов пристан за малки плавателни съдове на остров Света Анастасия". Проектът предвижда създаване на пристанище от западната страна на острова, където се намира единственият залив по бреговете му, защитен от доминиращите източни и североизточни ветрове (обр. 1). Вероятно и в миналото тук е имало пристан за осъществяване на товароразтоварна дейност и посещаване на острова. Именно в тази зона при подводни археологически проучвания през 1973 г., ръководени от И. Карайотов, са открити многобройни керамични фрагменти, датирани основно през Късната античност (IV – VI в.) и Ранното средновековие (VI – VIII в.) и свързани вероятно с обитаването на острова. Човешкото присъствие там е установено и датирано при три археологически експедиции, проведени досега: две на сушата – през 1970 г. с ръководител М. Лазаров и през 1972 г. с ръководител И. Карайотов, и споменатата по-горе подводна, както и от случайни находки от острова и акваторията му, откривани през годините. Те разкриват археологически материали от римската епоха (един фрагмент от *terra sigillata* и една монета от III в.), Късната античност (IV – VI в.), Ранното и Късното средновековие (VII – XVIII в.). По-късните материали са свързани с функционирането на манастира на острова. Археологическият контекст на по-ранните материали не е изяснен (Карайотов 2004).

Обр. 1. Графичен проект за реконструкция и разширяване на съществуващ пристан и изграждане на нов пристан за малки плавателни съдове на о. Света Анастасия; в червено – зона на водолазни издирвания

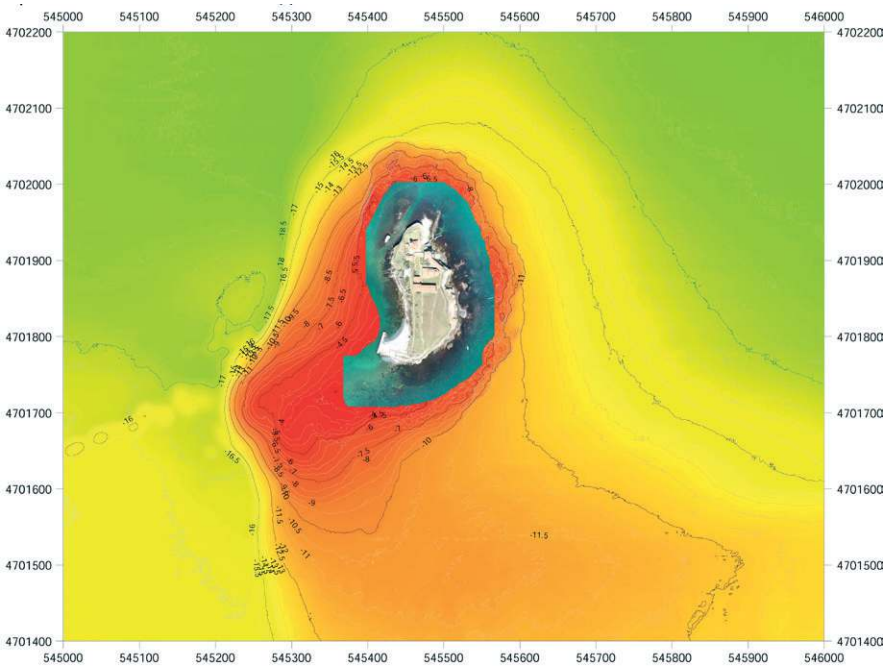
Fig. 1. Project for reconstruction and expansion of an existing jetty |and construction of a new jetty for small vessels on the island of St. Anastasia; in red – diving survey area

В акваторията на острова бе извършено морско геофизично проучване от инж. К. Велковски. Използваната геофизична техника е многолъчев ехолот, странично-сканиращ сонар и поддънен профилограф, монтирани на моторен кораб „Христина", собственост на ЦПА.

Многолъчевият ехолот събира данни за релефа на морското дъно и дълбочините, въз основа на които са създадени детайлен батиметричен триизмерен модел с резолюция от 20 см (обр. 2) и батиметрична карта. За допълване на батиметричната информация в плитката акватория и контактната зона със сушата бе извършено безпилотно въздушно ортофотографско заснемане с дрон. С получените фотографии бе изработен детайлен фотограметричен теренен модел на сушата и на прилежащата акватория от Б. Проданов и Т. Ламбев от ИО – БАН. Посредством RTK GPS приемник са взети опорни точки от сушата и от поставени маркери на морското дъно и е постигната хоризонтална точност от 2 см и вертикална точност от 10 см (под вода) на дълбочина до -3 м (обр. 3).

Странично-сканиращият сонар, на база на отразени звукови вълни, представя изображение на дъното, с видими позитивни и негативни форми. Сонограмите са обединявани в сонарна мозайка, която дава информация за характера на морското дъно и за потенциални археологически обекти видими на повърхността.

Изследването с поддънния профилограф даде данни за геоморфоложкия характер на дъното. В близост до острова дъното е скалисто – продължение на скалистия терен под вода. На дълбочина под -3 м са установени седименти, чието количеството постепенно нараства в дълбочина.

Обр. 2. Дигитален батиметричен теренен модел, изработен от данни от многолъчев ехолот (К. Велковски)

Fig. 2. Digital Bathymetric Model, generated from multibeam echosounder data (K. Velkovski)

Тези дистанционни изследвания не установиха обекти на морското дъно, притежаващи характер на недвижима културна ценност, но дадоха информация за геоморфологията на острова и морското дъно и помогнаха при планиране на водолазната работа.

Археологически разкопки бяха проведени в рамките на два дни. Бяха направени девет малки точкови сондажа с площ от около 1 – 1,5 м и дълбочина между 0,4 и 1,2 м на места с пясъчно дъно. Зоната на сондажите бе ограничена от забраната за закотвяне в акваторията на инвестиционното намерение поради инфраструктурата по дъното – тръбопроводи и кабели, свързани със сградите на острова. Поради това сондажите бяха направени в близост до кея, където бяха разположени помпите, захранващи ежекторите. Максималното отстояние на сондажите от кея бе около 50 – 60 м, колкото позволиха техническите възможности. При сондажите в плитката зона до -3,5 м, в близост до брега, бе изчерпан пясъкът и достигнато скалното дъно. Дълбочината на сондажите бе между 0,3 – 0,5 м. При сондажите на дълбочина около -4 – -5 м под повърхностния пясъчен пласт (до 0,30 м) бе достигнат пласт черупки от черна мида и стрида, който продължи в дълбочина над 1,2 м в грунта при два сондажа, при които не бе достигната скалната основа. При деветте сондажа не бяха констатирани никакви културни ценности.

Водолазни огледи бяха проведени в четири дни, при спокойно море и ниска видимост (1,5 – 2,5 м) като бе покрита цялата акватория на бъдещото пристанище. Морското дъно бе сравнително чисто – без водорасли и натрупани седименти в плитката зона до около -3.5 м. На дълбочина под -3,5 м дъното е равно и е изцяло покрито с пласт мидени черупки, пясък и тиня, което прави водолазното издирване безпредметно. Поради това водолазните издирвания бяха съсредоточени в близката акватория до брега, на дълбочина между -1 и -3,5 м Това бе и най-перспективната зона, от една страна заради чистото дъно, а от друга заради вероятността именно в тази зона да се е намирал някогашен кей (скеле), който да е обслужвал острова. Обикновено на такива места се откриват и най-многобройни материали, свидетелстващи за товаро-разтоварни дейности и обитаването на острова. При водолазните огледи бяха открити около 30 фрагмента от строителна керамика и два фрагмента от амфорна тара, основно на дълбочина до -3,5 – -4 м, в каменисти участъци, между и под камъните. Находките са следните:

- Два неголеми фрагмента от амфори. Единият е от Late Roman Amphora 1 (LRA 1) (IV – VII в.).
- Двайсет и пет фрагмента от извити покриващи керемиди, които по-всяка вероятност са късноантични, но не е изключено някои от тях да са средновековни (обр. 4).
- Фрагмент от плоска керемида, лаконски тип, навярно от III – VI в. (обр. 4).

Обр. 3. Дигитален повърхностен модел, изработен чрез фотограметрия от ортофотографии (Б. Проданов и Т. Ламбев, ИО – БАН)

Fig. 3. Digital surface model generated by a photogrammetric processing of orthophotos (B. Prodanov and T. Lambev, IO – BAS)

- Фрагмент с графит (обр. 4).
- Фрагмент от коринтска плоска керемида – фракция (обр. 5).

Коринтската плоска керемида, заради размерите си, е рядка находка. Те са: дължина 14,3 см (определя се от позицията на челния борд), запазена ширина – 28,0 см, височина на челния борд 4,5 см, височина на горен борд 5,5 см, дебелина в основата му 2,0 см, дебелина на плоската част 2,0 см. Глина: горна повърхност – червеникаво жълта на цвят (Munsell 5YR, 6/6), лом – червено-кафяв (Munsell 5YR, 4/3). В тестото има много кварцови примеси. По повърхността има налепи, включително черупки от миди.

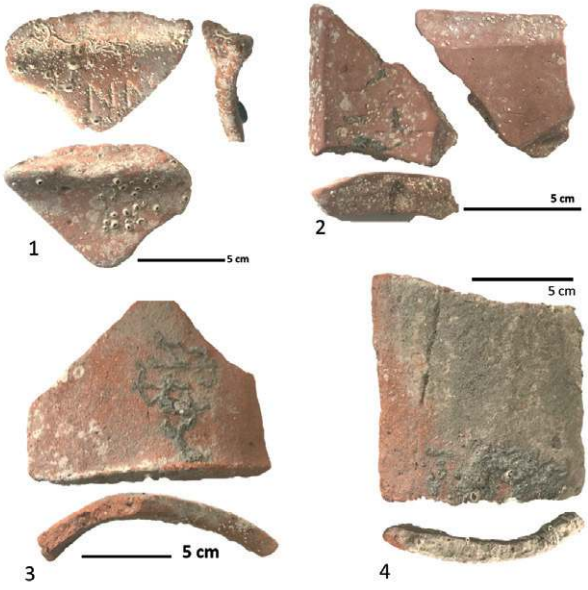
Керемидата се състои от плоска част, в долния край на която върху долната основа е оформен челен борд, за закрепване към предходната керемида. В горния край има висок борд. Обичайно при редовите плоски керемиди борд с такъв профил е разположен от двете страни по дължината ѝ, т. нар. „странични бордове". В горния край има напречен вал, който тук е заменен с висок борд. Не е изключено странични бордове, свързани с горния борд, да са били налице и тук, ако се съди по скосяването в единия края на челния борд. Запазената изцяло дължина е приблизително ¼ от дължината документирана при плоските керемиди от елинистическата епоха в Западнопонтийското крайбрежие и особено в Аполония Понтика (Дремсизова 1963, 321). Оформянето на горен борд с такъв профил дава възможност да се предположи специфична функция на керемидата, а именно, че е поставяна непосредствено до билото на покрива, за да бъде покрита от билна керемида. Профилите на челния и горния борд, както и характеристиките на глината позволяват фрагментът да се датира най-общо в елинистическата епоха.

Плоската керемида коринтски тип е най-ранната находка открита досега на острова и в неговата акватория, заедно с оловен щок от котва (Карайотов 2004). Възможно е тя да е свързана с по-ранно обитаване на острова, отколкото засвидетелстваното до момента при археологическите проучвания. Следи от обитаване от различен характер от предримската епоха са засвидетелствани на повечето острови по западното и северозападното черноморско крайбрежие – о. Св. Кирик и Юлита, о. Св. Иван, о. Змейний (Змийски, Украйна), о. Березан и др.

Литература

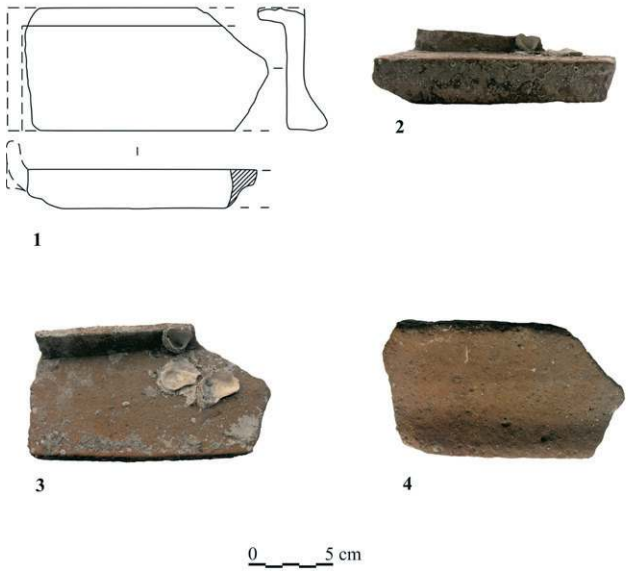
Дремсизова 1963: Ц. Дремсизова. Керемиди с печати от некропола на Аполония. – В: И. Венедиков, Т. Герасимов, Ц. Дремсизова, Т. Иванов (съст.) Аполония. Разкопки в некропола на Аполония през 1948 – 1949 г. София, 1963, 321 – 324.

Карайотов 2004: И. Карайотов. Остров Св. Анастасия. Бургас, 2004.

Обр. 4. Керамични фрагменти, открити под вода: 1 – фрагмент с графит; 2 – фрагмент от лаконски тип плоска керемида; 3, 4 – фрагменти от извити покриващи керемиди (Н. Прахов)

Fig. 4. Pottery fragments found underwater: 1 – a fragment with graffito; 2 – a fragment of a flat tile, Laconic-type; 3, 4 – fragments of cover roof tiles (N. Prahov)

Обр. 5. Фрагмент от коринтски тип плоска керемида (Д. Стоянова, П. Минков)

Fig. 5. Fragment of a Corinthian-type flat tile (D. Stoyanova, P. Minkov)

COMPLEX SURVEY IN THE SEA OF ST. ANASTASIA ISLAND, GULF OF BURGAS

Nayden Prahov, Daniela Stoyanova, Ivelina Petkova

Summary

In 2020, a complex maritime archaeological survey was conducted in the sea adjacent to St. Anastasia island, preceding the construction works of a harbour on the west side of the island (fig. 1). A complex geophysical and remote sensing survey, small scale excavations and a diving survey were conducted. A digital terrain model (DTM) was created with multibeam echosounder data by K. Velkovski (fig. 2). Another DTM of the coast and the adjacent sea, created by orthophotos with photogrammetry methods, was produced by B. Prodanov and T. Lambev from the Institute of Oceanology – BAS (fig. 3). A side-scan sonar and sub-bottom profiler survey were also conducted. The geophysical and remote sensing surveys did not indicate any artificial structure on the seafloor but gave idea of the seafloor morphology and the results were used for planning the underwater work.

Nine small scale archaeological trenches were excavated in areas with sandy seafloor. Those on depth between -2.5 m and -3.5 m reached the bedrock at about 0.3 – 0.5 m depth in the ground. Those at bigger depth (up to -5 m) could not penetrate the thick layer of mussel and oyster shells, which continued deeper than 1.2 m in the ground. No archaeological material was found in the trenches. The diving survey did not register any archaeological sites but resulted in the discovery of about 30 pottery fragments as follows (fig. 4):

- Two small amphorae fragments, one of them identified as LRA 1 (4th – 7th c.).
- Twenty-five fragments of curved roof tiles, which are most likely late antique, but it is possible that some of them are medieval.
- A fragment of a flat tile, Laconic-type, probably from 3rd – 6th c.
- A fragment with graffito.
- A fragment of a Corinthian flat tile, which is the earliest find discovered on the island and the adjacent sea. Due to its size, it is a rare find (fig. 5).

Nayden Prahov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia; Centre for Underwater Archaeology, 1 Apolonia Str., 8130 Sozopol, naydenprahov@yahoo.com
Daniela Stoyanova, Sofia University "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, daniela.stoyanova.su@gmail.com
Ivelina Petkova, Centre for Underwater Archaeology, 1 Apollonia Str., 8130 Sozopol, iva_diver@mail.bg

№ 32. ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ В РАЙОНА НА ПРИСТАНИЩЕТО НА РИБАРСКО СЕЛИЩЕ В ЗАЛИВ ЧЕНГЕНЕ СКЕЛЕ ПРИ БУРГАС

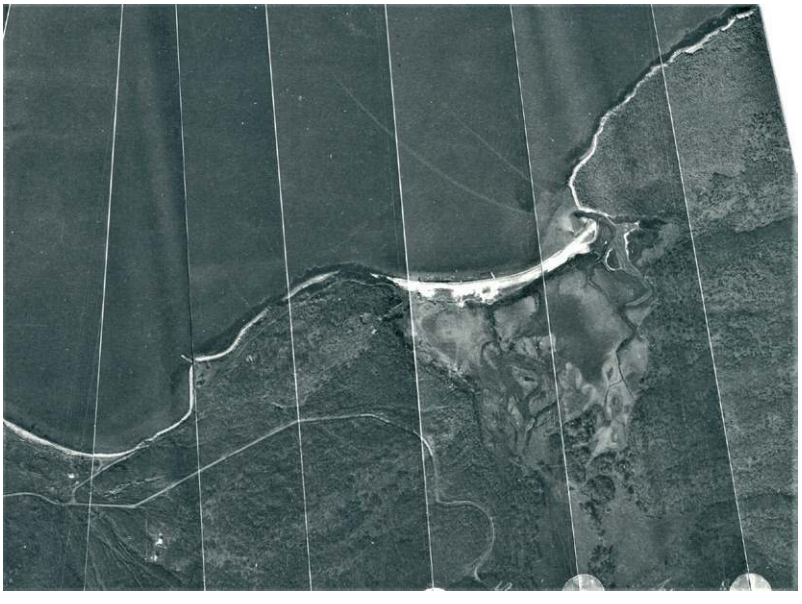
Найден Прахов, Ивелина Петкова

През 2020 г. е проведено морско археологическо недеструктивно спасително проучване във връзка с модернизация и разширение на рибарското пристанище на Рибарско селище в залив Ченгене скеле, гр. Бургас. Проектът предвижда създаване на защитено пристанище (лодкостоянка) за малки кораби чрез изграждане на нови вълнезащитни съоръжения.

Акваторията досега не е изследвана археологически. Тотални археологически обходи на сушата също не са провеждани. В района се регистрирани отделни обекти (могили, следи от обитаване от античната и бронзовата епоха), но те не попадат в непосредствената околност на инвестиционното намерение (Гюзелев 2009, 105).

Преди построяването на рибарското селище и прилежащото му пристанище местността е представлявала малка крайбрежна заблатена долина, през която е протичала р. Отманлийска и няколко потока, вливащи се в неголям залив със северозападно изложение (обр. 1). По всяка вероятност през праисторията, при по-ниско относително морско ниво, тази долина е представлявала подходящо място за обитаване. Условията за това са наличието на реката и други сладки водоизточници и защитеността от преобладаващите морски северни и североизточни ветрове. При покачването на морското ниво и заливането на древното крайбрежие акваторията на съвременното пристанище, а навярно и част от съвременната крайбрежна долина, се е превърнала в добре защитен залив от ветровете. Постепенно наносите от р. Отманлийска са запълнили долината и оформили съвременната крайбрежна геоморфоложка ситуация. Поради тези причини и въпреки липсата на регистрирани археологически обекти и материали, акваторията на инвестиционното намерение е оценена като зона с висок археологически потенциал и е проведено спасителното археологическо проучване.

Извършено е батиметрично сканиране с еднолъчев ехолот. Въз основа на придобитите данни е изработен батиметричен теренен модел. Установено е, че дълбочината в акваторията на пристанището е до около -3 м, като в голямата си част е до -1 – -1,5 м (обр. 2). За допълнителното изясняване на теренната ситуация бе предоставен дигитален теренен модел на района от д-р Б. Проданов и инж. Т. Ламбев, ИО – БАН (обр. 2).

Обр. 1. Немска въздушна ортофотографска мозайка на източната част на залив Ченгене скеле от 1918 г. Архив на братя Шкорпил, Научен архив, БАН

Fig. 1. German aerial orthophoto mosaic of the eastern part of Chengene Skele Bay from 1918. Archive of Shkorpil brothers, Scientific Archive, BAS

Сканирането с поддънен профилограф за установяване на характера на седиментите и стратиграфията на морското дъно, показа, че в акваторията на пристанището дъното е образувано от пясъчно-тинести седименти с дебелина на места над 2 м, натрупани вследствие на оттока от Отманлийска река. На места бе регистрирано погребано от седиментите старо дъно – навярно на залива преди затлачването му, на дълбочина около -2 м. Опитите да бъде регистриран по-дълбок и по-стар терен бяха безуспешни поради невъзможността на сигнала на профилографа да пробие плътните седименти.

Заснемането със странично-сканиращ сонар като визуализираща система за придобиване на ин-

Обр. 2. Батиметричен теренен модел, изработен от данни от еднолъчев ехолот – К. Велковски (вляво); Дигитален теренен модел, изработен чрез фотограметрия от ортофотографии –Б. Проданов и Т. Ламбев, ИО – БАН (вдясно); подложка – сателитно изображение на Google Earth

Fig. 2. Bathymetric terrain model, generated from single-beam echo sounder data – K. Velkovski (left); Photogrammetrically generated Digital Terrain Model made of orthophotos – B. Prodanov and T. Lambev, IO – BAS (right); background – a satellite image of Google Earth

Обр. 3. Места на намиране на останки от скели и строителна керамика: жълто – дървени колове под вода; червено – зона на намиране на строителна керамика и останки от две скели на брега; подложка – сателитно изображение на Google Earth

Fig. 3. Locations of remains of wharves and tiles and bricks scatters: yellow – piles underwater; red – area of finding of tiles and bricks and remains of two wharves on the shore; background – a satellite image of Google Earth

Обр. 4. Колове под вода – навярно останки от скеля

Fig. 4. Underwater piles – probably remains of a wharf

Обр. 5. Разсип от строителна керамика и греда от скеля на брега

Fig. 5. Scatter of tiles and bricks and wharf's posts on the shore

формация за характера на морското дъно и за наличието или отсъствието на предмети с изкуствен характер, както и проведените водолазни издирвания, установиха, че на морското дъно са видими единствено съвременни артефакти, свързани с функционирането на пристанището (котви, битови отпадъци, части от потънали плавателни съдове и др.).

При геофизичното проучване и водолазните огледи не е установено наличието на видими културни ценности в акваторията на инвестиционното намерение. Направените констатации не отхвърлят възможността за наличие на археологически материали в дълбочина, под пласта съвременни седименти. Поради това становището на експертната комисия към МК (№ 33-00-168 / 02.06.2020 г.), приела резултатите от археологическото проучване, е, че бъдещи удълбочителни дейности в акваторията следва да бъдат съпроводени с археологическо наблюдение.

По време на археологическото проучване бе направен оглед на брега и акваторията югозападно от зоната на инвестиционното намерение. От археолога В. Драганов бе получена непубликувана информация за откриването през 80-те години на XX в. на фрагменти от керамични съдове от бронзовата епоха по източния бряг на залива, югозападно от зоната на инвестиционното намерение. Огледите по брега не дадоха резултат, тъй като на местата на намиране на керамиката брегът е бил укрепен с насипване на строителни материали. При огледите под вода, на около 20 м от брега (UTM: 542904 E; 4697690 N) и на дълбочина от около 1 м бяха открити стърчащи от дъното четири дървени кола в линия, на отстояние 0,1 – 0,3 м един от друг. Диаметърът им е 8 – 12 см. При почистването им за документиране не бе намерен археологически материал. Навярно са останки от скеля (обр. 3, 4). Следи от други две скели бяха открити при обход по брега, в по-дълбоката, южна част на залив Ченгене скеле (обр. 3, 5). Останките представляват стърчащи от пясъка колове на границата на брега и морето (UTM 35 T: 542597 E, 4697607 N и 542702 E, 4697608 N). Едната е с правоъгълно сечение, а от останалите на повърхността се виждат единствено сърцевините на дървените стълбове. Покрай тях по плажа има разсипи от строителна керамика – тухли, включително и деформирани при изработването им, и извити „турски“ керемиди. На някои места по плажа концентрацията им е много висока – над пет фрагмента на м^2. Бе открит и малък фрагмент от керамична лула. Тези материали свидетелстват за производствена дейност на строителна керамика, навярно през XIX и първата половина на XX в., и за износа ѝ по вода.

Залив Ченгене скеле е изключително интересен от историческа и археологическа перспектива. През праисторията, при по-ниско морско ниво, е представлявал крайбрежна долина с добри предпоставки за обитаване – наличие на източници на сладка вода, близост до морето, равнинен терен, една или две вливащи се в морето реки и др. След покачването на относителното морско ниво тази долина се превръща в дълбок морски залив, защитен от ветровете и поради това със слаба вълнова активност. Споменат е в редица лоции и пътеписи от XVIII в. насетне като едно от добрите убежища при корабоплаването по западното черноморско крайбрежие.

До 2020 г. заливът и крайбрежието му са слабо проучени археологически. Основните изследвания са исторически (Райчевска 2014). През 2020 г. в района бяха проведени няколко археологически експедиции, които дадоха нова информация за миналото на залива. Това са археологически разкопки на нос Чироза и водолазни издирвания в акваторията му с ръководител И. Христов[1]; подводни разкопки при нос Чироза и на находище на стъклени съдове източно от носа, както и водолазни огледи в западната част на залив Ченгене скеле с ръководители Н. Прахов и И. Христов[2]; подводни проучвания при о. Св. Анастасия[3] и настоящото проучване. През 2021 г. археологическите изследвания в залива ще продължат.

Литература

Гюзелев 2009: М. Гюзелев. Западният понт между Емине и Босфора през първото хилядолетие пр. Хр. Бургас, 2009.

Райчевска 2014: Ц. Райчевска. За името Ченгене скеля и неговите интерпретации. – Известия на Националния исторически музей, XXVI, 2014, 167 – 178.

UNDERWATER SURVEY IN THE AREA OF RIBARSKO SELISHTE HARBOUR IN CHENGENE SKELE BAY NEAR BURGAS

Nayden Prahov, Ivelina Petkova

Summary

In 2020, a maritime non-destructive archaeological survey was conducted in the adjacent sea to Ribarsko selishte village (Fisherman village) at Chengene Skele Bay, preceding the upcoming reconstruction of the fishing harbour (fig. 1). A complex geophysical and remote sensing survey as well as diving survey were conducted. A digital terrain model (DTM) was created with single beam echosounder data (fig. 2, left). Another DTM of the coast and the adjacent sea, created with photogrammetry methods, was provided by B. Prodanov and T. Lambev from the Institute of Oceanology, BAS (fig. 2, right). DTMs represent well the seafloor morphology and bathymetry. The sea bottom is flat and sandy and the deepest parts of the area of interest are about -3 m. The survey with sub-bottom profiler aiming to record the sea bottom stratigraphy was partly successful. The sound pulses could not penetrate deeply the sandy and silty sediments. Only in some places a stratigraphic layer, probably buried ancient seafloor, was recorded at about 2 m depth in the ground (about -3.5 m depth). The survey with side-scan sonar recorded the sea bottom surface with various objects on it. The following diving survey found that all of them are modern materials. No archaeological sites or artefacts were found. The potential existence of buried archaeological materials gave ground to the Ministry of Culture to request archaeological monitoring of future digging activities.

A walking and a diving surveys were conducted in the southwest direction along the shore. Three remains of wooden wharves were discovered (fig. 3). One underwater at -1 m depth (fig. 4) and two on the shore (fig. 5). On the beach around them numerous fragments of bricks and curved roof tiles were found, a small clay pipe and glazed pottery fragments. They are related to a building ceramics workshop in the vicinity, functioning probably in the 19th – early 20th c. and its production export by sea.

Nayden Prahov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia; Centre for Underwater Archaeology, 1 Apolonia Str., 8130 Sozopol, naydenprahov@yahoo.com
Ivelina Petkova, Centre for Underwater Archaeology, 1 Apollonia Str., 8130 Sozopol, iva_diver@mail.bg

[1] За резултатите виж публикациите на И. Христов в настоящия том.
[2] За резултатите виж публикациите на Н. Прахов и И. Христов в настоящия том.
[3] За резултатите виж публикацията на Н. Прахов и колектив в настоящия том.

№ 33. ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ В АКВАТОРИЯТА НА НОС ЧИРОЗА, ОБЛ. БУРГАС

Найден Прахов, Иван Христов

През 2020 г. са проведени подводни археологически разкопки в акваторията на нос Чироза, в западната част на залив Ченгене скеле, в Бургаския залив. Научни ръководители са Н. Прахов (ЦПА и НАИМ – БАН) и И. Христов (НИМ). Финансирането е осигурено от РИМ – Бургас и Община Бургас, а експедицията е осъществена в рамките съвместната програма за проучване на миналото на бургаското крайбрежие на ЦПА и РИМ – Бургас.

Целта на проучването е обогатяване на археологическата карта на Бургаския залив и изясняване на ситуацията в акваторията на нос Чироза във връзка с археологическите разкопки на носа и подводните издирвания, извършени по-рано същата година от И. Христов[1].

При разкопките на носа е открит укрепен център от II – I в. пр. Хр., датиран основно по събраните керамични фрагменти – от местни съдове, изработени на ръка и от амфорна тара.

В акваторията на носа, при водолазните издирвания, са събрани разнородни археологически материали с широка датировка – строителна, битова и транспортна керамика (над 100 фрагмента), бойна топка, част от каменен щок. Същевременно е извършено батиметрично заснемане с многолъчев ехолот и странично-сканиращ сонар и въздушно фотографиране с дрон. Археологическите материали са откривани върху каменистото дъно около носа, основно източно от него, на дълбочина до -4 м. Научният екип поставя въпроса дали големият брой строителни материали – няколко обработени правоъгълни квадри, фрагменти от гръцка строителна керамика (солени и калиптери), римски и късноантични тегули и имбрекси, може да бъде свързан със съществуването на сгради в подножието на носа, разрушени и залети при покачването на относителното морско ниво и абрадирането на брега. Това даде основание за провеждането на подводни разкопки с цел установяване на наличие на археологически структури.

Обр. 1. Сателитно изображение на Google Earth; 1 – археологически сондаж при нос Чироза; 2 – археологически сондаж в залив Ченгене скеле; в червено – зона с разпръснати стъклени фрагменти

Fig. 1. Google Earth satellite imagery; 1 – archaeological trench near Chiroza Cape; 2 – archaeological trench in Chengene Skele Bay; in red – area with dispersed glass fragments

Разкопките при нос Чироза са предшествани от водолазни огледи в рамките на един ден с цел избор на място за археологическия сондаж. Не са открити видими следи от деструкции на сгради, а единствено отделни керамични фрагменти. Установено е, че дъното е скалисто и каменисто, с малко пясъчни петна, което силно редуцира възможностите за провеждане на археологически разкопки. Каменистите участъци са покрити с различна по големина камъни с неправилна форма, като липсват индикации, че са останки от разрушени сгради. Огледани са две квадри, които са на отстояние от десетина метра един от друг. Едната е на дълбочина около -1,2 м и отстояние 10 м от клифа, а втората е на дълбочина -1,5 м и отстояние 20 м. Изказано е предположение, че те са котви на талян. Тази хипотеза е потвърдена от местни хора, които разказаха за наличието

[1] Резултатите са публикувани в настоящия том от проучвателя И. Христов.

Обр. 2. Капаци на стъклени съдове (документация: М. Попова, НИМ)

Fig. 2. Lids of glass vessels (documentation: M. Popova, NMH)

Обр. 3. Стъклени съдове (документация: М. Попова, НИМ)

Fig. 3. Glass vessels (documentation: M. Popova, NMH)

на талян на това място в недалечното минало, както и от многобройни останки от корозирала талянска тел, открита на морското дъно и сраснала се с единия от блоковете. Правилната форма на двата блока дава основание на научните ръководители да предположат, че това са материали, взети от античен обект в района или са от кариерата за камъни, която се намира южно от носа.

За провеждане на подводните разкопки е избрана зона с пясъчни петна, където с ежектори могат да бъдат направени сондажи. Сред камъните наоколо са открити фрагменти строителна и битова керамика. Разкопките са проведени с два ежектора, захранвани с водна помпа, разположени на м. к. „Христина“, собственост на ЦПА. Проучената е площ от около 30 м^2, с неправилна форма, следваща границите на пясъчните участъци. Сондажът е с приблизителни размери 7 – 8 м × 3 – 4 м, като координатите в краищата на разкопаната площ са: 42.437774340 N, 27.509124124 E и 42.437703994 N, 27.509156865 E (обр. 1.1). Дълбочината на дъното е около -3 м. Констатирана е следната стратиграфия: повърхностен пясъчен пласт от 5 – 10 см. Следва пласт едри и дребни камъни, примесен с малко пясък и мидени черупки. Достигнатата дълбочина е 0,3 м в грунта. Надолу следва или основна скала или плътен пласт едри камъни. Открити са малко обезличени фрагменти керамика.

Археологическите разкопки, проведени в два дена, установиха, че скалната основа се разкрива на малка дълбочина – до 0,3 м в грунта. Наличието на голям брой фосили свидетелства за геологически

Обр. 4. Стъклени съдове (документация: М. Попова, НИМ)

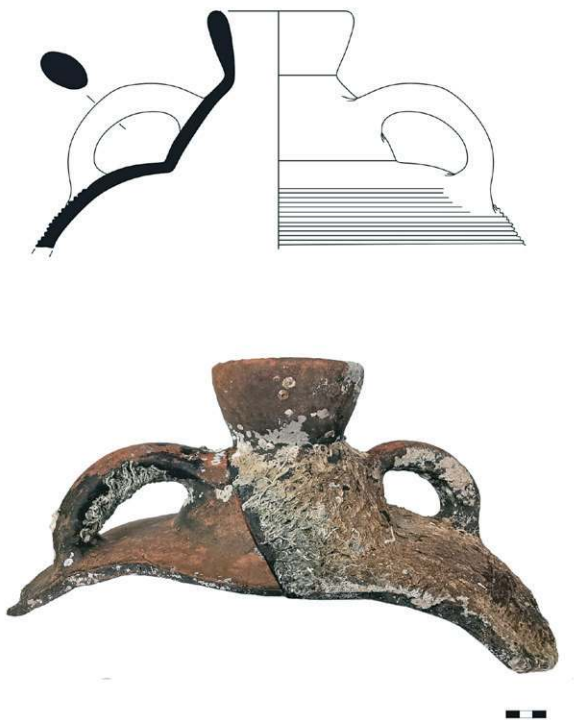
Fig. 4. Glass vessels (documentation: M. Popova, NMH)

пласт, формиран от материали от абрадиралия бряг. Пясъчните участъци са с малка дълбочина (0,3 м) и на малка площ, образувани в по-ниски участъци на дъното. Наличието на керамични фрагменти може да бъде обяснено с ерозионни и свлачищни процеси от археологическия обект на носа или с корабоплаване и с товаро-разтоварна дейност. При допълнителните водолазни огледи, проведени при ниска видимост, не бяха идентифицирани други перспективни участъци за археологически сондажи. Това даде основание разкопките в подножието на носа да бъдат преустановени. Наличието на подемен археологически материал по морското дъно прави района перспективен за бъдещи водолазни издирвания, които биха допринесли за изясняването на археологическата ситуация на сушата и евентуално биха идентифицирали други места за археологически разкопки. Подобни издирвания не бяха проведени поради ниската видимост и вълнението от 2 – 3 бала.

Археологическите проучвания продължиха в западната част на залив Ченгене скеле. От водолаз от кв. Крайморие бе получена информация за находище на стъклени съдове в района на плитчина на около 500 м югоизточно от нос Чироза (обр. 1). Според разказа му през 90-те години на XX в. там стъклата са покривали дъното. Имало цели съдове от различни типове. През годините те силно намалели, вследствие на колекционерство, като днес трудно можело да бъдат открити единични фрагменти. Информацията кореспондира с тази за колекция стъклени съдове в НИМ, с местонамиране в района на остров Св. Анастасия. В посочената акватория бяха проведени водолазни издирвания в рамките на един ден. Установено е, че плитчината е на дълбочина -2 – -2,5 м, с площ от около 15 дка, с каменисто дъно. В северната ѝ част завършва с риф, в посока изток – запад, който се издига до -1,4 м. Южно от него дъното е покрито от камъни. Северно от рифа дъното е песъчливо, като на места има струпвания от камъни. При водолазните огледи са открити множество фрагменти от стъклени съдове, на площ от около 20 дка, и от двете страни на рифа (обр. 1, червена рамка). Забелязани са останки от вериги, сраснали се с камъните. Повечето фрагменти са открити под по-големи камъни. Всички те са покрити с калцити и ракушки.

Бе направен археологически сондаж в рамките на два дена, за да бъде изяснена археологическата ситуация и потърсени останки от корабокрушение. Два ежектора са поставени от северната страна на рифа (обр. 1 – 2). В тази зона рифът представлява монолитна скала, издигаща се до -1,6 – -1,4 м дълбочина, чийто ръб върви в посока И – З. От северната му страна дъното е пясъчно с отделни камъни на дълбочина -2,3 – -2,4 м. Предвидено е двата ежектора да работят един срещу друг покрай рифа в траншея широка около 1 м. Логиката е, че именно в основата на рифове, клифове и големи камъни понякога се отлагат археологически материали, вследствие на вълновата дейност и закопаването на по-

тежки материали в пясъка. Още при започването на работата бяха разкрити фрагменти от стъклени съдове. Те са отложени под повърхностния слой пясък, дебел около 0,1 м. Откривани са в пласт с приблизителна дебелина от 10 см, който в горната си част има черен цвят, вероятно останки от разложен органичен материал, който се разтваря във водата при разкопаването. Откриваните стъкла са добре запазени, с чиста повърхност (без молюски и калцити), което показва, че стоят зарити в пясъка от попадането им на морското дъно. Това е интересен факт, тъй като са на малка дълбочина в грунта (до 10 – 15 см), а в същото време са в плитка зона. Това наблюдение показва, че акваторията на залива е добре защитена от ветрове и е със сравнително слаба вълнова активност, което кореспондира с редица исторически извори от XVIII в. насетне, които свидетелстват, че залив Ченгене скеле е една от най-безопасните зони за приставане и укритие на кораби по Западното черноморско крайбрежие. Направен е малък сондаж с размери около 1 м^2 на дълбочина 1 м в грунта с цел установяване на наличие на културни ценности в по-голяма дълбочина. Констатирано е, че такива липсват, а пластът е стерилен – от пясък и камъни. В края на разкопките двата сондажа са свързани един с друг, като общата проучена площ е траншея дълга около 13 м и широка 1 – 1,5 м покрай рифа.

Обр. 5. Амфора, LRA 2, VI в. (документация: М. Попова, НИМ; идентификация: Е. Тодорова, НАИМ – БАН)

Fig. 5. Amphora, LRA 2, 6th c. (documentation: M. Popova, NMH; identification: E. Todorova, NAIM – BAS)

При разкопките са открити десетки фрагментирани стъклени съдове и стъклени фрагменти, но не са намерени други археологически материали, като така археологическият контекст на находката остава неизяснен. Колективната находка се състои от: чаши с високо столче, чаши с ниско столче, чаши с ниско столче и релефна украса, капаци с релефна дръжка, капаци с кръгла дръжка, кани с дръжка, чинии, една малка чашка с дръжка, която е единственият цял съд (обр. 2, 3, 4).

Бяха проведени водолазни издирвания в западната и югозападната част на залива. От водолази бе получена информация, че в тази зона са регистрирани групи амфори, чиито устия се подават над пясъка. При издирванията бяха открити единствено единични фрагменти от амфори и от долиум, между които един фрагмент от амфора със запазено гърло и дръжки (обр. 5). Констатирано е наличие на неголеми каменни струпвания по пясъчното дъно в западната част на залива, в близост до брега, което е обяснено с експлоатирането на кариерата за камъни на брега през XX в.

UNDERWATER SURVEYS IN THE AREA OF CHIROZA CAPE, BURGAS DISTRICT

Nayden Prahov, Ivan Hristov

Summary

Underwater archaeological excavations were conducted offshore Chiroza Cape, on the western coast of Chengene Skele Bay in the southern part of Burgas Gulf. The project was funded by Regional Museum of History – Burgas and Municipality of Burgas and was implemented by the Centre for Underwater Archaeology team under directorship of N. Prahov and I. Hristov. The excavations were preceded by a diving survey conducted earlier in the year by I. Hristov whose team collected ancient Greek, Roman and late antique pottery fragments, tiles and bricks. The goal of the underwater excavations was identification of probable submerged archaeological structures related to the Hellenistic site on the cape.

During the diving survey aiming to identify prospective places for archaeological trenches no remains of architectural structures were found. A trench was excavated in a sandy area within the rocky and stony seafloor at -2.5 m depth (fig. 1 – 1). It was about 0.3 – 0.4 m deep and reached the rocky bedrock (or a solid layer of big stones). Only small pottery fragments were collected.

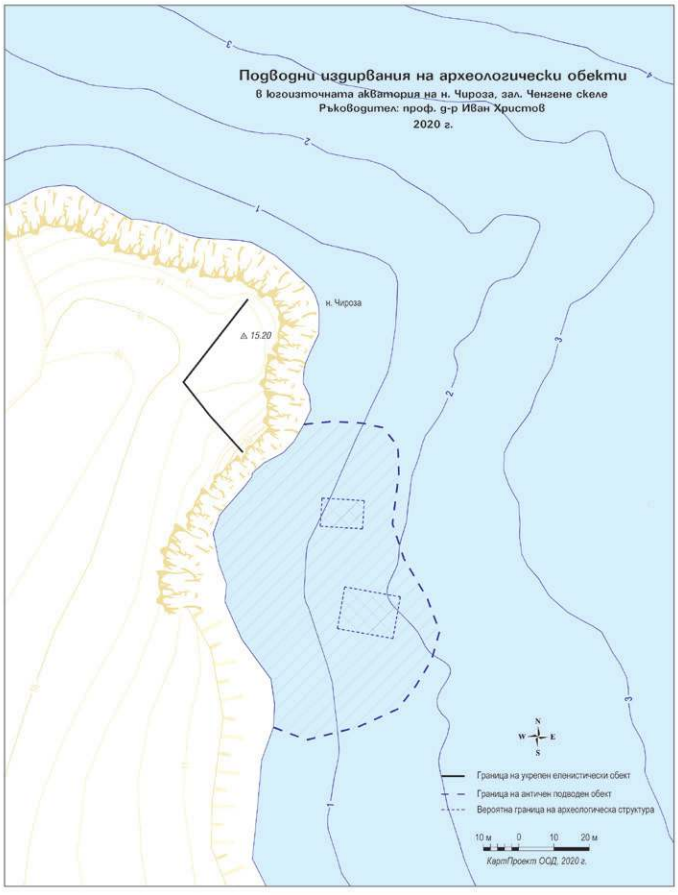
Due to the absence of promising place for another trench near Chiroza cape the survey continued at about 500 m south-east of the cape, in a reef area, where some post-medieval fragments of glassware had been collected by divers. During the diving survey several dozens of glass fragments were found. A trench, 13 m × 1.5 m along the reef at a -2.5 m depth of the sea bottom was excavated (figs. 1 and 2). At about 0.1 – 0.2 m depth numerous fragmented glass vessels were discovered: footed goblets with high or low foot, some with embossed decoration, lids with embossed or round handle, jugs with a handle, plates, a small cup with handle (figs. 2 – 4). No artefacts were found deeper in the seafloor. No other artefacts were discovered.

The diving survey in the western side of Chengene Skele Bay resulted in finding a fragmented early Byzantine amphora (fig. 5).

Nayden Prahov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia; Centre for Underwater Archaeology, 1 Apolonia Str., 8130 Sozopol, naydenprahov@yahoo.com
Ivan Hristov, National Museum of History, 16 Vitoshko lale Str., 1618 Sofia; ivchristov70@abv.bg

№ 34. ПОДВОДНИ НЕДЕСТРУКТИВНИ ПРОУЧВАНИЯ В ЮГОИЗТОЧНАТА АКВАТОРИЯ НА НОС ЧИРОЗА, ЗАЛИВ ЧЕНГЕНЕ СКЕЛЕ, ОБЛ. БУРГАС

Иван Христов

Обр. 1. План на локализираното селище в акваторията на нос Чироза

Fig. 1. Plan of the localized settlement in the water area of Chiroza Cape

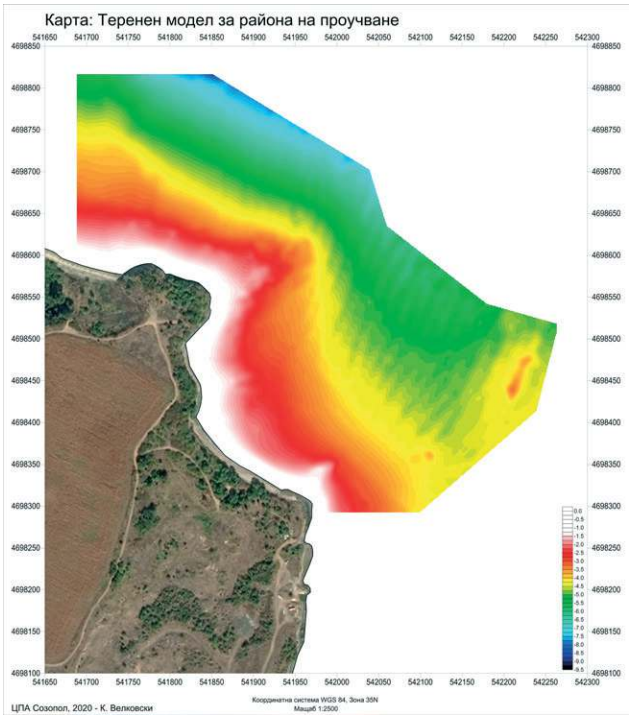
През юни 2020 г. на нос Чироза, землище на кв. Крайморие на гр. Бургас бяха проведени спасителни археологически проучвания на укрепен обект от Късноелинистическата епоха. Обектът обхваща площ около 1 дка в най-източната издадена част на терена (обр. 1). Развива се на юг и югоизток по склоновете на носа посредством обособени тераси. При заснемане с дрон на обекта и неговата близка акватория бяха разпознати предполагаеми археологически структури, които се развиват и под вода. Същите са разположени югоизточно от носа в залива Ченгене скеле на дълбочина до 3 м. При извършен подводен оглед бе установено, че във водата на няколко зони има концентрация на единични обработени камъни за градеж, фрагментирана строителна и битова керамика от предримската епоха.

Провокирани от развитието на археологически структури под вода, от 30.06 – 07.07.2020 г. в източната и югоизточна акватория на нос Чироза бяха проведени подводни издирвания, които включваха:

1. Локализиране на археологически структури в акваторията на нос Чироза на площ 2 дка при дълбочина 5 м.

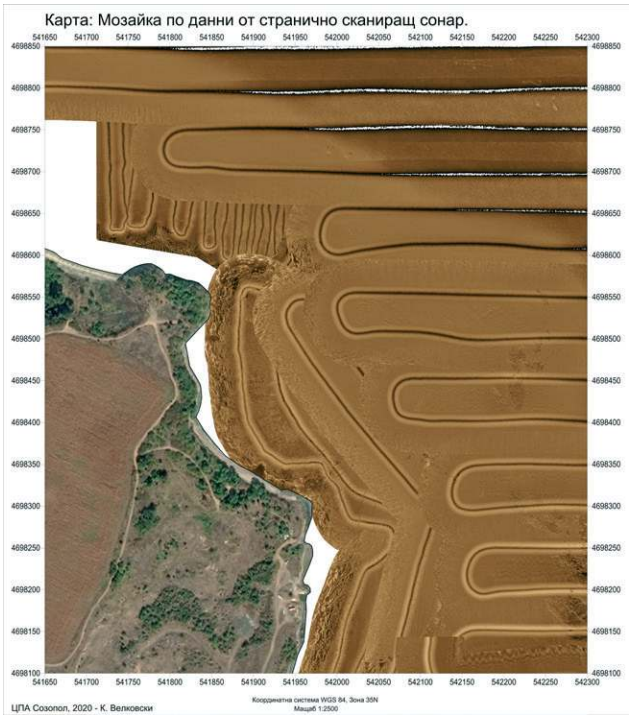
2. Картиране на концентрации на движими културни ценности под вода.

3. Съставяне на подробна геодезична карта на подводни рифове и плитко заляти скали.

Обр. 2. Теренен модел за района на проучване

Fig. 2. Terrain model of the researched area

Обр. 3. Мозайка по данни от странично-сканиращ сонар

Fig. 3. Mosaic based on data from a side-scan sonar

4. Заснемане с геодезически дрон на акваторията.

5. Актуализиране на археологическата карта на залива Ченгене скеле и прилежащата сухоземна територия.

6. Използване на дистанционни недеструктивни геофизични методи (батиметрия и сонар) чрез специализирана техника на Центъра по подводна археология (ЦПА).

В проучванията взеха участие водолази от Общински водолазен център – гр. Созопол; инж. Кирил Велковски, д-р Богдан Проданов от Институт за океанография във Варна; д-р Милен Николов – РИМ – Бургас.

От проведените подводни огледи и геофизични изследвания могат да бъдат направени следните предварителни обобщения:

Върху подводна тераса, развиваща се източно от нос Чироза на дълбочина до 4 м, се наблюдават силно разбити предполагаеми структури, от които при работа под вода и чрез заснемане с дрон може да бъдат обособена поне една сграда. Разширеният обхват на сканирането на дъното посредством специализирана техника на ЦПА дава надежда, че броят на въпросните структури е далеч по-голям и те се развиват в югоизточно и южно направление в обсега на въпросната подводна тераса (обр. 2 – 3).

На борда на моторна лодка на ЦПА, инж. Кирил Велковски използва мултибим, многолъчев ехолот и странично-сканиращ сонар на дълбочина до 6 м в квадрат с размери 500 × 500 м.

Водолазният екип от трима специалисти успя да заснеме обработени каменни блокове с различна големина и форма. Прави впечатление откриването на голям брой фрагменти от гръцка строителна керамика (солени и калиптери), римски тегули и имбрекси, както и някои цели късноантични керемиди. При подводните огледи, водолазният екип успя да събере от морското дъно около 100 керамични фрагмента, половин каменен гръцки щок, каменна бойна топка, няколко сравнително цели амфори.

Инвентирани са 12 предмета, които заедно с останалите находки дават основание да се твърди, че на морското дъно с най-изявена концентрация до 3 м се е развивал археологически обект, използван през цялото I хил. пр. Хр., както и през I – III в. с все още неизяснени функции. Изненада бе и документирането на концентрация на керамични фрагменти от ранновизантийски амфори и керемиди.

В сферата на работна хипотеза считам, че това е поредният еднотипов обект открит от екип на Националния исторически музей след разкопките в залива Вромос през 2013 г.

Територията между залива Ченгене скеле и устието на Мандренското езеро е посетена още от братя Шкорпил. Теренни обхождания североизточно от залива в района на нефтеното пристанище са проведени от Иван Карайотов. В акваторията на залива е намерена тасоска амфора съхранявана днес в РИМ – Бургас.

Описаните подводни проучвания през 2020 г. се явяват вторите изследвания в района само за една година. В периода 17 – 23.02.2020 г. екип под ръководството на д-р Найден Прахов проведе геофизично сканиране и два водолазни огледи в района на Рибарското пристанище в залива Ченгене скеле.

UNDERWATER NON-DESTRUCTIVE SURVEY IN THE SOUTHEASTERN WATER AREA OF CHIROZA CAPE, CHENGENE SKELE BAY, BURGAS DISTRICT

Ivan Hristov

Summary

In June 2020, rescue archaeological excavations of a fortified site from the Late Hellenistic era were conducted on Cape Chiroza, Kraymorie residential quarter area of Burgas. The site covers an area of about 0.1 ha in the easternmost protruding part of the cape (fig. 1). Archaeological structures, including underwater, were identified during a drone survey of the site and its nearby water area. The structures were located to the southeast of the cape in the Chengene Skele Bay at a depth up to 3 m. Provoked by the discovery of underwater archaeological structures, underwater surveys were undertaken from June 30 to July 7 in the eastern and southeastern waters of Cape Chiroza.

The following preliminary summaries can be made from the underwater and geophysical surveys:

On an underwater terrace, developing east of Cape Chiroza at a depth of up to 4 m, there is a highly degraded structure, from which at least one building can be separated when working under water and by shooting with a drone.

The diving team of three specialists managed to photograph processed stone blocks of different sizes and shapes. The discovery of a large number of fragments of Greek and Roman architectural ceramics (*tegulae* and *imbrices*) is impressive, as well as some whole late antique tiles. Furthermore, about 100 pottery fragments were collected from the seafloor, half of a stone Greek anchor stock, a stone battle ball and several relatively whole amphorae.

Twelve objects have been recorded, which together with the other finds give grounds to assume that a multilayered archaeological site developed on the seabed with the most pronounced concentration up to 3 m and functioned throughout the 1st millennium BC, as well as in the 1st and 3rd centuries with as yet unclear features (figs. 2 and 3).

Ivan Hristov, National Museum of History, 16 Vitoshko lale Str., 1618 Sofia, ivchristov70@abv.bg

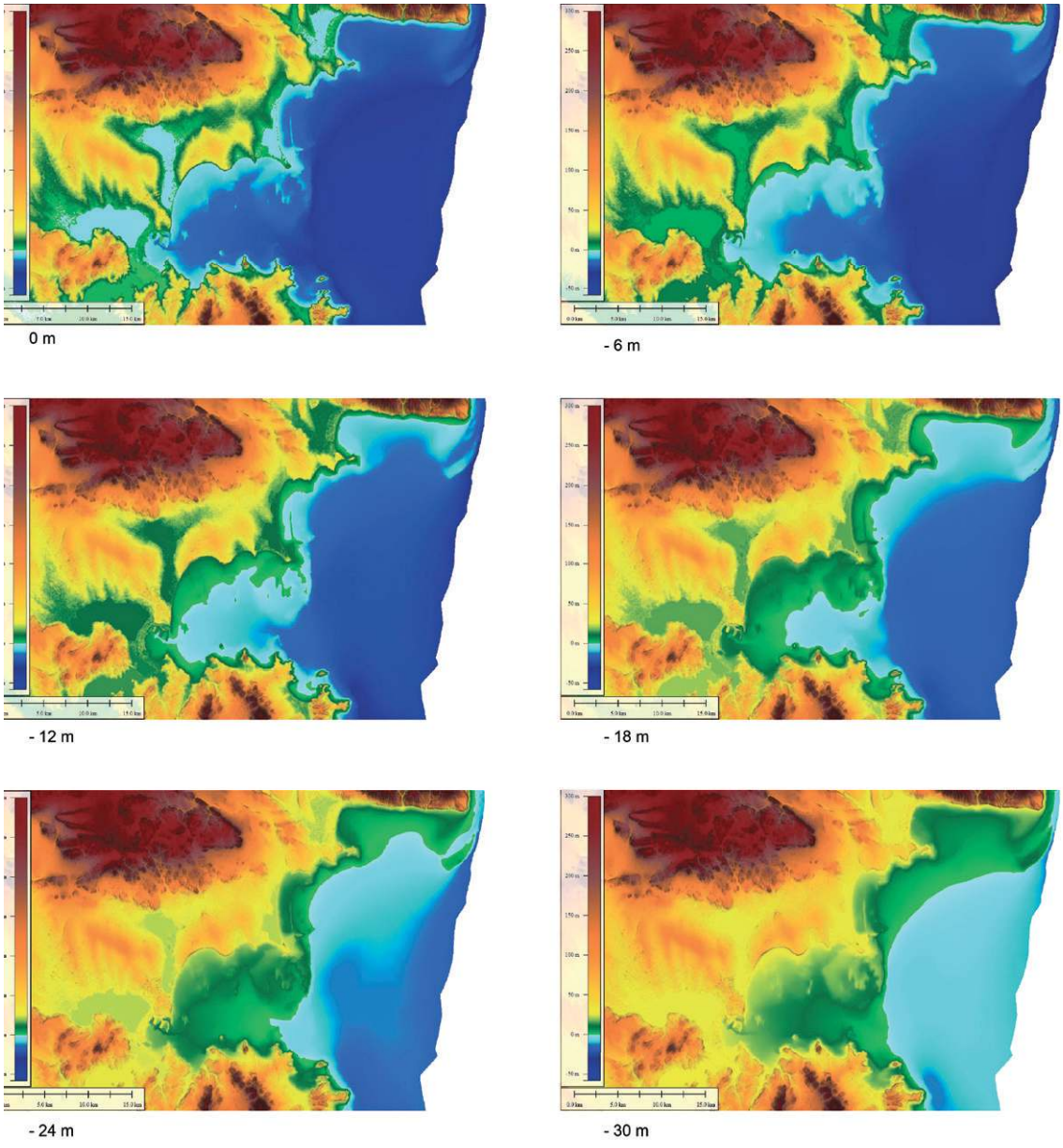

№ 35. ПОДВОДНИ НЕДЕСТРУКТИВНИ ПРОУЧВАНИЯ КАТО ЧАСТ ОТ ПРОЕКТ ЗА „МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНО ИЗСЛЕДВАНЕ НА БУРГАСКИ ЗАЛИВ – МИДБАЙ“

Павел Й. Георгиев, Найден Прахов, Любомир Димитров, Богдан Проданов

Археологическото издирване беше извършено като част от проект за „Мултидисциплинарно изследване на Бургаски залив – МИДБАЙ (Съставяне на детайлен цифров модел на релефа на дъното с анализ на съвременните геоморфоложки условия и археологическо прогнозно моделиране)“. Проектът е финансиран от Фонд „Научни изследвания“ и в него участват Институт по Океанология към БАН и Център за Подводна Археология (ЦПА). Теренната работа се състоя в периода 1 – 12.05.2020 г.

Целта на издирването е да се установи наличието или отсъствието на културни ценности в акваторията, изследвана в рамките на проекта МИДБАЙ, а основната цел на проекта е детайлното, комплексно картиране с иновативни методи на Бургаски залив. Създаденият цифров модел на дъното ще позволи съставянето на прецизни хидрографски карти, идентифициране на формите на морското дъно и субстратните разновидности. Идентифицираните топографски елементи ще бъдат

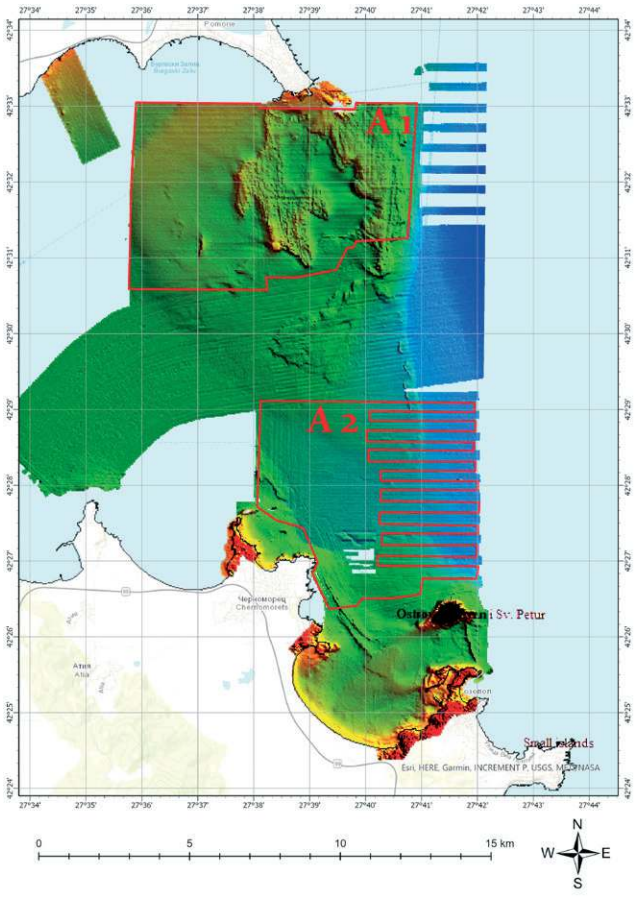

Обр. 1. Комбиниран прогнозен модел, показващ бреговата линия от 0 м до -30 м, през интерали от -6 м

Fig. 1. Combined predictive model of the coastal line from 0 m to -30 m, in -6 m intervals

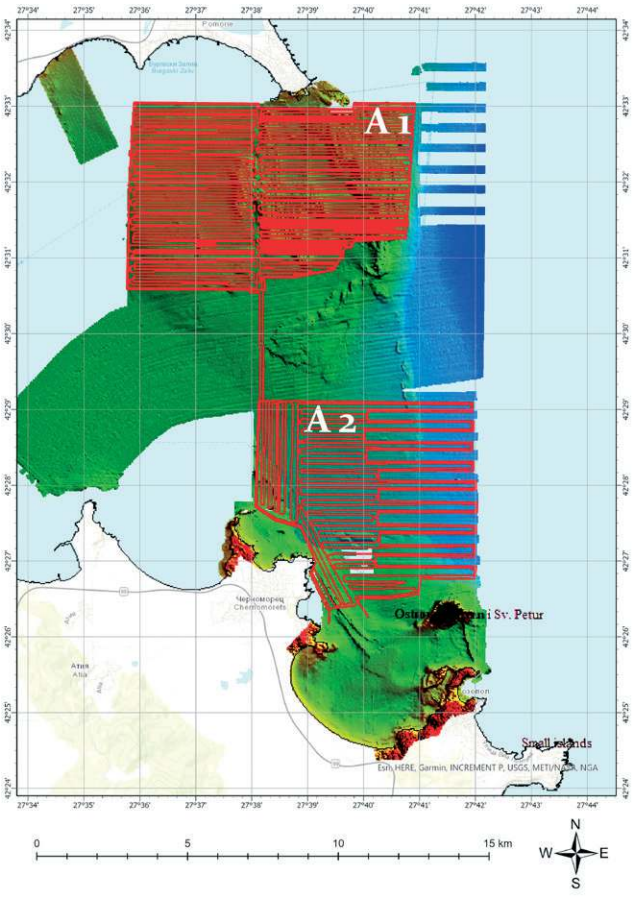
използвани при изграждане на ГИС-базирания археологически прогнозен модел, чрез който ще бъдат определени зони с висока вероятност за наличие на археологически обекти и ще бъде стеснен периметърът на археологически издирвания и проверки.

Районът на изследване – Бургаския залив, е зона с висок потенциал за наличие и откриване на потънали археологически обекти. Причина за това са редица географски предпоставки, които са правили тази зона изключително подходяща за обитаване през Холоцена и Късния Кватернер. През тези епохи обширни площи от днешния залив са представлявали суша – обширна долина, през която са протичали няколко реки, с плодородни почви, създаващи подходящи условия за заселване, земеделие, животновъдство, комуникации и предлагаща редица други важни за древните общества ресурси. Внушителният размер на залятите територии ясно се вижда на изградения от досега наличните данни комбиниран модел на миграция на крайбрежната линия, на който морското ниво е смъкнато през 6 м от днешното до -30 м (обр. 1). Изграден е от комбинация на SRTM 1 Arc-Second (SRTM 2000) и съвременни батиметрични изследвания в района на Бургаския залив (ИО 2013, 370; EMODnet 2021). Трябва да се отбележи, че този модел на батиметрията е силно интерполиран, защото е заснет с еднолъчев ехолот с линии на заснемане от 500 м една от друга и донякъде спекулативен, тъй като при него не е взет под внимание слоят от морски седименти, който в някои зони на Бургаския залив е значителен.

Обр. 2. Покритата площ по време на археологическото издирване

Fig. 2. Covered area during the archaeological survey

Обр. 3. Изминатият път от заснемането с многолъчев ехолот

Fig. 3. Surveyed track with the multibeam echosounder

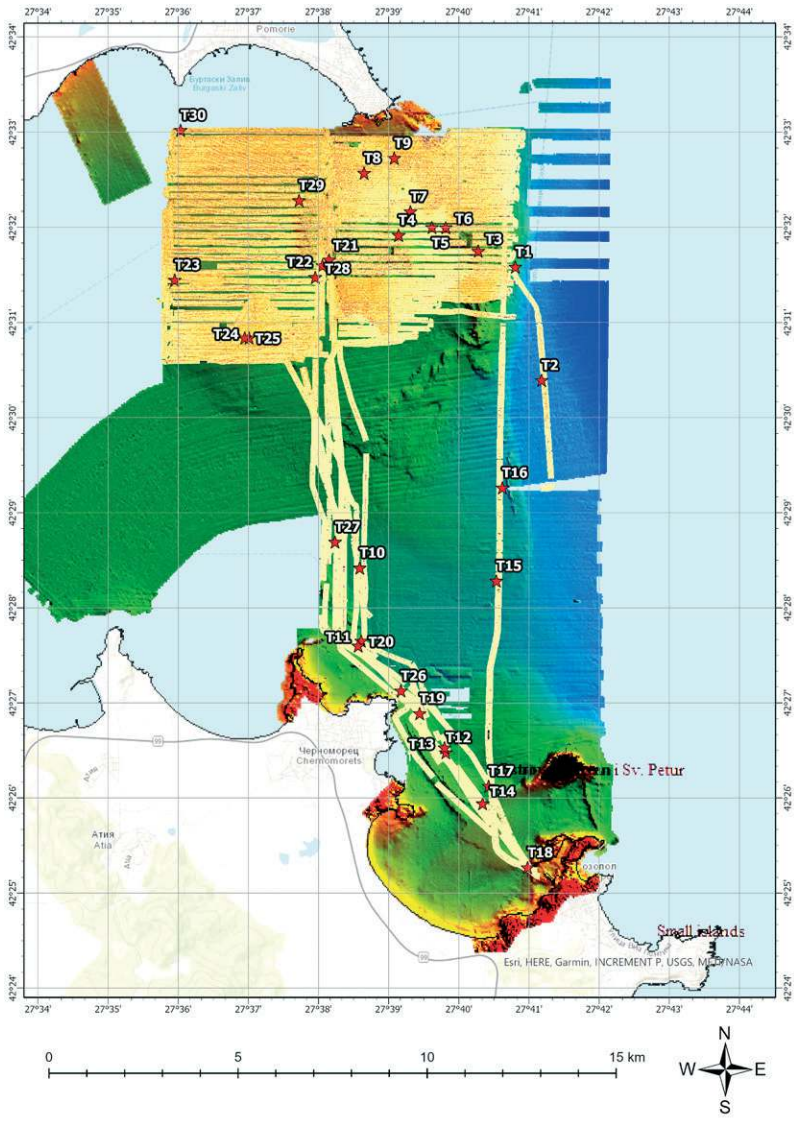
Бургаският залив е слабо проучен археологически. Оттам досега са ни известни следните археологически обекти,: праисторически материали от късния халколит на дълбочина от 1 м, открити по време на прокопаването на канал между Атанасовското езеро и Бургаският залив. Към тази колекция е прибавен и декориран глинен похлупак за съд, открит по-късно при строителните работи. Джеймс Харви Гоул свързва капака с „Боян А“ период на култура Видра в Румъния и със средните хоризонти на култура Винча (Draganov 1998, 212); по време на драгиране на Бургаското пристанище през 1968 г. са извадени много археологически материали, депозирани в Бургаския исторически музей. Открити са в южната част на залива от дълбочина между 6 и 12 м, и на разстояние от около 0,5 км от брега. Един дисковиден капак е датиран в късния неолит и се споменава за наличието на антична керамика (Klasnakov 2010, 11); по време на удълбочителни работи, свързани със строителството на Рибното пристанище са открити няколко глинени съда, датирани към РБЕ (Лазаров 1975, 33); античен некропол е локализиран в централната зона на пясъчната коса „Комлука“, днес индустриална зона на Бургас. Открити са гробове, обредни съоръжения, останки от постпогребални практики, амфорни струпвания и др. Материалите са датирани от началото на V до края на III в. пр. Хр. (Карайотов 2000, 21 – 22); в Бургаския залив на дълбочина 35 – 40 м при сондажи на „Транспроект“ са открити културни останки, като се споменават „парчета от глинести съдове“ (Попов, Мишев 1974, 219). Също така, селището от късния халколит, открито при строежа на военноморската база при н. Атия спада към акваторията на Бургаския залив (Dimitrov et al. 2020, 199 – 201).

За изпълнение на поставените цели се използваха следните хидрографски уреди: параметричен поддънен профилограф SES 2000, производител Innomar Technologie GmbH; многолъчев ехолот MB1 на Teledyne Odom Hydrographic; странично-сканиращ сонар StarFish 450H, производител Tritech Co. UK; диференциална GNSS система Trimble SPSx61; SPSx51; работна станция HP Z420 workstation. Те бяха монтирани и работеха в синхрон на моторен кораб „Христина“ – дължина 15 м, ширина 5 м, височина 5 м, газене 0,9 м. Впоследствие получените данни са обработени чрез специализирани

софтуери (PDS'2000, SonarWizMap и др.).

В рамките на 10 работни дни успешно се проучи и засне морско дъно с площ ок. 90 км^2 (обр. 2). Въпреки спорадичните технически проблеми, породени основно от морските условия, се стремяхме да се работи с всички изброени по-горе уреди. Покритата площ е условно разделена на два полигона: A1 – 52 км^2 и A2 – 32 км^2 (обр. 3). Остатъкът от заснетата площ е по време на преходите между полигоните, както и на път за и от пристанището на гр. Созопол. В полигон A1 заснемането е фокусирано основно върху т. нар. „Ставрова" банка, южно от гр. Поморие. Затова там и трансектите са най-сгъстени, а на места има и припокриване.

Вторият полигон A2 се намира на ок. 4 км южно от A1, между гр. Черноморец и о. Св. Иван. Тук заснемането е извършено основно с многолъчев ехолот, с изключение на трасектите направени по време на преходите от и към пристанище Созопол, които са фокусирани в западната половина на A2. Поради еднородния характер на морското дъно, който е предимно пясък, в източната половина на полигона трансектите на заснемане са разредени до 350 м един от друг.

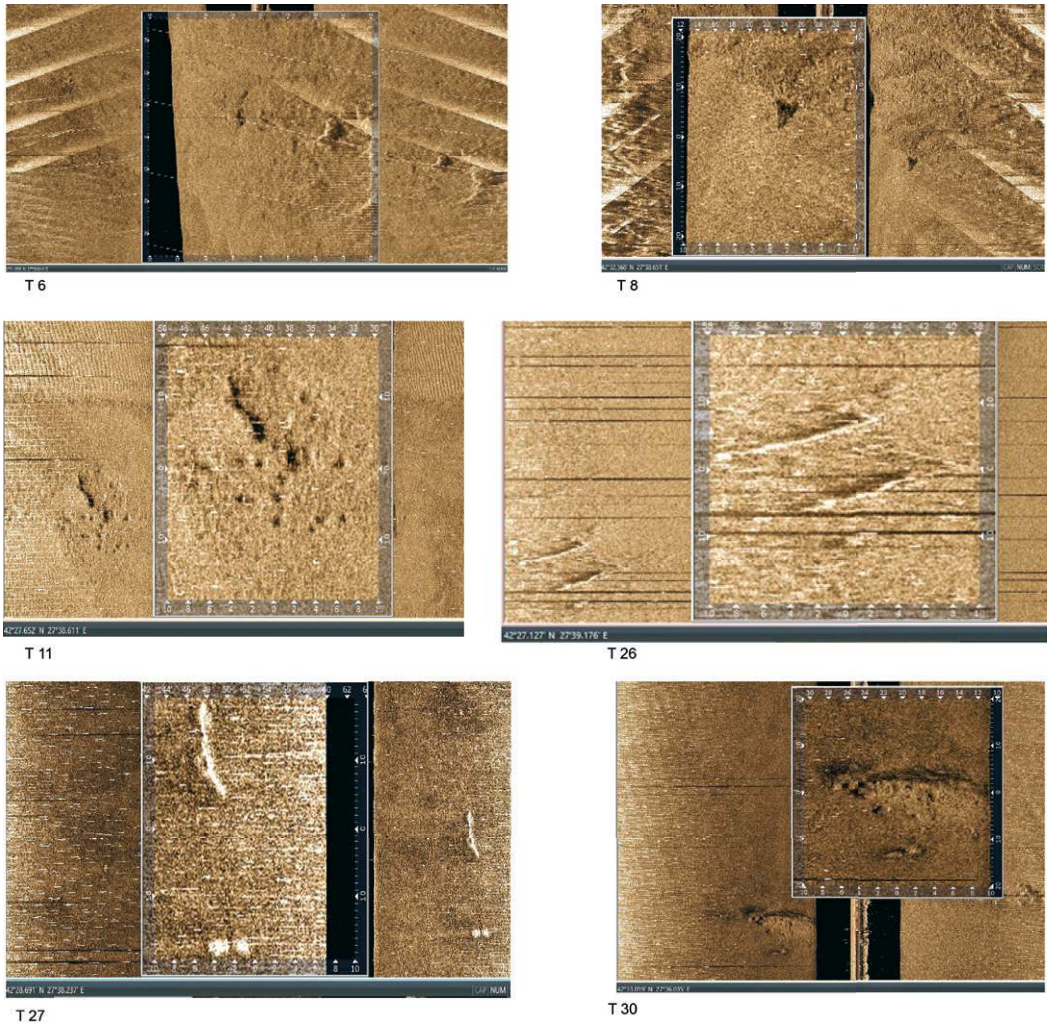
Обр. 4. Заснета площ със странично-сканиращия сонар и местоположението на откритите аномалии

Fig. 4. Surveyed area with the side-scan sonar and the location of the anomalies

Резултатите от заснемането със странично-сканиращ сонар са основно от полигон A1 и от преходите от и към пристанище Созопол. Открити общо 30 броя аномалии на морското дъно (обр. 4). Твърде възможно е част от тях да са природни образувания (обр. 5. T6, T8). Трябва да се има предвид, че районът на заснемането е натоварен откъм мореплавателна дейност и не е изключено да има регистрирани обекти, който са следствие от риболовно тралене (обр. 4. T11, T26) и потънали или изхвърлени предмети от преминаващите кораби (обр. 4. T27, T30). Тъй като издирването се извърши основно с геофизична и хидрографска техника, а водолазни огледи не бяха извършени, не може точно да се определи характерът на аномалиите.

До момента на изготвянето на тази статия резултатите от поддънния профилограф все още не са готови. Навярно те ще дадат първоначална представа за обема на седиментите. Полевата работа по проекта МИДБАЙ е планирана да продължи до 2021 г., като се предвижда разширяване на проучената площ по вече зададената методика, водолазни огледи на перспективни цели и вземане на проби от морското дъно.

В заключение може да се обобщи, че бе извършено интердисциплинарно дистанционно изследване на площ от 90 км^2 морско дъно от Бургаския залив. В рамките на научния проект успешно се съчетават археологически, геоложки, геоморфоложки изследователски цели и нужди. Резултатите от проучването спомогнат за създаването на археологически прогнозен модел, насочване на бъдещи дистанционни изследвания и реконструиране на промените на древния ландшафт и реконструкция на древната брегова линия.

Обр. 5. Примерна извадка на регистрираните аномалии

Fig. 5. A sample representation of the recorded anomalies

Литература

ИО 2013: Доклад оценка на екологичното състояние на морските води (РДВ). (2013) Договор № 0-33-18/12.06.2013, Научен фонд на Институт по Океанология „Фритьоф Нансен“ – БАН, Варна, 2013, 370.

Карайотов 2000: И. Карайотов. Кръстопът на цивилизациите. – В: Бургас – вечното пристанище, 2000, 16 – 25.

Лазаров 1975: М. Лазаров. Потъналата флотилия. Варна, 1975.

Попов, Мишев 1974: В. Попов, К. Мишев. Геоморфология на българското черноморско крайбрежие и шелф. София, 1975.

Dimitrov et al. 2020: K. Dimitrov, V. Draganov, N. Prahov. Submerged prehistoric settlements along the South Bulgarian Black Sea Coast. – In: R. Krauss, E. Pernicka, R. Kunze, K. Dimitrov, P. Leshtakov (eds.). Prehistoric Mining and Metallurgy at the Southeast Bulgarian Black Sea Coast (Ressourcen Kulturen 12). Tübingen, 2020, 185 – 245.

Draganov 1998: V. Draganov. The Present State of Eneolithic Research in Northeastern Bulgaria and Thrace. (The Area of the Krivodol-Gumelnitsa-Karanovo VI and Varna Cultures). – In: M. Stefanovich, H. Todorova, H. Hauptmann (eds.). In the Steps of James Harvey Gaul, Vol. 1, 1998, 203 – 221.

EMODnet 2021: Bathymetry EMODnet. Bathymetry Viewing and Download service – high resolution areas, https://portal.emodnet-bathymetry.eu/ (посетен на 05.03.2021).

Klasnakov 2010: M. Klasnakov. Neolithic sites along the Bulgarian Black Sea Coast and its hinterland. – Archaeologia Bulgarica, 2010, 3, 1 – 27.

SRTM 2000: Shuttle Radar Topography Mission 1 Arc-Second Global. https://doi.org/10.5066/f7pr7tft

UNDERWATER NON-DESTRUCTIVE SURVEY IN CONNECTION WITH A PROJECT FOR "MULTIDISCIPLINARY RESEARCH OF THE BURGAS BAY – MIDBAY"

Pavel Y. Georgiev, Nayden Prahov, Lyubomir Dimitrov, Bogdan Prodanov

Summary

The survey was conducted in relation to a project for multidisciplinary research of the Burgas Bay – MIDBAY (to create a detailed digital elevation model of the sea bed to analyze the modern geomorphological situation and to create an archaeological predictive model). The project is funded by the Bulgarian National Science Fund and the partners are the Institute of Oceanology at the Bulgarian Academy of Science and the Centre for Underwater Archaeology at the Ministry of Culture. The area is deemed of high interest due to the already recorded archaeological sites and artefacts and the vast coastal floodplain valley inundated during the Holocene and the Late Quaternary (fig. 1). As a result of the current survey, an area of 90 km^2 was covered, divided into two polygons (fig. 2), using a multibeam echosounder (fig. 3) and a side-scan sonar (fig. 4). With the later, 30 anomalies of unknown origin were found on the seabed (fig. 5). The survey followed predetermined tracks up to to 350 m apart, depending on the relief of the sea bottom. The project is planned to continue until 2022 and during that time additional areas will be surveyed, sediment samples will be taken and dives will be conducted onto the said anomalies to verify their origin and structure. One of the ultimate project's goals is creating an archaeological predictive model indicating areas with higher archaeological potential in the surveyed area.

Pavel Y. Georgiev, Centre for Underwater Archaeology, 1 Apolonia Str, 8130 Sozopol, georgiev.py@gmail.com
Nayden Prahov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, Centre for Underwater Archaeology, 1 Apolonia Str., 8130 Sozopol, naydenprahov@yahoo.com
Lyubomir Dimitrov, Department of coastal zone dynamics, Institute of Oceanology "Fridtjof Nansen" – Bulgarian Academy of Sciences, 40 Parvi May Str., 9000 Varna, lyubo.d@hotmail.com
Bogdan Prodanov, Department of coastal zone dynamics, Institute of Oceanology "Fridtjof Nansen" – Bulgarian Academy of Sciences, 40 Parvi May Str., 9000 Varna, bogdanprodanov@gmail.com

---

№ 36. СПАСИТЕЛНО ПОДВОДНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В АКВАТОРИЯТА НА ПРИСТАНИЩЕ СОЗОПОЛ

Калин Димитров, Павел Й. Георгиев, Найден Прахов, Маргарит Дамянов, Кирил Велковски

In memoriam Vesselini Draganov

Първите данни за археологическото наследство, което лежи на дъното на Созополското пристанище, са от 1927 г. Тогава, при драгиране от дълбочина между 3,0 – 3,5 м и 5 – 6 м под морското равнище, е изваден богат и добре запазен античен археологически материал (Пандалеев 1929). В края на 80-те години на XX в. при удълбочителни работи за строителство на т. нар. „Ново рибарско пристанище", в централната и южната част на пристанище Созопол, отново са открити археологически материали от Античността, регистрирано е „наколно селище" от РБЕ и за първи път са открити и материали от късния халколит. През 90-те години на XX в. при редовни подводни разкопки на Центъра за подводна археология (ЦПА) частично са проучени сектори от селищата от финалния халколит и от ранната бронзова епоха (Dimitrov et al. 2020, 196 – 222). През 2010 г. акваторията на пристанище Созопол е включена в границите на НКЦ „Св. Св. Кирик и Юлита" и днес е част от археологическия резерват „Античен град Аполония".

Обр. 1. a) Местоположение на плаващите кейове, в синьо са означени местата на котвите. b) Местоположение на пл. кв. Z, проучван през 2020 г.

Fig. 1. a) Location of the floating piers, the places of the anchors are marked in blue. b) Location of trench Z, studied in 2020

Спасителното археологическо проучване в пристанището на Созопол се осъществи през май 2020 г. по договор между ЦПА и Община Созопол. Проучването е във връзка с реализацията на проект за увеличаване капацитета на т. нар. „Рибарско пристанище", съгласно който два плаващи железобетонни кея с дължина по 50 м всеки се закотвят перпендикулярно на брега в посока СЗ – ЮИ в североизточната част на Старото пристанище (обр. 1, a). Инвестиционното намерение е за сектор от пристанището, който досега не е проучван археологически и който е част от НКЦ „Св. Св. Кирик и Юлита".

Археологическото проучване е осъществено на няколко етапа: геофизично изследване, археологически разкопки в зоната на инвестиционното намерение, създаване и анализ на ГИС база данни за созополското пристанище, водолазни огледи в централната част на пристанището.

При геофизичното проучване чрез заснемане с многолъчев ехолот са попълнени и прецизирани батиметричните данни за пристанището на Созопол. Чрез заснемане с поддънен профилограф са събрани данни за структурата на дъните пластове в цялата акватория на Старото пристанище.

Археологическото разкопаване е реализирано в един план-квадрат (пл. кв. Z), разположен на 7 м ЮЗ от най-външните котви на понтоните, на дълбочина -4,1 м[1]. Разкопаването се осъществи чрез отнемане на механични пластове от по 0,1 – 0,15 м всеки. След свалянето на всеки механичен пласт се извършваше фото- и видеозаснемане и фотограметрично заснемане. Всички археологически данни са прецизно пространствено позиционирани чрез GNSS DGPS приемник с RTK корекция.

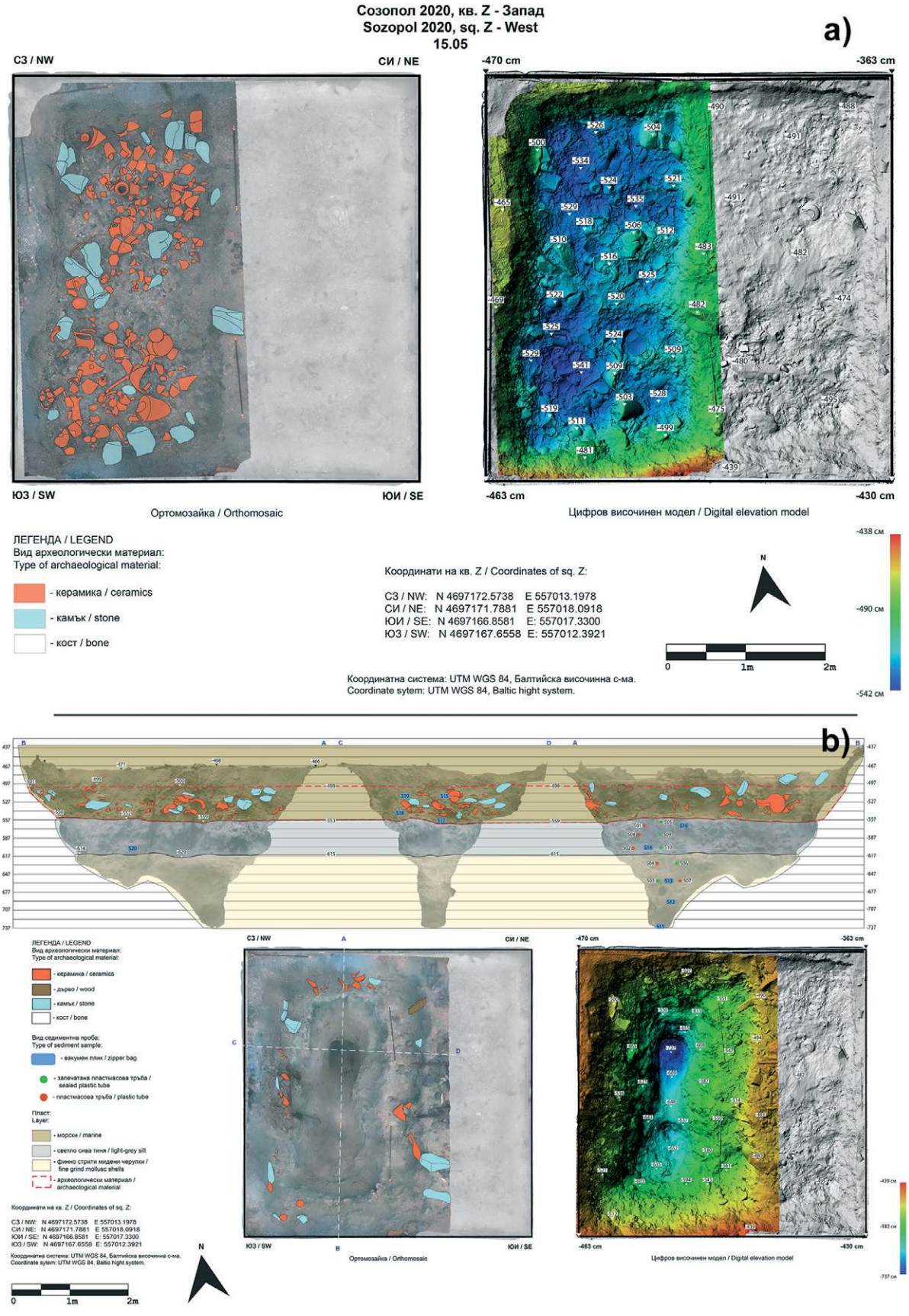
Стратиграфски наблюдения при проучване на пл. кв. Z. План-квадрат Z е поставен на дълбочина -4,1 м върху равно тинесто-песъчливо дъно (обр. 1, b). От -4,1 м (съвременното дъно) до -4,7/4,8 м разкопаването е извършено върху цялата площ на план-квадрата, а от дълбочина -4,8 м е проучена само западната му половина (обр. 2).

На дълбочина между -4,7/-4,8 и -4,9/-5,1 м се проследява пласт с многобройни материали от османския период, който може да се интерпретира като пристанищна акумулация (морско дъно) от тази епоха (обр. 2, b).

От дълбочина -4,9/-5,1 м до -5,5/-5,6 м е проследен пласт, който е силно наситен с археологически находки от Античността: фрагменти и почти цели трапезни и кухненски съдове, амфори, глинени лампи, фрагменти от питоси и др. Пластът има характер на пристанищна акумулация и показва, че мястото на проучването е част от античното пристанище на Аполония. Ясно се проследява стратиграфска последователност на натрупване на материали от архаичния период до Късната античност, покриващи период от над 1000 години.

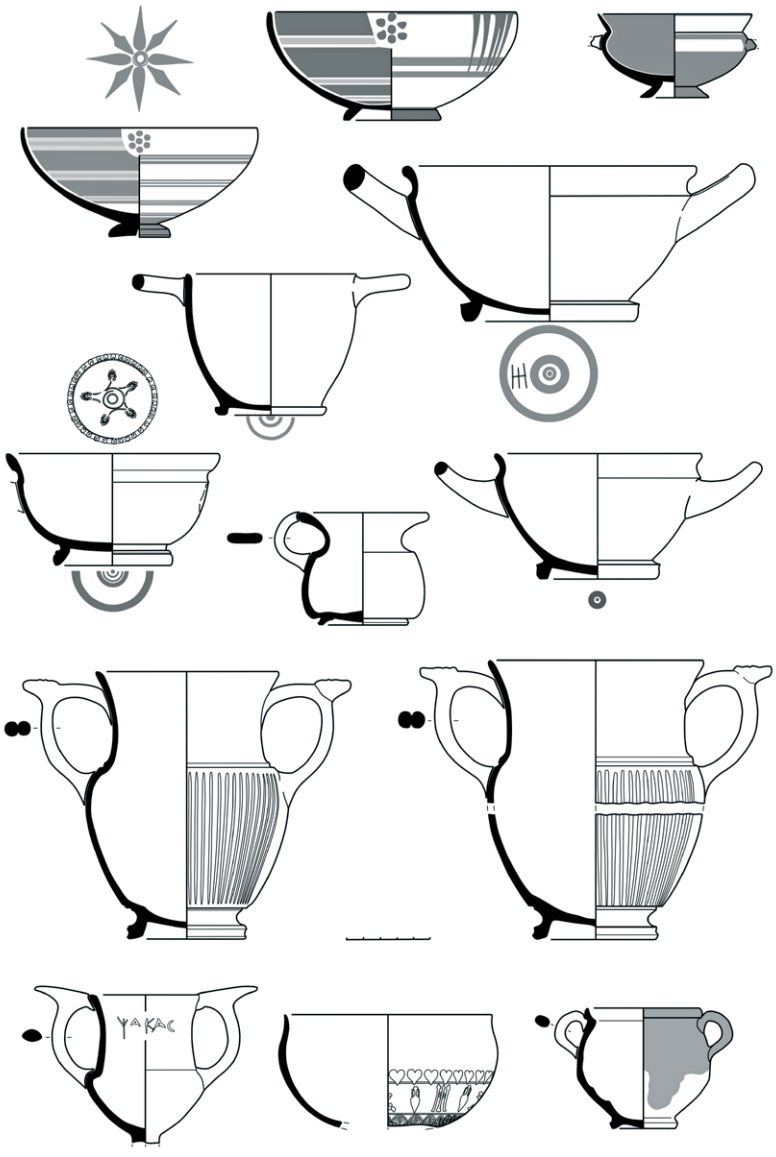
От дълбочина -5,5/-5,6 м археологическите материали изчезват. До около -6,15/-6,3 м е проследен

[1] Всички дълбочини, посочвани в текста, са измервани от морското ниво.

Обр. 2. а) Антична пристанищна акумулация, ниво на проучване 4 механичен пласт.
b) Профили на пл. кв. Z; ортофотозаснемане и височинен модел, финален етап на проучване

Fig. 2. a) Accumulation of harbour materials, Antiquity, 4th excavation layer.
b) Z trench profiles on orthophoto and DTM, final stage of research

Обр. 3. Импортна керамика, пристанище Созопол, пл. кв. Z, VI – II в. пр. Хр.

Fig. 3. Imported ceramics, Sozopol harbour, trench Z, 6th – 2nd c. BC

сив стерилен пласт, който подстила пласта с архаична керамика. Горната повърхност на сивия пласт може да се интерпретира като морското дъно от VII в. пр. Хр., върху което през следващите векове се натрупва античната пристанищна акумулация.

От дълбочина -6,15/-6,3 м се забелязва уплътняване и изсветляване на седимента, който преминава в жълто-сив. Този по-песъчлив пласт е проследен до дълбочина -7,4 м, като в него не са регистрирани никакви следи от антропогенна дейност (обр. 2, b).

Находките от античната пристанищна акумулация. Най-ранните находки открити при проучването на пристанищната акумулация в пл. кв. Z се датират ок. 600 г. пр. Хр. Комплексът демонстрира редица особености като състав и представеност на отделните периоди (обр. 3). На първо място трябва да се отбележи относително „скромният“ му характер – при фината керамика са представени масови категории и липсват съдове с висока художествена стойност. Почти напълно отсъстват големи трапезни форми, за които е типична представителна рисувана украса. Архаичният период е представен от малки съдове, основно чаши и по-малко паници/купи със семпла украса от ивици и допълнителни елементи като точкови розети, докато класическият е засвидетелстван единствено с чернофирнисови съдове. При проучванията не е открит нито един чернофигурен или червенофигурен фрагмент, което е необичайно на фона на известното за Аполония между края на VI и IV в. пр. Хр. Тази картина би могла да се обясни с характера на материалите и начина им на натрупване – изхвърлени от корабите повредени вещи на екипажа и стоки, неподлежащи на поправка.

От хронологическа гледна точка най-много материали има от архаичния и класическия период (VI – V в. пр. Хр.), със спад през IV в. пр. Хр., особено след средата му, и значително по-скромно представени елинистически и римски/късноримски период. Добър индикатор за тези колебания са съдовете за пиене, които са най-многобройната категория от трапезната керамика. Към VI в. пр. Хр. се отнасят 27 идентифицирани екземпляра – чаши с розети и йонийски киликси, към които могат да се прибавят два скифоса от ок. 500 г. пр. Хр. В V в. пр. Хр. могат да се датират 14 чернофирнисови чаши – скифоси и други, а още три съда се отнасят към прехода към следващото столетие. На този фон, IV в. пр. Хр. е засвидетелстван само от два фрагмента, което очертава хиатус от около средата на IV до втората четвърт на III в. пр. Хр. Елинистическият период е илюстриран с едва десетина съда от III – II в. пр. Хр. (кантароси, чаши с релефна украса и др.). Римският период също е представен много скромно.

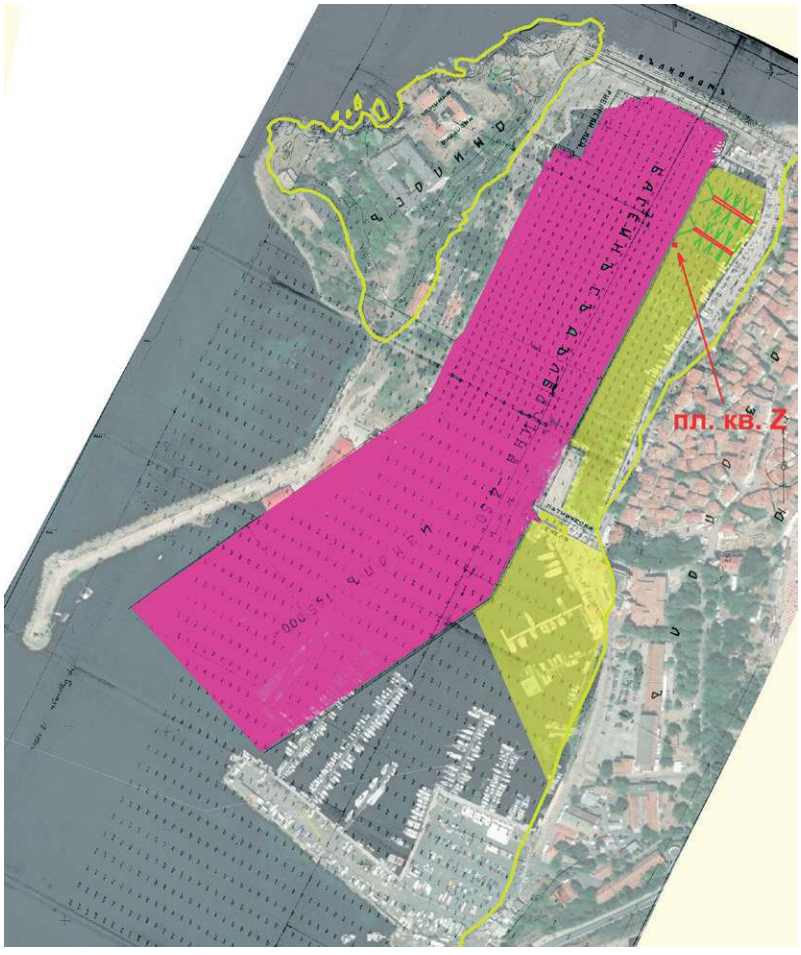
Транспортните амфори до голяма степен повтарят същата картина. Отново архаичният и класическият период са най-добре представени, но има и голям брой екземпляри от първата половина на IV в. пр. Хр., когато например се датират трите открити хераклейски амфори с енглифични печати.

Запазва се впечатлението за рязък спад през последните три – четири десетилетия на IV и първата половина на III в. пр. Хр. – например отсъстват характерните за периода амфори с гъбовидни устия.

В керамичната колекция присъстват и сравнително голям брой съдове за готвене – гърнета (хитра), най-често с капаци, и по-отворени форми (лопас). Те затвърждават впечатлението за утилитарен характер на комплекса.

Основните заключения от проучването на пл. кв. Z, показват, че тази част от Созополското пристанище не е драгирана, стратиграфията ѝ не е нарушена и представя в пълнота историческото му развитие от края на VII в. пр. Хр. до наши дни. В обхвата на проучената площ не са открити останки от праисторически селища.

Осмислянето на тези две заключения наложи цялостен преглед на данните от археологическите проучванията на ЦПА от 80-те и 90-те години на XX в. в светлината на драгажните работи и строителните дейности в пристанището на Созопол през последните 100 години (обр. 4).

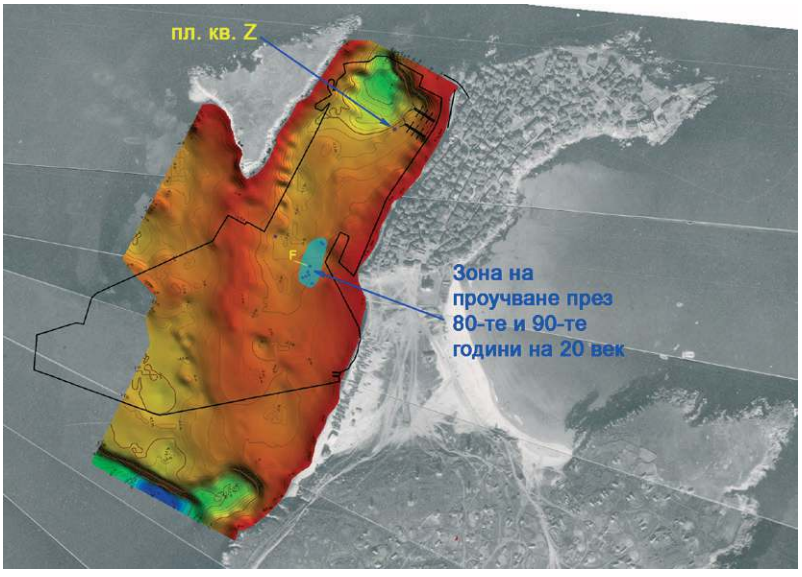
Обр. 4. Сборно ортофото изображение, представящо проекта за строителство на пристанище Созопол от 1926 г. върху съвременна сателитна снимка. С жълт контур е означен естествения бряг преди строителството през XX в. В лилаво е означена зоната, която е драгирана до дълбочина -5 м, в жълто – частта от пристанището, в която не са извършвани съществени намеси

Fig. 4. Assembly image representing the project for construction of Sozopol harbour from 1926 on a modern satellite image. The outline of the natural shore line before the 20th c. works is marked by a yellow outline. The area dredged up to -5 m is marked in purple, in yellow is the area without significant interventions

Резултатите от този анализ, извършен с помощта на специално създадена ГИС база данни, са следните:

През историческите периоди созополското пристанище е било достъпно за по-големи кораби само от север, където е имало много тесен вход с ширина едва 12 – 14 м (обр. 5). Този проход, днес прегражден с вълнолом, свързващ острова с материка, е бил разположен близо до остров Св. Св. Кирик и Юлита. Непосредствено до него се е намирала и естествено най-дълбоката част на пристанище Созопол, достигаща до -8,3 м. Историческото пристанище е заемало почти цялата ширина на акваторията между острова и Скамни. След входа в югозападна посока дъното плавно се е издигало до около -3 м, като дълбочините между -3,6 м и -4,5 м са били най-добри за сигурно закотвяне на по-големи кораби. Пристанището не е имало вход от юг, който да е бил използваем за съдове, газещи повече от 1 м, поради наличие на плитчини по линията между южния край на острова и материка.

Естествени дадености на акваторията между остров Св. Св. Кирик и Юлита и полуостров Скамни са радикално променени по време на строителството на пристанището от 1927 – 1930 г., когато тесният вход от север е затворен и е прокопан (драгиран) нов широк вход от югозапад. Именно при това прокопаване през 1927 г. са събрани първите археологически находки от пристанището, които произхождат от пласт, който е бил на дълбочина между -3,5 и -6 м. Тогава и при по-късните строителни дейности под вода е унищожена по-голямата част от пласта от пристанищна акумулация от историческото пристанище, а на много места и пластът от РБЕ. Именно поради това, при проучванията от 90-те години на XX в. стратиграфската суперпозиция на селището от РБЕ и от късния халколит е констатирана само в един сектор, като много от наблюденията остават недокрай обяснени.

Обр. 5. Сборно изображение от въздушно заснемане от 1918 г. и батиметрична карта на акваторията на пристанището на Созопол от 1926 г. (Архив БАН, Фонд 165К, Карел Шкорпил; Държавен архив Варна, фонд 1К „Народен морски сговор“)

Fig. 5. Assembly image from 1918 aerial photography and 1926 bathymetric map of the harbour of Sozopol (Archive BAS, Fund 165K, Karel Shkorpil; State Archives Varna, Fund 1K "People's Maritime Accord")

Ако горните заключения са верни, има голямо основание да се предположи, че в източната половина на обект „Пристанище Созопол“ има запазен сектор, в който все още могат да се проучат в ненарушено състояние археологическите напластявания от историческите периоди и праисторията.

Литература

Пандалеев 1929: И. Пандалеев. Нови археологически находища в Бургаско. – Известия на българското археологичско дружество, 5, 1928/1929, 325 – 328.

Dimitrov et al. 2020: K. Dimitrov, V. Draganov, N. Prahov. Submerged prehistoric settlements along the South Bulgarian Black Sea Coast. – In: R. Krauss, E. Pernicka, R. Kunze, K. Dimitrov, P. Leshtakov (eds.). Prehistoric Mining and Metallurgy at the Southeast Bulgarian Black Sea Coast (Ressourcen Kulturen 12). Tübingen, 2020, 185 – 245.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS IN THE HARBOUR OF SOZOPOL

Kalin Dimitrov, Pavel Y. Georgiev, Nayden Prahov, Margarit Damyanov, Kiril Velkovski

Summary

The rescue investigation was carried out by the Centre for Underwater Archaeology in May 2020 in part of Sozopol's harbour that has not been archaeologically explored before (Dimitrov et al. 2020). They were funded by Sozopol municipality under a project for anchoring of floating piers (fig. 1). The investigations comprised geophysical investigation, archaeological excavations, creation and analysis of a GIS database, and underwater surveys of the central part of the harbour.

Archaeological excavations were carried out in a single grid-square (Z) located 7 m SW of the outermost anchor of the proposed floating piers. Grid-square Z was set on the flat sandy-mud bottom at a depth of -4.1 m (from the surface). From that depth (modern bottom) down to -4.7/4.8 m, the entire surface of the grid-square was excavated, and from -4.8 m downwards only its western half, revealing the following layers (fig. 2):

- Bottom of the modern harbour – from -4.1 м to -4.7/4.8 m.

- Harbour accumulation from the Ottoman period – from -4.7/4.8 to -4.9/5.1 m.

- Harbour accumulation from Classical Antiquity – from -4.9/5.1 to -5.5/5.6 m. It contains numerous well preserved materials of utilitarian character, mostly relatively modest tableware, cooking ware, and amphorae (fig. 3). The earliest vases could be dated to c. 600 BC. The chronological distribution of the finds is uneven, the 6th and the 5th c. BC being best represented. After a clear drop in the 4th c. BC, there may be a hiatus from about the middle of the century to the second quarter of the 3rd c. BC. The later Hellenistic and the Roman periods are also attested with not so numerous vases.

- Sterile layer without archaeological materials, explored with a trench down to -7.4 m.

To summarize, the sector of Sozopol's harbour excavated in 2020 has not been dredged during port construction works and its stratigraphy is intact and illustrates an historical development from the end of the 7th c. BC to present day. No remains of prehistoric settlements were discovered here.

The analysis of all available data indicates that the construction of the modern harbour of Sozopol in 1927 and the reconstructions in the late 1980s have destroyed to a great extent the archaeological remains underwater along the centre line of the port (figs. 4 and 5). However, in the eastern half of the harbour, a sector is identified with intact strata from the historic periods and prehistory.

Kalin Dimitrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia; Centre for Underwater Archaeology, 1 Apolonia Str., 8130 Sozopol, kalin.d@abv.bg
Pavel Y. Georgiev, Centre for Underwater Archaeology, 1 Apolonia Str, 8130 Sozopol, georgiev.py@gmail.com
Nayden Prahov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, Centre for Underwater Archaeology, 1 Apolonia Str., 8130 Sozopol, naydenprahov@yahoo.com
Margarit Damyanov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, mmdamyanov@gmail.com
Kiril Velkovski, kvelkovsky@gmail.com

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ НАБЛЮДЕНИЯ

№ 37. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПО ТРАСЕТО НА СКОРОСТЕН ПЪТ I-1 (E79) „МЕЗДРА – БОТЕВГРАД“, ЛОТ 1

Александра Петрова, Нарцис Торбов

Наблюдението е реализирано на етапи от 17.06 до 18.11.2020 г.

При издирване през 2011 г. в ЛОТ 1, от км 174+800 до км 194+164.89 (обр. 1) са локализирани шест археологически обекта. Два от тях попадат в землището на село с. Новачене, а четири – в това на с. Скравена, общ. Ботевград (Торбатов, Иванова 2012), а именно:

Обр. 1. Трасе на път I-1 (E79) „Мездра – Ботевград“, лот 1, от км 174+800 до км 194+164.89 с местоположение на локализираните в близост археологически обекти (сателитно изображение)

Fig. 1. Route of road I-1 (E79) "Mezdra – Botevgrad", lot 1, from km 174+800 to km 194+164.89, with location of the nearby archaeological sites (satellite image)

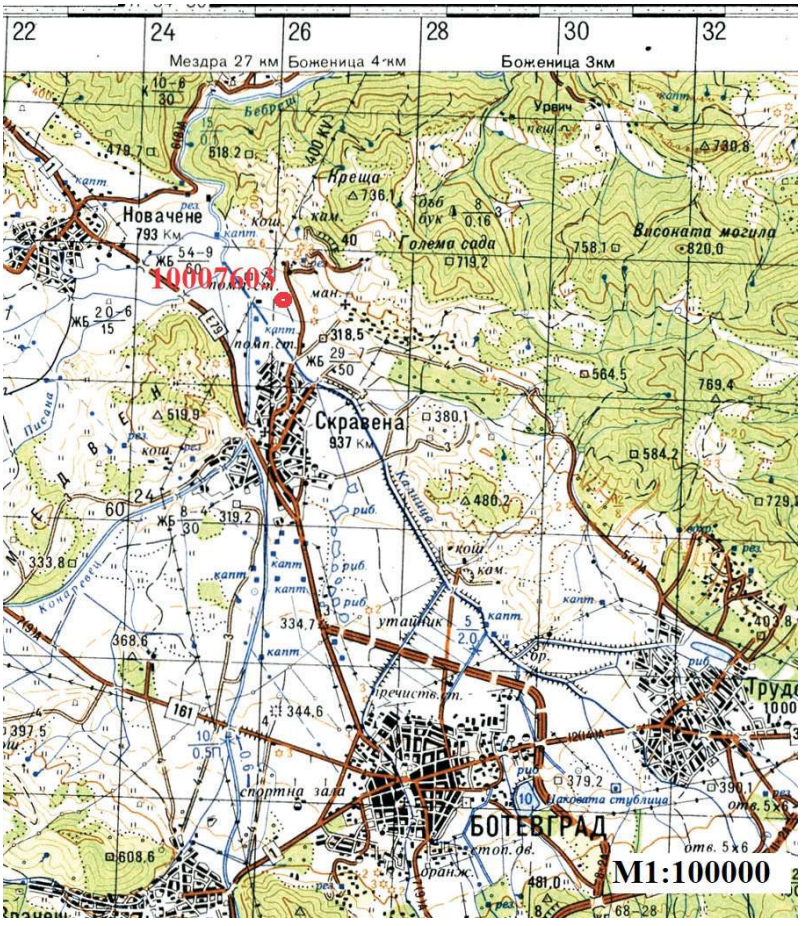
АИС АКБ № 10000585 – при км 181+100, землище на Новачене, 100 м ЮЗ от пътя. Изкопните дейности в участъка са завършени под наш надзор;

АИС АКБ № 10000586 – при км 183+160, землище на Новачене, 250 м СИ от трасето. Тук изкопните дейности предстоят през 2021 г.;

АИС АКБ № 10000587 и № 10000589 – при км 187+050, землище на Скравена, 350 м С – СИ от трасето. Не са засегнати от строителните дейности;

АИС АКБ № 10000592 – при км 188+900, землище на Скравена, 215 м И от пътя. Не е засегнат от строителните дейности;

При Скравена скоростният път пресича ЮЗ периферия на обект с АИС АКБ № 10000593 – проучен в сервитута на пътя и освободен след комисия по чл. 158а от ЗКН (Торбатов, Иванова 2020). Изкопните дейности в участъка са завършени под наш надзор.

22
24
26
28
30
32
Мездра 27 км
Боженица 4 км
Боженица 3км
Новачене
793 Км
10007603
Скравена
937 Км
Голема сада
Висоната могила
Креща
Урвич
Бебреци
Кондрево
Писена
Казница
ЧЕРНИ ВРЪХ
ЧЕРНИ ВРЪХ
ЧЕРНИ ВРЪХ

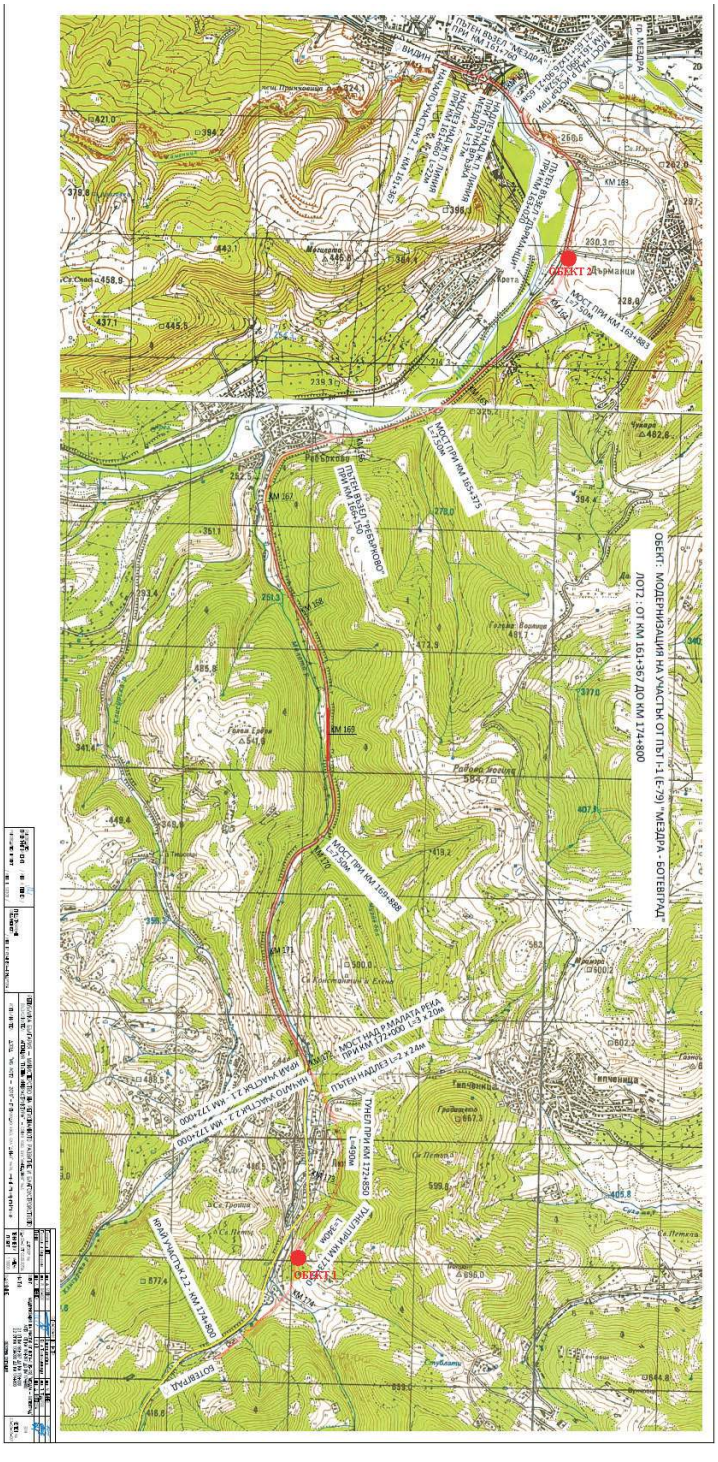
№ 38. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПО ТРАСЕТО НА СКОРОСТЕН ПЪТ I-1 (E79) „МЕЗДРА – БОТЕВГРАД“, ЛОТ 2, ЕТАП 1

Георги Ганецовски, Вивиана Митева

Археологическото наблюдение по трасето на ЛОТ 2, от км 161+367 до км 174+800, от изграждане на път Е79 Мездра – Ботевград има дължина 13,4 км (обр. 1). Етап 1 от наблюдението е реализиран по договор между АПИ и НАИМ – БАН от екип в състав Георги Ганецовски – ръководител, Вивиана Митева и двама стажанти през периода 17.06. – 09.07.2020 г.

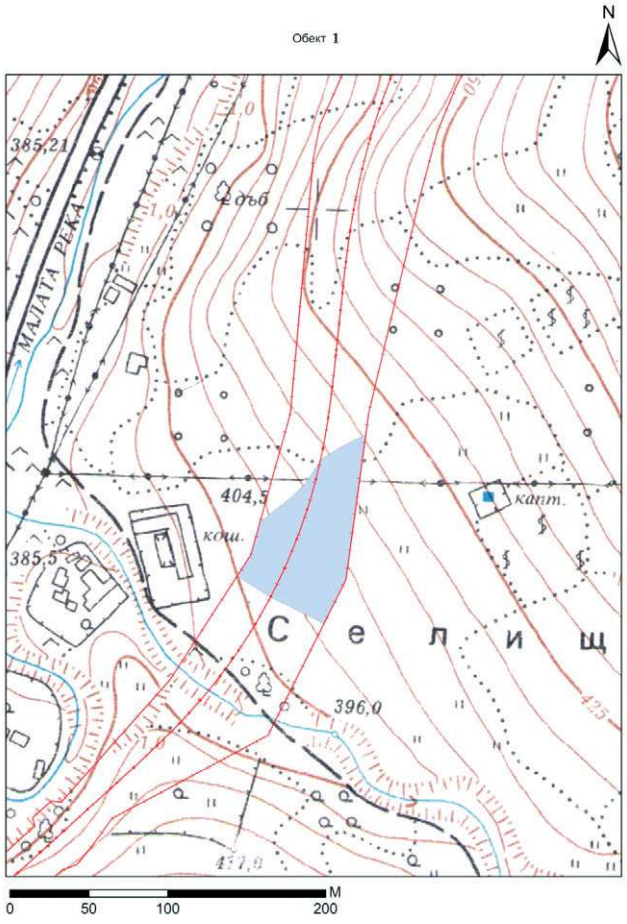
В участъка на км 173+400 край с. Лютидол, общ. Мездра, земекопните машини са засегнали останките на две недвижими културни ценности, добре отличаващи се на въздушна снимка (обр. 2). Документирани са до два реда камъни на кална спойка, голямо количество пепел и керамични фрагменти. Събраният археологически материал (керамични фрагменти и предмети от желязо) представя два периода: РЖЕ и Късна античност (V – VI в.). Намерен е железен накит (двойна гривна) с позлата. Обектът е разположен северно от регистриран при теренни издирвания през 2011 г. от доц. Сергей Торбатов обект, по данни от керамични материали, отнесен към късно-османски период (Торбатов, Иванова 2012, 520). Обозначен е от нас като обект 1 в землището на с. Лютидол, общ. Мездра и обхваща площ от около 5500 м^2 (обр. 2) (АКБ № 10007525).

В участъка на км 163+720 до км 164+000, южно от гр. Мездра, земекопните машини са засегнали останките на недвижими културни ценности. По данни от събрания археологически материал са констатирани два културни пласта: праистория (халколит, представен с керамика, кремъчни артефакти и каменни оръдия) и Късно средновековие. По сервитута на пътя обектът обхваща площ от 13 129 м^2 (обр. 3), но действителните му граници се простират на десетки метри от запад и изток на така определената площ. Обозначен е като обект 2 в землището на с. Дърманци, общ. Мездра (обр. 3) (АКБ № 10007526).

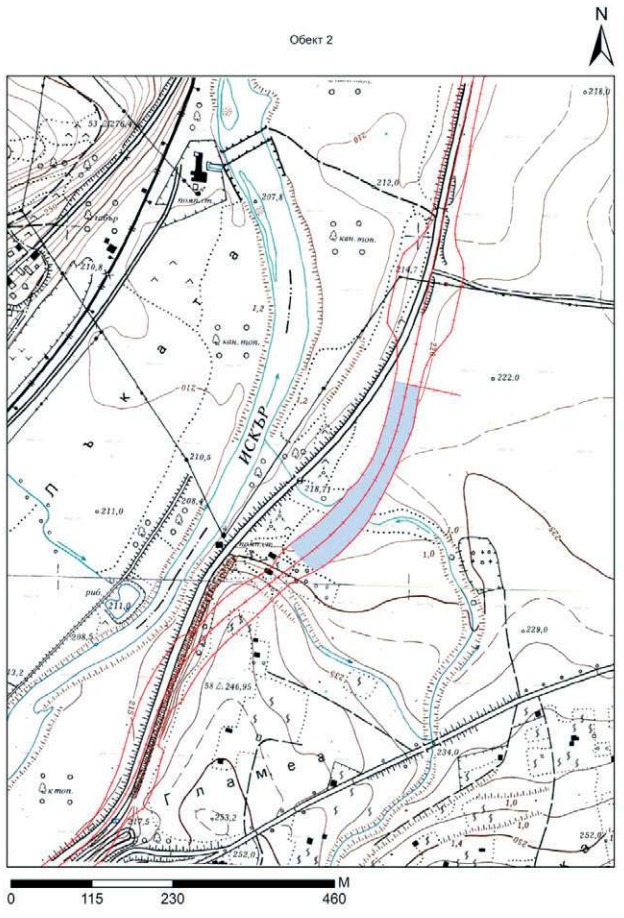
Обр. 1. Топографска карта на трасето с обозначение на археологическите обекти с № 1 и 2, М 1:50 000

Fig. 1. Topographic map of the route with the archeological sites 1 and 2 marked, 1:50 000 scale

Обр. 2. Топографска карта на трасето с обозначение на обект 1 при с. Лютидол

Fig. 2. Topographic map of the route with site 1 marked, in the land of Lyutidol village

Обр. 3. Топографска карта на трасето с обозначение на обект 2 при с. Дърманци

Fig. 3. Topographic map of the route with site 2 marked, in the land of Darmantsi village

Литература

Торбатов, Иванова 2012: С. Торбатов , Б. Иванова. Издирвания на археологически обекти по трасето на пътен участък Мездра – Ботевград, от път Е-79 (I-1) (от км 161+367 до км 194+000). – Археологически открития и разкопки през 2011 г. София, 2012, 520 – 522.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG I-1 (E79) "MEZDRA – BOTEVGRAD" ROAD ROUTE, UNIT 2, PART 1

Georgi Ganetsovski, Viviana Miteva

Summary

The route of unit 2 has a length of 13.4 km (fig. 1). In the section of km 173+400 near Lyutidol village, Mezdra municipality, an archaeological site was recorded with two periods presented: Early Iron Age and Late Antiquity (fig. 2).

An archaeological site was recorded in the section of km 163+720 to km 164+000 south of Mezdra town, near Darmantsi village. Two cultural layers have been identified: from the Chalcolithic period and from the Late Middle Ages (fig. 3).

Georgi Ganetsovski, Regional Museum of History – Vratsa, 2 Hristo Botev Sq., 3000 Vratsa, ganecovski_ar@abv.bg
Viviana Miteva, viviana_bg@yahoo.com

№ 39. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПО ТРАСЕТО НА СКОРОСТЕН ПЪТ I-1 (E79) „МЕЗДРА – БОТЕВГРАД“, ЛОТ 2, ЕТАП 2

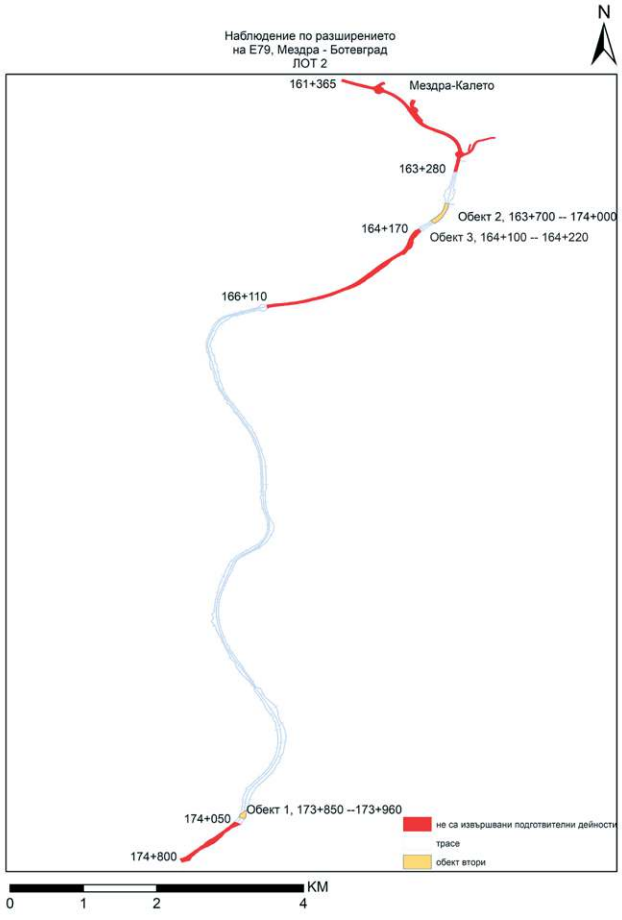
Вивиана Митева

Наблюдението на строителни дейности по трасето на пътен участък I-1 (E79), Мездра – Ботевград, лот 2, от км 161+367 до км 174+800, по договор на НАИМ – БАН с АПИ, се извърши в периода 11.10 – 16.10.2020 г., 14.12.2020 г. и 17.12. – 22.12.2020 г. Научен ръководител: д-р Вивиана Митева, член на екипа: Владимир Вълчев.

Това е втори етап на наблюдение по трасето на път E79. Първият етап беше извършен под ръководството на Георги Ганецовски (през юни 2020 г.).

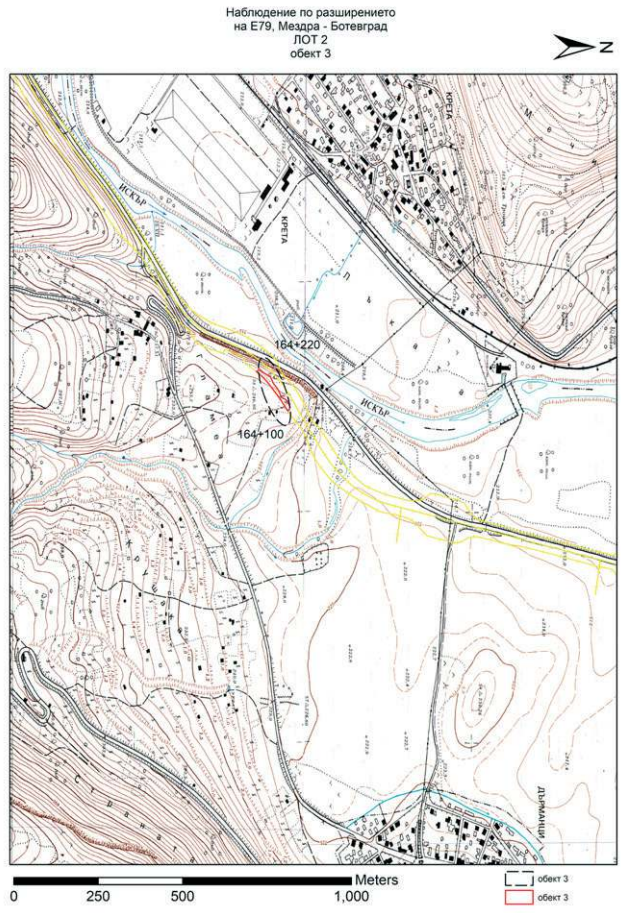
Наблюдението е извършено с дигитален картен материал, предоставен от фирмата изпълнител на ремонтните дейности по трасето на път E79 („Европейски пътища“ АД) с актуален сервитут. Трасето е с дължина около 13 км (обр. 1). В този участък вече са били извършвани археологически издирвания през 2011 г. от доц. Сергей Торбатов, който при с. Лютидол (около км 174+120) регистрира некропол и селище, които са отнесени към късноосмански период (Торбатов, Иванова 2012).

Основните дейности по строителството на път E79, Мездра – Ботевград, ЛОТ 2, след отварянето на пътя от с. Ребърково до с. Лютидол, са концентрирани в участъка над с. Типченица (от км 172+00 до км 173+00). Седиментът е предимно от скали и глини. Под депото, което се подготвя в момента,

Обр. 1. Карта на активните части по трасето на път E79 (в синьо) и неактивните (в червено)

Fig. 1. Map of active parts of route of road E79 (in blue) and inactive (in red)

Обр. 2. Обект 3, топографска карта 1:5000 с разположението на обекта

Fig. 2. Site 3, topographic map of 1:5000 scale and the site location.

няма намерени археологически материали. Доколкото може да се види под растителността, поляната, която ще бъде използвана за тази цел, е с тънък пласт глини и под тях скали.

Южно от гр. Мездра, землището на с. Дърманци, м. Гламея, бяха намерени керамични фрагменти и мазилка. Обектът е разположен на н. в. 245 м и на около 130 м източно от р. Искър, от км 164+100 до км 164+220. По керамиката беше отнесен хронологически към неолитен/халколитен период. Обектът е разрушен над 90% при изкопните дейности при строителството на път Е79. Границите на обекта продължават извън сервитута на трасето (обр. 2). Той беше обозначен като обект 3 (АКБ № 10007468).

В същият участък на 17.12.2020 г. започнаха да работят два багера – един голям, в западната част на трасето и един малък, в североизточната, където е обект 3. Малкият багер, започна отнемането на хумуса и част от пласта под него. Археологическият материал е малко и е предимно от силно фрагментирани и размити мазилки, фрагментирана керамика и рядко – следи от размити въглени, които са пръснати в пласт около 0,20 м, на дълбочина от около 0,40 – 0,60 м от повърхността.

В северозападния край на обекта беше открита яма, която не се определя хронологично. Запълнителят на ямата е предимно от размити въглени, дребни фрагменти мазилки, керамика и една силно разрушена кост, бяха открити и по-големи фрагменти керамика. Свалянето на хумуса и всякаква дейност върху обект 3 беше спряна и обектът обезопасен.

Литература

Торбатов, Иванова 2012: С. Торбатов , Б. Иванова. Издирвания на археологически обекти по трасето на пътен участък Мездра – Ботевград, от път Е-79 (I-1) (от км 161+367 до км 194+000). – Археологически открития и разкопки през 2011 г. София, 2012, 520 – 522.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG I-1 (E79) "MEZDRA – BOTEVGRAD" ROAD ROUTE, UNIT 2, PART 2

Viviana Miteva

Summary

The monitoring of the route I-1 (E79), Mezdra – Botevgrad, unit 2, km 161+367 to km 174+800, was carried out between 11.10 – 16.10., 14.12. and 17.12. – 22.12.2020 (fig. 1).

One archaeological site was recorded dating to the Neolithic/Chalcolithic period, south of Mezdra town, in the land of Darmantsi village, Glamea locality (km 164+100 to km 164+200) (fig. 2). The site is more than 90% destroyed, but in the northeast part a prehistoric pit was found, with charcoal, pottery fragments and a bone in its fill.

Viviana Miteva, viviana_bg@yahoo.com

№ 40. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЧАСТЪК А10 ОТ ТРАСЕТО НА СЕВЕРНИЯ МАГИСТРАЛЕН ГАЗОПРОВОД, ОБЛАСТ ВИДИН

Жени Василева, Николай Казашки

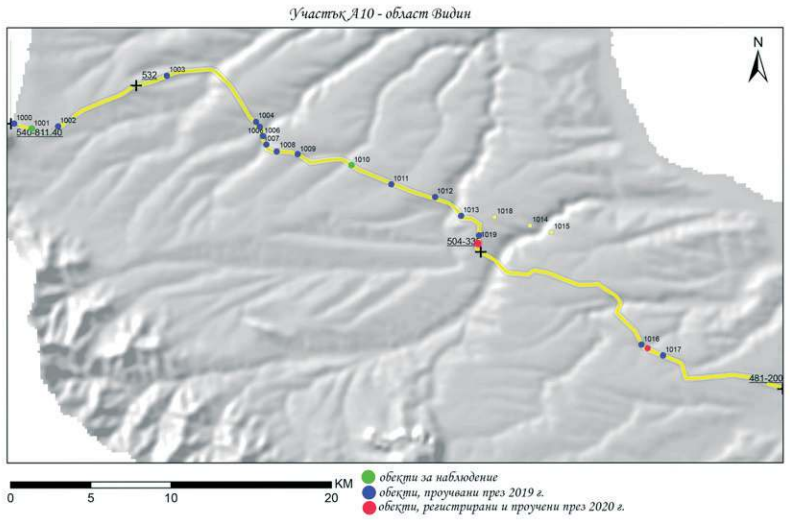
Археологическото наблюдение на участък А10 се извърши в рамките на два етапа – отнемане на хумус (април – юли) и изкопни дейности за траншея (август – септември). Участък А10 (област Видин) започва от км 481 и завършва на км 540+800, като попада в землищата на общини Ружинци, Димово, Макреш, Грамада и Кула. Дължината на трасето е 59,611 км (обр. 1).

При наблюдението са регистрирани два археологически обекта, които попадат в рамките на трасето и два извън него. Първият обект (АКБ № 10007418) е локализиран в землището на с. Ярловица,

в участъка между км 490+830 до км 490+930, след отнемане на хумусния пласт. Разкрити са две струпвания (обр. 2) – вероятно останки от жилищни постройки. Подемният материал се датира в периода на неолита. Археологическите останки от обект А10/1 се синхронизират с проучените през 2019 г. структури от западната страна на р. Мечкобор.

Вторият обект (АКБ № 10007426) е локализиран в землището на гр. Димово, в участъка при км 503+440. Разкрити са останки от човешки кости, както и керамичен материал от Възраждането. Съгласно решения на Експертна комисии на МК и на двата обекта са проведени спасителни археологически проучвания[1]. В останалата част на трасето не са регистрирани нови археологически обекти или непроучени археологически структури от спасителните разкопки в участък А10 през 2019 г.

По време на археологическото наблюдение са регистрирани два археологически обекта, които не попадат в рамките на трасето (АКБ № 10007609 и 10007610). Регистрирани са материали от неолит, бронзова епоха и римска епоха. Обектите са въведени в системата на АИС АКБ.

Обр. 1. Карта на участък А10 с означени проучени през 2019 г. (в синьо), наблюдавани през 2020 г. (в зелено) и новорегистрирани и проучени през 2020 г. (в червено) археологически обекти (автор Ж. Василева)

Fig. 1. Map of section A10 with marked excavated in 2019 (in blue), monitored in 2020 (in green) and newly recorded and excavated in 2020 (in red) archaeological sites (author Zh. Vasileva)

Обр. 2. Въздушна снимка на обект А10/1 при с. Ярловица, регистриран по време на археологическото наблюдение на сектор А10 през пролетта на 2020 г. (снимка Ж. Василева)

Fig. 2. Aerial photo of site A10/1 near Yarlovitsa village, recorded during the archaeological monitoring of section A10 during the spring of 2020 (photo Zh. Vasileva)

ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG SECTION A10 OF NORTHERN GAS PIPELINE ROUTE, VIDIN DISTRICT

Zheni Vasileva, Nikolay Kazashki

Summary

In 2020, an archaeological monitoring was carried out in section A10 in Vidin district (fig. 1), including the removal of the surface soil stratum at a depth of 0.30 m as well as the digging for the pipeline trench. The route of the gas pipeline in section A10 is 59.611 km long and passes through the municipalities of Ruzhintsi, Dimovo, Makresh, Gramada, and Kula.

Four archaeological sites were recorded during the monitoring – two on the route of the gas pipeline and two outside of it. The first site is located in the land of Yarlovitsa village, between km 490+830 to km 490+930 (fig. 2). The remains of two Neolithic structures were found. The second site is located in the land of Dimovo town, near km 503+440. Remains of human skeletons and pottery fragments from the Bulgarian Revival period were found.

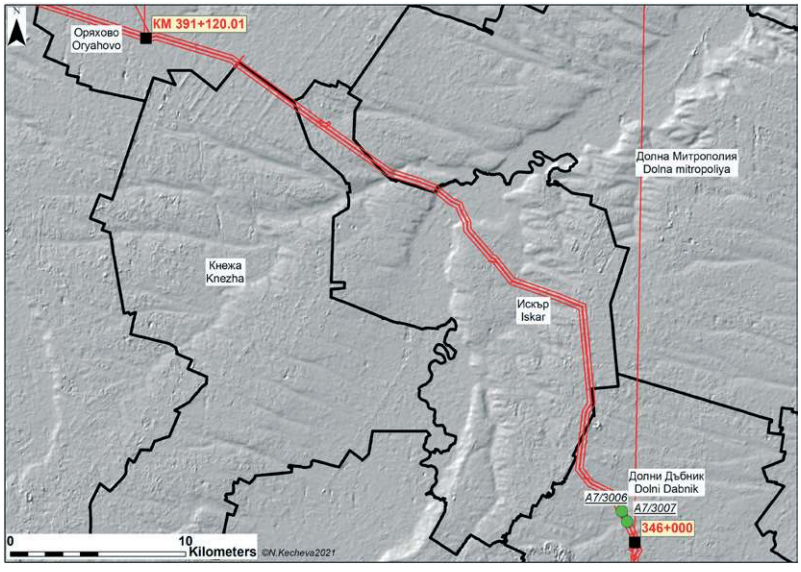
[1] Резултатите от археологическите разкопки са публикувани в настоящия том от проучвателите Ж. Василева и В. Живков.

Two archaeological sites were recorded outside of the route of the gas pipeline. Pottery fragments from the Neolithic, Bronze Age and Roman period were found. The sites are recorded in the information system "Archaeological Map of Bulgaria".

Zheni Vasileva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Science, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, vassileva.jeni@gmail.com
Nikolay Kazashki, Regional Museum of History – Vidin, 13 Tsar Simeon Veliki Str., 3700 Vidin, nsnsnsn@abv.bg

№ 41. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЧАСТЪК А7 ОТ ТРАСЕТО НА СЕВЕРНИЯ МАГИСТРАЛЕН ГАЗОПРОВОД, ОБЛАСТИ ВРАЦА И ПЛЕВЕН

Венко Иванов, Мартин Дяков

Обр. 1. Карта с трасето на участък А7, общини и местоположение на обекти 3006 и 3007, подложка засенчване на релефа от ASTER цифров модел на височината (автор Н. Кечева)

Fig. 1. Map of section A7 route, municipalities and location of sites 3006 and 3007, background ASTER DEM hillshade (author N. Kecheva)

Обр. 2. Бронзова обеца от гроб в обект 3007

Fig. 2. Bronze earring from a grave in site 3007

Осъществените наблюдения през 2020 г. са по проект за газопровод до българо-сръбската граница в участък А7 (обр. 1). Те бяха фокусирани върху проучените обекти при с. Горни Дъбник. Преди започване на изкопаването на траншеята за поставяне на тръбата е бил свален нов пласт с дебелина около 0,50 м. Това позволи да се открият следи от три битови пещи в обект 3006 (АКБ № 10001602). От пещите са запазени малки части от купола, а при една от тях – само нейното дъно. Вероятно изследваните структури са синхронни с по-ранно проучените битови пещи от периода на Ранното средновековие (Нанков, Колев 2020, 936).

По време на изкопните работи в обект 3007 (АКБ № 10001604) беше открит фрагментиран скелет на зрял индивид. Не бяха открити видими следи от гробна яма в траншеята и това не позволява да се определи ориентацията на скелета. Събрани фрагментирани кости са в много добро състояние. Това са части от череп, крак, ръка, ключица, лопатка, таз, прешлени, ребра и зъби. В близост до тях беше открита бронзова обица (обр. 2). Вероятно гробът е част от изследвания обект през 2019 г. (Райчева, Алексиев 2020, 366 – 368). Това насочва към обща датировка на откритията скелет в периода на РЖЕ.

По време на изкопните работи не бяха открити следи от други непроучени структури.

Литература

Нанков, Колев 2020: Е. Нанков, Ф. Колев. Спасителни археологически разкопки на селищен обект в землището на с. Горни Дъбник, обл. Плевен. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга II. София, 2020, 932 – 937.

Райчева, Алексиев 2020: М. Райчева, А. Алексиев. Обект от бронзовата и желязната епоха в землището на с. Горни Дъбник, общ. Долни Дъбник. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 365 – 369.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG SECTION A7 OF NORTHERN GAS PIPELINE ROUTE, VRATSA AND PLEVEN DISTRICTS

Venko Ivanov, Martin Dyakov

Summary

During the monitoring of construction works at site 3006 in section A7 (fig. 1), three household ovens were discovered. They were probably used during the Early Middle Ages.

During construction works at site 3007, a fragmented skeleton was found. No visible traces of a grave pit were found. A bronze earring was found near them (fig. 2). The grave probably dates from the Early Iron Age.

Venko Ivanov, Regional Museum of History – Pleven, 3 Stoyan Zaimov Str., 5800 Pleven, venko_4@abv.bg
Martin Dyakov, Regional Museum of History – Pleven, 3 Stoyan Zaimov Str., 5800 Pleven, martindqkov@abv.bg

---

№ 42. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЧАСТЪК А6 ОТ ТРАСЕТО НА СЕВЕРНИЯ МАГИСТРАЛЕН ГАЗОПРОВОД, ОБЛАСТИ ПЛЕВЕН И ЛОВЕЧ

Мая Валентинова

През 2019 г. е осъществено археологическо наблюдение на този участък при отнемането на горната част на хумусния слой (Валентинова, Христов 2020). През 2020 г. наблюдението продължи при отнемането на останалата част от хумуса и прокопаването на изкопите за тръбата на газопровода (обр. 1). Останки от археологически структури са регистрирани при обекти 3014 (АКБ № 10001610), 3016 (АКБ № 10001612) и 4002 (АКБ № 10000804).

Обект 3014. При км 327+164, на около 1 м от съвременния терен, в западната стена на изкопа за тръбата са документирани останки от пещ.

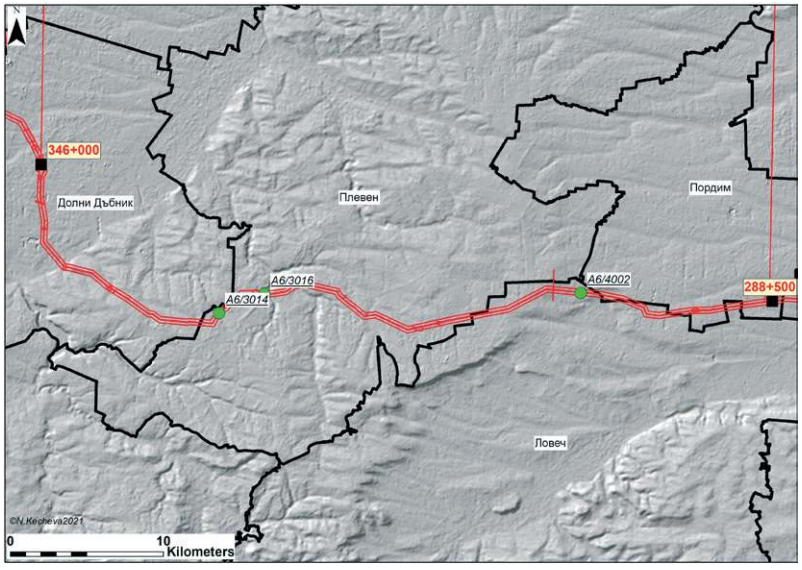
Обект 4002. При км 301+483, на около 0,80 м от съвременната повърхност, в северната стена на изкопа за тръбата е регистрирана основа на огнище.

Обект 3016. При км 323+902 в северната стена на изкопа за тръбата е документирана яма с форма близка до пясъчен часовник, вероятно от КЖЕ. При км 323+735 са регистрирани останки от жилище от РЖЕ[1].

Между обекти 3015 (АКБ №10001611) и 3016 (км 324+00) е регистрирано петно от по-тъмна от околната пръст, парчета отухлена мазилка и керамични фрагменти от съдове, изработени на ръка и малки варовикови камъни. То е с размери 10 м (С – Ю) × 11 м (И – З). Събраните керамични фрагменти предполагат датировка в СБЕ. Регистрираните останки вероятно са свързани с постройка, изградена с колово-плетена конструкция с кратковременен характер.

Фрагменти от керамични съдове, изработени на ръка и кремъци са регистрирани и при км

[1] За резултатите от проведените спасителни проучвания на жилището от РЖЕ виж публикацията на Т. Христова в настоящия том.

Обр. 1. Карта с трасето на участък А6, общини и местоположение на обекти 3014, 3016 и 4002, подложка засенчване на релефа от ASTER цифров модел на височината (автор Н. Кечева)

Fig. 1. Map of section A6 route, municipalities and location of sites 3014, 3016 and 4002, background ASTER DEM hillshade (author N. Kecheva)

326+870 – 326+800, непосредствено североизточно от обект 3014. Те вероятно са свързани с кратковременно обитаване в края на неолита/ началото на халколита, което не е оставило изразен културен пласт.

Литература

Валентинова, Христов 2020: М. Валентинова, М. Христов. Археологическо наблюдение по линейно трасе от с. Горни Дъбник, община Долни Дъбник до с. Борислав, община Пордим, по проект на „Булгартрансгаз“ ЕАД. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 162 – 163.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG SECTION A6 OF NORTHERN GAS PIPELINE ROUTE, PLEVEN AND LOVECH DISTRICTS

Maya Valentinova

Summary

Remains of the following archaeological structures were documented: a kiln at site 3014 , a hearth at site 4002 and a LIA pit and an EIA dwelling at site 3016 (fig. 1).

An area with concentration of pieces of daub and pottery fragments from the MBA was recorded at km 324+00. Pottery fragments and flints were found at km 326+870 – 326+800. They are probably associated with short-term habitation in the Late Neolithic – Early Chalcolithic period, which did not leave a pronounced cultural layer.

Maya Valentinova, Regional Museum of History – Lovech, 1 Todor Kirkov Sq., 5500 Lovech, maiadimitrova@hotmail.com

---

№ 43. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЧАСТЪК А5 ОТ ТРАСЕТО НА СЕВЕРНИЯ МАГИСТРАЛЕН ГАЗОПРОВОД, ОБЛАСТИ ЛОВЕЧ, ПЛЕВЕН И ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Калин Чакъров, Антон Атанасов

Наблюдението е извършено през периода 04.02. – 04.08.2020 г. (с прекъсвания). Екипът се състои от: Калин Чакъров – ръководител, Антон Атанасов – заместник-ръководител, Стоян Александров и Мирослав Нейчев – археолози.

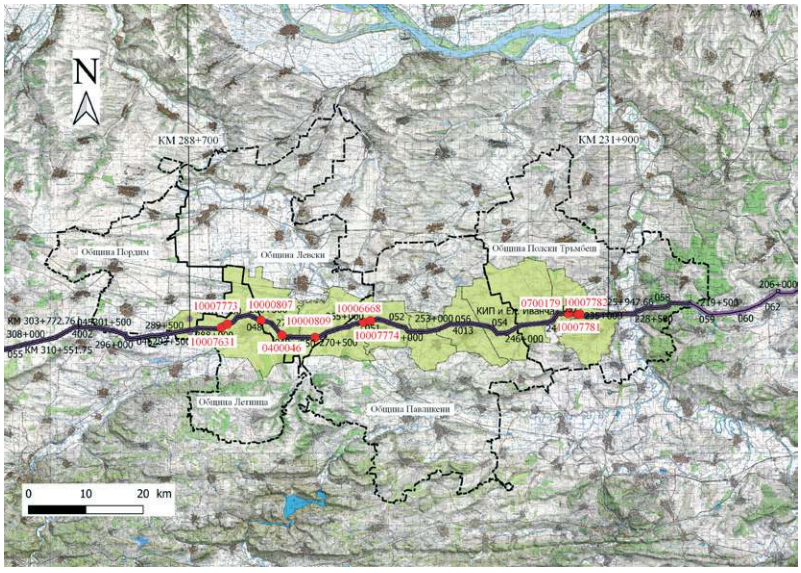
Участъкът е дълъг 56,8 км. Той започва от с. Борислав, общ. Пордим, обл. Плевен (км 288+700) и завършва при с. Полски Сеновец, общ. Полски Тръмбеш, обл. Велико Търново (км 231+900) (обр. 1).

Участък А5 преминава през общините: Пордим, обл. Плевен, Летница, обл. Ловеч, Левски, обл.

Плевен, Павликени и Полски Тръмбеш, обл. Велико Търново (обр. 1).

Наблюдавани са изкопните дейности по цялото трасе на А5, както и на територията на обекти 047/4004 (гр. Летница), 049/4006 (с. Асеновци), 051/4008 (с. Недан), които са с мярка „наблюдение по време на строителството“. Освен това е извършено наблюдение и на проучваните през 2019 г. обекти: 048/4005 (гр. Летница), 050/4007 (с. Градище), 052/4009 (с. Недан), 053/4010 (с. Долна Липница), 057/5021 (с. Иванча) (обр. 1).

Наблюдавани са общо 14 обекта. При три от тях наблюденията са продължение на проучванията през 2019 г. чрез разкопки: 048/4005, 050/4007, 057/5021. Един от другите обекти със структури е само с мярка „наблюдение по време на строителството“ – Недан – 051/4008. Шест обекта са изцяло новорегистрирани по време на наблюдението, като № 3 до с. Асеновци е известен от по-рано в литературата и в АКБ[1]. Въведена е номерация от 1 до 6 на новооткритите, а за проучваните през 2019 г. обекти е използвана номерацията им от първоначалния доклад за издирванията[2], както следва:

Обр. 1. Карта с разположението на участък А5 и регистрираните по неговото трасе археологически обекти

Fig. 1. Map with the route of section A5 with the recorded archaeological sites

Обр. 2. Карта с разположението на мястото на откриване на Летнишкото съкровище

Fig. 2. Map with the location of the find-spot of the treasure of Letnitsa

- Обект 1. № по доклада за „Булгартрансгаз“ ЕАД (БТГ) 1/4004, АКБ № 10007631, гр. Летница. Хронология: средна бронзова епоха.

- Обект 047/4004. БТГ № 1/4004, АКБ № 10000806, гр. Летница. Хронология: желязна епоха, османски период.

- Обект 2. БТГ № 2, АКБ № 10007773, гр. Летница. Хронология: бронзова или желязна епохи, османски период, най-ново време.

- Обект 048/4005. БТГ № 3, АКБ № 10000807, гр. Летница. Хронология: късна желязна епоха – V – IV в. пр. Хр.

- Обект 3. БТГ № 4, АКБ № 0400046, с. Асеновци. Хронология: преходен период между халколит и ранна бронзова епоха, късна желязна епоха, Античност, Късна античност.

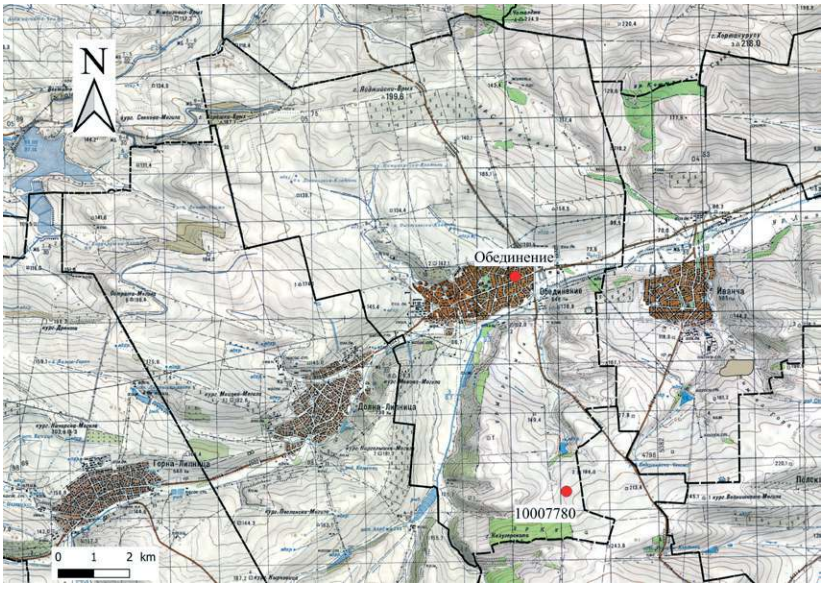
- Обект 049/4006. БТГ № 049/4006, АКБ № 10000808, с. Асеновци. Хронология: Праистория.

- Обект 050/4007. БТГ № 050/4007, АКБ № 10000809, с. Градище. Хронология: късен неолит и ранен халколит.

- Обект 051/4008. БТГ № 5, АКБ № 10006668, с. Недан. Хронология: Късна античност – IV –

[1] За обекта дава сведения Д. Митова-Джонова (Митова-Джонова 1979, 28, № 5 – 6). Регистриран в АКБ с № 0400046 през 1993 г. от М. Аспарухов.

[2] Всички регистрирани при наблюдението обекти са проучени чрез спасителни разкопки, като информация е поместена в настоящото издание.

Обр. 3. Карта с местоположението на светилището на богинята Диана край с. Обединение, общ. Полски Тръмбеш

Fig. 3. Map with the location of the sanctuary of the goddess Diana near Obedinenie village, Polski Trambesh municipality

първата половина на V в., Късно средновековие.

- Обект 052/4009. БТГ № 052/4009, АКБ № 10000626, с. Недан. Хронология: римска епоха – втората половина на II – първата половина на III в.

- Обект 053/4010. БТГ № 053/4010, АКБ № 10000810, с. Долна Липница. Хронология: неустановена.

- Обект 057/5021. БТГ № 057/5021, АКБ № 0700179, с. Иванча. Хронология: ранната бронзова епоха, късната бронзова епоха, ранножелязна епоха, Първо българско царство (VIII – IX в.), османски период (XVI – XVII в.).

- Обект 4. БТГ № 6, АКБ № 10007781, с. Полски Сеновец. Хронология: късна желязна епоха – IV – III в. пр. Хр.

- Обект 5. БТГ № 7, АКБ № 10007782, с. Полски Сеновец. Хронология: римска епоха – първата половина на III в.

- Обект 6. БТГ № 8, АКБ № 10007774, с. Недан. Хронология: късна желязна епоха, Първо българско царство (IX – X в.).

Освен регистрираните по трасето обекти, в системата АКБ са въведени и още пет, намиращи се в близост:

- Летнишко съкровище – място на откриване, гр. Летница (АКБ № 10007775) (обр. 2).
- Козарбеленска могила, с. Червена (АКБ № 10007777).
- Селище от II – III в. в м. Кованлъка (Хърка), с. Недан (АКБ № 10007779).
- Надгробна могила до с. Долна Липница (АКБ № 10007778).
- Светилище на богинята Диана край с. Обединение (АКБ № 10007780) (Цончев 1935, 92 – 100; Вълчев 2015, 132 – 133) (обр. 3).

Литература

Вълчев 2015: И. Вълчев. Извънградските светилища в римската провинция Тракия (I – IV век). София, 2015.

Митова-Джонова 1979: Д. Митова-Джонова. Археологически паметници в Плевенски окръг. София, 1979.

Цончев 1935: Д. Цончев. Новооткрито светилище на Артемида. – Известия на Българския археологически институт, VIII/1934, 1935, 92 – 100.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG SECTION A5 OF NORTHERN GAS PIPELINE ROUTE, LOVECH, PLEVEN AND VELIKO TARNOVO DISTRICTS

Kalin Chakarov, Anton Atanasov

Summary

Ten archaeological sites were recorded throughout the archaeological monitoring of this section, which is 56.8 km long, stretching from Borislav village, Pordim municipality, to the west to Polski Senovets village, Polski Trambesh municipality, to the east (fig. 1). They belong to the following archaeological periods: Late Neolithic – Early Chalcolithic;

Late Chalcolithic – Early Bronze Age transitional period; the end of Early Bronze Age – the beginning of Late Bronze Age; Late Iron Age; Roman period (1st half of 3rd c.); Late Antiquity (4th – 5th c.); First Bulgarian Kingdom (9th – 10th c.); Late Middle Ages – Ottoman period (16th – 17th c.) (fig. 1). Other archaeological sites were recorded, including the findspot where the treasure of Letnitsa was found (fig. 2), and a sanctuary of the goddess Diana near Obedinenie village (fig. 3).

Kalin Chakarov, Regional Museum of History – Veliko Tarnovo, 6 Nikola Pikolo Str., 5000 Veliko Tarnovo, kalinsbicke@abv.bg
Anton Atanasov, anton_atanasov@gbg.bg

№ 44. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЧАСТЪК А3 ОТ ТРАСЕТО НА СЕВЕРНИЯ МАГИСТРАЛЕН ГАЗОПРОВОД, ОБЛАСТИ ТЪРГОВИЩЕ И РАЗГРАД

Константин Константинов

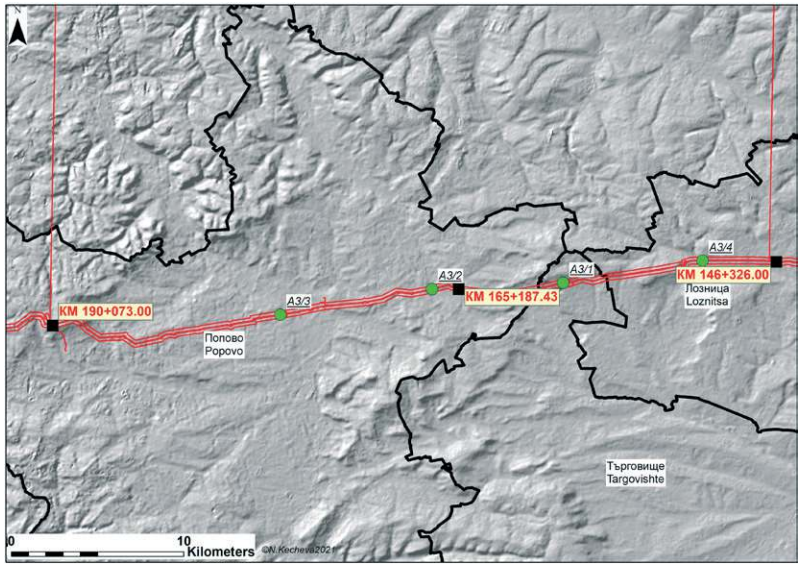
Археологическото наблюдение в участък А3 от км 146.62+160 и от км 165+169 се проведе в периода 28.05. – 29.08.2020 г. под ръководството на доц. д-р Константин Константинов (ШУ „Епископ Константин Преславски“). В екипа участваха трима археолози от РИМ – Търговище.

Теренното проучване премина през два етапа (обр. 1):

1. Наблюдение на изкопните работи по отнемане на хумусния пласт с дълбочина 0,35 – 0,45 м по сервитута на газопровода на ширина от 35 м. Работата се извършваше от запад на изток, като до пълното им проучване и освобождаване бяха заобиколени предвидените за предварителни археологически проучвания обекти.

През този етап бяха регистрирани три нови обекта: 1) АКБ № 10007786 при км 159+060 – 159+000 (землище на с. Миладиновци, общ. Търговище, обл. Търговище) обект от късната желязна епоха[1]. 2) АКБ № 10007769 при км 166+960 – 166+730 (землище на с. Ломци, общ. Попово, обл. Търговище) обект от късната желязна епоха[2]. 3) АКБ № 10007776 при км 175+940 – 175+915 (землище на с. Кардам, общ. Попово, обл. Търговище) обект от късната желязна епоха[3].

2. Наблюдение на изкопните работи при изкопаване на траншеята за полагането на тръбите на дълбочина 2,60 – 2,80 м от околния терен. В хода на този етап археологическото наблюдение премина през землищата на: с. Ковачевец, с. Паламарца, с. Гагово, гр. Попово, с. Кардам, с. Дриново, с. Еленово, с. Ломци, с. Тръстика, общ. Попово, обл. Търговище; с. Миладиновци, общ. Търговище, обл. Търговище; с. Сейдол, с. Манастирско, с. Синя вода, с. Студенец, общ. Лозница, обл. Разград.

Обр. 1. Карта с трасето на участък А3, общини и местоположение на новорегистрираните обекти, подложка засенчване на релефа от ASTER цифров модел на височината (автор Н. Кечева)

Fig. 1. Map of section A3 route, municipalities and location of newly recorded sites, background ASTER DEM hillshade (author N. Kecheva)

През този етап беше регистриран четвърти нов обект при км 150+640 – км 150+610 с АКБ №

[1] За резултатите от спасителните разкопки на обекта виж статията на В. Хаджиангелов в настоящия том.
[2] За резултатите от спасителните разкопки на обекта виж статията на А. Гоцев в настоящия том.
[3] Проучването на обекта е предстоящо.

10007789 (землище на с. Синя вода, общ. Лозница, обл. Разград) от ранната бронзова епоха и Средновековието. Попадна се на голяма концентрация на човешки кости (по предварителни данни от три индивида), както и на сравнително малко на брой керамични фрагменти. Не бяха регистрирани находки от метал. В профила личаха и следи от горивно съоръжение[1].

Всички новооткрити обекти бяха регистрирани в АКБ.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG SECTION A3 OF NORTHERN GAS PIPELINE ROUTE, TARGOVISHTE AND RAZGRAD DISTRICTS

Konstantin Konstantinov

Summary

The archaeological monitoring of section A3 of gas pipeline route from km 146.62+160 to km 165+169 was carried out in the period 28.05 – 29.08.2020.

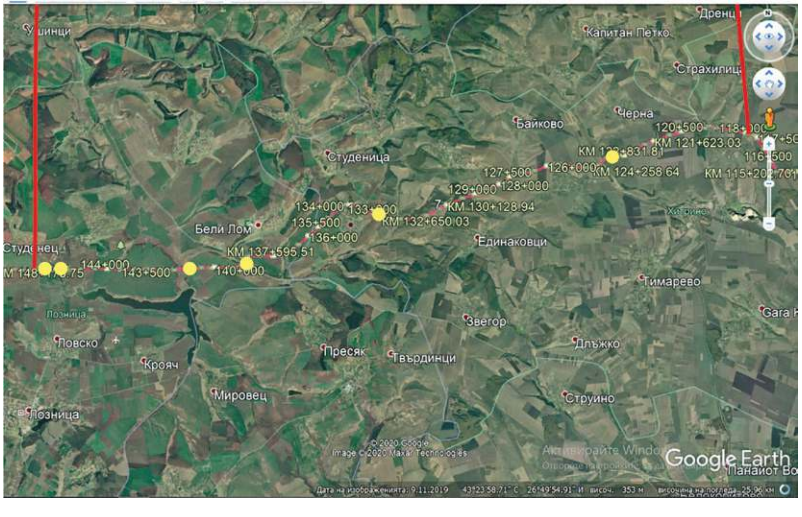
During the monitoring of the removal of the humus layer, three new sites were recorded (fig. 1): 1) At km 159+060 – km 159+000 (land of Miladinovtsi village, Targovishte municipality) a site from the Late Iron Age; 2) At km 166+960 – km 166+730 (land of Lomtsi village, Popovo municipality) a site from the Late Iron Age; 3) At km 175+940 – km 175+915 (land of Kardam village, Popovo municipality) a site from the Late Iron Age.

During the monitoring of the construction works of the trench for laying the pipes, a fourth new site was recorded at km 150+640 – 150+610 (land of Sinya Voda village, Loznitsa municipality) from the Early Bronze Age and the Middle Ages.

Konstantin Konstantinov, Konstantin Preslavsky University of Shumen, 115 Universitetska Str., 9700 Shumen, k.konstantinov@shu.bg

№ 45. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЧАСТЪК А2 ОТ ТРАСЕТО НА СЕВЕРЕН МАГИСТРАЛЕН ГАЗОПРОВОД, ОБЛАСТИ РАЗГРАД И ШУМЕН

Виолета Милчева, Диляна Василева

Обр. 1. Трасето на газопровода в участък А2 с отбелязани регистрираните археологически обекти и отделни структури

Fig. 1. The gas pipeline route in section A2 with marked recorded archaeological sites and separate features

Наблюдението се проведе в периода 29.05 – 07.07.2020 г. във връзка с отнемането на хумусния пласт и изкопни работи за полагане на газопреносна тръба по проект „Разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз“ ЕАД, паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница”, етап „Линейна част“ – Подетап Б, участък А2, в землищата на селата Сливак, Близнаци, Черна, Добри Войниково, Трем и Тервел, общ. Хитрино, и селата Бели Лом, Гороцвет и Студенец, общ. Лозница. В екипа участваха и Анна Таинова (ИМ – Самоков) и Георги Василев. Участъкът е с дължина 28,9 км (км 117+800 – км 146+700). Изкопните дейности започнаха от запад

[1] Проучването на обекта е предстоящо.

на изток, като хумусът се отнемаше на дълбочина 0,30 – 0,50 м. По време на наблюдението са регистрирани три археологически обекта и три самостоятелни структури (обр. 1).

Първият обект (АКБ № 10007751) е разположен между км 140+979 – км 141+110 в землището на с. Бели Лом, общ. Лозница, обл. Разград. Надморската височина е 316,25 м. На разкритото от машините ниво са открити голям брой фрагменти от керемиди от римската епоха. В непосредствена близост източно от тях се очерта редица от необработени варовикови камъни с линия С – Ю. Пръстта на терена е тъмнокафява и много рохка. Северно от керемидите са открити *in situ* един до друг два съда, свързани с гроб с трупоизгаряне. Намерени бяха още фрагмент от лък на фибула и бронзова монета. След свикването на комисия по чл. 160 от ЗКН, са осъществени пълни археологически проучвания на застрашения участък от новооткритата недвижима културна ценност[1].

Обр. 2. Първата регистрирана по трасето на газопровода археологическа структура

Fig. 2. The first archaeological feature recorded along the gas pipeline route

Обр. 3. Втората регистрирана по трасето на газопровода археологическа структура

Fig. 3. The second archaeological feature recorded along the gas pipeline route

Вторият регистриран обект (АКБ № 10007752) е разположен между км 123+475 – км 123+565 от трасето на газопровода, в землището на с. Добри Войниково, общ. Хитрино, обл. Шумен. Локализирани са четири ями с диаметър 1 – 1,40 м, вкопани в светла варовикова пръст. Археологическият материал на ниво засичане се състои от късове отухлена глина, въглени и животински кости. Открит е и каменен брус. Върху разкритията терен имаше индикации за наличието на още негативни структури. Строителните дейности бяха временно спрени и беше свикана комисия по чл. 160 от ЗКН, която определи пълни археологически проучвания на застрашения участък от новооткритата недвижима културна ценност[2].

Третият регистриран обект (АКБ № 10007416) се намира при км 138+000, в землището на с. Бели Лом, общ. Лозница, обл. Разград. При оглед на терена преди изкопните дейности в нива, засята с царевица, се откриха керамични фрагменти с висока концентрация. Фрагментите принадлежат на съдове от две епохи: късна желязна епоха, изработени на ръка и колело, между които две дръжки от тасоски амфори с печат[3], и Средновековие (VIII – X в.), изработени на ръка и колело. Открити са и мазилки със следи от колово-плетена конструкция, кремъчни фрагменти и животински кости. Регистрираният обект попада извън сервитута на газопровода.

По време на наблюдението са регистрирани и три отделни археологически структури както следва:

[1] За резултатите от проучванията виж публикацията на Р. Спасов в настоящия том.
[2] За резултатите от проучванията виж публикацията на Е. Нанков в настоящия том.
[3] Определени са от гл. ас. д-р К. Маджаров (НАИМ – БАН).

Обр. 4. Третата регистрирана по трасето на газопровода археологическа структура

Fig. 4. The third archaeological feature recorded along the gas pipeline route

1. Долната част на съд, изработен на ръка, с горели кости в него, вкопан в материка (обр. 2). Горната част на съда е унищожена от машини. Локализиция: 20,30 м ЮИ от км 146+700, н.в. 325 м. Землище на с. Студенец, общ. Лозница, обл. Разград (АКБ № 10007753).

2. Правоъгълно петно, чиято северна част излиза извън сервитута на трасето (обр. 3). Разкритата част от него е с размери 4,40 м (И – З) × 5,50 м (С – Ю). На нивото на разкриване на структурата се откриха керамични фрагменти с висока концентрация. Фрагментите са от дълбоки съдове – хранилища с врязана украса, състояща се от ромбове, шахматно разположени квадрати, хоризонтални линии и инкрустация с бяла паста. Открити са и части от кремъчни оръдия и фрагмент от обработена животинска кост. Откритият материал се датира в ранния халколит (първа половина на V хил. пр. Хр.)[1]. Локализация: По северната линия на сервитута, на 30 м източно от км 146+475, землище на с. Студенец, общ. Лозница, обл. Разград (АКБ № 10007754).

3. Струпване от керамични фрагменти и мазилки с правоъгълна форма и размери 0,45 (СИ – ЮЗ) × 0,30 (СЗ – ЮИ) м на ниво засичане (обр. 4). Керамичните фрагменти принадлежат на съд, вероятно от халколита. Локализация: при км 132+928, землище на с. Тервел, общ. Хитрино, обл. Шумен (АКБ № 10007755).

При наблюдението на изкопните работи за поставяне на газопреносната тръба не са регистрирани археологически структури.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG SECTION A2 OF NORTHERN GAS PIPELINE ROUTE, RAZGRAD AND SHUMEN DISTRICTS

Violeta Milcheva, Dilyana Vasileva

Summary

In 2020, archaeological monitoring during the construction of a gas pipeline in the section from the Slivak village, Hitrino municipality, Shumen district, to the Studenets village, Loznitsa municipality, Razgrad district, was conducted. During the monitoring three archaeological sites as well as three separate archaeological features were recorded (fig. 1).

The first site was located in the land of Beli Lom village, Loznitsa municipality. Numerous Roman roof tiles were found, as well as a number of untreated limestone stones.

The second site was located in the land of Dobri Voynikovo village, Hitrino municipality. Four pits with a diameter between 1 and 1.40 m were found, dug into the sterile layer.

The third recorded site was located in the land of Beli Lom village, Loznitsa municipality. Fragments of pottery from the Late Iron Age and Middle Ages were found.

Two other features were discovered within the land of the Studenets village, Loznitsa municipality. These are the lower part of an urn with burnt bones in it (fig. 2), and a large rectangular dug-in structure (fig. 3). The material found in the latter dates it to the Early Chalcolithic period.

The third feature was located in the area of Tervel village, Hitrino municipality. It was an accumulation of pottery fragments and pieces of daub (fig. 4), most probably dating to the Chalcolithic period.

Violeta Milcheva, v_milcheva@abv.bg
Dilyana Vasileva, dilqnavasileva@mail.bg

[1] Направена е консултация с доц. д-р К. Бъчваров (НАИМ – БАН).

№ 46. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЧАСТЪК А1 ОТ ТРАСЕТО НА СЕВЕРЕН МАГИСТРАЛЕН ГАЗОПРОВОД, ОБЛАСТИ ШУМЕН И ВАРНА

Станимир Стойчев

Трасето на газопреносна структура на „Булгартрансгаз“ ЕАД, паралелно на северния газопровод до българо-сръбската граница, етап „Линейна част“, подетап Б, участък А1 преминава през северозападната част на Варненска област и северната част на Шуменска област. Участъкът е от км 66+00, с. Ветрино, обл. Варна, до км 117+900, с. Сливак, обл. Шумен. За периода 01.04. – 25.05.2020 г. е отнет хумусният слой на целия участък от 51,9 км.

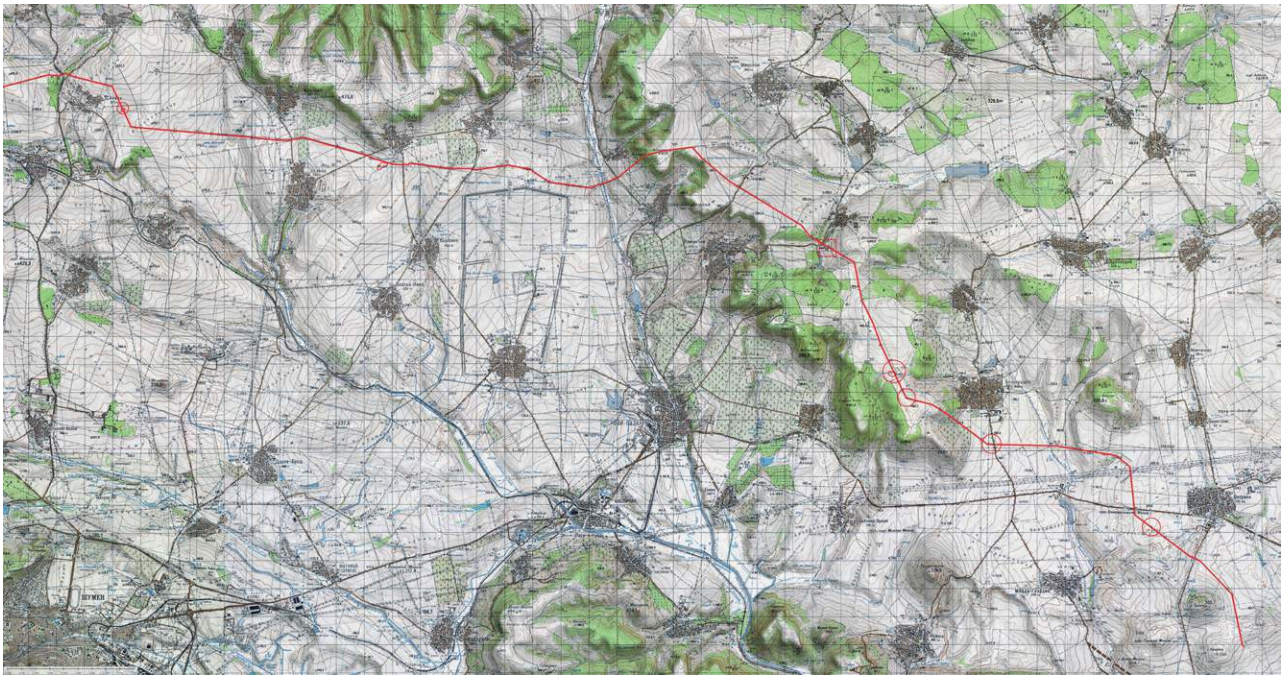
Археологически обекти, предвидени за наблюдение по време на изкопните дейности, са:

Обект 6022, АКБ № 10001122. По предварителни данни обектът е от Късната античност и Средновековието. Представлява единична сграда в м. Пукарджик на 0,85 км и 229° от центъра на с. Правенци, при км 106+850. По повърхността, преди започване отнемането на хумуса, от км 106+750 се откриват единични фрагменти строителна и битова керамика от различни епохи включително и съвременна. Откритите материали са много нарядко, не се засичат петна. Средновековното селище се развива южно от трасето в посока към с. Велино. Обектът е освободен за строителство.

Обект 6023. По предварителни данни, представлява селище от Възраждането. При отнемане на пласта се откриват единични фрагменти битова и строителна керамика и няколко кремъка от диканя от Възраждането и началото на XX в. След престъргване не са засечени зидове или вкопавания, откриват се само единични фрагменти битова и строителна керамика.

Археологически обекти с разширена площ в рамките на сервитута:

Обект 6018, АКБ № 10001116. При отнемането на хумуса западно от обект 6018, са засечени петна с животински кости, фрагменти от строителна керамика, горели камъни и бучки отухлена почва. При престъргване се очерта петно с размери приблизително 5 × 6 м, разположено в централната част на сервитута между км 99+600 и 99+650[1].

Обр. 1. Карта с трасето на участък А1 и местоположение на новорегистрираните обекти.

Fig. 1. Map of section A1 route and location of newly recorded sites

[1] За резултатите от спасителните разкопки на обекта виж статията на А. Харизанов в настоящия том.

За обекти 6011, 6016 и 6017 след направената геофизика по време на предварителните проучвания, по искане на научните ръководители, площта за проучване е разширена.

Новооткрити обекти:

АКБ № 10007413 при км 71+750 – км 71+850, землище на с. Ветрино обл. Варна. При оглед на терена преди отнемането на хумуса, е регистриран могилен насип. В рамките на сервитута влиза около 1/3 от южната периферия на могилата. Тя е с височина под 1 м и диаметър около 40 м[1].

АКБ № 10001051 при км 79+500 – км 77+500, землище на с. Белоградец обл. Варна. При км 79+250 – км 79+500 по време на изкопните работи се наблюдава средна концентрация на битова и строителна керамика от IX – X в. и ломени камъни. Петното е разположено в непосредствена близост западно от обект 6011[2].

АКБ № 10007432 при км 83+750 – км 83+900, землище на с. Белоградец обл. Варна. По време на изкопните работи се наблюдава много слаба концентрация на битова керамика от периода на ранния халколит, кремъчни пластини и фрагмент от каменна брадвичка. В източната периферия на сервитута се засякоха две петна от горели мазилки[3].

АКБ № 10007771 при км 82+700 – км 82+850, землище на с. Белоградец обл. Варна. При изкопните работи са регистрирани две петна от ломени камъни, част от тях със следи от горене и фрагменти средновековна керамика от X – XI в[4].

ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG SECTION A1 OF NORTHERN GAS PIPELINE ROUTE, SHUMEN AND VARNA DISTRICTS

Stanimir Stoychev

Summary

Section A1 of the gas pipeline route passes through the northwestern part of Varna district and the northern part of Shumen district – from Vetrino village (km 66+00) to Slivak village (km 117+900) (fig. 1). For the period 01.04.2020 – 25.05.2020 the humus layer of the whole section of 51.9 km has been removed.

Archaeological sites intended for monitoring during the construction activities:

Site 6022: a site from Late Antiquity and the Middle Ages. The artefacts are very rarely spread.

Site 6023: a settlement from the Bulgarian Revival period. No structures were found.

Archaeological sites with an extended investigation area:

Site 6018: west of site 6018, traces of animal bones, fragments of tiles and bricks were recorded.

Newly discovered sites:

Km 71+750 – km 71+850, land of Vetrino village, a burial mound.

Km 79+500 – km 77+500, land of Belogradets village. At km 79+250 – 79+500 during the construction works concentration of household and construction ceramics from the 9th – 10th c. was observed as well as spots of quarry stones, immediately west of site 6011.

Km 83+750 – km 83+900, land of Belogradets village. During the construction works a very low concentration of household pottery from the Early Chalcolithic period, flint plates, a fragment of a stone axe, traces of burnt plaster were recorded.

Km 82+700 – km 82+850, land of Belogradets village. During the construction works two spots of quarry stones were found, some of them with traces of burning and fragments of 10th – 11th c. pottery.

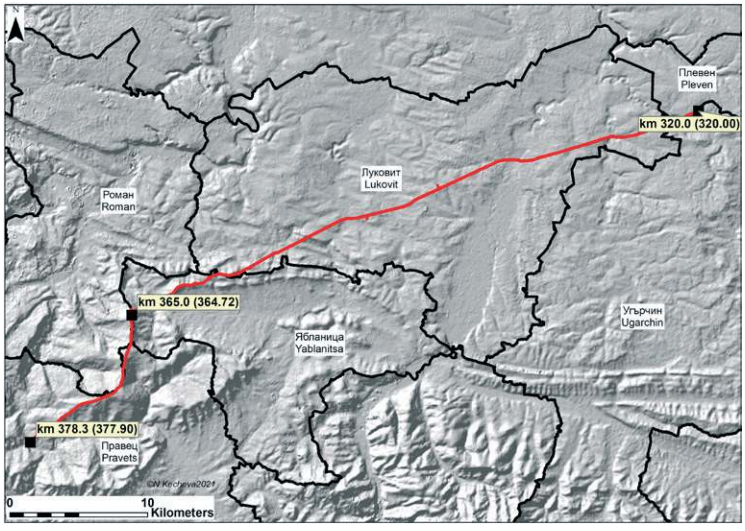
Stanimir Stoychev, Regional Museum of History – Shumen, 17 Slavyanski Blvd., 9700 Shumen, s.stoichev10@gmail.com

[1] За резултатите от спасителните разкопки на обекта виж статията на С. Александров в настоящия том.
[2] За резултатите от спасителните разкопки на обекта виж статията на А. Аладжов в настоящия том.
[3] За резултатите от спасителните разкопки на обекта виж статията на В. Петрова в настоящия том.
[4] За резултатите от спасителните разкопки на обекта виж статията на Н. Русев в настоящия том.

№ 47. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ЧАСТ ОТ ТРАСЕТО НА ГАЗОПРОВОД „ОС БЕГЛЕЖ – КВ КАЛУГЕРОВО“

Мая Валентинова

През 2019 г. е осъществено археологическо наблюдение в участъка от КВ „Калугерово“ до КВ „Батулци“ от екип с ръководител Боян Тотев (РИМ – Добрич). През 2020 г. обект на археологическо наблюдение беше останалата част, обхващаща участъка от ОС „Беглеж“ до КВ „Батулци“. Той е с дължина 45 км (от км 320+00 до км 365+000) (обр. 1). Трасето преминава основно през земеделски земи и земи от горски фонд в землищата на селата Беглеж, общ. Плевен; Катунец, общ. Угърчин; Бежаново, Ъглен, Дерманци, Тодоричене, Румянцево и Беленци, общ. Луковит и Батулци, общ. Ябланица.

Обр. 1. Карта с трасето на газопровода и общини, подложка засенчване на релефа от ASTER цифров модел на височината (автор Н. Кечева)

Fig. 1. Map of gas pipeline route and municipalities, background ASTER DEM hillshade (author N. Kecheva)

Проследено е отнемането на горния почвен слой по цялата дължина на трасето. В участъка между КВ „Батулци“ и КВ „Дерманци“ е завършено и прокопаването на изкопа и новите тръби са положени.

По време на наблюдението е регистриран един нов обект при км 347+070 – 347+220, землище на с. Румянцево (АКБ № 10007815). Той е разположен върху незаливна тераса на левия бряг на р. Панега. Върху площ от около 21 дка се наблюдава висока концентрация от строителна керамика и ломени камъни, сред които се откриват и фрагменти битова керамика от римския период. Съгласно решението на провела се Експертна комисия на МК в тази част е извършено пълно спасително проучване в рамките на сервитута на газопровода[1].

Археологически материали бяха регистрирани и при км 327+040, м. Черкезките орници, землище на с. Бежаново. В участък с дължина около 60 м се откриват керамични фрагменти от съдове, изработени на ръка и колело и парчета отухлена мазилка. Намерена е и част от тежест за стан. Откриваните материали са в сравнително ниска концентрация. Датировката им е желязна епоха.

По време на наблюдението са установени нови нарушения върху надгробна могила в м. Чакоското бранище, землище на с. Бежаново. Могилата е известна като „Усуковска могила“ (АКБ № 0500075). Разположена е на около 50 м северно от оста на газопровода при км 323+200.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG PART OF THE GAS PIPELINE ROUTE “BEGLEZH – KALUGEROVO”

Maya Valentinova

Summary

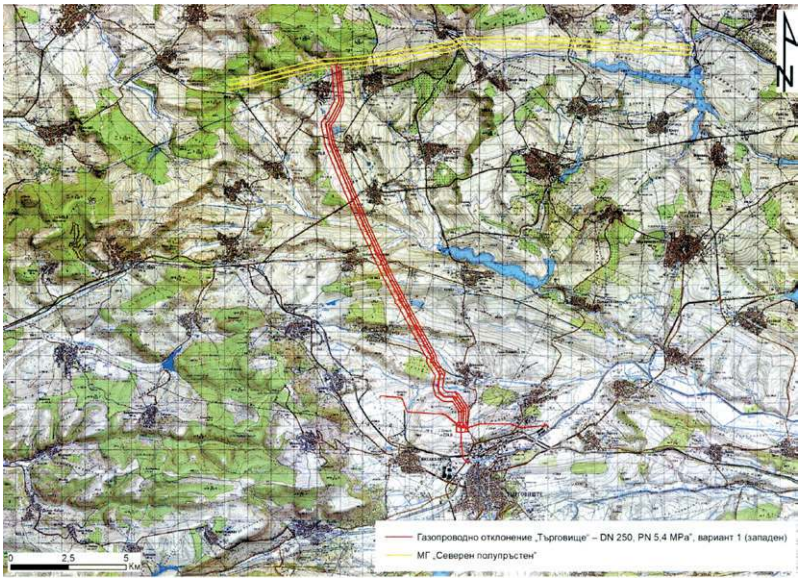
An archaeological monitoring of the remaining route of Beglezh – Kalugerovo gas pipeline was carried out (fig. 1). A new archaeological site was recorded at km 347+070 – 347+220 near Rumyantsevo village. It is situated on a non-flooded terrace on the left bank of the Panega River. A high concentration of architectural ceramics and quarry stones is recorded on an area of about 2.1 ha, among which kitchenware fragments dated in the Roman period are found.

Maya Valentinova, Regional Museum of History – Lovech, 1 Todor Kirkov Sq., 5500 Lovech, maiadimitrova@hotmail.com

[1] За резултатите от проведените спасителни проучвания виж публикацията на А. Манев в настоящия том.

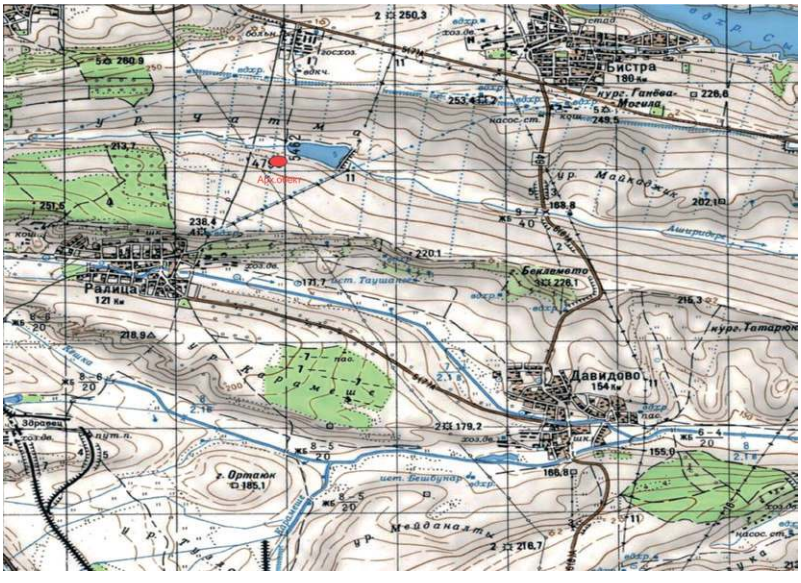
№ 48. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПО ТРАСЕТО НА ПРОЕКТ „ГАЗОПРОВОДНО ОТКЛОНЕНИЕ „ТЪРГОВИЩЕ“

Стефан Иванов

Обр. 1. Карта на трасето на „Газопроводно отклонение „Търговище“ (в червено) (автор А. Григоров)

Fig. 1. Map of the route of the Targovishte gas pipeline (in red) (author A. Grigorov)

Обр. 2. Местоположение на новорегистрирания археологически обект по трасето на „Газопроводно отклонение „Търговище“ при с. Ралица

Fig. 2. Location of the newly recorded archeological site along the route of the Targovishte gas pipeline near Ralitsa village

Археологическото наблюдение се осъществи с научен ръководител Стефан Иванов по договор с НАИМ – БАН[1]. Участва и екип от двама души археолози. То бе извършено в периода 4.08. –18.09.2020 г. от км 0,00 в землището на с. Миладиновци, общ. Търговище до км 17,607 в землището на гр. Търговище. Трасето бе със сервитут с ширина от 15 м и охранителна зона от 15 м.

Изкопните дейности се осъществяваха в посока от север към юг в землищата на селата Миладиновци, Голямо Соколово, Ралица и Давидово, общ. Търговище; гр. Търговище и селата Тръбач и Чудомир, общ. Лозница (обр. 1).

Наблюдението се изразяваше в проследяване на изкопните работи по отнемането на хумусния пласт и изкопа за полагане на тръби. Максималната дълбочина на отнемане на хумусният пласт достига между 0,35 – 0,45 м, а при изкопите за полагане на тръби – ок. 1,4 – 1,5 м.

При изземване на хумусния пласт бе регистриран един археологически обект. В участъка на газопровода от км 11,360 до км 11,445 в землището на с. Ралица, общ. Търговище, с линейна дължина от 85 м и ширина от 10 м по трасето беше регистрирана слаба концентрация на битова керамика от периода на късната желязна епоха. Открити бяха петна от стенни и подови мазилки с ясно изразена концентрация в източната част на участъка. Обектът изцяло попада в трасето за полагане на тръбите за газопровода. Той е регистриран в АИС АКБ с № 10007614 и са проведени археологически проучвания[2] (обр. 2).

По време на наблюдението са открити фрагменти керамика от

[1] Теренните издирвания са извършени през 2019 г. (Григоров 2020).
[2] За резултатите от проведените спасителни проучвания виж публикацията на А. Гоцев в настоящия том.

праисторията и Античността по цялото обследвано трасе. Това са единични находки, без изразена концентрация. В останалата част от трасето не са регистрирани недвижими културни ценности.

Литература

Григоров 2020: А. Григоров. Теренни издирвания по трасето на проект „Газопроводно отклонение „Търговище“. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 45 – 48.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG THE ROUTE OF "GAS PIPELINE DIVERSION TARGOVISHTE"

Stefan Ivanov

Summary

The monitoring was carried out from km 0.00 in the land of the village of Miladinovtsi, Targovishte municipality to km 17.607 near the town of Targovishte. The route had an easement with a width of 15 m (fig. 1).

During the removal of the humus layer, an archaeological site was recorded in the land of the village of Ralitsa, Targovishte municipality. The site is located entirely within the route for laying the pipes for the gas pipeline, as it was recorded in the information system "Archaeological Map of Bulgaria" (fig. 2).

No cultural heritage was recorded along the rest of the route.

Stefan Ivanov, Regional Museum of History – Targovishte, 2 Mitropolit Andrey Blvd., 7700 Targovishte, spi_tgv@abv.bg

---

№ 49. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЧАСТЪК II ОТ АМ „ХЕМУС“ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩ. УГЪРЧИН, ОБЛ. ЛОВЕЧ

Ангел Б. Григоров, Радослав Александров

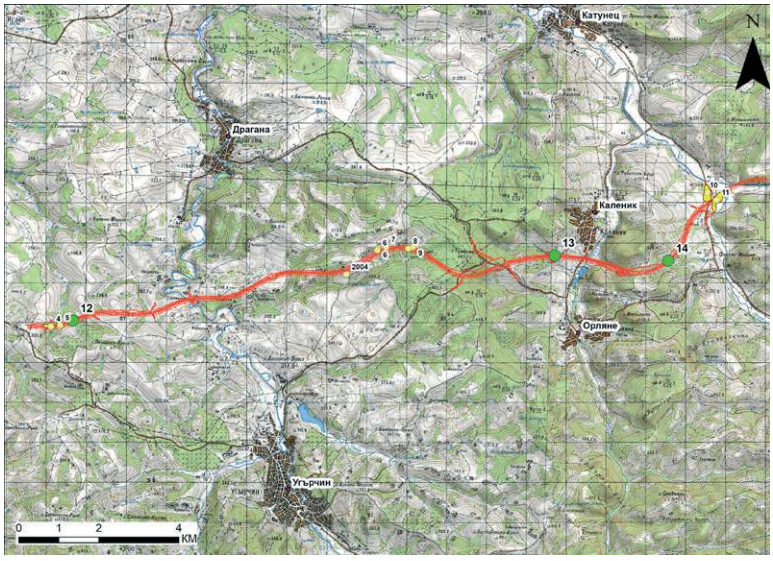
Наблюденията се проведоха на различни етапи през есента на 2020 г. по договор между НАИМ – БАН и Агенция „Пътна инфраструктура“. Екипът се състоеше от Ангел Богданов Григоров (докторант в НАИМ – БАН) – ръководител и Радослав Александров (докторант в СУ „Св. Климент Охридски“) – заместник-ръководител. Трасето на участък II (А2) попада между км 103+150 и км 122+260 и е с дължина 19,11 км (обр. 1).

В споменатия участък са осъществявани на два пъти теренни издирвания. Първият път е през 2015 г. (Чолаков, Димитрова 2016), а вторият, поради корекции в трасето, е проведен през 2019 г. (Георгиев и др. 2020).

Наблюдението беше провокирано от сигнал за унищожени две надгробни могили по трасето, регистрирани през 2019 г. (Георгиев и др. 2020, 17). Установено е, че от км 103+150 до км 107+150 е отнет хумусният пласт и условията в тези километри бяха подходящи за наблюдение. В по-голяма част от останалото за наблюдение трасе не бяха осъществявани изкопни дейности поради различни причини или те бяха на такъв етап, че наблюдения на подобни места беше практически безсмислено. Съществуваха и единични участъци, освен горепосочения, в които все пак наблюденията бяха успешни. В този първи етап на наблюдение бяха регистрирани три нови обекта, на които предстои да се извършат спасителни археологически разкопки през 2021 г.:

Обект № 12 (АКБ № 10007438). Намира се в землището на гр. Угърчин, общ. Угърчин, обл. Ловеч, между км 104+050 и км 104+350. След оглед на терена бяха събрани известно количество битова керамика, изработена на ръка, част от кремъчна пластина. Обектът е датиран в РЖЕ.

Обект № 13 (АКБ № 10007439). В землището на с. Каленик, общ. Угърчин, обл. Ловеч, между км 116+850 и км 116+900 от трасето на участък II от АМ „Хемус“ е регистриран плосък некропол. Обектът е почти унищожен от мащабна изкопна дейност. Запазен е само в едно ребро с ширина около 9 м, в профила на което си личат гробните ями. В няколко от тях се забелязват кости от погребаните индивиди. Изглежда, че некрополът е християнски, наглед обреда с ориентация на главата на запад, който си личи в един от

Обр. 1. Трасето на участък А2 от АМ „Хемус“ (в червено) с местоположение на археологическите обекти, регистрирани през 2015/2019 г. (в жълто) и 2020 г. (в зелено)

Fig. 1. The route of section A2 of Hemus highway (in red) and recorded archaeological sites in 2015/2019 (in yellow) and 2020 (in green)

Обр. 2. Обект № 13 (АКБ № 10007439) – профил на гробна яма с разкрити човешки кости в нея

Fig. 2. Site No. 13 (No. 10007439) – section of a burial pit with human bone remains showing up from it

разкритите в профила на реброто гроб (обр. 2).

Обект № 14 (АКБ № 10007440). Намира се в землището на с. Орляне, общ. Угърчин, обл. Ловеч, между км 119+750 и км 119+950. На тази площ при отнетия хумус се откриват петна от тъмнокафява пръст с голяма концентрация на археологически материали в тях – битова керамика, изработена на ръка, фрагменти от горели мазилки и кремъчни артефакти. Вероятно представлява селище, което може да се отнесе към СБЕ – КБЕ.

Други нарушения и интервенции върху обектите, регистрирани по време на експедицията през есента на 2019 г., не бяха установени. При следващите етапи на посещение не бяха регистрирани нови археологически обекти и проверените отсечки бяха освободени за строителство. Тъй като работата по трасето на АМ „Хемус“, участък II продължава, наблюдения ще бъдат осъществявани и през 2021 г.

Литература

Георгиев и др. 2020: П. Георгиев, Р. Александров, Й. Николова. Теренни издирвания по трасето на АМ „Хемус“, участък II на територията на община Угърчин и Ловеч. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 14 – 18.

Чолаков, Димитрова 2016: И. Д. Чолаков, Ю. Димитрова. Издирване на археологически обекти по трасето за доизграждане на автомагистрала „Хемус“, етап 1, участък 2. – Археологически открития и разкопки през 2015 г. София, 2016, 824 – 827.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG SECTION 2 OF HEMUS HIGHWAY IN THE TERRITORY OF UGARCHIN MUNICIPALITY, LOVECH DISTRICT

Angel B. Grigorov, Radoslav Alexandrov

Summary

The monitoring was carried out at several stages in the autumn of 2020. The route of Section II (A2) is 19.2 km long (fig. 1).

The monitoring was initiated due to the destruction of two burial mounds on the route, recorded in 2019 (Георгиев и др. 2020, 17). At this initial stage of monitoring three new sites were recorded:

Site No. 12 (No. 10007438 in the information system "Archaeological Map of Bulgaria"). It is situated in the land of Ugarchin town, Ugarchin municipality. Hand-built pottery fragments and a fragment of a flint blade were found. The site is dated to the EIA.

Site No. 13 (No. 10007439 in the information system "Archaeological Map of Bulgaria"). It is situated in the land of Kalenik village, Ugarchin municipality. The site is almost completely destroyed by large-scale construction work. It is a flat necropolis, preserved only in one profile, circa 9 m wide, in which the grave pits are visible. Bones of the buried individuals can be seen in some of them. It seems that the necropolis is Christian, as evident by the burial rite – head facing west, visible in one of the graves (fig. 2).

Site No. 14 (No. 10007440 in the information system "Archaeological Map of Bulgaria"). It is situated in the land of Orlyane village, Ugarchin municipality. In this area, under the removed humus layer, spots of dark brown soil were revealed with a dense concentration of archaeological materials. Probably the site is a settlement dated to the Middle – Late Bronze Age.

Angel B. Grigorov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, angel_bogdanov_grigorov@abv.bg
Radoslav Alexandrov, Sofia University "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, radoslav_aleksandrov@ymail.com

№ 50. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ОБЕКТ 85-2 ПО ТРАСЕТО НА АМ „ХЕМУС" В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГРАДИЩЕ, ОБЩ. ШУМЕН

Станислав Иванов

Обектът попада в землището на с. Градище, общ. Шумен, между км 321+800 до км 322+340 по трасето на АМ „Хемус". Регистриран е в АИС АКБ с № 10007217. Спасително археологическо наблюдение се проведе с прекъсвания през месеците октомври и ноември 2020 г. (обр. 1).

При проучвания по самото трасе се разкриха над 115 структури от два основни периода – късен халколит и Първо българско царство. Преобладаващата част принадлежат на селище, съществувало през IX – X в. Ситуацията с разположението на структурите подсказа, че то се развива в северна и южна посока (обр. 2).

Според плановете тук е предвидено изграждането на площадки за отдих, разположени северно и южно от трасето. Голямата им площ – около 80 дка, наложи първоначално да се отнеме хумусът от терена, за да се очертае площта на селището. Това се направи по две основни причини – съкращаване на времето и финансовите средства необходими за археологическото им проучване[1]. По обективни причини – гъста растителност, бе невъзможно да бъде обследван районът преди отнемането на хумуса.

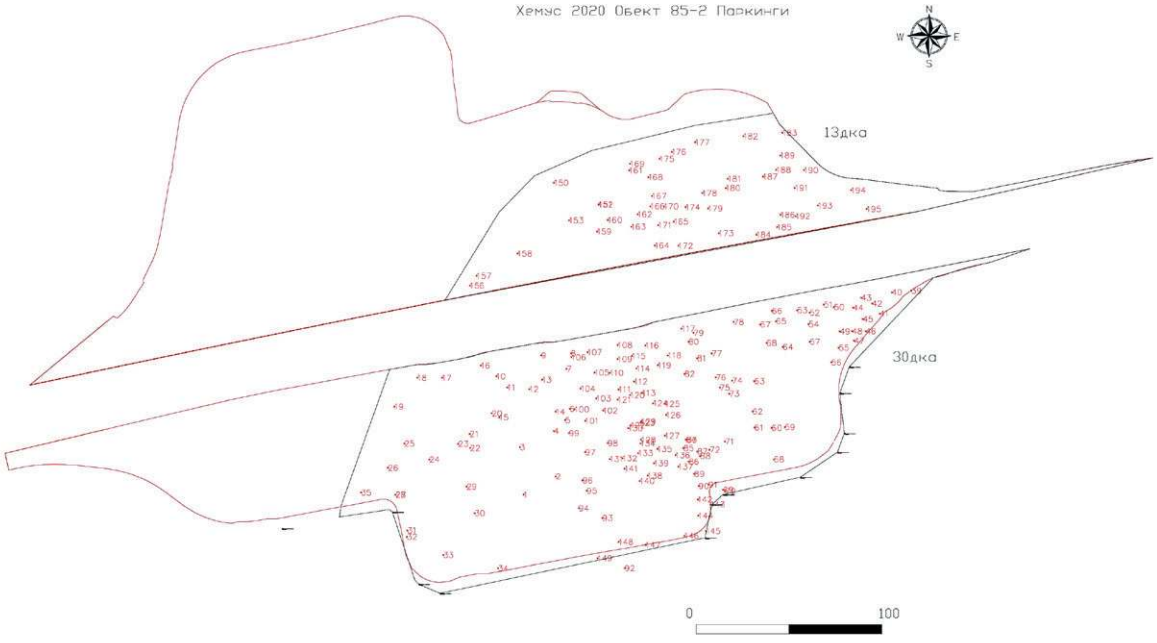

Обр. 1. Местоположение на обекта

Fig. 1. Site location

След премахването на хумуса се установи сравнително точно наситеността с археологически структури върху двете площадки. Върху южната площадка се откроиха 146 ясно личащи петна от вкопавания, разположени в източните 2/3 от площта. При северната петната са 44 и са съсредоточени основно в източната/югоизточната ѝ част. Този факт

[1] За резултатите от проведените спасителни проучвания виж публикацията на С. Иванов в настоящия том.

Обр. 2. План на паркингите със засечените върху тях структури

Fig. 2. Plan of the parking lots with the recorded structures

може да се обясни с обстоятелството, че южния паркинг се намира по-близо до намиращата се наблизо р. Пакоша. Петната са с различен характер – при някои се забелязва изключително концентрация на битова керамика, при други тя е комбинирана с малки дребни камъни, а при трети се забелязват и бучки горяла пръст. Всичко това позволява да се ограничат следните площи за проучване на двете площадки за отдих. Върху северния паркинг селището заема площ от около 13 дка, а върху южния около 30 дка.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF SITE 85-2 ALONG HEMUS HIGHWAY ROUTE IN THE LAND OF GRADISHTE VILLAGE, SHUMEN MUNICIPALITY

Stanislav Ivanov

Summary

The site is situated between km 321+800 to km 322+340 along the route of Hemus highway (fig. 1). A settlement from the 9th – 10th centuries has been partially studied here. Construction of recreation areas is planned to the north and south of the highway. There are 146 archaeological features (pits) identified in the southern part, and 44 in the northern part (fig. 2).

Stanislav Ivanov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, Shumen Branch, 4 General Toshev Str., 9701 Shumen, stanislavivanovarh@gmail.com

---

№ 51. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА РЕКОНСТРУКЦИЯ НА ВОДОПРОВОДНАТА МРЕЖА В ПАВЛИКЕНИ

Евгени Дерменджиев

Обект „Реконструкция на водопроводната мрежа в гр. Павликени – II етап, подетап 2.6“ се намира в северния край на гр. Павликени – в бившия Стопански двор и край неговата южна и западна ограда (обр. 1).

Обр. 1. План на гр. Павликени с мястото на гроба

Fig. 1. Plan of Pavlikeni town with the location of the grave

Траншеята е с дължина 620 м, дълбочина 1,70 м и ширина 0,70 м. Пръстта е кафява, без материали, а по левия бряг на Павликенска река има съвременен насип с дебелина над 2 м. Технологичните изкопи имат размери 2,40 м × 2,40 м и дълбочина до 2,40 м. Пръстта в тях е кафява и жълта, без материали и находки.

На дълбочина 1,40 м в технологичен изкоп № 3 багерът разтроши и извади няколко каменни плочи и римски тухли. При разчистването се очертаха два успоредни малки зида, отстоящи на 0,45 м един от друг (обр. 2). Те са изградени от правоъгълни тухли с ширина 0,15 м, без видима спойка. Покрити са с грубо обработени каменни плочи. Разкритата дължина на съоръжението е 1 м, като то продължава в профилите на изкопа. Ориентацията е северозапад – югоизток. По всичко изглежда, че това е зидан гроб от римската епоха. По-малка е вероятността съоръжението да е канал за отпадни води. В изкопа не се откриха други материали и находки. Гробът ще бъде проучен през 2021 г.

Обр. 2. Гроб от римската епоха – поглед от северозапад

Fig. 2. Tomb from the Roman period – view from the northwest

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF A WATER SUPPLY NETWORK RECONSTRUCTION IN PAVLIKENI

Evgeni Dermendzhiev

Summary

No materials or finds were discovered in the trenches for the water supply system (fig. 1). Only one of the trenches came across a brick-built structure and a stone slab that appear to be a Roman tomb (fig. 2). It will be excavated in 2021.

Evgeni Dermendzhiev, Regional Museum of History – Veliko Tarnovo, 6 Nikola Pikolo Str., 5000 Veliko Tarnovo, e_dermendgiev@abv.bg

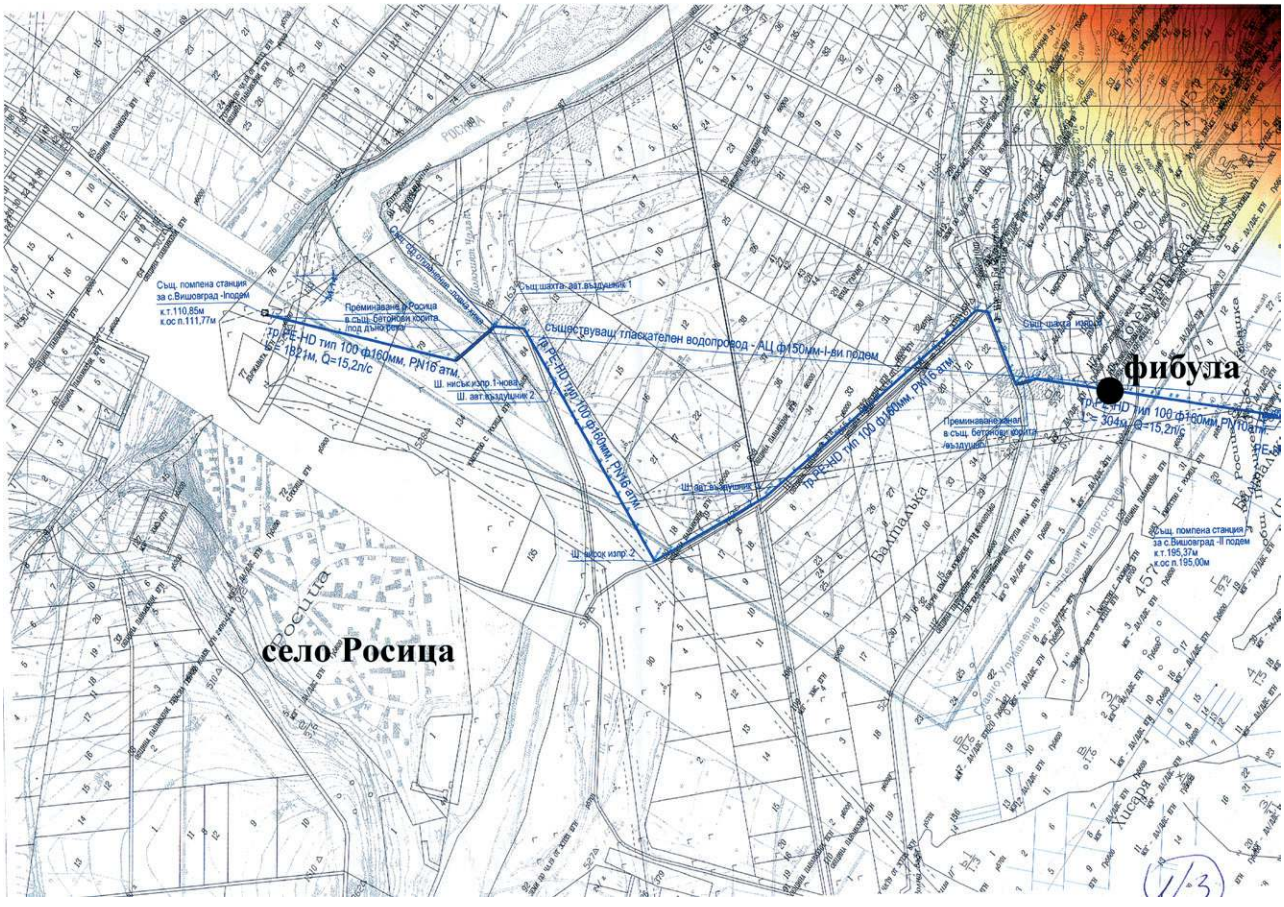
№ 52. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ОБЕКТ „ПОДМЯНА НА СЪЩЕСТВУВАЩИ ТЛАСКАТЕЛНИ ВОДОПРОВОДИ ОТ ПОМПЕНА СТАНЦИЯ НА С. РОСИЦА ДО С. ВИШОВГРАД, ОБЩ. ПАВЛИКЕНИ“

Евгени Дерменджиев

Траншеята има дължина 1,9 км, ширина 0,70 м и дълбочина 2 м (обр. 1). Пръстта е кафява, а под нея е жълтата стерилна пръст, като край река Росица се достигна пясък и баластра. В траншеята няма керамика и находки. Повърхностният пласт в траншеята по северния склон на Вишовградското възвишение е сивокафява пръст, а под нея пръстта е жълтеникавокафява, без керамика и находки.

На 50 м северно от пътя за манастира „Св. Йоан Предтеча“, в изкопаната пръст от ремонт на стария водопровод, се намериха 4 фрагмента керамика от XIII – XIV в. и бронзова тракийска фибула от IV – III в. пр. Хр., с липсваща игла (обр. 2). Керамиката е свързана с живота в селището от Второто българско царство, разположено на 50 – 100 м в западна посока. При сондажите там през 2012 г. се откриха и фрагменти тракийска керамика, но не се установи постоянно обитаване. Фибулата също трябва да се отнесе към този обект.

В изкопите за стария и новия водопроводи няма следи и останки от археологически структури. Явно намерените материали са попаднали там случайно.

фибула
село Росица
Съществуващ тласкателен водопровод - АЦ ф150мм-I-ви подем
Пр.ПЕ-HD тип 100 ф180мм, PN16 атм, L= 182 м, Q=15,2л/с
Пр.ПЕ-HD тип 100 ф180мм, PN16 атм
Пр.ПЕ-HD тип 100 ф180мм, PN16 атм
Преминаване в Росица в същ. бетонов корита под дъно реки
Преминаване жилов в същ. бетонов корита
Ш. нисък изпр. 1-нова
Ш. нисък изпр. 2
Ш. зат. възд. 1
Ш. зат. възд. 2
Същ. помпена станция за с.Вишовград -I подем
к.т.110,85м
к.ос.п.111,77м
Същ. помпена станция за с.Вишовград -II подем
к.т.196,37м
к.ос.п.195,00м
Същ. шахта- зат. въздушник 1
Същ. шахта- изпр.
Същ. шахта- изпр.
Същ. шахта- изпр.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF A PROJECT "REPLACEMENT OF EXISTING PUSHING WATER SUPPLIES FROM A PUMPING STATION OF ROSITSA VILLAGE TO VISHOVGRAD VILLAGE, PAVLIKENI MUNICIPALITY"

Evgeni Dermendzhiev

Summary

No materials or finds were discovered in the trench of the water supply system (fig. 1). Only in an old excavation by the road to the monastery St. John the Forerunner, a bronze Thracian fibula from the 4th – 3rd c. BC was found. (fig. 2), but there are no traces of permanent habitation from this era.

Обр. 2. Бронзова фибула от IV – III в. пр. Хр.

Fig. 2. Bronze fibula from 4th – 3rd c. BC

Evgeni Dermendzhiev, Regional Museum of History – Veliko Tarnovo, 6 Nikola Pikolo Str., 5000 Veliko Tarnovo, e_dermendgiev@abv.bg

№ 53. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЛ. „МИХАИЛ КЕФАЛОВ" № 23, ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Евгени Дерменджиев

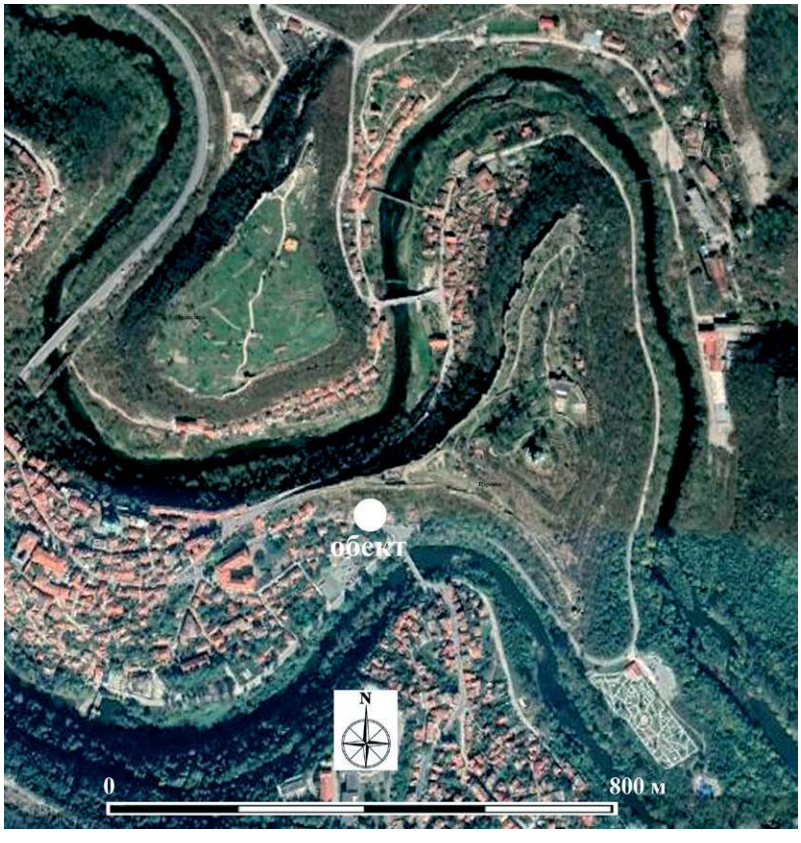
Обектът се намира в края на склона в югозападното подножие на хълма Царевец. Този терен не е проучван чрез археологически разкопки (обр. 1). Изкопните работи започнаха в края на 2019 г. и продължиха в началото на 2020 г. През 2019 г. се откриха шест ями (№ 1 – 6), варница и битова пещ, които се датират във втората половина на XIX в. – началото на XX в. (обр. 2).

Дълбочината на изкопа достигна 6 м, като стратиграфията е следната:

1. Пласт кафява пръст, смесена с дребни камъни, натрошени турски керемиди и буци бяла вар, с дебелина до 0,90 м.

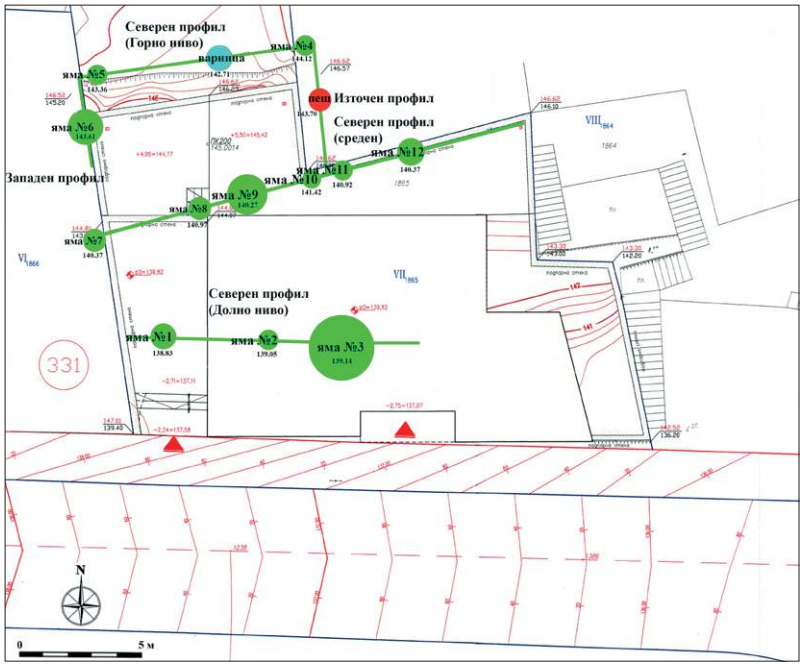
2. Жълта стерилна пръст.

В изкопа се очертаха още шест ями (№ 7 – 12), повечето от които са септични (обр. 2). Ямите са цилиндрични или имат формата на пресечен конус, дълбочината им е 1,25 – 2,40 м, а диаметърът е от 0,70 м до 1,70 м. Пълнежът им се състои основно от кафява пръст, в която няма керамика и наход-

Обр. 1. Местоположение на обекта

Fig. 1. Site location

Обр. 2. Общ план на обекта

Fig. 2. General plan of the site

ки. Единствено в яма № 7 се откри почти цяло гърне от XIX в. и фрагменти от други съдове, а над яма № 10 – глинен котел, пълен с бяла вар. Всички ями могат да се датират в XIX – XX в., според нивото от което са вкопани.

В смесената пръст от изкопите се намериха само няколко фрагмента средновековна керамика от XIII – XIV в. Културен пласт от това време не се установи.

По всичко личи, че тази западна част от южното подножие на хълма Царевец не е била обитавана до средата на XIX в.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING AT 23 MIHAIL KEFALOV STR., VELIKO TARNOVO

Evgeni Dermendzhiev

Summary

The terrain remains in the western mostly uninhabited periphery of the suburb of Tarnovo, at the southern foot of the citadel (fig. 1), erected on Tsarevets hill. During the excavation works six pits (Nos. 7 – 12) from the 19th – 20th c. (fig. 2) were found.

During the excavations several fragments of and medieval pottery (13th – 14th c.) were found. Cultural layers from this time were not identified.

It seems that this western part of the southern foothills of Tsarevets hill was not inhabited until the middle of the 19th c.

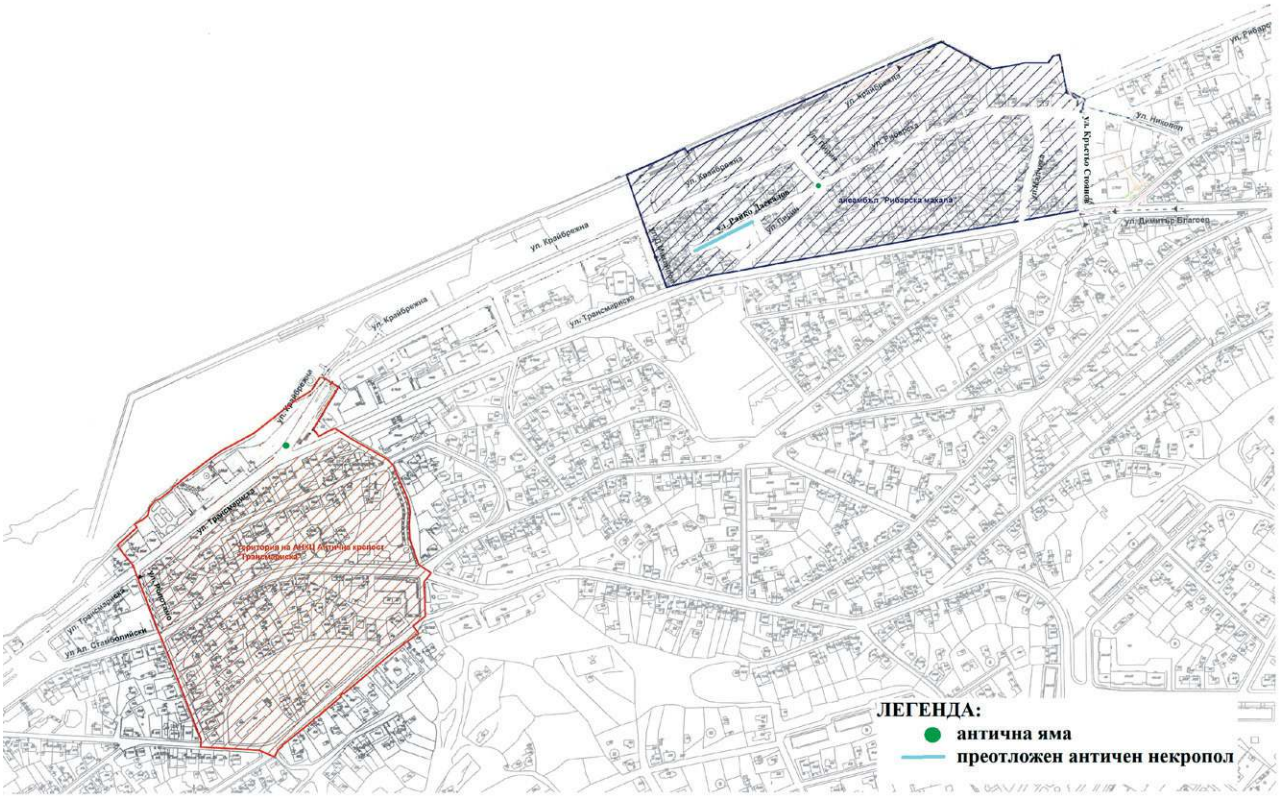
Evgeni Dermendzhiev, Regional Museum of History – Veliko Tarnovo, 6 Nikola Pikolo Str., 5000 Veliko Tarnovo, e_dermendgiev@abv.bg

№ 54. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПО ПРОЕКТ „ИЗГРАЖДАНЕ НА ГПСОВ И ДОИЗГРАЖДАНЕ НА КАНАЛИЗАЦИОННА МРЕЖА НА ТУТРАКАН“

Георги Митев

При изпълнението на инвестиционен проект „Изграждане на ГПСОВ и доизграждане на канализационна мрежа на гр. Тутракан“, бе проведено археологическо наблюдение (обр. 1).

На територията на крепостта Трансмариска бяха открити и проучени две ями, с координати 44° 3’2.22” N и 26°36’31.2 ” E и 44°3’2.22” N и 26°36’31.4 ” E и ниво на засичане съответно 20,95 м и 20,90 м. Първата яма съдържа червенолакова купа с барботинна украса, фрагменти от лакирани съдове, датиращи от края на II – първа половина на III в.; фрагменти от амфори тип Dressel 24, както и къс-

Обр. 1. Карта с маркирани местоположения на откритите археологически структури

Fig. 1. Map with marked archaeological structures locations

норимски каолинови изделия – войнишка керамика от втората половина на III в. В същата яма се откри и бронзова монета на император Максимин (235 – 238 г.), отсечена в Анхиало. Във втората яма се откри една трапезна амфора (горна половина на корпус с две дръжки) от първата половина на III в. Третата яма се намира извън границите на Трансмариска, има координати 44°3'5.46" N и 26°32'46.14" E и ниво на засичане 22,50 м. Тя съдържа фрагменти от амфори тип Хераклея Понтика от втората половина на II в. Нивата на обитаване на всички ями са унищожени от строителни дейности през XIX – XX в.

В най-западната част на ул. „Райко Даскалов" се откри цяла каничка-ойнохое от края на II – първата половина на III в., вероятно от преотложен некропол.

При координати: 44°3'5.58" N и 26° 36'46.32" E и ниво на засичане 16,67 м е открит и проучен късноосмански керамичен водопровод с посока север – юг, с 40° отклонение на запад.

В изкопа на ул. „Трансмариска" се откриват преотложени римски и средновековни материали.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF CONSTRUCTION OF WASTEWATER COLLECTION SYSTEM IN TUTRAKAN

Georgi Mitev

Summary

During the archaeological monitoring, three Roman pits were found (fig. 1). Two of them are in the territory of the Roman fortress *Transmarisca*. One dates from the late 2nd – the second half of the 3rd c., and the second one dates from the first half of the 3rd c. The third pit dates from the second half of the 2nd c.

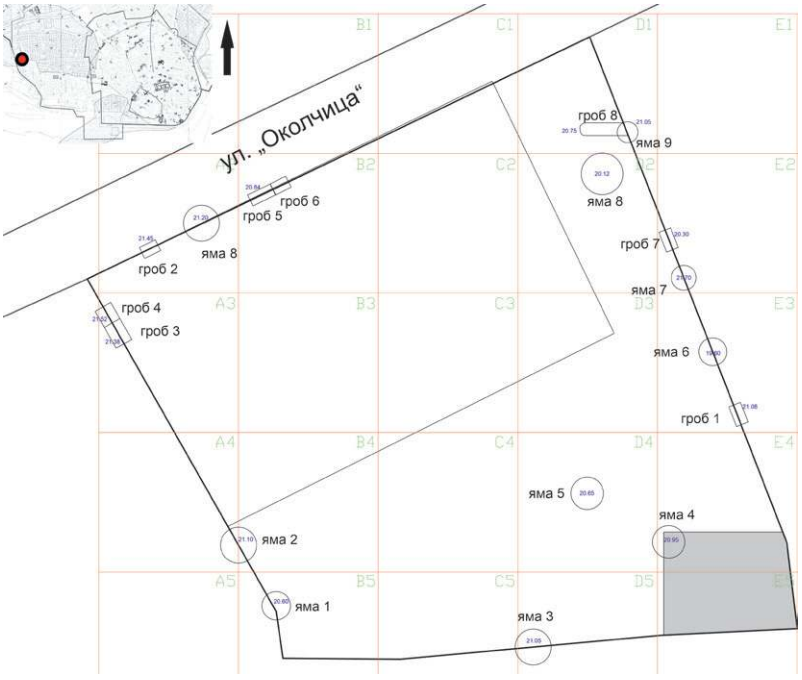
Late Ottoman ceramic water pipes have been found as well.

Georgi Mitev, Museum of History – Tutrakan, 5 Transmariska Str., 7600 Tutrakan, lupusperegrinus@gmail.com

№ 55. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЛ. „ОКОЛЧИЦА“, ВАРНА

Мария Манолова-Войкова, Васил Тенекеджиев

Обектът се намира в западната периферия на западния некропол на Одесос (обр. 1). По време на наблюдението се установи, че хумусният слой е тънък ок. 1 – 1,20 м. Под него започват геоложки пластове от варовити глини и споени пясъчници. Северната половина на парцела е компрометирана от избени помещения на стари къщи. В останалата част и по периферията му са документирани 10 септични и сметни ями от началото на XX в. и осем гроба.

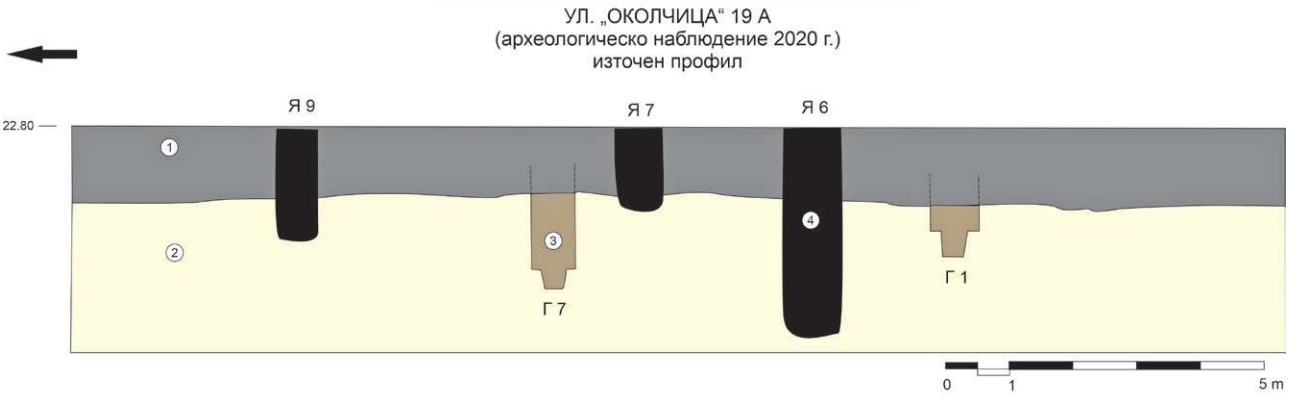

Обр. 1. План на обекта и разположението му спрямо границите на ААР „Одесос-Варна“

Fig. 1. Plan of the site and its location relative to the boundaries of “Odessos – Varna” Reserve

Откритите гробни съоръжения са двустъпални ями, които започват от хумусния слой и се врязват в материковите пластове (обр. 2). Горните им камери са широки от 0,7 до 1,10 м. Дълбочината им остава неясна, тъй като във височина достигат хумусния слой, който е бил обработван или отнеман през XIX и XX в. Долните камери са широки между 0,3 и 0,5 м, а височината им варира от 0,28 до 0,5 м. Костите на покойниците се намират на дъната на долните камери. При два гроба долните камери са затворени с тегули, изпълнявали ролята на покритие.

Инвентар е открит в два гроба. От гроб № 2 произхождат два фрагментирани балсамария. В гроб №3, в дясната ръка на покойника или непосредствено до нея е бил поставен стъклен лакримарий, в който е запазено съдържанието му – сега във вид на черна твърда субстанция.

Обр. 2. Източен профил на парцела с гробове от III – IV в. и септични ями от началото на XX в.: 1 – тъмна хумусна пръст; 2 – белезникави полуспоени пясъчници; 3 – кафява сбита пръст в гробни ями; 4 – тъмна пръст с органични отлагания в септични и сметни ями

Fig. 2. Eastern section of the site with 3rd – 4th c. burial pits and 20th c. middens: 1 – dark humus soil; 2 – whitish semi-cemented sandstone; 3 – brown compacted soil in grave pits; 4 – dark soil with organic deposits in middens

Откритите гробове имат различна ориентация. С глава на запад и крака на изток са били положени мъртвите в четири гроба. Противоположна ориентация има един гроб. С глава на север и крака на юг са положени покойниците в други два гроба.

Спецификите на гробните съоръжения, липсата на унифицирана ориентация на гробните ями, както и откритите стъклени съдове в две от тях, дават основание гробовете да се датират в предхристиянската епоха, най-вероятно в III – началото на IV в.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING AT OKOLCHITSA STR., VARNA

Mariya Manolova-Voykova, Vassil Tenekedjiev

Summary

The site is located in the western periphery of the western necropolis of *Odessos* (fig. 1). During the field survey, eight graves dating back to the 3rd – 4th c. AD were recorded. The grave pits were formed of two vertically positioned chambers (fig. 2). Inventory was found in two graves – two *balsamaria* and one *lacrimarium*.

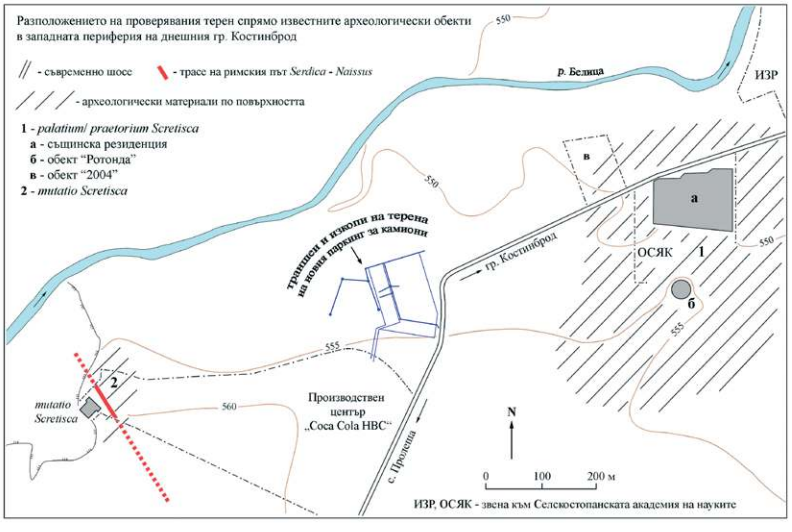
Maria Manolova-Voykova, Regional Museum of History – Varna, 41 Maria Luiza Blvd., 9000 Varna, mara_manolova@yahoo.de
Vassil Tenekedjiev, Regional Museum of History – Varna, 41 Maria Luiza Blvd., 9000 Varna, vaten21@gmail.com

№ 56. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ В БЛИЗОСТ ДО ИЗВЕСТНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТИ ПРИ КОСТИНБРОД

Венцислав Динчев

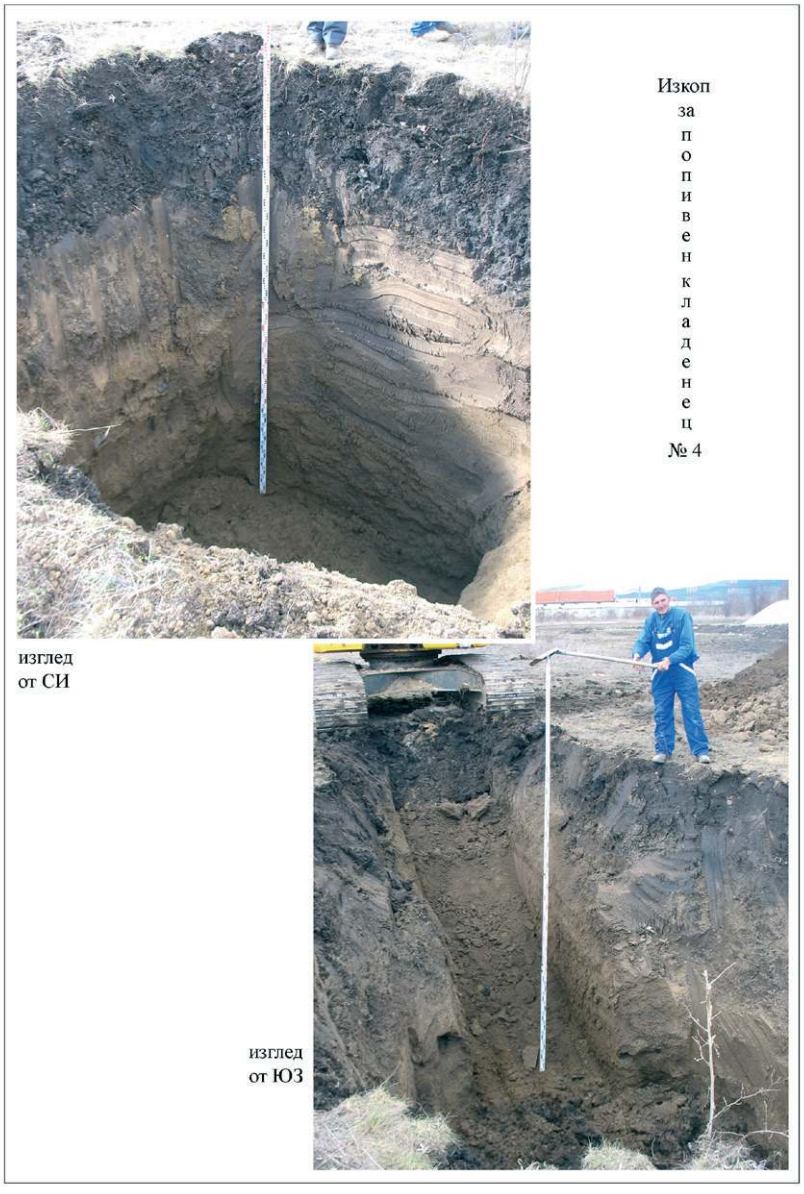
Археологическото наблюдение е във връзка с инвестиционен проект за разширение на Бутилиращия завод за безалкохолни напитки и натурални сокове на „Кока Кола ХБК“ в поземлен имот с идентификатор 68978.654.2020 по КК и КР на гр. Костинброд. То се осъществи през м. март, в продължение на 14 работни дни. В него участва като заместник-ръководител и Кръстю Чукалев (НАИМ – БАН).

Посоченият по-горе имот и по-точно теренът, на който ще се реализира Етап 3 от инвестиционния проект – „Нов паркинг за камиони“, се намира на около 500 м на И – СИ от основната сграда (*taberna*) на античната пътна станция *mutatio Scretisca* (напр. Динчев 2020, 40 сл.) и на около 400 м на З – ЮЗ от античната резиденция *palatium/ praetorium Scretisca* (Динчев 2003, 5 сл.). Непосредствено на запад е от шосето гр. Костинброд – с. Пролеша (обр. 1). Площта му възлиза на около 15 дка. Теренът е равнинен и представлява ниска тераса откъм десния (в случая южния) бряг на р. Белица.

Обр. 1. Разположението на проверявания терен спрямо известните археологически обекти в западната периферия на днешния гр. Костинброд

Fig. 1. The location of the inspected terrain in relation to the known archeological sites in the western periphery of Kostinbrod town

Обр. 2. Изкоп за попивен кладенец № 4

Fig. 2. Trench for drainage shaft No. 4

Предмет на наблюдението ни са изкопите за отводнителни, ВиК и електросъоръжения. По-голямата част от тази инфраструктура е в площта на бъдещия паркинг, като съответните изкопи прерязват наскоро натрупана там и валирана скална маса. Успоредно с това, в терен непосредствено на запад от бъдещия паркинг се работи и по съоръжаването на отводнителна система, включваща четири попивни кладенци и свързващите ги канали.

В изгребаната от терена хумусна пръст преди насипването на скалната маса, както и в околните достъпни за наблюдение терени се откриват единични фрагменти битова и строителна керамика. Някои от тях може би са с античен произход (като цяло са доста обезличени). Два-три са от съдове, изработени на ръка.

Достигнатите дълбочини в изкопите за различните съоръжения варират от почти 5,00 м в споменатите попивни кладенци до 1,00 – 1,20 м в траншеите за водопроводи и електрически кабели. Естествената стратиграфия в наблюдаваните инфраструктурни изкопи е почти идентична. Горният пласт с дебелина 0,60 – 0,80 м е плътен чернозем. Под него в дълбочина следват пластове глина с по-тъмен или по-светъл кафяв цвят. На места, между глинестите пластове се регистрират и слоеве с дребен речен чакъл. В най-дълбоките изкопи – тези за попивните кладенци западно от паркинга, на около и над 4 м под повърхността се констатира и по-дебел пласт с речна баластра. На тази дълбочина вече обилно избива подпочвена вода (обр. 2).

В наблюдаваните изкопи не са регистрирани археологически пластове или структури и не са открити археологически материали. Очевидно, отсъствието тук на каквато и да е археологическа субстанция се дължи на геоморфоложката характеристика на терена – заливна речна тераса. Ползата от осъщественото наблюдение е удостоверяването на този факт, който не е без значение с оглед изясняването на средата на двата споменати по-горе археологически обекта.

Литература

Динчев 2003: В. Динчев. Късноримската резиденция SCRETISCA и ранновизантийското селище ΚΡΑΤΙΣΚΑΡΑ (Археологическите проучвания в м. Градището през 1990 – 1994 г.). София (Разкопки и проучвания, XXX), 2003.

Динчев 2020: В. Динчев. Скретиска – Кратискара. Т. II. Резултати от последните проучвания на резиденцията и пътната станция. Трасетата на Диагоналния трансбалкански път (*Via diagonalis*) в района. София (Разкопки и проучвания, XLIII), 2020.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF CONSTRUCTION ACTIVITIES CLOSE TO KNOWN ARCHAEOLOGICAL SITES NEAR KOSTINBROD

Ventzislav Dintchev

Summary

The archaeological survey is necessitated by an investment project in a terrain located ca 500 m to the NE of the main building (*taberna*) of the ancient road station *mutatio Scretisca* and about 400 m to the SW of the large late Roman *villa palatium / praetorium Scretisca* (fig. 1). No archaeological layers or structures were recorded during the monitoring and no archaeological materials were found (fig. 2). Despite the negative result, the survey is important for clarifying the environment of the two archaeological sites.

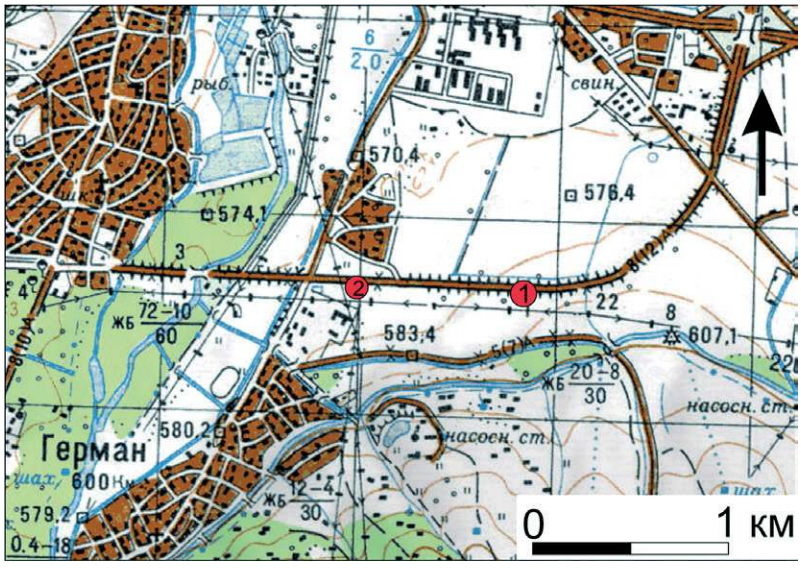
Ventzislav Dintchev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, ventzislavdintchev@gmail.com

№ 57. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПРИ РАЗШИРЯВАНЕТО НА СОФИЙСКИ ОКОЛОВРЪСТЕН ПЪТ МЕЖДУ ПЪТНИ ВЪЗЛИ „ЦАРИГРАДСКО ШОСЕ“ И „МЛАДОСТ“

Методи Златков, Александър Станев

Археологическото наблюдение се проведе във връзка с разширяването на съществуващото околовръстно шосе на гр. София в участък от км 35+260 до км 41+340, т.е. от пътен възел „Цариградско шосе“ до пътен възел „Младост“. Започна през януари и завърши през август 2020 г. Финансирането бе осигурено по договор между НАИМ – БАН и АПИ. Ръководител на наблюдението е Методи Златков (НАИМ – БАН), заместник-ръководител – д-р Александър Станев (РИМ – София), научен консултант – доц. д-р Стефан Александров (НАИМ – БАН).

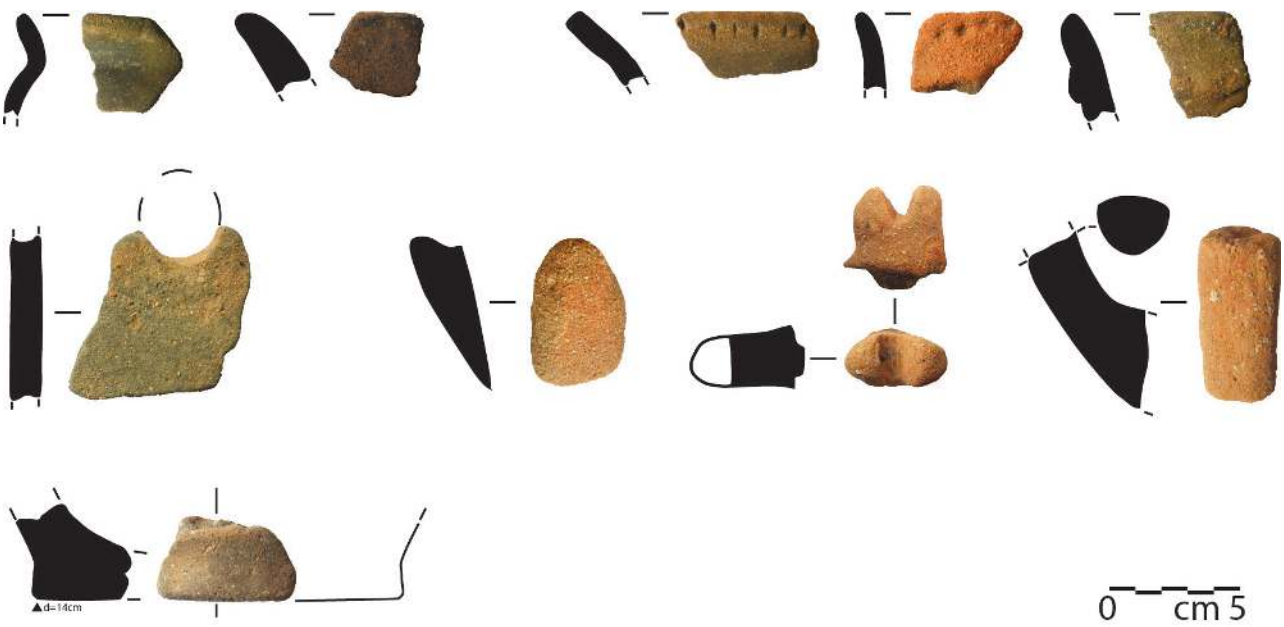
На две места установихме следи от археологически останки в трасето на самия път. И двете се намират в участъка от пътен възел „Герман“ до сградата на „Порше София – Изток“ (обр. 1). Първото място регистрирахме като археологически обект Джуката 1 (АИС АКБ № 10007414)[1] (обр. 1.1). Той бе регистриран на дълбочина от 0,60 – 0,80 м от повърхността. Отличи се като по-светъл пласт от пясък и чакъл (на фона на заобикалящата го черна пръст), примесен с въглени, мазилки и битова керамика от късната бронзова епоха (втората половина на II хил. пр. Хр.) (обр. 2). Свиканата комисия от МК потвърди наличието му и препоръча обектът да бъде проучен напълно чрез археологически разкопки, което бе

Обр. 1. Карта в мащаб 1:50 000 с нанесения на нея следи от човешко обитаване: 1) обект Джуката 1 и 2) засечените западно от обекта слаби следи от живот

Fig. 1. Map in 1:50 000 scale with marked traces of human habitation: 1) Dzhukata 1 site and 2) offsite traces recorded to the west of the site

[1] Координати: 42.621239 N, 23.43430100 E.

Обр. 2. Керамични фрагменти, открити при регистрирането на обект Джуката 1 (рисунки и снимки Н. Кечева)

Fig. 2. Pottery fragments found when recording Dzhukata 1 site (drawings and photos N. Kecheva)

осъществено[1]. Второто място е с много слаби следи от човешко обитаване, които се развиват извън сервитута (обр. 1.2)[2]. Те представляват отделни въглени, дребни парчета мазилка и един фрагмент битова керамика, подобна на тази, открита на обект Джуката 1, които са регистрирани на ок. 1,6 м под повърхността.

В останалата част от трасето не са регистрирани следи от човешка дейност преди средата на XX в.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG SOFIA RING ROAD CONSTRUCTION ACTIVITIES BETWEEN TSARIGRADSKO SHOSE AND MLADOST ROAD JUNCTIONS

Metodi Zlatkov, Alexander Stanev

Summary

The archaeological monitoring was conducted due to widening the route of the existing Sofia ring road in the southeastern part of Sofia city.

We recorded traces of archaeological artefacts in two places (fig. 1) in the Sofia ring road route that were dated to the second half of the 2nd mill. BC (fig. 2).

Metodi Zlatkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, metodi_man@abv.bg
Alexander Stanev, Regional Museum of History – Sofia, 1 Banski Square, 1000 Sofia, alexander.stanev@gmail.com

[1] Резултатите от спасителните археологически разкопки са публикувани от Н. Кечева в настоящия том.
[2] Координати: 42.6214527 N, 23.4237233 E.

№ 58. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПРИ РЕКОНСТРУКЦИЯ НА УЛ. „ ЦАР МИХАИЛ“, В УЧАСТЪКА ОТ БУЛ. „ ДЕМОКРАЦИЯ“ ДО УЛ. „ЦАР ИВАН ШИШМАН“, КЮСТЕНДИЛ

Димитрина Павлова, Лидия Стайкова-Александрова

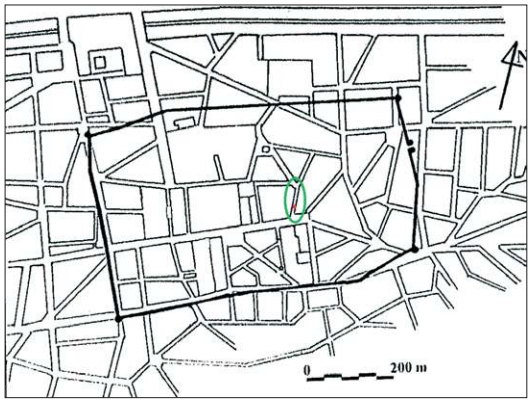
Обектът е ситуиран в археологическия резерват Пауталия – Велбъжд – Кюстендил (обр. 1). Археологическото проучване през 2020 г. е реализирано във връзка с реконструкцията на ул. „Цар Михаил“, състояща се в подмяна на бордюри, тротоари, асфалтово покритие, създаване на зелени площи и насипване на нисък участък от същата улица.

На 25 м от кръстовището с бул. „Демокрация“ в сондаж (2,20 × 1,00 м) на аварирал водопровод, на 0,40 м под съвременния терен, е разкрит античен зид (обр. 2). Археологическата структура е позиционирана в източната част на сондажа, с ориентация северозапад – югоизток. Максималната запазена височина е 1,50 м и ширина 1,40 м. Градежът на зида е лицев, изграден в техника *opus mixtum* върху цокъл от каменен блок, а северният ъгъл непосредствено до него е изграден от два реда тухли. От юг е поставен преупотребен каменен блок. Няма намерени монети, битовата керамика е оскъдна.

Техниката на градеж и строителните материали отнасят зида към късноантичния период на Пауталия, вероятно в IV в.

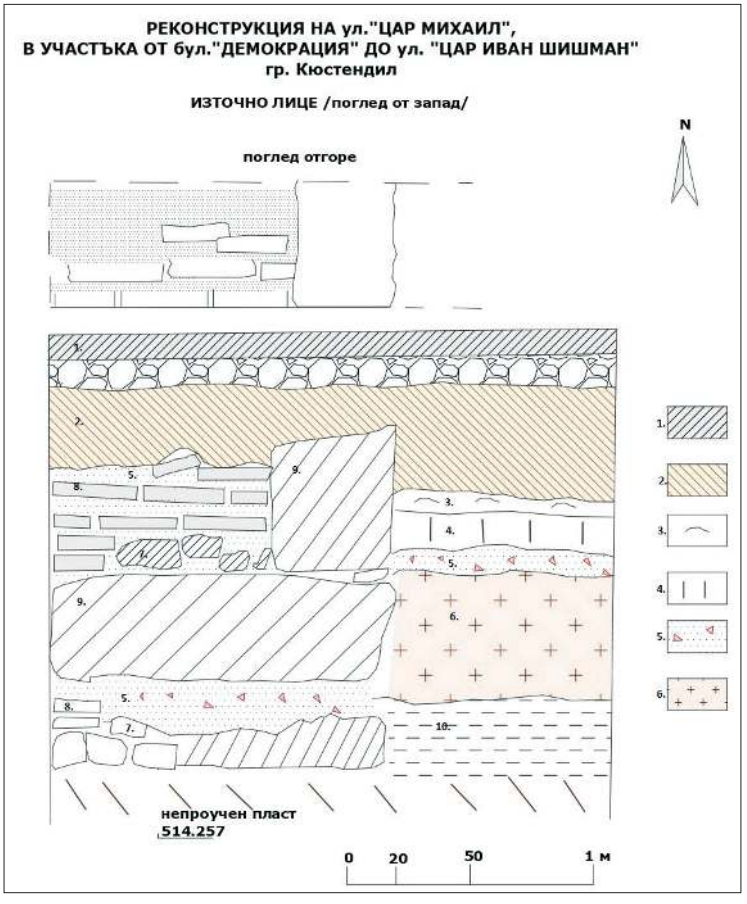
Литература

Кацарова 2005: В. Кацарова. Пауталия и нейната територия през I – VI век. Велико Търново, 2005.

Обр. 1. План на Пауталия (Кацарова 2005, 97) с маркирано местоположение (в червено) на разкрития през 2020 г. античен зид на ул. „Цар Михаил“

Fig. 1. Map of Pautalia (Кацарова 2005, 97) with marked location (in red) of the excavated in 2020 antique wall on Tsar Mihail Str.

Обр. 2. Източно лице на проучваната площ: 1. асфалт; 2. светлокафяв пласт; 3. бял хоросан; 4. розов пласт; 5. хоросан с едро счукани тухли; 6. тъмнокафяв пласт с фрагменти строителна керамика и бучки въглени; 7. речни камъни; 8. антични тухли; 9. каменен блок; 10. тъмнокафяв песъклив пласт

Fig. 2. Section facing east of the excavated area: 1. asphalt; 2. light brown layer; 3. white mortar; 4. pink layer; 5. mortar with coarsely crushed bricks; 6. dark brown layer with tiles and bricks fragments and charcoals; 7. river stones; 8. antique bricks; 9. stone block; 10. dark brown sandy layer

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF RECONSTRUCTION OF TSAR MIHAIL STR., IN THE SECTION FROM DEMOKRATSIA BLVD. TO TSAR IVAN SHISHMAN STR., KYUSTENDIL

Dimitrina Pavlova, Lidiya Staykova – Aleksandrova

Summary

In 2020, an archaeological monitoring was conducted in relation to reconstruction works of Tsar Mihail Str. The site is situated in *Pautaila* – Velbazhd – Kyustendil archaeological reserve (fig. 1).

An ancient wall was found at a distance of 25 m from the crossroad with Demokratsia Blvd., in a trench (2.20 m × 1 m), at a damaged water-main, in a depth of 0.40 m from the asphalt pavement (fig. 2). The maximum preserved height of the wall is 1.50 m and the width is 1.40 m. The front part of is built in *opus mixtum* technique. According to building techniques and parallels from *Pautalia*, the wall is dated in the 4th c. AD.

Dimitrina Pavlova, Regional Museum of History – Kyustendil, 55 Bulgaria Blvd., 2500 Kyustendil, d_pavlova@abv.bg
Lidiya Staykova-Aleksandrova, Regional Museum of History – Kyustendil, 55 Bulgaria Blvd., 2500 Kyustendil, lidiast_alexandrova@abv.bg

№ 59. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПРИ ИЗГРАЖДАНЕТО НА ПОМОЩЕН ПЪТ ЗА АНТИЧНИЯ ГРАД ХЕРАКЛЕЯ СИНТИКА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. РУПИТЕ, ОБЩ. ПЕТРИЧ

Илия Кулов

При изкопните работи между км 3+760 и км 3+780 в м. Метлата пътното трасе пресича газопровода България – Гърция (обр. 1). При премостване на трасето, над газопроводната тръба, в северния профил на изкопа са регистрирани три малки каменни струпвания с ивица черна пръст между тях. В процеса на проучването се оказа, че става въпрос за погребения чрез трупоизгаряне. Гробовете бяха означени като структури 2а, 2б и 2в. Първите два се намират на дълбочина около 2,40 – 2,60 м от съвременното ниво на терена, а третият гроб – структура 2в, на дълбочина 1,50 м. И в трите структури са открити по няколко фрагмента горели кости и единични фрагменти от керамични паници, а в стр. 2а и една цяла паничка (обр. 2). В този изкоп е била открита и мраморна надгробна плоча (обр. 3). Според Н. Шаранков „надгробната плоча трябва да е от III в. пр. Хр., ако съдим по оформянето и надписа. Този тип паметници са обичайни за Хераклея“[1].

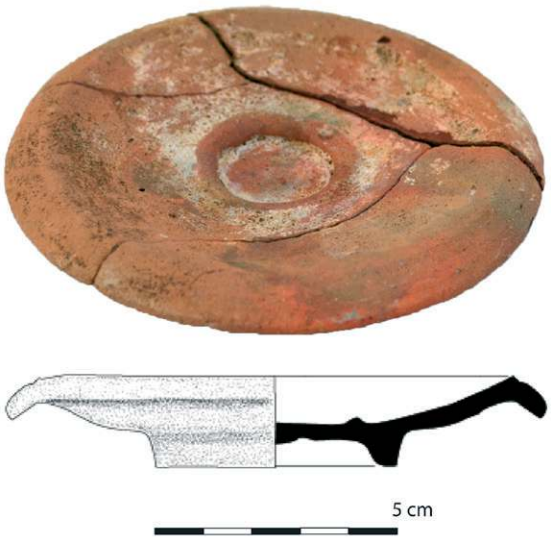

Обр. 1. Карта на откритите археологически структури върху трасето на пътя (в червено). Маркирано е и мястото на разкопките на Хераклея Синтика

Fig. 1. Map of the archaeological features and the road route (in red). Heraclea Sintica excavations are marked

При разширяването на трасето в източния му край, в северния скат под куртината на крепостната стена на дълбочина около 1 м се разкри каменен зид на варова основа с дебелина 0,60 м, ориентиран И – З. В направената берма в посока север от земекопната дейност се виждат

[1] Повече информация може да се намери тук: https://www.archaeologia-bulgarica.com

Обр. 2. Керамичен съд, III в. пр. Хр., с. Рупите

Fig. 2. Pottery vessel, 3rd c. BC, Rupite village

Обр. 3. Мраморна надгробна плоча, III в. пр. Хр., с. Рупите

Fig. 3. Marble tombstone, 3rd c. BC, Rupite village

разхвърляни камъни, които по всяка вероятност са от този зид. Бяха открити доста фрагменти строителна керамика и по-малко битова, между които една тежест от керемида и две плочки от стени на съд с кръгла форма.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING DURING THE CONSTRUCTION OF AUXILIARY ROUTE TOWARDS THE ANCIENT TOWN OF *HERACLEA SINTICA* IN THE LAND OF RUPITE VILLAGE, PETRICH MUNICIPALITY

Iliya Kulov

Summary

During the construction activities, three burials with cremation ritual were recorded (fig. 1). In one of them a shallow dish was deposited (fig. 2). In the same area a marble tombstone (fig. 3) dated to the 3rd c. BC was uncovered as well.

At the eastern end of the road, under the fortress wall at a depth of about 1 m, a stone wall with lime binder with a thickness of 0.60 m, oriented E – W, was discovered.

Iliya Kulov, iliakulov@yahoo.com

№ 60. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЛ. „АЛЕКСАНДЪР ПУШКИН“ № 14, ПЛОВДИВ

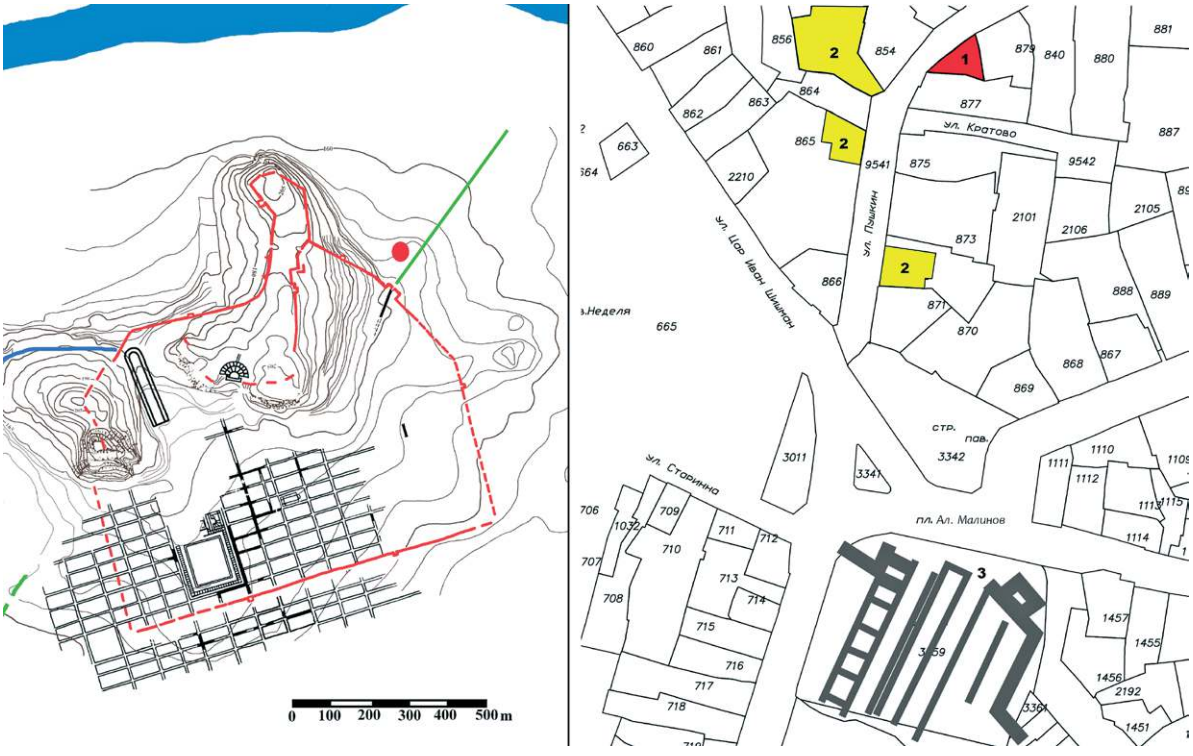
Елена Божинова

Спасителното археологическо проучване е извършено във връзка с частно инвестиционно намерение, със заместник-ръководител Любомир Янков.

Имотът е разположен в равнинната част на града, на около 100 м североизточно от източната крепостна стена на Филипопол и на 125 м северно от източната порта (обр. 1). Сгради от римската епоха, представителни късноантични сгради, античен и средновековен некропол са проучвани в съседни парцели при спасителни археологически разкопки[1] (Танкова, Топалилов 2006; Мартинова-Кютова, Сенгалевич 2018).

Площта, предвидена за застрояване е 292 м^2. В изкопи за укрепване по южната имотна граница и в изкоп без археологическо наблюдение в северната част е пресечен културен пласт с материали от Средновековието и Античността. В него личат пластове с горели кирпичени деструкции. В южната част са прерязани няколко археологически структури *in situ* – античен питос и две кирпичени стени. Стените са изградени без каменна основа. Запазени са осем реда тухли от градежа, до височина 0,60 м. Двете стени са част от една сграда, тъй като са успоредни и са на разстояние 2 м една на друга. Между тях, на нивото на основата им личи глинобитно подово ниво, върху което се откриват фрагменти битова керамика от XII в.

Културният пласт започва на дълбочина около 1 – 1,50 м от съвременния терен, на което ниво е спрян масовия изкоп в останалата част на терена – площ от около 100 м^2. Съгласно решенията на експертна комисия на МК на терена следва да се проведат пълни спасителни разкопки.

Обр. 1. Местоположение на проучвания парцел: 1. Проучваната площ; 2. Имоти, където са провеждани археологически разкопки; 3. Източната порта на Филипопол

Fig. 1. Location of the studied area: 1. The site at 14 Alexander Pushkin Str.; 2. Areas previously studied by excavations; 3. The Eastern Gate of Philippopolis

[1] Виж и публикацията на З. Коркутова в настоящия том.

Литература

Мартинова-Кютова, Сенгалевич 2018: М. Мартинова-Кютова, Г. Сенгалевич. Археологическо проучване на УПИ XIII-520.1677, кв. 434-нов, ул. „Ал. Пушкин“ № 5, гр. Пловдив. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 276 – 278.

Танкова, Топалилов 2006: Ж. Танкова, И. Топалилов. Спасителни разкопки на ул. „Ал. Пушкин“ № 4 в Пловдив. – Археологически открития и разкопки през 2005 г. София, 2006, 260 – 262.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING AT 14 ALEXANDER PUSHKIN STR., PLOVDIV

Elena Bozhinova

Summary

The site is situated outside of the eastern fortification wall and 125 m to the north from the Eastern Gate of the ancient *Philippopolis* (fig. 1). Luxurious ancient buildings and a medieval necropolis are studied in the neighbouring areas (Танкова, Топалилов 2006; Мартинова-Кютова, Сенгалевич 2018).

A cultural layer with ancient and medieval artefacts is transected in the southern part of the plot. An ancient *pithos* and two medieval mud-brick walls are documented here, all of them preserved *in situ*. The walls are parts of a room measuring 2 m in width. It has a clayish floor, above which pottery dated in the 12th c. is found.

According to the decisions of a Committee from the Bulgarian Ministry of Culture, a rescue archaeological excavation has to be carried out here before the building activities.

Elena Bozhinova, Regional Museum of Archaeology – Plovdiv, 1 Saedinenie Sq., 4000 Plovdiv, elena.bozhinova@gmail.com

---

№ 61. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЛ. „КРАЛИ МАРКО“ № 8-10, ПЛОВДИВ

София Христева

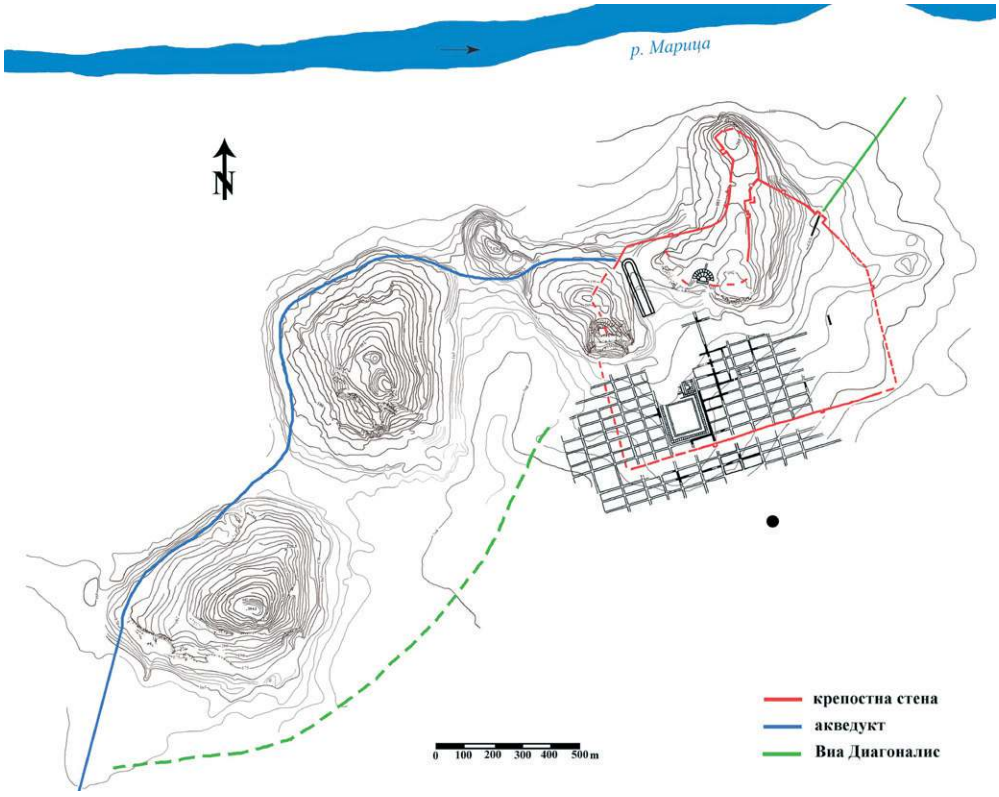
Имотът се намира в централна градска част, на 200 м южно и извън крепостната стена на Филипопол (обр. 1).

Наблюдението е проведено във връзка с преустройство и реконструкция на съществуваща сграда[1]. Тя е с правоъгълен план, ориентирана И – З и площ 221 м^2. Направени са 15 изкопа в обема на мазето ѝ. Размерите са различни, но дълбочината на всеки изкоп е 0,90 м под ходовото ниво на мазето или на 2,00 м под съвременната улица.

Регистрирани са археологически структури единствено в централната част на парцела (обр. 2). Пласт с археологически материали с дебелина от 5 до 15 см е проследен на отделни петна. В него е открита ниска концентрация на фрагменти битова и строителна керамика от III – IV в. (обр. 2.2). Попада непосредствено под пода на съвременното мазе и е почти изцяло унищожен от него. На същото ниво е запазен участък от горивно съоръжение – петно глина със загладена и добре подравнена повърхност, горяла до черно, на места отухлена до оранжево. Запазено е до размери 0,80 × 1,30 м и дебелина 0,15 м (обр. 2.2).

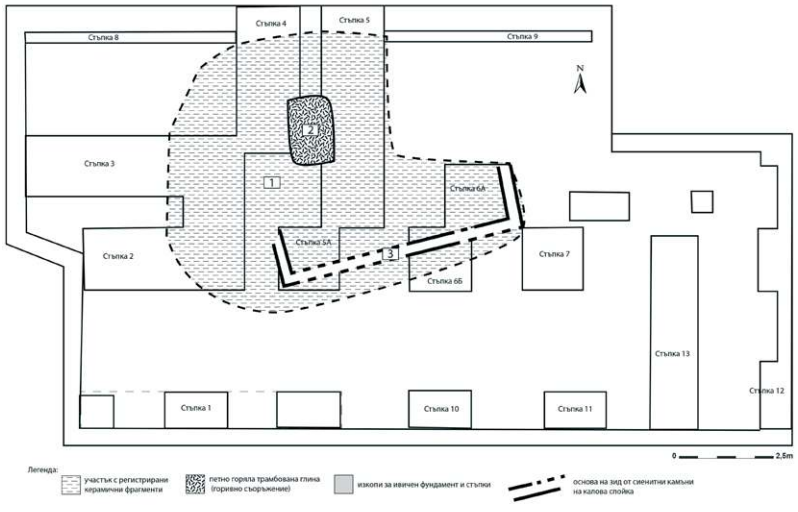
Източно от горивното съоръжение е разкрита частично запазена основа на антична постройка. Тя се проследява в четири от изкопите (обр. 2.3). Разкрити са участъци от южната, западната и източната ѝ стени. Вкопани са в стерил и са изградени от ломени сиенитни камъни, споени с глина. Сградата е ориентирана С – Ю. Общата ѝ запазена ширина е 5,80 м (И – З). Зидовете са с ширина 0,60 м и запазена дължина от 1,80 до 2,30 м. Основите са запазени на места от един до три реда камъни във височина от 0,09 до 0,53 м. Постройката е разрушена още през Античността, впоследствие и при

[1] Заместник-ръководител – Стоян Иванов (НБУ)

Обр. 1. Местоположение на имота (черна точка)

Fig. 1. Location of the property (black dot)

Обр. 2. Общ план на регистрираните структури: 1. Пласт с археологически материали от III – IV в.; 2. Горивно съоръжение; 3. Южен зид на постройка

Fig. 2. Plan of the recorded structures: 1. Layer with archeological materials from 3rd – 4th c.; 2 Fuel facility; 3. Southern wall of a building

строежа на съвременната сграда. В два от изкопите стените ѝ попадат в профилите им, в другите два – по периферията. Пласт към нея не е запазен.

Регистрираните структури са силно компрометирани, поради което не може да се конкретизира датировката им.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING AT 8-10 KRALI MARKO STR., PLOVDIV

Sophia Hristeva

Summary

The property is located in the central part of the city, 200 m south and outside the fortress wall of *Philippopolis* (fig. 1). Two partially preserved archaeological structures have been recorded – a thermal installation (fig. 2.2) and foundations of an ancient building (fig. 2.3). In some places a layer containing pottery from the 3rd – 4th c. can be traced (fig. 2.1). The dating of the structures is unclear.

Sophia Hristeva, Regional Museum of Archaeology – Plovdiv, 1 Saedinenie Sq., 4000 Plovdiv, sophiahristeva@gmail.com

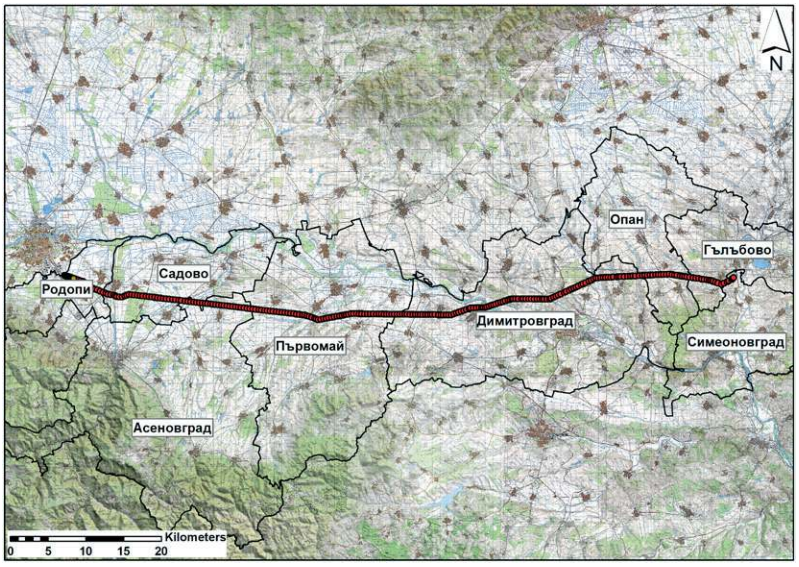
№ 62. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПО ТРАСЕТО НА ЕЛЕКТРОПРОВОД ОТ ПЛОВДИВ ДО ГЪЛЪБОВО

Елена Божинова

Археологическото наблюдение е извършено във връзка с инвестиционен проект „Нова ВЛ 400 kV от п/ст „Пловдив“ – п/ст „Марица изток“ (Божинова, Христева 2020) (обр. 1). Изкопните работи за поставянето на 28 от стълбовете, които попадат близо до периферите на обекти или в границата на тънкослойни селища, са извършени под археологическо наблюдение.

Седем от стълбовете се разполагат извън границите на регистрирани селищни обекти: при с. Болярци, общ. Садово (АКБ № 10006784); при с. Конуш (АКБ № 10006789); при гр. Първомай (АКБ № 10006794); при с. Сталево, общ. Димитровград (АКБ № 10006798 и 10006903); при гр. Димитровград (АКБ 10006882) и при с. Малко Асеново, общ. Димитровград (АКБ № 10006916). В изкопите не е регистриран културен пласт, единични керамични фрагменти се откриват в хумусния слой. При с. Богданица, общ. Садово (АКБ № 10006788) и с. Сталево (АКБ № 10006799) наблюдаваните изкопи попадат в периферите на селищата или извън тях. При тези обекти четири от стълбовете се разполагат в границите им, поради което преди изграждането им са проведени спасителни археологически разкопки[1].

Три от стълбовете попадат в границите на селищни обекти, но културен пласт не е регистриран и вероятно се касае за тънкослойни селища, характерът на обитаването при които не е довело до образуването на културен пласт (селище с материали от желязна епоха, Средновековие и османски период при с. Конуш, общ. Асеновград (АКБ № 10006889) и античните селища при

Обр. 1. Карта на общините, през които преминава трасе „Нова ВЛ 400 kV от п/ст „Пловдив“ до п/ст „Марица изток“

Fig. 1. Map with municipalities of the new transmission line route

Обр. 2. Вкопана структура при североизточната периферия на Тутьова могила, гр. Първомай

Fig. 2. A negative feature at the northeastern periphery of a burial mound in the land of Parvomay town

[1] Виж публикациите на Е. Божинова / П. Георгиева и А. Манев в настоящия том.

Обр. 3. Вкопана структура при южната периферия на надгробна могила при с. Конуш, общ. Асеновград

Fig. 3. A negative feature at the southern periphery of a burial mound in the land of Konush village, Asenovgrad municipality

с. Конуш (АКБ № 10006790) и гр. Гълъбово (АКБ 10006914).

Културен пласт е регистриран при три от селищните обекти (две антични селища при с. Караджово, общ. Садово (АКБ № 10006782 и 10006783) и селищен обект с материали от бронзовата епоха, късната желязна епоха, Античността, Средновековието и османския период, при с. Брестник и с. Крумово, общ. Родопи (АКБ № 10006780). И в трите случая културният пласт е с дебелина до 0,25 м, разположен между хумусния обработваем пласт и стерилен глинест пласт. Допълнително наблюдение на терена при обекта при с. Брестник и с. Крумово е регистрирането на позитивна форма на релефа в централната част на обекта, с диаметър около 100 м. Тя се разграничава и на сателитната снимка на района, където на разстояние 220 м югоизточно от нея се виждат следи от правоъгълна структура, вероятно сграда, с ориентация североизток – югозапад и размери 20 × 30 м.

Най-съществени бяха резултатите при изкопите в близост до периферииите на три надгробни могили. И в трите случая са документирани вкопавания, най-вероятно свързани с издигането на могилните насипи.

Могилата (АКБ № 10006793) при с. Конуш е с височина 1,50 м и диаметър 48 м. Направеният изкоп се разполага на 40 м и 166° от центъра на могилата. В северната част на изкопа се регистрират вкопавания, които е възможно да са част от плитък ров (обр. 2). Разполагат се на дълбочина от съвременната повърхност от 0,30 – 0,60 м до 0,72 – 0,74 м. Началото им е в хумусния обработваем пласт.

При Тутьова могила в землището на гр. Първомай (АКБ № 10006795), която е с височина 3,50 – 4 м и диаметър около 40 м, изкопът се разполага на 35 м и 121° от центъра на могилата; най-близката точка, което е северозападният му ъгъл, е на разстояние 6 м от югоизточната периферия на могилата. В западната част на изкопа се регистрира източната част на голямо вкопаване, вероятно ров (обр. 3). Дъното му е на дълбочина 2,50 м от съвременния терен. Навлиза до 1,50 м в изкопите; възстановимата широчина е около 3 м. Началото на рова е в хумусния пласт, който е до дълбочина 0,40 – 0,50 м. Запълнителят е от черна глинеста пръст – идентична на хумусния пласт. В горната част на вкопаването, както и в хумусния пласт, се регистрира средна концентрация на фрагменти битова и строителна керамика и питоси от IV в., които се свързват с разположен в южна посока античен селищен обект. Откриват се и единични кварцови валчести камъни.

Надгробната могила при с. Пясъчево, общ. Симеоновград (АКБ 10006915) е с височина 1,50 – 2 м и диаметър 24 м. Направеният изкоп е на 34 м и 104° от центъра на могилата; най-близката точка на стълба, която е западният му ъгъл, е на разстояние 12 м от югоизточната периферия на могилата. Регистрират се вкопавания до дълбочина 1,60 м от повърхността, които не са свързани помежду си. Началото им е в хумусния пласт, който е до дълбочина 0,60 – 0,70 м. Долните им части са вкопани в стерилен пласт от светлокафява глина с бели включения. В тях не са открити археологически материали.

Литература

Божинова, Христева 2020: Е. Божинова, С. Христева. Теренни издирвания по трасето на далекопровод от Пловдив до Гълъбово. – Археологически открития и разкопки през 2020 г. Книга I. София, 2020, 89 – 93.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG A POWER LINE ROUTE FROM PLOVDIV TO GALABOVO

Elena Bozhinova

Summary

The research is a continuation of a field survey from 2020 (Божинова, Христева 2020) when 35 archaeological sites were recorded (fig. 1). The diggings for 28 of the power poles situated within or close to the borders of 14 archaeological sites were monitored.

Seven of the poles are situated outside the sites. Three of the settlement sites lack a cultural layer which is explained by the short period of inhabitation. Thin cultural layers are recorded at three settlement sites but no features are found within the excavated areas (Nos. 10006782, 10006783 and 10006780 in the information system "Archaeological Map of Bulgaria").

Negative features are documented at the excavations for the three poles situated close to burial mounds (Nos. 10006793, 10006795 and 10006915 in the information system "Archaeological Map of Bulgaria"). They are interpreted as remains of diggings for soil extraction for raising the mounds (figs. 2 and 3).

Elena Bozhinova, Regional Museum of Archaeology – Plovdiv, 1 Saedinenie Sq., 4000 Plovdiv, elena.bozhinova@gmail.com

№ 63. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПО ТРАСЕТО НА ГАЗОПРОВОД „МЕЖДУСИСТЕМНА ГАЗОВА ВРЪЗКА ГЪРЦИЯ – БЪЛГАРИЯ“ ОТ БЪЛГАРО-ГРЪЦКАТА ГРАНИЦА ДО ЗЕМЛИЩЕТО НА С. МАНДРА, ОБЩ. ХАСКОВО

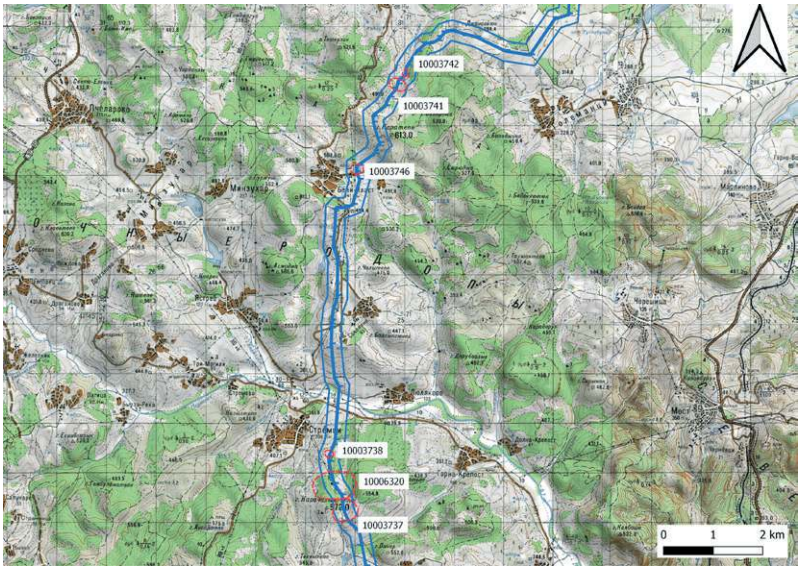
Георги Нехризов, Ивет Кирилова

Наблюдението се извърши като част от изпълнението на предмета на договор между НАИМ – БАН и „Ай Си Джи Би“ АД. То се осъществява в участък с дължина 76,5 км от трасето на газопровода, преминаващ през територията на общини Кирково, Джебел, Момчилград, Кърджали и Хасково (обр. 1). В проучванията взеха участие и доц. д-р Юлия Цветкова, Стефан Пейчев, Деница Сандева и Мартин Георгиев – всички от СУ „Св. Климент Охридски“.

В тази част от трасето релефът на Източните Родопи е силно разчленен. По тази причина през 2020 г. не са приключени дейностите по отнемане на хумуса в целия участък. Строителните дейности се извършват в къси сектори, отдалечени един от друг и това сериозно затрудни работата на археологическия екип. Именно заради спецификите на релефа и силно ерозиралата повърхност в Източните Родопи отнемането на хумуса води до оголване на основната скала и често вкопаване в нея. По тази причина след изкопните работи археологически материали можеше да бъдат открити само в профилите и в изгребаната от терена пръст. В участъци, през които трасето пресича склонове, машините изкопават значителен обем скална маса, оформяйки профили с височина до 5 м в склона с цел нивелиране на работната площадка с ширина 30 м. В такива участъци наблюдението не даваше никакви резултати.

Работата на терен обхвана периода от май до средата на декември 2020 г., като посещенията и огледът на определени участъци бяха съобразени с графика на строителните работи. Задачата на екипа включва упражняване на археологическо наблюдение на строителните работи по целия участък от трасето, в обсега на 10 обекта с определена мярка археологическо наблюдение, както и на местата на 11 проучени чрез спасителни разкопки обекти през 2018 г. и 2019 г. Спасителният характер на проучванията налагаше веднага след като се извърши отнемане на хумус в определен участък, той да бъде посетен и прецизно обследван. Териториите на известните археологически обекти се посещаваха повторно и площта в сервитута, както и натрупаната отстрани пръст, се проверяваха с металдетектор.

Като резултат от проведеното наблюдение по трасето на газопровода бяха регистрирани два неизвестни археологически обекта. Първият с АКБ № 10003746 е локализиран на север от пътя, свързващ двете махали на с. Бели пласт, общ. Кърджали, на десния бряг на Дермен дере. След отнемане на

Обр. 1. Карта на новорегистрираните обекти и на тези с актуализирана територия

Fig. 1. Map of the newly recorded sites and of those with updated scatters

хумуса до основна скала по трасето на газопровода е установена средна концентрация на керамични фрагменти от изработени на ръка и на колело съдове на терена и в насипите от пръст. Явно изкопните работи по трасето са засегнали частта от археологическия обект, намираща се на десния бряг на дерето. Опитът да се прецизират границите не бяха успешни поради това, че терените около трасето са заети от ливадна растителност и малък водоем, но най-вероятно обектът е бил разположен от двете страни на дерето. Възможно е също обектът да се намира по-високо на склона на запад и намерените материали да са преотложени. Откритите керамични фрагменти са от римската епоха, Късната античност и Възраждането.

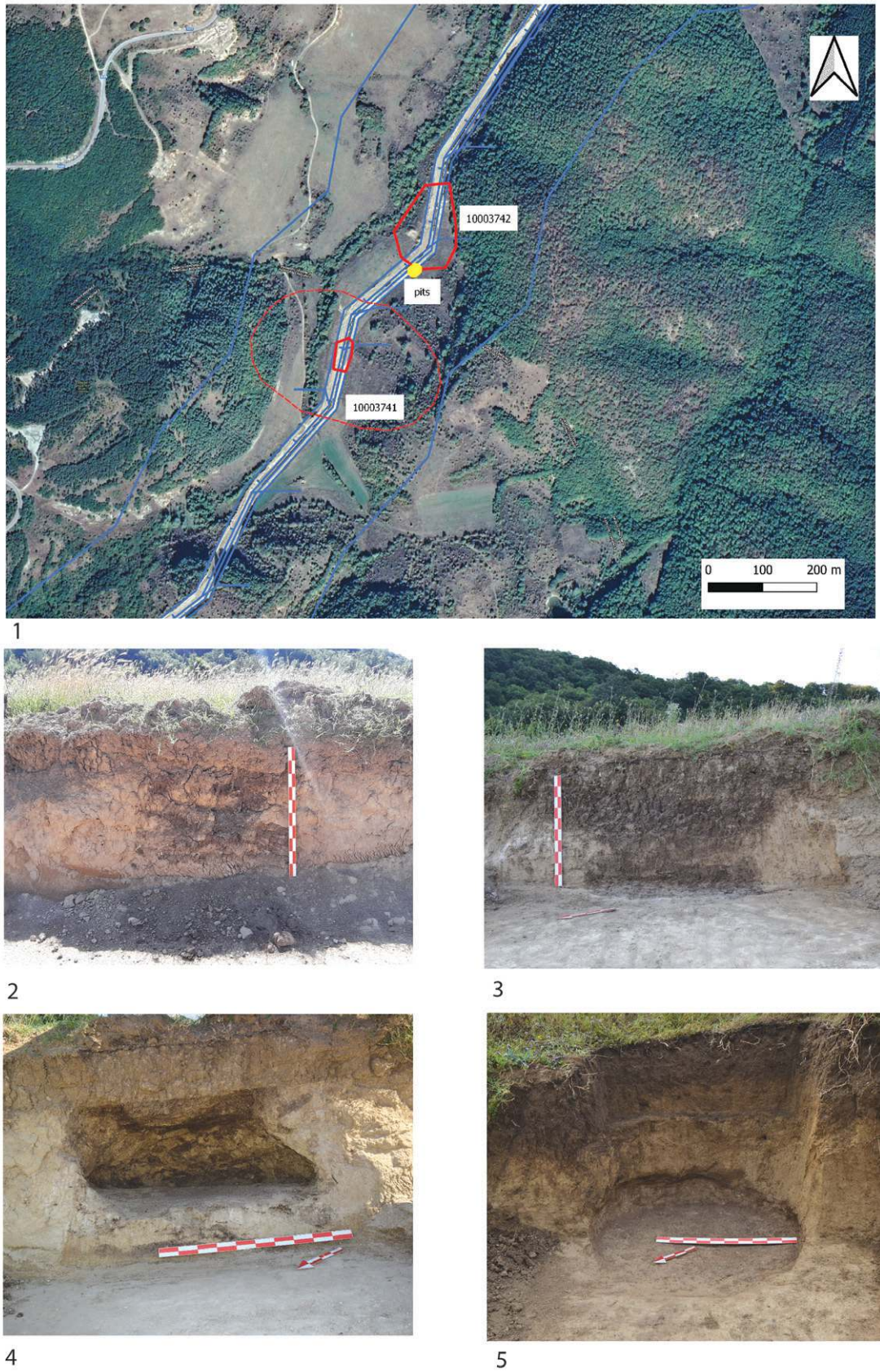
Вторият обект с АКБ № 10003738 се намира на 0,9 км ЮИ от центъра на с. Стремци, общ. Кърджали, в близост до регистрирана по-рано надгробна могила (АКБ № 10003739). На терена личи петно от по-тъмна пръст с площ около 2,5 дка в сервитута, в което е установена средна концентрация на керамични фрагменти от изработени на колело съдове, но в профилите не личи културен пласт. Хумусът е отнет до основна скала, петното на терена е по-скоро от разнесена тъмна пръст. Откритите археологически материали са от Късната античност и Средновековието.

Уточнени бяха границите и хронологията на още три от регистрирани при предишните проучвания обекти. По време на теренните издирвания техните граници са определени приблизително поради ниската възможност за наблюдение. В землището на с. Стремци са локализирани два разположени в съседство антични обекта, с АКБ номера 10003737 и 10006320. Наблюдението в сервитута показа, че обектите заемат много по-голяма площ по протежението му от предварително определената. Тъй като материалите се откриват само по трасето, което преминава в подножието на възвишения, е възможно те да са преотложени. И при двата обекта изкопните дейности са оголили основната скала и провеждането на спасителни разкопки в сервитута беше неоправдано.

Подобна е ситуацията и при обект с АКБ № 10003741, намиращ се в землището на с. Зорница, общ. Хасково. При огледа, след изравняването на трасето, е установено, че малка част от западната му периферия е била засегната, съдейки по тънката ивица културен пласт в източния профил. На терена се наблюдава петно от по-тъмна пръст, разнесена от профила, в която се установи средна концентрация на археологически материали от праисторията, късната желязна и римската епоха. И в този случай е отнет доста дебел пласт, включително част от основната ронлива скала. Този обект се намира на 0,2 км южно от проучения през 2018 г. и 2019 г. синхронен с АКБ № 10006674 и вероятно е свързан с него (Игнатов, Сираков 2019, 2020).

Без съмнение във връзка с проучения от В. Игнатов и Н. Сираков обект са и двете ритуални ями, частично засегнати от изкопните дейности по трасето и отстоящи само на 80 м южно (обр. 2). Те очертаваха като тъмни петна във високия от 1,50 до 2 м източен профил на машинния изкоп, тъй като са вкопани в стерилния седимент със светъл цвят. Първата от тях е с форма на пресечен конус с височина 0,80 м, диаметър на дъното 1,50 м и диаметър на устието 0,60 м. Втората е разположена на 15 м северно, тя е с почти цилиндрична форма и размери: височина – 1,40 м и диаметър 1,20 м. Ямите са запълнени с тъмнокафява пръст, смесена с въглени и пепел, в пълнежа се срещат животински кости и фрагменти от изработени на ръка керамични съдове. Керамичният материал и от двете ями се отнася към ранната желязна епоха.

Археологическото наблюдение на изкопните дейности по южния участък от газопровод „Междусистемна газова връзка Гърция – България“ ще продължи и през 2021 г. до пълното приключване на строителството.

Обр. 2. Ритуални ями от ранната желязна епоха при с. Зорница: 1. Карта на разположението им; 2 – 3. Ямите при откриването; 4 – 5. Ямите след проучването

Fig. 2. Ritual pits from the Early Iron Age near Zornitsa village: 1. Map of their location; 2 – 3. The pits when recorded; 4 – 5. The pits after the excavations

Литература

Игнатов, Сираков 2019: В. Игнатов, Н. Сираков. Античен обект в землището на с. Зорница, общ. Хасково. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 389 – 391.

Игнатов, Сираков 2020: В. Игнатов, Н. Сираков. Селищен обект от Античността в землището на с. Зорница, общ. Хасково. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга II. София, 2020, 990 – 993.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG GAS PIPELINE "GAS INTERCONNECTOR GREECE – BULGARIA" ROUTE FROM THE BULGARIAN-GREEK BORDER TO THE LAND OF MANDRA VILLAGE, HASKOVO MUNICIPALITY

Georgi Nekhrizov, Ivet Kirilova

Summary

The investigations were conducted in the period from May to mid-December 2020, and the visits and inspections of certain sections were in accordance with the scheduled construction works. The task of the team included conducting archaeological monitoring of construction works along the entire section of the route, within the scope of 10 sites with a certain measure of archaeological monitoring, as well as the sites of 11 sites studied through rescue excavations in 2018 and 2019. As a result of the observation along the route of the gas pipeline, two unknown archaeological sites were recorded. The first one from the Roman era, Late Antiquity and the Revival was located near the village of Beli Plast, municipality of Kardzhali. The second site is located 0.9 km southeast of the centre of the village of Stremtsi, municipality of Kardzhali. The discovered archaeological materials are from Late Antiquity and the Middle Ages. The boundaries and chronology of three more of the sites recorded in the previous surveys were specified (fig. 1). Near an already excavated site around the village of Zornitsa, Haskovo municipality, two ritual pits from the Early Iron Age affected by the construction works were discovered and excavated (fig. 2).

Georgi Nekhrizov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, nehrizov@gmail.com
Ivet Kirilova, ivettkirilova@gmail.com

№ 64. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПО ТРАСЕТО НА ГАЗОПРОВОД „МЕЖДУСИСТЕМНА ГАЗОВА ВРЪЗКА ГЪРЦИЯ – БЪЛГАРИЯ“ ОТ ЗЕМЛИЩЕТО НА С. МАНДРА, ОБЩ. ХАСКОВО, ДО ЗЕМЛИЩЕТО НА С. МАЛКО КАДИЕВО, ОБЩ. СТАРА ЗАГОРА

Петър Лещаков, Станислав Илиев, Данаил Огнянов

Археологическото наблюдение на строителните дейности по трасето на Междусистемна газова връзка Гърция – България е извършено по Договор Р-10-С от 06.08.2018 г. между НАИМ – БАН и „Ай Си Джи Би“ АД. То е реализирано от екип в състав: Петър Лещаков (НАИМ – БАН) – научен ръководител, Станислав Илиев (РИМ – Хасково) – заместник-ръководител, Данаил Огнянов (РИМ – Хасково) и Йорданка Илиева – археолози. Проведено е в два етапа, които обхващат периода на почистване на хумусния пласт от км 75+500 – 150+928 през март – юли и изкопаването на траншеята за полагане на газопровода от км 79+500 – 128+500 – от октомври до декември.

Почистването на хумусния пласт започна от землището на с. Мандра, от юг на север. Строителната дейност се извършваше неритмично, поради наложените противоепидемични мерки и в зависимост от атмосферните условия. В по-голямата част от трасето, с равнинен или слабо хълмист характер, попадаща в обработваеми площи е отнет хумусен пласт с дебелина до 0,40 м, като не е достигната стерилната основа. Изкопаната пръст е депонирана в трасето, по една от границите

сервитута, заемайки лента със ширина 6 – 7 м. В малки участъци с по-големи наклони пластът е отнет в дълбочина до 1 – 1,50 м, като често е насипван в ниската част на склона с цел нивелиране на трасето. През първия етап на проучването са регистрирани три нови археологически обекта (обр. 1).

Обект А13 юг (АКБ № 10006400). След отнемане на хумуса в отсечката между км 84+640 до 84+700, е регистриран неизвестен досега археологически обект от бронзовата и късноантичната епоха. Той се локализира върху гъсто обрасъл с дървесна и храстова растителност склон със северно изложение (обр. 2), в землище на с. Орлово, общ. Хасково, в пространството между проучените през 2019 г. археологически обекти с номера 44 и А13. На дълбочина от 0,30/0,60 до 1,20 м от повърхността, под отнетия хумус, е регистрирано петно с археологически материали, заемащо площ с дължина ок. 40 м по оста на газопровода. На терена са разкрити най-малко три концентрации от лежащи *in situ* компактни фрагменти от питоси. Между петната се откриват единични фрагменти, вероятно разнесени от машините при изкопните дейности. Засегнатата площ в сервитута е ок. 0,8 – 1 дка. Липсват фрагменти от битова керамика, което затруднява прецизирането на датировката на разкритите структури. На този етап на проучване структурите могат да бъдат определени като останки от временни съоръжения за съхраняване на зърно, вероятно свързани с близко разположения в северна посока обект А13. Също така са открити и керамични фрагменти от съдове на ръка, отнасящи се към бронзовата и желязната епоха[1].

Обект А26 (АКБ № 10007425). След отнемане на хумуса в отсечката между км 129+040 до 129+100 е регистриран неизвестен досега археологически обект – плосък некропол с трупоизгаряне от римската епоха (I – II в. сл. Хр.). Локализира се върху билото на рид (обр. 3.1), в землище на с. Тракия, общ. Опан, на ок. 0,25 км СЗ от проучения през 2019 г. археологически обект с №73 (АКБ № 10004413). Обектът попада основно в просека, прокарана в горски масив през втората половина на XX в. На дълбочина 0,35 – 0,40 м от повърхността, под отнетия хумус, са регистрирани концентрации от археологически материали, заемащи площ с дължина ок. 60 м по оста на газопровода. На терена е открит и разчистен гроб с трупоизгаряне в урна с „Харонов обол“ – денар на император Галба (обр. 3.2, 3, 7). Открити са и единични находки, които включват: фрагментиран железен нож (обр. 3.7), дупондий на император Траян (обр. 3.5) и ас на император Антонин Пий (обр. 3.6). Засегнатата площ на археологическия обект в сервитута на газопровода е ок. 1 – 1,5 дка. Разкритите на повърхността археологически материали вероятно могат да се свържат с

Обр. 1. План на проучвания участък от трасето на Междусистемна газова връзка Гърция – България и местоположение на новорегистрираните археологически обекти

Fig. 1. Layout of the monitored area of the Gas interconnector Greece – Bulgaria and the locations of the newly recorded archaeological sites

[1] За резултатите от проведените през 2020 г. спасителни археологически разкопки на обекта виж публикацията на В. Будакова в настоящия том.

Обр. 2. Засегната от газопровода зона на обект А13 юг, землище на с. Орлово

Fig. 2. Zone disturbed by the gas pipeline at site A13 south, land of Orlovo village

частично нарушени гробни или поменални съоръжения. На този етап на проучване обектът може да се бъде определен като плосък некропол от периода I – II в., като не е изключено над регистрираните структури да е съществувала ниска надгробна могила, унищожена в близкото минало при прокарването на горската просека[1].

Обект А27 (АКБ № 10007429). След почистване на полосата на газопровода от хумус в отсечката км 134+140 до 134+260 (обр. 4.1 – 2), попадаща в м. Ходжов кладенец, землище на с. Средец, общ. Опан, на дълб. 0,30 м от съвременната повърхност е регистрирана ниска концентрация на обезличени керамични фрагменти от съдове изработени на ръка (обр. 4.3), без ясни хронологически белези, единични парчета мазилка, кремъчни артефакти и фрагменти от животински кости, отнасящи се най-общо към късната праистория (вероятна датировка късен неолит/ранен халколит). Установи се, че в рамките на сервитута липсва културен пласт. Неубедителните индикации за археологически структури провоки-

Обр. 3. Обект А26, землище на с. Тракия: 1 – граници и местоположение на археологическия обект; 2 – гроб с трупоизгаряне от римската епоха; 3 – „Харонов обол" от вътрешността на урната; 4 – железен нож; 5 – дупондий на имп. Траян; 6 – ас на имп. Антонин Пий; 7 – денар на имп. Галба

Fig. 3. Site A26, land of Trakia village: 1 – boundaries and location of the archaeological site; 2 – Roman cremation grave; 3 – "Charon's obol" from the urn; 4 – iron knife; 5 – dupondius of emperor Trajan; 6 – as of emperor Antoninus Pius; 7 – denarius of emperor Galba

[1] За резултатите от проведените през 2020 г. спасителни археологически разкопки на обекта виж публикацията на С. Йорданов в настоящия том.

Обр. 4. Обект А27, землище на с. Средец: 1 – граници и местоположение на археологическия обект; 2 – въздушна снимка на засегнатата част от археологическия обект; 3 – керамични фрагменти открити след отнемана на хумусния пласт

Fig. 4. Site A27, land of Sredets village: 1 – boundaries and location of the archaeological site; 2 – aerial photo of the disturbed part of the archaeological site; 3 – pottery fragments found after the removal of the topsoil

раха извършване на геомагнитно картиране, реализирано от гл. ас. д-р Н. Тонков (НАИМ – БАН), под научното ръководство на П. Лещаков. В трасето на газопровода е регистриран комплекс от магнитни аномалии – части от негативни структури, интерпретирани като три концентрични рова и ями[1].

В засегнатата от сервитута на газопровода част на обект А24 (АКБ № 10006491), землище на с. Коларово, общ. Раднево, е разкрита част от негативна структура датираща в римската епоха. В запълнителя ѝ е регистрирана висока концентрация от фрагментирани тухли (обр. 5) и единични парчета от трапезни съдове. По-голяма част от вкопаването попада извън

Обр. 5. Вкопана структура от римския период от обект А24, землище на с. Коларово

Fig. 5. Dug feature from the Roman period at site A24, land of Kolarovo village

[1] За резултатите от проведените през 2020 г. геофизично проучване и спасителни археологически разкопки на обекта виж публикациите на П. Лещаков и Д. Такорова в настоящия том.

трасето на газопровода, а разкритата част не е застрашена от допълнителни интервенции, поради което не се наложи да бъде проучена напълно.

През втория етап е извършено наблюдение при прокопаването на траншеята за полагане на тръбата в рамките на участъка от 79+500 до 128+500. Тя се локализира по оста на сервитута и е с максимална ширина 2,50 м и дълбочина между 2 и 3 м. В няколко случая, като при обект 79 при с. Воден и км 107+370 в близост до обект 76, са констатирани нарушения на единични вкопани структури отнасящи се към КЖЕ. При наблюдението на останалите обекти, попадащи в трасето на газопровода или в непосредствена близост до него, с номера 41, 42, 44, A13, A14, 81, 82, 78, 77, A15, 50, 51.5, A16, A25, 54, A18, A17, 75, 74 и 73 е установена липсата на засегнати археологически структури или е регистрирано наличие само на нестратифициран/преотложен подемен материал.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING ALONG GAS PIPELINE "GAS INTERCONNECTOR GREECE – BULGARIA" ROUTE FROM THE LAND OF MANDRA VILLAGE, HASKOVO MUNICIPALITY, TO THE LAND OF MALKO KADIEVO VILLAGE, STARA ZAGORA MUNICIPALITY

Petar Leshtakov, Stanislav Iliev, Danail Ognyanov

Summary

The archaeological monitoring during the construction works along the gas interconnector Greece – Bulgaria was conducted in two stages. The removal of the topsoil from km 75+500 – 150+928 took place between March and July, and the digging of the trench for the pipeline to km 128+200 took place between October and December. Three new archaeological sites were recorded (fig. 1). Other sites, excavated in the previous years, were monitored as well.

A concentration of archaeological materials, from the Bronze Age, Iron Age and Late Antiquity (site A13 south), was recorded in the land of the village of Orlovo, Haskovo municipality, between sites 44 and A13 (fig. 2).

A Roman necropolis with cremations was recorded in the land of the village of Trakia, Opan municipality (site A26). A cremation grave was documented, containing an urn with a Charon's obol (a denarius of the emperor Galba). Several finds were discovered as well – a fragmented iron knife and bronze coins (fig. 3), probably from other destroyed graves.

A low concentration of hand-built pottery fragments, burnt daub pieces, flint artefacts and animal bone fragments, dating to the late prehistory (fig. 4), was discovered in the land of the village of Sredets, Opan municipality. A geophysical survey shows a cluster of negative features, including three concentric ditches and pits (site 27A).

A Roman pit, containing pieces of bricks (fig. 5), was partially disturbed during the construction of the gas pipeline at site A24, in the land of the village of Kolarovo, Radnevo municipality.

Petar Leshtakov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, pleshtakov@gmail.com
Stanislav Iliev, Regional Museum of History – Haskovo, 19 Svoboda Sq., 6300 Haskovo, utah1912@gmail.com
Danail Ognyanov, Regional Museum of History – Haskovo, 19 Svoboda Sq., 6300 Haskovo, dognianow@yahoo.com

---

№ 65. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ОБЕКТ „КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА ЦЪРКВА (ЦЪРКВА № 1)" В М. ГЛУХИТЕ КАМЪНИ, С. МАЛКО ГРАДИЩЕ, ОБЩ. ЛЮБИМЕЦ, ОБЛ. ХАСКОВО

Дойчин Гроздanов, Галина Гроздanова

В периода 20.09 – 20.10.2020, в изпълнение на договор между НАИМ – БАН и Министерство на културата, се проведе археологическо наблюдение, по време на извършване на теренна консервация на обект „Късноантична и средновековна църква (№1)" в м. Глухите камъни, с. Малко Градище, общ. Любимец, обл. Хасково (обр. 1). Теренната консервация е реализирана от екип реставратори с ръководител д-р Милан Михайлович (СГХГ).

Консервация имаше за цел укрепване на фугите и възстановяване, където е необходимо, на обрушените зидове на църквата. Тя се състоеше в почистване на зидовете от растения, отстраняване на деструктиралата мазилка и подготовка на нова такава. Частично бяха запълнени и иманярските изкопи под подовите нива на късноантичната и средновековната църкви. Археологическото наблюдение имаше за цел да консултират реставраторите по отношение на прилаганите техники на градеж, материали и строителни периоди на обекта, както и да подпомага логистиката на консервационните дейности.

По време на почистването на фугите на зидовете в дълбочина бяха направени интересни наблюдения. На първо място бяха открити нови фрагменти стенописи на западния зид на притвора и в наоса на църквата, както и сполии – мраморни архитектурни детайли, преизползвани от ранновизантийската църква. Допълнени и проверени бяха наблюденията ни за градежа и конструкцията на църквата.

В южния кораб, на вътрешното лице на южния зид, между втори и трети и трети и четвърти пристенен стълб[1], бе установено наличието на запазени *in situ* стенописи. Те са от оригиналния градеж на средновековната църква от първия строителен период и са били зазидани впоследствие. Вероятно става въпрос за два аркосолия (с размери 2,20 × 0,58 м) (обр. 2.1).

В северния кораб, под основата на втория пристенен стълб, се разкри огнище с размери 1,00 × 0,40 м и керамика от втора фаза на РЖЕ и КЖЕ[2].

На финала зидовете бяха опаковани с геотекстил и дифузна мембрана (обр. 2.2).

Обр. 1. Местоположение на църква № 1 в м. Глухите камъни

Fig. 1. Location of church No. 1 in Gluhite kamani locality

Обр. 2. 1. Зазидани in situ стенописи – предполагаем аркосолий при южната стена на южния кораб на църква № 1; 2. Църква № 1 в края на проекта за консервация

Fig. 2. 1. Embedded mural paintings in situ – probably an arcosolium (?) in the southern wall of the south aisle of church No. 1; 2. Church No. 1 at the end of the emergency conservation project.

[1] Номерирането на стълбовете е от изток на запад

[2] Благодарим на доц. д-р Г. Нехризов (НАИМ – БАН) за консултацията.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF THE LATE ANTIQUE AND MEDIEVAL CHURCH (CHURCH 1) AT GLUHITE KAMANI SITE IN THE LAND OF MALKO GRADISHTE VILLAGE, LYUBIMETS MUNICIPALITY, HASKOVO DISTRICT

Doychin Grozdanov, Galina Grozdanova

Summary

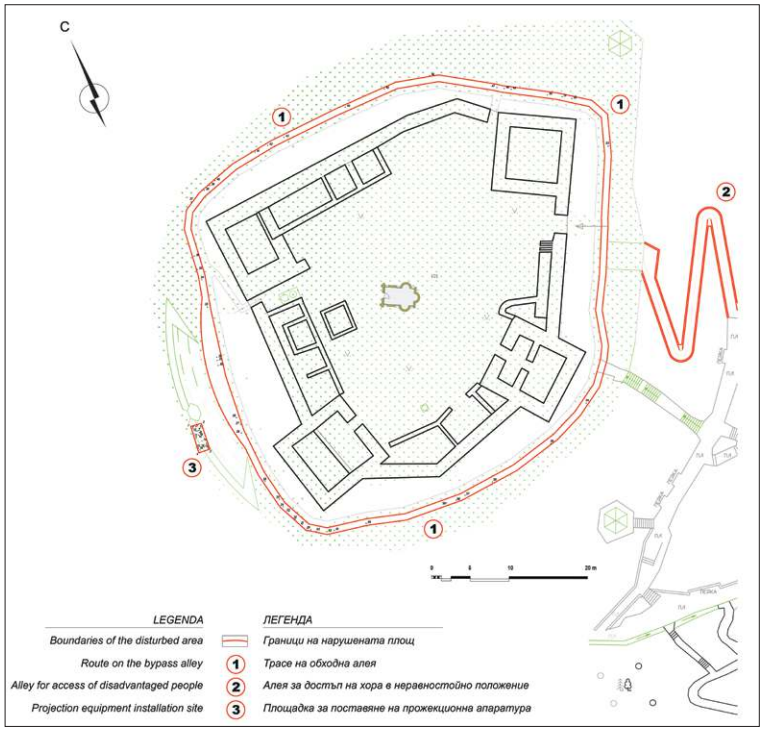
The conducted monitoring during a conservation project supported by the Bulgarian Ministry of Culture confirmed our previous observations about the building history of the site and added new evidence (*spolia*, an Iron Age hearth, etc.) about the construction and the pre-building periods of the church (fig. 1). In the recesses between the pillars of the southern wall of the southern aisle murals, painting *in situ* have been found. They belong to the first construction period of the church. It is likely that these were *arcosolia* that were imbedded later (fig. 2).

Doychin Grozdanov, National Institute of Immovable Cultural Heritage, 17 Alexander Stamboliyski Str., 1000 Sofia, doichyn_eg@abv.bg
Galina Grozdanova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, galya_std@yahoo.com

№ 66. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ИЗКОПНИ РАБОТИ В ПРОСТРАНСТВОТО ОКОЛО КРЕПОСТТА ТОПЛИКОС, С. МИНЕРАЛНИ БАНИ, ОБЛ. ХАСКОВО

Станислав Илиев

Археологическото наблюдение се проведе в изпълнение на договор между РИМ – Хасково и Община Минерални бани. Техническото задание предвиждаше: 1. Изкопни работи по трасето на обходна алея; 2. Алея за достъп на хора в неравностойно положение; 3. Площадка за поставяне на прожекционна апаратура. Предвидените работи нарушаваха земния пласт на отделни участъци в пространството извън крепостта (обр. 1).

Обр. 1. План на крепостта Топликос

Fig. 1. General plan of Toplikos fortress

Изкопът за разширяване на съществуваща обходна алея бе с ширина 1 м и достигаше дълбочина 0,40 м от нивото на терена. Работата бе извършвана със земекопна техника. При осъществяването на изкопа не бяха регистрирани археологически структури. В няколко участъка бе отбелязана повишена концентрация на археологически материали, фрагменти от строителна керамика, камъни и хоросан, но поради малката дълбочина, не се установи дали се касае за структури (зидове?). По отношение на археологическите материали, освен фрагменти от строителна и битова керамика, тук бяха открити няколко находки, от които заслужават внимание обеца украсена с две кухи сфери, връх на стрела, както и монета на император Гордиан III.

Проектното задание изискваше основата на площадката за поставяне на прожекционна апаратура да е с размери 3 × 4 м и дълбочина 1,2 м. Изкопът бе осъществен със земекопна техника. При достигане на дълбочина 0,40 м от повърхността при северозападния ъгъл на изкопа се разкри градеж от ломени камъни на бял хоросан. Внимателното разчистване в дълбочина до 0,80 м установи, че се касае за субструкция, фундирана върху културен пласт. Изкопните работи тук бяха преустановени. Бе решено прожекционната апаратура да се постави върху фундамент, чието полагане не изисква вкопаване.

По отношение на алеята за достъп на хора в неравностойно положение, с цел да се предотврати нарушаване на археологически структури бе решено тя да бъде фундирана върху насип.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF CONSTRUCTION WORKS AROUND THE TOPLIKOS FORTRESS, MINERALNI BANI VILLAGE, HASKOVO DISTRICT

Stanislav Iliev

Summary

The archaeological monitoring was carried out in fulfillment of a contract between the Regional Museum of Haskovo and Mineralni bani municipality. Construction works were planned outside the fortress to widen the route of a bypass alley and a ramp of access for people with disabilities (fig. 1). A construction of quarry stones was revealed at the northwest corner of the excavation.

Stanislav Iliev, Regional Museum of History – Haskovo, 19 Svoboda Sq., 6300 Haskovo, utah1912@gmail.com

ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

№ 67. АНТРОПОЛОГИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ ПРЕЗ 2020 Г. (ПРЕДВАРИТЕЛНИ РЕЗУЛТАТИ)

Виктория Русева, Надежда Атанасова, Георги Томов

През 2020 г. се проучиха комплекси, съдържащи човешки костни останки от 63 археологически обекта (таблица 1)[1].

Праистория. Скелетните останки от гроб № 55, от новопроучените халколитни гробове на некропола при Козарева могила, отново показаха културни въздействия след депониране на тялото, установени и в други комплекси от некропола.

В гробовете от халколита от при с. Градище, общ. Шумен (обект № 85/1, АМХ), преобладават израсналите в съотношение 2:1. Установяват се често срещаните морфологични изменения, индикиращи стрес във физическото развитие и анемични състояния.

Тракийска археология. Новоразкритите кремации от некропола при с. Балей потвърдиха палеодемографското разпределение от предходни изследвания.

Палеопатологичният анализ на скелетите от надгробна могила при с. Златина, обл. Варна (обект № 1, БТГ), показа преждевременна синостоза на черепни шевове и рекомбинантна форма на *cribra orbitalia* при дете на ок. 11 – 12 години. При индивид в старческа възраст се установи анкилоза на втори и трети шийни прешлени.

[1] В таблица 1 са включва само археологически обекти, човешките костни останки от които са изследвани от авторите на настоящата статия.

Обр. 1. Ситуация на разкриване на скелетни останки от структура металургична работилница № 2, Брестница, АМХ, об. № 5; мъже, на 20 – 40 и 40 – 60 години; позицията предполага настъпване на смърт след насилствени действия, според положението на кости на горните крайници на скелет № 2, която предполага задържането на ръцете зад гърба. Такава позиция вероятно е имала и дясната ръка на индивида, представен със скелет № 1, чието тяло е паднало по корем, с лява ръка подложена протективно под него; събитието се е състояло непосредствено преди опожаряването на работилницата

Fig. 1. Situation of skeletal remains in the iron workshop No. 2, Brestnitsa, Hemus highway construction, site No. 5; males, 20 – 40 and 40 – 60 years at death respectively; reconstructed body position suggests a violent death judging by the upper limbs' bones of skeleton No. 2, which suggest possible position of upper limbs behind the back,behind the back. The position of the right hand of the individual, presented by skeleton No. 1 is similar; his body had fallen forward, with left hand placed under it in an attempt to protect himself. The incident should had happened just before the fire in the workshop

Преждевременна облитерация на черепни сутури се наблюдава и при череп на дете на ок. 6 години от обект № 3, БТГ, при с. Ветрино, обл. Варна, и мъж в юношеска възраст от надгробна могила в землището на с. Чудомир, общ. Лозница (обект № 3, БТГ). Двете раменни кости на същия индивид показват и осифициращ миозит. Анализът на костните останки на мъж в сенилна възраст (структура № 19, с. Чудомир) регистрира фрагмент от двойно ляво ребро. Подобно може да причини сколиоза и ограничаване разширяването на гръдната стена.

Гробове с кремация от елинистическата епоха при с. Белоградец (обект № 2, БТГ) и Угърчин (обект № 7, АМХ) представиха изключително фрагментиран материал от кремации с висока температура на кладата. В първия случай се предположи кремация на повече от един индивид – поне един (двама) израснали и дете. Фрагментите от втория обект насочват към разпознаване на индивид в детска възраст.

На обект № 058/5020 при с. Орловец, общ. Полски Тръмбеш, от два гроба с кремация и три с инхумация се идентифицират пет израснали индивида. При един от мъжете се открива мандибуларен десен бирадикуларен канин – рядка анатомична вариация. На същия обект се регистрира яма (структура № 59) със скелет (вероятно жена, зряла възраст), от който липсват таз и долни крайници, в необичайна позиция.

Необичайна гробна яма се разкри и на обект № 4, при с. Асеновци, обл. Плевен. Скелетът на дете на ок. 5 – 6 години лежи с предната си повърхност към дъното на ямата, двата долни крайника са силно свити в тазобедрените и коленните стави под костите на трупа.

Към групата на „необичайните гробове" се отнасят и три структури с инхумирани човешки костни останки (три деца в първа детска възраст, вкл. новородено и череп на мъж на ок. 20 – 30 години) от обект № 80/6017, землище на с. Стоян Михайловски, общ. Нови пазар.

Човешки костни останки в тракийски ямни комплекси се проучиха и при с. Памукчии, общ. Нови пазар (обект № 81/6016, БТГ). Особеностите на реконструираната позиция при депониране на тялото от структура № 15 (дете на ок. 1 – 1,5 години) поставят съмнение за умъртвяване на място. Структура № 1 представя още по-усложнена ситуация: скелетът на мъж, 18 – 25 години, е разположен по гръб, със силно свити крайници, което предполага компактно увиване на тялото при депонирането му. До него скелет на жена на подобна възраст е с предна страна спрямо дъното на ямата, с изявено усукване в гръбначния стълб и кости на крайниците, създаващи възможност за реконструкция с извиване на ръцете зад гърба при депониране на тялото. Възниква съмнение за умъртвяване на жената на място до положения мъж.

Античност. Новопроучените материали от Аполония Понтика, м. Месарите, представят многократно преизползване на съоръжението на гроб № 2 при периодични погребения. Скелетът, раз-

крит в анатомичен порядък, на мъж 40 – 60 години, показва напреднал артрит в дясна колянна става, водещ до инвалидизация от ранна възраст. Отново реконструираният ръст е относително нисък.

Гроб с кремация от СЗ некропол на Улпия Анхиало се идентифицира като принадлежащ на юноша. Скелетните останки от инхумация на жена от гроб № 10 показват фрактура на раменна кост, довела до инвалидизация на крайника. Масивността на черепа и големите размери на долната челюст може да са следствие от развитие на акромегалия, влияеща силно загрозяващо на външния вид.

В две новопроучени гробни структури в могила от римската епоха до гр. Лясковец се идентифицират три индивида. Трупоизгарянето от гроб № 31 представя предимно костни фрагменти от основен скелет и единични черепни фрагменти от друг израснал индивид, вероятно жена. В пласт с въглени от гроб № 36 се регистрират фрагменти от дълги кости на крайниците от новородено, без следи от изгаряне, както и леко обгорели костици от друг индивид.

Урна от обект № 8, път Е79, при с. Слана бара, общ. Видин, предостави многобройни идентифициращи фрагменти от кремация на жена.

От кремациите от обект № 82/6012 при с. Белоградец се разпозна само един от индивидите като юноша.

Обр. 2. Ситуация на разкриване на скелетни останки от яма № 2, ул. „Ал. Пушкин“ № 7А, гр. Пловдив: скелет на млад мъж, Adultus и куче; човешкият скелет е по гръб със силно свити долни крайници в тазобедрени стави, като бедрените кости попадат над костите на трупа; възможно е разместванията на черепа и горните крайници да са настъпили при декомпозиционните процеси на меките тъкани и тежестта на насипа на ямата при облегнато на ръба на ямата тяло в областта на раменния пояс и главата; датировката на комплекса го свързва с късни номадски движения

Fig. 2. Situation of skeletal remains in pit No. 2, Alexander Pushkin Str, Plovdiv town: skeleton of a young male in the age of Adultus, 20 – 40 years at death and a dog; the human skeleton reconstructs a body position laid on its back with excessively flexed lower limbs in the hip joint femurs being found over the bones of the pelvis and higher then the rib cage; it is possible that some dislocation in the area of the pectoral girdle and skull happened after the decomposition of soft tissue and under the pressure of the pit filling the upper part of the body being partially lean on the pit's wall; the relative date of the complex places it in relation to the late nomadic movements

Късна античност. От късноантична Сердика бяха проучени материали от некропол около мавзолей в кв. Лозенец, Източния некропол и единични находки. Всички предоставят силно фрагментиран материал. На жена, на възраст над 30 – 40 години, от некропола в кв. Лозенец, се установи анкилоза на левите скочна и навикуларна кости, придобита след травма, водеща до изявено накуцване и слаба форма на инвалидизация. Разчистената гробница от обекта на бул. „Я. Сакъзов“ № 7 показа материал от над 100 индивида. Някои от скелетните останки се разкриват със запазен отчасти анатомичен порядък. Изглежда, че след изграждането му през Късната античност съоръжението е служело за препогребване на кости от околните гробове и депониране на тела на умрели в дълъг период от време.

Силно фрагментиран и слабоинформативен е и материалът от надгробна могила при с. Козлец, общ. Хасково. Тук на индивид на ок. 6 – 7 години се установяват напреднали кариозни процеси и обеззъбяване, нехарактерно за определената възраст.

Средновековие. На обект № 083/6011, с. Белоградец, обл. Варна, се разкри участък с „необичайни гробни структури“ от Ранното средновековие. В гроб № 3, сектор И-2, се откриха само два

женски черепа – северен и южен. При северния се откриват първи и втори шийни прешлени със следи от счупване, резултат от отделянето им от останалата част на скелета. В гроб № 5 се регистрира юноша, по-вероятно жена. Необичайната позиция на костните останки предполага небрежно хвърляне на трупа. Череп на мъж, ок. 20 – 30 години, показва следа от травма *peri mortem*, възможна причина за смъртта.

В некропола при с. Недан, общ. Павликени (обект № 8, БТГ), се разкриха гробове на 26 индивида. Подобно на други ранносредновековни некрополи преобладават жените. Полевата ситуация на някои от гробовете предполага намеса след депониране на тялото. На индивид от гроб № 7, дете, ок. 3 – 4 години, се разкриха два непреживени трепанационни отвори на черепа. На черепа от гроб № 23, жена, 40 – 65 години, се установи преживяна черепна трепанация.

Проучените три гроба при с. Брестница, общ. Ябланица (обект № 4, АМХ), показват регулярни погребения. В един се наблюдава интенционална намеса върху целостта на скелета след определен период след погребението.

Ситуацията от структура „металургична работилница № 2“ (обект № 5, АМХ) не може да се интерпретира като резултат от дейности, свързани с погребален обред. Тук положението на двата скелета, мъже, съответно на 20 – 40 и 40 – 60 години, предполага настъпване на смърт най-вероятно след насилствени действия и непосредствено преди опожаряването на работилницата. Възможността за настъпил инцидент и смъртен изход в пожара е по-слабо вероятна (обр. 1).

От материалите от некропола на ул. „Ал. Пушкин“ № 7А в Пловдив се установи *spina bifida* на индивида от гроб № 5 и преживяна компресионна фрактура на черепа (гроб № 3). В яма № 2 се установяват скелети на млад мъж и куче. Човешкият скелет е в нерегулярна позиция. Целият комплекс би могъл да се интерпретира или като резултат от езически ритуал на късни номадски народи, или като депониране на тяло след криминално деяние или наказателна акция (обр. 2).

Два некропола в Тракия – при Чирпан (обект № 4, жп линия Оризово – Михайлово) и при с. Мелница, общ. Елхово, показаха характерната за некрополите от районите висока детска смъртност.

Новопроучените материали от некропола при Глухите камъни потвърждават ситуацията на висока степен на засегнатост от патологични изменения на популацията, с висока степен на инвалидизация. От петте скелета най-тежко е било състоянието на индивида от гроб № 35 с дефект на средата на диафизите на костите на дясната подбедрица, водещ до инвалидизация на крайника. Останките от още два индивида дават основание да се предположат сериозни инвалидизиращи усложнения.

Продължи проучването на некропола от Късното средновековие на Калиакра. Преобладава мъжкият пол (71,43%), подобно на развитите градски центрове от епохата. Някои от скелетите имат специфична структура на кортикалния слой, която може да се интерпретира като следствие от ендемичната за Кримския полуостров болест на Кашин и Бек.

Османска епоха и Възраждане. От християнските гробове от нос Чиракман се идентифицират 14 индивида, представящи множество палеопатологични находки, вкл. долночелюстна кост на мъж в зряла възраст (гроб № 7), с метастатично засягане от дистантна неоплазия. Мъжете от новопроучените гробове се отличават с висок и много висок ръст, за разлика от популацията, проучена и публикувана през 80-те години на XX в.

Новопроучените материали от некропола при с. Иванча, общ. Полски Тръмбеш, показват редица вродени аномалии и костни изменения – сакрализация на пети лумбален прешлен, осифициращ миозит, латерален епикондилит и септална апертура на раменна кост, стернална перфорация, дегенеративно-дистрофични изменения в гръбначния стълб и др.

При полово идентифицираните индивиди в християнския некропол при гр. Димово, съотношението мъже/жени е 1:1,5, като само един мъж е във възрастова група *Adultus*. Най-многобройна е възрастовата група на децата под 7-годишна възраст (35%) – демографска особеност, характерна за европейските популации от периода.

*Таблица 1. Полово-възрастово разпределение на индивидите: ♦ за използваното в настоящата статия хронологично и културно отнасяна на материала виж съответния автор в настоящия том; БТГ – обект от спасителни разкопки по отклонения на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз ЕАД"; АМХ – обект от спасителни разкопки по изграждане на автомагистрала „Хемус"; ЖП – обект от спасителни разкопки по изграждане и реконструкция на железопътна инфраструктура; Бр. – брой на установените индивиди; % – от полово-възрастово определените; Об. – общо антропологично изследвани индивиди от обекта, с предходни години; (31) – общо установени индивиди с включени полово-възрастово неопределени и определени в общи граници; * – процент от общо установени индивиди, с възрастово определените като израснали; Ad+ – израснали, над 20 г. 17/25 см*

*Table 1. Age and sex distribution of the individuals. ♦ for used in present paper chronological and cultural identification see the cited authors in the present volume; БТГ – site on the rescue excavations on construction of the gas pipeline infrastructure; АМХ – site on the rescue excavations on construction of Hemus highway; ЖП – site on the rescue excavations on construction and reconstruction of the railway infrastructure; Бр. – number of identified individuals; % – from age-sex identified; Об. – total number of anthropologically studied individuals from the site, with included results from previous excavation seasons; (31) – total number of individuals, including age and sex unidentified; * – percent from total number of individuals, including age ascertained as adults; Ad+ – adults, over 20 years of age*

ОБЕКТ	**Антропологично изследване**	**♦Археологическо изследване**		**Infans I**	**Infans . II**	**Juvenis 14-18 (20)**	**Подрастващи, неопределени**	**Adultus 20-40**		**Maturus 40-60**		**Senilis 60+**		**Ad+**	**Об.**
								♂	♀	♂	♀	♂	♀	**Неопределени**	
Об. № 82/6012 БТГ, Белоградец-Баталъка Кремация.	В. Русева	С. Александрова	Бр.			1								2	3
Об. № 82/6012 БТГ, Белоградец-Баталъка инхумация	В. Русева		Бр.							1				1	1 (2)
Об. № 10АМХ, Каленик	В. Русева	Е. Нанков	Бр.					1	1					1	3
Анхиало, ВЕЛ 110 kV Северозападен некрополл	В. Русева	Б. Иванова	Бр.	1		1			1	2	1			6	6(12)
Об. № 5/4008, БТГ, с. Недан.	Н. Атанасова	Р. Спасов, В. Вандова	Бр.	1	1			2	1	3	1		1	1	11
Сердика, к. ант мавзолей	В. Русева	Ю. Мешеков	Бр.					1	1		1				3
Сердика, Лозенец УПИ VI-164, кв. 3	В. Русева	М. Иванов	Бр.		1									1	1(2)
Сердика, Я. Сакъзов № 7	В. Русева Л. Овнарска	Ю. Мешеков, И. Борисова	Бр.	1					2					Над 100	Над 100
Сердика, Позитано	В. Русева	А. Беливанова	Бр.		2			2						1	5
Сердика, ул. „Екзарх Йосиф" № 35, УПИ VIII-401.267	Д. Тонева, С. Николова	П. Стоянова	Бр.	1											1
Козлец ВЕЛ 400 kV	В. Русева	М. Камарев	Бр.		1			1							2
Об. № 85-2, АМХ, с. Градище	Н. Атанасова	Ст. Иванов, Б. Тотев	Бр.					1							1
Об. № 083/6011-сектор „И-2", БТГ, с. Белоградец	Н. Атанасова	Я. Димитров	Бр.	5		3	2	3	4	1	2	1		16	37 (44)
			%	13,51		8,11	5,41	8,11	10,81	2,70	5,41	2,70		43,24	

ОБЕКТ	Антропологично изследване	◆Археологическо изследване		Infans I	Infans . II	Juvenis 14-18 (20)	Подрастващи, неопределени	Adultus 20-40		Maturus 40-60		Senilis 60+		Ad+	Об.
								♂	♀	♂	♀	♂	♀	Неопределени	
Об. № 083/6011-сектор „И-1“, БТГ, с. Белоградец	Н. Атанасова	Я. Димитров	Бр.	1						2	1				4
Об. № 4, БТГ, с. Белоградец	Н. Атанасова	А. Аладжов, Е. Василева	Бр.	2	1?										3
Об. № 066/5007, БТГ,с. Кардам	Н. Атанасова	Д. Рабовянов	Бр.					1							1
Об. № 8, БТГ, с. Недан.	В. Русева	Е. Евтимова	Бр.	7	2			4	6	3	3		1		26
			%	26,92	7,69			15,38	23,08	11,54	11,54		3,85		
Об. № 71/5001, БТГ, с. Миладиновци	Д. Тонева, С. Николова	В. Николов, Г. Самичкова	Бр.	9	5	4		8	13	1				2	42
Об. № 4, АМХ, с. Брестница	В. Русева	И. Чолаков, Г. Иванов	Бр.					2			1				3
Об. № 5, АМХ, с. Брестница	В. Русева, Л. Маноилова	С. Иванов	Бр.					1		1					2
Каленик АМХ 11	Р Срв	Г. Иванов, И. Чолаков	Бр.		1									1	2
Пловдив, ул. „Пушкин“ № 7А, УПИ XII-855	Г. Томов	З. Коркутова	Бр.			1	1	6		2				5	10(15)
Пловдив, ул. „Кап. Райчо“ № 53, УПИ II-523.512	Г. Томов	З. Коркутова, Д. Давидова	Бр.					2						4	2(6)
Глухите камъни	В. Русева	Г. Нехризов, Ю. Цветкова	Бр.		1			2		1	1			1	5(6)
			Об.	6	1			9	5	8	1	2		8	32 (40)
			%	15*	2,5*			28,13	15,63	25	3,13	6,25		20*	
Об. № 4, ЖП, Оризово-Михайлово Чирпан	В. Русева	М. Даскалов	Бр.	6		1		1			1			1	10
с. Мелница	В. Русева	Ч. Кирилов, А. Агре	Бр.	17	3	6		5	3	4				2	38(41)
			%	41,46	7,32	14,63		13,16	7,82	10,53		9,76		7,32*	
Об. № 7, Път I-1, Е-79, с. Търняне.	Н. Атанасова	Е. Василева	Бр.	2					1						3
Калиакра	В. Русева	Б. Петрунова	Бр.	13	2	3		4	1	7	2	2		2	34(35)
			Об.	31	2	5		7	3	11	6	3		13	68(81)
			%	38,27*	2,47*	6,17		10,29	4,41	16,18	8,26	4,41		16,05*	
Св. Яни	В. Русева	Б. Петрунова	Бр.				3	2				1		6	3(12)
Антична и средновековна крепост на нос Чиракман	Н. Атанасова, Г. Томов	Е. Василева, В. Бонев	Бр.	4	1	1		1		2	3	1		1	14

ОБЕКТ	Антропологично изследване	♦Археологическо изследване		Infans I	Infans . II	Juvenis 14-18 (20)	Подрастващи, неопределени	Adultus 20-40 ♂	Adultus 20-40 ♀	Maturus 40-60 ♂	Maturus 40-60 ♀	Senilis 60+ ♂	Senilis 60+ ♀	Ad+ Неопределени	Об.
Об. № 066/5007, БТГ, с. Иванча	Н. Атанасова	Д. Рабовянов	Бр.		1			1	1						3
			Об.	4	2	1	1	1	3	3					15
Об. № 3, БТГ, с. Чудомир	Н. Атанасова	Ст. Александров	Бр.	1			1		1	1					4
Об. № 2-А10, БТГ, Гр. Димово	Н. Атанасова	В. Живков, С. Тодорова	Бр.	32	4	5		1	16	16	11	1		5	91
	Л. Овнарска		%	35,16	4,39	5,49		1,10	17,58	17,58	12,09	1,10		5,49	
М. Манастирски дол, Враца	К. Иванов	А. Петрова	Бр.			1				1					2

ANTHROPOLOGICAL INVESTIGATIONS IN 2020 (PRELIMINARY RESULTS)

Victoria Russeva, Nadezhda Atanassova, Georgi Tomov

Summary

Complexes from 63 sites are investigated in 2020 (table 1).

Prehistory. In Kozareva mogila grave No. 55 (Chalcolithic) confirms situation of ritual actions on the skeleton after interment. Adults prevail in site near Gradishte village (No. 85/1, Hemus highway) (2:1).

Thracian sites. New finds in Baley confirm the previously obtained paleo-demographic structure. Paleopathological finds from necropolises near the villages of Zlatina, Vetrino and Chudomir present premature cranial sutures obliteration. Ankyloses of C2-C3 is found on a senile individual from Zlatina village. A senile individual from Chudomir village presents a bicipital rib.

More complexes with human remains in Thracian pits and structures with "irregular burials" are excavated near the villages of Orlovo, Pamukchii, Assenovtsi and Stoyan Mihaylovski. Clues for reconstruction of homicide on the spot are recorded. Some complexes contain dismembered skeletons.

Antiquity and Late Antiquity. In grave No. 2 from *Apollonia Pontica*, Messarite, reburials are recorded. The last buried presents arthritis in right knee, which led to invalidisation from young age.

A tomb dated in Late Antiquity in *Serdica* (at 7 Y. Sakazov Blvd.) presents bone remains from over 100 individuals. Some skeletal remains preserve anatomical position, other – do not. The situation can be explained with function of the structure for reburials, replacement of excavated bones from surrounding graves from Late Antiquity and burials of dead bodies for long period after it had been erected.

Middle Ages. The site near Belogradets village presents an area with "irregular grave structures" from the Early Middle Ages. In grave No. 3, East sector, only two female skulls are found, by the north one C1-C2 are preserved, which present fracture marks after dismembering of the vertebral column. Casual skeleton position in the grave No. 5 points to a thrown body (possibly a female) in the pit. A skull of a male presents a *peri mortem* trauma, possible cause of death.

In materials from Nedan village trepanations on two skulls are found – from the grave No. 7 child, 3 – 4 years, not survived, and from the grave No. 23, female, 40 – 60, well survived.

In Brestnitsa village three regular graves and skeletal remains in an iron workshop of two men, who died, possibly being killed on spot, are found (fig. 1).

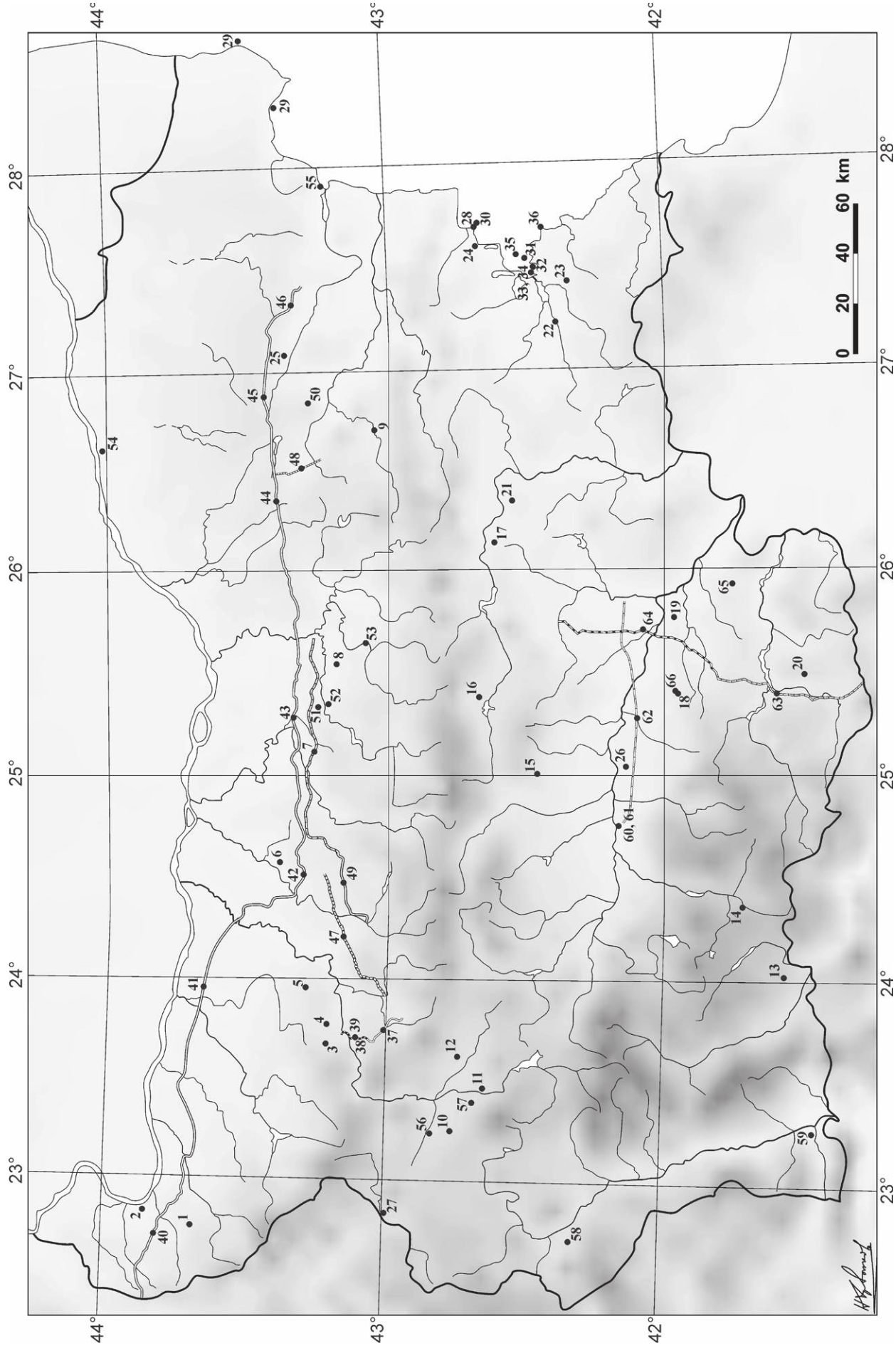
Pit No. 2 in the site at 7A Al. Pushkin Str., Plov-

div town, contains skeletons of a male and a dog (fig. 2), possibly a ritual of late nomads, criminal act or punishment.

Skeletal remains from Gluhite kamani again present individuals with severe pathologies and high degree of disability.

Ottoman period and Bulgarian Revival period. Christian necropolis from Chirakman presents many paleopathological finds, among them a mandible of a male with possible metastatic lesion from a distant neoplasm. Investigated male skeletons present higher stature than studied in the 1980s. Material from necropolis near Ivancha village presents many inborn anatomical variations as septal aperture of humeral bone and sternum, lateral epicondylitis, myositis, etc.

Victoria Russeva, Institute of Experimental Morphology, Pathology and Anthropology with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, Block 25, Akad. Georgi Bonchev Str., 1113 Sofia, victoria_russeva@yahoo.com.bg
Nadezhda Atanassova, Institute of Experimental Morphology, Pathology and Anthropology with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, Block 25, Akad. Georgi Bonchev Str., 1113 Sofia, naditimeva@gmail.com
Georgi Tomov, Museum of the History of Medicine at the Medical University of Plovdiv, 15A Vasil Aprilov Blvd., 4002 Plovdiv, dr.g.tomov@gmail.com

44°
43°
42°
28°
27°
26°
25°
24°
23°
0 20 40 60 km

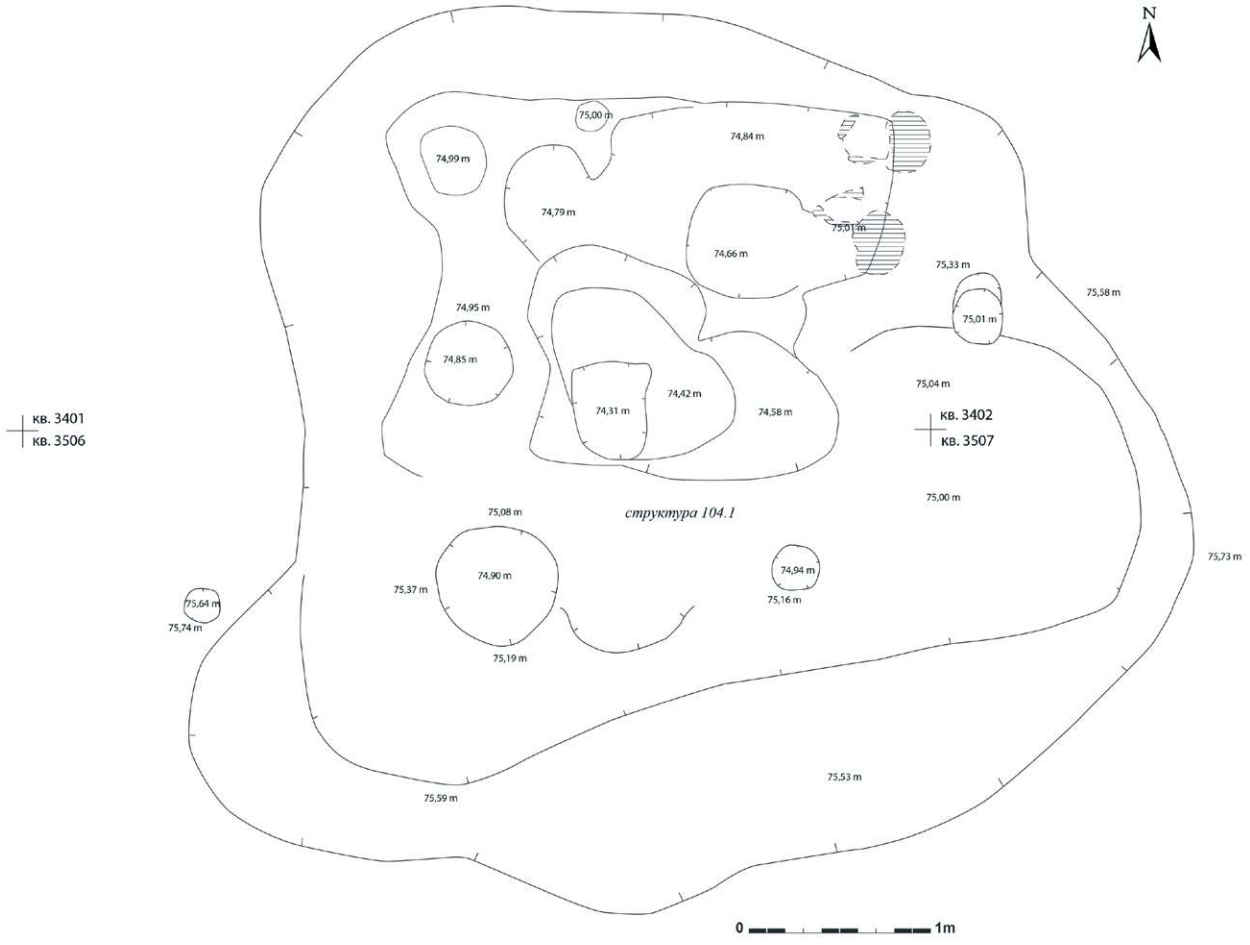
II. ПРАИСТОРИЯ

№ 1. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ ДЖУЛЮНИЦА-СМЪРДЕШ, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Недко Еленски

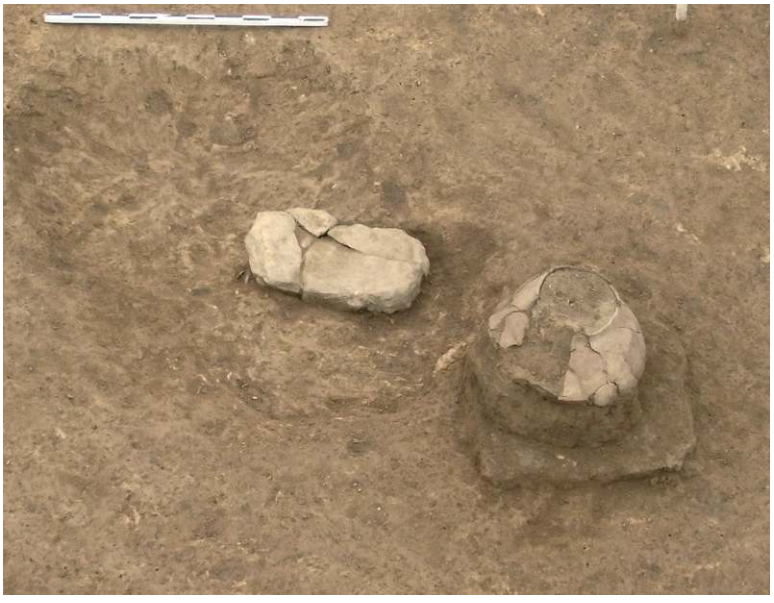
Археологическите проучвания на раннонеолитното селище Джулюница-Смърдеш се проведоха в периода 28.09 – 28.11.2020 г. Проучваната площ от 175 м^2 е в централния сектор и попада в модул 2 (кв. 3506, кв. 3507, кв. 3612 и кв. 3611) и модул 3 (кв. 3505, кв. 3504, кв. 3610 и кв. 3609).

Тази година проучванията продължиха в модул 2 от достигната дълбочина 76,11 м, ниво принадлежащо на фаза Джулюница II (Еленски 2020, 214). Първоначално се проучиха две ями от фаза Джулюница IV – структури 103 и 106. Първата е с овална форма и размери: дължина 0,80 м, ширина 0,90 м и дълбочина 0,45 м. Дъното е равно, стените са почти отвесни. Втората има неправилна кръгла форма с размери: диаметър 1,20/1,25 м и дълбочина 0,40 м. Стените са отвесни. Дъното е с наклон от стената към центъра. В тях се разкриват малки керамични фрагмент и животински кости.

Обр. 1. Джулюница-Смърдеш. Субструкция на структура 104.1 – вкопано жилище. Ранен неолит, Джулюница I

Fig. 1. Dzhulyunitsa-Smardesh. Substructure of feature 104.1 – dug dwelling. Early Neolithic, Dzhulyunitsa I

Обр. 2. Джулюница-Смърдеш. Керамичен съд и долен хромелен камък. Ранен неолит, Джулюница I

Fig. 2. Dzhulyunitsa-Smardesh. Ceramic vessel and lower grindstone. Early Neolithic, Dzhulyunitsa I

Обр. 3. Джулюница-Смърдеш. Деструкции на жилище № 7. Финал на ранния неолит, Джулюница IV

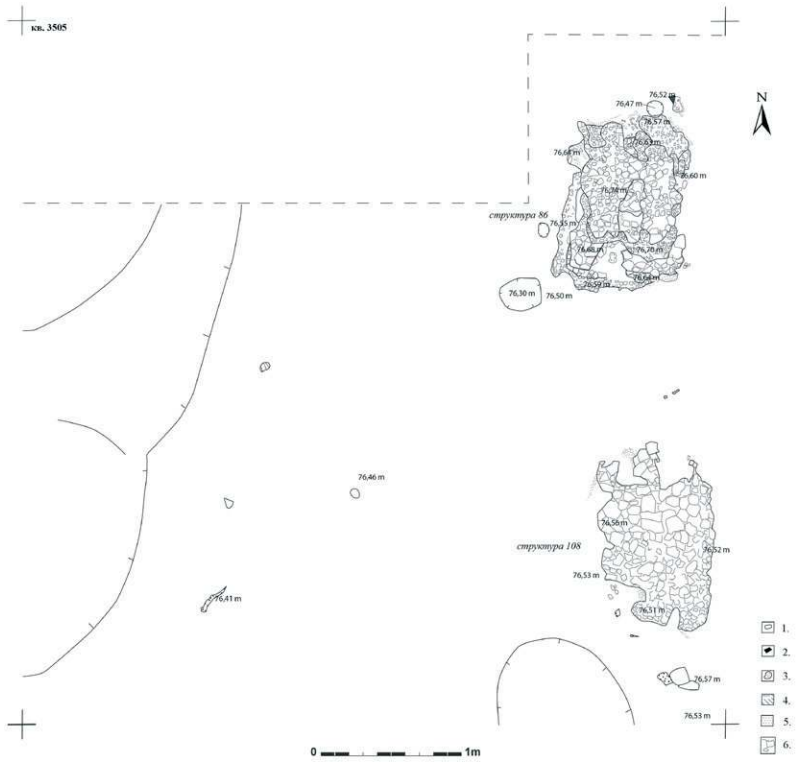
Fig. 3. Dzhulyunitsa-Smardesh. Remains of house No. 7. The end of the Early Neolithic, Dzhulyunitsa IV

На дълбочина 76,06 – 76,00 м в кв. 3506 и кв. 3612 се разкриват пет малки концентрации – от фрагменти от долната част на керамичен съд; животински кости и керамични фрагменти; камъни и керамични фрагменти; керамични фрагменти и отухлени мазилки; керамични фрагменти, камъни и един керамичен съд. Размерите на тези концентрации варират от 0,30 м до 0,70 м. На това ниво в кв. 3506 се откроиха две ями. Първата е структура 105 с размери: дължина 1,50 м, ширина 1,25 м и дълбочина 0,25 м. Втората е структура 107 с размери: диаметър 1,30 м и дълбочина 0,40 м. Има кръгла форма. Стените са отвесни. Дъното е с наклон от стената към центъра. Запълнителят и на двете ями е кафяво-жълта глина, в която много рядко се срещат керамични фрагменти и животински кости.

В северната част на кв. 3506/3507 се засича структура 104. В нея на дълбочина 75,85 м се разкрива струпване от големи животински кости, керамични фрагменти, камъни и отухлена глина, като след него се разкриват още две по-малки концентрации на дълбочини 75,70 м и 75,60 м. С това приключи проучването на пласта (дълбочина 76,45 – 75,95) от фазата Джулюница II (6000 BC) в модул 2. В пласта се разкриват керамични фрагменти, животински кости, кремъчни артефакти, култови масички, лабрети, керамични гривни, каменни тежести и други находки.

Пластът от фаза Джулюница I (6200 BC) е с дебелина от 0,20 м (75,95 – 75,75м). Той е жълто-кафяв с повишена плътност и в него рядко се разкриват артефакти. В северната част на кв. 3506/3507 продължи проучването на южната част на структура 104.1 (Еленски 2020, 213). Запълнителят е жълто-кафяв с повишена плътност. В него се разкриват керамични фрагменти, животински кости, кремъчни артефакти, култова масичка, лабрета, фрагменти от керамични гривни и камъни. В тази южна част на вкопаното жилище се разкриха две легла за колове и една дупка за кол. Максималните размери на цялата структура са дължина 5,60 м, ширина 5,0 м и дълбочина 0,70 – 0,80 м. Вкопаното жилище има неправилна кръгла форма, като по периферията на вкопаната част има девет дупки или легла за колове и една дупка/легло за стълб в централната част (обр. 1). Входът е на югоизток. В североизточната част е вкопано двукамерното отоплително съоръжение (Еленски 2020, 213). Южно от жилището се разкрива голям долен хромелен камък (0,60 × 0,40 м), а на разстояние от 0,40 м от него, поставен върху три речни камъка, се намира голям керамичен съд (обр. 2). С това завърши проучването на модул 2.

В модул 3 през 2016 г. беше достигнат първият хоризонт от фаза Джулюница IV. През настоящия сезон в кв. 3609 продължи разчистването на опожарените деструкциите на структура 82 – жилище № 7 (Еленски 2017, 59). Тя е нарушена от много вкопавания и повечето мазилки са разнесени. Максималните размери на структурата са 5,50 (И – З) × 3 м (С – Ю). Обособяват се три запазени части: първа част – дължина 3,0 м и ширина 0,75 м; втора част – дължина 1,60 м, ширина 0,90 м; трета част – дължина 1,80 м, ширина 1,60 м (обр. 3). Подът на сградата е отухлен, като горната част е червена, а долната черна. Дебелината му е 9 см. Върху него лежат силно раздробени мазилки, като на някои от тях има отпечатъци от пръчки. В мазилките се разкриха само две тежести за стан. Непосредствено до западния профил се разкрива част от подиум с оформен бордюр, който продължава в непроучената част. Подиумът е с размери: дължина 1,05 м, ширина 0,35 м и височина 0,15 м. Оформеният бордюр е с височина 0,13 м, дължина 0,17 м и ширина 5 см.

Обр. 4. Джулюница-Смърдеш. Основи на пещи – структури 86 и 108. Финал на ранния неолит, Джулюница IV. Легенда: 1 – камък, 2 – керамичен фрагмент, 3 – животинска кост, 4 – отухлена мазилка, 5 – отухлена пръст, 6 – замазка на пещ

Fig. 4. Dzhulyunitsa-Smardesh. Foundations of ovens – features 86 and 108. The end of the Early Neolithic, Dzhulyunitsa IV. Key: (1) stone, (2) pottery fragment, (3) animal bone, (4) burnt daub, (5) burnt sediment, (6) oven plaster

В кв. 3505 се разкриха две основи на пещи, които оформят една редица от три термични съоръжения с проучената вече структура 87 (обр. 4). Първата е структура 86. Тя е на разстояние 1,05 м северно от структура 108 и на 4,70 м от структура 87. Размерите ѝ са 1,35 (С – Ю) × 0,95 м. Тя се състои от шест замазки една над друга с обща височина 0,30 м. В източната част е нарушена от по-късна траншея. Около нея се разкриват малки дупки за колове. Следващата пещ (структура 108) също е нарушена от траншея. Тя има една замазка, размерите ѝ са 1,30 (С – Ю) × 0,85 м.

В кв. 3610 се установи, че проучената структура 93 – яма – нарушава друго вкопаване (структура 93.1). Тя е засегнала неговата източна част. Запълнителят е тъмносив с нормална плътност и ронлива структура. Той е наситен с въглени и отухлени разпрашени мазилки. В него се разкриват концентрация от керамични фрагменти, животински кости, малки камъчета и фрагмент от култова масичка. С повишена концентрация се разкриват и отухлени мазилки с различна големина (3 см до 0,14 м) и фрагменти от основа на пещ. В северозападната част запълнителят е оранжево-сив, силно сбит с ронлива структура. Той е наситен с въглени и отухлени разпрашени мазилки. В него се разкриват фрагменти от разбита основа на пещ с много висока концентрация, както и единични керамични фрагменти, животински кости и малки камъчета. Тази структура не е проучена напълно. Тя принадлежи към фаза Джулюница IV (5700 ВС).

Литература

Еленски 2017: Н. Еленски. Археологически проучвания на обект „Раннонеолитно селище Джулюница-Смърдеш", с. Джулюница, Великотърновско. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 56 – 59.

Еленски 2020: Н. Еленски. Археологически проучвания на раннонеолитно селище Джулюница-Смърдеш, обл. Велико Търново. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 212 – 214.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE DZHULYUNITSA-SMARDESH, VELIKO TARNOVO REGION

Nedko Elenski

Summary

Archaeological excavations this year continued the research of the previous campaign. The studied area covers 175 m² in the central sector. This year the study focused on modules 2 and 3. In module 2 the study was completed in the layers of phases Dzhulyunitsa II and I. In the second phase, six concentrations of accumulation of ceramic fragments, stones and animal bones were revealed. The study of the house dug into the ground, which belongs to the earliest level of the settlement – Dzhulyunitsa I phase, has also been completed (fig. 1). Its dimensions are as follows: length – 5.60 m, width – 5 m and depth – 0.70/0.80 m. There are four habitation levels and two main stages of the house. In the earliest stage, two chambers of kilns were cut in the northeast part of the slope, and in front of each chamber there is a small pit plastered with clay. In the last stage a kiln was built, of which only the stone base and single fragments of the screed have been preserved. Nine stake holes and stake beds on the periphery of the dug-in area and one stake bed in the central part were registered. The entrance to the house is from the southeast. Next to it, a large lower grindstone and a ceramic vessel lying on three stones were revealed. The two earliest phases of the early Neolithic settlement Dzhulyunitsa I (fig. 2) and II date between 6200 – 5950 BC. In the adjacent module 3, the study of the layer of the Dzhulyunitsa IV phase (fig. 3) – 5700 BC was completed. Part of a burnt above-ground building was discovered. In the eastern part, two foundations of ovens were studied, one of which has six successive screeds (fig. 4).

Nedko Elenski, Regional Museum of History – Veliko Tarnovo, 6 Nikola Pikolo Str., 5000 Veliko Tarnovo, diviat.elen@abv.bg

№ 2. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА РАННОНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ И ОБРЕДЕН ЦЕНТЪР В М. ВАЛОГА (ДОЛНАТА ЛЪКА) КРАЙ С. ОХОДЕН, ОБЩ. ВРАЦА

Георги Ганецовски, Вивиана Митева, Радка Златева-Узунова

Обр. 1. Оходен. Въздушна снимка на обекта с обозначение на проучваните през 2020 г. структури

Fig. 1. Ohoden. Aerial photo of the site with an indication of the features studied in 2020

През 2020 г. е реализиран деветнадесети археологически сезон на раннонеолитното селище и обреден център Оходен-Валога. Проучена е площ от 80 м² в сектори „юг“ и „запад“ (обр. 1). Екипът е в състав: Георги Ганецовски от РИМ – Враца – ръководител, д-р Вивиана Митева – заместник-ръководител, д-р Радка Златева-Узунова и Десислава Иванова от СУ „Св. Климент Охридски”. В изследванията са ангажирани местни седем работници.

Продължи поетапно изследване на структура 15/15а чрез демонтиране на контролните профили между разкопаните квадрати (обр. 2). От предходните години е установено, че тя заема площ от около 32 м² и е съставена от три разновременни вкопани структури с обредно предназначение, принад-

лежащи към установените в обекта два хронологически етапа: Оходен I и Оходен II, като към етап Оходен II са регистрирани два хронологически пласта (Ганецовски 2020). В дълбочина са установени останките на шест жертвени огнища. Наблюдава се намаляване площта на структура 15 в дълбочина, но дъното все още не е достигнато. В този пласт преобладават керамичните фрагменти от етап Оходен I. Намерени са кремъчни артефакти и пробита мидена черупка, вероятно част от накит. Многобройните черупки от миди продължават да са характерен елемент за запълнителя тази структура.

Започна проучване в южната част на вкопана структура 17 върху площ от 20 м^2 в квадрати M10 и N10,1 (обр. 3). Структурата е разположена непосредствено до западния склон на ров 2, като части от запълнителя ѝ са се свлекли в рова. Вкопаната ѝ част заема обща площ от около 18 м^2. Регистрирани са останките на две разновременни силно разрушени отоплителни съоръжения, конструирани върху подложка от опалени камъни, замазана с опалени мазилки. Около тях са разчистени разложени животински кости и счупени на място кухненски съдове. Установи се, че структурата е имала жилищни и кухненски функции през периодите Оходен I и Оходен II. Намерени са кремъчни артефакти (ретуширани пластини, стъргалки, ядра, отломъци, един трапец), каменни оръдия и два артефакта от обсидиан (пластина и отломък). С тях, регистрираните от обекта изделия от обсидиан, стават девет броя. Суровинният им произход изглежда е от района на Западните Карпати (Bonsall et al. 2017).

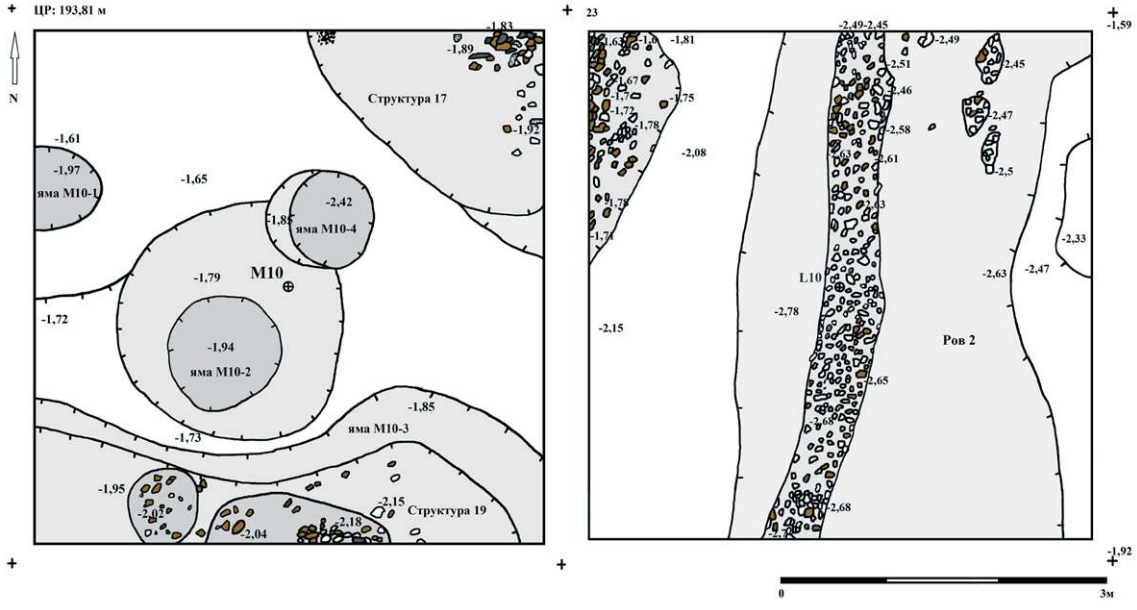
Западно от вкопаната част на структурата са проучени три ями (обр. 3). Две от тях са плитко вкопани в здрав льосов терен и изглежда са легла на колове, вкопани стъпаловидно и запълнени с кафяв седимент, съдържащ керамични фрагменти, въглени и опалени мазилки. Третата яма е вкопана в древната повърхност на 0,80 м и съдържа опалени мазилки, животински кости, керамични фрагменти и много въглени. Вероятно тя е имала обредно предназначение.

В южната периферия на квадрата се попадна на концентра-

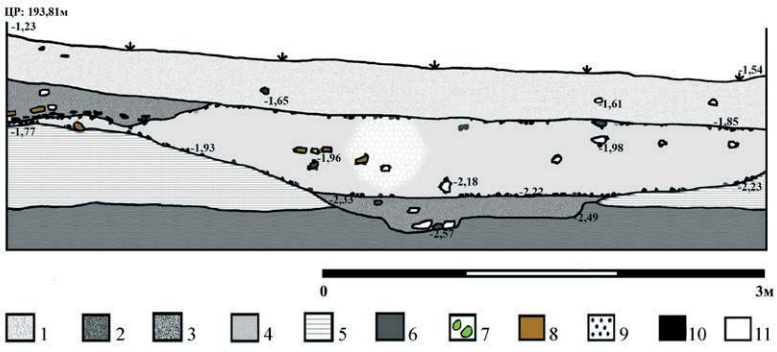
Обр. 2. Оходен. Структура 15 – етап от проучването

Fig. 2. Ohoden. Feature 15 – study phase

Обр. 3. Оходен. Структури 17 – 19 и ров 2 – ниво на вкопаване, план

Fig. 3. Ohoden. Features 17 – 19 and ditch 2 – top level of the features, layout

Обр. 4. Оходен. Северен контролен разрез на ров 2 в кв. L10. Легенда: 1 – орница; 2 – тъмнокафяв пласт с материали, етап Оходен II; 3 – етап Оходен II; 4 – етап Оходен I; 5 – льос без археологически материали; 6 – кафява материкова основа; 7 – миди и охлюви; 8 – керамика; 9 – кости; 10 – червено-опалени мазилки; 11 – камък и кремък

Fig. 4. Ohoden. Northern control cross section of ditch 2 in square L10. Key: (1) plough layer; (2) dark-brown layer with Ohoden II materials; (3) Ohoden II phase; (4) Ohoden I phase; (5) loess with no archaeological materials; (6) brown bedrock; (7) mollusk shells; (8) pottery; (9) bones; (10) red burnt plasters; (11) stones and flint

Обр. 5. Оходен. Ров 2 – ниво на вкопаване, поглед от юг

Fig. 5. Ohoden. Ditch 2 – top level of the feature, view from the south

ция от археологически материали, първоначално означени като яма 3 (обр. 3). В процеса на проучването се установи, че това е новооткрита вкопана структура, обозначена като структура 19, която се развива в южна посока извън изследваната площ. В нея са намерени керамични фрагменти от ранния неолит етап Оходен II, опалени мазилки, камъни от разрушено отоплително съоръжение, фрагментирана керамика и кремъчни артефакти. Наблюдават се два участъка с концентрация на археологически материали. Вероятно тя е съставена от две или три ями.

Източно от структура 17 в южна посока е проследен ров 2 (обр. 3). Той има скосени стени, дълбочина спрямо древната повърхност около 0,70 м и ширина в горната си част 3,10 м. В дълбочина се стеснява коритообразно. Установено е, че ров 2 на това място е съществувал преди изграждането и функционирането на структура 17. Ров 2 е запълнен с два последователни пласта от светлокафяв и тъмнокафяв седимент с ниска плътност (обр. 4). Дъното му е овално и има денивелация от север към юг. Върху него е разчистена ивица с ширина около 0,50 м, която съдържа струпани речни камъчета и археологически материали, разположени по протежение на рова (обр. 5). Констатирано е, че тези археологически материали са нанесени по дъното на рова от стичаща се вода.

Керамиката от проучените през 2020 г. структури няма промяна във формите, технологичните групи, дъната, дръжките и украсите, представени в двата периода, регистрирани в раннонеолитния обект: етап Оходен I с предимно монохромна керамика (култура Протостарчево) и етап Оходен II с керамика, рисувана с черна боя върху виненочервена ангоба и съдове, поставени на високи, кухи столчета (култура Старчево II).

В сектор „запад" е направен сондаж 19 с площ от 25 м^2 до дълбочина от 1,5 м спрямо съвременния терен с цел да се провери стратиграфията на терена и наличието на културни отложения в този участък (обр. 1). Този сондаж показва, че в западна посока засега не се откриват преднеолитни отложения, каквито бяха регистрирани в сектор „север" през 2018 и 2019 г.

През работния сезон на 2020 г. от обект Оходен-Валога са добити общо 122 броя дялани каменни артефакта. Преобладаващата част от тях се отнасят към групата на отломъците в това число отломъци и люспи. Присъстват осем ядра, най-често едноплощадкови. Ретушираните форми са общо двадесет и четири, като преобладават представители на стъргалките и ретушираните отломъци.

Литература

Ганецовски и др. 2020: Г. Ганецовски, В. Митева, Р. Златева-Узунова. Редовно археологическо проучване на раннонеолитно селище в м. Валога (Долната лъка) край с. Оходен, общ. Враца. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 214 – 217.

Bonsall et al. 2017: C. Bonsall, M. Gurova, N. Elenski, G. Ivanov, A. Bakamska, G. Ganetsovski, R. Zlateva-Uzunova, V. Slavchev. Tracing the source of obsidian from prehistoric sites in Bulgaria. – Bulgarian e-Journal of Archaeology, 2017, 7.1, 37 – 59.

PLANNED ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT AN EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT AND RITUAL CENTER IN THE VALOGA (DOLNATA LUKA) LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF OHODEN, VRATSA MUNICIPALITY

Georgi Ganetsovski, Viviana Miteva, Radka Zlateva-Uzunova

Summary

An area of 80 m^2 in the "south" and "west" sectors was studied (fig. 1). The research of feature 15/15a continued by dismantling the control profiles between the excavated squares (fig. 2). The feature occupies an area of about 32 m^2 and consists of three different cut features with a ritual purpose, respectively belonging to the two chronological stages established at the site: Ohoden 1 and Ohoden 2. The remains of six sacrificial hearths have been identified.

Excavation has started in the southern part of feature 17 on an area of 20 m^2. It is located next to the western slope of ditch 2, parts of the surrounding loose sediment have descended into it (fig. 3). The remains of two successive, severely damaged heating installations have been registered. It was established that the structure had mainly residential and 'kitchen' functions during the periods Ohoden 1 and Ohoden 2. Flint artefacts (retouched plates, scrapers, cores, fragments, a trapezoid), stone tools and two obsidian artefacts (plate and fragment) were found.

In the southern periphery of the studied area, a new cut feature designated as feature 19 was found.

Ditch 2 was traced further south, to the east of feature 17 (fig. 3). Ditch 2 was found to be earlier than feature 17 (fig. 4). Its bottom is oval and is slanting from north to south. A strip of river stones and archaeological materials has been cleared, located along the length of the ditch (fig. 5).

Cut feature 19 with an area of 25 m^2 was registered in sector "west". It was established that in the western direction, currently no pre-Neolithic deposits are found, as was the case in sector "north" in 2018 and 2019.

Georgi Ganetsovski, Regional Museum of History – Vratsa, 2 Hristo Botev Str., 3000 Vratsa, ganetsovski_ar@abv.bg
Viviana Miteva, viviana_bg@yahoo.com
Radka Zlateva-Uzunova, "Earth and Man" National Museum – Sofia, 4 Cherni vrah Blvd., 1000 Sofia, radul@mail.bg

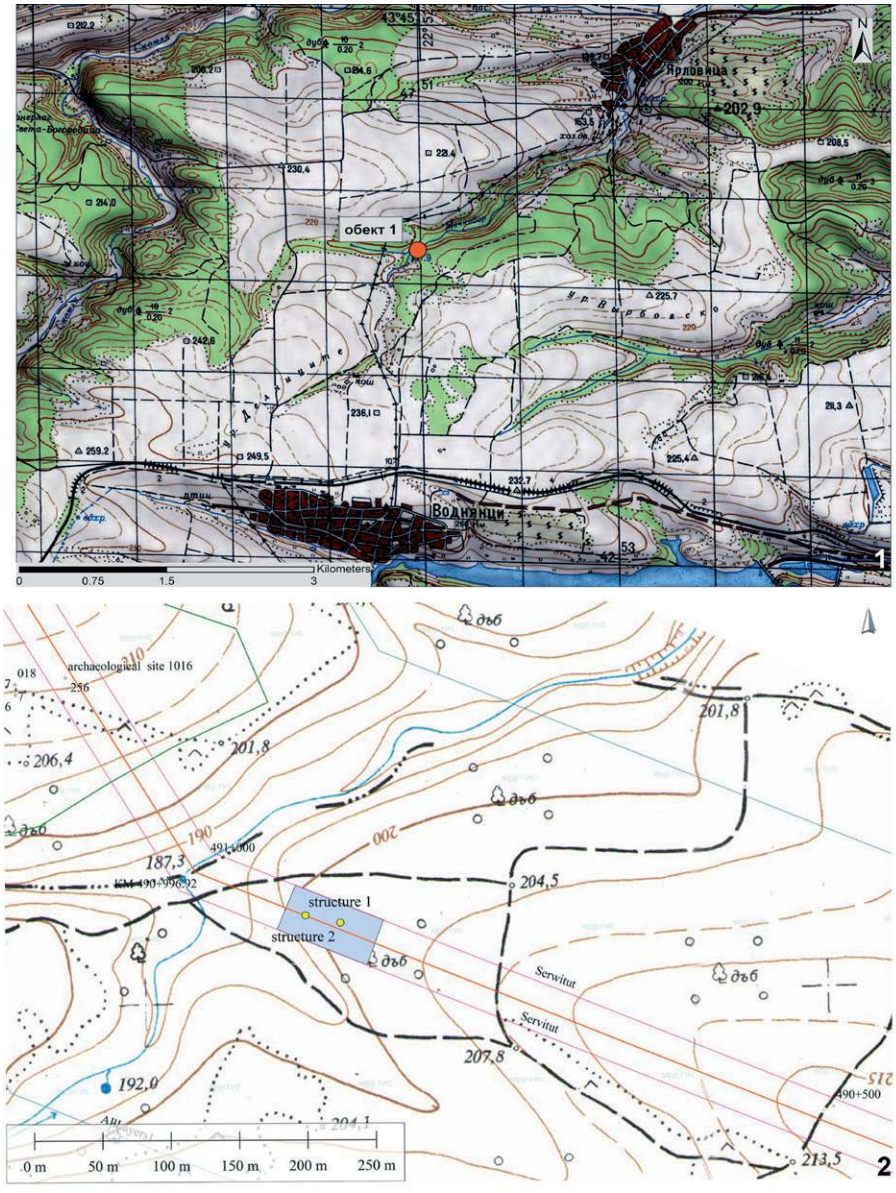

№ 3. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОНЕОЛИТЕН ОБЕКТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЯРЛОВИЦА, ОБЩ. ДИМОВО

Жени Василева, Виолета Георгиева, Станимира Танева

Обект А10/1 е разположен в землището на с. Ярловица, общ. Димово, обл. Видин (обр. 1; 2). Обектът е регистриран по време на археологическо наблюдение на участък А10 по Разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз" ЕАД паралелно на северния (магистрален) газопровод, в участъка между км 490+830 и км 490+930.

Новорегистрираният обект № 1 се намира на около 250 м източно от обект № 1016. Проучените през 2019 г. археологически структури от обект № 1016 са датирани в ранния неолит (Тодоров и др. 2020). Между двата обекта се намира дерето на р. Мечкобор, десен приток на р. Скомля.

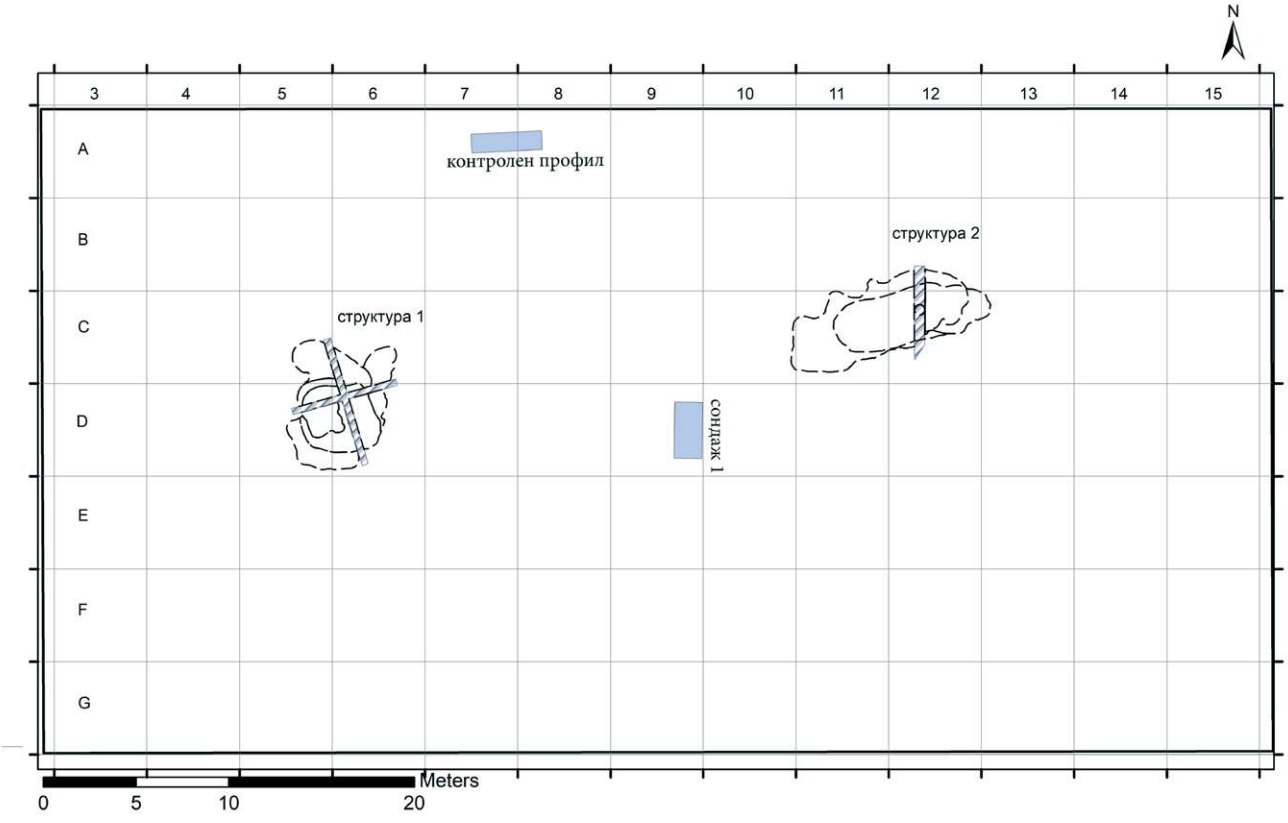
Обр. 1. Обект А10/1, Ярловица: 1 – местоположение на обекта; 2 – местоположение на регистрираните структури по трасето на газопровода

Fig. 1. Site A10/1, Yarlovitsa: (1) location of the site; (2) location of the registered structures on the route of the gas pipeline

В рамките на 10 работни дни са проучени двете регистрирани при наблюдението структури. Заложен е контролен стратиграфски профил от северната страна на трасето, както и контролна траншея между двете структури.

Структура № 1 е регистрирана в квадрати С5/С6/D5/D6. Представлява вкопаване с размери на нивото на регистриране 4,50 м И – З и 5,50 – 6,00 м С – Ю. Вкопаването е проучено чрез последователно отнемане на запълнителя. Извършено е графично и фотодокументиране на отделните нива от археологически материали. Заложени са два контролни профила, ориентирани С – Ю и И – З, с ширина 0,30 м с цел евентуално разграничаване на отделни вкопавания в рамките на структурата. Запълнителят на вкопаването представлява тъмна сиво-кафява, силно сбита пръст с висока концентрация на археологически материали – фрагменти от керамични съдове, въглени, фрагменти от каменни артефакти, кремъчни артефакти, две пинтадери, зооморфна фигурка на бик и др. Трябва да се отбележи изключително високата концентрация на фрагменти от каменни и кремъчни сечива. В запълнителя на вкопаването е регистрирано голямо петно, вероятно трамбовка, с много висока концентрация на въглени, то отстои на 0,20 м от дъното. По време на проучването не са разграничени отделни вкопавания в рамките на структурата. Структурата е вкопана в древната почва на максимална дълбочина 0,98 м (обр. 3).

Структура № 2 е разкрита източно от структура № 1 и попада в квадрати В12/В11/С11/В12. Представлява повишена концентрация на археологически материали, разположени в няколко нива. Регистрирана е като струпване от фрагменти керамика и фрагментирано хромелно съоръжение. Материалът се намира в пласт от светлокафява глинеста пръст. По продължение на структурата е заложен контролен профил с размери 4,50 × 0,50 м, ориентиран С – Ю. При проучването са разкрити две нива от археологически материали, като при второто са установени приблизителни граници на структурата 7,20 м И – З и 4,00 м С – Ю. Разкрито е голямо количество фрагментирана керамика, части от хромелни съоръжения, каменни сечива и кремъчни пластини. Керамичният материал показва наличието на различни групи съдове. След това ниво е проучен тънък пласт с много ниска концентрация на археологически материали. Максималната дебелина на структурата е 0,30 м, регистрирана

Обр. 2. Обект А10/1, Ярловица. Общ план

Fig. 2. Site A10/1, Yarlovitsa. Layout of the excavated area

в централната част. По време на проучването не са регистрирани следи от деструкции и термично съоръжение (обр. 4).

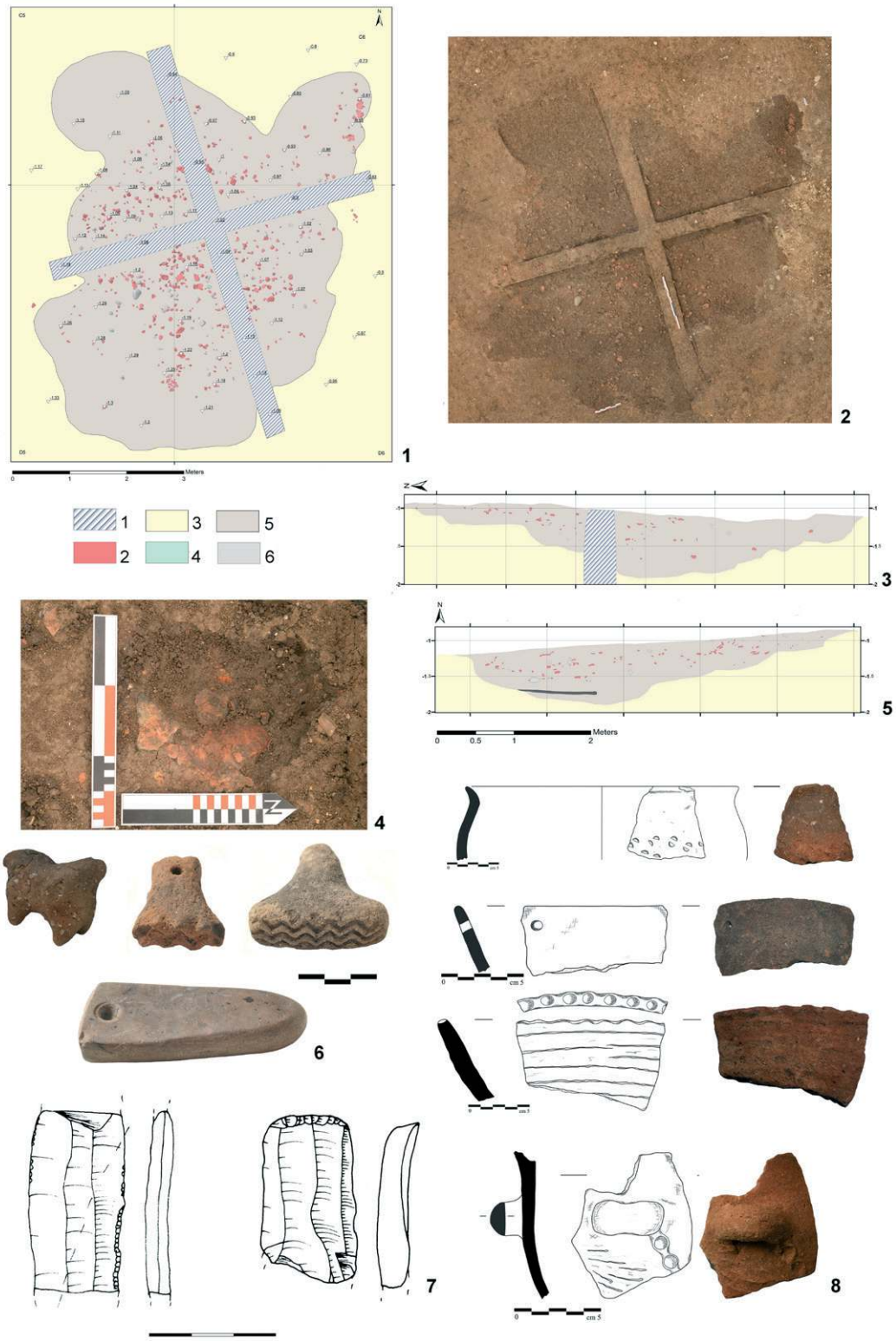
В северния край на сервитута е заложен контролен сондаж с дължина 3,60 м и ширина 0,80 м, с цел изясняване стратиграфията на обекта. Разграничени са три пласта: хумусен пласт (кафява горска почва), светлокафяв и сиво-кафяв пласт с археологически материали от ранния неолит.

Между двете проучени структури е заложен контролен сондаж (по линията на тръбата на газопровода, кв. D9) с дължина 2,00 м и ширина 1,50 м на ниво 1,30 мR. След отнемане на тънък пласт с дебелина 0,15 м от светлокафява пръст е достигната естествената скала. В пласта са регистрирани са няколко нехарактерни керамични фрагмента, изработени на ръка.

Керамиката, открита в проучените структури, е характерна за ранния неолит. Представена е от съдове с кафява или бежова повърхност, в редки случаи с тъмносива. Ломовете на основната част от керамичния материал са едноделни и триделни, като глината е примесена с органични и/или минерални примеси. По-голямата част от фрагментите са с груба повърхност. Открити са устия от сферични съдове с цилиндрично или ниско извито навън устие, както и от конични съдове със заоблено устие. Голямо разнообразие е установено при дъната. Срещат се плътни равни ниски и високи дъна; високи, кухи цилиндрични или конични столчета; пръстеновидни дъна. Намерени са характерните за периода въжести, хоризонтално или вертикално пробити, дръжки, и единични тунелести. Видовете украса, които се срещат са следните – релефна лента с ямички, импресо и барботина. Често комбинирани са релефната лента с импресо украса. Не са открити фрагменти с рисуван орнамент.

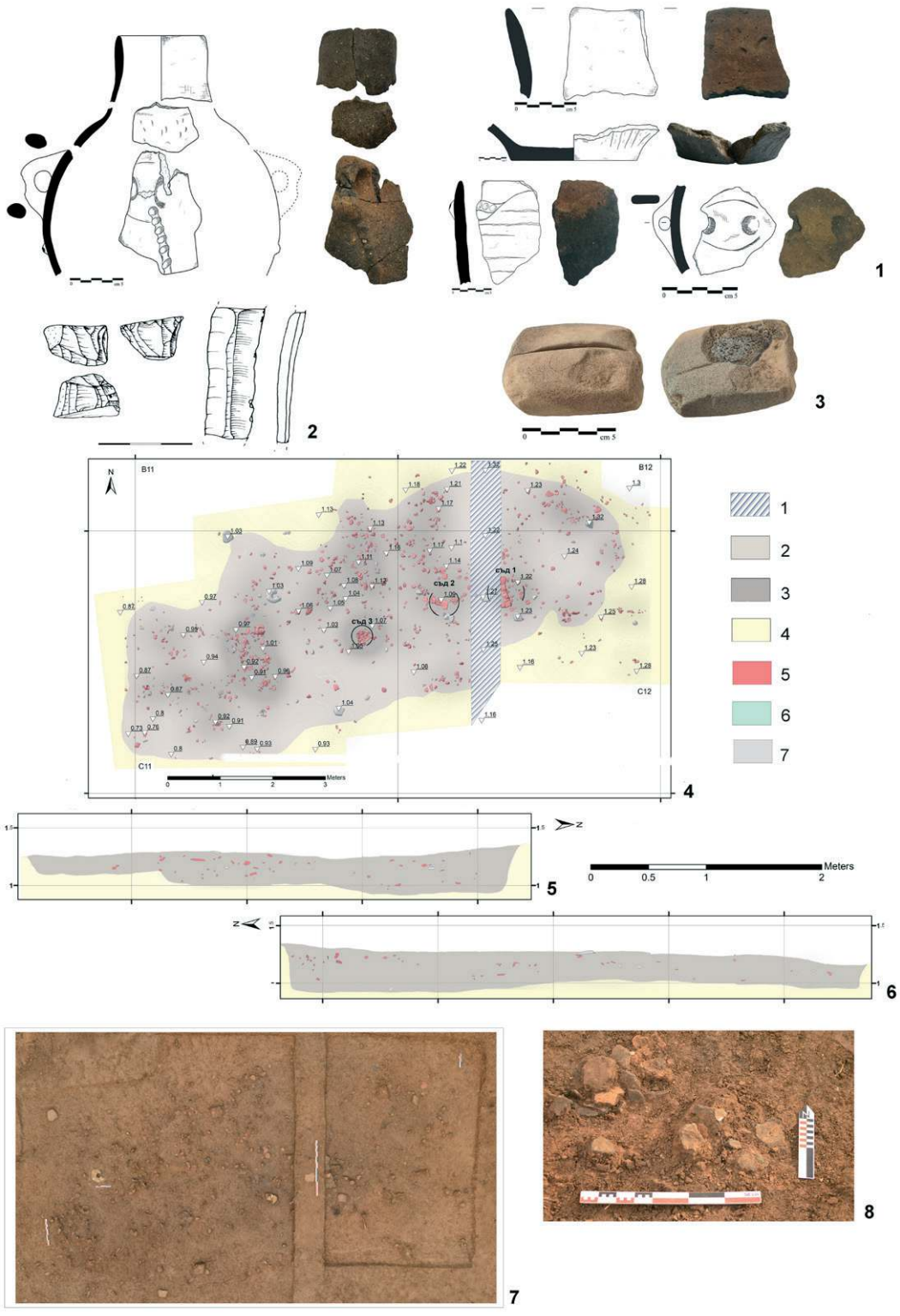
Кремъчният ансамбъл включва 165 артефакта. Най-голяма част от тях принадлежат към структура 1 – 109 броя, а 38 артефакта са регистрирани в структура 2. Извън двете структури са открити още 18 артефакта (четири пластини и 14 отломъка).

Структура № 1. Сред материалите има един кремъчен къс с вторични негативи, две ядра за пластинки и фрагмент от ядро. При продуктите на дебитажа – отломъците са 60, пластините (и фрагменти) са 34 броя, пет пластинки и един отломък под 2 см. Ретушираните форми са малко и включват три ретуширани пластини, стъргалка върху пластина, ретуширан отломък.

Обр. 3. Обект А10/1, Ярловица. Структура № 1: 1 – етап от проучването на вкопаването; 2 – етап от проучването на структурата – ортофотография; 3 – профил С – Ю, поглед от запад; 4 – фрагменти от съд in situ; 5 – профил И – З, поглед от юг; 6 – дребни находки; 7 – кремъчни артефакти; 8 – керамични фрагменти. Легенда: 1 – контролен профил; 2 – керамични фрагменти; 3 – стерилна основа; 4 – кремъчни сечива; 5 – тъмен, сиво-кафяв запълнител; 6 – камъни

Fig. 3. Site A10/1, Yarlovitsa. Feature No. 1: (1) stage of the exploration of the cut feature; (2) stage of the exploration of the cut feature – orthophotography; (3) control profile north-south, view from west; (4) detail, pottery sherds in situ; (5) control profile east-west, view from south; (6) small finds; (7) flint artefacts; (8) selected pottery sherds. Key: (1) control profile, (2) pottery sherds, (3) sterile soil, (4) flint artefacts, (5) dark, grey-brown fill, (6) stones

Обр. 4. Обект А10/1, Ярловица. Структура № 2: 1 – керамични фрагменти; 2 – кремъчни артефакти; 3 – каменно точило; 4 – етап от проучването на структурата – второ ниво от археологически материали; 5 – профил С – Ю, поглед от изток; 6 – профил С – Ю, поглед от запад; 7 – етап от проучването на структурата – второ ниво от археологически материали – ортофотография; 8 – керамични фрагменти in situ. Легенда: 1 – контролен профил; 2 – светлокафяв пласт; 3 – сиво-кафяв пласт; 4 – стерилна основа; 5 – керамични фрагменти; 6 – кремъчни артефакти; 7 – камъни

Fig. 4. Site A10/1, Yarlovitsa. Feature No. 2: (1) selected pottery sherds; (2) flint artefacts; (3) whetstone; (4) stage of the excavations, second level of archaeological materials; (5) control profile north-south, view from east; (6) control profile north-south, view from west; (7) stage of the excavations, second level of archaeological materials – orthophotography; (8) detail, pottery sherds in situ. Key: (1) control profile, (2) light brown layer, (3) grey-brown layer, (4) sterile soil, (5) pottery sherds, (6) flint artefacts, (7) stones

Структура № 2. В структурата са разкрити 38 артефакта. Има три ядра, от които едно е за пластинки. При продуктите на дебитажа са представени 21 отломъка и седем пластини. Ретушираните форми са седем, от които пет са пластини с ретуш, пластина с напречно затъпяване и отломък с ретуш.

Литература

Тодоров и др. 2020: В. Тодоров, А. Бакъмска, М. Гюрова. Спасително археологическо проучване на раннонеолитен обект в землището на с. Ярловица, обл. Видин. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 219 – 222.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE EARLY NEOLITHIC SITE IN THE VICINITY OF THE VILLAGE OF YARLOVITSA, DIMOVO MUNICIPALITY

Zheni Vasileva, Violeta Georgieva, Stanimira Taneva

Summary

Site A10/1 is located in the vicinity of the village of Yarlovitsa, Dimovo municipality, Vidin district (figs. 1; 2). The site was registered during archaeological monitoring of section A10 along the Expansion of the gas transmission infrastructure of Bulgartransgaz EAD. The site is situated between km 490+830 and km 490+930, about 250 m east of site No. 1016, excavated in 2019. Between the two sites is the gorge of the Mechkobor River, a right tributary of the Skomlya River.

During the study, two archaeological features were excavated. These include an oval cut feature, dug into the soil (fig. 3). The second feature includes the ruins of an above-ground structure (fig. 4). The two features were situated at a 20 m distance from each other. Among the materials were fragments of pottery, stone and flint artefacts, charcoal, fragments of millstones, small clay artefacts etc.

Initially, a test trench located between the two features was excavated. The trench was situated in the central line of the gas pipeline in order to check for other archaeological features. A stratigraphic profile was formed on the north servitude line in order to check the stratigraphy of the site there.

The ceramic assemblage included spherical vessels with a cylindrical or low curved rim, as well as conical vessels with a round rim. Perforated knob handles are also common. The types of decoration that are recorded are the following – plastic bands, impresso and barbotine. No fragments with painted decoration were found.

An enormous collection of intact and fragmentary stone and flint tools was found. The diagnostic finds that were discovered can be attributed to the Early Neolithic Period.

Zheni Vasileva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, vassileva.jeni@gmail.com
Violeta Georgieva, georgieva.violeta@yahoo.com
Stanimira Taneva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, stanimira.taneva@gmail.com

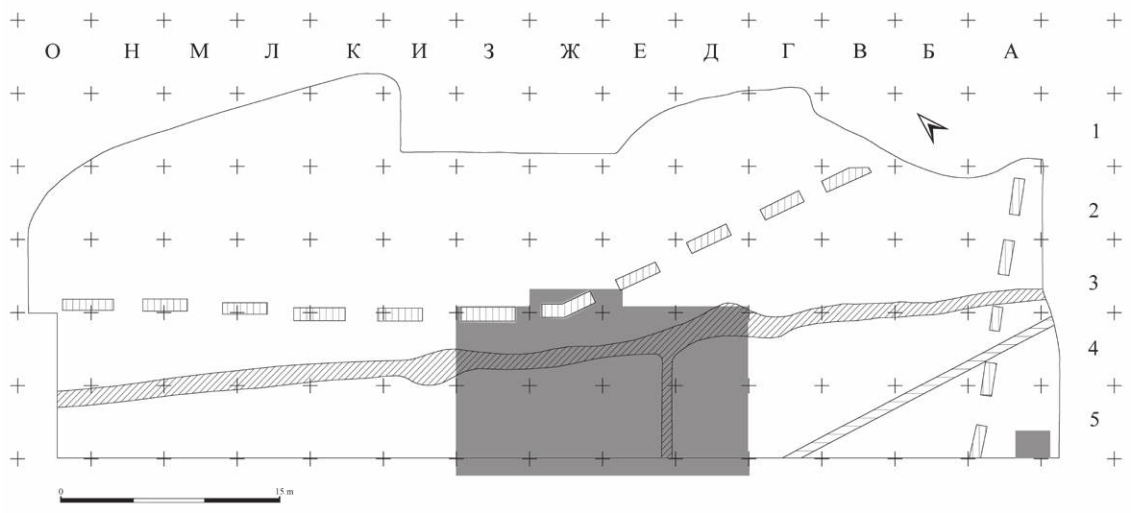

№ 4. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ СЛАТИНА-СОФИЯ

Васил Николов, Десислава Такорова, Емилия Сиракова, Тодор Дяков, Радослав Боянов

Осми сезон продължават възобновените археологическите разкопки на раннонеолитно селище Слатина-София. През 2020 г. те са финансирани от Столична община чрез проект на Студентско читалище „Св. Климент Охридски-1997“ по програма „Култура“.

През 2020 г. работата е съсредоточена върху площ от около 200 м^2 в границите на линии Е, Ж, З / 3, 4, 5, 6. Направен е и стратиграфски сондаж в кв. А5 (обр. 1). Акцент на проучването са

Обр. 1. Слатина-София. Проучваната през 2020 г. площ

Fig. 1. Slatina-Sofia. The area excavated in 2020

опожарените деструкции, регистрирани през 2019 г. Принадлежат на две двуетажни постройки (обр. 2). През настоящия сезон едната – къща AIV.1 – е проучена изцяло, а другата – AIV.2 – частично, като е достигнато нивото на пода на втория етаж.

Къща AIV.1. Постройката е опожарена, като изпечените ѝ деструкции са разположени на площ от около 100 м². Нарушени са от множество по-късни вкопавания. Дебелината на пласта от деструкции е различна в различните зони (обр. 3.1); най-дебел е в ЮИ част, където достига до 0,70 м. Там са концентрирани сравнително големи фрагменти от стени и таван, зърнохранилища, детайли, които се отнасят към подиум и хромелно съоръжение. Всички те са силно изпечени и имат оранжево-червен цвят, като някои частично са разтопени или споени с други фрагменти. В централната и СЗ част деструкциите са с по-ниска концентрация и едва покриват намиращия се под тях бял пласт. В най-източната част дебелината на пласта е около 0,30 м. Деструкциите имат по-скоро оранжево-кафяв до черен цвят и са със сравнително малки размери, като на места са хомогенизирани. В тази част се откриват предимно фрагменти от стени, парчета замазка с различна дебелина (от 1 до 4 см), както и фрагменти, по които личат негативи от преплетени пръчки.

Обр. 2. Слатина-София. Къщи AIV.1 и AIV.2. Етап от проучването. Въздушна снимка

Fig. 2. Slatina-Sofia. Houses AIV.1 and AIV.2. Aerial photo, during excavation

Разкрити са запазени участъци от източната и от южната стена на къщата в суперструкция. Стените са изградени от забити вертикални дървени стълбове с диаметър около 8 – 10 см, преплетени хоризонтално с пръчки, след което тази конструкция е обмазана от двете страни с глина, приме-

Обр. 3. Слатина-София. Къща AIV.1: 1, 2 – етапи от проучването; 3 – пещ на втория етаж; 4 – находки. Ранен неолит (група Кремиковци)

Fig. 3. Slatina-Sofia. House AIV1: (1, 2) phases of excavation; (3) oven on the second floor of the building; (4) small finds. Early Neolithic (Kremikovtsi group)

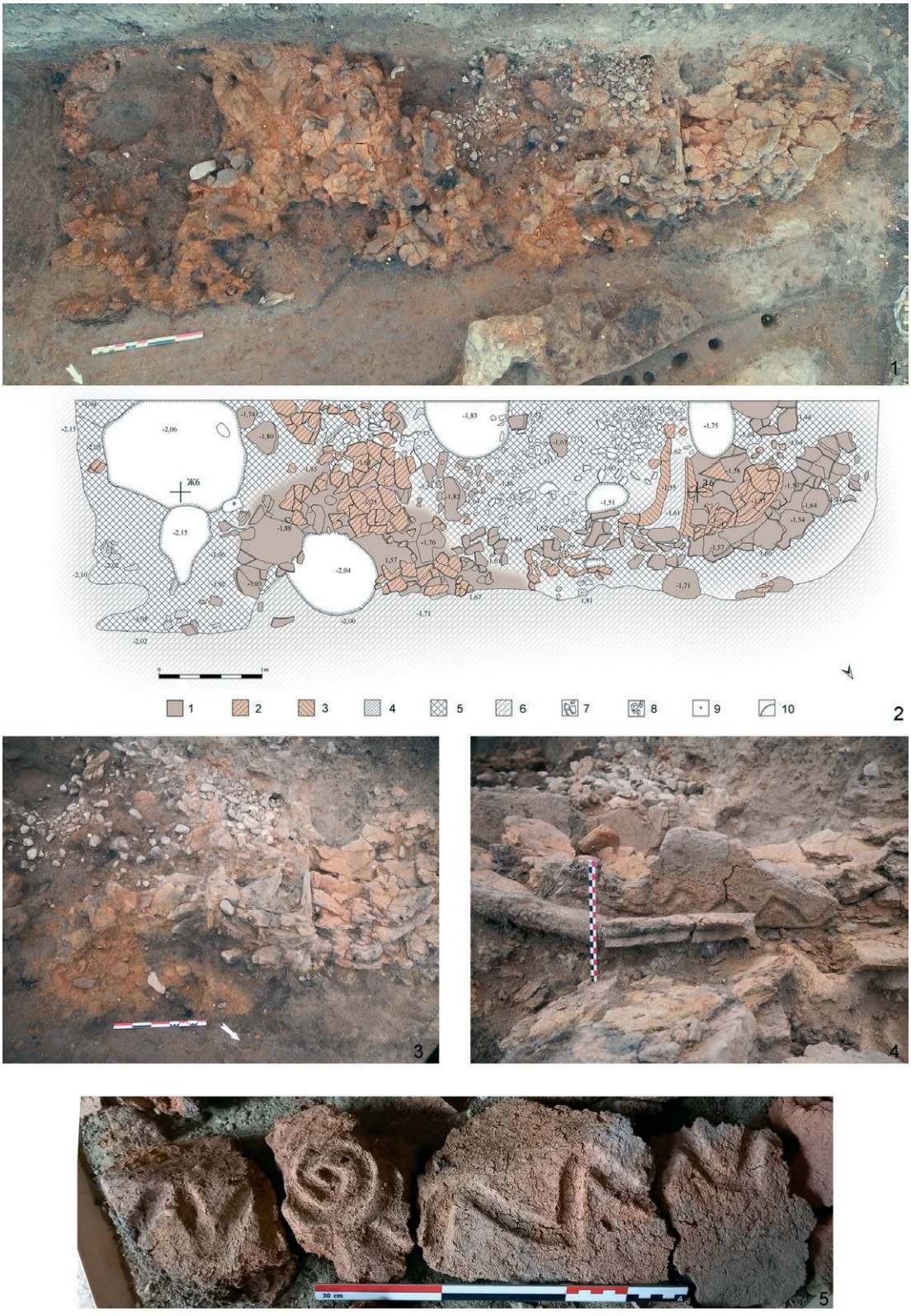
сена с органика. По загладената им лицева страна личат поне две последователни замазки, нанесени върху първоначално оформената повърхност. Това ясно личи по разкритите фрагменти от стени. Не са открити останки в суперструкция от северната стена. Тя е нарушена от няколко колекторни ями, поради което тази граница на постройката е регистрирана само в малък участък. Западната стена е установена само в субструкция. Редицата дупки от дървени колове с диаметър около 8 – 10 см сключва прав ъгъл с южната стена. Размерите на къщата, очертани от стените ѝ, са около 8 (С – Ю) × 9 м (И – З).

Разкритите масивни деструкции и останките от пещ, както и други наблюдения, свързани с разположението на останките от инвентара, предполагат наличието на втори обитаем етаж на тази къща. Подът на първия етаж е изграден, като е положен подравняващ пласт от сива глина, примесена с дребни въглени. Дебелината му в различните части варира от 5 см до 0,30 м – най-тънък е в западната част, а най-дебел в източната. В тази част се очертава пропадане на пода и съответно удебеляване на подравнителния пласт. Върху сивия подравнителен пласт е разкрита черна прослойка, покриваща целия под на къщата (обр. 3.2). На места се забелязват слаби изпичания на пода. Върху пода на първия етаж не са разкрити запазени съоръжения. Единствено в централната източна част е регистрирана вертикално запазена стена от зърнохранилище, вероятно с четиристранна форма. Дължината ѝ е около 0,50 м, а дебелината 2 см. Ориентирана е С – Ю. Над черната пепелива прослойка, маркираща пода на първия етаж, следва пласт от трошливи силно изпечени дребни деструкции, примесени с бяла пепел. Този пласт е с ниска плътност и покрива почти целия под с изключение на най-източната част (с ширина около 2 м). Максималната дебелината на този пласт е около 0,30 м. В най-долната си част той е по-скоро сиво-белезникав и е пепелив, а в горната ронлив. Съдържа голямо количество органика. Вероятно представлява голямо количество изпепелена растителна маса. В него се откриват сравнително голямо количество керамични фрагменти, които са силно вторично изпечени.

Над този пласт следва пластът изпечени деструкции, който се отнася към подовото ниво на втория етаж. В южната част са разположени по-голямата част от разкритите съоръжения. Разчистени са множество фрагменти от разчупения под на втория етаж. Те са със загладена горна повърхност и върху тях лежат керамика и фрагменти от зърнохранилища. В централната южна част е разчистено струпване от камъни. То е с приблизително правоъгълна форма и размери около 1,50 × 1,10 м. Това са останките от пещта, която вероятно е имала прилепено към себе си хромелно съоръжение. Заедно със зърнохранилищата и голяма част от инвентара тези съоръжения са били разположени върху втория етаж. При рухването на конструкцията пещта се разчупва и пропада, като по-голямата част от пълнежа ѝ се изсипва в източна посока. От нея няма запазена част на място. Останките ѝ – замазки, части от стените на основата, изпечен пясък, голямо количество речни камъни с различни размери – лежат безредно върху белия пласт (обр. 3.3). Пет от камъните, открити в това струпване, са фрагменти от хромели. Вероятно са били част от пълнежа на пещта. Западно от нея (струпването от камъни), на около 0,40 м, е разкрит един долен хромелен камък. Той лежи с работната си част нагоре върху белия пласт. При разчистването на деструкциите около него са разкрити изпечени детайли с извивки, фрагменти от перваз, които вероятно са части от хромелното съоръжение. Западно и източно от останките на пещта са разкрити множество фрагменти от зърнохранилища. Те са с различна големина, като се срещат такива с четириъгълно и кръгло сечение. Между тях са установени фрагменти от поне два съда, лежащи върху пода на втория етаж. Те са силно изпечени и фрагментирани. Върху останките от пещта, в източната ѝ част, са разкрити две тежести за стан и голяма каменна брадва. Особен интерес предизвикват фрагмент от силно изпечен керамичен предмет, по чиято повърхност е нанесена нокътна и врязана украса, фрагмент от орнитоморфен съд и керамична „лула“ (обр. 3.4).

Къща AIV.2. Къща AIV.2 е съседна на къща AIV.1 и е разположена на около 1,20 м южно от нея. През сезона са проучени деструкциите на втория етаж на постройката, като е разкрито подовото му ниво (обр. 4.1-2). Постройката е опожарена, изпечените ѝ деструкции на юг и запад остават под централния профил на обекта. Разкритите останки от къщата са с размери 8 (И – З) × 2,30 м (С – Ю) и имат денивелация от З на И. Дебелината на деструкциите е различна като в източната част е над 0,50 м, а в западната до 0,30 м. Регистрирани са пет по-късни нарушения (ями) от горни нива. Запълнителят им е идентичен – тъмносива пръст, премесена с деструкции.

На нивото на втория етаж са разкрити останки от пещ. Те са с размери 1,80 (И – З) × 1,10 м (С – Ю), като продължават под южния профил (обр. 4.3). При рухването на втория етаж пещта се е разрушила, но въпреки това *in situ*, прикрепени към пода, са разкрити западната и северната стена на пещта. Във вътрешността на пещта има множество дребни и средно големи речни камъни, които

Обр. 4. Слатина-София. Къща AIV.2: 1, 2 – етапи от проучването; 3 – пещ на втория етаж; 4, 5 – глинобитно съоръжение. Ранен неолит (група Кремиковци). Легенда: 1 – изпечени деструкции, под на втория етаж; 2 – фрагменти от зърнохранилища; 3 – основа на пещ; 4 – изпечени деструкции; 5 – пласт изпечени деструкции; 6 – сиво-кафяв пласт; 7 – керамика; 8 – камъни; 9 – хромелен камък; 10 – граница на яма/вкопаване

Fig. 4. Slatina-Sofia. House AIV.2: (1, 2) phases of excavation; (3) oven on the second floor of the building; (4, 5) clay installation. Early Neolithic (Kremikovtsi group). Key: (1) burnt daub debris, second story floor; (2) grain storage bin fragments; (3) base of an oven; (4) burnt daub debris; (5) a layer of burnt debris; (6) grey-brown layer; (7) pottery; (8) stones; (9) grindstone; (10) border of a pit/cut feature

са част от подложката ѝ. Сред тях се откриват и парчета от подовата обмазка на горивната камера на пещта с дебелина 2 см. Западно от пещта се разкрива глинобитно съоръжение с негативна украса от скачени триъгълници и спирала (обр. 4.4-5). То лежи върху подовото ниво на втория етаж. Източно от пещта, в най-горното ниво на деструкциите лежат парчета мазилка с лицевата повърхност нагоре и негативи от колово-плетена конструкция от обратната им страна – вероятно те са от стените на постройката. Под тях лежат стени от зърнохранилища, плътно покриващи подовото ниво на втория етаж. По северната периферия ясно се забелязват деструкциите от пода на втория етаж, представляващи масивни парчета от лицева мазилка с отпечатъци от разцепени дървета отзад. По същата периферия има също парчета мазилка, които не е изключено да са част от северната стена на къщата.

За първи път в селището са документирани двуетажни къщи, при това намиращи се една до друга. Както и в други раннонеолитни селища от региона, те принадлежат към втората половина на този период, група Кремиковци (Николов и др. 1999, 17; Калчев 2013; Николов, Бъчваров и др. 2015, 46; 2016, 73; Nikolov 2004, 240 – 243).

В източната част на обекта, в рамките на кв. А5, е направен стратиграфски сондаж с размери 2,50 (И – З) × 2,00 м (С – Ю). Установено е наличието на културен пласт с дебелина до 3,20 м, като в него са документирани напластявания, хронологически отнасящи се към група Слатина и група Кремиковци, като в най-горната част има и две ями, датиращи в КЖЕ. Регистрирани са части от три опожарени постройки, както и останките от три строителни траншеи, които ги нарушават.

Литература

Калчев 2013: П. Калчев. Двуетажна раннонеолитна постройка в селищна могила Окръжна болница в Стара Загора. Стара Загора, 2013.

Николов и др. 1999: В. Николов, В. Мацанова, Т. Стефанова, В. Божилов, К. Бъчваров, И. Гацов, Е. Маринова, Л. Нинов. Селищна могила Капитан Димитриево. Разкопки 1998 – 1999. София – Пещера, 1999.

Nikolov 2004: V. Nikolov. Neolithische zweigeschossige Häuser in Thrakien. – Prähistorische Zeitschrift, 2004, 79/2, 231 – 243.

Николов, Бъчваров и др. 2015: В. Николов, К. Бъчваров, Д. Такорова, В. Петрова, Г. Самичкова, Г. Кацаров. Спасително археологическо проучване на неолитното селище в м. Деве боаз при Мурсалево, общ. Кочериново (АМ „Струма“, ЛОТ 2, обект 15 (от км 346+300 до км 346+455). – Археологически открития и разкопки през 2014 г. София, 2015, 45 – 47.

Николов, Бъчваров и др. 2016: В. Николов, К. Бъчваров, Г. Кацаров, Г. Самичкова, Н. Еленски, Н. Николова. Спасително археологическо проучване на неолитното селище в м. Деве боаз при Мурсалево, общ. Кочериново (АМ „Струма“, ЛОТ 2, обект 15, от км 346+300 до км 346+455). – Археологически открития и разкопки през 2015 г. София, 2016, 72 – 75.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE OF SLATINA-SOFIA

Vassil Nikolov, Desislava Takorova, Emiliya Sirakova, Todor Dyakov, Radoslav Boyanov

Summary

In 2020, the excavations covered an area of ca. 200 m^2. A small test trench was made in sq. A5 (fig. 1). The focus of the study were the clusters of burnt daub debris, registered in 2019. They belong to two two-story buildings (fig. 2). The first one – house AIV.1, was excavated completely, while the second one AIV.2, was partially excavated, reaching the floor level of the second story.

House AIV.1 is located entirely within the excavated area. It measures 9 × 8 m (fig. 3.1-2). On its first story floor, a large grain storage bin was uncovered. A concentration of charred organic matter was registered in the western and central part of the house, underneath the remains of the second story. A domed oven and a grindstone installation were found on the second story floor, next to the southern wall (fig. 3.3). Multiple fragments of grain storage bins were discovered to the west and to the east of the oven. A fragment of a well fired object covered in nail impresso and incised decoration, a fragment of an ornitomorphic vessel and a ceramic 'pipe', are of particular interest (fig. 3.4).

House AIV.2 is only partially located within the excavated area, right next to the south profile, measuring ca. 8

m (E – W) × 2.3 m (N – S). Only the remains of the second floor have been excavated so far (fig. 4.1-2). A domed oven was registered, parts of its western and northern wall were preserved *in situ* along with its base (fig. 4.3). West of the oven, an installation made of clay, with plastic decoration of triangles and spirals, was uncovered, as well as fragments of storage bins (fig. 4.4-5).

The houses date to the second half of the Early Neolithic (Kremikovtsi group) in the second quarter of the 6th millennium BC.

Vassil Nikolov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, vassil.nikolov@abv.bg
Desislava Takorova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, desislava.takorova@naim.bg
Emiliya Sirakova, National Museum of History, 16 Vitoshko lale Str., 1618 Sofia, emasirakova@abv.bg
Todor Dyakov, todorsd@abv.bg
Radoslav Boyanov, radko995@abv.bg

№ 5. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ТЕРИТОРИЯТА НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ СЛАТИНА-СОФИЯ В ГРАНИЦИТЕ НА УПИ IV-616

Васил Николов, Десислава Такорова, Тодор Дяков, Виолета Стоицова, Орхан Кая, Дениз Кая, Силвия Николова, Диана Тонева

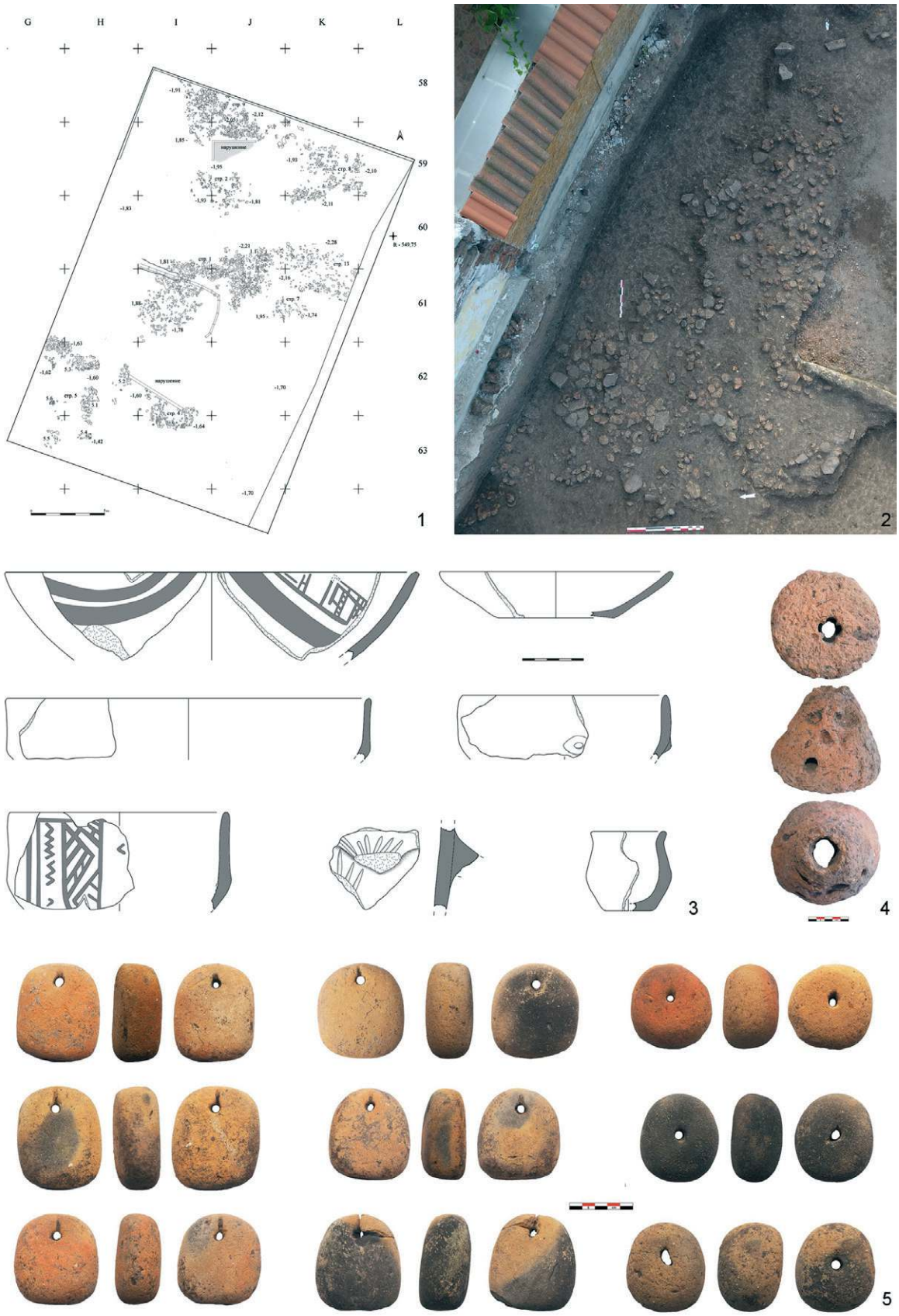
Обр. 1. Слатина-София, УПИ IV-616. Местоположение на проучваната площ (в сиво) в границите на раннонеолитно селище Слатина-София

Fig. 1. Slatina-Sofia, Plot IV-616. Location of the excavated area (in grey), within the boundaries of the Early Neolithic settlement site of Slatina-Sofia

През месец юли 2020 г. е проведено спасително археологическо проучване в границите на УПИ IV-616 в кв. 117, м. Христо Смирненски, кв. Слатина, София. Теренът с обща площ 557 м^2, попада в границите на раннонеолитното селище Слатина-София (обр. 1). Намира се на ул. „Владово“ № 23, където още през 60-те години на XX в. е документиран културен пласт (Петков 1961, 64 – 66), и на около 200 м западно от Слатинска река.

Поставена е план-квадратна мрежа, ориентирана по посоките на света и свързана с използваната при предходните спасителни проучвания на селището, северно от бул. „Шипченски проход“. Поставен е репер, приет за 0, чиято н. в. 549,75 м е идентична за спасителните проучвания от 2018 г. насам.

По време на археологическите проучвания под съвременните насипи (дебелина 0,40 – 0,60 м) върху цялата разкопавана площ е разкрит културен пласт с дебелина от 0,90 до 1,20 м (в южната част). Той е с тъмнокафяв до черен цвят, гли-

Обр. 2. Слатина-София, УПИ IV-616: 1 – общ план на наземните структури; 2 – структура 9; 3 – керамични фрагменти от структура 9; 4 – керамичен предмет от структура 9; 5 – тежести за стан от структура 7

Fig. 2. Slatina-Sofia, Plot IV-616: (1) layout of the above ground features; (2) feature 9; (3) ceramic fragments from feature 9; (4) ceramic object from feature 9; (5) loom weights from feature 7

нест. В горните му нива са проучени няколко струпвания (стр. 1, 2, 4, 5, 7, 8 и 9) с размери до 5 × 10 м, състоящи се от масивни изпечени до червено парчета мазилка, вероятно останки от постройки (обр. 2.1-2). Нарушени са частично от съвременното строителство в рамките на парцела, както и от една голяма яма от КЖЕ (стр. 13). Размерите на парчетата изпечена мазилка варират. Цветът им е от оранжев до сиво-черен и черен. По тях личат множество негативи от дървесина и загладени равни повърхности, в някои случаи с вторични обмазки. Фрагментите с най-големи размери често лежат със загладените си повърхности нагоре, понякога са разчупени на място. По обратната им страна личат следи от успоредно подредени разцепени или кръгли дървета. Ширината на тези негативи е между 0,08 – 0,12 м. Между мазилките се откриват керамични фрагменти (обр. 2.3), каменни сечива и хромелни камъни, тежести за стан (обр. 2.5) и други керамични предмети (обр. 2.4). Не е регистрирано подово ниво, както и наличие *in situ* на жилищни съоръжения. Характеристиките на керамичния комплекс позволяват пластът да бъде отнесен към самия край на ранния неолит.

Под пласта с деструкции в стерилната основа са проучени над 15 вкопани структури с различна форма и размери, често пресичащи се, отнасящи се към втората половина на ранния неолит (обр. 3.1). В една част от тях са открити отделни човешки кости, включително черепи (структура 3, 6.1, 11, 12, 14.3, 14.4, 17-22 и 18), а в други – човешки скелети в анатомичен ред.

В запълнителя на яма (стр. 17/22), силно наситен с животински кости, са открити два човешки черепа, единият от които е детски с вратните прешлени, свидетелство за поставянето му в ямата преди пълното изтляване на меките тъкани.

Структура 20, разположена в югозападната част на парцела, представлява гробна яма с трапецовидна форма, очертаваща се в частично достигнатата стерилна основа. Установените ѝ размери са 1,40 (И – З) × 0,75/0,60 м (С – Ю), дълбочина 0,17 м от нивото на регистриране. В източната част застъпва структура 23, а в западната издължено вкопаване с неправилна форма – структура 20.1 (обр. 3.2). Запълнителят е тъмнокафяв до тъмносив, със сравнително ниска плътност; в него се откриват единични керамични фрагменти и дребни кости. Костните останки в анатомичен ред са на два индивида. В южната част на ямата са положени човешки останки на възрастен индивид, а в северозападната част – на дете. И двата индивида лежат върху дъното на ямата.

Скелетът на възрастния индивид е ориентиран югозапад – североизток, с глава на югозапад. Мъртвият е бил положен по гръб. Дясната му ръка е изпъната до тялото, а лявата е силно свита към на гърдите, като дланта е върху лявото рамо. Краката са в свита позиция надясно, силно свити в коленете, които са ориентирани на юг. Костите на стъпалото на десния крак се откриват до таза. Според антропологичното изследване скелетът е на мъж на възраст 25 – 35 години, с ръст 1,60 м.

Вторият открит индивид (детски скелет) е положен в свита позиция надясно. Останките са в лошо състояние. Разкрити са фрагменти от черепа, ребрата, кости от лявата ръка, тазът и долните крайници. Черепът му отстои на около 0,50 м северно от черепа на първия индивид. Ориентиран е запад – изток с глава на запад. Лявата ръка е свита в лакътя, в близост до ребрата. Краката са силно присвити към тялото, със силно свити колене, които сочат на запад. Според антропологичното изследване скелетът е на дете на 5 години и 6 месеца.

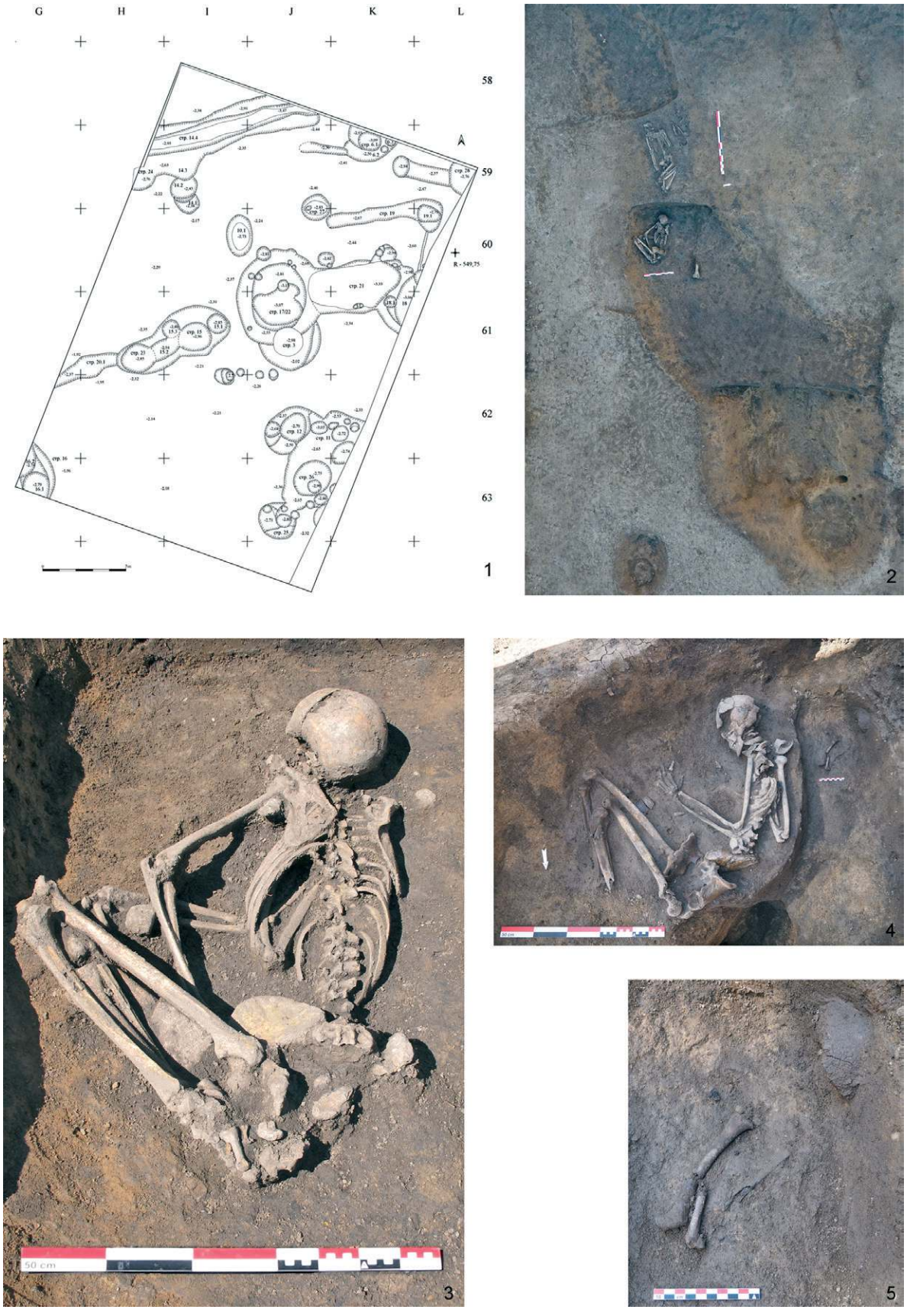
На дъното на гробната яма са открити и кости от трети индивид: две метатарзални кости и една тарзална кост от израснал индивид.

Структура 23 представлява яма с издължена овална форма с размери 2,40 (И – З) × 1,90 м (С – Ю), дълбочина около 0,70 м. Нарушена е в западната горна част от структура 20, а нарушава структура 15.2, разположена източно от нея (обр. 3.3). Запълнителят е с тъмнокафяв до черен цвят с висока плътност, средна концентрация на керамични фрагменти. Дъното е равно, стените са слабо полегати.

В близост до южната стена е разкрит човешки скелет в анатомичен ред, като костите са в много добро състояние. Установено е, че те принадлежат на възрастен индивид, положен по корем, с крака, свити надясно в поза хокер. Ориентиран е северозапад – югоизток, с глава на северозапад. Положението на костите на долните крайници предполага, че вероятно са били вързани към таза. Според антропологичното изследване скелетът е на жена на 25 – 30 години с ръст 1,58 м.

Под скелета са открити поясен прешлен и фрагмент от челна кост от областта на дясната орбита, които принадлежат на друг израснал индивид.

Структура 24 представлява яма с овална форма и размери 1,10 (И – З) × 1,20 м (С – Ю), дълбочината ѝ от нивото на регистрирането е около 0,40 м. Запълнителят е с тъмнокафяв до черен цвят и висока плътност, със средна концентрация на керамични фрагменти. В северната част тази яма нарушава структура 14.3. В западната част ямата е нарушена от малко вкопаване с диаметър около 0,30 м.

Обр. 3. Слатина-София, УПИ IV-616: 1 – общ план на вкопаните структури; 2 – структури 20.1, 20, 23 и 15.2; 3 – скелетни останки в анатомичен ред в структура 23; 4, 5 – скелетни останки в анатомичен ред в структура 24

Fig. 3. Slatina-Sofia, Plot IV-616; (1) layout of the cut features; (2) features 20.1, 20, 23, 15.2; (3) articulated skeletal remains in feature 23; (4, 5) articulated skeletal remains from feature 24

В ямата са регистрирани костни останки от три индивида – възрастен и две малки деца. Тези от възрастния индивид са добре запазени и са в анатомичен ред (обр. 3.4). Мъртвият е бил положен върху дъното на ямата в свита позиция надясно, със свити крака. Ориентиран е югозапад – североизток, с глава на юг и поглед на изток. Според антропологичното изследване скелетът е на мъж на възраст 25 – 30 години, с ръст 1,66 м.

Зад скелета, близо до раменната кост на възрастния индивид, са разкрити част от череп, дясна бедрена кост, фрагмент от проксималния край на десен голям пищял. Според антропологичното изследване костите са на дете на 2 години и 6 месеца.

На около 5 см над скелетните останки на възрастния индивид, около бедрените му кости са открити останки от детски скелет – дясна лакътна кост; фрагмент от дистален край на лява лакътна кост; фрагменти от ребра. Според антропологичното изследване костите са на дете на 3 години и 2 месеца.

Установените три вкопани структури с пет скелета, както и други скелетни останки в ями, са част от най-големия засега обреден комплекс от ранния неолит в Софийското поле. Вероятно е включвал още гробове, които са унищожени при съвременното строителство. Подобна структура от втората половина на ранния неолит, но далече от селище, е проучена в Северозападна България – Оходен (Ганецовски 2009). Подобен случай в Тракия, но от началото на късния неолит е регистриран при с. Крум, Димитровградско (Борисов и др. 2011).

Литература

Борисов и др. 2011: Б. Борисов, Г. Шейлева, В. Вандова. Спасителни археологически разкопки на средновековно селище и неолитен обреден комплекс в м. „Кар дере“ (“Ченгене дере“) край с. Крум, Димитровградско , по АМ „Марица“, от км 32+100 до км 32+200. – Археологически открития и разкопки през 2010 г. София, 2011, 516 – 518.

Ганецовски 2009: Г. Ганецовски. Оходен. Селище от ранния неолит. Разкопки 2002 – 2006 г. София, 2009.

Петков 1961: Н. Петков. Нови данни за неолитната култура край София. – Археология, 1961, 3, 64 – 73.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS WITHIN THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE SLATINA-SOFIA IN PLOT IV-616

Vassil Nikolov, Desislava Takorova, Todor Dyakov, Violeta Stoitsova, Orhan Kaya, Deniz Kaya, Silvia Nikolova, Diana Toneva

Summary

A cultural layer, approximately 1 m thick, was registered in the excavated area (fig. 1). It contained several clusters (up to 5 × 10 m) of massive, red, burnt pieces of daub, most probably from buildings (fig. 2.1-2). Potsherds (fig. 2.3), stone tools, grindstones, loom weights (fig. 2.5) and other ceramic objects (fig. 2.4) were found among the burnt daub debris. No floor level was registered, nor any household installations. The ceramic assemblage dates the layer to the very end of the Early Neolithic.

Fifteen cut features, of various shapes and sizes, were excavated. They were all dug into the sterile layer, and date to the second half of the Early Neolithic (fig. 3.1). Human remains were discovered in some of them. Two human skulls were discovered in the fill of a pit, among an abundance of animal bones. One of the skulls had several vertebrae attached, suggesting that it was placed in the pit, while there was still flesh to hold them together.

Articulated human remains were also discovered. An adult individual was laid in the upper part of a pit, face down, with his legs tightly bent towards the body (fig. 3.3). Remains of at least one other individual were discovered in the same pit. In a different pit, disturbing the one described previously, an adult individual was laid on his back, with his knees bent, along with a young child in the hocker position to the right (fig. 3.2). About 12 m north of them, in the southern part of a round pit, the skeleton of an adult individual was found in the hocker position to the right (fig. 3.4). The skeletal remains of children were found behind him and above him (fig. 3.5). The described features are most probably part of the biggest Early Neolithic ritual complex near Sofia, known so far.

Vassil Nikolov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, vassil.nikolov@abv.bg
Desislava Takorova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, desislava.takorova@naim.bg
Todor Dyakov, todorsd@abv.bg
Violeta Stoitsova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, violeta.stoicova@gmail.com
Orhan Kaya, orhan_kaja@hotmail.com
Deniz Kaya, Department of Anthropology, University of Notre Dame, 208 Corbett Family Hall, Notre Dame, IN 46556-5611, USA, d4sho@sbcglobal.net
Silviya Nikolova, Institute of Experimental Morphology, Pathology and Anthropology with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 25 Akad. Georgi Bonchev Str., 1113 Sofia, sil_nikolova@abv.bg
Diana Toneva, Institute of Experimental Morphology, Pathology and Anthropology with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 25 Akad. Georgi Bonchev Str., 1113 Sofia, ditoneva@abv.bg

№ 6. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ КРАЯ НА РАННИЯ НЕОЛИТ, ПОСТХАЛКОЛИТА, КЪСНАТА АНТИЧНОСТ И РАННОТО СРЕДНОВЕКОВИЕ ДО С. МИЛАДИНОВЦИ, ОБЩ. ТЪРГОВИЩЕ

Васил Николов, Галина Самичкова, Десислава Такорова, Ангел Конаклиев, Севдалина Жечева, Стоян Трифонов, Тодор Дяков, Виолета Стоицова, Стоянка Асенова, Велислава Великова, Георги Божилов, Йордан Стефанов

Спасителното археологическо проучване на обект с номер 071/5001 край с. Миладиновци, общ. Търговище, е извършено във връзка с „Разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз“ ЕАД паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница“, етап „Линейна част“ – подетап В.

Археологическият обект е разположен на два склона, разделени със сухо дере – единият с лек наклон на югоизток, а другият – с наклон на юг. Намира се на 1,2 км и 304° от центъра на с. Миладиновци, общ. Търговище (обр. 1). Координатите му са: N 43°24’20’’, E 026°28’5’’.

Археологическите структури са концентрирани в източната част на обекта, на площ от около 3 дка. Общо проучените вкопани структури са 137 – 72 ями, едно жилище, четири траншеи, едно вкопано съоръжение, една наземна структура, 12 землянки и 46 гроба. От тях към неолита се отнасят 28 ями. Те условно могат да бъдат разделени на ями със сравнително големи размери, чиито граници са оформени чрез няколко отделни пресичащи се вкопани структури, и стъпаловидни ями. Ямите с големи размери се състоят от минимум три вкопавания – едно голямо централно и няколко по-малки странични. Запълнителят е или светъл хомогенен с голямо количество керамични фрагменти и животински кости, или в него има концентрация на изпечени деструкции, сред които парчета от лепежа на стени, по кои-

Обр. 1. Обект 071/5001, Миладиновци. Въздушна снимка

Fig. 1. Site 071/5001, Miladinovtsi. Aerial photo

Обр. 2. Обект 071/5001, Миладиновци. Структура 20. Края на ранния неолит (средата VI хил. пр. Хр.)

Fig. 2. Site 071/5001, Miladinovtsi. Feature 20. End of the Early Neolithic (middle of the 6th millenium BC)

Обр. 3. Обект 071/5001, Миладиновци. Структура 28.1. Постхалколит

Fig. 3. Site 071/5001, Miladinovtsi. Feature 28.1. Post-Chalcolithic

то личат отпечатъци от плет, както и части от куполна пещ. Другата голяма група ями включва тези с оформени стъпала. Имат сравнително малки размери и специфична форма. Запълнителят им е светъл и едва разграничим от стерилния пласт. В тези ями се откриват единични керамични фрагменти и изпечени мазилки. Имат приблизително кръгла форма и диаметър около 1,50 м. В едната страна са оформени стъпала с ширина между 0,20 и 0,60 м, като височината им варира между 0,20 и 0,40 м. В най-ниската им част е оформено малко вкопаване с диаметър около 0,70 м. На този етап не е установена закономерност относно страната на стъпалата. В западната стена на една от ямите е оформена малка вдлъбнатина – ниша.

В една от неолитните ями (20), имаща диаметър около 2 м и дълбочина 1,20 м, запълнена предимно с парчета от изпечени мазилки, някои от които с отпечатъци от пръчки и обмазани лица, е открит скелет, положен в силно свита позиция (обр. 2). Лежи до югозападната стена на ямата сред пласт от изпечени мазилки, насипани може би още горещи. Костите са в анатомичен ред, но са лошо запазени. Скелетът е ориентиран в посока С – Ю, с глава на юг и поглед на изток. Положен е в свита позиция надясно, със силно свити крака в коленете. Ръцете му са свити пред гърдите, с длани под и пред брадата. Дългите кости от дясната ръка липсват. Според антропологичното изследване скелетът е на млад мъж.

Проучените ями от периода на постхалколита са 29. Всички те са с еднороден запълнител – сивокафява пръст с висока концентрация на дребни парчета от изпечени мазилки и ниска концентрация на керамични фрагменти. Имат приблизително камбановидна форма с размери на ниво засичане от 1,20 до 3,20 м и дълбочина над 1 м (обр. 3). По-голямата част от тях нарушават по-ранни структури.

От същия период е регистрирана и една наземна структура (40). Представлява постройка с размери на проучената част 8,30 м И – З на 2,10 м С – Ю. Разположена е до южната граница на сервитута и продължава на юг извън него. На ниво засичане жилището е маркирано от струпване на изпечени мазилки, по някои от които има отпечатъци от пръчки. Лежат хоризонтално с лицевата част нагоре. При проучването са установени останки от две огнища – едно в източната част и едно в западната. Западното е слабо запазено, докато източното е в много добро състояние. Има кръгла форма с диаметър

1 м. В западния край на жилището, на около 0,20 м западно от огнището, е разчистено струпване от керамични фрагменти на повече от един съд. Повърхността им е силно ерозирала. Под изпечените деструкции е достигнат тъмносив пласт (под).

Структурите от Ранното средновековие представляват полувкопани землянки (обр. 4). Проучени са 12 такива структури. Имат четиристранна форма. Вкопани са от 5 см до 0,40 м в стерилната основа. В североизточния им ъгъл се намира отоплително съоръжение – печка, камерата на което е изградена от изправени плочести камъни, поставени в П-образна или дъговидна форма, облечени с каменен кожух отвън и с отвор на юг. Височината им достига до 0,50 – 0,60 м. Условно землянките могат да се разделят на две групи: с малки размери – до 3,30 × 2,20 м и такива с по-големи – до 5,10 × 4,80 м. Землянките с малки размери са разположени в най-източната част на сервитута, а по-големите са предимно в централната част на селището.

В две от проучените землянки непосредствено до стените са регистрирани плитки тесни траншеи с дълбочина до 0,15 м. Вероятно са използвани като основа за облицовка на стените с дъски. Във вътрешността и на двете землянки е разчистен пласт от изпечена глина и овъглена дървесина.

Обр. 4. Обект 071/5001, Миладиновци. Структура 60 – землянка/полуземлянка. Ранно средновековие (втората половина на IX – X век)

Fig. 4. Site 071/5001, Miladinovtsi. Feature 60 – dugout/half-dugout. Early Middle Ages (second half of the 9th – 10th century)

Обр. 5. Обект 071/5001, Миладиновци. Структура 63 – яма с пещ. Ранно средновековие (втората половина на IX – X век)

Fig. 5. Site 071/5001, Miladinovtsi. Feature 63 – pit with an oven. Early Middle Ages (second half of the 9th – 10th century)

В други две землянки, близо до печката, са разкрити един или няколко керамични съда. Почти в централната част на структура 53 са открити три съда. Един съд лежи до малка яма, пълна с пепел. Втори съд е замазан в пода в западната централна част и е покрит със следващ съд, също замазан в пода. В рамките на землянката са открити и силно корозирали метални предмети и фрагменти от стъкло. В структура 59, югоизточно от отоплителното съоръжение, е разкрит вкопан под нивото на пода керамичен съд с гърневидна форма. Върху него лежат останки от рухналото отоплително съоръжение.

Към средновековната епоха се отнасят и седем ями, две от които са по-големи и снабдени с пещ, издълбана в една от стените (обр. 5). Пещите са добре запазени с изпечени под и купол с отвор на юг. Дебелината на изпечения пласт от стерилната основа варира от 5 см при купола до 0,10 м на стената при отвора. Битови пещи с предпещни ями са известни и от други селища в Северна България – напр. от средновековното селище до Долни Луковит, общ. Искър (Димитров, Кузов 2020, 1247). В една от другите ями е открит калъп за отливане на няколко вида украшения, изработен от мек камък. Подобни калъпи са познати и от други селища от Ранното средновековие (Дончева 2015, 123, 131, 135).

Особеност представлява голяма вкопана структура с правоъгълна или квадратна форма. В трасето попада югоизточният ѝ ъгъл. Проучената част има ъгловидна форма, като едната страна е ориентирана в посока С – Ю, а другата И – З. Дължина на рамото С – Ю: външна 10,60 м, вътрешна 5,90 м, ширина 1,75 – 1,90 м. Дължина на рамото И – З: външна 12,20 м, вътрешна 8,10 м, ширина 2,90 м. На

повърхността на структурата са разкрити пет гроба – три от тях попадат изцяло в структурата, а два нарушават границите на рамото С – Ю в източна и в западна посока. Всички са положени в изпънато положение на тялото по гръб с ръце върху тялото, глава на запад. Структурата продължава на север в непроучваната част.

Регистрираните в Източния сектор гробове се отнасят към Ранното средновековие. От установените 46 гроба, четири са цистови (гроб 3, 6, 7 и 39). Гробните ями са вкопани в стерилната основа, понякога нарушават по-ранни структури. Скелетите в проучените гробни ями лежат изпънати по гръб в посока З – И, преобладаващото отклонение е на ЮИ. Ръцете на инхумираните индивиди най-често са сгънати в областта на лакътната става под ъгъл, близък до правия или по-голям. Преобладават гробовете на възрастни индивиди. Гробен инвентар е регистриран едва в четири ями. По две метални обеци (от лявата и дясната страна на черепа) са открити съответно в гробове 5 и 12. В гроб 37 е открит метален пръстен върху фаланга на дясната ръка и колективна находка от мъниста отдясно на черепа. В гроб 45 върху ребрата са открити две стъклени копчета.

Антропологичният анализ, извършен от гл. ас. д-р Диана Тонева и гл. ас. д-р Силвия Николова (ИЕМПАМ – БАН) показва, че повече от половината от израсналите индивиди имат дегенеративни изменения в областта на поясните и последните гръдни прешлени. Тези изменения са по-често срещани при мъжете. Асоциират се с напреднала възраст, механичен стрес, генетична предразположеност и/или с различни заболявания. В случая възрастта, определена при изследването на индивидите, не предполага измененията да се дължат на напреднала възраст.

При индивиди от различни възрастови групи се наблюдава *cribra orbitalia*, която представлява порьозност по горната повърхност на орбитата. Причини за *cribra orbitalia* могат да бъдат желязодефицитна анемия, други наследствени или придобити анемии, дефицит на витамини С, D и В12, повишено налагане в очницата и др. *Cribra orbitalia* е индикатор за лошо здравословно състояние в детска възраст.

При три индивида се наблюдава едностранна сакрализация на пети поясен прешлен. Сакрализацията е вродена аномалия, която се предполага, че се получава през осмата седмица от ембрионалното развитие и е вследствие на генетична мутация. При израсналите индивиди, тя често е асимптомна, но може и да е причина за болки в гърба, ирадираща болка от гърба и таза към долните крайници, придружена с изтръпване и чувство на слабост в краката, биомеханични затруднения при движение и др.

Литература

Димитров, Кузов 2020: Я. Димитров, Х. Кузов. Спасително археологическо проучване на ранносредновековно селище (IX – средата на X в.) в м. „Пъртенски геран“, землище на с. Долни Луковит, общ. Искър, обл. Плевен (обект № 29/3003, км 379+571 – км 379+874). – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга II. София, 2020, 1246 – 1250.

Дончева 2015: С. Дончева. Калъпи и матрици от българското Средновековие (IX – XIV в.). Велико Търново, 2015.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT A SITE FROM THE END OF THE EARLY NEOLITHIC, POST-CHALCOLITHIC, LATE ANTIQUITY AND EARLY MIDDLE AGES NEAR THE VILLAGE OF MILADINOVTSI, TARGOVISHTE MUNICIPALITY

Vassil Nikolov, Galina Samichkova, Desislava Takorova, Angel Konakliev, Sevdalina Zhecheva, Stoyan Trifonov, Todor Dyakov, Violeta Stoitsova, Stoyanka Asenova, Velislava Velikova, Georgi Bozhilov, Yordan Stefanov

Summary

The archaeological site is situated on two slopes, slanting to the southeast and to the south respectively, divided by a dry ravine. It is located ca. 1.2 km away from the center of the village of Miladinovtsi (fig. 1).

A total of 137 features were excavated. Out of those, 29 pits date to the end of the Early Neolithic, 27 pits and a partially preserved house date to the Post-Chalcolithic, two pits date to Late Antiquity, seven pits, four trenches, a cut feature, an above-ground feature, 12 dugouts and 46 graves date to the Early Middle Ages.

The remains of a young male were uncovered in one of the Early Neolithic pits (20). He was laid on his right side,

with his legs bent tightly in the knees (fig. 2). The body was positioned next to the southwest wall of the pit, among a layer of burnt daub.

All of the pits dating to the Post-Chalcolithic are bell-shaped, measuring between 1.20 and 3.20 m. (fig. 3).

Two of the pits, dating to the Middle Ages, are much bigger than the others and have an oven, dug into one of the walls (fig. 5).

Twelve dugouts were excavated. They have a rectangular plan. Each one of them has a stone oven in its northeast corner (fig. 4).

Four of the graves are stone-cist graves. The skeletons were in an extended supine position, most of them oriented west – east. Inventory was scarce. Two graves had two small earrings each, both on the right side of the skull (Graves 5 and 12). Grave 37 had a metal ring on the right hand as well as a cluster of beads on the right side of the skull. Grave 45 had two glass buttons amongst the ribs.

Vassil Nikolov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, vassil.nikolov@abv.bg
Galina Samichkova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, galinas03@abv.bg
Desislava Takorova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, dtakorova@abv.bg
Angel Konakliev, angel.konakliev@gmail.com
Sevdalina Zhecheva, Museum of History – Provadiya, 3 Opalchenska Str., 9200 Provadiya, sevdalina.jecheva8@gmail.com
Stoyan Trifonov, Museum of History – Provadiya, 3 Opalchenska Str., 9200 Provadiya, stojan_trifonoff@abv.bg
Todor Dyakov, todorsd@abv.bg
Violeta Stoitsova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, violeta.stoicova@gmail.com
Stoyanka Asenova, asenova.s.r.@gmail.com
Velislava Velikova, ve.velikova@abv.bg
Georgi Bozhilov, supergeorgi777@gmail.com
Yordan Stefanov, dan4o97@abv.bg

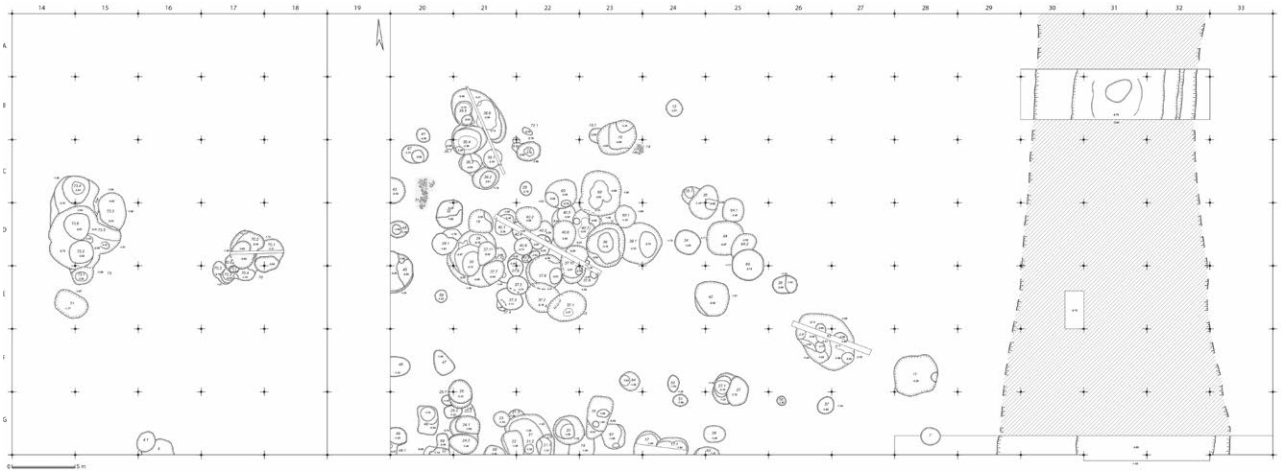
№ 7. КЪСНОНЕОЛИТНО ЯМНО ПОЛЕ ПРИ КОВАЧЕВЕЦ, ПОПОВСКО

Крум Бъчваров, Георги Кацаров, Николина Николова, Симеон Станчев

Археологическият обект се намира в западната, най-висока част на доминиращото в региона платовидно възвишение Поповски височини, в сравнително равен участък с надморска височина около 470 м. Обхваща вероятна площ 12 дка. Разположен е между две дълбоки дерета и по време на разкопките е установено, че от изток е бил ограден от сравнително плитка (максимална дълбочина от съвременната повърхност 3 м) ровина с широчина между 14 и 20 м, запълнена в края на VI или началото на V хил. пр. Хр., а западният му край е предопределен от скалистия терен. В същата местност по време на теренни издирвания са регистрирани още два праисторически обекта, отнасящи се към ранния неолит (Торбатов, Стоянов 2011, 538).

Обектът е част от интензивно обработван земеделски масив. Регистриран е при теренно издирване във връзка с разширението на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз" ЕАД като „обект 5011" (Чукалев и др. 2013; Чукалев и др. 2014). През пролетта на 2020 г. беше проведено предварително археологическо проучване, включващо магнитно картиране и сондажни разкопки, в резултат на което границите на обекта в рамките на сервитута на газопровода бяха стеснени. През лятото на същата година последва тримесечно пълно спасително проучване, което обхвана площ около 3500 м² (обр. 1).

Археологическият обект в м. Кале билю при Ковачевец представлява ямно поле – първият от този тип праисторически извънселищни обекти на север от Стара планина, разпознат още по време на проучването. Установени са около 120 ями, датиращи от късния неолит (ок. 5300 – 5000 г. пр. Хр.). Регистрираният тънък културен пласт е образуван от древната почва и останките от човешката дейност в края на VI хил. пр. Хр. Ямите имат разнообразна форма и размери. Структурираните им депозити се състоят главно от развалини на опожарени постройки (включително силно фрагментиран

Обр. 1. Ковачевец. Общ план на проучените структури

Fig. 1. Kovachevets. Layout of the excavated features

Обр. 2. Ковачевец. Най-големият клъстер в проучената част на ямното поле: структури 5, 13, 16, 29, 29.1, 30, 37.1-12, 39, 39.1, 40.1-10, 50, 50.1 и 60. Въздушна снимка

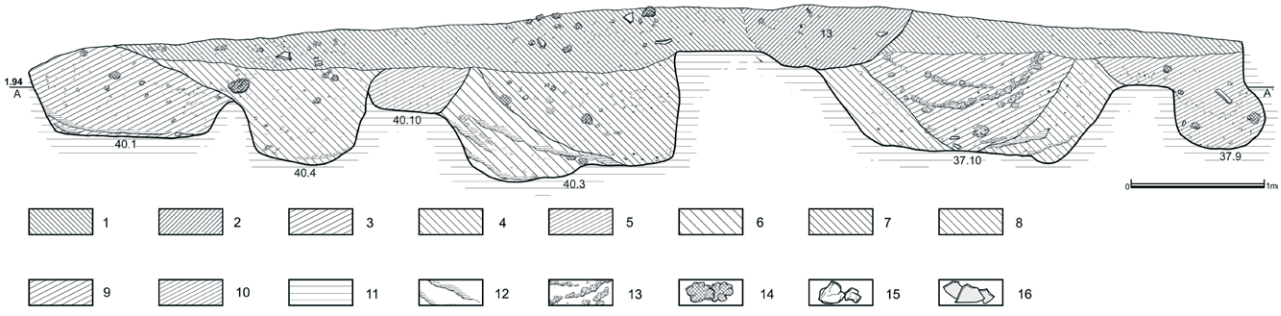
Fig. 2. Kovachevets. The biggest pit cluster in the excavated part of the site: features 5, 13, 16, 29, 29.1, 30, 37.1-12, 39, 39.1, 40.1-10, 50, 50.1 and 60. Aerial image

домашен инвентар, животински и растителни останки) и отделни, специално избрани предмети: керамични съдове, каменни хромели и хавани, рога от домашни и диви животни, миниатюрни керамични фигури, инструменти от камък, рог и кост. Понякога върху отворите на ямите са насипвани купчини руини от изгорели при пожар сгради.

Характерна особеност на проучената част от късноеолитното ямно поле при Ковачевец е групирането на голям брой вкопавания на ограничена площ. Най-големият от тези ямни клъстери се състои от 32 разновременни, взаимно пресичащи се вкопавания (структури 5, 13, 16, 29, 29.1, 30, 37.1-12, 39, 39.1, 40.1-10, 50, 50.1 и 60) и обхваща около 125 м² (обр. 2). Повечето ями имат кръгли/овални отвори с диаметър между 1,00 и 3,50 м. Запазената им средна дълбочина е едва 0,30 – 0,40 м, а максималната достига 1,50 м. По-голямата част от структурите, особено в централната част на комплекса, са силно нарушени или почти напълно унищожени от по-късните, които съответно са най-добре запазени (обр. 3). Като най-късни могат да бъдат определени девет структури, седем от които са разположени в периферията на клъстера и само две са в централната му част. Като най-ранни са регистрирани шест ями, цялостният план на някои от които не може да бъде възстановен, тъй като е запазена главно придънната им част.

Вътрешната структура на голяма част от ямите е специфична. В сравнително равните им дъна непосредствено до някоя от стените е оформено по-дълбоко вътрешно вкопаване с кръгъл или овален план, среден диаметър 0,40 – 0,80 м (но понякога и до 1,80 м) и дълбочина до около 0,50 м.

Депозити са установени в цялата дълбочина на ямите. Развалините от опожарени постройки или са смесени със запълнителя, или оформят купчини на различни нива. Дори когато развалините не са основен елемент на депозита на конкретна яма, запълнителят почти винаги съдържа късове и зърна от изпечена мазилка. Характерни са също прослойки и примеси от сиво-бяла пепел и овъглена органична материя. Ръбовете на късовете изпечена мазилка обикновено не са обрушени и ерозирали, което предполага, че са депонирани скоро след опожаряването на постройките.

Обр. 3. Ковачевец. Контролен разрез в най-големия ямен клъстер, южен профил (стр. 13, 37.9, 37.10, 40.1, 40.3, 40.4 и 40.10). Легенда: 1 – тъмен кафяв до черно-кафяв пласт; 2 – черен зърнест запълнител с петна разпрашени деструкции от опожарени постройки (стр. 13); 3 – сив рохкав, фин запълнител (стр. 40.1); 4 – кафяв до сиво-кафяв хомогенен запълнител (стр. 40.4); 5 – сив сбит запълнител със светли прослойки (стр. 40.10); 6 – светлокафяв запълнител със светли прослойки (стр. 40.3); 7 – тъмнокафяв глинест запълнител, примесен с въглени, петна пепел и опожарени деструкции (стр. 40.3); 8 – кафяв рохкав запълнител (стр. 37.10); 9 – светлосив рохкав запълнител, примесен с прослойки пепел (стр. 37.10); 10 – сив зърнест, нехомогенен запълнител (стр. 37.9); 11 – светъл песъчлив пласт (стерилна основа); 12 – светли прослойки, свлечени от стени на вкопавания; 13 – прослойки пепел; 14 – безформени късове изпечена мазилка; 15 – камъни; 16 – фрагменти от керамични съдове

Fig. 3. Kovachevets. South profile of a balk in the biggest pit cluster (features 13, 37.9, 37.10, 40.1, 40.3, 40.4 and 40.10). Key: (1) dark brown to black-brown layer; (2) black grainy filling mixed with burnt-daub grains (feature 13); (3) grey, loose, fine filling (feature 40.1); (4) brown to grey-brown homogenous filling (feature 40.4); (5) grey compact filling with lighter streaks (feature 40.10); (6) light brown filling with lighter streaks (feature 40.3); (7) dark brown, clayey filling mixed with charcoal, ashes and burnt daub (feature 40.3); (8) brown, loose filling (feature 37.10); (9) light grey, loose filling mixed with ashy streaks (feature 37.10); (10) grey, grainy, non-homogenous filling (feature 37.9); (11) light, sandy layer (natural); (12) lighter streaks of sand from the pits' walls; (13) ashy streaks; (14) shapeless pieces of burnt daub; (15) rocks; (16) ceramic sherds

В непосредствена близост около този комплекс са разположени други ямни клъстери с по-малки размери, както и ями, които не са нарушени от по-късни вкопавания. Типичен пример е структура 15 (макар самата тя да нарушава сравнително малката стр. 15.1), която частично повтаря описаната по-горе форма (обр. 4). Тя има неправилен кръгъл отвор с диаметър около 3 м. Стените са полегати в горната част и почти отвесни в долната, дъното е равно (дълбочина 1,10 м). Край западната ѝ част от южната стена на дълбочина 0,40 – 0,50 м под нивото на регистриране е оформено заравнено стъпало с широчина 0,40 – 0,90 м. Непосредствено до северната стена е установено по-дълбоко вкопаване с овален отвор, заоблено дъно, размери 1,30 × 1,10 м и дълбочина около 0,30 м.

Основната част от депозита е концентрирана в дълбокото вътрешно вкопаване, което изглежда е изкопано след частичното (?) запълване на основната структура. Отворът на ямата е запечатан с компактна купчина (1,60 × 0,90 м, дебелина около 0,50 – 0,70 м) от късове изпечена мазилка и фрагменти от керамични съдове (повечето вторично изпечени), частично нарушена от съвременната земеделска обработка на терена. Депозитът съдържа и голям брой фрагменти от хромели.

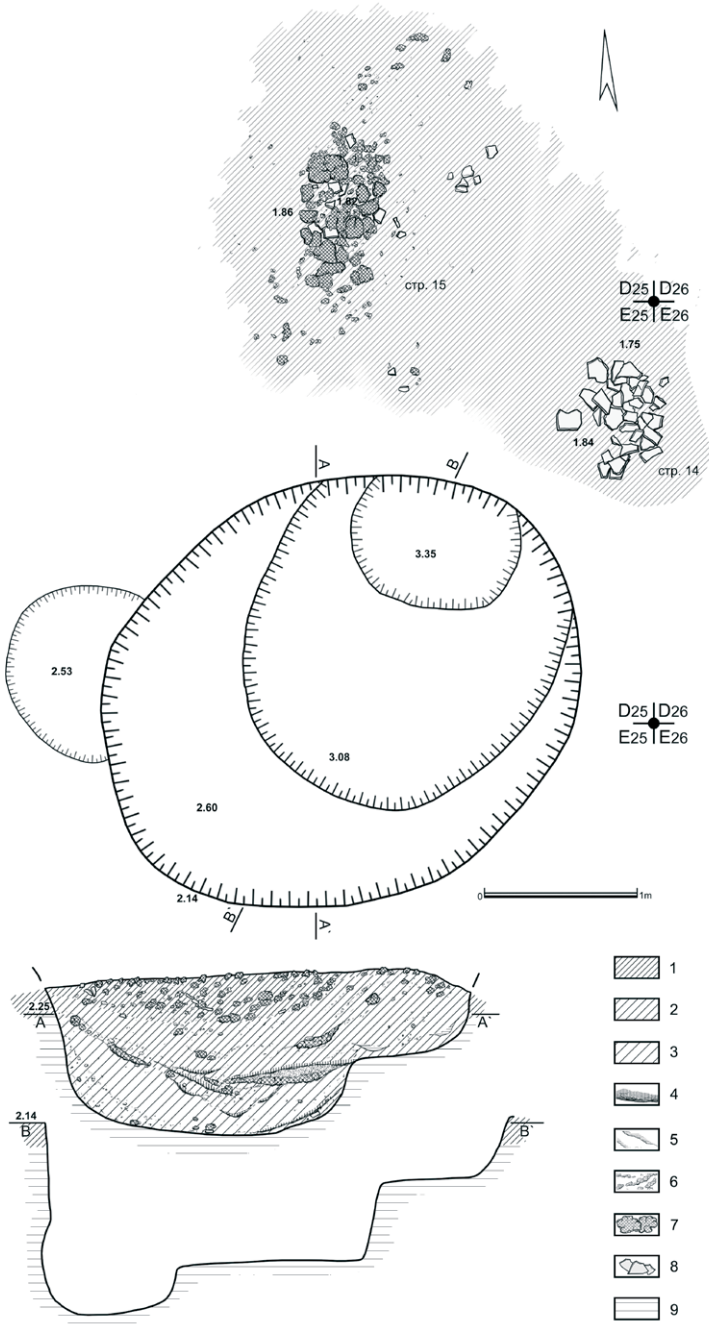
В източната периферия на обекта е регистрирана и яма (стр. 62), малобройните материали в която се отнасят към началото на каменно-медната епоха (4800 – 4700 г. пр. Хр.).

Поради спасителния характер на археологическите разкопки не е открито селището (или селищата) на тази късноеолитна общност. Възможно е да е в непосредствена близост на юг от изследваната площ.

Установената в депозитите материална култура представя слабо проучената културна група Хотница, досега известна главно от малобройни паметници в района на Велико Търново (Чохаджиев, Чохаджиев 2014). Серията от 30 радиовъглеродни дати предполага, че свързаната със структурирано депониране в ями човешка дейност на това място е продължила около два века и половина в самия край на VI хил. пр. Хр., но спорадично човешко присъствие е регистрирано и в началото на V хил. пр. Хр.

Късноеолитният керамичен комплекс се състои предимно от фрагментирани съдове, но включва и голям брой цели или почти цели форми (обр. 5). Доминират съдове с тъмен цвят в различни нюанси на черно и кафяво. Глината съдържа голямо количество минерални (варовик, пясък, шамот) и органични примеси. Изпичането е добро, повърхността като цяло е загладена, а често и излъскана.

Комплексът включва сравнително малък брой форми: паници, купи, вани, гърнета, чаши, кани и капаци. Преобладават биконичните съдове с по-остър или по-мек прелом, основно купи, представени от няколко типа: биконични купи с почти равна долна и горна част и такива с несиметрични горна

Обр. 4. Ковачевец. Структура 15. Горе: депозит на нивото на регистриране. В средата: хоризонтален план. Долу: разрез. Легенда: 1 – тъмнокафяв до черно-кафяв запълнител; 2 – сиво-кафяв сбит запълнител;
3 – по-светъл сиво-кафяв фин запълнител; 4 – овъглена/изтляла органика; 5 – светли прослойки, свлечени от стените на вкопаването; 6 – прослойки пепел; 7 – безформени късове изпечена мазилка; 8 – фрагменти от керамични съдове; 9 – светъл песъчлив пласт (стерилна основа)

Fig. 4. Kovachevets. Feature 15. Up: deposit at the opening level. Middle: layout. Down: section. Key: (1) dark brown to black-brown filling; (2) grey-brown, compact filling; (3) lighter, grey-brown, fine filling; (4) charred plant material;
(5) lighter streaks of sand from the pit's walls; (6) ashy streaks; (7) shapeless pieces of burnt daub; (8) ceramic sherds;
(9) light, sandy layer (natural)

и долна част. Имат прав или слабо профилиран навън устиен ръб и равно или конкавно дъно, а някои са снабдени с чучур. Паниците най-често са обърнатоконични, гърнетата са с цилиндрична шия или без шия, капаците са дисковидни или пресеченоконични, често с дръжка. Рядко срещана (или разпозната) другаде форма са съдовете с отворена основа – биконични купи без дъно, с четири симетрично разположени двойки перфорации в долната част. Специфични са и съдовете с тристранно, четиристранно или издължено овално устие, често с израстъци над устийния ръб, напомнящи култови масички, но с равно дъно. Открити са и вертикални дръжки със слабо изразен израстък, вероятно от кани. Украсата е врязана, набодена, издраскана, канелюрна, барботинна и релефна.

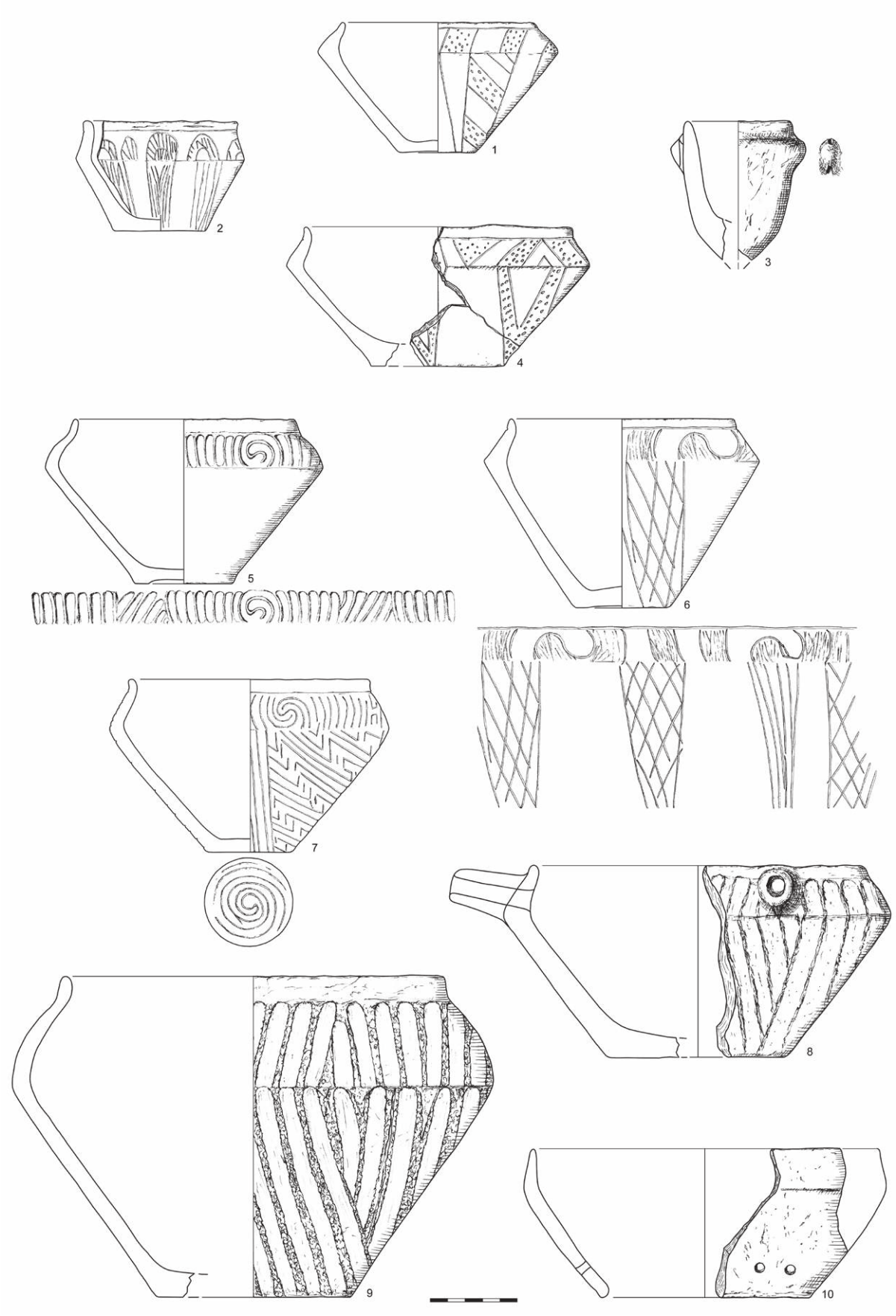
Резултатите от проучването на късноенеолитното ямно поле при Ковачевец показват, че този тип праисторически извънселищни обекти е разпространен и на север от Стара планина, факт, който досега беше само предположен (Николов 2011). Сравнителните изследвания на вкопаните структури и техните структурирани депозити с многобройните синхронни паметници в Тракия значително ще допринесе за обогатяване на познанията за социалните практики на праисторическите общности в различните региони на Източните Балкани.

Литература

Николов 2011: В. Николов. Неолитни ямни светилища. – Археология, 2011, 1, 7 – 24.

Торбатов, Стоянов 2011: С. Торбатов, Т. Стоянов. Издирване на археологически обекти в Поповските и Зараевските височини. – Археологически открития и разкопки през 2010 г. София, 2011, 537 – 539.

Чохаджиев, Чохаджиев 2014: С. Чохаджиев, А. Чохаджиев. Проучване на късноенеолитното селище Хотница–Орловка (предварително съобщение). – В: В. Петрова, С. Танева, К. Бояджиев (ред.). In memoriam Lilyana Pernicheva-Perets. (Годишник на Националния археологически музей 12). София, 2014, 97 – 120.

Обр. 5. Ковачевец. Късноенеолитни керамични купи и чаша

Fig. 5. Kovachevets. Late Neolithic ceramic bowls and a cup

Чукалев и др. 2013: К. Чукалев, Ж. Узунов, Н. Русев, Д. Рабовянов, Д. Чернаков, Т. Тодоров. Издирвания на археологически обекти по трасето на газопровод „Южен поток“, сектор 5. – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 594 – 596.

Чукалев и др. 2014: К. Чукалев, Ж. Узунов, Н. Русев, Д. Рабовянов. Издирвания на археологически обекти по трасето на газопровод „Южен поток“, сектор 5. – Археологически открития и разкопки през 2013 г. София, 2014, 597 – 598.

THE LATE NEOLITHIC PIT FIELD AT KOVACHEVETS, MUNICIPALITY OF POPOVO

Krum Bacvarov, Georgi Katsarov, Nikolina Nikolova, Simeon Stanchev

Summary

The site of Kovachevets is situated in the western, highest part of the dominating plateau-like Popovo Heights (NE Bulgaria), in a flatter area at an altitude of 470 m amsl. Surface scatters suggest that it covers a total area of ca. 3 acres. It is now flanked by two deep ravines, and the excavation revealed that it had been enclosed from the east by a relatively shallow gully, and its west end was predetermined by the rocky terrain. In the spring and summer of 2020, after an evaluation dig including magnetic mapping and test trenching, an area of ca. 3500 m² was completely excavated ahead of pipeline construction (fig. 1).

The site of Kovachevets represents a pit field, the first of this prehistoric off-settlement site type to be identified north of the Balkan Range. Over 120 pits were excavated that date back to the Late Neolithic (ca. 5300 – 5000 cal BC) and have various shapes and dimensions (fig. 4). Their structured deposits consist mostly of burnt house debris (including badly fragmented household goods, faunal and plant remains) and certain specially selected items: ceramic pots (fig. 5), stone querns and mortars, horn cores and antlers, ceramic figurines, tools of ground and chipped stone, antler and bone. Some of the pits were also topped by burnt house ruins.

A specific feature of the excavated part of the pit field of Kovachevets is the clustering of a large number of pits in a limited area. The biggest of these pit clusters consists of 32 non-contemporary, overlapping cuts covering ca. 125 m² (figs. 2; 3). One of the pits in the eastern periphery of the site contains scanty materials dating back to the early Copper Age (4800 – 4700 cal BC).

Krum Bacvarov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, krum.bacvarov@naim.bg
Georgi Katsarov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, gkatzarov@yahoo.com
Nikolina Nikolova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, nikolina_vr@yahoo.com
Simeon Stanchev, Popovo Museum of History, 97 Bulgaria Blvd., 7800 Popovo, simeon.stanchev94@gmail.com

---

№ 8. НЕО-ЕНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ ГОЛО БЪРДО

Володя Попов, Петя Ангелова

Нео-енеолитното селище „Голо бърдо“ се намира в м. Голо бърдо, попадаща в землищата на селата Градище и Асеновци, общ. Левски, Плевенска област, GPS координати: N 43°17‘52“, E 25°08‘17“. Селището е разположено в южната част на Долнодунавската равнина, върху една от терасите на река Осъм. Терасата принадлежи към високото долиностроене. Надморската ѝ височина варира от 140 до 160 м според топографски картни листове К-3-47-78 и К-3-47-79. Релефът на терена е равнинен с лек наклон на север и североизток към близката безименна река (Вайсов, Попов и др. 2020б).

Обектът е локализиран при теренни издирвания по трасето на газопровод Южен поток от екип с ръководител гл. ас. д-р Иво Чолаков през 2012 г. и е регистриран в АИС на АКБ под №10000809. През 2019 г. на това място се провеждат спасителни археологически и геофизични проучвания във връзка с изграждане на северен газопровод, паралелно на съществуващ такъв до българо-сръбската граница (Попов и др. 2020а).

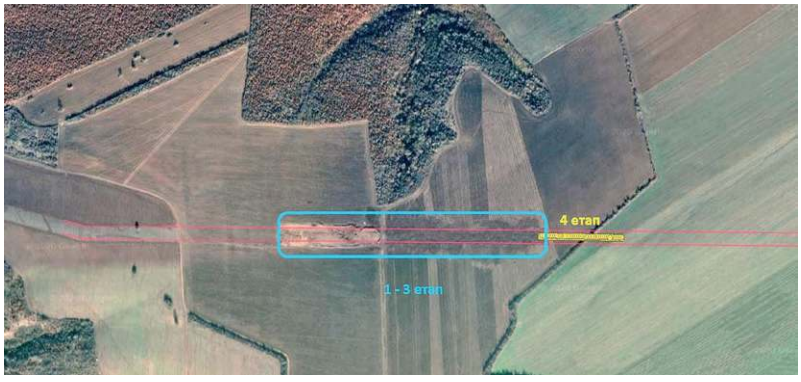
Селището има № 50/4007 по номенклатурата на изграждащия се газопровод.

Проучената в периода 15 май – 15 юни 2020 г. площ е най-източна част от съществуващото на това място праисторическо селище (обр. 1) и попада в Участък 5 по трасето на газопровода, в м. Байова локва в землището на с. Градище. Извършените теренни археологически проучвания са спасителни по смисъла на ЗКН и са по проект „Разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз" ЕАД паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница", етап „Линейна част" – Подетап Б[1]. Те са проведени в рамките на определения сервитут – участъка от км 272+546 до км 272 +764, който е с дължина 218 м, ширина 4,90 м и обща площ 1090 м^2.

За нуждите на изследването е положена план-квадратна мрежа, ориентирана по трасето на газопровода (З – И), състояща се от квадрати с размери 5 × 5 м. Мрежата е означена с буква А и се развива в цифрова последователност от З на И от 1 до 44. Същата е обвързана със сервитутната маркировка, положена от представители на „Булгартранзгаз" ЕАД, където са маркирани и 18 реперни точки, положени през 30 м с обозначения по Балтийската височинна система и кадастралната координатна система БГС 2005.

В процеса на работа се наложи отварянето на три допълнителни квадрата извън определената граница. В южна посока това е квадрат О4, а на север – квадратите В19 и В20.

При археологическото проучване се установи наличието на културни напластявания с вариращa дебелина между 0,30 – 1,10 м, достигаща в някои от вкопаните структури и до 1,50 м. Открити, проучени и документирани са 36 археологически структури (обр. 2). Те представляват различни по вид, хронология и функция ями, наземни, полувкопани и вкопани жилища, както и отделни обособени зони за производство на кремъчни оръдия. Част от структурите не бяха изцяло проучени, тъй като границите им излизаха извън определената за разкопаване площ. Археологическият материал, регистриран в тях, е богат и разнообразен: опалени мазилки от топлинни съоръжения; хромелни камъни; каменни точила, рогови сърпове; керамични съдове, антропоморфни и зооморфни керамични фигурки, кремъчни инструменти, костени оръдия, каменни сечива, култови масички и др. Отново се констатира, както и в предходните проучвания, изключителното богатство на кремъчната индустрия. Откритите археологически материали затвърждават наблюденията от предходните проучвания, а именно, че селището е било обитавано през началото на късния неолит, късния неолит и прехода към енеолита, ранния енеолит.

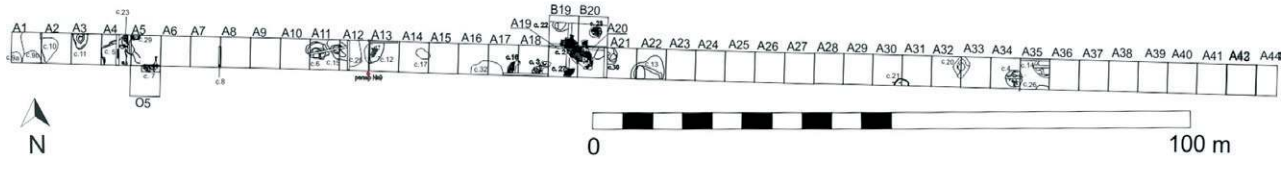

Обр. 1. Голо бърдо. Сектори, проучени през 2019 г. (етап 1 – 3) и 2020 г. (4 етап)

Fig. 1. Golo bărdo. The areas of the site, excavated in 2019 (phase 1 – 3) and 2020 (phase 4)

Характерът на цялостния материал от вкопаните структури позволява обитаването им да се отнесе към два последователни етапа на късния неолит: най-ранните прояви на късния неолит по Долния Дунав и развитата фаза на късния неолит (Попов и др. 2020, 10).

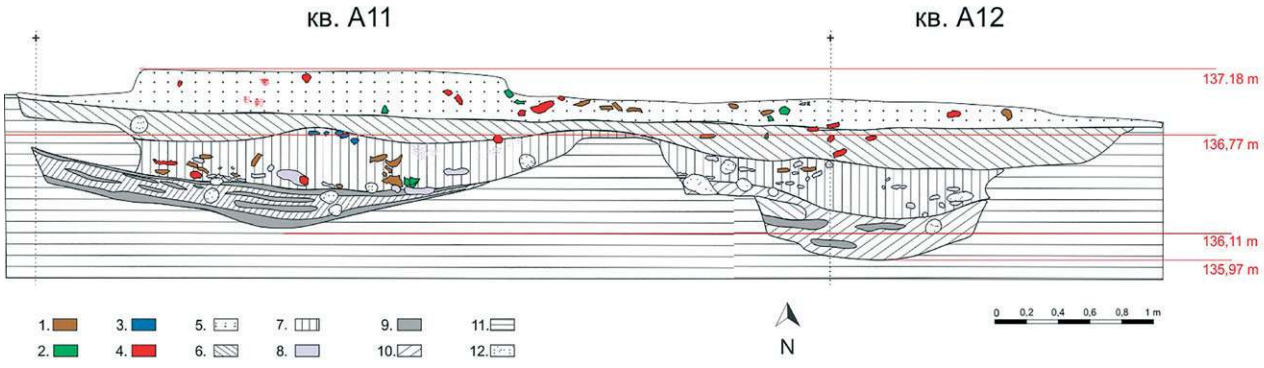
Проучените археологически структури от началото на късния неолит представляват вкопани жи-

Обр. 2. Голо бърдо. Общ план на обекта с регистрираните археологически структури

Fig. 2. Golo bărdo. Layout of the excavated area with the registered features

[1] Членове на екипа: научен консултант Иван Вайсов, специалисти и стажанти: Габриела Джурковска (НБУ), Вечеслав Николов (НБУ), Николай Захариев (НБУ), Тинка Кръстева (РИМ – Плевен), Мартин Дяков (РИМ – Плевен), Деница Сандева (СУ), Никол Лакова (СУ), Цветелина Георгиева (РИМ – Плевен), Стойко Шатов, Адлин Данчева, Георги Мавров (реставратор), Християн Цанков (геофизик от МГУ) и др.

Обр. 3. Голо бърдо. Вкопани структури № 6 и № 15. Северен профил (с два етапа на обитаване и пласт горяла органика). Легенда: 1 – керамични фрагменти; 2 – животински кости; 3 – камъни; 4 – опалени мазилки; 5 – сиво-черен пласт; 6 – светлокафяв пласт; 7 – сиво-кафяв пласт; 8 – варовикови включения; 9 – овъглена органика (пепел); 10 – кафяв пласт; 11 – стерилна основа; 12 – биотурбация

Fig. 3. Golo bărdo. Features Nos. 6 and 15. Northern profile (with two phases of habitat and a layer of burnt organic matter). Key: (1) pottery; (2) bones; (3) stones; (4) burnt daub pieces; (5) grey-black layer; (6) light brown layer; (7) grey-brown layer; (8) limestone inclusions; (9) burnt organic matter (cinder); (10) brown layer; (11) sterile layer; (12) bioturbation

Обр. 4. Голо бърдо. Струпване от компактни горели мазилки от жилищна структура. Аерофотография

Fig. 4. Golo bărdo. Compact burnt plasters from a ground level building. Aerial photo

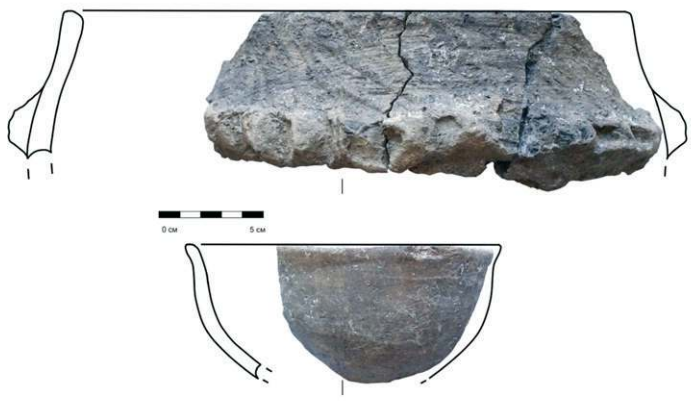
лища и ями с различно предназначение. Жилищата са вкопани в стерилния пласт и са с овална и близка до овална форма. Много е вероятно същите да са имали и наземна дървена конструкция. В някои от тях се проследява последователност от равномерно натрупване на прослойки с дебелина от 5 до над 10 см с различен процентен състав горяла органична маса (пепел) и въглени, обмазки от зеленикава глина, горели деструкции (обр. 3). В две от вкопаните структури от този период се регистрира депониране на кучешки черепи – непозната досега практика (Вайсов, Попов и др. 2020а, 276).

Следващият етап от обитаване на селището в проучения участък е този от късния неолит. Представлява пласт с дебелина до 0,40 м. Регистрирани са деструкции от наземни структури, както и вкопани в светлокафявия стерилен седимент негативни структури. Жилищата от този етап са негорели, като тяхната ориентация и форма не може да се установи с точност. В структурите, повечето от които разнесени, се разчистиха деструкции от термични съоръжения, единични мазилки и фрагментирани керамични съдове, животински кости и кремъчни артефакти. Отново, както и през предходните проучвания, се регистрираха обособени зони за обработка на кремъчни изделия.

Дебелината на пласта, в който се откриват материали от ранния енеолит, е около 0,30 – 0,60 м. Регистрираните археологически структури представляват деструкции от наземни постройки – концентрации от масивни фрагменти обгорели мазилки, на места горели до степен на остъкляване. В периферията

на мазилките се регистрират камъни с различна големина, а в централната част се разкриват цели и фрагментирани хромелни камъни, както и лицеви замазки от пещи (обр. 4).

Най-ранното антропогенно присъствие (обр. 5), регистрирано в най-източната част на нео-енеолитното селище Голо бърдо, е времето на хронологическото ниво Овчарово-Гората/ Винча А3. Следващото обитаване на селището е паралелно на култура Хотница I. Късният неолит в селището завършва с материал, идентичен с този от културна група Подгорица и фаза Бреница на ранната енеолитна култура Градешница. Финалът на селището в проучената част се маркира от материали с най-близки паралели във фаза Видра на култура Боян и Поляница.

Обр. 5. Голо бърдо. Керамични форми от началото на късния неолит

Fig. 5. Golo bărdo. Ceramic forms from the beginning of the Late Neolithic

Резултатите от спасителното археологическо проучване на обект 50/4007 през 2020 г. допълват и потвърждават наблюденията от предходните три етапа на проучване през 2019 г., а именно, че селището принадлежи към праисторическите култури от източната част на Централна Северна България, като се откриват и културни влияния от праисторическите общества, разположени на запад.

Литература

Вайсов, Попов и др. 2020а: И. Вайсов, В. Попов, Й. Евлогиев, Х. Маркова, Д. Марков, Г. Джурковска. Обект А5/4007 край Градище и Асеновци, община Левски. – В: Х. Попов (ред.). Поток през времето: спасителни археологически проучвания по разширението на газопреносната мрежа на „Булгартрансгаз“ ЕАД. (Каталози, Suppl. 2). София, 2020, 265 – 281.

Вайсов, Попов и др. 2020б: И. Вайсов, В. Попов, Й. Евлогиев, Х. Маркова, Д. Марков, Г. Джурковска. Нео-енеолитно селище Голо бърдо. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 250 – 255.

Попов и др. 2020: В. Попов, К. Христова, Т. Кръстева, М. Милев, П. Ангелова. Предварителни резултати от проучването на археологически обект при с. Градище. – Мизия от древността до днес, II, 2020, 9 – 23.

THE NEO-ENEOLITHIC SETTLEMENT SITE OF GOLO BĂRDO

Volodya Popov, Petya Angelova

Summary

The Neo-Eneolithic settlement site of “Golo bărdo” is located in the Golo bărdo locality, within the territory of the villages Gradishte and Asenovetsi, Levski Municipality, Pleven District. It is located in the south part of the Lower Danube Valley, on a river terrace of the Osam River. The terrain is flat, slightly inclined to the north and northeast.

In 2019 rescue excavations and geophysical survey were carried out at the site, in advance of the construction of a gas pipeline. A total of 184 archaeological features were excavated during this period.

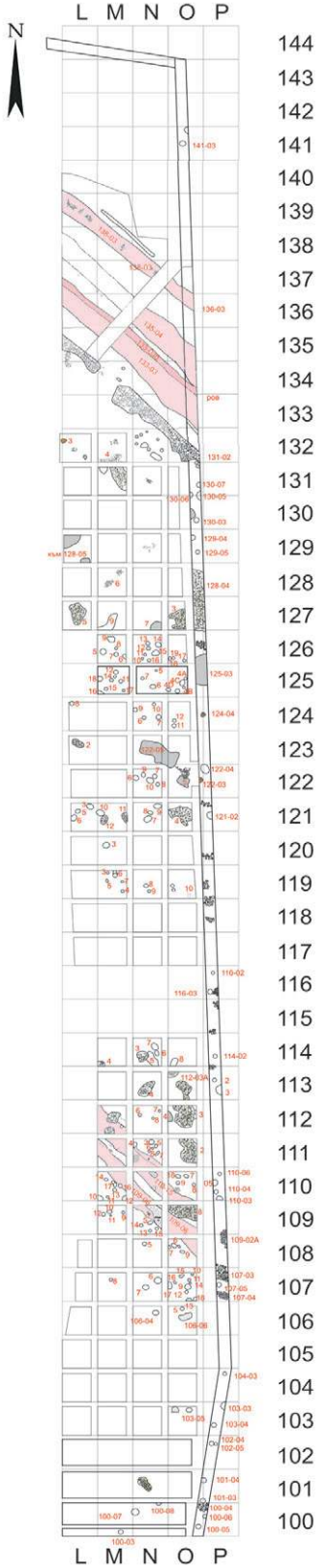
In 2020 the rescue excavations proceeded in the easternmost part of the settlement (fig. 1). Thirty-six archaeological features were discovered, completely or partially excavated, and documented (fig. 2). They consist of ground level (fig. 4) and semi-dug buildings (fig. 3), pits with various functions (cult pits, refuse pits), as well as designated flint tools processing areas.

The discovered archaeological materials confirm the observations from the previous research phases: presence of several consecutive prehistoric settlements on the site, dated to the beginning of the Late Neolithic (the time of the Vinča A3 – Ovcharovo cultures; fig. 5); the Late Neolithic (the Podgoritsa cultural group), the transition from the Neolithic to the Eneolithic (the Brenica phase of the Gradeshnitsa culture); the Early Eneolithic (the Polyanitsa – Vidra culture).

Volodya Popov, Regional Museum of History – Pleven, 3 Stoyan Zaimov Str., 5804 Pleven, director_dz@abv.bg
Petya Angelova, Regional Museum of History – Pleven, 3 Stoyan Zaimov Str., 5804 Pleven, furor@abv.bg

№ 9. СЕЛИЩЕ ОТ ПРЕХОДА КЪСЕН НЕОЛИТ – РАНЕН ХАЛКОЛИТ В М. ВЪРБИШКИ ДОЛ, С. БЪТА, ОБЩ. ПАНАГЮРИЩЕ

Явор Бояджиев, Камен Бояджиев, Валери Петров

Обр. 1. Бъта. Общ план на проучената част от обекта. Рововете са маркирани в розово

Fig. 1. Bata. Plan of the excavated area of the site. Ditches are marked in pink

Спасителните археологически разкопки на обект 43 по трасето на „Преносен газопровод до Панагюрище и Пирдоп“ се проведоха на два етапа: предварително проучване през месец май и пълно през септември – декември 2020 г. Сервитутът на газопровода обхваща ивица с дължина 220 м и широчина 20 м в източната периферия на обширно селище с площ поне 180 000 м^2 (обр. 1). То е разположено на склон с южно изложение в м. Върбишки дол от двете страни на малка река, приток на Банска Луда Яна, на границата на землищата на с. Бъта и с. Баня (Детев 1963; Гоцев, Кацаров 2018, 625 – 627, обр. 2, 3). Материкът върху по-голямата част от обекта се достига на дълбочина 0,70 – 1,00 м от съвременната повърхност. На места в него се установиха следи от плугове, в резултат на дълбоко риголване (според очевидци на дълбочина до 1,20 – 1,30 м). Многократно е извършвана и дълбока оран – на дълбочина до 0,40 м. В резултат на тези дейности културният пласт е нарушен и особено в горната си част много разбъркан, като орницата е наситена с археологически материали вследствие на постепенното отмиване на почвения слой – според местните жители той е намалял с 0,40 – 0,60 м през последните 70 години. Сравнително запазен културен пласт е регистриран в северната част на селището, а в останалата са съхранени само структури, лежащи върху или вкопани в материка.

Северната граница на селището е маркирана от три успоредни рова с посока СЗ – ЮИ (обр. 2). Всички са вкопани в материковата скала, чиято най-висока част попада точно в проучения участък, като се образува „вододел“ с наклони съответно на югоизток и северозапад – попада точно под пътеката с посока североизток – югозапад, оставена като профил, напречно на рововете.

Северният ров е широк около 2 м, като най-плитката му част е от двете страни на споменатата пътека – едва около 0,20 – 0,30 м от древната повърхност. Дълбочината му се увеличава съответно на югоизток и на северозапад. В северозападната му част дъното е покрито от неподредени камъни. Сред тях има и единични животински кости. На около 10 – 11 м южно от него се намира друг ров, широк до около 4,5 м и дълбок около 1,50 м спрямо древната повърхност. И при него най-плитките части са от двете страни на пътеката, а дълбочината му се увеличава от нея на ЮИ и СЗ. На дъното покрай северната му стена има оформен канал с широчина около 0,70 м, следващ наклона на рова, като максималната му дълбочина е 1 м. Непосредствено от северната му страна (между нея и северния ров) има един по-тесен, по-плитък и къс ров, който се проследява ясно само от източната страна на „вододела“, като след около 10 м в югоизточна посока се слива с южния ров.

От южната страна на южния ров, успоредно на него (в посока СЗ – ЮИ), се разкри каменна структура – основа на стена или на дига (обр. 2). От нея са запазени два реда камъни, между които се срещат и фрагменти керамика от късния неолит/ранния халколит. Широка е около 1,50 – 1,80 м. От външната (северна) страна камъните образуват равно „лице“, а от вътрешната на приблизително равни разстояния има уширения, като при тях общата широчина достига до 2,30 – 2,50 м (обр. 1). Зидът е прекъснат на разстояние от около 4,5 м, като вероятно тук е имало вход към селището. Входът съвпада точно с „вододела“ при рововете. Каменната структура, както и рововете от северната ѝ страна, продължават в източна и западна посока извън сервитута, като вероятно са обграждали значителна част от селището.

Обр. 2. Бята. Каменна стена и ровове в северния край на обекта. Поглед от северозапад

Fig. 2. Bata. Stone wall and ditches in the north periphery of the site. View from the northwest

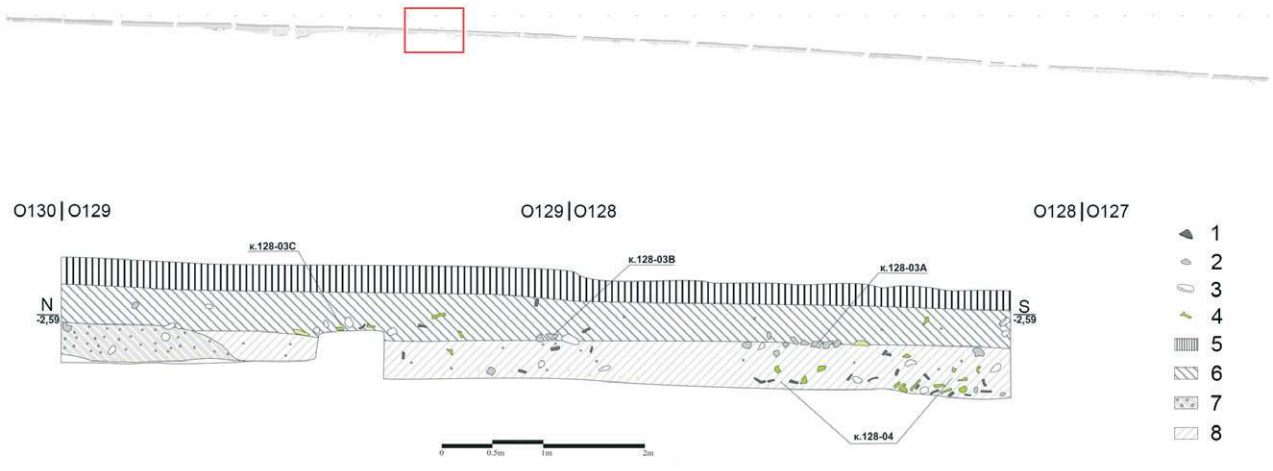
Установено е наличието на два строителни хоризонта (обр. 3), но е възможно те да са били и повече, като горният/горните са унищожени при обработката на земята, а археологическите материали от тях са се натрупали в повърхностния слой (орницата). По-добре са запазени останки от най-ранния етап на обитаване. Това са предимно струпвания на обгорели мазилки, керамични фрагменти, животински кости и по-рядко камъни (обр. 4). В повечето случаи те лежат в непосредствена близост до материковата скала (понякога едва на 2 – 3 см над нея). Очертават се две зони с концентрация на такива струпвания. Едната е в южната част на обекта – по линии 109-114. В линии 107-113 се установиха и две продълговати вдълбавания в материковата скала, следващи нейната ориентация (приблизително СЗ – ЮИ). Те са с дълбочина до 0,60 – 0,70 м от горния ѝ край, като следват естествената ѝ цепителност, но явно има и човешка намеса. Дъното им е покрито с до 0,40 м дебел запълнител, съставен основно от парченца разбит материк, но и с малобройни археологически материали. Повърхността му е сравнително хоризонтална, а върху него лежи културен пласт, включително и струпвания от обгоряла глина и/или керамични фрагменти и животински кости (обр. 4). В кв. О111, сред струпване на керамика, кости и камъни, до долен хромелен камък лежаха разбъркани фрагменти от разбит под на отоплително съоръжение, някои със загладената повърхност надолу.

В едно от струпванията (кв. О112/О113), на площ около 15 м^2, се установи изключително висока концентрация на кремъчни артефакти, сред които голям брой предимно едноплощадкови ядра за пластинки и/или микропластинки (150), микропробои (над 70) и дебитаж (предимно пластинки и отломъци под 2 см – над 2000), някои с широчина едва 1,5 – 2 мм. Това еднозначно сочи микролитизация и специализация на кремъчното производство.

Южно от двете продълговати вдълбавания почти липсват археологически структури, с изключение на няколко ями и две малки по размер струпвания на керамични фрагменти, кости и мазилки.

Другата зона с концентрация на струпвания на археологически материали е в централната част на обекта между линии 120 и 129. В квадрати О124 и О122 се разкриха и подови замазки от две малки огнища, изградени почти върху материковата основа. От западната страна на огнището в кв. О122 има струпване от обгорели мазилки (повечето вероятно „стенни“, с отпечатъци от колове) и керамични фрагменти, включително и цели съдове. Сред тях лежи долен хромелен камък.

Тук, в линии 126-129, също има плитки вдълбавания – с дълбочина до 0,30 м. Те обаче са по-широки и „разлати“, а материковата основа е сравнително равна. Върху културен пласт с дебелина около 0,20 – 0,30 м има слой с концентрация на разбити обгорели мазилки, както и струпвания от такива.

Обр. 3. Бята. Източен профил на обекта по границата на сервитута и участък от него, в който са регистрирани следи от два етапа на обитаване (кв. O128/O129). Легенда: 1 – керамика; 2 – мазилка; 3 – камъни; 4 – кости; 5 – орница; 6 – сиво-кафяв пласт; 7 – сиво-кафяв пласт с отухлени мазилки; 8 – светъл сиво-кафяв пласт

Fig. 3. Bata. Profile along the east border of the excavated area, and a part of it in which two habitation phases were attested (sq. O128/O129). Key: (1) pottery; (2) daub; (3) stones; (4) bones; (5) plough layer; (6) grey-brown sediment; (7) grey-brown sediment with concentration of burnt daub; (8) light grey-brown sediment

Обр. 4. Бята. Струпване на археологически материали в кв. O112

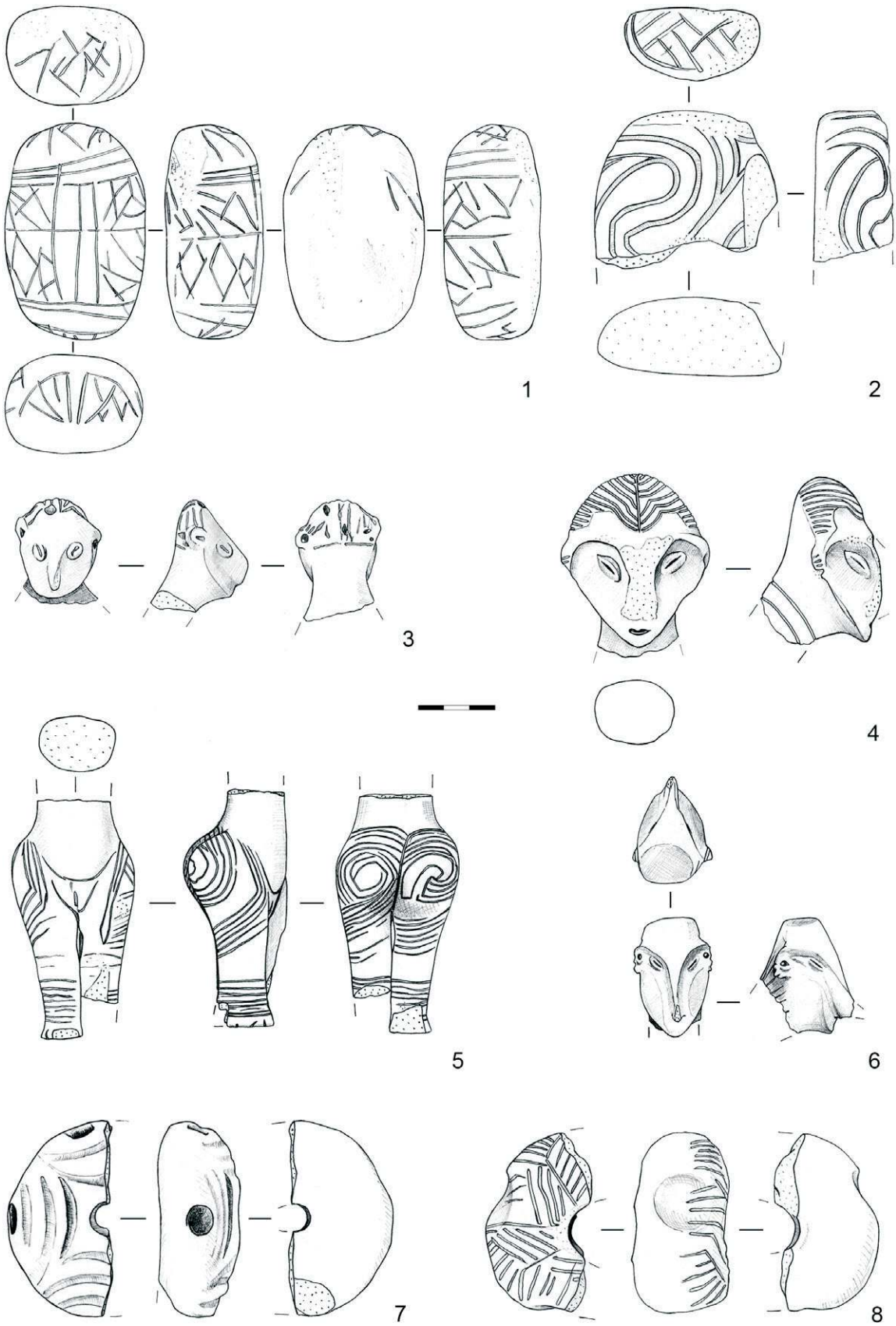
Fig. 4. Bata. Concentration of archaeological materials in sq. O112

Вероятно част от струпванията на археологически материали (като напр. това в кв. O122) маркират наличието на неолитни постройки, но сигурни запазени структури не бяха регистрирани. Вероятно някои от ямите с кръгло хоризонтално сечение, диаметър 0,40 – 0,50 м и сравнително равно дъно са били за дървени стълбове. Не се проследяват обаче повече от четири в редица (обикновено са по три). Като се има предвид това обстоятелство и фактът, че са само 0,30 – 0,40 м дълбоки (дълбочината им е приблизително колкото диаметъра) е възможно да се касае за масивни, но къси подпори, върху които е лежал дървеният под на сградите – на известна, но неголяма височина над скалистия терен, но не са изключени и други интерпретации.

Разкрити са общо 210 негативни структури, повечето сравнително плитки (дълбочина 0,25 – 0,35 м) и с минимално количество или без археологически материали в тях. В няколко ями са били поставени големи съдове-хранилища.

Данните за втория (от долу нагоре) хоризонт са малобройни. Най-ясно той е засвидетелстван от пода на отоплително съоръжение в кв. L132, който лежи върху около 0,30 м дебел културен пласт, както и от струпвания в линии 127-129. Към един по-късен етап (вероятно последния) се отнася и каменната структура в северния край на селището.

Керамичният материал е силно фрагментиран. Преобладават форми и украси, типични за късния неолит. Характерни са конични и конично-конични паници, често изцяло покрити отвън и отвътре с врязан орнамент. Обикновено те са на ниски цилиндрични или ниски и средновисоки слабо конични кухи столчета, също с врязана украса. Купите са предимно цилиндрично-конични с ниска

Обр. 5. Бъта. Керамични находки: 1-2 – предмети с врязани знаци; 3-6 – фрагменти от антропоморфни фигурки; 7-8 – „тежести“ с украса

Fig. 5. Bata. Clay artifacts: (1-2) objects with incised signs; (3-6) fragments of anthropomorphic figurines; (7-8) decorated "weights"

горна част, биконични или заобленобиконични, с дръжка между прелома и устието, която може да бъде с леко сплеснат издатък в горната си част. Горната им част често е украсена с канелюри. Сред украсата преобладава врязаната и канелираната, а мотивите са разнообразни. В някои случаи ясно личи бяла инкрустация. Срещат се и насечки по устието, набождания, ямички, релефни ленти.

Засвидетелствани са обаче както форми (лилиевидни паници, сложнопрофилирани купи), така и украса (графитна рисунка), които по-скоро се отнасят към ранния халколит. В някои случаи графитната рисунка повтаря позицията (като форми и място върху съда) и мотивите на канелираната украса.

Открити са 1515 находки (в тях не са включени над две хиляди кремъчни отломъка). Особено впечатление правят разнообразните антропоморфни фигурки, някои от които са с детайлна изработка и представени черти на лицето, дори с „прически" (обр. 5.3-6). Има и много добре оформени зооморфни фигурки с врязана украса. Интерес предизвикват два керамични предмета с овално сечение, върху които са врязани различни знаци – подобни на тези от халколитната епоха, които някои учени определят като протописменост (обр. 5.1-2). След керамичните артефакти най-многобройни са т. нар. „глинени тежести", някои с релефна украса по едната повърхност (обр. 5.7-8). Значително е и количеството на каменните сечива, предимно тесли.

Археологическото проучване показа, че се касае за едно от обичайните за късния неолит селища от разпръснат тип. Съществувало е по времето на финала на неолитната епоха и началото на халколита – вероятно около 5100 – 4800 г. пр. Хр.

Литература

Детев 1963: П. Детев. Летопис на Панагюрския край, II, 1963, 21 – 26.

Гоцев, Кацаров 2018: А. Гоцев, В. Кацаров. Теренни издирвания по трасето на преносен газопровод до Панагюрище и Пирдоп. – Археологически проучвания и разкопки през 2017 г. София, 2018, 624 – 627.

LATE NEOLITHIC – EARLY CHALCOLITHIC SETTLEMENT IN THE VARBISHKI DOL LOCALITY, VILLAGE OF BATA, PANAGYURISHTE MUNICIPALITY

Yavor Boyadzhiev, Kamen Boyadzhiev, Valeri Petrov

Summary

The rescue excavations in advance of the gas pipeline construction covered an area of 220 × 20 m in the eastern periphery of a large settlement from the end of the Neolithic and the beginning of the Chalcolithic (5100 – 4800 BC). The site is located in the Varbishki dol locality, between the villages of Bata and Banya.

Its northern border is marked by three parallel ditches, running NW to SE (figs. 1; 2). South of the southern one, a stone structure (base of a wall or embankment) was found.

We registered two building levels (fig. 3). Clusters of burnt daub, pottery, animal bones, and a few stones belong to the lower one. Two areas with a concentration of such clusters were visible in the southern and central part of the site. Most of them lie almost directly on the bedrock.

In one of these piles a high concentration of flints was attested, including 150 micro-cores, over 70 micro-borers and many miniature bladelets (fig. 4).

Two hearths were recorded (one next to a concentration of daubs and pottery), built almost directly on the bedrock. It is possible that all these remains are from collapsed buildings, but we could not establish their construction elements and outlines.

Over 200 negative features were excavated, usually quite small and shallow (0.25/0.35 m deep), with a low concentration of archaeological materials. Some were probably post-holes. Parts of big storage vessels were found in a few of them.

Several structures may be related to the second building level: a hearth in sq. L132 lying on top of a 0.30 m thick cultural layer, and some piles of materials. The stone structure was also built in the second building level, or later.

The finds are 1515: anthropomorphic and zoomorphic figurines, clay weights, stone, antler, bone and flint tools, and two objects with incised signs (fig. 5).

Yavor Boyadzhiev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, yavordb@abv.bg

Kamen Boyadzhiev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, kamenyb@abv.bg

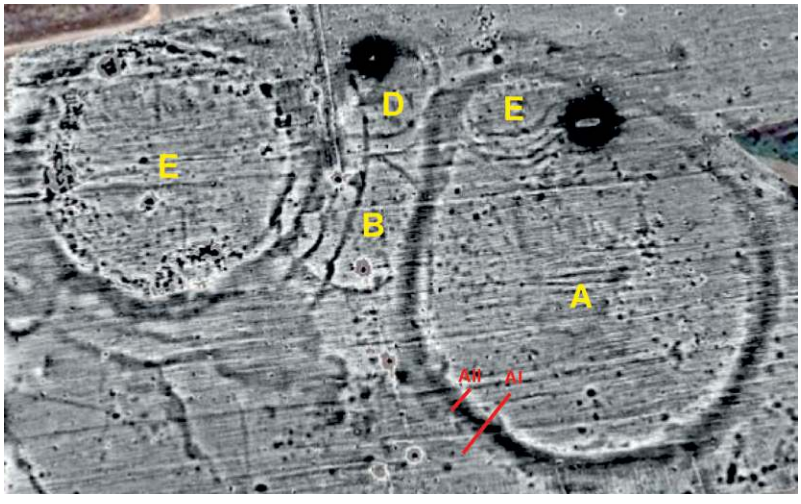
Valeri Petrov, Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 6A Moskovska Str., 1000 Sofia, petroff.v@abv.bg

№ 10. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА КОМПЛЕКСА ОТ КРЪГОВИ РОВОВЕ КАЗЛАЧА

Виктория Петрова, Тодор Вълчев

Основна цел на археологическите разкопки на комплекса от кръгови ровове Казлача през 2020 г. е получаването на предварителна информация за датировката, големината и характера на запълване на рова от най-голямата кръгова структура А. Проучването е реализирано в периода 13.09 – 24.09.2020 г. в рамките на проект, финансиран от Министерство на културата по програмата за предоставяне на целева финансова подкрепа за теренни археологически проучвания и теренна консервация. Научен ръководител е гл. ас. д-р Виктория Петрова (НАИМ – БАН). В проекта участва и Тодор Вълчев (РИМ – Ямбол).

Разкопките са концентрирани в югозападната част на структура А, където, напречно на линейната аномалия, са заложени два сондажа – AI и AII (обр. 1, 2). Сондаж AI попада в кв. Gg-9, Gg-10, Ff-10. Размерите му са 1,5 × 30,40 м, а дългата му страна е ориентирана в посока СИ – ЮЗ. Цял напречен разрез на структурата е направен чрез траншея с широчина 0,70 м пред западния профил на сондажа. Той показва, че кръгова структура А представлява съоръжение, състоящо се от ров и разположени от двете му страни ями (обр. 3.1). Общата широчина на съоръжението е 15 м, а максималната дълбочина 5,20 м, измерени на и от нивото на регистриране (обр. 3.2-3).

Обр. 1. Казлача. Геомагнитен план на кръговите структури с разположението на сондажи AI и AII

Fig. 1. Kazlacha. Magnetic plan of the circular ditches and the position of trenches AI and AII

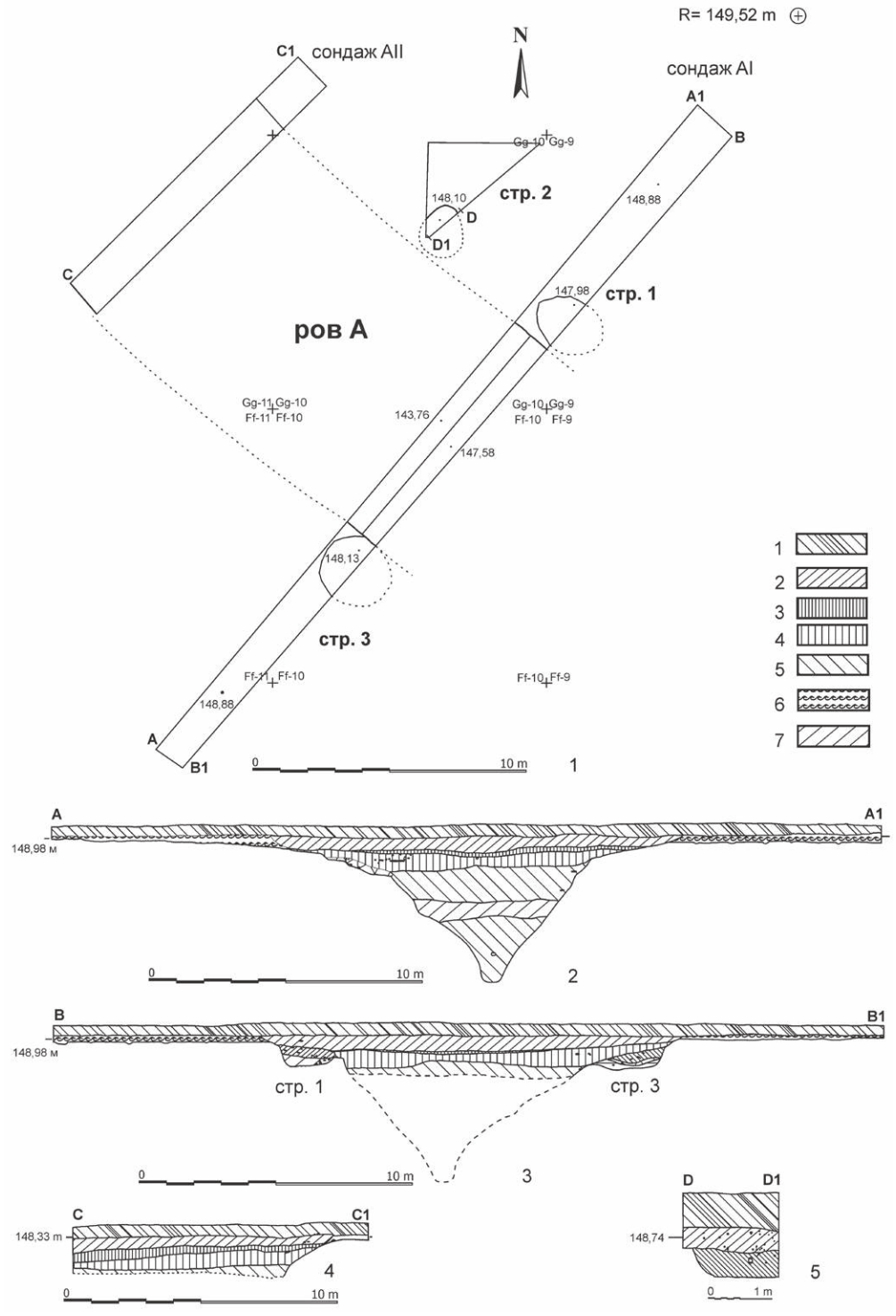
Ровът има обърнатоконична форма с широчина 9,80 м и дълбочина 4,90 м. Вътрешната му стена е по-стръмна, докато външната е по-полегата и в нея е оформена гърбица. Дъното е равно, със заоблени ръбове и широчина 0,80 м; установено е на дълбочина 5,70 м от повърхността – н.в. 143,76 м (обр. 3.2). От двете страни на рова в полегати участъци с широчина 3 до 4 м е разположена по една яма – структури 1 и 3 (обр. 3.1-3). Ямите имат вероятен диаметър около 2 м и са запълнени на два етапа.

Най-долната част на рова е запълнена с кафяв рохкав пласт с дебелина 2,40 м, примесен с въгленчета и миниатюрни мазилки. Погорният пласт е тъмносив рохкав и примесен с миниатюрни мазил-

Обр. 2. Казлача. Сателитна снимка на кръгова структура А с разположението на сондажи AI и AII

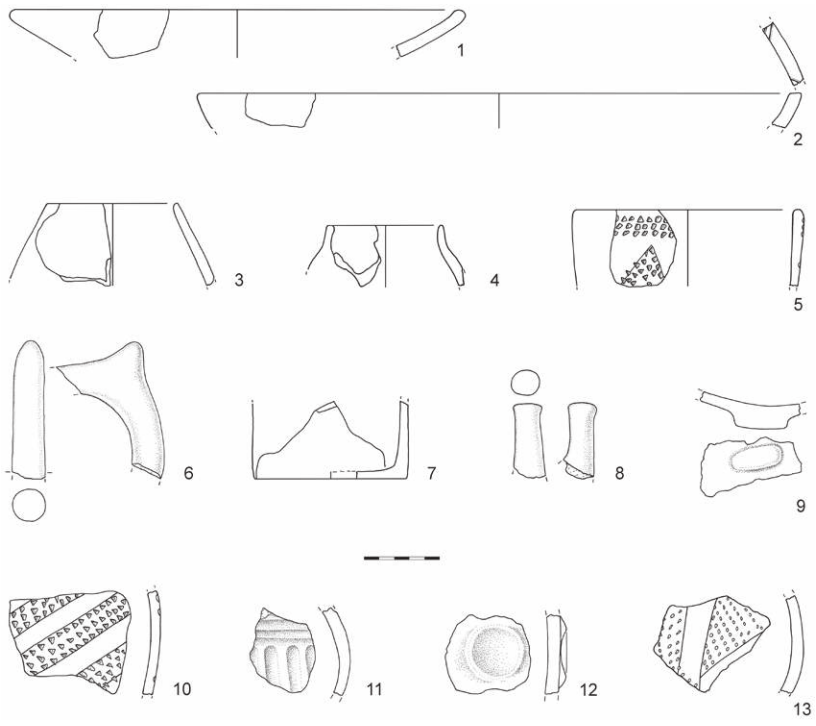
Fig. 2. Kazlacha. Satellite image of circular enclosure A and the position of trenches AI and AII

Обр. 3. Казлача: 1 – Хоризонтален план на археологическите сондажи; 2-3 – стратиграфски профили на сондаж AI; 4 – сондаж AII; 5 – структура 2. Легенда: 1 – сиво-кафяв пласт; 2 – сиво-черен плътен пласт; 3 – тъмнокафяв плътен пласт; 4 – светлокафяв рохкав пласт; 5 – тъмнокафяв рохкав пласт, примесен с мазилки; 6 – кафяв глинест пласт; 7 – тъмносив рохкав пласт, примесен с миниатюрни мазилки

Fig. 3. Kazlacha: (1) horizontal plan of the trenches; (2-3) stratigraphic profiles of trench AI; (4) trench AII; (5) feature 2. Key: (1) gray-brown layer; (2) gray-black solid layer; (3) dark brown solid layer; (4) light brown loose layer; (5) dark brown layer mixed with burnt daub pieces; (6) brown, clay layer; (7) dark gray, loose layer mixed with burnt daub pieces

ки. Дебелината му е 0,70 – 0,80 м. Отгоре лежи отново кафяв рохкав пласт с дебелина около 1,20 м. Погорният хомогенен светлокафяв и рохкав пласт с дебелина от 0,40 до 0,70 м покрива рова, външната яма, както и южния край на вътрешната яма. Той е покрит от тъмнокафяв плътен пласт с дебелина 0,15 – 0,20 м. Най-горният пласт от запълнителя на ров А е сиво-черен и плътен, примесен с въгленчета и миниатюрни мазилки. Дебелината му в централната част на съоръжението е 0,60 м, докато в периферията е около 0,10 м. Керамиката от този пласт е представена от дребни и средноголеми предимно стенни фрагменти с ерозирали повърхности. Ров А е покрит от сиво-черен рохкав пласт (орница) с дебелина 0,45 – 0,50 м.

Обр. 4. Казлача. Керамика от сондаж AI

Fig. 4. Kazlacha. Pottery from trench AI

Сондаж AII попада в кв. Gg-11, на около 12,50 м северозападно от сондаж AI. Размерите му са 12 × 1,5 м (обр. 3.1). В него са разкопани само най-горните пластове, запълващи рова, и е разкрита част от вътрешната му стена (обр. 3.4). Сондажът не е изцяло проучен; достигната е дълбочина около 1 м от повърхността.

Освен двата сондажа, пресичащи рова, е проучена и част от яма (структура 2), разположена в северозападната част на кв. Gg-10 (обр. 3.1). Тя е частично проучена (обр. 3.1, 3.5) и се намира от вътрешната страна на рова, идентично на разположението на другата вътрешна яма (структура 1). Запълнена е с тъмносив рохкав, примесен с миниатюрни мазилки, пласт и е покрита със сиво-черния плътен пласт. Разстоянието между двете вътрешни за рова ями е около 5 м.

Характеристиките на разкритите в двата сондажа керамика и находки датират ров А в началото на късния неолит в Тракия, а именно в периода Караново III. Радиовъглеродните дати го вместват в хронологическия интервал 5673 – 5554 cal BC. Част от най-характерните керамични форми са обърнатоконични паници (обр. 4.1-2), цилиндрични чаши с висока дръжка (обр. 4.7), купи (обр. 4.4), затворени гърневидни съдове (обр. 4.3, 4.5), крачета на съд (обр. 4.9), вертикални дръжки (обр. 4.6, 4.8) и др. Украсата е предимно набодена (обр. 4.10, 4.13), но се срещат и канелюри, и релефна (обр. 4.11-12).

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH AT THE KAZLACHA COMPLEX OF CIRCULAR DITCHES

Viktoria Petrova, Todor Valchev

Summary

In 2020, the archaeological research at the Kazlacha complex of circular ditches was concentrated in the southwestern part of circular structure A (figs. 1; 2). The cross section of the linear anomaly in trench AI showed that the circular structure A is 15.0 m wide and 5.20 m deep, measured at the point of detection (fig. 3.2-3). The structure consists of a deep ditch with steep walls, which in the top 1.50 – 2.0 m are slanting. It is between 3.0 m and 4.0 m wide. Two pits (features 1 and 3) were situated in the slanting part, close to the inner and outer side of the ditch (fig. 3.1, 3.3). The pits have a diameter up to 2.00 m and were filled in two stages.

The ditch has an inverted-conical profile 9.80 m wide and 4.90 m deep. The inner side is steeper while the outer side is slanting and in it a hump was formed. The bottom of the ditch is flat with rounded corners about 0.80 m wide. It

was reached at a depth of 5.70 m from the surface (143.76 m altitude) (fig. 3.2). The ditch was filled by three main layers. The topsoil layer covers it together with the two border pits.

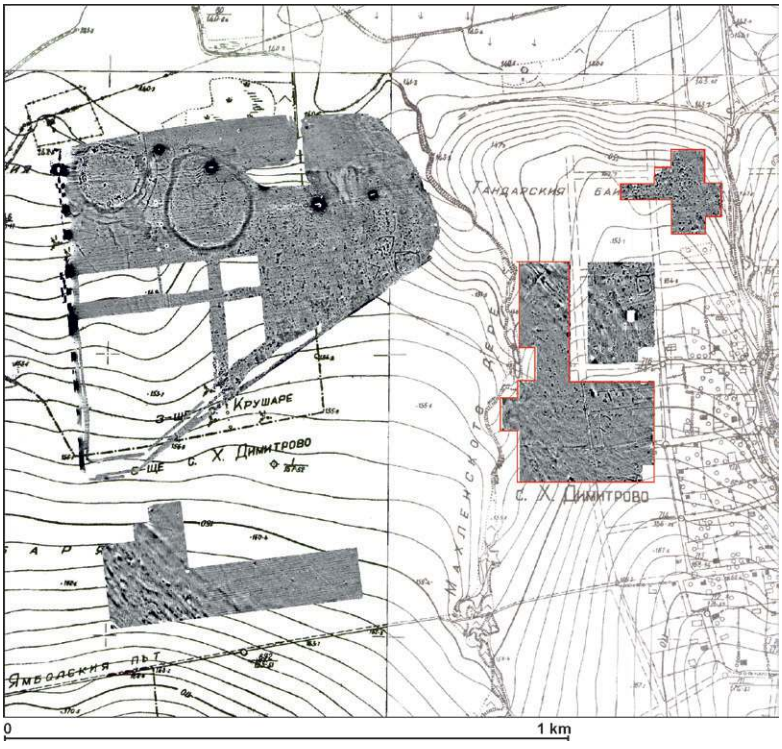
The characteristics of the pottery and the finds, found in the trenches, date ditch A to the beginning of the Late Neolithic in Thrace – the Karanovo III period. Radiocarbon dates place it in the timespan 5673 – 5554 cal BC. The more characteristic ceramic forms include inverted-conical bowls (fig. 4.1-2), cylindrical cups with high handles (fig. 4.7), bowls (fig. 4.4), closed pots (fig. 4.3, 4.5), legs from vessels (fig. 4.9), vertical handles (fig. 4.6, 4.8) etc. The decoration is mainly stabbed (fig. 4.10, 4.13), but also includes channels and reliefs (fig. 4.11-12).

Viktoria Petrova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, viki5rova@yahoo.com
Todor Valchev, Regional Museum of History – Yambol, 2 Byalo more Str., 8600 Yambol, tvvulchev@gmail.com

№ 11. ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ ДО С. ХАДЖИДИМИТРОВО, ЯМБОЛСКО

Виктория Петрова, Никола Тонков

Недеструктивното теренно археологическо проучване (геомагнитно картиране) на археологическия обект Хаджидимитрово се проведе в периода 20 – 30.10.2020 г. под ръководството на гл. ас. д-р Виктория Петрова (НАИМ – БАН). То представлява последния етап от няколкогодишните недеструктивни проучвания с основна цел установяване разположението, териториалния обхват и характеристиките на разкритите в региона археологически паметници (Зидаров и др. 2015, 8; Петрова, Тонков 2019; Петрова, Тонков 2020).

Обр. 1. Районът на Хаджидимитрово. Топографска карта с резултатите от магнитната градиометрия през 2020 г. (карта: Н. Тонков, П. Лещаков; по Зидаров и др. 2015, обр. 1; Петрова, Тонков 2019, обр. 2; Петрова, Тонков 2020, обр. 1)

Fig. 1. The area of Hadzhidimitrovo, topographic map with the results of magnetic gradiometry in 2020 (map: N. Tonkov, P. Leshtakov; after Zidarov et al. 2015, fig. 1; Petrova, Tonkov 2019, fig. 2; Petrova, Tonkov 2020, fig. 1)

Геомагнитното картиране е извършено от гл. ас. д-р Никола Тонков (НАИМ – БАН) и стажант-геофизик Драгомир Драгомиров (студент, СУ „Св. Климент Охридски“). Финансирането е осигурено от Министерството на културата на Република България по програма за предоставяне на целева финансова подкрепа за теренни археологически проучвания и теренна консервация.

Целта на проучването е да се очертаят южната и източната граници на праисторическия обект в м. Тандарски баир, при което окончателно да се изясни неговият териториален обхват. Положена е ориентирана по посоките на света план-квадратна мрежа, състояща се от общо 103 квадрата с размери 30 × 30 м. Полевите измервания са извършени с двойна конфигурация на флуксгейт градиометър GRAD 601 на фирмата Bartington, Англия.

Заложената апаратурна точност на уреда е 0,1 nT. Гъстотата на измерване е осем точки на м^2 (профили през 0,5 м, измервателни точки през 0,25 м). Средноквадратичната грешка от измерванията е 0,3 nT. Резултатите от полевите измервания са обработени с програмата ArcheoSurveyor на DW Consulting, Холандия.

В предвидената за проучване площ са разположени бензиностанция OMV и фотоволтаична централа. Секторът, попадащ югозападно от бензиностанцията, е условно обозначен като Западен и там би трябвало да се разкрие южната граница на обекта. Източно от фотоволтаичната централа е обозначен Източен сектор, чието картиране следва да разкрие източната граница на обекта.

Обр. 2. Районът на Хаджидимитрово. Сателитна карта с резултатите от магнитната градиометрия през 2020 г. (по Зидаров и др. 2015, обр. 1; Петрова, Тонков 2019, обр. 2; Петрова, Тонков 2020, обр. 1)

Fig. 2. The area of Hadzhidimitrovo. Satellite map with the results of magnetic gradiometry in 2020 (after Zidarov et al. 2015, fig. 1; Petrova, Tonkov 2019, fig. 2; Petrova, Tonkov 2020, fig. 1)

Резултати от геомагнитното картиране. В източния сектор са регистрирани голям брой (над 150) привидно хаотично разпръснати овални аномалии с нисък до среден интензитет (5 – 6 до 10 – 15 nT). Тези с размери до 1 – 2 м най-вероятно са предизвикани от негативни структури (ями). Регистрирани са и други, по-големи, 4 – 5 и повече метра. Те са десетина на брой, като някои от тях е възможно да са предизвикани и от струпване на отухлени мазилки. В източната периферия на сектора аномалии, подобни на описаните по-горе, практически липсват, като тук логично може да се очертае източната граница на обекта (обр. 1; 2). На юг очевидно структурите продължават под дворовете на Хаджидимитрово.

В западния сектор също се регистрирани подобни аномалии, но техният брой е многократно по-малък. В най-западните и южни измерени квадрати аномалии практически липсват. Няколкото аномалии с по-големи размери най-вероятно са предизвикани от съвременни намеси или плитко разположени геоложки смутители (обр. 1; 2).

Заключение. Археологическият обект Хаджидимитрово има обща площ около 500 дка. Той се простира от двете страни на Махленско дере, разположено непосредствено на запад от селото. В източна посока археологическите останки достигат до друго дере, пресичащо селото в посока С – Ю (обр. 1; 2). В северна посока обектът граничи със съвременен канал с посока И – З, а на северозапад – със съседния археологически обект Казлача. Южната граница на Хаджидимитрово се намира непосредствено на север от пътя Хаджидимитрово – Чокоба. Обектът е пресечен диагонално от АМ Тракия, от двете страни на която са изградени две бензиностанции и фотоволтаична централа.

До този момент от проучването са регистрирани три хронологически периода в развитието на археологическия паметник Хаджидимитрово. Най-ранен е късноенеолитният ямен комплекс от периода Караново IV. Той обхваща територията, разположена на запад от Махленско дере, където проучените ями имат сравнително висока концентрация. През финалния си етап ямният комплекс се измества в източна посока и се разполага между Махленско дере и второто дере, пресичащо селото.

Останки от късната желязна епоха (ями) са проучени в североизточната част на обекта, но със сигурност се срещат и в западна посока, на запад от Махленското дере. В североизточната част са регистрирани следи и от Ранното средновековие (землянка, пещ), които най-вероятно продължават и на юг (Петрова и др. 2019).

Литература

Зидаров и др. 2015: П. Зидаров, В. Петрова, К. Димитров, М. Круме. Магнитно картиране на археологически ландшафт в м. Казлача между с. Хаджидимитрово, Ямболско и Чокоба, Сливенско. – Археологически открития и разкопки през 2014 г. София, 2015, 868 – 870.

Петрова, Тонков 2019: В. Петрова, Н. Тонков. Геомагнитни проучвания на археологически обект при с. Хаджидимитрово, общ. Тунджа. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 721 – 722.

Петрова, Тонков 2020: В. Петрова, Н. Тонков. Геофизично проучване до с. Хаджидимитрово, Ямболско. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 348 – 352.

Петрова и др. 2019: В. Петрова, С. Бакърджиев, И. Илиев, Т. Вълчев, Я. Русев, Г. Илиев, Т. Дяков, Л. Тодоров, К. Митов, С. Цекова. Археологически обекти от късната желязна епоха и ранното Средновековие в местността Тандарски баир до село Хаджидимитрово, Ямболско. – В: T. Valchev (ed.). Studia in honorem Iliae Iliev: A jubilee collection dedicated to the 70th anniversary of Ilia Iliev (Bulletin of Regional Historical Museum in Yambol, vol. 9). Ямбол, 2019, 229 – 246.

GEOPHYSICAL SURVEY NEAR THE VILLAGE OF HADZHIDIMITROVO, YAMBOL DISTRICT

Viktoria Petrova, Nikola Tonkov

Summary

The magnetic mapping of the Hadzhidimitrovo archaeological site in 2020 represents the last stage of several years of non-destructive research with the main goal of establishing the location, territorial scope and characteristics of the archaeological sites discovered in the region. The results of the geomagnetic mapping in 2020 show the presence of a large number (over 150) of seemingly randomly scattered oval anomalies with low to medium magnitude (5 – 6 to 10 – 15 nT), concentrated in the eastern part of the studied area. Those measuring up to 1 – 2 m are most likely caused by negative features (pits). Other, larger (4 – 5 m and more), have been registered. It is possible that they are also caused by the accumulation of burnt daub pieces. In the eastern periphery of the sector, anomalies similar to those described above are practically absent, therefore we can assume, that this is the eastern boundary of the site. To the south, the features apparently continue under the modern village of Hadzhidimitrovo. Similar anomalies were also registered in the western sector of the studied area, but their number is considerably smaller. In the southern and westernmost measured squares, anomalies are practically absent. Several larger anomalies are most likely caused by modern interventions or shallow geological disturbances (figs. 1; 2). In conclusion, it can be noted that the archaeological site at Hadzhidimitrovo has a total area of about 50 ha. It stretches on both sides of Mahlensko dere, located just west of the village. Three chronological periods in the development of the archaeological monument have been registered – the Late Neolithic pit complex from the Karanovo IV period, as well as remains from the Late Iron Age (pits) and the Early Middle Ages.

Viktoria Petrova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, viki5rova@yahoo.com

Nikola Tonkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, tonkov_n@hotmail.com

№ 12. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ЦЕНТЪР ЗА ОБРАБОТКА НА КРЕМЪК (ОБЕКТ А1/1) ДО С. БЕЛОГРАДЕЦ, ВАРНЕНСКО

Виктория Петрова, Евгения Найденова, Станимира Танева

Археологическият обект А1/1 при км 83+750 – 83+900 се намира в южната част на платото Стана на н. в. 400 м (обр. 1). Попада в землището на с. Белоградец, общ. Ветрино, обл. Варна, и е проучен във връзка с проекта „Разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз“ ЕАД паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница“, етап „Линейна част“ – Подетап Б.

Археологическото проучване е проведено в периода 1.06 – 5.07.2020 г. за 22 работни дни. Научен ръководител е гл. ас. д-р Виктория Петрова (НАИМ – БАН), заместник-ръководител е д-р Евгения Найденова (ИМ – Оряхово). В екипа участват: д-р Станимира Танева, Виктория Халева, Стоянка Асенова, Тодор Вълчев, Любомир Тодоров и Владимир Василев.

Археологическият обект представлява център за обработка на кремък, съществувал в началото на V хил. пр. Хр. Общата стратиграфска картина представя следните четири отделни единици, покриващи стерилната основа (от долу нагоре):

- Стерилна основа. Денивелацията ѝ е около 1 м от югоизток на северозапад. В южната част е установена на 0,60 – 0,70 м от повърхността и е представена от жълта мека глина. В северната част на обекта представлява плътен светлокафяв пласт и се намира на около 1 м от повърхността.

- Светлокафяв пласт, примесен с единични мазилки. Дебелината му е 0,30 – 0,35 м. Той покрива стерилната основа и в него са разкрити археологическите структури.

- Тъмнокафяв плътен пласт. Дебелината му е 0,30 – 0,40 м и съдържа много кремъчни конкреции, както и единични фрагменти от керамични съдове.

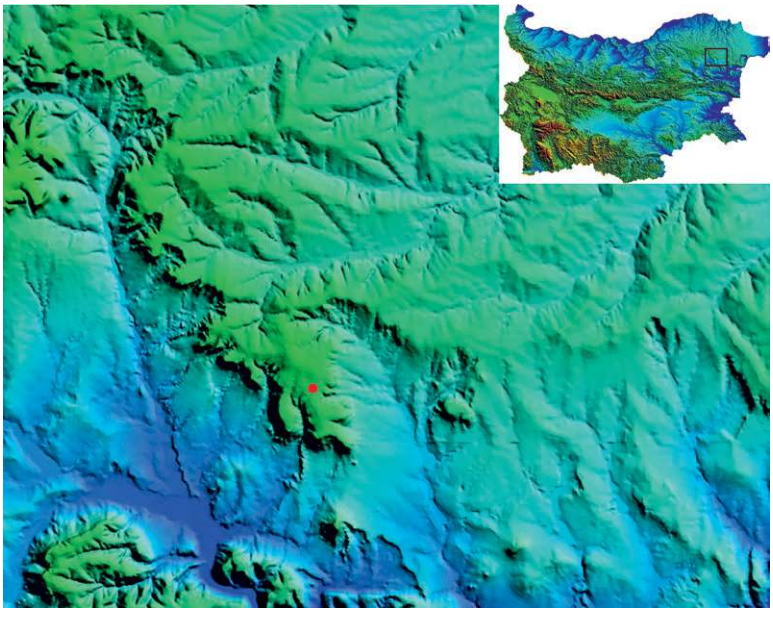
- Сиво-кафяв рохкав пласт. Повърхностен пласт с дебелина около 0,30 м (орница).

Проучените 15 археологически структури са представени от 13 ями и две струпвания от опожарени деструкции (обр. 2.1). Групирани са в две отделни концентрации, разположени в южната и северната част от обекта на разстояние около 40 м.

Ямите в южната, най-висока част на обекта, са свързани с обработката на кремъчни суровини и в тях са установени почти всички последователни етапи на производствения процес (обр. 2.5). Отворите им са кръгли или овални с размери от 1,50 до 8 м. Стените им са полегати, а дъната неравни. Дълбоки са от 0,55 до 1 м. Някои от тези ями са вкопани в хоризонтални нива от разпръснати без определен ред кремъчни конкреции със следи от обработка (обр. 3.1, 3.12).

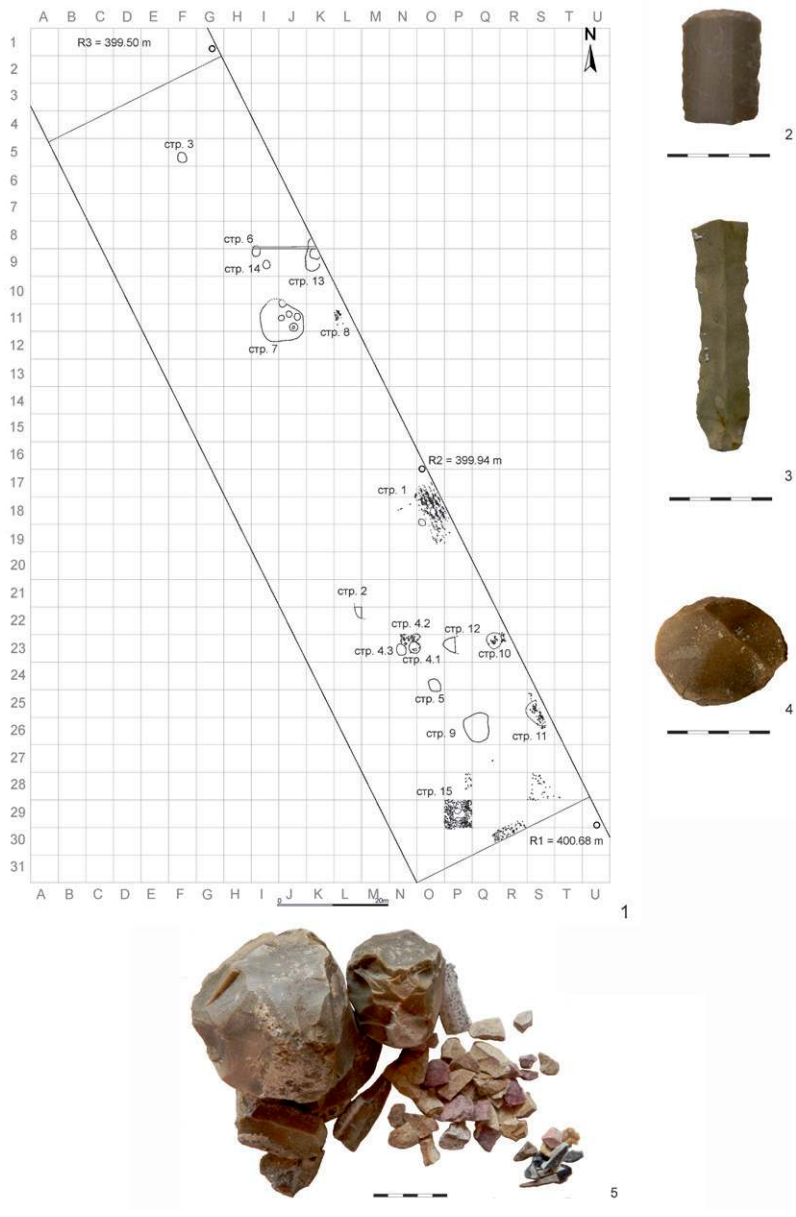
Кремъчни артефакти са разкрити и в самите ями (обр. 2.2-4). Сред тях са регистрирани сравнително малко ядра, предимно за отломъци, част от които с кора и по-големи размери (до 0,15 м дължина). При ретушираните форми преобладават стъргалките върху отломъци и пластини, малко количество ретуширани пластини и пластини с излъскване. Трябва да се отбележи и голямото количество малки отломъци под 2 и 1 см и люспи от ретуш, намерени в една от ямите.

Структурите от средната част на обекта представляват концентрации от опожарени деструкции. На дълбочина 0,50 м под тях също са

Обр. 1. Белоградец. Местоположение на археологическия обект

Fig. 1. Belogradets. Location of the archeological site

Обр. 2. Белоградец: 1 – общ план на археологическите структури; 2-5 – кремъчни артефакти

Fig. 2. Belogradets: (1) plan of the archeological features; (2-5) flint artifacts

разкрити хоризонтално разположени кремъчни конкреции, което предполага, че отново става дума за място, определено за обработка на кремъчен материал.

Ямите от най-ниската северна част се различават по съдържание от другите. Имат повече деструкции и по-малко кремъчни артефакти, поставени заедно с керамични фрагменти, животински кости. В непосредствена близост до една от тези ями е открито масивно кремъчно ядро за отломъци с частично запазена кора. Сред кремъчния материал са регистрирани голямо количество отломъци, следвани от няколко ядра.

По-голямата част от керамичните фрагменти, намерени в ямите, представят черти, характерни за периода на ранния халколит. Сред тях са лилиевидни паници, столчета, купи и други фрагменти, украсени с врязана или шахматна украса (обр. 3.3-4, 3.8-9, 3.11). Същевременно се срещат и специфични за късния неолит елементи: канелюрна, набодена или релефна украса, разположени върху купи и гърневидни съдове (обр. 3.2, 3.5-6, 3.7, 3.10). Ето защо, този център за обработка на кремък вероятно се е развивал по време на прехода от късния неолит към ранния халколит или маркира самото начало на ранния халколит в региона. Повечето радиовъглеродни дати вместват съществуването му в хронологическия период 4948 – 4722 cal BC, като една дата прави изключение и се отнася към раннохалколитния период: 4616 – 4455 cal BC.

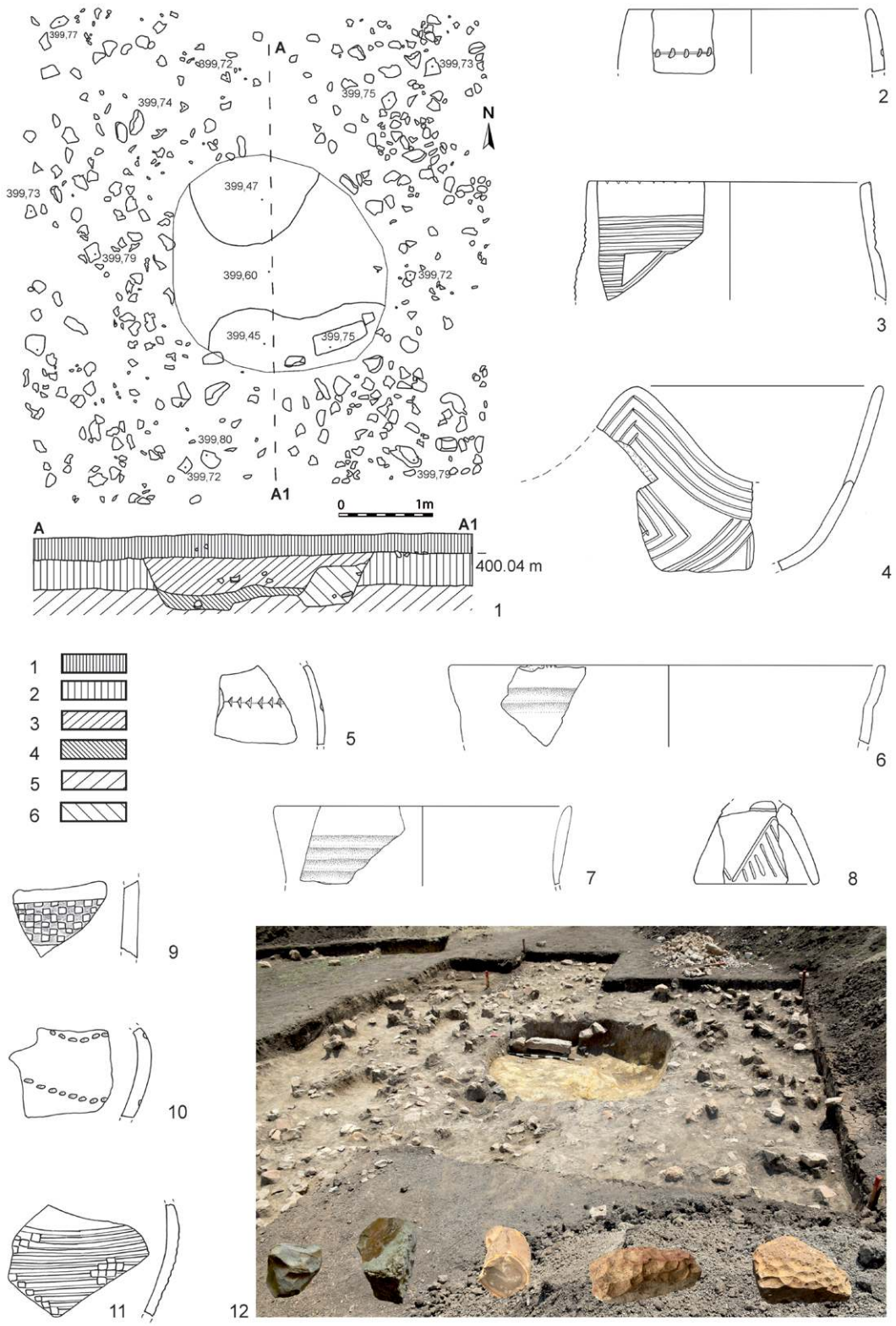
ARCHAEOLOGICAL RESEARCH AT A FLINT PROCESSING CENTER (SITE A1/1) NEAR THE VILLAGE OF BELOGRADETS, VARNA REGION

Viktoria Petrova, Evgenia Naydenova, Stanimira Taneva

Summary

The archaeological site A1/1 is located in the southern part of the Stana plateau, at an altitude of 400 m (fig. 1). It is a center for flint processing, which existed in the beginning of the 5th Millennium BC. In the stratigraphic sequence four layers were registered (listed from the bottom): a light brown solid layer 0.30 – 0.35 m thick, mixed with miniature burnt daub pieces, in which the archaeological structures have been discovered; dark brown solid layer (0.30 – 0.40 m thick) and gray-brown loose (surface) layer (0.30 m thick).

In the southern part of the site, pits related to the processing of raw flint materials have been studied and almost all successive stages of the production process have been identified in them (fig. 2.5). Some of these pits are dug in levels of scattered flint nodules with traces of processing (fig. 3.1, 3.12).

Обр. 3. Белоградец: 1 – структура 15, хоризонтален план и стратиграфски профил; 2-11 – керамика; 12 – структура 15, етап от проучването. Легенда: 1 – тъмнокафяв плътен пласт; 2 – светлокафяв плътен пласт, примесен с миниатюрни мазилки; 3 – сиво-кафяв плътен пласт; 4 – кафяв рохкав пласт; 5 – стерилна основа; 6 – кафяво-сив плътен пласт

Fig. 3. Belogradets: (1) Horizontal plan and stratigraphic of profile feature 15; (2-11) pottery; (12) feature 15 during excavation. Key: (1) dark brown solid layer; (2) light brown solid layer mixed with miniature burnt daub pieces; (3) gray-brown solid layer; (4) brown loose layer; (5) sterile layer; (6) brown-gray layer

Flint artefacts have also been discovered in the pits (fig. 2.1-4). These include cores (mainly for flakes), end-scrapers on flakes and blades, a small amount of retouched blades, polished blades, small fragments of flakes and retouching flakes.

The pits in the lowest, northern part contain more burnt daub and fewer flint artefacts. Among the flint material, a large number of fragments were found, followed by several cores.

The ceramic fragments represent shapes and ornamentation typical of the Early Chalcolithic, but there are also elements typical of the Late Neolithic period (figs. 3.2-4, 3.5-11). Therefore, the flint processing center near Belogradets most likely marks the transition from the Late Neolithic to the Early Chalcolithic or the beginning of the Early Chalcolithic in the region. The radiocarbon dates place its existence between 4948 – 4722 cal BC, with one exception referring to the Early Chalcolithic period: 4616 – 4455 cal BC.

Viktoria Petrova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, viki5rova@yahoo.com
Evgenia Naydenova, Museum of History – Oryahovo, 13 Vasil Levski Str., 3300 Oryahovo, evgenia_ar@abv.bg
Stanimira Taneva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, stanimira.taneva@gmail.com

№ 13. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В СЕВЕРОИЗТОЧНАТА ПЕРИФЕРИЯ НА ПЛОСКАТА СЕЛИЩНА МОГИЛА В ПЛОВДИВ

Росица Миткова, Мария Гюрова

Теренът се локализира в Северна индустриална зона на гр. Пловдив. Попада в североизточната периферия на Плоската селищна могила (обр. 1), но извън нейната защитената зона. Във връзка с ново строителство през 2015 и 2018 г. е проучвана нейната периферия (Детев 1960; Вандова и др. 2016; Миткова 2019).

Археологическият обект попада в западната част на Горнотракийската морфоструктурна област (Канев 1989). По надморска височина и морфографски тип територията е в низинния релеф на страната. Геоморфоложката и седиментоложка характеристика на обекта е изготвена от Р. Кендерова в рамките на проучването.

В геоложко отношение районът е изграден от алувиални (речни) кватернерни наслаги. Теренът попада в крайна периферия на заливна територия – края на заливна тераса на р. Пясъчник или периферията на нейния наносен конус, образуван преди вливането ѝ в р. Марица. Възможно е в близост да е имало канал на р. Пясъчник върху наносния му конус.

След оттегляне на водите (в малко по-сухи климатични условия) територията се е развила като надзаливна тераса.

Спасителните археологическите разкопки се проведоха върху площ от 175 м^2 след приключило през месец август археологическо наблюдение. Изкопните дейности, са свързани с изграждането на сграда за обществено обслужване – магазини, офиси и полуподземен гараж.

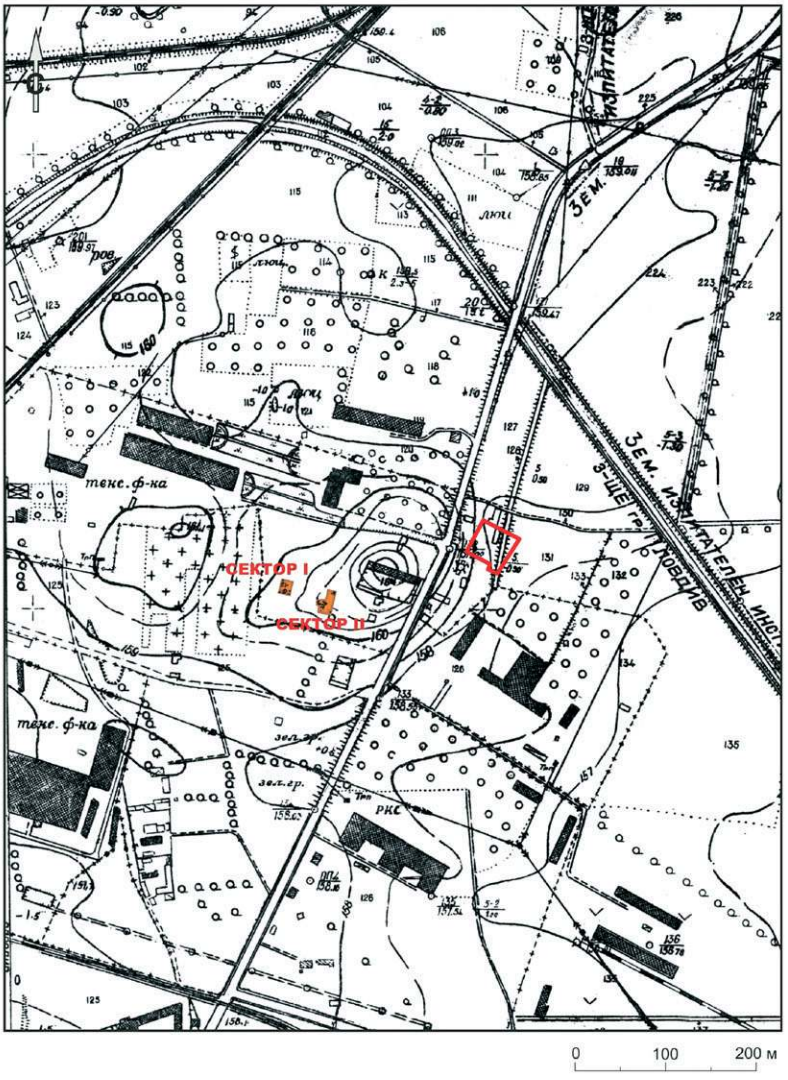
Денивелацията от запад на изток на съвременния терен в южната част на обекта е 3,36 м (161,55 – 158,19 м), а в северната – 3,23 м (161,39 – 158,16 м). Обектът е многослоен (обр. 2). Културните напластявания са нарушени в значителна степен от действието на природни фактори и антропогенна дейност. На различна дълбочина са регистрирани три подови нива, ями и вкопавания от различни исторически периоди. С единични керамични фрагменти на обекта са представени следните периоди: късен неолит, ранна бронзова епоха, КЖЕ, Античност, Възраждане. Преобладават археологическите материали от ранния халколит, култура Марица. Най-близките паралели на керамичния материал са от Яса тепе край Белащенска река (Katsarov 2003), Златитрап, Кукова могила при Дуванли, Юнаците и др.

Интерес представлява едно голямо вкопаване, регистрирано в южния профил на строителния изкоп под № 6 (обр. 3). В горната част има широчина 3,95 м, към основата се стеснява до

2,42 м, дълбочината, регистрирана в южния профил, е 2,17 м (157,73 – 155,561 м). Ясна е западната граница на структурата, установена на дъното на строителния изкоп. Има посока С – Ю. Структурата е вкопана в светлокафяв глинест седимент с по-тъмни включения, без археологически материали. На север се проследява в продължение на 2,80 м. В кв. В4 и С4 е регистрирана под № 9. Източната граница, маркирана от пясъчна ивица, не е така отчетлива. Структурата има трапецовидно напречно сечение. Запълнителят е тъмносив глинест седимент. Съдържа спорадични буци от опалени безформени мазилки с различен цвят, животински кости, керамични фрагменти с черен, кафяв и сиво-кафяв цвят, както и дребни въглени.

При разчистване и престъргване на терена на ниво 155,933 м в югозападната част на имота в светлокафявия глинест седимент без археологически материали се разкри част от жилище, което беше проучено частично (обр. 4). Има форма близка до правоъгълник със заоблени ъгли и размери: ширина 4,35 м (С – Ю); разкрита дължина 3,17 м (И – З).

Находките от обекта са малко и фрагментирани. Открити са части от хромелни камъни, каменни оръдия, фрагменти от керамични

Обр. 1. Плоската могила. Могилата и проучваният терен (източно от Брезовско шосе)

Fig. 1. Tell Ploskata mogila. The tell and the excavated area (east of Brezovsko shose)

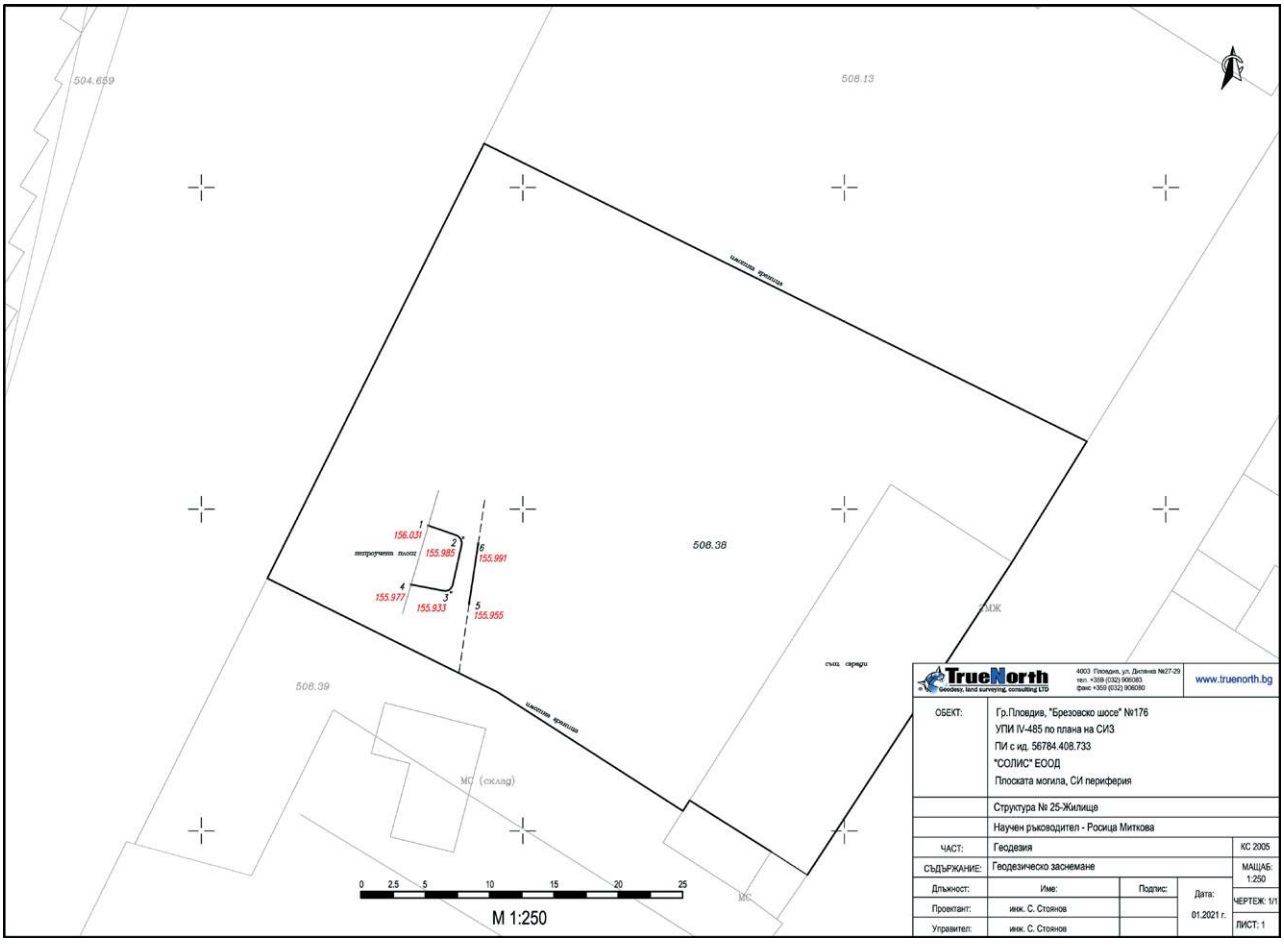
Обр. 2. Плоската могила. Проучваният обект, поглед от изток

Fig. 2. Tell Ploskata mogila. The archaeological site – view from east

Обр. 3. Плоската могила. Структури 6 и 6а

Fig. 3. Tell Ploskata mogila. Features 6 and 6a

Обр. 4. Плоската могила. План на разкритата част от жилище (структура 25) със западната граница на структура 6

Fig. 4. Tell Ploskata mogila. Layout of the excavated part of the house (feature 25) with the western border of feature 6

антропоморфни фигури и масичка, керамично топче, керамичен предмет с неясно предназначение, накит от черупка на средиземноморска мида (*Glycymeris* sp.), кремъчни артефакти.

Кремъчната колекция е малочислена (19 артефакта) и се отличава от ансамбъла, открит през 2015 г. В суровинно отношение артефактите са разнообразни. За отбелязване е масивен разкриващ отломък от суровина тип Избегли, която очевидно е била в полезрението на местното население.

Сред артефактите има два (от кв. С4) със следи от силен термичен импакт/шок – единственото ядро в колекцията и една пластина. Експериментите и наблюденията показват, че предполагаемата температура на горене, засегнала артефактите е около и над 600° С. (Gurova et al. 2020).

Колекцията съдържа две оръдия (фрагментирана стъргалка и пластина с еднолатерален ретуш), девет пластини (пет основни, три средни и един върхов фрагмент), шест отломъка, един неопределим фрагмент и едно едноплощадково ядро за пластини. Няма недвусмислено диагностични артефакти или серии такива, които да насочват към културно-хронологически контекст.

Свидетелство за производствена дейност вероятно от Античността са открити два къса стъклена маса – тъмнозелен смалт, разкрити в горната част на западния профил.

Археологическото проучване на парцела дава възможност да се уточни границата на селищната могила от североизток – изток.

Има данни, че в Античността река Марица е плавателна. Несъмнено и преди това тя е важна транспортна артерия, по която се осъществяват контакти с близки и по-далечни части на древния свят, разменят се стоки, суровини и идеи.

Литература

Вандова и др. 2016: В. Вандова, Р. Миткова, Т. Стефанова, М. Гюрова. Спасителни археологически проучвания до Плоската могила в кв. Филипово, Пловдив през 2015 г. – Археологически открития и разкопки през 2015 г. София, 2016, 94 – 97.

Детев 1960: П. Детев. Селища от бронзовата и желязната епоха в Пловдив. – Археология, 1960, 2, 49 – 52.

Канев 1989: Д. Канев. Геоморфология на България. София, 1989.

Миткова 2019: Р. Миткова. Археологическо наблюдение на строителен обект върху „Плоската могила", ул. „Брезовско шосе" № 176, гр. Пловдив. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 768 – 769.

Gurova et al. 2020: M. Gurova, P. Andreeva, A. Nikolov, B. Barbov, M. Kostadinova-Avramova. Heat alterations of flint artefacts: archaeological evidence, experiments and analyses. – Bulgarian e-Journal of Archaeology, 2020, 10.1, 111 – 141.

Katsarov 2003: G. Katsarov. Earlier Chalcolithic Decorated Pottery from Plovdiv – Yasa Tepe Tell. – In: L. Nikolova (ed.). Early Symbolic Systems for Communication in Southeast Europe (BAR International Series 1139). Oxford, 2003, 209 – 239.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE NORTHERN PERIPHERY OF TELL PLOSKATA MOGILA IN PLOVDIV

Rositsa Mitkova, Maria Gurova

Summary

The site is located in the northern industrial zone of Plovdiv. It is part of the north-east periphery of tell Ploskata mogila (fig. 1). In 2015 and 2018, due to construction works, parts of the tell have been excavated.

The geomorphology and sedimentology of the site have been analysed by R. Kenderova. The geology of the site consists of alluvial quaternary deposits. A silty-like layer was found near the occupational part of the site and suggests the presence of a river.

The site is heavily disturbed by bioturbations and construction works and consists of several layers (fig. 2). At different levels, three occupational horizons, as well as pits and cuts have been identified. The pottery assemblage dates to the Late Neolithic, Early Bronze Age, Late Iron Age, Roman period and Bulgarian National Revival.

Two glass pieces of were found in the upper layers of the western profile, dating to the Roman period.

In the south profile of the trench, a rampart was found (fig. 3), which most likely had a defensive function.

In the western part of the site, a building (house) was identified, which was partially explored via small trench (fig. 4).

Overall, the findings from this archaeological site are limited: fragments from a mortar, stone tools, anthropomorphic figurines, lithics, and a shell (*Glycymeris sp*).

The lithic assemblage is small. A core and a flake found in square C14 were subject to fire. The estimated temperature of the fire is around 600° C. One of the flakes comes most likely from the flint sources of Izbegli. None of the lithics can be dated to a certain period.

The archaeological excavation made it possible to identify the periphery of the tell in its north-eastern part and yielded an assemblage, which give us valuable information about Plovdiv's first occupants.

Rositsa Mitkova, Regional Archaeological Museum, Plovdiv, 1 Saedinenie Square 4000 Plovdiv, rosi.mitkova@gmail.com
Maria Gurova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2, Saborna Str., 1000 Sofia, gurova.maria@gmail.com

№ 14. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ КЪСНАТА ПРАИСТОРИЯ, БРОНЗОВАТА, ЖЕЛЯЗНАТА, КЪСНОАНТИЧНАТА И СРЕДНОВЕКОВНАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА ЧИРПАН

Петър Лещаков, Владислав Тодоров, Никола Тонков, Данаил Огнянов

През 2020 г. по договор между ДП „Национална компания „Железопътна инфраструктура“ и НАИМ – БАН, се извърши предварително археологическо проучване на обект 5 в железопътен участък Оризово – Михайлово, землище на гр. Чирпан, общ. Чирпан, обл. Стара Загора. То е реализирано в периода 01.09 – 30.09.2020 г., от екип с научен ръководител П. Лещаков (НАИМ – БАН), В. Тодоров (ИЕМПАМ – БАН) – заместник-ръководител, гл. ас. д-р Никола Тонков (НАИМ – БАН) – геофизик, инж. Н. Колев – геодезист и членове: Нанси Маринова (ИМ – Чирпан) и Йорданка Илиева – археолози, и двама стажанти.

Обектът се локализира на около 2,7 км СИ от гр. Чирпан, на левия бряг на плитко сухо дере. Регистриран е при теренно издирване по трасето на новопроектираната железопътна линия през 2016 г. (Лещаков, Самичкова 2017, 658 – 659). Разположен е върху склон със западно изложение, ограничен от север, запад и юг от плитки дерета. Археологически материали от късната праистория до Средновековието се откриват по цялата тераса на площ от 73 дка.

В началото на проучването е направено тахиметрично заснемане на терена и е отложен сервитутът на железопътното трасе, който в тази част е с ширина 32 – 38 м и засяга около 5,3 дка от площта на обекта. За нуждите на геофизичното проучване е проектирана и положена план-квадратна мрежа с размери на клетката 30 × 30 м, ориентирана северозапад – югоизток с цел максимално покритие, съобразено с конфигурацията на терена. В границите на сервитута и непосредствено около него е извършено геомагнитно картиране на площ от 13,4 дка. В резултат на проучването са регистрирани голям брой аномалии с различна форма и размери, свидетелстващи за активно обитаване на терена в древността (обр. 1).

В границите на предвидената за археологически разкопки площ е отложена план-квадратна мрежа, със страна на квадрата 5 м, ориентирана по географските посоки. Съобразено с нея са заложени 17 сондажа с обща площ 395 м^2. Регистрирани и изцяло или частично проучени са 48 археологически структури – останки от сгради, термични съоръжения, вкопавания и др. Те се отнасят към следните епохи:

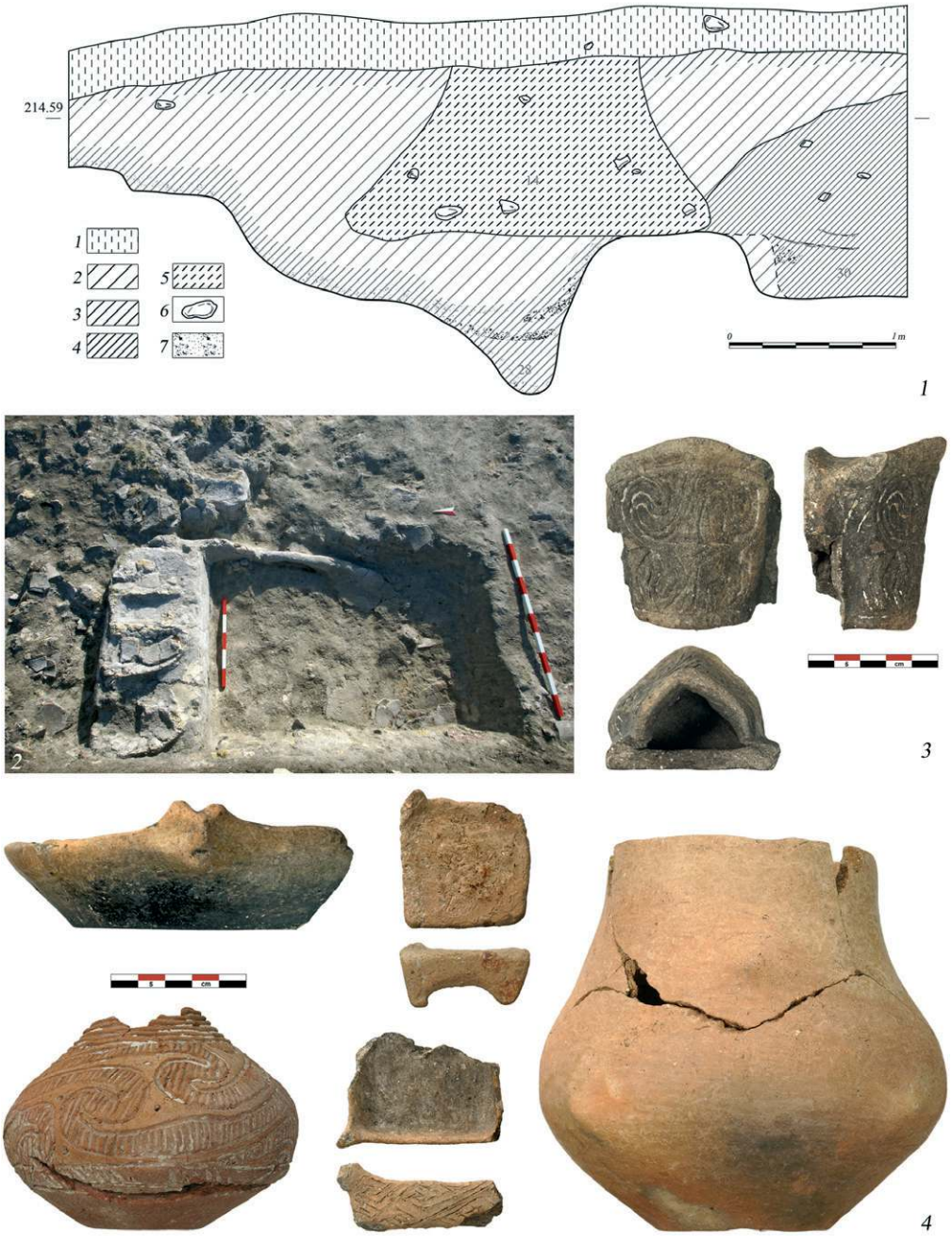

Обр. 1. Чирпан. Резултати от геомагнитното картиране на обекта и план на проучените през 2020 г. археологически сондажи

Fig. 1. Chirpan. Results of the geomagnetic mapping of the site and a layout of the test trenches, excavated in 2020

Късен неолит. Преотложени археологически материали, отнасящи се към периода Караново IV, се откриват в запълнителя на по-късни вкопавания, попадащи в централната и югоизточната част на обекта. На този етап на проучване не са регистрирани структури от втората половина на VI хил. пр. Хр. Вероятно в основата на културния пласт има ниво или единични структури, отнасящи се към разглеждания период, от които произхождат откритите нестратифицирани къснонеолитни останки.

Ранен халколит. По данни от геомагнитното изследване в рамките на сервитута попадат осем крупни аномалии с неправилна правоъгълна форма (обр. 1), интерпретирани като останки от опожарени сгради от етапа на ранния халколит (Караново V). Две от тях са проуче-

Обр. 2. Чирпан. Съоръжения и находки от ранния халколит: 1 – сондаж 10, южен профил. 2 – сондаж 1, структура 5.1 – съоръжение за обработка на зърнени култури; 3 – керамичен модел на пещ/жилище; 4 – керамични съдове и предмети. Легенда: 1 – хумус, 2 – светлосива рохка пръст, 3 – сива пръст, 4 – тъмносива пръст, 5 – сиво-черна пръст, 6 – камък, 7 – овъглена органика

Fig. 2. Chirpan. Installations and finds from the Early Chalcolithic: (1) trench 10, south profile; (2) trench 1, feature 5.1 – an installation for processing cereals; (3) a ceramic model of an oven/building; (4) ceramic vessels and objects. Key: (1) humus layer; (2) light grey loose sediment; (3) grey sediment; (4) dark grey sediment; (5) grey-black sediment; (6) stone; (7) carbonated organic matter

ни частично в сондажи 1 и 4. Установи се наличието на две нива на обитаване, горното от които е значително нарушено от земеделската обработка на терена и вкопавания от по-късни периоди. Към по-ранното принадлежи постройка (стр. 5), деструкциите от която са образували пласт със значителна дебелина. Добре запазено глинобитно съоръжение за обработка на зърнени култури (обр. 2.2), както и откритите около него множество фрагменти от дебелостенни съдове, дават индикации за уседналост и продължително обитаване. Разкрити са също голям брой фини керамични съдове, предмети (обр. 2.3-4) и оръдия на труда. Керамичният комплекс се характеризира с многообразие на формите

Обр. 3. Чирпан. Керамика от КБЕ от сондаж 6

Fig. 3. Chirpan. Late Bronze Age pottery from trench 6

Обр. 4. Чирпан. Яма от КЖЕ с депониран на дъното скелет на кон, структура 31.1, сондаж 2

Fig. 4. Chirpan. Late Iron Age pit with a horse skeleton at the bottom, feature 31.1, trench 2

и украси, изпълнени чрез врязана, графитна, релефно-пластична и др. техники.

В сондаж 10 са проучени части от трасетата на две успоредни линейни вкопани структури (обр. 2.1), отнасящи се към ранния халколит.

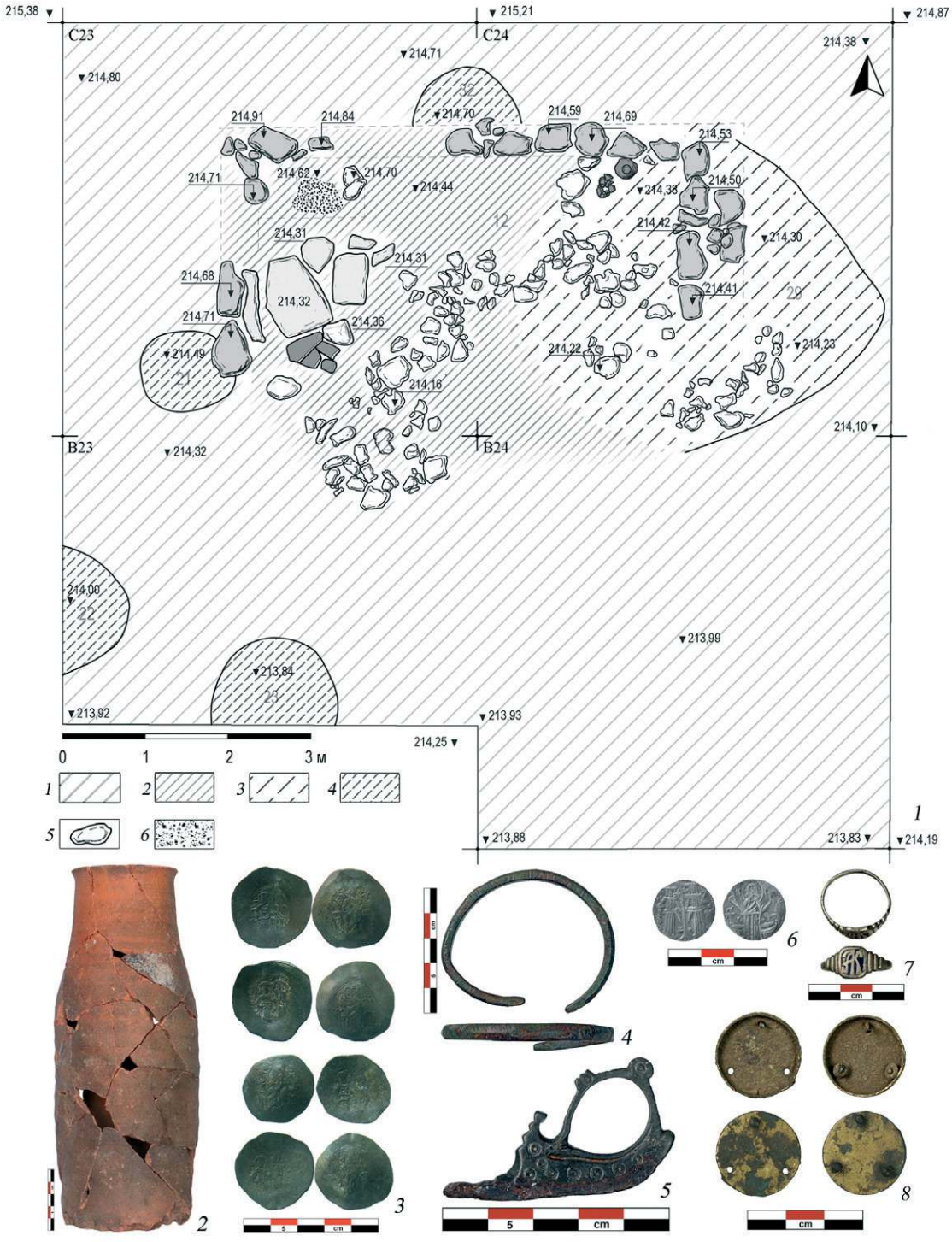
Късна бронзова епоха. В централната част на проучваната площ е разкрито ниво на обитаване отнасящо се към КБЕ. В сондаж 6 е регистриран пласт с дебелина 0,30 – 0,40 м и висока концентрация на едри фрагменти от керамични съдове със специфични за епохата форми и декорации (обр. 3). На този етап не са разкрити структури, свързани с разглеждания период.

Късна желязна епоха. Периодът е представен основно от негативни структури, включващи два рова и няколко ями. Регистрираните при геомагнитното картиране линейни аномалии са проучени частично в границите на сондажи 2 и 3 (обр. 1). В запълнителя на структурите са открити характерни за епохата фрагментирани съдове. В една от ямите (30.1), разкрита на дъното на единия ров, е депониран скелет на кон в анатомичен ред с отрязани и поставени до тялото крака (обр. 4). В орницата са открити и две бронзови монети на Филип II (359 – 336 г. пр. Хр.) и Бизанте (300 – 200 пр. Хр.)[1], които потвърждават предварителните наблюдения върху керамичния материал от проучените структури и отнасянето му към периода IV – III в. пр. Хр.

Късна античност. На този етап не са регистрирани структури от епохата. Тя е представена с единични фрагменти от керамични съдове и четиринадесет късноримски и късноантични монети (IV – V в. сл. Хр.). Открити са дребни бронзови номинали, отнасящи се към монетосеченето на Диоклециан, Констанций II, Аркадий, Теодосий II, Маркиан и Лъв I.

Средновековие (XII – XIII в.). Към периода се отнасят останки от четири постройки с каменна архитектура, четиринадесет ями и един гроб. Сградите се локализират в централната и източната част на обекта (сондажи 1, 2, 7 и 11). Най-добре запазена и проучена на този етап е структура 12 (сондаж 11). Постройката е частично вкопана в халколитния пласт. Стените са изградени от ломени камъни на калова спойка, с добре оформени лица от вътрешната страна. Размерите на сградата са 6,00 И – З × 4,00 м С – Ю (обр. 5.1). Запазена е значителна част от огнището в северозападния ъгъл на жилището. Сред рушевините на сградата се откриват фрагментирани тегули от покривната конструкция. Според намерените монети (тетратерон и билонова трахея на император Мануил I Комнин, и латинска имитативна монета от периода след 1204 г.) функционирането на жилището трябва да се отнесе към втората половина на XII – началото на XIII в.

[1] Нумизматичният материал е обработен от Данаил Огнянов (РИМ – Хасково).

Обр. 5. Чирпан. Сграда и находки от Средновековието: 1 – хоризонтален план на структура 12; 2 – керамичен съд с неясна функция от структура 12; 3 – билонови трахеи на Мануил I Комнин (1143 – 1180 г.); 4 – бронзова гривна със стилизирани змийски глави; 5 – бронзово огниво с железен ударник; 6 – сребърен грош на Иван Александър с Михаил Асен (1331 – 1371 г.); 7 – сребърен пръстен с монограм; 8 – бронзови апликации с позлата. Легенда: 1 – светлосива рохка пръст, 2 – сива пръст, 3 – тъмносива пръст, 4 – сиво-черна пръст, 5 – камък, 6 – пепел и въглени

Fig. 5. Chirpan. Building and finds from the Middle Ages: (1) layout of feature 12; (2) ceramic vessel with uncertain functions from feature 12; (3) billon trachy of Manuel I Komnenos (1143 –1180); (4) bronze bracelet with snake heads decoration; (5) fire striker with a bronze decoration; (6) silver coin of Ivan Alexander with Michail Asen (1331 – 1371); (7) silver monogrammed ring; (8) Gold coated bronze applications. Key: (1) light grey loose sediment; (2) grey sediment; (3) dark grey sediment; (4) grey-black sediment; (5) stone; (6) ashes and charcoal

Вкопани структури с кръгъл или елипсовиден отвор са регистрирани по цялата изследвана площ на обекта. Частично проучени са единадесет (8.4, 8.5, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 18, 19, 20). В запълнителя им се откриват фрагментирани животински кости, силно корозирали останки от железни предмети, голямо количество фрагменти от керамични съдове, дребни и едри ломени камъни, които предполагат стопанския им характер.

Проучен е един гроб, регистриран в централната северна част на обекта (сондаж 9). Индивидът е погребан по християнски обичай (инхумация по гръб с череп на запад).

Находките от периода са представени от керамични съдове, монети, бронзови и стъклени накити, луксозни и ежедневни предмети от бита и др. (обр. 5.2-5). Нумизматичният материал, включващ двадесет и две монети с различен номинал, свидетелства за активно обитаване през целия XII в. и вероятно първата половина на XIII в.

Макар и без стратиграфски данни, откритият сребърен грош на цар Иван Александър (1331 – 1371 г.) с Михаил Асен (обр. 5.6) дава известни основания да предположим, че теренът е спорадично обитаван и през XIV в.

Османски период (XV – XVII в.). Епохата е представена от отделни находки като сребърен пръстен с монограм (обр. 5.7), две кръгли бронзови апликации с позлата[1] (обр. 5.8), бронзов катинар и др., които са индикация за човешко присъствие в района на обекта през разглеждания период.

Предварителното археологическо проучване на обект 5 се явява първото систематично изследване на многослойния обект, при което са натрупани важни научни данни, касаещи хронологическата продължителност и естеството на обитаване. В по-голяма част от проучваната зона, с изключение на периферията на обекта, е регистриран културен пласт с дебелина над 1 м. Налице е стратиграфска последователност, обхващаща с известни прекъсвания широк времеви диапазон – от края на VI хил. пр. Хр. до XIII в. сл. Хр.

Литература

Лещаков, Самичкова 2017: П. Лещаков, Г. Самичкова. Издирване на археологически обекти по трасето на жп линия Пловдив – Бургас, позиция 5 и позиция 11. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 684 – 687.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH AT A SITE FROM LATER PREHISTORY, THE BRONZE AGE, THE IRON AGE, THE LATE ANIQUITY AND THE MIDDLE AGES IN THE VICINITY OF CHIRPAN

Petar Leshtakov, Vladislav Todorov, Nikola Tonkov, Danail Ognyanov

Summary

The site is located ca. 2.7 km southeast of Chirpan. It is situated on a west-facing slope, enclosed to the north, west and south by shallow ravines. Archaeological materials were discovered around the whole area of 73 daa. The construction of the new sector of the railway Plovdiv – Burgas disturbs 5.3 daa of the settlement.

A geophysical survey registered numerous anomalies with varying shapes and sizes, suggesting long lasting human activity in the area (fig. 1).

The earliest materials, although with no established context at this stage of the research, date to the Late Neolithic.

At least eight anomalies with an approximately rectangular shape could be interpreted as remains of prehistoric buildings. Two were partially excavated, revealing pottery and finds dating to the Early Chalcolithic (fig. 2.2-4). Two ditches from the same time period were also registered (fig. 2.1).

In the central part of the excavated area, a cultural layer form the Late Bronze Age was registered (fig. 3).

The Late Iron Age is represented mainly by negative features, including two ditches and several pits. One of the pits contained an articulated horse skeleton with severed limbs, found next to the body (fig. 4).

Single potsherds and coins form the 4th – 5th century AD suggest that the area was inhabited during Late Antiquity as well.

The stone remains of four buildings, fourteen pits and a grave are all dated to the Middle Ages. The buildings were partially dug into the chalcolithic layer. The walls were made of stones and mud (fig. 5.1). The finds from the 12th – 13th century include ceramic vessels, coins, jewellery, luxury and everyday items, etc. (fig. 5.2-5). There is also evidence of later human presence in the area (fig. 5.6-8).

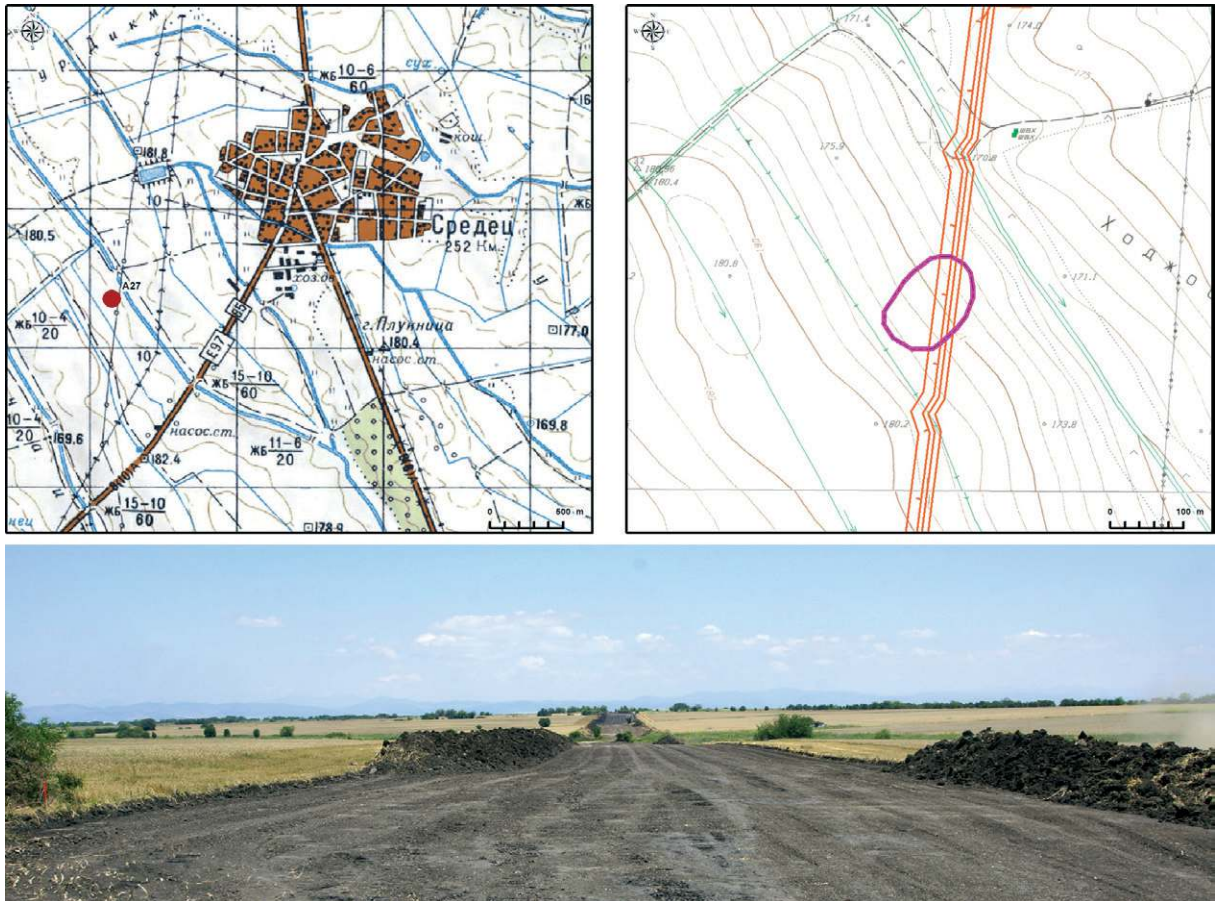
[1] Предметите са анализирани и датирани от проф. К. Тотев (НАИМ – БАН), за което му благодаря.

Petar Leshtakov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, pleshtakov@gmail.com
Vladislav Todorov, Institute of Experimental Morphology, Pathology and Anthropology with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, Block 25, Akad. Georgi Bonchev Str., 1113 Sofia, vladislavtodorov@abv.bg
Nikola Tonkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, tonkov_n@hotmail.com
Danail Ognyanov, Regional Museum of History – Haskovo, 19 Svoboda Sq., 6300 Haskovo, dognianow@yahoo.com

№ 15. ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ КЪСНАТА ПРАИСТОРИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СРЕДЕЦ, ОБЩ. ОПАН, ОБЛ. СТАРА ЗАГОРА

Петър Лещаков, Никола Тонков

По време на археологическо наблюдение на строителните дейности по трасето на Междусистемна газова връзка Гърция – България, след отнемане на хумусния пласт в отсечката между км 134+140 до 134+260, е регистриран неизвестен досега археологически обект от късната праистория (№ A27). Той се локализира върху склон със североизточно изложение в м. Ходжов кладенец, землище на с. Средец, общ. Опан, обл. Стара Загора (обр. 1). Обектът попада в ПИ 68312.079.004 и 68312.079.004, частна собственост, с начин на трайно ползване – нива. Въведен е в АИС „АКБ“ с регистрационна карта №10007429.

Обр. 1. Обект A27, Средец. Местоположение на обекта

Fig. 1. Site A27, Sredets. Location of the site

Обр. 2. Обект A27, Средец. Керамика и кремъчни артефакти от повърхността

Fig. 2. Site A27, Sredets. Pottery and flint artefacts from the surface collection

След почистване на полосата на газопровода от хумус до дълбочина 0,30 м от съвременната повърхност е регистрирана ниска концентрация на обезличени керамични фрагменти от съдове изработени на ръка[1] без ясни хронологически белези – единични парчета мазилка, кремъчни артефакти (обр. 2) и фрагменти от животински кости, отнасящи се най-общо към късната праистория (с вероятна датировка късен неолит/ранен халколит). Установено е, че в рамките на сервитута липсва културен пласт. Неубедителните индикации за археологически структури провокираха извършване на геомагнитно картиране, реализирано от гл. ас. д-р Никола Тонков (НАИМ – БАН) под научното ръководство на Петър Лещаков[2].

Преди началото на проучванията по протежение на целия обект е положена план-квадратна мрежа, състояща се от една линия от шест правоъгълника (поради депонирането на отнетия хумус по западната граница на сервитута) с размери 23 (И – З) × 30 м (С – Ю). Ориентирана е по оста на газопровода, т. е. с отклонение от около 7° от географския север. Полевите измервания са извършени с двойна конфигурация на флуксгейт градиометър GRAD 601 на фирмата Bartington, Англия. Бе заложена апаратурна точност на уреда от 0,1 nT. Гъстотата на измерване е осем точки на м^2 (профили през 0,5 м и измервателни точки през 0,25 м). Средноквадратичната грешка от измерванията е 0,3 nT. Резултатите от полевите измервания са обработени с програмата ArcheoSurveyor на DW Consulting, Холандия.

Магнитното поле в проучената площ е много слабо смутено (стойности на измерения магнитен градиент в рамките на ±1 nT), което говори най-вече за една хомогенна среда и липсата на плитко разположени геоложки „смутители“, които биха възпрепятствали успешното регистриране на евентуално съществуващите археологически структури. На този фон в централната част на площта се отделят три положителни линейни аномалии с интензитет достигащ до 7 – 8 nT, интерпретирани като три концентрични рова (обр. 3). Линейните вкопавания вероятно имат правоъгълен план, част от който продължава извън проучената площ, със заоблени ъгли и ориентация СИ – ЮЗ по дългата си ос. Тъй като магнитудът на регистрираните аномалии не е постоянен, може да се предполага, че рововете са с различни размери, като запълнителят им варира както в рамките на един ров, така и един спрямо друг. В централната част на североизточната страна във всеки един от рововете е регистрирано прекъсване с ширина 3 – 4 м, разположено на една ос, което на този етап на проучване предполага синхронност или приемственост при изграждането на трите концентрични съоръжения. Размерите на структурата от вкопавания на този етап на проучване не са установени. Данните от геомагнитното изследване дават възможност за хипотетична възстановка на предполагаемите трасета на съоръженията (обр. 4), направена на база минимална дължина 70 – 75 м (СИ – ЮЗ) и ширина 60 – 55 м (СЗ – ЮИ). Площта, която ограждат вписаните ровове, е не по-малка от 5/5,5 дка, 2,5 дка от които попадат в сервитута на газопровода. Сходства с регистрираните вкопани съоръжения се откриват в проучената недеструктивно част на праисторическия обект при с. Воден, общ. Димитровград (Бъчваров и др. 2013, 62, обр. 1) и проучения при спасителни разкопки обект в землището на с. Стамболийски, общ. Хасково (Бъчваров и др. 2020, 275 – 279), засегнат също от строителството на Междусистемна газова връзка Гърция – България.

[1] Само няколко от открити керамични фрагмента са от съдове изработени на грънчарско колело, отнасящи се най-общо към КЖЕ (столче от съд със сива монохромна повърхност) и вероятно римската епоха.

[2] В теренното изследване взеха участие Данаил Огнянов (РИМ – Хасково) и Драгомир Драгомиров.

Обр. 3. Обект A27, Средец. Резултати от геомагнитното проучване

Fig. 3. Site A27, Sredets. Geophysical prospection – results

Обр. 4. Обект A27, Средец. Прогнозна форма на линейните вкопани структури

Fig. 4. Site A27, Sredets. Hypothetical reconstruction of the linear features

Аномалии с кръгла или елипсовидна форма, малки размери и интензитет, достигащ 15 – 20 nT, най-вероятно могат да се интерпретират като негативни структури или такива направени от глина, подложена на нагряване в древността. Те са концентрирани основно във вътрешността на заградената от ровове площ, а извън нея се регистрира само една подобна (обр. 4).

Научното значение и възможността от допълнително нарушаване и/или напълно унищожаване на структури от новооткритата недвижима културна ценност по време на продължаващото строителството на газопровода наложи извършване на спасително археологическо проучване на частта, попадаща в сервитута на газопреносната инфраструктура[1].

Литература

Бъчваров и др. 2013: К. Бъчваров, К. Лещаков, Н. Тодорова, В. Петрова, П. Лещаков, Г. Кацаров, Д. Илиева, Н. Николова, Н. Тонков, С. Витезович, С. Танева, Ц. Попова. Праисторически обект при с. Воден, община Димитровград (АМ „Марица“, ЛОТ 2, км 43+350 до км 43+750). – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 62 – 64.

Бъчваров и др. 2020: К. Бъчваров, Г. Кацаров, Н. Николова, А. Цурев, К. Максуини, К. Ников. Раннохалколитно селище и ями от Ранната желязна епоха при Стамболийски, Хасковско. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 275 – 280.

[1] За резултатите от проведеното през 2020 г. спасително археологическо проучване на обекта виж публикацията на Д. Такорова и П. Стоянова в настоящия том.

GEOPHYSICAL SURVEY AT A LATER PREHISTORY SITE IN THE VICINITY OF THE VILLAGE OF SREDETS, OPAN MUNICIPALITY, STARA ZAGORA DISTRICT

Petar Leshtakov, Nikola Tonkov

Summary

In the course of archaeological monitoring of construction work along the ICGB gas pipeline, a new site was registered, between km 134+140 and 134+260 (fig. 1). After the removal of the humus layer, a limited number of archaeological materials was collected on the field, including badly eroded and non-diagnostic sherds of hand-built pottery, flint artefacts (fig. 2), and small chunks of daub and animal bones, all of which can be dated broadly to the late prehistory.

A geophysical survey of the site revealed the presence of three linear concentric anomalies, interpreted as parts of ditches with rectangular shape and rounded edges, as well as small-sized single anomalies of round to oval shape, most probably negative features or features made of heated clay (fig. 3).

The results of the geophysical prospection allow for a hypothetic reconstruction of the ditch courses (fig. 4) based on a minimal length of 70 to 75 m (NE – SW) and a width of 55 to 60 m (NW – SE). Thus, the enclosed surface can be estimated to be no less than 5 to 5.5 daa.

Petar Leshtakov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, pleshtakov@gmail.com
Nikola Tonkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, tonkov_n@hotmail.com

№ 16. СПАСИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТ ОТ РАННИЯ ХАЛКОЛИТ И КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА ПРИ СРЕДЕЦ, ОБЛ. СТАРА ЗАГОРА

Десислава Такорова, Полина Стоянова

През месеците септември – ноември 2020 г. в рамките на 30 работни дни се проведе спасително археологическо проучване на обект А27, км 134+140 до 134+260, във връзка с изграждането на Междусистемната газова връзка между България и Гърция. Обектът се намира върху склон със североизточно изложение в м. Ходжов кладенец, землище на с. Средец, общ. Опан, обл. Стара Загора. Регистриран е по време на археологическото наблюдение на строителните дейности по трасето, а впоследствие е направено и геомагнитно картиране[1].

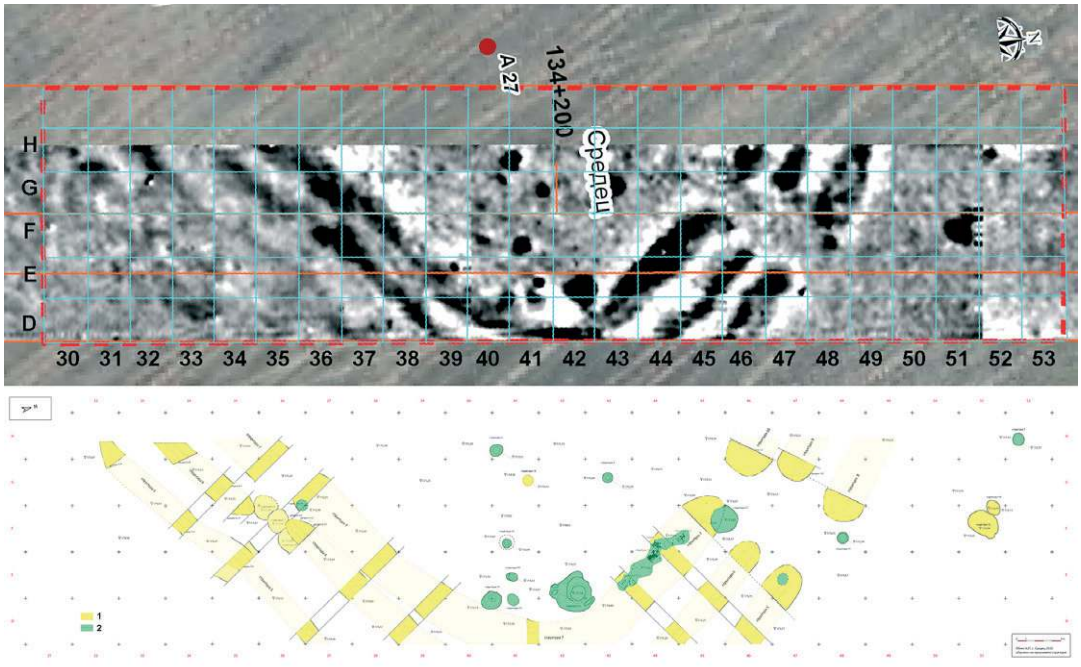
Площта, определена за проучване, е с дължина 120 м. Сервитутът на газопровода е с ширина 30 м, като 7 – 8 м от него (в западната част) е затрупан от отнетия до 0,30 м повърхностен пласт, поради което проучвания в тази част не са извършвани.

В началото на разкопките се установи, че хумусът не е изцяло отстранен, а в южната част той е със значителна дебелина – до 1 м. В резултат стана ясно, че сегашната тераса със североизточно изложение в древността е представлявала малка височина със по-стръмен наклон на юг.

Геофизичното картиране предполагаше наличие на три концентрични рова и множество ями върху площ от 2,6 дка. Поради ограниченото време не беше възможно пълно проучване на всички структури. Изцяло са проучени ямите, а рововете – частично – чрез серия от разрези, които дават информация за тяхната форма, размер и хронология. Потвърдени са резултатите от геофизичното картиране – наличие на три линейни концентрични структури – ровове, и овални негативни форми – ями. Регистрирана е една наземна структура – огнище. Според откритите материали структурите могат да се отнесат към две епохи – ранен халколит и КЖЕ (обр. 1).

Ранен халколит. Към този период се отнасят трите концентрични рова, както и пет ями – четири извън и една в рамките на оградената от рововете площ.

[1] Вж. П. Лещаков, Н. Тонков „Геофизично проучване на обект от късната праистория в землището на с. Средец, общ. Опан, обл. Стара Загора“ в настоящото издание.

Обр. 1. Средец. Общ план на обекта и проучените структури. Легенда: 1 – ранен халколит; 2 – КЖЕ

Fig. 1. Sredets. Layout of the site and the excavated features. Key: (1) Early Chalcolithic; (2) Late Iron Age

Ровове. Съществувалата по времето на ранния халколит малка височина е била оградена с три концентрични рова, затварящи четириъгълно пространство със заоблени ъгли с площ над 3 дка. В определената за проучване площ попадат североизточният вход (обр. 2) и западният ъгъл на рововата структура. В рамките на оградената от рововете площ е проучена само една раннохалколитна структура – яма със специфичен характер на депоната.

Направени са общо 29 разреза на рововете, като изцяло са проучени местата, където те прекъсват („входовете“).

Вътрешен ров (стр. 7/10). Направени са общо девет разреза. В посока югозапад – североизток, до западния ъгъл, е проследен на дължина 35 м, като не е установено прекъсване. От западния ъгъл на северозапад, до североизточния „вход“, е с дължина 25 м. Прекъсването е широко 3,30 м. След него е проследен на дължина от 4 м. Ровът е с ширина между 4,50 и 5,40 м. Дълбочината му варира от 2,50 до 3,10 м. Сечението му е V-образно (обр. 3). В запълнителя му се наблюдават множество пластове и прослойки, концентрацията на археологически материали не е много висока – предимно керамични фрагменти и животински кости, рядко се откриват опожарени мазилки. В един от разрезите е документирано нарушение от яма от КЖЕ.

Обр. 2. Средец. Североизточен вход на оградената от рововете пространство. Ранен халколит

Fig. 2. Sredets. Northeast entrance of the area enclosed by the ditches. Early Chalcolithic

Обр. 3. Средец. Вътрешен ров (стр. 7/10). Профил 7.1. Ранен халколит

Fig. 3. Sredets. Innermost ditch (feature 7/10). Profile 7.1. Early Chalcolithic

Обр. 4. Средец. Огнище. КЖЕ

Fig. 4. Sredets. Fireplace. Late Iron Age

Среден ров (стр. 6/9). Направени са общо 13 разреза. В посока югозапад – североизток, от източната до западната граница на сервитута, е проследен на дължина 35,5 м, установено е прекъсване – „вход" от югоизток – с ширина 3,5 м на 12 м от източната граница на обекта. От западната граница на сервитута на северозапад, до североизточния „вход", е с дължина 13 м. Прекъсването е широко 7,80 м. След него е проследен на дължина от 5 м. Ровът е с ширина между 2,50 и 3,40 м. Дълбочината му варира от 1,55 до 1,90 м. Сечението му е с различна форма – U-образно, трапецовидно. В запълнителя му се наблюдават различни пластове, концентрацията на археологически материали не е много висока – предимно керамични фрагменти и животински кости.

Външен ров (стр. 5/8). Направени са общо седем разреза. В посока югозапад – североизток, от източната до западната граница на сервитута, е проследен на дължина 32 м. Не е установено прекъсване, но на западната граница на сервитута ровът се стеснява, което предполага или прекъсване, или промяна в посоката на рова. От западната граница на сервитута на северозапад, до североизточния „вход", е с дължина 9 м. Прекъсването е широко 5,50 м. След него е проследен на дължина от 9 м. Ровът е с ширина между 2,50 и 4,0 м. Дълбочината му варира от 1,10 до 1,75 м. Сечението му е с различна форма – U-образно, трапецовидно. В запълнителя му се наблюдават различни пластове, концентрацията на археологически материали не е много висока – предимно керамични фрагменти и животински кости.

Ями. Регистрирани и изцяло проучени са пет ями от времето на ранния халколит. Те имат различна форма и размери. Само една от тях се намира в ограденото пространство (стр. 18). Тя е сравнително плитка – около 0,55 м. Стените ѝ са почти отвесни, като в западната стена е оформена ниша, в която е поставен керамичен съд. В пепеливия ѝ запълнител сред множеството керамични фрагменти са открити фрагмент от съд с релефно изображение на човешко лице, амулет от мида (*Glycymerus sp.)*, гривна от мида *Spondylus*, костен, каменен и кремъчен артефакт.

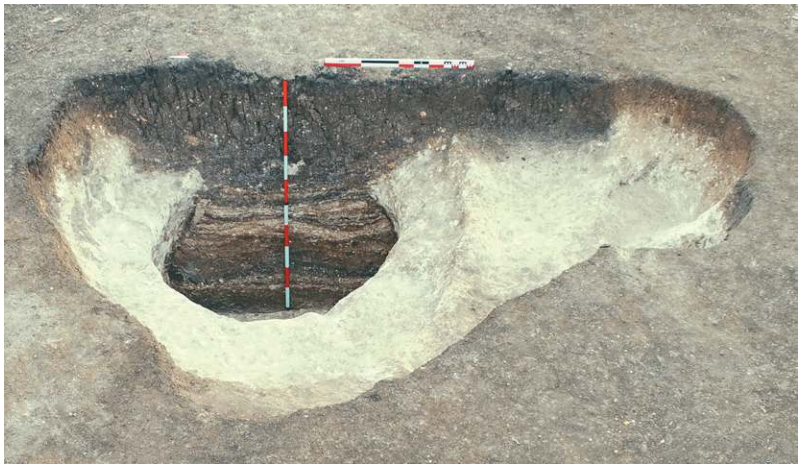
Единични са археологическите разкопки в подобни комплекси от ровове и ограденото от тях пространство, датиращи в ранния халколит (Бъчваров и др. 2020). Представата и знанията ни за тях са доста оскъдни. Проведените проучвания ще дадат още информация за проблематиката, отнасяща се до причините за изграждането на тези съоръжения и за тяхната функция, както и за времетраенето на съществуването и използването им.

Късножелязна епоха. Към този период се отнасят единствената наземна структура – огнище, както и 11 ями – извън, в рамките на ограденото пространство, както и такива нарушаващи рововете.

Огнище (обр. 4). Лежи върху запълнителя на вътрешния ров в тъмнокафяв до черен хумусен пласт. Има размери 1,20 × 0,70 м. Не е регистрирано подово ниво или други следи от наземна архи-

тектура. Керамичните фрагменти, открити около него, основно дебелостенни, се отнасят към КЖЕ.

Ями. Регистрирани и проучени са 11 ями от времето на КЖЕ. Те имат различна форма и големина, като в основната си част са със сложно сечение – фуниевидна горна и цилиндрична или кошеровидна/крушовидна долна част. Запълнителят им е многопластов, като прави впечатление различният характер на депоната – пълна липса на такъв (стр. 2, 11, 14, 19), един (стр. 15) или няколко керамични съда (стр. 12; обр. 5), жертвено животно – кон (стр. 3). В една от ямите е открит фрагмент от чернофирнисов киликс, отнасящ се към средата на V в. пр. Хр.

Обр. 5. Средец. Структура 12 – етап от проучването. КЖЕ

Fig. 5. Sredets. Feature 12 – during excavation. Late Iron Age

Литература

Бъчваров и др. 2020: К. Бъчваров, Г. Кацаров, Н. Николова, А. Цурев, К. Максуини, К. Ников. Раннохалколитно селище и ями от ранната желязна епоха при Стамболийски, Хасковско. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 275 – 281.

RESCUE EXCAVATIONS AT AN ARCHAEOLOGICAL SITE FROM THE EARLY CHALCOLITHIC AND LATE IRON AGE NEAR SREDETS, STARA ZAGORA DISTRICT

Desislava Takorova, Polina Stoyanova

Summary

In the fall of 2020, rescue archaeological excavations took place at site A27 near the village of Sredets, Stara Zagora district, in advance of the ICGB gas pipeline construction. The excavated area is 120 m long and 30 m wide (fig. 1).

Early Chalcolithic. A small hill, existing during the Early Chalcolithic, was surrounded by three concentric ditches, enclosing a rectangular area of more than 3 daa (fig. 1). The northeast entrance (fig. 2) and the western corner of the feature were excavated within the construction area of the pipeline. A single Early Chalcolithic pit was excavated within the area enclosed by the ditches, with peculiar contents.

The innermost ditch is between 4.5 and 5.4 m wide. Its depth varies between 2.5 and 3.1 m. It has a V-shaped cross section. The entrance is 3.3 m wide (fig. 3.).

The middle ditch is between 2.5 and 3.4 m wide. Its depth varies between 1.55 and 1.9 m. It has a U-shaped or a trapezoid cross section. It has two entrances. The one on its northeast side is 7.8 m wide, while the one on its southeast side is 3.5 m wide.

The outermost ditch is between 2.5 and 4.0 m wide. Its depth varies between 1.1 and 1.75 m. It has a U-shaped or a trapezoid cross section. One entrance, 5.5 m wide, was registered on its northeast side.

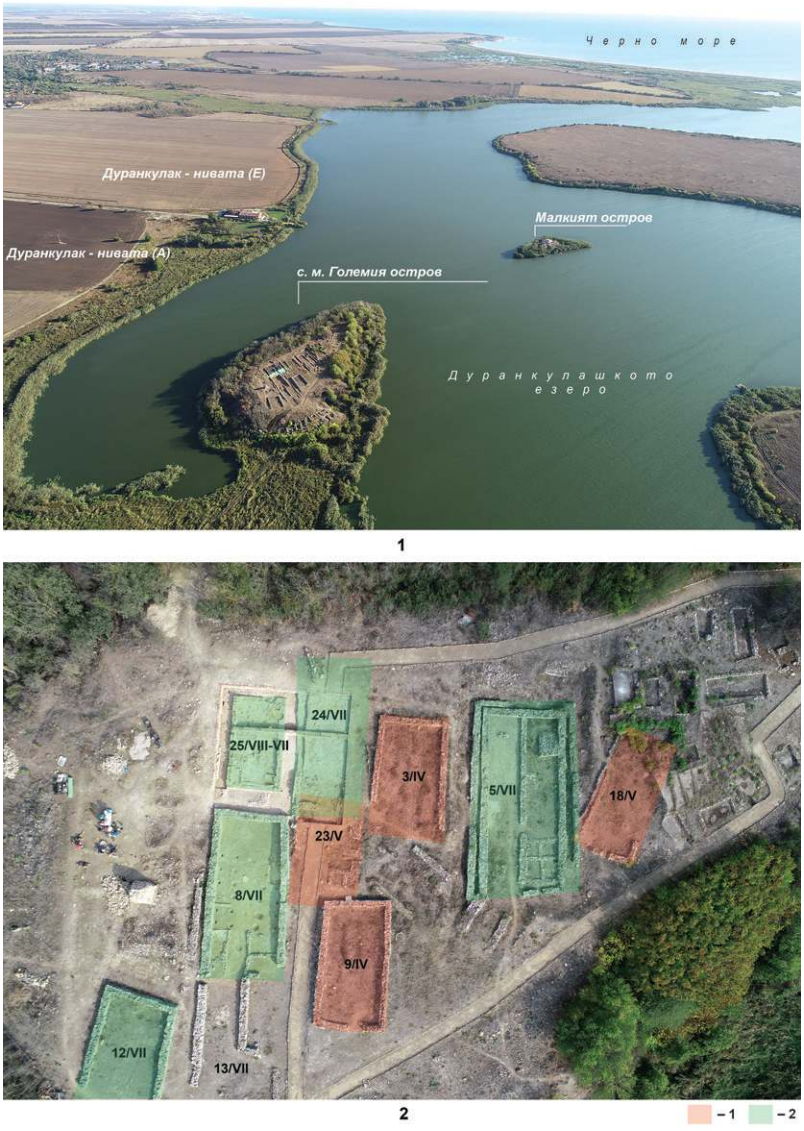
Late Iron Age. One above-ground feature (a fireplace) was registered, dating to this period (fig. 4), as well as 11 pits of various sizes. Their cross section is usually with a funnel shaped upper part and a cylindrical or pear shaped lower part. Their contents are of particular interest. Some of the pits have no archaeological material, some have one or several ceramic vessels (fig. 5), one pit has a sacrificial animal in it (a horse). One of the pits has a fragment of a black-glazed *kylix*, dating to the middle of the 5th century BC.

Desislava Takorova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, desislava.takorova@naim.bg

Polina Stoyanova, Regional Museum of History – Sofia, 1 Banski Square, 1000 Sofia, polinastoyanova@abv.bg

№ 17. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА „ГОЛЕМИЯ ОСТРОВ“ ПРИ С. ДУРАНКУЛАК

Иван Вайсов, Владимир Славчев, Габриела Джурковска, Галя Вандева, Цветана Попова, Надежда Карастоянова

Тази година бе 29-ти сезон от започналите през далечната 1974 г. теренни археологически проучвания на с. м. „Големия остров” (обр. 1)[1]. Те обхванаха площ от над 650 м^2 (обр. 2). На терен се извършиха и редица консервационно-реставрационни дейности по възстановяване, укрепване и експониране на каменните стени на сградите № 5/VII и № 8/VII.

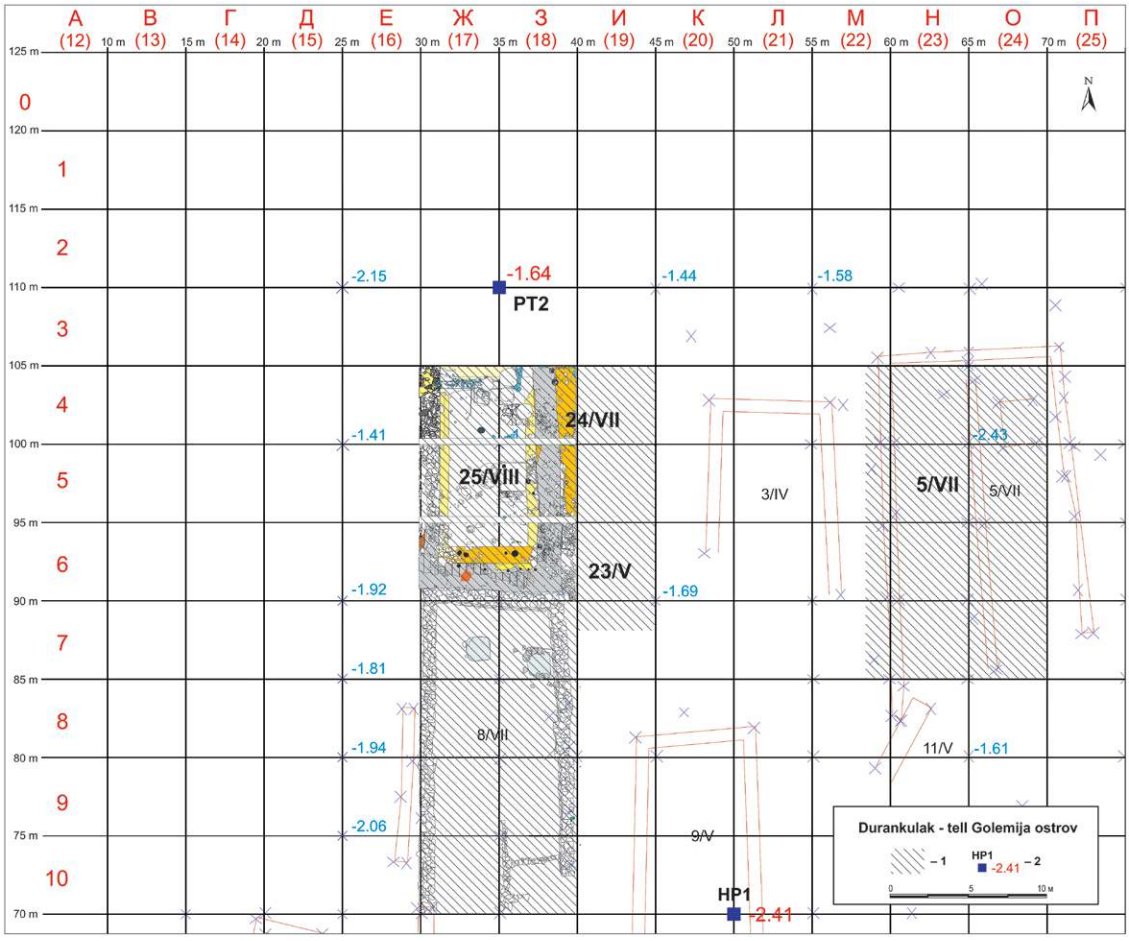
Резултатите от проучването на сграда № 25/VII-VIII показаха, че тя има леко трапецовидна форма, разширяваща се в южна посока, размери: дължина 11,5 м, ширина на северната стена 6,0 м, а на южната – 6,40 м (обр. 3). Общата застроената площ на сградата е 69 м^2. Тя е заобиколена от прави улици с широчина 1,00 – 1,50 м. Изградена е върху подложка от уплътнена сива блатна глина с дебелина 5 – 10 см. Същата е положена върху подравняващ пласт, направен от ситна червеникавокафява камениста субстанция.

Постройката има два етапа на развитие, от които първият се отнася към култура Хаманджия III, а вторият – към култура Хаманджия IV. Най-ранният от тях има два подетапа – 1А и 1В.

Обр. 1. Дуранкулак – Големия остров. Аерофотографии: 1 – панорамна снимка на с. м. „Големия остров“ и Дуранкулашкото езеро, поглед от юг; 2 – поглед отгоре с номерата на видимите на терен сгради. Легенда: 1 – сгради от късния енеолит, култура Варна; 2 – сгради от ранния енеолит, култура Хаманджия III-IV (фотографии И. Вайсов)

Fig. 1. Durankulak – Golemija ostrov. Aerial photos: (1) panoramic photo of the Golemija ostrov Tell and Durankulak Lake, view from the south; (2) top view with the numbers of the visible buildings: (1) buildings from the Late Eneolithic, Varna Culture; (2) buildings from the early Eneolithic, Hamangia Culture III-IV (photos by I. Vaisov)

[1] Изследването се извършва в изпълнение на научно-изследователски проект „Дуранкулак – врата към цивилизацията“, финансиран от Министерството на културата по програма за „Предоставяне на целева финансова подкрепа за теренни археологически проучвания и теренна консервация през 2020 г.“. Освен авторите в екипа участваха и Павел Христов (РИМ – Благоевград), Ивелина Славчева (ШУ), Николета Николаева (РИМ – Добрич), Вечеслав Николов (НБУ – София), Георги Иванов, Виолета Георгиева, Никол Лакова и Анелия Николова от СУ, Темелко Темелков (фотограф) и реставраторите Георги Мавров (СУ) и Георги Костов. През годината обектът се радваше и на нестихващ интерес от страна на медиите, сред които и реномираните National Geographic и Discovery.

Обр. 2. Дуранкулак – Големия остров. План на проучваната площ. Легенда: 1 – площ, проучвана през 2020; 2 – основен репер

Fig. 2. Durankulak – Golemija ostrov. Layout of the studied area: (1) area studied in 2020; (2) main benchmark

Постройката от етап 1А е била малка с близка до квадрата форма – 6,5 × 6,0 м. Масивните ѝ стени имат двулицеви каменни основи с широчина 0,50 – 0,60 м. Те са запазени най-добре при западната стена, където достигат до височина 0,60 – 0,70 м (обр. 4). Основите на стените са иззидани от 5 – 6 реда средни по размер каменни плочи със спойка от жълта глина. За отбелязване е, че връзката на тази стена със северната е на фуга. Каменните основи на сградата са надградени с пояси от жълта глина с минимален минерален и органичен примес. Пред външната страна на стените и в тях са открити малки овални негативни структури с диаметър 0,20 – 0,25 м, които указват местата на дървените подпори на носещата конструкция (обр. 4В). Те са уплътнени в основата си с вертикално поставени камъни. Суперпозицията им спрямо каменния цокъл и глинения надзид предполага, че най-напред е била изградена носещата дървена конструкция на сградата, а след това стените.

Сградата от етап 1А е затворена със стени от север, изток и запад. Тънка глинена стеничка с дължина 2,70 м и дебелина 0,20 – 0,25 м преграждa само източната половина от южната страна, като останалата част е отворена и служи за подход към общото помещение, което е с размери 5,5 × 4,0 м (22 м²). Интериорът му е обемно структуриран, като на 0,50 м южно от североизточния ъгъл, прилепено към източната стена, е изградено отворено термично съоръжение – огнище с полукупол; до западната стена е ситуиран глинен подиум с квадратна форма с размери 1,50 × 1,50 и височина 0,10 м; пред северната стена има още няколко малки и големи глинобитни съоръжения с неясна форма и предназначение. Съоръженията в помещението заемат около 15% от жизненото пространство. Подът му има пет глинени замазки, които са направени от пречистена жълта и жълто-кафява глина. Те са с дебелина 3 – 7 мм.

През етап 1В от юг към сградата е прибавена една пристройка, вероятно покрита тераса. За целта източната и западна стена са издължени с по 5 м. За това са използвани масивни каменни пло-

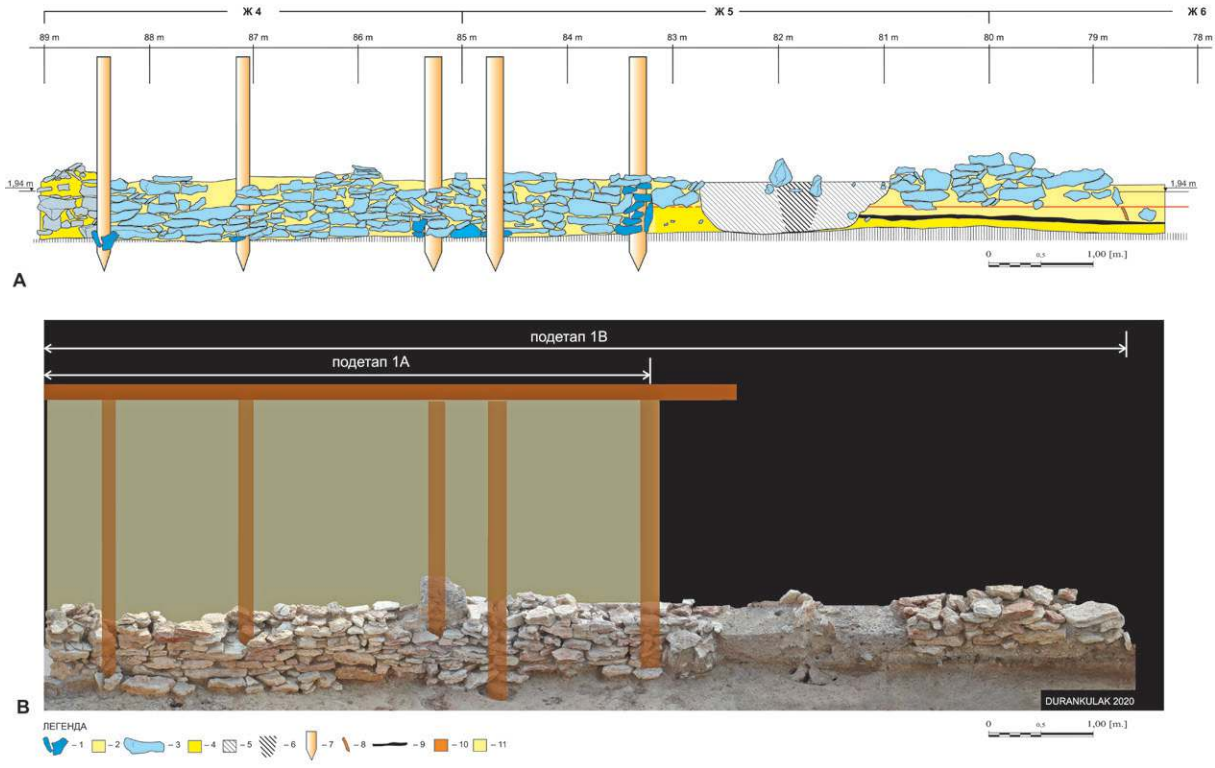

Обр. 3. Дуранкулак – Големия остров. Сграда № 25/VIII, култура Хаманджия III: 1 – стъпаловидният преход между южната пристройка от етап 1В и северното помещение; 2 – глинено корито (?), разположено в югозападния ъгъл на терасовидната пристройка от етап 1В; 3 – куполовидна пещ, разположена в югоизточния ъгъл на терасовидната пристройка от етап 1В (фотографии: И. Вайсов и Т. Темелков)

Fig. 3. Durankulak – Golemija ostrov. Building No. 25/VIII (Hamangia III Culture): (1) the stepped transition between the southern annex of sub-stage 1B and the northern room; (2) clay trough (?) situated in the southwestern corner of the terraced extension of sub-stage 1B; (3) a dome-shaped oven situated in the southeastern corner of the terraced extension of sub-stage 1B. (photos by I. Vajsov and T. Temelkov)

чи. Много е вероятно тази пристройка да замества един по-ранен временен навес. С това преустройство сградата придобива завършена, почти правоъгълна форма, която се запазва и през етап 2. Размерите на южната пристройка са 4,5 × 5,5 м (20 м²). Тя се издига на 0,15 – 0,20 м над помещението от етап 1А. Местоположението и конструкцията на южната стена от предишния етап се запазва и сега, като подходът между северното помещение и пристройката е стъпаловиден. Пристройката е била без преграда от юг. Тук са ситуирани няколко допълнителни стопански съоръжения: куполовидна пещ, разположена в югоизточния ъгъл, и продълговато глинено корито (?) в югозападния ъгъл.

По-късно от юг към тази пристройка е добавена и една глинена площадка с широчина 1,0 м, върху която са разположени две допълнителни глинобитни съоръжения – малки „силози“, използвани за съхраняване на необработени семена от разнородни зърнени сортове. Последният под на тези съоръжения е с тъмен сиво-кафяв цвят, което се дължи на специфичен примес в глинената замазка – изгнили и полуовъглени растителни отпадъчни материали. Тази площадка се издига на 0,15 – 0,20 м над терасовидната пристройка, като подходът към нея също е стъпаловиден. Стъпалото е оформено от два реда малки каменни плочи. Преправяно е няколко пъти.

Обр. 4. Дуранкулак – Големия остров. Външна фасада на западната стена на сграда № 25/VII, култура Хаманджия III. Легенда: 1 – камъни, укрепващи носещите елементи от дървената конструкция; 2 – жълта глина, използвана за спойка на камъните от етап 1A; 3 – камъни от фундамента на стената; 4 – нивелиращ пласт от жълта глина, използван като подложка на южната терасовидна пристройка – етап 1B; 5 – нарушение от V-ти хоризонт, култура Варна II; 6 – нарушение, дупка от кол от по-горен хоризонт; 7 – местоположение на дървените елементи от носещата конструкция; 8 – керамични фрагменти; 9 – нивелиращ пласт от сива блатна глина; 10 – жълта глина, използвана за спойка на камъните от етап 1B (изготвили: И. Вайсов, Г. Джурковска, Г. Вандева)

Fig. 4. Durankulak – Golemija ostrov. Exterior facade of the western wall of building No. 25/VII, Hamangia III Culture. Key: (1) stones strengthening the supporting elements of the wooden structure; (2) yellow clay employed to fix the stones from sub-stage 1A; (3) stones from the foundation of the wall; (4) leveling layer of yellow clay used as a substrate of the southern terraced extension – sub-stage 1B; (5) disturbance from the 5th horizon, Varna II Culture; (6) disturbance (a hole from a pole) from a higher horizon; (7) location of the wooden elements of the supporting structure; (8) pottery; (9) leveling layer of gray marsh clay; (10) yellow clay employed to fix the stones from sub-stage 1B. (prepared by I. Vajsov, G. Dzhurkovska, G. Vandeva)

През етап 2 интериорът на сградата се променя изцяло. Демонтирани са всички преградни стени. Оформя се голямо помещение с размери 10,0 × 4,5 м (45 м²). След премахването на преградните стени и всички съоръжения подът е бил подравнен с полагане на плътен пласт от жълта глина с дебелина 0,20 – 0,25 м. Върху него в северозападната част на помещението е изградена нова куполна пещ, като до мястото на тази от предишния период е направено голямо глинобитно съоръжение за съхранение на зърно (Вайсов и др. 2019). Западно от пещта е издигнат подиум с височина 0,10 – 0,15 м и размери 1,50 × 2,40 м. Той е изграден от малки каменни плочи, обмазани с жълта глина. Тук личат следите от няколко ремонтни дейности, свързани с подмяна на каменните плочи и вторичното им обмазване. На мястото на отоплително съоръжение от етап 1 е изградено голямо хромелно съоръжение.

Сградата от този етап е отворена от юг, където е издигната дървена колонада. Така оформеното преддверие е покрито с каменен плочник, както и западната улица.

Животът на сграда № 25/VII приключва с пожар, последван от силно разрушително земетресение – около девета степен по скала на Медведев-Шпонхойер-Карник (MSK-64). То бележи и края на селището от периода на култура Хаманджия IV (Korzhenkov et al. 2020).

През 2020 г. продължи проучването и на сграда № 24/VII. Тук попаднахме на северозападната част на една, непроучена все още, по-късна постройка – сграда № 23/V (култура Варна II). От нея

Обр. 5. Дуранкулак – Големия остров. Северозападният ъгъл на сграда № 23/V, култура Варна II: 1 – керамичен съд с барботинна украса (фотография К. Георгиев), 2 – пречистено от плевели овъглено зърно (Triticum monococcum и Triticum dicoccum) открито в съоръжение № 1; 3 – съоръжение № 1 (фотографии И. Вайсов)

Fig. 5. Durankulak – Golemija ostrov. The northwestern corner of building No. 23/V, Varna II Culture: (1) ceramic vessel with barbotino decoration, (2) purified of weeds charred wheat (Triticum monococcum and Triticum dicoccum) from structure No. 1; (3) structure No. 1 (photos by I. Vajsov)

успяхме да изследваме само северозападния ъгъл (кв. И-6/2–3), където върху полуопаления глинен под се разкриха две овални съоръжения (стр. 1960001 и 1960002) с диаметър 0,80 – 1,00 м (обр. 4). Те са рамкирани от нисък глинен перваз с височина 5 – 6 см. Върху пода на съоръженията открихме овъглено зърно от еднозърнеста (*Triticum monococcum*) и двузърнеста пшеница (*Triticum dicoccum*) с приблизително съотношение 50:50 (обр. 4.2). Върху пода, до съоръжение 1, открихме малко количество пшеница, покрита с голям фрагмент от гърневиден съд. При тези ситуации е интересна констатацията, че зърнестите смески са пречистени от плевелната диворастяща флора, като са отстранени всичките им семената, което предполага, че са приготвени за посев.

Източно от споменатите съоръжения се разкри част от основата на двулицева преградна стена, ориентирана С – Ю с дебелина 0,40 м. Тя е изградена от два реда средни по големина каменни плочи. Източно от нея се откриха деструкциите на опожарено глинобитно съоръжение и един гърневиден съд с бъчвовидна форма и барботинна украса, обърнат с дъното нагоре (обр. 4.1). Тази ситуация бе установена още при геофизичните изследвания през 2018 г., когато тук бе регистрирано наличието на изразена магнитна аномалия с нарастващ интензитет в източна посока.

Интерес представляват и резултатите от изследванията на животинските костни останки. Анализирани са 3680 броя, от които 2523 са определени до семейство и вид, като видовото разнообразие е значително. Освен домашните едри и дребни бозайници тук са открити и останките от

диви животни. Съотношението диви – домашни животни е 18,47 : 81,53%. Сред домашните животни преобладават дребните преживни (кози и овце), следвани от говедата. Сред дивите животни най-многобройни са останките от благороден елен и лисица. Тук, в депо от VIII-ми хоризонт, открито в западната улица, се откри и един отделен от тялото череп на лисица.

Разглеждайки сградите в Дуранкулак като отделни контекстуални комплекси, виждаме ясно изразена диференциация по отношение размер, интериор, местоположение и функции. Това повдига редица въпроси относно организацията на жизненото пространство и използването на междужилищните пространства; структуриране и организация на стопанските дейности; организацията при приготвянето и разпределянето на хранителните порциони и т.н. Тук не е за подценяване фактът, че в Дуранкулак са открити няколко обособени „складове“ за съхранение на зърно за посев, като клетъчното складово съоръжение в сграда 5/VII и глинобитното хранилище в сграда 25/VIII.

Литература

Вайсов и др. 2019: И. Вайсов, В. Славчев, Ц. Попова. Археологически проучвания на „Големия остров“ при с. Дуранкулак. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 38 – 41.

Korzhenkov et al. 2020: A. M. Korzhenkov, A. N. Ovsyuchenko, O. V. Dimitrov, T. Dimov, A. S. Larkov, B. Rangelov, E. A. Rogozhin, S. N. Rodina. Traces of strong Eneolithic and Medieval earthquakes hitting the Durankulak archaeological settlement in Northeastern Bulgaria. – Journal of Volcanology and Seismology, 2020, 14.4, 262 – 282.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT GOLEMIJA OSTROV NEAR DURANKULAK

Ivan Vajsov, Vladimir Slavchev, Gabriela Dzhurkovska, Galya Vandeva, Tzvetana Popova, Nadezhda Karastoyanova

Summary

The results of the study of building No. 25/VII-VIII showed that it has a slightly trapezoidal shape (figs. 1; 2; 3). Its total area is 69 m^2. The building existed in two stages: the first stage dates to the Hamangia III Culture, and the second one – to Hamangia IV Culture.

The building from sub-stage 1A was small, of an approximately square shape, measuring 6.5 × 6.0 m. Its walls have double-sided stone foundations 0.50 – 0.60 m wide. A hearth with a half-dome was attached to the eastern wall; and to the western one – a square clay podium measuring 1.50 × 1.50 m, 0.10 m high. There were several clay features of unclear purposes next to the northern wall. These features in the room occupied about 15% of the living space.

In stage 1B, an annex was added to the building from the south, probably a covered 'porch'. This extension measures 4.5 × 5.5 m. It rose 0.15 – 0.20 m above the room from stage 1A, and the approach to the inner room had a step. Several additional features were built here: a domed oven in its south-eastern corner and an elongated clay feature in the south-western one.

During stage 2 the interior of the building was changed. A large room measuring 10.0 × 4.5 m was formed. The building from this stage was open to the south, where a wooden colonnade was arranged. Its porch was paved with stones.

The life of building No. 25/VII (fig. 4) ended in a fire, followed by a strong earthquake. It also marks the end of the settlement from the period of Hamangia IV Culture.

The research of building No. 24/VII continued as well. We came across the northwestern part of a previously unexplored earlier building – No. 23/V (fig. 5). The remains are framed by a low clay plinth 5 – 6 cm high. On the floor of the structure we found charred grain of *Triticum monococcum* and *Triticum dicoccum*.

Ivan Vajsov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, Bulgaria, ivan.vajsov@naim.bg
Vladimir Slavchev, Varna Regional Historical Museum, 41 Maria Luiza Blvd., 9000 Varna, Bulgaria, vladosl@yahoo.com
Gabriela Dzhurkovska, gabriela.dzhu@gmail.com
Galya Vandeva, galyavan@icloud.com
Tzvetana Popova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, Bulgaria, paleobotani_tz@abv.bg
Nadezhda Karastoyanova, National Museum of Natural History at the Bulgarian Academy of Science, 1 Tsar Osvoboditel Blvd., 1000 Sofia, Bulgaria, nadiakarastoyanova@gmail.com

№ 18. ДИСТАНЦИОННО ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ДУРАНКУЛАК-НИВАТА

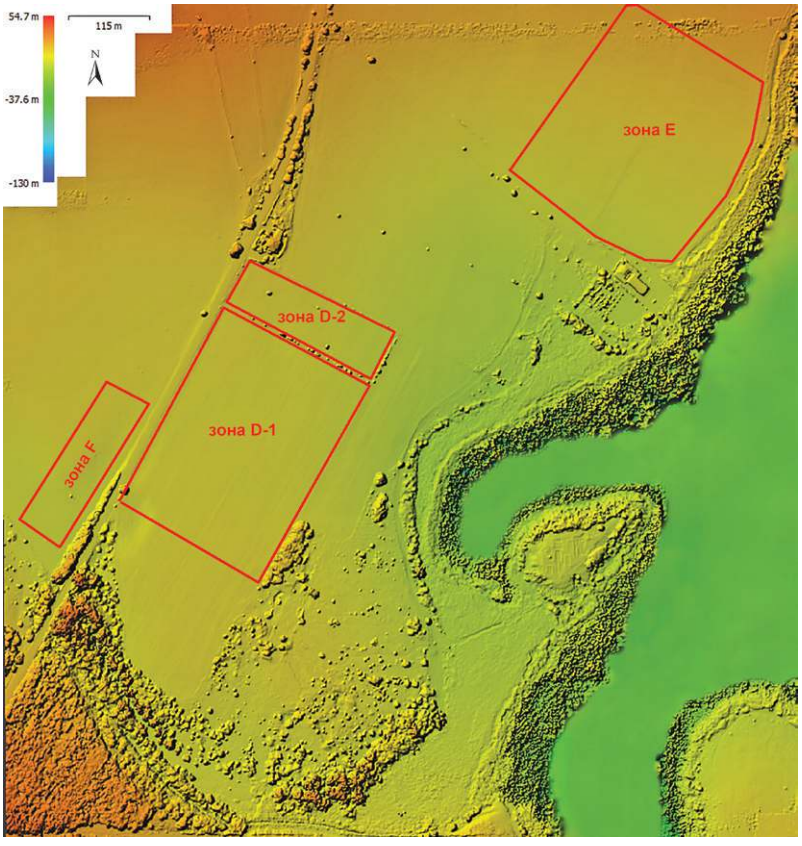
Иван Вайсов, Петер Мило, Християн Цанков, Томаш Тенцер

Геофизичните изследвания през 2020 г.[1] са продължение на тези, извършени през 2015 и 2019 г., когато са проучвани няколко зони от обект Дуранкулак-нивата. (Вайсов и др. 2016; 2020). Проучена е значителна част от зона Б на охранителната територия на „Археологически комплекс Дуранкулак". Тя граничи на изток с брега на Дуранкулашкото езеро, а на запад с международен път Е87.

През този сезон изготвихме и актуална авиофотодокументация на изследваната територия с цел набиране на допълнителна визуална информация, която да ни помогне за идентификацията на археологически структури. Бяха генерирани редица дигитални (DEM) модели на терена, които ни дадоха реална представа за съвременната му конфигурация (обр. 1).

През 2019 г. проучваната територия бе разделена условно на четири сектора (сектори A, B, C и D), като през 2020 г. към тях добавихме и още два – сектори E и F (обр. 1; 2).

Използвана апаратура. При изследванията през 2020 г. използвахме многосензорната система LEA MAX (FEREX CON 650, Foerster, Германия). Тя се състои от компютърна конзола, регистратор на данни, мобилна рамка и 10 магнитометъра, разположени на 0,50 м един от друг. Постъпващите данни са обработени със софтуерите LEAD2 и GEMLink+. Използвахме и калиев магнитометър модел GSMP-25 с вградена GPS навигация производство на канадската фирмата GEM Systems C. A. Той е с резолюция 0,0001 nT и има отделен сензор за измерване на градиентата с точност до 50,0000 nT/m. За окончателна обработка на данните е използван и софтуерът Surfer 13 и ArcGIS Desktop 10.6 (ESRI).

Обр. 1. Дуранкулак-нивата. Дигитален (DEM) модел на терена и изследваните през 2020 г. зони (изготвил И. Вайсов)

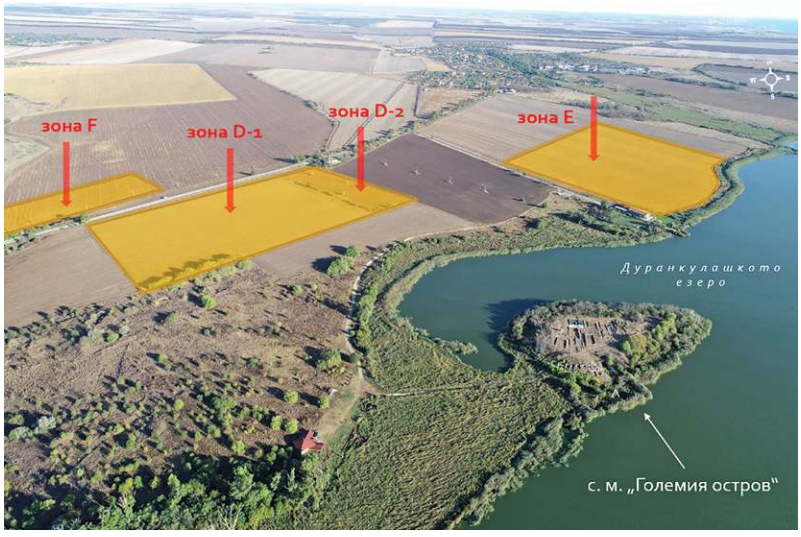
Fig. 1. Durankulak-nivata. Digital (DEM) model of the terrain and the surveyed zones in 2020 (prepared by I. Vajsov)

Методика. Териториалният обхват и времето за проучване се определяха от обективната ситуация на терена. Това зависеше от основните ползватели на земята, оформящи сезонния ландшафт на обработваемите площи, имащо пряко въздействие върху промяната на растителната покривка вследствие адаптацията ѝ към разнородни земеделски сортови култури. Срещнахме се и със засилен инвеститорски интерес вследствие от който, чрез превръщането на имоти в урегулирани парцели (УПИ) с цел застрояване, е намален делът на обработваемите площи. Такъв бе случая с имот 68610.14.5, зона D-2, който в кадастралната карта на община Ша-

[1] Освен авторите през 2020 г. в проучванията участваха екип от България: Мартин Хараланов, Габриела Джурковска, Вечеслав Николов, Ивелина Славчева и Георги Иванов; екип от Масариковия университет в гр. Брно в Чехия: Мирослав Гашпар, Барбара Сливкова, Давид Шалка, Луция Ернстбергерова, Адам Гашпар и Ян Хавелка; Беата Милова от Археологическия институт при Словашката академия на науките в гр. Нитра, Словакия.

бла е регистриран като урегулиран поземлен имот.

Приложеният геофизически метод (геомагнетика) ни даде възможност да установим наличието на значително количество археологически и геоложки структури на базата на регистрираните аномалии на геомагнитното поле. Регистрираните аномалии се дължат на различното съдържание и/или отсъствие на феромагнитни частици в скалите и в различните видове археологически структури. Направените през 2015 г. капаметрични измервания на стойностите на магнитната възприемчивост на два от откриваните на повърхността вида варовикови камъни показаха, че сред примесите на образците с наситено червеникаво оцветяване има значително количество железни съединения (Вайсов и др. 2016).

Обр. 2. Дуранкулак-нивата. Аерофотография с изследваните през 2020 г. зони (аерофотография И. Вайсов)

Fig. 2. Durankulak-nivata. Aero photo, with the surveyed zones in 2020 (aero photo by I. Vajsov)

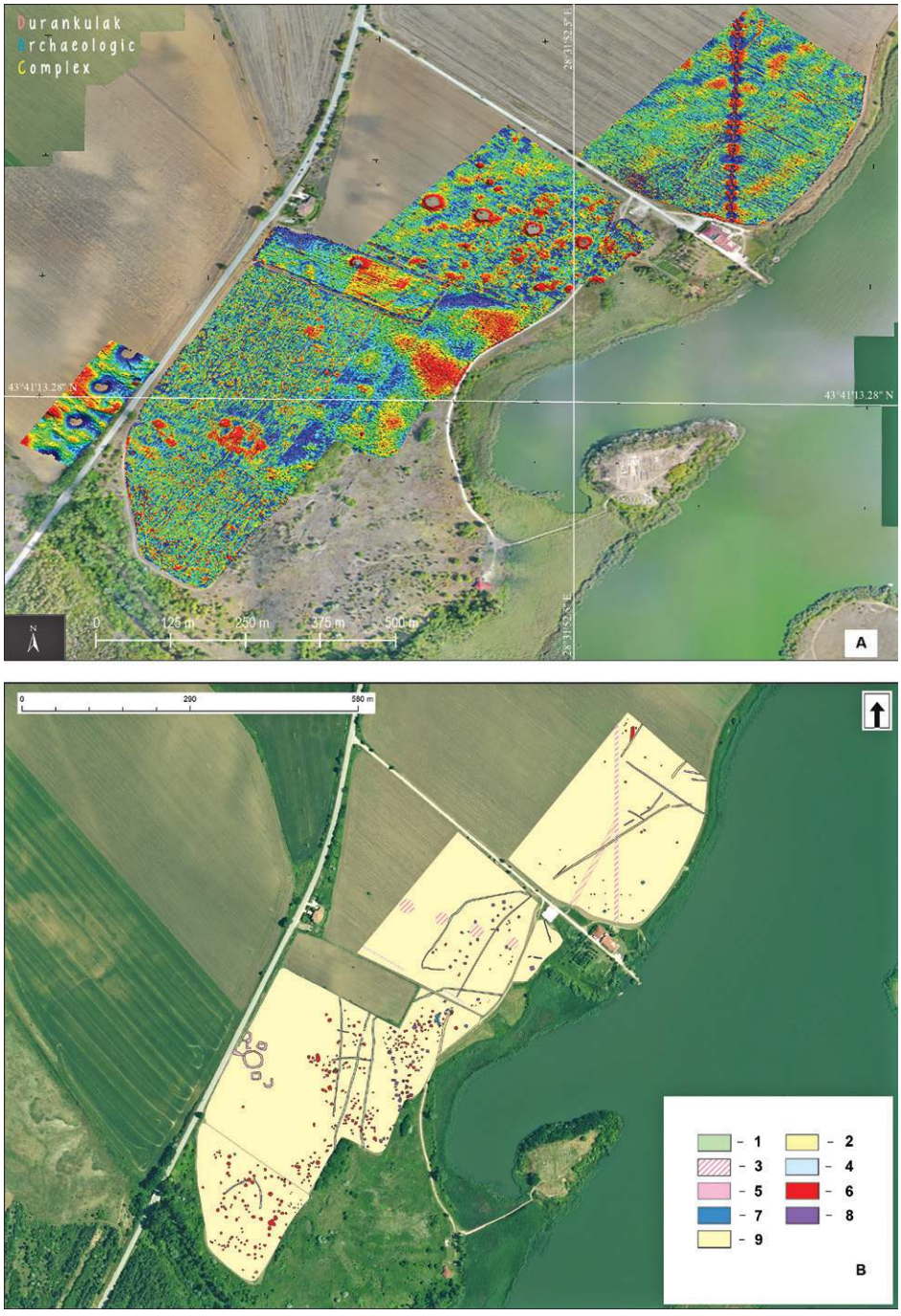
Преди започване на проучването извършихме оглед на терена и определихме периметъра на работа. За изследване бяха определени зоните D, E и F, където бе разгъната локална координатна мрежа с размер на квадратите 50 × 50 м. Тя е привързвана към националната координатна система – близките топографски точки 12 (LVII), 36 и 8 (LIII), последната разположена на източния бряг на езерото. За обвързване на мрежата се използваха и характерни обекти от терена с лесно определими координати като два от съществуващите електрически стълба, разположени в зона A и два в зона F, както и трите от ъглите на съществуващата бетонна площадка – паркинг. По време на работата непрекъснато се следеше и актуалната магнитна вариация на смущения в измереното геомагнитно поле и постоянно бе извършвана проверка за наличието на магнитни бури и прогнозите за такива[1].

Резултати. В свереният участък, зона E (обр. 3) бяха изследвани няколко поземлени имота по кадастралната карта на с. Дуранкулак, регистър на МРРБ: 2410234.103, 2410234.121, 2410234.132, 2410234.133, 2410234.135, 2410234.139, 2410234.140, 2410234.142, 2410234.146, 2410234.148, 2410234.160, 2410234.161, 2410234.183, 2410234.184, 2410234.185. Тук бяха регистрирани водопровод с разклонения, няколко напоителни вади и редица геологически образувания. В южната половина на зоната (имоти 2410234.184, 2410234.132 и 2410234.146) регистрирахме групиране на силни точкови аномалии, които по аналогия с резултатите от проучванията на съседната зона A могат да се определят като разнесени камъни от деструкциите от сгради с каменни архитектурни елементи, вероятно антични и/или средновековни. Отбелязваме обаче факта, че на повърхността не се откриват каквито и да е датиращи материали.

Средният участък, зона D, (обр. 4) бе разделен условно на две – зона D-1 и зона D–2 (обр. 2), което е предизвикано от обективните обстоятелства, свързани с диференциран подход към обработката и прибирането на различните видове земеделски сортови култури. Тук попадат поземлени имоти 68610.11.20, 68610.14.4, 68610.14.3, 68619.14.2, 68610.14.7, 68610.14.6 и 68610.14.5 (УПУ) по кадастралната карта на с. Стаевци, регистър на МРРБ.

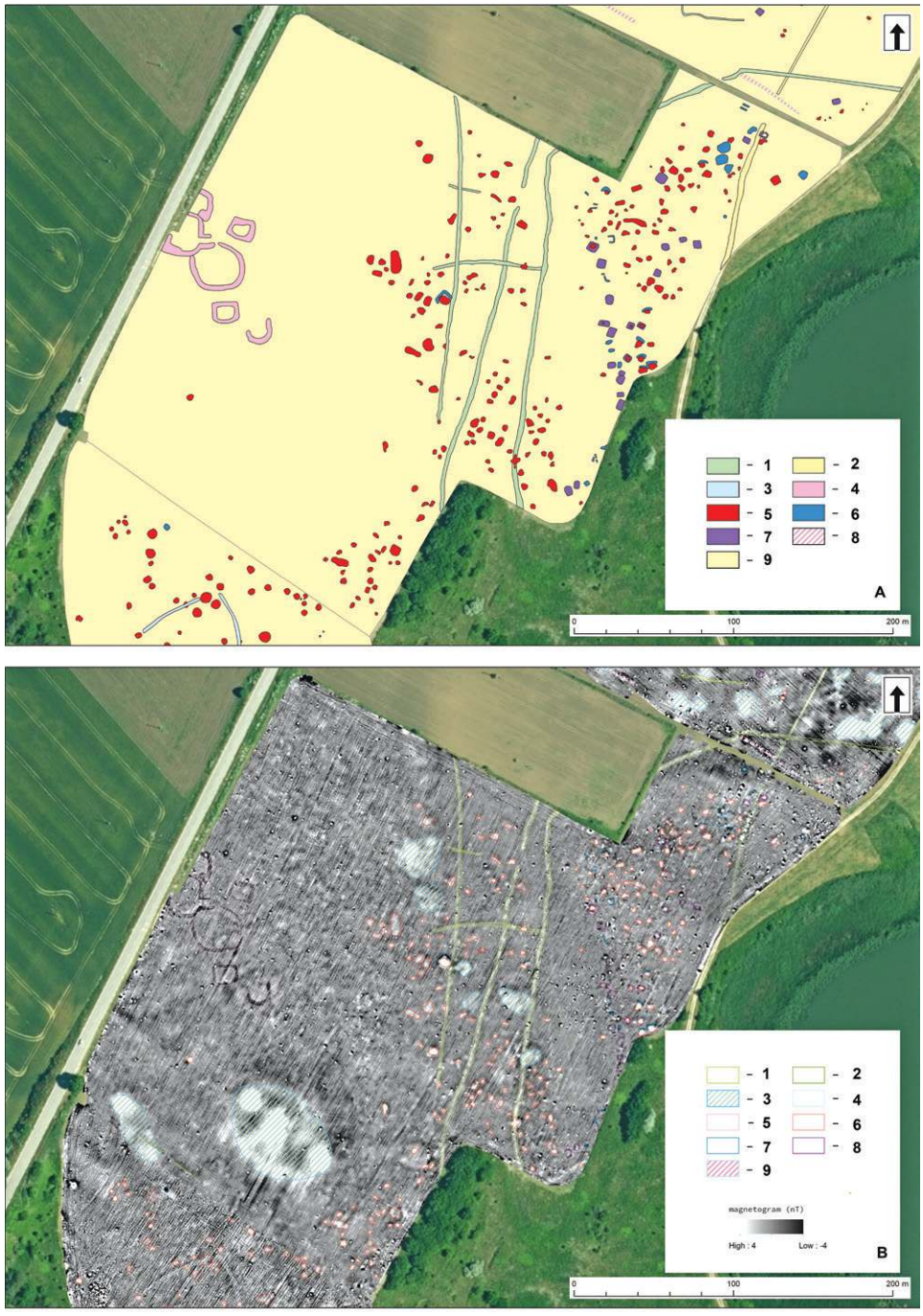
В южната част на зона D-1 (имот 68610.14.4) се откри група от пет ясно изразени аномалии, обединени в пакет, оградени вероятно с елипсовиден ров с широчина 2 – 3 м и размер 50 × 40 м (обр. 4.2). Тази ситуация основателно предизвика нашия интерес, защото вероятно става дума за наличието на компактен погребален комплекс от няколко ситуирани в дълбочина антични (?) погребални съоръжения. Тази ситуацията има безспорен потенциал за последващи археологически проучвания. Вероятно позиционирането на тези съоръжения в дълбочина е причината да не се откриват датиращи материали на повърхността.

[1] Информация от сайта на Национален институт по геофизика, геодезия и география на интернет адрес: http://www.geophys.bas.bg/kp_for/kp_mod_bg.php

Обр. 3. Дуранкулак-нивата. Резултати от геофизичните изследвания: А – ортофотография с резултатите от геофизичните проучвания през 2019 и 2020 г. (изготвили: И. Вайсов и Х. Цанков); В – ортофотография и резултатите от геофизичните проучвания на зоните A, B, C, D-1 и F (изготвили: П. Мило и Т. Тенцер). Легенда: 1 – водоснабдителни канали (?); 2 – водоснабдителни канали и/или пътища (?); 3 – повишена концентрация от камъни и др. примеси; 4 – линейни структури, 5 – негативни структури; 6 – вкопани структури – ями; 7 – деструкции от сгради с каменни основи, вероятно от IX – X в.; 8 – погребани каменни съоръжения; 9 – съвременни инфраструктурни комуникации

Fig. 3. Durankulak-nivata. Results of the geophysical survey: (A) orthophoto of the results of the 2019 – 2020 geophysical surveys (prepared by I. Vajsov and Ch. Tzankov); (B) orthophoto with the result of the geophysical survey of zone A, B, C, D-1, and F (prepared by P. Milo and T. Tencer). Key: (1) modern ditches (?); (2) ditch/road (?); (3) a high concentration of stones and other inclusions; (4) linear features; (5) negative features; (6) – cut features – pits; (7) remains of stone structures (9th – 10th century); (8) underground stone features; (9) utility line, infrastructure

Обр. 4. Дуранкулак-нивата. Резултати от геофизичните изследвания: А – вкопани и други обекти, регистрирани в зона D-1. Легенда: 1 – водоснабдителни канали (?); 2 – водоснабдителни канали и/или пътища (?); 3 – линейни структури, вероятно ров; 4 – негативни структури; 5 – вкопани структури – ями; 6 – деструкции от сгради с каменни основи, вероятно от IX – X в.; 7 – погребани каменни съоръжения; 8 – съвременни инфраструктурни комуникации; 9 – изследвана зона; В – ортофотография с резултатите от проучванията в зона D-1. Легенда: 1 – водоснабдителни канали (?); 2 – водоснабдителни канали и/или пътища (?); 3 – каменните кожуси на погребални могили от бронзовата епоха и/или Античността; 4 – линейни структури; 5 – негативни структури; 6 – вкопани структури – ями; 7 – деструкции на сгради с каменни основи, вероятно от IX – X в.; 8 – погребани каменни съоръжения; 9 – съвременни инфраструктурни комуникации (изготвили: П. Мило и Т. Тенцер)

Fig. 4. Durankulak-nivata. Results of the geophysical survey: (A) negative and other features registered in survey zone D-1. Key: (1) modern ditches (?); (2) ditches/roads (?); (3) linear features; (4) negative features; (5) cut features – pits; (6) remains of stone structures (9th – 10th century); (7) underground stone features; (8) utility line, infrastructure; (9) survey area. (B) orthophoto, with the results of the survey of zone D-1. Key: (1) modern ditches (?); (2) ditches/roads (?); (3) burial mounds from the Bronze Age or Antiquity; (4) linear features; (5) negative features, (6) cut features – pits; (7) remains of stone structures (9th – 10th c.); (8) underground stone features; (9) utility line, infrastructure (prepared by P. Milo and T. Tencer)

Обр. 5. Дуранкулак-нивата. Топографска карта на района с резултати от геофизичните проучвания през 2019 и 2020 г.: 1 – вкопани структури; 2 – погребални могили; 3 – каменни плочи от антични погребения; 4 – жилища и стопански сгради от сателитно прабългарско селище от IX – X в. (изготвили: И. Вайсов, П. Мило, Т. Тенцер, Х. Цанков)

Fig. 5. Durankulak-nivata. Topographic map of the area, with the results of the 2019–2020 geophysical surveys: (1) negative features; (2) burial mounds; (3) stone slabs from burials; (4) dwellings and household buildings from the 9th – 10th century satellite Bulgarian settlement. (prepared by I. Vajsov, P. Milo, T. Tencer, Ch. Tzankov)

Северно от този комплекс се откри група от пет ясно разпознаваеми структури, три от които с кръгла форма и диаметър 10 – 20 м. Това са следи от каменните венци на характерните за района малки погребални могили. За отбелязване е, че при една от тях каменният венец е прекъснат от североизток, където се вижда издадено правоъгълно съоръжение – вероятно преддверие (обр. 4). Близо до тях се проследяват две серии от точкови аномалии с корелативна организация с приблизително правоъгълна форма и размери 5 × 6 м. Те са ориентирани с дългата си страна югозапад – североизток. Формата и размерът им не изключват възможността това да са сгради от сателитното средновековно селище.

В източните части на имотите 68619.14.2, 68610.14.7 и 68610.14.6 се откриха магнитни аномалии, указващи местоположенията на още шест могили, от които една с каменен венец. В имот 68610.14.5 (зона D-2) са регистрирани още няколко структури с овална форма – две в северозападната и една в североизточната част на имота, като едната от тях е могила с каменен венец, а другите две – с каменни кожуси (обр. 3.1).

Зона F са намира западно от международен път Е87. Получените при изследването геомагнитни карти показват геоложката конфигурация на терена и наличието само на една изразена конфигурация от силни точкови аномалии, вероятно следи от още една малка погребална могила.

Заключение. Изключвайки регистрацията на съвременните комуникационни трасета като водопроводи, бетонни елементи от въздушни ел. трасета и др., резултатите от проучванията през 2020 г. могат да се интерпретират по следния начин:

1. Множеството точкови биполярни магнитни аномалии с висок интензитет в полето на магнитния градиент с относително малки размери вероятно се дължи на значително количество замърсители като метални предмети и/или други съвременни такива. Те са регистрирани на много места, най-вече в северния и западен край на зоните D и E.

2. В четири от проучвани зони (A, B, C и D) се откриват множество аномалии, които указват местата на негативни структури, вероятно праисторически (обр. 5.1).

3. Установените линейни аномалии указват местата на стари пътища, като тук не изключваме възможността някои от тях да са от Средновековието (обр. 3.2).

4. Резултатите от геофизичните проучвания през 2019 и 2020 г. ни предоставиха безспорни доказателства за съществуването на голям могилен некропол (обр. 5.2). Общият брой на регистрираните досега могили е 25, от които осем попадат в обект Дуранкулак-некропола. Голяма част от тях се отнасят към Протобронзовата епоха[1]. Част от тези могили са разположени в редици, ориентирани северозапад – югоизток, подобно на регистрираните западно от с. Дуранкулак, около с. Граничар и др., и следват височинните части на терена.

5. В зоните A, B и D са открити точкови аномалии с корелативна организация, които са групирани в относително правоъгълни форми. Вероятно това са сгради от регистрираното на това място в края на 70-те години на XX в. сателитното средновековно селище от IX – X в. (обр. 5.4).

Литература

Вайсов и др. 2016: И. Вайсов, П. Зидаров, К. Велковски. Дуранкулак – 2015 (геофизични изследвания). – Археологически открития и разкопки през 2015 г. София, 2016, 105 – 109.

Вайсов и др. 2020: И. Вайсов, П. Мило, Х. Цанков, Т. Тенцер, М. Вагнер. Геофизични изследвания и аерофотозаснемане на обект Дуранкулак-нивата. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 340 – 343.

REMOTE GEOPHYSICAL SURVEY OF THE PREHISTORIC SITE DURANKULAK-NIVATA

Ivan Vajsov, Peter Milo, Christian Tzankov, Tomáš Tencer

Summary

The surveyed area is located within zone B of the protected area of the Durankulak Archaeological Complex. To the east, it borders upon the shores of the Durankulak Lake, and to the west – route E-87 (figs. 1; 2). The results of the survey could be interpreted as follows (figs. 3; 4; 5):

[1] Публикувани са в том II на поредицата Durankulak.

1. The recorded arrays of dipolar magnetic anomalies with high intensity in the magnetic gradient field and relatively small size are due to the presence of a significant amount of contaminants, such as metal objects and/or other modern intrusions.

2. The presence of multitude of single anomalies could be interpreted as indicating the locations of scattered single stones.

3. The registered linear anomalies indicate the locations of modern water-mains and roads.

4. In the southern and eastern sectors of survey zones A, B, C, and D, numerous negative anomalies were registered, characterized by positive values of the variations in the intensity of the magnetic field and indicating the locations of negative features, most of which are probably prehistoric. It should be mentioned that prehistoric materials are found only in survey zone B and belong to the Hamangia II culture.

5. The results of the geophysical survey have provided irrefutable evidence of the existence of a large tumuli necropolis with more than 25 burial mounds, eight of which have already been excavated and published in volume II of the Durankulak series. Of the newly discovered features, the large complex consisting of several mounds registered in the southern section of survey zone D-1, is of special interest.

6. In survey zones A and D, spike anomalies were detected, with correlated arrangement, clustered in somewhat rectangular shapes. These are likely buildings of the 9th – 10th century AD satellite settlement.

Ivan Vajsov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, ivan.vajsov@naim.bg
Peter Milo, Department of Archaeology and Museology – Masaryk University, bud. M/123, 220/13 Joštova Str., 66243 Brno, 101090@mail.muni.cz
Christian Tzankov, University of Mining and Geology „St. Ivan Rilski", Studentski Grad, prof. Boyan Kamenov Str., 1700 Sofia, ch.tzankov@gmail.com
Tomáš Tencer, Department of Archaeology and Museology – Masaryk University, bud. M/123, 220/13 Joštova Str., 66243 Brno, 64281@mail.muni.cz

---

№ 19. ПРОУЧВАНЕ НА ХАЛКОЛИТНАТА СЕЛИЩНА МОГИЛА КОМУНАРИ

Владимир Славчев, Станимир Първанов, Георги Иванов, Мария Гюрова, Христина Маркова

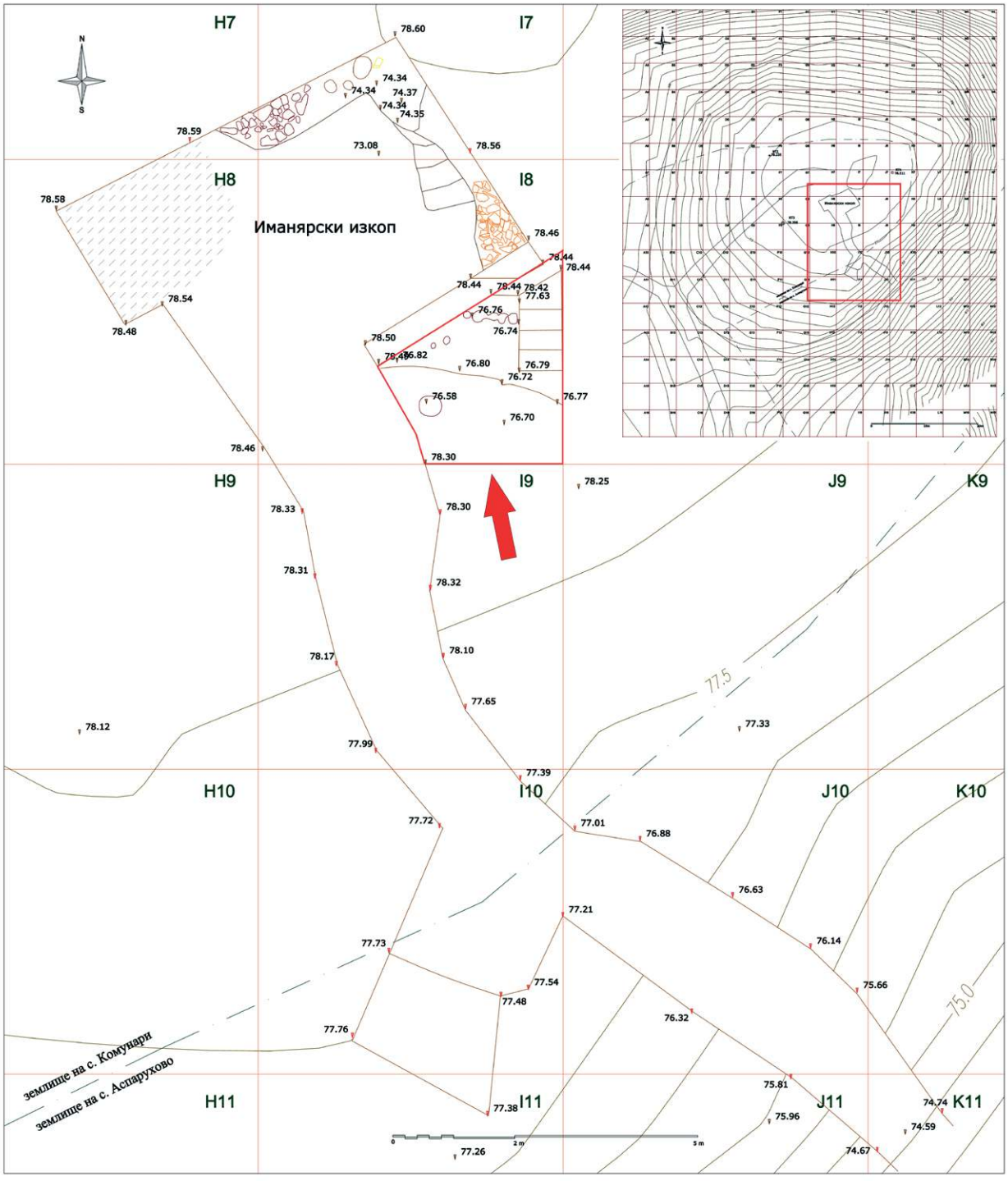
Селищната могила Комунари се намира в землището на с. Аспарухово, община Дългопол, област Варна. Тя е разположена на брега на малък десен приток на р. Голяма Камчия, върху естествен хълм. Размерите ѝ са около 80 × 60 м, а площта 13 дка. Височината на хълма заедно с културните напластявания е около 14 м. Общата дебелина на културния пласт е 4,50 – 4,80 м.

След иманярска интервенция, установена през 2018 г., експертна комисия на Министерство на културата, установила нарушенията, предлага спешно да бъдат проведени археологически проучвания, които да спасят от пълно унищожение незасегнатите части на могилата, и да бъдат документирани културните напластявания. Иманярският изкоп, който е направен в центъра на могилата, е с размери 6 × 4 м и дълбочина до 13 м. През 2019 г. с договор между МК и РИМ – Варна са финансирани разкопките на обекта. Проучването през 2020 г. е продължение на започнатото през миналия сезон изследване.

Работата протече през месец октомври в рамките на три седмици. В екипа участваха Илиян Илиев – уредник на ИМ – Дългопол, Станимир Първанов – докторант на катедра Археология на СУ „Св. Климент Охридски", Георги Иванов и Йосиф Баев – студенти от магистърските програми Археология и Археометрия на СУ „Св. Климент Охридски". През настоящия сезон трябваше да бъдат изпълнени три задачи:

1. Събиране на археологически материал по хоризонти за изясняване хронологията на обекта в рамките на контролния сондаж до стерилна основа.

2. Документиране на разкритите хоризонти и почистване на профилите с цел изясняване стратиграфията на могилата.

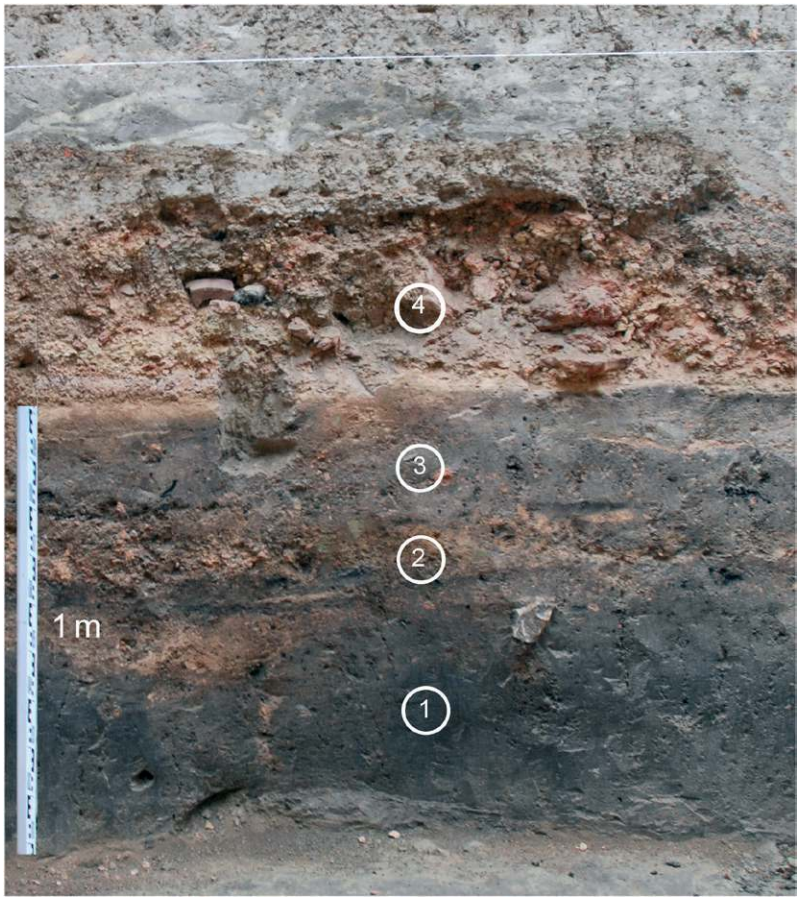
Обр. 1. Селищна могила Комунари. Контролен сондаж, проучван през 2020 г.

Fig. 1. Tell Komunari. Control trench, excavated in 2020

3. Пълно засипване на проучения участък и на иманярския изкоп за предотвратяване на ерозионни процеси и нерегламентирани интервенции.

В контролния сондаж в кв. I8 с площ 6 м^2 (обр. 1) културният пласт бе изчерпан до XII хоризонт (най-ранния къснохалколитен). Общо за сезона са проучени седем строителни хоризонта (с две преправки на единия от тях) с обща дебелина 2,30 м. Отнета е пръст с обем около 15 м^3.

През предходния сезон бе установено наличието на 14 строителни хоризонта. През настоящата година бяха регистрирани още два стратиграфски слоя, отговарящи на преустройства на V строителен хоризонт. Съществени промени в хронологията на обекта спрямо данните от миналата година не са установени. Под най-ранния хоризонт има дебел над 0,80 м слой погребан хумус, съдържащ разнесени

Обр. 2. Селищна могила Комунари. Южен профил на иманярския изкоп: 1 – погребан хумус; 2 – XIV хоризонт (ранен халколит); 3 – XIII хоризонт (хиатус?); 4 – XII хоризонт (късен халколит)

Fig. 2. Tell Komunari. South profile of the looter's trench: (1) buried humus; (2) level 14 (Early Chalcolithic); (3) level 13 (hiatus?); (4) level 12 (Late Chalcolithic)

Обр. 3. Селищна могила Комунари. Настилка от дървени трупи под ходовото ниво на X хоризонт

Fig. 3. Tell Komunari. Half log flooring under the surface of level 10

въглени, отухлени мазилки и обезличен керамичен материал (обр. 2). Вероятно обитаването на могилата е започнало по-рано от последната фаза на ранния халколит, но в проучения участък следи и остатъци от археологически структури не бяха установени. Най-ранният – XIV хоризонт, до който в рамките на контролния сондаж през настоящата година не успяхме да достигнем, се отнася към ранния халколит (фаза III на култура Сава, около 4800 – 4750 г. пр. Хр.), а останалите илюстрират развитието на къснохалколитния културен комплекс Коджадерман-Гумелница-Караново VI (4600 – 4200 г. пр. Хр.). От резултатите на проучванията през миналия и през настоящия сезон изглежда, че XIII хоризонт представлява хиатус, отговарящ на периода на средния халколит. Той представлява ивица от хумусизирана пръст с дебелина от 2 см до 0,16 м в различните проследени участъци на профила на централния иманярски изкоп, разделяща раннохалколитния хоризонт (XIV) от първия къснохалколитен (XII), отнасящ се към първата фаза на културния комплекс Коджадерман-Гумелница-Караново VI. В пръстта от тази разделителна ивица се наблюдава археологически материал – участъци от размити мазилки, нарядко и фрагментирана керамика – присъствието на който следва да се обясни с ерозионни и естествени природни процеси (обр. 2).

Съдейки по денивелацията на културните слоеве, документирани в профилите на обекта, може да се заключи, че първоначално могилата е заемала по-малка площ в южната част на естественото възвишение. От XII до X хоризонт площта ѝ нараства незначително, а поосезаемото разширение в проучвания участък е извършено по време на съществуването на селищата от IX до VI хоризонт.

В рамките на контролния сондаж бе документирано опожаряване само на сгради от V и XII хоризонт. При почистването на профилите на иманярския изкоп през ми-

налата година обаче бяха разкрити горели деструкции от жилище и от I хоризонт. Следва да се подчертае, че пожарите от I и V хоризонти не бяха отразени стратиграфски във всички профили. Вероятно, поне за V хоризонт, между жилищата е имало по-големи пространства и обитателите са успявали да ограничат щетите от огнените стихии. За I хоризонт това е трудно да се установи, тъй като в рамките на контролния сондаж обработката на почвата (горната част на могилата е използвана като нива през средата на XX в.) е била достатъчно дълбока, за да унищожи останките от това последно халколитно селище.

Обр. 4. Селищна могила Комунари. Керамично струпване в сграда от XII хоризонт

Fig 4. Tell Komunari. Pottery stack in a building of level 12

Както и през предходния сезон, по време на проучването на различните хоризонти успяхме да съберем значителни по обем проби от въглени и овъглено зърно за радиовъглеродно датиране и палеоботанически изследвания. При поне два от къснохалколитните хоризонти – IX и X – под глинобитните ходови нива е имало настилка от дървени трупи (обр. 3). Най-вероятно с разцепени дървета е подравнен и постлан теренът под глинобитната площадка от XII хоризонт, върху която бе разчистено керамично струпване от нападали девет съда (обр. 4). От високите температури при опожаряването дървесината е изгоряла и само върху някои от запазените късове от обмазката на площадката можеха да бъдат установени отпечатъци от нея.

Събрана е значителна колекция остеологичен материал. По предварителни данни изглежда, че ловът е играел значителна роля в изхранването на обитателите на могилата през каменномедната епоха. Делът на събраните кости от диви животни е значителен спрямо тези на домашните. Подобна картина е установена и за синхронната селищна могила Голямо Делчево, намираща се на седем километра източно от проучвания от нас обект.

През настоящия сезон от откритите артефакти само пет са изработени от животински кости. Два от тях – костен връх за стрела и дръжка на медно шило, изработена от раменна кост на заек – са открити в горяло жилище от V хоризонт.

Натрупана е значителна кремъчна колекция, обработката на която потвърждава мнението на Д. Златарски за наличието на кремъчна работилница на могилата (Тодорова 1986, 70 – 71). Можем със сигурност да твърдим това за II строителен хоризонт. Пилотното проучване на кремъчния ансамбъл е достатъчно информативно и показателно за съществуването на работилница, свързана с началната фаза на производствената верига (*chaîne opératoire*). Освен познатите и масово използвани през халколита разновидности на лудогорския флинт, обитателите на селищната могила Комунари интензивно обработват и местен кремък, сведения за залежите на който имаме от геологически публикации още от 50-те години на XX в. Друга особеност е липсата на призматични ядра, характерни за развитата фаза на халколита и познати от ателиетата в района на Равно и Каменово. Кремъчният ансамбъл са състои основно от ядра и първичен дебитаж, като голяма част от ядрата са върху корови конкреции с частично разкритие за отломъчни и ударни площадки, и респективно с ограничен потенциал за експлоатация. Сред обемната кремъчна колекция от II хоризонт досега е установено наличието само на едно типологическо оръдие – стъргалка на пластина, което също донякъде потвърждава тезата за работилница в начален етап на кремъчно производство.

При проучванията са открити фрагменти от гривни, направени от черупката на средиземноморската мида *Spondylus*. От украшенията следва да бъдат отбелязани както костените мъниста, така и интересната находка на керамично мънисто, върху което в резултат на корозиране се е залепило силно разложило се медно мънисто със сходна форма. Вероятно те са били част от гердан.

Откритата керамика е силно фрагментирана и реконструкцията на цели форми (с изключение на горелите XII и I хоризонти) е проблематична. Откритите фрагменти са подложени на детайлна

статистическа обработка, разкриваща динамиката на вкусовете и модите през късния халколит, като екипът си поставя за цел пълната тяхна обработка и установяването в детайли на последователната промяна на техники и стилове на украса, както и промяната в типологията на съдовете през късната каменномедна епоха в микрорайона.

Литература

Тодорова 1986: Х. Тодорова. Каменномедната епоха в България. V хилядолетие пр. н. е. София, 1986.

EXCAVATIONS AT THE CHALCOLITHIC TELL KOMUNARI

Vladimir Slavchev, Stanimir Parvanov, Georgi Ivanov, Maria Gurova, Hristina Markova

Summary

The excavations in 2020 concluded the study, started in the previous year. The main goals were:

1. To collect as much as possible archaeological materials level by level within the control trench for clarifying the chronology of the site.

2. To document the explored levels and cleared profiles to determine the stratigraphy of the tell.

3. To fill the trenches to prevent erosive processes and illegal interventions.

The cultural layer in the control trench of 6 m^2 in sq. I8 (fig.1) was excavated up to the earliest Late Chalcolithic building level – 12. In 2019, the presence of a total of 14 building levels was established. Under the earliest one – 14 (Early Chalcolithic, 3rd phase of the Sava culture, 4800 – 4750 BC), lied more than 0.89 m thick substratum of buried humus (fig. 2). The other layers illustrated the development of the Late Chalcolithic complex Kodzhadermen-Gumelniţa-KaranovoVI (4600 – 4200 BC). It seems the 13th level is a hiatus (fig. 2) corresponding to the Middle Chalcolithic.

Initially, the space occupied by the settlement was smaller, at the southern part of the hill. From the12th to 10th building levels its living area slightly grew, and later – from the 9th to 6th level, it was widened. Under the surface of at least two building levels (9 and 10), a half log flooring was explored (fig. 3). In the 12th level, a pottery stack of nine vessels was excavated in a burnt building (fig. 4).

The study of the flint collection confirms the opinion of the existence of a flint workshop. It seems the workshop functioned at the 2nd building level. The ensemble has been associated with the opening stages of the *chaîne opératoire*.

Vladimir Slavcev, Regional Museum of History – Varna, 41 Maria Luiza Blvd., 9000 Varna, vladosl@yahoo.com
Stanimir Parvanov, stynyto@mail.bg
Georgi Ivanov, georgi85arx@yahoo.com
Maria Gurova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, gurova.maria@gmail.com
Hristina Markova, Museum of History – Nova Zagora, 3 Svoboda Sq., 8900 Nova Zagora, hdmarkovi@gmail.com

---

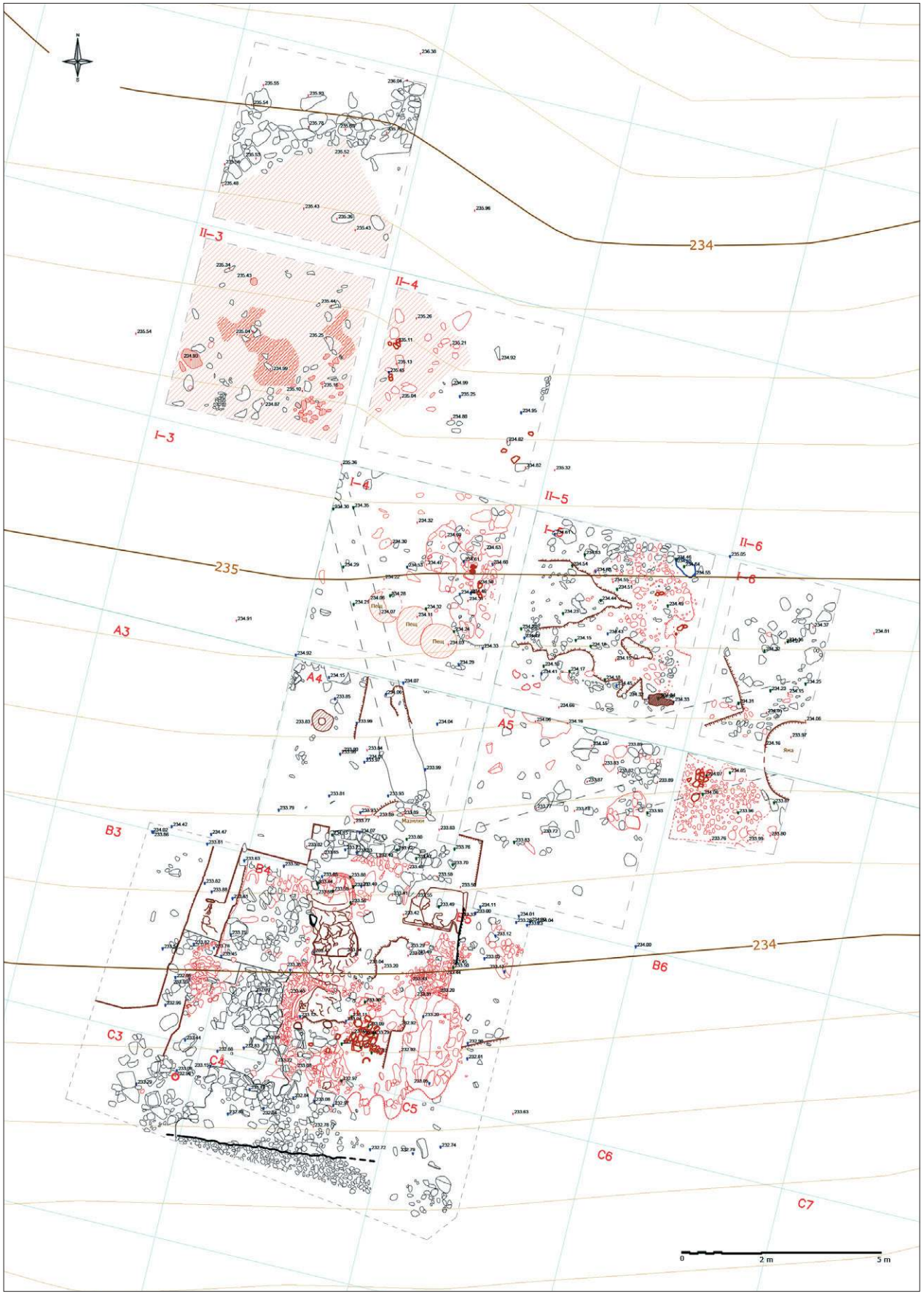
№ 20. ПРОУЧВАНЕ НА ХАЛКОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ В М. КОРИЯТА ДО СУВОРОВО

Владимир Славчев, Станимир Първанов

Редовните разкопки на обекта се провеждат от 2011 г. През 2020 г. проучването бе финансирано от Министерството на културата съгласно договор между МК и РИМ – Варна. В него участваха студенти от Софийския, Великотърновския и Шуменския университет и един докторант на Софийския университет.

През този сезон работата бе концентрирана в три участъка – сгради 11-1, 12-1 и 19-1. Общата площ на проучвания участък от селището обхвана 300 $м^2$ (обр. 1).

В сградата 11-1 е проучена изцяло западната глинобитна площадка в северното помещение. От север тя е била оградена с глинобитна стеничка, а на запад е била долепена плътно до западната стена на постройката. Укрепени, консервирани и вдигнати за бъдещо експониране в музейна среда са оградна-

Обр. 1. Суворово. План на проучваната през 2020 г. площ (автор М. Вълчев)

Fig. 1. Suvorovo. Layout of the area excavated in 2020 (by M. Valchev)

Обр. 2. Суворово. Отпечатъци от дървени трупи върху тилната част на глиненото корито от североизточния ъгъл на сграда 11-1 (фотография В. Славчев)

Fig. 2. Suvorovo. Imprints of the wooden timber at the back of the of large clay square vessel in the northwestern corner of building 11-1 (photo by V. Slavchev)

Обр. 3. Суворово. Надлъжен праг в югоизточното помещение на сграда 11-1 (фотография В. Славчев)

Fig. 3. Suvorovo. Threshold on the southeastern premises of building 11-1 (photo by V. Slavchev)

та стена с релефна украса от канелюри и глиненото корито, паднало от височина между глинобитната площадка и северната стена на сградата. След обръщането им се установи, че подът на коритото е изграден върху подложка от надлъжно положени дъски (или цепени трупи). Аналогична е и констатацията за стеничката – от вътрешната ѝ страна личат отпечатъци от плоско разцепена дървесина. Широчината на трупите върху обратната част на дъното на коритото е от 9 см до 0,12 м, а на стеничката – от 5 до 9 см (обр. 2). Трупите не са били разположени в хоризонтирана равнина. Някои от тях са били по-високи с до 2 – 3 см за коритото и с до 4 – 5 см за стеничката. Долният ръб на самата стеничка е равен, тъй като тя е лежала върху най-северната част на намиращия се южно от нея подиум, изграден до западната стена на северното помещение на сграда 11-1. Този ръб не е на 90° спрямо вертикална повърхност, а е оформен под наклон от около 45° т.е. стената не е била вертикална, а е била изградена под наклон спрямо подиума. Вероятно северният ѝ ръб е лежал върху оформеното във височина корито или пък то самото е представлявало продължение на тази стеничка, изградено също под наклон спрямо пода. Предназначението на така оформената като наклонен плот конструкция засега не е ясно.

В югоизточното помещение на сградата са разчистени нападалите късове отухлена мазилка от южната стена. Събрани са осем съда, нападали върху пода. В този участък на сградата по цялата ѝ дължина, покрай западната стена, е оставен по-висок участък с широчина 1,20 м. Подът в средата е понисък, като към него се спуска оставено надлъжно стъпало с височина 5 – 6 см (обр. 3). Бе установено, че върху него и лежащите там съдове е паднала като обща маса южната стена на сградата. Височината ѝ е била 3,00 м. Изградена е по различен от колово-плетената конструкция начин. Тя е била издигната от вертикално забити един до друг цепени трупи с дебелина от 9 см до 0,12 м. Така получената дървена стена е обмазана дебело от двете страни с глина, в която като опоснител почти липсва органика – плява и слама. Получените две лица са с дебелина от 8 см до 0,10 м всяко. Ус-

тановени са поне три допълнителни обмазки на вътрешното лице – отново с глина, примесена с минерален опоснител (пясък), чиято дебелина варира от 1 до 3 см.

Напълно е проучена южната част на сграда 12-1. Вдигнати са останките от падналата в този участък западна стена с обща височина 2,20 м. Под нея е разкрита изпечена глинена платформа с дебелина до 0,15 м, изградена върху положени напречно на сградата цепени трупи с цел нейното нивелиране. Разкрит е и северозападният ъгъл на постройката, където е установено, че в тази част западната стена е изградена от колово-плетена конструкция, обмазана с глина.

Разширена е проучваната площ с още 50 м^2 в квадрати II3 и II4 с цел изясняване границите на сграда 19-1. Тя е разкрита почти изцяло (без малък участък от източната периферия) на площ от около 30 м^2. Както и другите две постройки, сградата е загинала от силен пожар. Северната ѝ стена е изградена от плочести варовикови камъни.

Разкрити до ходовото ниво на I строителен хоризонт са участъците между трите сгради. Западно от сграда 12-1 ходовото ниво е било няколкократно обмазвано с глина, като под глинените замазки са разкрити подовете на три огнища/пещи извън помещенията.

Съдейки от сравнително малките за епохата размери на постройките, установената функция на сграда 11-1 като грънчарска работилница и изградените в междусградното пространство огнища, може да се предположи, че проучваният западен участък от селището е използван за стопански дейности.

EXCAVATIONS AT THE COPPER AGE SETTLEMENT IN THE KORIATA LOCALITY NEAR SUVOROVO

Vladimir Slavchev, Stanimir Parvanov

Summary

In 2020 (fig. 1), the clay platform in the western part of the north room of building 11-1 was cleared. It was enclosed from the north by a decorated clay wall. The wall was not vertical, but constructed at an angle of 45° in relation to the platform. To the north of it, at its top, a large clay square vessel was built. Its construction, as well as that of the clay wall, consists of a flat wooden base, covered with clay (fig. 2).

In the southeastern corner of building 11-1, eight vessels were found on the floor. The south wall fell with its whole height of 3.00 m inside the southeastern room. The western part is 6 cm higher than the central and the eastern one (fig. 3).

The southern part of building 12-1 was fully excavated. The height of the walls was 2.20 m. The floor was a solid fired clay platform about 0.15 m thick. The western wall of the building was constructed in the wattle-and-daub technique.

The outlines of building 19-1 were documented. It covers an area of 30 m^2. Its northern wall was built of solid stones.

The space between these buildings of level I was cleared. Because the small size of the buildings and the function of building 11-1 as a potter's workshop, we assume this part of the settlement had an important role in the economy of the settlement.

Vladimir Slavchev, Regional Museum of History – Varna, 41 Maria Luiza Blvd., 9000 Varna, vladosl@yahoo.com
Stanimir Parvanov, stynyto@mail.bg

№ 21. ХАЛКОЛИТНА СЕЛИЩНА МОГИЛА БЪЗОВЕЦ

Димитър Чернаков, Ирена Русева, Борис Борисов, Десислава Христова, Мария Гюрова

През 2020 г. проучванията са върху пласта от първата половина на халколита. Общата проучена площ е 105 м^2.

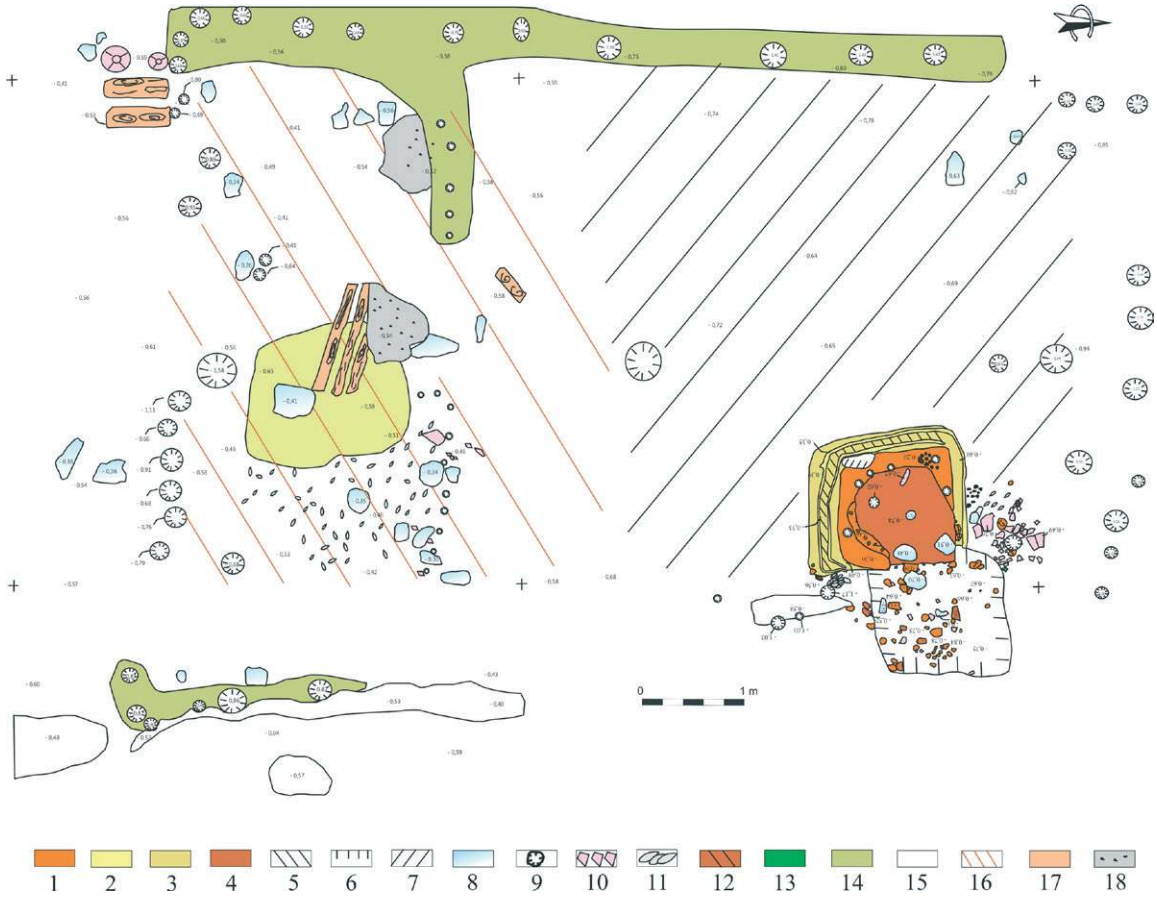
През настоящия сезон продължи проучването на пещ № 3 от II хоризонт. Установи се, че пещта попада в североизточната част на постройка (сграда № 5), изследването на която също започна през предходния сезон (обр. 1; Чернаков и др. 2020).

На достигнато ниво в горивната камерата на дълбочина -0,71 м се установи, че под слой от пепел с дебелина 2 – 5 см се намира долното обмазване на пещта. В запълнителя на камерата са регистрирани

отделни фрагменти от суперструкцията на пещта. Разкрити са няколко фрагменти от отухлени обмазки и мазилки, както и част (около ½) от дълбок керамичен съд с графитна украса. Открит е горен хромелен камък, поставен върху обмазката. В югозападната си част е нарушена от сферичен отвор с диаметър 0,12 м, който продължава на 3 см над нивото на обмазката. Под него запълнителят е съставен от черна пепел до дълбочина 0,15 м и горели фрагменти от суперструкцията на отвора. Пещта достига и частично нарушава в дълбочина деструкциите на по-ранна сграда от III хоризонт (сграда № 6). Пред входа на пещта, който е разположен на изток, е открит плосък камък с полусферична форма и приблизителни размери 0,17 × 0,20 × 0,04 м. Вероятно той също е служил за затваряне на входа на пещта заедно с още два плоски камъка от двете му страни, открити през миналия археологически сезон.

В направения контролен разрез по цялото протежение в източната част на пещта се вижда, че непосредствено под долната обмазка на пещта в профила има слой с ширина 1,20 м и дебелина 0,20 – 0,22 м. В най-долната си част той се разширява симетрично и достига широчина 1,34 м. Съставен е от черна пепел, въглени, отухлени мазилки, а в най-долната си част има тънка ивица овъглена дървесина. Най-вероятно става въпрос за основа на пещта или за друга камера. Откритият отвор върху обмазката на горивната камера има връзка с него.

Проучено е вкопаването източно от пещ № 3. То е с размери 1 × 1,30 м и дълбочина 0,40 м. В запълнителя му са открити деструкции от пещта, овъглена дървесина и фрагменти от керамични

Обр. 1. Селищна могила Бъзовец. План на сграда № 5 и пещ № 3, ранен халколит. Легенда: 1 – горели деструкции; 2 – преградни глинени стени; 3 – основа на пещ; 4 – обмазка на под (долна скара на пещ № 3); 5 – сиво-кафяв аморфен седимент; 6 – вкопаване; 7 – слой от изгоряла дървесина; 8 – камъни; 9 – дупка от колона; 10 – керамични фрагменти; 11 – черупки от миди; 12 – обмазка на под (горна скара на пещ № 3); 13 – животински кости; 14 – плътна сиво-зелена глина; 15 – бяла пепел; 16 – кафяв седимент с примеси от изтляла дървесина; 17 – дървени греди; 18 – сиво-черна пепел с примеси от въглени

Fig. 1. Tell Bazovets. Layout of building No. 5 and oven No. 3. Early Chalcolithic: (1) burnt daub debris; (2) partition clay walls; (3) base of an oven; (4) floor plaster (lower grate of oven No. 3); (5) gray-brown amorphous sediment; (6) negative feature; (7) layer of burnt wood; (8) stones; (9) hole of a column; (10) pots; (11) mussel shells; (12) plaster (upper grate of oven No. 3); (13) animal bones; (14) compact grey-green clay; (15) white ashes; (16) brown soil with admixes of decayed wood; (17) wooden beams; (18) grey-black ash with admixes of charcoal

съдове.

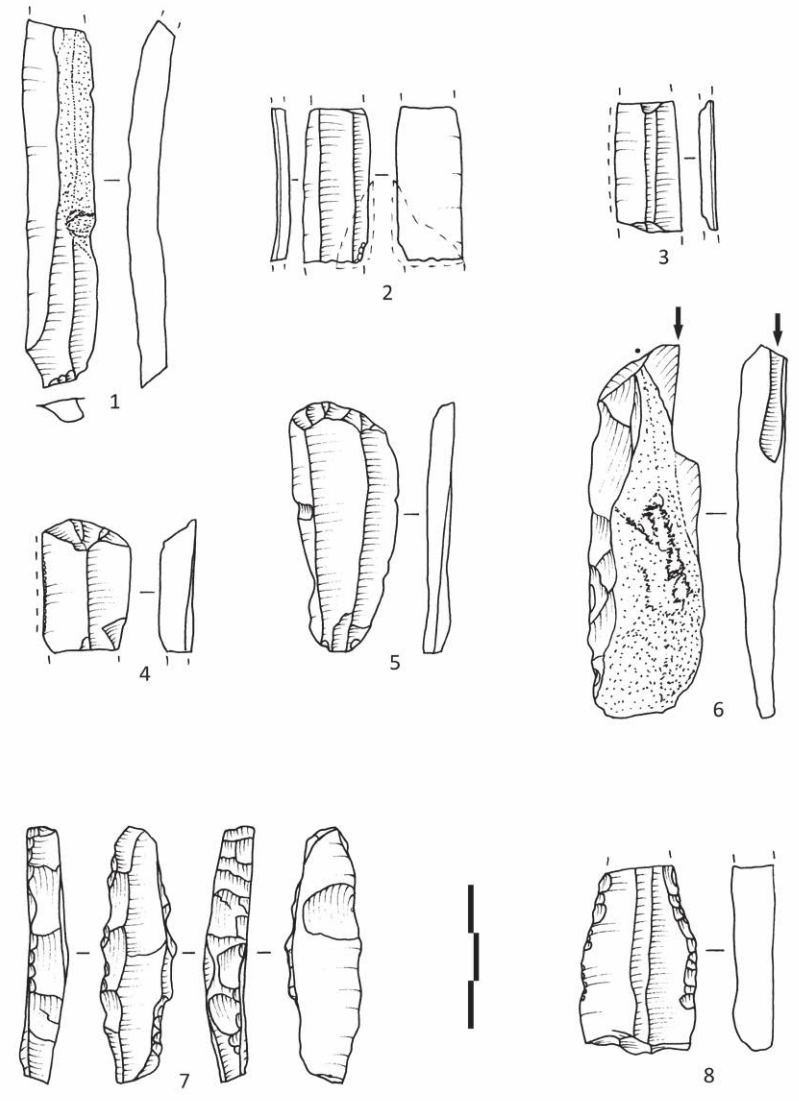
Сграда № 5. Попада в квадрати М11, М10, Л10 и К10. Тя е частично горяла. Има трапецовиден план, ориентирана с дългата си ос С – Ю, размери 9,60 × 6,50 м. Установени са редици от дупки от колове от четирите стени с диаметър 0,15 – 0,25 м. Дългите стени са подсилени в основата с плътна глина. По протежение на нейната дължина, в средната част, са открити в линия три ями с диаметър 0,30 – 0,35 м, достигащи до дълбочина 1 м. Вероятно са останки от вътрешна подпорна стена. В средната част на южната къса стена на разстояние 1,60 м не са регистрирани дупки от колове, възможно е от тук да е бил входът на постройката. В южната част е открита друга редица от дупки между дългите стени на сградата с диаметър 6 – 8 см по оста И – З, оформяща вътрешно преградно помещение с размери 2,60 × 6,50 м. В средната част на редицата от дупки на разстояние 1,60 м те прекъсват на същото място, както тези от южната къса стена. В това помещение е открито струпване от мидени черупки, лежащи в седимент с повишено количество изтляла дървесина и глина. Открити са седем негорели дървени греди, части от носеща конструкция, както и две големи петна с приблизително овална форма и ширина 1 м от изтляла дървесина (стени, таван). На дълбочина 0,50 – 0,65 м в кв. М10/3 е открито петно от трамбована сиво-зелена глина с приблизителна овална форма и размери 1,30 × 1,20 м. Вероятно засяга подовото ниво на сградата. Покрай източната дълга стена са открити няколко петна от бяла пепел в ивица, достигаща до пещ № 3. Непосредствено до югозападния ъгъл, извън сградата, са открити фрагменти от два съда, обърнати с устията надолу (дълбоки купи).

Сграда № 6. Попада в квадрати К10 и Л10. От стратиграфска гледна точка тя е по-ранна от предните две структури, но материалите от там са също характерни за първата половина на халколита. Услов-

Обр. 2. Селищна могила Бъзовец. Керамични съдове от сграда № 6

Fig. 2. Tell Bazovets. Ceramic vessels from building No. 6

Обр. 3. Селищна могила Бъзовец. Кремъчни артефакти: 1-3 – пластини; 4-8 – оръдия. Участъците със следи от употреба са маркирани с пунктир (рисунки М. Гюрова)

Fig. 3. Tell Bazovets. Flint artefacts: (1-3) blades; (4-8) typological tools. Zones of use-wear traces are marked with a dotted line (drawings by M. Gurova)

но е отнесена към хоризонт III. Изградена е от дърво и глина и е унищожена от силен пожар. В кв. К10 е проучен слой от деструкции с размери 4,60 × 2,60 м и дебелина 0,20 – 0,65 м. В най-южната му част е открито съоръжение с правоъгълна форма и приблизителни размери 0,72 × 0,85 м. Регистрирани са мазилки със следи от многократно обмазване, част от които се пресичат под прав ъгъл. Западно и източно от него на разстояние 0,40 м са открити два съда и една поставка във фрагментирано състояние (обр. 2), както и рогово сечиво, лежащи върху останки от частично запазен подиум от глина със светложълт цвят. Цялостното проучване на сградата предстои.

Открити са общо 57 находки от кремък, керамика (фрагменти от антропоморфни и зооморфни фигури, пластични изображения), кост и рог.

Животинските останки от тези хоризонти са два типа – хранителни остатъци и остатъци от дейност, свързана с изработката на костни и рогови сечива. Животните са почти еднакъв брой диви и домашни, като преобладават едрите чифтокопитни – говедо и благороден елен. От свиня са открити главно черепи, челюсти и кости от долната част на крайниците. Освен тях има малко на брой останки от сърна, коза, куче, заек и един прешлен от много голям сом. От благородния елен останките са както от рога, така и от крайниците на животното. Прави впечатление изключително малкият брой дребни преживни, което не е характерно за халколитните обекти. Видовото разнообразие и количественото съотношение в двата хоризонта е еднакво, както и следите по костите и рогата.

Кремъчната колекция, подложена на проучване, наброява 32 артефакта: 10 типологически оръдия, девет пластини, шест отломъка, четири фрагмента, две едноплощадкови ядра за отломъци в крайна фаза на експлоатация и един кремъчен къс със следи от ядруване. Сред суровините преобладава лудогорският флинт тип Равно, но се срещат и други разновидности. Пластините са представени изцяло от фрагменти (две основни, шест средни и един върхов). По морфометрични данни могат да се впишат в контекста на домашно производство с използване на индиректен дебитаж – удар с посредник. Преобладават трапецовидните сечения, а размерите варират в следните граници: дължини между 2,3 и 7,9 см, ширини между 1,3 и 2,3 см и дебелини между 0,3 и 0,7 см (обр. 3.1-3). Отломъците и техните фрагменти са малочислени и са основно от тъмносив флинт, който не е представен сред други категории артефакти (вкл. ядрата). Любопитно е присъствието на характерен отломък от поправка на ядро за пластини. Типологическият репертоар включва четири категории оръдия: ъглови резци (3), стъргалки (4, като 2 са атипични), пластина с ретуш (1), оръдие с двойно странично затъпяване и двустранен еднополюсен лющник (обр. 3). Интерес представляват две оръдия (обр. 3.7-8) – едното е с двустранно надлъжно затъпяване, като ретушът е стръмен до отвесен, не е изключено изделието да е оформено върху характерен отломък от поправка на ядро за пластини; второто оръдие е с пречупена дистална част, но с тенденция за конвергентност и не е изключено да е завършвало с оформен връх. В резултат на трасологическия анализ са идентифицирани следи от употреба на четири артефакта – три пластини, и едно типологическо оръдие – стъргалка. Сред идентифицираните функции са елемент от сърп, както и рязане на растения и кожа.

Литература

Чернаков и др. 2020: Д. Чернаков, Б. Борисов, Й. Милев, И. Русева, Д. Христова, Р. Рачев, М. Гюрова. Халколитна селищна могила Бъзовец. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 298 – 300.

CHALCOLITHIC TELL BAZOVETS

Dimitar Chernakov, Irena Ruseva, Boris Borisov, Desislava Hrisotva, Maria Gurova

Summary

The excavations continued in the Early Chalcolithic layer. The studied area is ca. 105 m^2.

In oven No. 3, we reached the depth of 0.71 m, and discovered the base of the combustion chamber, covered with a layer of ash, with a thickness of 2 – 5 cm. An upper millstone and half of a ceramic vessel lie on this surface. An oval aperture, with a diameter of 0.12 m was discovered in the southwest part. A layer measuring 1.20 – 1.34 m, with a thickness of 0.20 – 0.22 m, was registered in the profile of the oven, under it (probably the base or another chamber).

The described oven (No. 3) and oven No. 4 (registered in 2019) are located in building No. 5 (fig. 1), measuring 9.60 × 6.50 m, oriented S – N. The structure is partly burnt. The postholes of all the walls were discovered, with diam-

eters of 0.15 – 0.25 m.

Building No. 6 lies under the previous two structures but the materials are the same and belong to Early Chalcolithic (fig. 2). It is built of wood and clay and was destroyed by fire. A layer of burnt debris was excavated, measuring 4.60 × 2.60 m with a thickness of 0.20 – 0.65 m. An installation with a rectangular shape, measuring 0.72 × 0.85 m, was discovered in the south part of the building.

The studied flint assemblage (fig. 3) consists of 32 artefacts, and possess all characteristics of an evolved Chalcolithic flint production: series of standardized blades and typological repertoire with prevalence of end-scrapers. The raw material is predominately from the Ludogorie type flint.

Dimitar Chernakov, Regional Museum of History – Rousse, 3 Batenberg Sq., 7000 Rousse, dpristensis@yahoo.co.uk
Irena Ruseva, Museum of History – Svilengrad, 150 Bulgaria Blvd., 6500 Svilengrad, Ruseva.1993@abv.bg
Boris Borisov, borisborisovdm@abv.bg
Desislava Hrisotva, Regional Museum of History – Dobrich, 18 D-r Konstantin Stoilov Str., 9300 Dobrich, dehristova@mail.bg
Maria Gurova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, gurova.maria@gmail.com

№ 22. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТ ОТ ХАЛКОЛИТА И СРЕДНОВЕКОВИЕТО КРАЙ С. ВИНОГРАД, ОБЩ. СТРАЖИЦА, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Александър Чохаджиев, Илиян Петракиев, Мария Гюрова

Обект № 059/5019 по трасето на „Разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз“ ЕАД паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница“, етап „Линейна част“ – Подетап Б (км 216+674,33 – 216+887,79) се намира на около 3 км западно от с. Виноград (обр. 3.1). Самото село (до 1906 г. Сейдѝ кьой) отстои на 16 км на югоизток от гр. Полски Тръмбеш, 34 км на североизток от областния център гр. Велико Търново и 16 км северозападно от общинския център гр. Стражица. Обектът е в м. Соватя, на 3,1 км и 245° от центъра (църквата) на с. Виноград. GPS координати – к N 43°19’30“ E 025°47’26“. Разположен е на склон с малък наклон на югозапад, на 315 м югоизточно от селищна могила, в местност наречена Клиседжика (или Манастира) (обр. 1). Селищната могила има наморска височина 314 м, приблизителен диаметър от около 100 м, запазена височина около 5 – 7 м и е известна в научната литература (Чилингиров 1920, 74; Миков 1933, 57). Издига се непосредствено северно от мястото, където се пресичат две дерета, днес пресъхнали. В подножието на южния склон е имало чешма и няколко извора, които заблатяват южната част на местността. Оттам води началото си малко поточе, което протича на юг. То е част от водосбора на р. Баниски лом, ляв приток на р. Черни Лом, от басейна на Русенски Лом.

Обектът е регистриран при теренните издирвания по трасето на газопровода „Набуко“ през 2012 г. от екип с ръководител Кръстю Чукалев – обект 4028 (Чукалев и др. 2013а, 592). Впоследствие е пререгистриран като обект 5019 по трасето на газопровод „Южен поток“ (Чукалев и др. 2013б, 595).

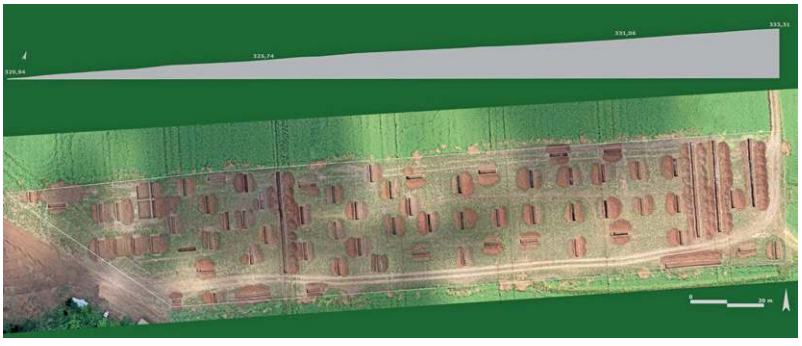
Целият регистриран обект е около 83 дка (обр. 3.3), а засегнатата от сервитута на газопровода площ е 6,7 дка в южната му периферия. В участъка на археологическия обект сервитутът на газопровода е с дължина 220 м и го пресича в посока изток – запад, с отклонение от 5° (обр. 3.2). Най-високата точка на обекта е с надморска височина 333,31 м (от изток), а най-ниската – 320,94 м от запад. Денивелацията в рамките на археологическия обект е 12,37 м за 220 м, като наклонът от изток на запад (3,7°) е плавен (обр. 2).

В поставените общо 72 сондажа с обща площ 695 м^2 бе достигната стерилната основа. Повечето са с размери 5 × 1 м. При залагането на сондажите първоначално бе акцентирано на централната линия, която ще бъде най-силно засегната от строежа на газопровода. По-плътно бе покрита и западната част на обекта, която при теренните обхождания е показала по-висока концентрация на археологически материали. Впоследствие, в източната част на обекта бяха заложени и четири дълги траншеи, покриващи почти целия сервитут по ширина (обр. 2).

Обр. 1. Виноград. Изглед от североизток: 1 – трасе на газопровода; 2 – обект 059/5019 в рамките на сервитута на газопровода; 3 – обект 059/5019 според теренните издирвания; 4 – селищната могила Клиседжика; 5 – надгробна могила в м. Орантарла; 6 – новоустановени граници на голям археологически обект от неолита, халколита и Средновековието

Fig. 1. Vinograd. View from northeast. (1) the route of the gas pipeline; (2) site 059/ 5019 within the construction area of the gas pipeline; (3) site 059/ 5019 according to the field survey; (4) Klisedzhika tell-site; (5) tumulus in Orlantarla locality; (6) the actual area of the archaeological site from the Neolithic, Chalcolithic and The Middle Ages

Обр. 2. Виноград. Ортофото мозайка на обект 059/5019 в края на предварителното археологическо проучване и силует на релефа

Fig. 2. Vinograd. Orthomosaic of site 059/ 5019 by the end of the preliminary excavations

В рамките на сервитута не бяха разкрити каквито и да е археологически структури. Пластът е силно унищожен от земеделската обработка, а стерилната основа се разкрива на дълбочина до 0,30 – 0,50 м от повърхността. Стерилната пръст е кафяво-червена, плътна. Керамиката е малко, на дребни фрагменти и с напълно обезличена повърхност. В доминиращата си част е от халколита, но се среща такава и от Средновековието (XIII – XIV в). Откриват се и кремъчни артефакти, предимно отломъци и по изключение оръдия. Открити са и няколко фрагментирани каменни изделия – хромели, чукалки и точила. На повърхността, в границите на обекта, бяха намерени три средновековни железни върха за стрели, силно корозирал кръгъл бронзов предмет и два оловни куршума. Напълно липсват животински кости и въглени.

В източната половина на обекта стерилната основа се открива на по-голяма дълбочина. Това обаче не се дължи на наличие на културен пласт, а на естествените форми на терена – плитки дерета (оврази), които са се затлачили с преотложена стерилна глина. При някои от сондажите в стерилната на външен вид глина се откриваха миниатюрни парчета керамика и бучки опалена стенна мазилка. Това наложи да се слезе в дълбочина в стерилната глина до пълното изчезване на археологически материали. При някои от сондажите достигнахме дълбочина от над 1,20 м (№ 29, 47), за да сме сигурни, че червената глина не е покрила културен пласт. Археологическите материали се регистрират най-често между 0,20 – 0,40 м от повърхността в рамките на хумусния слой, а съвсем миниатюрни бучки са вбити в стерилната глина. Винаги са с много измита повърхност и компрометирана структура, изключително трошливи. В сондажите, където е достигната по-голяма дълбочина, прави впечатление по-влажната среда. Това вероятно се дължи на слаби подпочвени водни жили северно от обекта.

Най-големите количества керамика произхождат от сондажи 8 и 20 в северозападната част на обекта. По тази причина и двата сондажа бяха разширени до размери от по 5 × 4,50 м. Не бяха констатирани нито археологически структури, нито културен пласт. Общо от двата сондажа (45 м^2) фрагментите от керамични съдове не надвишават 100 броя. Всички напълно обезличени. Повечето са праисторически. Прави впечатление, че освен керамиката с множество примеси от счукани керамични съдове, характерна за халколита, се откриват и такива с едри варовикови примеси, характерни за късния неолит. В рамките на обекта (сондаж 54) бе открит и един фрагмент с обилни растителни примеси. Въпреки обезличената повърхност можем да различим набождания. Въпросният фрагмент, с огромна доза условност, може да бъде отнесен към ранния неолит. Липсват диагностични фрагменти.

Обр. 3. Виноград. Сателитна снимка на местността: 1 – трасе на газопровода; 2 – обект 059/5019 в рамките на сервитута на газопровода; 3 – граници на обекта 059/5019 според теренните издирвания; 4 – селищната могила Клиседжика; 5 – надгробна могила в м. Орантарла; 6 – новоустановени граници на голям археологически обект от неолита, халколита и Средновековието

Fig. 3. Vinograd. View from northeast. (1) the route of the gas pipeline; (2) site 059/ 5019 within the construction area; (3) site 059/ 5019 according to the field survey; (4) Klisedzhika tell-site; (5) tumulus in Orlantarla locality; (6) The newly established territory of the archaeological site from the Neolithic, Chalcolithic and The Middle Ages

Кремъчният ансамбъл е малочислен (24 бр.), недиагностичен и включва три типологически оръдия, три фрагментирани пластини, 10 отломъка и осем фрагмента. Суровинно са представени няколко типа флинт, разграничими по макропризнаци. Разпознаваеми са три екземпляра от флинт тип Крива Река и един от тип Равно. Отломъците и фрагментите са аморфни. Пластините са средни фрагменти и не надвишават 3,2 см дължина, 1,3 м ширина и 0,3 см дебелина. Тези метрични показатели са атрибутивни най-вече за късноеолитните ансамбли, но сред артефактите няма неоспорими диагностични форми, които да потвърдят този културно-хронологичен контекст. Оръдията са от суровина Крива река и представляват отломъци с ретуш. Единият от отломъците е с бифасиално излъскване на левия ръб при основата. По конфигурацията на работния ръб и макропризнаците на излъскването може да се предположи, че става дума за елемент от диканя, който най-вероятно е етнографски.

Наличието на минимални количества археологически материали и пълната липса на структури и културен пласт вероятно са свидетелство за спорадична, неинтензивна човешка дейност на това място. Разбира се не бива да се игнорират фактори като интензивното земеделие, напълно проследимо във времето в последните две столетия, както и особеностите на релефа и изобилието на подпочвени води в района. Но само на по-малко от 20 м северно от сервитута на газопровода пръстта на повърхността се променя драстично – става по-черна и по-рохкава (обр. 3), а количеството на керамиката и кремъчните изделия се повишава значително. Свидетелствата за човешко присъствие са за времето на неолита, халколита и Средновековието. Това съвпада като хронология с данните от селищната могила Клиседжика и намиращото се на 600 м североизточно от нея неолитно селище покрай надгробната могила в местността Орантарла (обр. 1.5; 3.5).

Животът на това удобно място е започнал през неолита и е продължил без прекъсване през целия халколит (включвайки и една от най-големите в региона селищни могили). За периода до времето на Второто българско царство нямаме преки свидетелства, но комплексът от поне четири надгробни могили в близост е доказателство за обитаване. В периода на Второто българско царство имаме директно свидетелство за постройка (постройки) върху селищната могила. Топонимията и народната памет говорят за религиозно място – църква или манастир. С това място може да се свърже и наличието на средновековна керамика около селищната могила.

Основното заключение от предварителното проучване на обект 059/5019 бе, че сервитутът на газопровода преминава непосредствено южно от периферията на голям археологически обект, най-

вероятно селище от неолита, халколита и Средновековието с площ от над 700 дка, включващ и селищната могила в м. Клиседжика (обр. 3.6).

Поради минималната вероятност за откриване на запазени структури в рамките на сервитута, след приключването на предварителното проучване не се наложи продължение.

Литература

Миков 1933: В. Миков. Предисторически селища и находки в България (Материали за археологическата карта на България, кн. VII). София, 1933.

Чилингиров 1920: А. Чилингиров. Рапорт върху изучаването на предисторическите селища в Североизточна България. – Годишник на Народния археологически музей, I, 1920, 68 – 75.

Чукалев и др. 2013а: К. Чукалев, Д. Рабовянов, Ж. Узунов, Н. Русев, Д. Чернаков, Т. Тодоров. Издирвания на археологически обекти по трасето на газопровод „Набуко", сектор 4, ревизия Е. – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 593 – 594.

Чукалев и др. 2013б: К. Чукалев, Ж. Узунов, Н. Русев, Д. Рабовянов, Д. Чернаков, Т. Тодоров. Издирвания на археологически обекти по трасето на газопровод „Южен поток", сектор 5. – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 594 – 596.

ARCHAEOLOGICAL SITE FROM THE CHALCOLITHIC AND LATE MEDIEVAL PERIOD NEAR THE VILLAGE OF VINOGRAD, VELIKO TARNOVO DISTRICT

Alexander Chohadzhiev, Ilian Petrakiev, Maria Gurova

Summary

The excavations were carried out as part of the project "Expansion of the gas transmission infrastructure of Bulgartransgaz EAD parallel to the north (main) gas pipeline to the Bulgarian-Serbian border", stage: "Linear part". The site, known as 5019 is located 3 km west of the village of Vinograd, Strazhitsa municipality, Veliko Tarnovo district (figs. 1; 3). It is 315 m south-east of one of the largest settlement mounds in the region – the Klisedzhika tell site. There are traces of a large medieval building at the top of the mound (either a church or maybe even a monastery).

By means of 72 test trenches, it was established that there are no cultural deposits, nor archaeological features within the construction area (fig. 2). Only a small amount of poorly preserved ceramic shreds indicates habitation during the Neolithic, Chalcolithic and the Late Middle Ages (13th – 14th centuries). The obvious conclusion from the preliminary excavation campaign is that the route of the gas pipeline passes just south of the periphery of a large archaeological site from prehistoric and medieval periods (fig. 3.6).

Alexander Chohadzhiev, Regional History Museum Veliko Tarnovo, 6 Nikola Pikolo Str., 5000 Veliko Tarnovo, alcho_2000@yahoo.com
Ilian Petrakiev, Regional History Museum Veliko Tarnovo, 6 Nikola Pikolo Str., 5000 Veliko Tarnovo, petrakiev23@abv.bg
Maria Gurova, National Institute of Archaeology with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, gurova.maria@gmail.com

---

№ 23. ХАЛКОЛИТНА СЕЛИЩНА МОГИЛА ПРИ С. ПЕТКО КАРАВЕЛОВО

Александър Чохаджиев, Кръстан Митов, Александра Янакиева, Пол Баку, Радослав Боянов, Мария Гюрова

Разкопките през 2020 г. бяха съсредоточени в новия сондаж F. Той е с размери 7,50 (С – Ю) × 4 м (И – З). Явява се продължение на запад на северната част на сондаж Е, при който през 2019 г. не успяхме да разкрием западната граница на жилище D3 (Чохаджиев и др. 2020, 304).

Сондаж F се намира в северозападната част на могилата, където наклонът е на север и на запад и в него липсват етапите по-късни от средния халколит. Между орницата и деструкциите на

Обр. 1. Селищна могила Петко Каравелово. Сондаж F, изглед от запад: 1 – орница; 2 – разнесени останки от опожарено жилище (обект F1); 3 – разнесени останки от опожарено жилище (обект F9); 4 – деструкции на жилище D3; 5 – под на жилище D3; 6 – черна прослойка под пода на жилище D3; 7 – извън жилищно ниво, западно от D3; 8 – деструкции на опожарена постройка, по-ранна от D3 (обект F14)

Fig. 1. Tell Petko Karavelovo. Trench F – view from west. (1) topsoil; (2) scattered burnt house debris (feature F1); (3) scattered burnt house debris (feature F9); (4) burnt house destructions – feature D3; (5) burnt house floor – feature D3; (6) black layer under the floor – feature D3; (7) the off-house level west of D3; (8) burnt house destructions, earlier than D3 – feature F14

D3, в южната част на сондажа, бяха констатирани поне две строителни нива, които представляват тънки (около 0,2 м) разнесени опожарени останки от жилища със съвсем малко материали (обр. 1.2-3). В северните части на сондажи E и F орницата достига директно до деструкциите на жилище D3 (обр. 1.1).

В сондаж F бяха проучени и 10 ями. Това са обикновени ями, в които са полагани стълбове и запълвани обратно с изкопаната пръст, която съдържа опожарени деструкции и инвентар от жилищата, които пресичат, и вероятно тяхното предназначение е било за стабилизиране на пластовете на могилата.

Обр. 2. Селищна могила Петко Каравелово. Останки от овъглена колово-плетна стенна конструкция от западната стена на жилище D3 в югозападния ъгъл на сондаж F

Fig. 2. Tell Petko Karavelovo. Charred wattle remains from the western wall framing of building D3 in the southwestern corner of F trench

Достигайки до жилище D3, установихме, че деструкциите му освен известната ни от преди денивелация от север на юг, имат и наклон на запад. Опожарените мазилки обхващаха изцяло ширината на сондажа. В хода на проучването им бе установено, че част от тях представляват падналата западна стена на жилището, която в процеса на разрушаването му е съборена изцяло навън. При нея имахме изключително редкия шанс да проучим колово-плетена конструкция (обр. 2). Коловете са с диаметър 4 – 10 см. От взетите проби бе установено, че четири от тях са от дъб, а един от ясен. Плетът е изграден от тънки пръчки (около 0,6 см). От взетите 59 проби се оказа, че само една е от леска, а останалите от калина (*Viburnum sp.*). Стената е била широка 0,3 – 0,4 м и висока поне 2 м. Със сигурност вътрешното ѝ лице е било загладено и боядисано в червено. От деструкциите е видно, че пожарът е бил отвътре.

Дебелината на деструкциите на жилището не е еднаква (обр. 1.4). Северно от т. нар. пропадане те са с дебелина 0,12 – 0,18 м. Най-голяма е дебелината на деструкциите в пропадането – достига до 0,45 м. Там се срещат мазилки с отпечатъци от масивни колове, но също така и с отпечатъци от малки преплетени пръчки. Липсва закономерност в начина на падане на отделните фрагменти. Пропадането е с дължина 2 м в посока север – юг. Разкрива се по цялата ширина на жилището. Южно от него дебелината на деструкциите е около 0,30 м. В пространството северно и южно от това пропадане деструкциите са на дребни фрагменти без останки от детайли с отпечатъци.

Обр. 3. Селищна могила Петко Каравелово. Субструкция на жилище D3 – северна (обект E61) и западна (обект F18) строителни траншеи в северната част на сондаж E и сондаж F

Fig. 3. Tell Petko Karavelovo. Substructure of building D3 – northern (feature E61) and western (feature F18) foundation trenches in the northern part of E trench and in F trench

Подът на жилището е сивобежов, опален, но без следи от висока температура (обр. 1.5). Дебелината му не надвишава 5 см. Под пода се констатира тънка черна прослойка (обр. 1.6). Тя е резултат от тлеенето на подложка от дървени клони под пода на жилището. С времето се е превърнала в почти неразличима черна маса.

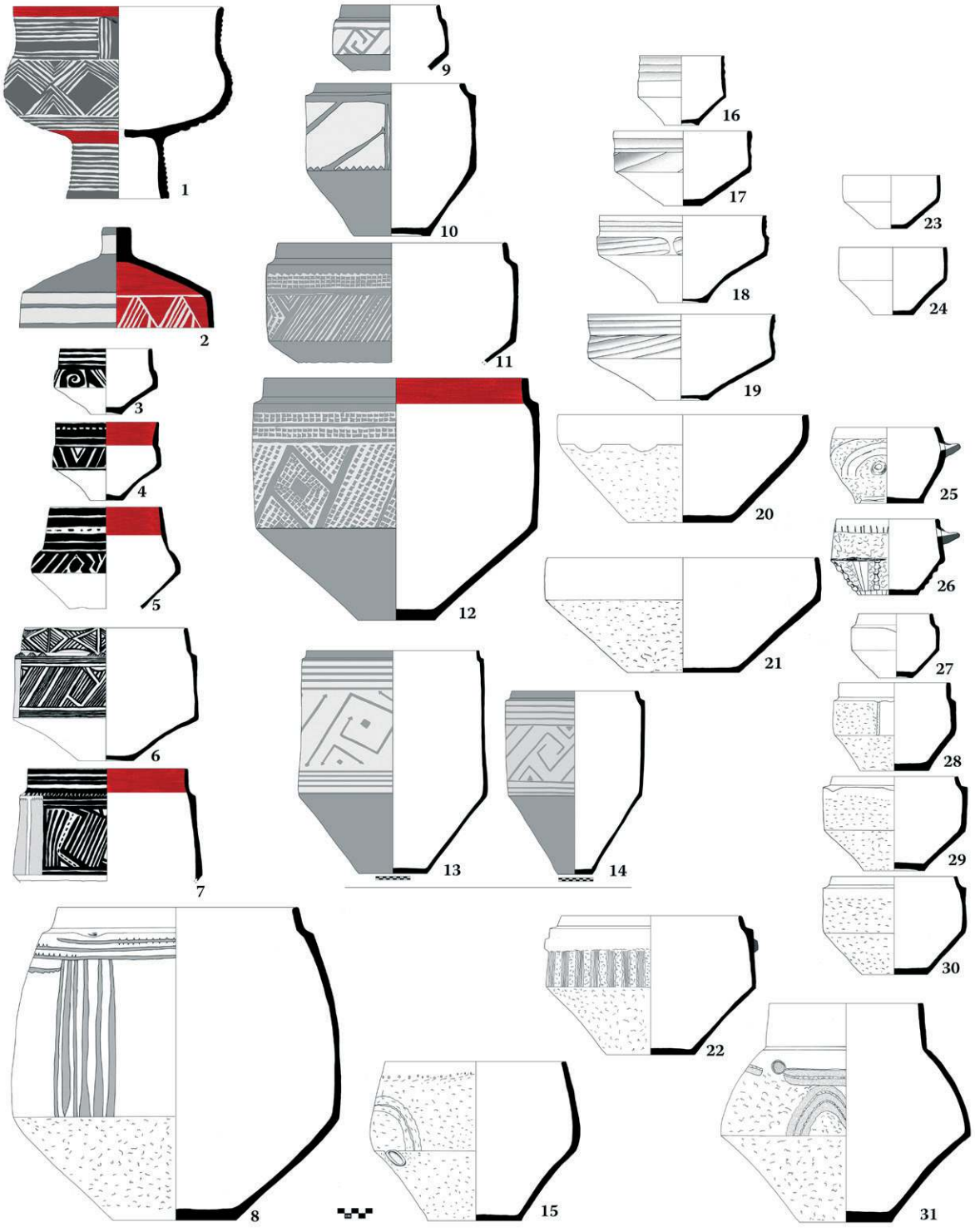
След проучване на деструкциите ясно разграничихме и основите на стената – траншея с посока север – юг (обект F18; обр. 3). Тази западна траншея е с ширина около 0,30 м. На дълбочина достига до 0,50 м. Бяха идентифицирани 20 дупки за разкритите 5,43 линейни метра, а това определя коефициент на гъстота от 3,68 кола на линеен метър от западната стена на жилище D3. Диаметрите на коловете варират от 0,10 – 0,12 м за по-малките и до 0,16 – 0,19 м за по-големите. След като бяха проучени останките от жилище D3 в сондаж F, продължихме с проучване в дълбочина в сондаж E. Там успяхме да разкрием и останките от северната траншея на това жилище (обект E61; обр. 3). Тя е малко по-широка от западната – между 0,45 и 0,55 м. За разкритите 5,27 линейни метра от траншеята бяха констатирани 15 дупки, а това определя коефициент на гъстота от 2,84 кола на линеен метър. При съпоставянето на двете траншеи прави впечатление, че при западната коловете са по-нагъсто, докато при северната – са с по-големи диаметри. Към това можем да добавим и наблюдението, че западната траншея е малко по-тясна от северната.

Северната третина на жилището е с близо 0,80 м по-високо разположена. Прави впечатление, че в нея се откриват множество цели или добре запазени съдове, стоящи върху дъната си на пода. На 2,20 м от северната стена започва голяма чупка както при деструкциите, така и в пода на жилището (обр. 1). В този участък има огромно количество керамични съдове, повечето са силно натрошени и буквално на камари. Само най-долу, непосредствено върху пода, се откриват по-цели съдове. Находки, различни от керамични съдове, в това жилище са рядкост. В няколко съда и върху пода бяха открити каменни теслички, кремъчни артефакти и костени шила. Най-впечатляващо е блокче графит с размери 8,5 × 5 × 1 см.

Анализът на архитектурните останки, начинът на разрушаване на жилището и разпиляване на инвентара насочват към наличието на вътрешна платформа (полуетаж), изградена от дърво и глина и обхващаща само централната част на жилището. Върху нея са били съхранявани керамични съдове, а вероятно в източния край е имало и пещ или огнище. Пространството под тази платформа също е било използвано за съхранение на съдове. Вътрешните лица на стените, както и част от платформата са били боядисани в червена боя. Липсващата източна и непроучената южна стени не позволяват да определим с точност размерите на жилището, но те са в рамките на между 8 и 9 м (И – З) и между 14 и 15 м (С – Ю).

Основният инвентар на жилище D3 са керамичните съдове (обр. 4). През 2020 г., проучвайки само около 12 м^2 от северозападната част, са разкрити и идентифицирани най-малко 59 съда, с което общият брой съдове от D3 надхвърля 200 (Чохаджиев и др. 2020, обр. 3). Срещат се случаи на три или четири съда един в друг.

Керамичният комплекс показва сходства с по-ранните – големи и по-малки купи върху слабо конично столче, украсени с тънки инкрустирани бели линии и пояси с червена боя (обр. 4.1). С по-ранните комплекси също така могат да се свържат и широките купи с канелюри (обр. 4.17-19). Големите и по-малки хранилищни съдове, украсени с широки инкрустирани полета, показват сходства с известните ни подобни от по-късните нива (обр. 4.9-10, 4.13-14). Като преходен подход в начина на

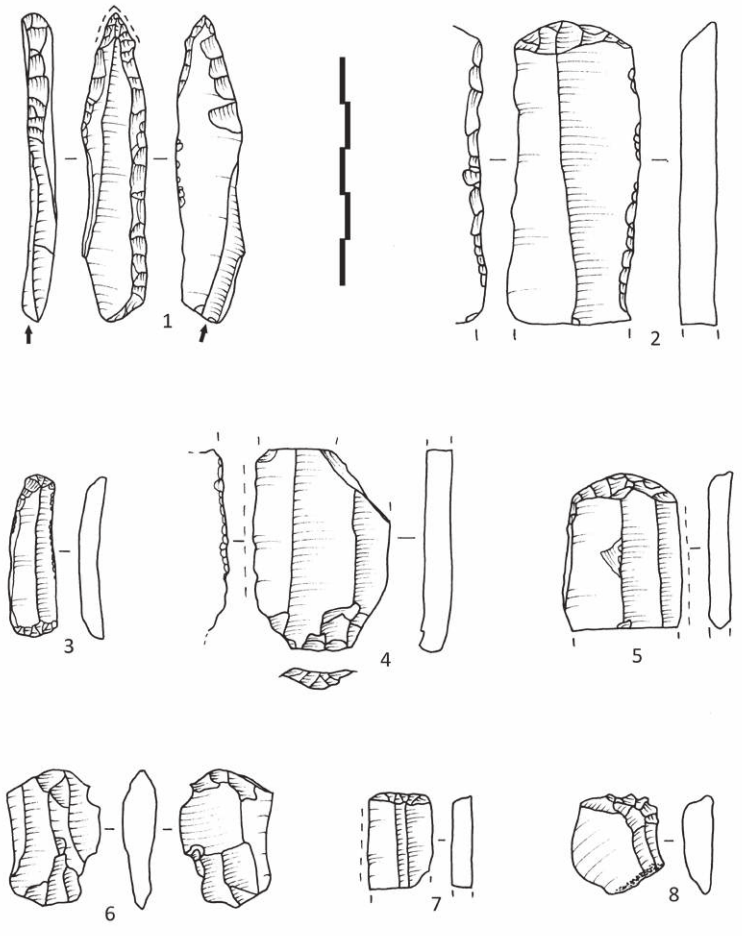

Обр. 4. Селищна могила Петко Каравелово. Керамични съдове от западната част на жилище D3 от проучванията през 2020 г. (рисунки: Р. Боянов и А. Янакиева)

Fig. 4. Tell Petko Karavelovo. Vessels from the western part of feature D3 from the 2020 campaign (drawings by R. Boyanov and A. Yanakieva)

инкрустиране можем да определим техниката на отнемане на повърхността, при която остават малки квадратчета в позитив, които освен да спомагат за закрепването на бялото вещество към съда, внасят и допълнителна шарка в орнаменталната композиция (обр. 4.11-12). Този начин на орнаментиране се среща само в този етап на могилата.

Съдовете, украсени с графит, независимо от формата и орнаментацията (с малко изключения), имат червена лента от вътрешната страна на устието си (обр. 4.4-5, 4.7). Графитната орнаментация без

Обр. 5. Селищна могила Петко Каравелово. Кремъчни артефакти от проучванията през 2020 г. Типологически оръдия: 1 – комбинирано оръдие свредел/резец; 2-3, 5, 7-8 – стъргалки; 4 – пластина с ретуш; 6 – лющник. Участъците със следи от употреба са маркирани с пунктир (рисунки М. Гюрова)

Fig. 5. Tell Petko Karavelovo. Flint artefacts – typological tools: (1) combined tool borer/burin; (2-3, 5, 7-8) endscrapers; (4) retouched blade; (6) splintered piece. Zones of use-wear traces are marked with a dotted line (drawings by M. Gurova)

значение на композицията задължително включва хоризонтални линии под устието от външната страна (обр. 4.3-7). Понякога в горната част на съда се нанася ред от точки или правоъгълници. Интересна група съдове представляват големите бицилиндрични купи с графитна украса (обр. 4.6-7). При тях орнаменталната схема е най-усложнена и е развита в няколко (повече от три) хоризонтални пояса от сходни мотиви. При всички най-широкият пояс с графитна орнаментация е разсечен от инкрустирани метопи. Най-често те представляват обикновени вертикални изрязани правоъгълници, но се срещат и като орнамент от пресичащи се линии с назъбвания. Независимо от вида на украсата, орнаменталната схема е почти напълно подчинена на един и същ мотив. Мотивът представлява двойка еднакви елементи, наподобяващи буквата У, като единият е обърнат наобратно – огледално и надолу (обр. 4.9). При линейната инкрустация и при графитната рисунка мотивът се модифицира и усложнява и влиза в различни комбинации, но винаги запазва основната си характеристика – съчетание от двойка огледално симетрични еднакви елемента. Друга характеристика на комплекса са съдове с чучури (обр. 4.25-26). Те са биконични или сферични купи, винаги украсени с барботина. Характерна за ансамбъла форма са и големите паници с широко дъно (обр. 4.20-21). Горната им част е старателно загладена, а долната – с барботинизирана повърхност.

През 2020 г. бе открит още един капак (Чохаджиев и др. 2020, обр. 3.24) с инкрустирана украса от външната страна и рисунка с бяла боя на червен фон от вътрешната страна (обр. 4.2).

За разлика от по-ранните комплекси, където доминира овалността, в комплекса на D3 се забелязва стремеж към „разчленяване“ на формата и откроряване на преломите. Като характеристика на комплекса се откроява и тенденцията към бицилиндричност и подчертаване на устийната част на съда.

Жилище D3 може да бъде отнесено към средния халколит, а датировката му – прецизирана около 4700 BC.

За отбелязване е суровинното разнообразие на флинта, представен в проучения кремъчен ансамбъл (обр. 5). Традиционно се срещат и артефакти с разпознаваеми следи от термичен шок, свързани с пожара. Дебитажът формално е доминиран от отломъци и фрагменти, но са налични серии пластини, пригодени за употреба и за оформяне на оръдия. Значителна част от отломъците и фрагментите са от сив с вариации флинт със значително по-лоши цепителни качества от лудогорския, който е представен сред част от оръдията и пластините. Типологическият репертоар е доминиран от стъргалки на пластини (6), следвани от лющници (2), комбинирани оръдия (2) и единични бройки на стъргалка на отломък, ретуширана пластина и ретуширан отломък. В резултат на трасологическия анализ са идентифицирани следи от употреба на 11 артефакта – шест пластини и пет типологически оръдия. Обработваните материали са в широк спектър (кожа, месо/кожа, кост и рог, камък/минерал, зърнени култури и други растения).

Литература

Чохаджиев и др. 2020: А. Чохаджиев, К. Митов, А. Янакиева, П. Баку, Р. Боянов, М. Гюрова, Н. Карастоянова. Халколитна селищна могила при с. Петко Каравелово. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 302 – 307.

THE CHALCOLITHIC TELL-SITE NEAR PETKO KARAVELOVO

Alexander Chohadzhiev, Krastan Mitov, Aleksandra Yanakieva, Paul Bacoup, Radoslav Boyanov, Maria Gurova

Summary

In 2020, the excavations were carried out in the new trench F where we were able to study the northwestern part of house D3 (fig. 1). Within just 12 m^2 we identified at least 59 ceramic vessels (fig. 4). The total number of vessels from this house (together with the ones from the 2017 and 2019 campaigns) exceeds 200, although the eastern part of the building was completely destroyed by an irrigation pipe, and the southwestern part has not been excavated yet. The traces of use on the bottoms of most vessels are a clue that it is not a workshop. Other inventory, different from ceramics, is a rarity for this house – several stone adzes, bone owls and flint tools were found inside some of the vessels, as well as charred grain and animal bones. The most impressive find from this feature is a block of graphite. Its size of 8.5 × 5 × 1 cm makes it one of the largest pieces known in Bulgarian Chalcolithic. The western wall of the house had collapsed to the outside. It was probably intentionally disassembled after the fire and used for leveling the terrain. In the southwestern corner of the trench F, we had the chance to reveal the charred wooden framework of the wattle-and-daub wall construction (fig. 2). The massive wood pieces are mostly of oak and ash trees, while the wattle sticks are mostly of Guelder rose (*Viburnum sp.*) and rarely of hazel.

We were able to reveal the substructure – the northern and the western foundation trenches with the postholes (fig. 3). The posts in the western trench are thinner, but closer to each other.

The stratigraphic position and the absolute chronology place house D3 at about 4700 BC. The lack of numerous plasters on the walls and floors is an indirect indicator for the comparatively short life of this huge building, that maybe served as communal warehouse.

Alexander Chohadzhiev, Regional Museum of History – Veliko Tarnovo, 6 Nikola Pikolo Str., 5000 Veliko Tarnovo, alcho_2000@yahoo.com
Krastan Mitov, kruki21vd@yahoo.com
Aleksandra Yanakieva, Regional Museum of History – Veliko Tarnovo, 6 Nikola Pikolo Str., 5000 Veliko Tarnovo, snuphy@abv.bg
Paul Bacoup, ED 112 – Université Paris 1 Panthéon Sorbonne, UMR 7041 – Archéologies et Sciences de l'Antiquité, Maison René Ginouvès, 21 Allée de l'Université, 92023 Nanterre Cedex, France, paul.bacoup@gmail.com
Radoslav Boyanov, radko995@abv.bg
Maria Gurova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, gurova.maria@gmail.com

---

№ 24. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ 85/1 В М. ГЯУРОЛСЪН ПРИ С. ГРАДИЩЕ, ОБЩ. ШУМЕН

Станимир Стойчев, Виктор Василев

Обектът се намира в м. Гяуролсън, землище на с. Градище, обл. Шумен (км 322+480 – 322+730, етап 3, участък 8 от проектното трасе на АМ Хемус). Разположен е на склон с южно изложение и на заливната тераса на р. Пакоша, в непосредствена близост до селищна могила Градище (обр. 1). Площта на обекта, попадаща в сервитута, е 10,4 дка. Заведен е в АИС – АКБ с № 10002964.

Проучванията са проведени в периода 02.06. – 06.08.2020 г. от екип в състав Станимир Стойчев – ръководител (РИМ – Шумен), Виктор Василев – заместник-ръководител (РИМ – Шумен), д-р Ни-

Обр. 1. Обект 85/1, Градище. Местоположение на обекта

Fig. 1. Site 85/1, Gradishte. Location of the site

Обр. 2. Обект 85/1, Градище. Гроб 26

Fig. 2. Site 85/1, Gradishte. Grave 26

кола Русев (РИМ – Русе), д-р Румяна Йорданова (РИМ – Русе), гл. ас. д-р Ангел Ангелов (ИЕФЕМ – БАН), Петя Аспарухова (РИМ – Монтана), Михаела Горнишка, Екатерина Митринова, Анелия Атанасова, Йордан Милев (дипломант СУ), Мария Даракчиева (дипломант СУ), Владимир Вълчев – геодезист (НАИМ – БАН, филиал Шумен) и Нина Диянова – реставратор (НАИМ – БАН, филиал Шумен).

При проучването са разкрити структури от различни периоди. Преобладават гробове от късния халколит и структури от Ранното средновековие. Открити са също така една яма и едно вкопаване от периода II – III в., както и разнесени фрагменти със силно обрушена повърхност от III – IV в.

Къснохалколитен некропол. Къснохалколитният некропол в рамките на обекта включва двадесет и девет регистрирани гроба, обособени в две групи от двете страни на естествен склон. Гробните съоръжения се засичат на различна дълбочина в зависимост от денивелацията и съвременните интервенции върху терена, в резултат от които някои от гробовете се откриват почти на повърхността, а други са с нарушена цялост. Заради естеството на почвата и поради факта, че много от гробовете са вкопани директно в мергела, очертанията на гробните ями не винаги могат да бъдат локализирани. Когато това е възможно, се наблюдава повтаряща се закономерност – правоъгълни вкопавания с размери между 1,10 – 1,30 м дължина на 0,80 – 0,90 м широчина, с ориентация изток – запад.

Всички погребения са извършени в ембрионална поза (хокер). Скелетните останки се откриват положени в гробните ями върху лявата си страна с лице на юг и силно свити към тялото крайници (обр. 2). Изключение прави гроб № 25, при който позицията е обърната – хокер надясно с лице на север. В повечето случай костите са в лошо състояние. По тях се наблюдават ясно изразени следи от калциране, често са напукани или в нарушен антропологически порядък, поради интервенциите върху терена, предизвикани от хора или животни. При по-добре запазените индивиди по скелета или около него се наблюдават въглени и червена охра, чието присъствие вероятно е белег за постмортални практики.

Най-често повтарящият се гробен инвентар са керамичните съдове. Техният брой варира от един до четири, като преобладават купите, капаците и чашите. В някои от тях се регистрират зърна, вероятно от жито. По-рядко се откриват лични вещи. Това са преди всичко мъниста от нанизи, изработени от кост, мида или мед (обр. 3), а при гроб № 12 инвентарът включва и кремъчна пластина, поставена при тялото. Отново изключение прави гроб № 25, където върху ръцете и при краката на погребания се разкри череп на свиня.

Разкритите в кв. Е7 няколко депонирани в земята керамични съда без придружаващо ги тяло или друг археологически контекст, могат да бъдат интерпретирани като „символичен гроб“. Подобни примери има регистрирани в къснохалколитните некрополи при Девня, Голямо Делчево, Варна и др.

Предвид близостта на селищната могила, отстояща на около 30 м южно от обекта, може да се приеме, че разкритите 29 къснохалколитни гроба принадлежат към нея.

Структури от Ранното средновековие. В западния сектор на обекта са проучени останките от две средновековни жилища от IX – X в. със запазени отоплителни съоръжения, както и пещ за изпичане на керамика.

Структура №1 е разположена квадрати Ж8 и З8. Има правоъгълна форма с размери 3,50 × 3,00 м и шест дупки за колове. В североизточния ъгъл на структурата е разкрита вкопана печка с отвор на запад. Тя е с правоъгълна основа и кожух от речни камъни и глина – размери 1,24 × 0,50 м. От вътрешната страна на печката има поставено стъпало за комин от грубо обработен камък. Облицовката е от варовикови блокове, под които са разположени грубо обработени плочести камъни със следи от продължително горене.

Обр. 3. Обект 85/1, Градище. Накити от гроб 8А

Fig. 3. Site 85/1, Gradishte. Ornaments from grave 8A

Другата жилищна структура е само със запазена северна граница с дължина 3,00 м. Тя има отоплително съоръжение. Открита е в квадрати Е5 и Ж5.

Пещта за изпичане на керамика е открита в кв. Е6. Запазена е горивната камера и скарата. Диаметърът на скарата е 1,25 м. Отворите за топлия въздух са с диаметър 0,13 – 0,15 м. Дебелината на скарата е от 0,33 до 0,29 м.

Проучените средновековни структури се отнасят към средновековното селище, развиващо се западно от обект 85/1.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT SITE 85/1 IN THE GYAUROLSAN LOCALITY, NEAR GRADISHTE, SHUMEN MUNICIPALITY

Stanimir Stoychev, Victor Vassilev

Summary

The site is located in the Gyaurolsan locality, near the village of Gradishte, Shumen district (fig. 1). It is located on a south facing slope and the flood terrace of the Pakosha River near the settlement mound in Gradishte. The explored area of the site is more than 1 ha.

The study revealed features from the Late Chalcolithic and the Early Middle Ages (9th – 10th c). Features from the 2nd – 3rd c. and potsherds from the 3rd – 4th c. were also registered.

The late Chalcolithic necropolis includes twenty-nine graves lying at different depths. When their outlines could be determined, they were usually rectangular pits, measuring 1.10/1.30 × 0.80/0.90 m, oriented E – W.

The skeletal remains were found lying in the grave pits on their left side, facing south with their limbs tightly bent towards the body (fig. 2). One exception is grave 25, in which the remains were on their right side, facing north. In most cases, the bones were poorly preserved. In some graves, charcoal and red ochre were observed on or around the skeleton.

The inventory consisted of ceramic vessels and more rarely – beads made of bone, shell or copper (fig. 3). Grave 12, had a flint artefact placed next to the body. Several ceramic vessels, with no nearby skeleton can be interpreted as a "symbolic grave".

The remains of two medieval houses were found in the western sector of the site.

Feature 1 had a rectangular shape, measuring 3.50 × 3.00 m. In its northeast corner, a heating installation, with an opening to the west was discovered.

The other feature only had a preserved northern border (3.00 m long) and a heating installation.

A kiln for firing ceramics was discovered. The combustion chamber and the grill (1.25 m in diameter) were preserved.

The studied medieval structures suggest that the medieval settlement develops west of the site.

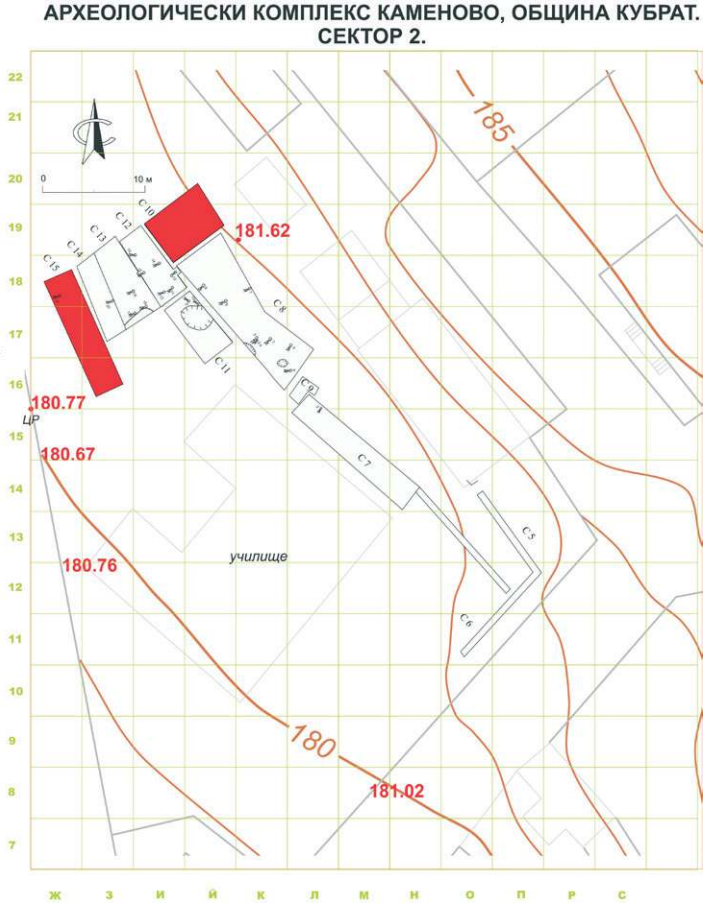
Stanimir Stoychev, Regional Museum of History – Shumen, 17 Slavyanski Blvd., 9700 Shumen, s.stoichev10@gmail.com
Victor Vassilev, Regional Museum of History – Shumen, 17 Slavyanski Blvd., 9700 Shumen, viktora8@abv.bg

№ 25. ХАЛКОЛИТЕН НЕКРОПОЛ И ПРОИЗВОДСТВЕН ЦЕНТЪР В С. КАМЕНОВО, РАЗГРАДСКО

Явор Бояджиев, Димитър Чернаков, Дилен Дилов, Алета Гуадели

Археологическите разкопки на обект Каменово през настоящия сезон продължиха в двора на бившето училище. Изследвани са сондажи № 10 и № 15 (обр. 1).

Сондаж № 10. Проучва се от 2016 г. (Бояджиев и др. 2020, 307). Той е с размери 6 × 4,40 м. Разделен е на квадрати (сектори) с дължина на страната 1 м. Изследванията продължават в културния пласт с кафяво-черен цвят. В него има множество кремъци и малко на брой керамични фрагменти. В южната част на сондажа културният пласт липсва. Там се забелязват петна от жълт льос, резултат от съвременно компрометиране на древния терен. В източния профил се забелязват напластявания от съвременен насип, който е натрупан до дълбочина 0,52 м.

Обр. 1. Каменово. План на археологическите проучвания (в сиво 2019 г., в червено 2020 г.)

Fig. 1. Kamenovo. Layout of the site (in grey – the area studied in 2019, in red – the area studied in 2020)

Анализът на кремъчния ансамбъл е в две основни направления – технико-типологически и пространствен анализ на кремъчните артефакти. На този етап поради ограниченото време и голямото количество кремъчни артефакти резултатите са първични и се отнасят единствено до сравнение по технологични групи. Тази година в сондаж 10 бяха проучени всички квадрати (24 броя) на дълбочина 0,10 – 0,15 м, където се проследяват три слоя с кремъци, като тези в най-долния са с по-големи размери от останалите. Откритите кремъци в квадрати 8 – 24 с обща площ 18 м^2, от дълбочина 0,54 м (в сондаж 9) до 0,89 м (в сондаж 24) са обработени. Общият брой кремъчни артефакти е 3665.

Първоначалните наблюдения частично потвърждават данните от предходните сезони:

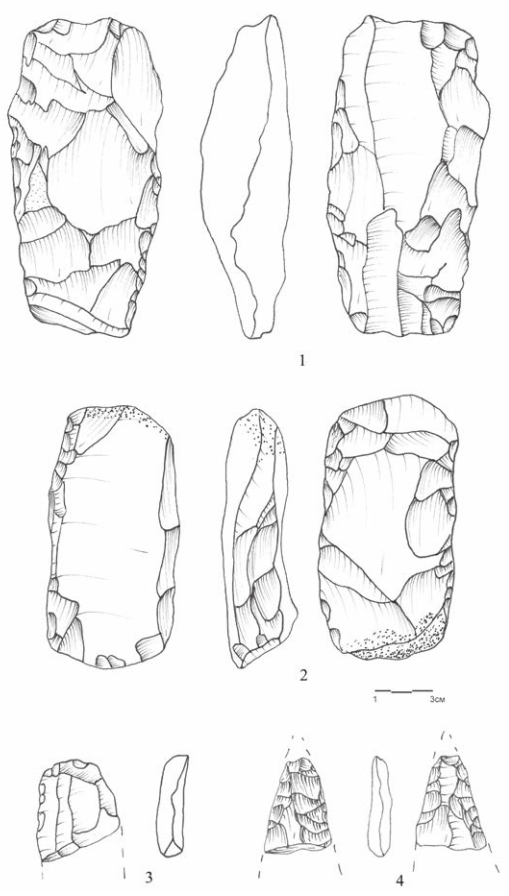
– Ядрата в ансамбъла са под 0,5% или липсват. Когато са представени, са в

крайна фаза на експлоатация и често използвани като чукалки.

– При оръдията ситуацията е идентична. Изключително малък брой оръдия, които също са около 1%. Слабо типологическо разнообразие, като представените оръдия са фрагментирани или недовършени, и обикновено грубо изработени за задоволяване на непосредствените нужди (обр. 2).

– Пластините са спорадични и винаги фрагментирани, като съставляват 5% от артефактите. Пластинки на практика липсват, когато ги има също са фрагментирани.

– Дебитажът от различните етапи на експлоатация съставлява на практика 100% от находките. Количеството на коровите отломъци от първоначалното оформяне и подготовка на ядрата е 43%, като отломъците с повече от 50% кора са по-малко от тези с под 50% кора. Отломъците са около 50%, а най-значителната група до този момент – отломъци с размери под 2 см – през този сезон липсва. Тези данни сочат неоднозначно производство на място. Това отговаря на хипотезата за износ на готовата продукция и/или използване на друго място. Данните на този етап не дават възможност за локализиране на зони на дебитаж, което предполага „изхвърляне" на отпадъчните продукти в зоната на проучване.

Обр. 2. Каменово. Кремъчни артефакти: 1-2 – подготвителни форми за тесли; 3 – стъргалка; 4 – фрагмент от стреличка

Fig. 2. Kamenovo. Flint artefacts: (1-2) preparatory forms for adzes; (3) scraper; (4) fragment of an arrow

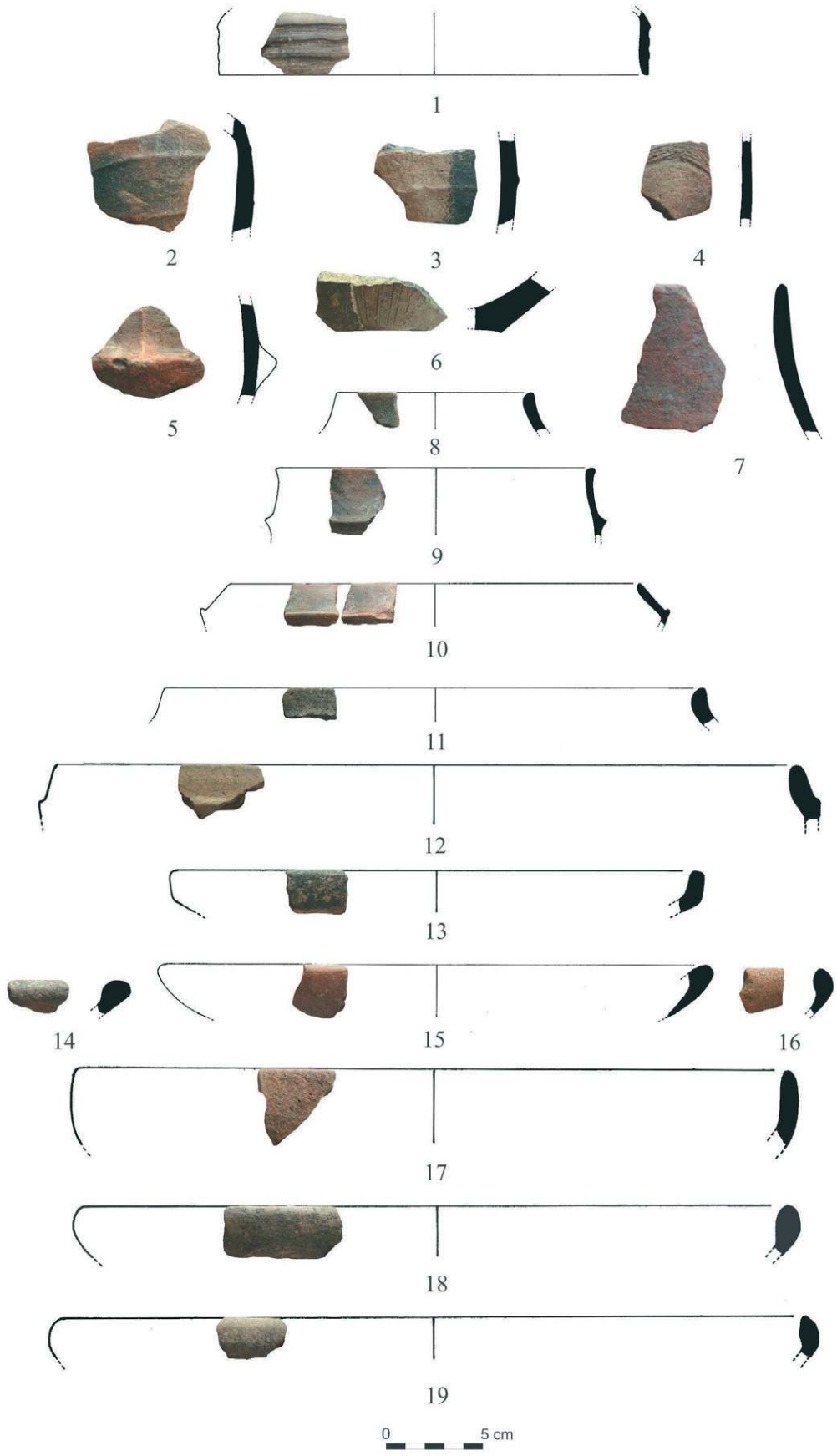
Производството явно е насочено към получаване на макропластини, което определя индустрията като халколитна. Големият брой типологични и функционални оръдия върху отломъци, наличието на гребеняци, големият брой заготовки и предмети без следи от употреба, многообразието на вторичната обработка както и липсата на цели класове и групи оръдия навеждат на мисълта, че е възможно колекцията да произхожда от някакъв вид производствена площадка или изхвърлен от такава дебитаж. Преди проучването на пласта в дълбочина, както и преди цялостно проучване на останалата част от материала, определен от екипа като дебитаж, това не може да се твърди със сигурност.

Сондаж № 15. Той е с размери 12,60 (С – Ю) × 3 м (И – З). Разделен е на шест еднакви сектора с размери 2,10 × 2 м, номерирани от едно до шест в посока изток – запад. В сектори 2 – 4 до дълбочина 1,60 м и сектори 5 – 6 до дълбочина 1,90 м от ЦР седиментът е съвременен насип. На дълбочина 1,45 м е открит фрагмент от човешки череп, вероятно част от разрушен гроб при заравняването двора на училището.

Под насипа пластът с кремъчни отломъци продължава и в този сондаж. В североизточната част на сондажа културният пласт е компрометиран от съвременна дейност и е със запазена дебелина 0,20 – 0,30 м. В сектор 6 се регистрира рязко стъпаловидно хлътване на древния терен, което е отчетено е в съседния сондаж № 14 през предходния сезон (Бояджиев и др. 2020, 308). В този участък дебелината на пласта се увеличава. Там е регистриран от дълбочина от 1,92 м до 2,70 м, като достига дебелина 0,78 м. Особено висока концентрация на кремъци се наблюдава в горната и долната половина на пласта, които са със средни до големи размери. Сондажът е изцяло проучен в сектори 1 – 5, където е достигната дълбочина 2,85 м от ЦР и дълбочина от 0,70 м в льоса. Не са открити гробове.

В последния ден от разкопките, непосредствено под културния пласт, в льоса в най-западната част на сондажа в сектор 6 на дълбочина 2,70 м е разкрит човешки череп. Вероятно това е нов гроб (№ 21), който ще се проучва през следващия сезон.

Открити са общо 356 фрагмента керамика. Принадлежат предимно на разлати съдове без украса с вътрешно профилирани устия (които са преобладаваща форма от обекта) или на дълбоки купи с биконична и по-рядко с полусферична форма. Рядко имат украса – предимно барботина и кербшнит върху големите похлупаци. Характерни са за втората половина на халколита (обр. 3). Открити са и две находки от керамика – фрагмент от зооморфна фигура „амфисбен" и крак от антропоморфна фигура (обр. 4).

Обр. 3. Каменово. Керамични съдове

Fig. 3. Kamenovo. Ceramic vessels

Литература

Бояджиев и др. 2020: Я. Бояджиев, Д. Чернаков, Д. Дилов, А. Николова. Халколитен некропол и кремъчен производствен център в с. Каменово, Разградско. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 307 – 310.

CHALCOLITHIC NECROPOLIS AND PRODUCTION CENTRE IN THE VILLAGE OF KAMENOVO, RAZGRAD MUNICIPALITY

Yavor Boyadzhiev, Dimitar Chernakov, Dilen Dilov, Aleta Guadelli

Summary

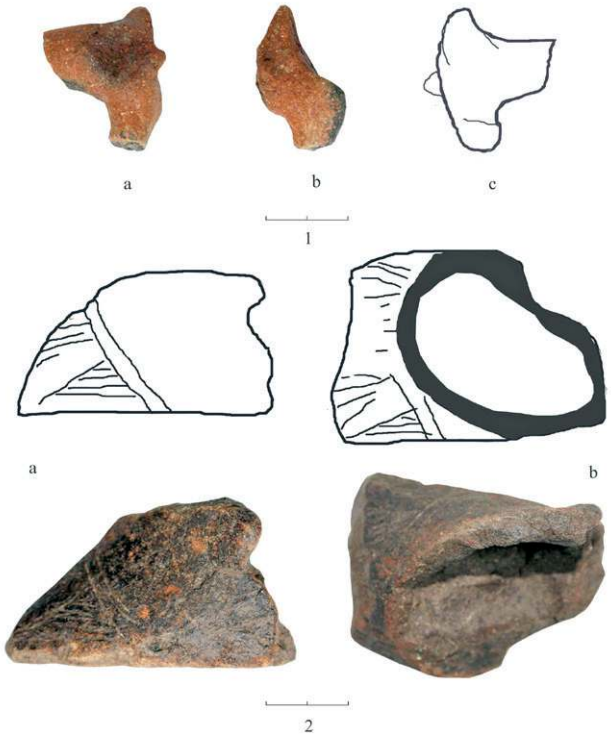
The archaeological excavations during this season continued in the former school yard. They were carried out in test trenches Nos. 10 and 15 (fig. 1).

The study continues in the cultural layer with brown-black colour and a multitude of flint artefacts. There are a total of three strata, containing flints, with a thickness of 0.06 – 0.12 m at a depth of 0.10 – 0.15 m. The flints in the lowest layer are larger. The number of the examined flint artefacts from trench No. 10 is 3665 (fig. 2).

The layer with large flint pieces continues in trench No. 15. A slump with a step-like profile is registered in the northwestern corner of the trench. The thickness of the stratum is between 0.20 and 0.30 m in the south part, increasing up to 0.78 m in the northwestern corner. A very high concentration of flints (mainly corticated large pieces) is observed in the upper and lower part of the layer.

A human skull was discovered in the last day of the excavations in trench No. 15, sector 6, immediately under the cultural layer at a depth of 2.70 m, probably belonging to a new grave (No. 21) which will be excavated next year.

The study in 2020 (figs. 3; 4) confirmed the observations from the previous seasons that the area was used consecutively for a necropolis and for a workshop for the production of flint tools.

Обр. 4. Каменово. Керамични находки

Fig. 4. Kamenovo. Ceramic finds

Yavor Boyadzhiev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, yavordb@abv.bg
Dimitar Chernakov, Regional Museum of History – Rousse, 3 Batenberg Sq., 7000 Rousse, dpristensis@yahoo.co.uk
Dilen Dilov, Regional Museum of History – Razgrad, 70 Aprilsko Vastanie Str., 7200 Razgrad, dilen@mail.bg
Aleta Guadelli, National Institute of Immovable Cultural Heritage, 7 Lachezar Stanchev Str., 1756 Sofiia, aleta.guadelli@gmail.com

№ 26. ПРАИСТОРИЧЕСКИ СОЛОДОБИВЕН И ГРАДСКИ ЦЕНТЪР ПРОВАДИЯ-СОЛНИЦАТА

Васил Николов, Крум Бъчваров, Петър Лещаков, Галина Самичкова, Николай Христов, Маргарита Люнчева, Виолета Стоицова, Севдалина Жечева, Стоян Трифонов, Тодор Дяков, Стоянка Асенова, Дениз Кая, Орхан Кая, Мария Славкова, Антон Атанасов, Валентин Тодоров

Археологическите проучвания през 2020 г. обхващат два сектора на комплекса – селищната могила и солодобивния производствен център.

Селищна могила (обр. 1)

Среден халколит (4700 – 4600 г. пр. Хр.)

Отбранителна каменна стена 1 (обр. 2). Проучен е участък от първата отбранителна каменна стена, разположен в южната част на могилата. Трасето на стената има дължина 28,50 м и ширина – от 1,30 м в северозападната част до 2,60 м в югоизточната, запазена височина до 0,70 м (вътрешно лице). Външното лице не е запазено. Стената е изградена от големи и много големи камъни. В централната южна част на могилата е установен вход с ширина 1,80 м. Източната и западната му страна са изградени от големи лицеви камъни. Стената е разрушена по време на силно земетресение, което е наложило изграждането на нова стена, северно от първата, отбелязана като стена 1а.

Обр. 1. Тел Провадия-Солницата. Въздушна снимка

Fig. 1. Tell Provadia-Solnitsata. Aerial photo

Обр. 2. Тел Провадия-Солницата. Югозападен сектор. Каменна отбранителна стена 1 и 1а (среден халколит); структура 18 – съоръжение за добив на сол (късен халколит)

Fig. 2. Tell Provadia-Solnitsata. Southwest sector. Stone walls 1 and 1a (Middle Chalcolithic); feature 18 – salt producing installation (Late Chalcolithic)

Отбранителна каменна стена 1а (обр. 2). Проученият участък лежи на разстояние 0,80 м до 1,60 м северно от каменна стена 1. За изграждането на новата стена са използвани камъни от съборената. Установената дължина е 30,60 м, ширината в различните участъци е от 1,10 м до 1,50 м, а запазената височина е до 1,50 м (вътрешно лице). Основата ѝ е изградена от големи камъни, а във височина са използвани по-малки. В стената е оформен вход с ширина 1,80 м, който съвпада с линията на входа на стена 1.

На изток от входа е проучена друга част от каменна стена 1а, запазените размери на която са: дължина 5,70 м (И – З), ширина между 1,20 м и 1,25 м, височина до 1,36 м.

Установената обща дължина от трасето на стена 1а е 36,30 м.

Постройка 17. Тя е двуетажна, като останките от горния етаж

са проучени преди настоящия сезон. Разположена е в южната част на селищната могила и е в непосредствена близост до вътрешното лице на каменна отбранителна стена 1а; северната ѝ част остава в непроучван участък. Унищожена е при пожар, вероятно причинен от силно земетресение, предизвикало разрушаването и на каменната стена. Постройката е с регистрирани размери 10,60 × 5,20 м. Състои се от две помещения, разделени чрез преградна стена с посока север – юг. През този сезон работата е концентрирана в разчистване на деструкциите в западното помещение.

Постройка 17.1. Разположена е западно от портата на каменна стена 1а и от постройка 17. Южната ѝ стена е долепена до вътрешното лице на стена 1а. Разрушена е при същия пожар по време на земетресението, унищожило стена 1а и постройка 17. Състои се от едно помещение, като на този етап няма северна граница. Регистрирани размери 7,20 × 5,15 м.

Късен халколит
(4600 – 4350 г. пр. Хр.)

Постройка 20. Разположена е в ЮИ сектор на могилата. Постройката е унищожена при силен пожар, като голяма част от предметите, открити в нея както и деструкциите ѝ, са силно изпечени, а в някои части – разтопени. Регистрираните размери са около 9,00 × 9,00 м. Останките на къщата образуват пласт с дебелина около 0,90 м. Разграничени са два гредореда, маркиращи два етажа, и черна пепелна прослойка под долния – под на наземен етаж. Парчетата с негативи от успоредно подредени разцепени дървета, отнасящи се към пода на втория етаж, са големи и силно изпечени. Повечето лежат косо в различни посоки, почти винаги със загладената част нагоре. Разликата в нивото между най-високо и най-ниско разположените е около 0,50 м. Върху най-горния под (този на втория етаж), в централната източна част на постройката, е разположена пещ.

Обр. 3. Тел Провадия-Солницата. Югозападен/Северозападен сектор. Част от отбранителна каменна стена 2. Късен халколит

Fig. 3. Tell Provadia-Solnitsata. Southwes/Nothwest sector. Part of stone wall 2. Late Chalcolithic

Обр. 4. Тел Провадия-Солницата. Югоизточен, Югозападен, Югоизточен и Северозападен сектор. Отбранителна каменна стена 2. Въздушна снимка. Късен халколит

Fig. 4. Tell Provadia-Solnitsata. Southeast, Southwest and Northwest sector. Stone wall 2. Aerial view. Late Chalcolithic

По някои фрагменти от стените на постройката е запазена геометрична украса, рисувана с бяла и червена боя.

Постройка 20.1. Разположена е в ЮИ сектор на могилата, непосредствено до предходната. Опожарените останки образуват пласт с дебелина около 0,80 м и размери около 8,50 × 8,00 м, но малка част от нея остава извън проучената площ.

Постройката е двуетажна. Подът на втория етаж е изграден върху успоредно подредени разцепени дървета, върху които е нанесен пласт глина. Върху него в североизточната част на сградата са разчистени масивна пещ и глинобитен подиум.

В тази постройка също са разкрити стенни фрагменти, по които личи рисувана украса. Установени са две нива – едното е с червена боя върху груба повърхност, а вторият пласт е от фина замазка, върху която с бяла боя са нанесени геометрични мотиви.

Обр. 5. Тел Провадия-Солницата. Неолитно-халколитен производствен комплекс. Въздушна снимка

Fig. 5. Tell Provadia-Solnitsata. Neolithic-Chalcolithic salt production site. Aerial view

Отбранителна каменна стена 2 (обр. 3,4). Проучена е част от вътрешното лице на стената с дължина 19,2 м, попадаща в ЮЗ сектор. Така разкритата обща дължина на стената в този участък досега е 25,70 м. Ширината на стената варира от 2,4 м в най-северозападната до 3,6 м в най-югоизточната част. Във височина вътрешното лице достига до 0,90 м. Непосредствено до вътрешната страна на стената е установена редица от 14 дупки от дървени стълбове.

Над останките от отбранителна каменна стена 2 е проучен къснохалколитен пласт с дебелина от 2 до 2,80 м. Установени са пет последователни нива на обитаване, като частично са проучени рушевините от три опожарени постройки – 21, 22 и 24.

В СИ сектор е отворена нова площ от около 80 м^2 с цел разкриване на отбранителна каменна стена 2. На този етап от работа е премахнат насипът на надгробната могила и е достигнато последното ниво на обитаване от късния халколит.

Отбранителна каменна стена 3. Продължи проучването на отбранителна каменна стена 3. Разположена е в най-високата част на селищната могила, над радиалните стени в СЗ сектор. Регистрираната дължина на стената е 16,80 м, а ширина ѝ варира от 1,20 м до 1,30 м. Във височина е запазена до 0,65 м.

Структура 18 (обр. 2). Попада в югозападната част на обекта. Представлява комплекс от различни по вид плитки и дълбоки вкопавания – две издължени, шест по-малки с овална форма и един кладенец. Датира от края на късния халколит. През сезона е отворена около 220 м^2 нова площ. Установен е краят на централния северен улей, като са регистрирани и още два по-малки. Така общият брой на проучените до момента улеи става пет. Дължината им варира от 5,50 до 11 м, ширина от 0,90 до 1,50 м и дълбочина от 0,45 до 1,30 м. Дъното и стените на всички улеи са обмазани с пласт сива фина глина. В североизточната част от новоотворената площ е достигнато до една голяма структура – условно наречена „басейн“, която вероятно е място за изпаряване на разсол при използване топлината на слънчевото греене. Разкритите досега размери на структурата в посока изток – запад са 19,50 м. В посока север – юг размерите ѝ варират от 6,65 м до 7,70 м. В западна посока не са достигнати крайните ѝ граници. Дъното е хоризонтално, добре нивелирано, маркирано от сива плътна глина.

В централната част на „басейна“, в стерилната основа, е установена гробна яма с четиристранна форма и размери 1,82 × 1,10 м. На 1 м от нивото на засичане са регистрирани скелетните останки на седем индивида. Положени са в свита позиция. Върху черепите на пет от тях са установени камъни със средноголеми размери. Поради наличието на подпочвена вода работата е силно затруднена. Гробът е от края на късния халколит, изкопан след като съоръжението е станало неизползваемо. Напомня на масовия гроб от същото време, открит в некропола на селището (Николов и др. 2014).

Ранна бронзова епоха

Гроб 64 (*РБЕ-2*. Кв. I13). При проучването на постройка 20.1 е регистрирано по-късно нарушение. Гробната яма е с почти правоъгълна форма със заоблени ъгли. Има размери 1,90 × 1,10 м. Скелетът е лежи в свита позиция надясно с глава на запад и поглед на юг. Разположен е в средата на ямата и е с размери 0,90 × 0,60 м. До черепа и в ръцете са открити два керамични съда – съответно кана и чаша. Под скелета е установена тънка прослойка от изтляла дървесина, вероятно останки от дървена платформа.

Неолитно-халколитен производствен комплекс (обр. 5)

В района на производствения комплекс за първи път са регистрирани структури от ранния халколит.

Към края на неолита/началото на халколита се отнасят две частично проучени термични съоръжения. Едното представлява пещ, която вероятно е използвана за изваряване на разсол. Има приблизително правоъгълна форма с размери около 2 × 2,20 м. Другото представлява термично съоръжение, оформено във вкопаване, с размери 3,10 × над 4,50 м. То вероятно също е използвано за изваряване на разсол.

Към ранния халколит се отнася една яма. Има приблизително овална форма с размери 3,20 × 2,40 м и максимална дълбочина 2,12 м. Фрагментите от съдове за изваряване на разсол, открити в ямата, показват една нова, непозната досега форма на производствени съдове – сравнително дълбоки дебелостенни паници със заоблени стени.

През този археологически сезон започна и проучването на третото регистрирано в района на производствения комплекс съоръжение за производство на сол от края на средния/началото на късния халколит. Представлява голямо вкопаване с размери около 15 × 10 м. Северната, частично западната и източната периферии на вкопаването са допълнително укрепени с каменни стени с ширина 0,40 – 0,50 м и височина до 1,25 м. Частично е проучено горното ниво от запълнителя му – пласт с дебелина над 1 м, съставен изключително от керамични фрагменти на съдове за производство на сол.

Литература

Николов и др. 2014: В. Николов, К. Бъчваров, П. Лещаков, Г. Самичкова, Н. Христов, К. Максуини, С. Трифонов, Е. Пурнарова, В. Стоицова, М. Славкова, Й. Илиева, С. Жечева, Р. Спасов, Ш. Мартино. Археологически проучвания на праисторическия солодобивен и градски център Провадия-Солницата. – Археологически открития и разкопки през 2013 г. София, 2014, 89 – 91.

THE PREHISTORIC SALT-PRODUCING AND URBAN CENTER OF PROVADIA-SOLNITSATA

Vassil Nikolov, Krum Bacvarov, Petar Leshtakov, Galina Samichkova, Nikolay Hristov, Margarita Lyuncheva, Violeta Stoitsova, Sevdalina Zhecheva, Stoyan Trifonov, Todor Dyakov, Stoyanka Asenova, Deniz Kaya, Orhan Kaya, Maria Slavkova, Anton Atanasov, Valentin Todorov

Summary

Research at the tell (fig. 1).

Middle Chalcolithic (4700 – 4600 BC)

Stone wall 1 (fig. 2). The newly uncovered section of the wall is 28.5 m long, between 1.3 and 2.6 m wide and up to 0.7 m high.

Stone wall 1a. Its uncovered length is 36.3 m, it is between 1.1 and 1.5 m wide with a preserved height of up to 1.5 m. The two walls were destroyed by two subsequent earthquakes. Both walls had an entrance, 1.8 m wide.

Building 17. A two story building, right next to the inner face of Wall 1a.

Building 17.1. Situated next to building 17. Its southern wall touches the inner face of Wall 1a.

Late Chalcolithic (4600 – 4350 BC)

Building 20. A building, possibly three stories high.

Building 20.1. A two-story building. Both these buildings were destroyed by fire. They both had similar painted ornamentation on the walls.

Stone wall 2 (figs. 3; 4). A segment of the outer face of the wall was uncovered, overlaid by a 2.8 m thick layer from the Late Chalcolithic.

Stone wall 3. The newly uncovered segment is located at the highest part of the tell, above the radial walls.

Feature 18. A newly uncovered 'pool' for salt evaporation was excavated. In its central part, a rectangular grave was discovered, containing the remains of seven individuals.

Salt production site.

Two thermal installations and a large pit, full of production vessels (fig. 5), dating to the Early Chalcolithic were discovered for the first time at the production site. Excavation started at the third large salt-producing installation, dating to the end of the Middle/beginning of the Late Chalcolithic.

A Bronze Age grave was excavated at the tell. The skeleton was in the crouched position.

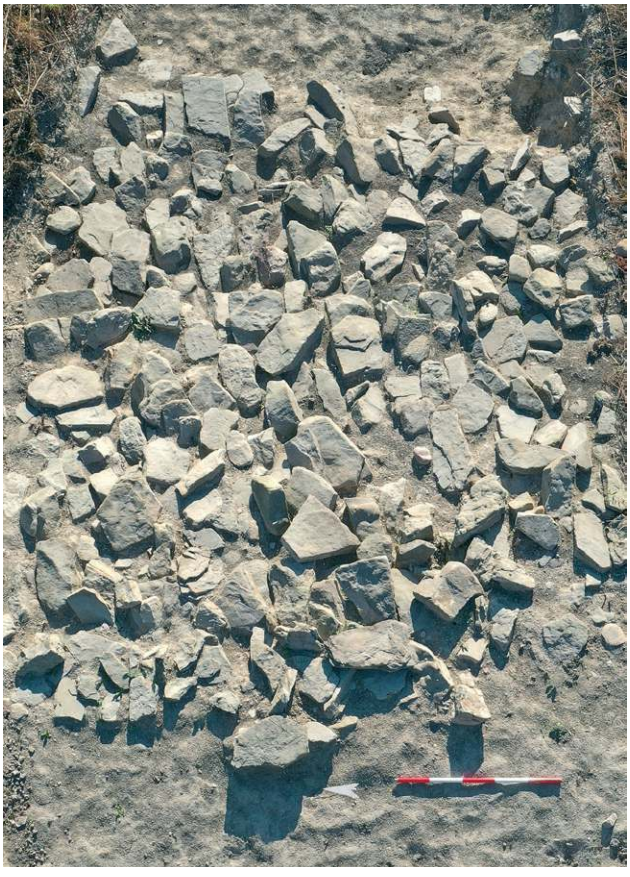
Vassil Nikolov, National Institute and Museum of Archaeology of BAS, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, vassil.nikolov@abv.bg
Krum Bacvarov, National Institute and Museum of Archaeology of BAS, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, krum.bacvarov@naim.bg
Petar Leshtakov, National Institute and Museum of Archaeology of BAS, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, pleshtakov@gmail.com
Galina Samichkova, National Institute and Museum of Archaeology of BAS, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, galinas03@abv.bg
Nikolay Hristov, Museum of History – Provadiya, 3 Opalchenska Str., 9200 Provadiya, n_hristov1968@abv.bg
Margarita Lyuncheva, Regional History Museum "Stoyu Shishkov" – Smolyan, 5 Dicho Petrov Str., 4700 Smolyan, margo_l@abv.bg
Violeta Stoitsova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, violeta.stoicova@gmail.com

Sevdalina Zhecheva, Museum of History – Provadiya, 3 Opalchenska Str., 9200 Provadiya, sevdalina.jecheva8@gmail.com
Stoyan Trifonov, Museum of History – Provadiya, 3 Opalchenska Str., 9200 Provadiya, stojan_trifonoff@abv.bg
Todor Dyakov, todorsd@abv.bg
Stoyanka Asenova, asenova.s.r.@gmail.com
Deniz Kaya, Department of Anthropology, University of Notre Dame, 208 Corbett Family Hall, Notre Dame, IN 46556-5611, USA, d4sho@sbcglobal.net
Orhan Kaya, orhan_kaja@hotmail.com
Maria Slavkova, National Academy of Arts, 1 Shipka Str., 1000 Sofia, mariq.slavkova@abv.bg
Anton Atanasov, anton_illustrator@abv.bg
Valentin Todorov, National Academy of Arts, 1 Shipka Str., 1000 Sofia, todorov.valentin@abv.bg

№ 27. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ХАЛКОЛИТНА СЕЛИЩНА МОГИЛА НУРИЮК В М. ЧАНАДЖИК, С. СУШИНА, ОБЛ. ШУМЕН

Стефан Чохаджиев, Антон Атанасов, Митко Велев, Алета Гуадели

Археологическите проучвания през 2020 г. са финансирани са от Министерство на културата и подпомогнати от частни лица. Работихме със студенти от специалността Археология към ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и наети работници от селото.

Обр. 1. Селищна могила Нуриюк, Сушина. Сондаж № 11 в източната част на могилата

Fig. 1. Tell Nuriyuk, Sushina. Trench 11 in the eastern part of the tell

В най-източната част на могилата продължихме работата в сондаж 11, започнат през 2019 г. Сондажът е с размери 10 × 4 м. Разчистено бе каменно струпване с размери 5,50 × 4 и наклон към изток – около 25° (обр. 1). То предполага наличие на каменно отбранително съоръжение, опасващо цялата могила. Проучването му е отложено за следващия археологически сезон.

Ниското ниво на водата в язовира даде възможност да направим сондаж непосредствено пред бастиона в кв. В8 (сондаж 12). На около 1 м западно от най-долните камъни на бастиона проучихме ново каменно струпване с дъговидна форма, успоредно на бастиона и с ширина 1,70 м (обр. 2). Състои се от 7 – 9 реда камъни, подредени с наклон в западна посока, достигайки на дълбочина 6,91 м. Предполагаме, че е допълнително укрепване, подобно на „крепида“/„берма“, познато ни от сондаж 9 (2019 г.). На дълбочина 7,41 м достигнахме до стерилен пласт.

Частично бе разчистена част от каменната стена (най-външната „яка“) в северозападната част на могилата с дължина около 8 м. И там отново попаднахме на допълнително укрепване с ширина около 1 м и на разстояние 0,50 – 0,60 м от каменната „яка“.

След премахване на южната рампа имахме възможност да достигнем до периферията на могилата – по линията F12-13/G12-13. На дълбочина около 4 м достигнахме до глинобитен вал с палисада, състояща се от три дъговидни успоредни тран-

шеи с множество дупки от колове (обр. 3). Трасето на проучения вал е с дължина 10 – 13 м. Общата ширина на палисадата е около 2,30 м.

Проучени бяха части от три сгради, „залягащи“ вала, обозначени като обекти 39, 40 и 41.

Обект 39 – част от жилище с размери 4 × 1,80 м (обр. 4). Проучени бяха подова замазка върху дюшеме от изтляла дървесина. Гредите/дъските са с посока С – Ю с ширина 0,15 – 0,21 м. Върху замазката разчистихме няколко големи плочести камъни с дървесина от тънки колове, вероятно от покривното покритие. Плътно до южния край на дъските бе разчистена редица от дупки от колове с диаметър 0,10 – 0,12 м. На места между стената и дъските има напречна дъска, уплътняваща фугата между тях.

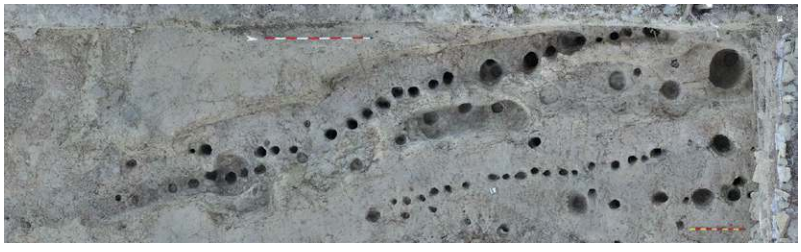
Обект 40 – пространство, непосредствено южно от обект 39 (кв. G10), с размери 5 × 3 м, заето от сивозелена пръст с изобилни примеси от пепел и въгленчета. Там попаднахме на множество животински кости и рога, както и множество изделия от кост и рог. Предполагаме, че този обект представлява работно място (работилница) за разфасоване и обработка на кост и рог.

Обект 41 – част от жилище в кв. G11 с размери 5 × 4,85 м (обр. 5). За разлика от предишното жилище (обект 39), гредите на дюшемето са с посока И – З с денивелация в източна посока около 0,50 м. Големият наклон се дължи на факта, че жилището „заляга“ източния склон на вала и с времето приема неговия наклон. Ясно личи конструкцията на дюшемето – първо е положена дървена скара от носещи греди с посока С – Ю, на разстояние около 1 м една от друга. Гредите са три с ширина 0,10 – 0,12 м. Върху тях са положени дъските/гредите, но с обратна посока: изток – запад. Върху тях са нанесени няколко глинени замазки с обща дебелина 0,10 – 0,15 м.

Обр. 2. Селищна могила Нуриюк, Сушина. Сондаж № 12 в западната част на могилата (пред бастиона)

Fig. 2. Tell Nuriyuk, Sushina. Trench 12 in the western part of the site, next to the bastion

Обр. 3. Селищна могила Нуриюк, Сушина. Глинобитен вал с дупки от колове на палисада

Fig. 3. Tell Nuriyuk, Sushina. Clay rampart with the post-holes of the palisade

Обр. 4. Селищна могила Нуриюк, Сушина. Част от жилище с дюшеме (обект 39)

Fig. 4. Tell Nuriyuk, Sushina. Part of a house with wooden flooring (feature 39)

Откритите находки и най-вече керамиката дават основание тези обекти да бъдат отнесени към средния халколит.

В края на проучването реставраторът д-р Димчо Радев „вдигна“ от терена дървеното съоръжение с овална форма (обект 33) и няколко дъски от обект 39, които след лабораторна обработка ще бъдат експонирани в РИМ – Шумен.

Обр. 5. Селищна могила Нуриюк, Сушина. Част от жилище с дюшеме (обект 41) и работилница за обработка на кост и рог (обект 40)

Fig. 5. Tell Nuriyuk, Sushina. Part of a house with wooden flooring (feature 41) and the bone and antler workshop (feature 40)

PLANNED ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE CHALCOLITHIC NURIYUK TELL-SITE IN THE CHANADZHIK LOCALITY, THE VILLAGE OF SUSHINA, SHUMEN DISTRICST

Stefan Chohadzhiev, Anton Atanasov, Mitko Velev, Aleta Guadelli

Summary

We continued our work in trench 11. We were able to reveal a concentration of stones with a size of 5.50 × 4 m and an eastward slope of about 25° (fig. 1). Its exploration was left for the next season.

Just in front of the bastion we came across a new stone concentration, 1.7 m wide, with an arched shape, parallel to the bastion. It consists of 7 – 9 rows of stones (fig. 2), arranged with a westward slope, reaching a depth of 6.91 m. At a depth of 7.41 m, we reached sterile layer.

At a depth of about 4 m, in squares F10-13/G10-13 we reached a clay rampart with a palisade, consisting of three arched shape parallel trenches with numerous post-holes (fig. 3). The total width of the palisade is about 2.3 m.

Parts of three buildings, overlapping the rampart were studied – features 39, 40 and 41.

Feature 39 is a part of a house measuring 4 × 1.8 m (fig. 4). We established a floor plaster over decayed wooden flooring. The planks/beams are oriented south – north, and are ca. 0.15 – 0.21 m wide. At some places, between the walls and the woodwork there is a transverse board, sealing the joint between them.

Feature 40 – the space immediately south of feature 39 (sq. G10), measures 5 × 3 m. There we came across numerous animal bones and antler and products of them. We assume that this structure is a workplace for detaching and processing bone and antler.

Feature 41 is a part of a house in sq. G11, measuring 5 × 4.85 m (fig. 5). The building overlaps the eastern slope of the rampart and eventually takes on its slope. The construction of the wooden flooring is clearly visible – the planks/beams were laid, oriented east – west, on top of a wooden grid of bearing beams, oriented north – south.

The discovered artefacts, and the ceramics, date these features to the Middle Chalcolithic.

Stefan Chohadziev, s_choha@abv.bg
Anton Atanasov, anton_atanasov@gbg.bg
Mitko Velev, mitko.velev@abv.bg
Aleta Guadelli, National Institute of Immovable Cultural Heritage, 7 Lachezar Stanchev Str., 1756 Sofiia, aleta.guadelli@gmail.com

№ 28. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ПРАИСТОРИЧЕСКО СЕЛИЩЕ В М. ГРЪСТЕЛНИЦИТЕ ПРИ С. ТЕЛИШ

Володя Попов, Петя Ангелова

Редовното археологическо проучване на праисторическото селище в м. Гръстелниците при с. Телиш, общ. Червен бряг, обл. Плевен, се проведе в периода 01.09 – 19.09.2020 г. за първа година, с финансиране от Министерство на културата на Република България и съфинансиране от РИМ – Плевен и Община – Червен бряг[1].

[1] Членове на екипа бяха: Павел Попов (РИМ – Плевен), Мартин Дяков (РИМ – Плевен), Георги Мавров (реставратор), Клавдия Христова (помощник-реставратор) и Християн Цанков (геофизик от МГУ). Научен консултант: Венцислав Гергов.

Обектът в м. Гръстелниците е локализиран при теренни археологически проучвания през 1978 г. от Венцислав Гергов. Регистриран е в АИС АКБ под № 0400375 със статут на паметник на културата с местно значение (GPS координати N43 20.761; E24 16.649).

Разположен е непосредствено до рибарниците на язовир Горни Дъбник – на 2,5 км североизточно от с. Телиш и на 6,5 км западно от р. Искър (обр. 1).

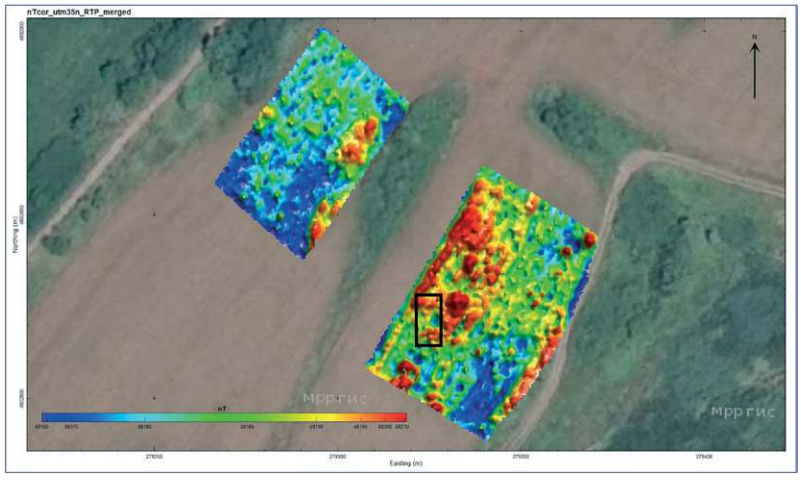
Теренът е с лек наклон от северозапад на югоизток и н. в. 180 м, като най-ниската му (югоизточна) част навлиза в съвременния микроязовир.

През пролетта на 2020 г. при рутинна проверка на актуалното състояние на обекта екип от специалисти от РИМ – Плевен регистрира по повърхността, на площ около 5 дка, голямо количество керамични фрагменти, характерни за ранно-халколитната култура Градешница, големи фрагменти опалена мазилка, замазки от термични съоръжения, каменни оръдия на труда, кремъчни артефакти. Личаха отделни концентрации, маркиращи вероятно постройки. В североизточния край, непосредствено до микроязовира, по повърхността се регистрираха фрагменти от антична керамика.

Обр. 1. Телиш-Гръстелниците. Сателитно изображение на праисторическите обекти североизточно от Телиш в близост до язовир Горни Дъбник

Fig. 1. Telish-Grastelnitsite. Satellite image of the prehistoric sites north-east of Telish near the Gorni Dabnik dam

Обр. 2. Телиш-Гръстелниците. Резултати от геофизичното заснемане и заложеният сектор за проучване (изготвил Х. Цанков)

Fig. 2. Telish-Grastelnitsite. Results from the geophysical survey and the area selected for excavating (prepared by Ch. Tzankov)

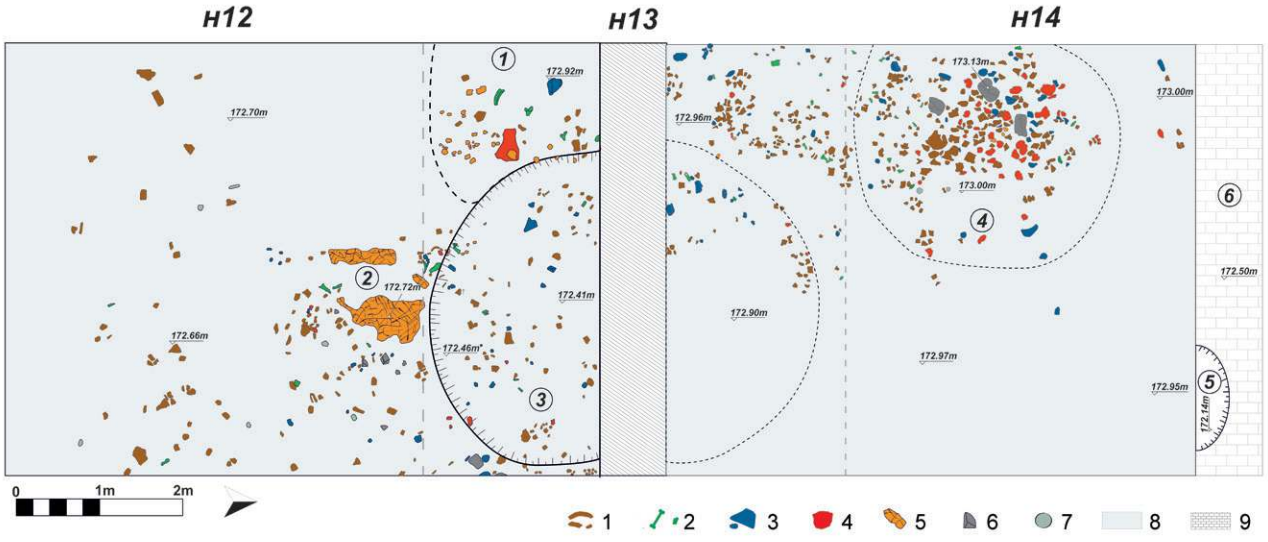
Събраният от повърхността археологически материал и фактът, че в тази част от землището на с. Телиш, цялостно или частично през последните 30 години (1977 – 2011 г.), са проучени три праисторически обекта: къснохалколитно селище и некропол от ранната бронзовата епоха в м. Лъга и небезизвестното праисторическо селище Телиш-Редутите, провокира нашия интерес към обекта.

Основна цел на проучването през 2020 г. бе добиване на информация за етапите на обитаване на селището и изясняване на неговата стратиграфия.

През последните няколко години обектът е бил подлаган на интензивно земеделско обработване. При започване на проучванията зърнените култури бяха ожънати. По повърхността се забелязваха керамични фрагменти, дребни опалени мазилки и кремъчни артефакти.

За нуждите на изследването бе положена план-квадратна мрежа, ориентирана по географския север, състояща се от квадрати с размери 5 × 5 м. Номерацията на квадратите има цифрови обозначения, нарастващи в посока Ю – С от 1 до безкрайност и буквени (на латиница), развиващи се в посока И – З. Трасирането на обекта се извърши от инж. Георги Георгиев. Заложиха се пет реперни колчета: едно централно и останалите четири по оста С – Ю и И – З с обозначения по Балтийската височинна система и кадастралната координатна система БГС 2005.

Християн Цанков от МГУ „Св. Иван Рилски“ извърши измерване със специализирана геофизична техника. След обработка на данните се очертаха аномалии, предполагащи наличие на археологически структури. Квадратите, определени за проучване, бяха заложени върху някои от тези аномалии (обр. 2), за които предполагахме, че са очертания на термични и други съоръжения.

Обр. 3. Телиш-Гръстелниците. Общ план на проучената площ и регистрираните археологически структури. Легенда: 1 – керамичен фрагмент; 2 – животинска кост; 3 – камък; 4 – замазка; 5 – замазка на огнище; 6 – хромелен камък; 7 – чукалка; 8 – кафяв седимент; 9 – стерилен пласт

Fig. 3. Telish-Grastelnitsite. Layout of the excavated area with the registered features Key: (1) ceramic sherds; (2) bone; (3) stone; (4) hearth screed; (5) millstone; (6) stone tool; (7) brown layer; (8) sterile layer

Работата на терен продължи 15 работни дни, като през това време се проучиха три от заложените първоначално четири квадрата. Проучените квадрати са с обозначения Н12, Н13 и Н14. С цел изясняване културните напластявания и етапите на обитаване на селището в северната част на кв. Н14 се направи контролен сондаж, който се проучи до стерилен пласт. Четвърти квадрат не беше отворен, тъй като в хода на работа се прецени, че няма да има възможност да се проучи изцяло.

При археологическото проучване се установи наличието на културни напластявания от различни епохи с вариращa дебелина между 0,40 – 1,00 м. Достигнатата дълбочина в контролния сондаж от съвременното ниво на терена е 1,20 м.

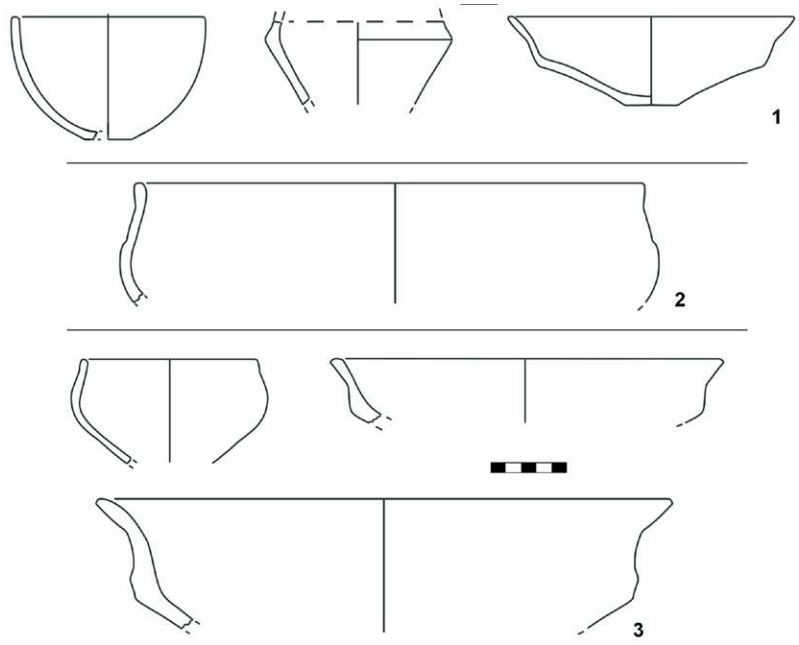
Хумусният пласт е с дебелина до 0,40 м. Културният пласт е тъмнокафяв на цвят, глинест, с висока плътност и примесен с преотложени ситни мазилки и дребни керамични фрагменти. Дебелината му варира от 0,40 м до около 1,00 м в някои от вкопаните структури. Археологическият пласт се е образувал върху естествения терен, който представлява светлокафяв пласт, примесен със ситни варовикови включения. Регистрирани, проучени и документирани са пет археологически структури (обр. 3): 1 – разнесени деструкции от термично съоръжение (ранен халколит); 2 – част от замазка на огнище (ранен халколит); 3 – антична структура (III – IV в.); 4 – деструкции от наземна постройка (ранен халколит); 5 – яма (финал на късен неолит). Те представляват различни по вид, хронология и функция, наземни, полувкопани и вкопани структури и термични съоръжения. Част от структурите не бяха изцяло изчерпани. Археологическият материал, регистриран в тях, е разнообразен: опалени мазилки от съоръжения, някои със следи от колово-плетена конструкция, хромелни камъни, керамични съдове във фрагментирано състояние, дъна на керамични съдове, украсени с врязани знаци и с отпечатък от рогозка, животински кости, кремъчни артефакти, каменни оръдия и железни предмети.

На базата на археологическия материал, открит по време на проучването, и регистрираните структури се установиха три периода на обитаване: финал на късния неолит, първите фази на ранния халколит, Античност.

Най-ранният археологически материал, регистриран във вкопаване в контролния сондаж, е синхронен с хронологическия хоризонт Винча B2/C (финал на късен неолит/преход към ранен халколит). Структурата не е проучена изцяло и на този етап не може да се определи размерът и формата ѝ.

Дебелината на пласта, в който се откриват материали от началото на ранния халколит, е около 0,30 – 0,60 м. Регистрирани, проучени и документирани от този период са две археологически структури. Едната представлява деструкции от наземна сграда, представляващи концентрация от масивни фрагменти обгорели мазилки, на места горели до степен на остъкляване, големи фрагменти от съдове-хранилища, както и животински кости. В периферията на мазилките се регистрират камъни с

различна големина, а в централната част се разкриват цели и фрагментирани хромелни камъни и дребни фрагменти от съдове, украсени с врязан орнамент. Другата структура е част от огнище, регистрирано *in situ*, без подложка. Запазената замазка (пласт отухлена глина) е с дебелина около 2 см и с размер 1,20 × 1,00 м. Намира се на около 0,65 м от повърхността. Около огнището се регистрираха фрагменти от хромели, керамика във фрагментирано състояние, украсена с геометричен врязан орнамент, характерен за II фаза на култура Градешница, както и една каменна тесла. Под огнището се разкриха керамични фрагменти, характерни за I фаза на култура Градешница (Брениица).

Обр. 4. Телиш-Гръстелниците. Керамични форми: 1 – финал на късния неолит; 2 – I фаза на ранен халколит; 3 – II фаза на ранен халколит

Fig. 4. Telish-Grastelnitsite. Ceramic forms from: (1) the end of the Late Neolithic; (2) phase I of the early Chalcolithic; (3) phase II of the early Chalcolithic

Следващият хронологически период на обитаване в проучената площ е от Античността (III – IV в.). Регистрирана е една структура от този период, вкопана в и нарушаваща халколитния пласт. Изцяло проучена е южната ѝ половина. Откриват се керамични фрагменти, работени на грънчарско колело от добре пречистена глина, някои от фрагментите са от червенолакови съдове. Освен керамика в структурата се регистрираха предмети от метал, между които желязна и бронзова фибула, две железни ножчета, железни халки, бронзова монета на Констанций II (337 – 361).

Разкритите в праисторическото селище в м. Гръстелниците структури и наличният движим археологически материал са от различни хронологически периоди. Най-ранното до момента регистрирано човешко присъствие е от финала на късния неолит – хронологически хоризонт Винча B2/C (по хронологията на Г. Лазарович). Следващото обитаване е от времето на ранната култура Градешница (фаза Брениица) и II фаза на ранния халколит (Градешница и Вадастра; обр. 4). Последният етап на селището е от III – IV в. Резултатите от археологическото проучване на обекта на този етап са все още недостатъчни за очертаване на една по-сериозна картина на прехода между неолита и халколита в региона, чиито граници и без това са твърде условни. Характерните белези на ранните фази на култура Градешница са носители на късноеолитни и раннохалколитни индикатори и указват генетическата връзка между двете епохи.

Все още липсват достатъчно данни (включително ^{14}C дати) за културите от късния неолит и ранния халколит в Северозападна и Централна Северна България, което затруднява сигурната им синхронизация. Въпреки това, непрекъснатото натрупване на нови данни, особено през последните години, спомага за изясняване на основните процеси, протекли през този период.

PLANNED ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE PREHISTORIC SETTLEMENT SITE IN THE GRASTELNITSITE LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF TELISH

Volodya Popov, Petya Angelova

Summary

Excavations at the site took place for the first time and were supported by the Ministry of Culture.

The site is situated in the Grastelnitsite locality within the territory of Telish, Cherven briag municipality, Pleven district (fig. 1). It is next to the fishponds of the Gorni Dabnik dam – 2.5 km NE from the village and 6.5 km W from the Iskar River. The terrain has a NE – SW inclination, as its lowest (southeastern) part penetrates the area of the micro-dam.

The area selected for excavating was determined by some of the anomalies, outlined in the preliminary geophysical survey (fig. 2).

An area of 75 m^2 was excavated in sq. H12, H13 and H14. During the study five archaeological features have been registered, explored and graphically documented (fig. 3). They represent different in type, chronology and function, ground and semi-dug features and thermal installations.

In order to clarify the stratigraphy a test trench was dug in the N part of sq. H14, which was studied to a sterile level. The depth reached from the modern level (about 0.40 m) is 1.20 m.

Based on the archaeological material, three periods of habitation have been established. The earliest anthropogenic presence here, registered so far, is from the end of the Late Neolithic – chronological horizon Vinča B2/C. The next phase is associated with the early Gradeshnitsa culture (Brenitsa phase) and the II phase of the early Chalcolithic. It represents a kind of a symbiosis between the Vadastra culture and the early Brenica phase of the Gradeshnitsa culture (fig. 4). The last stage of the settlement is from the 3rd – 4th c. AD.

The results of the archaeological excavations of the settlement at this stage are still insufficient to outline a clear picture of the transition from the Neolithic to the Chalcolithic in the region.

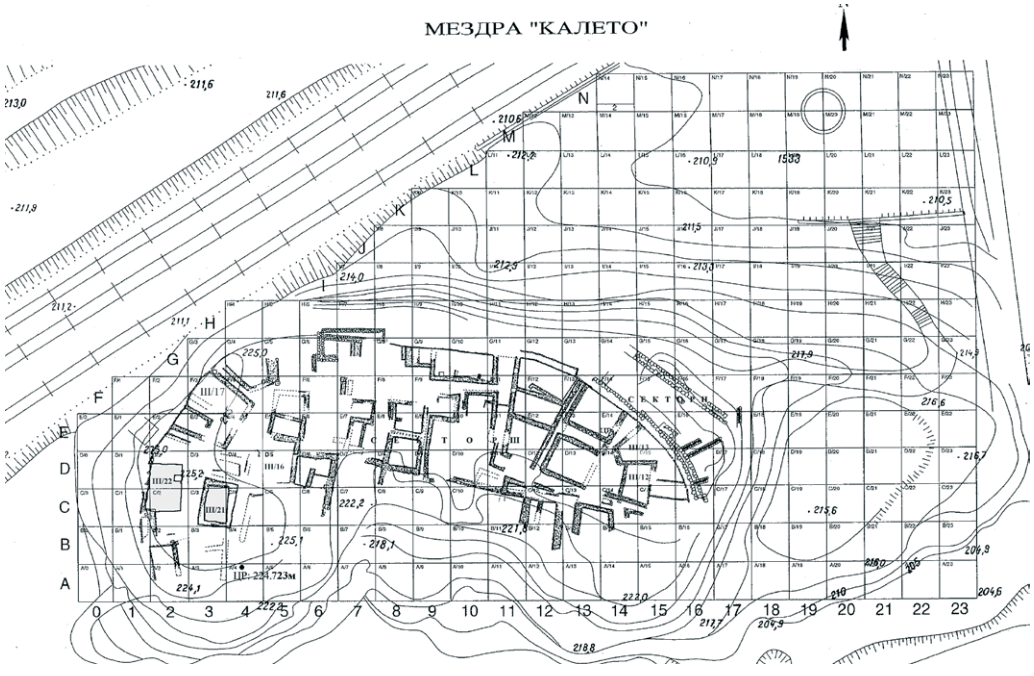
Volodya Popov, Regional Museum of History – Pleven, 3 Stoyan Zaimov Str., 5804 Pleven, director_dz@abv.bg
Petya Angelova, Regional Museum of History – Pleven, 3 Stoyan Zaimov Str., 5804 Pleven, furor@abv.bg

№ 29. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА МНОГОСЛОЕН ОБЕКТ КАЛЕТО В МЕЗДРА, ОБЛ. ВРАЦА – ПРАИСТОРИЧЕСКИ ПЛАСТ

Георги Ганецовски

През 2020 г. е реализиран петнадесетият проучвателен сезон на праисторическия пласт на обект Калето в Мездра (Ганецовски 2017).

Изследванията са проведени с финансовата подкрепа на Министерство на културата по Целева програма за финансиране на археологически проучвания през периода 04.10 – 30.10.2020 г. Обхващат

Обр. 1. Мездра-Калето. Общ план на обекта с обозначени план-квадратна мрежа и проучените през 2020 година сондажи III/21 и III/22

Fig. 1 Mezdra-Kaleto. Layout of the site with an indication of the trenches excavated in 2020

площ от 40 м² в участък с предварително изчерпани пластове от римската епоха. В екипа са включени Георги Ганецовски (РИМ – Враца) и доц. Сергей Торбатов (НАИМ – БАН) – ръководители, д-р Вивиана Митева, Десислава Иванова от СУ „Св. Климент Охридски" и шестима местни работници.

Основна цел на експедицията е прецизиране хронологията и стратиграфията на къснохалколитното селище Мездра-Калето чрез определяне хронологическата позиция на обекта в контекста на култура Криводол-Сълкуца и на съответния етап от финалния халколит.

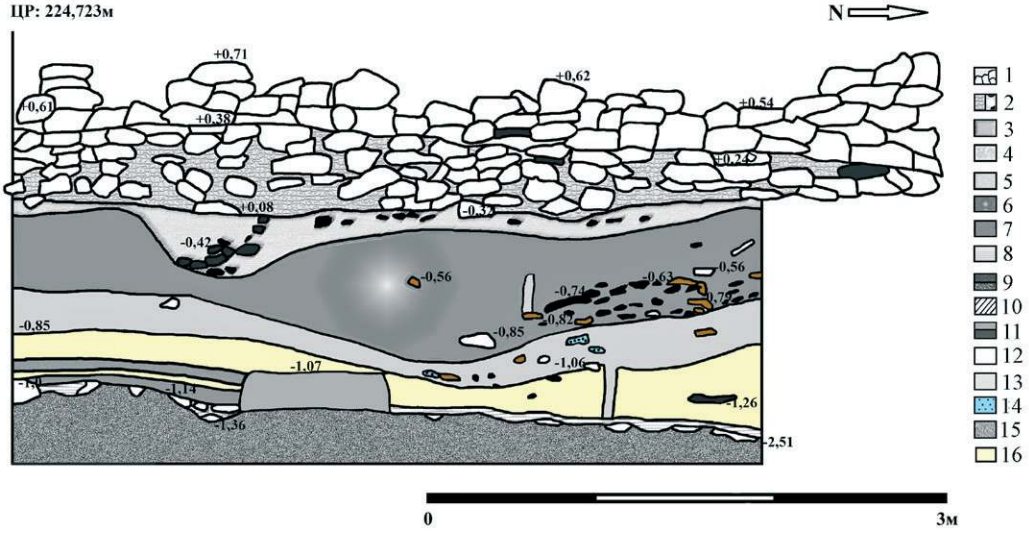
Проучванията на праисторическите пластове са концентрирани в два сондажа с поредна номерация III/21 и III/22, ограничени от съществуващите на терена късноантични каменни стени (обр. 1).

В сондаж III/21 са проучени останките от опожарени дървено-кирпичени структури, датиращи според керамичния материал към финалния халколит и към късната каменно-медна епоха, като е достигната скалната основа на рида (обр. 2). Под опалените мазилки с керемиденочервен цвят е разчистено подово ниво с бежово-жълт цвят, което добре личи по западния разрез на сондажа (обр. 3). В деструкциите над него са открити многобройни керамични фрагменти от късната каменно-медна епоха, животински кости (говедо, птици, прасе и елен), изделия от кост (шила и шпатули) и многобройни кремъчни артефакти, сред които преобладават стъргалките.

Обр. 2. Мездра-Калето. Сондаж III/21, поглед от изток

Fig. 2 Mezdra-Kaleto. Trench III/21, view from the east

Обр. 3. Мездра-Калето. Сондаж III/21, западен разрез. Легенда: 1 – късноантичен зид; 2 – римски пласт светилищен пласт/ нивелационен пласт римска епоха; 3 – разбъркан пласт: Римска епоха, РЖЕ, халколит; 4 – песъчлив пласт римска епоха; 5 – пласт финален халколит; 6 – пласт 2 халколит; 7 – пласт 1 халколит; 8 – тъмнокафяв, стерилен пласт; 9 – скала; 10 – керамичен фрагмент; 11 -мазилки; 12 – камъни; 13 – пепел; 14 – животински кости; 15 – пласт РЖЕ; 16 – подови замазки

Fig. 3 Mezdra-Kaleto. Trench III/21, western section. Key: (1) a wall from the Late Antiquity; (2) layer from the Roman period (sanctuary and a leveling layer); (3) layer with mixed materials (Roman, Iron Age and Copper Age); (4) sandy layer from the Roman period; (5) Final Chalcolithic layer; (6) layer 2 from the Copper Age; (7) layer 1 from the Copper Age; (8) dark brown, sterile layer; (9) bedrock; (10) ceramic sherd; (11) burnt daub; (12) stones; (13) ash; (14) animal bones; (15) Early Iron Age layer; (16) floor plasters

Обр. 4. Мездра-Калето. Сондаж III/22. Опожарени останки от периода на финалния халколит и от късния халколит

Fig. 4 Mezdra-Kaleto. Trench III/22. Burnt remains from the Final Chalcolithic and from the Late Chalcolithic

В сондаж III/22 също са установени два културни пласта. Горният пласт е съставен от големи камъни и останките от опожарена дървено-кирпичена структура, датираща според намерения керамичен материал към финалния халколит, култура Галатин (Georgieva 1993, 109 – 115, fig. 3). Открита е характерна за периода керамика, наситена със счукани мидени черупки, украсена със специфичен, плитко врязан орнамент. Намерени са още животински кости, огладен каменен чук без дупка, недопробит двоен каменен чук-скиптър, връх на кремъчна стрела, керамичен прешлен за вретено и кремъчни артефакти.

В южната част на сондажа се попадна на яма, съдържаща пепел и фрагменти от счупен на място голям керамичен съд, вероятно хранилище. Анализът на керамичните фрагменти показва, че ямата принадлежи към ранножелязната епоха и се отнася към култура Бесараби.

Долният пласт съдържа опалени до керемиденочервено останки от масивна дървено-кирпичена структура, принадлежаща към късния халколит, която според контролния разрез в сондажа, изглежда е била двуетажна (обр. 4). Сред опожарените останки с дебелина 0,6 м са открити големи количества натрошени керамични съдове, специализирани кремъчни артефакти (пластини и стъргалки), счупени антропоморфни фигурки и накити от кост.

Данните показват, че двете опожарени структури от късния халколит в сондажи III/21 и III/22 са синхронни и представляват, според откритите находки, работилница за обработка на животински кожи.

Къснохалколитната керамика е идентична с тази от откритите керамични комплекси в обекта от този период през предходните години. Тя принадлежи към керамичния комплекс от последните две фази на късния халколит, представящ финала на култура Криводол-Сълкуца-Бубани (Тодорова 1986, 92; Ганецовски 2007, 103 – 130). Особен интерес предизвикват рисуваните с цветни бои керамични фрагменти (червена и бежова боя) и част от керамична пота за топене на мед със следи по вътрешната ѝ страна от медни окиси. Тази находка навежда на мисълта за наличието на втора металургична работилница в къснохалколитния обект. Първата беше регистрирана през 2004 – 2005 г. с откритата пещ, керамична пота, фрагмент от съд с пръски мед и медни изделия в североизточната част на обекта (сектор 2, Ганецовски 2009, 12 – 27).

Литература

Ганецовски 2007: Г. Ганецовски. Керамика от праисторическото селище Криводол-Тепето. – In: M. Stefanovich, C. Angelova (eds.). PRAE. In Honorem Henrieta Todorova. Sofia, 2007, 103 – 130.

Ганецовски 2009: Г. Ганецовски. Селища и светилища от края на каменно-медната епоха край Мездра. – В: И. Илиев (ред.). Мездра, кратък исторически очерк. София, 2009, 12 – 27.

Ганецовски 2017: Г. Ганецовски. Редовно археологическо проучване на праисторически пласт на многослоен обект „Калето" в град Мездра, област Враца. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 108 – 110.

Тодорова 1986: Х. Тодорова. Каменномедната епоха в България. V хилядолетие пр. н. е. София, 1986.

Georgieva 1993: P. Georgieva. Galatin Culture. – In: P. Georgieva (ed.). The Fourth Millennium B.C. (Proceedings of the International Sympozsium Nessebur, 28 – 30 August 1992). Sofia, 1993, 109 – 115.

PLANNED ARHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE MULTILAYER SITE KALETO IN MEZDRA, VRATSA REGION – PREHISTORIC LAYER

Georgi Ganetsovski

Summary

The research was conducted between the 4th and 30th of October and covers an area of 40 m² in a section with previously excavated layers from the Roman era. The team includes Georgi Ganetsovski (RHM – Vratsa), Assoc. Prof. Sergey Torbatov (NAIM – BAS), Dr. Viviana Miteva, Desislava Ivanova and six local workers.

The research of the prehistoric layers is concentrated in two trenches (fig. 1). The remains of burnt wood-brick structures were studied, dating, according to the ceramic repertoire, to the final Chalcolithic, Galatin culture and to the Late Copper Age, Krivodol-Salkutsa-Bubani culture (figs. 2; 4).

Trench III/22 contains the burnt remains of a massive wooden-brick structure belonging to the Late Chalcolithic. According to the control section in the trench, it appears to have been a two-story structure (fig. 3).

The data shows that the burnt structures of the Late Chalcolithic in the two trenches are contemporary and mark a workshop for processing animal skins, according to the numerous flint scrapers and bone awls found.

Georgi Ganetsovski, Regional Museum of History – Vratsa, 2 Hristo Botev Str., 3000 Vratsa, ganetsovski_ar@abv.bg

№ 30. СЕЛИЩНА МОГИЛА ЮНАЦИТЕ – ПРОУЧВАНЕ НА ХАЛКОЛИТНИТЕ ПЛАСТОВЕ

Явор Бояджиев, Камен Бояджиев, Валери Петров

Работата през 2020 г. бе съсредоточена в три участъка: в централната част на проучваната площ на могилата – линии О и П от южната страна на сондажа на В. Миков; дълбоката негативна структура от вътрешната страна на крепостната стена (кв. У9/8) и ровът южно от нея (кв. Х8/Ц8); сондажи 20 и 21 от южната страна на могилата (обр. 1).

Централна част на проучваната площ на могилата (обр. 2). Сграда ВII-21. В цялата сграда – квадрати О4, О5, П4, П5, П6 – е отнет пакетът подови обмазки, за да се достигне до основата, върху която е построена сградата. Проследени са няколко последователни обмазки, свързани и с частични промени в интериора. В кв. П5 са проучени ями, отнасящи се към определени етапи от живота ѝ, и покрити от по-късни обмазки. В кв. П4, от западната (вътрешна за сградата) страна на установената през 2019 г. траншея, маркираща източната стена на сградата (Бояджиев и др. 2020, 325 – 326) и успоредна на нея, се регистрира редица от дупки от колове с посока ССИ – ЮЮЗ. Тя ограничава от изток част от долните подови обмазки.

Обр. 1. Селищна могила Юнаците. Общ поглед към могилата от изток с проучваните през 2020 г. участъци (в червено)

Fig. 1. Tell Yunatsite. View towards the tell from the east. The areas excavated in 2020 are marked in red

Обр. 2. Селищна могила Юнаците. Централна източна част на могилата, квадрати О4 – О7, П4 – П6. Сгради ВII-21 (дясно) и ВIII-1 (ляво). Късен халколит

Fig. 2. Tell Yunatsite. Central-eastern part of the tell, sq. O4-O7, П4-П6. Buildings BII-21 (right) and BIII-1 (left). Late Chalcolithic

Обр. 3. Селищна могила Юнаците. Неовъглени дървени греди (останки от платформа?) в „Голямата негативна структура“

Fig. 3. Tell Yunatsite. Unburnt wooden planks (remains of a collapsed platform?) in the "Big negative feature"

В северозападната част на сградата (кв. О5) под горните подови обмазки се установи по-ранно овално съоръжение от дървени греди и глинобитно съоръжение до него. Те показват един по-ранен етап в развитието на тази част на сградата. В кв. О4 бе допроучен глиненият подиум с хоризонтални отвори (от дървени колове?) в основата му. Под него се достигна до по-ранно глинобитно съоръжение (подиум?) с украса от червена боя, нарушено от няколко по-късни вкопавания (ями, траншеи).

В квадрати П5, П4 и южната част на О4 под подовите обмазки се достигна до заравнен пласт с горели деструкции, който явно маркира основата на сграда ВII-21 – границата с хоризонт ВIII.

Сграда ВII-20. В северозападната част на кв. П6 се разкри югоизточната част на сграда ВII-20, проучена през предходни години в квадрати О6 и О7. Подовото ѝ ниво се маркира от няколко последователни обмазки, а източната стена – от плитка траншея. Под обмазките следва слой зеленикава глина с примеси от отухлени мазилки, който се проследява в източна посока и извън очертанията на сградата, включително под западния край на сграда ВII-21. Изглежда представлява нивелиращ слой в основата на хоризонт ВII в този участък. Под него се достигна до тъмнокафяв слой с парчета отухлена мазилка и въглени, който явно маркира деструкциите на хоризонт ВIII.

Проучиха се и няколко ями от различни етапи на хоризонт ВII. Завърши проучването на яма 568 от хоризонт ВI в СИ ъгъл на кв. П6. Тя има многократни последователни обмазвания. В наситен с пепел

Обр. 4. Селищна могила Юнаците. Сондаж 20. Траншея и дупки от колове в светлокафявия хомогенен пласт

Fig. 4. Tell Yunatsite. Trench 20. A trench and postholes in the light-brown homogenous layer

пласт в долната ѝ част се откриха кости от поне четири птици[1], а в горната част на ямата през 2019 г. са открити две керамични орнитоморфни фигурки (Бояджиев и др. 2020, 328, обр. 5.1-2).

Сграда BIII-1. В кв. О7 ясно се очерта преградната стена между северното и южното помещение на сградата – редица от дупки от колове с посока ЗСЗ – ИЮИ. В южното помещение продължи последователното проучване на отделните етапи от живота му, които се различават от тези в северната част. Маркирани са от подови обмазки, между които има тънки слоеве с концентрация на археологически материали върху тях. В някои от нивата се откриват останки от неовъглена дървесина. Регистрирани са и останки от оградено с тънки колове квадратно съоръжение (?). В кв. О6 бе проучен източният край на сградата, който в източна посока е ограничен от траншея с дупки от колове. На запад от тази стена се разкри успоредна на нея редица от дупки от колове, която маркира вътрешна стена, отнасяща се към ранен етап от съществуването на сградата и покрита от пласт с концентрация на археологически материали. Между двете стени липсват многократните подови обмазки, регистрирани в южното помещение в кв. О7. Тук е достигнат най-ранният под на сградата. Находките от сградата включват фрагментирани съдове, кремъчни и костени сечива, накити от камък и мида *Spondylus* и др.

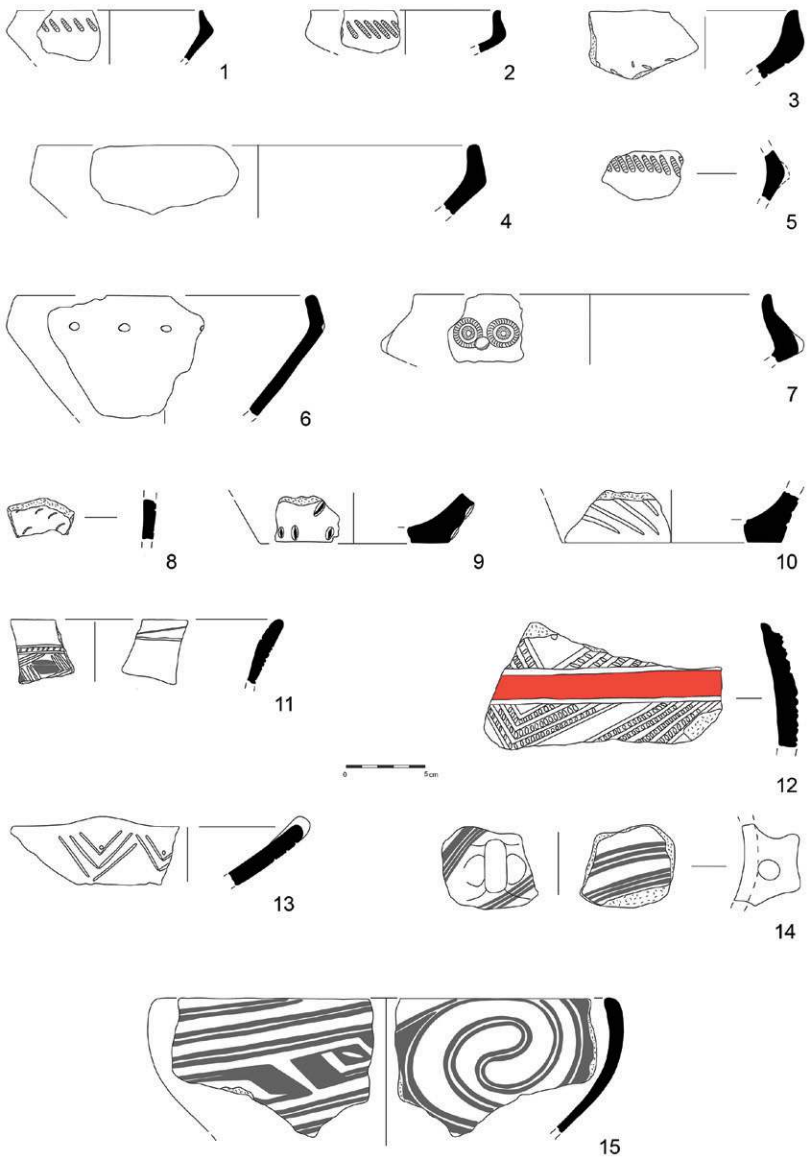
В северната част на кв. О6 приключи изчерпването на голямото вкопаване от хоризонт BI, нарушаващо СИ част на сградата и СЗ част на сграда BII-21.

Голямата негативна структура (ГНС) в кв. У9/У8. Продължи проучването в дълбочина в участъка, оформен през 2019 г. – между направения профил в хоризонталната част на опожарената платформа, долния ѝ източен край и северната периферия на структурата (Бояджиев и др. 2020, 326 – 327).

В северна посока се изчерпа запълнителят на ГНС и се достигна до северната ѝ стена – стерилна жълто-зелена плътна глина. Засечена е на дълбочина 13,70 м от централния репер, което показва, че поне от тази дълбочина структурата е била вкопана (оформена) в материковата основа на могилата. Южно от северната стена остават стъпаловидно спускащите се обмазки от зелена глина, регистрирани през 2019 г. В южния край на най-долната обмазка, под разкритите през 2019 г. дървени греди, се разкриха две вертикално поставени по дългата си страна дъски, непосредствено една над друга, с посока изток – запад. Те ограждат от юг зелената обмазка. От южната страна на вертикалните дъски продължи проучването в дълбочина. В цялото проучвано пространство се разкриха останки от неовъглени дървени греди/дъски, които са били в хоризонтално положение, а сега са с различна денивелация (обр. 3). Те са основно в две посоки: север – юг с известно отклонение на запад и денивелация от юг на север; изток – запад с известно отклонение на север. Явно това е част от обширна дървена конструкция (платформа?) от приблизително перпендикулярни една на друга дъски/греди. Откриха се и две вертикални греди, които изглежда са поддържали конструкцията, която е оставала над дъното на ГНС (което още не е достигнато). Една от гредите с посока север – юг продължава и в обмазката от зелена глина, като показва връзката на платформата с материковата основа. Най-ниската част на конструкцията е на дълбочина 16,30 – 16,40 м от централния репер (близо девет метра под повърхността на хоризонт BI). На дълбочина 16,63 м изби подпочвена вода, поради което проучването на ГНС на този етап бе прекратено.

Халколитен ров. В кв. Х8/Ц8 се разчисти и проследи стената на рова от халколитната епо-

[1] Археозоологичен анализ д-р Н. Карастоянова (НПМ)

Обр. 5. Селищна могила Юнаците: 1-12 – керамика от сондаж 21; 13-15 – керамика от сондаж 20: 1-10 – късен неолит; 11-15 – ранен халколит

Fig. 5. Tell Yunatsite: (1-12) Pottery from trench 21; (13-15) pottery from trench 20: (1-10) Late Neolithic; (11-15) Early Chalcolithic

ха, източно от линията, разкрита през 2012 г. (Бояджиев и др. 2013, 89 – 90). Стената продължава до пътеката, използвана за достъп до могилата от южната ѝ страна – източния край на кв. Х8/Ц8. На достигната през 2014 г. дълбочина се установиха още две конусовидни ями от късната желязна епоха, запълнени с камъни. Източната от тях е особено голяма и с голям брой камъни, като продължава и под източния профил. Възможно е тя да маркира края на стената от КЖЕ, който обаче остава под непроучен терен.

Сондажи от южната страна на могилата. В сондаж 20 продължи проучването на напластяванията от халколитната епоха. Хомогенният светлокафяв пласт, регистриран през 2019 г. (Бояджиев и др. 2020, 327 – 328), се оказа с дебелина около 1 м. Концентрацията на керамика в него е много висока. Повърхността на фрагментите е добре запазена. В долната му част се регистрира дъговидна траншея с широчина около 0,40 м и дължина на дъгата 3,90 м, като продължава в западния профил. В нея се откриха 25 дупки от колове. В южната част на сондажа (20Б), пресичаща се с южния край на траншеята, се установи леко дъговидна редица от 11 дупки от колове с ориентация северозапад – югоизток, която вероятно продължава и в източния профил (обр. 4).

Под светлокафявия пласт се достигна до слой светла сивозеленикава пръст. В този слой, до източния профил в 20Б, се разкри овално петно бяла пепел с размери 2,50 × 2,10 м. На дълбочина около 2,50 м от повърхността стерилната основа не е достигната и халколитният пласт продължава в дълбочина. Керамиката се отнася към ранния халколит, култура Марица.

В сондаж 21 халколитният пласт бе изчерпан и на дълбочина около 12,70 – 12,80 м от централния репер се достигна до материковата основа. До източния профил на 21Б (южната половина на сондажа) се намира приблизително 0,95 м дълбоко вкопаване с полуовална форма в разкритата част (дължина 3,70 м, широчина 0,97 м, като продължава под профила).

Халколитният пласт се проследява до южния край на сондажа. Явно селището е продължавало в южна посока извън границите на сондажа – т.е. над 111 м извън южния край на могилата.

В керамиката от вкопаването, както и от долната част на халколитния пласт, има форми и украси, характерни за късния неолит (обр. 5).

Многобройните находки от проучването през 2020 г. са обичайните за халколитната епоха от обекта – оръдия на труда от кремък, камък, кост, рог и глина; антропоморфни изображения от керамика и от кост; керамика зооморфни фигурки; украшения от камък, *Spondylus* и *Dentalium*.

Литература

Бояджиев и др. 2013: Я. Бояджиев, К. Бояджиев, В. Петров. Проучване на селищна могила Юнаците. – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 88 – 90.

Бояджиев и др. 2020: Я. Бояджиев, К. Бояджиев, В. Петров. Селищна могила Юнаците, Пазарджишко. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 325 – 329.

TELL YUNATSITE – EXCAVATIONS OF THE CHALCOLITHIC LAYERS

Yavor Boyadzhiev, Kamen Boyadzhiev, Valeri Petrov

Summary

Level BII (fig. 2). In Building BII-21, consecutive floor plasters were removed, until a layer with burnt debris was reached, marking the border between levels BII and BIII (Late Chalcolithic). In the NW part of the building, earlier structures (an oval wooden one and a clay-made one) were uncovered.

The SE part of Building BII-20 was excavated in sq. П6. A layer of burnt debris marking the upper surface of Building BIII-1 was reached.

Level BIII (fig. 2). The excavations of Building BIII-1 continued. The inner wall between the southern and northern rooms was documented. Consecutive habitation levels of the southern room were registered.

Big negative feature (sq. У8-У9). The northern wall of the feature, marked by sterile clay, was reached at a depth of 13,70 m. The plasters of green clay to the south of it, slope south towards the center. Two wooden planks, placed vertically along their long sides, "fence" the lower plaster from the south. To the south of them remains of a wooden platform that collapsed into the negative feature were revealed (fig. 3). Two vertical beams probably supported the platform.

In sq. Х8-Ц8 the inner wall of the Chalcolithic ditch was uncovered in the eastern direction. Two Late Iron Age conical pits filled with stones were found.

Trenches to the south of the tell (fig. 1). The excavations of the Early Chalcolithic homogenous light-brown layer continued in trench 20. An arch-shaped trench with 25 postholes was registered in its lower part (fig. 4). Another slightly curved line of postholes was registered in its southern end.

In trench 21 the virgin soil was reached at a depth of 12.70 – 12.80 m (from the datum at the top of the tell). The Early Chalcolithic layer covers the whole trench and probably continues to the south. A part of a cut feature was excavated. Late Neolithic sherds were found among the pottery in it (fig. 5).

Yavor Boyadzhiev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, yavordb@abv.bg

Kamen Boyadzhiev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, kamenyb@abv.bg

Valeri Petrov, Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 6A Moskovska Str., 1000 Sofia, petroff.v@abv.bg

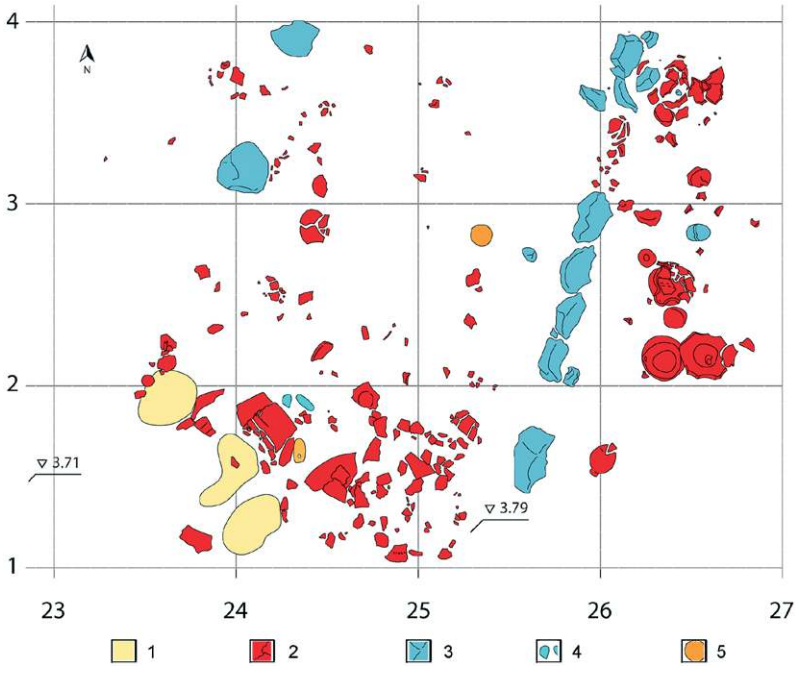

№ 31. РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ КОЗАРЕВА МОГИЛА – СЕЛИЩНА МОГИЛА И НЕКРОПОЛ ОТ ЕНЕОЛИТА

Петя Георгиева, Веселин Данов, Ваня Ставрева

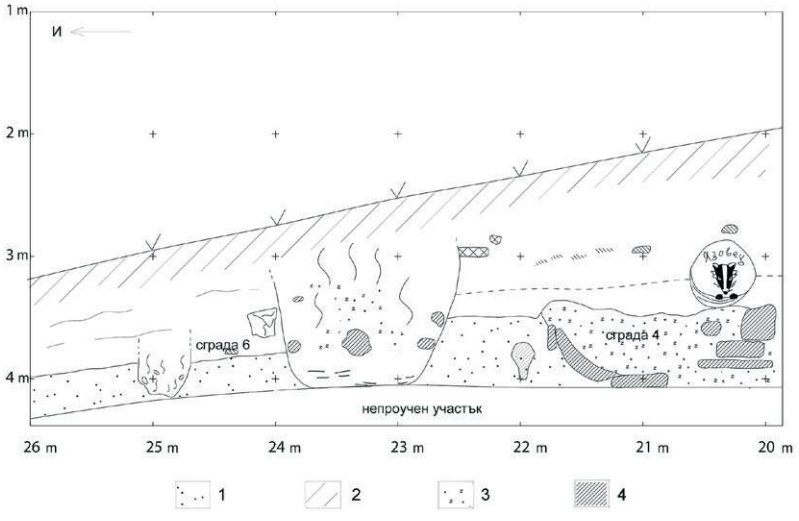
Обектът Козарева могила се намира в землището на гр. Каблешково, общ. Поморие, обл. Бургас. Проучва се дългосрочно. Има открити материали от енеолита, бронзовата епоха, желязната епоха, Античността и Средновековието. Проучванията са локализирани в района на селищната могила и нивите северно от нея, където през 2005 г. бе открит некропол (Georgieva et al. 2018). Проучват се преимуществено останките от енеолита.

Селищната могила. През 2020 г. проучването се проведе в малък участък от около 25 м^2 в периферията на горната югоизточна част на могилата. През 2019 г. там бе разкрита редица от камъни,

Обр. 1. Козарева могила. Сграда 6. Късен енеолит. Легенда: 1 – горели стени; 2 – керамични съдове; 3 – камъни; 4 – каменни оръдия; 5 – плътни керамични предмети

Fig. 1. Kozareva mogila. Building 6. Late Eneolithic. Key: (1) burnt walls; (2) pottery; (3) stones; (4) stone tools; (5) ceramic artifacts

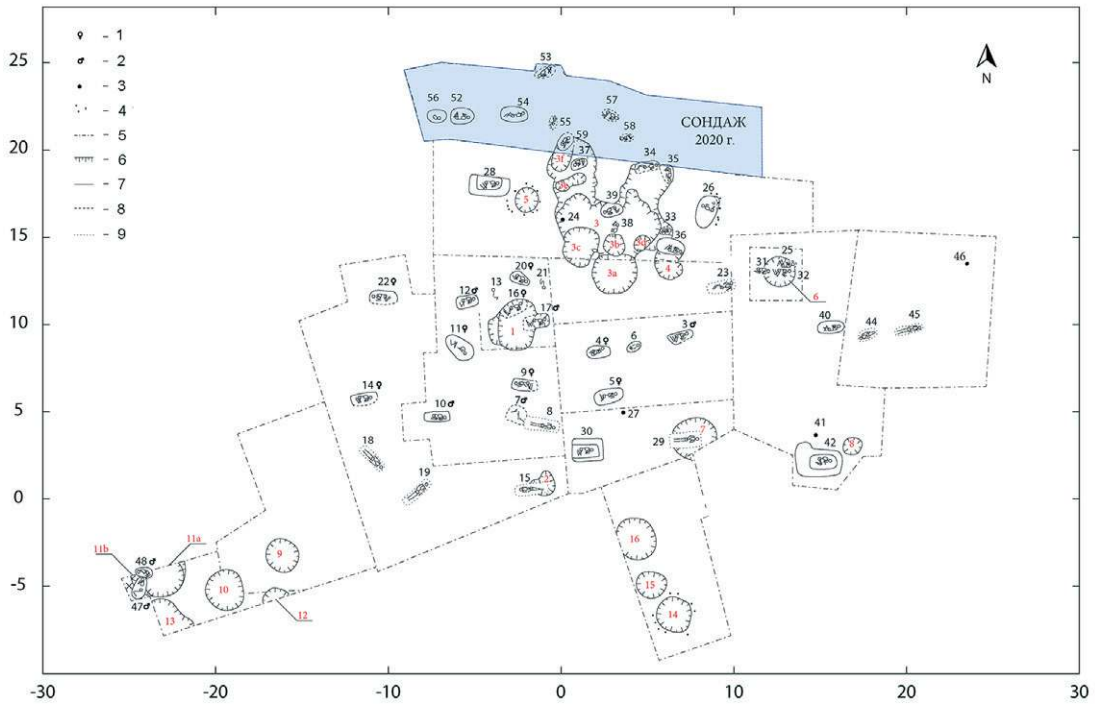

Обр. 2. Козарева могила. Профил на могилата в проучвания участък. Легенда: 1 – варовиков пласт; 2 – насип; 3 – натрошени до пясък горели деструкции; 4 – големи фрагменти горели деструкции

Fig. 2. Kozareva mogila. Profile of the settlement mound in the excavated area. Key: (1) limestone layer; (2) fill; (3) sand-like burnt daub; (4) large pieces of burnt daub debris

западно от която имаше струпване на цели горели съдове и малко горели глинени деструкции (Георгиева и др. 2020, 231, обр. 3). Тази година бяха премахнати камъните и бе проучен участъкът под и източно от тях. След премахването на пласт от 3 – 4 см, отнасящ се към хоризонт IA, се достигна до очертанията на горяла сграда, чиято повърхност беше покрита с малко горели деструкции от глинени стени. Стратиграфски тя попада в I горял късноенеолитен хоризонт. В северната ѝ част бе разчистено струпване от големи горели съдове. До тях, на подовото ниво, бяха открити на площ от около 1,5 м^2 керамичен модел на жилище, два модела на столчета с различни размери и фрагмент от антропоморфна фигурка. Те вероятно са част от комплект дребни предмети с ритуално предназначение. Сред тях бе намерена и малка каменна тесла, а сред съдовете – четири тежести за тъкачен стан. Установи се, че проучваното съоръжение е продължение на участъка от сграда, разкрита през миналата година (обр. 1). При демонтирането на редицата от камъни, която разделя на две сградата, се видя, че е изградена от части от няколко натрошени големи долни хромелни камъка или камъни за месене на глина. Следи от колова конструкция не бяха открити.

След премахването на деструкциите от тази сграда се достигна до светлобежов пласт от пръст много близка по вид до варовиковия пласт, който се намира под смолника в района на могилата. Освен че е със същия цвят и структура, реагира по същия начин при поставяне в киселина. Този пласт, чиято дебелина на различните места варира между 0,30 и 0,60 м, е бил натрупан за подравняване на терена на селището при строежа на I горял късноенеолитен хоризонт (обр. 2). Вероятно същата пръст е използвана и за строежа на отделни части от сградите. В нея има високо съдържание на варовик и затова при пожара стените, изградени от нея са станали по трошливи. Това ѝ свойство е било известно на строителите, тъй като пещите като съоръжения предвидени за нагряване са строени от друга смес със значително по-високо съдържание на глина. След премахването на този пласт се достигна до негорял хоризонт, в който бяха разчистени отделни едри камъни и няколко фрагмента от един голям съд.

Обр. 3. Козарева могила. План на некропола. Легенда: 1 – женски пол; 2 – мъжки пол; 3 – гроб; 4 – дупки; 5 – граница на сондаж; 6 – ями; 7 – граница на гробна яма; 8 – предполагаема граница на гробна яма; 9 – античен гроб

Fig. 3. Kozareva mogila. Layout of the necropolis. Key: (1) female; (2) male; (3) grave; (4) holes; (5) trench border; (6) pits; (7) grave pit border; (8) presumed grave pit border; (9) burial from antiquity

Некрополът. В района на некропола бе направен сондаж с площ от около 90 м^2. Бяха открити осем гроба (поредни номера 52 – 59). Всички са в позиция хокер (обр. 3; 4). Четири от погребенията са на деца, четири на възрастни индивиди (мъже). Дълбочините, на които са били вкопавани гробните ями, варират между 0,55 м и 1,50 м от съвременната повърхност. Скелетните останки на седем от тях бяха лошо запазени. Само на скелетът от гроб 59 е по-добре запазен, тъй като ямата е вкопана по-дълбоко във варовиковия пласт. Само в един от гробовете (най-плиткия) бе намерена долна част от голям съд от енеолита. Горната му част е била разрушена от по-късно вкопаване. Във всички гробове има по един скелет в позиция хокер. Шест от скелетите са в позиция хокер надясно (един е частично по корем). Два от положените надясно са ориентирани на запад (главата), три на изток (главата) и един на север (главата). Двата положени наляво са ориентирани на изток и север – североизток.

Обр. 4. Козарева могила. Гроб 52

Fig. 4. Kozareva mogila. Burial 52

Интересна ситуация е открита в гроб 55. Погребан е индивид на 12 – 14 години в позиция хокер надясно, ориентиран на север. Черепът не е в анатомична позиция. Лежи на основата си. Открит е на едри парчета на мястото, където би следвало да е, но разделен на три. Други парчета от череп са разкрити на 0,60 м западно от краката на погребания. На този етап на проучване не е ясно дали събраните черепни кости са само от един индивид. Нестандартна е и позицията на скелета в гроб 54. Положен е по корем с неравномерно свити надясно крака.

За първи път се попада на участък в некропола, в който повечето гробове са без инвентар и положени надясно. За некрополите на култура Коджадермен-Гумелница-Караново VI това е рядко срещан начин на полагане, особено комбиниран със западна ориентация. Интерпретацията, която се дава на този различен начин на погребване, е, че това са гробове на чужденци. В некропола на Козарева могила такива са половината от погребенията. В този случай по-скоро става дума за ритуална група, която е свързана със социалното положение на погребаните.

Литература

Георгиева и др. 2020: П. Георгиева, В. Данов, В. Ставрева, Й. Милев. Козарева могила – селищна могила и некропол от енеолита. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 329 – 333.

Georgieva et al. 2018: P. Georgieva, M. Popova, V. Danov. Kozareva Mogila: A settlement and necropolis in the West Black Sea region. – In: S. Dietz, F. Mavridis, Ž. Tankosić, T. Takaoğlu (eds.). Communities in transition: the Circum-Aegean area during the 5th and 4th millennia BC (Monographs of the Danish Institute at Athens 20). Oxford & Philadelphia, 2018, 107 – 119.

EXCAVATIONS AT THE KOZAREVA MOGILA SITE, AN ENEOLITHIC SETTLEMENT MOUND AND NECROPOLIS

Petya Georgieva, Veselin Danov, Vanya Stavreva

Summary

The site is located near Kableshkovo, Burgas district. A section of a burnt building, partly excavated last year, and the layer below were excavated at the settlement mound (fig. 1). A heap of large burnt vessels was found in its northern part. A model of a dwelling, two models of chairs of different sizes and fragments of anthropomorphic figurines, which were probably part of a set of small objects for ritual purposes, were also found in the building.

After removing the debris from the building, it was discovered that it had been built on a thick yellow limestone layer (fig. 2).

Eight burials in the hocker position were found at the necropolis (figs. 3; 4). Six of them are hockers to the right (one partly prone), with two oriented to the west, three to the east, and one to the north. The other two, hockers to the left, are oriented east and northeast. For the first time we come across a section of the necropolis where most of the graves are without grave goods, and besides, the bodies are laid to the right. For the necropolises of the KGK VI culture this is a rare way of laying the body, especially if combined with a western orientation.

Petya Georgieva, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Department of archaeology, 15 Tzar Osvoboditel Bld,1504 Sofia, Bulgaria, pggeorgiev@uni-sofia.bg

Veselin Danov, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Department of archaeology, 15 Tzar Osvoboditel Bld,1504 Sofia, Bulgaria, vdanov@uni-sofia.bg

Vanya Stavreva, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Department of archaeology, 15 Tzar Osvoboditel Bld,1504 Sofia, Bulgaria, v.stavreva@mail.bg

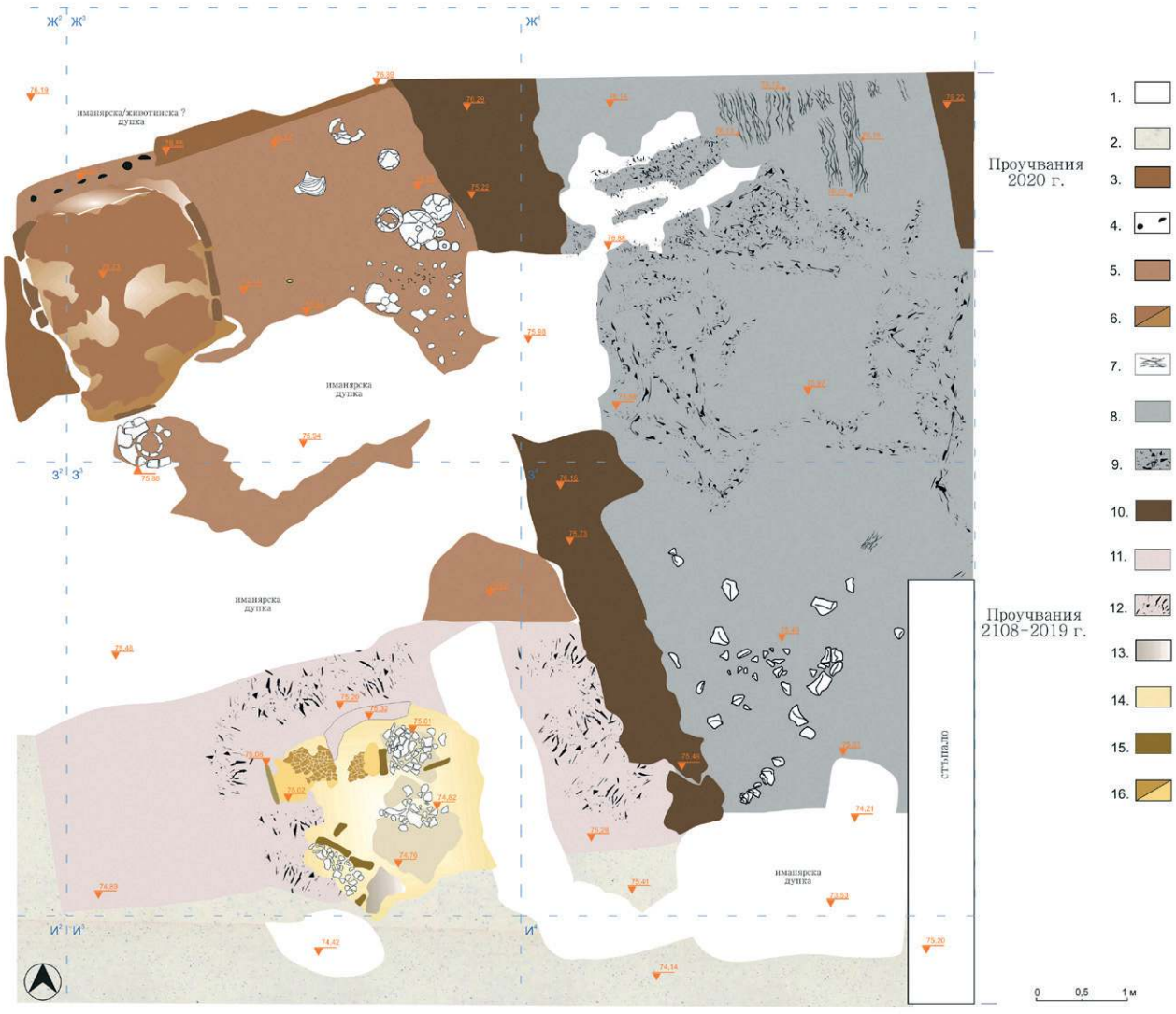

№ 32. СЕЛИЩНА МОГИЛА В М. СКРИТАТА МОГИЛА, С. ПОРОЙ, ОБЩ. ПОМОРИЕ

Маргарита Попова, Петър Лещаков, Мария Гюрова

През есента на 2020 г. продължи започналото през 2018 г. редовно проучване на селищна могила в м. Скритата могила при с. Порой, общ. Поморие (Попова 2020; Попова 2021).

Разкопките през 2020 г. се проведоха северно от разкрития през 2018 – 2019 г. участък. Общата разкрита площ е с размери 11 (З – И) × 2 м (С – Ю) и дълбочина до 2,45 м (обр. 1).

Обр. 1. Скритата могила. Разкрита площ през 2018 – 2020 г. Легенда: 1 – животински дупки и иманярски вкопавания; 2 – сиво-кафява пръст; селищно ниво 2, сграда № 1: 3 – част от вертикално запазена стена; 4 – дупки от колове; 5 – подово ниво; 6 – пещ; Селищно ниво 2, сграда № 2: 7 – овъглени дървени греди; 8 – подово ниво; 9 – отухляване; 10 – проход между сгради; селищно ниво № 3, сграда № 1: 11 – подово ниво; 12 – отухляване. Селищно ниво 4, сграда № 1: 13 – подово ниво; 14 – ситно натрошени деструкции от стени на горяла сграда; 15 – глинобитни части от первази; 16 – пещ

Fig. 1. Skritata mogila. Excavated area 2018 – 2020. Key: (1) animal holes and looter pits; (2) grayish-brown layer. Level 2, building No. 1: (3) part of a vertically preserved wall; (4) stake holes; (5) floor level; (6) kiln. Level 2, building No. 2: (7) charred wooden beams; (8) floor level; (9) burnt daub; (10) passage between buildings. Level 3, building No. 1: (11) floor level; (12) burnt daub. Level 4, building No. 1: (13) floor level; (14) small pieces of burnt daub debris; (15) clay skirting boards parts; (16) kiln

Новите данни за стратиграфията на обекта наложиха ревизиране и допълване на изложените за сезон 2019 г. резултати. Културните напластявания включват следните селищни нива: горяло ниво 3 („селищни ниво 4“ – 2019 г.), горяло ниво 2 („селищни нива 2 и 3“ – 2019 г.) и негоряло ниво 1 (обр. 2).

Продължи проучването на двете сгради от селищно ниво 2. Сграда № 1 (регистрирана през 2019 г.; обр. 3) е с разкрити размери: 4,70 (З – И) × 6,50 м (С – Ю). В по-голямата си част е нарушена от вкопаване с неправилна форма, запълнено с материали от късния енеолит и Късната античност. Същото е засегнало и югозападната страна на прилежащата ѝ пещ. Северно и до пещта е запазена *in situ* част от вертикална стена с дължина 2,66 м и максимална запазена височина от 0,68 м. Конструкцията е изградена от вертикални колове, обмазани от двете си страни с глина. На този етап на проучване не може да се каже дали стената се явява северната периферия на сградата или е пре-

Обр. 2. Скритата могила. Части от сгради от селищни нива 2 – 4

Fig. 2. Skritata mogila. Parts of burnt houses – building levels 2 – 4

Обр. 3. Скритата могила. Част от сграда № 1 от селищно ниво 2

Fig. 3. Skritata mogila. Part of building No. 1 from settlement level 2

градна стена в рамките на постройката. Върху подовото ниво на сградата се намериха *in situ* 15 броя различни по форма, размер и украса съдове, част от кремъчна суперпластина, три броя костени шила, част от каменна брадва-чук, златна тел (част от накит) и цял зооморфен съд (обр. 4). През 2019 г. близо до същото струпване бяха намерени шест броя фрагментирани съдове и колективна находка от фрагментирани кремъчни пластини.

Сграда № 2 (регистрирана през 2018 г.) е с оразкрити размери: 4,20 (З – И) × 8,20 м (С – Ю). Регистрирана е на ниво „под“ – конструкция от дървени греди, обмазани със слой глина. Върху пода бе разчистено голямо количество разпиляно овъглено зърно.

При проучванията през 2020 г. се установи, че двете сгради от селищно ниво 2 са вкопани на около 0,10 м в древното ниво, представляващо пласт от трамбована глина, като между тях е оформен проход с максимална ширина от 1,50 м.

През настоящия сезон се демонтира пещта от сграда № 1 от селищно ниво 3 (регистрирана през 2018 г.). Подът на сградата се регистрира като пласт от трамбова глина с жълт цвят. В участъка на пещта се установи, че същият липсва, а пещта е изградена директно върху горели деструкции и част от подиум на друго термично съоръжение.

Обр. 4. Скритата могила. Колективна находка от съдове и предмети от сграда № 1 от селищно ниво 2

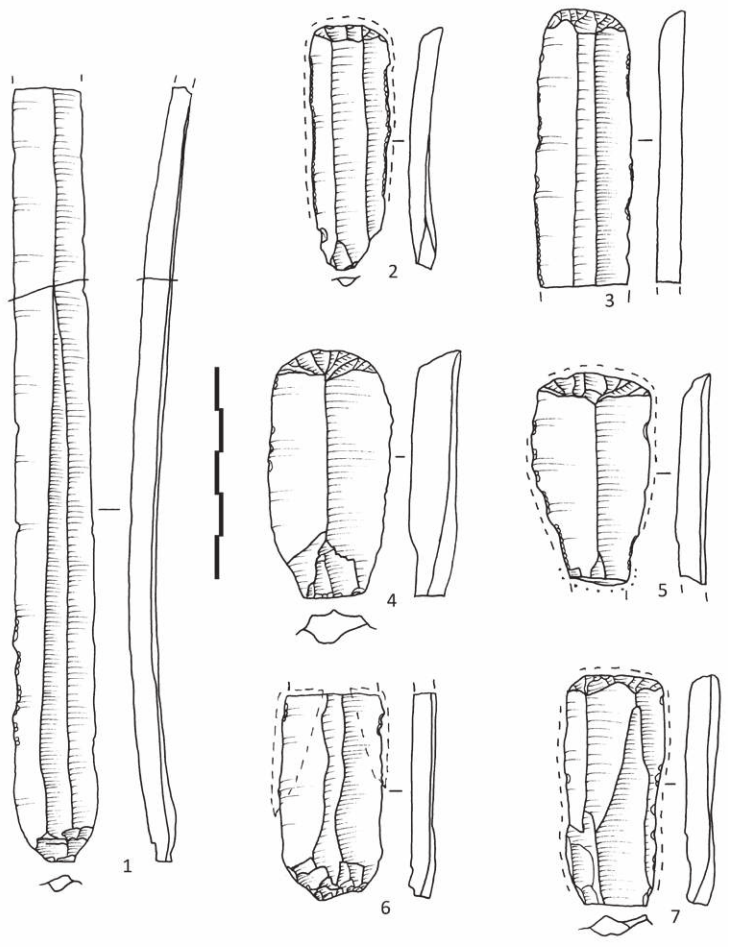
Fig. 4. Skritata mogila. Collective find of vessels and items from building No. 1 from settlement level 2

Между деструкциите се разкриха *in situ* няколко съда, носещи белези от характеристиките на керамиката на култура Варна. Те лежат върху пепелив глинест пласт – вероятно подово ниво. Това дава основание останките да бъдат свързани със сграда, условно обозначена като сграда № 1 от селищно ниво 4.

Животът в проучваната част на могилата приключва със селищно ниво 1. Нивото не е горяло и е регистрирано като пласт от глинеста трамбована пръст с жълт цвят. На отделни места бяха разкрити необработени камъни, части от хромели и керамични съдове, фрагменти от керамични и костени антропоморфни фигурки, кремъчни и каменни оръдия и модели на съдчета.

Материалът, намерен при проучванията, дава основание селищни нива 1 – 3 да бъдат отнесени към първата половина на късния енеолит (култура Коджадермен-Гумелница-Караново VI).

Проучената кремъчна колекция е малочислена, но много репрезентативна. Наброява 34 артефакта, отнасящи се към селищни нива от 1 до 4. Артефактите са съответно 20 типологически оръдия и 14 пластини.

Обр. 5. Скритата могила. Кремъчни артефакти: 1, 6 – пластини; 2-5, 7 – стъргалки на пластини. Участъците със следи от употреба са маркирани с пунктир (рисунки М. Гюрова)

Fig. 5. Skritata mogila. Flint artefacts: (1, 6) blades; (2-5, 7) endscrapers on blades. Zones of use-wear traces are marked with a dotted line (drawings by M. Gurova)

Пластините са основно от лудогорски кремък, тип Равно. Представени са изцяло от фрагменти (девет средни, четири основни и едно върхов). Наличните основи индикират техника на отделяне с удар и посредник. Пластините са с дължини между 3 и 5 см и ширини по-малки от 3 см – оптимални метрични показатели за използване на пластините в съставни оръдия.

Типологическият репертоар включва шест категории оръдия с подчертано доминиране на стъргалките (12 от 20 оръдия), следвани от ретушираните пластини, два ъглови резеца и единични екземпляри от люшник, пластина с напречно затъпяване и комбинирано оръдие (обр. 5).

В резултат на трасологическия анализ са идентифицирани следи от употреба на 18 артефакта – осем пластини и 10 типологически оръдия. Сред разпознатите обработвани материали преобладава кожата, чиято обработка се свързва със седем оръдия (основно стъргалки) и две пластини. Обработката на растения (вкл. елементи от сърп) е по-добре представено сред пластините.

Литература

Попова 2020: М. Попова. Селищна могила в м. „Скритата могила“, с. Порой, общ. Поморие. Резултати от проучванията през 2018 г. (предварително съобщение). – Известия на Национален исторически музей, XXXII, 2020, 9 – 35.

Попова 2021: М. Попова. Селищна могила в м. „Скритата могила“, с. Порой, общ. Поморие. Резултати от проучванията през 2019 г. – Известия на Национален исторически музей, XXXIII, 2021, 35 – 56.

SETTLEMENT MOUND IN THE SKRITATA MOGILA LOCALITY, VILLAGE OF POROY, POMORIE MUNICIPALITY

Margarita Popova, Petar Leshtakov, Maria Gurova

Summary

By virtue of the support of the National History Museum and the Ministry of Culture of the Republic of Bulgaria, the archaeological excavations continued at the settlement mound in the locality Skritata mogila, village of Poroy, Pomorie Municipality. The tell is situated ca. 12 km to the east of the Black Sea coast. The mound measures 102 m in length (east – west), 77 m in width (north – south) and 10 m in height. Its upper parts are strewn with looter's pits (fig. 1).

New data on the stratigraphy of the site was obtained, which necessitated a revision and supplementation of the results presented for the 2019 season. The cultural stratigraphy includes the following settlement levels: burned level No. 3 ("settlement level 4" – 2019), burned level No. 2 ("settlement levels 2 and 3" – 2019) and unburned level No. 1 (fig. 2).

In 2020, the study of two buildings of settlement level No. 2 continued. The houses have a wattle and daub construction. They were destroyed by fire. On the floor of building No. 1 (fig. 3), a collective find was discovered, consisting of 15 vessels of different shape, size and decoration, three bone tools, part of a stone axe hammer, a flint blade, gold wire and a whole zoomorphic vessel (figs. 4; 5).

The archaeological research in 2020 provided us with new data about the cultural development of the Bulgarian South Black Sea coast during a lesser known period in the region – the Late Eneolithic (Karanovo VI culture).

Margarita Popova, National Museum of History, 16 Vitoshko lale Str., 1618 Sofia, margarita_po@abv.bg
Petar Leshtakov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, pleshtakov@gmail.com
Maria Gurova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2, Saborna Str., 1000 Sofia, gurova.maria@gmail.com

№ 33. ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТ ОТ КЪСНАТА ПРАИСТОРИЯ, БРОНЗОВАТА И ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА ОРЛОВО-БЕЛЕНЕ

Петър Лещаков, Никола Тонков, Данаил Огнянов

В периода 31.10 – 05.11.2020 г. по договор между Министерството на културата и НАИМ – БАН е извършено недеструктивно геофизично проучване на археологически обект от късната праистория, бронзовата и желязната епоха в м. Белене, землище на с. Орлово, общ. Хасково. То се реализира от екип с научен ръководител Петър Лещаков, гл. ас. д-р Никола Тонков – геофизик и двама археолози.

Археологическият обект Орлово-Белене се локализира североизточно от с. Орлово върху висока тераса на десния бряг на р. Харманлийска. Материали от късния неолит, халколита, бронзовата и желязната епохи се откриват на площ от 200 – 250 дка. Западната периферия на обекта, през която преминава трасето на Междусистемна газова връзка Гърция – България, е изследвана чрез геомагнитен метод и проучена напълно при спасителни разкопки в периода 2018 – 2019 г. (Лещаков и др. 2019; 2020). Непосредствено до СЗ граница на обекта е разположена надгробна могила от КЖЕ[1] с диаметър 70 м и височина 12 м. Източната част на обекта представлява слабо изявено над околния терен възвишение с висока концентрация на материали от късния неолит и халколита, определяно в научната литература като селищна могила (Аладжов 1997, 200).

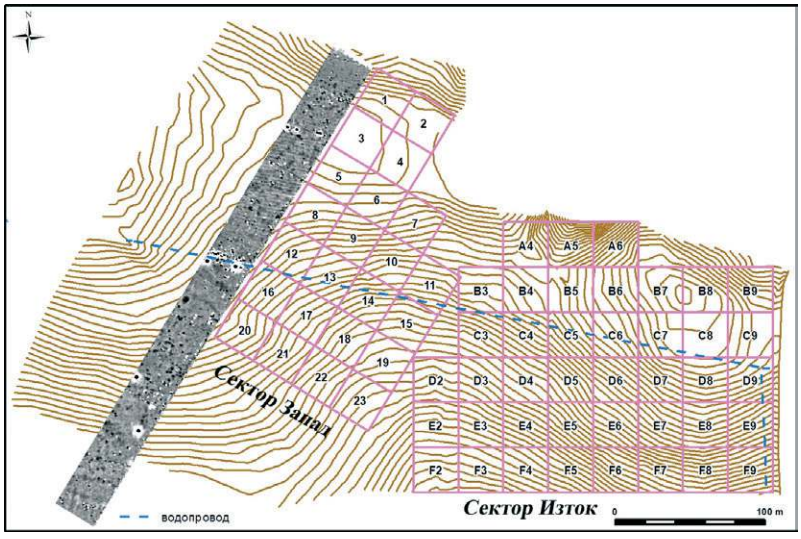
В началния етап на изследването е извършено почистване на част от археологическия обект (попадаща в необработваеми площи) от храстова и тревиста растителност. Върху обследваната площ е направено тахиметрично заснемане и положени две независими една от друга план-квадратни мрежи със страна на квадрата 30 м (обр. 1). Едната (сектор Изток), разположена в централната част на

[1] В края на XX в. при иманярска интервенция в южната част на могилата е частично разкрита куполна гробница, вероятно отнасяща се към елинистическата епоха.

жение на план-квадратната мрежа от геофизичното проучване през 2018 г. и е с ориентация СИ – ЮЗ (с отклонение ок. 31° С/СИ) и включва 23 работни квадрата.

Чрез геомагнитен метод е изследвана площ от 57 дка (обр. 2). Полевите измервания са извършени с двойна конфигурация на флуксгейт градиометър GRAD 601 на фирмата Bartington. Гъстотата на измерване е осем точки на м^2 (профили през 0,5 м, измервателни точки през 0,25 м). Резултатите от полевите измервания са обработени с програмата ArcheoSurveyor на DW Consulting.

Магнитното поле, като цяло, в проучените площи е слабо смутено (стойности на измерения магнитен градиент в рамките на ±1 nT), което говори най-вече за една сравнително хомогенна среда и липсата на плитко разположени геоложки „смутители", които биха възпрепятствали успешното регистриране на евентуално съществуващите археологически структури. На този фон и в двете площи се регистрират голям брой аномалии с различна форма и размери с нисък до среден интензитет (2 – 3 до 15 – 20 nT). Няколко от тях са с ясно изразени линейни характеристики и най-вероятно са предизвикани от ровове. В западния сектор е установено трасето на проучения през 2019 г. ров (структура 46) от финала на късния неолит (обр. 3.1). То е проследено в южна посока на дължина от 150 м, без да е установен краят му (обр. 3.2). Вкопаната структура вероятно има издължена елипсовидна форма, с установена на този етап дължина около 210 м по дългата ос (СЗ – ЮИ). На изток, във вътрешността ѝ, се проследяват още две по-слабо изразени успоредни линейни аномалии, чиито сходни характеристики дават основание да се разглеждат като концентрични структури, свързани с рова.

Обр. 1. Орлово-Белене. Резултати от геомагнитното проучване през 2018 г. и план-квадратна мрежа на проучваните през 2020 г. сектори

Fig. 1. Orlovo-Belene. Results of the geomagnetic survey carried out in 2018 and the grids laid out in the 2020 field season

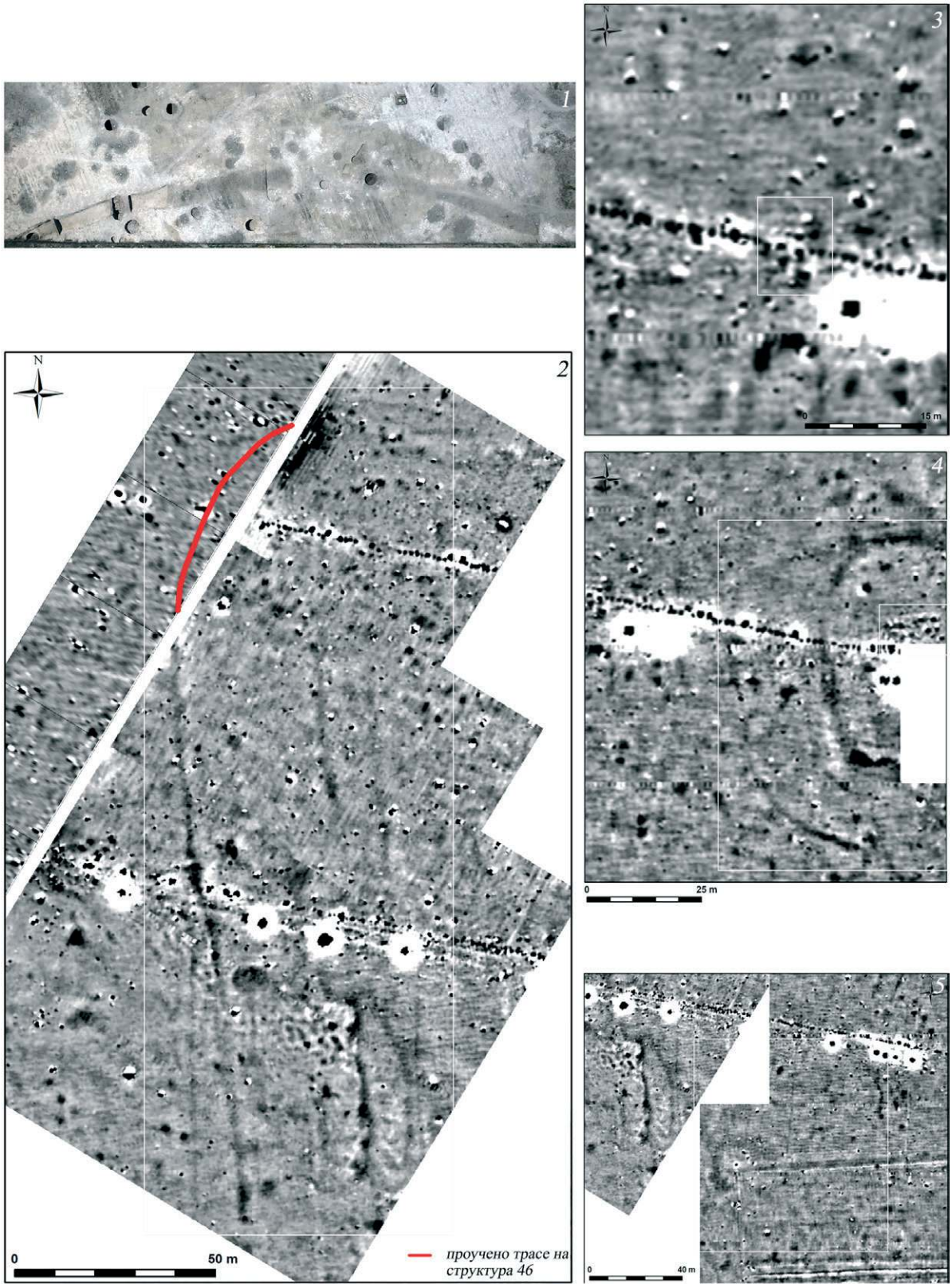

Обр. 2. Орлово-Белене. Резултати от геомагнитното картиране през 2020 г.

Fig. 2. Orlovo-Belene. Results of the geomagnetic survey made in 2020

В източната част на сектор Изток е регистриран сегмент от още една линейна аномалия с елипсовидна форма (обр. 3.4), попадаща върху югоизточния склон на малкото възвишение (обр. 4). Тя е съставена от две структури с общо северно трасе, вътрешната от които с диаметър около 55 м по оста СИ – ЮЗ, а външната над 70 м. В централната част на съоръжението е проследена концентрация от по-малки аномалии с приблизително правоъгълна форма и дължина около 12 м (СИ – ЮЗ), която би могла да представлява останки от сграда. Археологическият материал в зоната на разглежданите структури се отнася към няколко различни епохи и не позволява предварителното им хронологическо определяне.

В централната част на източния сектор се наблюдава още една подобна концентрация от аномалии с правоъгълна форма и характеристики на останки от сграда (обр. 3.3), потвърдена чрез лока-

Обр. 3. Орлово-Белене. Интерпретация на резултатите от геофизичното изследване: 1-2 – вкопана структура (46) от финала на късния неолит, западен сектор; 3 – вероятни следи от опожарена праисторическа сграда, източен сектор; 4 – сегменти от линейни вкопавания с елипсовидна форма, източен сектор; 5 – зона с данни за археометалургична дейност, източен сектор

Fig. 3. Orlovo-Belene. Interpretation of the results of the geomagnetic survey: (1 – 2) cut linear feature (46) from the end of the Late Neolithic period, sector West; (3) possible remains of a burnt prehistoric building, sector East; (4) segments of linear features of elliptical outlines, sector East; (5) area with surface evidence of metalworking activity, sector East

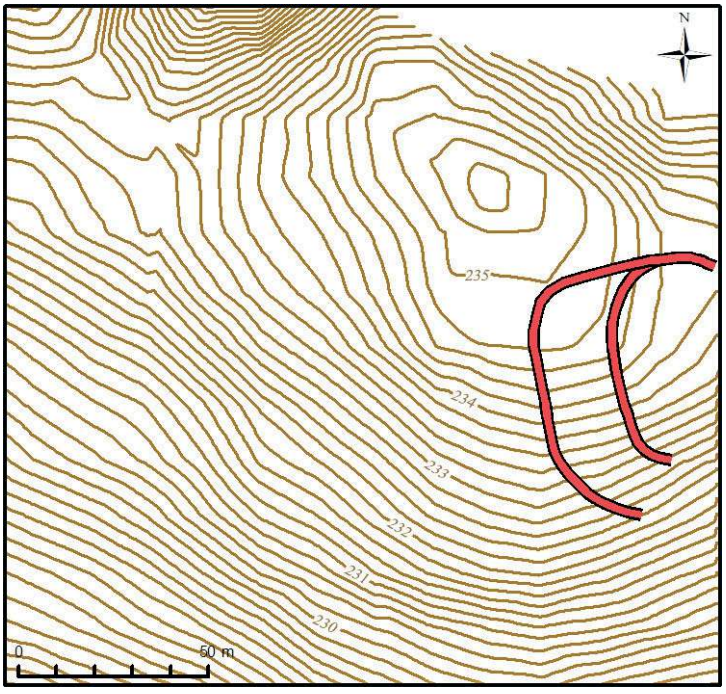
лизираните на повърхността множество фрагменти от вторично изпечени парчета стенна мазилка.

Останалите по-малки аномалии са предизвикани от негативни структури (ями) или струпване на материали, подложени в древността на нагряване.

От повърхността, в западната част на сектор Изток, в продължение на няколко сезона е събрана значителна колекция от метални стопилки със зелена патина и единични метални оръдия (обр. 5), свидетелстващи за вероятното наличие на металургичен център от бронзовата епоха. Геомагнитното проучване на тази зона не предостави ясни свидетелства за наличието на структури (обр. 3.5), потенциално свързани с подобен род дейност.

В проучената площ се регистрират и множество аномалии, характеризиращи се с редуването на високи или много високи положителни и отрицателни стойности на измерения магнитен градиент – от няколко десетки до няколко стотици nT. Всички те са предизвикани от плитко разположени, по-малки или по-големи, съвременни железни предмети. Те най-вероятно са останки от демонтирани стари огради и елементи от водоснабдителни съоръжения (отразени в кадастралния план на землището).

Резултатите от геомагнитното изследване на обект Орлово-Белене свидетелстват за наличието на голям брой археологически контексти, вероятно отнасящи се към широк хронологически диапазон от края на VI до I хил. пр. Хр. В същото време извършеното магнитно картиране не регистрира границите на обекта. Очевидно той продължава както в източна, така и в южна посока, което прави перспективно разширяването на обхвата на изследването през следващия сезон.

Обр. 4. Орлово-Белене. Топографска характеристика на линейни аномалии в източния сектор

Fig. 4. Orlovo-Belene. Topographic map of linear anomalies in the eastern sector of the site

Обр. 5. Орлово-Белене: 1 – метални стопилки; 2 – оръдия. От орницата в западната част на източния сектор

Fig. 5. Orlovo-Belene: (1) metal slags; (2) tools. Collected from the surface in the western part of sector East

Литература

Аладжов 1997: Д. Аладжов. Селища, паметници, находки от Хасковския край. Хасково, 1997.

Лещаков и др. 2019: П. Лещаков, Н. Тодорова, Н. Тонков. Спасителни археологически проучвания на обект от късната праистория, бронзовата и желязната епоха в м. Белене, с. Орлово, общ. Хасково. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 36 – 38.

Лещаков и др. 2020: П. Лещаков, Н. Тодорова, В. Петрова, С. Илиев. Спасителни археологически проучвания на обект от късната праистория, бронзовата и желязната епоха в м. Белене, с. Орлово, общ. Хасково. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 268 – 275.

GEOPHYSICAL SURVEY OF THE LATE PREHISTORY, BRONZE AND IRON AGE SITE OF ORLOVO-BELENE

Petar Leshtakov, Nikola Tonkov, Danail Ognyanov

Summary

The multilayer archaeological site of Orlovo-Belene is situated to the northeast of the village of Orlovo, on a high terrace on the right bank of the Harmanliyska River. Surface materials dating from the Late Neolithic, the Chalcolithic, the Bronze Age and the Iron Age cover an area of ca. 200 to 250 daa. The west part of the site has been subject of rescue excavations in 2018 and 2019.

In 2020 tacheometric surveying was carried out on the eastern part of the site, where two separate grids of 30 m squares were laid out to cover the area (fig. 1). A total of 57 daa were then covered by geomagnetic measurements (fig. 2).

Both tracts revealed a number of geomagnetic anomalies of various shapes and sizes (figs. 3; 4) and of low to medium intensity (2 – 3 to 15 – 20 nT). Some of them have clear linear outlines and are most probably caused by ditches or similar features. The others are caused by negative features or accumulations of heated or burnt materials.

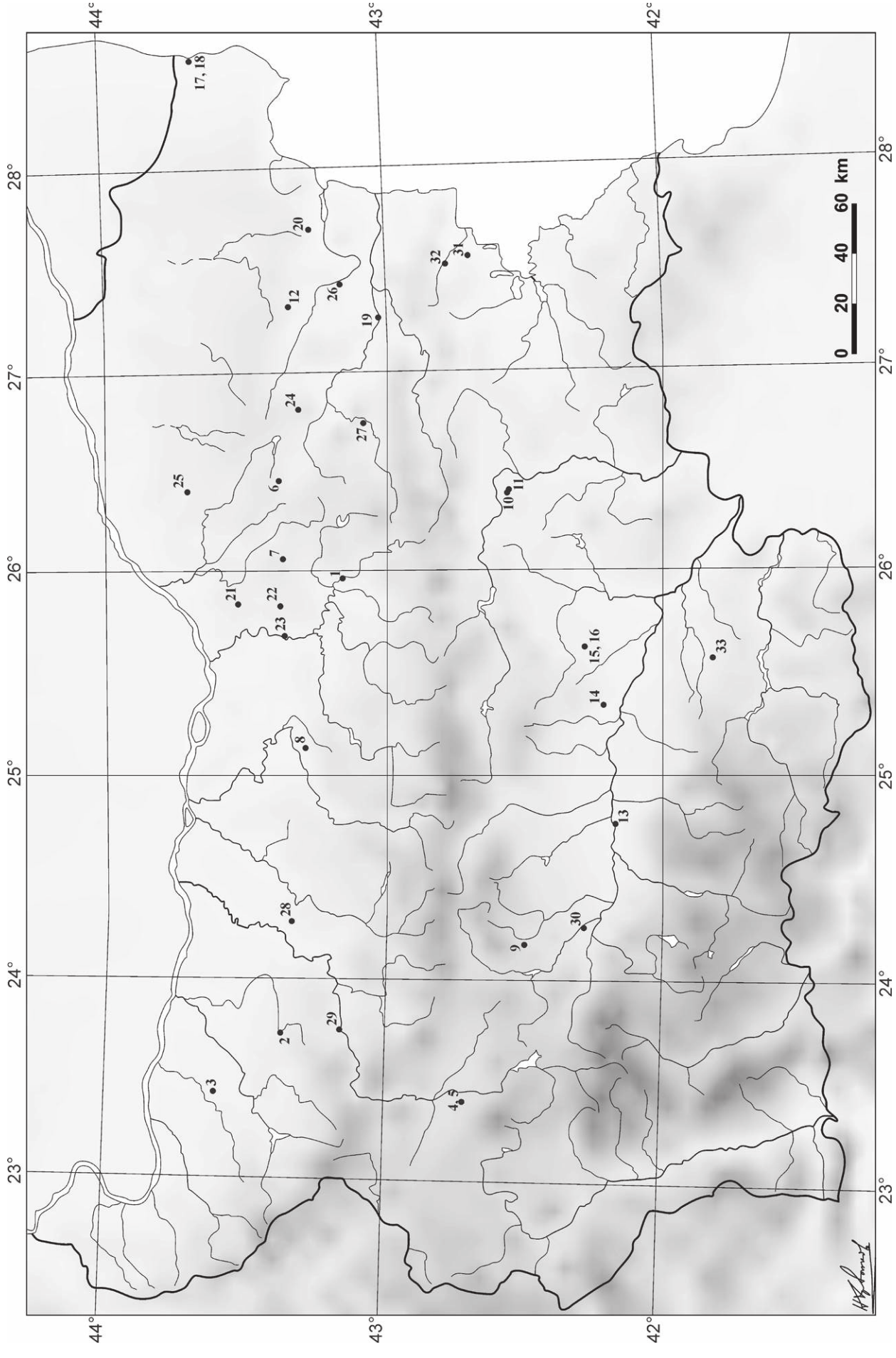
The surface collection of data suggests metalworking activities (fig. 5) in the central area of the site, but this hypothesis remains so far unconfirmed by the geophysical prospection.

The boundaries of the site also remain undetected by the geomagnetic survey. Evidently, the site extends in both eastern and southern directions.

Petar Leshtakov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, pleshtakov@gmail.com

Nikola Tonkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, tonkov_n@hotmail.com

Danail Ognyanov, Regional Museum of History – Haskovo, 19 Svoboda Sq., 6300 Haskovo, dognianow@yahoo.com

44°
43°
42°
28°
27°
26°
25°
24°
23°
0 20 40 60 km
17, 18
20
32
31
12
26
19
24
27
25
6
10
11
7
1
21
22
23
15, 16
33
14
8
13
28
9
30
29
2
3
4, 5

III. ТРАКИЙСКА АРХЕОЛОГИЯ

БРОНЗОВА ЕПОХА

№ 1. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩЕ ОТ РБЕ ДО С. БОГДАН, ОБЩ. КАРЛОВО

Мартин Христов, Иван Иванов, Мария Гюрова

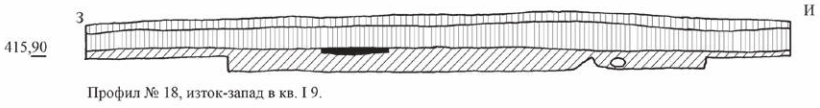
През 2020 г. проучванията са финансирани от Министерство на културата и проведени през месец октомври. Проучваната площ на обекта е разширена до 160 м^2, като новопроучваните квадрати са четири.

Кв. I 8. При проучването е установено наличието на жълтеникава, почти хоризонтална обмазака в северозападния ъгъл на квадрата, в която са вложени малко и средни по размер речни камъни. ЮИ от нея са открити средни и дребни по размер ломени камъни и животински кости, които изглежда ограждат в тази посока обмазката (под? или вид платформа). Струпването е с посока СИ – ЮЗ и има размери: дължина 0,56 м и ширина 0,23 м. При това разчистване то лежи в периферията на жълтеникавата обмазка в СЗ ъгъл.

До източния профил на квадрата е разкрита и тъмночервена загладена мазилка, отнасяща се към първото ниво. Тя вероятно е във връзка с подобна на нея в СЗ ъгъл на кв. I 9, както и с друга в СИ ъгъл, както и в северния профил на същия квадрат.

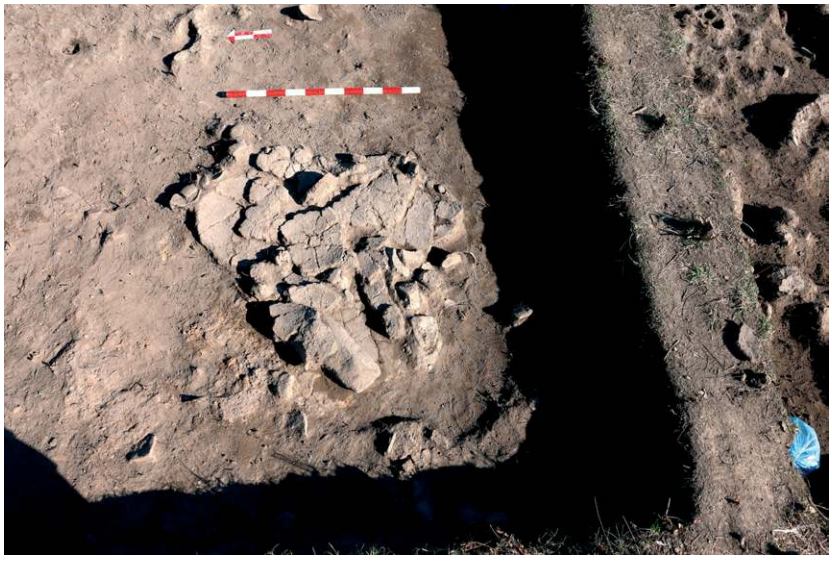
Кв. I 9. В северния край на квадрата, както и в профила са разкрити частично тъмночервени загладени обмазки от първото регистрирано най-горно ниво. Под тях, от второ ниво, но в южната част на квадрата, е разкрита пещ с разрушен купол. Видими са два пласта на части от купола, който е с дебелина до 2,5 – 3 см. Размери на пещта на този етап: 1,30 × 1,15 м; ориентация СИ – ЮЗ. Той не е паднал на място, а е целенасочено унищожен, тъй като големи части от него се разкриват на известна дистанция от пещта. В ЮЗ част обмазката на пода на пещта е направена върху няколко ломени камъни. Наличието им само в тази част и обмазването им с глина маркират входа на съоръжението.

Източно от нея е разкрито частично запазено глинобитно съоръжение, което вероятно е било с правоъгълна форма и закуполено от едната си страна. Стените му в горната си част са

Обр. 1. Профил № 18, И – З в кв. I9 (заснемане М. Христов)

Fig. 1. Profile No. 18, E – W in sq. I9 (drawing M. Hristov)

Обр. 2. Кв. I9 – пещ в югозападната част (снимка М. Христов)

Fig. 2. Sq. I9 – oven in the SW part (photo M. Hristov)

Обр. 3. Кв. J9 – яма № 1 в западната част (снимка М. Христов)

Fig. 3. Sq. J9 – Pit No. 1 in western part (photo M. Hristov)

Обр. 4. Кв. J11 – пещи № 3 и 4 (снимка М. Христов)

Fig. 4. Sq. J11 – ovens Nos. 3 and 4 (photo M. Hristov)

прави, с височина до 0,10 м, а в долната наподобява правоъгълна пирамида. Разположено е под лек наклон и вероятно е част от нещо по-голямо.

Последните две съоръжения се отнасят към второто ниво на експлоатация на терена.

Кв. I 10. Проучен е участък в северната част на квадрата. Той е свързан с първото установено хронологично ниво през 2019 г. Проучено е термично съоръжение до северния профил на квадрата. Обмазката му е частично запазена поради по-късни нарушения, има червен цвят и дебелината ѝ достига до 3 см. Като подложка са използвани дребни камъни в западната част и керамични фрагменти от един съд в източната.

Демонтирана от терен е и трамбовката южно от пещта, както и тази в източната част на квадрата. Под тях също се откриха части от обмазката от тъмночервена изпечена глина с лице от долното второ ниво, като тяхното доразчистване предстои през следващия сезон.

Кв. I 11. Проучен е участък в СЗ ъгъл на квадрата, където през 2019 г. бяха установени две нива на експлоатация на терена. Отстранена е сива пръст с хоризонтално лежащи керамични фрагменти и е достигнато до обмазка, вероятно на термично съоръжение от второ ниво. Тя е с тъмночервен цвят, запазена е частично и липсва в самия ъгъл.

Кв. J 8. При проучването е установено, че на достигнатата дълбочина се откриват светли глини, вероятно останки от конструкции, основно в южната половина на квадрата. Открити са и три дупки, вероятно от колове (?), които на този етап на проучване не могат да бъдат обвързани с конкретни структури. Има диаметър от 0,06 до 0,12 – 0,13 м. Другите две са в СИ ъгъл и диаметърът им е 6 и 8 см. В останалата част пръстта е светлосива, пепелява, каквато се забелязва и в източната част на квадрата и която лежи над по-светлите глини в този профил. Те са във връзка с подобните глини в западната част на кв. J 9.

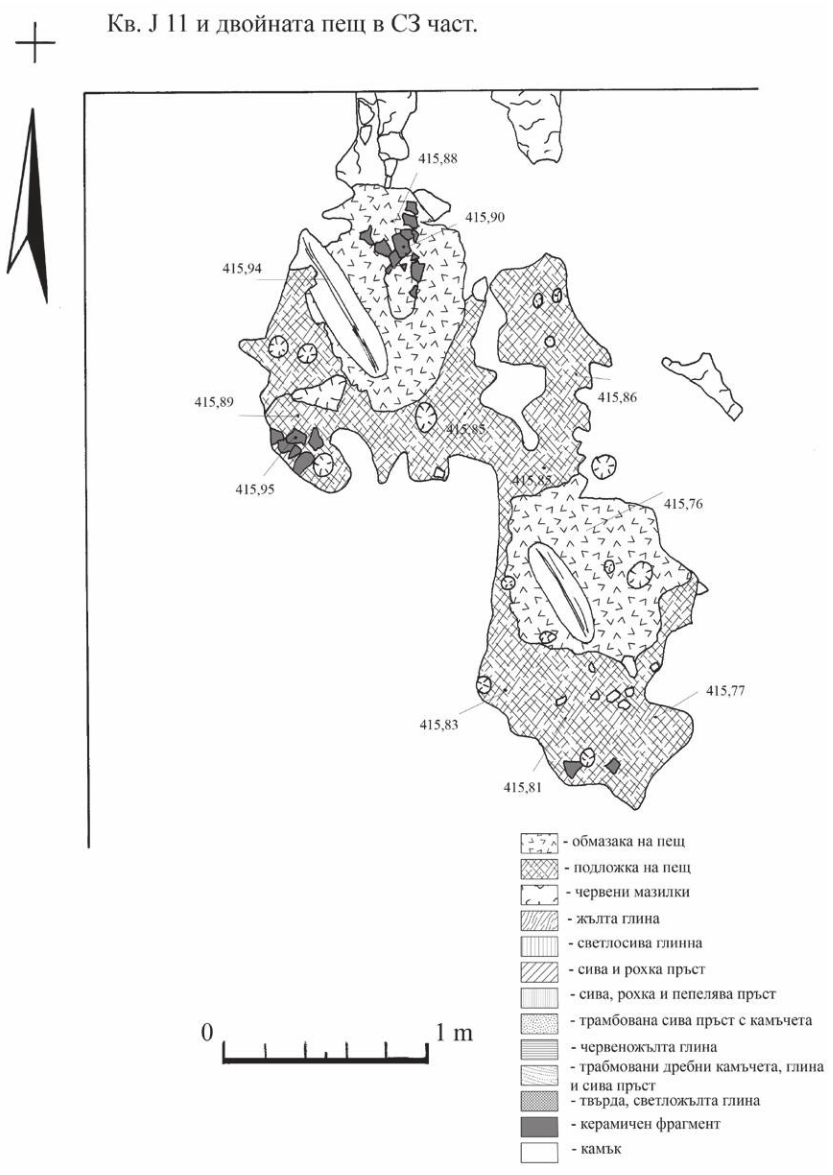
Кв. J 9. В западната и източната страна на квадрата са разкрити по едно струпване от камъни с керамични фрагменти на място. Те могат да се отнесат към предполаганата експлоатация на терена след РБЕ II.

Първото струпване е в западната част на квадрата и представлява яма – № 1. Запълнена е с керамични фрагменти, някои от които са средни и големи по размер, със средни и дребни по размер и малко като брой ломени камъни, както и със средни по размер двулицеви мазилки. В най-долната част на структурата отново са поставени основно куполи. Диаметърът на структурата е до 0,70 м, а дълбочината до 0,40 м, като при дъното диаметърът намалява до 0,40 м. Формата ѝ е конусовидна с

равно дъно. Според керамичния материал в нея, тя може да се датира в РБЕ III/СБЕ, което би следвало да е най-късният етап от обитаването през БЕ. Това кореспондира с фрагментите от устия и от дръжки тип Асеновец както от този, така и от други квадрати на обекта, открити през 2019 – 2020 г.

Второто струпване в източната част се състои основно от дребни и малко средни по размер камъни, както и от отделни керамични фрагменти – основно стени. Има общи размери: дължина 1,50 м (СИ – ЮЗ) и ширина до 0,70 м (СЗ – ЮИ). Под тях и в останалата част са разкрити жълтеникави и светлосиви глини, които би трябвало да се отнасят към второто и долно ниво.

Кв. J 10. Проучени са тъмночервените мазилки с лице отгоре в западната част на квадрата, открити през 2019 г. От направения разрез с посока И – З е установено, че те не лягат върху подложка, а са нанесени върху незаравнения терен от сива пръст. Може да се допусне, че в случая става въпрос за термично съоръжение, което с течение на времето е пропаднало надолу в резултат на многото биотурбации в него и слягането на пръстта. Предвид позицията им в дълбочина, трябва да се коригира становището, че те са по-ранни от обмазките на пещ в ЮИ ъгъл – всъщност е точно обратното.

Обр. 5. Кв. J11 – пещи № 3 и 4 (заснемане М. Христов)

Fig. 5. Sq. J11 – ovens Nos. 3 and 4 (drawing M. Hristov)

Кв. J 11. Проучена е подложката на преправката на пещта в СЗ част на квадрата – № 4. Установено е, че тя се състои от хоризонтално поставени керамични фрагменти и глина, а под някои от тях се откри и сива пръст, поставена там за подравняване. Дебелината на подложката е до 4 см.

След демонтажът им е започнато проучването и изчистена подложката на пещта, която без прекъсване продължава и е една и съща с тази на ЮИ разположеното топлинно съоръжение – № 3. Централните ребра на съоръженията са в посока ЮИ – СЗ, видими са техните граници и те се разминават слабо като посока. Това налага корекция в становището от 2019 г., че тези съоръжения са разновременни (Христов 2020, 379); всъщност става въпрос за една площадка, с която те са изградени едновременно. По всяка вероятност това е едно съоръжение с две пещи. Общите размери на цялото съоръжение са: дължина 3,36 м (СЗ – ЮИ) и ширина до 1,66 м. Вероятно входът на № 3 е бил от СЗ, а на № 4 – от ЮИ, т. е. те са били един срещу друг. Това се подкрепя и от факта, че ребрата на тези пещи се разминават като оси, нямат връзка помежду си и са на разстояние от над 1 м едно от друго.

През изтеклия сезон се потвърди наличието на два етапа от експлоатацията на терена през БЕ при достигнатите дълбочини. Най-късният е свързан с едно струпване на камъни и малко керамични фрагменти в източната част на квадрат J 9, както и с яма в западната част на същия квадрат, запълнена с фрагменти от куполи на пещ и керамични фрагменти от три съда. На базата на керамиката те

могат да се датират в РБЕ III/СБЕ, което обяснява наличието на отделни керамични фрагменти от този период през сезон 2019 г. Останалата част от структурите се датират в РБЕ II и напълно кореспондират с данните от 2019 г.

Керамиката от квадратите, с изключение на тази от яма № 1 и отделни фрагменти от горния разоран пласт, се датира в РБЕ II и намира своите паралели най-вече сред материалите от култура Юнаците II в обекти като селищна могила Юнаците, Дъбене – Саровка и др. Сред нея се отличават и два фрагмента с паралели сред материали от култура Коцофени (Ciugudean 2000, pl. 84-1, pl. 86-1; Roman 1976, pl. 47-29, 89-2), като на този етап не може да се твърди със сигурност, че те са импорти, но със сигурност подчертават културните връзки с ареала на разпространение на тази култура.

Сред находките се отличават две каменни тежести, които на този етап намират аналогии с тези от селищна могила Юнаците (Terzijska-Ignatova 2004) и вероятно са характерен елемент на култура Юнаците.

В някои от квадратите, сред масовия материал и в горната разорана част на обекта, са открити и единични фрагменти от РЖЕ. На този етап те не могат да се обвържат с конкретна структура, като е възможно да са от кратковременно обитаване на терена тогава, а следите от него да са унищожени при обработката на терена.

Литература

Христов 2020: М. Христов. Археологически проучвания на селище от ранната бронзова епоха до с. Богдан, община Карлово. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 377 – 380.

Ciugudean 2000: H. Ciugudean. Eneoliticul final î Transilvania şi Banat: Cultura Coţofeni. Timiişoara, 2000.

Roman 1976: P. Roman. Cultura Coţofeni. Bucureşti, 1976.

Terzijska-Ignatova 2004: S. Terzijska-Ignatova. Steingewichte aus der frühen Bronzezeit aus dem Tell Junacite. – In: V. Nikolov, K. Bačvarov (eds.). Von Domica bis Drama. Gedenkschrift für Jan Lichardus. Sofia, 2004, 147 – 153.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF EARLY BRONZE AGE SITE NEAR THE VILLAGE OF BOGDAN, KARLOVO MUNICIPALITY

Martin Hristov, Ivan Ivanov, Maria Gurova

Summary

The investigations in 2020 were carried out in an area of 160 m^2, expanded to the west.

The excavations of new thermal facilities (ovens) started in some of the grid squares, and the levels of the squares from 2019 were reached in other.

The first established stage of exploitation of the terrain, marked by oven plasters, was recorded in almost each square – as well as the second one that is stratigraphically situated under the first.

Pit No. 1 was investigated in one of the squares. It contained the sherds of three ceramic vessels, as well as fragment/s of an oven/s dome/s. The vessels are dated to the EBA III/MBA and they prove, together with the fragments from the previous season, that the partial exploitation of the site continued during a period after the EBA II.

Single sherds belonging to the EIA stood out among the mass material from the upper ploughed layer. However, they cannot be ascribed to any particular structure. This is probably due to the cultivation of the area of the site that led to the destruction of the structures in it.

The two established stages, according to the situation of the thermal facilities and the relative chronology of the ceramic material, may be dated to the EBA II. The pottery has close analogies in Yunatsite, Dubene-Sarovka, etc., and some of them in Coţofeni Culture.

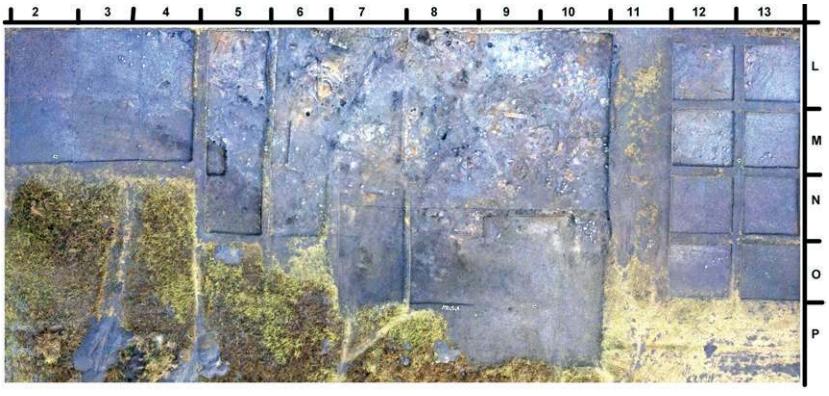
Martin Hristov, National Museum of History, 16 Vitoshko Lale Str., 1618 Sofia, martohristov@yahoo.com
Ivan Ivanov, History Museum – Klisura, 20th April Sq., 4341 Klisura, ivanov.ric@gmail.com
Maria Gurova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2, Saborna Str., 1000 Sofia, gurova.maria@gmail.com

№ 2. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩНА МОГИЛА СОКОЛ (ХИМИТЛИЯТА)

Красимир Лещаков

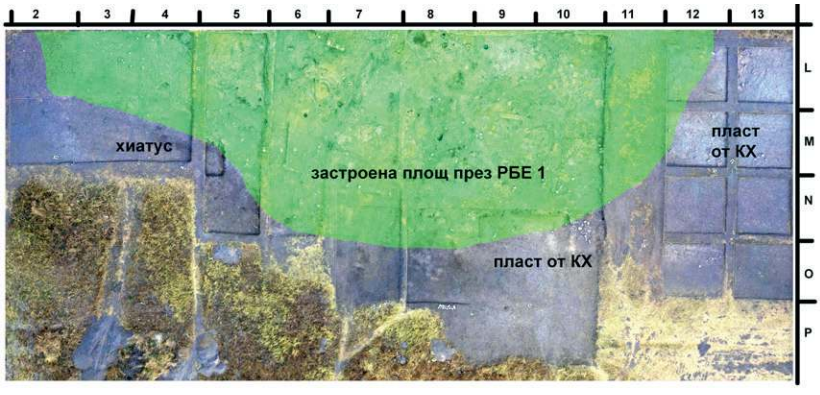
Проучвания на обекта бяха проведени през септември – октомври 2020 г. Разкопките бяха на площ от ок. 850 м^2 в южната част на селищната могила. Проучванията бяха разширени с десет нови квадрата в югозападната и югоизточната част на могилата (обр. 1). Там бе премахнат хумусният пласт и бяха достигнати най-високо разположените деструкции от културния пласт – късен халколит и РБЕ 1. Целта на разширението бе да се изясни планиграфията и обхвата на най-ранните селища от РБЕ. В западна, източна и южна посока бе уточнена границата на раннобронзовите селища и бяха разкриха деструкциите от последния строителен хоризонт на къснохалколитния пласт, покрити от стратиграфски хиатус или раннобронзов културен пласт (обр. 2 – 3).

1. Ранна бронзова епоха. В централната част на проучваната площ бяха демонтирани структури от IV стр. х. и бе достигнато нивото на V стр. х. Към този период се отнасят най-малко дузина термични съоръжения и три зърнохранилища (обр. 4). Две от тях са в жилища, а останалите са в незастроена площ. Съоръженията са обикновено на групи, състоящи се от огнище или пещ, няколко зърнохранилища и трамбовани площадки до тях. Те имат следи от многобройни преправки и явно са използвани продължително време, т. е. обслужвали са обитателите на повече от едно селище. Основата на пещите и огнищата се състои от дебел пласт фина глина и от един до няколко слоя керамични фрагменти с дебелина повече от 0,10 м. Една от пещите е изградена върху натрошени фрагменти от зърнохранилища, използвани като сполии. Под друга пещ се разкри зърнохранилище, което от своя страна покрива по-ранно огнище. Под него следва обмазката на още едно. Последователното припокриване на стабилни съоръжения демонстрира явна приемственост в строителството и наличие на силна традиция, които от своя страна предполагат спокоен и мирен живот на не едно поколение обитатели. Проучени напълно са и три зърнохранилища, изградени върху по-стари структури, използвани за бази. В глината, от която са направени, изобилстват растителните примеси. Самите хранилища са в среда, богата на овъглена органика и карбонизирали органични материали. Те са интензивно използвани и имат ясни следи от амортизация; понякога са ремонтирани или напълно подновявани, като частите на старите (своеобразни „сполии") са монтирани в основата на новоизградените. Места им обаче се запазват, като съоръженията се припокриват стратиграфски.

Обр. 1. Проучвана площ през 2020 г., въздушна снимка от 20 м височина

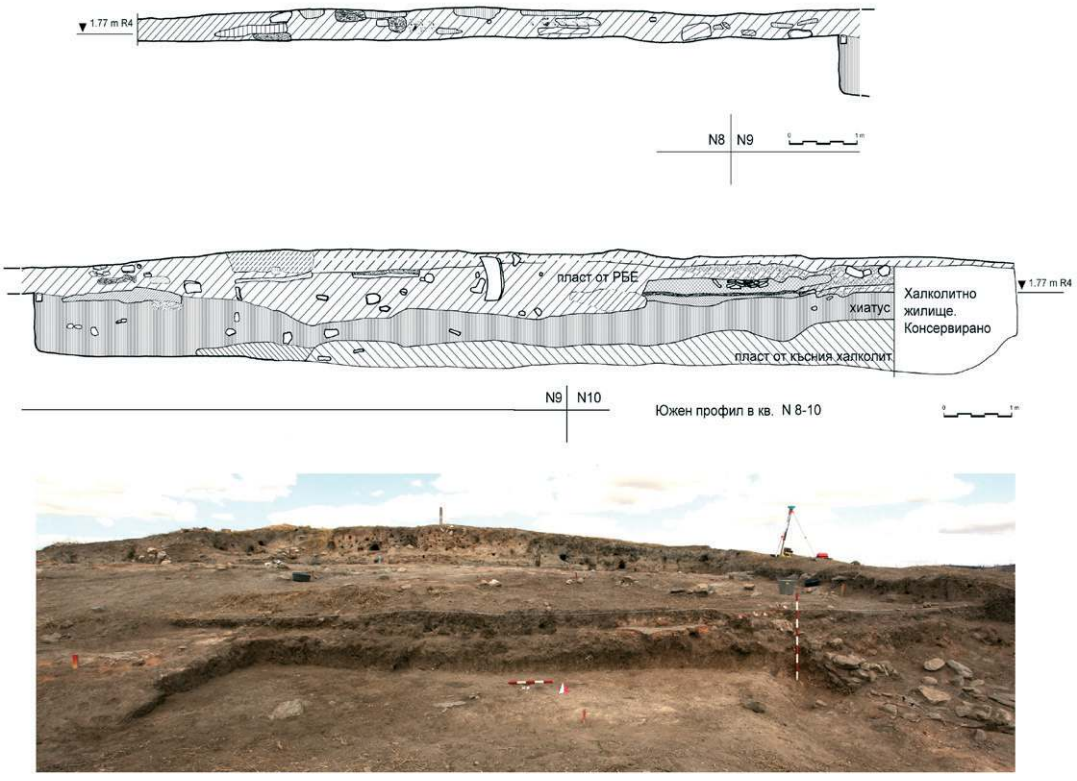
Fig. 1. Explored area in 2020, aerial photograph taken from 20 m above ground

Обр. 2. Застроена площ в южната част на могилата, РБЕ

Fig. 2. Area occupied by dwellings in the southern part of the tell, EBA

Жилища. През 2020 г. не бяха установени цели планове на жилища. В западна посока от незастроения център бяха проу-

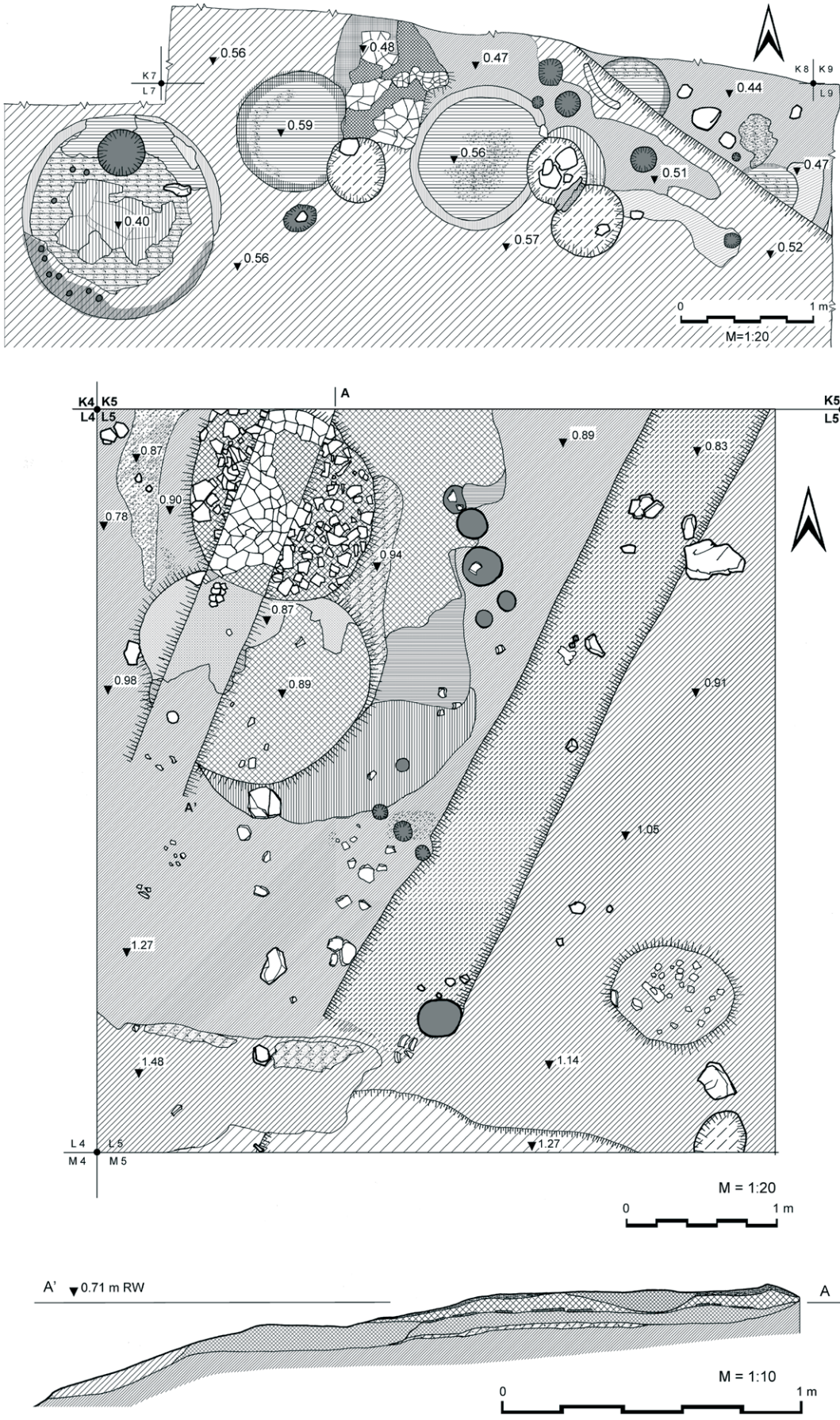

Обр. 3. Южен профил И – З с пластове от РБЕ, хиатус и пласт от късния халколит

Fig. 3. Southern profile E – W with the layers of the EBA, the Late Chalcolothic period and the hiatus stratum between them

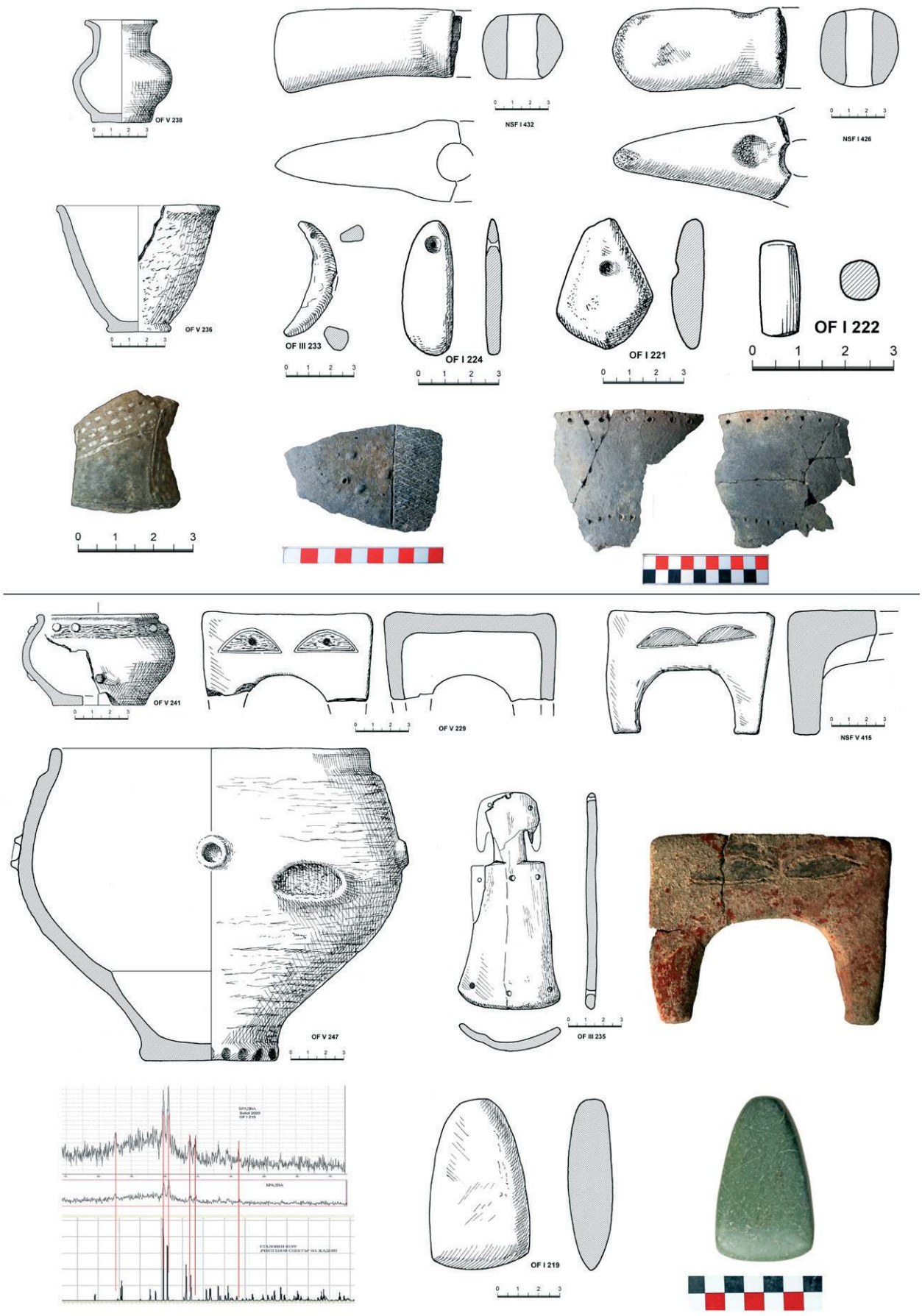
чени южните части на няколко от тях. Сградите са правоъгълни, а ориентацията им е ЮЗ (вход) – СИ. Северните стени на жилищата остават в неразкопаната площ на могилата, така че реалната им дължина засега остава неясна. Ширината им се движи между 5 и 7 м. Стените са изградени в траншеи, в които са набити дървени колони, а те от своя страна са укрепени с ломени камъни. Дървените стълбове имат диам. ок. 0,15 – 0,25 м, но се срещат и такива с по-голяма дебелина. По-тънките са обикновено по двойки. Строителната техника е „кирпич със сантрачи" – правоъгълни неизпечени тухли. Поради тяхната силна разрушеност е трудно да се установят някакви размери. Стените имат явни следи от преправки и укрепване. Подовете са силно трамбовани или замазани. Интериорът е обичайният за раннобронзова Тракия – пещ и/или огнище, зърнохранилища и хромели. Прави впечатление относително ниската наситеност с находки и цели керамични съдове – създава се впечатление, че те са били грижливо събирани и използвани наново. Тъй като върху склона на могилата можахме да установим стените за няколко последователно съществували жилища (поне три или четири, ако се съди от стратиграфските данни), може да се твърди, че тяхната позиция в общия застроителен план не се е променяла съществено. Може да се допусне наличието на една постоянна архитектурна схема, спазвана в продължение на няколкостотин години. Тези наблюдения подкрепят мнението за наличие на силна традиция, доловима както при жилищата от IV – III стр. х. на РБЕ, така и при съоръженията в незастроената част на могилата. Керамиката и находките, колкото и да са пестеливо представени (обр. 5), не излизат от рамките на познатото ни за ранната фаза на РБЕ в Горнотракийската низина.

2. Стратиграфски хиатус. Една от задачите на проучванията през 2020 г. бе да се ограничи застроената площ на селищата от РБЕ в южната, западната и източната част на селищната могила и да се проследи тяхната планиграфия спрямо застроената площ от късния халколит. Бе установено, че застроената площ в южната част на могилата през РБЕ 1 значително отстъпва на тази от финала на халколита. Южно от най-ранните съоръжения от РБЕ 1 в план и непосредствено под тях в дълбочина се проследява тъмна ивица от богата на хумус почва, която можем да се определи като стратиграфски хиатус. Този пласт бе документиран през 2019 г. само в малкия по площ страграфски сондаж. В него липсват стационарни съоръжения, а керамиката е смесена – от късния халколит и РБЕ 1; находките са изключение. Хиатусът има дебелина, която варира от 0,10 до 0,30 м. С цел проследяване на стерилния слой бе изсечен и документиран профил И – З в кв. N_{8-10}. В него ясно се разграничават последните

Обр. 4. Зърнохранилища, пещи и огнища от IV и V стр. х., РБЕ

Fig. 4. Grain-storage and thermal facilities from the 4th and 5th building levels, EBA

Обр. 5. Керамика и находки от РБЕ и късния халколит

Fig. 5. Pottery and small finds from the EBA and the Late Chalcolithic period

фази на обитаване от халколита, хумусният пласт и най-ранните отоплителни съоръжения от РБЕ 1 (обр. 3). Съществено е наблюдението, че в източната част на проучванията този пласт силно изтънява до пълно изчезване. Вероятно той е бил премахнат от строителите на първото раннобронзовото селище.

3. Късен халколит. В източния сектор на разкопките бе достигната последната фаза на обитаване от късния халколит – кв. $L_{2-3, 12-13}$; $M_{2-4, 12-13}$; N_{12-13}; O_{12-13}. Руините са покрити с орница или с тънък пласт от РБЕ. Регистрирани бяха няколко къснохалколитни жилища, но те не са проучени в дълбочина. В кв. L_{13} и O_{12} се разкриха струпвания от късове горяла глина, вероятно части от разрушени съоръжения. Сред малките находки правят впечатление „култовите масички", антропо- и зооморфни фигурки и др. (обр. 5). Към тях вероятно трябва да причислим и едно сечиво от жадеит (обр. 5), въпреки че то няма сигурна стратиграфска позиция.

Археоботаническите изследвания, ръководени от доц. д-р Цв. Попова, са извършени на терена чрез флотация, а идентификацията на овъглените останки – чрез микроскоп Novex AP-7 led. Изследвани са 47 проби от IV – V стр. х. Общият брой на добитите археоботанически останки е 866. Определени са 18 вида културни растения, сред които водеща е пшеницата (еднозърнеста, двузърнеста, меко/сбита пшеница), следвана от ечемика. В кв. M_9 на дълб. 0,71 – 0,84 м са идентифицирани фрагменти от тесто, вероятно подготвяно за изпичане на хляб. Бобовите растения са представени оскъдно – леща и няколко семена от нахут. Идентифицирани са плодните растения къпина, бъз, орехи и сливи, явно допълвали храната на древните.

Сред резултатите от петрографските анализи специално внимание предизвиква пробата от една напълно запазена каменна тесла. Изследването е направено на прахов рентгенов дифрактометър ТУР-2. Материалът, от който е изготвена брадвата, е определен като жадеит (обр. 5). От изследваните стотици каменни артефакти, произхождащи от Сокол, това е единственият, направен от подобен камък. Въпреки че наличието на тази скална порода не е новост за Тракия, инструменталното доказване на жадеитен артефакт в Сокол представлява несъмнен научен принос.

Поради извънредната обстановка в глобален мащаб не можахме да продължим голяма част от интердисциплинарните изследвания, характерни за предишните години.

В заключение може да се подчертае, че Сокол е единствената селищна могила в Горнотракийската низина, в която се проучват пластовете от началото на РБЕ[1]. Фактът, че се работи на голяма площ, дава възможност да се събере важна информация за планирането, изграждането и функционирането на последователно съществувалите селища от края на IV и началото на III хил. пр. Хр. Наличната информацията позволява да се пристъпи към реконструкция на стопанството, като се провери тезата за доминиране на земеделието и наличие на добре развито, но съпътстващо скотовъдство. Останалите икономически дейности на древното население – керамично производство, предачество и тъкачество, костена и кремъчна индустрия, транспорт и обмен на суровини и готови продукти, могат да се реконструират на базата на пълната палитра от интердисциплинарни изследвания на проби със сигурен стратиграфски контекст. Реконструкцията на палеоландшафта, водите и климата също са включени като научни полета в цялостния изследователски проект, който ще бъде продължен и през 2021 г.

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS AT TELL SOKOL (HIMITLIYATA)

Krassimir Leshtakov

Summary

In 2020, we enlarged excavated zone in the southern part of the tell up to 850 m^2 (fig. 1). The main goal of the campaign was to illuminate the range of the EBA settlements, V – VIII building levels in particular. We finished the explorations of some thermal and grain storage facilities in the central part of the excavations, belonging to the IV and V building levels (fig. 4). The central zone was flanked by several mud-bricks buildings to the east and west.

Between the EBA and Late Chalcolithic layers, we established a hiatus layer without any stationary structures. The thickness of that layer is between 0.10 and 0.30 m in the west and central sectors (fig. 3). It was not documented in the eastern sector and we believe this is a result from the building activities of the first EBA settlers. The Late Chalcolothic debris in the eastern sector was covered directly by the EBA strata. The registered Late Chalcolithic dwellings in

[1] Последната получена дата потвърждава предложената относителна датировка на IV стр. х. в началото на III хил. пр. Хр. Пробата с номер SUERC-93519 (GU54891), която дава датата 2864 – 2743 cal BC, е от овъглени зърна *Hordeum vulgare* в зърнохранилище, кв. L – K8.

this zone were not explored in depth. The pottery and small finds are typical of the mature stage of the period and some of them — so-called 'cult-tables', anthropo- and zoomorphic figurines, etc. — provoke reasonable attention. A single jadeite tool (fig. 5) was found out of context but presumably belongs to the same collection.

A total of 47 archaeobotanical samples were collected from IV – V building levels. A total of 866 plant remains of 18 different taxa were recovered. Einkorn, emmer and bread wheat have a predominant presence in the samples, followed by barley. Charred dough remains, probably prepared for bread-making, were found in sq. M_9. A small number of charred lentils and a few chickpea grains were identified. Blackberry and elderberry seeds, as well as walnut and plum remains show that wild-growing species probably complemented the ancient diet.

In conclusion, it is worth to underline that the inhabited EBA area in the southern part of the tell was considerable smaller compared to the one from the Late Chalcolithic Period (fig. 2).

Krassimir Leshtakov, Sofia University "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, leshtakov@uni-sofia.bg

№ 3. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ РБЕ, РЖЕ И СРЕДНОВЕКОВИЕТО В М. КУШ ТЕПЕ ДО С. КАПИТАН АНДРЕЕВО, ОБЩ. СВИЛЕНГРАД

Борислав Бориславов, Велина Будакова, Галина Грозданова

Спасителните археологически проучвания на обект "ПИ № 36110.19.70 в м. Куш тепе; ЕКАТТЕ 36110, землище на с. Капитан Андреево, общ. Свиленград" бяха проведени в периода юли – ноември 2020 г. съгласно договор между „Прогресив билдинг 2016" ЕООД и НАИМ – БАН[1]. Обектът е регистриран при теренни археологически издирвания през 90-те години на XX в. от доц. д-р К. Лещаков (СУ „Св. Климент Охридски"). Разположен е върху надзаливна тераса в горната част на възвишение на десния бряг на р. Каламица, ляв приток на р. Марица. Според регистрационна карта в АКБ (№ 10000746) той има елипсовидна форма с максимални размери 315 м (С – Ю) × 245 м (И – З) и е идентифициран като селище от бронзовата епоха, култови ями от РЖЕ и обект с неясна функция от Късната античност. Поземленият имот попада почти изцяло в границите на археологическия обект.

Резултатите от предварителното геофизично проучване, проведено чрез геомагнитно и електросъпротивително картиране, показват, че теренът в западната част на обекта е с хомогенна структура, без регистрирани аномалии. В централната част се открояват зони с глинести пластове с голямо съдържание на влага и вода. При проливни дъждове мястото се заблатява. Тези аномални участъци се характеризират с понижено електрично съпротивление, между 15 Ωm и 20 Ωm, при фонови съпротивления на околната среда 23 – 25 Ωm. То се дължи именно на зоните с повишено глинесто или хумусно съдържание. Почти всички регистрирани аномалии са разположени в участъци, които остават над нивото на заблатяване.

Бяха проучени общо 86 структури и три рова от четири периода: ранна бронзова епоха, ранножелязна епоха, елинистическа епоха и Средновековие (обр. 1). От късноримския период и Късната античност са открити монети, които не могат да бъдат свързани с нито една от регистрираните в рамките на обекта структури.

Ранна бронзова епоха. Проучените структури, отнасящи се към РБЕ, са негативни – ями и ровове. Разкрити са 24 ями, разположени в централната част на обекта, където през по-късните епохи се е образувало торфище. Повечето са вкопани в стерила и имат предимно полусферична форма.

[1] Зам.- научен ръководител: докторант Велина Будакова, НАИМ – БАН; маг. Петя Василева, СУ, гл. ас. д-р Галина Грозданова, НАИМ – БАН, д-р Надежда Бориславова, НАИМ – БАН, маг. Ирена Русева, ИМ – Свиленград, докторант Галина Стоянова, АМ – Несебър, маг. Милен Камарев, РИМ – Кърджали, д-р Силвия Иванова, РИМ – София; маг. Антония Йорданова, Иван Иванов; геофизика: инж. д-р Атанас Кисьов, МГУ „Св. Иван Рилски"; геодезия: инж. Атанас Костадинов; Геоморфоложки анализи – проф. д-р Росица Кендерова, СУ; почви: доц. д-р Александър Сарафов, СУ; кремъчни артефакти: доц. д-р Мария Гюрова, НАИМ – БАН; палеоботаника: доц. д-р Цветана Попова, НАИМ – БАН; костен материал: гл. ас. д-р Надежда Карастоянова, НПМ – БАН; реставрация и консервация: гл. ас. д-р Петя Пенкова, НАИМ – БАН; Емилия Колева, РИМ – София; докторант Виолета Караилиева, СУ; нумизматика: проф. д.и.н. Иля Прокопов.

Обр. 1. Аерофотоснимка на обекта в м. Куш тепе, с. Капитан Андреево

Fig. 1. Aerial view of the site at Kush Tepe near Kapitan Andreevo

Обр. 2. Ровове A и B (РБЕ 2), ями от РЖЕ (I) и Средновековието (XII – XIII в.)

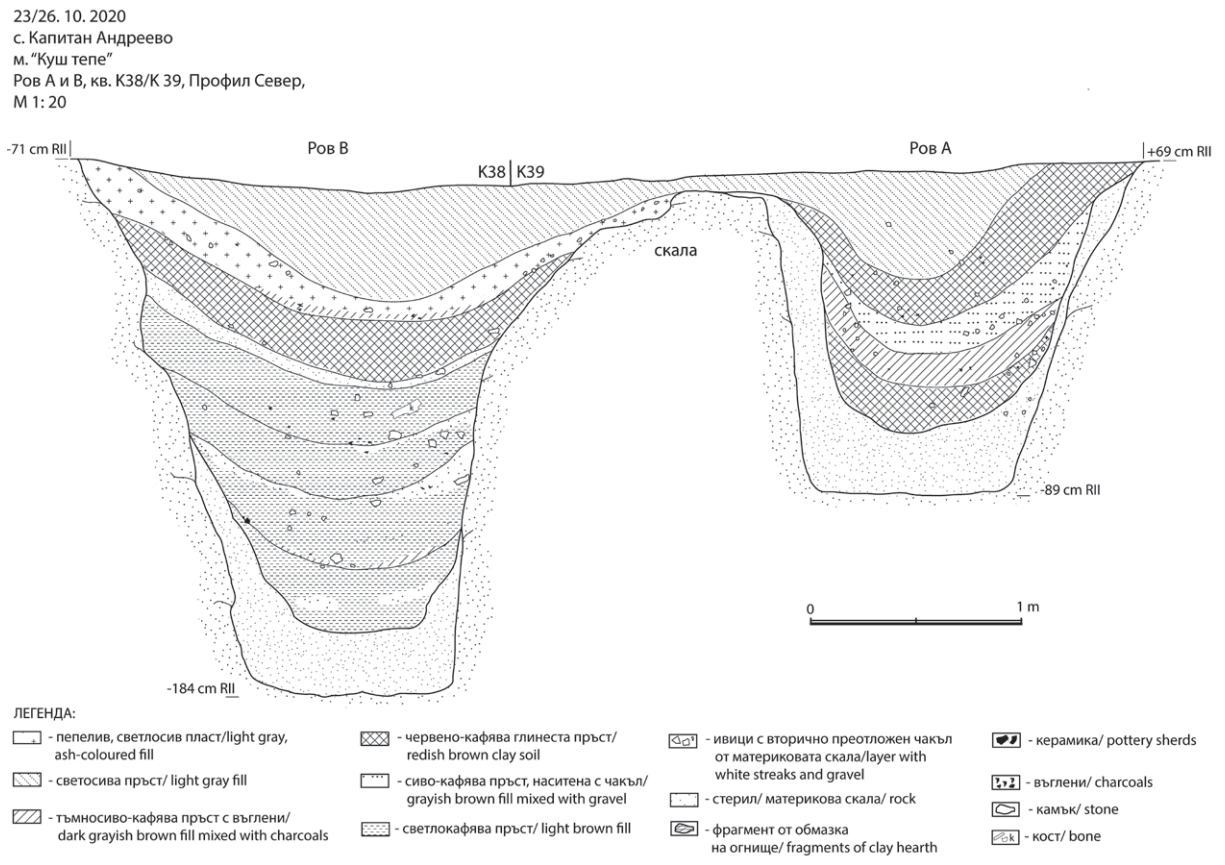
Fig. 2. Ditches A and B (EBA 2), pits (EIA I) and medieval pits (12th – 13th c.)

Според откритията в тях материал – керамични съдове, прешлени за вретено, кремъчни артефакти, животински кости (преобладават тези от домашна свиня и говедо, със следи от рязане и термична обработка) и едно бронзово и две сребърни украшения за коса (lockenring) – те се отнасят към РБЕ 2 (етап Михалич).

В източната част на обекта са регистрирани три концентрично разположени рова, означени като A, B и C. Ограденатa от тях площ представлява ниско възвишение, в което са изградени съвременни военни отбранителни съоръжения. Това е довело до унищожаване на културния пласт и преотлагане на част него в североизточния участък на обекта. Ров A е вътрешен и има приблизителен диаметър 58 – 60 м, а ров B и C са съответно около 64 м и 84 м в диаметър. Дълбочината на ров A варира между 1,5 и 2,2 м, на ров B е до 2,2 м, а на ров C – до 2,5 м. Широчината на рововете в горната им част варира при A – от 1,7 до 1,9 м, при B – от 2,2 до 2,8 м, и при C – от 2 до 3,6 м. В кв. J39 ров A прекъсва и в материковата скала е оформен вход към пространството, оградено от него (обр. 2).

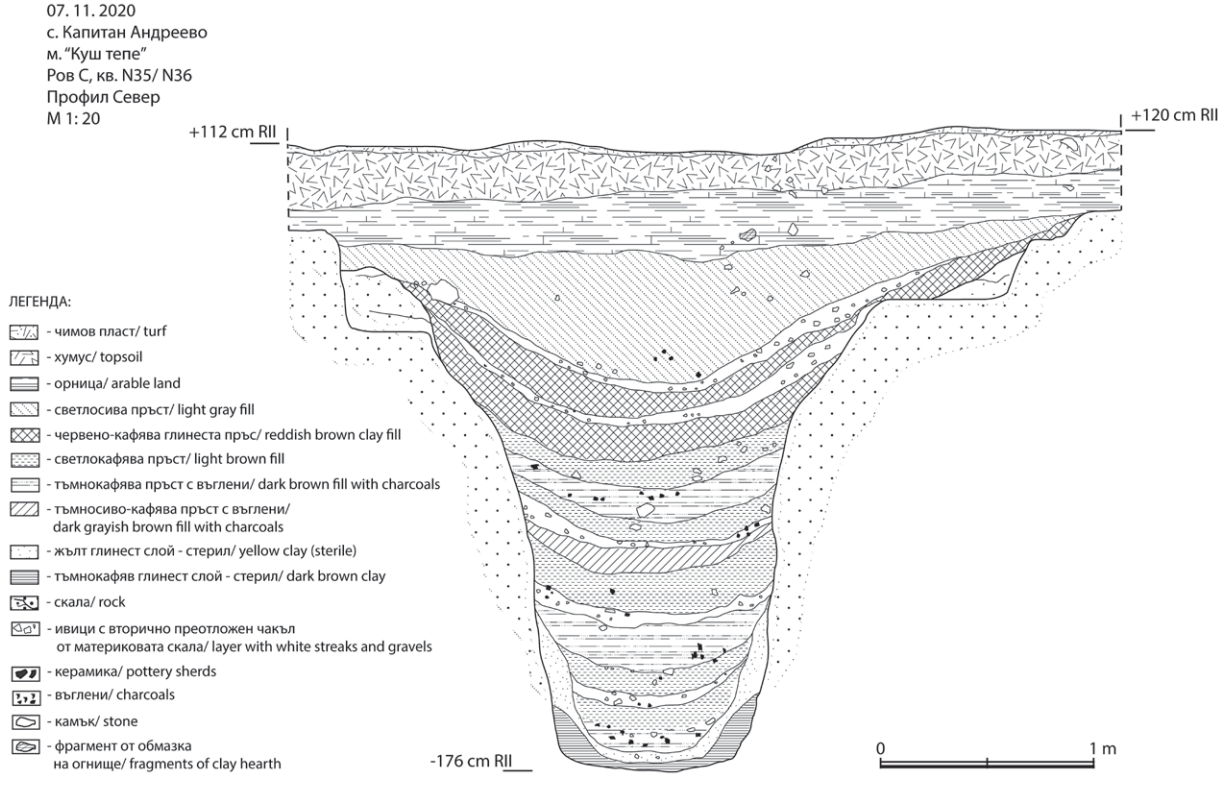
Стратиграфията на запълнителя на рововете показва, че те са функционирали синхронно през РБЕ 2, като се очертават четири основни фази на запълване (обр. 3, 4). В най-ранната фаза се откроява депонирането на животински кости, предимно от едър рогат добитък, и малко керамика. Откриват се инструменти от рог, вероятно попаднали при изкопаването на рововете или периодичното им частично почистване. Последната фаза – светлосив пласт, е представена в горните нива и на трите рова. Пластът е наситен с голямо количество керамика, въглени, кости, мидени черупки. В един участък на ров C с дължина 31 м е направено разширение на рова в западна посока.

Ранножелязна епоха. Структурите, принадлежащи на РЖЕ, са 30. Те представляват ями, вкопани в стерила или в сивия пласт на рововете. Повечето са разположени на групи непосредствено до възвишението (от запад и юг), покрай ров A и B. Ямите са разнообразни по форма – цилиндрични, конусовидни, камбановидни. Диаметърът на отвора им варира от 0,65 до 1,40 м. Дълбочината им е от 0,30 до 2,05 м. Най-голям е броят на ямите с хомогенен пълнеж, съставен от сиво-черна до тъмнокафява пръст, но има и примери на ями с няколко етапа на запълване (№ 23, 24, 54). Пълнежът включва мазилки, фрагменти от глинени съдове, въглени и животински кости (говедо, коза, овца, куче и др.). В три от тях (№ 10, 20 и 22) са открити цели съдове. При яма № 22 са регистрирани следи от отухляване и скелет на куче. Открити са различни керамични (прешлени за вретено, печати за щампована украса, антрпоморфни фигурки), каменни (хромели, чукалки) и железни находки (фрагменти от фибули и ножчета). Керамичният репертоар включва кантаросовидни съдове с канелирана украса и вертикални удебеления в

Обр. 3. Северен профил на ров А и ров В, кв. К38/К39

Fig. 3. Northern profile of Ditch A and Ditch B in sq. K38/K39

Обр. 4. Северен профил на ров С, кв. N35/N36

Fig. 4. Northern profile of Ditch C in sq. N35/N36

най-широката част на съда, кани с канелирана украса, купи и паници със завит навътре ръб на устието, съдове с фуниевидни шии, украсени с типичната за епохата украса. Въз основа на диагностичния керамичен материал структурите от този период се отнасят към първа – началото на втора фаза на РЖЕ.

Елинистически период. Проучена е една яма от елинистическия период (№ 67). Тя е с цилиндрична форма и е вкопана в ров А. Диаметърът на ямата е 1,82 м, а дълбочината – 0,90 м. Ямата е запълнена с тъмнокафява пръст. В нея са открити железен нож и монета – имитация на македонски тетробол от типа Глава на нимфа/прора. Надписът при оригиналните е в два хоризонтални реда: MAKE / DONON. Тук надписът е имитиран, а прората не се е събрала в полето на ядрото. Тези монети спират да се секат веднага след 168 г. пр. Хр.

Обр. 5. Сграфито паница, кв. N40 (XII - XIII в.)

Fig. 5. Sgraffito plate, sq. N40, medieval period (12th – 13th c.)

Средновековен период. В източната периферия на проучената площ са регистрирани материали от Средновековието (XII – XIII в.) – монети, метални находки и керамика, вкл. сграфито керамика и фрагменти от съдове със златиста ангоба. Проучени са 30 ями с цилиндрична форма и дълбочина до 1,80 м. Те са концентрирани около възвишението, като често пресичат ямите от РЖЕ или ров А и В, и в югоизточния участък, където пресичат ров С и разширението от фаза III, западно от него. На дъното на яма № 49 са открити кости от говедо и прасе в анатомичен порядък. В ямите са депонирани шлаки, фрагменти от съдове и части от животни. Открити са две цели форми: една сграфито паница и амфоровидна стомна с излъскана украса. Паницата се отнася към тип П-XXVII по Б. Борисов (обр. 5). Другия съд отнасяме към тип АС-I по Б. Борисов, с обща дата XI – XII в. (Борисов 2002, 98, 126). Керамиката от обекта е представена и от двете категории: кухненска и трапезна, с и без покритие. Изработена е само на крачно колело. Преобладават гърнетата с дръжки от песъчлива глина. Могат да се определят като тип 2 по Борисов (Борисов 2002, 20 – 24, 77 – 80; обр. 6). Наличните по-тънкостенни фрагменти от съдове от пречистена глина, без следи от опушване, причисляваме към категорията на трапезната керамика. Единични фрагменти от тази категория са украсени с излъскана украса. Фрагментите от категорията на керамиката със златиста ангоба принадлежат почти изцяло на група В по Р. Колева, която включва съдове с плътно покритие, източени от пречистена глина (Колева 2018, 155). От яма № 53 произхожда единственият от обекта фрагмент със златиста ангоба и с рисунка с червена ангоба. Глазираната керамика е представена от сграфито керамика и рисувана керамика (Painted Ware). Почти всички фрагменти принадлежат към групата на сграфито керамиката с вълнисти пояси. Датировката им е поставена във втората половина на XII в. Украсата на споменатата по-горе сграфито паницата намира паралели в селището при Златна ливада, Стара Загора и др., датирани в края на XII – XIII в. (Колева 2018, 158, 162).

В резултат на проучванията могат да се направят следните предварителни изводи: безспорна е важната роля, която стратегическата височина е имала през РБЕ (етап Михалич), където има сигурни данни за култови практики. Каква е функцията на трите концентрични рова, ограждащи най-високата част на Куш тепе, е трудно да се определи категорично, поради почти пълното ѝ компрометиране от военните отбранителни съоръжения (втора половина на XX в.). През РЖЕ мястото има характеристиките на ямно светилище. Единствено в периода XII – XIII в. може да се допусне, че в непосредствена близост е съществувал обект със селищни характеристики. Регистрираните археологически структури продължават в съседните имоти южно и северно от проучения обект.

Литература

Борисов 2002: Б. Борисов. Керамика и керамично производство през XI–XII в. от територията на днешна Югоизточна България (Марица-Изток, Археологически проучвания, 6). Раднево, 2002.

Колева 2018: Р. Колева. Керамика със златиста и с червена ангоба от средновековното селище при с. Златна ливада, община Чирпан. – Приноси към българската археология, VIII, 2018, 153 – 164.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF EBA, EIA, AND MEDIEVAL SITE IN KUSH TEPE LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF KAPITAN ANDREEVO, SVILENGRAD MUNICIPALITY

Borislav Borislavov, Velina Budakova, Galina Grozdanova

Summary

The rescue excavations of the site in Kush Tepe locality were carried out in July – November 2020 (fig. 1). Eighty-six features (mostly pits) were excavated. They were dated to the EBA, EIA, the Hellenistic period and the medieval period.

Twenty-four mostly hemispherical pits dated to the EBA 2 (Michalich stage) were explored. The deposits comprised various finds such as pottery sherds, spindle whorls, flints, animal bones, silver and bronze lockenrings, etc. In the eastern part of the site, three ditches (A, B and C) encircled a hill from the north, west and south (figs. 2, 3, 4). The hill is inaccessible from the east and dominates the area. The ditches were used simultaneously during the EBA 2.

Thirty pits of various shapes (cylindrical, conical, bell-shaped) were dated to the earliest phase of the EIA (10th – 9th c. BC). They were dug into the bedrock or into the fill of the ditches. The finds from the pits consist of pottery sherds, charcoal, animal bones and burnt daub.

A cylindrical in shape pit was dug into the fill of ditch A. According to the finds – an iron knife and a coin, it dates from the Hellenistic period.

Coins, metal finds, ceramic vessels (including fine sgraffito ware and painted ware) were discovered in the eastern part of the site (fig. 5). Thirty pits were explored and dated to the medieval period (12th – 13th c. AD).

Borislav Borislavov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, b_borislavov@hotmail.com
Velina Budakova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, velina_budakova@abv.bg
Galina Grozdanova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, ggrozdanova1@gmail.com

---

№ 4. СОНДАЖНО СПАСИТЕЛНОТО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. РАЛИЦА, ОБЩ. ТЪРГОВИЩЕ

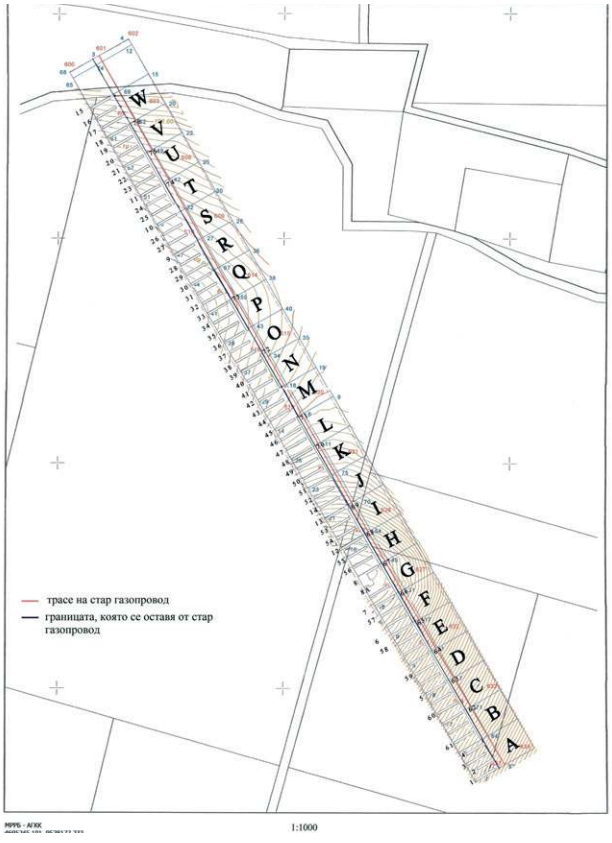
Пламен Караилиев, Рени Петрова

Обект № 6 по проект „Газопроводно отклонение Търговище“ се намира на изток от с. Ралица и е разположен в обработваем терен с дължина 360 м. Ориентацията му е СЗ – ЮИ. От север започва от южното подножие на продълговат рид и преминава на югоизток пред цялата източна половина на невисока позитивна земна форма, позната под името „Овча могила“.

По терена се откриваше спорадично фрагментирана керамика от желязната епоха и силно фрагментирана амфорна тара, носеща белезите на римската епоха. По цялата дължина на трасето в средата е била положена газопроводна тръба, а на изток от нея – съвременен оптичен кабел. Последното обстоятелство ни принуди да изключим от проучването източната половина на сервитута. Сондажно беше проучена площ от приблизително 4,8 дка.

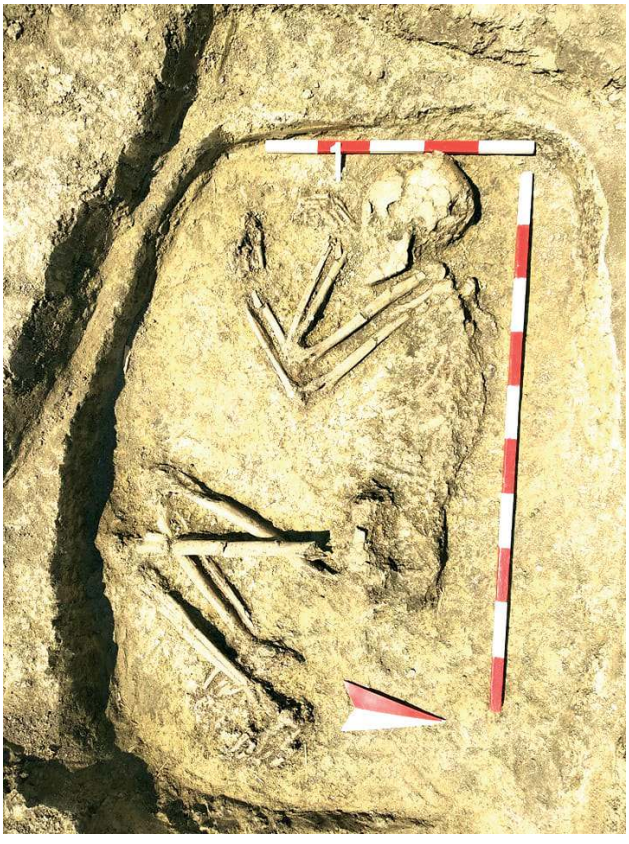
След поставяне на план-квадрантна мрежа със страни 15 × 15 м (общо 24 квадранта) бяха заложени и проучени 76 сондажа с размери 10 × 1 м и дълбочина 1 м. В източния край на трасето, по надлъжната ос на терена се проучиха и няколко сондажа с дължина около 300 м с широчина 1 м. Почти във всички сондажи не успяхме да регистрираме археологически структури. Спорадично намерената фрагментирана керамика е предимно от повърхностния пласт и е характерна за двата етапа на желязната и римската епоха. Фрагментираната амфорна тара се открива по северния и североизточния склон на „Овча могила“.

В източната половина на Сондаж № С 10 беше разкрито струпване на дребни камъчета и фрагментирана керамика, което наложи разширяването му в южна посока на площ от 50 м^2. Разкрити бяха два дъговидни откоса с ширина приблизително 0,25 м, в които фрагментираната керамика, пясъкът и дребните речни камъчета са с висока концентрация. Дебелината на този пласт не надхвърля 5 см. Структурата се засече на 0,70 м от съвременната повърхност на терена. Отсъствието на археологически пласт ни наведе на мисълта, че се касае за дъно на малко поточе, началото на което се намира

Обр. 1. Общ план на обекта

Fig. 1. General plan of the site

Обр. 2. Гроб № 1

Fig. 2. Grave No. 1

на североизток и вероятно там би трябвало да съществуват следи от антропогенна дейност. За наличието на поток ни подсказва и геоморфологията на терена. Керамичният комплекс в струпването е от двата етапа на желязната и римската епохи.

В северозападната половина на квадрант G, на дълбочина 0,20 м от повърхността на терена, разкрихме правоъгълно петно ориентирано И – З, с леко отклонение на СЗ и размери 1,30 × 0,90 м. На 0,20 м от нивото на засичане разчистихме човешки скелет, на дясна страна в поза „хокер“ и глава на запад. Горните крайници са присвити, с длани разположени пред лицевия лоб на черепа. Десният долен крайник е присвит под по-остър ъгъл към тялото в сравнение с левия. При разчистването на скелета, по дължината на гръбначния стълб и тазовите кости открихме слаби следи от червена охра. Според антропологическите изследвания се касае за индивид от женски пол на възраст от 25 до 30 години. Радиовъглеродното датиране ситуира скелета в ранната бронзова епоха.

В югоизточната част на квадрант G разкрихме леко вкопана в терена правоъгълна постройка с дървесна конструкция. В югозападния ѝ ъгъл разкрихме леко вкопано под пода открито овално огнище. На пода на огнището имаше фрагментирана светлозелена глазирана керамика на бързо колело, характерна за XX в.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A SITE NEAR THE VILLAGE OF RALITSA, TARGOVISHTE MUNICIPALITY

Plamen Karailiev, Reni Petrova

Summary

The site was registered in 2018 during field surveys. It is located to the east of the village of Ralitsa. A gas pipeline runs through the middle of the terrain, and an optical cable to the east of it. Because of the latter, we were forced to exclude from the excavations the east half of the servitude.

We made 76 trenches, 10 × 1 m each and 1 m deep. In almost all trenches, no archaeological structures were discovered.

In east half of Trench 10 and its extension to the south, we found two arc-shaped swaths of pebbles and ceramic fragments from the Iron Age and the Roman period. The absence of archaeological structures suggests that this could be the bed of a stream, the beginning of which is located to the northeast of the site.

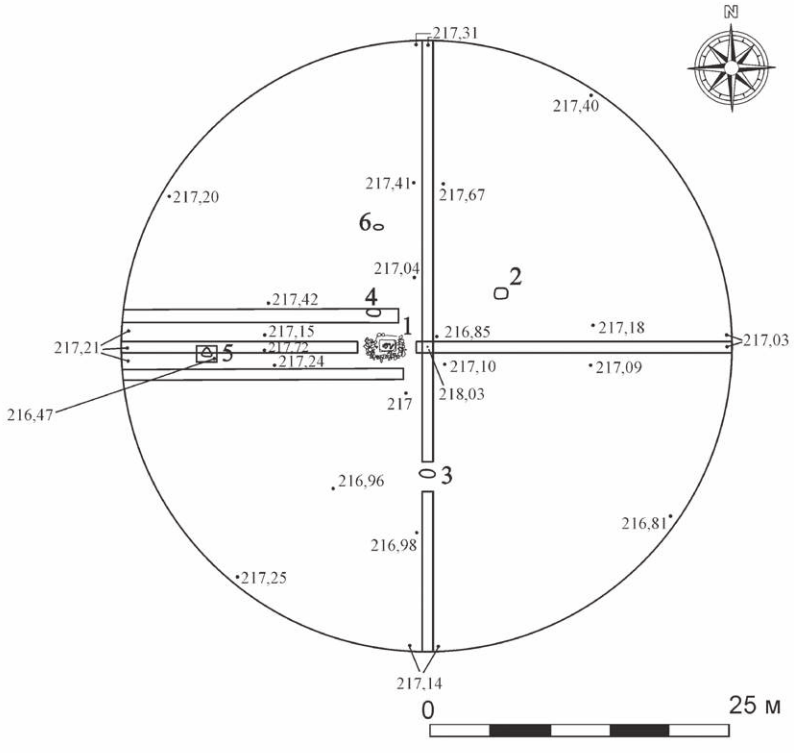
In the northwest part of Quadrant G, Grave No. 1 was discovered. The skeleton lies on its right side in hocker position – a ritual that dates from the Bronze Age. From the excavations, it could be concluded that the servitude of the gas pipeline crosses the eastern part of a mound, which cannot be seen because of the agricultural activities. Probably, the center of the mound is at 5 – 6 m to the west of the grave. At 6 m to the southeast of the grave, a structure was discovered – a sunken dwelling with a hearth. Inside we found ceramic fragments with light green glaze from the first half of the 20th c.

Plamen Karailiev, Archaeology Museum "Maritsa-Iztok" Radnevo, 2A Al. Stamboliiski Str., 6260 Radnevo, umbo@abv.bg
Reni Petrova, History Museum Botevgrad, 1 Saransk Sqr., 2140 Botevgrad, reni.l.petrova@abv.bg

№ 5. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА МОГИЛА ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА ПРИ С. ВЕТРИНО, ОБЛ. ВАРНА

Анелия Божкова, Ева Тонкова

Спасителното археологическо проучване се проведе между 22.04 и 21.05.2020 г. и имаше за цел пълно археологическо проучване на надгробна могила – обект № 089/7002 по проект „Разширение на газопреносната инфраструктура на газопровод „Булгартрансгаз" ЕАД паралелно на северния газопровод до българо-сръбската граница", етап „Линейна част", подетап Б. Консултант на проучването бе доц. д-р С. Александров от НАИМ – БАН.

Обр. 1. Общ план на могилата с местоположение на проучените структури

Fig. 1. General plan of the burial mound with location of structures

Обектът се ситуира в равнинна местност със слаб полегат склон на запад. Намира се на около 1 км южно от с. Ветрино, община Ветрино, област Варна, в голям масив обработваема земя. Могилата е част от некропол, който се развива във верижен план с посока С – Ю, успоредно на пътя Провадия – Ветрино.

При регистрирането ѝ и при направеното тахиметрично заснемане се установи, че могилата има височина около 1 м и диаметър ок. 50 м. При проследяване на могилния насип обаче се оказа, че този голям диаметър е достигнат в резултат на дългогодишната обработка на земята и първоначалната могила е имала диаметър ок. 30 м.

Могилата се проучи по класическата методика за изследване на надгробни могили, с разделянето ѝ на четири сектора и оставяне на четири ребра по посоките на света. Първоначално във всеки сектор бяха заложени по два сон-

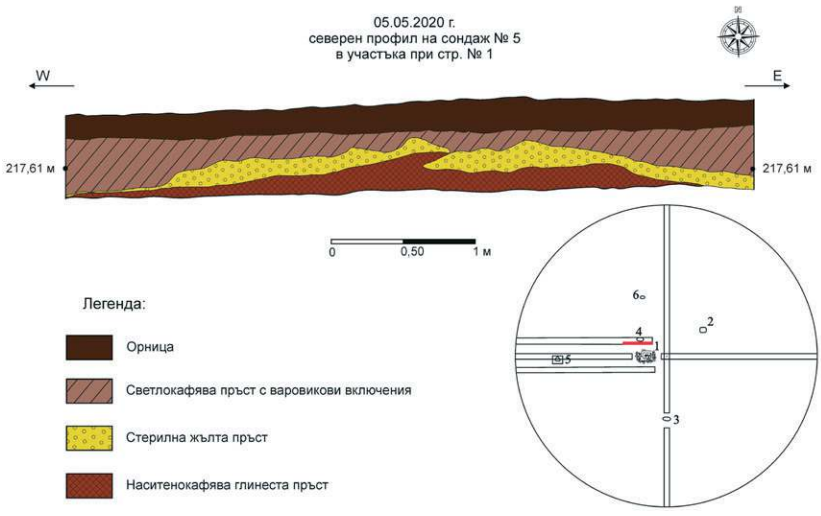
дажа по посоките на света с цел установяване на евентуално наличие на вторични гробове. В сондажите вторични гробове не бяха открити, но при цялостното проучване се оказа, че такива действително съществуват (обр. 1).

Могилният насип бе отнет чрез работа на ръка, с работници, както и с помощта на механизирана техника – багер.

Чрез стратиграфските профили се установи, че насипът на могилата е просто устроен. Под орницата е разположен същинският могилен насип, натрупан от по-светлокафява пръст, а под него следва стерилният терен от жълт материк. Единственото изключение от тази стратиграфска закономерност се наблюдава в профилите около централния гроб, където в могилния насип е документиран тънък пласт от светлокафява пръст, която представлява материк, изхвърлен от гроба при неговото изкопаване (обр. 2).

Във всички сектори в рамките на първоначалната могила с диаметър ок. 30 м се достигна до стерилна почва, която бе престъргана с цел откриване на гробни структури.

В резултат на проучването бяха открити няколко гробни структури, както следва:

Обр. 2. Профил на ребро северно от гроб № 1

Fig. 2. Section profile north of Grave No. 1

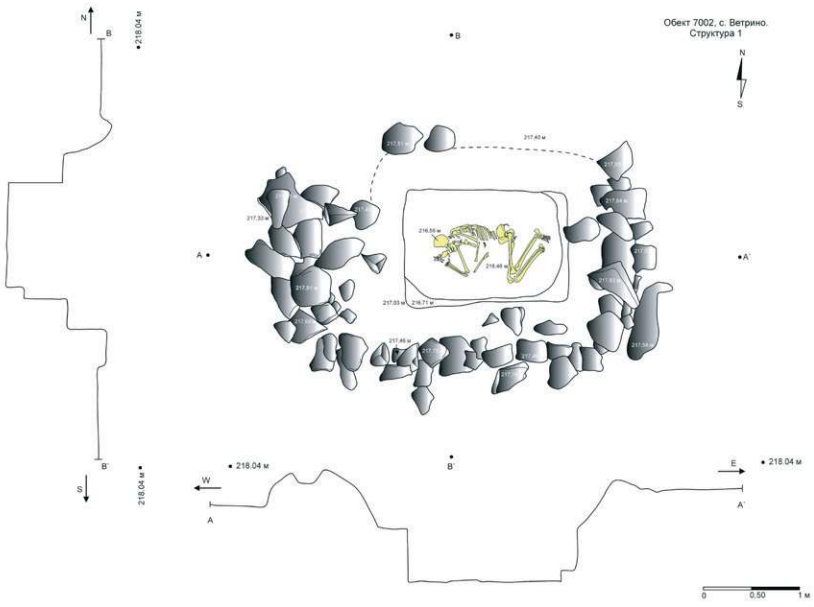

Обр. 3. Гроб № 1

Fig. 3. Grave No. 1

1. Централен гроб в могилата (структура № 1). Гробът се ситуира в западната част на могилата (в северозападния и североизточния сектори), близо до централния репер. Дълбоко в стерилния пласт е била издълбана яма с овална форма, в която е положен скелет на млад индивид от мъжки пол, легнал надясно със свити крака. При главата и краката бяха открити следи от охра. На дъното на ямата и в пръстта, с която е затрупана, се откриват следи от силно разложено дърво – дъбова дървесина. Ямата е била зарита със смесена стерилна и хумусна пръст, в която бяха открити и няколко нахвърлени камъка. Следва пласт от около 0,40 м от насипа на могилата, върху който над гроба е изградена малка крепида (ограждение) от средно големи необработени камъни, натрупани един върху друг, разположени в неправилен кръг, близък до елипса (обр. 3 – 4). Според радиовъглеродното датиране на скелетните останки гробът се датира през ранната бронзова епоха (3100 – 2900 г. пр. Хр. или в края на РБЕ I).

2. Вторичен гроб в могилата (структура № 3). Гробът се ситуира в южната част на могилата, непосредствено под южното ребро, близо до периферията на оригиналната могилка. Вкопан е във вече съществуващ могилен насип. Скелетът, в този случай на много малко дете, вероятно пеленаче, е бил положен в дълбока малка яма, вкопана в стерилния терен. До скелета е открит керамичен съд, работен на ръка. Над ямата, запълнена с отличаваща се от околния материк кафява пръст, на нивото на

Обр. 4. Гроб № 1, план и разрези

Fig. 4. Grave No. 1, plan and sections

Обр. 5. Керамичен съд от структура № 3

Fig. 5. Ceramic vessel from Structure No. 3

древния терен са били поставени четири необработени плочести камъка. И тази гробна структура датира в РБЕ, както свидетелства откритият в нея керамичен съд (обр. 5).

3. Вторичен гроб в могилата (структура № 4). Гробът е открит в югозападния сектор на могилата, в близост до централния гроб. Разположен е по-високо в могилния насип, непосредствено под орницата. Скелетът е открит в лошо запазено състояние, с много разбъркани кости, вследствие от дългогодишната обработка на терена. Гробна яма не бе разпозната. В гроба се разкриха останки от един индивид, вероятно положен в поза хокер.

4. Вторичен гроб в могилата (структура № 6). В североизточния сектор на могилата, в нейния насип, бяха открити части от четвърти скелет. Костите не са в анатомичен порядък, вероятно объркани вследствие от обработката на земята. Според извършеното радиовъглеродно датиране на скелетните останки гробът се датира през РБЕ (2900 – 2600 г. пр. Хр.).

На различни места в могилните насип бяха открити други единични (обикновено плочести) или групи от камъни. Някои от тях бяха обозначени с пореден номер като структура. При извършените проверки в дълбочина не се откриха други гробни съоръжения.

На основание спецификата на гробните съоръжения и радиовъглеродното датиране може да се заключи, че надгробната могила е била издигната в края на РБЕ I (3100 – 2900 г. пр. Хр.) и е била използвана за извършване на вторични погребения през по-късните периоди на РБЕ.

Литература

Панайотов 1989: И. Панайотов. Ямната култура в българските земи (Разкопки и проучвания, 21). София, 1989.

Alexandrov 2011: S. Alexandrov. Prehistoric barrow graves between the Danube and the Balkan Range. Stratigraphy and relative chronology. – In: E. Borgna, S. Müller-Celka (eds.). Ancestral Landscapes. Burial Mounds in the Copper and Bronze Ages (Central and Eastern Europe-Balkans-Adriatic-Aegean, 4th – 2nd millennium B. C.). Proceedings of the International Conference held in Udine. Lyon, 2011, 307 – 320.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF A BURIAL MOUND FROM THE EARLY BRONZE AGE NEAR VETRINO VILLAGE, VARNA DISTRICT

Anelia Bozkova, Eva Tonkova

Summary

The rescue archaeological excavation was carried out between April 22 and May 21, 2020. Dr. Stefan Alexandrov from NAIM – BAS was a consultant of the investigations.

The site is situated on flat land, slightly sloping to the west. The burial mound is part of a tumular necropolis of linear N – S disposition situated along the road from Vetrino to Provadia.

During the initial registration and geodetic measurement, the mound was established to be about 1 m high and some 50 m in diameter.

Several burial structures were uncovered during the excavation:

1. A central burial (structure No. 1) was discovered in an oval pit dug deep into the subsoil. At the bottom of the pit, a skeleton of a young man was lying on his right side with crouched legs. The burial pit was surrounded by a small ring of stacked middle-sized unworked stones. According to the ^{14}C dating of the skeletal remains, the burial can be dated to the Early Bronze Age (3100 – 2900 cal BC, or the end of the Early Bronze I period).

2. A secondary grave (structure No. 3) was dug into the already existing burial mound. The body of an infant, probably a new-born baby, was buried in a small deep pit going down into the virgin subsoil. The skeleton was accompanied by a hand-made ceramic vessel.

3. Remains from two more skeletons, both very badly preserved, were discovered at different places near the top-layer of the mound. The ^{14}C analysis of the remains from one of these provided a date in the Early Bronze Age, 2900 – 2600 cal BC.

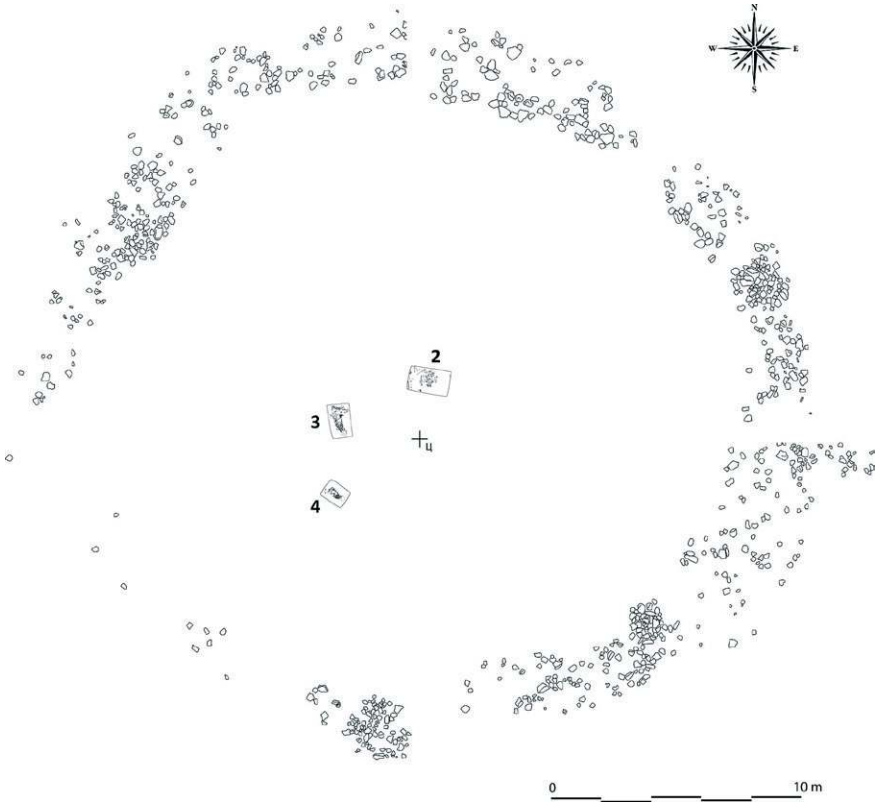
Anelia Bozkova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, aneliabozkova@yahoo.com
Eva Tonkova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, evata__@abv.bg

№ 6. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ВЕТРИНО, ОБЩ. ВЕТРИНО, ОБЛ. ВАРНА

Стефан Александров, Владимир Славчев

Надгробната могила се намира в местността Кючук мера в землището на с. Ветрино, община Ветрино, област Варна. Могилата е част от некропол, състоящ се от над 30 могили, разположен западно от селата Ветрино и Средно село, развиващ се в линия с посока С – Ю. Проучваната през 2020 г. могила е трета подред, считано от юг. Преди началото на разкопките тя имаше височина 0,40 м и диаметър 35 м. Могилата и околомогилното пространство бяха изцяло проучени. Открити са четири структури от ранната и средна бронзова епоха (обр. 1).

Първична за могилата е структура № 2 – гроб, разположен в геометричния ѝ център. Гробната яма е стъпаловидна, с размери в горната си част 2,40 × 2,20 м. Долната част е с отстъп и размери 1,64 × 1,04 м. Общата дълбочина на гробната конструкция, считано от древния терен, е 2,40 м. В ямата е погребано дете на около 7 – 8 години. Костите не са в анатомичен ред, което предполага предварителното разчленяване на тялото. Те са поставени върху органична подстилка, покриваща част от дъното на ямата (обр. 2). Върху тях се забелязват следи от червена охра. В ямата не беше открит гробен инвентар. При проучването на структурата, на различни нива на разчистване, бяха регистрирани струпвания от камъни, част от които бяха открити и в долната яма. За съжаление каменната конструкция, разположена над и в гробното съоръжение, е разрушени от иманярски изкоп, поради което нейните форма и размери не бяха установени с точност. Върху гробното съоръжение е издигнат могилни-

Обр. 1. Надгробна могила до с. Ветрино. План на проучените структури

Fig. 1. Vetrino burial mound. Plan of the investigated features

Обр. 2. Надгробна могила до с. Ветрино. Структура № 2

Fig. 2. Vetrino burial mound. Feature No. 2

ят насип, ограден с крепида, изградена от средни и големи ломени камъни, подредени в кръг с широчина от 1,0 до 2,5 м и диаметър 26 – 27 м.

Структури № 3 и 4 представляват вторични гробове с трупополагане в анатомичен ред. Мъртвите са погребвани в стъпаловидни ями, вкопани във вече съществуващия могилен насип и материка. Структура № 3 е разположена южно от центъра на могилата. В гроба, в поза хокер надясно с глава на изток, е погребан възрастен индивид (обр. 3). От двете страни на черепа бяха открити по една сребърна висулка за коса. Структура № 4 е разположена в югоизточната част на могилата. В гробната яма, в поза хокер надясно, с глава на североизток, е погребано дете (обр. 4). До дясното му коляно е поставена бучка охра. Посипване с червена охра на части от тялото беше регистрирано и при двете структури. Структури № 2 – 4 се датират в периода 2900 – 2600 г. пр. Хр.

Структура № 1 представлява вторичен гроб с трупополагане, вкопан в центъра на могилата на дълбочина 1,00 м. Голяма част от него е разрушена от споменатата по-горе иманярска интервенция. На различни дълбочини в централната част на могилата се откриха части от човешки скелет, които могат да се свържат с тази структура. Радиокарбонното датиране отнася този разрушен гроб към СБЕ, по-точно в периода 1650 – 1500 г. пр. Хр.[1]

[1] В предварителното представяне на могилата структурата беше отнесена към РБЕ (Alexandrov, Slavchev 2020). Радиовъглеродното датиране коригира тази работна датировка.

Обр. 3. Надгробна могила до с. Ветрино. Структура № 3

Fig. 3. Vetrino burial mound. Feature No. 3

Обр. 4. Надгробна могила до с. Ветрино. Структура № 4

Fig. 4. Vetrino burial mound. Feature No. 4

Литература

Alexandrov, Slavchev 2020: S. Alexandrov, V. Slavchev. Site A1/3 near Vetrino, Varna Region. – In: H. Popov (ed.). Stream through time. Rescue archaeological investigations along the expansion of the gas transmission infrastructure of Bulgartransgaz EAD (National Archaeological Museum – Catalogues. Supplementum 1). Sofia, 2020, 439 – 443.

RESCUE EXCAVATIONS OF A BURIAL MOUND NEAR VETRINO VILLAGE, VETRINO MUNICIPALITY, VARNA DISTIRCT

Stefan Alexandrov, Vladimir Slavchev

Summary

The mound had a height of 0.40 m and a diameter of 35 m. The excavations revealed three Early Bronze Age graves and one destroyed Middle Bronze Age grave (fig. 1).

Feature No. 2 is the primary grave for the mound. The burial pit was located in its center. It was rectangular in shape, with steps, dug into the ancient humus and the virgin soil. In the grave, a child was buried. The bones were scattered over the floor with no anatomical order (fig. 2), indicating disarticulation of the body before placing the remains in the grave. Above the grave, a mound was piled, surrounded by a stone enclosure, 1.0 – 2.5 m wide and with a diameter of 26 – 27 m.

Features Nos. 3 and 4 were secondary graves without additional mounds, dug into the already existing mound and the virgin soil. The deceased were buried in hocker position to the right, in rectangular pits with steps (figs. 3, 4). Two silver hair-rings were found on both sides of the skull in feature No. 3. In all three graves, red ochre was found. Radiocarbon dates from features Nos. 2 – 4 attest their chronological position in 2900 – 2600 BC.

Feature No. 1 is a destroyed secondary inhumation grave. Several human bones were found in the central part of the mound, dated by AMS to the Middle Bronze Age, 1650 – 1500 BC.

Stefan Alexandrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, stefanalexandrov@abv.bg
Vladimir Slavchev, Varna Archaeological Museum, 9000 Varna, 41 Maria Luisa Blvd., vladosl@yahoo.com

№ 7. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ЗЛАТИНА, ОБЩ. ПРОВАДИЯ, ОБЛ. ВАРНА

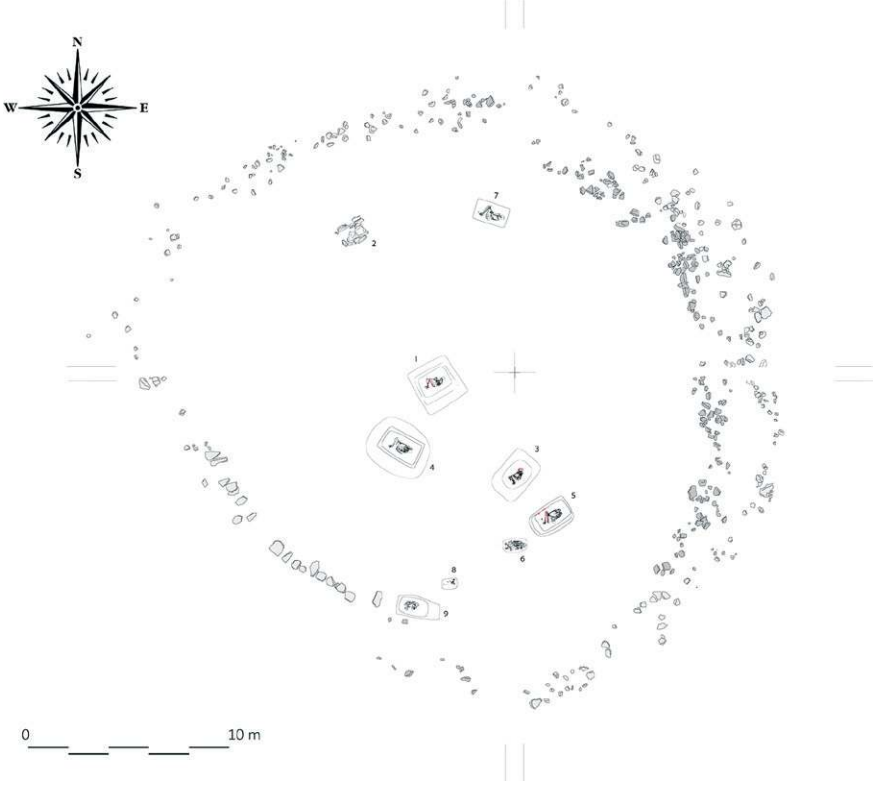
Стефан Александров, Владимир Славчев

Надгробната могила се намира в землището на с. Златина, община Провадия, област Варна. Тя е част от некропол от шест могили, пет от които са разположени в землището на с. Ветрино, поради което е обозначен като могилен некропол Ветрино-3. Преди началото на разкопките могилата имаше височина 1,20 м и диаметър 40 м. Могилата и околомогилното пространство бяха изцяло проучени. Открити са девет структури от бронзовата епоха (обр. 1).

Най-ранни за могилата са структури с № 4 и 5 – гробове с трупополагане в анатомичен ред в положение хокер надясно. Черепът от структура № 5 е отделен от тялото и поставен пред гърдите (обр. 3). Зад черепа от структура № 4 (обр. 2) е поставено костено шило. Червена охра по скелета беше открита и в двете структури.

Вторият етап от използването на могилното пространство е свързан със структури № 1 и 3 – вторични гробове с донасипване, чиито едно- или двустъпални гробни ями са вкопани във вече съществуващия могилен насип и материка. При изграждането на гробните съоръжения и на двете структури е използвано голямо количество камъни, някои с големина до 1 м, разположени в най-горната яма. Мъртвият в структура № 1 е поставен в положение хокер надясно (обр. 4). В горната част на втората яма бяха открити кости от новородено. Мъртвият в структура № 3 е поставен в положение полунадясно (обр. 5). В насипа на долната яма беше открито кремъчно ядро. Червена охра по и около скелета беше открита и в двете структури. Със структура № 1 и втория могилен насип се свързва и каменната крепида, изградена от средни по големина ломени камъни, подредени в кръг с широчина от 1,0 до 2,5 м и диаметър ок. 30 м.

Структури с № 7, 8 и 9 са вкопани във вече съществуващите могилни насипи и материка. Гробните съоръжения са едностъпални ями, при структури № 8 и 9 – покрити с дървени кори. Погребаният в структура № 7 индивид е поставен в поза полунадясно, а в структура № 8 е погребано дете с лошо запазен скелет. Погребаният в структура № 9 индивид е разчленен, като долните крайници, части от торса и черепът са поставени отделно една от друга на дъното на гробната яма. Гробен инвентар беше открит в структура № 8 – глинена чаша, поставена до черепа. Червена охра върху части от скелета беше открита и в двете структури. Структури с № 1, 3 – 5 и 7 – 9 датират от ранната бронзова епоха.

Обр. 1. Надгробна могила до с. Златина. Хоризонтален план на проучените структури

Fig. 1. Burial mound at Zlatina. Plan of the investigated features

Структури № 2 и 6 са вкопани в могилния насип. Погребаният в структура № 6 индивид е поставен в свито положение – хокер наляво, ръцете и колената поставени пред тялото. Структура № 2 представлява гробно съоръжение, изградено от вертикално поставени камъни,

Обр. 2. Надгробна могила до с. Златина. Структура № 4

Fig. 2. Burial mound at Zlatina. Feature No. 4

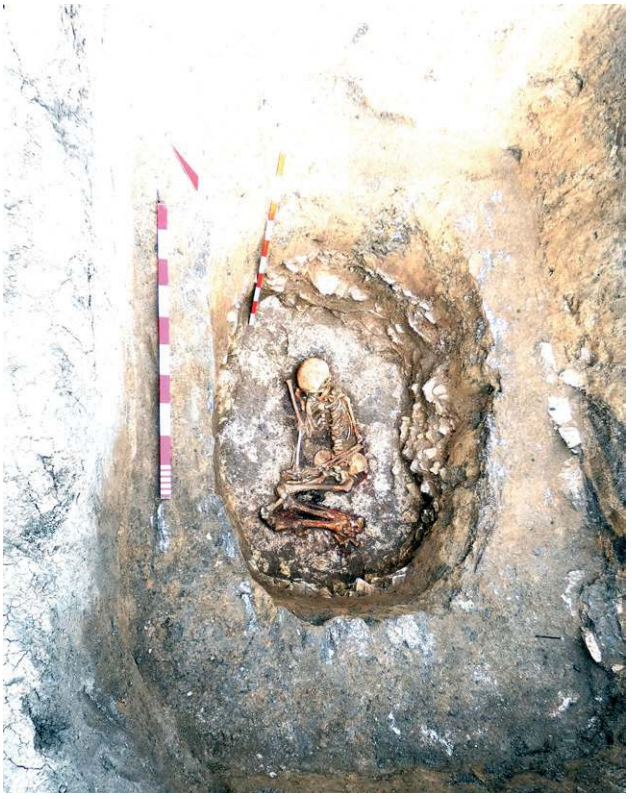
Обр. 3. Надгробна могила до с. Златина. Структура № 5

Fig. 3. Burial mound at Zlatina. Feature No. 5

Обр. 4. Надгробна могила до с. Златина. Структура № 1

Fig. 4. Burial mound at Zlatina. Feature No. 1

Обр. 5. Надгробна могила до с. Златина. Структура № 3

Fig. 5. Burial mound at Zlatina. Feature No. 3

оформящи правоъгълник, покрити с каменни плочи. В гроба бяха открити лошо запазени скелетни останки от дете. Въз основа на аналогии с други гробни могилни комплекси е възможно, като работна хипотеза, структура № 6 да бъде датирана в ранната или средна бронзова епоха, а структура № 3 – в късната бронзова епоха.

RESCUE EXCAVATIONS OF A BURIAL MOUND NEAR ZLATINA VILLAGE, PROVADIYA MUNICIPALITY, VARNA DISTRICT

Stefan Alexandrov, Vladimir Slavchev

Summary

The tumulus was located near the village of Zlatina. It is part of a necropolis designated as Vetrino-3, composed of six mounds, the remaining five of them located in the land of the village of Vetrino. The investigated burial mound was 1.20 m high, with a diameter of 40 m. The excavations uncovered nine Bronze Age graves (fig. 1). Features Nos. 4 (fig. 2) and 5 (fig. 3) were the earliest in the tumulus – inhumations in relaxed hocker position.

The second period of its use is related to features Nos. 1 (fig. 4) and 3 (fig. 5) – inhumations in relaxed hocker and semi-supine position, respectively. The massive use of stones in the construction of these burial structures deserves attention. Feature No. 1 was related to the second mound and the cromlech surrounding it. Features Nos. 7, 8, and 9 were secondary graves dug into the existing mound and the virgin soil. In feature No. 9 a disarticulated body was buried.

The last two graves – features Nos. 2 and 6, were dug only into the existing mound. Feature No. 6 contained a contracted hocker to the left, while feature No. 2 revealed an infant buried in a stone 'cist'.

Stefan Alexandrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, stefanalexandrov@abv.bg
Vladimir Slavchev, Varna Archaeological Museum, 9000 Varna, 41 Maria Luisa Blvd., vladosl@yahoo.com

№ 8. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ЧУДОМИР, ОБЩ. ЛОЗНИЦА, ОБЛ. РАЗГРАД

Стефан Александров

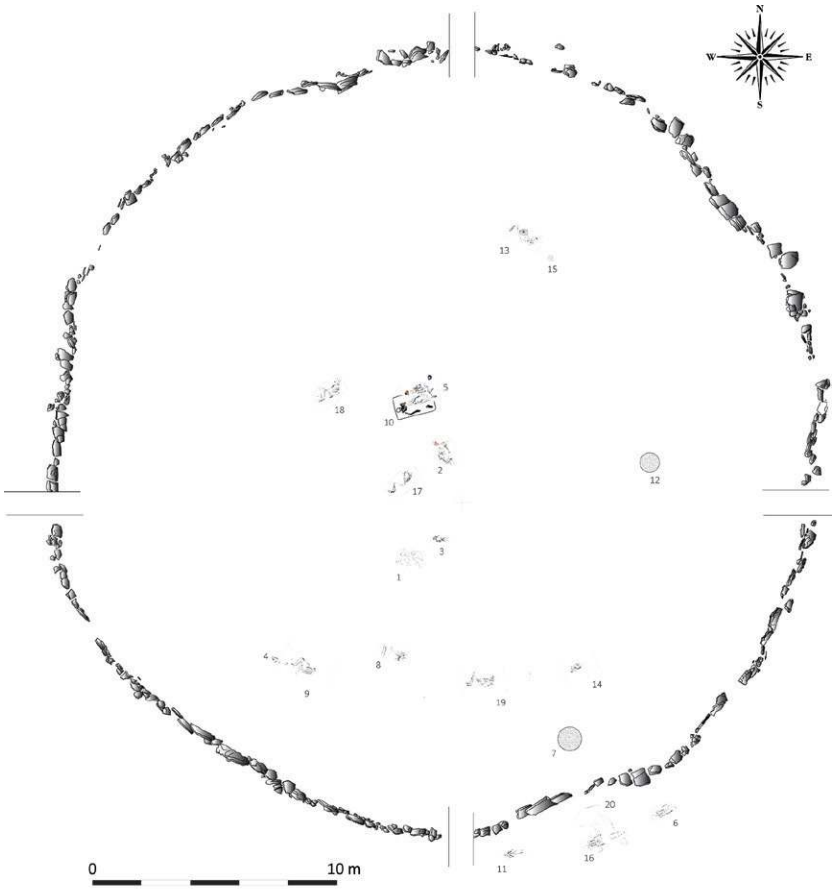
Надгробната могила се намира в местността Кору екинлик, землище на с. Чудомир, община Лозница, област Разград. Преди началото на разкопките могилата имаше височина над околния терен 2,30 м и диаметър около 50 м. Могилният насип и околомогилното пространство бяха изцяло проучени. Открити са 12 гробни и три поменални структури от бронзовата епоха, един гроб от желязната епоха и четири гробни структури от XVI –XVIII в. (обр. 1).

Първична за могилата е структура № 17 – гроб на възрастен индивид[1], положен надясно в плитка яма, вкопана в античния хумус. В гроба бяха открити малка златна висулка за коса и кремъчна стъргалка (обр. 2). Върху гроба е издигнат могилен насип с диаметър около 20 м и височина 1,40 м. Впоследствие, на 3 м северно от структура № 17, във вече съществуващия могилен насип са вкопани структури № 10 (гроб на възрастен индивид) и № 5 (гроб на възрастен индивид и дете). При изграждането на гробното съоръжение на структура № 5 е нарушена гробната яма и вероятно част от останките на погребания в структура № 10. Всички погребани са положени по гръб със свити в коленете крака, глави в западния сектор. В структура № 5 бяха открити три глинени съда (обр. 3). Могилният насип е донасипан до височина 2,30 – 2,50 м, като е ограден с каменна крепида с диаметър 32 м.

В така оформеното могилно простанство и в материка са вкопани седем гробни структури от ранната бронзова епоха. Структури с № 9, 14 и 19 са ситуирани в южната част на могилния насип. Гробните ями са с отстъп, с дълбочина съответно 2,15, 1,85 и 1,40 м, считано от регистрираното ниво на вкопаване.

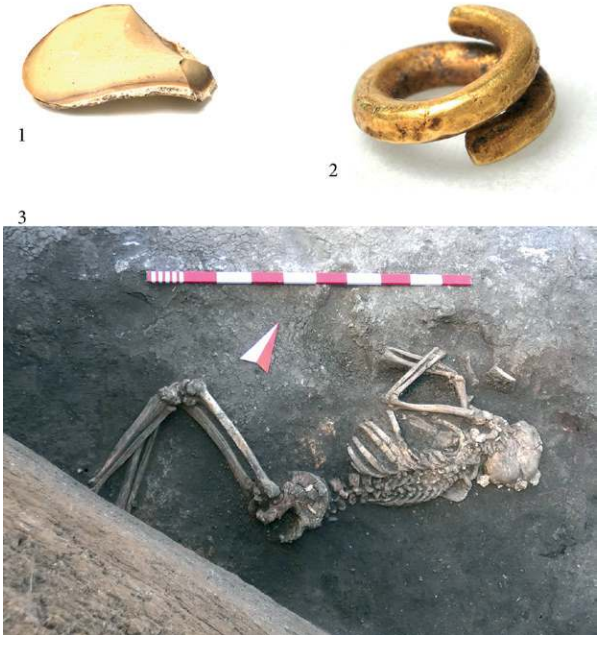
[1] Антрополгически анализ – гл. ас. д-р Надежда Атанасова (ИЕМПАМ – БАН).

Мъртвите (възрастни индивиди или деца) са поставени в поза полунадясно със свити в коленете крака, глава в източния сектор, без гробен инвентар. Структури с № 2, 3 и 18 са вторични гробове в централната част на могилата, вкопани в могилния насип на дълбочина около 1 м. Мъртвите (възрастни индивиди или деца) са поставяни в поза полунадясно със свити в коленете крака, глава в източния сектор. Гробен инвентар беше открит само в структура № 18 – шест костени мъниста. Структура № 13 е вкопана в североизточния сектор на могилата. Представлява издължена правоъгълна яма, в която в поза полунадясно е положен възрастен индивид. В гроба бяха открити 11 златни цилиндрични мъниста и златна висулка за коса, бронзов бръснач и глинена кана (обр. 4). При всички гробове бяха открити следи от червена охра, най-вече в областта на черепа, пръстите на ръцете и краката. Структури с № 7 и 12 представляват плитки ями, запълнени с овъглена пръст и въглени, разположени в източната половина на могилния насип. Като структура № 15

Обр. 1. Надгробна могила до с. Чудомир. План на проучените структури

Fig. 1. Chudomir burial mound. Plan of the investigated features

Обр. 2. Надгробна могила до с. Чудомир. Структура № 17

Fig. 2. Chudomir burial mound. Feature No. 17

Обр. 3. Надгробна могила до с. Чудомир. Структура № 5

Fig. 3. Chudomir burial mound. Feature No. 5

Обр. 4. Надгробна могила до с. Чудомир. Гробен инвентар от структура № 13

Fig. 4. Chudomir burial mound. Feature No. 13 – inventory

Обр. 5. Надгробна могила до с. Чудомир. Структура № 8

Fig. 5. Chudomir burial mound. Feature No. 8

беше обозначена и горната половина от дълбок съд, разположен на около 1 м югоизточно от структура № 13 и най-вероятно синхронен с нея. Описаните дотук структури датират от ранната бронзова епоха и по-точно в периода 3300 – 2500 г. пр. Хр.[1]

Структура № 8 представлява вторичен гроб на възрастен индивид. Гробната яма е с овална форма, мъртвият е поставен в поза полуналяво. В гроба са поставени глинен съд и костено украшение/закопчалка (?) (обр. 5). Гробният комплекс се датира в средната бронзова епоха, по-точно в периода 1800 – 1600 г. пр. Хр.[2]

Структура № 20 представлява вторичен гроб, чието съоръжение е ситуирано извън крепидата, като част от нея е използвана за неговото изграждане. То представлява цистов гроб, изграден от вертикално разположени плочи, покрити с вертикално поставена такава. В гроба, без анатомичен ред, са поставени дълги кости от възрастен индивид. Гробният комплекс се датира в късната бронзова епоха, по-точно – в периода 1400 – 1200 г. пр. Хр.

Структура № 1 представлява овална яма, запълнени с камъни и разхвърляни човешки кости от израснал индивид. Гробът се датира в края на VI – V в. пр. Хр.[3]

Най-късни за могилата са структури № 4, 6, 11 и 16 – гробове с трупополагане в изпънато положение, глава на запад, без инвентар. Гробните ями са плитки, вкопани в южната периферия на могилния насип. Радиокарбонните данни датират четирите гроба в периода XVI – XVIII в.[4]

Литература

Alexandrov 2020: S. Alexandrov. Site 3 near Chudomir, Loznitsa Municipality. – In: H. Popov (ed.). Stream through time. Rescue archaeological investigations along the expansion of the gas transmission infrastructure of Bulgartransgaz EAD (National Archaeological Museum – Catalogues. Supplementum 1). Sofia, 2020, 462 – 571.

[1] В предварителното представяне на могилата структура № 13 беше отнесена общо към периода 2500 – 1500 г. пр. Хр. (Alexandrov 2020, cat. Nos. 377 – 380). Радиовъглеродното датиране значително стесни датировката в рамките на втората четвърт на II хил. пр. Хр.

[2] В предварителното представяне на могилата, въз основа на аналогии с другите гробни комплекси в могилата, структурата беше отнесена към РБЕ (Alexandrov 2020, 464 – 465). Радиовъглеродното датиране коригира тази работна датировка.

[3] В предварителното представяне на могилата структури № 1 и 20 бяха отнесени към РБЕ (Alexandrov 2020, 464). Радиовъглеродното датиране коригира тази работна датировка.

[4] В предварителното представяне на могилата, въз основа на аналогиите с подобни гробни комплекси от района, структурите бяха датирани в периода IX – X в. (Alexandrov 2020, 463, 467). Радиовъглеродното датиране коригира тази работна датировка.

RESCUE EXCAVATIONS OF A BURIAL MOUND NEAR CHUDOMIR VILLAGE, LOZNITSA MUNICIPLAITY, RAZGRAD DISTRICT

Stefan Alexandrov

Summary

The mound was 2.30 m high, with a diameter of about 50 m. The excavations revealed twelve graves and three features related to the Bronze Age mortuary practices, one Iron Age grave, and four graves from the 16th – 18th c. AD (fig. 1)[1].

Feature No. 17 is the primary grave (inhumation in a relaxed hocker position). A golden hair-ring and a flint end-scraper were found in the grave (fig. 2). Above it, a mound 1.40 m high and diameter of 20 m was piled. In it, features Nos. 5 and 10 have been dug (supine inhumations of an adult and a child, and of an adult individual, respectively). Three vessels were found in the double grave (fig. 3). A second mound was piled above the two features and the height of the mound reached 2.30 – 2.50 m; the mound itself has been encircled with a stone cromlech, 32 m in diameter. The next chronological period is related to seven single inhumation graves, all in semi-supine position to the right, and three features; all of them dug into the mound without additional piling. Features Nos. 9, 14, and 19 are burial pits, rectangular in shape and with steps, their bottom dug into the virgin soil. Features Nos. 2, 3 and 18 are rectangular burial pits with a depth of around 1 m. Six bone beads were found in feature No. 18. Feature No. 13 was dug into the northeastern sector. In the grave, 11 gold cylindrical beads, a gold hair-ring, a bronze razor and a ceramic jug were found (fig. 4). All features date to the Early Bronze Age (3300 – 2500 BC).

Two graves date to the 2nd mill. BC. Feature No. 8 – semi-supine inhumation to the left, with a ceramic cup and a bone hasp (?) placed in the grave, dates to the Middle Bronze Age, 1800 – 1600 BC (fig. 5). Feature No. 20 – a cist grave with human long bones placed in it, dates to the Late Bronze Age, 1400 – 1200 BC. Similar mortuary practices – human long bones, placed alongside with stones in a hollow pit, were attested in feature No. 1, dated to the end of the 6th – 5th c. BC.

The last four graves – features Nos. 4, 6, 11, and 16 – were dug in the southern periphery of the mound. They were supine inhumations with head to the west, without inventory. Radiocarbon samples dated them to 16th – 18th c. AD.

Stefan Alexandrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, stefanalexandrov@abv.bg

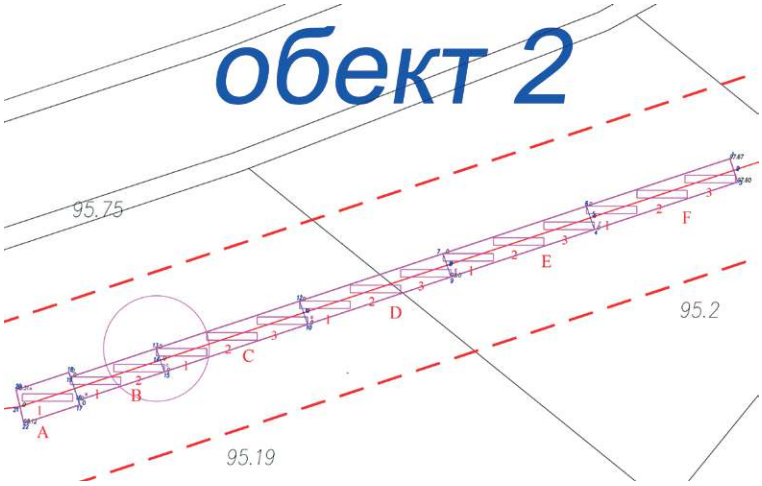
№ 9. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА СТРУКТУРИ ОТ КРАЯ НА РАННАТА / СРЕДНАТА БРОНЗОВА ЕПОХА В РАЙОНА НА ЛЕТНИЦА

Михаил Христов, Юри Пулчев

Спасителното археологическо проучване на обект № 2 (км 283+500 – км 283+649.36) по проект „Разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз“ ЕАД, паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница“, етап „Линейна част“ – Подетап А, землища на с. Борислав и гр. Летница, е извършено с през май 2020 г. от екип с ръководител гл. ас. д-р Михаил Христов (катедра „Археология“, ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий), зам. ръководител – Юри Пулчев (докторант, НАИМ – БАН) и студенти от специалност „Археология“ на ВТУ.

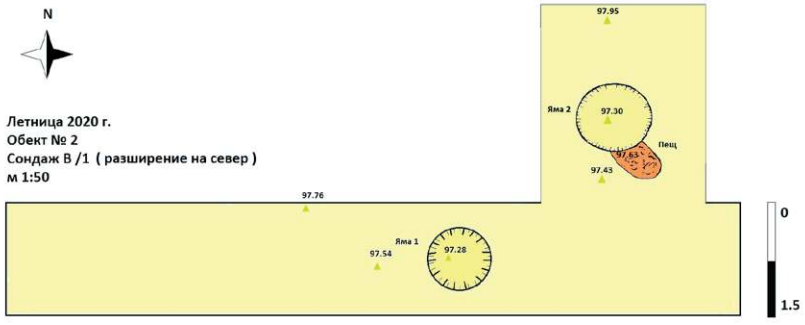
Предвиденият за проучване срок от 15 дни и сравнително голямата дължина на отсечката (150 м) предпостави начин на проучване, при който бяха разположени 15 сондажа с посока И – З и размери 10 × 1,5 м, като по този начин беше покрита цялата площ на обекта (обр. 1). Те се разполагат от запад към изток с номерация от A до F.

[1] In a preliminary presentation of the burial mound, feature No. 13 was dated to 2500 – 1500 BC period; features Nos. 1, 8 and 20 – to the Early Bronze Age; features Nos. 4, 6, 11, and 16 – to the 9th – 10th c. AD (Alexandrov 2020). The AMS samples corrected those dates. The chronological attribution according to radiocarbon dates of the features is presented here.

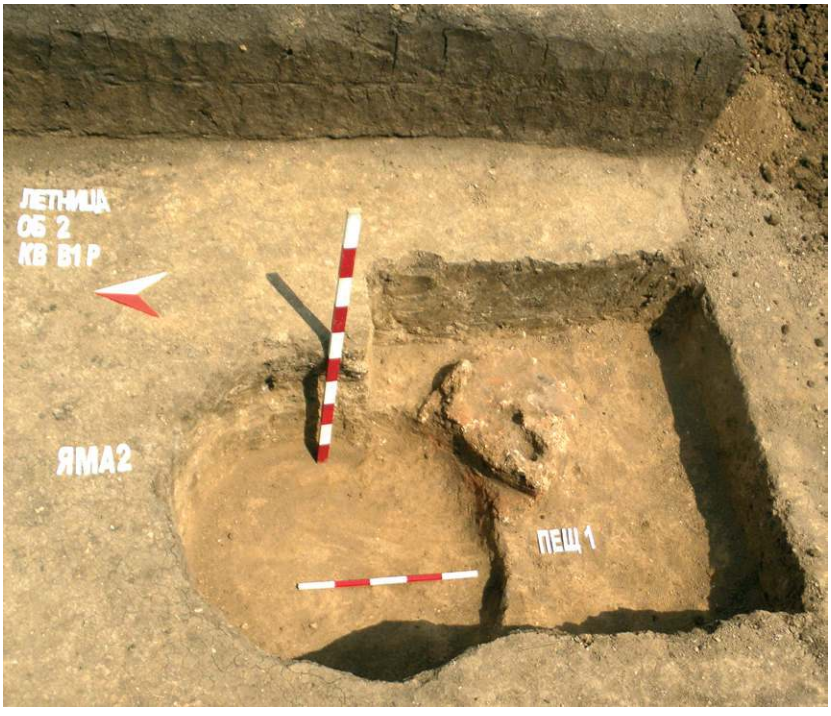
Обр. 1. Общ план на зоната на проучване с разположението на сондажите

Fig.1. General plan of the investigated area with the location of trenches

Обр. 2. Сондаж В/1, структури: яма 1, яма 2, пещ

Fig. 2 Trench B/1, structures: pit 1, pit 2, oven

Обр. 3. Пещ и яма 2 към нея в разширението на сондаж В/1

Fig. 3. Oven and pit 2 in the extension of trench B/1

Първичните наблюдения на терена показват, че при строителните работи е отнет почвен слой с дебелина от 0,20 до 0,40 м, като това е довело до разнасяне и преотлагане на археологически материал от по-широка зона. Концентрацията на керамични фрагменти се проследява основно в заварения горен почвен слой на изкопите от А до С включително, на дълбочина средно до 0,10 м, като след тази дълбочина керамичните фрагменти почти напълно липсват и, доколкото такива се откриват, те могат да се свържат с по-дълбока оран или с риещи животни.

Концентрацията от материали попада в западната част на обекта, а на изток керамичните фрагменти намаляват осезаемо и приблизително от средната му част (в посока изток) напълно изчезват. По повърхността на терена се откриват не само керамични фрагменти, изработени на ръка, от бронзовата епоха, но и такива, които могат да се отнесат към османския период и към най-ново време.

Фрагменти от керамика, правена на ръка, са откриват с различна концентрация почти изцяло в заварения горен почвен слой, който в различните части на обекта има дебелина от 0,10 м до 0,30 м. Под него се проследява ясно пласт от стар хумус с по-светъл кафяв цвят. В него не са регистрирани структури, а доколкото се откриват керамични фрагменти, те са единични в контактната зона между двата пласта и представят освен вече отбелязаната керамика, изработена на ръка, също и керамика от по-ново време, включително единични фрагменти от съвременни керемиди.

В горното ниво на този пласт са регистрирани няколко слабо различими плитки траншеи с направление С – Ю. Те са с дълбочина до 0,50 – 0,70 м и в запълнителя им се откриват единични керамични фрагменти, идентични с тези от по-горния пласт.

Траншеите трябва да се свържат със земеделски работи в тази зона.

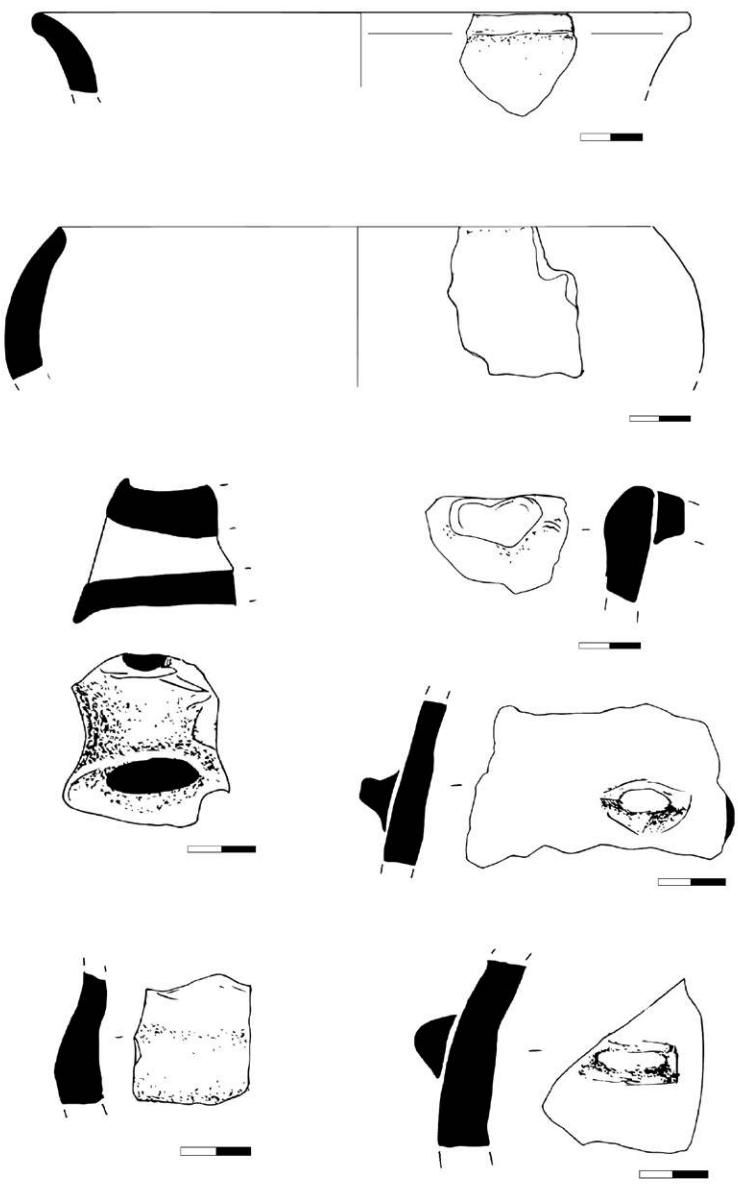
Отново със земеделие (оран), могат да се свържат и ясно различимите в дългите (северни и южни) профили на изкопите E и F ритмични вълнообразни врязвания в стария хумус.

При дълбочина 0,50 м от нивото на заварения терен започва стерилна песъчлива почва със светъл цвят.

В рамките на проучваемата площ не е установено наличие на обособен културен пласт, но са регистрирани следи от антропогенна дейност. Това са две ями и малка пещ в сондаж B1 и неговото северно разширение (обр. 2) и траншея в сондаж F3. В ямите е открито ограничено количество материал – единични малки фрагменти керамика (с размер под 2 см), изработена на ръка.

Яма 1 е ситуирана приблизително в средната част на сондаж B/1. Има диаметър 0,73 м и представлява плитко вкопаване, което се стеснява равномерно към дъното. Запълнителят на ямата е смесена кафява и сива пръст и един малък камък; откриват се и нехарактерни керамични фрагменти от съдове на ръка (предвид малките размери на последните, не изключваме възможността да са попаднали тук вторично чрез риещи животни).

Яма 2 е регистрирана на СИ от предходната. Попада изцяло извън площта на сондажа и това наложи залагането на разширение в северна посока с размери 2,40 × 2,20 м. Ямата попада приблизително в средата на това разширение, с диаметър 0,82 м. В запълването ѝ ясно се проследяват прослойки с пепел, отухлена глина и единични малки камъни. Липсва битова керамика или друг датиращ материал.

Обр. 4. Керамика от обекта

Fig. 4. Pottery from the site

Наличието на ясно изразен пласт с пепел и отухлена глина в южната половина на ямата наложи разширяване на изкопните работи в тази посока, в резултат на което се откри малка пещ. Пещта е елипсовидна, с ориентация СЗ – ЮИ, стените и сводът ѝ са изградени изцяло от глина с дебелина от 3 до 6 см, а максимално съхранената ѝ височина е 0,28 м. Пещта, както изглежда, е обвързана с ямата, като последната трябва да се разглежда като предпещно съоръжение, а отворът на пещта (сега разрушен) е бил обърнат към нея (обр. 3).

В този и в другите проучвани сектори няма индикации за други структури, свързани с ямите и пещта. Такива трябва да се търсят северно и южно, извън трасето на газопровода.

При проучването на траншеята, регистрирана в сондаж F3, се изясни, че тя маркира трасето на тръбопровод с посока СЗ – ЮИ, изграден в ново време (през XX в.).

От проучванията липсват находки, с изключение на ограниченото количество керамика, изработена на ръка, от която могат да се отделят 10 по-характерни фрагмента. Въз основа на тях може предпазливо да се допусне датировка на обекта най-общо в края на ранната или през средната бронзова епоха. Керамиката, събрана от повърхността и от проучването на първия пласт на обекта, е изцяло правена на ръка. Могат да се разпознаят дълбоки купи със силно завит навътре устиен ръб, чучур от съд, стени от съдове с

ясно изявен преход в средната част на тялото, а също и ограничено количество стени от съдове с релефен орнамент (обр. 4). Представените характерни фрагменти намират сходство с материалите от селището от средната бронзова епоха, проучено при с. Владиня, Ловешко (Валентинова и др. 2020, 390 – 391, обр. 3).

Макар липсата на сигурен датиращ материал от двете ями и пещта да не позволява категоричното им отнасяне към края на ранната / средната бронзова епоха, това остава най-вероятната им дата.

Литература

Валентинова и др. 2020: М. Валентинова, Р. Гущераклиев, Г. Иванов. Спасителни археологически проучвания на селище от началото на II хил. пр. Хр. и ранноелинистически плосък некропол при с. Владиня, общ. Ловеч. – Археологически открития и разкопки през 2020 г. Книга I. София, 2020, 388 – 393.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF STRUCTURES FROM THE END OF THE EARLY / MIDDLE BRONZE AGE NEAR LETNITSA

Mihail Hristov, Yuri Pulchev

Summary

The excavations were carried out in May 2020 by a team from the Department of Archaeology at the St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo and the National Archaeological Institute with Museum, BAS. The excavations were provoked by construction works by Bulgartransgaz EAD.

The entire area was excavated in trenches measuring 10 × 1.5 m. In the western part of the site, fragments of hand-made pottery were collected during the preliminary survey. Initially, they were dated to the broad time span of the Bronze Age and the Early Iron Age.

Despite the presence of pottery on the surface, no traces of intensive human habitation or massive structures were found during the excavations. Two pits and a small clay-built oven with NW – SE orientation were the only structures investigated in western part of the site. These structures stood isolated in the excavated area but could possibly be related to a larger site located outside the terrain intended for construction.

No archaeological structures were discovered in the eastern part of the excavated area. Because of the absence of other archaeological materials and finds, the pottery collected on the surface is the only evidence for establishing the date of the structures examined here. All the fragments are hand-made, rarely with relief decoration, and they could be dated to the final stages of the Early Bronze Age or to the Middle Bronze Age.

Mihail Hristov, "St. Cyril and St. Methodius" University of Veliko Tarnovo, 2 Teodosi Tarnovski Str., 5003 Veliko Tarnovo, mhristov.uni@gmail.com
Yuri Pulchev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, pulchev.yuri@gmail.bg

---

№ 10. СЕЛИЩЕ ОТ СРЕДНАТА БРОНЗОВА ЕПОХА В М. СМЪРДЕШКА БАРА КРАЙ ЛЕТНИЦА

Филип Михайлов, Анета Бакъмска, Мария Гюрова

Обектът е открит от Калин Чакъров[1] по време на археологическо наблюдение на строителството на газопровода[2].

Проучената площ е разположена в земеделски имоти на незаливна тераса на малката рекичка Смърдешка бара, ляв приток на р. Осъм, в землището на гр. Летница, обл. Ловеч (43° 18`56`` N 25° 00`99`` E). Преди стартирането на разкопките от трасето е отнет хумусен слой с дебелина около

[1] Сърдечно благодаря на Калин Чакъров за оказаното от него пълно съдействие при започване на археологическите разкопки, както и за предоставянето на археологическите материали, събрани при наблюдението от обекта.
[2] „Разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз" ЕАД паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница", етап: Линейна част, подетап А, участък А5.

Обр. 1. Ортофотография на обект 4004
Fig. 1. Orthophoto of the Site 4004

0,40 м (обр. 2). Изследваният участък е с дължина 240 м и ширина 4,90 м (обр. 1, 2).

С цел по-добра документация и планиране на археологическото проучване в източния край на площта с багер е прокопана траншея. Целта ѝ е установяване на стратиграфията на обекта и дебелината на напластяванията. Траншеята навсякъде дълбоко се вкопава в стерилен пласт и достига до дълбочина от 1,20 м. В нея има три ясно различими пласта. Впоследствие те са потвърдени и при проучената на ръка останала част (обр. 2).

Най-горният пласт е светъл сивкав. Той е с антропогенен характер и остатъчна дебелина от 0,05 до 0,10 м. В няколкото оставени от строителите „попчета" със запазено ниво на терена се вижда, че общата дебелина на този пласт е 0, 45 – 0,50 м.

Вторият пласт е светлокавяв на цвят и дебелина 0,30 – 0,40 м. Структурата и характерът му са на стерилен пласт, но в него се откриват керамични фрагменти, кремъчни и каменни оръдия (обр. 4) и животински кости. Вероятно той е образуван от смесване между стерилния и културния пласт.

Третият пласт е напълно стерилен. Той се състои от песъклива пръст с включения от варовикови/доломитени камъчета и наподобява по своята структура льоса.

Основната част от керамичните фрагменти, животински кости и въглени са намерени в първия пласт. Тук са регистрирани и малкото керамични струпвания (обр. 3). Не бяха открити никакви други структури. На практика основната част от културния пласт е унищожена от машините. За това говори и голямото количество керамика в изхвърлената пръст. Не бяха установени и границите на обекта, защото до приключването на експедицията засадената наоколо люцерна не беше окосена.

Керамичният комплекс е сравнително еднороден. Всички фрагменти са от съдове, правени на ръка (обр. 4.1-6)[1]. Преобладават паниците и купите със завит навътре ръб (обр. 4.2-6). Често от него излизат пластични дръжки/израстъци (обр. 4.5) или хоризонтални дръжки от т. нар. тип „Асеновец" (обр. 4.2). Понякога на тяхно място е разположен чучур (обр. 4.4) или псевдочучур (обр. 4.3). Следващите по разпространение са фрагментите от гърневидни съдове с различни вариации при оформлението на устието, тялото и дъното. Макар и рядко се срещат и фрагменти от кани със сферично тяло, вертикална дръжка, в единични случаи с израстък (обр. 4.1), равно дъно или ниско пръстеновидно столче.

Откритите характерни керамични фрагменти имат абсолютни аналогии сред керамичния комплекс от разположения наблизо обект до с. Владиня (Валентинова 2020, обр. 3, 390 – 391). Част от керамичната колекция е единствената купа, изцяло възстановена след реставрация (обр. 4.5). Като цяло обаче керамиката от проучения пласт е малко и силно фрагментирана. Общо намерените фрагменти (без струпването с купата, което бе дадено за реставрация и не влезе в статистиката (обр. 3) са 2054 бр., които представляват едва 21,292 кг.

Предвид хомогенния керамичен материал, както и кремъчната колекция, чиито диагностични оръдия не противоречат на тази дата, предполагаме, че селището е обитавано само през средната бронзова епоха. Намерени са единични фрагменти от по-късни епохи, но те не променят характера на обекта.

Повечето от откритите животински останки принадлежат на говедо и няколко на кон[2]. Това е едно от ранните свидетелства за широкото

[1] Сърдечно благодаря на проф. д-р Красимир Лещаков, който безвъзмездно нарисува по-голямата част от керамичния материал.
[2] Животинските кости са обработени от гл. ас. д-р Надежда Карастоянова (НПМ – БАН).

Обр. 2. Поглед от северната част на обекта след неговото проучване. Профил на културен пласт от СБЕ

Fig. 2. View from the northern part of the site after excavation. Profile of the MBA cultural layer

Обр. 3. Керамично струпване от няколко съда, СБЕ

Fig. 3. Group of several ceramic vessels, MBA

навлизане на коня като домашно животно в бита на местните хора.

Кремъчните находки са 42, от които 11 са оръдията. Суровината е разнообразна с преобладаване на разновидности на флинт от Мездренската свита. Лудогорският флинт е представен от типа Крива река, който се среща в единични екземпляри сред всички категории артефакти. Типологическият репертоар включва осем категории оръдия. Най-многочислени са отломъците с ретуш (4 бр.), следвани от единични бройки връх за стрела, оръдие с надлъжно и напречно затъпяване, оръдие с напречно затъпяване, оръдие с назъбващ ретуш, пластина с билатерален ретуш, свредел върху издължен отломък и фрагмент от оръдие (обр. 4.7-11). Три оръдия са използвани като елементи от сърп с успоредно закрепване.

Диагностични за БЕ са оръдието с назъбващ ретуш, оръдието с надлъжно и напречно затъпяване и връхчето за стрела.

Стрелата е с фин и плосък бифасиален, полупокриващ ретуш, с пречупено връхче и проксимална фрагментация при конкавната основа. Находката намира добри паралели със стрели от Михалич (РБЕ II) и от обекти, които съдържат контексти от БЕ и РЖЕ (Гюрова 2001, обр. 2.1, 2.12; Иванов и др. 2019, обр. 3а; Михайлов, Гюрова 2015, обр. 2.1).

Откритият археологически материал е от малко известни фази на бронзовата епоха в района и проучването му обогатява археологическата карта.

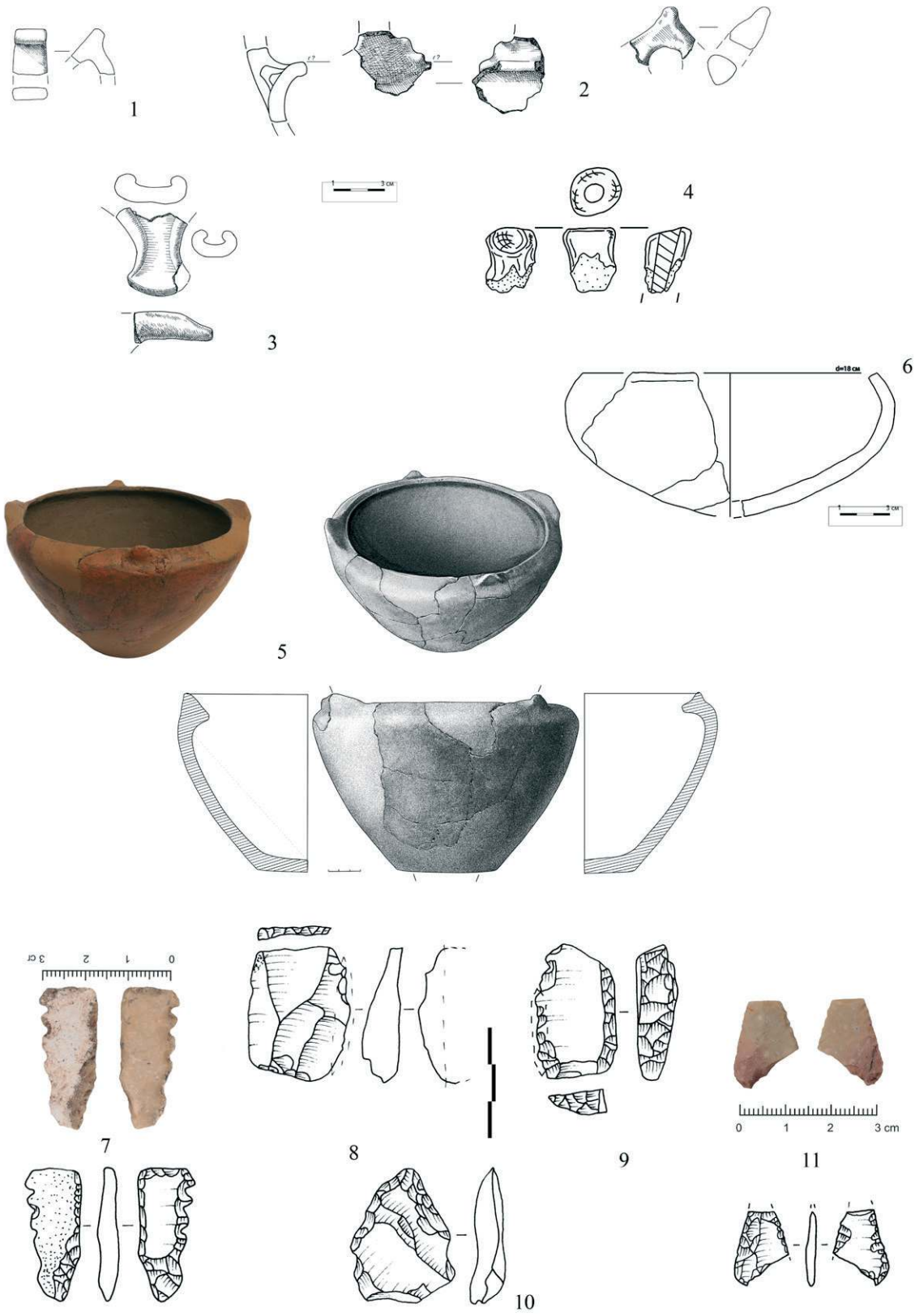
Литература

Валентинова и др. 2020: М. Валентинова, Р. Гущераклиев, Г. Иванов. Спасителни археологически проучвания на селище от началото на II хил. пр. Хр. и ранноелинистически плосък некропол при с. Владиня, общ. Ловеч. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 388 – 393.

Гюрова 2001: М. Гюрова. Кремъчна колекция от праисторическото селище Михалич (разкопки 1998-1999). – Годишник на Археологическия институт с музей I, 2001, 192 – 203.

Иванов и др. 2019: Г. Иванов, К. Чукалев, Р. Енчева, В. Славчев, Б. Тотев, М. Гюрова, К. Маджаров. Теренни издирвания на територията на общ. Балчик. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 626 – 628.

Михайлов, Гюрова 2015: Ф. Михайлов, М. Гюрова. Редовно археологическо проучване на некропол от I хил. пр. Хр. между селата Дрен и Делян, община Дупница. – Археологически открития и разкопки през 2014 г. София, 2015, 153 – 157.

Обр. 4. 1 – дръжка с палче; 2 – дръжки тип „Асеновци“; 3 – псевдочучур; 4 – чучур; 5 – 6 – керамична купа; 7 – 11 – Типологически оръдия от обекта. Участъците със следи от употреба са маркирани с пунктир. Рисунки 1 – 3: К. Лещаков; 4, 6: Г. Джурковска; 5: Е. Иванова; 7 – 11: М. Гюрова

Fig. 4. 1 – handle with thumb; 2 – handles type “Assenovtsi”; 3 – pseudo spout; 4 – spout; 5 – 6 - ceramic bowl; 7 – 11 - typological tools. Zones of use-wear traces are marked with a dotted line. Drawings 1 – 3: K. Leshtakov; 4, 6: G. Dzhurkovska; 5: E. Ivanova; 7 – 11: M. Gurova

MIDDLE BRONZE AGE SETTLEMENT IN SMARDESHKA BARA LOCALITY NEAR LETNITSA

Philip Mihaylov, Aneta Bakamska, Maria Gurova

Summary

During the construction of the gas pipeline near the town of Letnitsa, an unknown archaeological site was discovered on the left bank of Osam River. The archaeological monitoring carried out during the construction activities allowed for the site to be registered and to proceed with rescue archaeological excavations. The presence of a cultural layer related to human occupation during the Middle Bronze Age was registered. Although no archaeological structures were discovered, ceramic fragments, animal bones and charcoal from this historical period were found in the layer.

In several sectors, where the level of the modern terrain is preserved, it could be seen that the total thickness of this layer is about 0.45 – 0.50 m (fig. 2). Below it, sterile ground is reached, composed of sandy soil with inclusions of limestone and dolomite stones that resembles loess in terms of structure (fig. 1). Probably, the investigated area was the periphery of a settlement.

The distinctive pottery shapes that were discovered (including the fragments of a bowl, completely restored – figs. 3 and 4:5) indicate that the site was inhabited during the Middle Bronze Age. Some of the animal bones are from horses. This is one of the earliest indications of the widespread adoption of the horse as a domestic animal in the life of the local people.

The ceramic material belongs to little-known phases of the Bronze Age in the region (the end of 3rd mill. BC) and its study enriches the archaeological map of Bulgaria.

Philip Mihaylov, Regional Historical Museum – Pernik, 2, Fizkulturna Str., 2300 Pernik, philip.mihaylov@gmail.com
Aneta Bakamska, Regional Historical Museum – Pernik, 2, Fizkulturna Str., 2300 Pernik, abakamska@gmail.com
Maria Gurova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2, Saborna Str., 1000 Sofia, gurova.maria@gmail.com

№ 11. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ БРОНЗОВАТА ЕПОХА И КЪСНАТА АНТИЧНОСТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ОРЛОВО, ОБЛ. ХАСКОВО

Велина Будакова, Милена Райчева, Красимир Ников

Обект А 13 юг (км 84+640 – 84+700) по трасето на Междусистемна газова връзка Гърция – България е разположен върху гъсто обрасъл с дървесна и храстова растителност склон със северно изложение, недалеч от десния бряг на р. Харманлийска в м. Олудере, землището на с. Орлово, общ. Хасково[1]. Северно и южно от него през 2019 г. са проучени археологически обекти с номера 44 (Лещаков и др. 2020, 268 – 274) и А 13 (Ников и др. 2020, 431 – 434). Регистриран е по време на археологическо наблюдение на строителни дейности по трасето на газопровода. Засегнатата площ на археологическия обект в неговия сервитут е около 0,8 – 1 дка, като определени за пълно проучване са 1800 м^2. От тях 600 м^2 в западната част на обекта остават непроучваеми, тъй като попадат под рампа, натрупана по време на строителните дейности.

По протежение на трасето, в границите на сервитута, се наблюдава следната стратиграфска картина.

След сиво-черна хумусна пръст с приблизителна дебелина ок. 0,15 – 0,20 м следва пласт от сиво-кафява пръст с висока концентрация от дребни чакълести камъни, който продължава до дълбо-

[1] Археологическите разкопки се реализираха от екип в състав: научен ръководител В. Будакова (НАИМ – БАН), зам-ръководител гл. ас. д-р М. Райчева (НАИМ – БАН), научен консултант доц. д-р К. Ников (НАИМ – БАН), гл. ас. д-р С. Василева (НАИМ – БАН), д-р П. Харалампакис (НАИМ – БАН), И. Иванов. Обработката на нумизматичния материал се извърши от доц. д-р Д. Аладжова (НАИМ – БАН), кремъчни артефакти – гл. ас. д-р С. Танева (НАИМ – БАН), керамичен материал – гл. ас. д-р С. Василева (НАИМ – БАН), реставрация на находки – гл. ас. д-р П. Пенкова (НАИМ – БАН), палеоботаничен материал – Х. Христова (НАИМ – БАН).

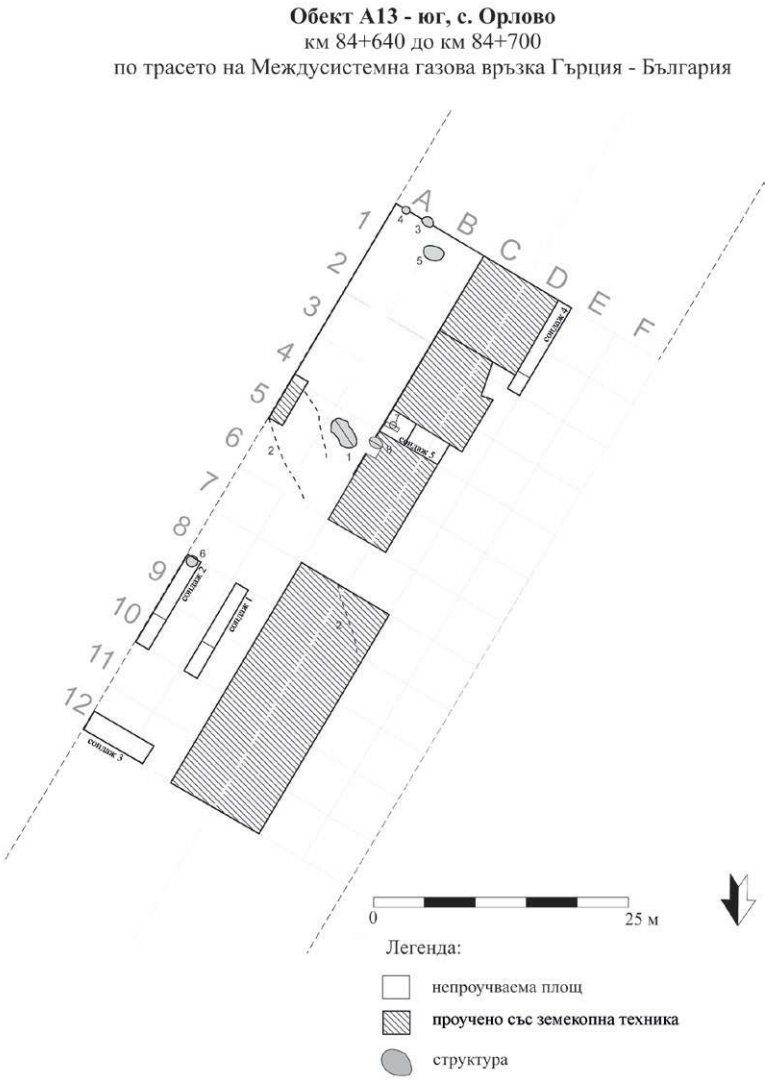
чина 0,50 – 0,70 м. Под него, приблизително в централната част на обекта, се наблюдава естествено хлътване на терена. То е запълнено с жълто-кафява пръст с висока концентрация на чакъл, достигаща до дълбочина 1,20 м. Следва пласт от черна глинеста пръст, достигащ до дълбочина 2 м. Той е с ширина от 2 до 4 м. Проследява се по цялата площ на обекта в западна посока. След него следва стерилна светлокафява основа.

Въз основа на откритите диагностични находки, обитаването на проучваната площ се отнася към бронзовата епоха и Късна античност.

Бронзова епоха. Материалите от бронзовата епоха се откриват предимно в южната част на обекта (квадрати А и В) (обр. 1), без да принадлежат на определени структури. Това са керамични фрагменти с дребни до средни размери, с изтрити повърхности и загладени ломове, които принадлежат на паници, кани, чаши, гърнета, фрагменти от пирауноси. Тяхната концентрация е най-висока в пласта от сиво-кафява пръст. Имайки предвид паралелите с керамиката от разположения в непосредствена близост на север обект А13 (Ников и др. 2020, 431 – 434), е възможно до се посочи, че те се отнасят към средната бронзова епоха.

Късна античност. Структурите от този период са разположени в централната и южната част на обекта (квадрати А – С, 1 – 9) (обр. 1). Към него се отнасят няколко стопански ями (структури 3 – 8). Те имат устия (на ниво на засичане) близки до кръг или овал и овоидни или близки до цилиндър профили. Правилната форма на някои от тях предполага, че може да са легла на питоси. Размерите им са от 0,80 м до 1,40 м в диаметър и дълбочина до 1,10 м. Вкопани са в горната си част в пласта черна глинеста пръст, а в долната си част в жълтия глинест стерил.

В пълнежа на ямите от югоизточната част на обекта (структури 3 – 5) са открити фрагменти от питоси и сравнително малко количество фрагменти от трапезни съдове. По-големите керамични фрагменти са част от

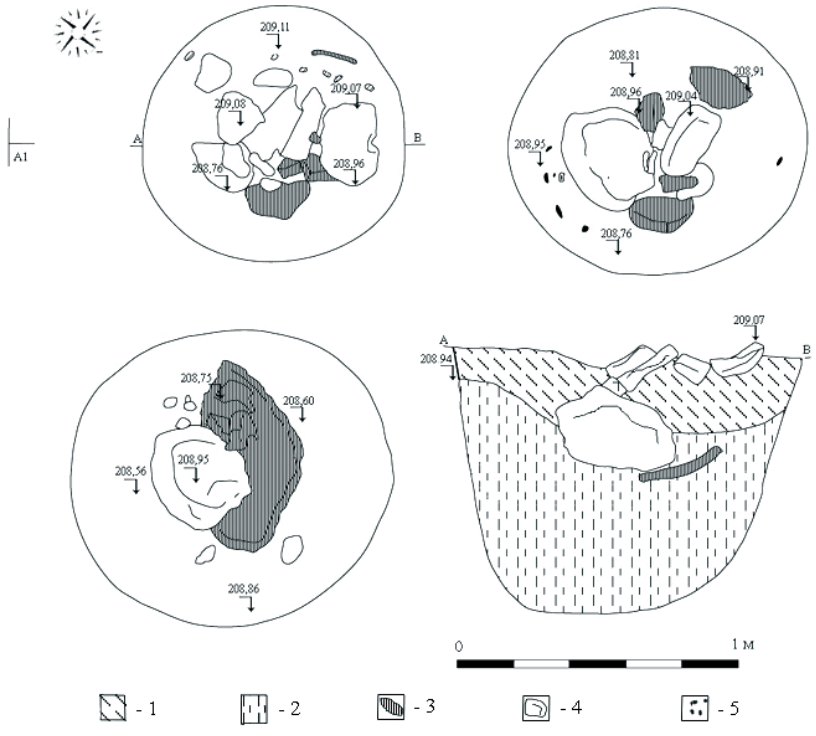
Обр. 1. Орлово. Обект А 13 юг. План на проучванията

Fig. 1. Orlovo. Site A 13 South. Plan of the excavated area

Обр. 2. Орлово. Обект А 13 юг. Структура № 3

Fig. 2. Orlovo. Site A 13 South. Structure No. 3

Обр. 3. Орлово. Обект А 13 юг. Структура № 4. 1 – тъмносиво-кафява пръст, примесена с дребни въглени и мазилки, 2 – тъмнокафява пръст, примесена с дребни мазилки, 3 – керамика, 4 – камък, 5 – въглени

Fig. 3. Orlovo. Site A 13 South. Structure No. 4. 1 – dark greyish-brown soil with small pieces of charcoal and clay plaster; 2 – dark brown soil with small pieces of clay plaster; 3 – ceramics; 4 – stone; 5 – charcoal

струпвания заедно с камъни със средни и големи размери, някои от които – с данни за обработка (части от хромели и грубо оформена от жълт пясъчник база за колона) или следи от горене (обр. 2, 3).

Ямите са запълени с черна пръст, малко количество въглени и единични животински кости. В две от тях, № 3 и 5 , има следи от обгаряне.

Струпване от фрагменти от питос и дребни въглени е регистрирано в близост до проучените ями с № 7 и 8. Около фрагментите не е регистрирано вкопаване. Вероятно те са разнесени при строителните дейности.

Въз основа на откритите монети и диагностичен керамичен материал, обитаването от този период се отнася към края на III – V в. сл. Хр.

В северната и западната част на обекта са заложени сондажи с размери 10 × 1,5 м и 6,70 × 2 м. Във всички бе достигнато до стерил, като дебелината на изчерпаните пластове на места достигна до 1,90 м.

Останките и от двата периода, регистрирани на обект А 13 юг могат да се разглеждат като част от структурите в разположения непосредствено на север обект А 13.

Литература

Лещаков и др. 2020: П. Лещаков, Н. Тодорова, В. Петрова, С. Илиев. Спасителни археологически проучвания на обект от късната праистория, бронзовата и желязната епоха в м. Белене, с. Орлово, общ. Хасково. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 268 – 274.

Ников и др. 2020: К. Ников, В. Будакова, К. Велков. Спасително археологическо проучване на обект от бронзовата и желязната епоха и късната античност в м. Олудере, землище на с. Орлово, общ. Хасково. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 431 – 434.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT A BRONZE AGE AND LATE ANTIQUITY SITE IN THE VICINITY OF THE VILLAGE OF ORLOVO, HASKOVO REGION

Velina Budakova, Milena Raycheva, Krassimir Nikov

Summary

The archaeological site A13 South was located on a northern slope, densely overgrown with trees and shrubs, not far from the right bank of Harmanliiska River. North and south of it, sites A 13 and 44 and were excavated during the archaeological field campaign in 2019.

Remains from the Bronze Age and Late Antiquity were registered during the excavations in 2020.

A layer with ceramic fragments from the Middle Bronze Age was traced in the southern part of the site (fig. 1). However, no distinguishable archaeological structures were discovered.

In the central and southern parts of the site, several storage or household pits were found. The ones in the southeast-

ern periphery contain *dolium* fragments and a few tableware pieces. They were in deposits with relatively large stones with traces of burning. Some of the stones were cut, carved or smoothed – in particular fragments of millstones and a roughly shaped base for a pillar (figs. 2, 3). The coins and ceramics date this period of habitation to the end of the 3rd – 5th c. AD.

Probably the remains of both the Bronze Age and Late Antiquity could be considered as related to the A13 site located in the immediate vicinity.

Velina Budakova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, velina_budakova@abv.bg
Milena Raycheva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, milenaraycheva@gmail.com
Krassimir Nikov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, k_nikov29@yahoo.com

№ 12. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ БРОНЗОВАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. РАЛИЦА, ОБЩ. ТЪРГОВИЩЕ

Алексей Гоцев, Виолета Милчева

Археологическият обект е открит по време на наблюдения, свързани с изграждането на „Газопроводно отклонение „Търговище" – DN 250, PN 5,4 MPa", вариант 1 (западен), от екип с ръководител д-р Стефан Иванов – ИМ Търговище. Локализиран е от км 11,360 до км 11,445 по трасето на газопровода, с ширина на сервитута 10 м, с приблизителна ориентация С – Ю.

Първоначалната информация е, че се касае за обект от късножелязната епоха. Изработен е картон и обектът е включен в АИС-АКБ (Регистрационна карта № 10007614).

Археологическите проучвания са проведени през месеците юли – август 2020 г. в рамките на 22 работни дни. Ръководител на проучванията е доц. д-р Алексей Гоцев, НАИМ – БАН, зам.-ръководител – Виолета Милчева, СУ „Св. Климент Охридски", с участието на д-р Димитър Байраков – ИМ Велинград, и Иван Бабаджанов – РИМ Шумен.

Обектът е разположен на 1,5 км северно от с. Давидово, в землището на с. Ралица, обл. Търговище. Местността е равнинна, с лек наклон на североизток. Дължината на обекта, регистрирана по време на наблюденията, е 85 м. С цел по-точната локализация на археологическата ситуация са заложени два репера – в северната и южната част на обекта, извън компрометираната зона, с точно заснети геодезически координати. Денивелацията между тях е 1,67 м, а разстоянието 55 м. При строителните работи е отнет пласт с дебелина 0,30 – 0,40 м, като се оформя разкрита площ с дължина 85 м и широчина 8 м. Границите ѝ са: на изток – изхвърлена пръст при строителни работи, на запад – черен път,

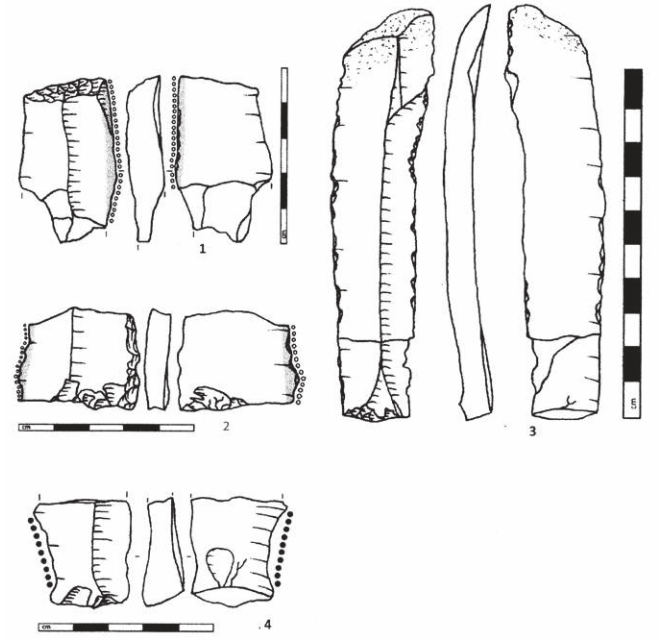
Обр. 1. Обект при с. Ралица. Общ поглед

Fig. 1. Site near the village of Ralitsa. Panoramic view

Обр. 2. Структури в кв. 10 и кв. 15

Fig. 2. Structures in sq. 10 and 15

Обр. 3. Кремъчни сечива от обекта

Fig. 3. Flint tools from the site

свързан със строителството и подготвените за полагане тръби на газопровода. На обекта са заложени 16 сондажа с широчина 1 м, разположени перпендикулярно на трасето на газопровода (обр. 1). Целта е да се установи характерът на културните напластявания и да се регистрират археологически ситуации.

По време на проучванията е установено наличието на три пласта, които се проследяват във всички сондажи: горен пласт – чернозем, който частично е отнет при строителните работи, тъмносиво-кафява твърда пръст. Втори пласт – по-светла кафеникава глинеста хомогенна пръст. Спорадично се откриват малки размити въгленчета, дребни късове мазилки, без археологически контекст. Най-долният пласт е светлосива белезникава, хомогенна пръст без археологически материали – стерил.

Сондажните проучвания показват, че следите от човешка дейност са концентрирани в северната част на обекта, където е разгърната план-квадратна мрежа с размери 5 × 5 м, като номерата на квадратите са обозначени от северозападния им ъгъл и отстоянието от северния репер – кв. 10, кв. 15, кв. 20 и т.н.

В квадрат 10 са регистрирани са две археологически структури. Структура 1 е разположена в източната част на квадрата, с неправилна форма и размери 1,60 × 1,40 м. При проучването на структурата в дълбочина е оставен контролен профил, като са отнемани пластове с дебелина 0,05 м. В горните нива запълнителят е примесен с парчета мазилки. След трети механичен пласт се наблюдава рязко намаляване на количеството на мазилките. По-долните пластове са с различен цвят и плътност, но без археологически материали. Характеристиките на късовете глинени замазки, разкрити при проучването на структурата, показват, че вероятно се касае за глинено огнище, силно пострадало при строителните дейности, без изявен археологически контекст. Друга възможност е структурата да се разглежда и като много плитка яма с неустановени функции (обр. 2).

Структура 2 е разположена в западната част на квадрат 10, до контролния профил. По цялата му дължина се регистрират късове мазилки със средни до големи размери и отделни керамични фрагменти, работени на ръка, с множество примеси в тестото. По всяка вероятност структурата се развива в западна посока, като излиза извън границите на проучваното трасе, и е с размери 3,60 × 0,80 м по оста С – Ю. След отнемането на първото ниво с деструкции и внимателно престъргване на терена се наблюдава рязко намаляване на археологическите материали в дълбочина. Направен е стратиграфски профил по оста С – Ю, като за целта е заложена траншея с широчина от 1 м (обр. 2).

В централната част на квадрат 15 е регистрирано овално петно по-тъмна пръст с размери 1,7 × 1,5 м. По повърхността му личат изолирани дребни късове замазка и въглени. Проучена е западната половина на петното, като е оставен централен профил с цел проследяване на културните напластявания в дълбочина. При проучването е установено, че в дълбочина няма археологически материали и е достигнат стерил на 0,10 м от нивото на засичане на петното.

По време на проучванията е намерена част от съвременна златна обеца и няколко кремъчни сечива (обр. 3). Разкритата по време на проучванията керамика е в незначително количество, повечето нехарактерни фрагменти от глинени съдове работени на ръка, без украса. Всички находки са открити без изявен археологически контекст или културен пласт.

Направените археологически проучвания на обекта в землището на с. Ралица показват, че газопроводът по всяка вероятност е засегнал периферията на селище. Оскъдните археологически материали не позволяват точна датировка на този паметник. По някои особености на керамиката може да се приеме, че селището се отнася към средната бронзова епоха. Бъдещите проучвания и анализи на кремъчните сечива може да прецизират предложената датировка.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A SITE FROM THE BRONZE AGE NEAR THE VILLAGE OF RALITSA, TARGOVISHTE MUNICIPALITY

Alexey Gotsev, Violeta Milcheva

Summary

The site is located in a flat area slightly sloping to the NE, near the village of Ralitsa, Targovishte municipality. Trench investigations revealed traces of human activity mainly in the northern part of the site, where the grid-square method was applied (fig. 1).

Two archaeological structures were registered in sq. 10. The first is located in the eastern part of the square, with an irregular shape and dimensions of 1.60 × 1.40 m. In the upper levels, the soil is mixed with pieces of plaster. After the third mechanical layer, there is a sharp decrease in the amount of plaster. The characteristics of the pieces of clay plasters show that it is probably a clay hearth, badly damaged, without an archaeological context (fig. 2).

The second structure is located in the western part of sq. 10. Along its entire length, there are pieces of plaster of medium size and isolated ceramic fragments, from coarse hand-made vessels. In all probability, the structure develops to the W and measures 3.60 × 0.80 m along the N – S axis.

In the central part of sq. 15 an oval spot of darker soil is registered. The investigations did not uncover any archaeological materials and the sterile soil was reached at 0.10 m from the level of detection.

Several flint tools were found during the excavations (fig. 3). The discovered pottery is in small numbers: non-diagnostic fragments without a clear archaeological context.

Archaeological excavations at the site near the village of Ralitsa indicate that the pipeline most likely affected the periphery of a settlement from the Middle Bronze Age.

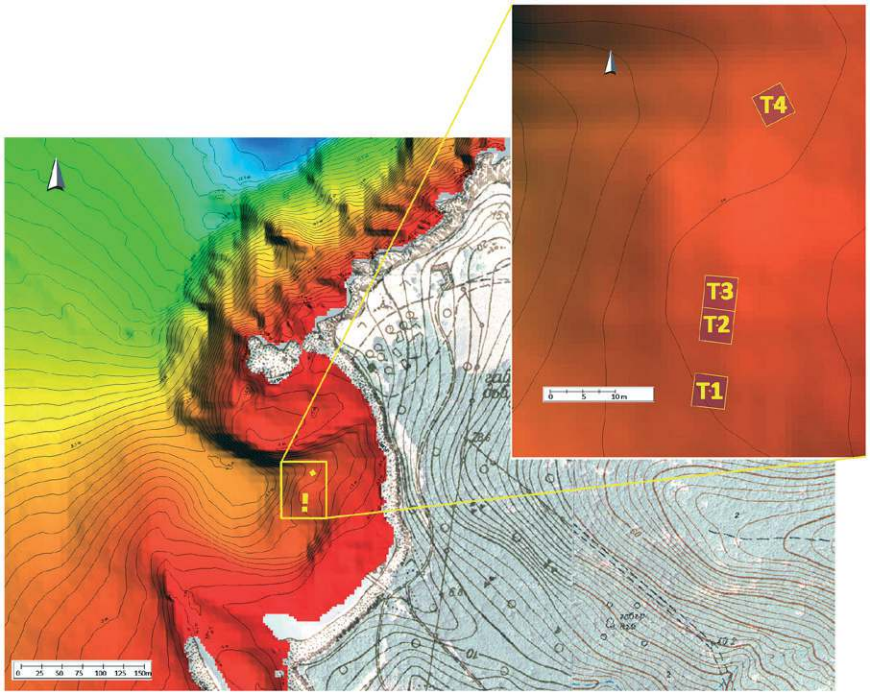
Aleksey Gotsev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, alexaim@abv.bg
Violeta Milcheva, Sofia University "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, violetamilcheva@mail.bg

---

№ 13. ПОДВОДНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ЗАЛИВА ПРЕД УСТИЕТО НА Р. РОПОТАМО

Калин Димитров, Павел Георгиев, Найден Прахов, Мария Гюрова, Надежда Карастоянова

Археологическият обект в акваторията пред устието на р. Ропотамо е открит през 1976 г., когато при опит за удълбочаване на мястото са извадени материали от Късната античност и Средновековието. В периода 1982 – 1989 г. Морско общество – Бургас провежда археологически експедиции под ръ-

Обр. 1. Местоположение на сектори T1, T2-T3, T4

Fig. 1. Location of the sectors T1, T2 – T3, T4

ководството на проф. Карайотов. През 1989 г. са открити и праисторически материали, интерпретирани като останки от потопено праисторическо селище от ранната бронзова епоха (Mincev 1983; Карайотов 2012).

През 2017 г. подводните археологически изследвания бяха подновени, като до 2020 г. са извършени разкопки в три сектора с четири планквадрата: T1, T2 – T3 и T4 (обр. 1). През 2019 г. е приключено разкопаването на сектора T2 – T3 (Димитров и др. 2020), а през 2020 г. – на кв. T4.

В квадрати T1 – T3 е констатирано, че от днешното морско дъно на дълбочина ок. –3,2/3,5 м до –4,4/4,5 м (Пластове I – III) се откриват многобройни и добре запазени археологически материали, маркиращи използването на залива като пристанище. Тези пластове залягат върху стерилен морски пласт (Пласт IV от –4,4/4,5 м до –4,9/5,0 м), който има характер на културен хиатус. Под него (Пласт V от –5,0/5,1 м) се откриват материали от РБЕ: фрагменти керамика, отделни по-добре запазени съдове, парчета опалена мазилка, дървени колове *in situ*. Материалите лежат в пласт от морски седименти. На –5,6/5,7 м е проследен пласт с дебелина около 0,10 м от литифициран морски пясък (Пласт VI), който се подстила от стерилен плътен пласт от ситен бял пясък, вероятно отложен в сухоземна среда. Пясъчният пласт (Пласт VII) е проследен до –7,9 м, без да бъде изчерпан, и в него не са открити археологически материали. Материалите от РБЕ лежат само в пласта от –5,0 м/5,1 м до –5,6/5,7 м, като единствено някои дървени колове преминават през Пласт VI и достигат Пласт VII на максимална дълбочина ок. –6,15 м (Димитров и др. 2019; Вагалински и др. 2018).

През 2019 г. беше заложен пл.-кв. T4, лежащ на 25 м СИ от сектора T2 – T3 (обр. 1). Бяха проучени горните стратиграфски нива с пристанищна акумулация, културният хиатус под тях (Пластове I – IV от T2 – T3) и 0,35 – 0,40 м от пласта от РБЕ, до дълбочина –4,7/– 4,8 м от морската повърхност. Общо през 2019 г. и 2020 г. са проучени около 3,3/3,5 м напластявания: от –3,4 м (морското дъно) до –6,7/6,9 м (обр. 2). След приключване на работата в изкопа на T4 бяха погребани обработен масов материал и части от дървени колове, от които са взети проби. Те са етикетирани, опаковани, завити с геотекстил и затиснати с чували с пясък. Отгоре е насипан пясък.

Разкопаването през 2020 г. се извърши на механични пластове от ок. 0,10 м. При приключване на всеки механичен пласт се извършваше пълно фотограметрично, фотографско и видео заснемане. При нужда се извършваше и междинно документиране на структури. План-квадратът е позициониран пространствено чрез заснемане с GNSS DGPS приемник с RTK корекция.

Изцяло беше изчерпан пластът от РБЕ, достигащ –5,2 м, след което беше извършен и стратиграфски сондаж в центъра на проучваната площ. Сондажът е с ориентация СИ – ЮЗ (успоредно на страните на T4) и размери 1,5 × 0,5 м. Сондажът започва от –5,7/6,0 м и достига до – 6,7/6,9 м.

Стратиграфски наблюдения през 2020 г. Установи се, че пластът от РБЕ продължава до дълбочина –5,2/5,5 м. Състои се от морски седименти (миди, камъни, стриди, пясък и др.), сред които има отделни материали от РБЕ. В дълбочина археологическите материали намаляват и са силно фрагментирани. В сравнение с горната част на РБЕ пласт, проучена през 2019 г., фрагментите мазилка са много малко, почти липсват кремъчни артефакти и керамика.

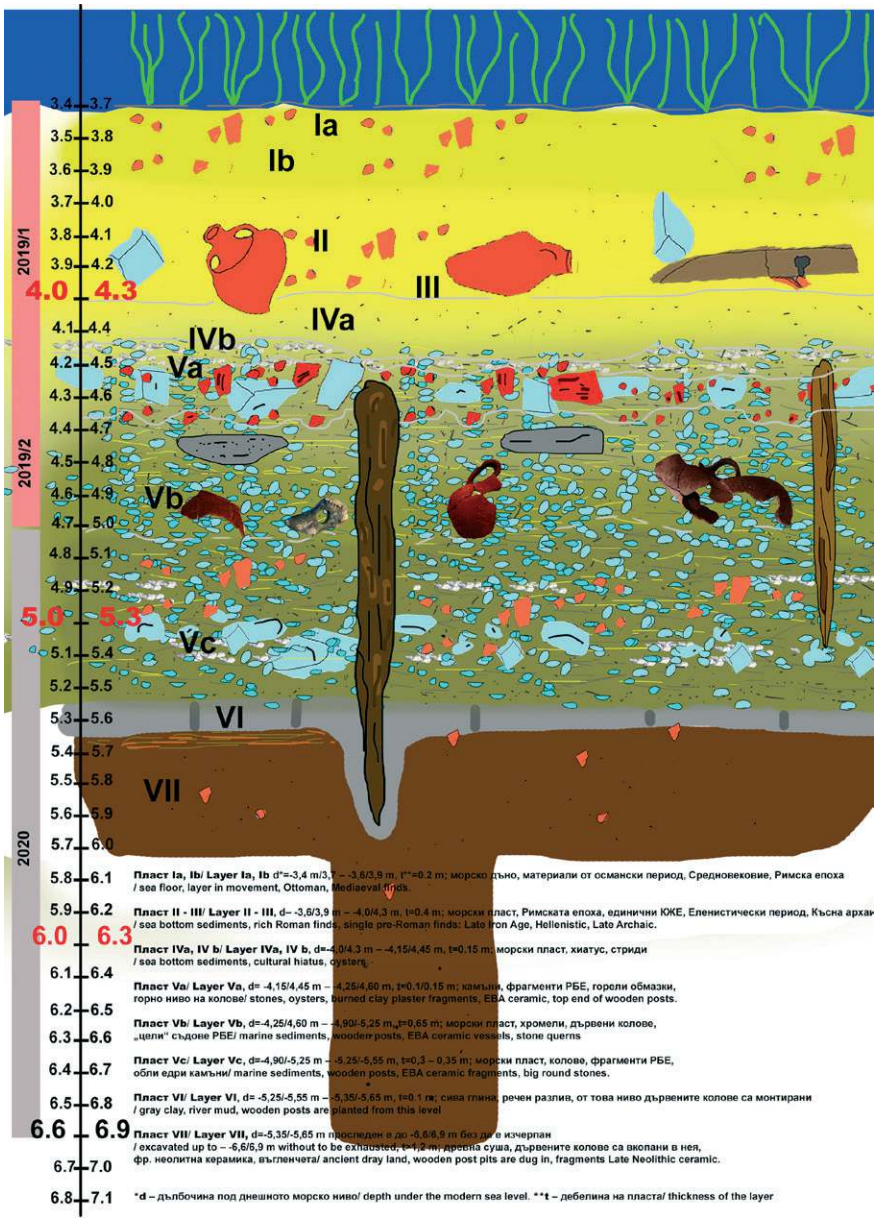
Пластът от РБЕ се подстила (на –5,25 м/5,55 м) от равен слой сива мазна хомогенна глина с дебелина 0,8 – 0,10 м. Този слой не съдържа морски седименти и има характер на тинест речен нанос, оста-

нал след оттегляне на река. В тинестия слой бяха разкрити многобройни малки дупки – биотурбации, които могат да се проследят до –5.35 м под сивата глина. В сивия слой има дребни „стрити“ фрагменти от черупки.

Тинестият слой лежи върху твърда песъклива кафяво-жълта пръст. При разкопаване в дълбочина от –5,35 до –5,40 м се проследиха отделни по-песъкливи прослойки в кафявата пръст, оформящи лещовидни петна с размер около 0,5 × 0,5 м.

От дълбочина –5,5 м проучваният пласт е хомогенен, от плътна глинеста пръст с отделни камъчета и дребни органични изтлели материали, без морски седименти, миди или други материали. Отбелязаните по-горе камъни от този пласт са ръбести и съвсем различни от огладените, които се срещат в пластовете над сивата тиня. Без съмнение кафяво-жълтата пръст е сухоземна почва от древен бряг, които е залят при покачване нивото на морето (обр. 2 – 3).

По-големите и стабилни колове от Т4 са забити вертикално през сивата глина в песъкливата кафяво-жълта пръст, до –5,7/5,9 м. Добре се проследява, че монтажът им е извършен чрез изкопаване на дупка за кол (с малко по-голям диаметър от този на кола). Вкопаването започва от нивото на сивата глина, поради което в дупките няма морски седименти, а единствено сива мазна глина. Те изглеждат съзнателно запълнени и трамбовани с нея. Самата сива глина е лепкава и достатъчно твърда, за да осигури стабилност на коловете.

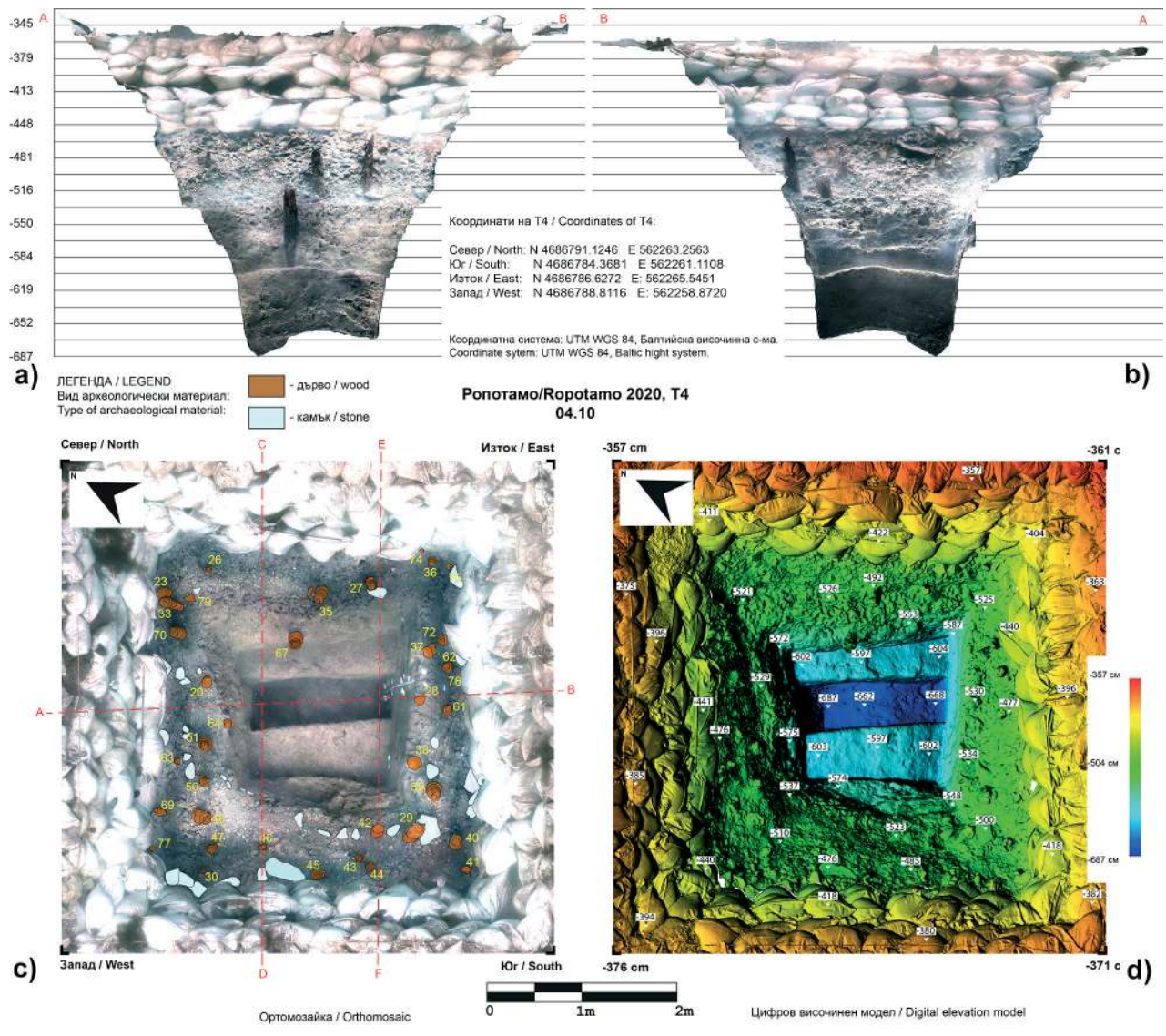
Обр. 2. Схематична стратиграфия на пл.-кв. Т4

Fig. 2. Schematic presentation of the stratigraphy in T4

Някои от по-малките колове са изцяло в морския пласт (РБЕ пласт) над сивата глина и най-вероятно са поправки след първоначалното изграждане на сградите и след натрупване на (част от) морските седименти.

На дълбочина от –5,3/5,6 м до –5,8/6,1 м бяха открити десетина фрагмента керамика на ръка с добре запазена повърхност (за разлика от тези от пластовете над сивата тиня), както и малка жълта кремъчна пластина. Цветът ѝ вероятно може да се обясни с факта, че тя не е била в морска (водна) тинеста среда и съответно е запазила първоначалния си вид. Сред споменатите фрагменти четири могат да се отнесат към късния неолит (обр. 4). Тази датировка е основана на паралели от обекта *Aşağı Pınar 3* край Къркларели в турска Тракия (Parzinger 2005, 63, 69, 149, 229). В периодизацията на неолита в Тракия това означава Карановo III/IV или началото на Карановo IV.

Проучването приключи със сондаж в пласта от сухоземна пръст, като беше достигната дълбочина –6,7/ 6,9 м. При този сондаж не са открити други археологически артефакти, поради което

Обр. 3. Заснемане и височинен модел на пл. кв. T4, финален етап на проучване: a) СИ профил; b) СЗ профил; c) Ортомозайка; d) Височинен модел

Fig. 3. Orthomosaics and elevation model of T4 at the end of the investigations: a) NE profile; b) NW profile; c) Orthomosaic; d) Digital elevation model

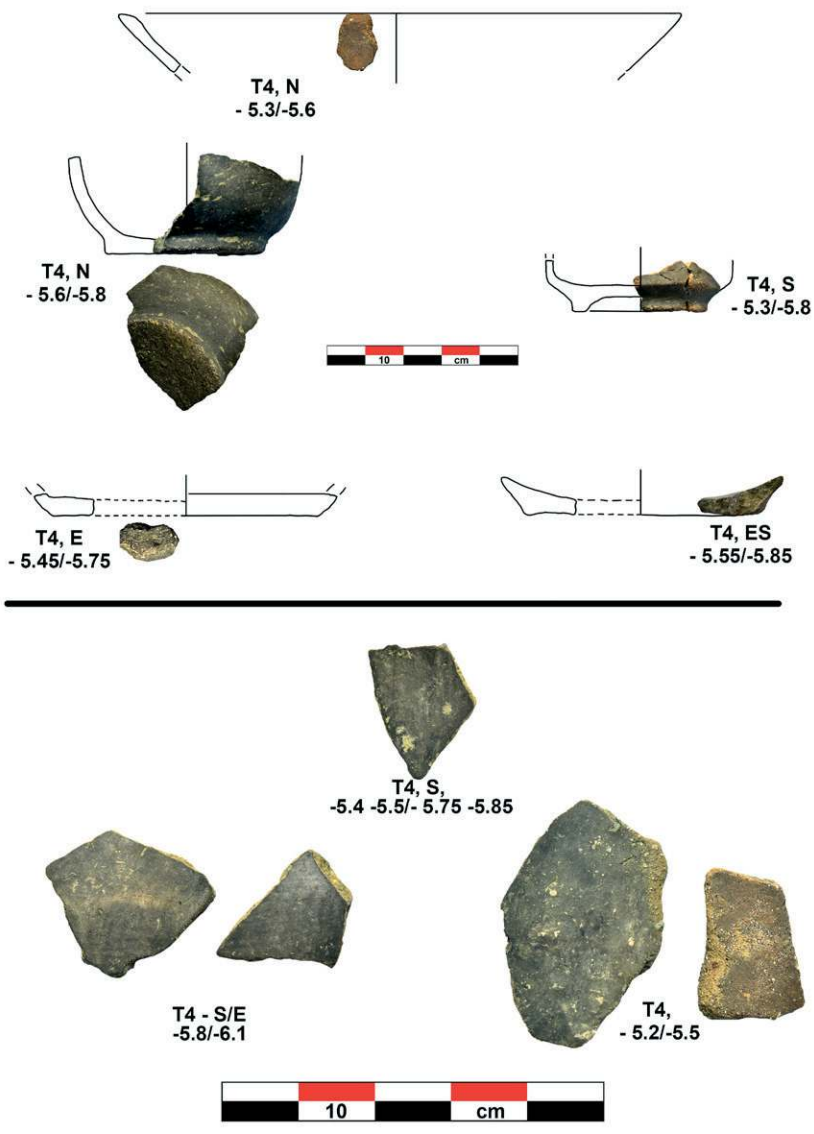
късноеолитната керамика следва да се свърже със селище, което е извън проучваната досега площ, вероятно съществувало изцяло на сушата.

Заключение относно проучването на T4. Налице са данни да се твърди, че участъкът от селището от РБЕ в T4 е изграден на сушата, на нивото на сивата тиня. Тази сива глина на –5,2/5,6 м маркира ниво, малко по-високо от това на морето при изграждане на селището, и вероятно е отложена при разлив на реката (Ропотамо?) или се е натрупал в плитка крайбрежна лагуна. Следва да се отбележи, че тези наблюдения са в синхрон с направените през 2019 г., когато въз основа на проучването на T2 – T3 беше предложено, че нивото на морето по-време на РБЕ селище е на –5,7 м по-ниско от днешното.

Конструкцията на сградите в T4 според наличните данни е наколна с платформи от необработени кръгли и цепени дървени колове и хоризонтални греди. Последните са регистрирани като единични силно ерозирали фрагменти и по отпечатъци по горели обмазки. Отделни фрагменти опалени обмазки свидетелстват, че върху платформите е имало термични съоръжения и други глинобитни съоръжения. Двата хромела, открити на дълбочина –4,4/4,7 м, и голяма част от керамичните находки лежат върху и сред фрагментите от платформи, поради което може да се предположи, че са се намирали върху тях. Има данни за пожар(и): силно и неравномерно опалени обмазки, парчета обгоряло дърво.

По време на съществуването на селището крайречният участък, върху който то е изградено, е залят от морето и пространството между коловете и под платформите е затлачено от морски нанос.

Наносът е отложен сравнително спокойно в неприбойна зона. При това затлачване в морския нанос попадат отделни археологически материали от РБЕ. Явно наносът е в постоянно движение, макар и не бурно, защото керамиката от РБЕ е със силно ерозирала повърхност, но пък има отделни сравнително големи фрагменти от съдове, за които може да се приеме, че се откриват *in situ*. При разрушаването на селището върху морския нанос пропадат и се натрупват останките от платформите и сградите, маркирани от ниво с обмазки, каменни хромели, оръдия, керамика (регистрирани в план през 2019 г. и констатирани и в профилите на сондажа през 2020 г.). Този пласт с най-богати материали от РБЕ лежи на дълбочина между –4,4/4,7 м и –4,8/5,1 м. Върху него лежи компактен пласт стриди (по-тънък в Т4 и по-дебел в Т2 – Т3), който маркира период на тих, плитък и топъл морски залив, съществувал след края на селището от РБЕ.

Обр. 4. Фрагменти късноенеолитна керамика от Пласт VII

Fig. 4. Late Neolithic pottery fragments from Layer VII

През 2020 г. в района на проучване е регистрирано и селище от късния неолит. Засега то е идентифицирано с няколко фрагмента керамика, открити в сухоземния пласт под сивата глина. Това селище вероятно е лежало изцяло на сушата и следва да се търси на север (към брега) спрямо проучваните досега участъци Т1, Т2 – Т3 и Т4.

Литература

Вагалински и др. 2018: Л. Вагалински, Д. Адамс, К. Димитров, К. Бъчваров, Р. Пачеко-Руиз, В. Драганов, П. Георгиев, Д. Гърбов, Й. Рьомби, Ф. Педроти, Н. Прахов, З. Георгиева, П. Георгиев. Подводни археологически разкопки в акваторията пред устието на р. Ропотамо. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 720 – 723.

Димитров и др. 2020: К. Димитров, Д. Адамс, Й. Рьомби, К. Бъчваров, П. Георгиев, В. Драганов. Подводни археологически разкопки (ранна бронзова епоха, Античност, османски период) в залива пред устието на река Ропотамо, обл. Бургас. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 369 – 376.

Димитров и др. 2019: К. Димитров, В. Драганов, Н. Прахов, Д. Адамс, Й. Рьомби, Д. Гърбов, Р. Пачеко-Руиз, Ф. Педроти, З. Георгиева. Подводни археологически разкопки в залива пред устието на река Ропотамо. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 743 – 746.

Карайотов 2012: И. Карайотов. Херсонесос – Ориоспотамо – Падама – пристанище пред устието на Ропотамо. – Морски вестник, ноември 2012 г.

Minchev 1983: A. Minchev. The late Roman fine ware imports to the Western Black Sea coast. – In: A. G. Poulter (ed.). Ancient Bulgaria II. Nottingham, 1983, 194 – 201.

Parzinger, Schwarzberg 2005: H. Parzinger, H. Schwarzberg (eds.) Aşağı Pınar II. Die mittel- und spätneolithische Keramik, Studien im Thrakien-Marmara Raum, Band 2 (Archäologie in Eurasien 18). Mainz, 2005.

UNDERWATER ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN THE BAY IN FRONT OF THE MOUTH OF THE ROPOTAMO RIVER

Kalin Dimitrov, Pavel Georgiev, Nayden Prahov, Maria Gurova, Nadezhda Karastoyanova

Summary

The main task in the 2020 was to complete the excavation of the EBA layer in grid-square T4 (fig. 1). The EBA layer was investigated at a depth from –4.2/4.5 m to –5.2/5.5 m from the sea surface and consists of marine sediments with EBA archaeological materials. Under the EBA strata, there is a flat layer of homogeneous gray clay, about 0.8 – 0.10 m thick. This sterile sediment is deposited on top of hard sandy brown-yellow soil, which has the character of ancient dry land (figs. 2-3).

The section of the EBA settlement excavated in grid-square T4 was built on dry land, at the level of the gray mud, –5.2/5.6 m below the present-day sea surface. The buildings in T4 are pile dwellings with habitation platforms. Stratigraphic observations show that the settlement was flooded by the sea during its existence, and the space between the piles was relatively quickly blocked by sea sediment. During the subsequent destruction of the platforms, they collapsed and formed a level with abundant EBA archaeological materials at a depth from –4.4/4.7 m to –4.8/5.1 m. In 2020, for the first time in the Black Sea, at a depth between –5.3/5.6 m and –5.8/6.1 m, materials from the Late Neolithic were discovered. They are dated to Aşağı Pınar 3, Karanovo III/IV or the beginning of Karanovo IV (fig. 4). Probably the Neolithic finds originate from a settlement that was entirely on dry land and should be sought to the north (towards the coast) from grid-squares T1, T2 – T3 and T4.

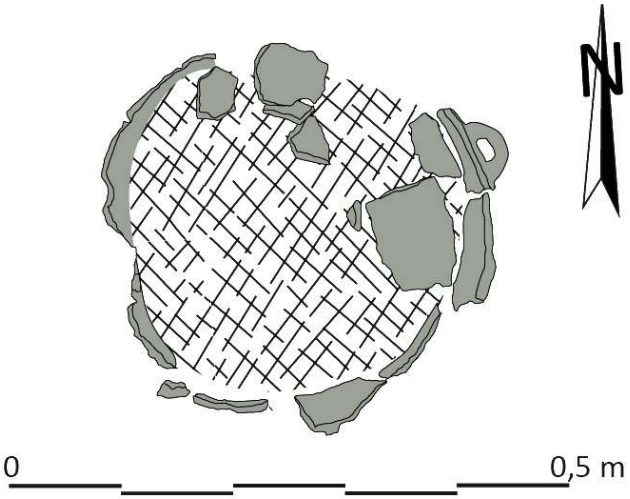
Kalin Dimitrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, kalin.d@abv.bg
Pavel Georgiev, Centre for Underwater Archaeology, 1 Apollonia Str., 8130 Sozopol, pavel_g@gbg.bg
Nayden Prahov, Centre for Underwater Archaeology, 1 Apollonia Str., 8130 Sozopol, naydenprahov@yahoo.com
Maria Gurova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, gurova.maria@gmail.com
Nadezhda Karastoyanova, National Museum of Natural History – Bulgarian Academy of Sciences, 1 Tsar Osvoboditel Blvd., 1000 Sofia, n_karastoyanova@nmnhs.com

КЪСНА БРОНЗОВА И РАННА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХИ

№ 14. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА НЕКРОПОЛ ОТ II ХИЛ. ПР. ХР. ДО С. БАЛЕЙ (СЕВЕРОЗАПАДНА БЪЛГАРИЯ)

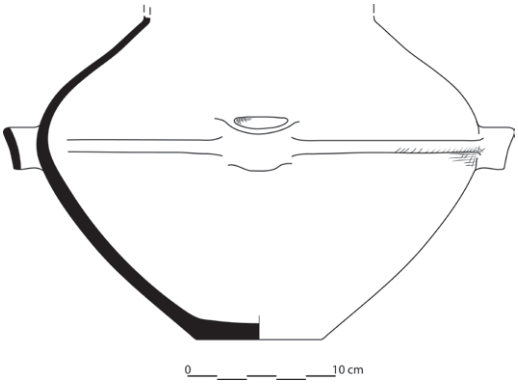
Таня Христова, Георги Иванов, Стефан Александров

Археологическите разкопки на некропола през 2020 г. бяха финансирани от Министерство на културата по договор с НАИМ – БАН. В рамките на некропола, на площ от 287,5 м^2, бяха проучени 15 гробни структури от средната (СБЕ) и късната (КБЕ) бронзова епохи; 14 в източната част на некропола и една – в западната. Две структури – № 126 и 132 (обр. 1-2), датират в СБЕ. Запазени бяха само долните части на амфорите, използвани за урни. И двете представляват единични гробове с трупо-

Обр. 1. Гробна структура 132. Разрушена е горна част на урната от земеделската обработка на почвата

Fig. 1. Grave feature 132. The upper part of the urn is damaged by later anthropogenic activities

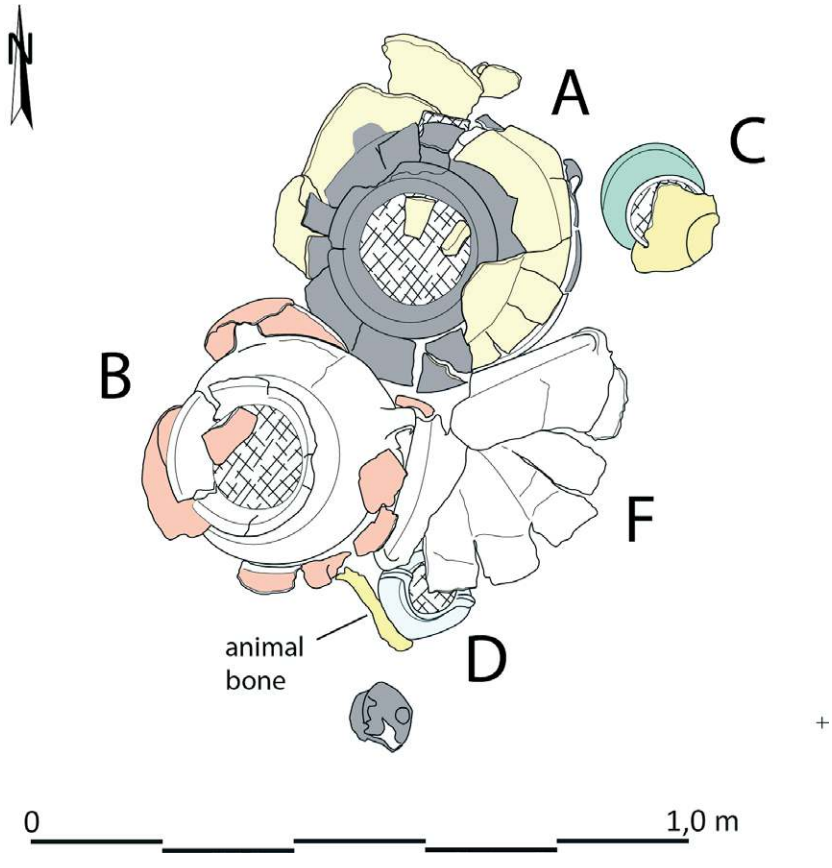
Обр. 2. Графична реконструкция на урната от структура 132

Fig. 2. Graphic reconstruction of the funerary urn from feature 132

изгаряне, разрушени от по-късна антропогенна дейност.

Пет от проучените 13 структури от КБЕ – № 118, 119, 124, 125 и 129, също бяха сериозно нарушени. В първите четири структури бяха открити фрагменти от амфори, купи и други съдове, както и разпръснати горели човешки кости[1]. От структура 129 бяха запазени само долната част на амфора и глинена тежест.

Останалите осем стуктури от КБЕ бяха добре запазени. Всички те са разположени в западната част на проучваната площ. Две от тях – № 127 и 130, са единични гробове с трупоизгаряне, при които част от горелите кости са поставяни в сферична амфора-урна, покрита с купа или части от дъна на амфори. Три структури – № 121, 122 и 131, са гробове с по две сферични амфори-урни, покрити с купи-капаци. В две от урните от структури № 121 и 122 са поставени останки от два индивида. Гробен инвентар е открит при структура № 131 – чашка с една дръжка. Две структури – № 123 (обр. 3) и 128, са гробове с по три урни – две

Обр. 3. Гробна структура 123. Два големи съда-урни, покрити с купи (A – B), и един малък съд-урна, покрит част от съд (C), съхраняващи останките от два израстнали индивида и две деца

Fig. 3. Grave feature 123. Two large funerary urns, covered with bowls (A – B) and a small urn, covered with a part of a vessel (C), containing the remains from two adults and two infants

[1] Антрополгически анализ – гл.ас. д-р Надежда Атанасова (ИЕМПАМ – БАН).

Обр. 4.1. Разкриване на гробните дарове в струкрура 123: три малки съдчета около урните и един орнитоморфен съд в урна 123А; 2. Разкриване на бронзова висулка за коса в урна 123В

Fig. 4.1. Uncovering the grave inventory in feature 123: three small cups near the urns and an ornithomorphic vessel in urn 123; A. 2. Uncovering the bronze hair ring in urn 123B

Обр. 5. Гробните дарове, открити в структура 123: 1. бронзова висулка за коса; 2. костна игла; 3. орнитоморфен съд, положен в урна 123А; 4 – 6. малки съдчета с две дръжки и инкрустирана украса, открити в структура 123

Fig. 5. Grave inventory, found in feature 123: 1. Bronze hair ring; 2. Bone pin; 3. Ornithomorphic vessel, found in the urn 123A; 4 – 6. Small two handle cups with encrusted decoration (kantharoi), found in the feature 123

сферични амфори и половин двоен съд, покрити с капаци: купи при амфорите и части от дъна при двойните съдове. И в двете структури в амфорите са поставяни останки от израснали индивиди. В двойния съд от структруа № 123 са поставени костни останки от две деца, докато в този от структура № 128 не бяха открити човешки костни останки. Гробен инвентар беше открит и в двете структури. Под амфорите-урни в структура № 123 са поставени три кантароса (обр. 4.1; 5.4 – 6), в урна 123А – орнитоморфен съд с капаче и костна игла (обр. 5.2 – 3), в урна 123В – две бронзови висулки за коса (обр. 4.2; 5.1). Две лошо запазени бронзови висулки за коса бяха открити и в урна 128В.

Структура 120 представлява гроб с пет урни, разположени в пространство, оформящо правоъгълник – четири сферични амфори с високо гърло, покрити с купи с инкрустирана украса, разположени в ъглите, и амфорка с късо гърло, покрита с купа без украса – в средата на правоъгълника. В урните бяха поставени кремирани кости от четири възрастни индивида и две деца. Гробен инвентар беше открит само в урна 120С – част от бронзова висулка за коса.

Направен е AMS радиокарбонен анализ на животинските кости от структури № 120, 121 и 131. Абсолютните дати попадат в XIV – средата на XIII в. пр. Хр.

Археологическите разкопки през 2020 г. показаха, че некрополът се развива в югозападна посока от основно проучваните площи в бившия селскостопански двор (определени като сектор Изток). Откриването на гробна структура № 122 потвърди предположението за значително по-голямата площ на некропола, която обхваща над 4000 м^2 с размери минимум 115 м (в посока ЮЗ – СИ) и поне 40 м (в посока ЮИ – СЗ). Потвърдиха се и наблюденията от предишните кампании относно пространствената организация на некропола с доминирането на биконични урни, украсени с канелюри, в източната част и на сферични амфори с инкрустирана украса в западната част. Тази организация най-вероятно отговаря и на строителните хоризонти, документирани при разкопките на селището през 1970 – 1989 г.

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION OF THE SECOND MILLENNIUM BC NECROPOLIS AT BALEY (NORTHWEST BULGARIA)

Tanya Hristova, Georgi Ivanov, Stefan Alexandrov

Summary

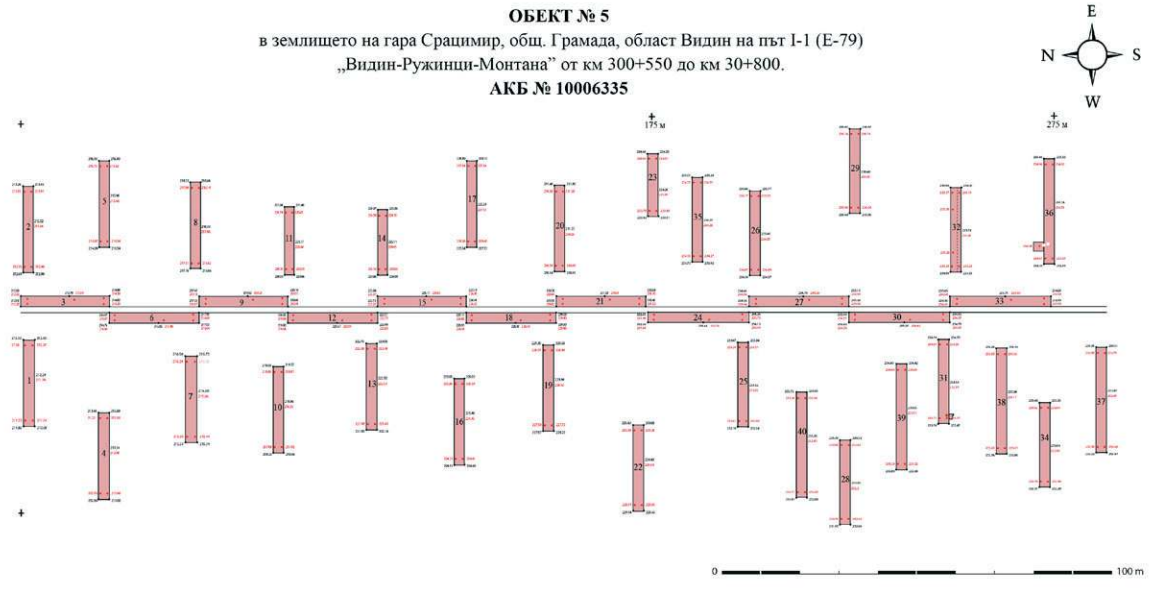
The 2020 excavations revealed 15 more features from the 2nd mill. BC: two from the Middle Bronze Age and 13 from the Late Bronze Age. The two MBA features (Nos. 126 and 132, figs. 1 – 2) were heavily damaged by later anthropogenic activities. Five LBA features (Nos. 118, 119, 124, 125 and 129) were partly destroyed as well. The remaining eight features – Nos. 120 – 123 (figs. 3 – 5), 127, 128, 130, and 131 (all in the eastern part of the investigated area) were well preserved. They revealed single, double, triple and multiple cremation graves. Globular amphorae covered with bowls, both with encrusted decoration were used as bone containers here. Grave inventory was found in quite a few features – small *kantharoi* (fig. 5.4 – 6), cup, ornithomorphic vessel (fig. 5.3), bone pin (fig. 5.2) and bronze hair-rings (fig. 5.1). The discovery of LBA grave feature No. 122 at almost 100 m to the SW of the main investigated area is an additional evidence supporting the assumption made in 2013 that the necropolis covered a surface of approximately 100 by 40 m.

Tanya Hristova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, tnaidenova@abv.bg
Georgi Ivanov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, giv@mail.bg
Stefan Alexandrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, stefanalexandrov@abv.bg

№ 15. СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА ГАРА СРАЦИМИР, ОБЩ. ГРАМАДА, ОБЛ. ВИДИН

Михаела Занева, Ивайло Крумов

Обект № 5 по трасето на път I-1 (Е-79) Видин – Ружинци – Монтана (км 300+550 до км 30+800) се намира в землището на гара Срацимир, разположен върху език със западно изложение, в м. Брестака. По предварителни данни е идентифициран като вероятно селище. Целта беше да се извърши спасително археологически проучване на обекта.

Обр. 1. Общ план на сондажите

Fig. 1. General plan of the trenches

Обр. 2. Въздушна снимка на проученият обект

Fig. 2. Aerial photograph of the investigated site

Направени бяха 40 сондажа: 16 с дължина 25 м и ширина 2,50 м; 20 с дължина 20 м и ширина 2,50 м; 2 с дължина 15 м и ширина 2,50 м; 1 с дължина 14 м и ширина 2,50 м; 1 с дължина 17,50 м и ширина 2,50 м (обр. 1). Те покриват цялата площ от сервитута, като са разположени надлъжно и напречно на терена. Проучена е площ от 2200 м² – 10 % от общата площ на обекта (обр. 2). На терен е регистрирана орница до 0,30 – 0,35 м от нивото на съвременния терен, глинест пласт и ниво стерил. Максимално достигната дълбочина на места до 1,40 м ниво на стерил.

Не са локализирани археологически структури. В дълбочина в два от сондажите, № 31 и 36, намиращи се в южната част на сервитута, се разкриха в незначителна концентрация фрагменти от битова керамика – на ръка и на колело. Тя е силно обезличена от киселинността на пръстта. Вероятната дата на керамиката на ръка е КБЕ или РЖЕ, а тази на колело е от Възраждането.

ARCHAEOLOGIAL SITE NEAR SRATSIMIR STATION, GRAMADA MUNICIPALITY, VIDIN REGION

Mihaela Zaneva, Ivaylo Krumov

Summary

Forty test trenches were made (fig. 1), covering the area of the easement and arranged longitudinally and transversely (fig. 2). An area of 2200 m² was investigated. A plough layer, a clayey layer and a sterile level were registered. In two of the trenches, fragments of pottery from the LBA or EIA and from the Bulgarian Revival period were discovered. No archaeological structures were registered.

Mihaela Zaneva, National Museum of History, 16 Vitoshko lale Str., 1618 Sofia, mvz6@abv.bg
Ivaylo Krumov, Museum of History – Belogradchik, 1 Tsolo Todorov Str., 5031 Belogradchik, krumes@abv.bg

---

№ 16. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МНОГОСЛОЕН АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТ ПРИ С. ГРАДИЩЕ, ШУМЕНСКО

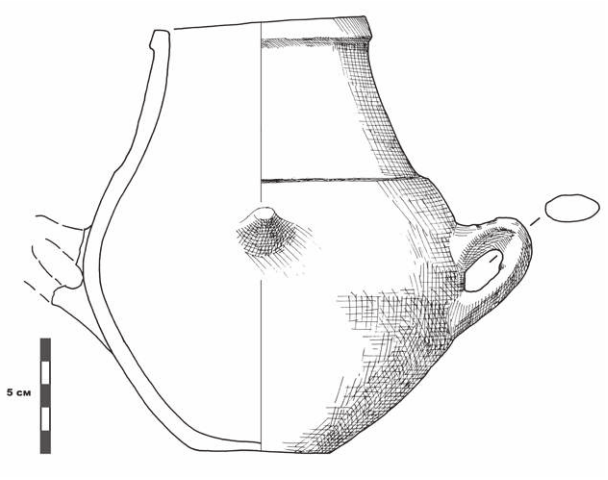
Любен Лещаков, Иван Бабаджанов, Христина Василева

Спасителните проучвания на обект 88/1 по трасето на АМ „Хемус“ бяха проведени в периода юни – август 2020 г. През този сезон се работи на площ от около 9500 м². Освен допроучването на четири жилища от миналата година (Лещаков, Бабаджанов 2020, 435), бяха проучени още 95 нови

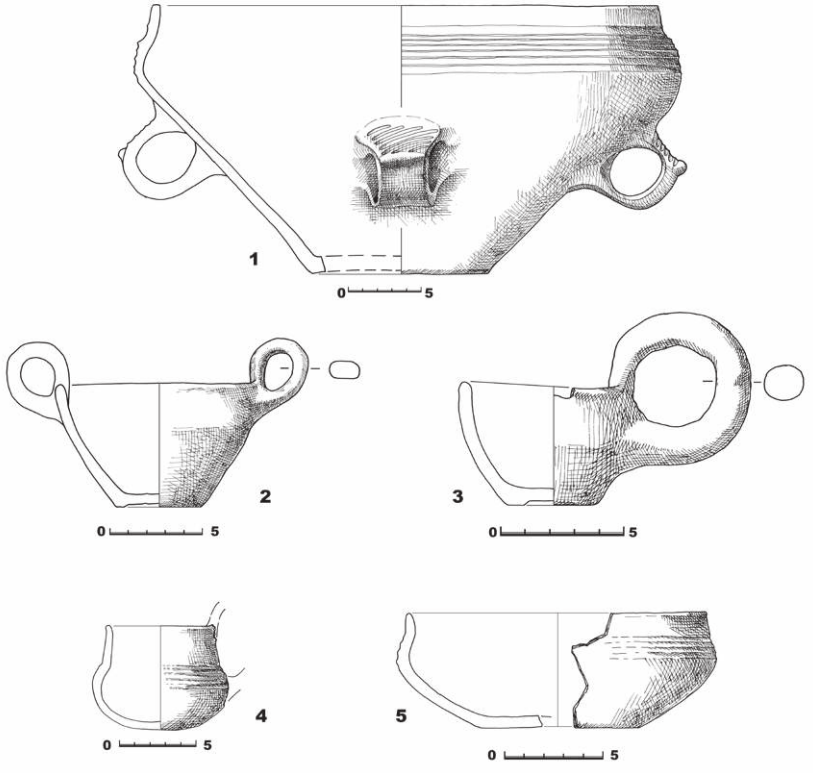
Обр. 1. Зооморфна култова масичка от стр. № 111 (яма)

Fig. 1. Zoomorphic cult table from Structure No. 111 (pit)

Обр. 2. Цял съд, намерен в стр. № 110 (яма)

Fig. 2. Intact vessel from Structure No. 110 (pit)

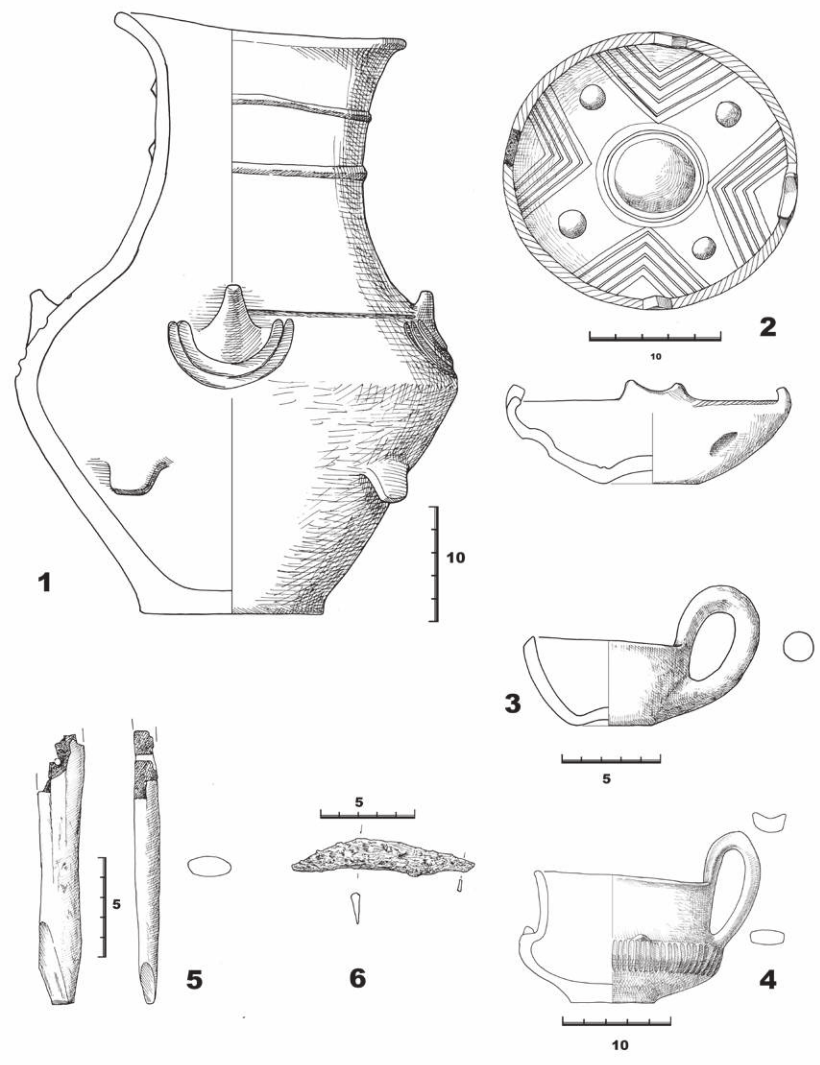

Обр. 3. Керамични форми, намерени при проучване на селището и рова: 1. от стр. № 79; 2. от стр. № 40; 3. от жил. № 8; 4 – 5. от рова

Fig. 3. Ceramic shapes discovered during the investigations of the settlement and the ditch: 1. from Structure No. 79; 2. from Structure No. 40; 3. from Dwelling No. 8; 4 – 5. from the ditch

археологически структури. Сред тях са наземни жилища, вкопани жилища, ями, ров и гробове – трупополагане и трупоизгаряния от регистрирания през 2019 г. некропол.

Ранен халколит. Ранният халколит е засвидетелстван в 12 частично запазени ями. Три от тях попадат в източната периферия на некропола, а останалите девет са в рамките на селището. Те имат цилиндрична или полусферична форма. От ниво на засичане са дълбоки около 0,50 м, а отворите им варират от около 1 до 2 м. Две от тях се регистрират до жилища от IV хил. пр. Хр., като част от

Обр. 4. Инвентар на гроб № 6: 1. урна; 2. паница, покриваща урната; 3 – 4. чаши; 5. костен инструмент, положен в урната; 6. желязно ножче

Fig. 4. Grave goods of Grave No. 6: 1. urn; 2. bowl covering the urn; 3 – 4. cups; 5. bone tool placed in the urn; 6. iron knife

материала им е разнесен сред деструкциите на жилищата. Ямите съдържат предимно фрагментирани керамични съдове, мъниста, фрагменти от култови масички и фигурки (обр. 1).

Селище от IV хил. пр. Хр. През този сезон се допроучиха жилища № 3, 5 – 8 и 10, регистрирани в предходния сезон. Разкриха се седем нови наземни постройки и две полувкопани. Наземните са с колово-плетена конструкция. В по-голямата си част са зле запазени и нарушени от по-късните етапи на обитаване. Имат правоъгълна форма и размери 11 × 6 или 6 × 4 м. Поголямата част са с ориентация по посоките на света с изключение на жилища № 2 – 3 и 8, които са ориентирани СЗ – ЮИ.

Разширяването на площта на проучване позволи прецизиране на стратиграфията на селището. Установени са три строителни хоризонта, към които принадлежат различен брой постройки.

Първият (най-горен) строителен хоризонт е представен с три структури – две постройки и огнище. Те лежат непосредствено под орницата и могат да се свържат с пласт от тъмносива, сбита почва. Второто ниво наземни постройки попада в по-ранния светло сиво-кафяв пласт. Всички те имат колово-плетова конструкция и квадратен или правоъгълен план. Стените са били измазани с глина, която се е отухлила при двукратното опожаряване на селището.

Като нов елемент, характерен за III хоризонт, може да се определи появата на жилища с овален план и вкопана под подовото ниво част (мазе). Те са вкопани в пласт светлокафява почва, под която се достига до стерилния льос. Такива са структури № 40, 42, 107/70 и 123, които имат вкопана част дълбока около 0,70 м. Трябва да се отбележи, че стените на тези жилища са изградени по същия начин, както при тези от хоризонти I и II.

Две от постройките имат вътрешни преградни стени, разделящи ги на две или три помещения. В повечето липсват термични съоръжения, с изключение на жилище № 3. Такива обаче са съоръжени на открито непосредствено до тях, какъвто е случаят с жилище № 6, 8, структури 53 и 85. От инвентара на жилищата е запазена малка част, предимно керамични съдове и хромелни камъни. Подовото ниво бе регистрирано само в две от постройките като петна трамбована глина. Ходовото ниво е маркирано от разпръснатите керамични фрагменти, животински кости, а в един случай и от две керамични тежести за стан.

Според радиокарбонните дати хоризонти II и III могат да се отнесат към периода на прехода между каменно-медната и бронзовата епоха или 3800 – 3400 г. пр. Хр., докато I стр. хоризонт все още не е датиран. Като цяло датировката на структури само по керамиката е проблематична поради смесването на фрагменти от различни периоди в горните нива на културния пласт в резултат от ри-

голването на терена. Тя е допълнително затруднена и поради установените прилики в технологично и декоративно отношение между съдовете и фрагментите от такива от преходния период и втората фаза на РЖЕ. За двата периода са характерни черната лъскава повърхност, издадените над устието дръжки и украсата от канелюри. Без съмнение изработката на детайлна типология на керемичния репертоар ще позволи прецизното хронологическо определяне на различните археологически структури. Затова датирането на селището в РЖЕ, направено в предварителното съобщение за резултатите от 2019 г., не би трябвало да се разглежда като окончателно (Лещаков, Бабаджанов 2020, 434).

Обр. 5. Гроб №3 с двете урни in situ

Fig. 5. Grave No. 3 with the two urns in situ

Късна бронзова епоха. От КБЕ са проучени осем ями, които са разпръснати по цялата площ на обекта. В някои от тях са депозирани цели съдове (обр. 2), а в други – хромелни камъни, значително количество късове отухлена глина и замазки от огнища. Ямите имат цилиндрична и трапецовидна форма. Диаметърът на отвора им възлиза на 2 м и са дълбоки около 1 м.

Ранна желязна епоха – негативни структури. Периодът е засвидетелстван в редица ями, някои от които пресичат рова, а други – някои жилища. Сред тях с особено големите си размери се отличава структура 77. Това е съвкупност от множество пресичащи се взаимно ями. Тя има неправилна форма и размери 4,60 × 4,64 м. Стените ѝ са отвесни, а дъното е неравно.

Освен в ямите, керамика от периода се намира на различни дълбочини предимно в горните слоеве на културния пласт. Една част от фрагментите произлизат от напълно или частично разрушени погребения като гробове № 8 или 10, а друга е от негативните структури, разнесена при риголването на терена.

Ранна желязна епоха – некропол. Некрополът на селището от РЖЕ е локализиран в най-западната част на обекта (Лещаков и др. 2020, 438). Повечето погребения са извършени около структура № 2 – кръгло съоръжение, изградено от средно големи и големи ломени камъни с дебелина на стената 1 м и диаметър над 10 м. Обредът е кремация. В ями с кръгла или правоъгълна форма са поставени урни, които съдържат останките на покойниците. Различими са три вида гробни съоръжения – обикновени ями, вкопани в културния пласт; ями, покрити с камъни, положени на два до три реда; градени гробни съоръжения с правоъгълна форма (обр. 5). Обикновено гробните дарове са подредени на земята до урната – чаши, кани и паници, както и редица предмети на въоръжението и бита – юзди, върхове за копия, ножове, прешлени за вретено и др. Гробовете с трупоизгаряне са 15, но е проучен и един гроб с инхумация.

Некрополът е използван дълго време, за което се съди по частичното разрушаване на някои от по-ранните съоръжения при извършване на по-късни погребения. Неговата територия частично се припокрива с тази на селището от IV хил. пр. Хр., което се доказва от общо пет погребения, разкрити между жилищата.

Ров. При спасителните разкопки бяха частично проучени и две линейни негативни структури, вкопани в западната част на обитаваната площ и с частично припокриващи се трасета. Първата структура се отличава с кафяво-сив запълнител и има естествен произход – хлътване на терена с полегати страни, използвано като ров. Дълбочина ѝ възлиза на 1,00 – 1,10 м, а ширината варира между 1,90 м в южната част, около 8 м в централния сектор и 3,15 м при северния сервитут на магистралата. В северната част на рова са документирани натрупвания от стерилна пръст, като широчината между тях възлиза на 3,15 м на нивото на вкопаване и около 2,10 м на дъното. Те показват, че дъното на съоръжението е почиствано регулярно.

Вторият ров има наситено сив запълнител. В южната си част трасето му пресича ров № 1. Про-

следява се в пет квадрата. Широчина му възлиза на 3,40 – 3,70 м, а дълбочината е от 0,80 до 1,10 м. Дъното е заоблено и има ширина ок. 1,40 м.

В сивия пласт са разкрити няколко нива с керамични фрагменти с добре запазена повърхност, някои от които украсени с канелюри. Те продължават и в северна посока. При прокопаването си ровът пресича някои по-ранни структури от КБЕ. След края на употребата му е запълнен изцяло със кафява пръст и керамични фрагменти. Трасето му засегнато от ями, които могат да се свържат с последния период на съществуване на това селище – РЖЕ.

Късна античност. Периодът на Късната античност е представен с няколко ями, две пещи и една землянка, както и с множество метални находки – фибули, ножове и монети. Според анализа на последните, тези структури и материали могат да се отнесат към IV в. сл. Хр.

Литература

Лещаков, Бабаджанов 2020: Л. Лещаков, И. Бабаджанов. Спасително проучване на обект в землището на с. Градище, общ. Шумен: Селище от ранната желязна епоха. – Археологически открития и разкопки за 2019 г. Книга I. София, 2020, 434 – 438.

Лещаков и др. 2020: Л. Лещаков, Ж. Василева, Н. Атанасова. Спасителни археологически проучвания на некропол от ранната желязна епоха в землището на с. Градище, общ. Шумен. – Археологически открития и разкопки за 2019 г. Книга I. София, 2020, 438 – 441.

RESCUE EXCAVATIONS OF A MULTILAYER SITE NEAR GRADISHTE VILLAGE, SHUMEN REGION

Lyuben Leshtakov, Ivan Babadzanov, Hristina Vasileva

Summary

The excavations were conducted from June until August 2020. We investigated 95 new archaeological features – dwellings, graves, pits and a ditch.

The settlement. It had three building levels. The buildings from the first and second level had wattle-and-daub construction and walls covered with clay. They have rectangular plan. In most cases, the hearth is situated outside the house. Some of the dwellings from the earliest, III building level were somewhat different. They are oval in plan and have a subterranean level that probably functioned as a cellar. According to the radiocarbon dating, levels II and III existed between 3800 and 3400 BC.

Pits. Numerous pits from various periods were investigated – Early Chalcolithic Period (fig. 1), Late Bronze Age (fig. 2), Early Iron Age, and Late Antiquity (4th c. AD). The earliest pits from the Chalcolithic Period are badly preserved. The pits are randomly distributed across the site and in many cases partially destroy earlier features like houses, the ditch etc.

The necropolis. In 2019, two graves were investigated. In 2020, another 13 cremations and one inhumation were discovered. According to the pottery, the graves date from the 8th – 6th c. BC. The human remains were cremated and put in urns. There are several kinds of grave pits which contain one or two urns. The inventory of the graves usually includes an urn covered with a bowl, a cup and/or a jug, various household items like knives, spindle-whorls, jewellery, and weapons – large iron spearheads.

The ditches. The ditches are located between the settlement and the necropolis. Their date is still uncertain because of the enormous amount of pottery waiting to be processed. The two ditches are oriented N – S. They run parallel but sometimes their paths overlap. Ditch No. 1 is filled with brown-grayish and No. 2 with light gray soil. Their width varies between 3 and 8 m and they are 0.80 – 1.10 m deep.

Lyuben Leshtakov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, l_leschtakow@abv.bg
Ivan Babadzanov, Regional History Museum – Shumen, 17 Slavyanski Blvd., 9700 Shumen, babadjanov77@abv.bg
Hristina Vasileva, Sofia University "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, hr.vasileva@gmail.com

№ 17. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ ОТ КЪСНАТА БРОНЗОВА ЕПОХА ПРИ С. МИЛАДИНОВЦИ, ОБЩ. ТЪРГОВИЩЕ

Дилен Дилов, Димитър Чернаков, Ирена Русева, Десислава Христова, Петя Василева

Археологическите разкопки на обект 1, Миладиновци, община Търговище, област Търговище, по проект за изграждане на обект „Газопроводно отклонение „Търговище" – DN 250, PN 5,4 MPa", вариант 1 (западен), се проведоха през периода от 01 до 29.06.2020 г., по сключен договор между НАИМ – БАН и Булгартрансгаз ЕАД. Според научния отчет за проведеното издирване на археологически обекти по сервитутната част на газопровода обектът е с географски координати E 26,491000, N 43,401197, където са открити няколко фрагмента битова керамика, изработена на ръка, и мазилки. Поради силно ограничената видимост границите на обекта са поставени приблизително. Намира се между км 0+900 и 1+176, като в рамките на сервитутната зона на бъдещия газопровод попадат приблизително 8,2 дка. Археологическият обект се намира върху склон със среден наклон към юг. Той е разположен на 400 м от източния край на с. Миладиновци.

Обр. 1. Въздушна снимка на обект 1, Миладиновци

Fig. 1. Aerial photo of Site 1, Miladinovtsi

В процеса на работата бяхме уведомени от фирмата изпълнител на проекта, че по протежение на цялата източна половина на обекта, с ширина 15 м и дължина 276 м, преминава стар действащ газопровод с прилежащ оптичен кабел. Поради тази причина беше невъзможно да се извърши геофизично проучване върху цялата площ на обекта и сондажно такова върху източната му половина. В следствие на това проучихме западната половина от сервитута с ширина 15 м и дължина 276 м. Теренното археологическо проучване беше извършено посредством залагането на 45 сондажа по цялата дължина на археологическия обект, с обща площ 610 м^2 и средна дълбочина 1 м (обр. 1). В южната част на обекта сондажите са с размери 2 × 10 м, ориентирани точно по посоките на света. Те са направени

Обр.2. Яма № 2, сондаж № 44. Горен слой на запълване

Fig. 2. Pit No. 2, Trench No. 44. Upper layer of filling

Обр. 3. Керамични фрагменти от съдове, изработени на ръка

Fig. 3. Fragments of hand-made pottery

изцяло на ръка. Разположени са шахматно, на средно разстояние 2 м един от друг. В северната част сондажите са направени посредством земекопна техника, като са с ширина 1,50 м и дължина между 4 и 10 м. В редица, ориентирана по оста север – юг и на средно разстояние 2 м един от друг, са 12 от тях. Установи се пласт от тъмнокафява до черна на цвят пръст (орница) непосредствено от съвременната повърхност. В него бяха открити археологически материали в малки количества. Той е с дебелина 0,40 – 0,80 м. На места над него е установен съвременен насип от изкопни дейности, който се наблюдава в средната част на обекта. В най-ниската част от терена орницата е с най-голяма дебелина. Под орния пласт навсякъде върху проучваната площ е достигната стерилна основа (дунавски льос).

В сондаж № 24, на границата между орницата и льоса, беше регистрирана ситуация, състояща се от неизпечени мазилки и обмазки, под които се намираха въглени. Допускаме, че става въпрос за участък с размери 0,50 × 0,30 м от запазен културен пласт с принадлежаща структура (крометирана). Открити са две ями в льоса. Първата от тях е регистрирана в сондаж № 19. Има овално напречно сечение с размери 1 × 1,10 м и дълб. 0,65 м. Запечатката на ямата е с приблизителна дебелина 0,07 м и се състои от варовикови дребни камъчета, примесени с тъмен седимент. Втората яма е регистрирана в сондаж № 44 и с размери 0,82 × 0,62 м и дълбочина 0,50 м. В запълнителите на ямите е регистрирана ниска концентрация от мазилки, въглени и животински кости (обр. 2).

В орницата масовият археологически материал се състои от фрагменти от керамични съдове. Възможно е при продължителната земеделска обработка на терена те да са разнесени от друго място. Керамиката от обекта принадлежи най-общо към две технологични групи:

1. Керамика, изработена на ръка. Открити са малко на брой фрагменти, повечето от които нехарактерни. Изпичането е ставало в комбинирана среда, повърхността е предимно груба, на цвят от жълтокафяв (керемиден) от външната страна до сив и черен от вътрешната. Украсата е релефно-пластична (релефна лента), букели, но се среща рядко. Открити са няколко фрагменти от дръжки с полусферично и триъгълно напречно сечение, както и езичести дръжки. Най-общо може да бъде отнесена към края на бронзовата епоха (обр. 3).

2. Керамика, изработена на грънчарско колело. Открити са единични фрагменти от битова керамика, някои от които са с глазура, характерни за епохата на Възраждането и съвременната епоха.

Регистрирани са и малко на брой кремъчни артефакти в орницата. Измежду керамиката са открити и мазилки и обмазки, които са изпечени и неизпечени. С оглед на ниската концентрация на археологически материали допускаме, че проучената от нас площ попада в периферията на или извън археологическия обект, намиращ се вероятно югозападно (на повърхността се забелязват повече на брой керамични фрагменти и мазилки). По всяка вероятност става въпрос за открито селище и разнесени археологически материали върху проучваната площ.

RESCUE EXCAVATIONS OF A LATE BRONZE AGE SITE NEAR MILADINOVTSI VILLAGE, TARGOVISHTE MUNICIPALITY

Dilen Dilov, Dimitar Chernakov, Irena Ruseva, Desislava Hristova, Petya Vasileva

Summary

The archaeological excavations of site No. 1, Miladinovtsi, Targovishte municipality, within the construction project for "Gas Diversion Targovishte – DN 250, PN 5.4 MPa", variant 1 (western), were carried out in June 2020. The field archaeological investigations were carried out by means of 45 trenches over the entire length of the archaeological site, with 610 m² total area of the trenches and an average depth of 1 m. Two pits were discovered in the loess, measuring 1 × 1.10 and 0.65 m deep, and 0.82 × 0.62 m, 0.50 m deep, respectively, with oval shape; they contained a low concentration of ceramics, animal bones and charcoal. The discovered pottery can be dated to the Late Bronze Age. The low concentration of archaeological materials indicated that the investigated area lies in the periphery of a site, or outside its boundaries. Probably it was an open settlement, and archaeological materials from it were scattered over the investigated area.

Dilen Dilov, Regional Museum of History – Razgrad, 70 Aprilsko Vastanie Str., 7200 Razgrad, dilen@mail.bg
Dimitar Chernakov, Regional Museum of History – Rousse, 3 Batenberg Sq., 7000 Rousse, dpristensis@yahoo.co.uk
Irena Ruseva, Museum of History – Svilengrad, 150 Bulgaria Blvd., 6500 Svilengrad, Ruseva.1993@abv.bg
Desislava Hristova, Regional Museum of History – Dobrich, 18 Dr. Konstantin Stoilov Str., 9300 Dobrich, dehristova@mail.bg
Petya Vasileva, vassileva.petya@abv.bg

№ 18. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА II ХИЛ. ПР. ХР. И РИМСКАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕ НА С. ГЕРМАН, СТОЛИЧНА ОБЩИНА

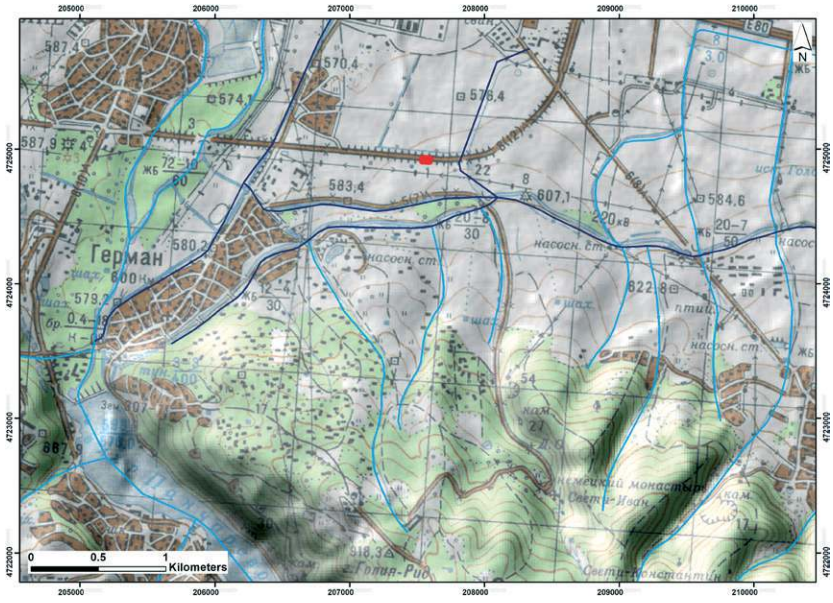
Надежда Кечева, Деница Сандева, Вероника Генчева

Обектът е регистриран в края на януари 2020 г., по време на археологическо наблюдение на строежа на Софийски околовръстен път от км 35+260 до км 41+340, от пътен възел „Цариградско шосе" до пътен възел „Младост"[1]. Екипът на М. Златков локализира обект от римската епоха по повърхността на терена на около 0,2 км южно от сервитута на пътя. С цел проверяване за наличие или отсъствие на археологически структури/артефакти в рамките на сервитута, с помощта на земекопна техника[2] и под наблюдението на археологическия екип, са направени траншеи З – И. В участъка между км 36+850 и км 36+900, на юг от съществуващия път, в траншеите на дълбочина между 0,70 и 1 м от съвременната повърхност са открити археологически материали (керамични фрагменти, късове горели мазилки, въглени), датирани в края на II хил. пр. Хр. След свикване на междуведомствена комисия препоръчаните мерки за опазване са пълни спасителни проучвания в рамките на сервитута.

Обектът попада в м. Джуката (Барата) в землището на с. Герман, район Панчарево на Столична община, област София. Спасителните археологически проучвания са извършени по договор между НАИМ при БАН и Агенция „Пътна инфраструктура" в периода между края на май и края на юни 2020 г. от екип с ръководител гл. ас. д-р Надежда Кечева (НАИМ при БАН), заместник-ръководител Деница Сандева (магистър по археология от СУ „Св. Климент Охридски") и членове Вероника Генчева (докторант в НАИМ при БАН), Ваньо Панчев (магистър по археология от СУ „Св. Климент Охридски"), Станимир Ангелов и Мартин Георгиев (студенти по археология в СУ „Св. Климент Охридски"). Научен консултант е доц. д-р Георги Нехризов (НАИМ при БАН).

Обектът е разположен в северното подножие на Лозенска планина, на десния бряг на р. Искър, с лек наклон на съвременния терен от ЮИ на СЗ и с надморска височина между 582,80 и 582 м (обр. 1).

[1] За резултатите от археологическото наблюдение виж публикацията на М. Златков и А. Станев в настоящия том.
[2] Предоставена от строителите от фирма „Главболгарстрой – Инфраструктурно строителство".

Обр. 1. Обект Герман (в червено): местоположението му спрямо Софийския околовръстен път, с. Герман, северните склонове на Лозенска планина, с означени реки/дерета (в светлосин цвят) и изкуствени канали (в тъмносин цвят) (автор Н. Кечева)

Fig. 1. German site (in red): its location regarding Sofia Ring Road, the village of German, and the northern slopes of Lozenska Mountain. Rivers (light blue) and artificial channels (dark blue) are marked (author N. Kecheva)

Подножието на Лозенска планина в тази част е изградено от наслагващи се един до друг и един върху друг кватернерни наносни пролувиални (от временнотечащи потоци) и делувиални (от склонови процеси) наслаги. Повърхностните и подземни води се оттичат към р. Искър. Според Геоложката карта на България това са плейстоценски пролувиални образувания – наносни конуси (чакъли и пясъци)[1]. Районът е силно нарушен от съвременни изкуствени канали. Обектът е разположен на границата между тежко песъчливо-глинестите ливадно-канелени и излужени канелени горски почви.

Предвидената за проучване площ е с ширина С – Ю 20 м и с дължина З – И 50 м. Поради непосредствената близост до съществуващия околовръстен път на гр. София част от повърхността на терена е замърсена с битови отпадъци. Предварителните наблюдения на екипа на М. Златков позволи премахването на между 0,30 и 0,50 м пръст с помощта на земекопна техника.

При теренните проучвания е установена следната стратиграфия:

- Орница (хумус) с единични дребни фрагменти от керамични съдове, изработени на бързо грънчарско колело и датирани в римската епоха; орницата (хумусът) е неразличима от останалата част от почвата.

- В източната част – на дълбочина между 0,40 и 0,50 м от съвременната повърхност – пласт от дребни камъни и чакъл, който е примесен със средна концентрация от фрагменти от керамични съдове, изработени на бързо грънчарско колело, от римската епоха.

- В централната част – на дълбочина около 0,80 м от съвременната повърхност – две структури с ниска концентрация на фрагменти от керамични съдове, изработени на ръка, датирани във втората половина на II хил. пр. Хр., единични по-големи късове горели мазилки и отделни въглени[2].

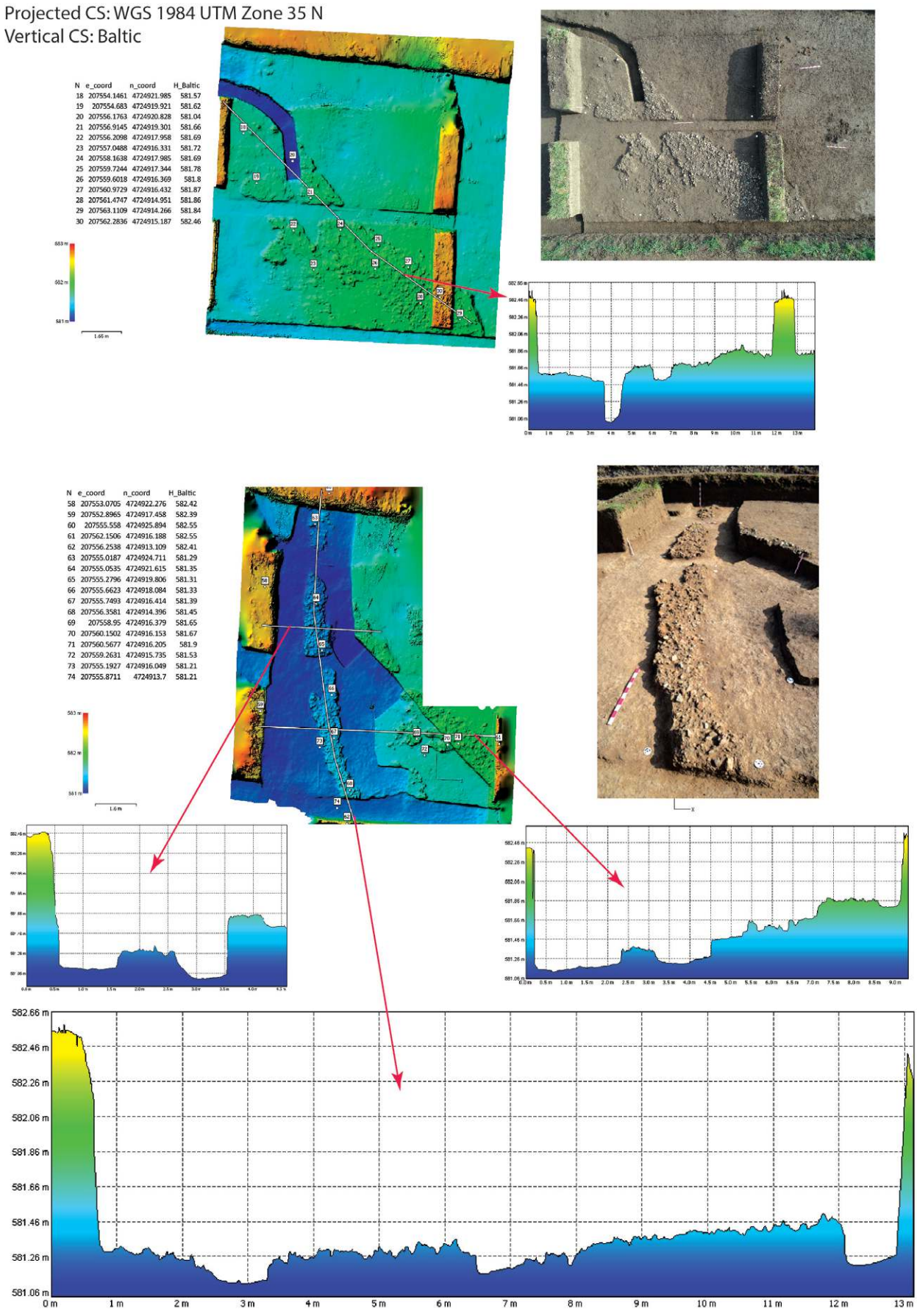
- В западната част – на дълбочина между 0,70 и 1 м от съвременната повърхност – едри късове чакъли и валуни, добре заоблени, разположени с дългата си ос напречно на планинското подножие и в относително песъчлива спойка; сред тях се открива висока концентрация на фрагменти от керамични съдове, изработени на ръка, датирани във втората половина на II хил. пр. Хр., единични късове горели мазилки, животински кости[3] в много лошо състояние.

- Стерилен жълт пласт, на места със следи от чакъл.

В западната част са установени следи от по-мощен поток (или два потока?) на дълбочина между 0,70 и 1 м от съвременната повърхност (обр. 2). Посоката и наклонът е ЮИ – СЗ (с азимут между 315° и 342°), като надморската височина варира между 581,96 и 581 м. Откриват се едри (между 0,10 – 0,20 м) късове чакъли и валуни, които са добре заоблени, разположени са с дългата си ос напречно на планинското подножие и са в относително песъчлива спойка. Откритите преотложени артефакти от втората половина на II хил. пр. Хр. сред тях са с измита и обрушена повърхност и ломове (обр. 3).

В централната част са регистрирани две структури на дълбочина от около 0,80 м от съвремен-

[1] Обобщения във връзка с геоморфологичните особености са направени от проф. д-р Р. Кендерова (СУ „Св. Климент Охридски“).
[2] Археоботаничните изследвания са извършени от доц. д-р Ц. Попова (НАИМ при БАН).
[3] Археозоологичните изследвания са извършени от гл. ас. д-р Н. Карастоянова (НПМ при БАН).

Обр. 2. Обект Герман, етапи от проучването на западния погребан поток (два потока?) (автор Н. Кечева)

Fig. 2. German site, excavation stages of the west buried stone flow (or two stone flows?) (author N. Kecheva)

Обр. 3. Обект Герман, фрагменти от керамични съдове и керамични поставки, изработени на ръка, от втората половина на II хил. пр. Хр. (рисунки и снимки Д. Сандева и Н. Кечева)

Fig. 3. German site, hand-made pottery fragments and ceramic tools dated to the second half of the 2nd mill. BC (drawings and photos by D. Sandeva and N. Kecheva)

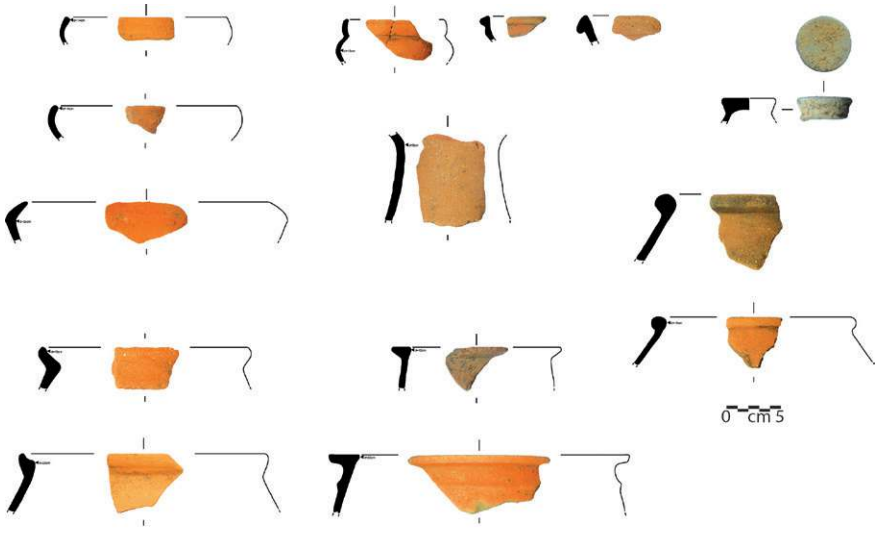
ната повърхност (надморска височина между 581,60 и 581,70 м на ниво на засичане). Обособени са като структури, защото съдържат сравнително компактно струпване на артефакти в сравнение със заобикалящия ги пласт. В план не са установени разлики в пръстта. Около структурите няма следи от чакъли и валуни. Поради компактното струпване на по-голямо количество артефакти на сравнително малка площ, след направения разрез структура 1 е интерпретирана като плитко вкопаване (яма) с диаметър около 1,20 м и дълбочина 0,30 м. Тя съдържа размити дребни и средни късове горели мазилки, някои със следи от пръти, единични фрагменти от керамични съдове, изработени на ръка, датирани във втората половина на II хил. пр. Хр., останки от отделни въглени[1]. Структура 2 не може да бъде интерпретирана като вкопаване, тъй като единичните късове горели мазилки и дребни въглени, регистрирани на надморска височина 581,60 м, не продължават в дълбочина.

В източната част е регистриран по-слаб и по-размит поток на дълбочина около 0,40 – 0,50 м от съвременната повърхност, съдържащ дребни камъни и чакъл, примесен със средна концентрация от фрагменти от керамични съдове, изработени на бързо грънчарско колело, от римската епоха (обр. 4). Надморската височина на откриваните артефакти варира между 582,30 и 582 м. Посоката му отново

[1] Горели останки от дъб са изпратени за радиовъглероден анализ в Scottish Universities Environmental Research Centre и получените дати са 1437 – 1286 cal BC при 95,4 % вероятност.

следва наклона от ЮИ на СЗ.

Проучваната територия е изградена от два генетични вида наслаги: пролувиални и такива, които са резултат от съвременното почвообразуване. Преобладават пролувиалните наслаги, резултат от протичане на временни водни потоци. Те са транспортирани от потоци с пороен характер, водещи началото си от най-високата част на Лозенска планина. Местоположенията им са били подпомогнати от наличието на разломи, най-големият от които започва над района на Германския манастир. Съвременният терен в северното подножие на планината е силно променен от антропогенна дейност, като изкуствен канал З – И, разположен южно от проучвания терен, канализира спускащите се в северна посока дерета.

Обр. 4. Обект Герман, фрагменти от керамични съдове, изработени на колело, от римската епоха
(рисунки и снимки П. Георгиева и Н. Кечева)

Fig. 4. German site, wheel-made pottery fragments from the Roman Period
(drawings and photos by P. Georgieva and N. Kecheva)

Terminus post quem на западния поток е втората половина на II хил. пр. Хр., а на източния – римската епоха. Керамичните фрагменти от римската епоха са синхронни с откритите на повърхността на 0,2 км в южна посока. Артефактите от втората половина на II хил. пр. Хр. произхождат от вероятно селище, простиращо се в южна посока от проучваната площ. Сред откритите материали преобладават основно фрагменти от дебелостенни съдове и в по-малко количество на фрагменти от трапезна керамика, като всички те са с много измита повърхност[1]. На този етап теренните проучвания показват, че следите от обитаване в северното подножие на Лозенска планина преди римската епоха са дълбоко погребани под съвременната повърхност[2].

Литература

Hristova 2020: T. Hristova. The Čepintsi settlement (Sofia, Bulgaria) in the context of the final Late Bronze Age of the Central Balkans. – In: M. Gavranović, D. Heilmann, A. Kapuran, Marek Verčik (eds.). Spheres of interaction. Contacts and relationships between the Balkans and adjacent regions in the Late Bronze / Iron Age (13th–5th Centuries BCE). Proceedings of the conference held at the Institute of Archaeology, Belgrade. 15–17 September, 2017. Leidorf, 2020, 115 – 139.

RESCUE ARCAHEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A SITE FROM THE SECOND HALF OF THE 2ND MILL. BC AND THE ROMAN PERIOD IN THE TERRITORY OF THE VILLAGE OF GERMAN, SOFIA MUNICIPALITY

Nadezhda Kecheva, Denitsa Sandeva, Veronika Gencheva

Summary

The archaeological site was recorded in the end of January 2020 during archaeological monitoring of Sofia ring road construction work. The monitoring team used machine trenches to check for presence/absence of archaeological artefacts. Between km 36+850 and km 36+900, at a depth of 0.70 – 1 m below the current surface they found a layer

[1] Най-близкият проучван чрез археологически разкопки обект от края на II хил. пр. Хр. се намира при с. Чепинци, на левия бряг на р. Искър, на 12 км по права линия в северозападна посока (Hristova 2020).
[2] За резултатите от теренни издирвания в землището на с. Лозен виж публикацията на А. Станев и М. Златков в настоящия том.

with stones, pottery fragments, pieces of burned daub, and small pieces of charcoal. Archaeological excavations were conducted from the end of May and the end of June 2020. The site is located at the northern foot of Lozenska Mountain, on the right bank of Iskar River, with a slight slope of the modern terrain from SE to NW (fig. 1). The area dimensions were: width of 20 m (N – S) and length of 50 m (W – E).

The following stratigraphy was recorded:

- Plough zone (humus) indistinguishable from the rest of the soil containing single small wheel thrown pottery fragments;

- In the eastern part, at a depth of about 0.40 – 0.50 m from the surface, a layer of small stones and gravel, mixed with Roman pottery fragments (fig. 4);

- In the central part, at a depth of about 0.80 m from the surface, two features with small amount of hand-made pottery fragments, dated to the second half of the 2nd mill. BC, larger pieces of burned daub and individual pieces of charcoal (1437 – 1286 cal BC at 95.4 percent probability);

- In the western part, at a depth of 0.70 – 1 m from the surface, a layer of well-rounded stones (gravels and boulders), located with their long axis across the mountain base and in a relatively sandy binder; among them was a high concentration of artefacts dated in second half of the 2nd mill. BC, pieces of burned daub, animal bones in very poor condition (figs. 2, 3);

- Sterile yellow layer.

Nadezhda Kecheva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, n.kecheva@gmail.com
Denitsa Sandeva, denitsa.sandeva.arch@gmail.com
Veronika Gencheva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, vmgencheva@gmail.com

№ 19. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СКАЛЕН КОМПЛЕКС ГЛУХИТЕ КАМЪНИ

Георги Нехризов, Юлия Цветкова

През 2020 г. с финансовата помощ от Министерството на културата и Община Любимец бяха проведени археологически проучвания в два сектора на комплекса – Северния и Централния. В разкопките взеха участие Ивет Кирилова и Деница Сандева – студенти магистърски курс в СУ, Мартин Георгиев и Стефан Пейчев – студенти бакалавърски курс в СУ, както и Борил Николаев, Велислава Великова и Мартин Бодуров – студенти-практиканти от първи курс археология от ВТУ. Кремъчните артефакти са обработени от доц. д-р Мария Гюрова, нумизматичният материал – от доц. д-р Дочка Аладжова, антропологическите изследвания се проведоха от доц. д-р Виктория Русева от ИЕМПАМ – БАН.

В сектор Север, заемащ склоновото стъпало в северното подножие на скалните групи, увенчаващи билото на хребета, се работи на площ от около 180 м^2. Изследваха се вече установени структури от ранната желязна епоха (РЖЕ), а в процеса на проучванията се установиха нови от различни периоди на функциониране на комплекса.

В западната част на сектора в квадрат AW1 се предприе разширение на юг. Запазените от предишни сезони две огнища бяха демонтирани и беше свалено реброто в посока С – Ю между квадрати А1 и AW1. Това позволи да бъде продължено проучването на по-голяма площ в този участък. Бе отнет дебел пласт от отухлена пръст, наситена с късове мазилка, горяла при висока температура. Под него се достигнато подово ниво, на което бяха разкрити три големи огнища, разположени близо едно до друго. Поне две от огнищата са имали първази. Тези структури бяха запазени на място за допълнителни изследвания през следващия археологически сезон. Според откритите материали огнищата могат да бъдат датирани в първия период на РЖЕ (обр. 1). С цел пълно разкриване на разположените в този участък структури започна работа и в нов квадрат на запад – AW2. Тук след отнемане на хумусния пласт се попадна на струпване от късове отухлена мазилка – структура, която беше устано-

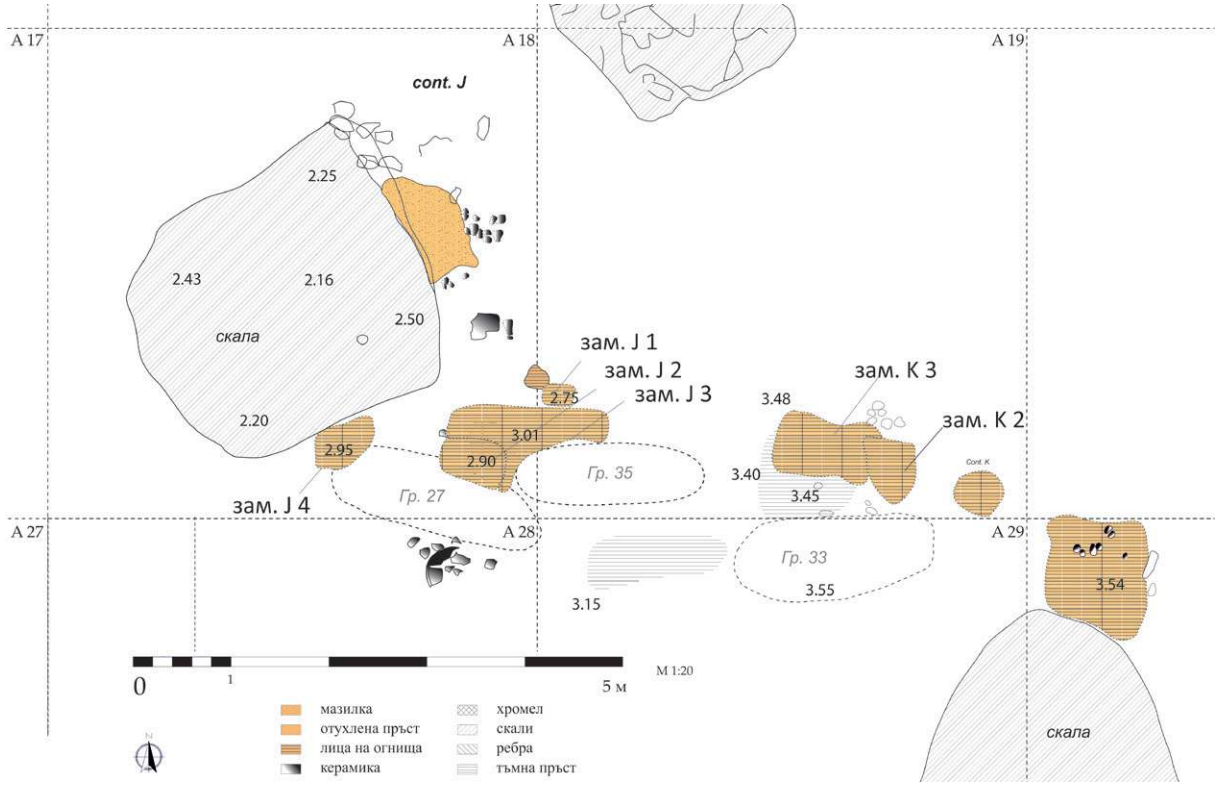
вена и в източния квадрат. След прерязването му се оказа, че дебелината на пласта с мазилка е около 0,2–0,25 м. Под него не бе документирано подово ниво, но се намериха фрагменти от хромели. Тази структура се отнася към втория период на РЖЕ. При проучването в дълбочина се разкриха по-ранни структури – петна от пепел и от мазилка, групирани фрагменти от един съд. Изследването в квадрата не е приключило. В процеса на разкопките в западния участък бяха открити разнообразни находки – прешлени за вретено, миниатюрно съдче, каменно точило, желязно ножче, както и още един фрагмент от бронзовата гривна, открита миналия сезон в квадрат AW1 (обр. 4 – 2 и 7).

Обр. 1. Три огнища от първия период на РЖЕ в квадрати A1/AW1 – фотограметрия

Fig. 1. Three fireplaces from the first period of EIA in squares A1/AW1 – photogrammetry

В източния участък, в квадрати A7, A8, A18, A19 и A28, проучването продължи до достигане на стерилната основа. Започна работа в два нови квадрата – B21 и B31. В квадрати A18, A 19, A28 и A29 през 2019 г. беше разкрито огнище с три нива на замазка (cont. J). След последователното им вдигане и отнемане на няколко механични пласта се оказа, че най-ранната замазка е нарушена при вкопаването на средновековен гроб № 35. Под запазената част от нея се откри фрагментиран съд – чаша от РЖЕ. На ок. 1,50 м в източна посока от cont.

Обр. 2. Комплекс от огнища с няколко периода на използване в източната част на сектор Север

Fig. 2. A complex of fireplaces with several periods of use in the eastern part of Sector North

Обр. 3. Голяма негативна структура от първия период на РЖЕ в сектор Център – фотограметрия

Fig. 3. Large negative structure from the first period of EIA in the sector Center – photogrammetry

J бяха разкрити останките от огнище с три леко разминаващи се нива на замазка (cont. K). Западно от cont. J, до масивния къс паднала скала, бе зачистено струпване от фрагменти от разрушена замазка с много здрава структура и оцветено в бяло лице. Така вече са документирани три огнища с по три нива на измазване, илюстриращи продължително и последователно функциониране на разкритите структури – заедно с проучените през 2019 г. в тази част от сектора на площ около 16 м^2, попадаща в квадрати A18, A19, A28 и A29 (обр. 2).

В четвърти и пети механичен пласт на квадрат B21 бе документирано керамично струпване, част от което попада в профила между квадрати A30 и B21. При вдигането му се оказа, че то е съставено основно от фрагменти от съдове от РЖЕ, но сред тях бяха открити и няколко средновековни фрагмента. Тази ситуация може да бъде изяснена след завършване на работата в квадрат B21, сваляне на реброто и обработката на целия комплекс. В квадрат B31, чиято южна част е заета от скали, беше разкрито още едно огнище с подложка от керамични фрагменти. Тук беше открита част от желязна фибула – иглата с част от спиралата.

При проучванията в източния участък бяха открити няколко по-важни находки – острие от малък бронзов двуостър нож (обр. 4 – 1) и част от острието на друг, каменен брус с отвор обр. 4 – 6), шило и инструмент за украса на керамика от кост, миниатюрно съдче с три крачета, прешлени за вретено и други керамични предмети. Особено интересен е фрагментът от зъб на глиган – той е разцепен по дължина и в него напряко са били пробити поне два кръгли отвора с диаметър 0,5 см (обр. 4 – 3). Анализът на немногобройните кремъчни артефакти, проведен от М. Гюрова, даде твърде интересни резултати. Особено впечатляващ е връх за стрела или копие с листовидна форма с плосък бифасиален покриващ ретуш, изработен от лудогорски кремък тип Равно. Размерите на върха позволяват да бъде класифициран като междинен при разграничаването на върхове за стрели и копия; аналогични са известни от обекти от късния халколит (обр. 4 – 5). Открити са и няколко кремъчни пластини от сърп от различна по произход суровина, върху една от които личат следи от закрепваща материя (смола?).

Традиционно в сектор Север беше установена много висока концентрация на археологически материали, основно керамични фрагменти. Предварителната обработка по механични пластове на значителния като обем керамичен материал показва, че в тази част също са представени двата периода на РЖЕ и КЖЕ. Поради късните намеси в пласта тук материалите от желязната епоха са смесени със средновековни.

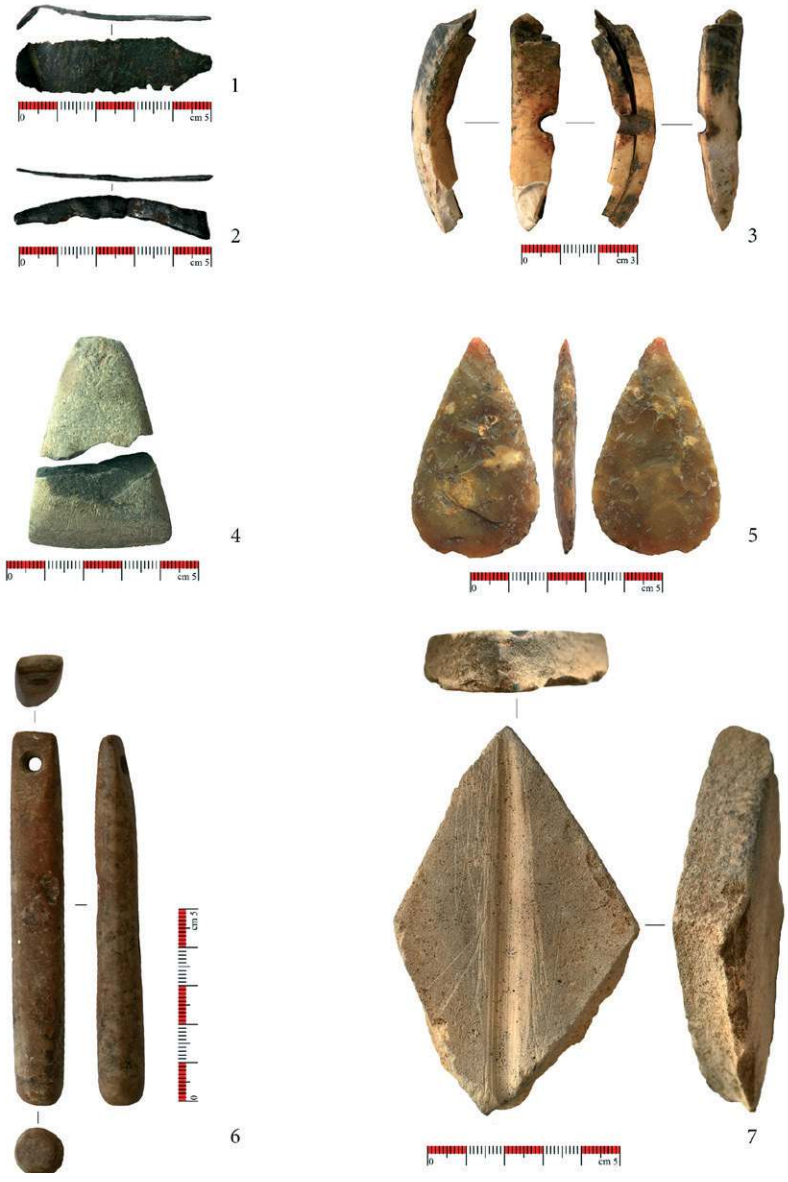
Паралелно с проучването на структурите от РЖЕ, през този археологически сезон бяха разкрити и документирани още четири гроба от средновековния некропол в сектор Север. С тях общият брой на изследваните гробове става 39. Гробните ями са вкопани в стерилната каменista почва. Погребенията са извършени съгласно християнските практики, скелетите са ориентирани по посоката И – З с леки отклонения, главата е на запад, а ръцете са скръстени на гърдите. Отново са установени патологични изменения при част от скелетите – младият индивид от гроб 35 е с деформация на дясната подбедрица и е бил трайно инвалидизиран от детската си възраст.

Към находките от Средновековието принадлежат четирите открити при проучванията бронзови и билонови монети от XII в., както и железни върхове на стрели, ножчета, игли за шиене, бронзови копчета, накити и други предмети.

В сектор Център продължи проучването на стратиграфските пластове от най-ранните фази на функционирането на обекта. В кв. 32 бяха изчерпани културните пластове, като пластът от финалния халколит, установен в южните квадрати 3 и 31, не бе наличен в проучваната площ. Материали от тази епоха се откриваха в ниска концентрация, основно в южната част на квадрата. Бяха устано-

вени негативите на линейно вкопаване с ширина около 0,40 м, с обща посока СЗ – ЮИ, проследимо в трасето на регистрирания в горните нива зид и датиращо от РЖЕ според произхождащите от там материали. В почти цялата площ на кв. 33 бе установено, че културният пласт от РЖЕ продължава в дълбочина, като в случая става въпрос за правоъгълно вкопаване в материковата основа с приблизителни размери 3,30 м (И–З) × 4,00 м (С–Ю). Западната му страна е маркирана от редица средноголеми ломени камъни, запазени във височина в до три реда в най-южната част до профила. Оказа се, че проучваната в кв. 31 – т. нар. „яма в контекст 13", представлява всъщност ЮИ ъгъл на тази вкопана структура, която хронологически принадлежи на ранната фаза на РЖЕ. Културният пласт в него бе отнет до нивото на 63-ти механичен пласт, без то да бъде изчерпано. Предварителните наблюдения от т. нар. „яма в контекст 13" показват, че то ще продължи да се развива в дълбочина. Проучванията му ще продължат през следващия сезон (обр. 3).

След завършването на разкопките бяха предприети мерки за теренна консервация на запазените *in situ* структури – тези в Северния сектор бяха завити с геотекстил, а целият изкоп в Централния сектор беше покрит с хидроизолационно пародифузионно фолио.

Обр. 4. Находки: 1. бронзов двуостър нож; 2. желязно ножче; 3. глигански зъб с два пробити отвора; 4. каменна тесличка; 5. кремъчен връх за стрела или копие; 6. каменен брус; 7. каменен изправител за стрели

Fig. 4. Finds: 1. Bronze blade; 2. Iron knife; 3. Boar tusk with two holes; 4. Stone adze; 5. Flint arrowhead or spearhead; 6. Whetstone; 7. Stone arrows shaft straightener

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS ON THE GLUHITE KAMANI ROCK-CUT COMPLEX

Georgi Nekhrizov, Julia Tzvetkova

Summary

In 2020, the investigation of the layers and structures from the Early Iron Age at the site continued in the two main sectors – North and Central. In Sector North, the excavation works were focused in the westernmost and easternmost parts, within a total of nine squares from the site excavation grid. In two of the squares in the western part, a floor level was reached on which three large fireplaces were revealed located close to each other (fig. 1). The structures can be dated to the first stage of the Early Iron Age. In the eastern part of the sector, three fireplaces with three levels of lining were discovered, illustrating their continuous functioning (fig. 2). The preliminary observations on the significant volume of fragmented pottery show that in this area, the two periods of EIA are also presented, as well as the LIA.

Various finds have been uncovered – spindle whorls, miniature vessels, a whetstone, an iron knife, a small bronze double-edged knife, a fragment of a wild boar's tooth with traces of processing, a flint arrowhead, etc. (fig. 4).

Four more burials from the medieval necropolis in Sector North were excavated in 2020. The finds from the Middle Ages include four coins from the 12th c., as well as iron arrowheads, knives, sewing needles, bronze buttons, and jewelry.

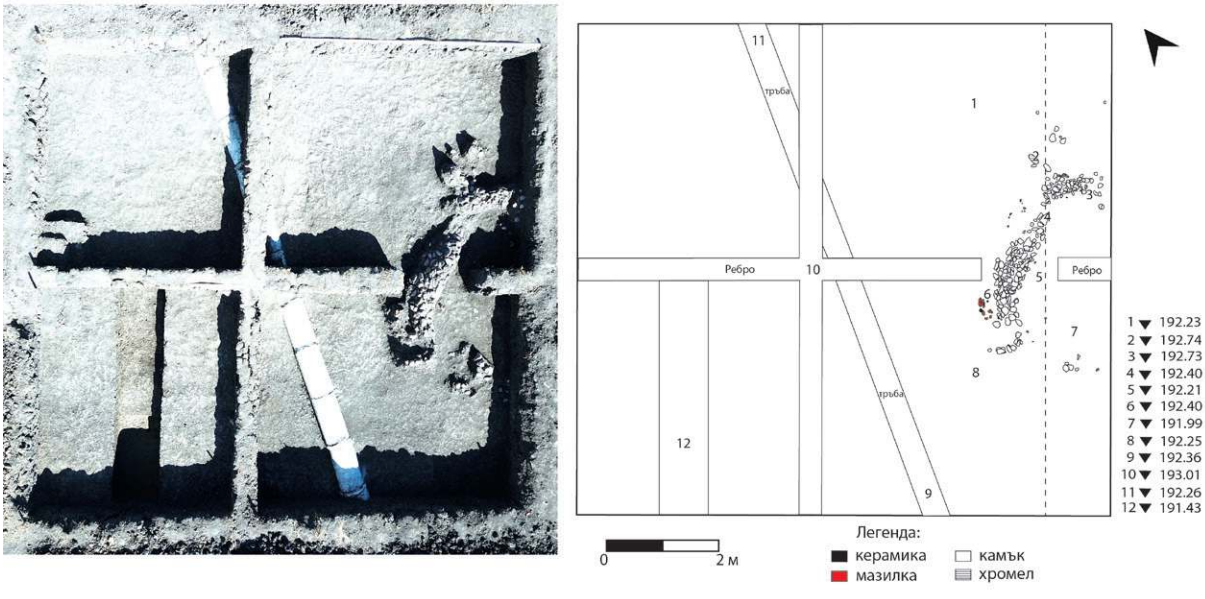
In the Sector Central, the study of the stratigraphic layers from the earliest phases of the site continued. In sq. 32 the cultural layers were removed, without reaching the layer from the Final Chalcolithic which obviously was not present in the investigated area. In the eastern part, almost the entire area of sq. 33 was occupied by a rectangular structure sunken into the bedrock with approximate dimensions of 3.30 m × 4.00 m. It can be dated to the earlier stage of EIA. The cultural layer here continued also beyond the reached depth, and the excavations will continue in the next season (fig. 3).

Georgi Nekhrizov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, nehrizov@gmail.com
Julia Tzvetkova, Sofia University "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, julia.tzvetkova@uni-sofia.bg

№ 20. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА ПРИ С. КОНУШ, ОБЩ. ХАСКОВО

Георги Нехризов, Ивет Кирилова, Стефан Пейчев

Обектът е регистриран от Петър Лещаков през 2019 г. при теренни издирвания по трасето на въздушна електропреносна линия 400 kV от п/ст „Марица-Изток" до п/ст „Неа Санта", Гърция, и е въведен в АИС АКБ под № 10006842 като селище от ранната желязна епоха (Лещаков и др. 2020, 104, обр. 3 – 1, 2). Намира се в м. Конушча в землището на с. Конуш, общ. Хасково, и заема площ от 41 дка върху първата надзаливна днес тераса на десния бряг на Харманлийска река (Олу дере). В този район почвата е чернозем смолник, която се отличава с голяма плътност и почти черен цвят. Спасителните проучвания са наложени от предстоящото изграждане на фундаментите на стълб № 157 от въздушната електропреносна линия в южната периферия на обекта. Площта на строителната площадка е около 74 м^2. Надморската височина в центъра на площадката е 193,02 м.

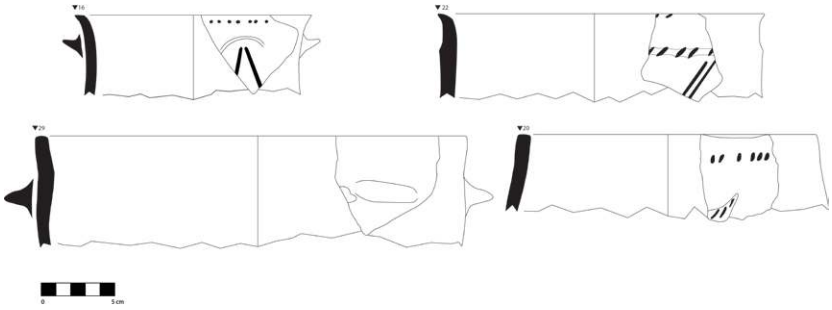

Обр. 1. Площадката за стълб № 157 след завършване на проучването

Fig. 1. Platform for Pillar No. 157 after the completion of the excavations

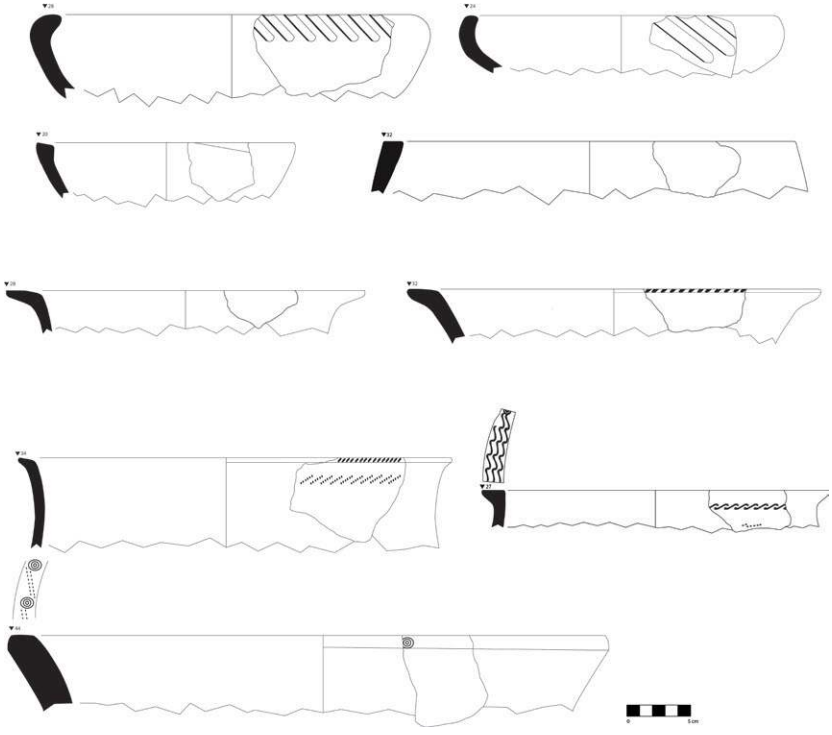
Изследваната площ попада в обработваеми земи – нива, която в миналото е риголвана. Както се установи по-късно, през площадката преминава стар водопроводен канал от бетонни тръби с диаметър ок. 0,80 м, вкопан на дълбочина ок. 1,50 м. Всичко това е довело до разрушаване на археологически структури и до разбъркване на културния пласт.

Площадка за стълб № 157 има размери 8,40 м в посока И – З и 8,80 м в посока С – Ю. Преди началото на разкопките, с цел прецизно документиране на ситуациите, площта беше разделена на четири квадрата, между които бяха оставени ребра с широчина 0,40 м. Проучванията се проведоха на стратиграфски принцип, като се отнемаха пластове с дебелина до 0,10 м, а достигнатите нива се контролираха чрез измервания с нивелир в пет точки във всеки квадрат. След отнемането на всеки пласт се изравняваше достигнатото ниво и се изправяха профилите. Поради продължилото цяло лято засушаване почвата беше много твърда и това затрудни сериозно изкопната работа. По тази причина профилите се напукваха и разрушаваха. След „откриването“ на водопровода, за осигуряване на място за фундамент се наложи разширяване на изкопа за площадката с 1,20 м на изток, т.е. с още около 10 м^2 (обр. 1).

Обр. 2. Трапезна керамика от обекта

Fig. 2. Tableware from the site

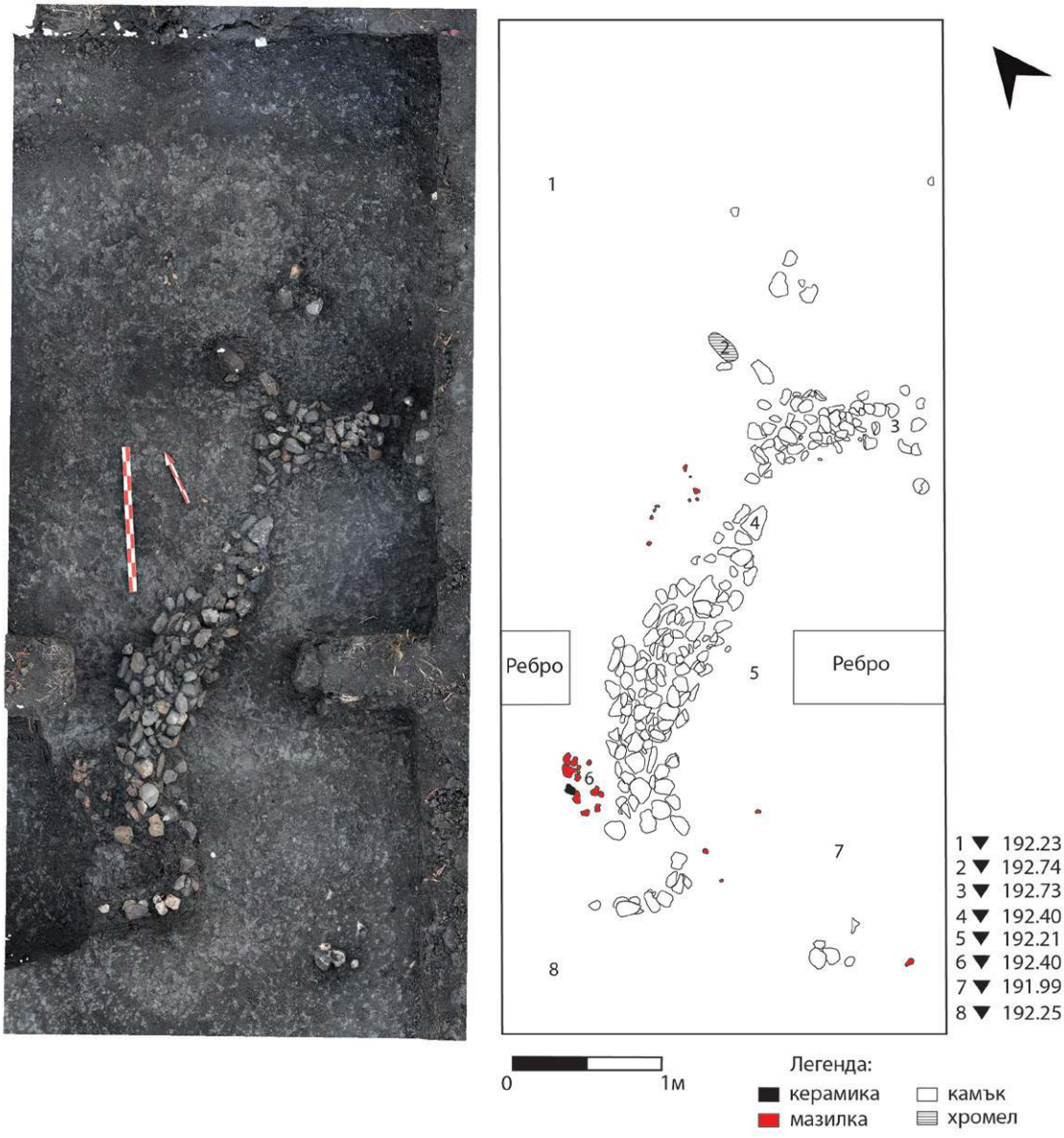

Обр. 3. Кухненска керамика от обекта

Fig. 3. Kitchenware from the site

Археологически материали се откриваха на дълбочина до 0,80 – 0,85 м от съвременната повърхност (192,20 – 192,15 м н. в.), като в дълбочина тяхната концентрация намаляваше. Това са основно керамични фрагменти и късове отухлена мазилка. Намерени бяха и четири фрагмента от хромели, малко животински кости, както и част от рог от благороден елен със следи от обработка. Повечето от късовете мазилка и керамичните фрагменти са с обмита повърхност и огладени ломове, което може да се получи вследствие от въздействие на вода. Най-вероятно това се дължи на разливане на р. Олу дере, чието корито днес е отдалечено на около 300 м от проучения участък от обекта. Анализът на стари карти показа, че около с. Конуш руслото на реката не е коригирано, но е възможно в древността, когато тя е била и по-пълноводна, да е протичала по-близо. Наблюденията от последните години показват, че при високи води Харманлийска река залива големи площи в равнинните райони. Многогодишната обработка на земята, както и изкопът за канал, са довели също до създаване на пласт, наситен с материали, но без добре съхранени археологически контексти.

На статистически анализ бяха подложени всички керамичните находки – 1938 фрагменти от съдове и 1750 късове мазилка (около 90 кг). Открити са основно фрагменти от работени на ръка съдове, тези от съдове на колело са само 12. По отношение технологията на изработване и предназначението има известен превес на грубата керамика (ок. 65%), представена главно от гърнета. Въпреки загубите на повърхността на голяма част от фрагментите, могат да се разграничат няколко основни гру-

Обр. 4. Каменна структура – фотограметрия и графично заснемане

Fig. 4. Stone structure – photogrammetry and graphic drawing

пи съдове в зависимост от третирането ѝ – такива с излъскана повърхност (4,6%), с огладена (12,4%), с равна, но неогладена (35,7%) и с неравна (47,3%). Грубата керамика е украсена основно с пластична украса, най-вече ленти, нарязани с острие или разчленени с пръст и пъпки, среща се и врязана като успоредни коси нарези върху ръба на устието или по тялото, по-рядко набодена украса. Гърнетата са с кошеровидна или цилиндрична форма, по-редки са тези с S-образен профил. Снабдени са с езичести дръжки, по-рядко с вертикални, открити са и няколко с форма на бутон (обр. 2).

Сред трапезната керамика се срещат амфоровидни съдове (40,3%), паници (25,8%), купи (8,1%), чаши, кани и кантаросовидни съдове (25,8%). Важно е да се подчертае, че сред паниците и купите присъстват биконични съдове с широко венче – форма, която се появява в керамичния репертоар на ранната желязна епоха след IX в. пр. Хр. Украсата на трапезната керамика също носи информация за хронологията на обекта. Основните техники за орнаментиране са щампованата (39,1%) и канелюрите (37,1%), следвани от врязаната (21,8%); намерени са и два букела – кух и плътен. Сред щампованите орнаменти водещи са есовете, които участват в повече от половината от установените мотиви. Окръжностите и псевдошнуровият орнамент имат съответно дял от 25,6% и 20,9%, а е намерен и фрагмент от питос с широка спираловидна щампа. Статистическата обработка на огромно количество керамика от РЖЕ от добре стратиграфирани обекти в района показва, че това разпределение на основните орнаменти, нане-

сени с печат, е характерно за втория период на епохата и то към самия ѝ край. Канелюрите са нанасяни най-често върху извития навътре устиен ръб на коничните паници и върху шиите, максималния диаметър и дръжките на съдовете за пиене, а по-рядко с тях са украсявани амфоровидни съдове. Врязаните орнаменти се срещат при всички категории съдове и често са комбинирани с други видове украса (обр. 3).

При проучванията беше разкрита една слабо съхранена археологическа структура. Тя е разположена в източната част на изкопа, като част от нея остава извън него. Представлява дъговидна ивица от натрупани средно големи, основно речни камъни, ориентирана приблизително в посока СИ – ЮЗ. Не личи подредба и няма следи от спойка между камъните. Видимата дължина на структурата е 4,20 м, при ширина от 0,45 до 0,60 м. Най-високо разположените камъни са на дълбочина 0,28 м от повърхността, височината на струпването е между 0,30 и 0,45 м. Около него на различни нива са документирани групи от по няколко камъка, включително част от седловиден хромел. Структурата може да се интерпретира като част от стена или основа на постройка, още повече че около нея има повишена концентрация на късове мазилка (обр. 4).

С цел да се провери в дълбочина дебелината на културния пласт и да се достигне до стерилната основа, в един от квадратите беше заложен сондаж с посока С – Ю и ширина 1 м. След отнемане на още четири механични пласта, в които нямаше археологически материали, черноземът приключи и се достигна пласт от песъчлива сива пръст, в който също се отне механичен пласт до ниво 191,43 м или на 1,59 м от съвременната повърхност. По тази начин беше установено, че последващите изкопни работи за фундаментите на стълб № 157 няма да нарушат културни напластявания.

От казаното дотук и проведените наблюдения може да се заключи, че в проучената през 2020 г. площ в периферията на обекта в м. Конушча човешка активност е осъществена в сравнително кратка времева рамка в края на втория период на ранната желязна епоха, вероятно през VII – VI в. пр. Хр., когато поради общото засушаване мястото е било удобно за обитаване. Резултатите от взетите проби за радиокарбонен анализ ще позволят да се прецизира хронологията на обекта.

Литература

Лещаков и др. 2020: П. Лещаков, С. Илиев, Д. Огнянов. Теренни издирвания по трасето на въздушна електропреносна линия 400 KV от п/ст „Марица Изток“ до п/ст „Неа Санта“, Гърция: северен участък – на територията на обл. Хасково. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 101 – 105.

RESCUE EXCAVATIONS OF AN EARLY IRON AGE SITE NEAR THE VILLAGE OF KONUSH, HASKOVO MUNICIPALITY

Georgi Nekhrizov, Ivet Kirilova, Stefan Peichev

Summary

The site, identified as an EIA settlement, is located on the right bank of the Harmanliyska River and occupies an area of 4.1 ha. Administratively, it belongs to the territory of the village of Konush, Haskovo Municipality. The rescue excavations were provoked by the forthcoming construction of the foundations of pillar No. 157 of the a 400 kv Interconnection Electricity Line which affects the southern periphery of the site. The construction area is of 84 m^2 and falls into agricultural land. The cultural layer here is compromised by deep plowing and by a water canal dug to a depth of 1.50 m (fig. 1).

Archaeological materials are uncovered to a depth of 0.80 – 0.85 m from the current surface, in decreasing concentration. These are mainly pottery fragments and pieces of burned daub, parts of grinding stones and animal bones. Most of the daub pieces and pottery fragments show a heavily worn surface with smoothed rims, which can occur as a result of exposure to water – probably due to the overflows of the Harmanliyska River. Statistically processed were all 1938 pottery fragments and the 1750 daub pieces (about 90 kg). The uncovered fragments are mainly from hand-made vessels dated to the end of the second stage of the EIA in Thrace, probably 7th – 6th c. BC (figs. 2 and 3).

During the excavations, a poorly preserved archaeological structure was revealed – a segment of a curved line of arranged river stones. The structure can be interpreted as part of a wall or of a building foundation (fig. 4).

Georgi Nekhrizov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, nehrizov@gmail.com
Ivet Kirilova, MA student, Sofia University "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia ivettkirilova@gmail.com
Stefan Peichev, BA student, Sofia University "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, speychev1@gmail.com

№ 21. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА В М. ДЯДО АТАНАСОВАТА МОГИЛА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ПОЛСКИ ГРАДЕЦ, ОБЩ. РАДНЕВО

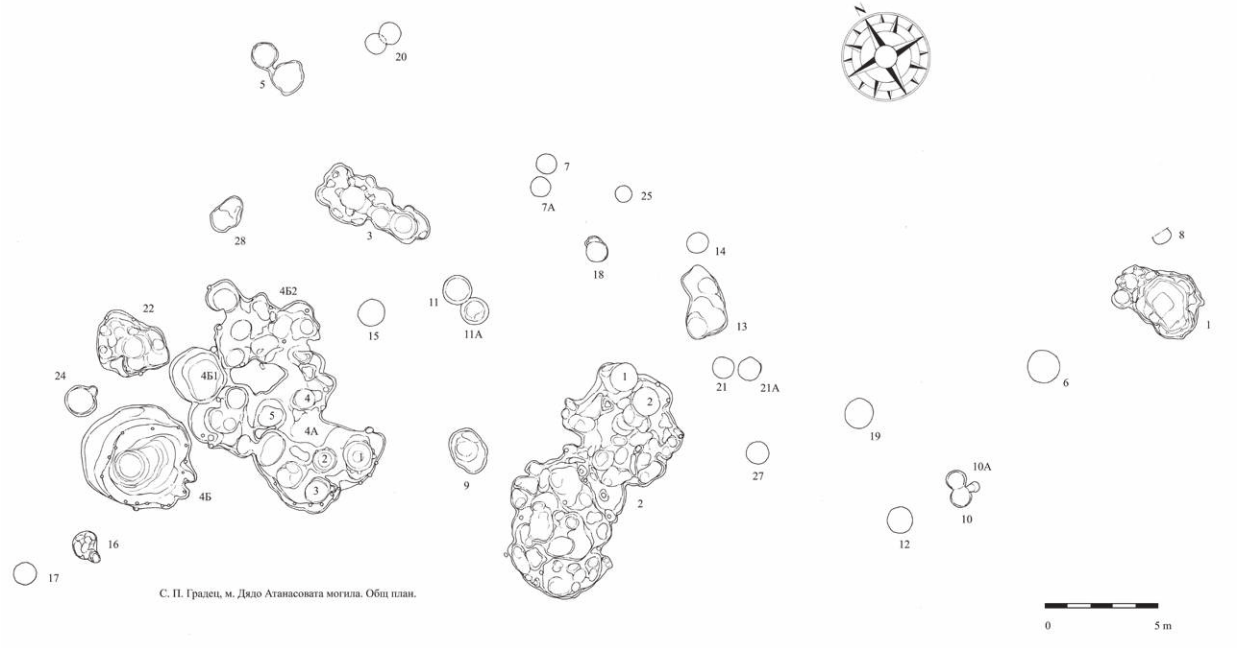
Красимир Ников, Румяна Георгиева, Яна Вълчева

Обектът е разположен в местността Дядо Атанасовата могила, в границите на енергийния комплекс „Марица-Изток“, и отстои на около 3,5 км западно от с. Полски Градец. Мястото е хълмисто, а площта – обработваема. Околният терен е значително променен в резултат от минните дейности – на юг и запад местността граничи с вече несъществуващия висок хълм в м. Ветата мая, където през 2016 – 2018 г. бяха проучвани кръгови ровове от бронзовата епоха и комплекс от ями от ранната желязна епоха (Ников, Георгиева 2017; Ников, Георгиева 2018; Ников, Георгиева 2019).

Подемният археологически материал се открива в основата на полегат западен склон и подножието на естествено възвишение (Караилиев, Петрова 2020) Той е концентриран върху ивица с ширина 50 – 60 м и ориентация ЮИ – СЗ. В източното подножие на възвишението днес има естествен водоизточник. Възможно е някога да е имало вода и в предполагаемото суходолие между двете местности – Ветата мая и Дядо Атанасовата могила.

Спасителното археологическо проучване започна със залагането на контролни сондажи с цел установяването на границите на обекта. След констатацията, че културните останки са съсредоточени в найдолната част на хълма, на това място беше отнета орница с дебелина между 0,40 – 0,60 м (в пространство от около 2 дка). В резултат върху карбонатния слой се очертаха петна от тъмна пръст с различна форма, големина и дебелина, принадлежащи на различни по вид негативни археологически структури (обр. 1).

Ями. Преобладаващата част от ямите са пръснати по терена без каквито и да било данни за подредба, но сред тях има и такива, разположени или нарочно групирани в границите на структури с хипотетично засега предназначение (обр. 1). Има примери на пресичащи се, както и на допиращи се една до друга ями. Повечето от проучените ями имат крушовидна, цилиндрична или пресечено конична форма, с диаметър на нивото на засичане между 0,60 и 2,70 м и дълбочина до 2,00 м. Тяхното съдържание, с няколко изключения, не предполага преднамереност на запълването: главно керамични фрагменти, парчета от мазилки с отпечатъци от пръти или с гладка повърхност, части от разрушени глинобитни съоръжения и малко животински кости. Сред ямите със специфичен запълнител след-

Обр. 1. Общ план на проучванията

Fig. 1. Plan of the excavated area

Обр. 2. Яма № 24

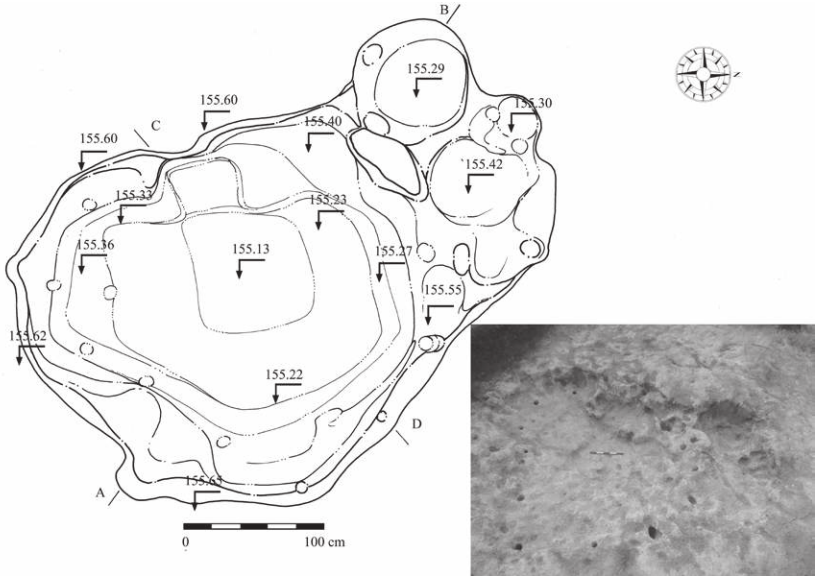
Fig. 2. Pit No. 24

Обр. 3. Яма № 20

Fig. 3. Pit No. 20

ва да се отбележат тези, в които са открити цели или почти цели керамични съдове – яма 6, яма 7, яма 18, яма 21, яма 24 (обр. 2), чиято позиция свидетелства за умишлено депониране. В някои от тези ями са открити добре запазени или фрагментирани керамични прешлени за вретено и тежести за стан, хромели, множество гладилки и чукалки, както и антропоморфни фигурки (например в яма 10). В три ями са намерени инхумирани човешки останки, принадлежащи на две деца (структура 4 А, яма 3; яма 25) и на възрастен индивид (яма 20) (обр. 3), които попадат в категорията „необичайни погребения".

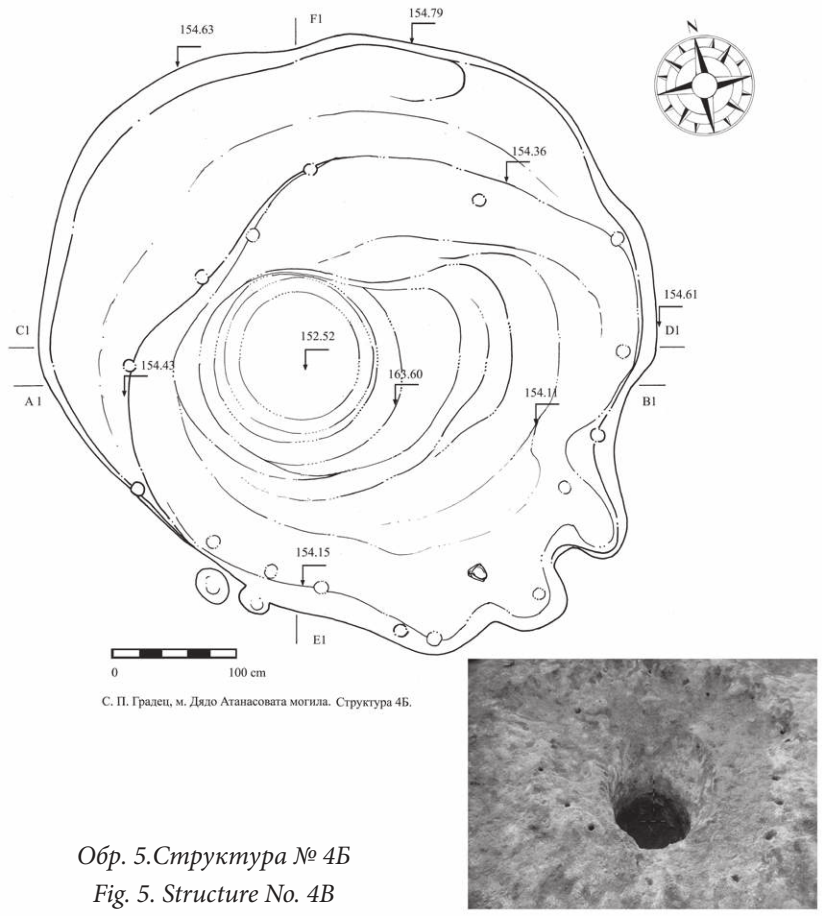

Обр. 4. Жилище (структура № 1)

Fig. 4. Dwelling (Structure No. 1)

Жилища. Структура 1, разположена в ЮИ част на проучваното пространство, е интерпретирана като жилище (обр. 4). Тя представлява дълбока 0,60 м яма с неравно дъно и овална форма, ориентирана по дължина И/ЮИ – З/СЗ, с размери 4,00 × 2,70 м. Покрай външния ръб на вкопаването бяха разкрити кръгли отвори от гнезда на дървени стълбове. Те, заедно с намерените в пласта над него парчета от глинени мазилки с отпечатъци от пръти, свидетелстват за надстройка, градена от плет, обмазан с глина. Жилището най-вероятно е имало двускатен покрив. Във вътрешността, до дългата му стена от ЮЗ, бяха регистрирани следи от обмазан под или от отоплително съоръжение. В непосредствена близост до жилището бяха открити няколко ями (яма 6 и яма 8), които несъмнено са свързани с него и са част от обитаваното пространство.

Други структури. В тази група попадат структури с номера 2, 3, 4 А и 4 Б. Те представляват неравни „дъна" на съоръжения, в които са регистрирани и проучени различен брой ями, чието групиране и разположение изглеждат съобразени с техните граници. В периферията на тези структури са открити дупки от колове или от дървени стълбове, които предполагат съществуването на конструкции, които се развиват във височина и вероятно са имали покрив (обр. 5). В случай, че това са постройки, те изглежда са били частично вкопани, а проучените по време на кампанията части принадлежат на подовото им пространство. В, над и около тези структури са открити фрагменти от мазилки, които биха могли да принадлежат на глинобитни стени. Възможно е тези съоръжения да са със стопански характер.

Обр. 5.Структура № 4Б
Fig. 5. Structure No. 4B

По време на проучването бяха открити диагностични керамични фрагменти, които датират основната част от структурите в прехода към и началото на първата фаза на РЖЕ. Находките включват както няколко цели съда, така и предмети на бита, свързани с предене (прешлени за вретено), тъкане (пирамидални тежести за стан), шиене (бронзова игла), обработка на кост и камък, керамично производство (печат за нанасяне на украса), смилане на зърно и други субстанции (хромели). Спорадични находки на парчета от правени на грънчарско колело съдове подсказват обитаване и в края на ранната и началото на КЖЕ (структура 2 А-Б). Прави впечатление, че керамичният ансамбъл от РЖЕ включва най-вече съдове с голям обем, вероятно използвани като хранилища. Трапезната керамика е с ограничен репертоар (паници, купи, чаши, кани). Почти липсват съдове за готвене (гърнета).

Литература

Караилиев, Петрова 2020: П. Караилиев, Р. Петрова. Сондажно спасително археологическо проучване на обект „Средновековно селище и ями от ранножелязната епоха" в м. Дядо Атанасовата могила, землище на с. Полски Градец, общ. Раднево. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 429 – 431.

Ников, Георгиева 2017: К. Ников, Р. Георгиева. Спасително археологическо проучване на обект от ранната бронзова и ранната желязна епоха в м. Ветата мая в землището на с. Полски Градец, община Раднево. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 128 – 130.

Ников, Георгиева 2018: К. Ников, Р. Георгиева. Спасително археологическо проучване на обект от ранната бронзова и ранната желязна епоха в м. Ветата мая в землището на с. Полски Градец, община Раднево. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 78 – 80.

Ников, Георгиева 2019: К. Ников, Р. Георгиева. Спасителни археологически разкопки на обект от бронзовата и желязната епоха в м. Ветата мая в землището на с. Полски Градец, община Раднево. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 85 – 88.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF AN EARLY IRON AGE SITE IN DYADO ATANASOVATA MOGILA LOCALITY IN THE VICINITY OF THE VILLAGE OF POLSKI GRADETS, RADNEVO MUNICIPALITY

Krassimir Nikov, Rumyana Georgieva, Yana Valcheva

Summary

The site is situated in Dyado Atanasova Mogila locality, within the territory of Maritza-Iztok energy plant, 3.5 km to the west of the village of Polski Gradets. Various sunken archaeological structures, such as pits, dwellings, and other contexts were excavated during the investigations.

Pits. The majority of excavated pits were either pear-shaped or cylindrical. Their filling includes pottery fragments, pieces from wattle-and-daub constructions, clay plaster pieces with a smooth surface from destroyed clay structures, animal bones, clay spindle-whorls and loom-weights, querns, numerous smoothing and crushing stone tools, as well as clay anthropomorphic figurines. Remains of two children and one adult, inhumated in three of the pits, belong to the group of "unusual burials".

Dwellings. An oval-shaped, dugout construction, which most likely had a gable roof, can be interpreted as a dwelling. Its longitudinal axis has an E/SE – W/NW orientation. Remains of a clay floor or a heating installation were discovered alongside the SW section of the long wall.

Other structures. Large size structures containing a varying number of pits were excavated. Postholes or holes for supporting wooden pillars were registered alongside the periphery of these structures. They may have had supplementary functions linked to household activities, crafts etc.

The archaeological materials support a dating of the majority of excavated structures in the transition to and the first phase of the EIA.

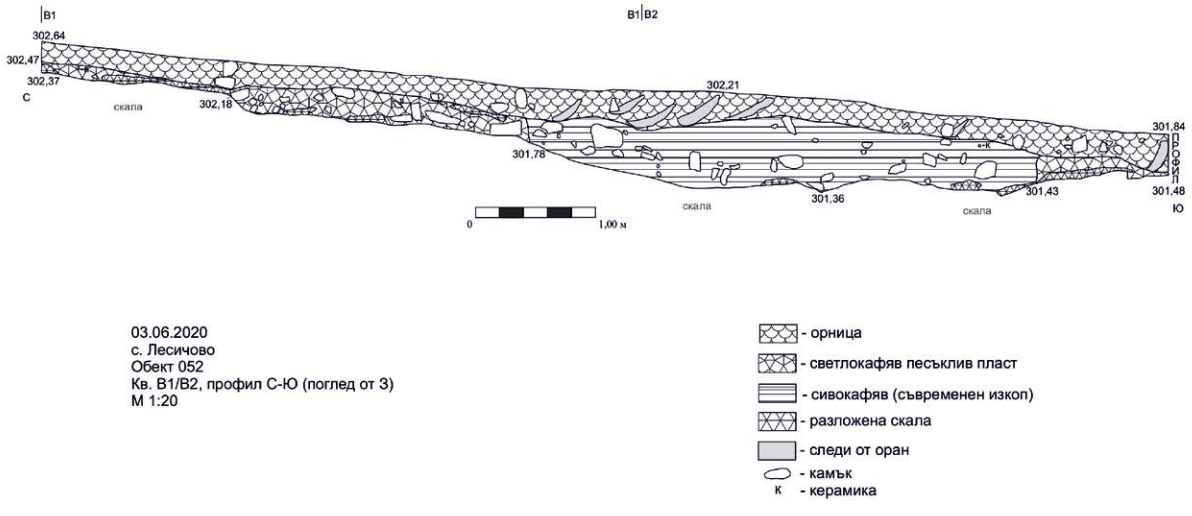
Krassimir Nikov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, k_nikov29@yahoo.com
Rumyana Georgieva, Institute of Balkan Studies and Center of Thracology – Bulgarian Academy of Sciences, 45 Moskovska Str., 1000 Sofia, rumyana_g@abv.bg
Yana Valcheva, Archaelogical Museum Marica Iztok, 2A Gita Str., 6260 Radnevo, ianastvalcheva@abv.bg

№ 22. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЛЕСИЧОВО, ПАЗАРДЖИШКО

Таня Христова, Иван Иванов

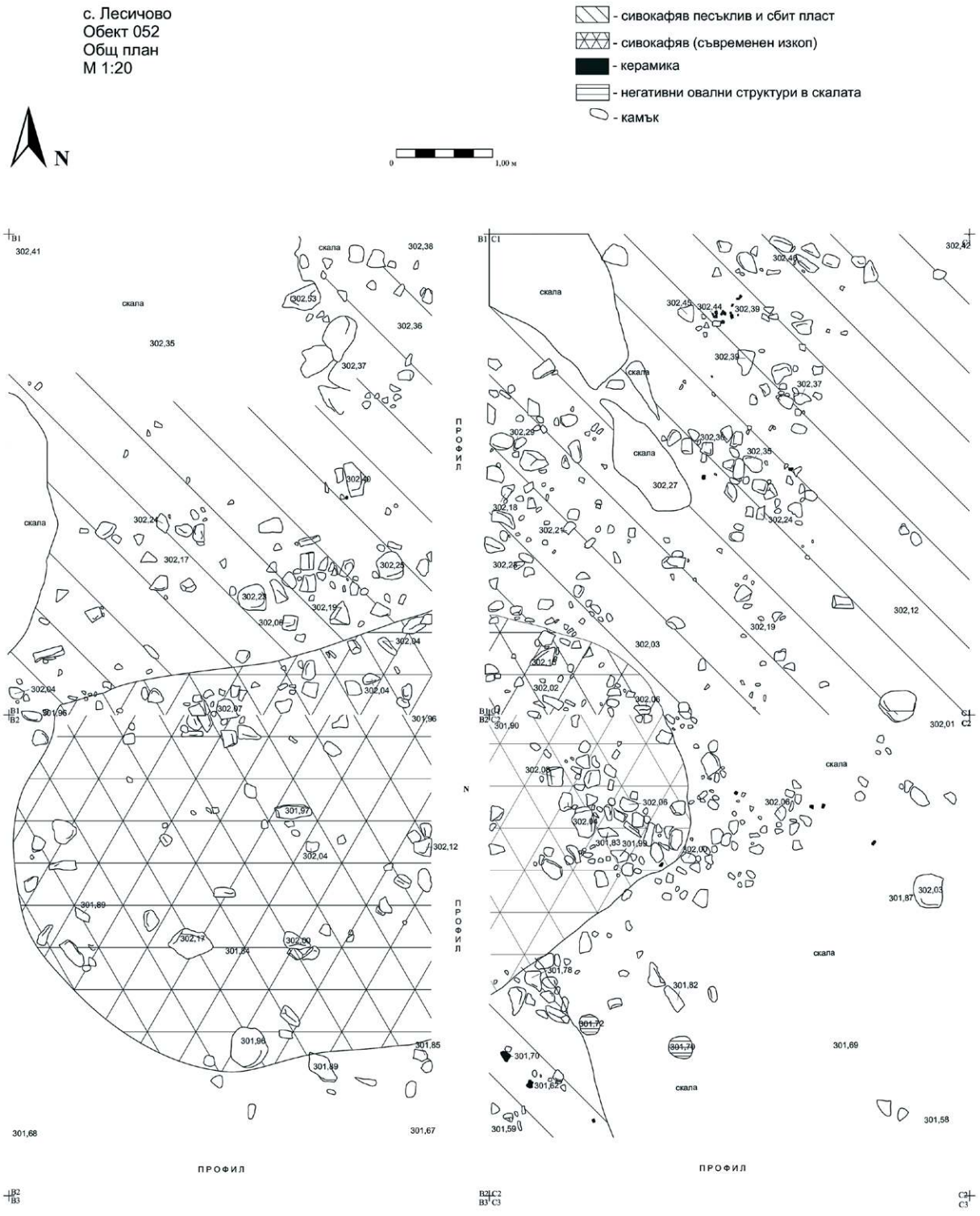
Спасителното археологическо проучване на обект 052 до с. Лесичово, Пазарджишко, по проект „Преносен газопровод до Панагюрище и Пирдоп", се проведе в периода 20.05 – 05.06.2020 г.

По време на теренните обхождания по трасето на преносния газопровод обект 052 е определен като надгробна могила с височина 1,50 м и диаметър 8 м. В началото при първото посещение на обекта екипът установи, че на посоченото място не се вижда позитивно издигане с височина 1,50 м, каквото беше описанието в доклада от проведените теренни обхождания. Обектът беше обозначен от геодезисти на „Булгартрансгаз". В разговор с арендатора, в чиято земя се намира обектът, научихме, че от това място той е извадил големи скални късове, които са пречили на земеделската обработка.

Обр. 1. Профил С – Ю в квадрати B1 и B2, поглед от запад

Fig. 1. Grid-squares B1 and B2. N – S profile, view from the west

Обр. 2. Общ план на проучената площ

Fig. 2. General plan of the investigated area

Теренът в момента е засят с люцерна. След изваждането на скалните късове / камъни, арендаторът е направил подравняване на повърхността, поради което могилата не е ясно изразена. В момента единствено леки неравности на това място дават податки за нещо, което е съществувало тук.

На обозначеното място отложихме шест квадрата с размери 5 × 5 м, които да обхванат площта на могилата. На най-изявеното издигане поставихме профили С – Ю (обр. 1) и И – З. При отнемането на първия пласт установихме следите от оранта и подравняването. Още на това ниво се очертаха струпвания от камъни. При слизане в дълбочина разчиствахме камъните, които на места оформяха концентрации. На отделни места между камъните излизаха фрагменти керамика (обр. 2). Установихме, че целият

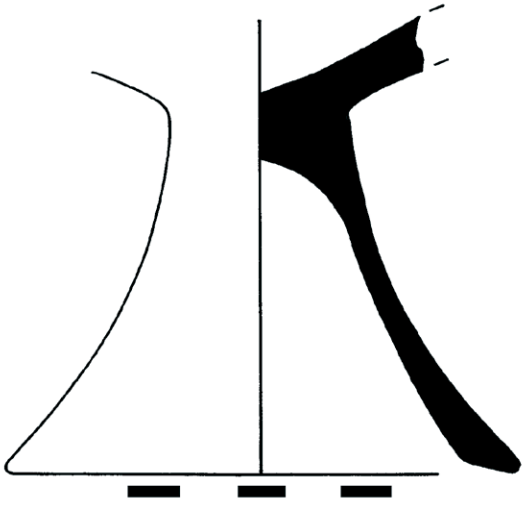
централен западен квадрат B2 и част от B1 е компрометиран, както и част от кв. C2. До дълбочина 0,80 – 0,90 м пръстта е примесена със съвременни материали – стъкла от бутилки, сизал и пр. Именно от това място са извадени големите скални късове / камъни.

Единствено в североизточната част на кв. C1 (обр. 3), между камъните, разкрихме *in situ* фрагментирано керамично столче от паница, която хронологически се отнася към късната бронзова епоха (обр. 4). В близост до него имаше концентрация от камъни със средни и по-големи размери. Около тях и между тях спорадично се откриваха керамични фрагменти. При демонтирането на камъните не се очерта структура в дълбочина. Те лежаха върху материка. В южните два квадрата B3 и C3 се откриваха фрагменти керамика, работени на ръка, в много ниска концентрация. В тях на различна дълбочина се появи материкът, като в източния квадрат той е по-плитко, а в западния квадрат се появява някакъв геоложки джоб. В проучените шест квадрата ясно изразена археологическа структура, с очертания и материали, не се откри.

Обр. 3. Квадрати C1 и C2, поглед от запад

Fig. 3. Grid-squares C1 and C2. View from the west

Обр. 4. Фрагментирано керамично столче от купа (късна бронзова епоха)

Fig. 4. Fragment of a pedestal bowl (Late Bronze Age)

Информацията, която получихме от спасителното проучване, позволява да направим две възможни хипотези относно характера на обекта:

1. Обектът е представлявал могила с каменно землен насип, която е разрушена не само до основата ѝ, а и под нея. Единствено в периферията са запазени единични следи от поменални обреди (наличието на фрагментирано столче от купа).

2. Обектът е представлявал малко скално образувание, около което в древността – през КБЕ, са поставяли депозити, свързани с определени ритуали.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF SITE NEAR THE VILLAGE OF LESICHOVO, PAZARDZHIK REGION

Tanya Hristova, Ivan Ivanov

Summary

During the surveys along the gas transmission pipeline route, Site 052 was registered as a mound 1.50 m high and with diameter of 8 m. Our first observations at the site did not confirm the presence of such a structure. From the very beginning of the excavations, it became clear that the area covered by grid-squares B2, B1 and C2 has been severely compromised by modern anthropogenic activities: the layer to a depth of 0.80 – 0.90 m contained modern glass, garbage,

etc. (figs. 1 – 3). The only preserved area was in the northeastern part of grid-square C1 where, in a cluster of stones, a fragment of a pedestal bowl was found that could be dated to the Late Bronze Age (fig. 4). Near the bowl, a concentration of medium-sized and large stones was discovered, with pottery fragments between them. No structures were found beneath the stones as well as in the other investigated areas.

The results suggest two possible hypotheses about the nature of the site:

1. The site was a burial mound, destroyed at present; only its periphery was partially preserved, with some traces of commemorative practices such as the pedestal bowl preserved there;

2. The site was a small rock feature around which ritual deposits were made in the LBA.

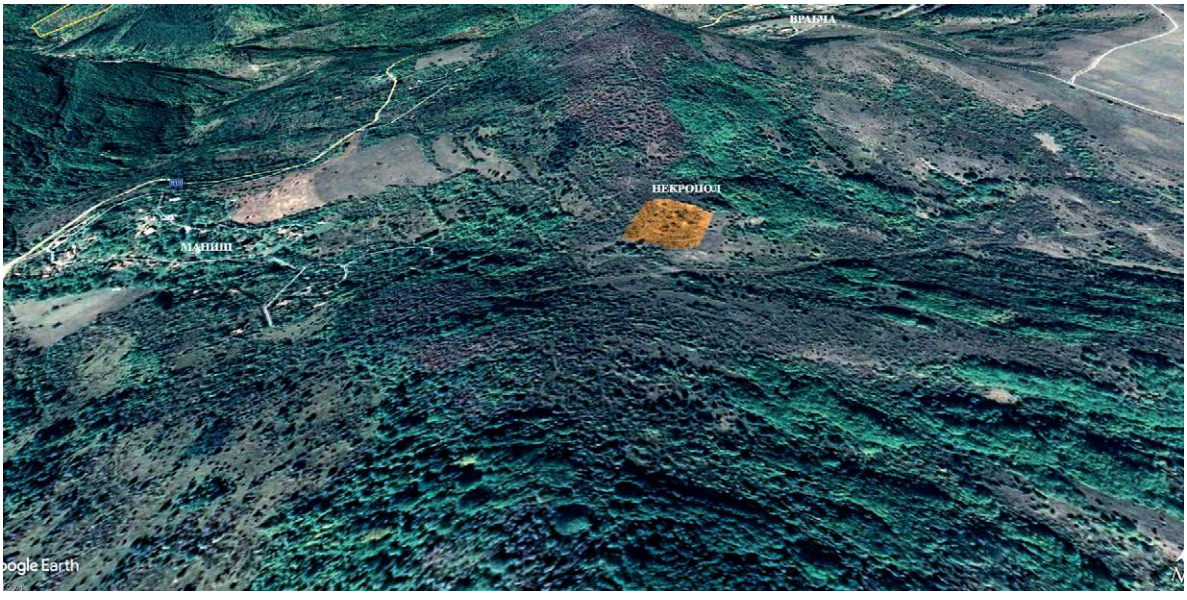
Tanya Hristova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, tnaidenova@abv.bg
Ivan Ivanov, Museum of History – Klisura, 20 April Sq., 4341 Klisura, ivanov.ric@gmail.com

№ 23. НЕКРОПОЛ ОТ VII – VI В. ПР. ХР. НАД С. ВРАБЧА, ОБЩ. ТРЪН

Филип Михайлов

Некрополът се намира в местността Кълн, над махалата Маниш на с. Врабча, община Трън, област Перник. Той е разположен от западната страна на слабо изявена седловина в добре изразен рид (обр. 1), ограничен от върховете Драговски камик и Стакьов камик. Седловината осъществява удобен достъп между две широки и дълбоки речни долини (обр. 1). Изгледът от и към обекта е отличен. От южната му страна преминава стар път[1], който дълго време е бил най-пряката връзка между двете дълбоки речни долини и съответно – между Трънското и Сливнишкото поле.

В района преобладават дърветата, наричани от местните „кълн“ – полски клен. Оттам идва името на местността, която се намира на границата между планините Гребен и Завалска. Допреди около 50 години на Петровден там се е провеждал ежегодният курбан на махалата[2]. След обезлюдяването ѝ традицията замира.

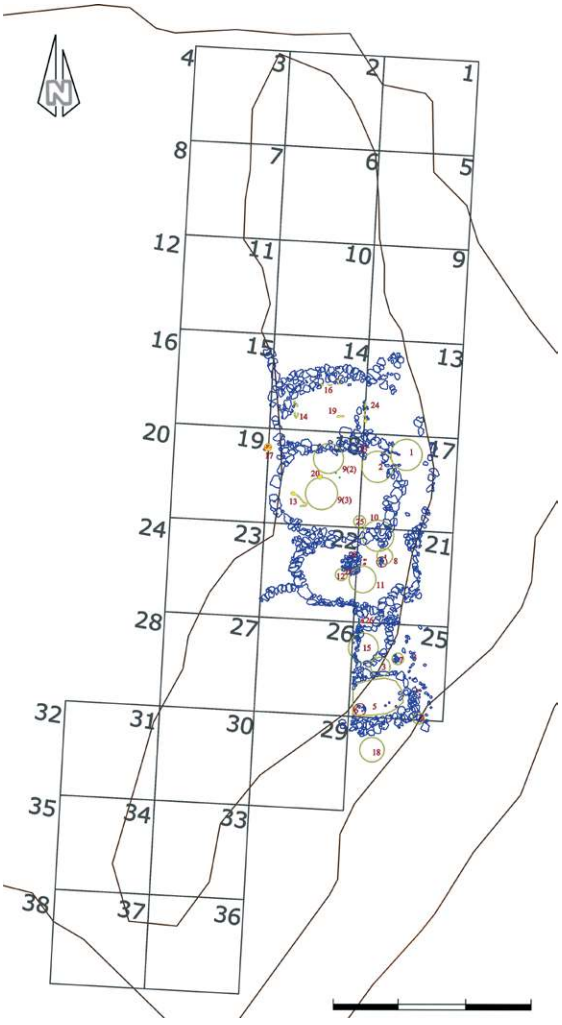

Обр. 1. Ортофотография на участъка около некропола насложена върху сателитна снимка на релефа

Fig. 1. Orthophoto of the area around the necropolis superimposed on a satellite image of the relief

[1] Обозначен на карти от Сръбско-българската война.

[2] Наричали са го „Светък“. През август месец, преди началото на разкопките, съвместно с Цв. Манова бе проведено етнографско проучване, което установи детайлите, свързани със събора.

Обр. 2. Топографско заснемане и план на проучената част от некропола

Fig. 2. Topographic survey and plan of the studied part of the necropolis

Обр. 3. Ортофотография на оградните съоръжения – етап от проучването

Fig. 3. Orthophoto of the enclosures – stage of the research

Обр. 4. Гроб 14 – инхумация с рязане на крайниците

Fig. 4. Grave 14 – inhumation with cutting of the limbs

Обр. 5. Метални находки, открити при разкопките: 1 – биметална фибула; 2 – копия; 3 – ножчета; 4, 6 – накосичници, мед; 5 – ажурна висулка, мед; 7 – железни гривни; 8 – медна спираловидна гривна; 9 – железни спираловидни гривни; 10 – драхма на Аполония Илирийска – II – I в. пр. Хр.

Fig. 5. Metal finds discovered during the excavations: 1 – bimetallic fibulae; 2 – spears; 3 – knives; 4, 6 – copper scythes; 5 – copper openwork pendant; 7 – iron bracelets; 8 – copper spiral bracelet; 9 - iron spiral bracelets; 10 – drachm of Apollonia of Illyria – 2nd – 1st c. BC

Надморската височина на некропола е между 978 и 980 м. Визуално изглежда, че той представлява правилен вал (обр. 3) с почти точна ориентация С – Ю по надлъжната ос. След ортофотозаснемане и изработен тахиметричен модел става ясно, че формата на вала е неправилна, бъбрековидна (обр. 2).

Разкопките се проведоха през месеците септември и октомври[1]. Проучени са 10 квадрата с размери 5 × 5 м. Те обхващат южната част (около две трети) от каменния вал, изграден от долепени и обикновено припокриващи се една с друга каменни могилки (обр. 3). Могилките са толкова хомогенизирани, че в момента е възможно да бъдат отличени една от друга единствено по оградните им съоръжения (обр. 2 и 3). В централните части на три от тях има големи стари иманярски изкопи. По време на разкопките навсякъде е достигнато до стерилен терен, като дълбочината варира от 0,10 м (в периферията) до 1,00 м (в централната част на обекта). Тъй като некрополът не е проучен напълно, на терена оставихме големите камъни, оформящи границите на отделните каменни ограждения.

След премахването на растителността беше установено, че некрополът е съставен от два успоредни един на друг вала. Гъстата растителност беше причина те да изглеждат като един голям вал с бъбрековидна форма.

Досега е проучена южната част (около две трети) на северния каменен вал. Локализирани са общо 26 гроба (от тях два – през 2019 г.) с кремация и инхумация. Археологическите разкопки през 2020 г. прецизираха характера и хронологията на обекта. Разкопките през настоящия сезон доказаха, че некрополът е биритуален. До момента са проучени повече гробове с инхумация, отколкото с кремация. Нерядко в един и същи участък се откриват кремирани и инхумирани фрагменти от кости[2].

Регистрирани са всички възможни разновидности при погребенията с трупоизгаряне – кремация на място, кремация извън проучвания участък, кремация в урна (гроб № 17). При погребенията с инхумация разнообразието също е много голямо – от безразборно разпилени инхумирани човешки кости до съзнателно рязани крайници (обр. 2). Ориентацията на гробовете също е най-разнообразна. Преобладават тези с ориентация З – И (пет[3] от общо осем с определяема ориенатция), като има по

[1] Проучването е финансирано от Програмата за целева финансова подкрепа на теренни археологически проучвания и теренна консервация 2020 г. от Министерството на културата.

[2] Антропологичният анализ е направен от Надежда Атанасова (ИЕМПАМ – БАН). Поради изключително лошото състояние на костния материал е определен полът (мъжки) само на индивида от гроб № 13, единствено в който беше налична по-голямата част от скелета. Преобладават костите на индивиди над 18 – 20 г. Открити са отделни кости на деца, в един случай – на бебе.

[3] Включително гроб № 26, от който са проучени само две *tibiae* (подбедрици) с по две гривни на всяка в областта на глезените. Останалата част от гроба продължава в непроучения югозападен ъгъл (обр. 2).

един с ориентация СИ – ЮЗ (гроб № 13), ориентация С – Ю (гроб № 14) и ориентация Ю – С (гроб № 24). При останалите гробове костите са толкова фрагментирани и безразборно разпилени между и под камъните от насипа, че не е възможно да бъде определена тяхната ориентация.

Ситуацията се обърква допълнително от няколко стари и вече хомогенизирани иманярски изкопа (и съответно насипа), разположени в централните части на най-големите съоръжения. Поради това и самата локализация на отделните гробове е условна и направена въз основата на групиране на метални находки[1].

Открити са множество интересни и добре запазени бронзови, медни и железни предмети (обр. 5). Намерено е голямо количество фрагменти от богато украсени керамични съдове, част от които могат да бъдат възстановени. Намерена е и каничка, от която липсва само дръжката. Керамиката и металните предмети са изработени в характерния за VII – VI в. пр. Хр. стил „Басараби“, разпространен на широка територия в Румъния, България, Сърбия и Северна Македония.

Вероятно с намиращия се наблизо път трябва да се свърже откритата в източната периферия на вала, под чима, върху камък от насипа драхма на Аполония Илирийска – II – I в. пр. Хр.[2] (обр. 5.10).

NECROPOLIS FROM THE 7TH – 6TH BC NEAR THE VILLAGE OF VRABCHA, TRUN MUNICIPALITY

Philip Mihaylov

Summary

The necropolis is located above the hamlet of Manish of the village of Vrabcha, Trun municipality, Pernik district. It is situated on the western side of a slight saddle in a well-defined ridge (fig. 1).

In 2020, the southern part of the stone bank was studied (fig. 2); 24 graves with cremation and inhumation were discovered. The archaeological excavations in 2020 specified the nature and chronology of the site. It was unequivocally established that it was a bi-ritual necropolis. So far, more inhumation graves have been discovered. Cremated and inhumed bone fragments are often found in one and the same area.

All possible varieties for cremation burials have been registered. In burials with inhumation, there is also a considerable variability – from randomly scattered inhumed human bones (reburied?), to deliberately cut limbs of exposed skeletons (fig. 4). The orientation of these graves is also most diverse. Those with a W – E orientation predominate, and there are also one with a NE – SW, one with N – S and one with S – N orientation. In the other graves, the bones are so fragmented and scattered between and under the stones of the mound that it is not possible to determine their orientation. Inthese cases even the localization of the individual graves is conditional and established mostly due to the grouping of metal finds. Many interesting and well-preserved bronze, copper and iron objects were discovered (fig. 5).

Philip Mihaylov, Regional Historical Museum – Pernik, 2 Fizkulturna Str., 2300 Pernik, philip.mihaylov@gmail.com

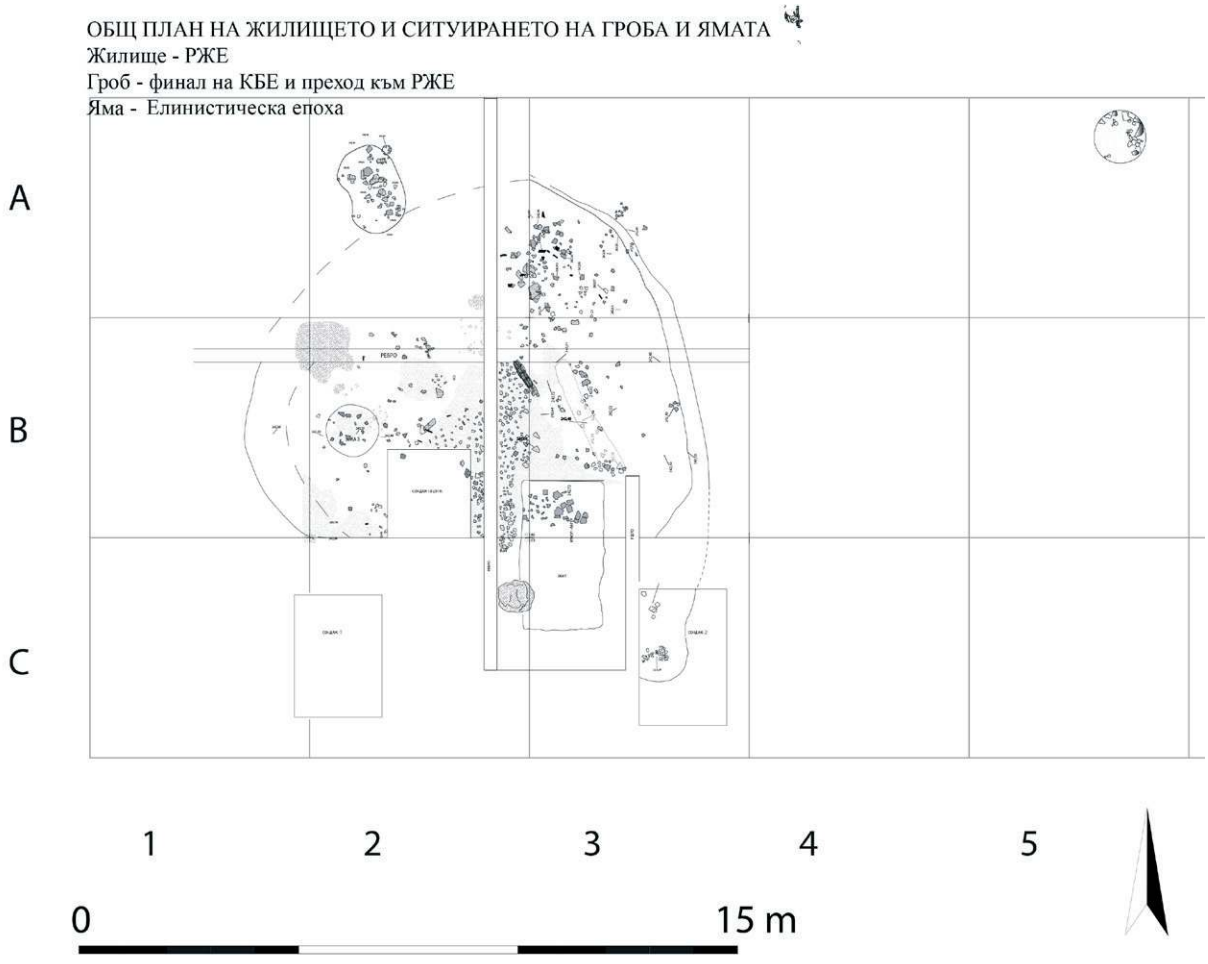
№ 24. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ ОТ ФИНАЛА НА БРОНЗОВАТА И ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХИ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГОРТАЛОВО, ПЛЕВЕНСКО

Таня Христова, Мая Валентинова

Спасителните археологически проучвания на Обект № 3016 в землището на с. Горталово са във връзка с проект „Разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз” ЕАД, паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница”, етап „Линейна част – Подетап А“, като се проведоха в периода 14 – 30.06.2020 г.

[1] В повечето случаи горели и негорели кости, понякога и на едно място, се намират между/под камъните от насипа или във вече ерозиралата основна скала, без да бъдат маркирани или отделени от останалата част на каменния насип.

[2] Монетата е определена от Светослава Филипова, за което ѝ благодаря.

Обр. 1. Общ план на структурите

Fig. 1. General plan of the investigated features

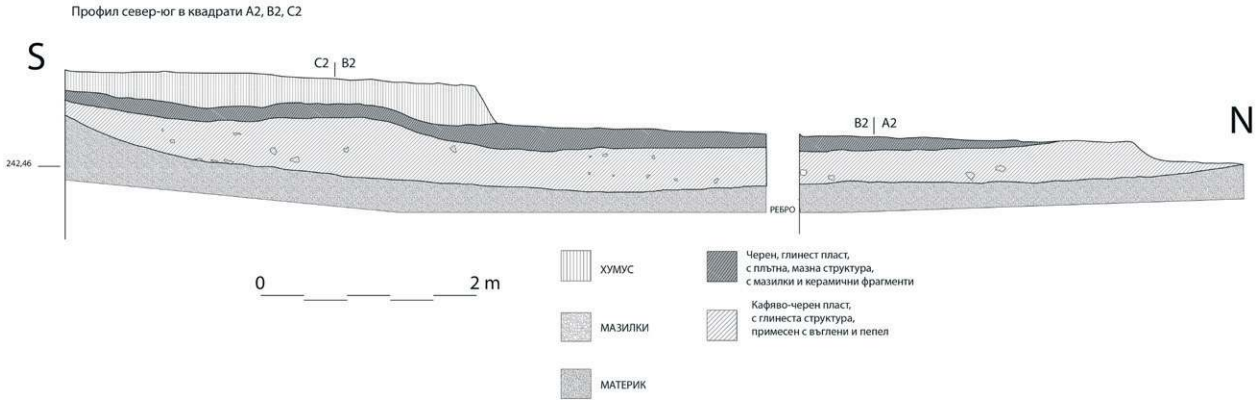

Обр. 2. Структура 1. Нивото с термичните съоръжения и парчетата отухлени мазилки

Fig. 2. Feature 1. Heating facilities and burnt plasters

Обект 3016 е проучван през 2019 г. от Александър Чохаджиев, като откритите археологически материали и структури са с голям хронологически диапазон – халколит, късна бронзова епоха, желязна епоха и античност (Чохаджиев и др. 2020; Чохаджиев, Петракиев 2020). При наблюдението в хода на строителството е констатирано нарушаване на структура от РЖЕ. На място е засечен разрушен питос, огнище/пещ и останки от мазилки. Констатирана е още една яма и две концентрации с мазилки. Целта на разкопките през тази година беше проучване на засегнатите структури.

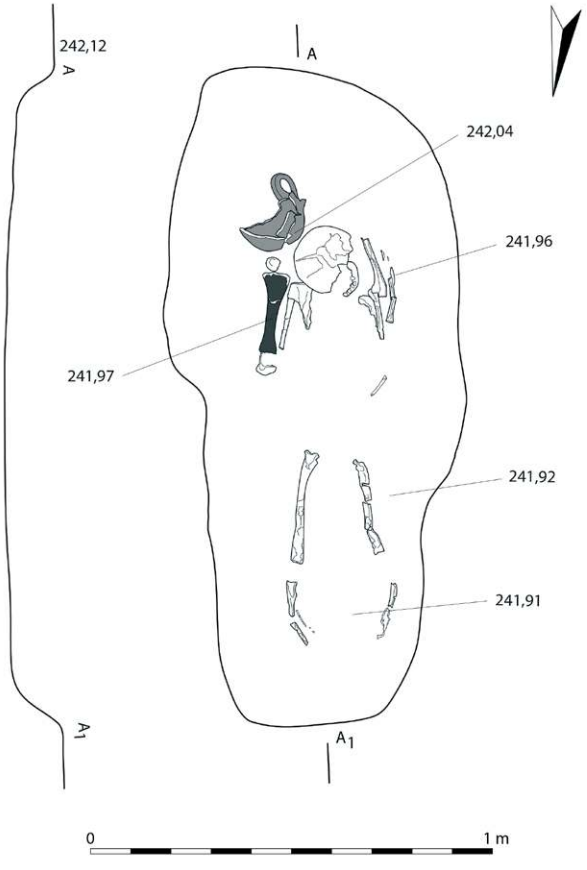
Проучванията бяха съсредоточени върху голямата вкопана структура, обозначена като № 1 (обр. 1). Структурата е вкопана на дълбочина 0,50 – 0,60 м от нивото ѝ на засичане. Тя има неправилна овална форма с размери 8 × 10 м. Още след зачистването ѝ, по време на интервенцията на машините, на различни места имаше концентрации от керами-

Обр. 3. Профил С – Ю на структура 1, поглед от изток

Fig. 3. Feature 1. N – S profile, view from the east

ка, кости, камъни и мазилки. Най-високата концентрация от струпани мазилки е в югоизточната част, като между и под тях се разкриват керамични фрагменти, които не са засегнати при отстраняването на хумуса. Именно при тази концентрация се разкри пакет от мазилки с дължина 0,90 м и ширина 0,17 м и запазена височина 0,20 м, които наподобяват част от стена. Вътре в пакета имаше следи от колово-плетовата конструкция, а външните му две лица бяха загладени. До този пакет от мазилки беше разкрит фрагментиран кантаросовиден съд, върху дръжките на който са оформени бутониплочки. Последните са украсени с две концентрични врязани и заоблени линии, които продължават по горната страна на дръжката към устието в четири успоредни линии (обр. 5.a). Тялото е украсено с три хоризонтални успоредни канелюри. В близост до тази концентрация е разположен и нарушеният при строителните дейности питос. Той е фрагментиран, като липсва устието му. Украсен е с щамповани концентрични кръгове, релефни пъпки и две хоризонтални релефни линии с коси врязвания върху тях. Два полуцилиндрични плътни израстъка са оформени за дръжки (обр. 5.d).

Обр. 4. Детски гроб с трупополагане

Fig. 4. Child inhumation grave

Западно от концентрацията с мазилки бяха открити разрушени две термични съоръжения (обр. 2). Горната част на западното термично съоръжение е нарушена. То попада в западния край на структурата. На 3,60 м източно от него бяха открити фрагменти от второ термично съоръжение, като горната им повърхност е загладена със следи от обмазване. Южно от тях беше проучено ниво от керамични фрагменти, по-голямата част от които бяха открити в хоризонтална позиция, кости и камъни. Концентрацията от мазилки е най-изразена около и югоизточно от второто термично съоръжение. В северна посока от концентрацията с мазилки и североизточно от второто термично съоръжение нивото с големи плочести камъни, керамични фрагменти и животински кости продължава. Единствено северно от двете термични съоръжения, в северозападната част на вкопаването, това ниво не е ясно изразено. Именно в този участък не можаха да се проследят ясно очертанията на вкопаването. Най-вероятната причина за това е нарушаването и отнемането на нивото при отстраняването на хумуса.

Обр. 5. Керамични съдове: a – кантарос от структура 1 (РЖЕ); b – чаша от детски гроб с трупополагане (финал на КБЕ – преход към РЖЕ); c – гърневиден съд от яма 1 (елинистическа епоха); d – фрагмент от питос от структура 1 (РЖЕ)

Fig. 5. Pottery: a – kantharos from Feature 1 (EIA); b – cup from the child's grave (end of LBA – transition to EIA); c – vessel from Pit 1 (Hellenistic Period); d – fragment from a pithos from Feature 1 (EIA)

Това голямо вкопаване, което има овална форма, най-вероятно представлява жилище. От жилището е запазено нивото на термичните съоръжения с животинските кости и керамични фрагменти. В югоизточната му част са запазени и отухлени парчета мазилка, които в по-голямата си част бяха открити върху нивото с керамика. Наличието на кафяво-черен пласт, примесен с въглени и пепел (обр. 3), намиращ се под нивото с керамика, най-вероятно свидетелства за присъствието на складова част („мазе“) в това жилище, която с течение на времето е акумулирала отпадъци от жилището, каквито са въглените и пепелта. Въз основа на открития керамичен материал тази жилищна структура може да се датира в РЖЕ и по-конкретно от края на IX до първата половина на VII в. пр. Хр.

Западната част на жилището е нарушена от по-късна яма (яма № 2 в кв. В2), която е с кръгла форма с диаметър 1,20 м. На нивото с керамиката тя се очерта като концентрация от нехарактерни керамични фрагменти и мазилки, между които беше открито едно каменно точило. Ямата е запълнена с черно-кафява пръст, в която беше открит сходен на откритията в жилището материал – нехарактерни керамични фрагменти и мазилки. Ямата нарушава нивото на жилищната структура и най-вероятно е направена малко след функционирането му.

В района на жилището е регистрирана и друга яма (яма № 3), която се ситуира в кв. А2. Тя се очерта на дълбочина 242,43 м н. в., при проучване на границите в северозападната част на жилищната структура. Ямата има бъбрековидна форма с размери 2 м (С – Ю с леко отклонение на СЗ – ЮИ) и 1,30 м (И – З). Дълбочината е 0,15 м от нивото на засичане. В северната ѝ част беше открита фрагментирана долна част на съд с вертикална дръжка, най-вероятно кана. На това ниво, към дъното ѝ, са документирани керамични фрагменти, работени на ръка, и камъни. Фрагментите, както и долната фрагментирана част от съд се различават като структура на глината от керамичния материал на жилищната структура. Възможната датировка на тази яма е в края на бронзовата епоха и прехода към РЕ. Ямата е нарушена от вкопаването на жилищната структура, обозначена като № 1.

Непосредствено до жилището, на около 6,10 м в североизточна посока, беше разкрит гроб с трупополагане (обр. 4). Гробната яма е с размери 1,64 × 0,75 м и ориентация С – Ю, с отклонение 5° на СЗ – ЮИ. Погребаният е дете, положено в ямата по гръб, с глава на юг. Костите на горните и долните крайници са изпънати, а костите на ръцете и ходилата не се откриха. Скелетът е открит в много лошо състояние. В областта на горните крайници и черепа са открити фрагменти от животински кости. До главата на погребания е поставена керамична чаша с една дръжка (обр. 5.b). Въз основа на керамичния съд гробът може да се отнесе към края на бронзовата епоха.

Източно от гроба и жилището, в североизточната част на кв. А5, е засечена яма, обозначена като № 1. Напречното ѝ сечение е с камбановидна форма. Размерите на ямата са: диаметър 1,20 и дълбочина 1,30 м. Запълнителят е от черна глинеста пръст, на места с петна от кафява глинеста пръст, в който се откриват керамични фрагменти, кости и камъни. Навсякъде в запълнителя има следи от въглени и разпрашени мазилки. На дъното на ямата беше разкрито керамично струпване и два доле-

ми плочести камъка. Част от керамичните фрагменти са от един гърневиден съд с груба повърхност. В горната си половина той има четири релефни израстъка, от които се спускат надолу по тялото му четири пластични релефни ленти с дъговидна извивка в долния им край (обр. 5.c). Сред керамичните фрагменти се откриват и такива, изработени на колело. Въз основа на керамиката ямата може да се датира в късната елинистическа епоха.

В кв. B18 са проучени остатъци от струпани мазилки, обозначени като структура № 2, под които няма нищо. Единствено между мазилките се разкриха фрагменти от една купа с врязана украса, която се датира в РЖЕ.

Очевидно в този участък на обект 3016 са разположени структури от финала на КБЕ и прехода към РЖЕ, както и от РЖЕ и КЖЕ, като техният характер е бил различен. Основавайки се на резултатите от тази и предходната година, може да предположим, че в края на I хил. пр. Хр. в този участък се е намирал вероятно некропол и ями. През първата половина на I хил. пр. Хр. (IX – VII в. пр. Хр.) тук е имало структури с утилитарен характер – жилища и ями, докато в края на това хилядолетие структурите са единствено ями.

Литература

Чохаджиев, Петракиев 2020: А. Чохаджиев, И. Петракиев. Обект А6/3016 край Горталово, община Плевен. – В: Х. Попов (ред.). Поток през времето. Спасителни археологически проучвания по разширението на газопреносната мрежа на „Булгартрансгаз“ ЕАД (Национален археологически музей – Каталози, Supplementum 1). София, 2020, 219 – 223.

Чохаджиев и др. 2020: А. Чохаджиев, И. Петракиев, М. Гюрова, Н. Карастоянова. Археологически обект от халколита, бронзовата и желязната епохи край с. Горталово, общ. Плевен. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 520 – 525.

RESCUE EXCAVATIONS OF A SITE FROM THE FINAL BRONZE AGE AND THE IRON AGE NEAR GORTALOVO VILLAGE, PLEVEN REGION

Tanya Hristova, Maya Valentinova

Summary

Site No. 3006 was investigated preliminarly in 2019 by Alexander Chohadziev (Чохаджиев и др. 2020; Чохаджиев, Петракиев 2020). During the construction works, an Early Iron Age feature was detected, designated as Feature No. 1 (fig. 1). It had an irregular oval form, dug to a depth of 0.50 – 0.60 m from the level of detecting. It could be interpreted as part of a dwelling with heating facilities, animal bones and pottery sherds presented *in situ* (figs. 2, 3). A large quantity of wall plasters was investigated in its southeastern part, with a layer of pottery sherds and a complete *kantharos* discovered beneath them. Near the *kantharos*, part of a *pithos* (fig. 5.a, d) destroyed during the construction works was found. The dwelling could be dated to the EIA, more precisely to the end of 9th – beginning of 7th c. BC.

In dwelling's western part a later pit was investigated (Pit No. 2, grid-square B2). Another pit (No. 3) was investigated in that area, in grid-square A2. It could be dated to the end of the LBA – beginning of the EIA. The pit was partly destroyed during the construction of Feature No. 1.

An inhumation grave was discovered to the northeast of the dwelling (fig. 4). A child was buried in extended position, with the head to the south. Animal bones were placed in the right arm and skull area. Near the skull, a one-handled ceramic cup was found (fig. 5.*b*). Based on its shape, the grave could be dated to the end of the Bronze Age.

East of the grave and the dwelling, in grid-square A5, a pit designated as No. 1 was discovered. At its bottom, a wheel thrown ceramic vessel as well as other pottery fragments were found (fig. 5.c). Based on the pottery, the pit could be dated to the Late Hellenistic Period.

Tanya Hristova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, tnaidenova@abv.bg

Maya Valentinova, Regional Museum of History – Lovech, 1 Todor Kirkov Sq., 5500, Lovech, maiadimitrova@hotmail.com

№ 25. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ В М. ДУРЧОВ ВРЪХ, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ТОДОРИЧЕНЕ, ОБЩ. ЛУКОВИТ, ОБЛ. ЛОВЕЧ

Веселин Игнатов, Николай Сираков

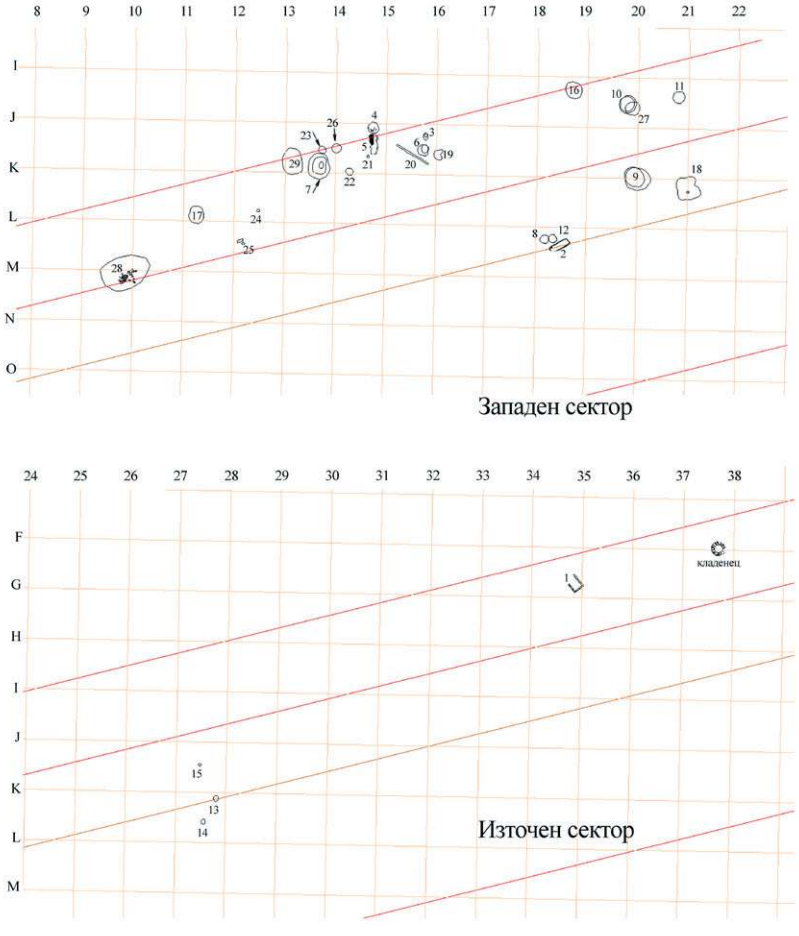
Обектът е разположен в обработваем терен (частни ниви) в м. Дурчов връх (н. в. 220 м) на разстояние 1,640 км 144° SE (43°09'10,70" N; 024°11'55,54" E) от центъра на с. Тодоричене, община Луковит. Селището се намира в долната част на склон. Като подемен материал се откриват фрагменти от битова керамика, работени на ръка и колело от желязната епоха, на площ от 47,3 дка. Откриват се фрагменти от горял кирпич от плетена конструкция.

Пълно археологическо проучване на обект № 10 се проведе в периода 10.05 – 24.06.2020 г. На по-ниската западна част от трасето с дължина 20 м в рамките на сервитута проучването е извършено без използването на земекопна техника. В останалата по-висока източна част е използвана техника, която отне част от орницата.

При археологическото проучване са регистрирани 30 структури (обр. 1), отнасящи се към РЖЕ и КЖЕ и ново време. Към последния период се отнася зидан с ломени камъни кладенец и отухлена структура с правоъгълна форма с неясно предназначение.

От желязната епоха са проучени 28 археологически структури:

- Вкопаване с елипсовидна форма (структура № 28, обр. 2) и максимални размери 2,00 × зап. 1,40 м (северната част е унищожена от съвременен канал) и дълбочина 0,34 м. Откриват се средни по размер ломени камъни, отухлени мазилки и керамика на ръка. Материалите са характерни за РЖЕ.

Обр. 1. Общ план на проучванията

Fig. 1. Plan of the excavated area

- Ями с различна форма и размери (11 броя). Най-добре изразени са ями от РЖЕ с диаметър 1,30 – 2,00 м и дълбочина 1,15 – 1,44 м. В пълнежа им се откриват пластове отухлена глина от паянтови постройки.

- Плитки вкопавания, в повечето случаи с елипсовидни форми (седем броя), които са с различни размери с и максимална дълбочина до 0,26 м. В пълнежа се откриват малко дребни въгленчета, малки по размер късчета мазилка и единични фрагменти керамика. Отнасят се към РЖЕ и КЖЕ.

- Правоъгълни плитки вкопавания (два броя) с добре изразени рамки от дребни въгленчета и дребни късове отухлена глина. Имат размери: дължина 2,20 – 2,80 м, широчина 0,75 – 0,80 м и дълбочина 0,10 – 0,18 м. В тях се откриват единствено дребни въгленчета.

- Дупки от колове (шест броя) с диаметър от 0,22 до 0,35 м и максимална дълбочина 0,20 м. Откритите дупки са групирани на две места по три дупки. Няма видима конструктивна връзка, което вероятно се дължи на невъзможността да се локализират други дупки, ка-

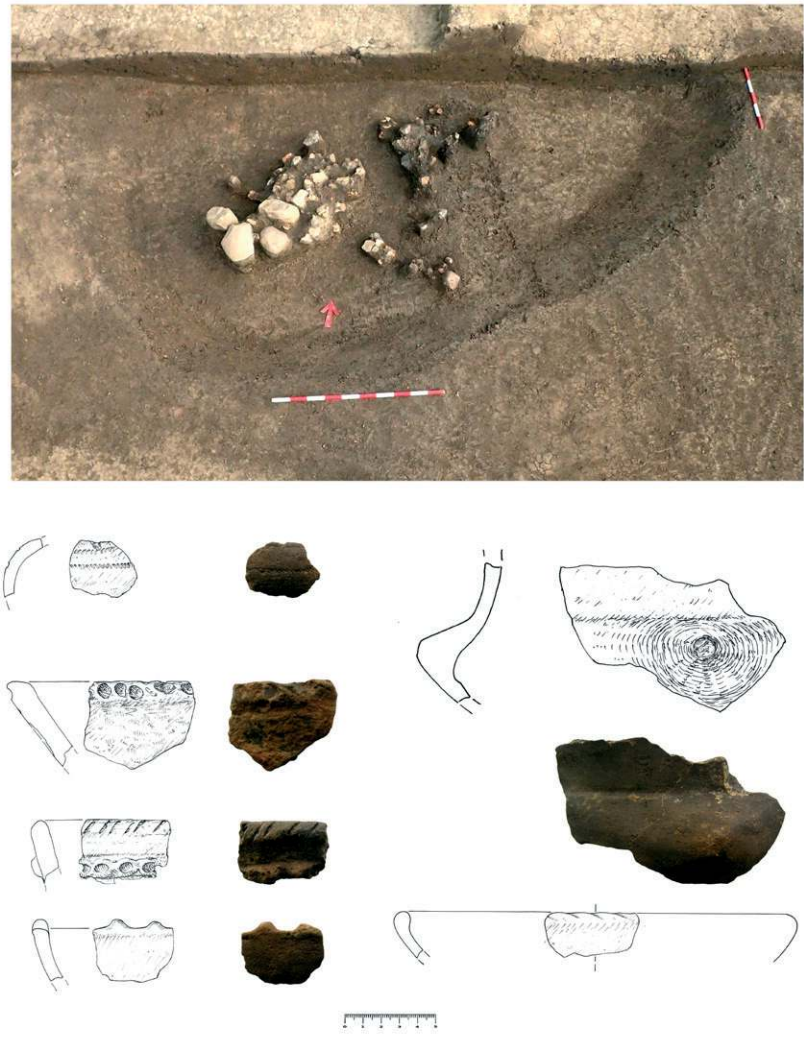
квито най-вероятно е имало.

– Част от канал (улей?). Проследен на дължина до 3,70 м. Има широчина 0,20 м и дълбочина 0,05 м, с пълнеж от по-тъмна пръст и дребни въгленчета.

Характерно за откритата битова керамика е лошото изпичане и груби форми. Преобладава керамиката, изработена на ръка, силно обезличена. Това създава невъзможност за прецизирането на датировката и да се отделят структури от РЖЕ и КЖЕ. Допълнително затруднение бяха проливните дъждове, запълващи негативните структури. Те подкопаваха стени и профили, което довеждаше до тяхното срутване и създаваше проблеми при документирането.

По време на проучването са открити малко находки, сред които преобладават керамичните прешлени за вретено.

Наличието на дупки от колове и преобладаващите останки от отухлени мазилки свидетелстват за съществуването на наземни дървени постройки. Оскъдните находки, лошо изпечената и обезличена керамика показват, че проучваният обект вероятно е представлявал сезонно селище с животновъден характер.

Обр. 2. Структура № 28

Fig. 2. Structure No. 28

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF A SITE IN DURCHOV VRAH LOCALITY, LAND OF THE VILLAGE OF TODORICHENE, LUKOVIT MUNICIPALITY, LOVECH DISTRICT

Veselin Ignatov, Nikolay Sirakov

Summary

The settlement is located at the foot of a slope. The material consists of fragments of hand-made and wheel thrown Iron Age pottery and burnt adobe.

Thirty structures from the EIA and LIA, and the modern period (fig. 1) were uncovered.

Twenty-eight structures date from the Iron Age:

- A sunken structure with an oval shape (No. 28, fig. 2) and maximum dimensions 2.00 × 1.40 × 0.34 m. The materials are typical of the Early Iron Age.

- Pits of various shapes and sizes (11). The pits from the EIA with a diameter of 1.30 to 2.00 m and a depth of 1.15 – 1.44 m are most numerous. They contain layers of plasters from wattle and daub structures.

- Shallow oval sunken structures (7) of various sizes and a maximum depth of 0.26 m. The filling contains small pieces of charcoal, pieces of plaster and isolated pottery fragments. They date from the EIA and LIA.

- Rectangular shallow sunken structures (2) with well-defined outlines of small pieces of charcoal and burned clay. They have dimensions of 2.20 – 2.80 × 0.75 – 0.80 × 0.10 – 0.18 m.

- Post holes (6) with a diameter of 0.22 to 0.35 m and a depth of 0.20 m.

- Part of a canal, traced to a length of 3.70 m. It is 0.20 m wide and 0.05 m deep, filled with darker soil and small pieces of charcoal.

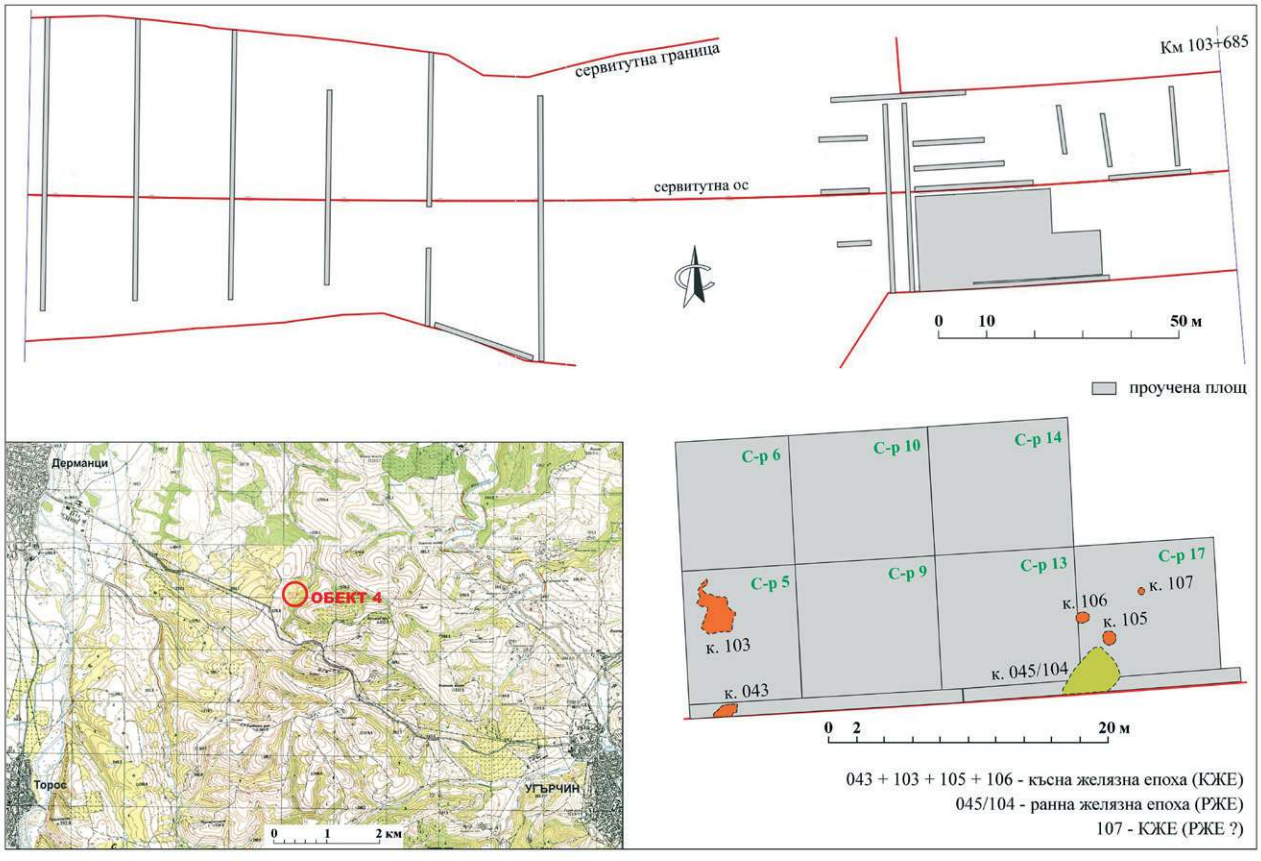
The presence of post holes and the predominant remains of burnt plasters testify to the existence of wooden buildings. The scarcity of finds, the poorly fired and poorly preserved pottery indicate that the site was probably a seasonal settlement of herders.

Veselin Ignatov, Regional Historical Museum – Sliven, 18 Tsar Osvoboditel Blvd., 8800 Sliven, ignatov_v@abv.bg
Nikolay Sirakov, Regional Historical Museum – Sliven, 18 Tsar Osvoboditel Blvd., 8800 Sliven, niki_sirakov@abv.bg

№ 26. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ ОТ ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА КРАЙ УГЪРЧИН

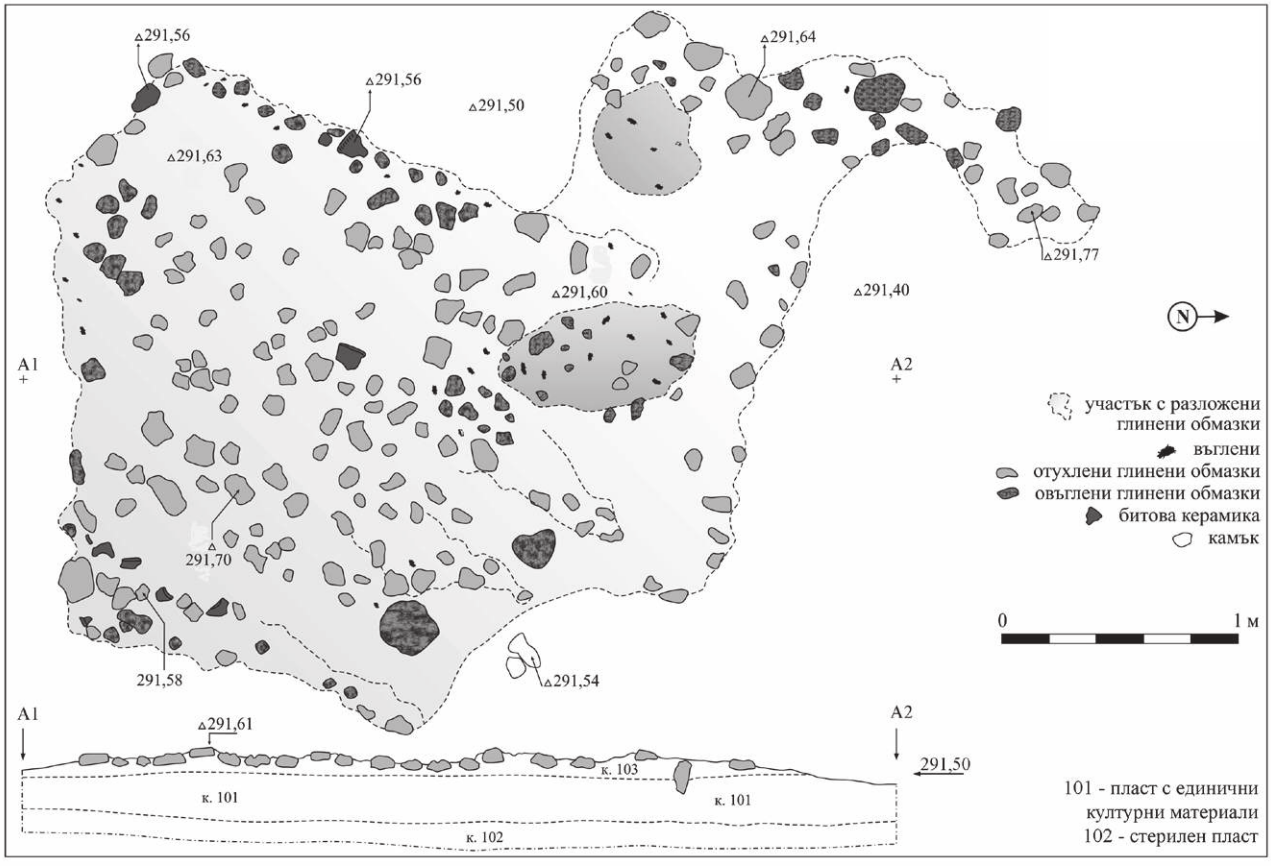
Венцислав Динчев

Обект № 4 по трасето на автомагистрала „Хемус“, участък II (км 103+435 – 103+685), се намира на около 5,5 км югоизточно от с. Дерманци и на около 7,5 км северозападно от центъра на гр. Угърчин. Приблизителната ориентация на трасето на бъдещата автомагистрала тук е З – И (обр. 1). Определената предварително площ на обекта, попадаща в сервитута на автомагистралата, е около 15 дка. В границите му теренът е с изразена денивелация от запад към изток. По-високите западна и централна части на обекта са в м. Герганско равнище. Непосредствено на изток от обекта преми-

Обр. 1. Археологически обект № 4 по трасето на АМ „Хемус“, участък II (км 103+435 – 103+685). Местоположение, общи планове на изкопите и разкритите структури

Fig. 1. Archaeological Site No. 4 along the route of Hemus Highway, section II (km 103+435 – 103+685). Location, general plans of the trenches and the discovered structures

Обр. 2. Контекст 103 (жилищна структура?) от късната желязна епоха в сектор 5. План и разрез

Fig. 2. Context 103 (dwelling?) from the Late Iron Age in Sector 5. Plan and cross-section

нава залесено в момента дере (прибл. С – Ю). По-ниският източен край на обекта всъщност е тераса откъм лявата (западната) страна на това дере. В момента теренът тук, вкл. в източния край на обекта, е предимно обработваема земя (ниви). По добре изразената горна граница/ бряг на терасата на дерето има полоса с широчина от 10 – 15 до 40 – 50 м (нарастваща от С към Ю) с гъста храстовидна и дървесна растителност.

Разкопките са проведени под ръководството на проф. д-р В. Динчев, със заместник-ръководител – гл. ас. д-р А. Харизанов (НАИМ – БАН). В тях участваха още Кристина Косева и Ради Радев (магистри), Пламена Койчева и Иво Николов (студенти). Проучвателската стратегия предвиждаше чрез сондажи във вид на траншеи, ориентирани напречно или надлъжно на сервитутната ос/ на сервитутните граници (в отделни участъци тук сервитутните граници не са успоредни на сервитутната ос), да проверим цялата площ на обекта. Така, чрез поредица от сондажи с различна дължина (от 20 до 62 м) установихме по категоричен начин отсъствието на археологически структури и на каквато и да е археологическа субстанция изобщо в по-високите западна и централна части на обекта. По аналогичен начин установихме като перспективен за цялостно проучване терен с площ около 1 дка в по-ниската източна част на обекта – върху споменатата по-горе тераса, между км 103+620 и км 103+660 (обр. 1). В потвърждение на тези констатации са и резултатите от геофизичното проучване на обекта, осъществено от гл. ас. д-р Хр. Цанков (МГУ „Св. Иван Рилски").

По повърхността на очертания по-горе терен, както и в горния му пласт – т. нар. орница, се намират преотложени късове изпечени, отухлени глинени обмазки от постройка/ постройки с паянтова конструкция, фрагменти от битова керамика, работена на ръка или на грънчарско колело, и други артефакти. Проучвайки терена в дълбочина констатирахме отсъствие на добре изразен, непрекъснат културен пласт. Археологическите материали се намират в отделни концентрации или разпръснати поединично в пласт със сбита, кафява на цвят пръст, на дълбочина до 0,50 – 0,55 м под днешната повърхност. В хода на разкопките установихме, че концентрациите на материали in situ са в южната половина на въпросния терен (между осевата линия и южната сервитутна граница на трасето на автомагистралата).

Обр. 3. Метални (железни) находки: 1 – брадва от ранната желязна епоха; 2, 3, 4, 5 – части от фибули от III–I в.пр.Хр.; 6 – дърводелски инструмент (рукан) от контекст 103 от късната желязна епоха

Fig. 3. Metal (iron) finds: 1 – ax from the Early Iron Age; 2 – 5 – parts of fibulae from the 3rd – 1st c. BC; 6 – a carpenter's tool (draw-knive) from Context 103 from the Late Iron Age

Най-значимата концентрация на отухлени обмазки на площ около 3 (С – Ю) × 2,50 м разчистихме при дълбочина от 0,30 – 0,40 м между км 103+620 и км 103+630, южно от сервитутната ос (обр. 1). Обмазките са сигурен индикатор за наземна постройка с лека паянтова конструкция (обр. 2). Фрагментираната битова керамика от нея е от късната желязна епоха. Под деструкците от отухлени обмазки открихме още хромелен камък и желязно сечиво, вероятно дърводелски инструмент – рукан (обр. 3.6). При археоботаничния анализ на проби от околния пласт – дело на Ханна Христова (докторант в НАИМ – БАН), бе установено наличие на овъглена дървесина от бук, както и единични семена от просо, двузърнест лимец, пшеница и ечемик. Планът на постройката не може да се уточни. На юг и на изток от мястото ѝ регистрирахме и други, по-малки концентрации на археологически материали. Негативният профил на някои позволява интерпретирането им като плитки ями с преотложени материали (обр. 1).

Работената на ръка, фрагментирана керамика от деструкциите на постройката и от синхронните ѝ структури е представена главно от дебелостенни съдове с груба фактура и неравномерно изпичане. Украсата е изцяло от релефни ленти и издатъци. Сред фрагментите от работени на грънчарско колело съдове има образци, типични за т. нар. сива тракийска керамика (чаши, кани, купи с ниски столчета). Има и фрагменти от съдове с червен цвят, работени на колело. Сред находките от КЖЕ заслужава да се отличат фрагментите от няколко железни билатерални фибули, открити вън от споменатите структури (обр. 3.2, 5). Същите се отнасят към III – I в. пр. Хр. (вж. напр. Василева 2013, 95 сл., посочените там примери и литература)[1].

В съседство с южната сервитутна граница, при км 103+650, на площ около около 4,50 (З – И) × 3,00 м установихме наличие и на концентрация на материали от ранната желязна епоха (X/IX – VII/VI в. пр. Хр.) – фрагментирана битова керамика и отделни късове отухлени обмазки (обр. 1). В съответния пласт камъните са в по-значително количество в сравнение със съседните терени. Допускаме, че тази концентрация/контекст също индикира зле съхранени останки от постройка със слаб паянтов градеж.

Сред фрагментарния керамичен материал от РЖЕ има образци както от по-груби, дебелостенни съдове с по-значителни размери, така и от трапезни съдове – чаши с издигащи се над устията дръжки, паници и купи със завити навътре устия. Украсата при първите е изцяло релефна. Сред вторите има примери за щампована и врязана украса: концентрично вписани кръгчета и други щамповани орнаменти; триъгълници, очертани и/или защриховани с врязани линии. Има и примери за канелирана украса върху устия на паници и дръжки на чаши. Като цяло обаче броят на фрагментите от по-фини съдове с украса е сравнително малък.

Най-интересната находка от РЖЕ, открита вън от очертанията на предполагаемата синхронна постройка, е желязна брадва (обр. 3.1) – представител на т. нар. кръстовидни брадви (вж. напр. Стоянов 2000, 50 сл., посочените там примери и литература; вж. и Лазов 2000, 49 сл., 24/1-7)[2].

[1] Благодаря на д-р Миглена Стамберова (преди – Василева) за консултацията относно фибулите.
[2] Благодаря на колегите от РИМ Ловеч – Радослав Гущераклиев и Мая Валентинова, за съдействието относно определянето на тази интересна находка.

В заключение мога да обобщя, че действителният археолгически обект № 4 по трасето на АМ „Хемус", участък II, се локализира между км 103+620 и км 103+660 и съдържа зле съхранени останки (на малка дълбочина под съвременната повърхност на терена) от спорадично обитаване през РЖЕ и КЖЕ. В случая може да се предположи наличие не толкова на селище, а по-скоро на обособено, фамилно или родово присъствие тук през посочените епохи. Любопитно в този аспект е сведението от местни информатори, че до средата на миналия век в района на обекта и на землището на Угърчин изобщо е имало доста колиби[1], т. е. доскоро тук е била разпространена форма на селищен и стопански живот, близка до посочената по-горе.

Литература

Василева 2013: М. Василева. Фибули от късножелязната епоха от светилището при Бабяк, Западни Родопи. – В: В. Динчев (ред.). *In honorem professoris* Георги Кузманов (Известия на Националния археологически институт, XLI). София, 2013, 89 – 103.

Лазов 2000: Г. Лазов. Железни брадви „с крила". – В: Г. Кабакчиева (ред.). Колекция „Арес". Каталог. София, 2000, 49 – 53.

Стоянов 2000: Т. Стоянов. Контакти на Североизточна Тракия с Анатолия, Кавказ и Близкия Изток през ранножелязната епоха преди гръцката колонизация. – В: И. Карайотов (ред.). Studia in memoriam Ivani Galabov (Известия на Народния музей Бургас, 3). Бургас, 2000, 50 – 61.

RESCUE EXCAVATIONS OF AN IRON AGE SITE NEAR UGARCHIN

Ventzislav Dintchev

Summary

The site is located about 7.5 km northwest of the town of Ugarchin (fig. 1).

Remains of a building with a wattle-and-daub construction (figs. 1, 2) and several pits (fig. 1) from the Late Iron Age were investigated. The discovered material consists of fragmentary household ceramics, hand-made and wheel thrown, an iron carpenter's tool (fig. 3.6), parts of iron bilateral fibulae (fig. 3.2-5), etc.

The site features poorly preserved remains from the Early Iron Age as well (fig. 1). The materials from this period are mainly fragments of household ceramics, including from vessels with stamped or fluted decoration. The most interesting find from the EIA is an iron axe – a representative of the so-called lugged axes (fig. 3.1).

The investigated site provides information of a sporadic habitation during the EIA and LIA. In this case, it can be assumed that it was not a settlement, but rather a separate, family or clan habitation during the indicated periods. A similar form of settlement and economic life has been practiced until recently in the area of the site.

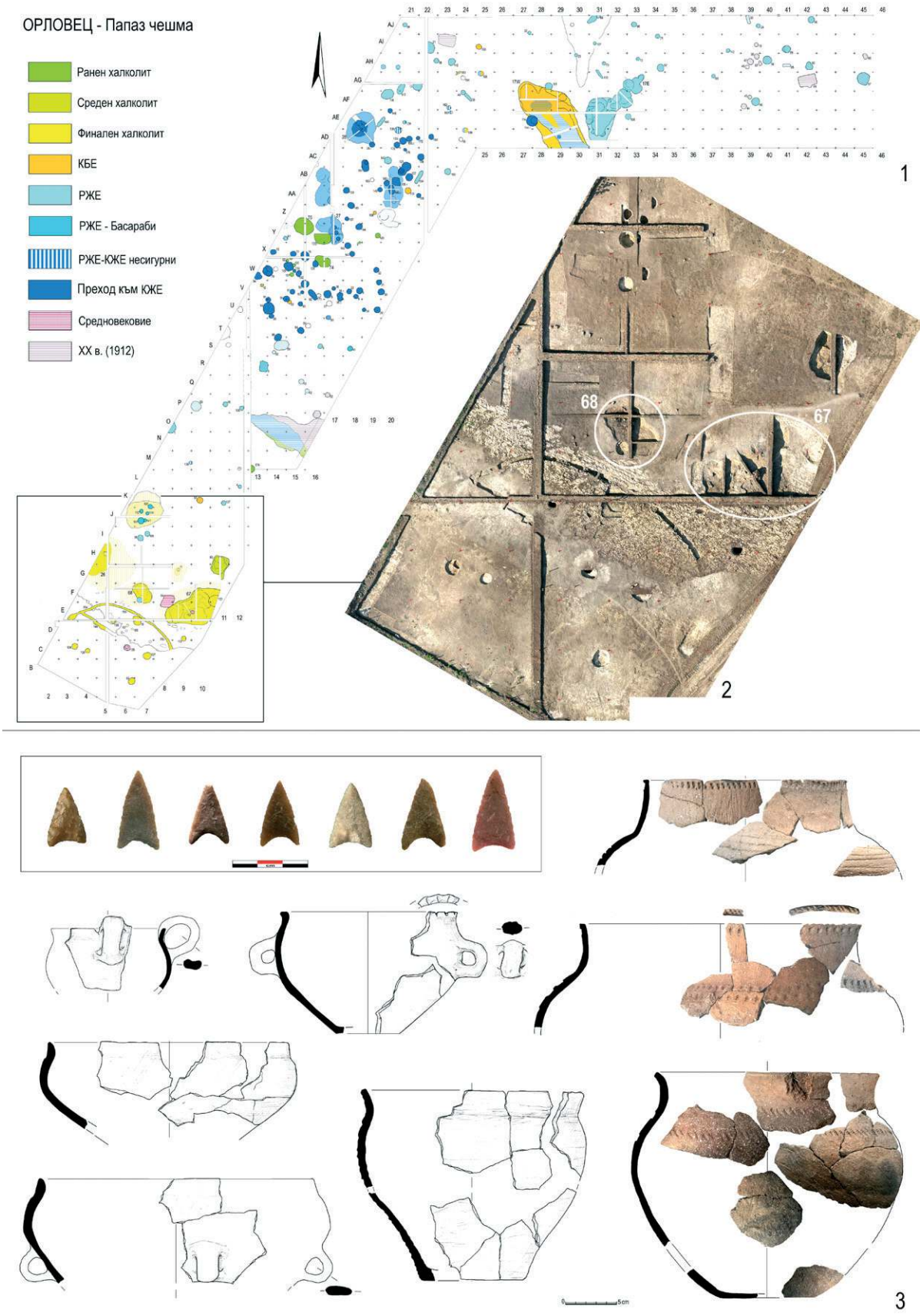
Ventzislav Dinchev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, ventzislavdintchev@gmail.com

№ 27. ОРЛОВЕЦ – ПАПАЗ ЧЕШМА. СЕЛИЩЕ ОТ РАННИЯ ХАЛКОЛИТ, ФИНАЛНИЯ ХАЛКОЛИТ, КЪСНАТА БРОНЗОВА И ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА

Ваня Петрова, Надежда Тодорова, Живко Узунов

Обектът е регистриран през 2012 г. при теренни издирвания по проект „Южен поток" (Чукалев и др. 2013, 595). Разположен е в м. Папаз чешма, на 3,2 км и 214° от центъра на с. Орловец, община Полски Тръмбеш. Заема склон на тераса с южно – югозападно изложение, ограден от дълбоко дере, част от водосбора на р. Янтра. По материали от повърхността, общата площ на обекта е ок. 70 дка. През

[1] Това е отразено и в топонимията на района на изследвания обект, според съответния картен лист в М 1:5000 (м. Дочовски колиби на около 300 м в северна посока от обекта, м. Бузгоски колиби на около 200 м в западна посока и т. н.).

Обр. 1. Орловец: 1 – общ план на обекта и проучените структури; 2 – ортофотограметрия на ЮЗ част на обекта; 3 – Керамика и кремъчни върхове на стрели от структури 067 и 068

Fig. 1. Orlovets: 1 –plan showing the location and chronology of the excavated features; 2 – orthophoto of the SW part of the site; 3 – pottery and arrowheads from features 067 and 068

2020 г. е проведено спасително проучване на два етапа, от края на април до края на август. Общата проучена площ е 13 дка, като в тези граници са регистрирани структури от ранния/средния халколит, финалния халколит, късната бронзова епоха, ранната и прехода към късната желязна епохи. Към тях се добавят следи от епизодично присъствие от периода на Второто българско царство (XIII в.), както и данни за обитаване от началото на XX в.

При проучването са регистрирани и проучени над 170 археологически структури с различна датировка, включващи както единични вкопавания (ями и линейни структури), така и големи комплекси от полуземни структури (маркирани с опожарени деструкции и замазки от термични съоръжения) и вкопавания със значителни размери (обр. 1.1).

Обр. 2. Орловец. Структура 131 – хранилище от ранния халколит

Fig. 2. Orlovets. Feature 131 – Early Chalcolithic pithos

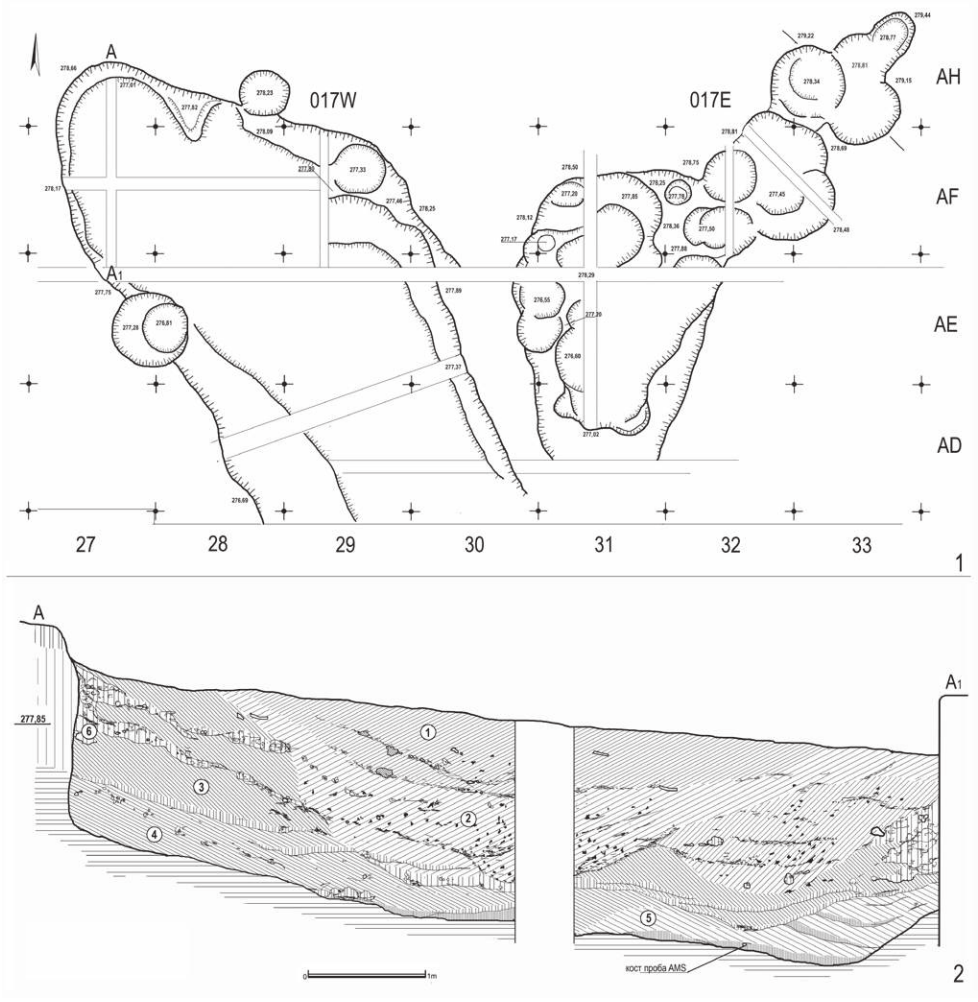
Праистория. Най-ранните следи от обитаване датират от ранния халколит и вероятно са свързани с праисторическото селище, регистрирано по подемни материали върху съседния хълм, югоизточно от обекта[1]. Върху ограничен участък от ок. 200 м^2 в средната част на терасата са документирани останки от полувкопана постройка с масивни опожарени деструкции от колово-плетена конструкция (структура 075), две големи вкопавания (074 и 159), както и съдове-хранилища, частично вкопани в древния терен. Интензивното обитаване на същия участък през I хил. пр. Хр., както и естествените ерозионни процеси са причина за почти пълната липса на наземни останки от този период. Керамичният репертоар е хомогенен, сред формите преобладават отворени купи, похлупаци и гърнета със заоблен прелом, подставки и съдове-хранилища с голям обем. При купите и похлупаците характерна е украсата от меки канелюри, както и врязани успоредни линии. Подставките и хранилищата носят специфичната за периода и региона украса чрез врязване или отнемане на глина и бяла инкрустация (обр. 2). Материалите намират паралели в най-ранните хоризонти на селищната могила Петко Каравелово. Находките са малобройни, включват най-вече кремъчни артефакти, сечива от кост, както и едно напълно запазено медно шило/игла.

С по-късна датировка в V хил. пр. Хр. е единична вкопана структура, проучена в ниската ЮЗ част на обекта (структура 063). Керамиката от това вкопаване намира добри паралели на формите и украсата в материалите от селището в м. Еренджика в землището на с. Орловец и позволява датировка в средния или самото начало на късния халколит (Чохаджиев и др. 2004, 28 – 30)[2].

След значително прекъсване, обитаването е подновено през първата половина на IV хил. пр. Хр. Селището от финалния халколит е локализирано в най-ниската ЮЗ част, по ръба на терасата, оградена от дерето и на единственото място с плитко проявяваща се материкова скала (обр. 1.2). В границите на проучвания участък, върху площ от ок. 1,5 дка, на терена са разкрити две жилища (структури 026 и 067) с вкопана в материковата основа част и многократно преустройвани огнища, както и полувкопана постройка без термично съоръжение (структура 068). Конструкцията включва носещи дървени стълбове, маркирани от компактни каменни струпвания. Важна роля явно заема материковата скала, използвана за основа при всички проучени постройки. Южната периферия е заета от система от линейни вкопавания и единични ями. Проучените комплекси се характеризират с богат керамичен материал. Отчетливо се обособява група съдове със стрити черупки от миди в тестото и украса, нанесена с навит шнур тип „гъсеница". Интерес представлява и богатата колекция (над 35 броя) от кремъчни стрели с равна или конкавна основа (обр. 1.3). Точни съответствия на керамичния комплекс и малките находки са известни от редица обекти в същия културно-географски район като Хотница-Водопада, Клисе баир, Качица, Трапезица и др. Датировката се подкрепя от получените до момента две AMS дати с калибрирани стойности в интервала 3950 – 3650 cal BC.

---

[1] Праисторическото селище е регистрирано за пръв път от П. Станев, който дава най-общи данни за него (Станев 2008, 167).
[2] Благодарим на С. Чохаджиев, А. Чохаджиев и П. Лещаков за научните консултации върху халколитните материали и споделянето на непубликувани материали.

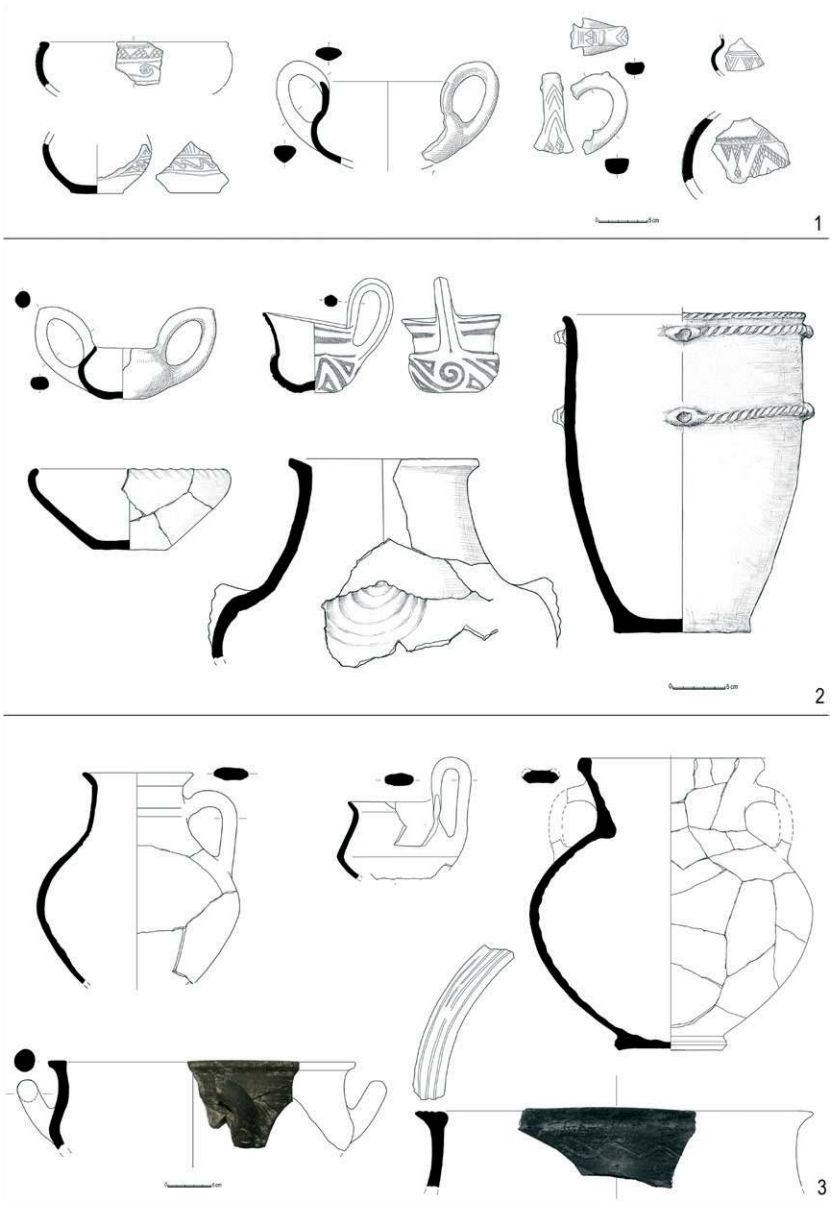
Обр. 3. Орловец. Структура 017: 1 – общ план на структура 017W – вкопаване от КБЕ и 017Е – комплекс вкопани структури от РЖЕ; 2 – профил С – Ю на структура 017W. Легенда: 1 – сив хомогенен запълнител, богат на керамични фрагменти и животински кости; 2 – светлосив пепелив запълнител с въглени, богат на керамични фрагменти и животински кости; 3 – кафяв хомогенен глинест запълнител, единични фрагменти и животински кости; 4 – прошарен кафяв глинесто-песъчлив запълнител, без археологически материали; 5 – светло кафяв песъчлив запълнител, единични животински кости и фрагменти; 6 – белезникави прослойки стерилна глина

Fig. 3. Orlovets. Feature 017: 1 – plan of 017W (LBA subterranean feature) and 017E (EIA complex of pits). 2 – Feature 017W, section N – S. Legend: 1 – grey homogeneous fill; 2- light grey ashy fill, rich in charcoals, abundant pottery sherds and animal bones; 3 – brown homogeneous clayey layers, sporadic sherds and animal bones; 4 – mottled brown layer, no archaeological materials; 5 – light brown gritty layer, sporadic animal bones and sherds; 6 – light seams of whitish sediment

Бронзова епоха. Материалите от бронзовата епоха са с най-значителна концентрация върху средната и високата част на склона. При проучването е установено, че наземните останки от това селище в границите на трасето са напълно обезличени в резултат на ерозията на терена и материалите се регистрират предимно в орницата или преотложени в по-късни вкопавания. Запазени са плитки ями (или дъна на ями) и внушително по размери вкопаване (над 80 м^2 и дълбочина ок. 1,80 м), частично разрушено от активиране на ерозионно дере (обр. 3). В запълнителя му са регистрирани фрагментирани керамични материали, животински кости, голям брой малки находки, включително колекция масивни пластини със стръмен и зъбчат ретуш, сечива от кост, метални предмети, прешлени за вретено, модели на колела и пр. Сред керамичните материали доминират дебелостенни съдове, но сравнително добре представена е и групата на фината керамика с хронологически индикативни форми и украса, характерни за къснобронзовите фази на Теи (обр. 4.1). Единствената за момента AMS дата от проба, взета от дъното на вкопаването, попада в интервала 1510 – 1408 cal BC (94,5%) и най-общо маркира долната граница на структурата и вероятно селището от КБЕ.

Желязна епоха. Структури от I хил. пр. Хр. са документирани по цялата проучена площ на трасето и предполагат продължително обитаване на обекта от втора фаза на ранната до началото

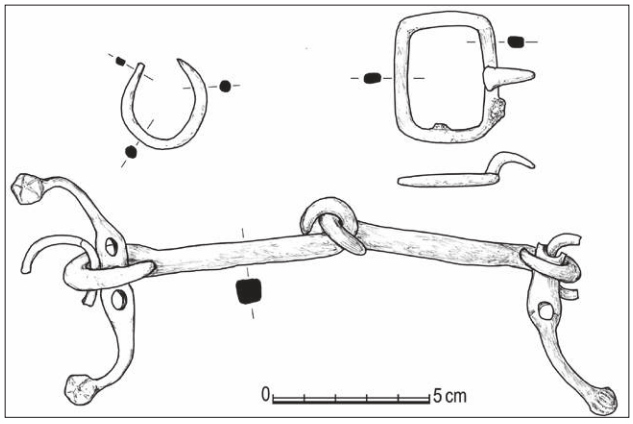
на късната желязна епоха (VIII/VI – началото на V в. пр. Хр.). Запазени на терена са преди всичко вкопани структури, изключително разнообразни по форма, размери и функция. Според планиграфията на материалите структурите от втора фаза на РЖЕ са разпространени по цялата площ. Към най-ранните се отнасят ями с различна форма и размери, с малобройни материали, сред които хронологическа стойност имат фрагменти от кантаросовидни чаши, амфоровидни съдове с украса от канелюри и кухи букели, биконични съдове с щампована украса от фалшив шнур и есовидни мотиви, характерни за втората фаза на РЖЕ. Хронологически те са следвани от ями с керамика с щампована украса, характерна за керамичния стил „Басараби" (обр. 4.2). Сред тях се отличава група ями в югозападната част на обекта, на дъната на които са документирани цели съдове – чаши и кани с богата щампована украса. Сходна форма и украса има чаша от обекта, проучен наскоро край с. Летница, Ловешко (Лещаков и др. 2020, 411, обр. 3.4). Най-късните ями в комплекса съдържат и керамика, изработена на грънчарско колело със сив и сиво-черен цвят. Формите включват леканета от два вида, трапезни амфори, панички със завит навътре ръб на устието, кратеровидни съдове, чаши с есовиден профил, дълбоки паници (обр. 4.3). Въз основа на керамичните материали може да се предложи дата след средата на VI в. пр. Хр., т. е. към прехода от ранна към късна желязна епоха. Тези ями са концентрирани в централната висока част, в близост до петна с опожарени деструкции и замазки от термични съоръжения, маркиращи местата на къщи/постройки от този период. Сред тях се отличават няколко ями, в запълнителя на които се разкриват нива с камъни, опожарени деструкции, глинобитни съоръжения, цели съдове и др. В една от тях (структура 155.1) над дъното е разкрит напълно запазен скелет на млад кон (ок. 2,5 – 3 год.), с останки от желязна юзда между зъбите (обр. 5).

Обр. 4. Орловец. Керамика; 1 – керамични фрагменти от КБЕ; 2 – фрагменти и съдове от РЖЕ; 3 – сива монохромна керамика – преход към КЖЕ

Fig. 4. Orlovets. Pottery. 1 – pottery sherds from the LBA; 2 – pottery sherds and vessels from the EIA; 3 – grey monochrome ware vessels, transition to the LIA

В източната част на обекта са документирани останки от два гроба с инхумация. И двата принадлежат на възрастни индивиди от мъжки пол, изпънати по гръб, с различна ориентация, без инвентар. Радиовъглеродната дата, получена за единия, попада в т. нар. Халщатско плато, или в широкия интервал между 761 – 466 cal BC (93,9%). По време на разкопките са регистрирани и проучени и две частични кремации. Едната е в урна, покрита с паница, без инвентар. Втората кремация е разкрита на дъното на яма, бедна на керамични материали.

Обр. 5. Орловец. Структура 155.1. Желязна юзда

Fig. 5. Orlovets. Feature 155.1. Iron horse bridle

В яма от РЖЕ в източната част на обекта е разкрита горната част на човешки скелет в анатомичен порядък, без други материали, положен вероятно в допълнително плитко вкопаване, оформено във вече запълнената яма. AMS датата на проба от скелета е в интервала 171 – 42 cal BC, и поне за момента не се асоциира с други структури и материали в границите на проучената площ.

От периода на Второто българско царство са проучени две ями и полувкопана постройка с огнище и опален и измазан под, в очертанията на която са намерени съдове с излъскани ивици. Вкопани са в пласта от финала на халколита в най-ниската част на обекта и по всяка вероятност са свързани със селището от XIII – XIV в. в м. Папаз юртлук, на юг от дерето (Станев 2008, 169).

Литература

Лещаков и др. 2020: Л. Лещаков, А. Стоицов, Х. Василева. Селище от ранната желязна епоха и ямно поле край Летница. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 410 – 414.

Станев 2008: П. Станев. Орловец. Неолитен комплекс. Велико Търново, 2008.

Чохаджиев и др. 2004: С. Чохаджиев, П. Лещаков, А. Чохаджиев. Археологически проучвания край с. Орловец, м. Еренджика. – Археологически открития и разкопки през 2003 г. София, 2004, 28 – 30.

Чукалев и др. 2013: К. Чукалев, Ж. Узунов, Н. Русев, Д. Рабовянов, Д. Чернаков, Т. Тодоров. Издирвания на археологически обекти по трасето на газопровод „Южен поток", сектор 5. – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 594 – 597.

ORLOVETS – PAPAZ CHESHMA. A SETTLEMENT SITE FROM THE EARLY CHALCOLITHIC, THE FINAL CHALCOLITHIC, THE LATE BRONZE AGE AND THE IRON AGE

Vanya Petrova, Nadezhda Todorova, Zhivko Uzunov

Summary

The site is located ca. 3.4 km SW from the modern village of Orlovets, Polski Trambesh municipality. It occupies some 0.7 ha of the southern slope of a terrace surrounded by a deep gully, part of the Yantra River basin. Salvage excavations carried out in 2020 on the route of a planned gas pipeline covered an area of ca. 0.13 ha. Within the excavated area, the remains of different prehistoric and protohistoric settlements were recorded, exhibiting certain horizontal stratigraphy (fig. 1.1). The earliest settlement occupies a limited area in the middle part of the terrace and dates to the Early Chalcolithic Period (fig. 2). Remains from a Final Chalcolithic settlement were revealed in the lowest part of the terrace (fig. 1.2), with several dwellings and rich pottery and small finds collection (fig. 1.3). The LBA settlement is badly affected by erosion. The excavation revealed mainly a large dug-in feature with ashy filling, rich in pottery sherds, animal bones and small finds, dated from the middle of 2nd mill. BC onwards. The most numerous features result from the occupation of the area in the 1st mill. BC. Again, better preserved are mainly subterranean features – pits and larger dug-outs, containing building debris and pottery from the second half of the EIA to the EIA/LIA transition (8th – 6th / beginning of 5th c. BC) (fig. 4.2, 3). Of interest is feature 155.1, where a complete horse skeleton was buried together with a well-preserved iron bridle (fig. 5).

Vanya Petrova, vanyapetrova18@gmail.com
Nadezhda Todorova, St. Kliment Ohridski University of Sofia, 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, ntodorovabg@yahoo.com
Zhivko Uzunov, New Bulgarian University, 21 Montevideo Str., 1618 Sofia, jivko_uzunov@abv.bg

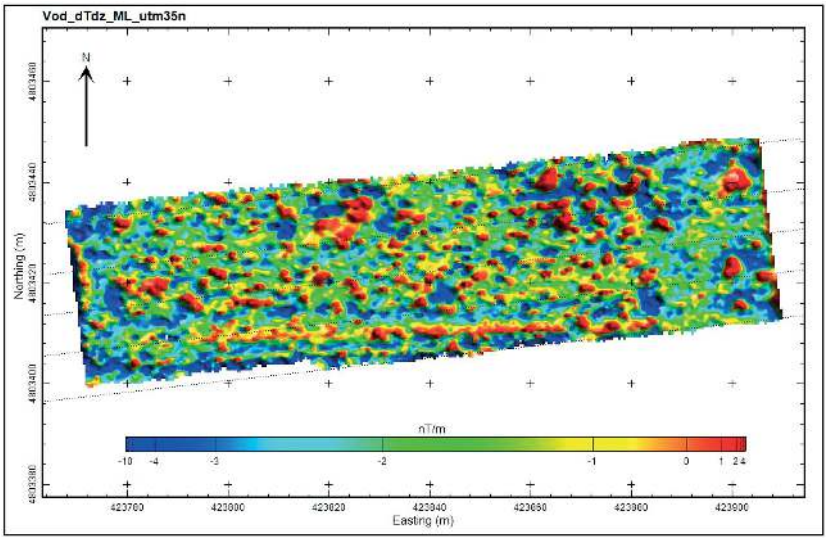
№ 28. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩЕ ОТ РАННОЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА И АНТИЧНИ СТРУКТУРИ В М. ПОПАСТНИК, КРАЙ С. ВОДИЦА, ОБЩ. ПОПОВО, ОБЛ. ТЪРГОВИЩЕ

Стилиян Иванов, Петър Минков, Светослав Йорданов

През пролетта на 2020 г. беше проведено предварително спасително археологическо проучване на „Обект № 063/5012, антично селище от км 193+125 до км 193+245 по трасето на разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз“ ЕАД паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница, етап „Линейна част“ – Подетап Б, в землището на с. Водица, общ. Попово, обл. Търговище“. Разкопките се финансираха съгласно сключен договор за съвместна дейност между НАИМ – БАН и „Булгартрансгаз“ ЕАД.

Обектът се намира на 2,7 км северно от центъра на с. Водица, общ. Попово, обл. Търговище. Разположен е в средната част на западния склон на възвишение в м. Попастник и представлява обработваема нива с малък наклон, а западно от него преминава малка река. Общата площ, предвидена за предварителни проучвания и попадаща в рамките на сервитута, е 3,65 дка.

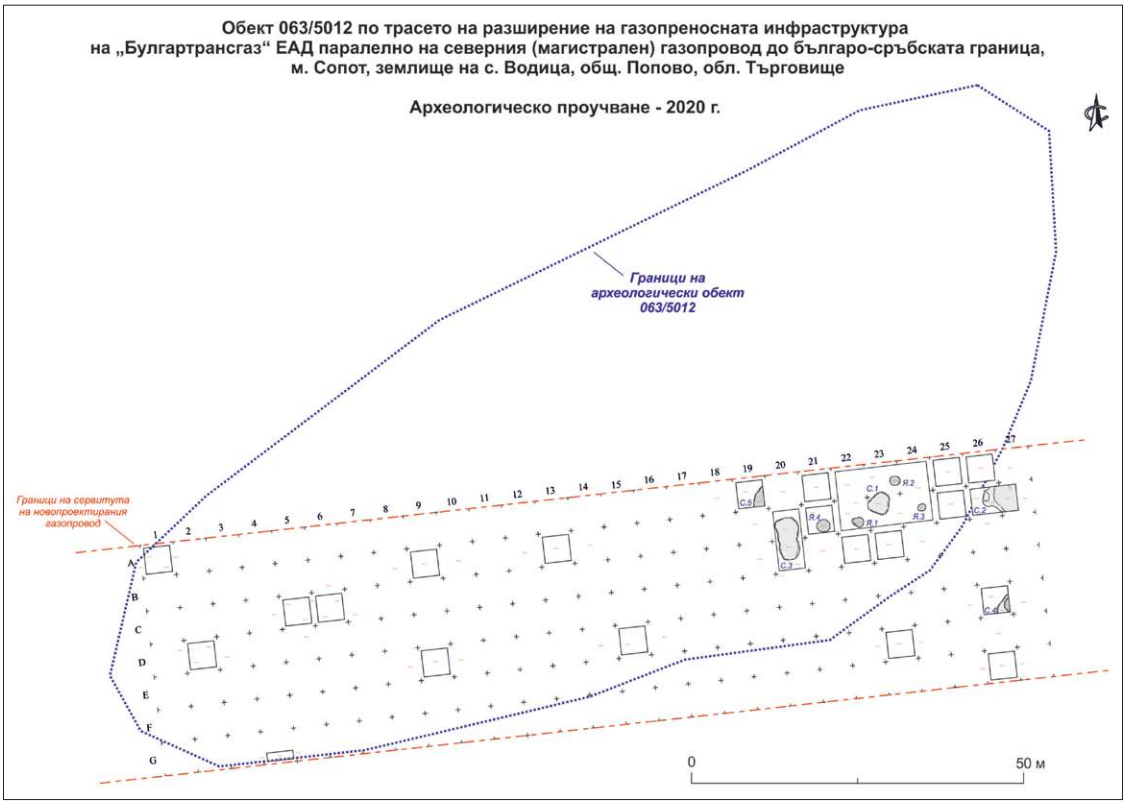
Теренната работа започна с полагане на план-квадратна мрежа и осъществяване на геофизично изследване (геомагнетика)[1]. Изборът на местата за проучване е изцяло съобразен с резултатите от геофизичното издирване (обр. 1 – 2). Базирайки се на получените данни, чрез разкопки на 15% от терена беше покрита и цялата площ с геомагнитни аномалии, където се откриха останките на две частично вкопани в стерила жилища с овална форма (структури 1 и 3) и четири ями (1 – 4) (обр. 3 – 4). Огнищата на жилищата се откриха във вид на фрагментирана замазка, струпана върху вкопания под. Откритият материал се състоеше основно от изцяло запазени и фрагментирани керамични съдове, парчета мазилка от подовете и стените на жилищата и неголям брой животински кости. Сред намерените находки се отличават съдове с украса от врязани орнаменти и бяла инкрустация, една напълно запазена керамична чаша и няколко бронзови предмета. Важна информация за поминъка на обитателите на селището дадоха кремъчните стъргалки, с които е извършвана различна стопански дейности – обработка на кожи, косене и пр. Косвени данни за земеделие предлагат и два инструмента, направени от кост. Анализът на животинските кости (общо 74 фрагмента), показа че преобладават най-вече останките от домашни животни – овца/коза, говедо и свиня, докато дивите животни са представени единствено от два екземпляра от елен[2]. Повече от половината кости се откриха в структури 1 и 3, а останалата част – в яма 2. В хронологично отношение, намерените находки и материали попадат в самото начало на ранножелязната епоха, без да се изключва и малко по-ранна дата. Те намират близък паралел с културите Кослоджени, фаза Сихляну (Harţiche 1972, 59 – 77; Láslo 1993, 67 – 84) и Бабадаг I (Hänsel 1976,

Обр. 1. Резултати от геофизичното проучване. Карта на вертикалния градиент на геомагнитното поле

Fig. 1. Results of the geophysical survey. Map of the vertical gradient of the anomalous geomagnetic field

[1] Геофизичното изследване е извършено от гл. ас. д-р Християн Цанков и ас. Атанас Кисьов от МГУ.
[2] Археозоологичният анализ е извършен от докторант Теодор Тодоров (НАИМ – БАН).

Обр. 2. Общ план

Fig. 2. General plan

Обр. 3. Яма 2 (поглед от запад)

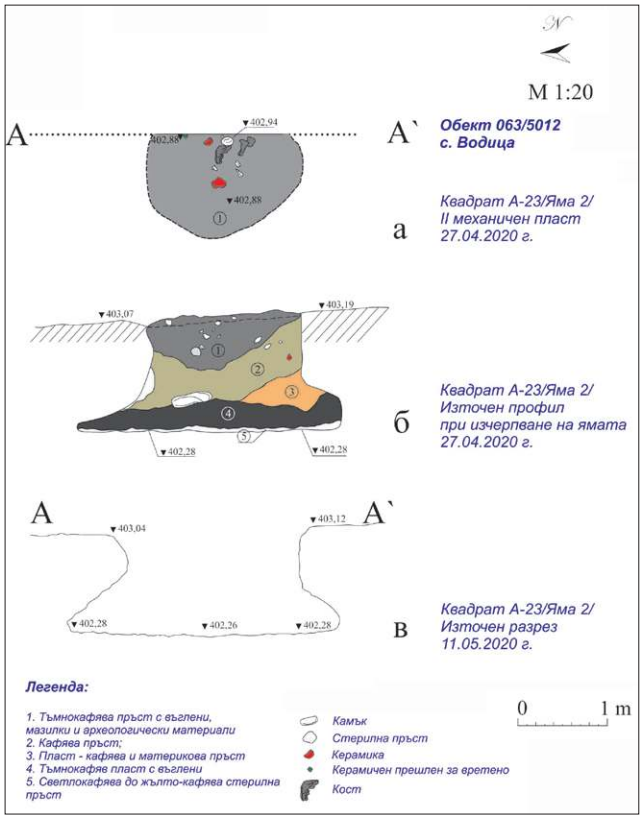
Fig. 3. Pit 2 (view from the west)

120 – 134, 229-236; Morintz 1982, 60 – 67).

В непосредствена близост бяха проучени и две плитки вкопавания (структури 2 и 5), отнасящи се към римската епоха. Те са с неправилна овална форма и неизяснена към момента функция. Оттам произхожда неголямо количество фрагменти от провинциална долномизийска червенолакова и обикновена керамика, както и една добре запазена желязна фибула от края на II – начало/първа половина на III в.

Според данните от проведеното проучване обектът може да бъде определен основно като селище, съществувало през периода на прехода от къснобронзовата към ранножелязната епоха. Регистрираните структури се намират в най-източната част на предварително зададените очертания, което предполага, че обектът се развива на значително по-голяма площ в източна/североизточна посока (обр. 5). При останалата част от терена, където липсваха археологически структури, се откриха единствено отделни керамични фрагменти от периода на РЖЕ и КЖЕ. Последните се намират в повърхностния светлокафяв пласт (орница) с дебелина от 0,20 до 0,30/0,40 м, който лежи непосредствено върху стерил с кафяво/сиво-жълт цвят.

След извършените предварителни разкопки, експертната комисия назначена от Министерството на културата освободи обект № 063/5012 и предписа пълно археологическо проучване по трасето в източна посока, базирайки се на извършеното геофизично проучване на площ от 14 дка, където се разграничиха структури в участък с дължина от 200 – 300 м.

Обр. 4. Хоризонтален план и стратиграфски профил на яма 2 (поглед от изток)

Fig. 4. Horizontal plan and stratigraphic cross-section of Pit 2 (view from the west)

Обр. 5. Панорамен изглед към източната част на обекта в заключителния етап на проучванията (поглед от югозапад)

Fig. 5. Panoramic view of the eastern part of the site in the final stage of the excavations (view from the southwest)

Литература

Hänsel 1976: B. Hänsel. Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederungen der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau. Bonn, 1976.

Harţiche 1972: N. Harţiche. Un nou aspect cultural de la sfîrşiţul epocii bronzului la Dunăres de Jos. – Pontice 5, 1972, 59 – 77.

Láslo 1993: A. Láslo. On the origin, development and chronology of the First Iron Age at the Lover Danube. – In: Premier âge du fer aux bouches du Danube et dans les régions autour de la Mer Noir, Actes du Colloque International. Tulcea, 1993, 67 – 84.

Morintz 1982: S. Morintz. Săpăturile arheologice din Babadag, 1971 – 1973, 1977 – 1981. – Materiale şi cercetări arheologice 16, 1982, 60 – 67.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF AN EARLY IRON AGE SETTLEMENT AND ANTIQUE STRUCTURES AT THE SITE POPASTNIK, NEAR THE VILLAGE OF VODITSA, POPOVO MUNICIPALITY, TARGOVISTE DISTRICT

Stiliyan Ivanov, Petar Minkov, Svetoslav Yordanov

Summary

The site is 2.7 km to the north of the center of the village of Voditsa, Popovo municipality, Targoviste district. It is situated in the middle part of the western slope of a hill at Popastnik locality. The remains of two semi-dugout dwellings, oval in shape (structures 1 and 3), and four pits (1 – 4) (figs. 2 – 5) were discovered during the excavations. The finds and the materials could be dated to the very beginning of the Early Iron Age, but an earlier date cannot be excluded. They find a close parallel with the cultures Coslogeni, phase Sihlianu (Harţiche 1972, 59 – 77; Láslo 1993, 67 – 84), and

Babadag I (Hänsel 1976, 120 – 134, 229 – 236; Morintz 1982, 60 – 67). In close proximity, two shallow dugouts (structures 2 and 5) from the Roman period were investigated.

Stiliyan Ivanov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, Veliko Tarnovo Branch, 29A Ivan Vazov Str., 5000 Veliko Tarnovo, stilsa@abv.bg
Petar Minkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, petraki_orlovski@abv.bg
Svetoslav Yordanov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, svetoslav.yordanov@abv.bg

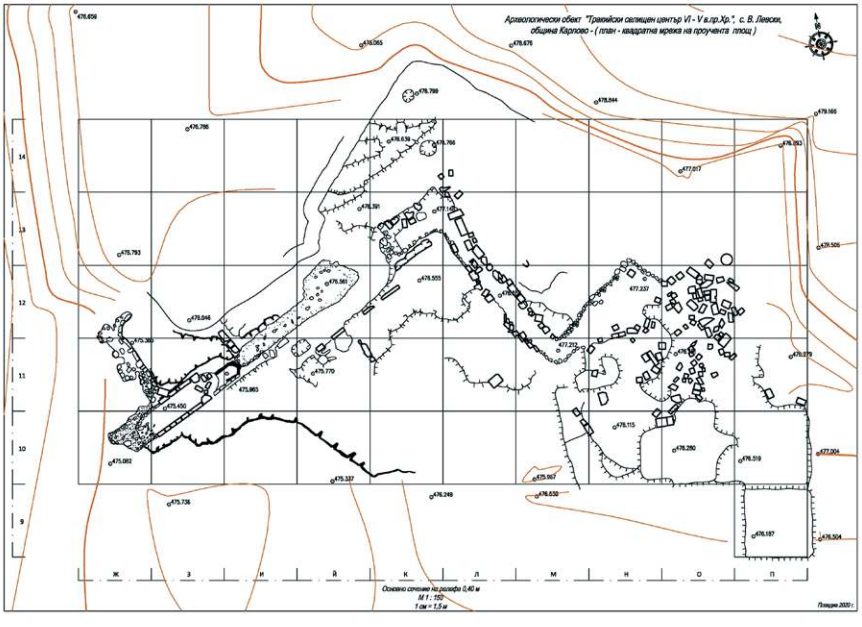
КЪСНА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА

ГРАДОВЕ И УКРЕПЕНИ ОБЕКТИ

№ 29. ТЕРЕННИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ „ТРАКИЙСКИ СЕЛИЩЕН ЦЕНТЪР ОТ VI – V В. ПР. ХР.“ ДО С. ВАСИЛ ЛЕВСКИ, ОБЩ. КАРЛОВО, ПЛОВДИВСКА ОБЛАСТ

Костадин Кисьов, Даниела Стоянова

Обектът е регистриран в АИС – АКБ под регистрационен № 2100187. Финансирането на проучванията през 2020 г. беше осигурено от община Карлово.

Обр. 1. План на разкритите структури от обекта до с. Васил Левски (с номерация на блоковете от каменното струпване)

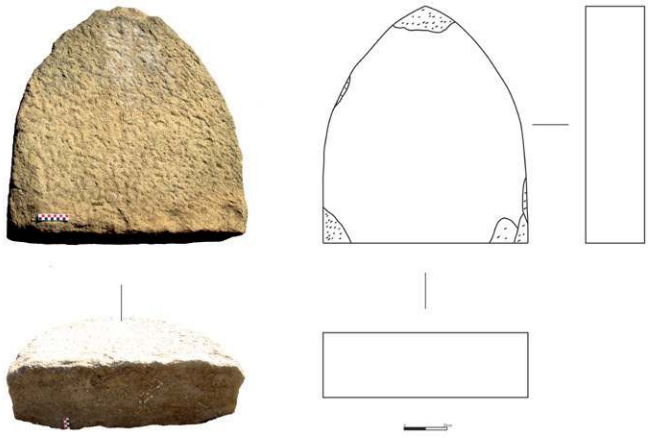
Fig. 1. Plan of the excavated structures at the site near the village of Vasil Levski (with numeration of the blocks from the accumulation of stones)

През 2020 г. на обекта не са извършвани археологически разкопки, свързани с разкриването на нови структури. В периода септември – октомври 2020 г., под ръководството на доц. д-р Костадин Кисьов, гл. ас. Десислава Давидова от РАМ Пловдив и гл. ас. д-р Даниела Стоянова от СУ „Св. Климент Охридски“, беше извършена инвентаризация и графично заснемане на разкритите през 2008 г. архитектурни елементи и квадри, попадащи в кв. М – Н – О 10–12 (обр. 1). Целите на извършеното документиране бяха свързани с идентификация на блоковете, установяването на физическото им състояние и тяхната принадлежност към конкретна структура.

Направеният каталог на квадрите и архитектурните елементи и анализът на систематизираните данни от него показват, че разкритото през 2008 г. каменно струпване най-вероятно принадлежи на фасадата на късноархаична монументална сграда от края на VI – началото на V в. пр. Хр., чиито основи с правоъгълен план са документирани в кв. М – Н – О 10–12. Основание за тази констатация предоставят блоковете, предназначени за изграждането на двулицеви квадрови зидове, най-вероятно в зидария от редуващи се ниски и високи редове. Част от квадрите са изграждали монументална входна рамка, над която е следвал фронтон, от който са запазени централният акротерий и един от двата ъглови акротерия. Два от блоковете правят впечатление с големите си размери, както и с наличието на две лицеви повърхности, което предполага тяхното използване при оформянето на страниците на входната рамка. За наличието на детайли от входна рамка свидетелстват и три блока с L-образно сечение, които най-вероятно са част от прага и началото на страниците на входа.

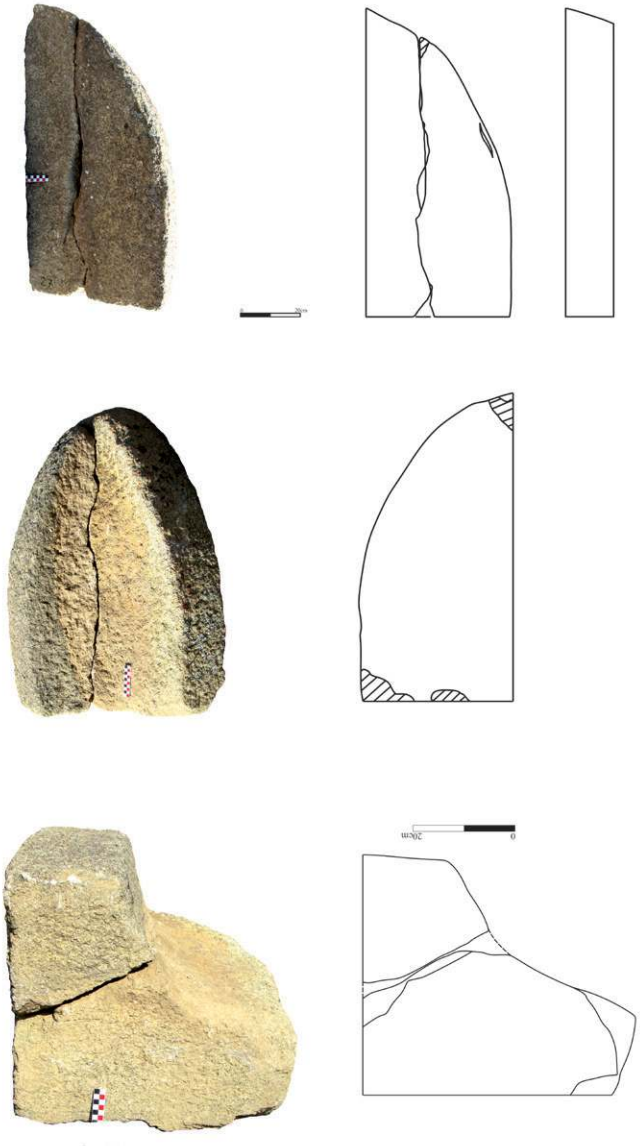
Върху три квадрови блока е документиран монтажен отвор. Налице е и един блок с жлеб върху горната повърхност, предназначен за поставяне на дървен елемент, за които се закрепват чрез пасове или железни пирони други дървени елементи. Блок с такъв жлеб е документиран и в светилището на връх Кози грамади (Христов 2014, 57, обр. 13). Най-впечатляващите находки безспорно са двата акротерия. Централният акротерий, който е изцяло запазен, представлява плоча с форма близка до полуелипса, с равна хоризонтална основа и размери – дължина 0,98 м, височина 1,13 м, дебелина 0,30 м (обр. 2). Ъгловият акротерий има две лица, като всяко от тях представлява в умален вид половината от лицето на централния акротерий. Двете половини се срещат под ъгъл от 90° и са с размери: дължина при основата на лицата 0,47 – 0,515 м, височина 1,05 м и дебелина при основата 0,19–0,30 м (обр. 3).

Най-рано датираният паметник с форма, подобна на тази на централния акротерий от обекта до с. Васил Левски, е мраморният саркофаг от о-в Самос, който наподобява храмова сграда в йонийски ордер и се датира в периода 550 – 530 г. пр. Хр. (Tsakos, Viglaki-Sofianou 2012, 214 – 215). Блок със сходна форма е открит и в светилището на връх Кози грамади (Христов 2014, обр. 39). Формата на централния акротерий следва тази на волутните акротерии и антефикси, които са основно застъпени в

Обр. 2. Централният акротерий

Fig. 2. The central acroterion

Обр. 3. Ъгловият акротерий

Fig. 3. The corner acroterion

късноархаичната архитектура, архитектурна теракота и надгробна пластика в Мала Азия и Островна Гърция (Coldberg 1982, 202 – 203).

Според анализа на геолога проф. Филип Мачев от СУ "Климент Охридски", квадрите и акротериите са изработени от порфирен деформиран гранит, който е характерен за местните скални образувания. Физическото състояние на блоковете е сравнително добро, като за тяхното запазване беше извършена полева консервация с фибран и засипване.

Допълнителни аргументи за наличието на монументална сграда в разкрития сектор на обекта до с. Васил Левски са многобройните фрагменти от плоски и покриващи редови керемиди, както и челни керемиди и антефикси от късноархаичната епоха. Те принадлежат на двускатен покрив в смесена система от коринтски тип плоски и лаконски тип покриващи керемиди с профили, характерни за късноархаичната епоха (Ohnesorg 2009, 45, Abb. 11, 16a). Най-вероятно разкритите през 2008 г. основи на правоъгълна сграда с глинен под представляват монументална храмова постройка от късноархаичната епоха. На този етап от познанието ни за древна Тракия това е най- ранната монументална фасада, респективно сграда, във вътрешността на Тракия.

Литература

Кисьов 2009: К. Кисьов. Археологически проучвания на тракийски селищен център от класическата епоха край с. Васил Левски, община Карлово. – В: Археологически открития и разкопки през 2008 г. София, 2009, 239 – 240.

Христов 2014: И. Христов. Светилище на Зевс и Хера на връх Кози грамади в Средна гора. София, 2014.

Goldberg 1982: M. Y. Goldberg. Archaic Greek Akroteria. – American Journal of Archaeology, 1982, 84, 193 – 217.

Ohnesorg 2009: A. Ohnesorg. Die Dachterrakotten aus dem Heraion von Samos. – Mitteilungen des Deutsches Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung, 2009, 124, 19– 167.

Tsakos, Viglaki-Sofianou 2012: K. Tsakos, M. Viglaki-Sofianou. Samos. The Archaelogical Museum. Athens, 2012.

6TH – 5TH C. BC THRACIAN SETTLEMENT CENTRE NEAR THE VILLAGE OF VASIL LEVSKI, KARLOVO MUNICIPALITY, PLOVDIV DISTRICT

Kostadin Kisyov, Daniela Stoyanova

Summary

The 2020 research at the site was focused on cataloguing and graphic documentation of the architectural elements and ashlars discovered in 2008 in squares M – H – O 10–12 (fig. 1). The analysis of the catalogued and systemized data indicates that the accumulation of stones registered in 2008 most likely belongs to the facade of a Late Archaic building dated to the late 6th – early 5th c. BC. Its rectangular foundations and clay floor were documented in sq. M – H – O/10-12. This conclusion finds support in the stone ashlars designed for the construction of double-faced walls, most likely in an order employing alternating low and high courses. The double-faced ashlars as well as L-shaped stone blocks were used in the construction of a monumental doorframe. The central acroterion (fig. 2) and one of the two corner acroteria (fig. 3) crowning the pediment that finished the facade have survived. Pry holes were registered on three ashlars. There is, too, a stone block with a groove on the top surface. Both the ashlars and the acroteria were hewn out of deformed granite porphyry, which is typical for the locally available rock formations. Numerous fragments from pan and cover tiles, eaves tiles and antefixes provide additional evidence in support of the existence of a monumental building in the excavated sector of the site near the village of Vasil Levski. The tiles belonged to a gable roof utilizing mixed system of Corinthian pan tiles and Laconian cover tiles with sections characteristic for the Late Archaic period. It seems most likely that the foundations of this rectangular construction belonged to a temple building. According to our present knowledge, this is the earliest monumental facade, respectively building, in inland Thrace.

Kostadin Kisyov, Regional Archaeological Museum – Plovdiv, 1 Saedinenie Square, 4000 Plovdiv, kostadin_kissiov@abv.bg
Daniela Stoyanova, Sofia University "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, daniela.stoyanova.su@gmail.com

№ 30. РЕДОВНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ЕМПОРИОН ПИСТИРОС, ОБЩ. СЕПТЕМВРИ

Алексей Гоцев, Емил Нанков

В изпълнение на договор между Министерство на културата и Археологически музей „Проф. М. Домарадски", гр. Септември, и договор между доц. д-р Алексей Гоцев (НАИМ – БАН) и Археологически музей „Проф. М. Домарадски", гр. Септември, през 2020 г. бяха проведени редовни археологически разкопки на Емпорион Пистирос (м. Аджийска воденица) в землището на гр. Ветрен, община Септември.

Проучвания бяха проведени в периода септември – октомври 2020. В тях се включиха: гл. ас. д-р Емил Нанков (НАИМ – БАН); Цветелина Славкова, уредник-археолог в АМ „Проф. М. Домарадски", гр. Септември; Мая Николова, консерватор-реставратор в АМ „Проф. М. Домарадски", гр. Септември; студентите Стелла Николова и Елена Поповянска.

Археологическите разкопки на обекта бяха съсредоточени в две зони и преследваха различни цели.

Първата от тях бе да се проследи трасето на крепостната стена в северозападна посока от Източната порта (обр. 1).

През 2019 г. бяха направени геофизични проучвания на терена, разположен на С и СЗ от централната част на обекта (Гоцев и др. 2020). Резултатите не дадоха категорични отговори на основния въпрос – продължава ли в СЗ посока трасето на основната крепостна стена и може ли то да бъде проучено по археологически път. Поради тези причини бяха проведени ограничени археологически проучвания само в един квадрат с размери 10 × 10 м, който е в непосредствена близост до разкритата куртина на укрепителната система на града. Избран за проучване бе кв. Е 7, който на СЗ граничеше със зона с едри скални късове и обработени блокове (кв. Е 2) – вероятно от деструк-

Обр. 1. Общ изглед на източната крепостна стена с новооткрития участък от нея в кв. Е 7

Fig. 1. Aerial view of the eastern fortification wall and the newly excavated sector in sq. E 7

Обр. 2. Новооткритият участък от крепостната стена в кв. Е 7 след края на проучванията, поглед от ЮИ

Fig. 2. The newly excavated sector of the fortification wall in Sq. E 7 after the end of the excavations, view from SE

Обр. 3. Находки от СИ четвърт на кв. Б'3, след демонтирането на наклонения олтар: а. Глинена амфора от Енос с печат; б. Дръжка от амфора с печат от Тасос, втората – третата четвърт на IV в. пр. Хр.; в. Бронзова халка; г. Железен връх за стрела; д. Фрагмент от леканида, ок. средата на IV в. пр. Хр.

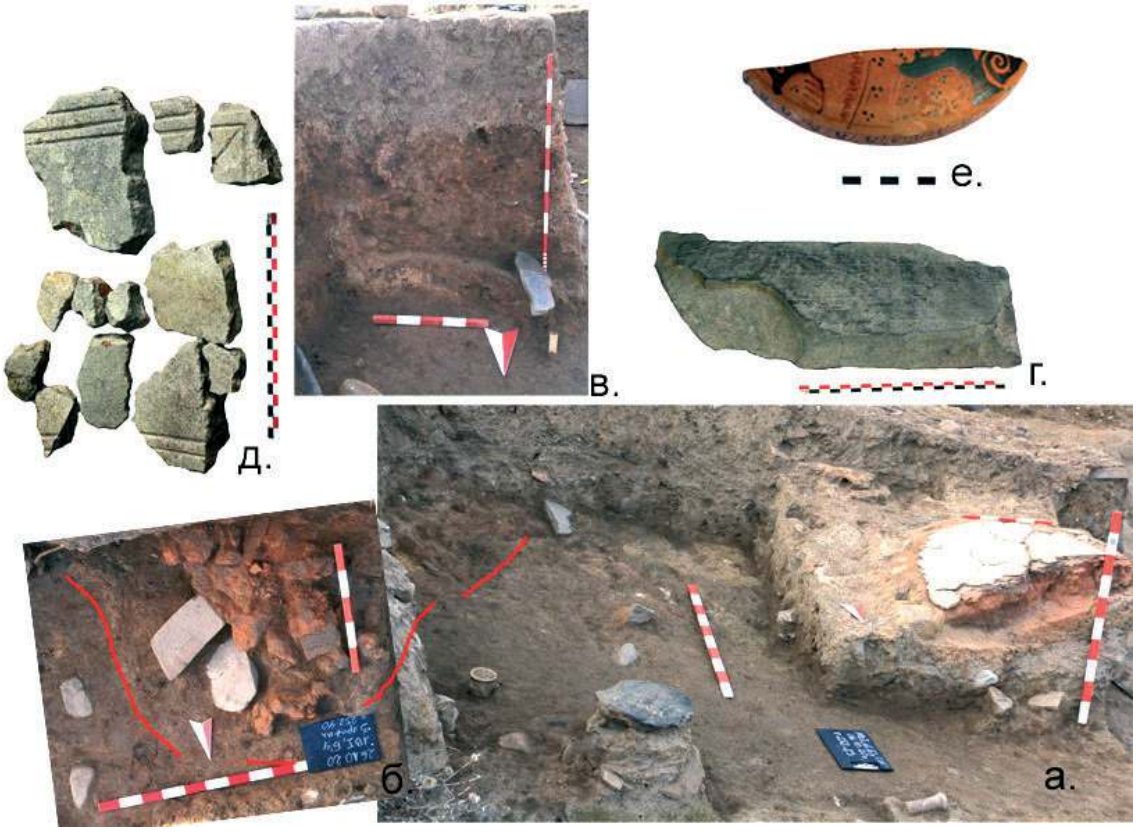
Fig. 3. Small finds from the NE quarter of Sq. Б'3 after the dismantling of the tilted altar: a. Stamped amphora from Ainos; b. Stamped amphora handle from Thasos, second – third quarter of the 4th c. BC; c. Bronze ring; d. Iron arrow-head; e. Fragment from a lekane, mid-4th c. BC

цията на крепостната стена, а в ЮИ посока бе в непосредствена близост до запазената крепостна стена. Целта на проучванията бе евентуално да се проследи трасето на крепостната стена, а в същото време да се установи характерът на културните напластявания вън и вътре от укрепената територия.

След отнемането на два механични пласта бе достигната дълбочина 0,10 – 0,30 м в рамките на проучваната площ (обр. 2). Установено беше, че крепостната стена продължава в СЗ посока, като бе документирана нейната основа на разстояние 6 м. Състои се от едри ломени камъни, наредени напречно, с грубо заравнена горна част, които изграждат двете лица на стената, а между тях е емплектонът. Широчината на стената в тази част на субструкцията е около 2,50 – 2,60 м и е по-широка от същинската стена в другите части на обекта, където са запазени един до три реда от суперструкцията на куртината. Събрани бяха и някои предварителни данни относно хронологията на крепостната стена, които сочат, че съоръжението е изградено след първата половина на IV в. пр. Хр, но предстои уточняване на ситуацията при следващи проучвания, които ще допринесат за изясняването на този проблем. Сред подемните материали се открояват фрагменти от червенофигурна, чернофирнисова и сива керамика, както и тежести за стан (лещовидни и пирамидални), амфорни столчета и фрагменти от тегули (коринтски тип) с червена ангоба. Открити бяха и животински кости. От външната страна на стената бяха документирани няколко негативни контекста, чиято хронология и връзката им с укрепеното селище предстои да бъде установена.

Втората зона на проучвания беше в ЮИ част на обекта, в близост до крепостната стена. Целта на проучванията тук беше да се довърши разкопаването на глинения олтар в кв. Б'3 и да се разчисти профилът между кв. Б'3 Северна и Южна половина, в близост до И му граница. По този начин щеше да се разкрие и проучи Негативна структура 3.4, разкрита през миналите години. Работеше се в кв. Б'3 и Б'4, на площ от около 60 м^2. Почистени и отново документирани бяха профилите в квадратите, където се провеждат проучванията.

Проучване на кръглия глинен олтар, върху който бяха намерени глинени отпечатъци с изображения. Горната повърхност на олтара (наклонена на И) е от много твърда глина с дебелина 3 см. Под нея се оформи тялото на олтара и се допълниха данните за неговото изграждане. Вероятно в почти кръгла яма с овално дъно е поставена глина, без примеси, която от високата температура е придобила светлочервеникав цвят. В пластовете под нея бяха открити разнообразни археологически материали. Сред тях преобладават фрагментите от керамични съдове. Намерени са фрагменти от битова керамика на ръка, сива на колело, фрагменти от вносна гръцка керамика и от транспортни амфори, от които беше възстановена една цяла (обр. 3.а). Тя е произведена в Енос. Върху една от дръжките ѝ има печат с изображение на бича глава и надпис с името на производителя – ΑΘΑΝΗΣ (Karadima 2004, 157, figs. 14 – 15). Сред амфорната тара беше открита още една дръжка с печат на Тасос от втората – третата

Обр. 4. Проучвания в кв. Б'3 и Б'4: а. Ниво на документиране на фрагмента от каменна плоча с врязани линии; б. Деструкции от горели стенни мазилки, открити непосредствено на изток от камъка с врязани линии; в. Профил И – З, разделящ кв. Б'3 на северна и южна част с откритията в него камък с врязани линии; г. Фрагмент от плоча с врязани линии; д. Фрагменти от украсен олтар, открити заедно с камъка с врязани линии; е. Фрагмент от леканида, намерена върху деструкциите от стенни мазилки

Fig. 4. Investigations in sq. Б'3 and Б'4: a. The level on which the fragmentary stone with incised lines was documented; б. Fragments of burned wattle-and-daub found immediately east of the fragmentary stone with incised lines; в. The profile E-W dividing Sq. Б'3 into N and S parts with the fragmentary stone with incised lines discovered in it; г. The fragmentary stone with incised lines; д. Fragments of decorated altar found together with the fragmentary stone with incised lines; е. A fragment of a lekane found on top of the debris of wattle-and-daub

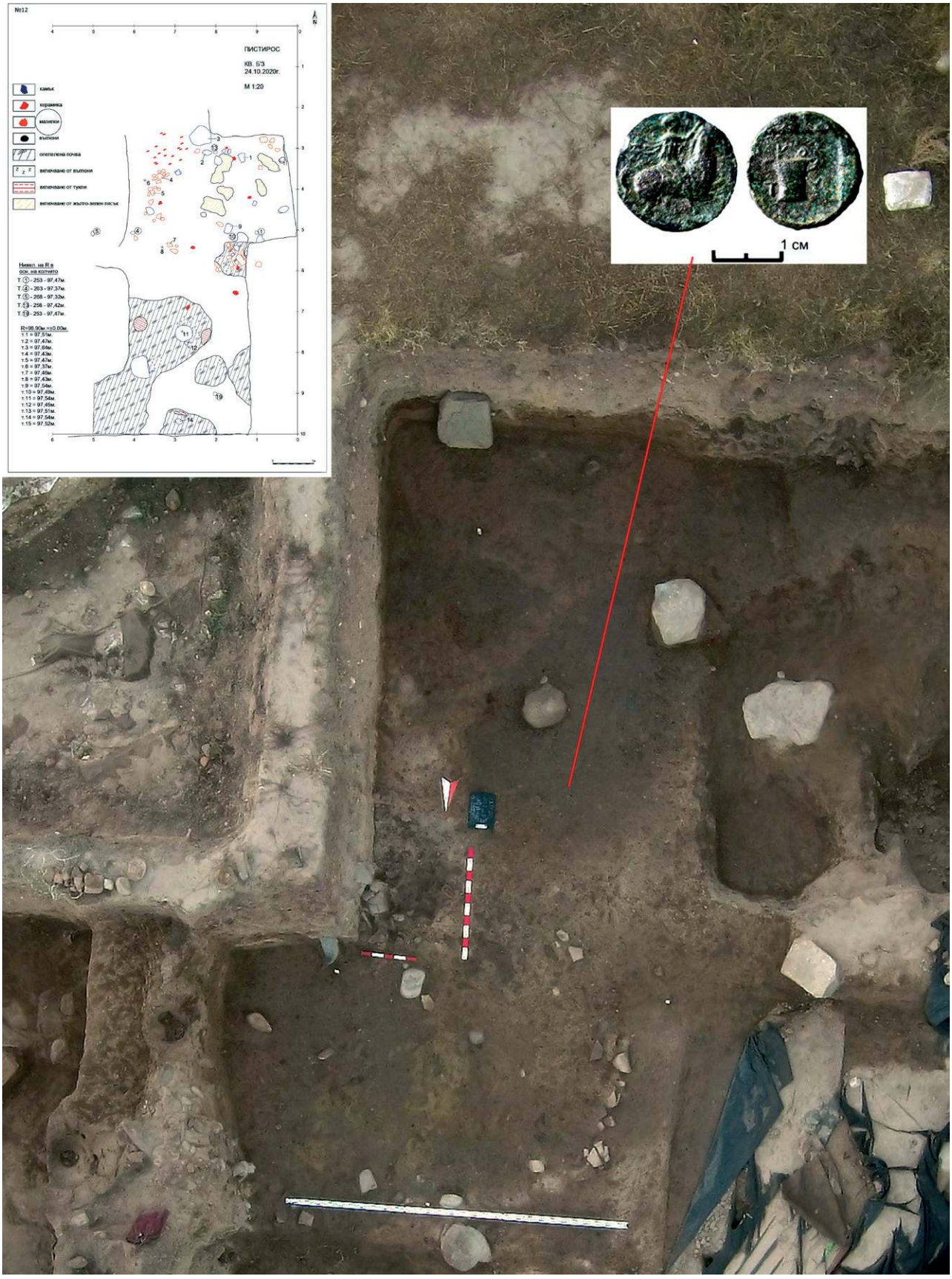
четвърт на IV в. пр. Хр. (обр. 3.б)[1]. В пласта бяха открити още бронзова халка, железен връх за стрела, стъклен пул за игра и други дребни предмети (обр. 3.в, г). Материалите, открити в него, са характерни за втората половина на IV в. пр. Хр.

По време на проучванията беше открит каменен къс с тъмносив цвят и една много гладка, полирана повърхност. Върху нея личат 11 врязани, почти успоредни линии. Предназначението му е неизвестно (обр. 4.а, в, г). Фрагментът беше открит заедно с деструкции от горели стенни мазилки и фрагменти от есхара (обр. 4.б, д).

Проучванията през 2020 г. продължиха работата по снемането на профила между северната и южната част на кв. Б'3. Първоначално бе извършена графична и фотодокументация на профила. Снемаха се последователно механични пластове с дебелина 0,10 м. Разкрити бяха разнообразни археологически материали, основно керамични фрагменти от битова и строителна керамика. В пласта над негативния контекст бе разкрит обработен варовиков камък с плоска, правоъгълна форма. По време на проучванията се установи, че Негативна структура 3.4 не продължава в северната половина на квадрата. В тази посока се очертаха две ями, които предстои да бъдат проучени.

Негативна структура 3.4 започна да се проучва, като бе оставен контролен профил ориентиран СИ – ЮЗ и се разкопава СЗ част. По време на проучванията бяха открити фрагменти от битова керамика на ръка и колело, сред които и фрагменти от червенофигурен кратер и силно корозирали

[1] Благодарим на гл. ас. д-р Калин Маджаров (НАИМ – БАН) за помощта при определянето на характера и хронологията на амфорните печати.

Обр. 5. Вкопани структури, разкрити след демонтирането на наклонения олтар и централния профил И – З в кв. Б'3 и монета на Котис I

Fig. 5. Negative features discovered after the dismantling of the tilted altar and the central profile E – W in sq. Б'3 and a bronze coin of Kotys I

железни предмети. По време на проучванията в периферията на Негативна структура 3.4 бе намерена бронзова монета на Котис I (383 – 359 г. пр. Хр.), която дава данни относно хронологията на съоръжението (обр. 5). Структурата не е проучена изцяло.

В оставения през предишните години профил между кв. Б'3/С и кв. Б'4/С личаха долните части на два питоса. Северният, с обозначение С/20, бе по-голям и в него се откриха керамични фрагменти – битова керамика, амфори, керемиди, речни и ломени камъни, отделни въгленчета и кости.

Разположеният в Ю част на профила по-малък питос, с обозначение Ю/20, бе с наклон на СЗ и еднороден запълнител, с отделни фрагменти строителна керамика, части от питос и битова керамика, животински кости. Тези материали бяха разположени в горната част на съда.

Проучванията в тази част на обекта допринесоха за уточняване на вертикалната стратиграфия на откритите тук съоръжения и археологически ситуации. Пластовете непосредствено под кръглия олтар са по-високо от дъната на двата питоса на изток, които маркират определено жилищно ниво. В по-долния пласт се разкрива и проучва негативният контекст.

Литература

Гоцев и др. 2020: А. Гоцев, Н. Тонков, В. Петрова. Геофизични проучвания на обект Емпорион Пистирос. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 458 – 461.

Karadima 2004: Chr. Karadima. Ainos: An unknown amphora production centre in the Evros Delta. – In: J. Eiring, J. Lund (eds.). Transport amphorae and trade in the Eastern Mediterranean. Acts of the International Colloquium at the Danish Institute at Athens, September 26 – 29, 2002. Athens, 2004, 155 – 161.

REGULAR ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT *EMPORION PISTIROS*

Alexey Gotsev, Emil Nankov

Summary

The excavations took place in September – October 2020 and were focused in two different zones within the fortified area.

The first aim was to trace the route of the fortification wall in a northwesterly direction from the East Gate in an attempt to generate new stratigraphic data about its chronology (fig. 1). After the removal of two mechanical layers in Sq. E 7, a depth of 0.10 – 0.30 m was reached (fig. 2). The discovery of red-figure, black-glaze and gray ceramics, as well as loom weights, amphora toes and fragments of Corinthian pan tiles indicate that the wall was built after the first half of the 4th c. BC. Immediately outside the wall, several negative contexts were documented.

The second study area was in the SE part of the site, near the fortification wall. The aim of the research here was to complete the exploration of the clay altar in sq. B'3 and to clear the profile between B'3 North and South.

A round clay altar was excavated, on which clay sealings with images were found in previous campaigns. Fragments of hand-made and wheel thrown gray pottery, imported Greek pottery and transport amphorae were found. A stamp was identified on an almost complete amphora from Ainos that was found in a fragmentary state (fig. 3.а). Another stamped amphora handle of Thasos was also found among the amphorae (fig. 3.б). A bronze ring, an iron arrowhead and other small objects were also found in the layer (fig. 3.в, г).

The graphic and photo documentation of the E – W profile in sq. B'3 was completed. Mechanical layers of 0.10 m each were removed successively. Among the materials, there are fragments of household ceramics, including from a red-figure crater, heavily corroded iron objects, and a bronze coin of Kotys I (fig. 5). The latter was found on the periphery of Negative Structure 3.4, which may provide evidence about its chronology.

Alexey Gotsev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, alexaim@abv.bg

Emil Nankov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, ehn2@cornell.edu

№ 31. ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКИЯ ГРАД В АР „СБОРЯНОВО“

Тотко Стоянов, Мария Николаева, Даниела Стоянова, Калин Маджаров

Проучванията бяха осъществени през м. август и септември и бяха осигурени финансово от ИМ – Исперих и МК.

I. Югозападен квартал (обр. 1.1.I)

1.1. Струпване от квадри северно от кулата (обр. 1.2.1). Последните квадри от струпването в кв. 264/8 бяха доразкрити, документирани и извадени. Те лежат в пласт от глинеста кафява пръст с единични фрагменти от местна и импортна керамика от ранноелинистическата епоха. В пласта има и камъни от градежа на Стена VI (обр. 1.3), като част от тях бяха вдигнати. Това позволи да се разкрият в дълбочина още редове от западния край на северното лице на стената, фундиран върху тераса от материковата скала (обр. 1.4). Под глинестия пласт, най-вероятно от деструктирали кирпичи, бе документиран пласт, наситен с фрагменти от керамични съдове, мазилки и животински кости. Част от материалите са със следи от овъгляване. Този пласт е документиран и в предходните сезони в пространството между южните зидове на сградата с есхарите и северното лице на Стена VI. В него се проследява и ниво от дребни камъни. Сред находките заслужават внимание железен връх за катапулт (ПИН 37-20) (обр. 1.5) и фрагменти от лещовиден аскос (ПИН 70-20). По-различна ситуация бе документирана в пространството непосредствено на И от източното лице на Стена V в кв. 264/7. В ивица с ширина ок. 1,00 м пластът, непосредствено под квадрите, е глинест, с единични фрагменти от местна и импортна ранноелинистическа керамика, въглени и дребни варовикови камъчета.

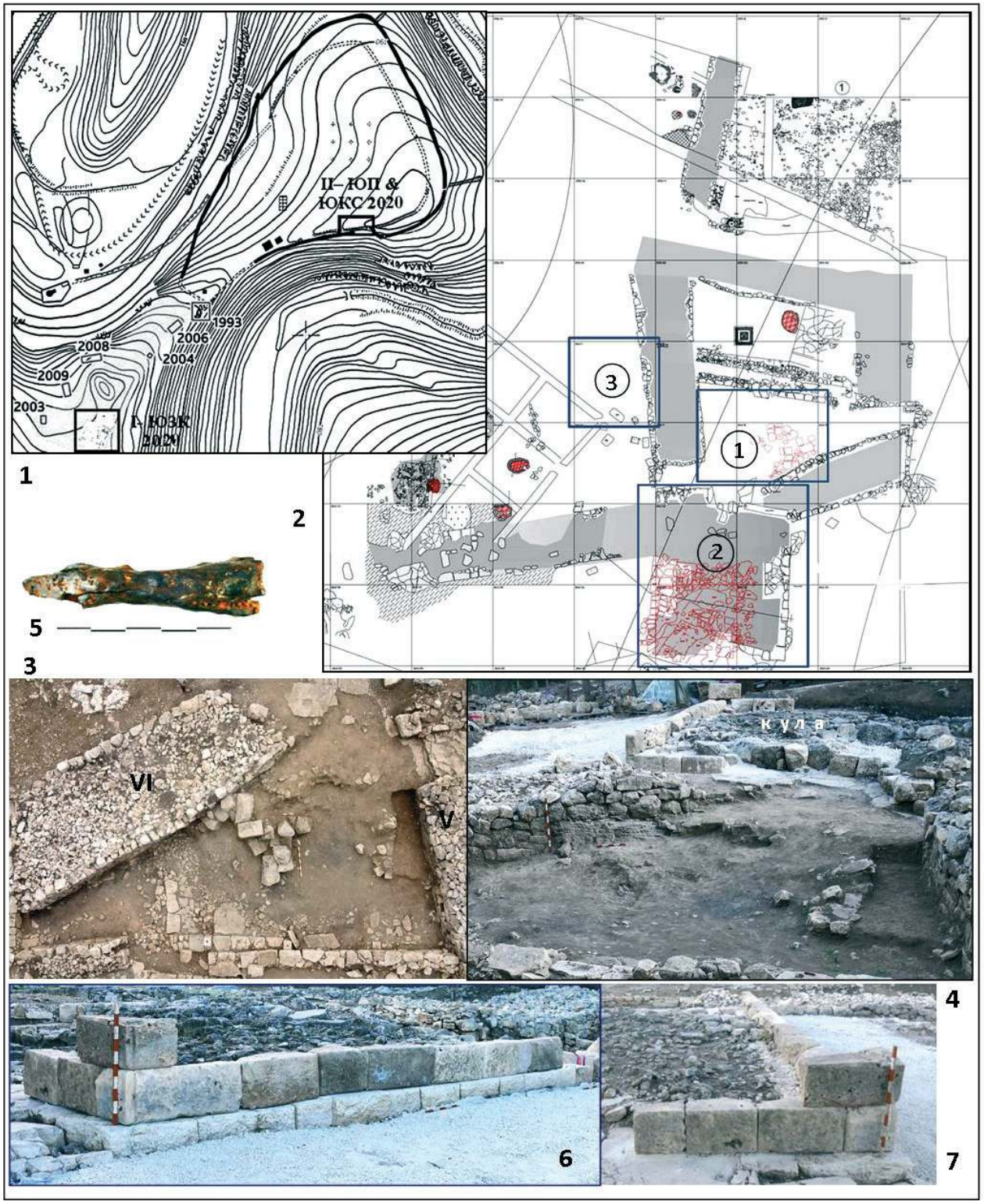
Беше подновена и работата в кв. 264/1, на З от западното лице на Стена V (обр. 1.2.3). Достигнато бе ниво от разсип от средни и дребни камъни от емплектона на Стена V, нарушен от по-късни вкопавания. След разчистването на каменния разсип с дебелина 0,10 – 0,20 м, бе свален и пласт с дебелина 0,20 м от сива пръст, примесена с фрагменти от местна и импортна керамика от ранната и късната елинистическа епоха (срв. обр. 1. 2). Целият сектор бе проверен с металдетектор и бяха регистрирани много метални находки. Преобладават бронзови и железни върхове за стрели и фрагменти от ранно- и късноелинистически накити, сред които се откроява изящен късноелинистически пръстен (ПИН 58-20, кв. 258/24) (обр. 3).

1.2. Анастилоза на кулата. Беше извършено почистване до скалната основа в североизточния ъгъл и трасето на северния лицев ред, както и в югозападния участък на кулата (кв. 264/17). Тук фундаментът на кулата е нарушен от дълбок изкоп (обр. 2). В рамките на сезона бяха достигнати в дълбочина тераси от материковата скала. По западната граница на изкопа е разчистена терасата, върху която е лягала основата на западното лице на кулата, както и материковата скала, върху която е положен югозападният ъгъл. В средата на изкопа скалата не беше достигната. При проучването са открити фрагменти от местна и импортна керамика и керемиди от елинистическата до късноантичната епоха. В профила по южната линия на сектора в кв. 264/17 и 18 личи, че материковата скала продължава в южна посока и над нея следва пласт от дребни плътно трамбовани камъни, също с материков характер, и черна пръст с единични фрагменти от местна и импортна ранноелинистическа и късноантична керамика.

С подходящи квадри беше възстановен североизточният ъгъл на основния ред на кулата, с ъглов блок и два блока от северното лице. Това позволи да се издигне и целият втори ред на източното лице, както и три блока от южното лице (срв. обр. 1.4, заден план, 1.6; 2). Поставен е и ъглов блок от третия ред на южното лице (обр. 1.7). Преди началото на тези дейности пред източното лице на кулата бе положен геотекстил, върху който бе настлан пласт дребен чакъл (обр. 1.6). Емплектонът по северната линия на кулата и на юг от западната страница на потерната беше укрепен с големи грубо обработени блокове, подредени плътно със запълнени луфтове (обр. 1.4, заден план). Пространството между блоковете беше запълнено с ломени камъни и чакъл.

II. Южна порта (ЮП) – Западно крило и Южна крепостна стена (ЮКС) (обр. 1.1.II; 4.1)

В кв. 188/16 бяха свалени източното и западното ребро и бе изчерпан културният пласт до скалата. Разкрита бе негативна структура до вътрешното лице на стената, с кръгла форма (0,70 × 0,80 м), дълбочина около 0,15 м и запълнител от пръст и средно големи камъни. Възможно е да е легло за голям съд – хранилище от първи строителен период. В близост е разкрито голямо разрушено огнище. В северния профил на изкопа бе регистрирано друго битово огнище. Върху скалата са запазени пет-

Обр. 1. 1. Общ план на града с проучваните сектори през 2020 г. 2. План на сектор Югозападен квартал с проучваните през 2020 г. участъци. 3. Последните квадри от кулата, документирани в кв. 264/8. 4. Участъкът между Стени VI и V след преместването на последните квадри. 5. Връх за катапулт от кв. 264/8. 6. Етап от възстановяване на източното лице на кулата. 7. Възстановеният участък от югоизточния ъгъл на кулата

Fig. 1. 1. General plan of the city with indicated sectors excavated in 2020. 2. Plan of the Early Hellenistic structures in the Southwestern Quarter studied in 2020. 3. Last ashlars from the tower documented in sq. 264/8. 4. The yard between walls VI and V after removing of the last ashlars. 5. A catapult bolt from sq. 264/8. 6. Stage of the reconstruction of the east face of the tower. 7. The reconstructed part of the SE corner of the tower

Обр. 2. Кулата – финална ситуация (въздушна снимка)

Fig. 2. The tower – final situation (aerial photograph)

на от глинеста пръст, вероятно от подови нива на жилища или навеси, изградени преди преустройството на ЮП.

В кв. 187/20 културният пласт е изчерпан в южната половина до скала. Тук тя стръмно слиза на запад. До северния профил са запазени две петна от първи строителен хоризонт, едно от разнесено огнище и друго от стенна мазилка. Северният профил на изкопа е хомогенен, сиво-кафяв, без видими следи от втория строителен хоризонт (вероятно проучен през предходните сезони). Доразкрито бе вътрешното лице на продължението на Западното крило на ЮП (като ВКС), запазено тук до седем реда, а в кв. 187/24 – до четири реда, след което линията му до края на квадрата се губи. Между кв. 187/19 и 20 е оставено ребро, в което има тънка ивица рухнала стенна мазилка над 0,40 м културен пласт. Възможно е да маркира границата между двата строителни хоризонта.

За изясняване на ситуацията около огнището и есхарата в кв. 187/19 беше проучена цялата му площ до нивото на скалата. На И и ЮИ от огнището са разкрити петна от глинеста пръст, вероятно от подово ниво от първи строителен период. В североизточната част има дъговидно натрупване на дребни камъни с неясна функция. Сред находките има чернофирнисов кантарос, тип molded rim, с много големи размери, ПИН 14-20 (обр. 4.5), който по паралели от Атинската агора се датира около третата четвърт на IV в. пр. Хр., което го поставя сред данните от селището, предшестващо създаването на града. Миниатюрен глинен модел на аскос (обр. 5) от популярния за града тип, ПИН 19-20, е с очевидно ритуално предназначение в контекста на двойката огнище – есхара.

През 2020 г. усилията бяха насочени към проучването на пространството между ЮКС и ВКС на И и З. Работата бе съсредоточена в кв. 188/21, 187/23, 24, 25, 203/3, 4 и 203/1. В кв. 188/21, 187/24 и 25 бе достигнато до скалата и са разкрити двете лица на стените. Докато това на ЮКС е здраво и стабилно, лицето на ВКС е разрушено (в кв. 187/25 до един ред камъни) и запазено в по-добър вид и височина само в кв. 188/21. В кв. 187/23 и 203/3 са свалени три механични пласта и са разкрити до четири реда от вътрешното лице на ЮКС. Външното лице на ВКС в кв. 187/22 не е достигнато. Вероятно и тук е запазено на по-ниско ниво. В кв. 187/24 и 25 лицата са фундирани върху дебел 0,25 – 0,30 м сбит, сиво-кафяв културен пласт. Тук скалата слиза стъпаловидно на Ю и вероятно е подравнявана. Започна проучване и в северната половина на кв. 203/1. Разкрити са два-три реда от вътрешното лице на ЮКС.

Наблюденията при проучването на ВКС, особено в кв. 188/21 и кв.187/24 и 25, и проучените пластове в кв. 187/23, показват обилие от керамичен материал – струпвания от съдове, местна и вносна керамика, аморфна тара и печати, в по-високите нива, върху (и в) каменните разсипи. Сходни са и находките в проучените пластове в кв. 187/23 – 203/3 и 203/1. Те вероятно са свързани с деструкциите на горните етажи на Западното крило на ЮП и продължаващата непосредствено на З от него Вътрешна крепостна стена. Хронологията на находките се определя от амфорни печати и фирнисова керамика, лампи, унгвентарии и пр. В кв. 187/25 са открити фрагменти от чернофирнисов кантарос (ПИН 85-20) (обр. 4.4), както и синопски амфорен печат (обр. 4.9) на астинома Δημήτριος I, (ПИН 7-20) от 70-те години на III в. пр. Хр. Освен това са документирани хераклейски печати на фабрикантите Φιλίσκος (обр. 4.7) (ПИН 16-20) и Νι(-) (ПИН 30-20) (обр. 4.8) от късната фабрикантска група (края на IV – първа четвърт на III в. пр. Хр). В кв. 203/1 е открит тасоски печат на епонима Βίων I (обр. 4.10) (ПИН 78-20), датиран между ок. 272 г. и 265 г. пр. Хр. В кв. 187/23 е открит фрагмент от чернофирнисова лампа

(ПИН 76-20) с дата между края на IV и първата половина на III в. пр. Хр. Към сходен тип принадлежи и фрагмент от лампа от кв. 203/1 (обр. 4.6) (ПИН 82-20). Двете находки имат висока стойност като свидетелство за денонощно обитаване на помещения(та) в етажите на ВКС. Следва да добавим група прешлени за вретено с различни размери, форма и технология на приготвяне от различни квадрати по трасето на ВКС, свидетелстващи за битова дейност в помещенията в тази част – очевидно на жени, а не на войници от гарнизона.

Обр. 3. Късноелинистически пръстен от кв. 258/24

Fig. 3. Late Hellenistic ring from sq. 258/24

Обр. 4. 1. Участъкът от сектор Южна порта – Южна крепостна стена, проучван през 2020 г. 2. Източният профил на кв. 187/24, на заден план етап от проучването на кв. 187/25. 3. Финална ситуация в кв. 187/24, 187/25, 188/21 (от запад). 4. Фрагмент от кантарос от кв. 187/25. 5. Фрагмент от кантарос от кв. 187/19; 6. Фрагмент от лампа от кв. 203/1. 7–8. Хераклейски амфорни печати от кв. 187/25. 9. Синопски амфорен печат от кв. 187/25. 10. Тасоски амфорен печат от кв. 203/1

Fig. 4. 1. Sector South Gate – West wing and South Fortification Wall, excavated in 2020. 2. The East profile of sq. 187/24, at the background – stage of the excavation of sq. 187/25. 3. Final situation in sq. 187/24, 187/25, 188/21 (from the West). 4. Fragment of kantharos from sq. 187/25. 5. Fragment of kantharos from sq. 187/19. 6. Fragment of lamp from sq. 203/1. 7–8. Herakleian amphora stamps from sq. 187/25. 9. Sinopean amphora stamp from sq. 187/25. 10. Thasian amphora stamp from sq. 203/1

Обр. 5. Глинен модел на лещовиден аскос от кв. 187/19

Fig. 5. Ceramic model of a lentoid askos from sq. 187/19

Посочените наблюдения и археологически материали в ареала на ВКС и изявените конструктивни особености, драстично различни от тези на ЮКС (вкл. в кв. 187/22, 23, 24 през 2019 г.), потвърдиха хипотезата, формулирана в предходния период на проучване на укрепителната система, за наличие на вътрешна крепостна стена, построена покъсно от основната, с каменни основи по линията на вътрешното и външното лице, върху които с дървени конструкции и глинобитни стени (?), е издигната стена с платформа на нивото на основната стена, изградена изцяло от камък. Тази конструкция е позволявала изграждането под платформата на помещения с различно предназначение в един или повече етажи (Стоянов 2015, 120 – 134, обр. I.2. 72, 73, 82, 89a, 92, 95).

Литература

Стоянов 2015: Т. Стоянов (ред.). Тракийският град. Градоустройство. Укрепителна система. Архитектура (Сборяново III). София, 2015.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE THRACIAN CITY FROM THE HELLENISTIC PERIOD IN SBORYANOVO ARCHAEOLOGICAL RESERVE

Totko Stoyanov, Maria Nikolaeva, Daniela Stoyanova, Kalin Madzharov

Summary

At the Southwestern Quarter (fig. 1.1.I), the last stone blocks fallen from the tower were cleaned, recorded and removed for conservation (figs. 1. 2–3). Partial excavations of the layer beneath have been done (figs. 1. 4) where a catapult bolt (fig. 1. 5) and a fragment from lentoid *askos* were found. The most important activity at the SW Quarter was the reconstruction of the faces of the tower with the ashlars extracted from the terrain to the N of the tower. Prior to that, the rocky ground of the tower's NE and SW parts has been cleaned. At the latter, a large deep trench was uncovered (fig. 2). Selected stone blocks were placed as first face course along the eastern side of the tower, and partially at the SW and NE corners. A corner block from the second course was placed on the SW corner (figs. 1. 6–7). The entire sector was explored with a metal detector and many finds were registered, among them a late Hellenistic ring (fig. 3).

At the sector South Gate – South Fortification Wall (SFW) (figs 1.1. II; 4. 1), final excavations and cleaning down to the bedrock in squares 188/16, 187/19–20 along the inner face of the West Wing of the South Gate and the Inner Fortification Wall (IFW) were undertaken. New observations about the stratigraphy and the structures were recorded. Among the important finds are a fragment from a black-glazed *kantharos* (fig. 4.5) as well as a miniature model of *askos* (fig. 5).

The preserved height of the wall in sq. 187/24 was completely uncovered and documented. The so-called corridor between the SFW and the supposed IFW was entirely excavated in sqs. 188/21, 187/25, 24 and partially in sq. 187/23–203/3 and 203/1 (fig. 4. 1–3). The rich archaeological material, mainly pottery (figs. 4. 4, 6–10), confirmed the hypothesis for rooms in the structure of IFW, constructed in the Early Hellenistic period.

Totko Stoyanov, Sofia University "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, totko.stoyanov@gmail.com
Maria Nikolaeva, History Museum Isperih, 6 Tsar Osvoboditel Str., 7400 Isperih, miyabg@yahoo.com
Daniela Stoyanova, Sofia University "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, daniela.stoyanova.su@gmail.com
Kalin Madzharov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, kalinmadzharov@mail.bg

№ 32. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА „УКРЕПЕН ВЛАДЕТЕЛСКИ ДОМ В М. ТАТАР МАША КРАЙ С. КНЯЖЕВО“, ОБЩ. ТОПОЛОВГРАД

Даниела Агре, Деян Дичев

В периода от 20.08 – 17.09.2020 г. продължиха редовните археологически проучвания на обекта, финансирани по проект от МК. Работата на обекта беше съсредоточена в няколко сектора.

В сектор Запад в кв. А'10 е допроучена изцяло втората оградна стена и западното лице на основния ограден зид, който представлява и западна стена на бастиона. Стената е изградена от средни по размер ломени необработени камъни и е запазена в два реда. Разкритата ѝ дължина е 3,0 м, ширина 1,10 – 1,15 м и височина от изток – 0,45 м. От север на юг стената плавно слиза спрямо денивелацията на терена. В пространство източно от стената се разчистиха малък брой фрагменти от керемиди, фрагменти от амфори (една дръжка с печат), малък брой фрагменти от съдове на ръка, както и късове желязна шлака.

Проучен е и последният участък от рова, попадащ в рамките на кв. А`10 и Б`10. Пълнежът му е от тъмнокафява пръст, наситена с различни по размер камъни и голямо количество битова (основно амфорна тара) и строителна керамика, както и шлака. Открити са две амфорни дръжки с печати, бронзова фибула, фрагменти от луксозна чернофирнисова керамика и две култови предметчета.

В кв. А7/8 е проучен ъгълът на северната оградна стена, сключен със западната стена на бастиона и с втората оградна стена. Западната стена в този участък се спуска на север и е изградена от различни по големина гранитни блокове, чиито външни лица са обработени. От северната стена при ъгъла бе разкрит долният ред, състоящ се от три масивни каменни гранитни блокове с обработено външно лице. Горните редове са от по-малки камъни. В проучените пластове се откри битова керамика на колело, амфорна тара и фрагменти от чернофирнисова керамика. Във всички квадрати извън оградната стена в сектор Запад е достигнат стерилът.

В кв. 35/6 в сектор Централен-Север е демонтирано контролното ребро. В проучените пластове са открити фрагменти от керемиди, фрагменти от амфорна тара, дръжки с печати, дъна, фрагменти от чернофирнисови съдове и дръжки от кантарос.

В сектор Север в кв. К2; Л2, Л-М1/2, разположени северно от централната сграда, бяха проучени всички контролни ребра. Открити са фрагменти от битова и строителна керамика, шлака и въглени. В реброто в кв. К2 *in situ* е разкрит импортен аскос.

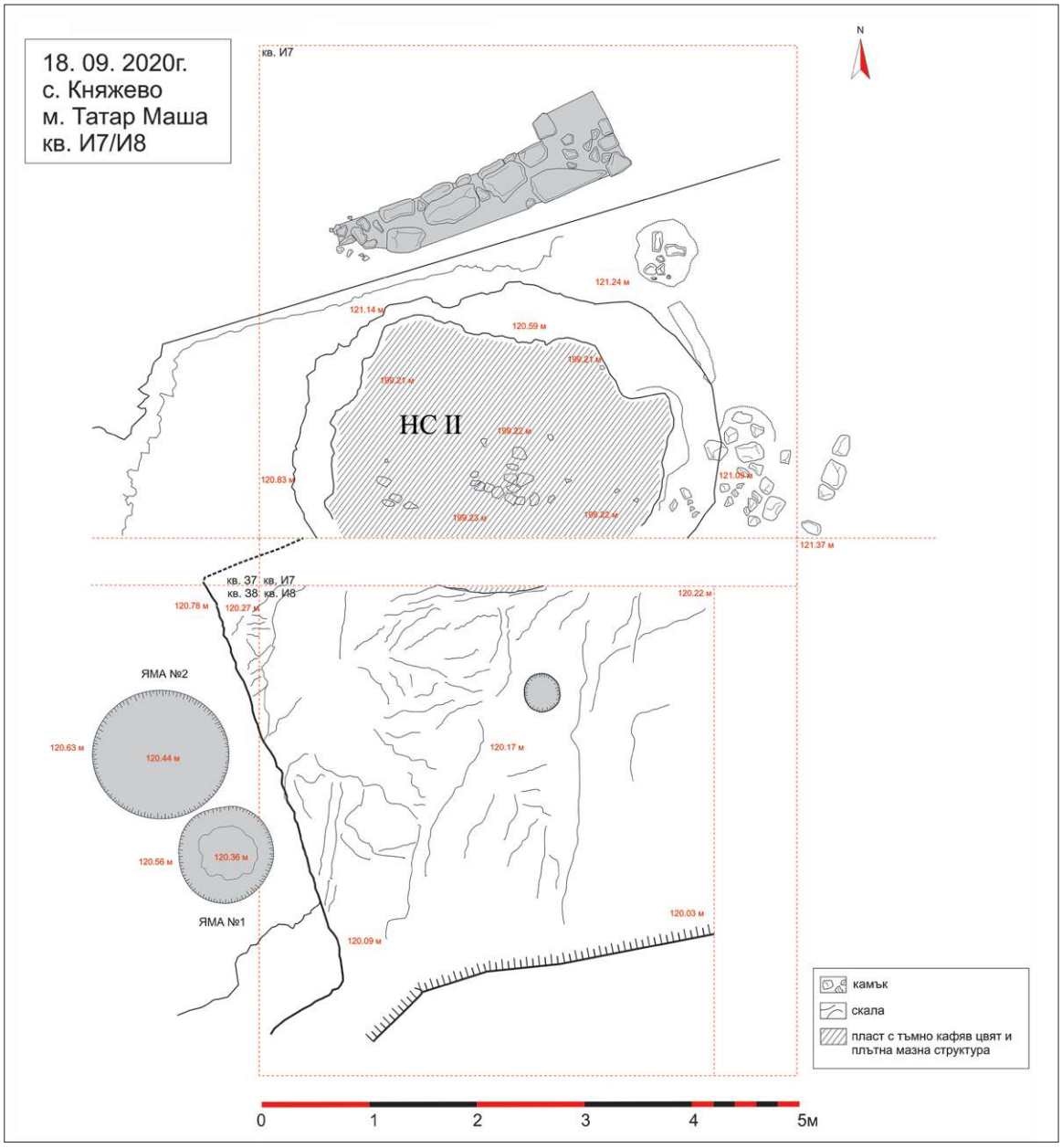
В кв. М3 е проучена яма, вкопана в стерила. Тя е с кръгъл отвор при нивото на засичането (диаметър 1,04 м) и цилиндрична форма в дълбочина; дъното е подравнено, почти хоризонтално. Ямата няма следи от опалване. Запълнителят ѝ е от рохка еднородна пръст, единични фрагменти от строителна и битова керамика на колело, фрагменти от чернофирнисова керамика, дребни животински кости, камъни и въглени, разнесени из пласта. В този сектор на обекта са проучени общо 11 култови ями, отнасящи се към третия период на обитаване на обекта.

Сред важните резултати от проучванията в сектор Изток е разкритата в кв. Р4-5 пещ за то-

Обр. 1. Пещта за топене на руда в кв. Р4/5 от втория период на обитаване на обекта

Fig. 1. The ore smelting furnace in square P4/5 from the second period of habitation of the residence

Обр. 2. План на негативната структура (НС) I и НС II (щерна?) в кв. И7 и И8

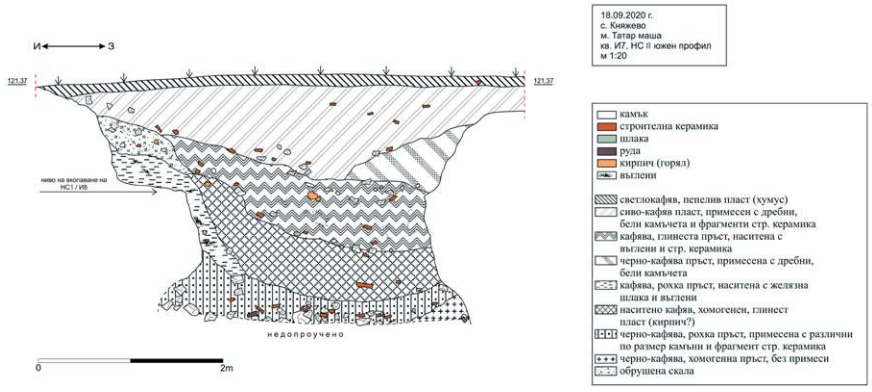
Fig. 2. Plan of the negative structure (NS) I and NS II (cistern?) in squares И7 and И8

пене на руда. Пещта е ориентирана СЗ – ЮИ, като камерата ѝ е разположена от СЗ. Пространството пред пещта е оформено като обширна, изсечена в скалата негативна структура, запълнена с шлака, камъни, битова и строителна керамика със силно измита повърхност (обр. 1). Пещта, както и другите проучени пещи от обекта, е функционирала през втория период на обитаването му – втората четвърт – средата на III в. пр. Хр.

В сектор Кула в кв. Т9 е направен сондаж за изясняване начина на фундирането на южната стена на кулата. Разкрит е един ред от големи каменни блокове с размери: 1,15 м × 0,35 м и 1,05 м × 0,25 м и добре огладена лицева повърхност. Пред стената този ред от камъни се издава като перваз на 0,16 м.

В сектор Централен-Запад, непосредствено западно от стената, ограждаща предфасадното пространство на централна жилищна сграда, са проучени кв. И8 и И7. В кв. И8 е допроучена негативна структура – помещение (НС I), чието проучването започна през 2019 г. Тя има правоъгълна форма с дългата ос С – Ю и е вкопана в скалистия материков терен на дълбочина 1,20 м от север и 0,70 от юг (вследствие на денивелацията на терена). Дъното ѝ е оформено в скалата и е подравнено. В проучените пластове от структурата в кв. И8 беше открито голямо количество строителна керамика, амфорна тара, битова керамика на колело и ръка, късове руда, шлака, въглени и шест бронзови монети. В северната част на

тази структура е вкопана втора негативна структура (обр. 2). Тя има кръгла форма при нивото на засичане и диаметър на нивото на вкопаване: И – З – 3,70 м, С – Ю – 3,50 м, в сечение формата ѝ е кошеровидна (обр. 3). В тази структура са проучени 20 механични пласта, като е достигната дълбочина 3,0 м от съвременния терен, но структурата не е изчерпана. В пластовете беше открито голямо количество керемиди, отухлен кирпич, амфорна тара, битова керамика на колело и ръка, въглени, шлака, камъни. На този етап от проучването ѝ смятаме, че тази структура е функционирала като щерна за събиране и съхраняване на атмосферните води. Помещението на юг от нея (НС I) е било обслужващо и е спомагало за осигуряване на достъп до щерната, като евентуално е използвано и като резервоар-преливник. Непосредствено южно под помещението, на по-долно ниво, се намира помещението, в което през 2017 г. бе открита керамична вана и канал, който е отвеждал водите извън укрепения участък на обекта. Според нас новооткритите негативни структури и помещението с ваната образуват един комплекс, свързан с хигиената на обитателите на обекта.

Обр. 3. Профил на НС II след XX механичен пласт

Fig. 3. Profile of NS II after removing XX mechanical layer

През 2012 г. върху централната жилищна сграда (ЦЖС), съгласно предписанията на Министерството на културата, бе изградена временна защитна сграда. Две от основните колони, подпиращи покрива на тази конструкция, са поставени върху западната непроучена част на мазето, вкопано в помещение 2 на сградата. През този сезон двете колони бяха демонтирани и на тяхно място са поставени нови. Това решение позволи цялостното проучване на мазето. В разкритите 10 механични пласта се откри голямо количество керемиди и кирпич от рухналите покрив и стени на сградата, животински кости (в горните пластове), битова керамика и фрагменти от амфорна тара. Размерите на мазето в горната част: С – Ю – 3,50 м; И – З – 3,95 м; на дъното: С – Ю – 2,73 м; И – З – 2,23 м. Подът е равен, а стените се спускат плавно към дъното. Мазето е вкопано в жълтата материкова пръст.

В помещение 4 от ЦЖС е допроучен сиво-черен пепеляв пласт с дебелина около 0,20 м, който се намирал над подовото ниво на помещението. В него освен въглени, фрагменти от горели греди и горял кирпич, бяха открити фрагменти от керемиди, от битова керамика на ръка и колело, фрагменти от лампа и стени от амфорна тара. В СЗ ъгъл върху пода е открита *in situ* фрагментирана амфора. В ЮЗ ъгъл са открити фрагменти от аскос.

Проучванията през 2020 г. затвърдиха изградената хронология на обекта: I период (от средата на третата четвърт на IV – първата четвърт на III в. пр. Хр.) се свързва с функционирането на дома и неговото опожаряването в края на периода; II период (втората четвърт – средата на III в. пр. Хр.) е свързан с металопроизводството; III период (втората половина на III в. пр. Хр.) – с насипване на могила върху централната жилищна сграда и извършване на ритуали около нея.

С приключване на проучванията през 2020 г. (с изключение на откритата щерна в кв. И7) цялата площ във вътрешността на обекта е проучена.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE FORTIFIED RULER'S RESIDENCE IN TATAR MASHA LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF KNYAZHEVO, TOPOLOVGRAD MUNICIPALITY

Daniela Agre, Deyan Dichev

Summary

Among the most important results of 2020 season was the study of the ore smelting furnace discovered in sq. P4-5. It is oriented NW – SE with the chamber located from NW. The space in front of the furnace is shaped as a large, rock-cut negative structure filled with slag, stones, household pottery and ceramic building materials. The furnace functioned during the second period of its inhabitation – the second quarter – the middle of the 3rd c. BC.

In the Central-West sector, a negative structure – dwelling (NS I) was investigated. It has a rectangular shape with the long axis oriented N – S and is dug into the rocky terrain to a depth of 1.20 m from the north and 0.70 m from the south. Its bottom is shaped in the rock and is levelled. A large amount of ceramic building materials, amphorae, household ceramics, and pieces of ore, slag and charcoal, as well as six bronze coins were found in the studied layers of the structure. A second negative structure is dug in the northern part of NS I. It has a round shape at the level of detection with a diameter of about 3.60 m and a beehive cross-section. It was excavated to a depth of 3.0 m from the modern terrain, without reaching the bottom of the structure. A large amount of tiles, burnt bricks, amphorae fragments, household pottery, charcoal, slag and stones were found in the structure. We think that this structure functioned as a cistern for collecting and storing atmospheric water; the dwelling NS I was used to provide access to the cistern and possibly was also served as an overflow tank.

The study of the basement in the Central Building sector was completed. A large amount of tiles and adobe belonging to the collapsed roof and walls of the building was found, as well as animal bones (in the upper layers), household ceramics and fragments of amphorae.

Daniela Agre, daniela.agre@abv.bg
Deyan Dichev, Ethnographical and Archaeological Museum – Elhovo, 4 Shipka Str., 8700 Elhovo, dejan.dichev@abv.bg

№ 33. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА „УКРЕПЕН ДОМ ОТ КЪСНОЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА“ В М. ПАСТИЧ, С. БРОДИЛОВО, ОБЩ. ЦАРЕВО

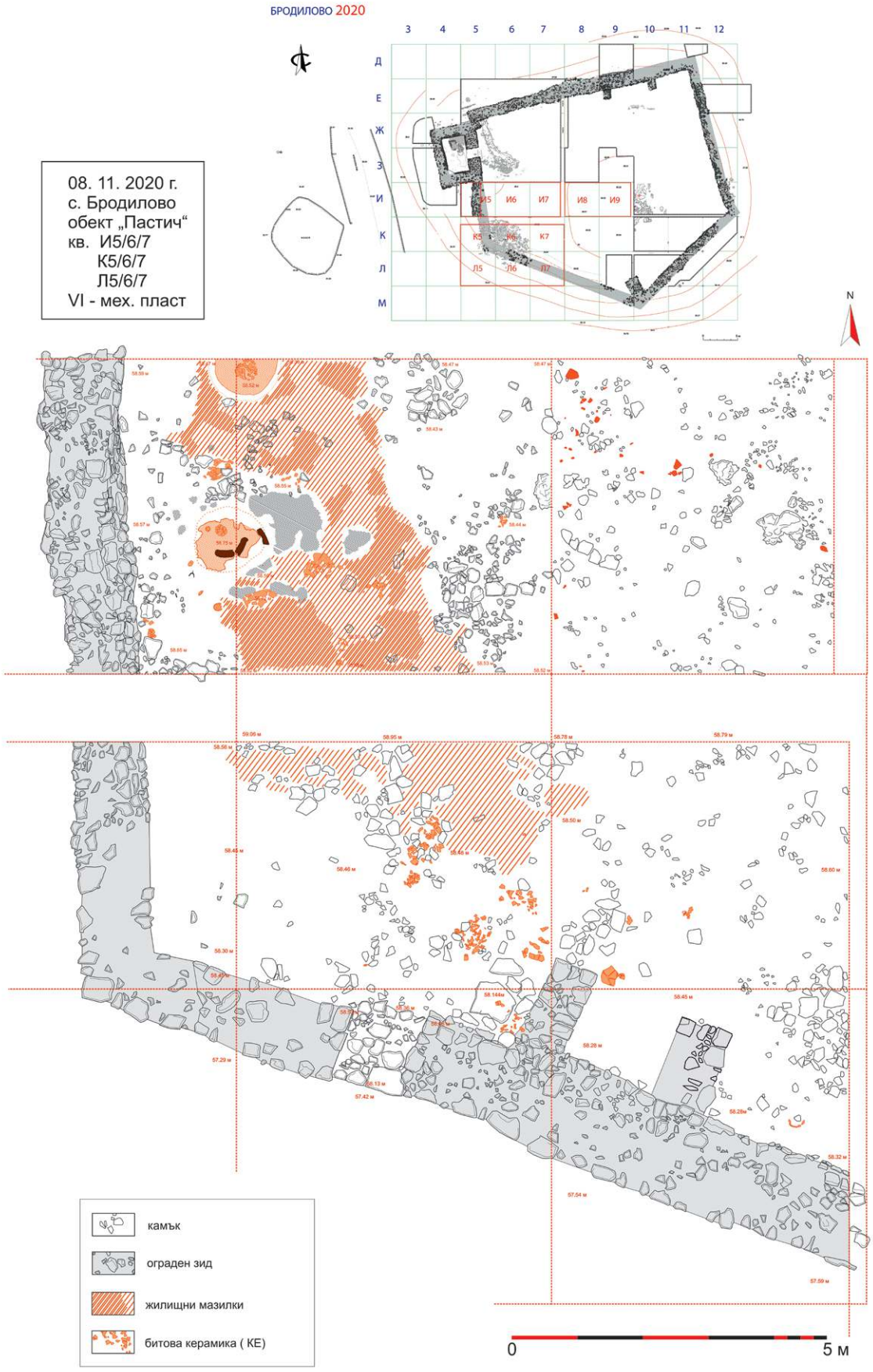
Деян Дичев, Анна Агре

Разкопките на обекта се проведоха в рамките на два месеца (септември-ноември) с ръководител Деян Дичев, зам.-ръководител Анна Агре и с участието на археолози, специалисти и работници.

През 2020 г. проучвания се извършиха в три сектора на обекта: Център (кв. И8 и И9), Запад (кв. И5, И6 и И7) и Югозапад (К5, К6, К7, Л5, Л6 и Л7) (обр. 1).

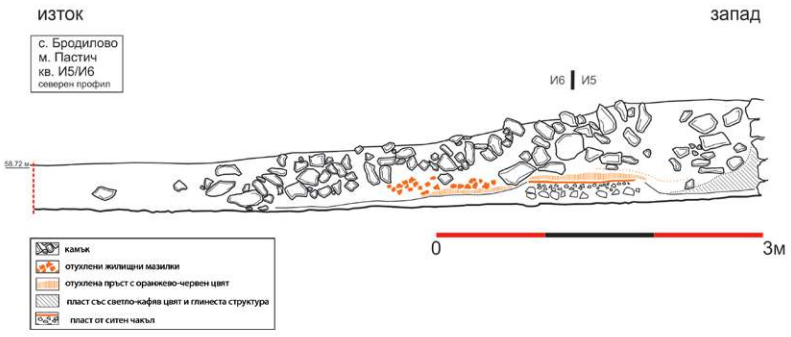
В сектор Център при проучването на повърхността се открояват участъци от материковата скала. Квадратите И8 и И9 са проучени изцяло чрез два механични пласта, в които се откриха малък брой керамични фрагменти. Пластът и в двата квадрата е с кафяв цвят и песъчлива структура – следствие от ерозията на повърхностната скала; не се забелязват следи от отухляване или горене. В кв. И9 е открита бронзова монета на Мостис. В кв. И8 бяха открити 10 бронзови монети на тракийските владетели Садала и Котис II, пръснати в една ивица с направление СИ – ЮЗ с дължина около 2,0 м и ширина около 1,0 м. Монетите са намерени непосредствено върху скалистия терен и в каверните на терена. Вероятно става дума за находка, която или е била разнесена по-късно, или при опожаряването на обекта се е намирала на по-високо място в някоя стена и след падането ѝ се е разсипала. В пространството около монетите не са открити фрагменти от съд, за да се предположи, че те са били поставени в него.

В кв. И5, И6 и И7 от сектор Запад са свалени шест механични пласта (обр. 2). Културният пласт е с най-голяма дебелина в кв. И5 и западната част на кв. И6 – до вътрешното лице на оградния зид, където достига до 0,70 м. Това пространство е запълнено с деструкции от оградния зид, състоящи се от камъни и жълта глинеста пръст, като дебелината на пласта е около 0,35 м. В пласта са открити няколко керамични фрагмента. Това повтаря ситуацията във всички останали проучени части на обекта, запълнени с деструкции от оградния зид. След вдигането на деструкциите в тези два квадрата се разчисти масивен пласт от отухлени жилищни мазилки. Те са силно изпечени до червен, по-рядко сив и дори черен цвят. Мазилките са изработени от глина, примесена със слама и камъчета. Пространството между мазилките е запълнено с пласт от червена отухлена пръст, получила се вероятно вследствие на разлагане на част от тях. В пласта се открива фрагментирана битова керамика – съдове на ръка и колело, като преобладават тези на ръка. След поетапното вдигане на мазилките и в двата квадрата, между тях се оформиха струпвания от отделни съдове със различна степен на фрагментация и се достигна до подово ниво – вероятно на помещение, което се развива в тази част на обекта. Точните размери на помещението на този етап не могат да се конкретизират напълно. Нивото е с лека денивелация от запад на изток – от лицето на оградния

Обр. 1. План на обекта и проучените през 2020 г. сектори

Fig 1. Plan of the site and sectors excavated in 2020

Обр.2. Северен профил на кв. И5 и И6

Fig. 2. Northern profile of sq. И5 and И6

зид към вътрешността на обекта, и е ясно различимо по трамбованата глинеста основа, както и заради тънкия пласт въглени непосредствено върху него. В двата квадрата, свързани с подовото ниво, са проучени огнище, разположено в северната част на квадратите, и есхара. Огнището е изградено върху подложка от големи камъни, покрита с пласт от дребни камъчета, а върху тях – обмазка от глина. В центъра на огнището е разчистен *in situ* един направен на ръка съд – гърне. На 0,15 м западно от огнището, върху подовото ниво, е открита пробита бронзова монета на Мостис. Южно от огнището е проучена частично разрушена есхара от типа „есхари без украса", подобна на проучените три есхари от територията на обекта. Начинът на изграждането на есхарата е аналогичен на този на огнището. Тя се издига с около 0,15 м над подовото ниво. До есхарата бяха открити керамични чашка и каничка, изработени на ръка, както и три фрагмента от орнаментиран с бягаща вълна глинен перваз. До есхарата, от югоизток, са открити няколко фрагментирани съда, направени на ръка, прешлен за вретено, керамична цедка, желязна шпора и фрагменти от питос. Върху подовото ниво, северно от есхарата, е открита желязна коса, няколко съда, направени на ръка, както и яма от питос.

В кв. К5, К6, К7, както и в кв. Л5, Л6, Л7 от сектор Югозапад бе проучен участък от оградния зид, включващ и ЮЗ ъгъл на обекта. В кв. К5, Л5, Л6 и Л7 са проучени деструкциите от оградния зид и е разчистено външното му лице. Зидът е изграден от ломени камъни, положени в неправилни редове, с използване на светло-жълта глинеста пръст за спойка. Дебелината на зида е 1,40 м; запазената височина е до 1,60 м. От вътрешната страна лицето на зида е частично запазено до два реда камъни с височина до 0,35 м. В кв. К7 между деструкциите от камъни е открита бронзова монета на Мостис. В кв. Л6 се забелязва прекъсване с ширина 1,10 м при най-горните два реда на вътрешното лице на зида. Ъглите на това прекъсване преминават в оформено от по-големи камъни лице, разположено напречно (под ъгъл от 90°) на стената. Това прекъсване не се регистрира в по-долния (условен) трети ред на вътрешното лице. Заедно с нивото на този трети ред от стената, пространството между двете напречни лица на прекъсването е подравнено с плочести камъни, като най-големите от тях са поставени при външното лице. Смятаме, че това прекъсване маркира входа в обекта. Трябва да се отбележи, че в този участък се наблюдава голямата разлика между външното и вътрешното ходово ниво. При проучването пред външното лице на входа не бе регистрирано никакво архитектурно съоръжение (например стълбище, рампа или останки от такива). Предполагаме, че то е било изградено от нетраен материал – най-вероятно от дърво.

От вътрешната страна на оградния зид, в кв. К6, К7 и Л7, след вдигане на каменните деструкции от зида, се достигна до подово ниво, аналогично на това в кв. И5 и И6, обаче върху него пластът от пепел и въглени е с по-нисък интезитет, като се забелязват отделни малки петна.

В кв. К6, К7, Л6 и Л7 е разкрита каменна стена, долепена на фуга към вътрешното лице на оградния зид. Тя е с дължина 1,40 м и ширина 0,70 м и е изградена от ломени камъни. Стената е запазена във височина до два реда камъни (около 0,26 – 0,27 м). В ъгъла, образуван от стената и оградния зид, на запад, е поставен голям плочест камък, върху който са открити фрагменти от керамичен съд. Върху подовото ниво са открити два керамични струпвания, състоящи се от по два-три съда. Съдовете са изработени на ръка, с изключение на един кратеровиден съд и лекит. Открити са и три миниатюрни съдчета, изработени на ръка.

Сред основните резултати от проучванията през сезон 2020 г. може да се постави откриването и проучването на входа в обекта. Неговата ширина и начин на изграждане показват, че в дома можело да се влиза единствено пеша. Подобно решение за оформяне на входовете – с голяма разлика в нивата отвън и отвътре – не е изключение в античната фортификация.

На този етап приемаме, че откритите подови нива и материалът, свързан с тях (въпреки липсата на точни репери сред него), могат да бъдат отнесени към втория период на обитаване на обекта – средата на I в. пр. Хр.

Откритата през сезона колективна монетна находка е изключително важна за уточняване на хронологията на втория период на обитаване на обекта. По своето съдържание (монети предимно на Котис

II и Садала) тя е много близка до друга монетна находка, открита през 2014 г. на обекта.

Откритите през сезона материали са в синхрон с изградената до сега хронология на обекта: домът е построен и обитаван през последната четвърт на II – първата четвърт на I в. пр. Хр., когато е бил опожарен. Към средата на I в. пр. Хр. малка част от обекта е била обитавана отново.

Обр. 3. Подово ниво на помещение в кв. И5 и И6

Fig. 3. The floor level of the dwelling in sq. И5 and И6

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE "FORTIFIED RESIDENCE OF THE LATE HELLENISTIC AGE" IN PASTICH LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF BRODILOVO, TSAREVO MUNICIPALITY

Deyan Dichev, Anna Agre

Summary

In 2020, grid-squares И8 and И9 were completely investigated. A bronze coin of Mostis was found in sq. И9, and 10 bronze coins of Sadala and Kotis II were found in sq. И8 scattered in a strip about 2.0 m long.

The cultural layer next to the inner face of the defensive wall in sq. И5, И6 of sector West was filled with debris, some 0.35 m thick. After lifting the debris, a massive layer of burnt housing plasters was cleared. After their lifting, several clusters of ceramic vessels with varying degrees of fragmentation were found on the floor level – probably of a dwelling. A hearth located in the northern part of the squares and an *eschara* without decoration were studied in the dwelling. A hand-made pot was found in the center of the hearth, and at 0.15 m to the west of the hearth, on the floor level, a perforated bronze coin of Mostis was found. Several fragmented hand-made vessels, an iron spur and fragments of *pithos* were found next to the *eschara*. On the floor level, north of the *eschara*, an iron scythe, several hand-made vessels, and a pit for a *pithos* were found.

A gap 1.10 m wide was observed at the top two courses of the inner face of the wall in sq. Л6, as this space was levelled with stone slabs. We believe that the interruption marks the entrance to the residence. No architectural construction was registered in front of the outer face of the entrance so we assume that it was built of perishable material – most likely wood. The width and the construction of the entrance show that residence could only be entered on foot which is not an exception in the ancient fortification systems. At this stage, we assume that the investigated floor levels and the material associated with them can be attributed to the second period of habitation of the site – the middle of the 1st c. BC.

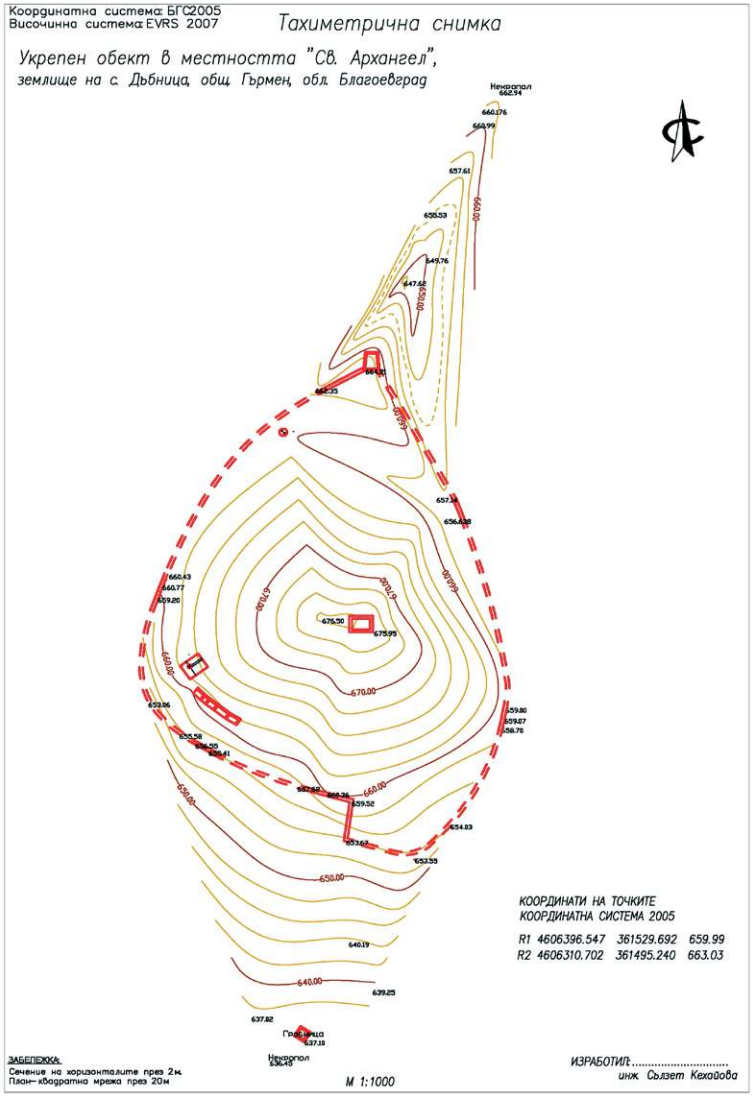
Deyan Dichev, Ethnographical and Archaeological Museum – Elhovo, 4 Shipka Str., 8700 Elhovo, dejan.dichev@abv.bg
Anna Agre, aniagre@abv.bg

№ 34. РЕДОВНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА УКРЕПЕН ОБЕКТ В М. СВ. АРХАНГЕЛ, С. ДЪБНИЦА, ОБЩ. ГЪРМЕН

Илия Киров, Михаил Ваклинов, Яна Мутафчиева

Редовното археологическо проучване на обекта в м. Св. Архангел, с. Дъбница, общ. Гърмен се проведе в периода 24.08 – 23.09.2020 г.

Обектът е въведен в научно обращение, но преди проучването през 2020 г. не са извършвани археологически разкопки (Георгиева 1961, 13 – 14; Михайлов 1969, 158 – 163; Цветков 1981, 41 – 42; Дремсизова-Нелчинова 1987, 68 – 70; Тодорова 2017). Все пак трябва да се отбележи, че през 1960 г. археологически екип с научен ръководител Стамен Михайлов прави сондажи в участъка около водохранилището (Георгиева 1961, 13 – 14).

Обр. 1. Общ план на обекта

Fig. 1. Plan of the archaeological site

Археологическият обект е системно унищожаван вследствие на мащабна иманярска дейност. По време на посещения на обекта от служители на Министерство на културата, НАИМ – БАН, НИМ и РИМ – Благоевград през 2014 г., 2015 г. и 2019 г. са установени множество иманярски изкопи с различни размери. В резултат на тях са нарушени част от структурите, свидетелство за което са археологическите материали върху съвременната повърхност. Хронологически те попадат от периода от късния халколит до XIII в. Това превръща археологическия комплекс в съществено звено в селищната система и важен индикатор за периодизацията на микрорайона на Гоцеделчевското поле и прилежащите му територии.

Археологическите разкопки са организирани и проведени от екип на НИМ в състав: научен ръководител – Илия Киров, НИМ; заместник-ръководител – Михаил Ваклинов, НИМ; гл. ас. д-р Яна Мутафчиева, НАИМ – БАН – археолог; д-р Маргарита Попова, НИМ – археолог; Цветана Комитова, РИМ Благоевград – археолог; проф. д-р Анелия Божкова, НАИМ – БАН – научен консултант; проф. д-р Маргарита Тодорова Деянова-Ваклинова, НАИМ – БАН – научен консултант. Данните от палеоботаниката са анализирани от Ханна Христова – докторант, НАИМ – БАН.

Основна цел на настоящия археологически сезон бе първоначално сондажно проучване. Основните цели са придобиване на максимална информация за стратиграфията и точното локализиране и проследяване на запазените сектори на крепостната стена на обекта в м. Св. Архангел.

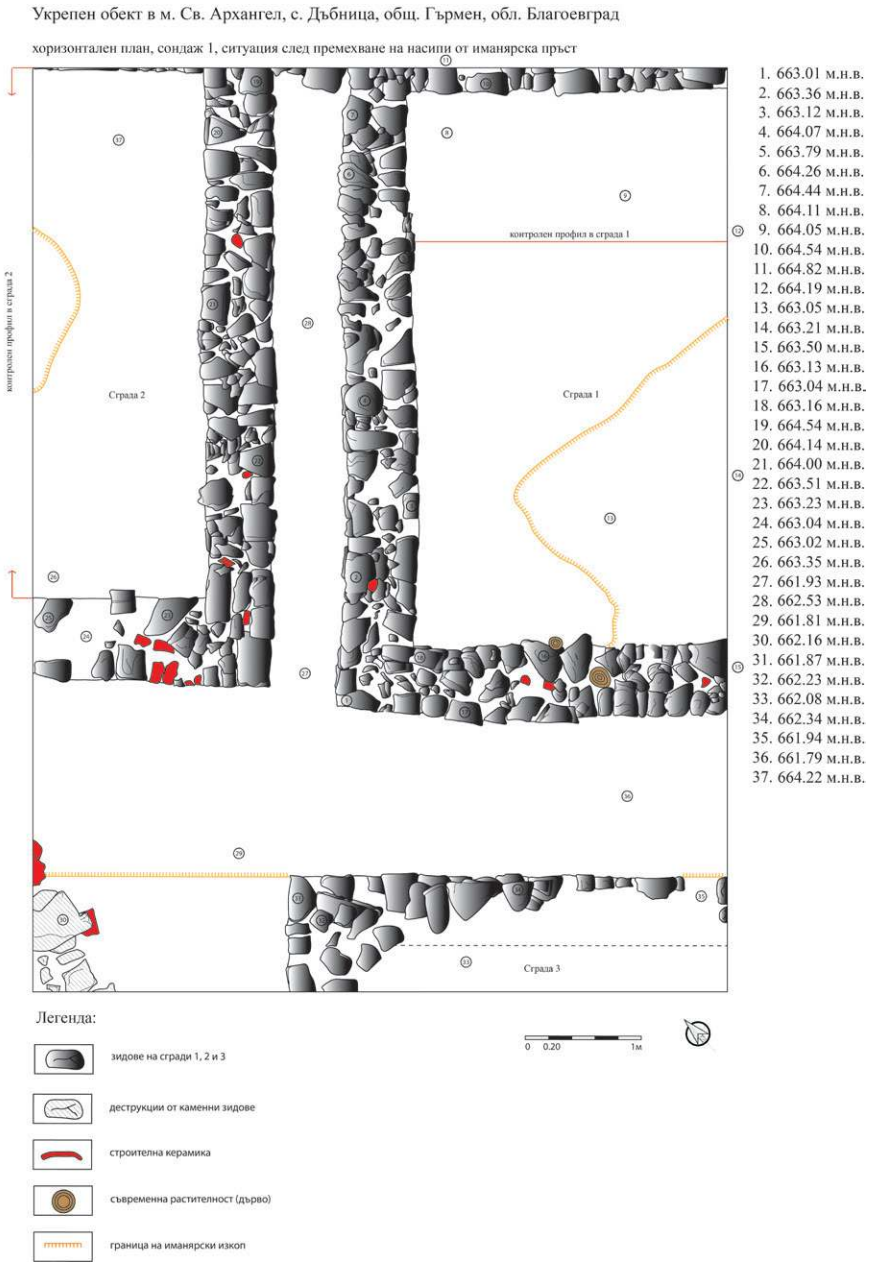
Състояние и характеристика на крепостната стена. Големи части от крепостната стена не са забележими на съвременната повърхност или са напълно разрушени. По цялото ѝ трасе се наблюдават множество деструкции. При някои от запазените сектори има вкопавания вследствие от иманярска дейност.

Крепостната стена е с овална форма, като единственото изключение е локализираната чупка в южна част[1]. Укрепителната система има една кула с трапецовидна форма, разположена в северния участък (обр. 1). Градежът е от добре оформяни лицеви страни чрез използване на обработени камъни, споени с хоросан. На отделни места се наблюдава използване на фрагменти от строителна керамика – тухли и керемиди. Вътрешността е запълнена с дребни камъни и трошляк. Сред другите специфични елементи могат да се отбележат отстъп в основата, дупки от дървена конструкция използвана при изграждането ѝ; канали с цел отводняване на вътрешността.

Характеристика на археологически структури/пластове. Сондаж № 1 е с размери 6,00 × 8,00 м и е ситуиран в югозападния участък на укрепената площ (обр. 1). Мястото му е избрано, след като

[1] В научната литературата има данни за вътрешен укрепен пояс, които към този момент на проучването не е локализиран виж: Михайлов 1969, 158 – 161, Дремсизова-Нелчинова 1987, 69.

са взети под внимание следните фактори: висока концентрация на материали от различни археологически епохи, следователно условия за придобиване на максимална информация за периодите на обитаване; наличие на видими на повърхността археологически структури; близост на незасегнати от иманярски изкопи участъци, даващи възможност за проучване през следващите археологически сезони; възможност за почистване на иманярски изкоп и максимално оформяне на профили, даващи информация за стратиграфията от нивото на съвременната повърхност до стерилен пласт/скала.

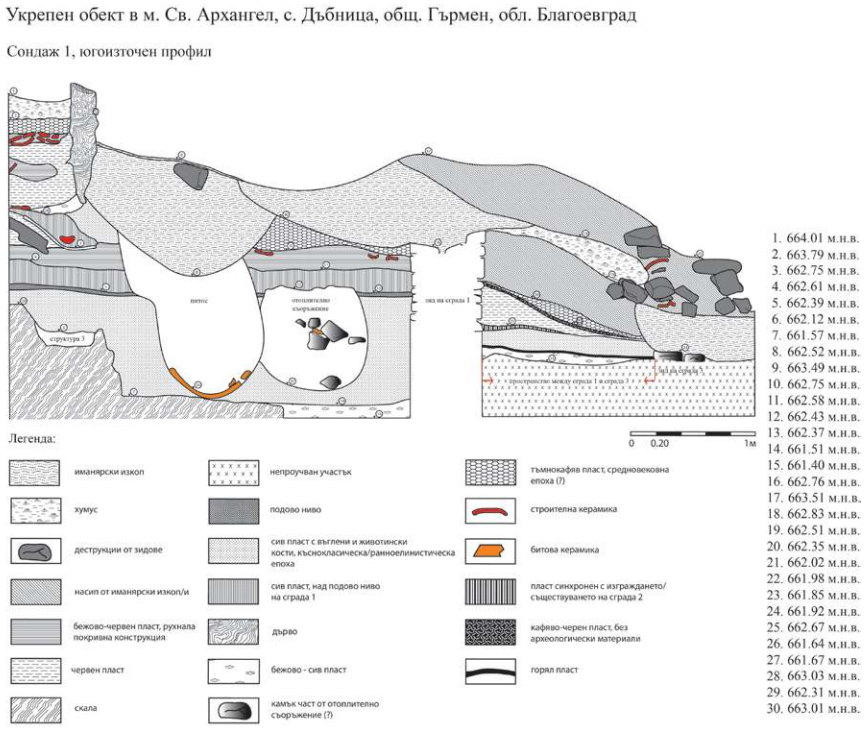
Обр. 2. План на разкритите структури

Fig. 2. Plan of the excavated structures

В резултат на проучванията се разкриха четири сгради, частично попадащи в границите на сондажа, и три структури (обр. 2). Сгради № 1, № 2 (в границите на които са съсредоточени проучванията през настоящия сезон) и № 3 са част от мащабното планово застрояване на укрепената част през Късната античност. В подкрепа на поставянето им в този период е откриваният керамичен и нумизматичен материал (обр. 4.1) Зидове са изградени от необработени ломени камъни на калова спойка. Имат оформено вътрешно и външно лице с търсене на редова зидария. Във височина завършват с кирпичен градеж. Дебелината на стените е 0,60 м. Покривната конструкция разкрива използването на плоски и покриващи керемиди. Частично запазеното подово ниво е от трамбована глина с оранжево-кафяв цвят и дебелина около 0,10 м. Важно наблюдение е липсата на горял пласт, които да се свърже с проучваните комплекси. Периодът на функционирането им трябва да се свърже с времето на Късната античност, като на този етап прецизирането на датата е невъзможно, а и най-малкото некоректно.

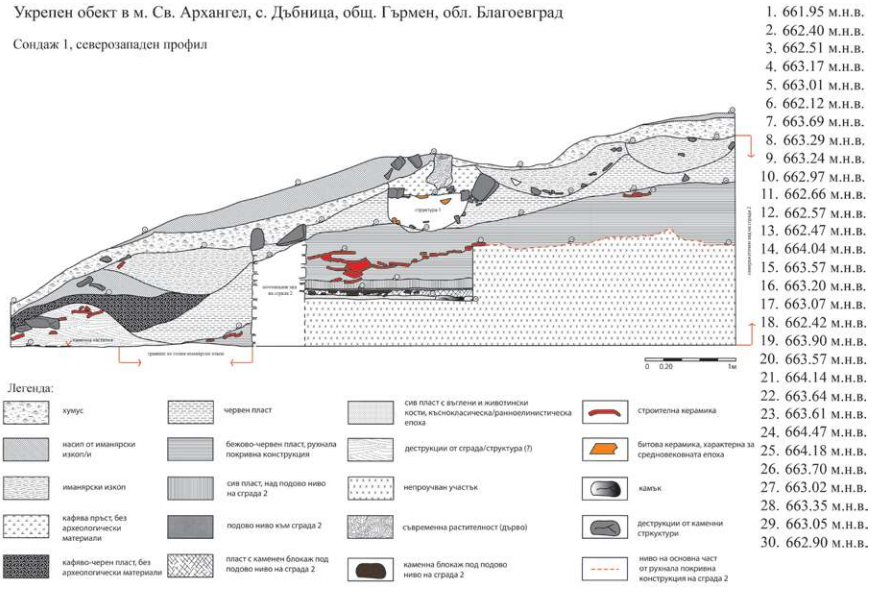
Придобитата информация за сграда № 4 е минимална. Открият зид е с дебелина 0,70 м и по този параметър ясно се различава от другите сгради. Той е изграден от ломени камъни на калова спойка. Липсата на този етап на сигурни данни от покривна конструкция и подово ниво поставят под въпрос дали проучваният участък е в или извън границите на сградата. Това, от своя страна, не позволява да се постави в конкретна хронологична рамка и да се анализират функциите ѝ.

Установи се, че основно при сграда № 1 и в по-малка степен при сграда № 2 културните пластове са нарушени от по-късни вкопавания – структура № 1 и два питоса, всички отнесени към средновековната епоха (обр. 3.1-2).

Обр. 3.1. Югоизточен профил

Fig. 3.1. Southeastern section

Обр. 3.2. Северозападен профил

Fig. 3.2. Northwestern section

Структура № 1 е вкопаване, разположено в границите на сграда № 2, като нарушава част от деструкциите на сградата, без да достига рухналата покривна конструкция (обр. 3.2). Запълнителят е от тъмнокафява-черна пръст. Археологическият материал е характерен за средновековната епоха (обр 4.2).

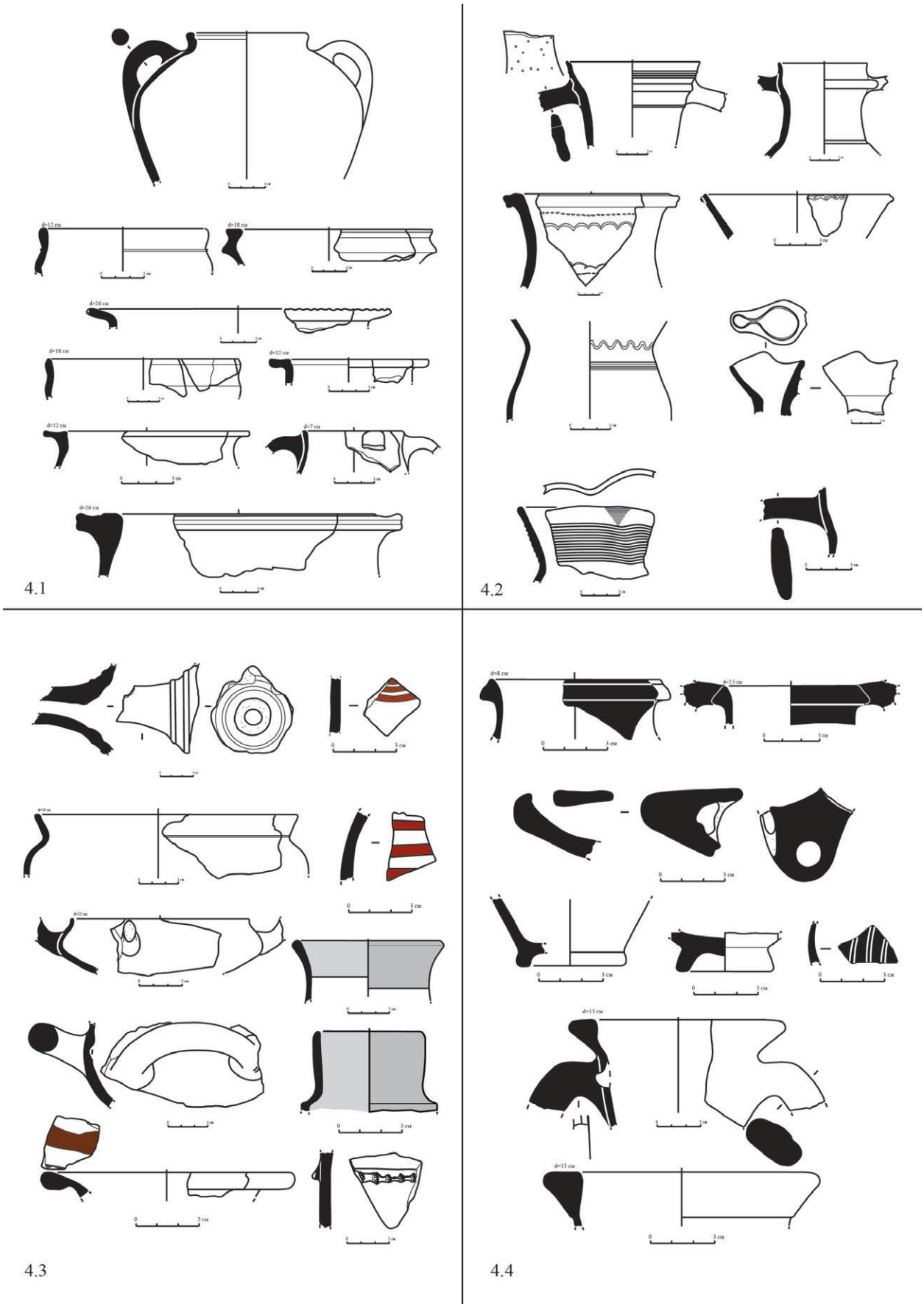
Структура № 2 е яма, разположена в пространството между сграда № 1 и № 2 и компрометирана вследствие фундирането на зидовете на постройките. Структурата е вкопана в скалата. Запълнителят е от черна, мазна пръст. На нивото на засичане се откриват керамични фрагменти, характерни за късно халколитната епоха, въглени и животински кости. Структурата е регистрирана, но предвид местоположението ѝ през настоящия сезон не е проучвана в дълбочина.

Структура № 3 е яма, ситуирана в границите на сгради № 1/4. Вкопана е в скалата, като запълнителят е от сива, пепелива пръст с висока концентрация на въглени и животински кости. От керамичния комплекс могат да се отбележат устие от амфора и фрагментирана паница, характерни за IV в. пр. Хр.

В проучвания участък се регистрираха пластове от периода на I хил. пр. Хр. с осезаем приоритет на материалите в два хронологически диапазона – VII – VI в. пр. Хр. и IV в. пр. Хр. (обр. 3.1). Датировката е базирана основно на керамичния комплекс (обр. 4.3-4)[1]. Пластът от IV в. пр. Хр е със значителна дебелина от 0,50 – 0,60 м; това е основен период на обитаване преди застрояването на терена през Късната античност.

Характеристика на археологическите материали извън регистрираните структури/културни пластове. При проучването се добиха археологически материали без контекст, събрани при премахването на иманярските насипи, някои от които са синхронни с проучваните комплекси. Извън анализираните по-горе периоди със съответните структури/пластове се откриват фрагменти от късно-

[1] Керамичният комплекс от периода VII – VI в. пр. Хр. намира паралели с близко разположения обект при с. Копривлен, виж: Божкова 2002, 133 – 144.

Обр. 4. Археологически материали

Fig. 4. Archaeological materials

бронзова, ранножелязната, елинистическата и римската епоха, последната представена и от нумизматичен материал от I – III в.

Сред останалите материали от иманярските насипи могат да се отбележат фрагмент от олинтска мелница, части от мраморни елементи, архитектурни детайли, прозоречно стъкло. Предвид контекста им на откриване точното им поставяне в конкретни хронологически граници е невъзможно.

Проведените през 2020 г. археологически проучвания разкриха функционирането на сложен комплекс, съществувал в широк хронологически диапазон. Това, от своя страна, изисква методично и дългосрочно проучване с цел изясняване на характера на обитаване на терена през съответните периоди.

Литература

Божкова 2002: А. Божкова. Керамика с геометрична украса и сродни керамични категории. – В: А. Божкова, П. Делев (ред.). Копривлен, т. 1. София, 2002, 133 – 144.

Георгиева 1961: С. Георгиева. Археологически проучвания в Родопите през 1960 г. – Археология, 1961, 4, 12 – 18.

Дремсизова-Нелчинова 1987: Цв. Дремсизова-Нелчинова. Археологически паметници в Благоевградски окръг. София, 1987.

Михайлов 1969: Ст. Михайлов. Средновековни църкви в Родопите. – В: Родопски сборник, т. II. София, 1969, 158 – 163.

Тодорова 2017: Н. Тодорова. Керамичните комплекси от финала на халколита в Родопите и долината на р. Места. Автореферат за присъждане на образователна и научна степен „доктор". СУ Св. Климент Охридски, Исторически факултет, Катедра Археология. София, 2017.

Цветков 1981: Б. Цветков. Средновековни български крепости по долините на Средна Струма и Места. София, 1981.

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS AT ST. ARCHANGEL HILL, NEAR THE VILLAGE OF DABNITSA, GARMEN MUNICIPALITY

Ilia Kirov, Mihail Vaklinov, Yana Mutafchieva

Summary

The site has been systematically destroyed by looters. Their activities have disturbed some of the structures, as evidenced by the archaeological materials found on the modern surface. The investigations have been organized and carried out by a team from the National Museum of History. The main goal of the archaeological campaign was to obtain a maximum amount of information about the stratigraphy and an accurate tracing of the fortification system.

The fortress has an oval plan, with the only exception being a bend in the southern part. There is a trapezoidal tower located in the northern section (fig. 1).

As a result of the investigations, four buildings and three structures were discovered (fig. 2). Buildings Nos. 1, 2, and 3 are part of a large-scale construction program within the fortified section. The cultural layers there have been disturbed by later digs inside them (fig. 3. 1-2). The pottery and coin finds indicate that the buildings functioned during Late Antiquity (fig. 4.1). The information about Building No. 4 is insufficient and does not provide any information about its chronology and functions.

Structure 1 is medieval; it has been dug within the space of Building No. 2 without disturbing the collapsed late antique roof (fig 4.2). Structure 2 is also a pit, located between buildings Nos. 1 and 2. The pottery fragments found there are typical for the Chalcolithic Period. Structure 3 is a pit located in buildings Nos. 1 or 4. It is filled with gray, ashy soil with a high concentration of charcoal and animal bones. Based on the ceramic finds, the pit could be dated to the 4th c. BC.

Layers from the 1st mill. BC were registered, with concentration of materials from the periods of the 7th – 6th c. and 4th c. BC (fig. 3.1). These dates are based on the ceramic materials (fig. 4.3-4).

Iliya Kirov, National Muzeum of History, 16 Vitoshko lale Str., 1618 Sofia, kirov_84@abv.bg
Mihail Vaklinov, National Muzeum of History, 16 Vitoshko lale Str., 1618 Sofia, m.vaklinov@historymuseum.org
Yana Mutafchieva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, yanamutafchieva@yahoo.com

ИЗВЪНГРАДСКИ СЕЛИЩА И СВЕТИЛИЩА

№ 35. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ЖИЛИЩА И ЯМИ ОТ КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА КРАЙ ЛЕТНИЦА

Любен Лещаков, Христина Василева

Археологическият обект 4005 по трасето на газопровода на „Булгартрансгаз“ ЕАД е разположен в обработваеми земи в землищата на гр. Летница, Ловешко, и с. Асеневци, Плевенско. Теренът има лека денивелация в източна посока към един от старите ръкави на р. Осъм. Археологическите разкопки се осъществиха на три етапа – предварителни проучвания през м. април и май 2019 г. и пълни спасителни проучвания през м. юни – юли 2019 г. (Лещаков и др. 2020a, 410 и сл.; Лещаков и др. 2020b, 67 и сл.). Третият етап бе осъществен през пролетта на 2020 г., когато при отнемане на хумуса се установи, че обектът продължава в северна посока отвъд трасето на съвременния път Летница – Левски (Лещаков и др. 2020c, 253, обр. 1). Новите проучвания имаха ограничен характер и бяха проведени само в рамките на бъдещия изкоп, предназначен за полагане на тръбите на газопровода. Поради това бе проучена тясна ивица от обекта с ширина 5 м и дължина 643 м. За целта са заложени 50 квадрата с размери 5 × 5 м, от които са проучени 1325 м^2. В тях бяха установени 31 структури от два исторически периода:

Обр. 1. Голям съд положен в яма 141c

Fig. 1. Large vessel places in Pit 141c

Бронзова епоха. Разпръснати единични фрагменти от бронзовата епоха се намират в цялата площ на проучване, но най-голяма концентрация те имат в кв. L18 – 30. Според направения цифров модел на терена може да се каже, че това е най-ниската част на обекта, северно от съвременния път, което създава предпоставки за заблатявания. В този участък археологически структури не са разкрити.

Късна желязна епоха. Останалата част от проучената площ е заета от структури от късната желязна епоха. Те са два вида – ями и жилища.

Проучени са 29 ями. Те имат различна дълбочина, която до известна степен е свързана и с тяхното местоположение. Ямите в кв. L14 – 17 са доста по-плитки в сравнение с тези, вкопани в по-горните части на склона. Възможно обяснение за това е високото ниво на подпочвените води. Изследваните структури потвърждават събраната информация от кампанията през 2019 г., а именно:

- Практиката за „запечатване“ на отворите с пласт от горели късове отухлена глина.

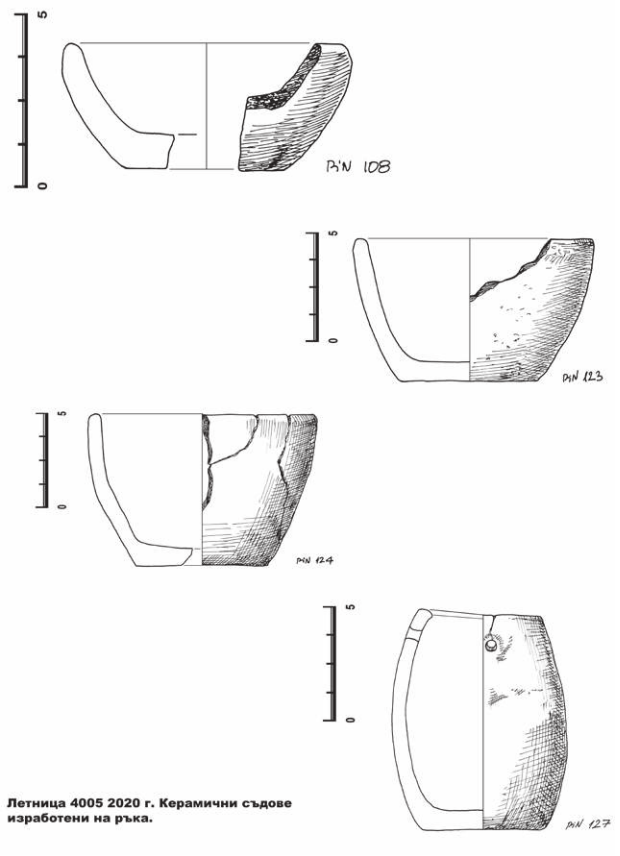
- Практиката за депониране на глинобитни термични съоръжения (огнища с висок перваз), затрупани със слой от пепел и горяла почва.

- Поставяне на различни предмети, свързани с бита – украшения, цели съдове, прешлени за вретено.

- Потвърди се и практиката за групиране на ямите в определени сектори на обекта и създаването на сложни конгломерати от няколко взаимно пресичащи се структури.

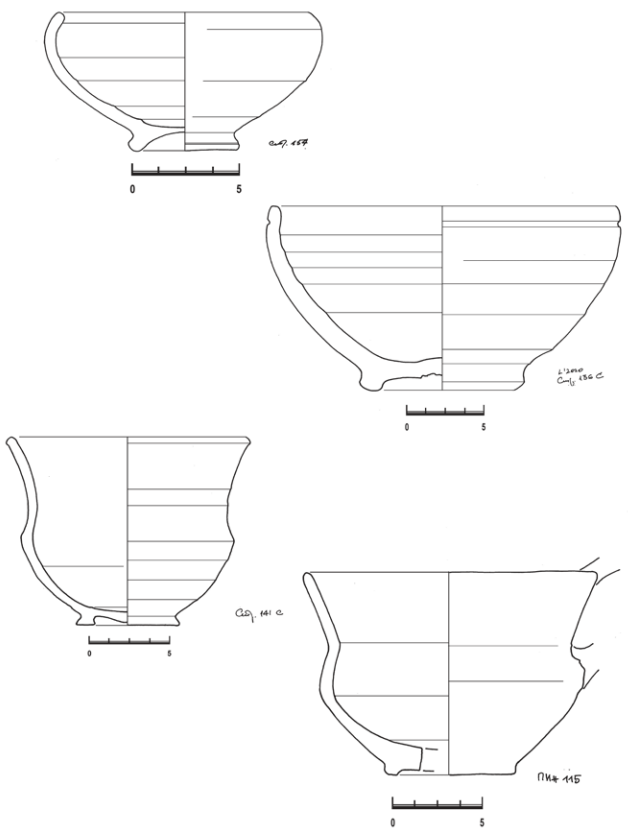
Формите на ямите са цилиндрични, крушовидни или конусовидни. Обикновено дъната са равни. В повечето случаи запълващата ги почва е хомогенна на цвят и структура. Дълбочината им варира между 0,20 и 1,30 м.

По време на проучванията бяха регистрирани две структури, които могат да се определят като жилищни постройки. Следвайки номерацията от 2019 г., те са обозначени като № 5 и № 6. Прави впечатление, че останките от двете структури лежат на една дълбочина и може да се предположи, че са

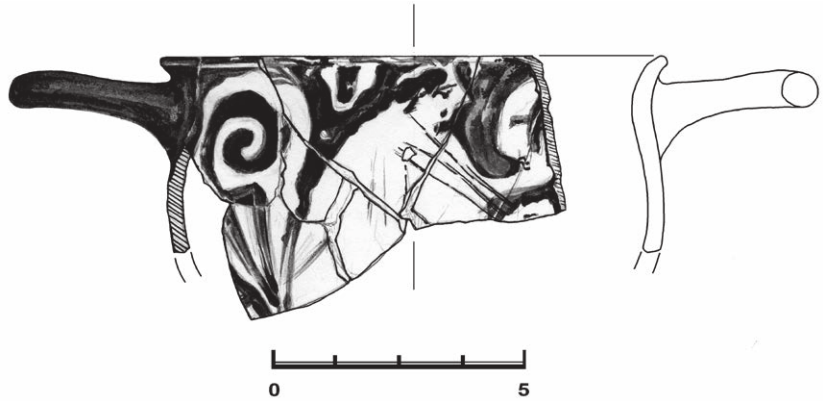
Обр. 2. Малки съдове работени на ръка

Fig. 2. Small hand-made vessels

Обр. 3. Съдове изработени на грънчарско колело

Fig. 3. Wheel thrown vessels

Обр. 4. Фрагмент от червенофигурен скифос

Fog. 4. Fragment of a red-figure skyphos

съществували едновременно.

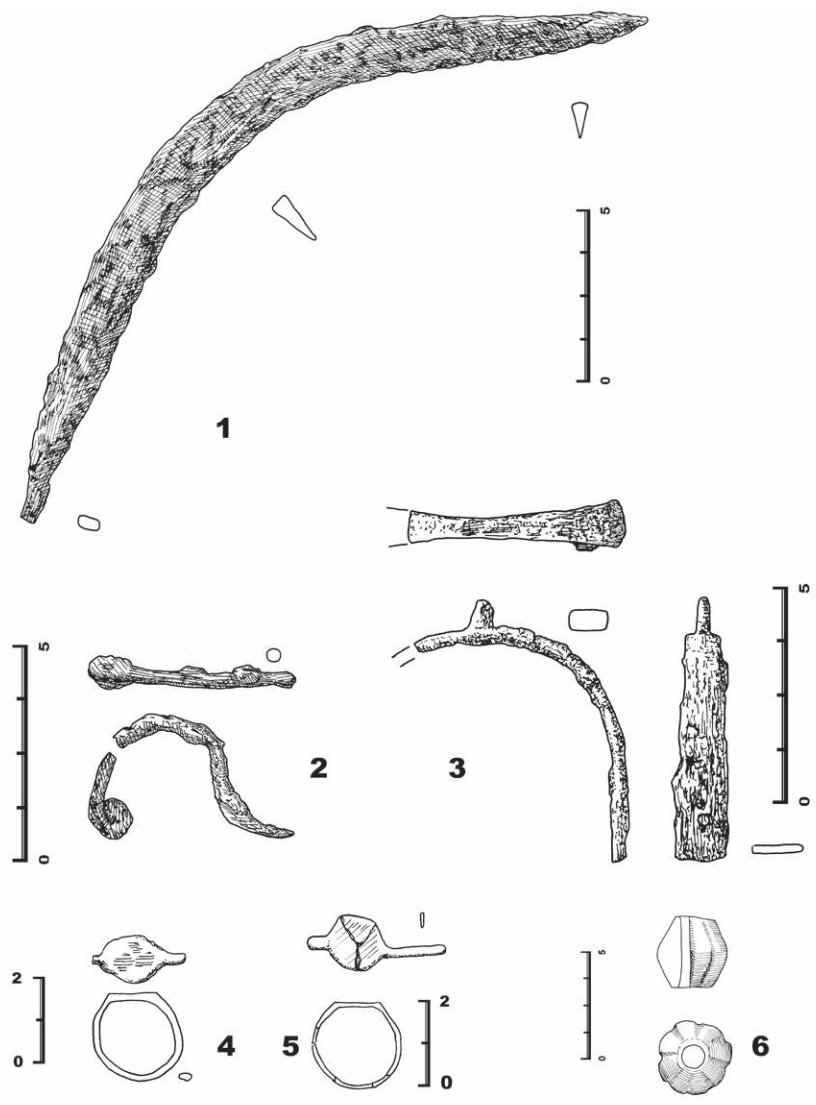
Жилище № 5 е локализирано в кв. J9 и J10. То има правоъгълна форма и конструкция от вертикално забити дървени стволове, между които са преплетени клони. Според останалите в стерилния пласт следи от забитите дървета, може да се каже, че те са имали диаметър 0,20 м в ъглите и 0,10 – 0,12 м по протежение на стените. Стените са били измазани с глина. Размерите на жилището са 9,30 × 3,40 м. Ориентирано е в посока ЮИ – СЗ. Огнището е разположено приблизително в средата на постройката, в близост до СИ стена. То има овална форма и диаметър около 1 м. Не е установена замазка на подовото ниво. Постройката е разрушена вследствие от пожар. Като цяло жилището е пострадало от вторична интервенция – голяма част от глинените късове, някога част от обмазката на стените, липсват.

Жилище № 6 е локализирано в кв. D3/4 и E4. От него е проучена само СЗ му половина. Според своята конструкция, която има и вкопана част (мазе), то се отличава от предходното, но намира много добри аналогии със структури № 10 и 85 от 2019 г. Постройката има правоъгълна форма и стени, изградени по идентичен начин на тези от жилище № 5. В този случай тъмносивият цвят на културния пласт не позволи установяване на точното трасе на стените, но голямото количество късове отухлена глина с отпечатъци от клони недвусмислено показва начина на градеж. При проучването на структурата са намерени голямо количество керамични фрагменти (на ръка и на колело), два керамични

съда *in situ*, прешлени за вретено, бронзов пръстен, железни нож, лък от фибула и сърп. Вкопаната част на структурата е разположена в средата на помещението. Тя има приблизително квадратна форма, със заоблени ъгли и дълбочина от 0,50 м. Дъното ѝ е равно, а стените почти отвесни. Най-вероятно подът на постройката е бил дървен.

Датировка. Керамичните фрагменти от бронзовата епоха, намерени край Летница, намират своите най-близки паралели сред материалите от съседния обект (4004)[1] и селището то СБЕ, проучено при с. Владиня. Така те могат да се датират в първата половина или по-скоро в средата на II хил. пр. Хр., според абсолютните дати от Владиня (Валентинова и др. 2020, 390).

На базата на археологическите материали съществуването на селището и ямното поле може да се отнесе към периода V – IV в. пр. Хр. Един фрагмент от червенофигурен скифос с украса в стил Fat Boy показва, че поне част от ямите са по-късни от селището и са били използвани през IV в. пр. Хр. За по-късното възникване на ямното поле говорят и фактите, че много от ямите са разположени в пространствата между жилищата, а други засягат по-ранни структури от КЖЕ като № 10, проучена през 2019 г. Вътрешната хронология на обекта ще бъде прецизирана и изяснена окончателно след окончателната обработка на събраните материали.

Обр. 5. Малки находки: 1. Железен сърп; 2. Желязна фибула; 3. Желязна шпора; 4 – 5; Бронзови пръстени; 6. Глинен прешлен за вретено.

Fig. 5. Small finds: 1. Iron sickle; 2. Iron fibula; 3. Iron spur; 4 – 5. Bronze finger rings; 6. Ceramic spindle whorl

Литература

Валентинова и др. 2020: М. Валентинова, Р. Гущераклиев, Г. Иванов. Спасителни археологически проучвания на селище от началото на II хил. пр. Хр. и ранноелинистически плосък некропол при с. Владиня, общ. Ловеч. – В: Хр. Попов (ред.) Археологически проучвания в Ловешко. Минало и настояще (Каталози, XIX). София, 2020, 388 – 393.

Лещаков и др. 2020a: Л. Лещаков, А. Стоицов, Хр. Василева. Селище от ранната желязна епоха и ямно поле край Летница. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София 2020, 410 – 414.

Лещаков и др. 2020b: Л. Лещаков, А. Стоицов, Хр. Василева. Тракийското селище край Летница. – В: Хр. Попов (ред.) Археологически проучвания в Ловешко. Минало и настояще (Каталози, XIX). София, 2020, 67 – 82.

[1] За резултатите от проучванията на обекта в м. Смърдешка бара при Летница виж публикацията на Ф. Михайлов, А. Бакъмска и М. Гюрова в настоящия том.

Лещаков и др. 2020с: Л. Лещаков, А. Стоицов, Хр. Василева. Обект А5/4005 край Летница, област Ловеч. – В: Хр. Попов (ред.) Поток през Времето. Спасителни археологически проучвания по разширението на газопреносната мрежа на „Булгартрансгаз“ ЕАД (Национален археологически музей – Каталози, Supplementum 1). София, 2020, 253 – 259.

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF LATE IRON AGE PITS AND DWELLINGS NEAR LETNISA

Lyuben Leshtakov, Hristina Vassileva

Summary

During this second year of fieldwork we investigated the area north of the modern road Letnisa – Levski. This time, the archaeological activities were conducted in a narrower space – just 5 m wide, along the future trench for the pipes. In it, we excavated 1325 m^2 and discovered 31 archaeological features.

Middle Bronze Age. This period is attested only by individual sherds. Their closest parallels come from the neighboring Site No. 4004 and Site No. 4002 near Vladinya.

Late Iron Age (5th – 4th c. BC). We excavated 29 pits from this period. They confirmed some ritual practices recorded during the 2019 excavations, such as: deposition of destroyed clay hearths with high rims; deposition of whole pottery vessels, spindle whorls, jewellery; covering the opening of the pits with a layer of pieces of burnt clay; grouping of the pits in large clusters.

We excavated also two dwellings (features 136 C and 146). They have wattle-and-daub construction and rectangular plan. Due to various reasons, we were able to fully investigate only feature 146. It measures approximately 9 × 4 m and its longitudinal axis is NW – SE oriented. The hearth has a diameter до ca. 1 m and is located in the centre of the house.

The second house (feature 136 C) has the same orientation, plan, construction, and possibly dimensions, but in this case a subterranean level was discovered. The so-called "basement" is 0.50 m deep, with vertical walls and even floor. This type of building is known from the excavations in the previous season – features 10 and 85.

Lyuben Leshtakov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, l_leschtakow@abv.bg
Hristina Vassileva, Sofia University "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, hr.vasileva@gmail.com

№ 36. ОБЕКТ ОТ КЪСНОЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА ДО С. АСЕНОВЦИ, ОБЩ. ЛЕВСКИ

Филип Михайлов, Цветана Попова

Обектът (обозначен като № 4) е открит по време на археологическото наблюдение, провеждано под ръководството на Калин Чакъров[1] по време на строителството на газопровода[2]. Разположен е на незаливна тераса със северозападно изложение на старо корито на меандриращата в миналото р. Осъм (обр. 1). В тази част на долината под тънкия хумус има дебел пласт чиста наносна глина. Това със сигурност е сред факторите за заселването на района в древността. На 350 м североизточно от обекта се намира кариера за глина, експлоатирана и в момента.

Спасителните археологически разкопки са проведени през юни 2020 г. Проучената площ се намира в местността Под лозята в землището на с. Асеновци, общ. Левски, обл. Плевен, между км 275+267 и км 275+462 от трасето на газопровода. Преди отлагането на трасето и стартирането на разкопките тежка механизация беше отнела повърхностния слой с дебелина 0,30 – 0,40 м.

По трасето на тръбата и разположените от двете ѝ страни оптични кабели е развита план-квадратна мрежа. Допълнително е включен и един участък в южния край на сервитута (обр. 2), пора-

[1] Материалите от обекта, събрани при наблюдението ми бяха предоставени от К. Чакъров, за което благодаря.
[2] „Разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз" ЕАД паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница", етап: Линейна част, подетап А, участък А5, с. Асеновци, обл. Плевен.

ди открити по време на археологическото наблюдение човешки черепни кости. Участъкът е обозначен условно като „сектор Юг“. Мрежата е с обща дължина 240 м (195 м по трасето на тръбата и 45 м в южния край на сервитута ѝ) и ширина 4,90 м. Напълно е проучена площ от 1200 м^2.

С цел по-добра документация и планиране на археологическото проучване в южния край на северната площ с багер е прокопана траншея. Целта ѝ е бързо установяване на стратиграфията на обекта. Траншеята с дълбочина 1,10 м навсякъде се вкопава в стерилен пласт. В нея има два ясно различими пласта, които не са резултат от човешка дейност. Тези пластове се установиха по цялата проучена площ.

Горният пласт е стерилен, в начална степен на опочвяване. Заварената след машините дебелина е от 0,20 до 0,40 м. В него епизодично се откриват археологически материали (локални струпвания от керамика от КЖЕ, мазилки, части от съоръжения за приготвяне на храна, единични кремъци и животински кости). Повечето от струпванията са от безразборно разхвърляни съдове и вероятно са случайни – резултат от оран или порой.

Друга част от структурите (обекти 1 – 3, 5 – 10 и 13) представляват ями. Всички те са направени през КЖЕ, започват в първия пласт и са вкопани във втория пласт.

Той е от чиста глина – жълто-зеленикава на цвят и с изключително висока плътност. На дъното на траншеята в глината има включения от варовикови камъчета.

Археологическите материали произлизат от ями или са преотложени от естествени алувиално-делувиални процеси в стерилния пласт (обр. 2). Основната част от керамиката е предимно от КЖЕ (от края на VI до IV в. пр. Хр.).

Обр. 1. Аерофотография с изглед от обект 4 към р. Осъм, нейни стари корита, трасето на газопровода, Дунавската равнина, съвременните гр. Летница и с. Асеновци

Fig. 1. Aerial view from Site A5/4 to the river Osam River, the route of the gas pipeline, the Danubian Plain, the vicinity of the town of Letnitsa and the village of Asenovtsi

Обр. 2. Аерофотография на част от обект 4

Fig. 2. Aerial view of the part of Site 4

Обр. 3. Необичайно погребение в яма

Fig. 3. Unusual burial in a pit

Обр. 4. Кратер със сложена в него купа, поставен с устието надолу в яма с опалени стени

Fig. 4. A crater with a bowl inside, placed with the opening down in a pit with burnt walls

Една от структурите от това време (обект 7) представлява яма, в горната част на която е положено по корем дете на 5 – 6 години (*Infans* I). Скелетът е силно свит (обр. 3). Черепът е затиснат от фрагментиран хромелен камък. Под хромела е левият горен крайник, левите ребра, част от десните ребра и десният раменен пояс. Вероятно смъртта е била насилствена[1]. В стените на ямата, на различна височина, са депонирани три цели керамични чашки– вероятен дар към необичайното погребение (обр. 5.1-3). Те представляват нестандартен сервиз от цели съдове. Изработени са неумело, имат неправилна форма и очевидно не са предназначени за утилитарна употреба. Наивната им изработка, неумело пресъздадената форма, неравни стени и дъна, както и наивистично поставените дръжки навеждат на мисълта, че чашките са изработени от дете.

На 3,5 м източно от тази яма е разположена друга – с опалени стени (обр. 2). На дъното ѝ са открити купа, фиала и кратер, поставени с устията надолу и покрити с дебели мазилки от съоръжение за приготвяне на храна (обр. 4). В кратера е поставена пълната със зърно купа със сложен профил (обр. 5: 7). Непосредствено под търбуха му, долепен от външната страна до стената на съда, е открит череп от заек. В тази яма (обект 10) са намерени множество овъглени зърна (обр. 5.5) – както в пласта, така и в съдовете, разположени в нея. Количеството на ечемика е доминиращо, докато просото се среща доста рядко. Прави впечатление, че всички зърна са охлузени и деформирани, което би могло да се дължи на постдепозиционните (тафономични) процеси. Общо за зърнените останки от обекта може да се каже, че главно са били използвани ечемик и мека/сбита пшеница, а като допълнение, вероятно заради риск от загуба на реколтата, са били засявани еднозърнеста и двузърнеста пшеница.

Анализирани са общо 318 останки от бозайници[2]. Най-много са костите и зъбите от говедо. Освен тях има единични фрагменти от дребни преживни (най-вече овца), домашна свиня, кон, куче и заек. Няма открити следи от рязане, освен върху един рог от елен, който е отстранен умишлено от черепа на животното, вероятно с цел използването му като суровина за сечива.

Извън сервитута, но в непосредствена близост, са открити единични керамични фрагменти и част от каменна брадва-чук от късния халколит(обр. 5.12), които не могат да бъдат обвързани с конкретна структура. Вероятно произхождат от селище, разположено в по-високата част на склона и са транспортирани от ерозията и оранта.

В югозападната периферия (сектор Юг) и в североизточната част на обекта са открити единични керамични фрагменти, както и глинено мънисто (обр. 5.11) от късноантичната епоха. Вероятно от този период произлиза и яма (обект 21), която може да се свърже с добива на желязна руда.

Кремъчните артефакти[3] са малочислени. Открита е фрагментирана пластина, която е използвана за рязане на кожа. Другите две пластини вероятно са използвани през КЖЕ за рязане на зърнени култури.

Проученият участък попада в периферията на няколко археологически обекта от различни епохи. Според откритите керамични фрагменти в района може да предположим, че той попада в северната периферия на селище/ добивен център от Късната античност. Основната част от следите от

[1] Анализът на антропологичния материал е направен от д-р Надежда Атанасова, ИЕМПАМ – БАН.
[2] Анализът на животинските останки е направен от гл. ас. д-р Надежда Карастоянова, НПМ – БАН.
[3] Анализът им е направен от доц. д-р Мария Гюрова, НАИМ – БАН.

контекст	растителни останки	българско име	количество
обект 10	*Hordeum vulgare*	Ечемик	89
	Triticum aestivo/durum	меко/сбита пшеница	48
	Panicum miliaceum	Просо	10
от фиалата	*Hordeum vulgare*	Ечемик	112
	Panicum miliaceum	Просо	12
об.10	*Quercus sp.*	Дъб	6
обект 10	*Hordeum vulgare*	Ечемик	9
	Triticum aestivo/durum	меко/сбита пшеница	6
от кратер	*Triticum monococcum*	еднозърнеста пшеница	5
	Triticum dicoccum	двузърнеста пшеница	8
	Triticum aestivo/durum	меко/сбита пшеница	9
	Hordeum vulgare	Ечемик	114
от сивата купа	*Triticum monococcum*	еднозърнеста пшеница	8
	Triticum dicoccum	двузърнеста пшеница	6
	Triticum aestivo/durum	меко/сбита пшеница	39
	Hordeum vulgare	Ечемик	84
	Panicum miliaceum	Просо	7
об.10	*Hordeum vulgare*	Ечемик - отпечатък в мазилка	2

5 Археоботаничен анализ на находки от яма об.10

Обр. 5. 1 – 3 – чашки от обр. 7; 4 – купичка от обр. 3; 5 – таблица с археоботаничните останки в обр. 10; 6 – 9 – съдове от обр. 10; 10 – спираловидно навита медна пластина; 11 – глинено мънисто; 12 – част от каменен чук

Fig. 5. 1 – 3 – cups from Structure 7; 4 – bowl from Structure 3; 5 – table with the archaeobotanical remains in Structure 10; 6 – 9 – vessels of Structure 10; 10 – spirally wound copper plate; 11 – clay bead; 12 – part of a stone hammer

човешко обитаване са от времето на траките – втората половина на V – IV в. пр. Хр., като вероятно централната обитавана през това време част се намира на север от проучения участък. В този район вероятно се намира и селище от късния халколит.

Проучването на обекта обогатява знанията ни за погребалните и култовите обреди на траките, както и археологическата карта на България.

LATE IRON AGE SITE NEAR THE VILLAGE OF ASENOVTSI, LEVSKI MUNICIPALITY

Philip Mihaylov, Tzvetana Popova

Summary

The site is situated on a low non-flooded terrace facing northwest, on one of the meanders of the old riverbed of Osam River (fig. 1). The archaeological excavations were carried out in June 2020. Within the limits of the studied area and its close vicinity, ceramic fragments from the Late Chalcolithic Period and the Early Iron Age were discovered, as well as a fragment from a Late Chalcolithic hammer-axe. It shows that the region was inhabited during different historical periods. In the investigated area, most numerous and well preserved are the remains from the Late Iron Age. Eight pits were investigated, dug in the yellow-green clay and dated to the 5th – 4th c. BC.

One of the pits was used for a burial. In its upper part, there was a skeleton in crouched position. A quern stone was placed on top of the skull (fig. 3). In the walls of the pit, at different depths, three intact ceramic cups were discovered – probably grave goods for the unusual burial.

At 3.5 m to the east of this pit, there is another one, with fired walls (fig. 4). At its bottom, a bowl, a *phiale*, and a *krater* were found, placed upside down and covered with thick plasters from a structure. In the *krater*, the *phiale* was placed filled with grain.

The investigated sector belongs to the periphery of several archaeological sites, dating from different periods. It falls within the northern periphery of a settlement/production center from Late Antiquity. The majority of the traces from human presence date from Thracian times – the second half of 5th – 4th c. BC, and the central part of the settlement that existed in that period is situated to the north of the researched area. In the same region, a settlement from the Late Chalcolithic period could be localized.

Philip Mihaylov, Regional Historical Museum – Pernik, 2, Fizkulturna Str., 2300 Pernik, philip.mihaylov@gmail.com
Tzvetana Popova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2, Saborna Str., 1000 Sofia, paleobotani_tz@abv.bg

---

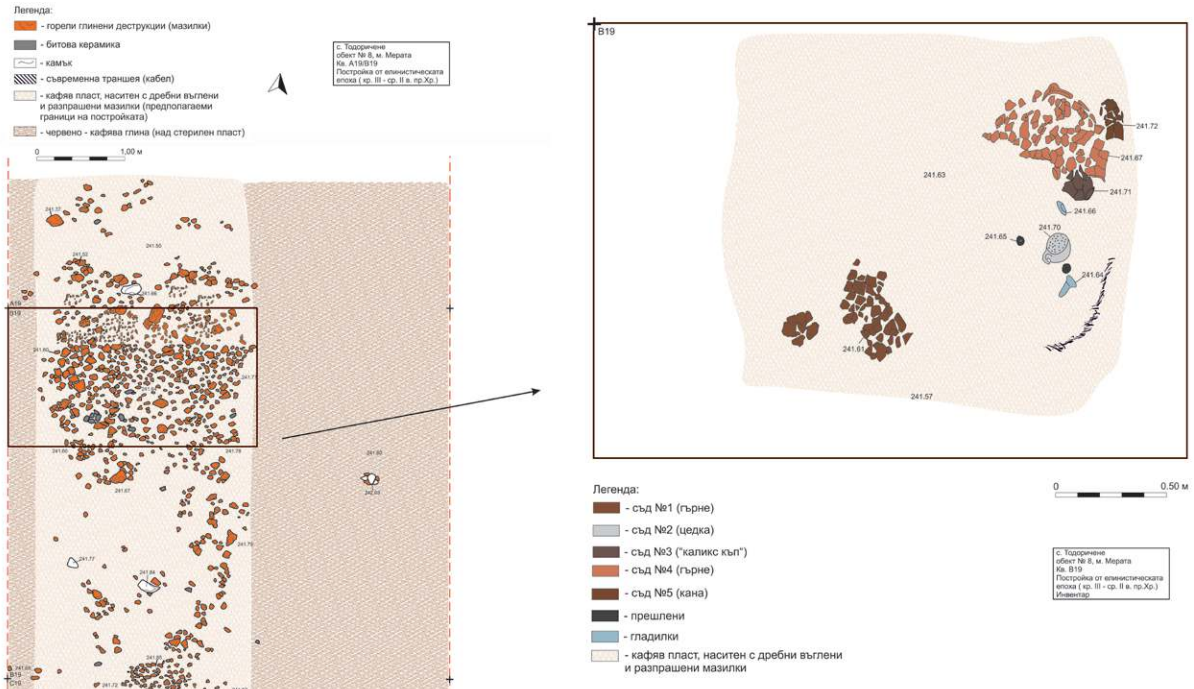
№ 37. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКАТА И РИМСКАТА ЕПОХА ПРИ С. ТОДОРИЧЕНЕ, ОБЩ. ЛУКОВИТ

Атанас Данов, Ради Радев

Археологическите проучвания на обект № 8 се реализираха по проект „Подмяна на магистрален (преносен) газопровод в участъка ОС „Беглеж“ – КВ „Дерманци“ – КВ „Батулци“ – КВ „Калугерово“.

Археологическият обект се намира върху възвишение, отстоящо на 2,7 км югоизточно от центъра на с. Тодоричене, общ. Луковит, обл. Ловеч. Северно от него има дълбоко дере, през което в дъждовните месеци от годината преминава бавнотечащ поток. Приблизителната площ на обекта е 133 дка, а от нея в сервитута на газопровода попадат 13,8 дка. Теренът представлява необработваеми (след 70-те години на XX в.) частни ниви и ДГФ. В границите на сервитута се наблюдават три съвременни нарушения, пресичащи обекта по надлъжната ос (З – И) – действащата газопреносна тръба, оптичен кабел и електрически кабел.

Поради спецификите на терена обектът е разделен на три сектора, номерирани с римски цифри. Номерацията нараства от З на И – Сектор I: от км 22+960 до км 22+670; Сектор II: от км 22+670

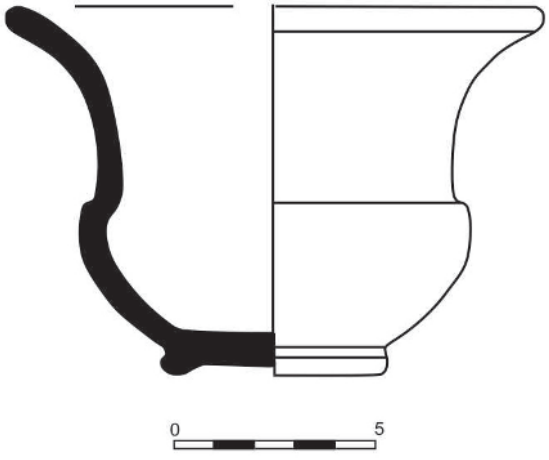
Обр. 1. План на постройка от елинистическата епоха (края на III – първата половина на II в. пр. Хр.)

Fig. 1. Plan of a building from the Hellenistic period (end of 3rd – first half of 2nd c. BC)

до км 22+595; Сектор III: от км 22+595 до км 22+500. След провеждането на предварителните археологически проучвания за пълно проучване беше определен участъкът между км 22+670 до км 22+595 от трасето на газопреносната система.

Въз основа на проучените структури и открития археологически материал можем да заключим, че обитаването на обекта обхваща два хронологически периода – Елинизъм (края на III – първата половина на II в. пр. Хр.) и римски период (II – III в.).

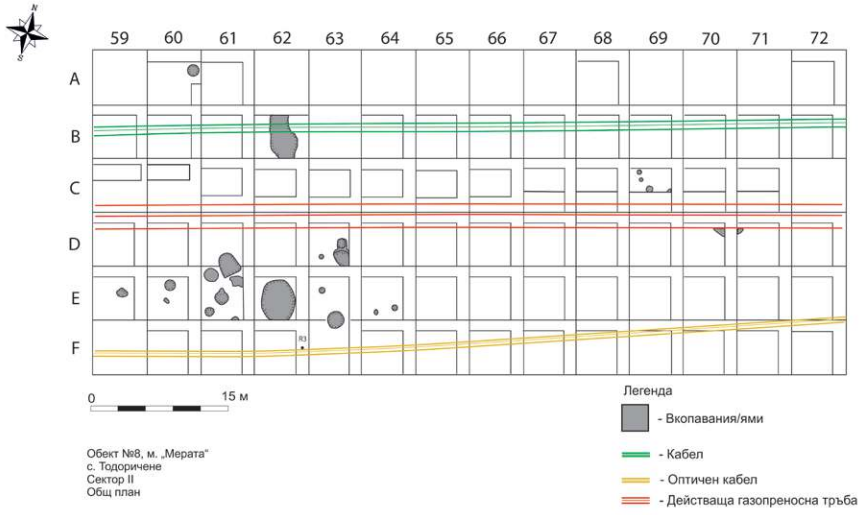
Елинистическа епоха (края на III – първата половина на II в. пр. Хр.)[1]**.** Този хронологически период е представен от една наземна постройка. Тя бе открита в северозападната част на обекта (в границите на квадрати A19, B19 и C19) на дълбочина около 0,30 м от съвременната повърхност. Представлява паянтова постройка с колово-плетена конструкция, обмазана с глина. Постройката е силно опожарена, до отухляване (обр. 1). Тя има правоъгълен план със запазени размери 6,50 × 2,60 м, ориентирана по дългата си ос С – Ю. След вдигането на вторично изпечените глинени деструкции (мазилки) на място бяха разчистени два лустратора (керамични гладилки), два керамични прешлена и шест керамични съда. Находките бяха открити компактно разположени в северната част на постройката. Съдовете са представени от една цедка, малка чаша (открита в цедката), две гърнета, кана и една чаша тип „каликс“. Основна тежест за датирането на комплекса има съд № 3 от полевата документация. Това е сив съд, изработен на колело от типа на т. нар. "*calyx*" cup (обр. 2). Находката е втора от Централна Северна България след Згалево (Чичикова 1952, обр. 344). Чашката от Тодоричене се отличава от останалите подобни съдове, открити в България, със своето пръс-

Обр. 2. Чаша тип „каликс“ (края на III – първата половина на II в. пр. Хр.)

Fig. 2. "Calyx" cup (end of 3rd – first half of 2nd c. BC)

[1] Археологическият материал е обработен от Владислав Живков (НАИМ – БАН).

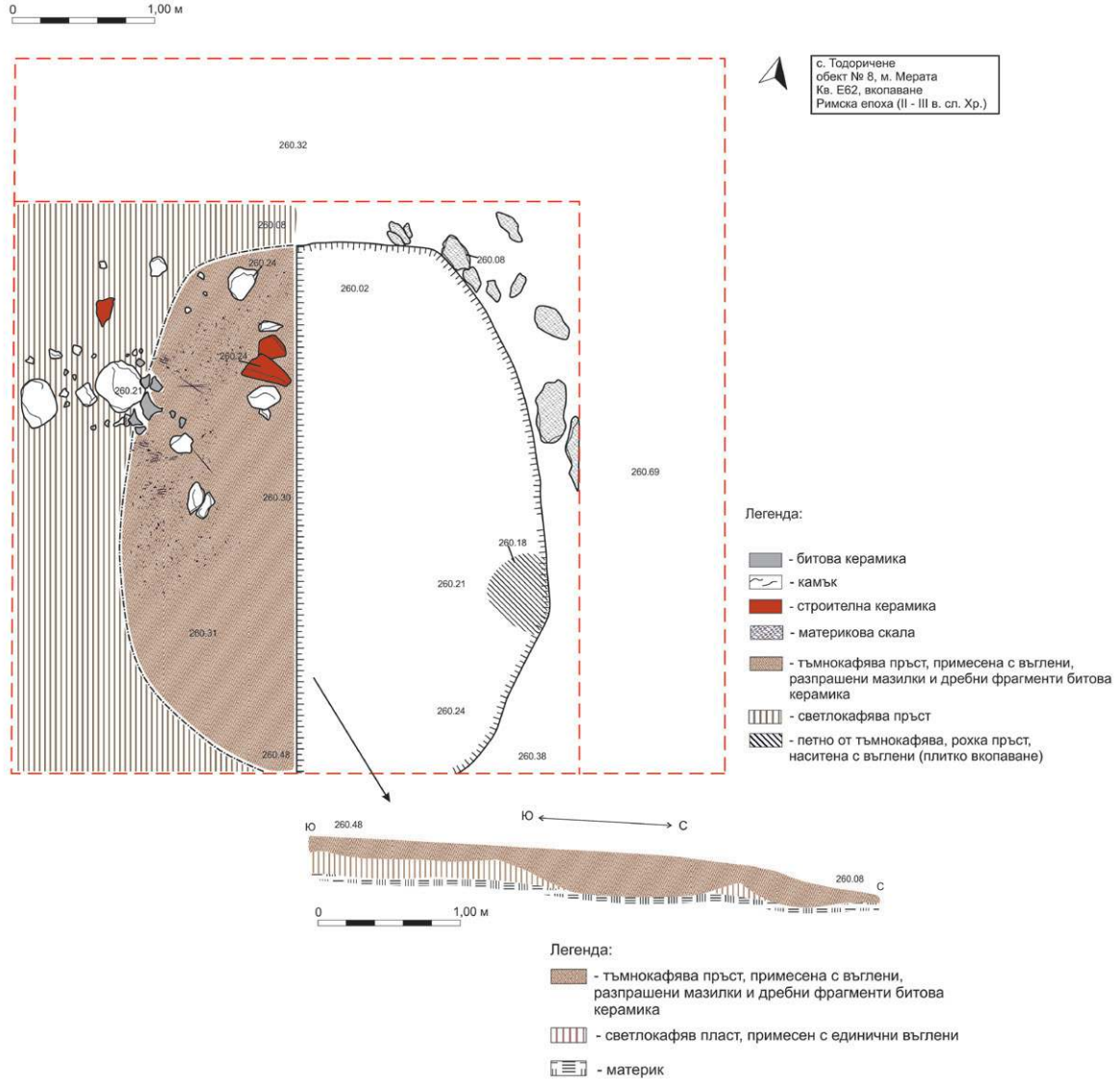

Обр. 3. План на вкопаните структури в Сектор II

Fig. 3. Plan of the sunken features in Sector II

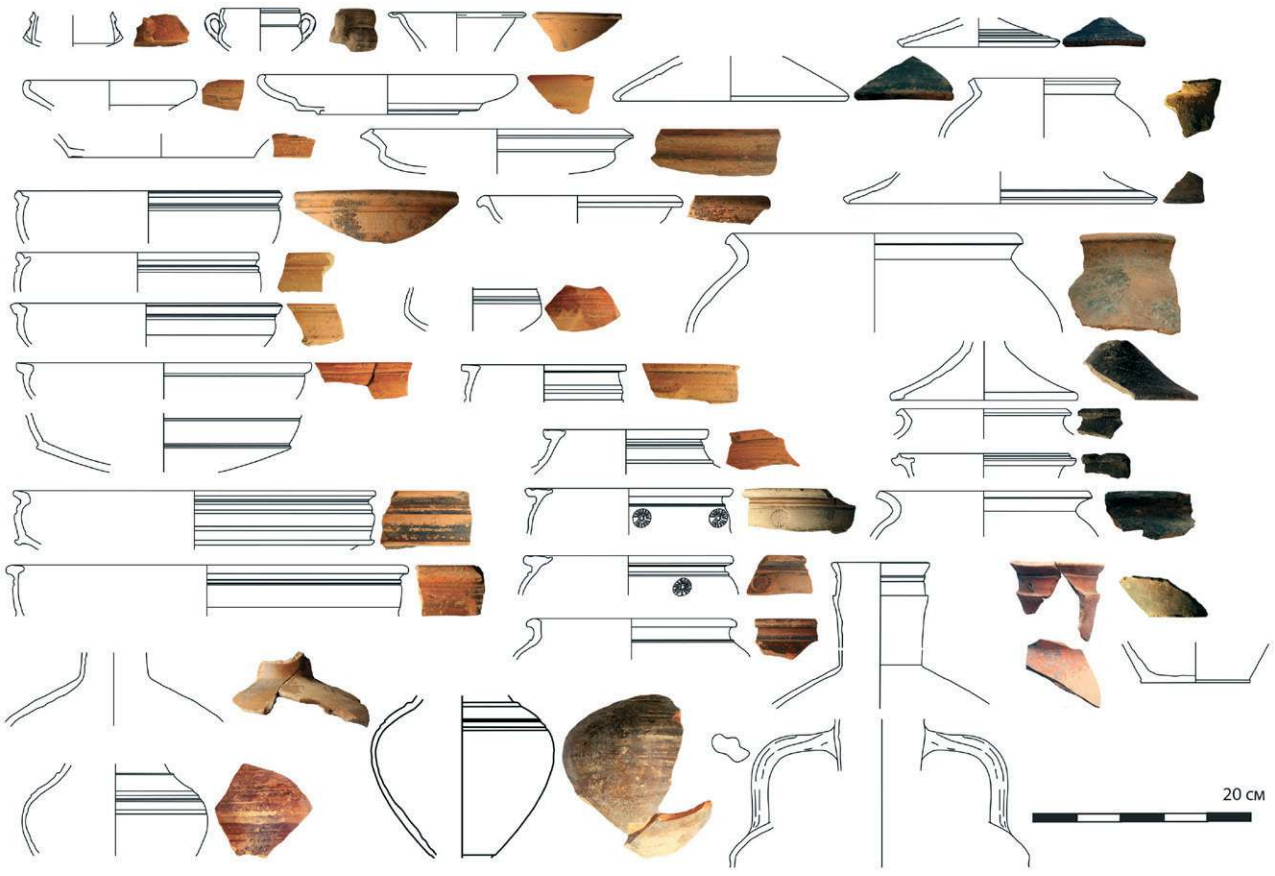
теновидно столче – съдовете от IV – III в. пр. Хр. са с обло дъно, понякога с омфалос. Чашата „каликс" от Тодоричене е един от най-късните и може да се определи като ретардация на формата, заедно с тази от Згалево, която вероятно се датира през III или II в. пр. Хр. (според Stoyanov 2007, 563).

От направените наблюдения на археологическите материали, открити в постройката, тя може да се отнесе към периода края на III – първа половина на II в. пр. Хр. Проучената единична

Обр. 4. План на полувкопана постройка (II – III в.)

Fig. 4. Plan of a semi-dugout building (2nd – 3rd c. AD)

Обр. 5. Керамичен материал от вкопаване в кв. B62

Fig. 5. Pottery from a sunken feature in grid square B62

структура предполага, че тя се намира в периферията на селище, което би трябвало да се намира в близост.

Структури от римската епоха (II – III в.). Структурите от римската епоха са представени от 25 вкопавания. С изключение на три ями, открити в кв. E22 и A22, останалите вкопавания попадат в централната част на обекта – между линии 59 и 69 (обр. 3). Ямите са с разнообразни размери и форма. Преобладават вкопаните структури с близка до кръгла/овална форма, с размери до 1,00 – 1,20 м. Запълнени са с рохка сиво-кафява пръст, битова керамика, животински кости, речни камъни и парчета вторично изпечени глинени деструкции. Интерес представлява една вкопана структура с овална форма и размери 3,70 м (С – Ю) × 2,90 м (И – З), регистрирана в кв. E62 (обр. 4). Около нея бяха проучени още 13 ями със значително по-малки размери. Вероятно голямата структура е полувкопана постройка, а по-малките са пряко свързани с нея и нейните функции, като своеобразно образуват малък (стопански?) комплекс. Подобно голямо вкопаване е проучено в кв. B62. То е нарушено от съвременна траншея за кабел. Запълнителят на вкопаването се откроява със значителното количество битова керамика, характерна за епохата (обр. 5)[1]. Откритият археологически материал, предимно битова керамика, поставя структурите в хронологическата рамка II – III в., като най-индикативен относно хронологията на обекта е добитият нумизматичен материал. Открити са общо 22 монети, като всички с изключение на една (от Юлиево-Клавдиева династия) попадат в хронологическия обхват от средата на II в. до 70-те години на III в.

Относно стратиграфията на обекта трябва да бъде посочено, че той е еднослоен. Основният археологически материал е концентриран в тъмнокафяв до черен пласт с дебелина до 0,30 – 0,35 м, лежащ непосредствено над стерила. Вероятно трасето на газопреносната тръба преминава през северната периферия на антично селище, като основната му част би трябвало да се търси в посока юг.

[1] Римската керамика е обработена от Цветелина Славкова (НАИМ – БАН).

Литература

Чичикова 1952: М. Чичикова. М. Чичикова. Находка на глинени съдове от с. Згалево. – Известия на археологическия институт, XVIII, 1952, 341 – 349.

Stoyanov 2007: T. Stoyanov. Late Classical and Early Hellenistic pottery imitations of metal tableware from Thrace. – In: A. Iakovidou (ed.). Thrace in the Graeco-Roman world. Proceedings of the 10th International Congress of Thracology, Komotini – Alexandroupolis, 18 – 23 October 2005. Athens, 2007, 561 – 574.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A SITE FROM THE HELLENISTIC AND ROMAN PERIODS NEAR THE VILLAGE OF TODORICHENE, LUKOVIT MUNICIPALITY

Atanas Danov, Radi Radev

Summary

The archaeological site is located on a hill at 2.7 km to the southeast of the center of the village of Todorichene, Lukovit municipality, Lovech region.

According to the studied archaeological structures there and the material found in them, it could be concluded that the site was inhabited in two historical ages – the Hellenistic period (the end of 3rd – first half of 2nd c. BC) and the Roman period (2nd – 3rd c. AD).

The Hellenistic period is represented by one above-ground building (fig. 1). It had wattle-and-daub walls and a rectangular plan, measuring 6.50 × 2.60 m.

The building was set on fire and the preserved pieces of plaster are fired. After the daub debris that covered the floor were removed, six pottery vessels, two ceramic smoothers and two spindle whorls were found *in situ*. The main artefact that provided the date of the complex was a wheel thrown vessel of the so-called "*calyx*" cup type (fig. 2).

Twenty-five sunken structures date from the Roman period. They were discovered mainly in Sector II (fig. 3). Of particular interest is a significantly larger sunken structure of an oval shape, registered in sq. E62 (fig. 4). Its dimensions are 3.70 m (N – S) × 2.90 m (E – W). It was probably a semi-dugout building that served for farming purposes. A similar sunken structure was excavated in square B62; it stands out with its large amount of pottery found in the fill (fig. 5). Probably, the route of the gas pipe crosses the northern periphery of an ancient settlement, and its main part should be sought in a southward direction.

Atanas Danov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, at.d.danov@gmail.com
Radi Radev, radivd_91@abv.bg

№ 38. СОНДАЖНО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА ПРИ С. СЛАВЯНИ, ОБЛ. ЛОВЕЧ

Десислава Такорова, Кръстан Митов, Красимир Ников

През месец май 2020 г. беше проведено предварително спасително археологическо проучване на обект 19, км 132+050 – 132+140 (133+470 – 133+600) по трасето на АМ Хемус, землище на с. Славяни (м. Забунски кладенец), обл. Ловеч.

Сервитутът на магистралата попада в западната периферия на регистрирания обект. Теренът предвиден за проучване е с площ около 4,5 дка. Около 200 м² от него попадат в обработваеми земеделски площи, а останалата част – в гъсто обрасъл горски пояс. Предвидената за проучване площ попада на ръба на речната тераса, като в южната и централната част склонът има денивелация (9 м) от север на юг-югозапад, а най-северната част представлява стръмен склон с наклон на север-северозапад.

По време на проучването са направени сондажи с различна големина и ориентация и обща площ над 400 м² (обр. 1). Не е установено наличието на културен пласт. В орницата се откриват еди-

Обр. 1. Обект 19, Славяни. Аероснимка на обекта след приключване на проучванията с местоположение на сондажите и разкритите структури

Fig. 1. Site 19, Slavyani. Aerial photo of the site after the end of the excavations with the location of the test trenches and the excavated features

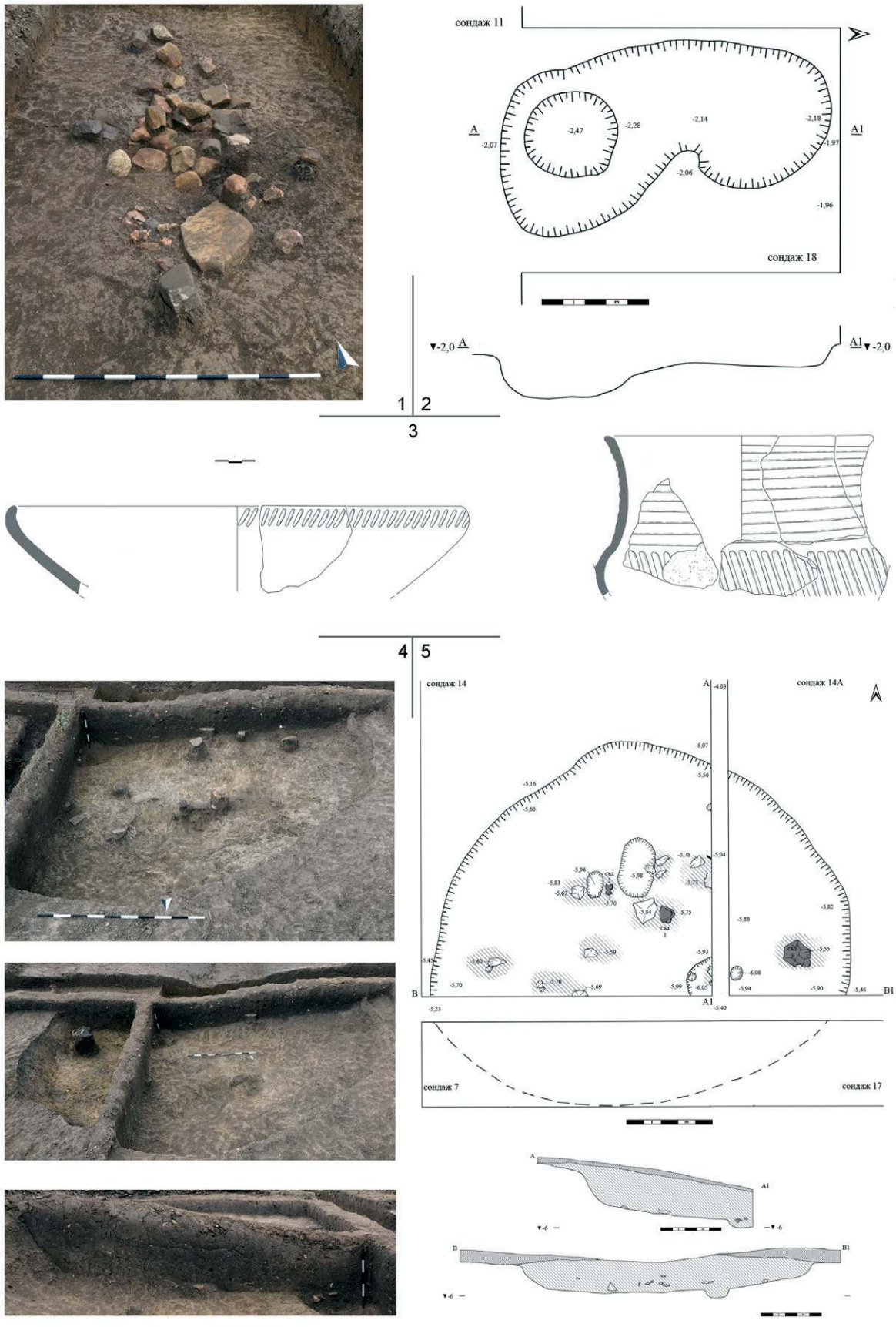
нични преотложени керамични фрагменти от КЖЕ и дребни парчета мазилка. В стерилната основа, под хумусен/наносен пласт с различна дебелина (0,10 до 0,80 м) в южната и централната част на сервитута, са регистрирани девет вкопани структури от желязната епоха с различен характер – дълбоки ями и плитки разлати вкопавания. В тях се открива различен археологически материал – керамични фрагменти, животински кости, каменни сечива, дребни метални предмети.

Само в една плитка разлата яма (структура 3) се откриват материали от РЖЕ (обр. 2.1-3). Ямата има издължен овален план с размери 3 × 1,40 м, с ориентация на дългата ос СЗ – ЮИ. Стените са приблизително отвесни. Вкопаването е по-дълбоко в южната част, където дъното е заоблено, и по-плитко в северната част, където е равно. Дълбочина на ямата в южната част 0,40 м, а в северната 0,20 – 0,25 м. На нивото на регистриране на ямата е документирано струпване от големи (0,30 × 0,40 м) до средноголеми (0,15 × 0,15 м) камъни. В южната и централна част камъните са разположени най-плътно един до друг в един или два реда. В северната част има единични камъни. Между и под камъните се откриват парчета изпечена мазилка, керамични фрагменти, въглени и единични кости. Запълнителят на ямата е тъмнокафяв, глинест и с примеси от размити дребни мазилки и въгленчета. Характеристиките на керамичния комплекс позволяват най-общо да се отнесе към РЖЕ.

Най-голямо количество археологически материали са открити в друго сравнително голямо плитко вкопаване (структура 1). То има овален план с размери 4,90 (И – З) × 4 м (С – Ю). Стените са слабо полегати. Дъното е сравнително равно с наклон от север на юг. Максимална дълбочина 0,55 м. На дъното на вкопаването са разкрити три малки ями: в югоизточния ъгъл с овална форма, размери 0,73 × 0,50 м, дълбочина 0,17 м; две в централната част – с овална форма, размери 0,40 × 0,30 м, дълбочина 0,15 м, и с кръгла форма; диаметър 0,50 м, дълбочина 0,17 м; до тях се откри голям плочест камък. Запълнителят на вкопаването е хомогенен, черно-кафяв, с понижена плътност и ронлива структура, наситен с въглени и разпрашени мазилки. В него се откриват голямо количество керамични фрагменти, единични фрагменти от замазка на термично съоръжение, животински кости и парчета изпечени мазилки. Във вкопаването са открити редица находки – керамичен диск с отвор, каменна чукалка, каменна гладилка, кремъчна пластина, метални предмети (халка и игла). Характеристиките на керамичния комплекс позволяват структурата да се отнесе към периода между края на II в. пр. Хр. и началото на I в. сл. Хр.

В останалите структури археологическите материали са в много ниска концентрация и в лошо състояние. Могат най-общо да се отнесат към КЖЕ.

Регистрираните вкопани структури са разпръснати по терена и концентрацията им не е много висока. Вероятно проучваният участък попада в периферията на регистрирания при об-

Обр. 2. Обект 19, Славяни. Структура 3 (РЖЕ): 1 – каменно струпване в горната част на вкопаването; 2 – план и разрез; 3 – керамични фрагменти. Структура 1 (КЖЕ): 4 – етап от проучването; 5 – план и разрез

Fig. 2. Site 19, Slavyani. Feature 3 (EIA): 1 – a cluster of stones in the upper part of the sunken feature; 2 – plan and cross-section; 3 – ceramic sherds. Feature 1 (LIA): 4 – during excavation; 5 – plan and cross-section

хожданията обект. Проведените предварителни археологически проучвания доказват наличие на структури от желязната епоха и са последвани от пълно проучване на площта.

TEST TRENCH EXCAVATIONS AT AN IRON AGE SITE NEAR SLAVYANI VILLAGE, LOVECH DISTRICT

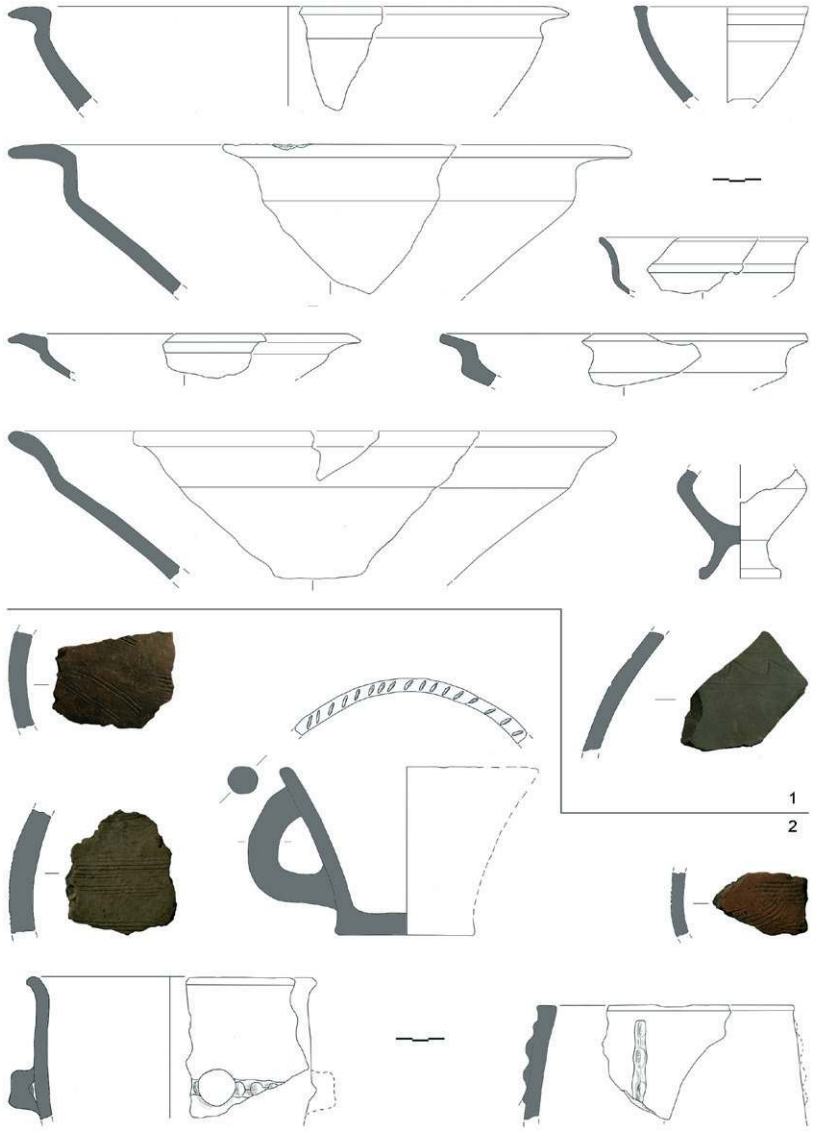
Desislava Takorova, Krastan Mitov, Krassimir Nikov

Summary

The investigated area, disturbed by the highway construction site, measures 0.45 ha. Several test trenches were made, with varying size and orientation, covering a total area of more than 400 m^2 (fig. 1). No cultural layer was registered. Small pieces of burnt daub and single redeposited potsherds, dating to the Early Iron Age, were discovered in the plough layer.

Nine sunken features of various types (deep pits and shallow larger structures) were registered in the southern and central parts of the excavated area. They were all dug into the sterile soil (figs. 2, 3). The various archaeological artefacts, discovered within them, include potsherds, animal bones, stone tools and small metal objects, all of which date the site between the end of the 2nd c. BC and the beginning of the 1st c. AD.

The discovered pits and structures were scattered evenly over the site, and no pronounced concentration of features was registered. The excavated area is most probably located in the periphery of the archaeological site.

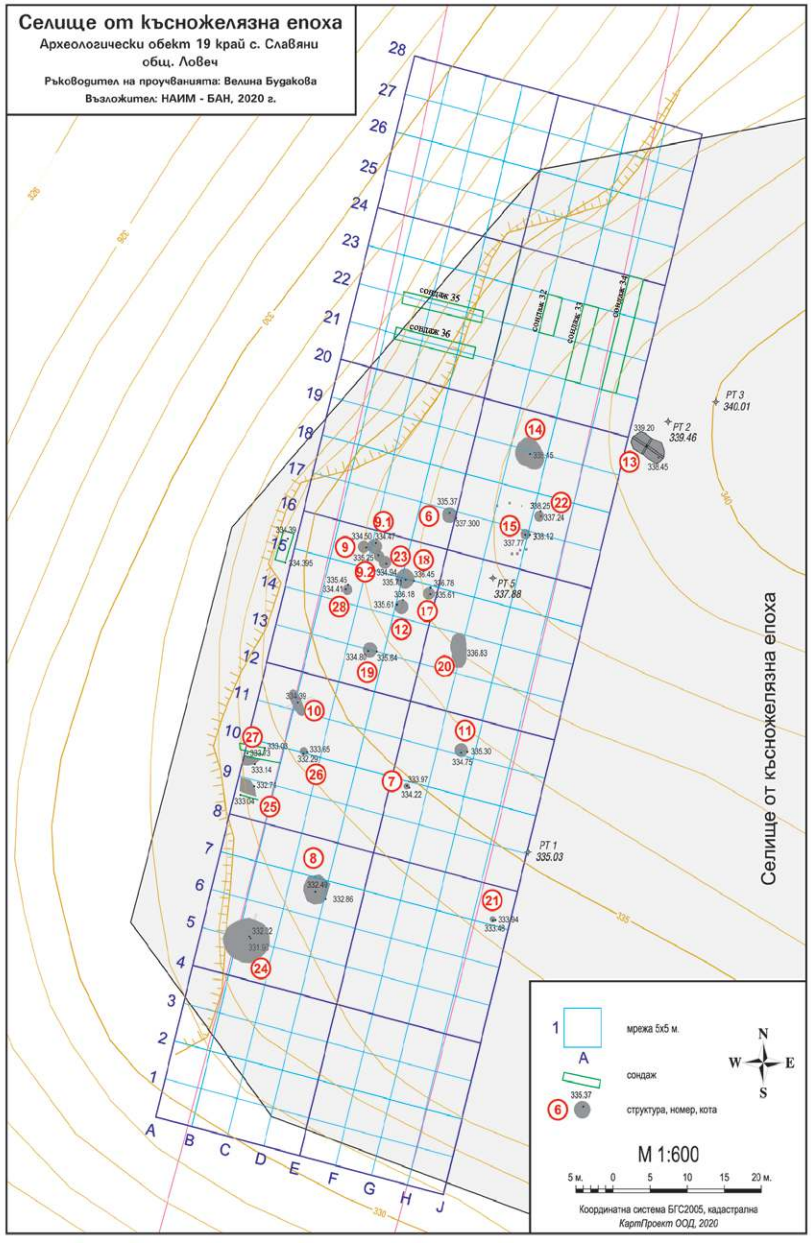
Обр. 3. Обект 19, Славяни. Керамични фрагменти от структура 1 (КЖЕ): 1 – съдове, изработени на грънчарско колело; 2 – съдове, изработени на ръка

Fig. 3. Site 19, Slavyani. Potsherds from feature 1 (LIA): 1 – wheel thrown vessels; 2 – hand-made vessels

Desislava Takorova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, desislava.takorova@naim.bg
Krastan Mitov, kruki21vd@yahoo.com
Krassimir Nikov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, k_nikov29@yahoo.com

№ 39. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СЛАВЯНИ, ОБЛ. ЛОВЕЧ

Велина Будакова, Петя Василева, Красимир Ников

Обр. 1. Славяни, Обект 19. План на проучванията

Fig. 1. Slavyani, Site 19. Plan of the excavated area

Обект 19 (км 132+050 – 132+140 (133+470 – 133+600) по трасето на АМ „Хемус“ е разположен на склон със западно изложение в м. Забунски кладенец, на ръба на речна тераса[1]. Заема площ от 25 дка и попада в обработваеми площи. Най-западната част на обекта се намира в гъсто обрасъл горски пояс. Трасето на АМ „Хемус“ пресича западната част на обекта. Определената за пълно проучване площ обхваща 4,5 дка, и е сондажно проучена през май 2020 г., когато са установени следи от обитаване от елинистическата епоха.

По протежение на трасето, в границите на сервитута, се наблюдава сходна стратиграфска картина. Орницата е с приблизителна дебелина от около 0,10 м в северната част и до 0,30 м в южната част на обекта. Следва пласт кафява глинеста пръст с различна дебелина – от 0,15 м в северната до 0,10 м в южната част. В него се откриват единични преотложени керамични фрагменти и дребни късове мазилка. След него следва стерилна светлокафява глинеста основа. В централната част на обекта, на дълбочина от 0,30 до 0,50 м, се достига до скала.

Въз основа на откритите диагностични находки, обитаването на проучваната площ се отнася към ранножелязната и елинистическата епоха.

Ранножелязна епоха. Материали от РЖЕ (керамични фраг-

[1] Археологическите разкопки се реализираха от екип в състав: научен ръководител В. Будакова (НАИМ – БАН), зам. ръководител П. Василева (СУ „Св. Климент Охридски“), научен консултант доц. д-р К. Ников (НАИМ – БАН); Д. Василева, В. Караилиева, И. Иванов. Обработката на нумизматичния материал се извърши от доц. д-р Д. Аладжова (НАИМ – БАН), кремъчни артефакти – гл. ас. д-р С. Танева (НАИМ – БАН), археоботаничен анализ – Х. Христова (НАИМ – БАН), обработка на керамика – гл. ас. д-р С. Василева (НАИМ – БАН), анализ на останки от огнища – З. Кръстева (СУ „Св. Климент Охридски“), реставрация на находки – В. Караилиева.

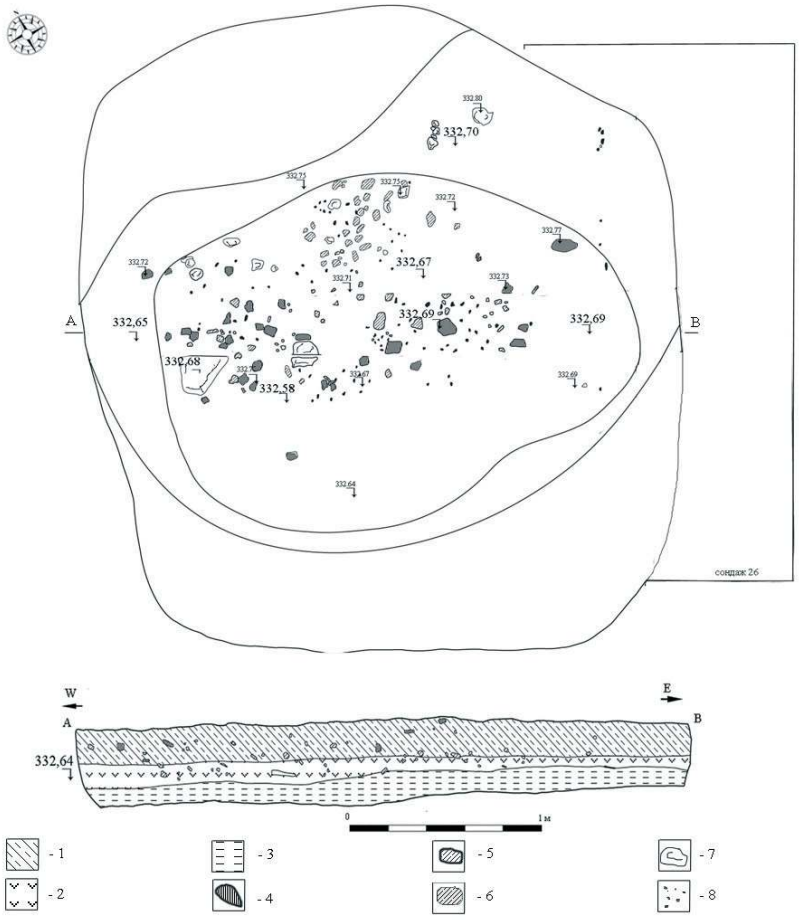
менти) се откриват по протежение на целия обект, без да принадлежат на определени структури.

В границите на обекта е проучена и една структура (№ 7) от РЖЕ – яма, разположена в централната част на проучената площ (обр. 1). Тя е с кръгъл отвор с диаметър 0,80 м и дълбочина 0,30 м. В профил има цилиндрична форма. Запълнена е с еднородна сиво-черна пръст, мазилки, керамични фрагменти и фрагменти от стационарно огнище.

Елинистическа епоха. Структурите, които се отнасят към елинистическата епоха, са разположени предимно в централната част на обекта (обр. 1). Това са струпвания от мазилки и/или керамични фрагменти, който лежат в кафява глинеста пръст, без да имат ясни граници (структури № 10, 14, 20, 24, 27). Те имат приблизителни размери: ширина – от 0,70 до 2,50 м, и дължина – от 1,70 до 3,20 м; ориентацията им е СЗ – ЮИ. Открояват се структури № 10 и 20, в които са разчистени стенни мазилки с различни размери. По-големите късове имат лица и запазени отпечатъци от пръти и пръчки с диаметри от 1,5 до 3 см. Тези останки вероятно принадлежат на нестабилни наземни постройки/жилища.

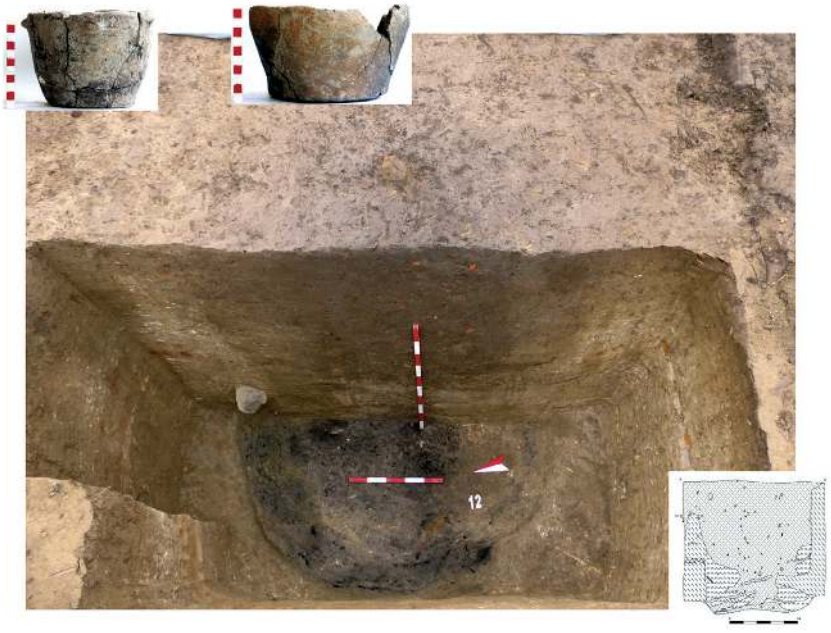
В една от структурите (структура № 14) е открита фрагментирана есхара. Украсата ѝ се състои от отпечатани с тънко връе вписани квадрати (правоъгълници) с включени допълнителни елементи.

В южната част на обекта е проучена вкопана структура с приблизително кръгла форма и размери 3,60 × 3,40 м, ориентирана И – З (обр. 2). В запълнителя на структурата са открити керамични фрагменти, късове мазилка, животински кости и необработени камъни. В северната ѝ част е разкрито фрагментирано стационарно огнище, около което има висока концентрация на дребни въглени. На-

Обр. 2. Славяни, Обект 19. Структура № 8. Легенда: 1 – сиво-черна пръст; 2 – сиво-кафява пепелива пръст; 3 – светлокафява пепелива пръст; 4 – керамика; 5 – мазилка; 6 – фрагменти от огнище; 7 – камък; 8 – въглени

Fig. 2. Slavyani, Site 19. Structure No. 8. Legend: 1 – greyish-black soil; greyish-brown ashy soil; light brown ashy soil; 4 – ceramics; 5 – clay plaster; 6 – fragments of a hearth; 7 – stone; 8 – charcoal

Обр. 3. Славяни, Обект 19. Структура № 12

Fig. 3. Slavyani, Site 19. Structure No. 12

Обр. 4. Славяни, Обект 19. Керамични съдове. 1. Ранножелязна епоха. 2. Елинистическа епоха

Fig. 4. Slavyani, Site 19. Ceramic vessels. 1. Early Iron Age; 2. Hellenistic Period

блюденията позволяват да се допусне, че става дума за жилище, което въз основа на откритите археологически материали се отнася към елинистическата епоха.

Освен тези структури са проучени и 17 ями. Те са разположени в североизточната, централната и югозападната част на обекта. Те имат кръгли или елипсовидни отвори Дълбочината им, (регистрирана след изчерпване на хумуса) варира от 0,30 – 0,60 до 1,10 – 1,80 м. В профил имат цилиндрична, конусовидна или полусферична форма. Въз основа на запълнителя си те образуват няколко групи: ями, запълнени и маркирани на нивото на засичане с мазилки, керамични фрагменти или фрагменти от глинобитни съоръжения (структури № 11, 15); ями с висока концентрация на керамични фрагменти и мазилки на различни нива (структури № 12, 13.1, 13.2); ями с ниска концентрация на археологически материали. Най-голям е броят на ямите с хомогенен пълнеж, съставен от сиво-черна до тъмнокафява пръст с материкови включения, въглени и дребни мазилки.

В една от ямите (структура № 12) върху дъното са открити съдове и животински кости, които са покрити с пласт от пепел и въглени (обр. 3). В анализираните археоботанични проби се откриват овъглени житни култури: еднозърнест лимец (*T. monococcum*), двузърнест лимец (*T. turgidum ssp. dicoccum*), мека пшеница (*T. aestivo/durum*), сбита пшеница (*T. aestivum* ssp. *compactum*), ечемик (*Hordeum vulgare*), овес (*Secale cereale*) и овъглена дъбова дървесина.

Запълнителят на други две от ямите (структури № 13.1, 13.2) се отличава с няколко ясно разграничими пластове от светлокафява до тъмнокафява и сиво-черна пръст. В тях се октриват още керамични фрагменти от съдове, характерни за елинистическата епоха, глинени и метални находки. След извършен палеоботаничен анализ в запълнителя на структура 13.2 бяха регистрирани овъглени растителни останки: мека пшеница (*T. aestivo/durum)*, сбита пшеница *(T. aestivum* ssp. *Compactum)*, ечемик *(Hordeum vulgare),* овес *(Secale cereal*e), фрагменти овъглена дъбова дървесина и дървесина от иглолистен дървесен вид.

Откритите диагностични материали позволяват интензивният период на обитаване да се постави в хронологическите граници от края на II – началото на I в. пр. Хр. докъм първите десетилетия на I в. сл. Хр. Единични находки, обаче, насочват и към по-ранна активност в границите на III в. пр. Хр.

Разкритите при разкопките на обект 19 останки от постройки и ями представляват ценен принос към картината на селищната система в района за времето на късната елинистическата епоха. Откритият диагностичен материал и някои диагностични находки кореспондират с комплекси от предримската епоха от територията на Северна България (обр. 4) (Върбанов 2003, 192 – 276; Zhivkov, Varbanov 2020, 535 – 562).

Литература

Върбанов 2013: В. Върбанов. Керамика от тракийски ямен комплекс в Русе. – В: В. Върбанов (съст.) Sexaginta Prista. Тракийски ямен комплекс, Т. 1. Велико Търново, 2013, 192 – 276.

Zhivkov, Varbanov 2020: V. Zhivkov, V. Varbanov. Chronology of Bagachina – Late Iron Age and Romen Period. – In: I. Cândea (ed.) Thracians and their neighbours in antiquity: Archaeology and history. Studies in honour of Valeriu Sirbu at his 70th anniversary. Braila, 2020, 535 – 562.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT HELLENISTIC SITE IN THE VICINITY OF THE VILLAGE OF SLAVYANI, LOVECH DISTRICT

Velina Budakova, Petya Vassileva, Krassimir Nikov

Summary

The archaeological site 19 was located on a western slope of a non-flooded river terrace in the Zabunski Kladenets locality. Archaeological structures from the Early Iron Age and late Hellenistic period were excavated during the field campaign.

The Early Iron Age remains include a pit in the central part of the site and scattered ceramic fragments with no other distinguishable archaeological structure. The pit contains pieces of clay plaster, ceramic fragments and parts of clay hearth.

The archaeological structures from the late Hellenistic period are located mainly in the central part of the site. They include pits and remains of dwellings. Concentrations of clay plaster (including pieces with preserved imprints of wattle-and-daub construction) and ceramic fragments probably mark five dwellings. In one of the structures (No. 14), a partly preserved cord decorated *eschara* was found. In the southern part of the site, a different structure was excavated – dugout dwelling with approximately circular layout and remains of a hearth.

Seventeen pits have been excavated. They differ in depth and form and can be distinguished by the characteristics of the filling.

The diagnostic finds support a date for the habitation of the site mainly from the end of the 2nd / 1st c. BC – to the fist decade of the 1st c. AD.

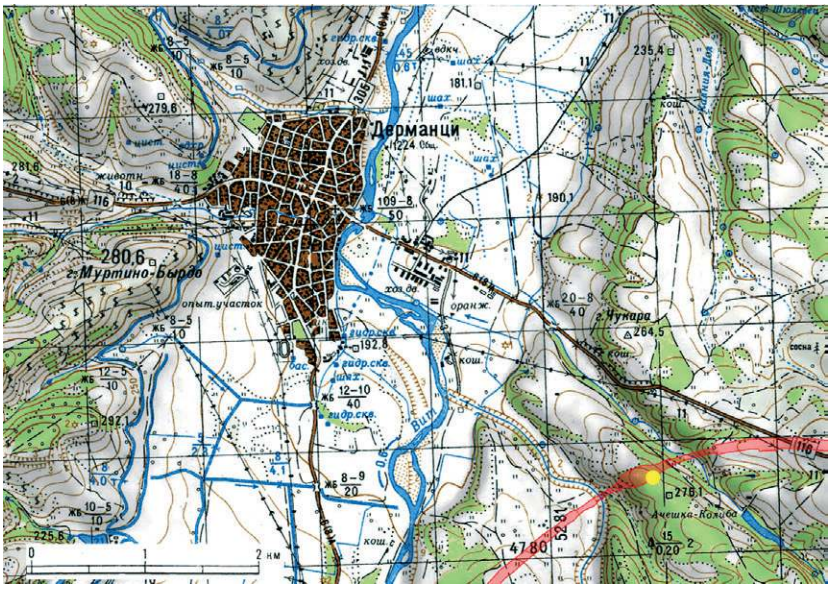
Velina Budakova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, velina_budakova@abv.bg
Petya Vassileva, Sofia University "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, vassileva.petya@abv.bg
Krassimir Nikov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, k_nikov29@yahoo.com

---

№ 40. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ № 1 – ДЕРМАНЦИ 1 В М. МЕЧОВОТО ПРИ С. ДЕРМАНЦИ, ОБЩ. ЛУКОВИТ, ОБЛ. ЛОВЕЧ

Пламен Дойчев, Жулиета Гюлева

Обектът е регистриран по време на теренно археологическо издирване по трасето АМ „Хемус" (км 101+350 и км 101+450) и е регистриран в АИС – АКБ с картон № 10002872. Надгробна могила Дерманци 1 е част от могилен некропол в м. Мечовото, разположен на 3,6 км югоизточно от с. Дерманци (обр. 1), 132° от църквата на селото (GPS координати N 43.129335, E 24.318036). Дерманци 1 е най-голямата от трите могили и най-западната от тях. Според данните от регистрационния картон могилата е с размери: 15 м по оста С – Ю, 16 м по оста И – З, височина 1,5 м. На билото е отбелязан Т-образен иманярски изкоп с големи размери, от който нямаше следи при започването на теренната работа. При теренното издирване не са открити археологически материали и хронологията на Дерманци 1, както и на целия некропол, е неопределена.

Обр. 1. Географско местоположение на обекта

Fig. 1. Location of the site

Обр. 2. Поглед към обекта от запад в края на разкопките

Fig. 2. View of the site from west at the end of the excavations

Некрополът е разположен на билото на рид с направление СЗ – ЮИ. Горната му част представлява сравнително равна тераса с лек наклон от ЮИ към СЗ, като могилите са разположени по североизточната ѝ периферия.

При първоначалното посещение на обекта, непосредствено преди началото на археологическите проучвания, бе установено, че при направата на сервизен път за нуждите на новостроящата се магистрала с булдозер е засегнат насипът на могилата до степен, при която тя е неразличима от околния терен.

На терен точната позиция на могилата не можа да се установи. Единственият сигурен ориентир за местоположението ѝ бяха GPS координатите от регистрационния картон, които се приеха за център на проучваната площ. Предполагаемият център на могилата е разположен на кота 271,64 м и не е засегнат при направата на сервизните пътища. Той се издига на 0,70 м (кота 270,57 м) спрямо нивото на терена в северозападната част на проучваната площ и на 1,50 м (кота 269,76 м) спрямо нивото на горския път в северната. Той е с около 0,25 м по-ниско от нивото на терена в югозападната част на проучваната площ. Също толкова е разликата в нивата и спрямо югоизточната част на обекта. Това показва, че най-високата ѝ част е била разположена в трасето на сервизния път.

Общата изследвана площ при проучванията възлиза на 300 м^2. В квадратите бе изкопан пласт с дебелина от 0,30 до 0,60 м, състоящ се от светлокафява до кафяво-белезникава горска пръст, в която се откриват единични въгленчета и рядко късчета горяла пръст. Във всички бе достигната кафява глинеста пръст (обр. 2). Откриха са десет силно обезличени керамични фрагмента и четири кремъка.

Данните, придобити по време на археологическите проучвания, показват, че насипът на могилата е бил почти изцяло отнет с булдозер, като от него са останали съвсем малки части в северозападната и източната част. Намерените археологически материали, открити в най-горните части на проучения терен и без конкретен контекст, могат да се отнесат най-общо към желязната епоха (обр. 3). Те, както и липсата на структури и следи от погребални или постпогребални практики, не свидетелстват за издигането на надгробна могила. Това се подкрепя и от проучването на Дерманци 2, където бе констатирана сходна ситуация. Макар и ограничени по брой, откритите материали могат да послужат като указание за обитаване през желязната епоха в рамките на сравнително равната билна част на възвишението в м. Мечовото.

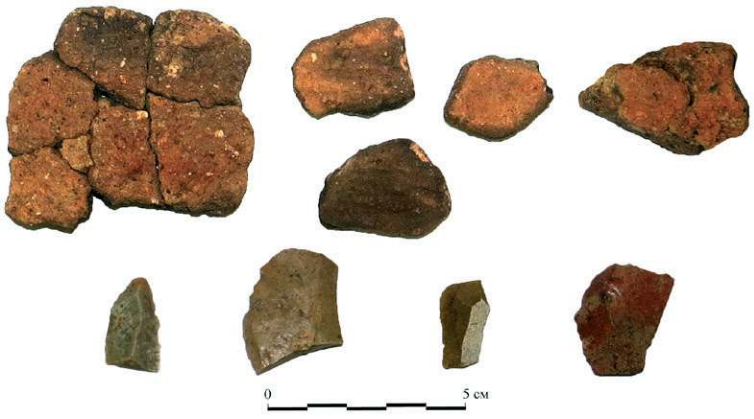
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF SITE NO. 1 – DERMANTSI 1 IN MECHOVOTO LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF DERMANTSI, LUKOVIT MUNICIPALITY, LOVECH DISTIRCT

Plamen Doychev, Zhulieta Gyuleva

Summary

The site was registered during a field archaeological survey along the route of the Hemus Highway as a burial mound, part of a mound necropolis in Mechovoto locality, located at 3.6 km to the southeast of the village of Dermantsi, Lukovit municipality.

The data obtained during the archaeological excavations is not consistent with the erection of a burial mound – there are no structures and traces of funeral or post-funeral practices. The archaeological finds can be generally dated to the Iron Age.

Обр. 3. Археологически материали

Fig. 3. Archaeological materials

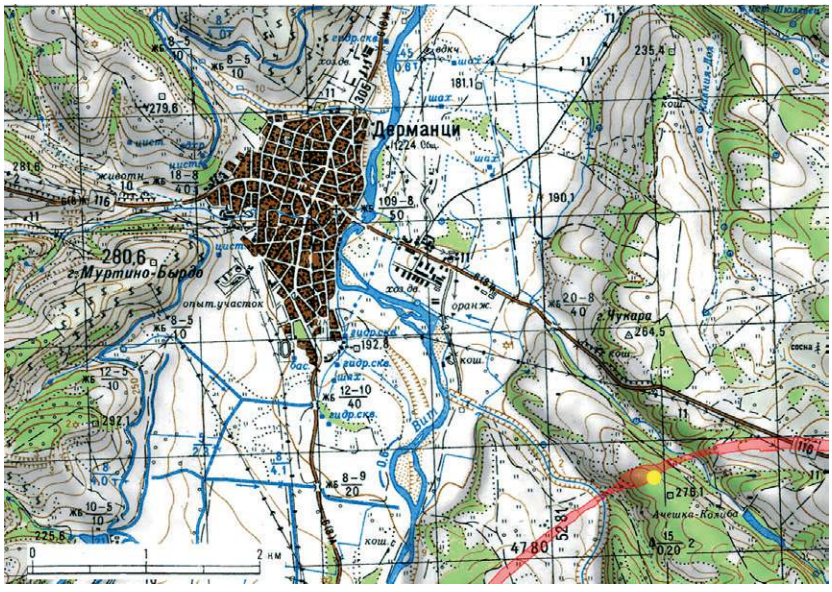
Plamen Doychev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, Veliko Tarnovo Branch, 29A Ivan Vazov Str., 5000 Veliko Tarnovo, plamen_doichev@abv.bg
Zhulieta Gyuleva, Regional Museum of History – Veliko Tarnovo 6, Nikola Pikolo Str., 5000 Veliko Tarnovo, julietagyuleva@gmail.com

№ 41. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ № 1 – ДЕРМАНЦИ 2 В М. МЕЧОВОТО ПРИ С. ДЕРМАНЦИ, ОБЩ. ЛУКОВИТ, ОБЛ. ЛОВЕЧ

Пламен Дойчев, Кристиян Желязков

Обектът е регистриран по време на теренно археологическо издирване по трасето АМ „Хемус“ (км 101+350 – км 101+450) и е регистриран в АИС – АКБ с картон № 10002872. Надгробна могила Дерманци 2 е част от могилен некропол в м. Мечовото, разположен на 3,6 км югоизточно от с. Дерманци (обр. 1), 132° от църквата на селото (GPS координати N 43.12915, E 24.318362). Дерманци 2 е втората по големина могила и е най-южната в некропола. Според данните от регистрационния картон тя е с размери: 10 м по оста С – Ю, 9 м по оста И – З, височина 1,20 м.

Некрополът е разположен на билото на рид с направление СЗ – ЮИ. Горната му част пред-

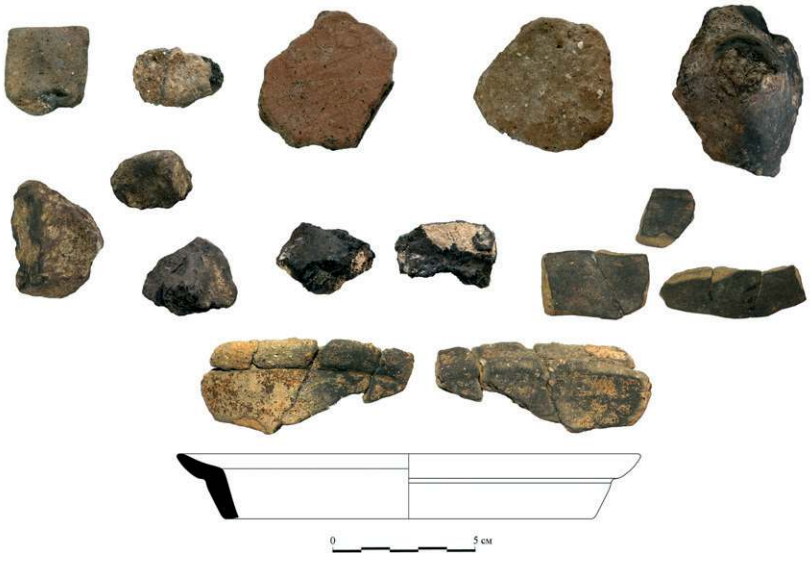
Обр. 1. Географско местоположение на обекта

Fig. 1. Location of the site

Обр. 2. Поглед към обекта от север в края на разкопките

Fig. 2. View of the site from north at the end of the excavations

Обр. 3. Археологически материали

Fig. 3. Archaeological finds

ставлява сравнително равна тераса с лек наклон от ЮИ към СЗ, като могилите са разположени по североизточната ѝ периферия.

Могилата е разположена югоизточно от останалите две в некропола, непосредствено до дясната сервитутна граница на АМ „Хемус“, но извън нейното трасе. Центърът ѝ отстои от него на 27 м и на 38 м от предполагаемия център на могила Дерманци 1. От могила Дерманци 3 могила 2 отстои на 22 м, като Дерманци 3 е североизточно от нея.

За център на проучваната площ бе избрана най-високата част на могилата. Насипът на северната половина бе премахнат с помощта на земекопна техника. Бяха оставени два централни профила с посока С – Ю и И – З.

След почистването се установи, че диаметърът на могилата е 12 – 15 м. Издигната е върху терен със слаб наклон от Ю към С. Височината ѝ е около 0,60 – 0,90 м спрямо нивото от С – СИ и е почти неразличима спрямо трена от Ю – ЮЗ.

В квадратите бе изкопан пласт с дебелина от 0,30 до 0,80 м. До 0,30 – 0,50 м пластът се състои от светлокафява до кафяво-белезникава горска пръст, в която се откриват единични въгленчета и късчета горяла пръст. В него се откриха 20 единични и силно обезличени фрагмента керамика и един кремък. В централната част на могилата (кв. 6 – 7 и 9 – 10) под него е разположен пласт от смесена светло- и тъмнокафява пръст с по-плътна структура, който е с дебелина до 0,30 м. В него също се открива по-малка или по-голяма концентрация от единични дребни въгленчета и бучки горяла пръст. Във всички квадрати бе достигната кафява глинеста пръст (обр. 2). Археологически структури не бяха регистрирани.

Откритите керамични фрагменти (обр. 3) най-общо могат да се отнесат към желязната епоха. Два от тях принадлежат на изработени на колело купи или паници и по всяка вероятност датират от КЖЕ.

Придобитите по време на археологическите проучвания материали, липсата на структури и следи от погребални или постпогребални практики не свидетелстват за издигането на надгробна могила. Наличните данни могат да послужат като указание за обитаване в рамките на сравнително равната билна част на възвишението в м. Мечовото, което най-общо може да се датира в желязната епоха.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF SITE NO. 1 – DERMANTSI 2 IN MECHOVOTO LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF DERMANTSI, LUKOVIT MUNICIPALITY, LOVECH REGION

Plamen Doychev, Kristiyan Zhelyazkov

Summary

The site was registered during a field archaeological survey along the route of the Hemus Highway as a burial mound, part of a mound necropolis in the Mechovoto locality, located at 3.6 km to the southeast of the village of Dermantsi, Lukovit municipality.

The data obtained during the archaeological excavations is not consistent with the erection of a burial mound – there are no structures and traces of funeral or post-funeral practices. The archaeological materials that were discovered could serve as an indication for human habitation within the relatively flat part of the Mechovoto locality that could be dated generally to the Iron Age.

Plamen Doychev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, Veliko Tarnovo Branch, 29A Ivan Vazov Str., 5000 Veliko Tarnovo, plamen_doichev@abv.bg
Kristiyan Zhelyazkov, "Iskra" Museum of History – Kazanlak, 8 P.R. Slaveikov Str., 6100 Kazanlak, pr.museum.iskra@abv.bg

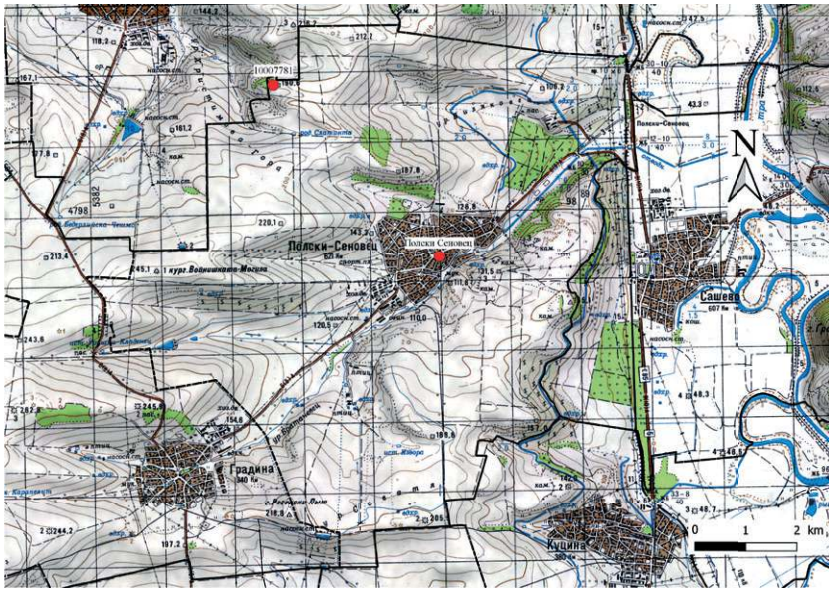
№ 42. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА СТРУКТУРИ ОТ КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА КРАЙ С. ПОЛСКИ СЕНОВЕЦ, ОБЩ. ПОЛСКИ ТРЪМБЕШ, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Калин Чакъров, Антон Атанасов

Спасителните разкопки са проведени през периода 22.06 – 15.07.2020 г. във връзка с изграждането на газопровод по проект „Разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз" ЕАД паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница", етап: Линейна част, подетап А, участък А5. Екипът е с ръководител Калин Чакъров (РИМ – Велико Търново) и зам.-ръководител Антон Атанасов; археолози: Стоян Александров, Мирослав Нейчев, Нина Михайлова, Деяна Христова (ИМ – Полски Тръмбеш) и Драган Илиев.

През м. май 2020 г. първите четирима от екипа регистрират материали от късната желязна епоха при наблюдение на строителството на газопровода[1]. Обектът е заведен в номерацията от наблюдението като № 4, а в документацията на „Булгартрансгаз" ЕАД като № 6.

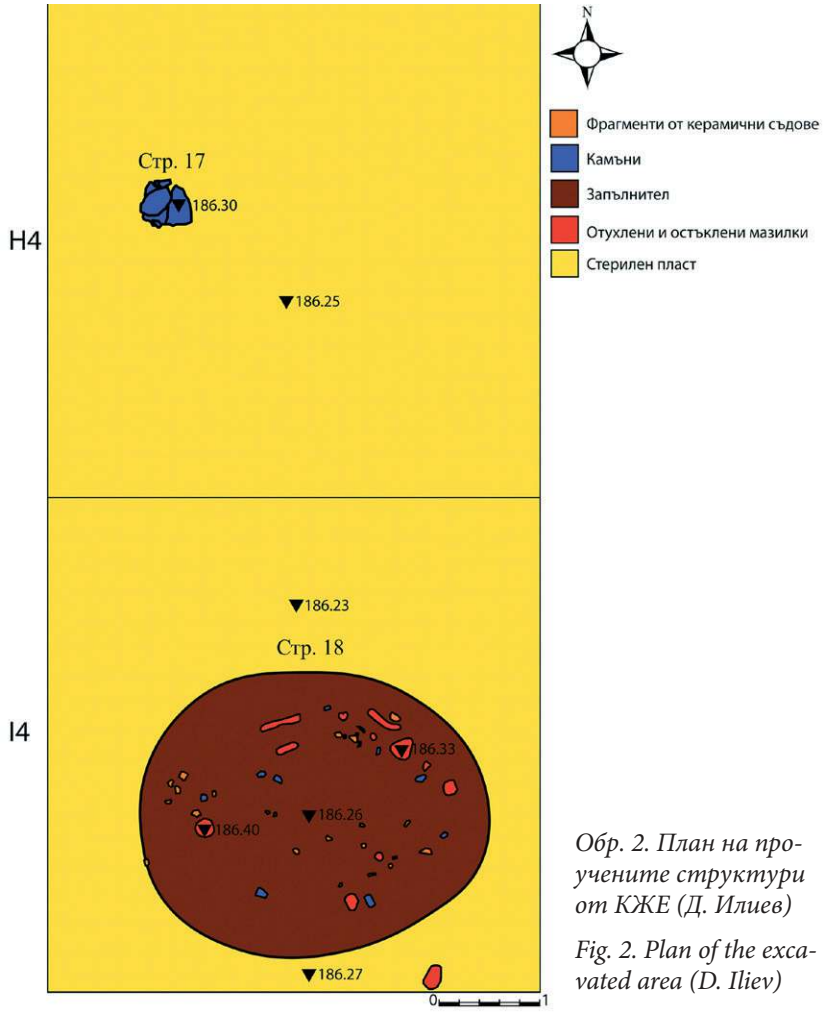
Структурите са разположени в източния край на акациева горичка в местността Счупинка/ Горник/ Бобени (Бобини) драки, на 3,417 км СЗ от църквата „Св.

Обр. 1. Карта с разположението на обекта (К. Чакъров)

Fig. 1. Map with the location of the site (K. Chakarov)

[1] За резултатите от наблюдението в участък А5 на газопровода виж публикацията К. Чакъров и А. Атанасов в настоящия том.

Обр. 2. План на проучените структури от КЖЕ (Д. Илиев)

Fig. 2. Plan of the excavated area (D. Iliev)

Теодор Стратилат“ в с. Полски Сеновец, азимут 315,58° (обр. 1). Обектът е разположен на ръба на език на възвишение, прорязано от долове на малки потоци, образуващи малка рекичка, вливаща се като десен приток на р. Елия (ляв приток на р. Янтра).

Проучената площ е 500 м^2. Материалите и структурите са съсредоточени в кв. H4 и I4, като постепенно концентрациите се разсейват в останалите квадрати (обр. 2). В обекта са изследвани две структури, разположени на малка площ.

Структура № 17 (обр. 2). Намира се в северозападния ъгъл на кв. H4. Тя представлява подредени в два реда плоски плочести камъни, около които са открити няколко по-дребни камъчета от север и животински кости от север и от юг. Размери – 0,46 м (С – Ю) × 0,50 м (И – З), дебелина 0,05 – 0,08 м. Възможно е да е стъпка за дървена конструкция.

Структура № 18 (обр. 2). Намира се в югоизточния ъгъл на кв. I4. Структурата представлява струпване на големи късове опалени и остъклени мазилки (0,20 – 0,25 м височина и дебелина 0,10 – 0,15 м); обилно количество керамика; малко нетранжирани животински кости (фрагменти от кости и зъби на различни видове домашни и диви бозайници), сред които и една човешка, всички със следи от термично въздействие (ок. 400° С)[1]; дребни камъни и малко находки с различен характер.

Някои от парчетата мазилки наподобяват стени на пещ (?), а едно хоризонтално отухляване с оранжево-червен цвят и дебелина 2,5 см може да бъде тълкувано като вероятен под. Струпването има условна ориентация СЗ – ЮИ и приблизителна дължина 2,15 м.

В структурата са открити: амулет от зъб на куче, триръб бронзов връх за стрела и желязна пластина. От близките квадрати произхождат керамичен прешлен за вретено и цял профил на изработена на ръка керамична чаша с малки размери.

Анализираният керамичен комплекс от КЖЕ (обр. 3) се състои от съдове, работени на ръка и на грънчарско колело[2]. Състоянието на материалите е силно фрагментарно.

При съдовете на ръка най-широко застъпени са големите гърнета, хранилищата, купите и паниците. Украсата е представена от хоризонтални, вертикални и диагонални релефни ленти с ямички или насечки, конусовидни и плоски кръгли пъпки, рогчета, езичести и подковообразни дръжки. Комбинацията от формалните белези и декоративните мотиви датира материалите в периода IV – първата половина на III в. пр. Хр. (Ханджийска 2007, 23).

При керамиката на колело най-често срещаните форми са големите съдове за съхранение, кани, купи с извит навътре ръб на устието. Впечатление прави относително големият брой фрагменти от леканета, сред които и екземпляри с дръжки, поставени вертикално върху устието. Най-късните представители на този тип са датирани в средата на IV в. пр. Хр. (Василева 2008, 192).

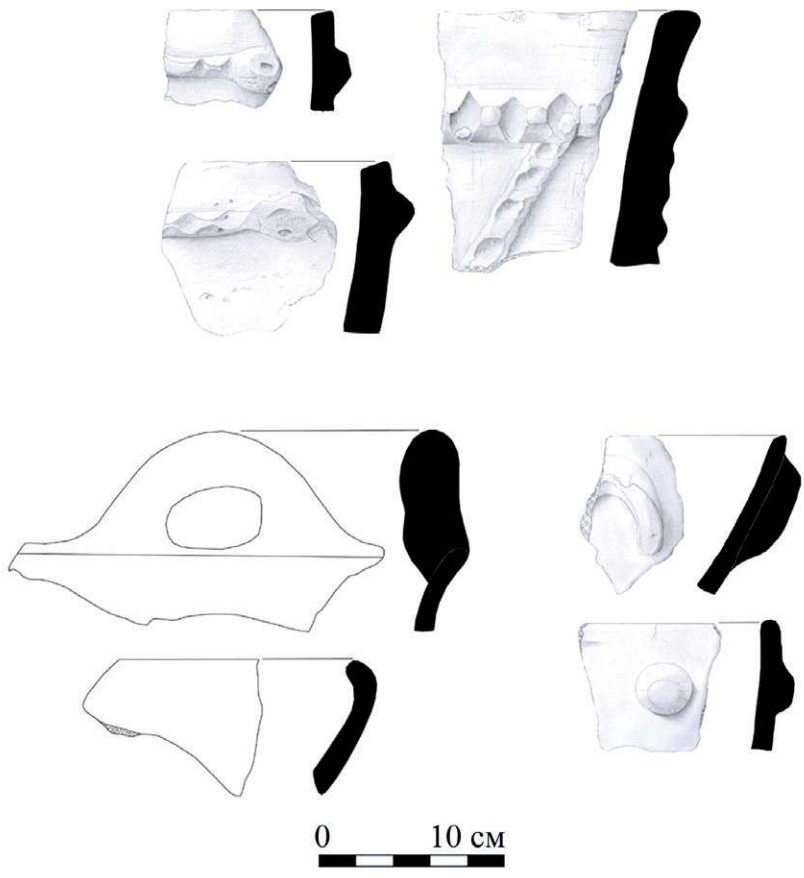
---

[1] Изследването на археозоологичните материали е направено от гл. ас. д-р Н. Карастоянова, НПМ – БАН.

[2] Обработката на керамиката и рисунките са дело на М. Томанова (РИМ – Велико Търново), за което авторите ѝ изказват своята благодарност.

Интерпретацията на обект 4/6 е сложна. Този факт се поражда от състоянието на регистрираните структури. Една от възможностите е да става дума за разнесена пещ. Остеологичните материали свидетелстват за разнообразен животински материал, горял при температура над 400° С. Среща се и част от кремирана човешка кост. Тези факти, както и топографията на обекта, могат да бъдат приети като свидетелство за наличието на обезличена могила от КЖЕ. Не може да се изключи и култов характер. Възможно е при проучване на терена в южна посока да бъдат установени по-добре запазени следи от структури. Вероятно изследваните структури са разнесени при обособяването на акациевата горичка.

В близост до обект се намира многослойният обект 0700179, в който са установени материали от КЖЕ, но без сигурни структури (Рабовянов и др. 2020, 1242 – 1246). Може да се предположи, че има връзка помежду им.

Обр. 3. Керамика от обекта (рис. М. Томанова)

Fig. 3. Pottery from the site (drawings M. Tomanova)

Литература

Василева 2008: Д. Василева. Два монохромни съда от могилите при Симеоновград. – В: В. Николов, Г. Нехризов, Ю. Цветкова (ред.). Спасителни археологически разкопки по трасето на железопътната линия Пловдив – Свиленград през 2005 г. Велико Търново, 2008, 191 – 196.

Ханджийска 2007: В. Ханджийска. Традиции и тенденции в производството на керамика на ръка в днешна Югоизточна България. Автореферат на дисертация за присъждане на образователна и научна степен „доктор". София, 2007.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF LATE IRON AGE STRUCTURES NEAR POLSKI SENOVETS VILLAGE, POLSKI TRAMBESH MUNICIPALITY, VELIKO TARNOVO DISTRICT

Kalin Chakarov, Anton Atanasov

Summary

The site with Late Iron Age structures is situated at the northwestern limits of the land of the village of Polski Senovets (fig. 1). It comprises a small concentration of flat stones and large pieces of burnt clay plasters, with an abundant amount of hand-made and wheel thrown pottery, a few animal and a single human bones, as well as several small finds – a dog tooth amulet, a trilobate bronze arrowhead, a ceramic spindle-whorl, an iron plate of unknown function, and a small hand-made ceramic cup. The interpretation of the site is uncertain – an oven, a ritual structure or a flattened burial mound (?). The site dates from the 4th – 3rd c. BC.

Kalin Chakarov, Regional Museum of History – Veliko Tarnovo, 6 Nikola Pikolo Str., 5000 Veliko Tarnovo, kalinsbicke@abv.bg
Anton Atanasov, anton_atanasov@gbg.bg

№ 43. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА I ХИЛ. ПР. ХР. ПРИ С. ЛОЗЕН, ОБЩ. СТРАЖИЦА, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Живко Узунов

Обектът се намира на 1,6 км северно от с. Лозен, в м. Новия мост. Разположен е на лек склон с наклон от 2 до 5 градуса, спускащ се в югозападна посока към ниска тераса на р. Баниски Лом (обр. 1). В този участък коритото на реката е коригирано и канализирано през 60-те години на XX в., като теренът е претърпял частични промени. На около 200 м източно се разполага праисторическа селищна могила от халколита. В землището на с. Лозен са регистрирани и още няколко обекта от различни епохи (Чохаджиев и др. 2005, 51 – 52). Съвременното ползване на терена е за засяване със зърнени култури, като почвата е плодородна и с много висок земеделски потенциал.

Обектът е регистриран от екип с ръководител К. Чукалев през 2012 г. при осъществяване на спасителното теренно издирване на археологически обекти по трасето на газопровод „Южен поток". При документирането му датировката е отнесена към късната желязна епоха, както и към Второто българско царство. Според информация на авторите от повърхността са преброени общо 149 керамични фрагмента, от които три диагностични, както и 31 къса отухлена глина и няколко кремъчни отломъка (Чукалев и др. 2013, 596). Не са регистрирани следи от разрушени структури по повърхността. Общата площ, върху която се откриват фрагментите от теренните издирвания, е около 18 дка. Границите на сервитута на газопровода по проекта са от км 210+060 до км 210+200. Площта, попадаща в границите на сервитута, е 4,8 дка, като съответно тази определена за предварително проучване е 10 % от цялата – 480 м^2. В периода 26.04 – 25.05.2020 г. са направени 46 сондажа с размери 5 × 2 м, ориентирани на късите си страни по трасето на газопровода (обр. 2). Дълбочината е различна и варира от 0,70 м до около 1,40 м от повърхността.

При първоначалния оглед, направен след пристигане на обекта, се установи, че теренът се обработва за селскостопански нужди и е засят с пшеница. При направените наблюдения по повърхността на цялата му площ не се установиха следи от каменни разсипи. Много спорадично се откриваха късове отухлена глина със следи от плет – от стенна мазилка, по всяка вероятност принадлежала на постройки, както и само няколко почти обезличени фрагменти от керамични съдове, изработени на ръка и грънчарско колело, част от които принадлежат към групата на монохромната керамика със сив цвят от втората половина на I хил. пр. Хр.

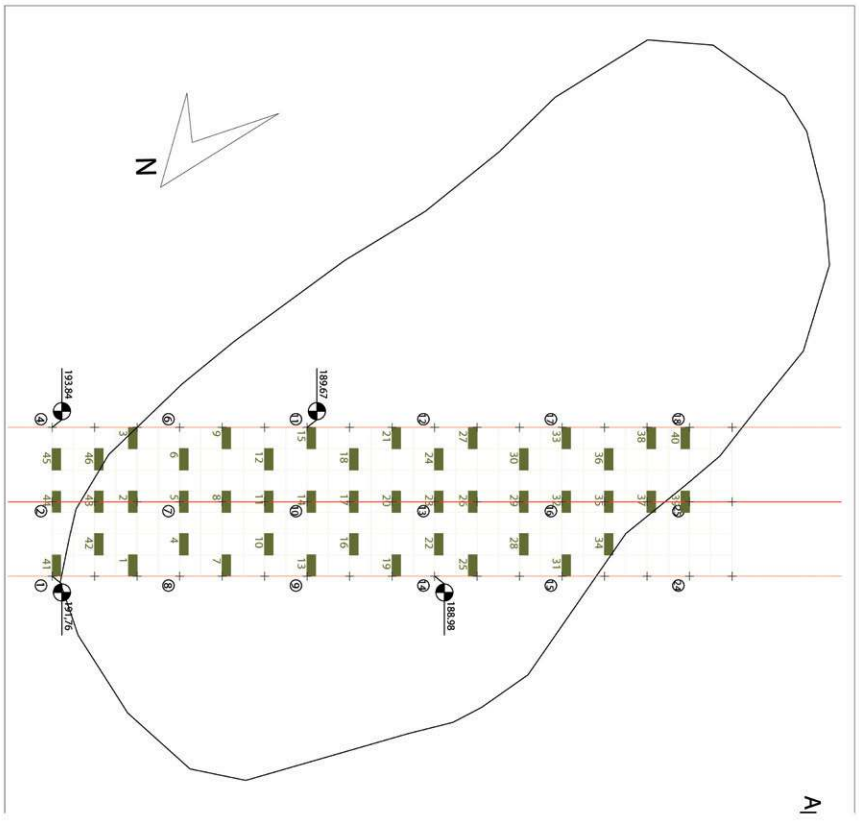
Обр. 1. Въздушна снимка на обект 62/5016 с разположените сондажи по трасето на газопровода (снимка Александър Чохаджиев)

Fig. 1. Aerial photograph of Site 62/5016 with the trenches on the route of the gas pipeline (photo by Alexander Chohadzhiev)

В резултат от направените сондажи на цялата площ на обекта не се регистрира наличието на запазен пласт от втората половина на I хил. пр. Хр., както и от Второто българско царство, с каквито материали от повърхността е датиран обектът при регистрацията му по време на теренните издирвания през 2012 г. Никакви запазени структури, части от тях или вкопавания, характерни за голяма част от обектите от този период, не се откриха.

Стратиграфските наблюдения, направени на проучените сондажи, показват, че тези площи периодично са заливани от вода, стичаща се от близкото възвишение – Чиплак Баир. Непосредствено до обозначеното за проуч-

ване място преминава ерозионен канал, който се е образувал от водосборните води на възвишението. Периодичните поройни дъждове пренасят седимент от високите части към сервитута, определен за разкопаване. Стратиграфски това се наблюдава чрез наличието на глинест пласт, разположен след орницата, образувал се там именно от водния транспорт и пороите във времето. Заедно със седимента се пренасят и археологически материали от склоновете на възвишението, където е съществувало селище от втората половина на I хил. пр. Хр., Късната античност и Средновековието. Това е и реалното място на обекта, откъдето произтичат откритите материали при теренните издирвания от 2012 г. Загладените повърхности на керамичните фрагменти и късовете отухлена глина са свидетелство за техния преотложен характер.

Обр. 2. План с направените сондажи на обект 62/5016

Fig. 2. Plan with the trenches of Site 62/5016

Местонахождението на материалите във високите части, намиращи се под възвишението, кореспондира с информацията от един местен краевед – Симеон Даскалов. В своята книга „Най-старата история на с. Лозен" той пише, че в местността, разположена непосредствено под Чиплак Баир, се намирало селище. Според автора от това място като случайни находки произхождат монети на император Константин Велики (Даскалов 2009, 6). При направен оглед на това място се установи наличие на структури от втората половина на I хил. пр. Хр. По повърхността се откриха няколко характерни фрагмента от устия и дъговидни дръжки на леканета, както и паници с врязана украса от една линия по устийния ръб. По-късни материали от Късната античност и Средновековието също се откриват в близост.

Върху определената площ за проучване в сервитута на трасето на газопровода единствените следи от човешка дейност са регистрирани в един от сондажите. Те принадлежат на разрушена структура от края на XIX и първата половина на XX в. На това място, според сведения на местни жители, са съществували единични постройки, които са обслужвали земеделските дейности на населението на с. Лозен. Разрушени са в средата на XX в. при масовата колективизация.

В част от сондажите са открити преотложени материали от селището, намиращо се на близкото възвишение. Това са само няколко фрагмента от съдове, принадлежащи към групата на монохромната керамика, изработена на бързо грънчарско колело и със сив цвят на повърхността, характерна за втората половина на I хил. пр. Хр. Фрагментите принадлежат на съдове, изработени от добре пречистена глина с много малко на брой примеси. Ломът в голяма част от случаите е едноделен. От формите, изработени на бързо грънчарско колело, е открит един фрагмент от паница с полусферичен профил от групата на монохромната керамика. Открити бяха и няколко фрагмента от съдове, изработени на ръка. Всичките са от групата на хранилищните съдове. Те са изработени от груба, недобре пречистена глина, с примеси от дребни и не толкова дребни камъчета.

В резултат от направените сондажи в определената площ за проучване не се регистрира наличието на запазен пласт от втората половина на I хил. пр. Хр. Липсват структури или части от тях, както и вкопавания. Наличието на малкото археологически материали се обяснява с пренасянето им при поройни дъждове от близкото възвишение, отстоящо на около 200 м, където се разполага селище от няколко периода, включително КЖЕ.

Литература

Даскалов 2009: С. Даскалов. Най-старата история на село Лозен. Варна, 2016.

Чохаджиев и др. 2005: С. Чохаджиев, А. Чохаджиев, П. Лещаков. Теренни археологически издирвания в басейна на р. Янтра. – Археологически открития и разкопки през 2004 г. София, 2005, 51 – 52.

Чукалев и др. 2013: К. Чукалев, Ж. Узунов, Д. Рабовянов, Н. Русев, Д. Чернаков, Т. Тодоров. Издирвания на археологически обекти по трасето на газопровод „Южен поток", Сектор 5. – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 594 – 597.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A SITE FROM THE SECOND HALF OF THE 1ST MILL. BC NEAR THE VILLAGE OF LOZEN, STRAZHITSA MUNICIPALITY

Zhivko Uzunov

Summary

The rescue archaeological excavations were situated on the route of the future gas pipeline modernization and expansion of the existing gas transmission system with investor Bulgartransgaz. The investigation was preliminary, aiming to verify the presence of an archaeological site. Forty-six trial trenches were excavated (figs. 1, 2).

During field survey in 2012, the existence of a settlement from the second half of the 1st mill. BC was suggested on that place. The preliminary excavations revealed only scattered artefacts, without any structures from that period.

The remains from a structure from 19th c. were documented in the eastern part of the excavated area. Fragments of wall plaster were found, indicating that the dwelling had wattle-and-daub walls and roof covered with ceramic tiles.

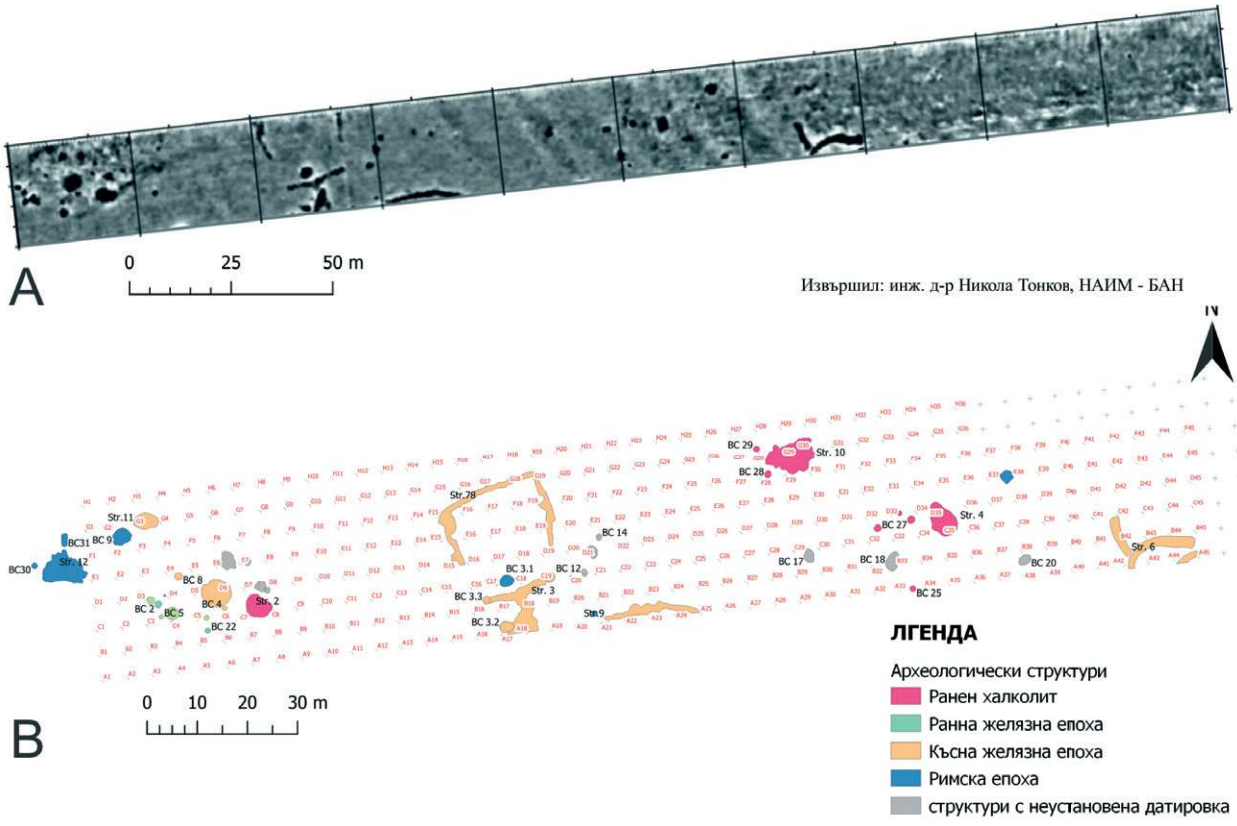
The archaeological finds date from the second half of the 1st mill. BC. These are pottery fragments with very low concentration. They belong to wheel thrown and hand-made vases. Fragments from one wheel thrown bowl were found. The hand-made pottery is attested with three fragments of storage vases. The observations during the preliminary excavations indicate that the actual site is situated to the east of the excavated area.

Zhivko Uzunov, New Bulgarian University, 21 Montevideo Str., 1618 Sofia, zhuzunov@nbu.bg

№ 44. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩНИ СТРУКТУРИ ОТ РАННИЯ ХАЛКОЛИТ, ЖЕЛЯЗНАТА И РИМСКАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ВОДИЦА, ОБЩ. ПОПОВО, ОБЛ. ТЪРГОВИЩЕ

Пламен Георгиев, Петър Минков

Археологическите разкопки са част от спасителните проучвания по трасето на „Разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз" ЕАД паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница" и се извършиха в периода юни – август 2020 г. Обектът е регистриран при теренни издирвания в района от екип на НАИМ – БАН с ръководител Кр. Чукалев (Чукалев и др. 2013, 594) през 2012 г. Намира се в м. Попастник, на 2,5 км северно от центъра на с. Водица, общ. Попово. Разположен е върху средната и ниска част на един от хълмовете от Поповските височини. От север, запад и юг граничи с дерета на малката рекичка Каяджик. Теренът е с полегат до стръмен наклон със западна експозиция. Теренната работа започна след отстраняване на най-горния хумусен пласт, отлагане на план-квадратна мрежа и геофизично проучване в границите на източното удължение на обекта. Геомагнитното картиране бе извършено от инж. д-р Н. Тонков. Резултатите от него показаха, че археологическите структури заемат западната част на предвидената за пълно проучване площ. Тяхната гъстота е различна, като оформят три гнездови концентрации (обр. 1). След отнемането на най-горния пласт орница на дълбочина до 0,30 м от повърхността е установено, че в

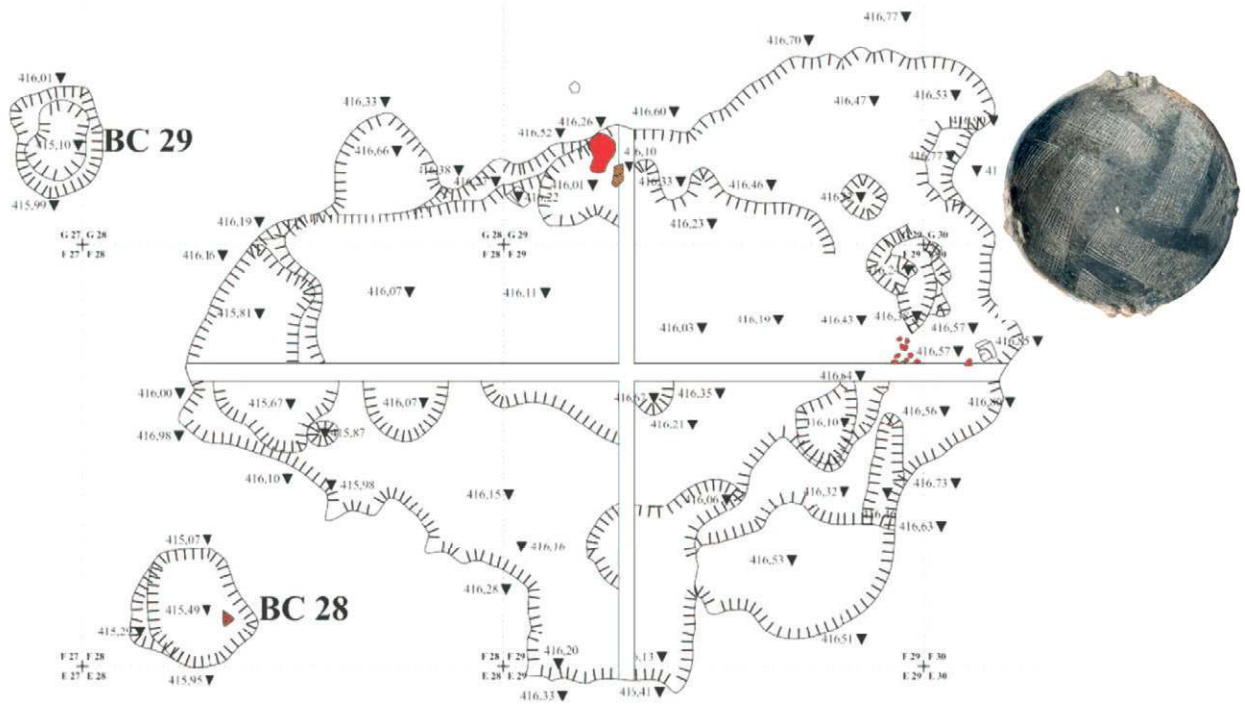

Обр. 1. А – Геомагнитно картиране (Н. Тонков – НАИМ – БАН). В – общ план на проучените археологически структури в източното удължение на обект 63/5012

Fig. 1. A – Geomagnetic mapping (N. Tonkov – NAIM-BAS). B – General plan of the excavated archaeological structures at the east extension of site 63/5012

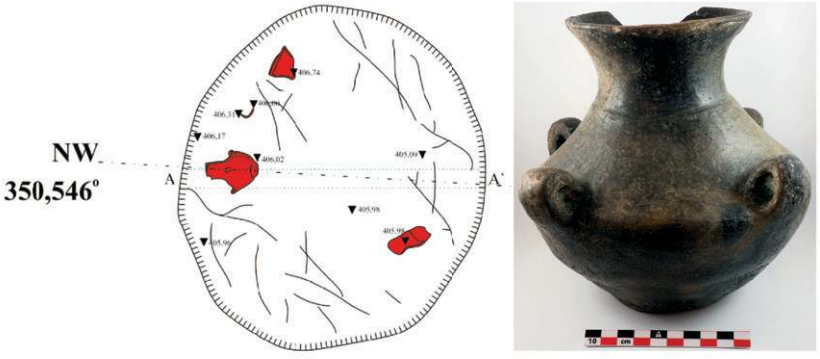
западната ниска част на обекта непосредствено под него се разполага стерилен пласт, съставен предимно от меки мергелови скали и конгломерати със светлосив до сиво-жълт цвят. В източната висока част под орницата с дебелина 0,30 – 0,40 м следва глинест кафяв седимент. От направените контролни сондажи в тази част на обекта бе установено, че неговата дебелина надхвърля 1,00 – 1,50 м. Трябва да се отбележи, че в него наличието на археологически останки е спорадично или напълно отсъства. Следите от човешко присъствие са регистрирани като петна от по-тъмна пръст на фона на светлия стерилен пласт. Проучените структури са регистрирани на дълбочина между 0,25 – 0,40 м от повърхността на съвременния терен. Те, както и единични археологически материали заемат един културен пласт.

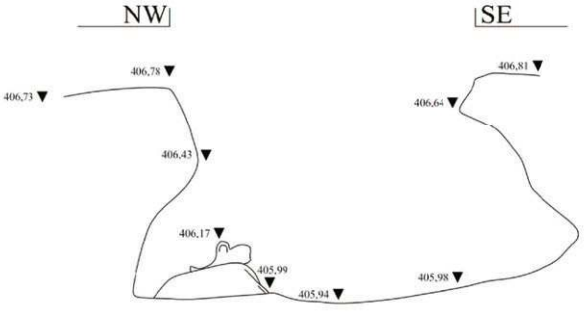
При проучванията са разкрити 47 археологически структури с различни функционални характеристики. Те са леко или изцяло вкопани в стерилния пласт на терена. Разкритите артефакти ги отнасят към четири хронологически периода – ранен халколит, първа фаза на ранната желязна епоха, късна желязна епоха и римски период. Към ранния халколит принадлежат девет археологически структури. Само една от тях се намира в западната част на обекта. Тя е с неправилна овална форма и диаметър 5,30 м по оста И – З. Вкопана е в стерилния терен на дълбочина до 0,60 м. В придънната част на запълнителя са разкрити керамични фрагменти от няколко съдове-хранилища с дебели и средно дебели стени, прешлен за вретено, костено шило и кремъчни пластини. Останалите осем заемат източната част на проучваната площ. Шест от тях представляват плитки вкопания с кръгъл план с диаметър до 1,00 м, достигащи в дълбочина до 0,60 – 0,70 м. Археологическите материали в запълнителя са в ниска концентрация – предимно керамични фрагменти от съдове-хранилища с дебели и средно дебели стени от периода на ранния халколит. Като изключение може да се посочат два почти цели профила от тънкостенни малки панички с врязана украса. В една от ямите, малко под нивото на регистрация, е разкрит цял съд – дълбока купа с украса от хоризонтален ред ямички, разположени под устието на съда. Структура 10 е регистрирана на нивото на светлия стерилен терен като петно от по-тъмна сбита глинеста пръст и керамични фрагменти от съдове, правени

Обр. 2. Структура № 10. Поредица от взаимно пресичащи се плитки вкопавания от периода на ранния халколит.

Fig. 2. Structure No. 10. A series of intersecting shallow pits from the Early Chalcolithic Period

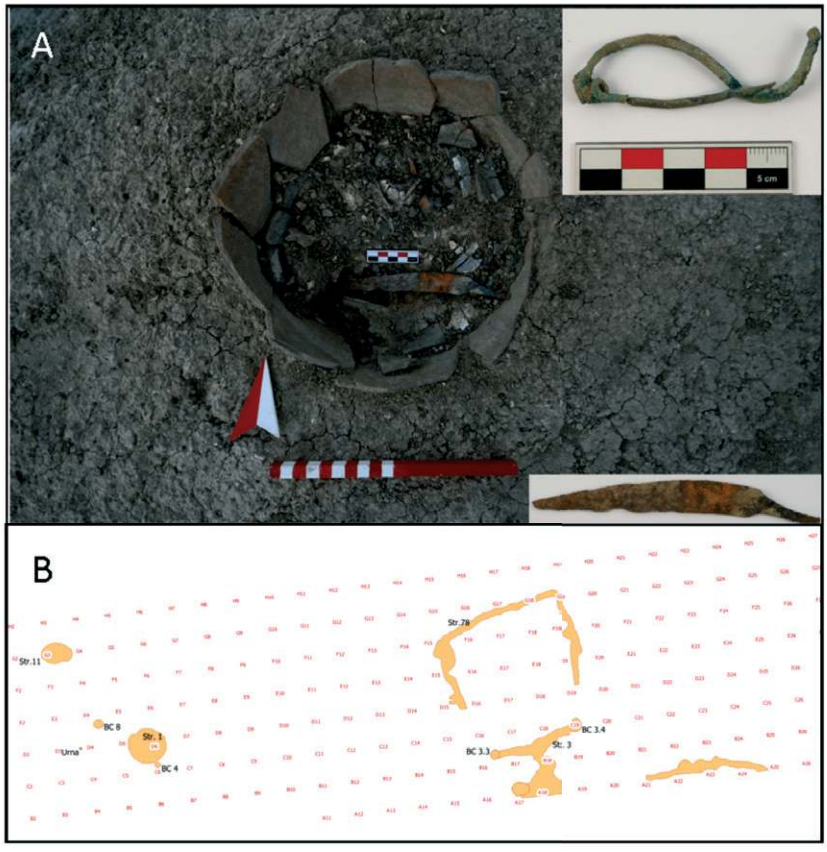
Обр. 3. Яма № 2 – ранна желязна епоха. Амфората с четири вертикални дръжки е поставена на дъното на съоръжението

Fig. 3. Pit No. 2 – Early Iron Age. The amphora with four vertical handles is placed at the bottom of the pit

на ръка, с ниска до средна концентрация. Размерите на структурата са: И – З – 9,80 м и С – Ю – 6,20 м. (обр. 2) При проучването ѝ бе установено, че представлява множество плитки вкопавания, които се застъпват и нарушават едно друго. В централната част на структурата бе разкрита малка кръгла яма с диаметър 0,30 м, вкопана в материковата скала. Теренната ситуация позволява да се предположи, че представлява дупка от дървен стълб, които е бил част от носещата конструкция на покрив от нетрайни растителни материали. В източната ѝ периферия е разкрита цяла паничка, чиято вътрешна и външна повърхност е изцяло покрита от врязана украса, образуваща меандровидни мотиви. Част от декоративната схема са четири симетрични пластични израстъка, разположени по ръба на устието. Разкритите керамични материали от раннохалколитните структури намират пара-

лели в керамичните комплекси от обектите при Копривец и Борово – Магарицата (Попов 1996).

От РЖЕ са проучени шест ями. На ниво регистрация имат кръгъл план с диаметър 1,00 м. В дълбочина се разширяват, като достигат до 1,00 – 1,20 м от повърхността. Археологическите материали в запълнителя на ямите са в ниска концентрация. Състоят се от фрагменти от съдове със средно дебели стени, правени на ръка, с тъмно сиво-кафява до черна огладена повърхност. В придънната част на една от ямите е разкрита цяла кана с четири симетрично разположени вертикални дръжки в най-широката част на съда, както и почти цял профил от чашка, които дават датировката на структурата (обр. 3). Хронологията на останалите съоръжения се основава най-вече на технологичните белези на нехарактерни фрагменти от керамични съдове, правени на ръка. Яма 22 се откроява с характера на запълнителя. На ниво регистрация структурата се отличава с повишена концентрация на горели глинени стенни обмазки. В дълбочина до 0,50 м естеството на запълнителя се запазва. Следва запечатка от пласт с дебелина около 5 – 7 см от разпрашен мергел, пепел и въгленчета. Няколко фрагмента от керамични съдове, правени на ръка, са разкрити близо до дъното. Сред горелите обмазки се отличават късове с оформени лицеви повърхности, без следи от пръчки. Те могат да бъдат определени като фрагменти от огнища или други термични съоръжения.

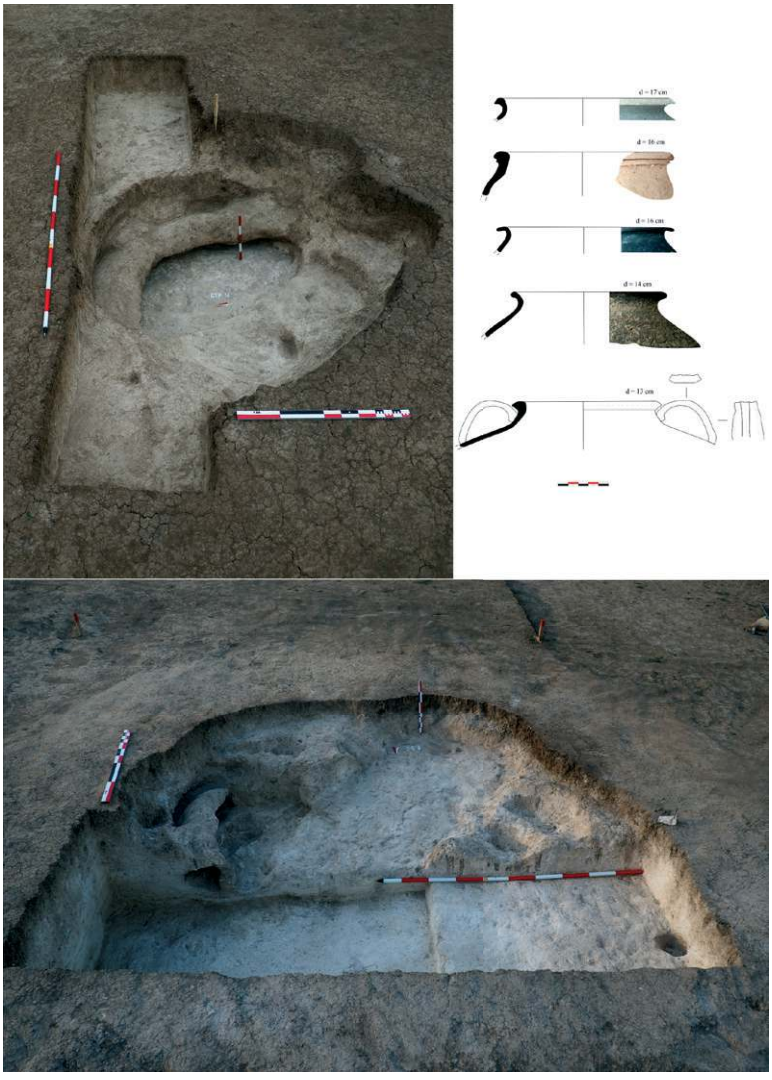

Обр. 4. А – кв. Е3, гроб с кремация – първа половина на IV в. пр. Хр. В – пространствено разпределение на проучените структури от КЖЕ

Fig. 4. A – Sq. E3, cremation grave – first half of the 4th c. BC. B – Spatial distribution of the excavated structures from the LIA

От първата половина на IV в. пр. Хр. са проучени 11 археологически структури: пет ями, две следи от леки полувкопани съоръжения, три линейни вкопавания и една урна с кремирани човешки останки. На ниво регистрация ямите имат овална и кръгла форма с диаметър от 1,20 м до 2,00 м. Те са вкопани в стерилния терен с максимална дълбочина до 1,00 – 1,10 м, като надолу леко се разширяват. В запълнителите им са разкрити керамични фрагменти в ниска концентрация. Преобладаващо те принадлежат на съдове с дебели и средно дебели стени, правени на ръка – гърнета и съдове-хранилища. По-редки са фрагментите от сиви монохромни съдове на колело, характерни за епохата – купи, паници, леканета. Структура 1 има овален план с максимален диаметър 6,00 м. Тя е вкопана до 0,50 м в стерилния терен. Разкритите керамични фрагменти са в ниска до средна концентрация. Също така са открити две бронзови фибули „тракийски тип“, които се датират от последната четвърт на V в. пр. Хр. до втората четвърт на IV в. пр. Хр. Същият тип фибула и желязно ножче са разкрити в гроб с кремация, който отстои на 7,00 м западно от Структура 1 (обр. 4). За урна е послужила долната част от съд, правен на колело, счупен още в древността, а за капак е използвана паничка, правена на ръка. Структура 11 отстои на 15 м северозападно от Структура 1. Има овален план с максимален диаметър 4,80 м по оста И – З. Тя също е вкопана до 0,50 – 0,60 м в стерилния пласт. Разкритите археологически материали предполагат синхронното съществуване на двете структури.

Две от линейни вкопавания са разположени в средната част на проучената площ. Структура 78 има П-образна форма, като отворената ѝ част е на ЮИ. Размерите са 20 × 15 м. Тя е вкопана до 0,30 м

Обр. 5. Вкопавания с оформени ниши в стените на съоръженията от римската епоха

Fig. 5. Sunken structures with niches in the walls of the structures from the Roman period

в мергеловата скала. При проучването ѝ са разкрити няколко фрагмента от сиви монохромни съдове на колело и два едри къса шлака. Другата линейна структура е с Т-образна форма и отстои на 7 м фронтално на ЮИ от Структура 78, като има същата ориентация. Би могло да се предположи, че са синхронни и принадлежат на едно съоръжение, чиято функция за момента остава неясна. Конфигурацията и формата на траншеите донякъде дават основание да се предполага, че представляват следи от ограждане на пространство със стопанско предназначение.

От римската античност са проучени пет археологически структури. Две от тях представляват поредица от вкопавания и оформяне на хоризонтални ниши в стените на съоръженията (обр. 5). Само в запълнителя на яма 3.1 са разкрити характерни фрагменти от керамични съдове, правени на колело, които задават хронологическата рамка и културната характеристика на структурите. Съобразно теренната ситуация, може да се изкаже предположението, че представляват подземни части на складови пространства за съхранение.

Спасителното проучване на източното удължение на археологическия обект при с. Водица дава възможност се направят някои изводи за човешкото присъствие в миналото на това място. Проучените структури са свързани със селищно обитаване на микрорайона през различните археологически периоди. Аргумент в полза на селищния характер на обекта е неговата топография. Отсъствието на термични съоръжения и запазени подови нива, незначителното количество археологически материали и находки са в подкрепа на тезата, че обитаването е сравнително краткотрайно през всички регистрирани археологически периоди, а напускането на мястото е осъзнат и контролиран акт.

Литература

Попов 1996: В. Попов. Периодизация и хронология на неолитните и халколитните култури от поречието на р. Русенски Лом. Русе, 1996.

Чукалев и др. 2013: Кр. Чукалев, Ж. Узунов, Н. Русев, Д. Рабовянов, Д. Чернаков, Т. Тодоров. Издирвания на археологически обекти по трасето на газопровод „Южен поток“, Сектор 5 – В: Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 594 – 596.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF SETTLEMENT REMAINS FROM THE EARLY CHALCOLITHIC, THE IRON AGE AND THE ROMAN PERIOD NEAR THE VILLAGE OF VODITSA, POPOVO MUNICIPALITY, TARGOVISHTE DISTRICT

Plamen Georgiev, Petar Minkov

Summary

The archaeological excavations are part of the investigation along "The extension of the gas transmission infrastructure of 'Bulgartransgas' EAD parallel to the north (highway) gas pipeline near the Bulgarian – Serbian border" and were carried out in June – August, 2020. The site was registered during field survey in the area in 2012. In 2020, preliminary investigations were carried out and revealed structures from the Early Iron Age. This fact required complete investigations of the site in Popastnik locality, 2.5 km north of the village of Voditsa, Popovo municipality.

During the fieldwork, 47 archaeological structures were discovered sunken in the ancient terrain. They belong to four periods – Early Chalcolithic, first stage of the EIA, LIA and Roman period.

Nine sunken features could be dated to the Early Chalcolithic. To the EIA belongs six pits. At the level of registration, they have a round plan with a diameter of 1.00 m, reaching 1.00 – 1.20 m from surface. Eleven archaeological structures date from the first half of the 4th c. BC: pits, semi-dugout features, linear sunken structures and an urn with cremated human bones. Five structures belong to the Roman period. They probably functioned as sunken parts of storage facilities.

The structures could be interpreted as remains, related to a settlement in the micro-region during the various archaeological periods. An argument in favor of the settlement character of the site is its topographical position. The absence of heating installations and floor levels, the small amount of archaeological materials and finds support the hypothesis that during the registered periods the occupation of the settlements was short-lived.

Plamen Georgiev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, plamen_georgiev@naim.bg
Petar Minkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, petraki_orlovski@abv.bg

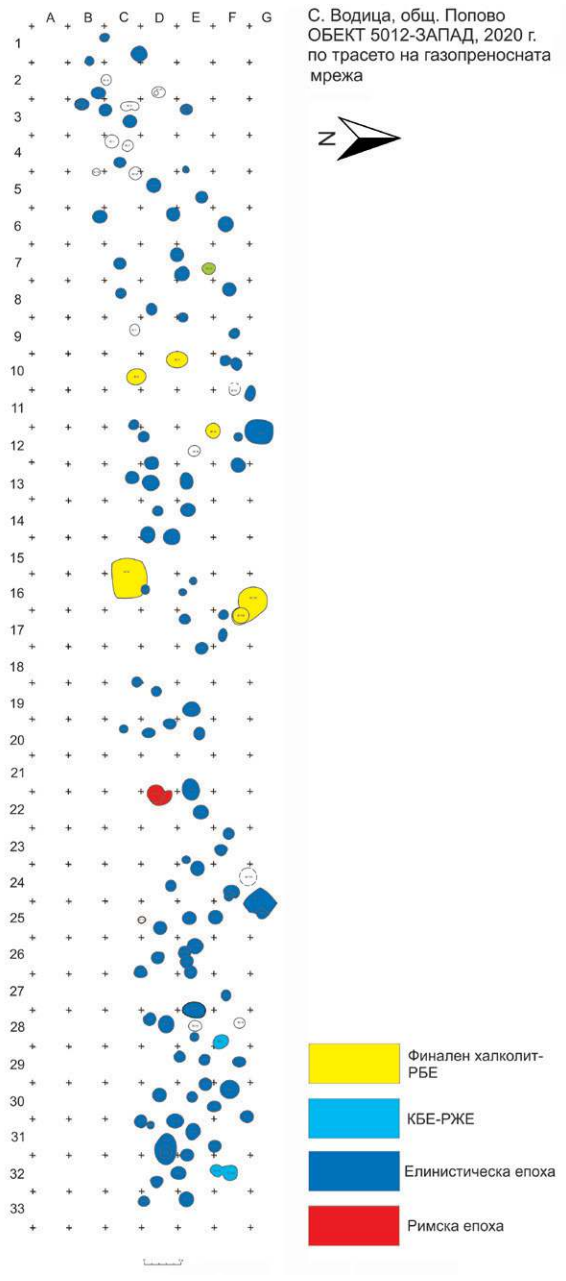
№ 45. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ КЪСНАТА ПРАИСТОРИЯ, БРОНЗОВАТА, ЖЕЛЯЗНАТА И РИМСКАТА ЕПОХИ ПРИ С. ВОДИЦА, ОБЛ. ТЪРГОВИЩЕ

Калина Петкова, Катя Трендафилова

Обект 5012-Запад е разположен на западния склон на полегат рид в м. Попастник в землището на с. Водица, общ. Попово, обл. Търговище[1]. От север и запад ридът е ограден от р. Каяджик, десен приток на Бански Лом, а от юг – от дълбоко дере. Проведените спасителни археологически разкопки са свързани с проект за разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз" ЕАД, съгласно договор между „Булгартрансгаз" ЕАД и НАИМ – БАН.

Определеното за проучване трасе е с дължина 165 м в посока И – З и 30 м в посока С – Ю или с площ от близо 5800 м^2. Денивелацията на терена от изток на запад е 26 м. Преди началото на археологическото проучване е извършено механизирано отнемане на хумусния и почвения пласт, като почти по цялата площ на трасето на газопровода е достигнато нивото на материковия терен. Пласт от почва с тъмнокафяв цвят и глинеста структура е запазен само в северната част на сервитута. Предварителното геофизично изследване показа висока концентрация на вкопани структури с различна форма и

[1] Данните от обект № 5012-Запад са въведени в АИС – АКБ с регистрационна карта № 10000979 (създадена на 04.03.2013 г. с автор Кръстю Чукалев; актуализирана на 02.03.2021 г. от Кръстю Чукалев) за обект 5012, разположен непосредствено на изток и проучван от гл. ас. д-р Стилиян Иванов и ас. Пламен Георгиев, НАИМ – БАН.

Обр. 1. Обект 5012-Запад. Общ план на проучената площ от обекта.

Fig. 1. Site 5012-West. General plan of the excavated area of the site

размери, развиващи се в посока ЮЗ – СИ[1]. Заложи се план-квадратна мрежа, за чието начало е използвана западната граница на проучвания участък. Квадратите са с размери 5 × 5 м. Номенклатурата им е от A до G от юг на север и от 1 – 36 от запад на изток.

В периода 05.07 – 18.08.2020 г.[2] са проучени и документирани 116 структури (обр. 1), които, на базата на керамичния материал и откритите находки, могат да бъдат отнесени към няколко различни хронологически периода.

Преход финален халколит – бронзова епоха. Сигурно разграничените и проучени структури от този период са три ями (№ 6, 9 и 30) с овална форма, вкопани в материковия терен в западната част на обекта. Запълнени са с пласт от тъмнокафява пръст, в който се откриват дребни късове отухлена глина, съответно със средна до висока концентрация, петна с въгленчета и пепел, животински кости и фрагментирани керамични съдове (обр. 2). Преобладава керамиката, свързана с приготвяне и консумация на храна и течности. Тестото на съдовете е грубо, с примеси от мидени черупки и пясък, формите са характерни за началото – първата четвърт на IV хил. пр. Хр. (Манзура 2001-2002, 468 – 469). Находките са представени от антропоморфен глинен идол, дръжка от аскос със зооморфна апликация, кремъчен връх за стрела, инструменти от кост.

Към същия период се отнасят и две жилища (структури № 20 и 70) с вкопана част, стесняваща се стъпаловидно в дълбочина (обр. 3). Имат правоъгълна форма и размери съответно 4,60 м (С – Ю) × 4,80 м (И – З) за № 20 и 4,50 м (И – З) × 3,80 м (С – Ю) за № 70. При № 20 са регистрирани дупки от колове и пристенни стълбове по периферията. В пласт с дебелина 0,30 м от тъмна пепелива пръст, наситена с въглени и замазки, се откриват керамични фрагменти и цели форми, счупени на място, камъни и кости. Доминират тънкостенните трапезни съдове. Костите принадлежат на домашни животни (говеда, свине) и носят следи от рязане и термична обработка. И в двете жилища са открити голямо количество обработени кремъци и суровина за производство на кремъчни инструменти.

Три ями с кръгла или овална форма на устията, вкопани в материка на дълбочина от 0,70 до 1,40 м, са от преходната фаза между къснобронзовата и ранножелязната епоха.

Пълнежът е от тъмнокафява глинеста пръст, примесена с дребни въглени и животински кости. В една от тях (№ 108) се разкриха керамичен кантаросовиден съд и дълбока чаша с висока дръжка. В яма № 25 се разкри скелет на куче, положено в северозападната периферия на вкопаването.

---

[1] Геомагнитното картиране е направено от инж. д-р Никола Тонков, НАИМ – БАН.

[2] В терената работа взеха участие доц. д-р Методи Даскалов (НАИМ – БАН), гл. ас. д-р Руслан Стойчев (ИИИзк), Елина Анастасова (ИИИзк), Крум Гугов, Виолета Караилиева, Ирена Герасимова (НГ), Лилия Даскалова, Михаела Михайлова. Интердисциплинарни изследвания: гл. ас. д-р Станимира Танева, НАИМ–БАН – кремъчни артефакти; гл. ас. д-р Надежда Карастоянова, НПМ – БАН – археозоология; Бориславa Гълъбова – антропологичен анализ; Ханна Христова, НАИМ – БАН – археоботаничен анализ, гл. ас. д-р Калин Маджаров, НАИМ – БАН – амфори и амфорни печати; д-р Върбин Върбанов, РИМ – Русе – нумизматичен материал. Керамичният материал е консултиран с доц. д-р Стефан Александров (НАИМ – БАН), доц. д-р Красимир Ников (НАИМ – БАН), гл. ас. д-р Веселка Кацарова (НАИМ – БАН), гл. ас. д-р Надежда Тодорова (СУ „Св. Климент Охридски“), Мартин Христов (НИМ).

Обр. 2. Обект 5012-Запад. Вкопана структура № 30. Финален халколит – начало на бронзовата епоха

Fig. 2. Site 5012-West. Feature 30. Final Chalcolithic Period – beginning of the Bronze Age

Обр. 3. Обект 5012-Запад. Вкопани структури № 20 и 70. Жилищни структури от къснобронзовата – ранножелязната епохи

Fig. 3. Site 5012-West. Sunken features 20 and 70. Dwellings, Late Bronze Age – Early Iron Age

Ямите от елинистическата епоха съставляват близо 90% от проучените структури. Те най-общо могат да бъдат отнесени към периода края на III – II в. пр. Хр. Формата на отворите им е кръгла или овална, дълбочината на вкопаване в материка варира от 1,00 до 1,80 м при ямите в западната част и от 0,40 до 1,90 м за тези на изток. В много случаи запълнителят не е еднороден – пластове от тъмна пръст, наситена с органика и археологически материали, се редуват с ивици стерилна пръст от стените на ямата. В три ями (№ 28, 36, 95) са документирани скелети на животни (куче, агне, две кучета) в анатомичен порядък. Особено интересни са ситуациите в ямите с човешки останки. В яма № 57 (обр. 4) се разкри скелет на жена *(adultus*). Тялото е положено по гръб с глава на запад и изпънати крайници. Две железни гривни над лактите, желязна фибула от дясната страна на черепа и накит от мъниста в областта на гърдите са част от инвентара. Северно от нея се разчисти скелет на дете (*infans I*) в хокер наляво, а в западната периферия на ямата – кости от заек. В яма № 64 също се проучи скелет на млада жена, чиито кости са в анатомичен порядък, но позата не предполага обичайно погребение.

В централната част на обекта се очертава групиране на ями от елинистическата епоха, които са вкопани по-дълбоко в материка (№ 10 – 13). Специално внимание заслужава яма № 11. В дълбочина стените ѝ са оформени стъпаловидно, а на дъното, на 3,20 м от нивото на регистрация, се разкри правоъгълно съоръжение със запазени по периферията му останки от дървена конструкция. Палеоботаничният анализ на проби, взети от вътрешността на съоръжението, показва наличие на пет вида зърнени култури (лимец, пшеница, просо, ечемик и овес), което допълнително подкрепя интерпретацията на ямата като зърнохранилище.

Обр. 4. Обект 5012-Запад. Вкопана структура № 57 с човешки и животински останки. Късна елинистическа епоха

Fig. 4. Site 5012-West. Sunken feature 57 with human and animal remains. Late Hellenistic period

Обр. 5. Обект 5012-Запад. Вкопана структура № 48. Римска епоха

Fig. 5. Site 5012-West. Sunken feature 48. Roman period

Прави впечатление, че в източната част на обекта концентрацията на ями от времето на Елинизма е по-висока и те са разположени по-близо една до друга. Отчита се и промяна в типа на депонираните съдове. Много често цели или счупени на място съдове се разкриват струпани по източната периферия на ямите. За разлика от западната част на обекта, където статистически преобладава керамиката, работена на ръка, тук по-често се откриват и трапезни съдове, изработени на грънчарско колело (кани, трапезни амфори и цедки). В керамичния репертоар присъстват и чаши от т. нар. дакийски тип, както и голямо количество малки съдчета. Откритите в ямите фрагменти от амфорна тара (в това число и фрагменти от дръжки с печати и стени с графити) се отнасят към продукцията на о. Родос от последната трета на III до средата на II в. пр. Хр.

Освен ямите, в елинистическата епоха се датират и две жилища (структури № 31 и 71), проучени в северната периферия на обекта. Регистрират се като овални петна с размери съответно 4,10 м × 3,40 м и 4,50 м × 4 м. Запълнителят им е от по-тъмна пръст, примесена с въглени и фрагменти глинени замазки. Вкопаната им част е плитка, стъпаловидно оформена в хомогенен, кафяв стерилен пласт. И при двете, под нивото на основното вкопаване, са проучени ями, разположени съответно в централната и в източната част. Археологическите материали са с ниска концентрация, доминира керамиката. Основните форми са трапезни съдове – фруктиери и купи. В инвентара и на двете жилища присъстват ножчета от желязо, а в № 31 се откри бронзова монета на Одесос с дата във II в. пр. Хр.

В източната част на обекта се проучи и една структура (№ 48) от римската епоха (обр. 5). Тя е с неправилна овална форма, съставена от две пресичащи се вкопавания с дълбочина до 0,60 м. В запълнителя на северното вкопаване се редуват пластове горяла пръст и пепел. В ЮЗ периферия на южното са документирани части от пирамидални тежести за стан. Керамичният материал от структурата – фрагменти от гърнета и червенолакова керамика (чашки и паници) я датира най-общо във II в. (Русев и др. 2015).

Проученият обект № 5012-Запад в землището на с. Водица е изключително интересен както с характера на археологическите структури, така и със своя широк хронологически диапазон. Представените резултати обогатяват съществуващата информация, пораждат нови въпроси и добавят данни за моделите на обитаване, за материалната култура на населението с неговите бит и обичаи през различни периоди от историята на района.

Литература

Русев и др. 2015: Н. Русев, Н. Русев, В. Върбанов. Керамичният комплекс от римския викус край с. Горско Абланово (2007 – 2008). – В: Поломието – находки, събития, личности, VII и VIII национални научни конференции. Велико Търново, 2015, 678 – 740.

Манзура 2001-2002: И. Манзура. Проблема формирования культур раннего бронзового века на Северо-восточных Балканах. – Stratum plus, 2, 2001-2002, 458 – 485.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT A SITE FROM THE LATER PREHISTORY, BRONZE, IRON AND ROMAN AGES AT VODITSA VILLAGE, TARGOVISHTE DISTRICT

Kalina Petkova, Katya Trendafilova

Summary

Site 5012-West is located on the western slope of a hill in Popastnik locality near the village of Voditsa, Targovishte district. In an area of 5800 m^2, 116 structures (fig. 1) from various chronological periods were excavated.

The transitional period between the Final Copper Age and the beginning of the Bronze Age is presented by three pits (Nos. 6, 9, 30) and two dwellings (Nos. 20, 70) dug into the sterile ground in the western part of the site (fig. 2). The pottery and finds date them to the beginning or the first quarter of 4th mill. BC.

Three of the investigated structures, located mainly in the central and eastern part of the site, belong to the transition period between the Late Bronze and the Early Iron Ages. In pit 25, a dog skeleton was discovered placed in the northwestern periphery.

The pits from the Hellenistic period (3rd – 2nd c. BC) are most numerous. In three of them (Nos. 28, 36, 95), skeletons of animals (dog, lamb, two dogs) are documented in anatomical order. Skeletons of two young women and a child were discovered in pits 57 (fig. 4) and 64.

In addition to the pits, two dwellings (Nos. 31 and 71) excavated in the northern periphery of the site date from the Hellenistic period. The sunken part is shallow, dug in steps in a homogeneous, brown sterile layer. In both dwellings, below the level of the main part, pits located in the central and eastern parts were studied. In the inventory of both structures, there are iron knives, and in No. 31 a bronze coin of *Odessos* from the 2nd c. BC was found.

In the eastern part of the site, structure 48 from the Roman period was also discovered (fig. 5). The ceramic material of the structure (cups and bowls) is dated to the 2nd c. AD.

Kalina Petkova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, kalina.petkova@gmail.com

Katya Trendafilova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, ktrendafilova@mail.bg

№ 46. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ С ВКОПАНИ СТРУКТУРИ ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЛОМЦИ, ОБЩ. ПОПОВО, ОБЛ. ТЪРГОВИЩЕ

Алексей Гоцев, Иван Иванов

При реализацията на проект „Разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз“ ЕАД, паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница“, етап „Линейна част“ – Подетап Б, участък А 3, от км 166+960 до км 166+860 бе локализиран и определен за спасителни археологически проучвания обект № 2 в землището на с. Ломци.

Археологическите разкопки се проведоха през м. юли – август 2020 г. в рамките на 22 работни дни, с екип от археолози-проучватели и стажанти[1].

[1] Б. Драганов, В. Милчева, Г. Джурковска, А. Таинова, В. Николов, Г. Чешмеджиев.

Обектът е разположен в равнинна местност с лек наклон на изток, на западния бряг на старото корито р. Малки Лом (обр. 1). Повърхностният слой от почвата с дебелина 0,40 – 0,50 м е премахнат при строителните работи в рамките на сервитута на газопровода. В централната част на обекта на повърхността личаха петна от глинени замазки с различна форма и размери, както и опалена „площадка“ с диаметър 0,50 м.

В източна и западна посока от тази структура бе разгърната мрежа от 17 сондажа с дължина 10 м и широчина 1 м, ориентирани перпендикулярно на трасето на газопровода (приблизително И – З, с отклонение от 30° на С). Целта на тези проучвания беше да се събере информация за границите на обекта и характера на културните напластявания.

Установи се, че в източната част няма следи от човешка дейност и проучванията бяха продължени в централната част на обекта, около петната от късове глинена замазка, където бе разгърната план-квадратна мрежа от 10 квадрата с размери 5 × 5 м. Целта бе да се проучат стратиграфски археологическите структури и да се определи тяхната функционална характеристика. Квадратите бяха номерирани с отстоянията от най-западната точка – репер 1 в източна посока, през 5 м., по оста на бъдещия газопровод. Допълнителна информация за местоположението на квадрата се определяше от позицията му спрямо главната ос – съответно С или Ю.

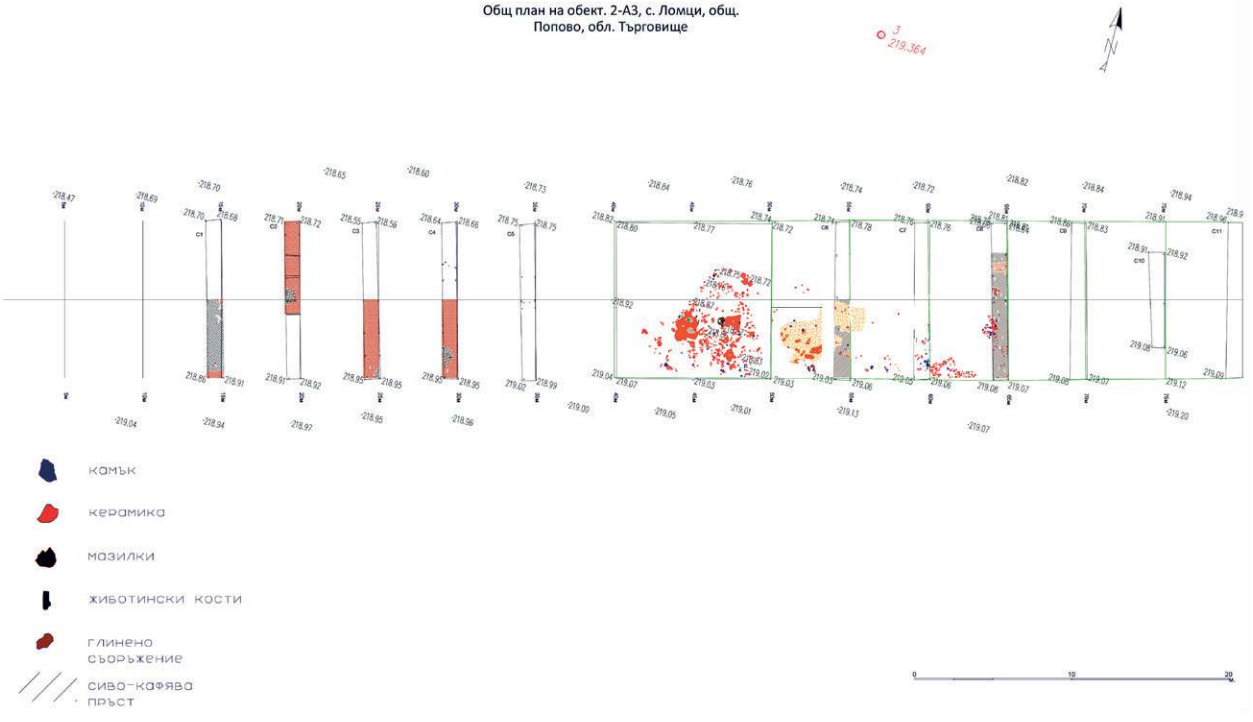

Обр. 1. Общ план на обекта при Ломци

Fig. 1. General plan of the site at Lomtsi

По време на проучванията бе установено, че в тази част на паметника може да се проследи вертикалната стратиграфия на археологическия обект. След вдигането на замазките, които личаха на повърхността и формираха петна от деструкции, в дълбочина бяха регистрирани нови археологически ситуации.

Разкрито бе второ глинено

Обр. 2. Общ план на проучените контексти

Fig. 2. General plan of the investigated contexts

съоръжение с равна горна част и наклон на И, което приличаше на подобно огнище, регистрирано в по-горен пласт.

След почистването на големите петна от деструкции, в дълбочина на около 0,30 – 0,40 м бяха регистрирани нови, помалки петна от глинени късове и ограничено количество битова керамика. При проучването на част от тези, които бяха непосредствено застрашени от строителните работи, се установи, че в дълбочина има негативни контексти, а деструкциите са свързани с финалния етап на тяхното функциониране.

В пласта под изолираните петна от глинени замазки, в дълбочина се локализират ями с овална форма. Дълбочината им варира – от плитки структури до ями с диаметър над 1 м и дълбочина до 1,20 м. Запълнени са с тъмна пръст, керамични фрагменти, късове глинена замазка, размити въгленчета, кости от животни[1]. Оформят се няколко типа от тези негативни контексти.

В западната част на обекта изцяло бе проучена яма със сложен профил – горната ѝ част е подобна на фуния, после се стеснява и в долната си част е разширена. Дъното е равно, стените не са опалвани. В близост до дъното се разкри струпване от кости на говедо, кон и куче. Над тях са депонирани и отделни кости от диво прасе и заек. В ямата имаше няколко керамични фрагмента (обр. 3).

Обр. 3. Проучване в сондаж 4, яма 1

Fig. 3. Pit 1 in Trench 4

Обр. 4. Проучвания в централния сектор на обекта

Fig. 4. Investigations in the central sector of the site

В централната и западната част на обекта бяха изцяло проучени повече от 20 ями, разположени в близост една до друга. Всички те бяха покрити с късове отухлена мазилка с различна форма и размери. В негативните контексти имаше керамика, животински кости или цели скелети, глинени замазки, следи от пепел и въглени. В пласта непосредствено над негативните структури почвата е с тъмносиво-кафяв цвят и се откриха фрагменти от глинени съдове, метални и глинени предмети, късове отухлена замазка, изолирани въглени.

В „запечатката“ на всички структури присъстват разнообразни опалени мазилки. Основно ямите са вкопани в тъмнокафяв глинест пласт. Имат сходен запълнител от сиво-кафява пръст, примесена с малки късове и разпрашени мазилки. В долната част на структурите се откриват въглени, а в някои от тях – пепеливи напластявания от горяла лека дървесина. Откриват се керамични фрагменти, малки и средни камъни и едри късове замазка (обр. 4).

В пространството около и върху негативните контексти, на нивото на тяхното засичане, се откриват железни ножчета и инструменти, прешлени за вретено и др. Някои от тези находки са в непосредствена близост една до друга – два железни и един костен нож. Единствената позитивна

[1] Анализът на костния материал е дело на доц. д-р Д. Костов от Тракийския университет в Стара Загора.

Обр. 5. Находки: 1 – желязно ножче; 2 – бронзова висулка; 3 – железен инструмент; 4 – бронзова стрела; 5 - железен инструмент; 6 – оръдие от кост; 7 – профил на съдче; 8 – глинен предмет; 9 – макара; 10 – прешлен за вретено

Fig. 5. Finds: 1 – iron knife; 2 – bronze pendant; 3 – iron tool; 4 – bronze arrowhead; 5 – iron tool; 6 – bone tool; 7 – profile of a vessel; 8 – clay object; 9 – spool; 10 – spindle whorl

структура е съд № 4 – струпване от дебелостенни фрагменти керамика, вероятно от един съд.

При проучванията на петна глинена замазка, обозначено като „структура 1“ в квадрати 40 – 45 и 45 – 50 N и S се разкри струпване от мазилки и керамика, в централната част на което е изградена кръгла опалена „площадка“ с диаметър 0,50 м. В периферията на тази структура на приблизително едно ниво се откриват находки – бронзови пластини, ножчета, прешлени, кремъчни остриета (обр. 5). След демонтирането на мазилките в южната част на структурата се очерта правоъгълно съоръжение от мазилки с ориентация С – Ю и общи размери 2,70 × 1,10 м. То „запечатва“ две ями, в които се откриват части от хромели, животински кости (включително от заек) и фрагменти керамика. Подобно съоръжение (структура 2) бе разкрито и на север – две ями с различни размери, запечатани със струпване от силно фрагментирани части от „площадки“. Формата на петното е издължена овална и е с ориентация И – З. Между двете ями е вкопана трета, с по-малки размери, в която се откриват едри мазилки, а на нивото на засичане е поставен профил от малко съдче. На нивото на засичане на яма 1 в кв. 45 – 50 N също е оформена „площадка“, наклонена на И при сляганeто на запълнителя, а в източната ѝ част са поставени фрагменти от съд на ръка и прешлен за вретено. Останалите ями в близост до структури 1 и 2 след засипването са маркирани с късове мазилка, неголеми варовикови камъни и фрагменти керамика на ръка (голямата част) и колело (амфори, леканета), често прешлени за вретено и части от животински челюсти със зъби. Запълнителят е идентичен за всички структури – тъмнокафяв, глинест, наситен с разпрашени мазилки и въглени. Най-голямата концентрация на материали се открива при „запечатването“ на ямите, а в дълбочина намалява. В някои от ямите на дъното се регистрира тънък пласт, наситен с въглени и пепел. Интересна е ситуацията при яма № 2 в кв. 40 – 45 S, при която над тънкия слой пепел и въглени са поставени хромел (в северната част) и скелет на заек (без черепа) в анатомичен порядък (в южната част).

По време на проучванията бяха открити различни късове мазилки и замазки – огнища, глинени площадки, подници[1]. Глинените замазки се откриват като изолирани късове в културния пласт и в ямите, също така като запечатващ пласт на негативните контексти и като големи петна, които покриват структури или са част от разрушени постройки. По време на проучването не бяха открити следи от колове и това би могло да обясни напластяванията.

Интерес представляват откритите кремъчни сечива, отломки и суровини[2]. Те бяха разкрити извън проучваните контексти от КЖЕ и не могат категорично да се свържат с тях. Тъй като на обекта не бяха регистрирани други следи от по-ранно обитаване, тяхното присъствие остава открит въпрос.

Разкритите археологически материали при проучване на паметника не дават възможност за прецизно датиране на откритите структури на този етап. Все пак е ясно, че обектът се отнася към КЖЕ, или по-точно времето след III в. пр. Хр. Стратиграфските наблюдения дават основания да се

[1] Анализът на този материал е извършен от З. Кръстева.
[2] Анализът на кремъчните сечива е извършено от Н. Захариев.

предположат фази в неговото функциониране, които на този етап от проучванията остават неясни и хронологически неопределени. По всяка вероятност времето на използване на разкритите структури не е много дълго. Повтаряемостта в характера на запълнителя и намереният инвентар водят до извода, че структурите имат идентична или сходна функция.

Предварителните проучвания на част от археологическия обект дават основания да се мисли, че това е пример за т. нар. ямни светилища, които се появяват и функционират в Древна Тракия през цялото I хил. пр. Хр., но стават особено популярни през втората му половина. Обектът продължава в южна посока, извън границите на застрашената от строителните дейности територия.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A SITE WITH NEGATIVE STRUCTURES FROM THE HELLENISTIC PERIOD NEAR THE VILLAGE OF LOMTSI, POPOVO MUNICIPALITY, TARGOVISHTE DISTRICT

Alexey Gotsev, Ivan Ivanov

Summary

The site is located in a flat area with a slight slope to the east on the west bank of the old bed of Malki Lom River (fig. 1). In the central part of the site, on the surface, there were spots of clay plasters of various shapes and sizes, as well as a burnt platform with a diameter of 0.50 m.

The purpose of the excavations was to locate the archaeological structures and situations and to determine their functional characteristics (fig. 2).

During the research it was found that the vertical stratigraphy of the archaeological site can be traced. New archaeological situations were registered under the layer of plasters. A large amount of archaeological material was discovered in the layer below them, largely without a clear context. In the deepest levels of the studied area, negative contexts of various dimensions were revealed, in most cases "sealed" at the top with fragments of clay plasters at the final stage of the use of the pits. In the negative contexts, many bones and skeletons of animals deposited in different ways, ceramic fragments, clay plasters, charcoal and ashes were found (fig. 3). In the central and western part of the site, more than 20 pits located close to each other were investigated (fig. 4).

Among the discovered archaeological materials there are spindle whorls, iron knives and tools, bone items, clay artefacts of unclear function, etc. Many flint tools were found – however, not in the negative contexts, but in the layers around and above them (fig. 5).

The archaeological materials do not allow for precise dating of the discovered structures at this stage. However, it is clear that the site dates back to the Late Iron Age, more precisely from the time after the 3rd c. BC.

Aleksey Gotsev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, alexaim@abv.bg
Ivan Ivanov, Historical Museum – Klisura, 20 April Sq., 4341 Klisura, ivanov.ric@gmail.com

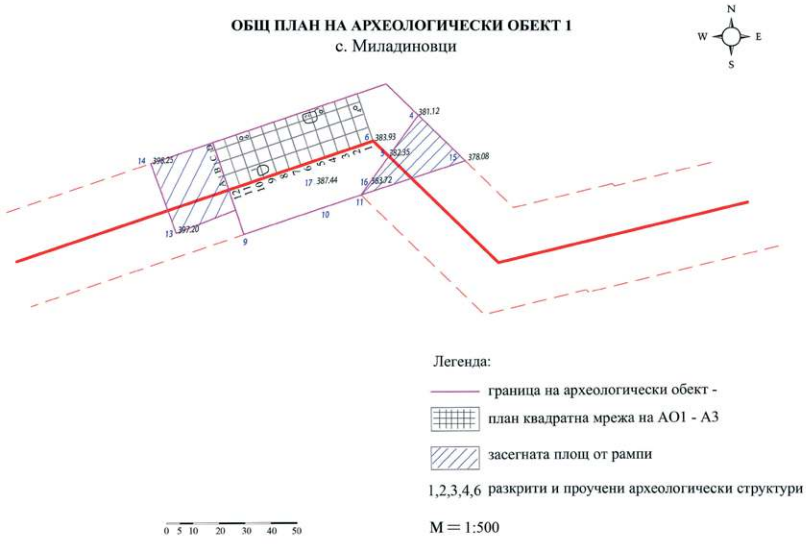

№ 47. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩЕ ОТ КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. МИЛАДИНОВЦИ, ОБЩ. ТЪРГОВИЩЕ

Веселин Хаджиангелов, Диана Стоянчова

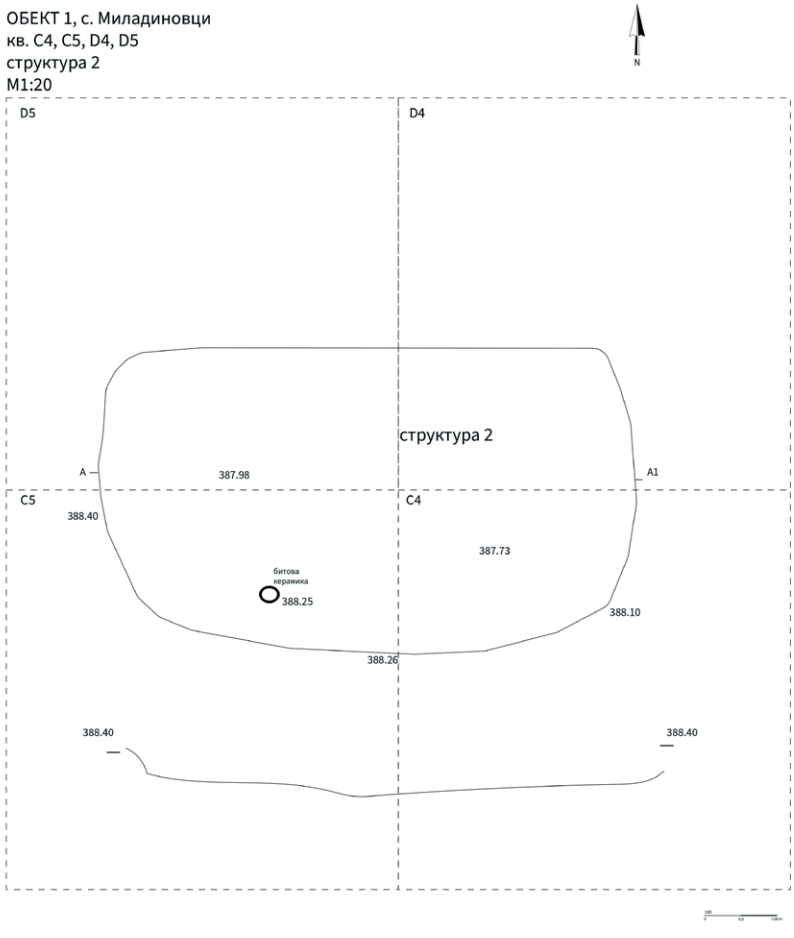
Спасителното археологическо проучване на Обект № 1, км 159+060 – 159+000 по трасето на участък А3 на северния (магистрален) газопровод в землището на с. Миладиновци, общ. Търговище, бе проведено в периода 09.07 – 07.08.2020 г.

Теренът на локализирания обект се намира на склон с източно изложение и денивелация. Трасето е с изкопан с техника повърхностен пласт, при който се забелязват петна с различен цвят от този на околния терен. Сиво-пепелявите петна са вследствие на антропогенни дейности. В тях са разкрити

Обр. 1. Общ план на обекта

Fig. 1. General plan of the site

Обр. 2. План и разрез на структура 2

Fig. 2. Plan and section of Structure 2

множество керамични фрагменти от разноформатни по вид съдове от КЖЕ. Археологическите структури са разкрити северно от оста на проектирания газопровод и там се разгърна план-квадратна мрежа с 35 квадрата с обща площ 875 м^2. Квадратите по линия D са непълни, излизат извън границата на сервитута (обр. 1).

Извършено бе отнемане на повърхностния пласт, заравняване и почистване, при което са локализирани археологически структури от КЖЕ. При проучването се изясни, че те представляват две вкопани в льоса жилища и три ями.

Квадратите по южната линия (по оста на тръбата) се оказаха без структури, с изключение на кв. А9 и А5, където се проучи структура 1.

Кв. А9 _ структура 1 – вкопано жилище. Разкрито е до подово ниво. Има неправилна овална форма, като от север се образува тясна ивица като праг, видим на по-ниско ниво, което се дължи на денивелацията на терена. Размери: С – Ю – 4,30 м; И – З – 3,82 м. Подовото ниво е на 390,08 м н. в. Вкопаването от изток, запад и север е под наклон, а само от юг е сравнително отвесно. Наличието на петната с неправилна кръгла форма и оцветяване – едното пепеляво, а другото черно с много въглени, разкрити в близост до северозападния ъгъл, както и вдлъбнатината в северната част, ограничена с камъни, предполагат наличие на огнище в посочените участъци. Най-отличаващото се е петно, наситено с въглени, е с размери: 0,20 × 0,25 м. В западната периферия са разчистени две сиво-пепеляви петна, вероятно от изгнили дървени колове с размери: 0,40 × 0,30 м и второ на 0,40 м ЮЗ от първото с размери: 0,15 × 0,15 м. До него са разчистени фрагменти от дебелостенен съд за съхранение. Тук и концентрацията на керамика е по-голяма. Находки: прешлен за вретено, ПИ № 4; точило от камък, ПИ № 17; тежест за стан с отчупен връх, ПИ № 18.

Кв. С4/С5/D4/D5, Структура 2 – вкопано жилище (обр. 2). Ниво на засичане – 388,40 м н. в. Проучена е южната му част. Северната попада извън сервитута в гората и няма възможност за

Обр. 3. Структура 2, вкопано жилище с напречен профил

Fig. 3. Structure 2, dug-out dwelling, and cross-section

Обр. 4. Амфорни печати от о. Родос, II в. пр. Хр.

Fig. 4. Amphora stamps from Rhodes, 2nd c. BC

проучване. Жилището е с неправилна четириъгълна форма и размери: И – З – 6,96 м, С – Ю – 3,80 м. Дълбочината на вкопаването от запад е 0,45 м, а от изток – 0,10 м. Подовото ниво е от трамбована глина и следва естествената денивелация на терена. Вкопаването от запад е леко под наклон, но от юг наклонът е много по-голям. Съдейки по степента на опалване на подовото ниво, може да се предположи, че е имало огнище в средната част на жилището, вероятно изградено от камъни, но такива не бяха открити. Запълнителят е идентичен с този на останалите структури – рохка сиво-черна пръст, на места с много въглени, късове разложена мазилка, животински кости и фрагменти керамика от кухненски съдове в големи количества. Наличието на късове обмазки със следи от плет предполагат изграждането на жилището от дървена конструкция и стени от плет, измазан с глина. Покривната конструкция също е била от органични материали. В тази структура следи от колове не са запазени (обр. 3).

В жилището, до южната периферия се откри *in situ* малко гърне с пластична декорация, ПИ № 19. Други находки от жилището са: фрагмент от чаша с цилиндрично тяло и релефна декорация (спуснати надолу гирлянди от релефна лента с прищипвания) ПИ № 8; прешлени от вретено, ПИ № 9 и 10; миниатюрно съдче с яйцевидна форма, ПИ № 13. Керамиката е характерна за края на III – I в. пр. Хр.

Структури 3, 4 и 6 са ями. Те са с различен диаметър и дълбочина. Запълнителят е от черна глинеста пръст, примесена с фрагменти мазилки, въглени, пепел, животински кости и фрагменти керамика с много ниска концентрация. От фрагментите преобладават съдове с кухненска функция – малки и средно големи гърнета, по-рядко съдове за съхранение. Датировката им също е в границите на края на III – I в. пр. Хр.

Структура 3. Размери: С – Ю – 1,30 м; И – З – 1,22 м. Ямата е с леко овална форма и дълбочина 0,73 м. Запълнителят е от различни по големина късове мазилка, следи от органика и малко фрагменти керамика, между които и един фрагмент от амфора, както и цяла миниатюрна биконична чашка, изработена на ръка, ПИ № 7. Преобладаващата керамика е силно фрагментирана, основно кухненска и по-рядко от хранилища.

Структура 4. Ямата е с неправилна кръгла форма и дълбочина от запад – 0,40 м в началото на стеснението, а от изток 0,20 м. Размери: диаметър отвор – 1,65 м, диаметър дъно – 0,90 м. Коти: начало на засичане: 384,44 м, дъно – 384,04 м. Насипът е от сиво-черна пръст с малко фрагменти керамика в нея, късове мазилка и няколко животински кости. Керамиката е силно фрагментирана, основно кухненска. Преобладават части от средно големи и по-малки гърнета и купи с декорация от релефни ленти с прищипвания, коси насечки, по-рядко езичести дръжки.

Структура 6. Ниво на засичане от 391,32 м.; дъно на ямата – 389,98 м. Ямата е с кръгъл отвор с диаметър И – З – 1,25 м, С – Ю – 1,20 м. На дълбочина 0,25 м от нивото на засичане се стеснява до 1,15/1,05 м. След това в дълбочина към дъното ямата отново се разширява и добива крушовидна форма с размери: И – З – 1,95 м, С – Ю – 1,90 м. Дълбочина от засичането – 1,34 м. В периферната част около дъното се наблюдава много солиден пласт пепел, въглени, горели животински кости и фраг-

менти керамика, идентични с гореописаните. Запълнителят на ямата е от сиво-черна глинеста пръст. В профила не се различават различни напластявания.

Най-определящи за датировката находки са два амфорни печата от о. Родос. Датират се през II в. пр. Хр. (обр. 4) Между фрагментите амфорната тара е най-слабо засвидетелствана, за сметка на керамиката, работена на ръка.

Наличието на малък брой структури се обяснява с това, че обектът е част от кратковременно обиталище в хронологическите рамки на II в. пр. Хр., но по всяка вероятност е в близост до селище, което най-вероятно се развива в по-равнинната част в северна посока и е извън сервитута.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF A SETTLEMENT FROM THE LATE IRON AGE NEAR THE VILLAGE OF MILADINOVTSI, TARGOVISHTE MUNICIPALITY

Veselin Hadzhizngelov, Diana Stoyanchova

Summary

The excavations were carried out in the period 09.07 – 07.08.2020, within a grid of 35 squares covering a total area of 875 m^2 (fig. 1).

The site is located on a slope descending to the east. After the removal of the surface layer, features of a different colour from that of the surrounding terrain were registered. These gray-ashy spots have resulted from anthropogenic activities. Pottery fragments from the Late Iron Age were discovered in them. The archaeological structures were discovered north of the route of the future gas pipeline.

Structure 1 – dug-out dwelling. The dwelling has an irregular oval plan, shallowly dug. Dimensions: 4.30 × 3.82 m. There are traces of wooden posts on the periphery. In the NW part, a burnt spot from a destroyed hearth was registered. Fragments of kitchenware, pots, animal bones, charcoal and plaster remains were found in the layers.

Structure 2 – dug-out dwelling (fig. 2). The dwelling has an irregular quadrangular plan measuring 6.96 × 3.80 m, and continues outside the gas pipeline easement to the north. The layers are identical to those described above. In the dwelling, near the southern periphery, a small pot with plastic decoration was found *in situ* (fig. 3).

Structures 3, 4 and 6 – pits. They have different diameters and depths. The filling of the pits consists of black clayey soil mixed with fragments of plaster, charcoal, ash, animal bones and fragments of pottery with a very low concentration.

Most indicative of the date of the site are two Rhodian amphora stamps (fig. 4) from the 2nd c. BC.

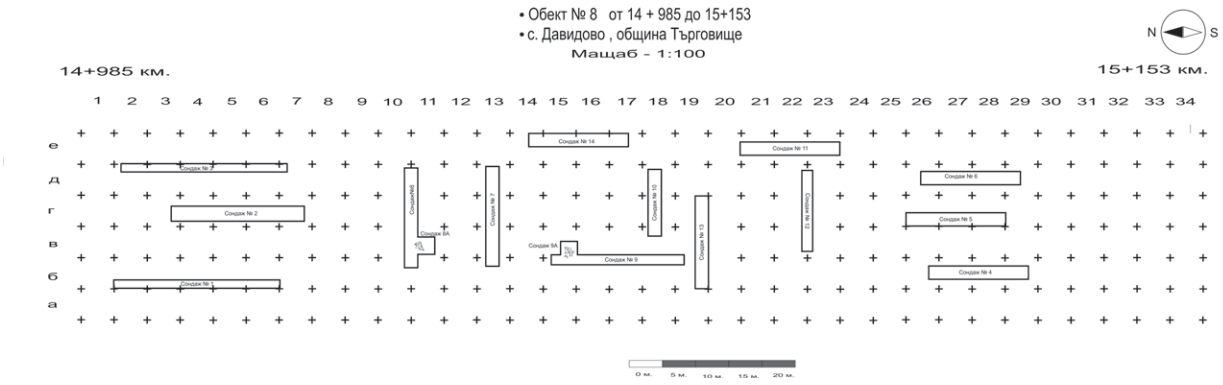
Veselin Hadzhiangelov, History Museum – Samokov, 4 Prof. Vasil Zahariev Str., Samokov, vhajiangelov@yahoo.com
Diana Stoyanchova, dianastoyanchova@gmail.com

№ 48. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ДАВИДОВО, ОБЩ. ТЪРГОВИЩЕ

Стефан Иванов, Пламен Славов

Спасителното археологическо проучване на обект № 8 се осъществи в периода 01 – 22.06.2020 г. с научен ръководител Стефан Иванов (РИМ – Търговище). Обектът се намира в землището на с. Давидово, общ. Търговище, на източното било на местността Карамеше, в нива, която ежегодно се обработва. Попада между км 14+985 и км 15+153 по сервитута на „Газопроводно отклонение „Търговище“ DN 250, PN 5,4 MPa”, вариант 1 (западен). В рамките на сервитута на газопровода попадат приблизително 4 дка. Основните цели на проучването бяха определяне на границите и дебелината на културните напластявания, тяхната хронология и стратиграфия.

Разкопките бяха предхождани от геофизично изследване, извършено от инж. д-р Никола Тонков (НАИМ – БАН), което показа, че в бъдещата проучвана територия няма наличие на градени

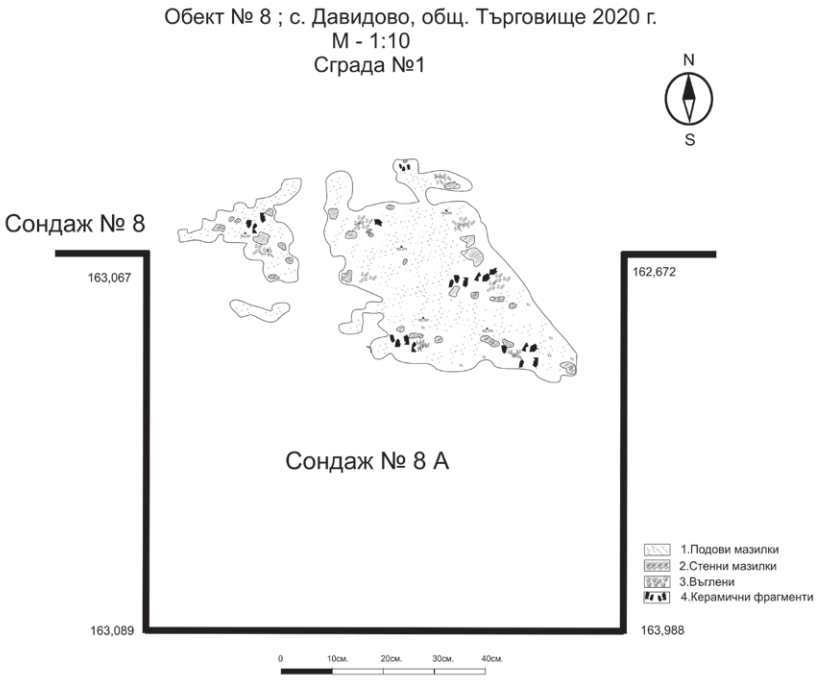

Обр.1. План на извършените сондажи и разкрити археологически структури

Fig. 1. Plan of the test trenches and the discovered archaeological structures

каменни археологически структури, както и негативни такива. При археологическо проучване бяха направени общо 16 сондажа, от тях 14 с площ от по 30 м^2 и два по 7,5 м^2, съобразени с последващо открити археологически структури. Общата изследвана площ е 435 м^2 и надвиши предвидената за предварителни проучвания (обр. 1).

В 12 от сондажите не бяха разкрити археологически структури, като стерилът се достига на дълбочина от 0,50 – 0,70 м в различните участъци. Откритият археологически материал е представен от керамика в ниска концентрация от IV – III в. пр. Хр., от III – IV в. и от IX – X в., вероятно преотложена при обработката на земята през годините, както и от обитаването на местността през различните епохи.

Обр. 2. Сондаж № 8А – план и план на сграда № 1

Fig. 2. Trench No. 8A - plan and plan of Building No. 1

В рамките на Сондаж № 8А с дължина 2,5 м, ширина 3,0 м и ориентация С – Ю на терена се разкри пласт от силно компрометирани стенни мазилки, като по част от тях личаха отпечатъци от дървени колове. Между тях се откриха и дребни фрагменти от животински кости, както и дребни въглени. Мазилките, които са се отухлили, са от глинобитна жилищна структура, съществувала в този участък. Наблюденията върху размерите и характеристиките на късовете показват, че стените на тази постройка са били изградени от колово-плетова конструкция, слабо обмазани и изпечени (обр. 2). Подът ѝ е бил дебело обмазан с глина, свидетелство за което са намерените фрагменти от подови замазки. Откритите въглени, отухлени стенни мазилки и обгорели животински кости показват, че вероятно тази структура е била унищожена от пожар (обр. 3).

В участъка в и около нея бяха открити единични фрагменти от съдове от монохромна керамика, както и две бронзови монети на Одесос (III в. пр. Хр.). Проучените ситуации, както и откритите археологически материали предполагат, че тази структура е от елинистическата епоха; долната ѝ хронологическа граница можем да отнесем към III в. пр. Хр. Не могат да бъдат определени нито форма, нито размери на откритите останки от тази сграда, а целостта ѝ е била нарушена от интензивната обработка на земята.

В рамките на Сондаж № 9А на терена се разкриха деструкции на глинобитно съоръжение, подобно на това в Сондаж № 8А. Открити бяха силно компрометирани фрагменти от стенни мазил-

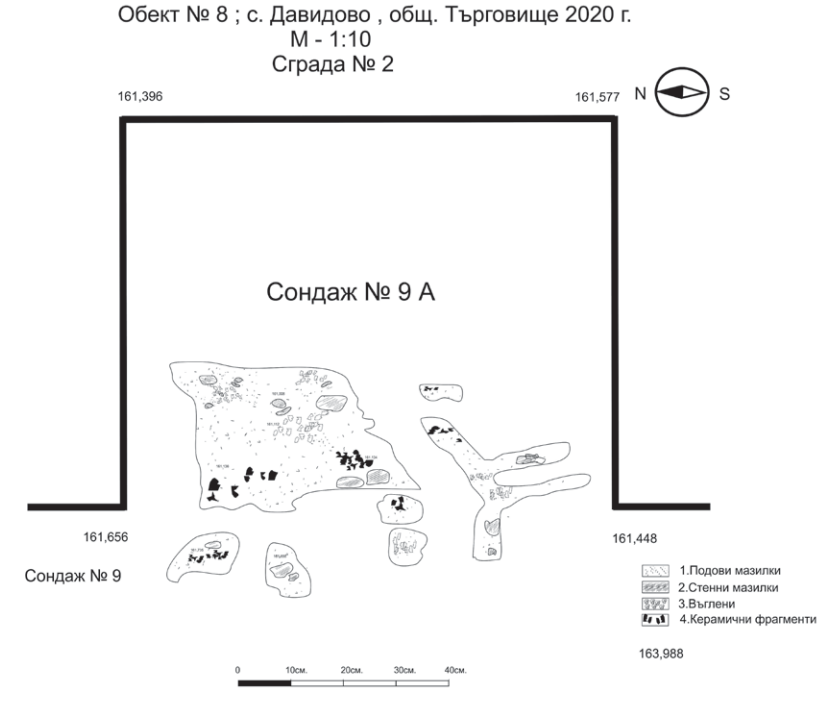
Обр.3 Сграда № 1 – изглед от юг

Fig. 3. Building No. 1 – view from the south

Обр. 4. Бронзова монета на Одесос, 280 – 200 г. пр. Хр.

Fig. 4. Bronze coin of Odessos, 280 – 200 BC

Обр. 5. Сондаж № 9А – план и план на сграда № 2

Fig. 5. Trench No. 9A – plan and plan of Building No. 2

ки, като по част от тях личаха отпечатъци от дървени колове. Между тях се откриваха и дребни въглени, както и единични фрагменти от керамика на ръка от елинистическата епоха. В близост, извън рамките на сондажа, се откри и една монета на Одесос от III в. пр. Хр. (обр. 4).

Стените на тази постройка, подобно на тази от Сондаж № 8А, са били изградени от коловоплетова конструкция, подът ѝ е бил дебело обмазан с глина, свидетелство за което са откритите множество дребни фрагменти от подови замазки. Глинобитното съоръжение е било изградено непосредствено върху древния терен, който е от светлокафява глинеста пръст. Цялостта на тази сграда също е била нарушена от обработка на почвата. На базата на откритите археологически материали, както и по аналогия с другата открита глинобитна структура, можем да отнесем нейната долна граница на функциониране в III в. пр. Хр. (обр. 5).

При археологическото изследване бяха открити също и 20 монети от III – IV в., както и четири колански апликации от IX – X в. В резултат на археологическото проучване се установи, че обектът се намира в периферията на многослойно селище с площ от над 100 дка, регистрирано при археологическото издирване, развиващо се по северния бряг на Давидовска река, което може да се датира в елинистическата епоха (III в. пр. Хр.), римската епоха (III – IV в.) и Ранното средновековие (IX – X в.).

След приключване на археологическото изследване обектът бе предаден на инвеститора за по нататъшно извършване на инвестиционните намерения.

RESCUE ARHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF SITE FROM THE LATE IRON AGE NEAR THE VILLAGE OF DAVIDOVO, TARGOVISHTE MUNICIPALITY

Stefan Ivanov, Plamen Slavov

Summary

The rescue archaeological investigations of Site No. 8 were carried out in June 2020. It is located near the village of Davidovo, Targovishte municipality. During the archaeological investigations, a total of 16 trenches were made (fig. 1), and no archaeological structures were found in 12 of them. The collected archaeological materials consist of pottery from the 4th – 3rd c. BC, from the 3rd – 4th c., and from the 9th – 10th c. that was probably redeposited by the intensive cultivation of the land.

In Trench No. 8A, a layer of badly disturbed wall plasters was uncovered. The plasters belong to a wattle-and-daub dwelling that existed in this area. The walls of this structure were made of wattle, plastered with clay and fired (fig. 2). Fragments of Thracian pottery were also found in the trench, as well as two bronze coins of *Odessos* from the 3rd c. BC. On the basis of the discovered archaeological materials, the functioning of the dwelling could be dated to the middle of the 3rd c. BC. It has been disturbed by annual tillage (fig. 3).

In Trench No. 9A, the remains of a clay structure were discovered, similar to that in Trench No. 8A. Similar materials from the Hellenistic period and a coin of *Odessos* from the 3rd c. BC were discovered (fig. 4). This structure was also disturbed by land cultivation, and its existence could be dated to the middle of the 3rd c. BC (fig. 5).

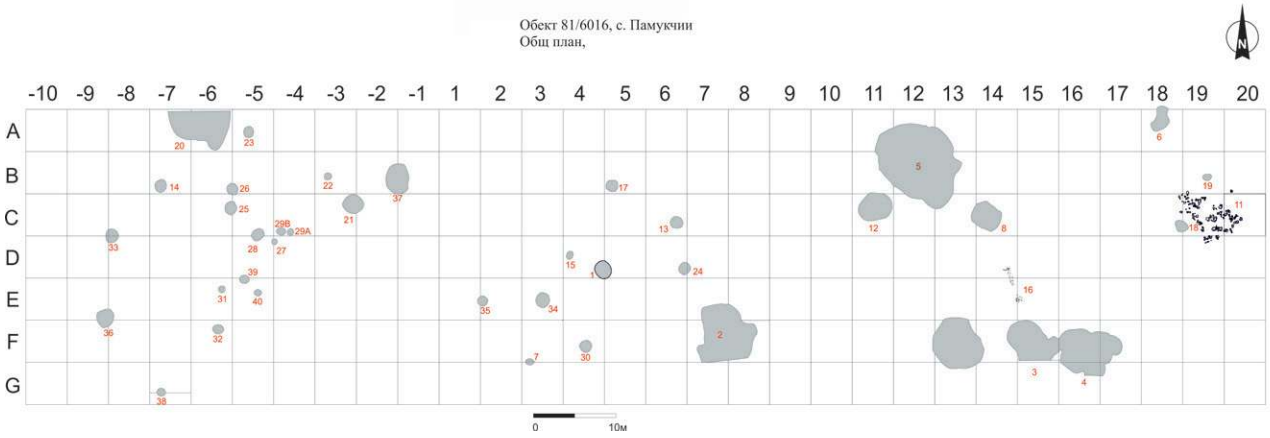
During the archaeological investigations, 20 coins from the 3rd – 4th c. AD were discovered, as well as four belt fittings from the 9th – 10th c. AD. As a result of the archaeological research, it was established that the site is located on the outskirts of a multi-layered settlement from the 3rd c. BC, the 3rd – 4th c., and the 9th – 10th c. AD.

Stefan Ivanov, Regional Historical Museum – Targovishte, 2 Mitropolit Andrey Str., 7700, Targovishte, spi_tgv@abv.bg
Plamen Slavov, Arhaeological Museum – Veliki Preslav, 12 Bratya Miladinovi Str., 9850, Veliki Preslav, pl_preslav@abv.bg

№ 49. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ КЛАСИЧЕСКАТА ЕПОХА ДО С. ПАМУКЧИИ, ОБЩ. НОВИ ПАЗАР

Здравко Димитров, Владислав Живков

През пролетта на 2020 г. бе проучен археологически обект (№ 81/6016 по „Булгартрансгаз“), който се намира северно от с. Памукчии, община Нови Пазар, област Шумен, върху възвишенията на Станското плато, в непосредствена близост до м. Корубаши.

Обр. 1. Обща план на обекта при с. Памукчии, общ. Нови Пазар

Fig. 1. General plan of the archaeological site near the village of Pamukchii, Novi Pazar Municipality

Обр. 2. Структура № 10 – етап от пълното проучване с контролни профили във вътрешността

Fig. 2. Structure No. 10 – stage from the complete investigations with control profiles inside

Обр. 3. Структура № 25 – ниво на засичане

Fig. 3. Structure No. 25 – level of detection

Този археологически комплекс е регистриран при обходи по трасето на новостроящия се газопровод на „Булгартрансгаз", известен като „Балкански поток". На базата на тези първоначални данни неговата хронология е била определена в Късната античност и Възраждането.

Като топографска ситуация обектът е разположен изцяло в земеделски земи (ниви, синори и черни пътища за тяхното обслужване), върху терен с добре изразена денивелация в посока ЮИ – СЗ. В началото на разкопките проучваната площ беше засята с житни култури.

Спасителното археологическо проучване се проведе през месеците април, май и юни 2020 г. от екип в състав: доц. д-р Здравко Димитров, ръководител; Владислав Живков, зам.-ръководител; осем археолози и стажанти и над 50 работници от селата на Новопазарска община.

Методиката на проучването бе следната: първоначално изпълнение на сондажни изследвания и, веднага след това, пълни разкопки върху целия терен на обекта, дори с добавянето на още 50 м по трасето на газопровода на запад.

В началото на разкопките върху проучваната площ бе заложена план-квадратна мрежа, като квадратите са с размери 5 × 5 м. Поставени са два нови спомагателни репера в най-ниската западна част на обекта. В цялата площ, определена за проучването, чрез земекопна техника бе отнет хумусният пласт (до 0,40 м), след което достигнатото ниво бе престъргано с цел регистриране на нови негативни структури. Проучването им се осъществи чрез залагане на контролни профили и етапно изкопаване на структурите, документиране на техния разрез и окончателно изчерпване на пълнежа. Допълнително са документирани достигнатите добре обособени нива (струпвания от археологически материали или кости).

При спасителните разкопки бе уставена стратиграфска секвенция от два пласта – сивокафяв с дебелина до 0,60 м, който ляга директно върху жълт стерилен. Археологически материали се откриват единствено в горния. В дълбочина се откриват материали, които могат да се отнесат към късножелязната епоха (основно от IV в. пр. Хр.) – фрагменти от съдове, които са изработени на ръка, украсени с пластични ленти и езичести дръжки, сива монохромна керамика, както и голямо количество амфорна тара на различни производители – Тасос, Хераклея Понтика, северноегейски центрове, Пепаретос, Хиос, Менде, Лесбос, Книдос[1]. Бяха открити и единични фрагменти от вносни чернофирнисови съдо-

[1] Амфорната тара е обработена от гл. ас. д-р Емил Нанков, член на проучвателския екип на обекта край с. Памукчии.

ве, както и такива с червенофигурна украса. Единствено в най-западната част бяха открити материали, които се датират в първата фаза на ранната желязна епоха (XI – VIII в. пр. Хр.) – керамика на ръка, украсена с канелюри и с плътно ангобирани сиви повърхности.

В границите на проучваната площ са регистрирани и проучени общо 40 археологически структури. Всички те, с изключение на една, са вкопани в жълтото стерилно ниво (обр. 1). Пълнежът им е основно в сивата гама, като в него се откриват най-често фрагментирана керамика и отухлени глинени мазилки с отпечатъци от колове. Открити са над осемдесет находки – железни ножове, тежести за стан, прешлени за вретено, цели керамични съдове, фибули и други. Само в яма 22 е открит материал единствено от РЖЕ, като вероятно по-ранно селище може да се търси в северозападна посока, където се намира и най-близкият водоизточник.

Обр. 4. Структура № 17 – вертикален разрез при пълното проучване

Fig. 4. Structure No. 17 – vertical cross-section by the end of the complete investigations

Обр. 5. Човешки скелети, открити на дъното на структура № 1

Fig. 5. Human remains found at the bottom of the Structure No. 1

Проучените структури могат да се разделят на две групи, според своите размери. В източната част, която е и най-висока, е концентрацията на големи вкопавания с овална или неправилна четвъртита форма (структури № 3 – 6, 10 и 12). Те са преобладаващо плитко вкопани – до 0,50 м, с изключение на структура № 10 – 0,90 м (обр. 2). Първичната интерпретация на тези съоръжения е, че са частично вкопани постройки. Само една (структура № 6) категорично е използвана като жилище, поради разкритото огнище и горна част от амфора *in situ* до него. В западната част на обекта структурите са със значително по-малки размери (между 0,80 и 2 м). Имат основно кръгла или близка до кръгла форма на ниво на засичане (обр. 3).

Всички те представляват ями, които обикновено са с пресечено конична форма, но в отделни случаи са със сложни профили – например биконични (обр. 4). Дълбочината им на вкопаване варира от 0,50 до 2 м. При проучването на две от тях бяха открити човешки кости в анатомичен порядък. В северозападния край на структура № 15 бе проучен положен надясно детски скелет (на около 2 години). В югозападния край на съседната структура № 1 бяха разкрити два скелета на възрастни индивиди (обр. 5). Единият от тях лежи по корем, като гръбнакът му е силно извит, а вторият бе разкрит в свито положение, като костите на долните крайници се намират върху коремната област.

Проучените структури на обект 81/6016 в землището на с. Памукчии имат важна научна стойност, тъй като представляват част от предримско селище и свързано с него ямно поле. Селищата от тази епоха са относително слабо проучени на територията на днешна Северна България и резултатите от спасителното проучване спомагат за натрупване на емпирична база в тази специфична про-

блематика. Така например, сред най-близките аналогии на комплекса от негативни структури край с. Памукчии, можем да отбележим известните проучвания на обекта край с. Брестак, Варненско (Мирчев 1969, 95 – 112).

На този етап на проучването нашият екип интерпретира комплекса от вкопани структури като част от голямо тракийско селище от периода IV в. пр. Хр. Това селище несъмнено е свързано с известните и вече проучвани тракийски останки в местностите на Станското плато, които са разположени между с. Мировци и с. Памукчии (Атанасов 2003, 69 – 70).

Структури № 3 – 6, 10, 12 и 20 най-вероятно са частично вкопани постройки (жилища, работилници, складове или друг тип сгради), които най-вероятно са имали и надземна част. Останалите структури са ями, обслужвали посочените по-горе комплекси. Този факт е особено явен, ако погледнем общия план на обекта (обр. 1). В него ясно личи, че ямите са групирани точно около по-големите вкопани комплекси, които определяме като постройки – жилища, работилници и др. Така например, в структури № 3 и 4, които са частично свързани, се откриха няколко тежести за стан и един тасоски амфорен печат на годишния магистрат Σάτυρος от Група А, датиран около 392 г. пр. Хр. (Balabanov et al. 2016, Tabl. III).

Особен интерес представлява структура № 1, в която бяха открити двата човешки скелета (обр. 5). Най-вече на базата на антропологичния анализ, извършен от Виктория Русева, но също така и на редица аналогии от подобни ямни комплекси, проучвани у нас (Tonkova 2010, 503 – 514), можем да предположим, че става въпрос за човешки жертвоприношения. Разбира се, засега това е една от най-вероятните хипотези за наличието на човешките останки в позиции, различни от гробните комплекси, и разположени на дъното на една от най-дълбоките ями в комплекса – структура № 1.

Литература

Мирчев 1969: М. Мирчев. Раннотракийски селища при с. Брестак, Варненско. – Известия на Народния Музей – Варна, V (XX), 1969, 95 – 112.

Атанасов 2003: Г. Атанасов. Археологически данни за поселищен живот в Новопазарско от I хилядолетие преди Хр. до края на VI в. – Плиска-Преслав, 9, 2003, 65 – 80.

Balabanov et al. 2016: P. Balabanov, Y. Garlan, A. Avram. Les timbres amphoriques grecs dits d'Héraclée Pontique et de quelques autres centres de production recueillis dans l`établissement de Kostadin Tchechma près de Debelt (Bulgarie) (première moitié du IVe siècle av. J.-C.) (Pontica XLVIII-XLIV, Supplementum IV). Constanța, 2016.

Tonkova 2010: M. Tonkova. On human sacrifice in Thrace (on archaeological evidence). – In: I Candea (ed.). Tracii şi vecinii lor in antichitate. The Thracians and their neighbours in antiquity (Studia in honorem Valerii Sîrbu). Braila, 2010, 503 – 514.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL RESEARCH OF A SITE FROM THE CLASSICAL PERIOD NEAR THE VILLAGE OF PAMUKCHII, NOVI PAZAR MUNICIPALITY

Zdravko Dimitrov, Vladislav Zhivkov

Summary

In the spring of 2020 an archaeological site dated to the Classical period (4th c. BC) was investigated. The archaeological complex is located to the north of the village of Pamukchii, Novi Pazar municipality, Shumen district, on the hills of the Stana Plateau, near the Korubashi locality.

A total of 40 archaeological structures were registered and investigated within the researched area. Most likely, this complex is part of a larger Thracian settlement from the 4th c. BC. All of the structures are dug into the yellow sterile level (fig. 1). Their filling is mainly grayish in colour and it most often contains fragmented ceramics and pieces of clay plasters with imprints of stakes. More than eighty finds were discovered – iron knives, loom weights, spindle whorls, intact ceramic vessels, fibulae, etc.

Structures Nos. 3 – 4, 5, 6, 10, 12 and 20 are most likely semi dug-out buildings (dwellings, workshops, warehouses or other type of buildings), probably with above-ground parts (fig. 2). The other structures are pits that were part of the above-mentioned complexes (figs. 3, 4). This fact is especially obvious if we look at the general plan of the site (fig. 1). It clearly shows that the pits are grouped exactly around the larger structures, which we define as buildings (dwellings

and workshops – for example, in structures Nos. 3 and 4 that are partially connected, several loom weights were found). The most interesting structure is No. 1, where two skeletons of adult individuals were discovered (fig. 5). Probably they are human sacrifices, a well-known practice of the Thracian tribes during the Classical period.

Zdravko Dimitrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, zdravkodimitrov74@gmail.com
Vladislav Zhivkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, vladislavjivkov@gmail.com

№ 50. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ РАННАТА ЕЛИНИСТИЧЕСКА ЕПОХА ПРИ С. СТОЯН МИХАЙЛОВСКИ, ОБЩ. НОВИ ПАЗАР, ОБЛ. ШУМЕН

Калин Маджаров, Велислав Бонев

Археологическите проучвания на обект 80/6017 по трасето на газопреносна структура на „Булгартрансгаз“ ЕАД, паралелно на северния газопровод до българо-сръбската граница, етап „Линейна част“, подетап Б, в землището на с. Стоян Михайловски, общ. Нови пазар, обл. Шумен, са осъществени в периода 23.04 – 04.08.2020 г. Екипът е в състав: гл. ас. д-р Калин Маджаров (НАИМ – БАН), д-р Велислав Бонев (СУ „Св. Климент Охридски“), д-р Вербин Върбанов (РИМ – Русе), Михаела Томанова (РИМ – Велико Търново), Велина Жекунова, Методи Димитров, Деница Стоянова и Росен Пеевски. Геомагнитното проучване е дело на инж. д-р Никола Тонков (НАИМ – БАН), антропологичният анализ – на гл. ас. д-р Надежда Атанасова (ИЕМПАМ – БАН), археозоологичният анализ – на доц. д-р Дияна Владова (Тракийски университет – Стара Загора), палеоботаничният анализ – на докторант Ханна Христова (НАИМ – БАН). Проучванията са финансирани от „Булгартрансгаз“ ЕАД по договор с НАИМ – БАН.

Обектът е регистриран при теренно издирване по трасето на газопровода „Южен поток“ през ноември 2012 г. (Аладжов, Димитров 2013, 598), когато е открит тасоски амфорен печат на годишния магистрат Αἰνέας, датиран от различни автори между 294 и 285 г. пр. Хр. (обр. 5.37). Намира се на 2,07 км, азимут 10° от центъра на с. Стоян Михайловски (GPS координати 43°25′48.73″N″, 27°11′46.23″E″). Обектът е разположен в обработваеми площи върху билото на платото Стана, на полегат склон с югоизточно изложение. Преди началото на проучванията е извършен оглед на терена при видимост около 100%. С помощта на GPS устройство е установено, че площта, на която се откриват археологически материали от ранната елинистическа епоха, обхваща 119 дка. Находките на повърхността включват: фрагменти от съдове, работени на ръка и колело, сред които има стени от чернофирнисови съдове; фрагменти от тасоски и хиоски амфори; мазилки, част от които имат лицева повърхност и отпечатъци от колове и плет. В рамките на тази голяма площ се наблюдава концентрация на археологиче-

Обр. 1. Стоян Михайловски, Обект 6017. Общ план

Fig. 1. Stoyan Mihaylovski, Site 6017. General plan

Обр. 2. Стоян Михайловски, Обект 6017. Изглед от северозапад

Fig. 2. Stoyan Mihaylovski, Site 6017. View from northwest

Обр. 3. Стоян Михайловски, Обект 6017. Човешки череп и скелет на куче in situ на дъното на яма

Fig. 3. Stoyan Mihaylovski, Site 6017. Human skull and skeleton of a dog in situ at the bottom of a pit

ски материали в няколко големи участъка. В сервитута на газопровода попадат около 7,7 дка (220 × 35 м) в най-южната част на археологическия обект. Денивелацията на терена, в рамките на сервитута, от най-западната до най-източната точка на обекта, е 13,74 м (422,52 – 408,77 м н. в.).

Върху първоначалната площ, предвидена за проучване, е заложена план-квадратна мрежа с дължина 95 м и ширина 35 м. Тя е съобразена с трасето на газопровода и има ориентация ЮЗ – СИ, с отклонение 8,35° от линията И – З. Извършеното геомагнитно проучване показва наличието на многобройни геофизични аномалии с висок интензитет. Те са предизвикани от археологически структури, разположени на цялата площ на обекта, които се развиват в западна, северна и южна посока. В западна посока, в границите на сервитута, е извършено допълнително геофизично проучване на още 245 линейни метра с ширина 28 м (С – Ю). В резултат площта на обекта и план-квадратната мрежа са удължени със 125 линейни метра в западна посока. Източната част на тази площ е наситена с геофизични аномалии, предизвикани от археологически структури. В западната част на новорегистрираната площ от обекта, попадаща в рамките на сервитута, археологическите структури постепенно намаляват и напълно изчезват след 125-ия метър.

По време на проучването са разкрити 145 археологически структури, от които 132 са регистрирани при геомагнитното проучване. Останалите 13 структури са открити в най-южните две линии квадрати в западната част на обекта, които не са изследвани геофизично. Сред структурите има: постройка с четири ями под нея; пещ, оградена с плитка траншея с правоъгълен план, вкопана в скалата; шест траншеи; осем струпвания от мазилки, под четири от които са регистрирани ями, в чиято горната част са пропаднали част от отухлените глинени късове от струпванията; керамично струпване; 127 негативни структури (ями, вкопани в древния терен), сред които има четири тройни и осем двойни ями.

Долната част на някои от ямите е вкопана в материковата скала, а при две съседни вкопавания е регистриран „тунел“ в скалата, с диаметър 0,30 м, който ги съединява. Запълнителите на ямите и траншеите са от тъмна пръст, която в много случаи е примесена със светлокафява стерилна пръст, дребни въгленчета и мазилки. Негативните контексти съдържат керамични фрагменти, прешлени за вретено, тежести за стан, метални предмети, обмазки от жилища, каменни точила, фрагменти от хромелни камъни, животински кости и др. С единични изключения, от керамичните фрагменти, открити в ямите,

Обр. 4. Стоян Михайловски, Обект 6017. Находки: 1. фибула, бронз, Структура 58; 2. фибула, бронз; 3. фибула, бронз, Структура 1, Яма 1; 4. фибула, бронз; 5. фибула, бронз; 6. фибула, бронз; 7. фибула, бронз, Структура 1, Яма 1; 8. фибула, желязо; 9. фибула, бронз; 10. фибула, бронз; 11. фибула, бронз, Структура 1, Яма 1; 12. фибула, бронз, Структура 1; 13. фибула, желязо, Структура 131; 14. фибула, бронз, Структура 97; 15. фибула, желязо; 16. фибула, желязо; 17. фибула, желязо; 18. фибула, желязо; 19. фибула, желязо, Структура 87; 20. фибула, желязо; 21. фибула, желязо; 22. фибула, желязо; 23. фибула, желязо; 24. фибула, желязо; 25. фибула, желязо; 26. фибула, желязо; 27. фибула, желязо; 28. фибула, желязо; 29. фибула, желязо; 30. фибула, желязо; 31. фибула, желязо; 32. пръстен, желязо; 33. пръстен, бронз, 34. пръстен, желязо; 35. пръстен, бронз; 36. халка, бронз, Структура 1, Яма 1; 37. мънисто, стъкло; 38. мънисто, стъкло; 39. висулка, варовик, Структура 1, Яма 1; 40. игла за шиене, бронз, Структура 1, Яма 1; 41. игла за коса, желязо; 42. длето, желязо; 43. длето, желязо; 44. инструмент, желязо; 45. инструмент, желязо; 46. инструмент, желязо; 47. инструмент, желязо; 48. инструмент, желязо; 49. инструмент, желязо; 50. нож, желязо; 51. нож, желязо; 52. нож, желязо, Структура 1, Яма 1; 53. нож, желязо; 54. нож, желязо; 55. нож, желязо; 56. нож, желязо, Структура 107; 57. нож, желязо, Структура 91; 58. длето, желязо; 59. наковалня, желязо, Структура 1, Яма 5; 60. наковалня, желязо, Структура 1, Яма 5

Fig. 4. Stoyan Mihaylovski, Site 6017. Finds: 1. fibula, bronze, Feature 58; 2. fibula, bronze; 3. fibula, bronze, Feature 1, Pit 1; 4. fibula, bronze; 5. fibula, bronze; 6. fibula, bronze; 7. fibula, bronze, Feature 1, Pit 1; 8. fibula, iron; 9. fibula, bronze; 10. fibula, bronze; 11. fibula, bronze, Feature 1, Pit 1; 12. fibula, bronze, Feature 1; 13. fibula, iron, Feature 131; 14. fibula, bronze, Feature 97; 15. fibula, iron; 16. fibula, iron; 17. fibula, iron; 18. fibula, iron; 19. fibula, iron, Feature 87; 20. fibula, iron; 21. fibula, iron; 22. fibula, iron; 23. fibula, iron; 24. fibula, iron; 25. fibula, iron; 26. fibula, iron; 27. fibula, iron; 28. fibula, iron; 29. fibula, iron; 30. fibula, iron; 31. fibula, iron; 32. finger ring, iron; 33. finger ring, bronze, 34. finger ring, iron; 35. finger ring, bronze; 36. loop, bronze, Feature 1, Pit 1; 37. bead, glass; 38. bead, glass; 39. pendant, limestone, Feature 1, Pit 1; 40. sewing needle, bronze, Feature 1, Pit 1; 41. hair pin, iron; 42. burin, iron; 43. burin, iron; 44. tool, iron; 45. tool, iron; 46. tool, iron; 47. tool, iron; 48. tool, iron; 49. tool, iron; 50. knife, iron; 51. knife, iron; 52. knife, iron, Feature 1, Pit 1; 53. knife, iron; 54. knife, iron; 55. knife, iron; 56. knife, iron, Feature 107; 57. knife, iron, Feature 91; 58. chisel, iron; 59. anvil, iron, Feature 1, Pit 5; 60. anvil, iron, Feature 1, Pit 5

Обр. 5. Стоян Михайловски, Обект 6017. Находки: 1. връх за стрелометна машина, желязо; 2. връх за стрелометна машина, желязо; 3. връх за стрела, желязо, Структура 1, Яма 1; 4. връх за стрела, бронз, Структура 42; 5. денар, сребро, император Траян (Рим, 111 г.); 6. монета, бронз, Лизимах (306 – 281 г. пр. Хр.), Структура 118; 7. тежест за стан, глина, Структура 1, Яма 1; 8. тежест за стан, глина, Структура 127; 9. тежест за стан, глина, Структура 132; 10. прешлен за вретено, керамика; 11. прешлен за вретено, керамика, Структура 131; 12. прешлен за вретено, керамика, Структура 1, Яма 1; 13. прешлен за вретено, керамика; 14. прешлен за вретено, керамика, Структура 1, Яма 1; 15. прешлен за вретено, керамика, Структура 128; 16. прешлен за вретено, керамика, Структура 42; 17. прешлен за вретено, керамика, Структура 42; 18. прешлен за вретено, керамика, Структура 42; 19. прешлен за вретено, керамика, Структура 128; 20. прешлен за вретено, керамика, Структура 1, Яма 5; 21. прешлен за вретено, керамика, Структура 42; 22. прешлен за вретено, керамика, Структура 18; 23. прешлен за вретено, керамика, Структура 1, Яма 5; 24. прешлен за вретено, керамика; 25. прешлен за вретено, керамика, Структура 42; 26. прешлен за вретено, керамика, Структура 118; 27. прешлен за вретено, керамика, Структура 1, Яма 1; 28. прешлен за вретено, варовик; 29. прешлен за вретено, варовик, Структура 82; 30. прешлен за вретено, варовик, Структура 1; 31. хераклейски амфорен печат, епоним Σπίνθαρος (трета четвърт на IV в. пр. Хр.), Структура 1, Яма 2; 32. хераклейски амфорен печат, епоним Σκύθας (трета четвърт на IV в. пр. Хр.), Структура 31; 33. амфорен печат от кръг Хераклея с името ῎Αλκης (втора четвърт на III в. пр. Хр.), Структура 131; 34. тасоски амфорен печат, годишен магистрат Ἡροφῶν II (271 – 264 г. пр. Хр.), Структура 131; 35. тасоски амфорен печат, годишен магистрат Ἡροφῶν II (271 – 264 г. пр. Хр.), Структура 85; 36. тасоски амфорен печат: Θ[ασίων] / Πο[…], Структура 68; 37. тасоски амфорен печат, годишен магистрат Αἰνέας (294 – 285 г. пр. Хр.), теренни издирвания през 2012 г.; 38. синопски амфорен печат: [...]τος, Структура 109; 39. стена от тасоска амфора с графит ΚΛ, Структура 118; 40. паница, работена на колело, Структура 42; 41. фрагментирана хиоска амфора, Структура 1; 42. горна половина от амфора, Структура 49; 43. чаша, работена на ръка, Структура 128; 44. гърне, работено на ръка, Структура 1, Яма 5; 45. чаша, работена на ръка, Структура 98; 46. пота, работена на ръка, Структура 92; 47. книдска амфора (средата – третата четвърт на IV в. пр. Хр.), Структура 1, Яма 4; 48; аскос, работена на колело, Структура 1, Яма 4; 49. гърне, работено на ръка, Структура 1, Яма 3; 50. гърне, работено на ръка, Структура 82

Fig. 5. Stoyan Mihaylovski, Site 6017. Finds: 1. gastraphetes arrowhead, iron; 2. gastraphetes arrowhead, iron; 3. arrowhead, iron, Feature 1, Pit 1; 4. arrowhead, bronze, Feature 42; 5. denarius, silver, Emperor Trajan (Rome, 111 AD); 6. coin, bronze, Lysimachus (306 – 281 BC), Feature 118; 7. loom weight, clay, Feature 1, Pit 1; 8. loom weight, clay, Feature 127; 9. loom weight, clay, Feature 132; 10. spindle whorl, pottery; 11. spindle whorl, pottery, Feature 131; 12. spindle whorl, pottery, Feature 1, Pit 1; 13. spindle whorl, pottery; 14. spindle whorl, pottery, Feature 1, Pit 1; 15. spindle whorl, pottery, Feature 128; 16. spindle whorl, pottery, Feature 42; 17. spindle whorl, pottery, Feature 42; 18. spindle whorl, pottery, Feature 42; 19. spindle whorl, pottery, Feature 128; 20. spindle whorl, pottery, Feature 1, Pit 5; 21. spindle whorl, pottery, Feature 42; 22. spindle whorl, pottery, Feature 18; 23. spindle whorl, pottery, Feature 1, Pit 5; 24. spindle whorl, pottery; 25. spindle whorl, pottery, Feature 42; 26. spindle whorl, pottery, Feature 118; 27. spindle whorl, pottery, Feature 1, Pit 1; 28. spindle whorl, limestone; 29. spindle whorl, limestone, Feature 82; 30. spindle whorl, limestone, Feature 1; 31. Herakleian amphora stamp, eponym Σπίνθαρος (third quarter of the 4th c. BC), Feature 1, Pit 2; 32. Herakleian amphora stamp, eponym Σκύθας (third quarter of the 4th c. BC), Feature 31; 33. amphora stamp from the Herakleian circle with the name ῎Αλκης (second quarter of the 3rd c. BC), Feature 131; 34. Thasian amphora stamp, official Ἡροφῶν II (271 – 264 BC), Feature 131; 35. Thasian amphora stamp, official Ἡροφῶν II (271 – 264 BC), Feature 85; 36. Thasian amphora stamp: Θ[ασίων] / Πο[…], Feature 68; 37. Thasian amphora stamp, official Αἰνέας (294 – 285 BC), field survey in 2012; 38. Sinopean amphora stamp: [...]τος, Feature 109; 39. wall of a Thasian amphora with grafitto ΚΛ, Feature 118; 40. wheel-made bowl, Feature 42; 41. fragmented Chian amphora, Feature 1; 42. upper part of an amphora, Feature 49; 43. hand-made cup, Feature 128; 44. hand-made pot, Feature 1, Pit 5; 45. hand-made cup, Feature 98; 46. hand-made melting pot, Feature 92; 47. Knidian amphora (middle – third quarter of the 4th c. BC), Feature 1, Pit 4; 48. wheel-made askos, Feature 1, Pit 4; 49. hand-made pot, Feature 1, Pit 3; 50. hand-made pot, Feature 82

не могат да се възстановят цели съдове. Впечатлението е, че са депонирани фрагменти от съдове, които са излезли от употреба. В част от ямите, както и в траншеите, са открити единични археологически материали. Четири ями са запълнени почти изцяло с мазилки, а при една от тях на дъното е регистриран горял пласт, в който е открито огромно количество овъглени семена от коноп (*Cannabis sativa* L.). В две ями са открити костни останки от три човешки индивида в анатомичен порядък (дете на възраст 6 години, дете на 2,5 – 3 години и бебе на възраст 0 – 1,5 месеца). В трета яма е намерен череп на възрастен индивид от мъжки пол на възраст 20 – 30 години, до който е положено куче (обр. 3). Над човешкия череп и кучето е регистриран дебел слой от пепел и въглени, примесен с голям брой разтрошени керамични съдове и животински кости. В друго вкопаване са депонирани голям брой кости от скелета на кон, като липсва само черепът. Преди депонирането си в ямата конят е бил разрязан по меките тъкани (кожа, мускули, сухожилия) и по костите не личат следи от разчленяването на животното.

Животинските кости, открити в археологическите структури са разпределени, както следва: дребни преживни животни – 279 бр. (в 57 структури), от които коза – 180 бр. (в 34 структури), овца – 22 бр. (в шест структури) и неопределени – 77 бр. (в 35 структури); говедо – 238 бр. (в 69 структури); куче – 210 бр (в 28 структури); свиня – 96 бр. (в 22 структури); заек – 56 бр. (в шест структури); кон – 49 бр. (в четири структури); птици – 15 бр. (в осем структури); елен – 2 бр. (в една структура); риба – 2 бр. (в една структура); котка – 1 бр. (в една структура); мишка – 1 бр. (в една структура). Освен това в девет структури са открити и 469 кости от костенурки, сред които има пет цели индивида в общо четири ями. Останалите 37 кости от костенурки са открити в общо пет структури. Не може да се определи дали костенурките са депонирани в негативните структури през ранната елинистическа епоха, или са попаднали в тях по-късно при заравянето им в земята през зимния сезон.

При работата на обекта са открити голям брой метални находки: две ювелирни наковални (обр. 5.59 – 60); 38 цели и фрагментирани фибули (обр. 4.1 – 31); четири пръстена (обр. 4.32 – 35); върхове за стрели и стрелометни машини (обр. 5.1 – 4); над 100 цели или фрагментирани железни инструменти – длета, ножчета, пробои, ювелирни инструменти и др. (обр. 4.35 – 58). Откритите над 300 железни шлаки и многобройните метални находки са индикация, че в района на обекта вероятно са функционирали работилници за металообработване. Керамичният материал включва фрагменти от местни съдове, изработени на ръка и на колело (обр. 5.40, 43 – 46, 48 – 50), както и импортна керамика – фрагменти от чернофирнисови съдове, аскоси, голям брой фрагменти от амфори от Хиос, Тасос, Менде, Книд, Родос, Синопе, амфори тип Муригьол, Синопе, Хераклея Понтика и др. Сред тях могат да се открояят: книдска амфора от средата – третата четвърт на IV в. пр. Хр. (обр. 5.46); фрагментирана хиоска амфора (обр. 5.40), три тасоски амфорни печата (обр. 5.34 – 36), от които два са на годишния магистрат Ἡροφῶν II, датиран от различни автори в периода 271 – 264 г. пр. Хр.; два хераклейски амфорни печата (обр. 5.31 – 32) на епонимите Σπίνθαρος и Σκύθας, датирани в третата четвърт на IV в. пр. Хр.; три лошо запазени и неидентифицирани синопски амфорни печата (обр. 5.38), както и печат от Кръг Хераклея с името Ἄλκης (обр. 5.33), открит в една яма заедно с тасоски печат на магистрата Ἡροφῶν II. В една от ямите е намерена бронзова монета на Лизимах, отсечена в периода 306 – 281 г. пр. Хр. (обр. 5.6). Извън археологически контекст е открит и денар на император Траян, отсечен в Рим през 111 г. (обр. 5.6).

Обект 80/6017 представлява периферията на открито селище с прилежащ комплекс от негативни структури – ями с обреден характер. Въз основа на амфорната тара, керамичния материал и металните находки обектът е датиран в периода от средата на IV до средата на III в. пр. Хр. Данните от проучването в рамките на сервитута на газопровода показват, че обектът се развива хронологически от изток на запад. Най-ранните структури са в източната част на обекта и са датирани в третата четвърт на IV в. пр. Хр. Най-късните структури са в западната част на обекта и са отнесени към втората четвърт на III в. пр. Хр. Единственото изключение е Структура 1, Яма 1, разположена в източната част на обекта и датирана в първата половина на III в. пр. Хр. Големият брой бронзови и железни фибули, железни инструменти, железни шлаки, както и две наковални индикират наличието на металообработващо и ювелирно ателие в района. След проучването и документирането на всички археологически структури, площта на обект 80/6017, попадаща в рамките на сервитута на газопровода, е предадена за осъществяване на инвестиционните намерения.

Литература

Аладжов, Димитров 2013: А. Аладжов, Я. Димитров. Издирвания на археологически обекти по трасето на газопровод „Южен поток“, Сектор 6. – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 597 – 599.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A SITE FROM THE EARLY HELLENISTIC AGE AT THE VILLAGE OF STOYAN MIHAYLOVSKI, NOVI PAZAR MUNICIPALITY, SHUMEN DISTRICT

Kalin Madzharov, Velislav Bonev

Summary

The site at Stoyan Mihaylovski is situated on the crest of the plateau Stana (fig. 2). The investigated area is located in the south periphery of an early Hellenistic site. During the investigations, 145 archaeological features were revealed (fig. 1): a dwelling with four pits underneath it; a kiln, surrounded by a shallow rectangular ditch; six ditches; eight heaps of pieces of fired daub; a heap of pottery sherds; 127 pits filled with dark soil mixed with small pieces of charcoal and baked clay. The finds in the pits (figs. 4 – 5) consist of wheel thrown and hand-made pottery sherds (among them from black-glazed vases); amphora fragments (Chian, Thasian, Mendean, Murighiol type, Knidian, Rhodian, Sinopean, Herakleian); spindle whorls; loom weights; metal artefacts (38 fibulae of Thracian and LaTene type, four finger rings, arrowheads, knives, two jeweller's anvils, burins, punches, and other small tools); iron slags; pieces of fired daub from dwellings; fragments of millstones; whetstones; animal bones (from goats, sheep, dogs, pigs, rabbits, horses, birds and tortoises). In two pits, human remains were found: a baby (0 – 0.5 months) and two children (2.5 – 3 years, and 6 years). In another pit, the skull of a 20 – 30 years old man was discovered and a dog laid next to it (fig. 3). On the basis of the pottery, the amphorae, the amphora stamps and the fibulae, the site could be dated from the middle of the 4th c. BC to the middle of the 3rd c. BC. Among the important dating artefacts are three Thasian amphora stamps of the officials Αἰνέας and Ἡροφῶν II; two Herakleian amphora stamps of the eponyms Σπίνθαρος and Σκύθας, as well as a coin of Lysimachus. The numerous metal finds and iron slags are an indication that in the area of the site a metalworking workshop existed in the early Hellenistic period.

Kalin Madzharov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, kalinmadzharov@mail.bg
Velislav Bonev, Sofia University "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, velislav.bonev@abv.bg

№ 51. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ „ВИНАРНА", НИАР „МАДАРА"

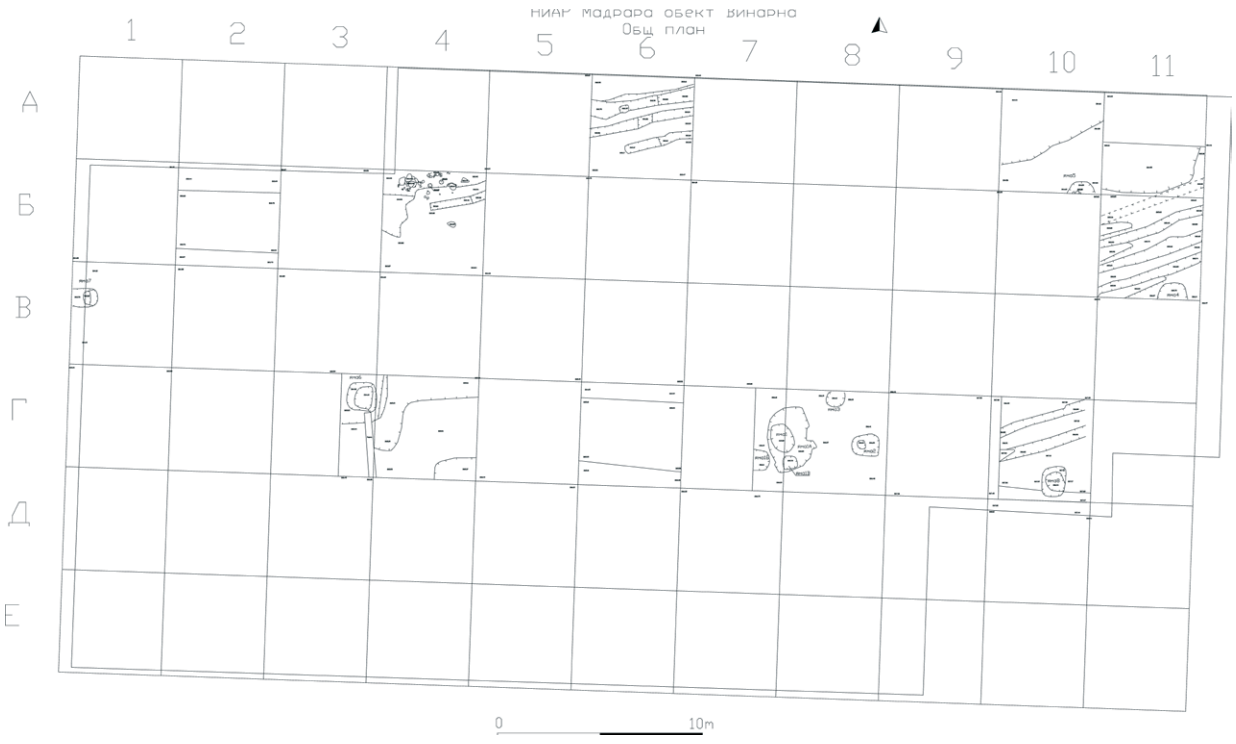
Гергана Илиева, Христо Кузов

Във връзка с инвестиционен проект за изграждане на „Винарна, дегустационна и заведение за хранене" бяха извършени предварителни археологически теренни проучвания. Обектът е в границите на НИАР „Мадара", м. Под селото, с. Каспичан, общ. Каспичан.

Общата площ, на която ще бъде построена сградата, е 1200 м^2, от която за предварителни проучвания бяха предвидени 250 м^2. Секторите за проучване са разположени равномерно по цялата предвидена за застрояване площ, с цел изчерпателна картина за наличието или липсата на археологически структури (обр. 1).

В маркираната от инвеститора за застрояване площ се засякоха границите на вкопани линейни съоръжения – траншеи (обр. 2). Пълнежът им е от тъмна хумусна пръст и малко на брой керамични фрагменти, вероятно попаднали при нарушаването на по-ранни спрямо тях вкопавания. Засичането на част от траншеите в кв. 10Г непосредствено под повърхностния пласт насочва към съвременния произход на вкопаванията (най-вероятно са свързани със земеделска дейност – редове за засаждане на лозя или дръвчета). Обвързването им с дейности от по-ново време е подкрепено и от спорадичните находки на съвременни материали – оловна сачма, железни пирончета от подкови и др.

В квадрати 8Г, 11Б, 10А, 3/4Г, 1В и 10Г се проучиха вкопани структури – ями (обр. 3). Те са с овална форма и диаметър между 0,65 и 2,00 м. Пълнежът на ямите е от сива пепелява пръст, примесена с фрагментирани съдове, които насочват към приблизителна дата на тяхното засипване. Данните от керамичния материал позволяват хронологичните рамки на обекта да бъдат поставени между края на V – началото на IV и ок. средата на III в. пр. Хр., като най-интензивната фаза на функционирането на обекта се очертава в периода между третата четвърт на IV и началото на III в. пр. Хр.

Обр. 1. Общ план. Теренът за застрояване с проучените квадрати

Fig.1. General plan. The construction site with the investigated squares

Обр. 2. Съвременни траншеи. Кв. 6 А

Fig. 2. Modern trenches. Sq. 6 A

Според технологичните си особености керамичният материал от спасителните проучвания може да бъде разделен в две големи групи – керамика, изготвена на ръка, и такава, изработена на грънчарско колело. В количествено отношение доминират находките от първата група. Сред керамиката, правена на ръка, най-широко застъпени са гърнетата с диаметър на устието между 14 и 22 см, по-рядко срещани са хранилища или големи гърнета с диаметър на устието ок. и над 30 см. По-голямата част от гърнетата и по-големите съдове притежават пластична украса, разположена обикновено в горната или средната част на тялото. Пластичната украса се състои от хоризонтални релефни ленти с прищипвания или насечки под ъгъл, като при втория вид симетрията на орнамента е по-добре изразена; рядко се срещат и гладки релефни ленти. Релефни пъпки и плътни хоризонтални или извити нагоре или надолу (обикновено езичести) дръжки се срещат също така рядко и обикновено самостоятелно, т. е. не са в комбинация с други орнаменти.

Втората технологична група, застъпена на обекта, е тази на съдовете, изработени на грънчарско колело. Тя е слабо представена, като в нея попадат както съдове за транспорт и съхранение на течности, така и основната част от трапезните съдове. Наличието на импорти с широко разпространение в понтийската зона и вътрешността на тракийските земи в значителна степен улеснява прецизирането на хронологията на обекта. Фрагментите от амфори са малко и единствените по-информативни от тях са от дъна, както и няколко силно обезличени устия. Първото дъно принадлежи на книдска амфора, Тип I-C, който се отнася към третата четвърт на IV в. пр. Хр. Вторият фрагмент от дъно на амфора може да се отнесе към амфори от т. нар. тасоски кръг, най-вероятно към тип Муригьол от първата четвърт/средата на IV в. пр. Хр. Хераклейските амфори са представени и с фрагмент от дъно от Тип 1, Вар. I-2, отнасящ се към първата четвърт на IV в. пр. Хр. С малко по-широка хронология – от третата

четвърт на IV в. пр. Хр. до първата половина на III в. пр. Хр. – е дъно от синопска амфора.

При изчерпването на овалните вкопавания се откриват и голям брой обмазки; подобни имаше и при изчерпването на механичните пластове в квадратите. При по-големите фрагменти има запазени отпечатъци от дървената конструкция (плет) на глинобитни съоръжения, към чиито деструкции са принадлежали. В ямите се откриха и глинени прешлени за вретено. Археологическите находки насочват към обвързването на проучвания участък с намиращо се в близост селище с посочените по-горе хронологически граници.

Обр. 3. Кв. 11 Б. Яма № 4

Fig.3. Sq. 11 Б. Pit No. 4

При поетапното изчерпване на механичните пластове в квадратите, с метал детектор се регистрираха голям брой железни пирончета за подкови на животни. В кв. 1В се откри сребърна монета – драхма от Аполония Понтийска с датировка в края на IV в. пр. Хр. Находката хронологически кореспондира с керамиката от пълнежа на ямите.

Финален извод за проучванията в участъка е, че той трябва да се интерпретира като евентуална периферия на селище от КЖЕ. Големият брой ями – 11 – в ограничените 250 м^2 предполага наличието и на други, запълнени с посочения инвентар.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF SITE "WINERY", MADARA NATIONAL HISTORICAL AND ARCHAEOLOGICAL RESERVE

Gergana Ilieva, Christo Kouzov

Summary

In connection with an investment project for the construction of a winery, a hall of wine tasting and a restaurant, preliminary archaeological excavations were carried out. The site is within the boundaries of Madara Reserve. The investigated sectors are evenly distributed over the entire area planned for construction, in order to provide a comprehensive picture of the presence or absence of archaeological structures (fig. 1).

In the area marked by the investor for construction, the boundaries of sunken linear structures (trenches) were detected (fig. 2). They are of contemporary origin, most likely related to modern agricultural activity.

Sunken structures – pits – were also investigated at the site (fig. 3). The fragmented vessels inside them point to the approximate date of their filling. The data from the ceramic material allow the chronological frames of the site to be placed between the end of the 5th or the beginning of 4th c. and about the middle of the 3rd c. BC; the most intensive phase of its functioning was in the period between the third quarter of the 4th and the beginning of the 3rd c. BC.

Archaeological finds – a large number of burnt daub, as well as clay spindle whorls – point to the connection of the investigated area with a nearby settlement from the above-mentioned period.

An interesting find is a silver coin – a drachma from *Apollonia Pontica* with a date in the late 4th c. BC, which corresponds to the chronology of the pottery from the filling of the pits.

Gergana Ilieva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, Branch in Shumen, 4 General Toshev Str., 9700 Shumen, gery_carey@abv.bg

Christo Kouzov, Regional Museum of History – Varna, 41 Maria Luiza Blvd., 9000 Varna, h.kuzov@abv.bg

№ 52. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩЕ ОТ ЖЕЛЯЗНАТА И СРЕДНОВЕКОВНАТА ЕПОХИ И НЕКРОПОЛ ДО С. ЗАВОЙ, ОБЛ. ЯМБОЛ

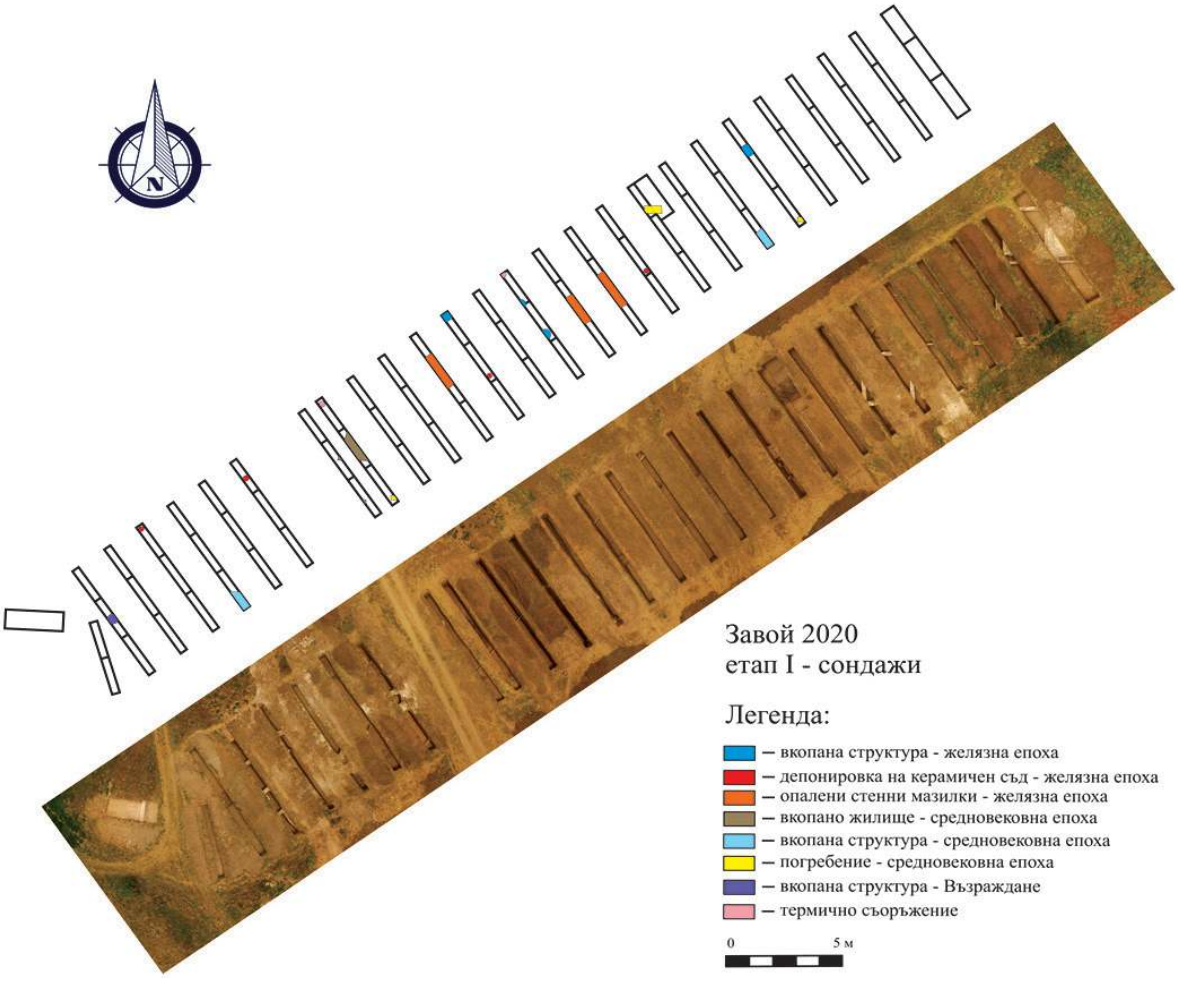
Стефан Бакърджиев, Тодор Вълчев

Спасителното археологическото проучване се осъществи от 1.05 до 5.06.2020 г. Научен ръководител е д-р Стефан Бакърджиев (РИМ – Ямбол), със заместник-ръководител – Тодор Вълчев (РИМ – Ямбол). В екипа участваха археолози и специалисти от РИМ – Ямбол.

Археологическият обект представлява селище от желязната и средновековната епохи и некропол. Намира се на 1,4 км южно от с. Завой, общ. Тунджа. Разположен е на надзаливна речна тераса на левия бряг на р. Тунджа.

Археологическият обект е частично проучван през 2008 и 2009 г. по време на строежа на АМ „Тракия". През двата сезона екипът на д-р Стефан Бакърджиев проучва останки от две наземни постройки, които се датират във втората фаза на РЖЕ и класическата епохи, 11 ями от РЖЕ и четири ями от средновековния период, както и три гроба с трупополагане (Бакърджиев 2010).

През 2016 г. екип с научен ръководител д-р Камен Бояджиев (НАИМ – БАН) извършва издирване на недвижими културни ценности по трасето на проект за „Рехабилитация на железопътната линия Пловдив – Бургас, фаза 2" и установява южните граници на обекта, които попадат в трасето на инфраструктурния проект (Бояджиев и др. 2017).

Обр. 1. План и въздушна снимка на проучените сондажи и локализираните структури

Fig. 1. Plan and aerial photograph of the excavated trenches with the registered structures

Участъкът от обекта, попадащ в трасето на жп линията е с дължина 130 м и ширина 17 м. В него се проучиха 82 сондажа с обща площ 491 м^2. Те са разположени в 27 напречни на трасето линии (обр. 1).

Предварителните археологически проучвания установи следната стратиграфия.

В източните сондажи най-горният пласт е със светлосив цвят и дебелина до 0,20 м. В него се откриват единични фрагменти от съвременни тухли. Следва пласт със сив цвят и дебелина между 0,30 и 0,40 м, в който се откриват единични фрагменти от керамични съдове, изработени на ръка и на бързо грънчарско колело и характерни за желязната епоха. Най-долният пласт е със светлокафяв цвят и в него не се откриват археологически материали.

Обр. 2. Керамична чаша с черен лак

Fig. 2. Cup with black slip

В централните сондажи най-горният пласт е насип с жълто-кафяв или кафяв цвят и с дебелина от 0,10 до 0,50 м. Той е положен в края на XX в., за да се изравни теренът. В някои от сондажите под него се разкри чакълеста пътна настилка с дебелина до 0,20 м или пласт със сив цвят и с дебелина между 0,30 и 0,60 м. В този пласт се откриват фрагменти от керамични съдове, характерни за желязната епоха, кремъчни, каменни и костени оръдия на труда. Най-долният пласт е със светлокафяв цвят и в него не се откриват археологически материали.

В западните сондажи най-горният пласт е насип с бледокафяв цвят и с дебелина между 0,40 и 0,50 м. В него се откриват множество фрагменти от съвременни тухли и дребни камъни. Под него следва пласт със сив цвят и дебелина от 0,20 до 0,30 м, в който се откриват фрагменти от керамика, характерна за желязната епоха. Откриват се и единични фрагменти от керамични съдове, изработени на бързо грънчарско колело и покрити с глазура. Те са характерни за периода на Възраждането. Следва пласт със светлокафяв цвят, в който не се откриват археологически материали.

По време на археологически проучвания се разкриха 20 структури.

Към финала на РЖЕ се отнася структура № 11 – депониране на четвъртина от керамична паница с тъмнокафяв цвят, загладена повърхност и една езичеста дръжка с две рогчета.

Най-вероятно към тази епоха се отнася и структура № 16 – депониране на керамичен съд с кафяв цвят и загладена повърхност. Откри се по-голямата част от съда, като горната му част е отнеса при заравняването на терена и полагането на чакълестия път. Вероятно синхронна е частично проучената структура № 18, в която се откриха множество фрагменти от дебелостенен керамичен съд с червен цвят, чието устие е украсено с врязана хоризонтална линия.

Към КЖЕ (VI – IV в. пр. Хр.) се отнася структура № 4 – яма. В запълнителя ѝ със сив цвят се откриха фрагменти от керамични съдове, изработени на ръка и на бързо грънчарско колело, единични животински кости, дребни въгленчета и парчета изпечени стенни мазилки. Откриха се още счупена каменна чукалка и две бронзови спирали, които са част от гривна или игла с декорация.

Към този период се отнася и частично проучената структура № 13 – яма. В запълнителя ѝ се откриха фрагменти от керамични амфори, както и четири челюсти от дребни преживни животни.

По време на проучванията се разкриха очертанията на още две ями (структури № 12 и 14), които не са проучвани.

Към КЖЕ се отнася и структура № 1 – депониране на керамични съдове. В структурата са открити фрагменти от два керамични съда, изработени на ръка, с черен и кафяв цвят, и загладена повърхност. Съдът с кафяв цвят е украсен с хоризонтална релефна лента с ямички. В структурата се откри и половин керамична чашка, изработена на бързо грънчарско колело от глина с дребни минерални примеси. След изпичането тя е придобила сив цвят. Покрита е отвън и отвътре с черен лак – вероятно се касае за местна имитация на чернофирнисов съд (обр. 2).

Към желязната епоха се отнасят и структури № 2 и 8 – останки от две наземни жилища, изградени от колово-плетова конструкция. Стените им са били обмазани с глина. В резултат на пожари жилищата са унищожени и на терен се разкриват като отухлени до червено мазилки.

Към средновековната епоха се отнася структура № 20 – землянка, вкопана в светлокафявия стерилен пласт. В нея се откриха фрагменти от керамични съдове, изработени на бързо грънчарско колело и отнасящи се към IX – X в.

Със средновековната епоха се свързват още структури № 6 и 17 – вкопавания, които са частично проучени.

Структура № 10 представлява вкопаване с правоъгълна форма и запълнено с камъни. От него е разкрита една страна с посока И – З и дължина 1,00 м, и още една с посока С – Ю и с дължина 0,80 м. Вероятно това е каменна печка в североизточния ъгъл на средновековно жилище.

По време на сондажните археологически разкопки се проучи един гроб – структура № 5. Мъртвият е положен по гръб, в изпънато положение с глава на запад и лице на изток. Гробната яма е с размери 1,00 × 2,20 м (С – Ю × И – З) и е ориентирана по посоките на света.

Разкриха се още две гробни ями – структури № 7 и 9, които не са проучени.

Към периода на Възраждането се отнася структура № 15 – яма. В запълнителя ѝ с тъмносив цвят се откриха фрагменти от керамични съдове, изработени на бързо грънчарско колело и покрити с различни нюанси на зелена, жълта и кафява глазура.

Хронологически неопределени са структура № 3 – термично съоръжение с овална форма, както и структура № 19 – огнище.

Проучените структури показват два основни периода на обитаване: първият е от финала на РЖЕ до VI – IV в. пр. Хр., а вторият е в периода на Ранното средновековие, IX – X в.

Откритата по време на археологическите проучвания керамика от КЖЕ намира добри паралели сред синхронните археологически обекти в района: тракийския град Кабиле, селищната могила Ясъ тепе до с. Кабиле (Бакърджиев, Вълчев 2016) и ямните полета до с. Хаджидимитрово (Петрова и др. 2019, 234 – 235) и с. Лозенец (Бакърджиев и др. 2017).

Керамичният материал от средновековните структури намира добри паралели сред материалите от синхронните селища в Кабиле (Танчева-Василева 1991), до с. Лозенец (Бакърджиев, Вълчев 2019) и до с. Хаджидимитрово (Петрова и др. 2019, 235 – 236).

В проучваните сондажи се откриха кремъчни, каменни и костени оръдия на труда, керамично пулче, тежест за рибарска мрежа и прешлен за вретено.

Анализът на кремъчния ансамбъл е извършен от д-р Петранка Неделчева (НИМ). Техно-типологическото изследване включва общо дванадесет кремъчни артефакта, които са разделени в следните категории: едно ядро, четири пластини, две оръдия (части от сърп) и пет отломъка.

През РЖЕ и началото на КЖЕ около светилището на Зайчи връх възниква гъста мрежа от селища. Те са разположени сравнително близо едно до друго, като повечето от тях имат визуална връзка помежду си, а археологическият обект до с. Завой е едно от най-големите поселения. Съществуването на тази агломерация от просперираща селища има основна роля във възникването и утвърждаването в началото на IV в. пр. Хр. на тракийския град Кабиле.

Литература

Бакърджиев 2010: Ст. Бакърджиев. Спасителни археологически проучвания на обект № 12 (селище от ранножелязната епоха), ЛОТ 4, км 286+110 – 286+260 по трасето на АМ Тракия, землище на село Завой, община Тунджа, област Ямбол. – Археологически открития и разкопки през 2009 г. София, 2010, 149 – 152.

Бакърджиев, Вълчев 2016: Ст. Бакърджиев, Т. Вълчев. Ями от късната желязна епоха от селищната могила Ясъ тепе до с. Кабиле. – В: С. Стойчев и др. (ред). Тракия и околния свят. Шумен, 2016, 170 – 206.

Бакърджиев, Вълчев 2019: Ст. Бакърджиев, Т. Вълчев. Ранносредновековно селище до с. Лозенец, област Ямбол. – Acta Musei Varnensis, XIII, 1, 2019, 153 – 174.

Бакърджиев и др. 2017: Ст. Бакърджиев, Т. Вълчев, Ил. Илиев. Спасителни археологически проучвания на селище от ранната и късната желязна епоха, римската епоха и Средновековието (обект № 1 по трасето на транзитен газопровод № 2 за Република Турция) при с. Лозенец, община Стралджа, област Ямбол. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 140 – 142.

Бояджиев и др. 2017: К. Бояджиев, А. Гуадели, В. Петров, Г. Джурковска. Издирване на археологически обекти в рамките на позиции 6, 7 и 9 по проект „Рехабилитация на железопътната линия Пловдив – Бургас, Фаза 2". – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 687 – 689.

Петрова и др. 2019: В. Петрова, Ст. Бакърджиев, Ил. Илиев, Т. Вълчев, Я. Русев, Г. Илиев, Т. Дяков, Л. Тодоров, Кр. Митов, С. Цекова. Археологически обекти от късната желязна епоха и ранното Средновековие в местността Тандарски баир до село Хаджидимитрово, Ямболско. – In: T. Valchev (ed.). Studia in honorem Iliae Iliev. Ямбол, 2019, 231 – 248.

Танчева-Василева 1991: Н. Танчева-Василева. Средновековно селище и некропол върху развалините на античния град Кабиле. – В: Кабиле. Т. 2. София, 1991, 91 – 127.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF SETTLEMENT FROM THE IRON AGE AND THE MEDIAEVAL PERIOD AND NECROPOLIS NEAR THE VILLAGE OF ZAVOY, YAMBOL DISTRICT

Stefan Bakardzhiev, Todor Valchev

Summary

The archaeological site is located 1.4 km to the south from the center of the village of Zavoy, Yambol distirct. It is situated on the left bank of Tundzha River.

During preliminary trench excavations, an area of 491 m^2 were investigated. Twenty structures were registered (fig. 1), among them three deposits of ceramic vessels from the Early Iron Age (structures Nos. 11, 16, 18); a deposit of ceramic vessels (structure No. 1) and four pits from the Late Iron Age (structures Nos. 4, 12, 13, 14), and remains from two dwellings with wattle-and-daub construction from the Iron Age (structures Nos. 2, 8). Two dwellings (structures Nos. 10, 20) and two pits (structures Nos. 6, 17) from the Middle Ages (9th – 10th c.) were also located. During the excavations, a grave (structure No. 5) was uncovered, while two other grave-pits were located (structures Nos. 7, 9). A pit from the period of the Bulgarian Revival (19th c.) was investigated. Two fireplaces (structures Nos. 3, 19) were also located.

The structures located during the preliminary trench excavations showed that the railway crosses the southern periphery of a settlement from the Iron Age and the Middle Ages and a necropolis.

Stefan Bakardzhiev, Regional History Museum Yambol, 2 Byalo more Str., 8600 Yambol, st_bakardjiev@abv.bg
Todor Valchev, Regional History Museum Yambol, 2 Byalo more Str., 8600 Yambol, tvvulchev@gmail.com

№ 53. СПАСИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТ ПРИ С. САМУИЛОВО, СТАРОЗАГОРСКО

Анелия Божкова, Ева Тонкова

Спасителното археологическо проучване на обект № 11 по трасето на ЖП линия Пловдив – Бургас, участък Оризово – Михайлово, се проведе между 26.08 и 24.09.2020 г. и имаше предварителен характер с цел установяване наличие на археологически обект и характеристика на културните останки.

Обектът се ситуира в равнинна местност, на полегат склон с експозиция на юг и запад към пресъхващо през лятото малко дере. Намира се на около 1 км северозападно от с. Самуилово, община Стара Загора.

По време на спасителното археологическо проучване бяха заложени 14 сондажа, разположени шахматно в границите на сервитута, с размери 2 × 15 м (обр. 1).

По време на проучването беше установено, че стратиграфските напластявания съдържат три основни елемента:

1. Хумусен пласт – черноземи, с дълбочина между 0,30 и 0,60 м;

2. Пласт с кафяв цвят и ронлива структура на пръстта с дебелина между 0,20 и 0,40 м;

Обр. 1. Поглед към обекта след проучване на сондажите

Fig. 1. A view of the site with the excavated trial trenches

Обр. 2. Керамични фрагменти от сондажите

Fig. 2. Pottery fragments from the excavations

3. Материк със светлосив/бежов цвят и дребни варовикови включения.

При проведеното проучване не бяха открити значими археологически структури, които да указват наличието на археологически обект в границите на сервитута, с изключение на една плитка яма и няколко малки петна със сива пепелива пръст.

В хумусния пласт в сондажите бяха открити значително количество фрагменти от керамични съдове. Най-многобройни са фрагментите от сондажите, разположени в западния край на проучвания участък от сервитута.

Керамичните фрагменти принадлежат основно към групи, характерни за късната архаична и класическата епоха. Фрагментите са от съдове, работени на ръка и на грънчарско колело, като сред последните се диагностицират големи съдове като трапезни амфори, лекането и паници със завит навътре ръб на устието (обр. 2). По-широка датировка на материалите предлагат откритите няколко фрагмента от импортни съдове с фирнисова или рисувана украса, датиращи в V – IV в. пр. Хр. Сред керамичните фрагменти се срещат и такива от транспортни амфори от класическата епоха.

На основание резултатите от археологическото проучване комисията, назначена със заповед на Министъра на културата, взе решение теренът да бъде освободен за извършване на строителни дейности.

RESCUE EXCAVATIONS OF AN ARCHAEOLOGICAL SITE NEAR SAMUILOVO, STARA ZAGORA REGION

Anelia Bozkova, Eva Tonkova

Summary

The rescue archaeological excavation was carried out between August 26 and September 24, 2020, and had a preliminary character.

Fourteen trial trenches measuring 2 × 15 m were laid out across the traced route. No significant archaeological structures were established, while the top soil layer contained a considerable quantity of pottery from the Late Archaic and Classical periods. This seems to be redeposited material from the adjoining archaeological site, which remains outside of the railway route.

Anelia Bozkova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, aneliabozkova@yahoo.com

Eva Tonkova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, evata__@abv.bg

№ 54. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА И РИМСКАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СВОБОДА, ОБЩ. ЧИРПАН

Красимир Ников, Веселин Игнатов

Обект № 9 (км 65+050 – км 65+120) по трасето на железопътната линия София – Бургас, участък Оризово – Михайлово, обхваща билната част и североизточните/източни склонове на силно издължен хълм. Той заема площ от около 9 дка и попада в обработваеми площи. Трасето на железопътната линия пресича централната и северозападната част на обекта.

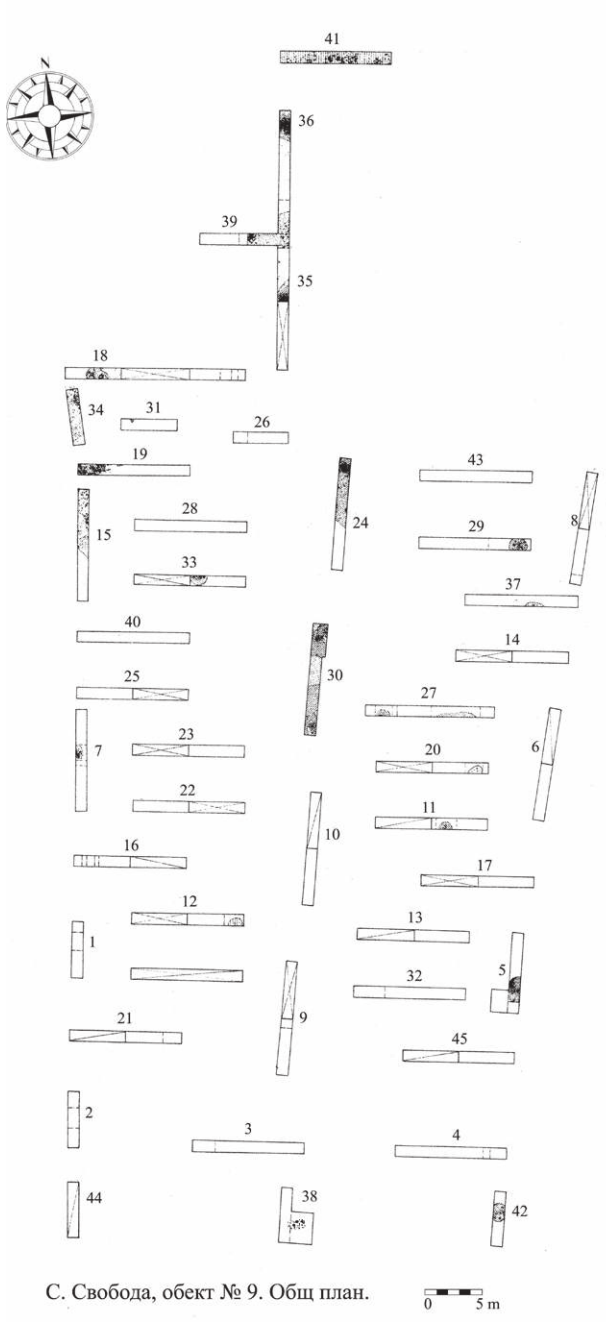
Чрез сондажи с различни размери бе покрита предвидената за проучване площ (обр. 1). По протежение на трасето, в границите на сервитута, се наблюдава сходна стратиграфска картина.

След орница с приблизителна дебелина ок. 0,20 – 0,25 м следва черна хумусна пръст, която продължава до дълбочина 0,40 – 0,50 м. Под нея е разположен светлокафяв, глинест пласт, примесен с дребни варовикови включения, който в североизточната (ниска) част от трасето съдържа и дребни кварцови късове. След него следва стерилна кафява варовикова основа. Последната е с ясно разграничим бежов до бял цвят в югозападната (висока) част на обекта. Въз основа на откритите диагностични находки и регистрираните и частично проучени структури, обитаването се отнася към желязната и римската епоха.

Желязна епоха. Структурите от желязната епоха се регистрират в долната третина на хумусния пласт. Те са локализирани предимно в централната и югозападната (висока) част на обекта (сондажи № 5, 11, 20, 38, 42) (обр. 1). Това са ями с полусферична или близка до пясъчен часовник форма, чийто пълнеж контрастира на фона на материковата пръст. Някои от тях имат дълбочина 2,70 м и диаметър при дъното 1,70 м (сондаж № 5, структура 1). Запълнени са с керамични фрагменти, кости, мазилки, части от глинобитни съоръжения и въглени. Значителна е концентрацията на археологическите материали на нивото на регистриране на ямите (керамични фрагменти, мазилки и камъни) или непосредствено над самото дъно (обр. 2). Липсата на културен пласт и разположението на структурите позволява да се предположи, че те принадлежат на поле с ями, което се развива югоизточно и западно от сервитута.

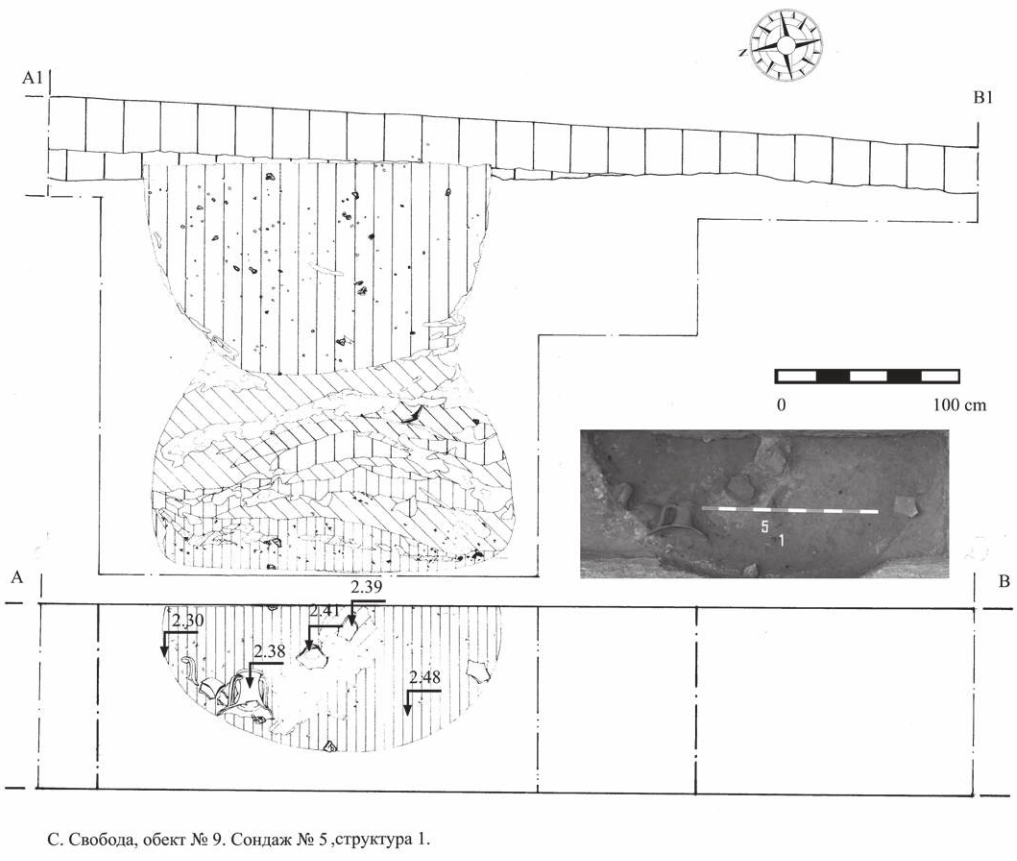
Въз основа на откритите археологически материали – чернофирнисови съдове, амфорна тара, сиви монохромни съдове, началото на неговото функциониране засега може да се отнесе към втората четвърт – средата на V в. пр. Хр.

Римска епоха. Структурите от този период са разположени в централната и североизточната

Обр. 1. Общ план на проучванията

Fig. 1. Plan of the excavated area

Обр. 2. Структура (яма) № 1

Fig. 2. Structure (pit) No. 1

Обр. 3. Структура № 21

Fig. 3. Structure No. 21

(ниска) част на обекта (сондажи № 7, 15, 18, 19, 24, 27, 29, 30, 31, 33, 34, 36, 37, 39, 41) (обр. 1). Част от тях представляват каменни разсипи, съставени от средни и големи по размери камъни, между които се откриват фрагменти от строителна (тухли и керемиди) и битова керамика. Те са регистрирани в долната част на хумусната пръст и границата със светлокафявия глинест пласт (сондажи № 18, 19, 24, 31, 34, 36, 39, 41), (обр. 3). Към римската епоха се отнасят и попадащите частично в някои от сондажите негативни контексти с големи размери (сондажи № 15, 30, 27, 37) (обр. 4). По тяхната повърхност се откриват фрагменти от битова и строителна керамика, единични камъни и животински кости. Част от откритите и частично проучени ями също се отнасят към този период (сондажи № 7, 27, 29, 30, 33). Те са запълнени с черна пръст, фрагменти от битова и строителна керамика, единични кости, въглени и камъни (обр. 5).

Регистрираните останки вероятно принадлежат на стопанство или вилен комплекс, който се развива източно от трасето на железопътната линия.

Откритият диагностичен материал (трапезна керамика, монети, апликации за конска амуниция) отнася обитаването в периода II – III в. сл. Хр.

Обр. 4. Структура № 9

Fig. 4. Structure No. 9

Обр. 5. Структура (яма) № 12

Fig. 5. Structure (pit) No. 12

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A SITE FROM THE LATE IRON AGE AND THE ROMAN PERIOD IN THE LAND OF THE VILLAGE OF SVOBODA, CHIRPAN MUNICIPALITY

Krassimir Nikov, Veselin Ignatov

Summary

Site No. 9 (km 65+050 – km 65+120) was located on the top and the northeastern/eastern slopes of an elongated hill. Trial trenches of varying sizes were used for checking the envisaged area of the site (fig. 1). Diagnostic finds and registered and partly excavated structures indicate that the occupation there dated to the Iron Age and to the Roman period.

The Iron Age remains are situated in the central and southwestern (high) section of the site. These are pits, some of which are 2.70 m deep, with a diameter at the bottom of 1.70 m (fig. 2). Their fill includes pottery fragments, bones, charcoal, clay plaster pieces and pieces from clay constructions. The archaeological materials indicate that the pit field, to which the excavated pits belong, was in use during the second quarter – mid-5th c. BC.

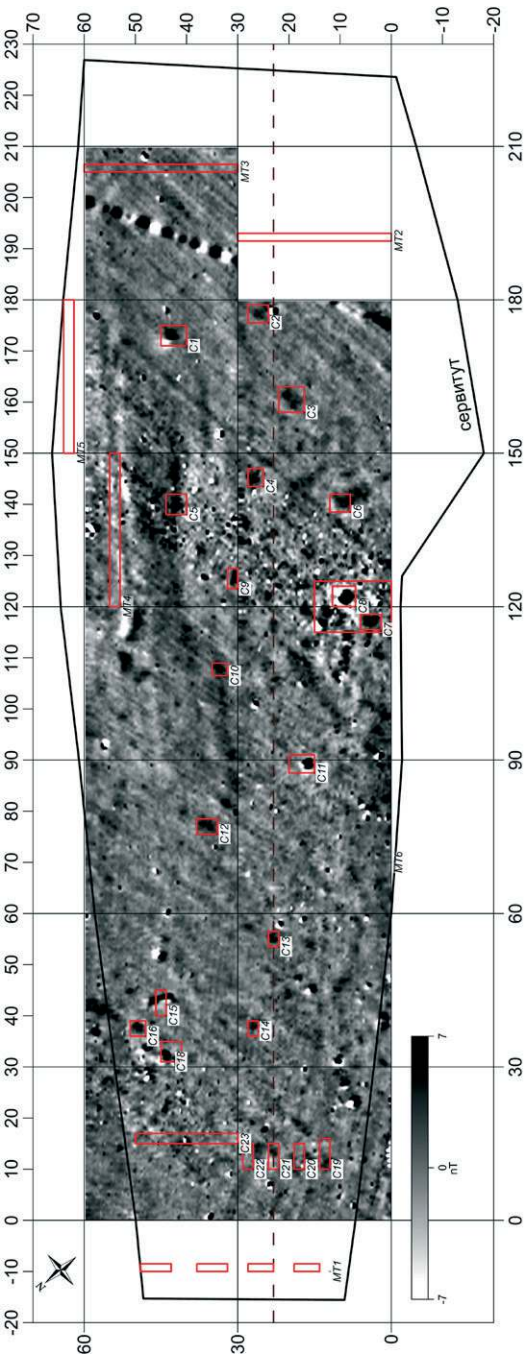
The Roman period structures were located in the central and northeastern (low) section of the site (fig. 1). Some of these are stone clusters consisting of medium to large size stones, brick and roof tiles fragments, as well as domestic pottery fragments (fig. 3). Parts of contemporaneous negative structures and a few partly excavated pits were also registered in some trenches (figs. 4, 5). The associated diagnostic finds allow for dating the Roman period occupation of the site to the 2nd – 3rd c. AD.

Krassimir Nikov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, k_nikov29@yahoo.com

Veselin Ignatov, Regional Historical Museum – Sliven, 18 Tsar Osvoboditel Blvd., 8800 Sliven ignatov_v@abv.bg

№ 55. МНОГОСЛОЕН ОБЕКТ ОТ КЪСНОАРХАИЧНАТА, КЛАСИЧЕСКАТА, РАННОЕЛИНИСТИЧЕСКАТА И СРЕДНОВЕКОВНАТА (XII В.) ЕПОХА ПРИ ЧИРПАН

Милена Тонкова, Миглена Стамберова, Галина Данкова

Обр. 1. План на археологическите сондажи върху резултатите от магнитната градиометрия (автор Н. Тонков)

Fig. 1. Plan of the archaeological trenches over the results of magnetic gradiometry (author N. Tonkov)

Обектът се намира в м. Баш колиба, непосредствено на изток от гр. Чирпан. Регистриран е под № 6 в железопътен участък Оризово – Михайлово на жп линията Пловдив – Бургас. Сервитутната му зона с площ от 15 дка попада в южната част на многослоен обект, локализиран върху билото и склоновете на нисък хълм, ограничен от запад от сухо дере. По време на предварителното сондажно археологическо проучване през 2020 г. бе проучена площ от 700 м^2.

Проучването на обекта се осъществи по договор между НАИМ – БАН и НКЖИ от екип в състав: доц. д-р М. Тонкова, ръководител, ас. д-р М. Стамберова, зам. ръководител, гл. ас. д-р инж. Н. Тонков, геофизик, и археолозите д-р Г. Данкова, С. Бехар, Е. Тонкова, Г. Петров, Е. Петкова, Б. Борисов, Н. Маринова. Проучването бе извършено в срок от един месец с 42 работника. Реставрацията на находките е дело на М. Стойчева и гл. ас. д-р П. Пенкова; рисунките на находките – на Р. Йоргова и гл. ас. д-р С. Василева; фотодокументацията на находките – на членове на екипа и на К. Георгиев; заснемането с дрон – на П. Лещаков; анализът на монетите – на проф. д-р Д. Аладжова, на животинските кости – на гл. ас. д-р П. Стамберов, двм; на растителните останки – на доц. д-р Ц. Попова.

Археологическите разкопки бяха предшествани от геомагнитно картиране, при което бяха установени голям брой аномалии с различни размери и интензитет. Върху 21 от тях бяха заложени сондажи, в които бяха регистрирани 24 структури (обр. 1).

Повечето от тях (19) принадлежат на селище от късноархаичната, класическата и ранноелинистическата епоха. Те са разположени върху цялата площ на обекта и най-вече върху неговата билна част. Представени са с пещи за керамика, останки от отухлени мазилки от предполагаеми жилища и вкопана постройка, както и с различни по вид ями. Пещите за керамика са три, като две от тях (пещи 1 и 2 в сондаж 8) са организирани около обща работна площадка (обр. 2). Пещ 1 е с овална горивна камера с размери 2 × 2,2 м и вход от югозапад, оформен от плочести камъни. Пещ 2 е с кръгла горивна камера с диаметър 1 м и вход от СИ, оформен по същия начин. Носещата стена при голямата пещ е правоъгълна, с оформени стенички на разстояние 40 см една от друга и запълнител от пръст (и глина?) със следи от отухляване. Малката пещ е с централна носеща колонка. Скарите на пещите са разрушени, като повече информация има за тази на малката пещ – го-

леми масивни сегменти от кръг поддържат перфорирана скара с ронлива структура от глина със сив цвят. На нивото на засичане на пещ 1, около и вътре в горивната камера бяха открити фрагменти от съдове, депонирани след нейното използване. Те са от трапезни амфори, динос, кратеровидни съдове и чаша с S-виден профил от фина сива глина и блестящо черно покритие, както и фрагменти от трапезна амфора с бежов цвят. Те датират пещите в късната архаична епоха. В горивната камера на пещ 2 бе открита част от вторично горял деформиран съд, правен на ръка, вероятно част от продукцията на пещта. С функционирането на пещите е свързана работната площадка между тях и голяма яма в непосредствена близост (сондаж 7), чието проучване ще продължи през следващия сезон.

Обр. 2. Пещ 1 и 2 в сондаж 8 (снимка М. Тонкова)

Fig. 2. Kilns 1 and 2 in Trench 8 (photo M. Tonkova)

Още една пещ, проучена в сондаж 11, е отнесена към това време по аналогия с коментираната пещ 1, въз основа на един от конструктивните ѝ елементи – оформената по същия начин носеща стеничка.

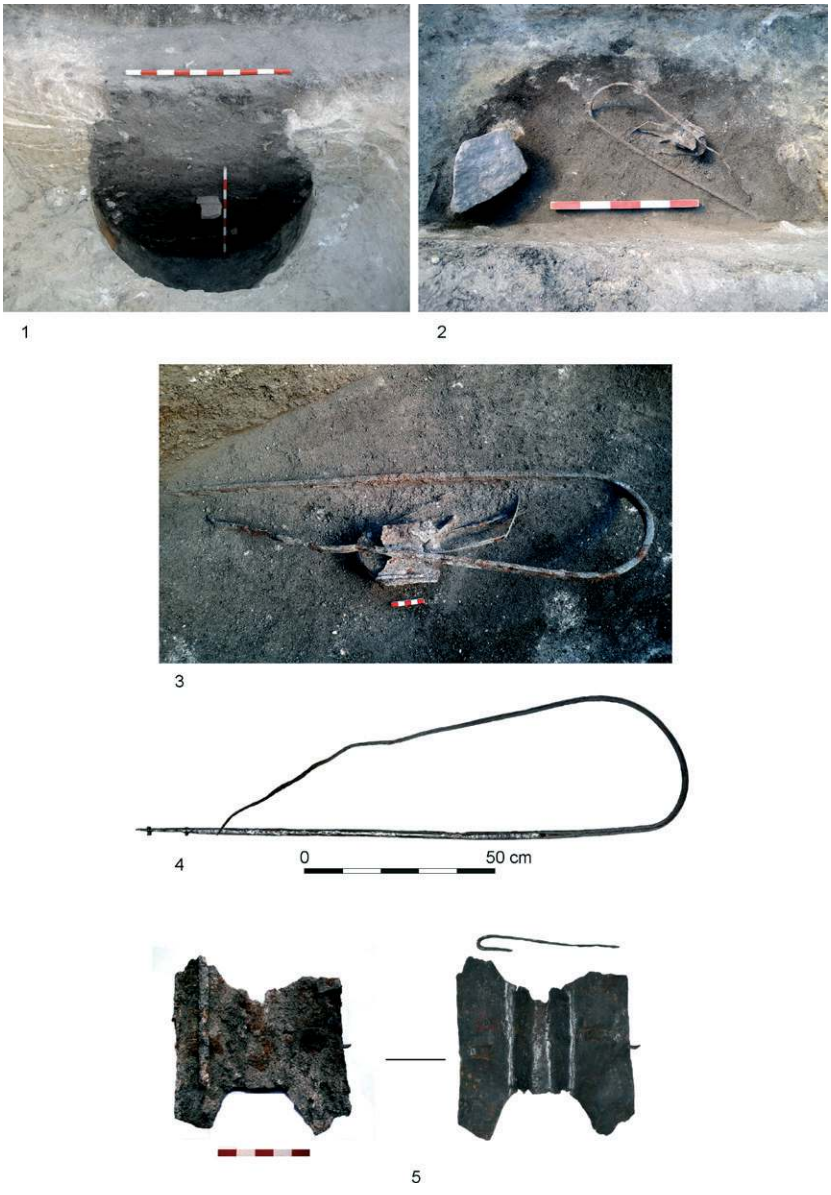
Обр. 3. Фрагментирани съдове от яма 2, сондаж 2 (снимка М. Стамберова)

Осжл 3. Fragmented vessels from Pit 2, Trench 2 (photo M. Stamberova)

Към късноархаичната или ранната класическа епоха се отнася документираната в сондаж 6 четириъгълна негативна структура с разкрити размери 4 × 3,5 м, вероятно част от вкопана постройка или мазе на постройка, чието цялостно проучване предстои. В пълнежа ѝ са открити голям брой малки фрагменти от съдове, сред които могат да се идентифицират форми, характерни за края на VI – първата половина на V в. пр. Хр., напр. фрагмент от „усукана“ дръжка на трапезна амфора, дъно на чернофирнисов киликс и др.

Към това време е отнесена и яма 2 в сондаж 2. В горната ѝ част бе документирано струпване от девет фрагментирани съда, от които седем от групата на монохромната керамика със сив цвят – трапезна амфора, леканета с хоризонтални и вертикални дръжки, тънкостенни кани и чаша с характерен S-виден профил, купа (обр. 3), а два съда са правени на ръка.

Към първата половина на V в. пр. Хр. може да се отнесе голяма (с диаметър 3 м) сравнително плитка яма 1 в сондаж 3. Тя е датирана на базата на дръжка от рисуван или чернофирнисов съд, както и въз основа на формални белези на съдове от групата на монохромната керамика със сив цвят, присъстващи в пълнежа. Проучването на други две ями, регистрирани в този сондаж, предстои да бъде финализирано.

Обр. 4. Депозит с ромфея и умбо от щит в яма 1, сондаж 1: 1 – 3. профил на ямата и депозитът in situ (снимки Е. Тонкова); 4 – 5. ромфея и умбо (снимки М. Райковска)

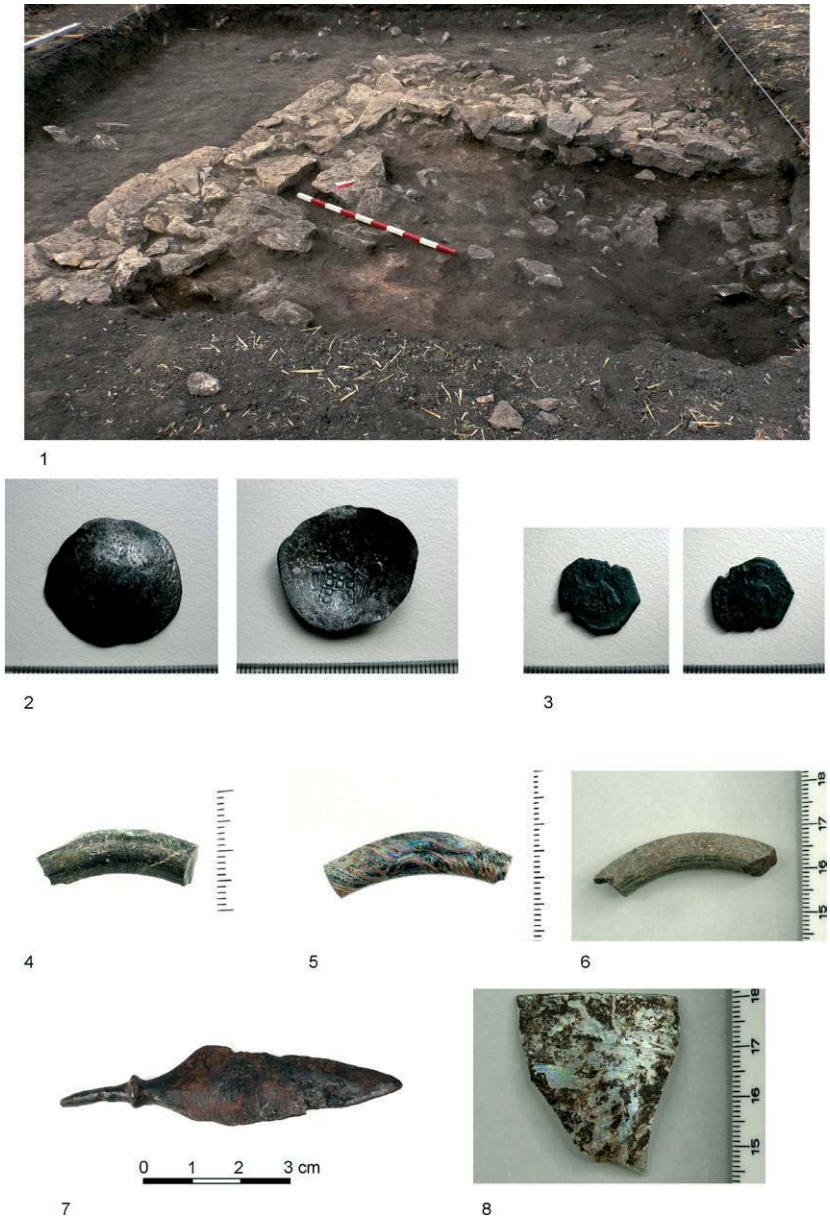
Fig. 4. Deposit with a rhomphaia and an umbo of a shield in pit 1, trench 1: 1 – 3. Profile of the pit and the deposit in situ (photo E. Tonkova); 4 – 5. Romphaia and umbo (photo M. Raykovska)

Към различни фази на класическата епоха са отнесени ями в сондажи 4 и 5. Те са с разширяващи се към дъното стени. Пълнежът им е хомогенен, с фрагменти от съдове, животински кости и отделни находки. Ямата в сондаж 4, в пълнежа на която са открити и фрагменти мазилка, може да се отнесе към първата половина – средата на V в. пр. Хр. въз основа на профилирано дъно от чернофирнисов киликс, открито в пласта над нея. В пълнежа на ямата в сондаж 5 фрагментите са отново от съдове от групата на монохромната керамика в сивата гама – от кратеровиден съд, от трапезни амфори и леканета, характерни за класическата епоха. В тази яма има регистрирано ниво с фрагментирани хромелни камъни, един от които масивен, възможно за стриване на руда, както и фрагмент от хромел от типа „олинтска мелница“. Сред находките има и андирон от изпечена пречистена глина с врязана украса.

Към ранната елинистическа епоха се отнасят две ями в сондажи 11 и 1. Този период е отбелязан и с монета на Севт III от 300 – 295 г. пр. Хр. Ямата, регистрирана в югозападния ъгъл на сондаж 11, е датирана в периода от края на IV – III в. пр. Хр. въз основа на открити в пълнежа ѝ фрагменти от чернофирнисов кантарос, както и на фрагмент от стена на кана с вторично издраскан графит. С голяма научна стойност са находките, открити в яма 1 на сондаж 1, с предварителна датировка в първата половина – средата на III в. пр. Хр. Ямата има правилна форма с цилиндрична шия, заоблено тяло и овално дъно, с огладени стени, оформени в твърдия материк (обр. 4, 1). Пълнежът ѝ е хомогенен, с малки нехарактерни фрагменти от съдове и животински кости. В горната част на южната половина на ямата бе документирано ниво с въглени и депозит от оръжия, сред които вторично огъната желязна ромфея с едноостро лезвие и ръкохватка със запазени нитове, умбо на щит от желязна пластина със скоби за ремък от лентест тип (обр. 4.2 – 5) и огъната желязна лента от предполагаем обков на щита, както и други, вероятно свързани с щита предмети. В дълбочина, в северната част на ямата бе документирано ниво с горна част на амфора и скелет на агне (или яре) без череп. С депозита от Чирпан, депонирането на вторично прегънати ромфеи в ритуална непогребална среда се превръща в документирана практика.

Значителни останки от Средновековието (XII в. според откритите тук монети, керамика, находки от стъкло) са регистрирани в западната част на обекта. Те са сигнализирани с деструкции от ломени камъни и керемиди от сгради (сондажи 16 и 18), с предполагаема вкопана постройка, част от

която е регистрирана в сондаж 19, и с дълбока яма с материали в сондаж 21. В този участък от обекта са открити 16 монети от XII в., от които 10 на император Мануил I Комнин (1143 – 1180 г.). Към това време може да се отнесе разцветът на селището и вероятното му изоставяне или загиване. Все още не може да се каже дали откритите зидове от постройки в сондажи 16 и 18 принадлежат на една и съща сграда или са елементи от комплекс от сгради. Те имат еднакво устроени зидове от ломени камъни и спойка на пълнежа от жълта глина и керемидени покриви, ориентирани са в една и съща посока. В проучената част от сграда в сондаж 18 (обр. 5.1) бе открита *in situ* глинена замазка и пепел от подложка на огнище или домакинска пещ. Откритите находки (обр. 5.2 – 8) (монети, фрагменти от керамични съдове, от железен нож, от желязна шпатула, от стъклени гривни) дават основание да се допусне, че става дума за жилищно-стопанска сграда. Сред откритите материали е и желязна стрела. За отбелязване е, че в деструкциите на сградата бе открита монета на император Йоан II (1118 – 1143 г.) Проучваният комплекс е част от голямо селище, разположено главно на запад от пресъхналата сега река, останки от което са регистрирани на терена на обекти 4 и 5.

Обр. 5. Част от сграда в сондаж 18 и находки: 1. Етап от проучването, поглед от изток (снимка Г. Данкова); 2 – 3. монети на Йоан II и Мануил I Комнин; 4 – 6. фрагменти от стъклени гривни; 7. желязна стрела; 8. фрагмент от стъклен съд (снимки К. Георгиев)

Fig. 5. Part of a building in trench 18 and finds: 1. Stage of the investigations, view from E (photo G. Dankova); 2 – 3. Coins of John II and Manuel I Komnenos; 4 – 6. Fragments of glass bracelets; 7. Iron arrow; 8. Fragment of a glass vessel (photo K. Georgiev)

На проучвания обект са открити следи от обитаване и през други епохи, засвидетелствани засега с отделни находки. В източната му периферия (сондажи 1 – 3) са открити фрагменти от съдове от среднобронзовата епоха, а в неговата югозападната част – фибула и монети от късноримската епоха.

Проучванията на обекта при Чирпан, макар и в първоначална фаза, допълват данните за селищната система от района на Чирпанските възвишения и средното течение на Марица в периода на разцвет на тракийската култура от края на VI до средата на III в. пр. Хр., очертана досега с намиращите се в непосредствена близост обекти от това време – селището с некропол до Карасура, ямното светилище при с. Малко Тръново, рова при с. Зетьово, селището в м. Халка Бунар при с. Горно Белево и др. Обект 6 е важен и с комплекса от сгради и вкопани структури от селище от Средновековието (XI – XII в.). Документирането му е ценен принос към изясняване на селищната система от този период, известен досега с проучванията на Карасура, чиито останки са само на 4 км от обекта, както и на голямото селище при с. Златна ливада.

MULTILAYERED SITE OF THE LATE ARCHAIC, CLASSICAL, EARLY HELLENISTIC AND THE MIDDLE AGES (12TH C.) NEAR CHIRPAN

Milena Tonkova, Miglena Stamberova, Galina Dankova

Summary

Site No. 6 (section Orizovo – Mihaylovo of the railway Plovdiv – Burgas) is located in Bash Koliba locality, just east of the town of Chirpan. The route of the planned railway affects the southern part the southern part of a multilayered site situated on the ridge and slopes of a low hill bordered to the west by a dry gully.

The preliminary trench excavations covering 700 m^2 were preceded by geomagnetic mapping on the whole area that detected numerous anomalies. Trenches were set on 21 anomalies of different shapes and magnitude and 24 archaeological structures were registered (fig. 1). Most of them (19), concentrated in the central and eastern parts, belong to a settlement of the late Archaic, Classical and early Hellenistic periods. Three late Classical pottery kilns (trenches 7, 8 and 11), two of them with a common working platform (fig. 2), as well as remains of fired plasters from dwellings, a dug-out building (or a basement) and various pits were documented. A heap of nine fragmented vessels, including seven of the group of the monochrome gray ware (a table amphora, *lekanai*, jug, cup, and a bowl – fig. 3) from the end of the 6th or beginning of the 5th c. was documented in Pit 2 of Trench 2. A deposit of warrior armaments including a secondary bent *rhomphaia* and the umbo of a shield (fig. 4), with a preliminary date in the first half or the middle of the 3rd c. BC, was discovered in Pit 1 of Trench 1.

Remains of buildings with stone foundations and tiled roofs (fig. 5.1) and dug-out structures from the 12th c. AD, based on the coins found there (fig. 5.2), were recorded in the western part of the site (trenches 16, 18, 19 and 21). These are part of a big medieval settlement occupying both banks of the gully. Traces of habitation from other periods, comprising so far Middle Bronze Age pottery, were discovered in the eastern part of the site, as well as late Roman coins and a fibula in the SW part.

Milena Tonkova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, milenatonkova@hotmail.com
Miglena Stamberova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, miglena_vas@yahoo.com
Galina Dankova, galya_rosenstein@yahoo.com

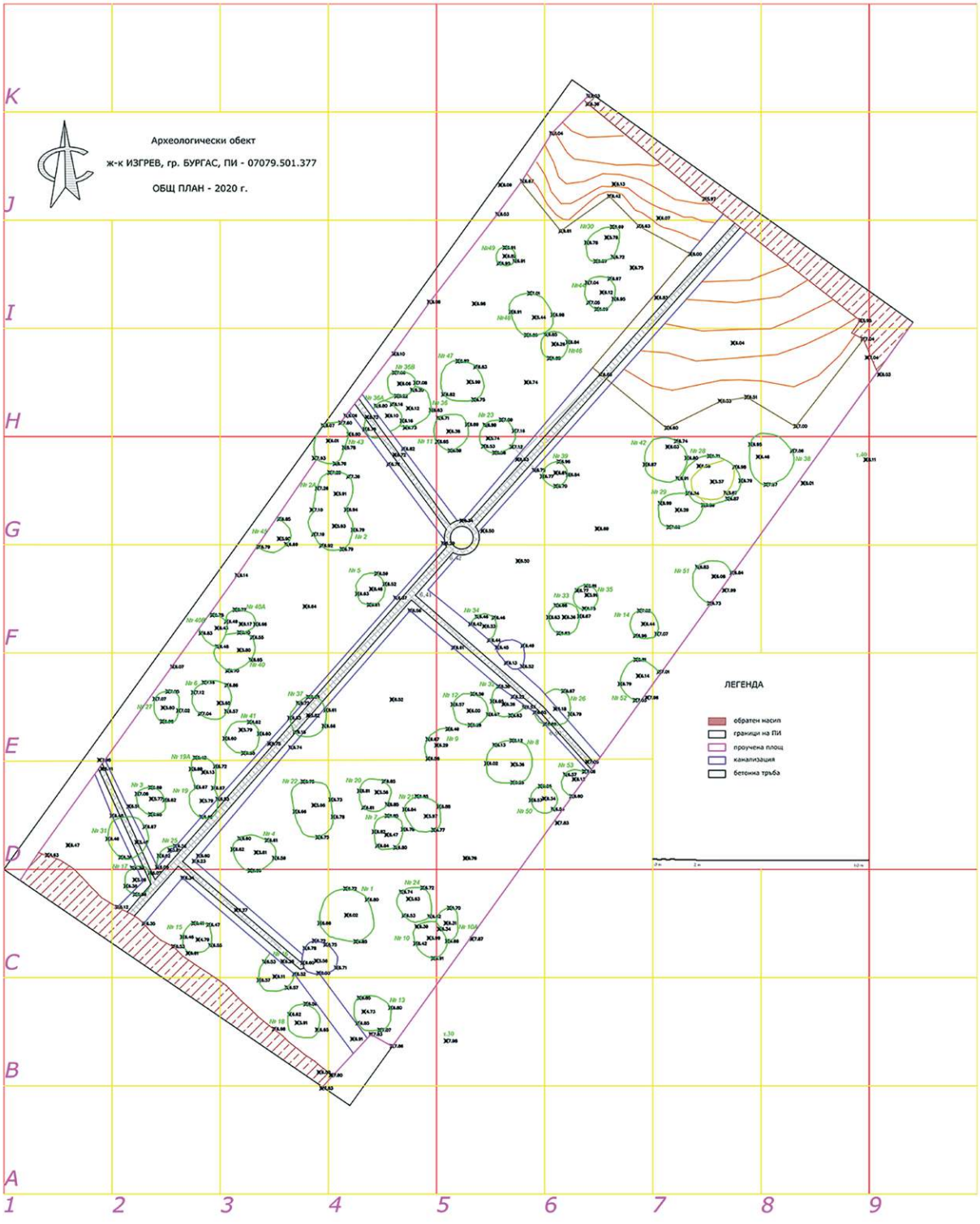
№ 56. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В Ж. К. „ИЗГРЕВ“, БУРГАС

Мирослав Класнаков, Илиян Петракиев

Публикувана информация за наличие на археологически паметници в границите на с. Атанас кьой (Атанасово) има още от 20-те години на XX в. През 1948 г. селото е включено в границите на Бургас (днес ж. к. „Изгрев“). Досега целенасочени теренни проучвания не са предприемани. Известните единични археологически находки обхващат хронологически диапазон от късната праистория (Миков 1925, 235 – 236; Миков 1933, 110; Gaul 1948, 175; Pl. XXIX, 1 – 4), Античността (Огненова, Лазаров 1962, 197 – 203; Гюзелев, 2009, 186), Средновековието (Делирадев 1953, 77; материали във фонда на РИМ – Бургас) и Възраждането (Класнаков, Пеев 2013, 151 – 156).

Теренната работа в ПИ с идентификатор 07079.501.377 обхвана периода 26.05 – 15.07.2020 г. Тя бе наложена от предварително извършени изкопни работи за строеж на жилищна кооперация. Проучената част от обекта е ситуирана с лице към бул. „Никола Петков“. Намира се на 350 – 400 м от Атанасовското езеро и на 1,8 км от западния бряг на Бургаския залив. На 100 – 120 м югозападно от нея е разположен православният храм „Св. Атанас“. Средната надморска височина на терена е 7 – 8 м.

Разкопана е площ от 877 м^2. Тя има правоъгълна форма с посока и размери на дългата страна 45 м СИ – ЮЗ, а на късата страна 19,5 м СЗ – ЮИ. Границите на имота са: от СИ и ЮЗ жилищни кооперации, оставени на „калкан“; от СЗ обществен паркинг с асфалтово покритие; от ЮИ тротоар с

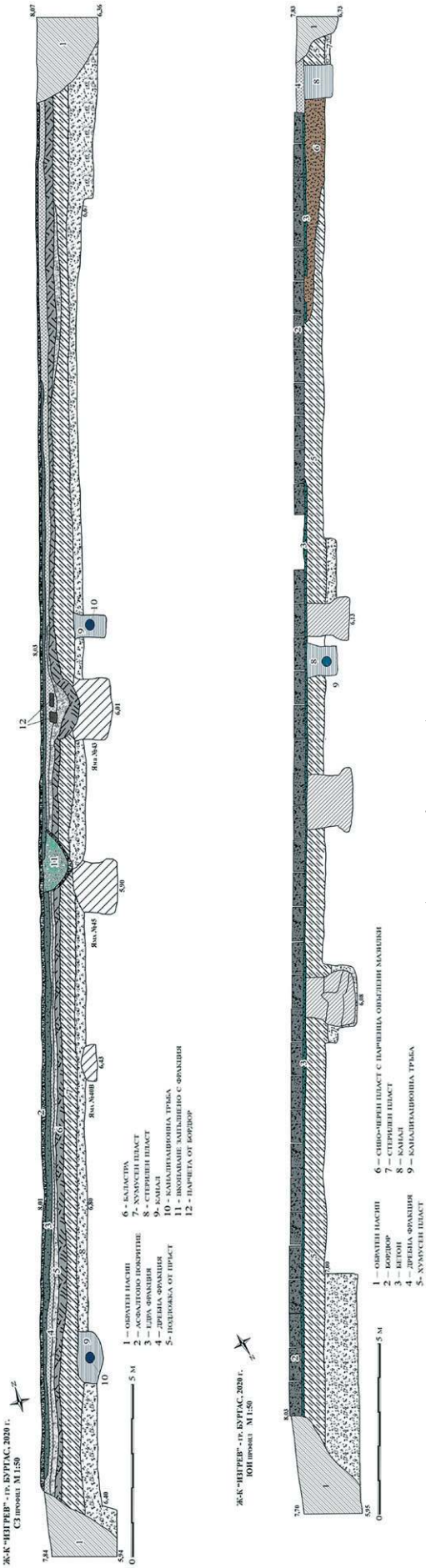

Обр. 1. Геодезически план на проучената площ

Fig. 1. Geodetic plan of the investigated area

асфалтово покритие. План-квадратната мрежа включва 47 работни квадрата, като 17 от тях са изцяло проучени, а останалите 30 частично (тъй като части от тях попадат извън границите на имота).

Теренът е предварително нарушен с около 3 – 4 м в крайните СИ и ЮЗ част, по цялата си дължина, от обратните насипи при строежа на съседните кооперации. През цялата площ и в различни посоки преминава съвременна отводнителна комуникация от бетонни тръби и тухлена шахта. В СИ част, на голяма дълбочина, се откриват и много съвременни материали, вероятно от строителни дейности за благоустрояване на ж. к. „Изгрев“.

Обр. 2. Профили на обекта: СЗ и ЮИ

Fig. 2. Site profiles: NW and SE

Обр. 3. Урна, изработена на ръка, от Яма 1

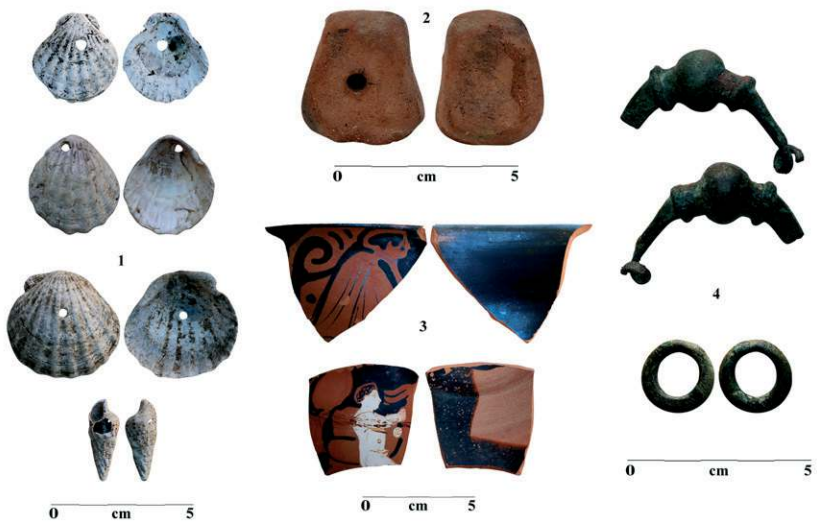
Fig. 3. Hand-made urn from Pit 1

Изцяло са проучени 54 ритуални ями, а частично шест – общо 60 ями, които са с различна форма и размери, вкопани в светлокафявата стерилна основа (обр. 1). Дълбочина – средно 0,8 – 1,0 м, като най-плитката е 0,15 м, а най-дълбоката – 2,3 м. Приблизителен диаметър 1 – 2 м, като има и по-големи. Минималната дълбочина на част от ямите се дължи на ерозията, хилядолетната антропогенна дейност, а и на предварително „престъргване“ на терена от първоначалните етапи на строителните дейности, преди намесата на археологическия екип. В дълбочина формите на ямите са „крушовидни“ или „камбановидни“ с равно дъно. Има и почти цилиндрични или с форма на обърнат пресечен конус (обр. 2). В няколко случая е регистрирано и вкопаването на яма в яма или по периферията на друга яма, от което са се получили трудно определими геометрични форми. Не е констатирано целенасочено измазване на стените на ямите, но в почти всички (съхранените на по-голяма дълбочина) е регистрирано няколкократно хоризонтално запечатване със стерилна почва, върху която е горял по-силен или по-слаб огън, често довеждащ до отухляване на глината. На места са документирани до шест „запечатки“.

Откритите материали в ямите са фрагментирана керамика, животински и човешки кости. Керамиката, изработвана на ръка, е дело на местните тракийски майстори – урни с пластична украса (обр. 3), чаши, купи и паници. Керамиката, изработена на колело, е внос от елинските полиси. Срещат се предимно амфори, но има и фрагменти от други съдове – ойнохоета, киликси, скифоси, кани, кратери, лекити (обр. 4.3).

Като отделни находки са открити пет фрагмента от гърловини на хераклейски амфори с печати (IV в. пр. Хр.), прешлени и тежести за стан (обр. 4.2) и вретено, предмет от кост, фрагменти от две бронзови фибули, бронзова халка (обр. 4.4) и железен нож. Много са находките от черупки на миди и охлюви с отвор (обр. 4.1), на дискове от камък и керамика.

Остеологичният материал е предимно от животни. Има кости и от птици, както и черупки от миди и охлюви. Не са редки и човешките кости, като в Яма 8 е документиран и цял скелет в анатомичен порядък, положен „по очи“. Ямата е със запазена дълбочина 0,9 м и размер 2,15 м в горната част (И – З) и 1,9 м при дъното. В посока С – Ю размерът е 2 м. Скелетът е положен Ю/ЮИ – С/СЗ, с глава на Ю/ЮИ, в западната част на ямата, като плътно допира стената. Това предполага че главата заедно с раменете са целенасочено извити. Тази деформация е можело да бъде избегната при полагането на тялото в централната част, където диаметърът на ямата е 2 м.

Обр. 4. Находки: 1. миди и охлюв с отвори; 2. глинена тежест за стан; 3. фрагменти от червенофигурни керамични съдове; 4. фибула и халка от бронз

Fig. 4. Finds: 1. Clams and snail shells with openings; 2. clay loom weight; 3. fragments of red-figure ceramic vessels; 4. bronze fibula and ring

Според предварителния анализ на регистрираните археологически структури, откритата керамика и находки може да се предположи, че проучената площ е част от ритуално ямно поле. Със сигурност то продължава във всички посоки от този терен, данни за което има от изкопните дейности при строежа на съседните кооперации. Функционирането му в тази част започва около втората половина или края на VI в. пр. Хр. и завършва през IV в. пр. Хр. Вероятно в близката околност са съществували и селища от тази епоха, обитателите на които са оформили и използвали този ритуален комплекс.

Литература

Гюзелев 2009: М. Гюзелев. Западният Понт между Емине и Босфора през първото хилядолетие пр. Хр. Бургас, 2009.

Делирадев 1953: П. Делирадев. Принос към историческата география на Тракия. Том. I. София, 1953.

Класнаков, Пеев 2013: М. Класнаков, И. Пеев. Колективна находка със сребърни монети от XV – XVIII в., намерена в Бургас. – Нумизматика, сфрагистика и епиграфика, 9, 2013, 151 – 156.

Миков 1925: В. Миков. Археологически вести. Принос към неолитичната култура у нас. – Известия на Българския археологически институт, 3, 1925, 235 – 236.

Миков 1933: В. Миков. Предисторически селища и находки в България. София, 1933.

Огненова, Лазаров 1962: Л. Огненова, М. Лазаров. Нов надпис на стратега Аполоний Ептайкент. – Известия на Археологическия институт, 25, 1962, 197 – 203.

Gaul 1948: J. Gaul. The Neolithic period in Bulgaria. Early food-producing cultures of Eastern Europe. Massachusetts, 1948.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION IN IZGREV HOUSING ESTATE, BURGAS

Miroslav Klasnakov, Ilian Petrakiev

Summary

The site is situated in Izgrev housing estate in Burgas. The excavated area is located along Nikola Petkov Blvd., at 350 – 400 m from the Atanasovsko Lake and at 1.8 km from west shore of the Burgas Bay. The St. Atanas orthodox church is at 100 – 120 m to the southwest. The elevation of the terrain is 7 – 8 m above sea level. The excavated site has a rectangular shape and an area of 877 m^2.

Sixty ritual pits were registered, of various shapes and sizes, dug into the light brown sterile terrain (fig. 1). Their depths are 0.8 – 1.0 m, the shallowest being 0.15 m and the deepest – 2.3 m. The diameters are mainly c. 1 – 2 m, but larger ones were recorded as well. The majority of the pits are pear-shaped or bell-shaped with flat bottom, but there are also almost cylindrical or with the shape of inverted truncated cone (fig. 2).

The archaeological finds consist of ceramic fragments, animal and human bones. Hand-made ceramics was produced by local craftsmen – urns with relief decoration (fig. 3), cups, bowls and dishes. Wheel thrown pottery was imported from the Greek *poleis* – mostly amphorae, but also fragments of other vessels – *oinochoai*, *kylikes*, *skyphoi*, jugs, *kraters*, and *lekythoi* (fig. 4.3).

Among the other finds, there were also amphorae with stamps (from the 4th c. BC), spindle whorls and loom weights (fig. 4.2), a bone fragment, fragments of two bronze fibulae, a bronze ring (fig. 4.4), and an iron knife. There are numerous clam and snail shells with holes (fig. 4.1), stone and ceramic disks.

The prevailing part of the osteological materials are animal bones. There are also bird bones and clam and snail shells. Human bones were registered quite often. In Pit 8, a complete articulated skeleton was documented, laid in prone position, oriented S/SE – N/NW, with the head to the S/SE.

The excavated area is part of a ritual pit field that was used from the second half or the end of 6th c. to the 4th c. BC.

Miroslav Klasnakov, Regional History Museum – Burgas, 69 Slavyanska Str., Burgas, miro_klasnakov@abv.bg
Ilian Petrakiev, Regional Museum of History – Veliko Tarnovo 6, Nikola Pikolo Str., 5000 Veliko Tarnovo, petrakiev23@abv.bg

КЪСНА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА

НЕКРОПОЛИ И НАДГРОБНИ МОГИЛИ

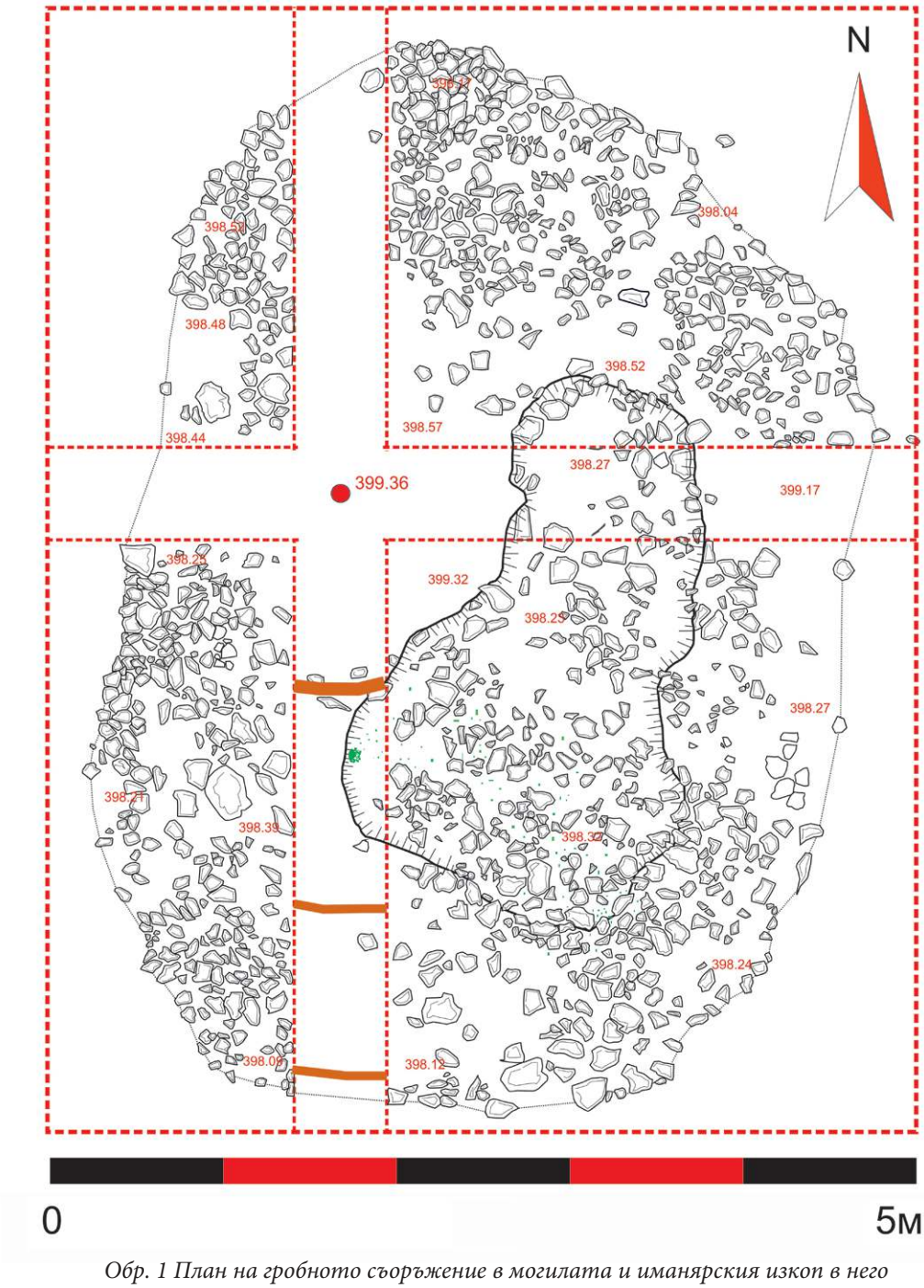
№ 57. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА НАДГРОБНА МОГИЛА ОТ КЪСНАТА ЖИЛЯЗНА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА УГЪРЧИН

Деян Дичев, Даниела Агре

В периода от 16.11 до 17.12.2020 г. бяха проведени спасителни археологически проучвания на могила, намираща се по трасето на АМ „Хемус“ – обект № 8 – Угърчин 5, която е разположена в м. Пезулското 1 (при км 112+950), на 7 км северно от гр. Угърчин, обл. Ловеч. Разкопките се проведоха под ръководството на Деян Дичев, ЕАМ – Елхово, със зам.-ръководител Даниела Агре, НАИМ – БАН, и с участието на специалисти археолози и работници.

Могилата е част от могилен некропол, състоящ се от две надгробни могили, разположени между км 112+935 и км 113+100. Могилата се намира в горски пояс и е обрасла с дървета и храсти. Тя е разположена на южен склон с денивелация от север на юг. Формата ѝ е силно разлата. Насипът е землен с размери: 29 м (С – Ю) × 24 м (И – З), височина – от 1,90 до 2,50 м. В центъра на могилата има Г-образен иманярски изкоп с дължина 3,50 м и дълбочина около 0,70 м. Преди проучването по повърхността на могилата не се откриваха археологически материали, но иманярският изкоп е запълнен с ломени варовикови камъни с различни размери. Сред тях се откриваха опаковки от храни с дата 2012 г. – вероятно това е времето на иманярската интервенция.

При проучването могилата е разделена на сектори с контролни ребра с ширина 0,50 м (обр. 1). Покрай ребрата са пуснати четири сондажа с ширина 1 м и дължина от центъра на могилата до нейната периферията, предназначени за разкриване на евентуални археологически структури (обр. 2). Чрез тези сондажи бяха установени размерите на каменното струпване в централната част на могилния насип, като и начинът на насипване на могилата. В основата на могила е насипан сиво-пепелив пласт,

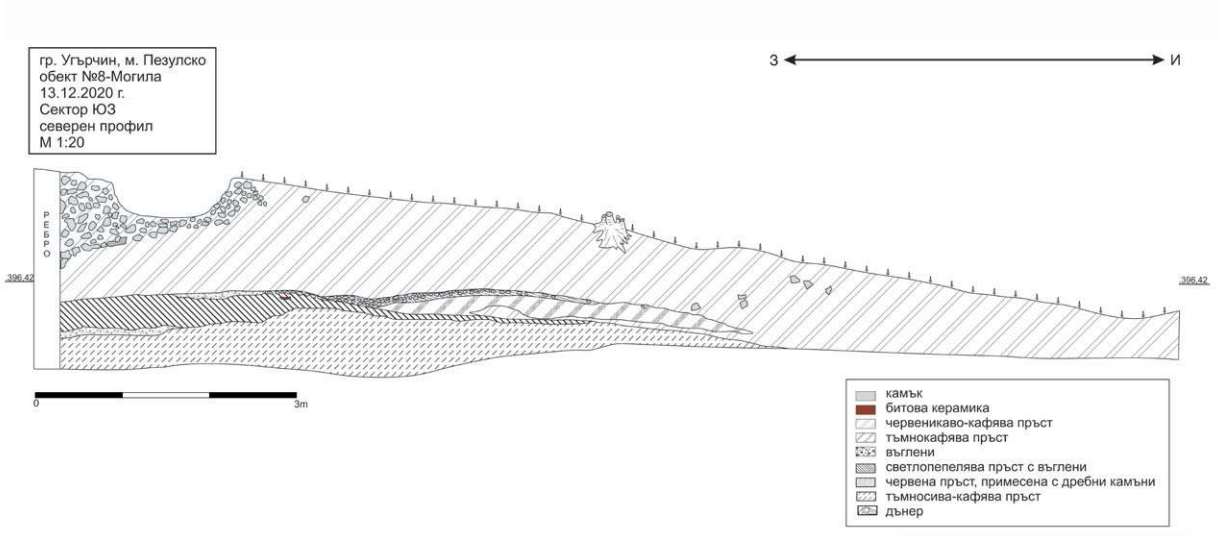

Обр. 1 План на гробното съоръжение в могилата и иманярския изкоп в него

Fig. 1 Plan of the burial structure in the mound and the looters' ditch in it

който е с дебелина от 0,80 м до 1,10 м. Целият пласт е наситен с археологически материал, сред който преобладават фрагменти от керамични съдове на колело и ръка, животински кости, въглени и фрагменти от жилищни мазилки. Анализът на керамиката показва, че преобладава трапезната керамика, изработена на колело, като основните форми са кратеровидни съдове, кани и купи. Голям е броят на фрагментите от сива монохромна керамика. Съдовете на ръка са представени с фрагменти от гърнета без украса и такива с шнурова украса. Открити са и фрагменти от големи хранилищни съдове, изработени на колело. Проведеният анализ позволява керамиката да бъде отнесена към края на VI – V в. пр. Хр. Вероятно тя е донесена заедно с пръстта от намиращо се в близост селище от този период.

Върху горната периферия на сиво-пепеливия пласт е оформен насип с пръстеновидна форма и височина 0,50 м. Във вътрешността на насипа е изградено каменно гробно съоръжение с елипсовидна форма с размери: 7,10 м (С – Ю) × 4,70 м (И – З). Съоръжението е изградено от варовикови камъни, взети от околния терен. В централната му част, по всяка вероятност, е било извършено самото погребение.

Обр. 2. Северен профил на сектор СЗ

Fig. 2. Northern profile of the Northwestern Sector

Обр. 3. Фрагменти от бронзов съд – арибал изхвърлени от гроба при иманярското разбиване

Fig. 3. Fragments of the bronze vessel – aryballos, thrown out of the grave by looters

Вследствие на иманярската инвазия върху обекта и конкретно върху съоръжението не бе установен погребалният обред. Не бе открит никакъв костен материал, но елипсовидната форма на съоръжението и неговите размери навеждат на мисълта, че погребението е било чрез инхумация. Тази хипотеза се потвърждава и от факта, че върху откритите предмети също липсват следи от горене или пепел. Запазените материали, които бяха открити в иманярския изкоп и които вероятно са били изхвърлени от гробното съоръжение, са железен връх на копие, фрагмент от крив нож и фрагментиран бронзов съд (обр. 3). По форма откритият съд се отнася към типа бронзови арибали с канелирана украса, чието разпространение е изцяло в V в. пр. Хр. Аналогичен по изработка, размери и украса е съдът, открит в гроб в Чадър Могила край с. Искрица, община Гълъбово, който е датиран във втората четвърт на V в. пр. Хр. Към този период следва да отнесем и изграждането на проучената от нас могила и гроба в нея.

Могилата е проучена изцяло, а теренът бе освободен за извършване на строителни дейности по изграждането на АМ „Хемус“.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A BURIAL MOUND NEAR UGARCHIN

Deyan Dichev, Daniela Agre

Summary

The tumulus is part of a mound necropolis, consisting of two burial mounds. The mound is earthen with dimensions: 29 m (N – S) × 24 m (E – W), height – from 1.90 to 2.50 m. In the center of the mound, there was an L-shaped ditch, made by looters, filled with crushed limestone. It was found that an ash-gray layer, 0.80 m to 1.10 m thick, was piled in at

the base of the mound. It contained archaeological materials, among them fragments of wheel thrown and hand-made ceramic vessels, animal bones, charcoal and fragments of housing plasters. The analysis allowed dating the pottery to the end of the 6th – 5th c. BC. It was probably brought together with the soil from a nearby village which existed in this period.

In the upper periphery of the ash-gray layer there was an embankment of an annular shape with height of 0.50 m. Inside it, there was a stone burial structure of an oval shape with dimensions: 7.10 m (N – S) × 4.70 m (E – W). As a result of the looters' intervention, the type of the burial rite could not be specified with certainty. No bones were found. However, the oval shape of the burial structure and its size suggested that the burial was an inhumation. This hypothesis is confirmed by the lack of traces of burning on the objects found in the looters' ditch that were probably thrown out of the grave. These are an iron spearhead, a fragment of a curved iron knife and a fragmented bronze *aryballos* with fluted decoration. The use of the latter falls entirely in the 5th c. BC. A similar vessel was found in a grave in Chadar Mogila tumulus near the village of Iskritsa, Galabovo municipality, dated to the second quarter of the 5th c. BC. To this period we should date the tumulus discussed here.

Deyan Dichev, Ethnographical and Archaeological Museum, 4 Shipka Str., 8700 Elhovo, dejan.dichev@abv.bg
Daniela Agre, daniela.agre@abv.bg

№ 58. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА НАДГРОБНА МОГИЛА ОТ КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА УГЪРЧИН

Диана Димитрова, Любава Георгиева

Обектът е регистриран през 2016 г. Намира се на ок. 7 км по права линия СИ от гр. Угърчин в Средния Предбалкан.

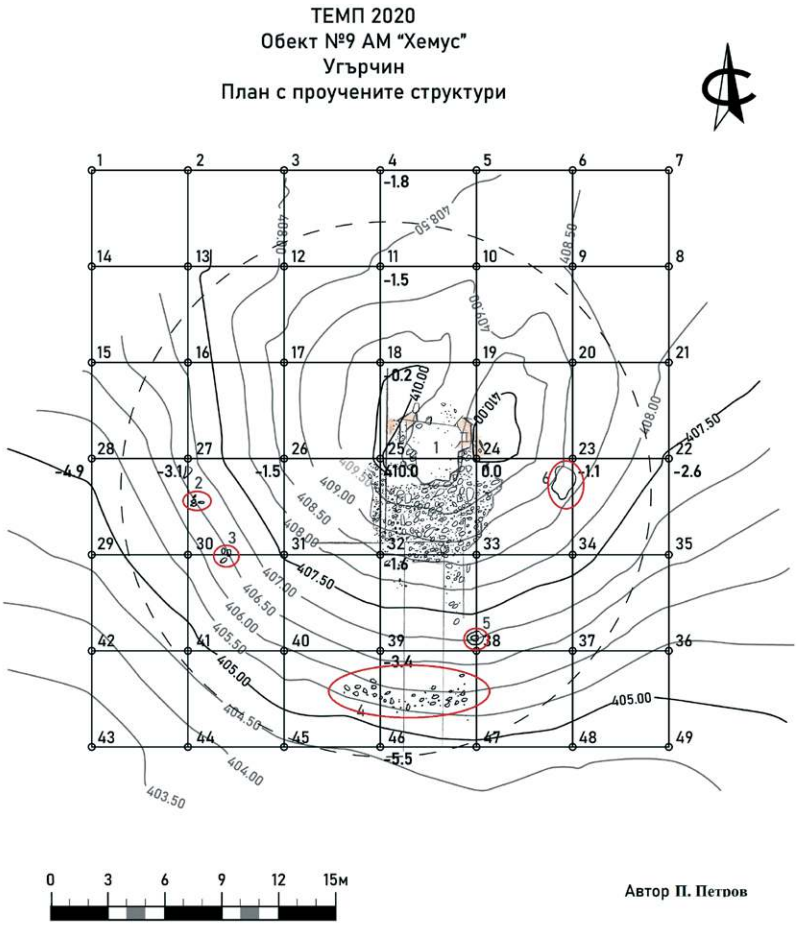
Могилата е с диаметър 30 м и височина 5,50 м. Част от насипа е разрушена от голям иманярски изкоп от СИ до центъра.

По време на разкопките на различна дълбочина бяха открити шест археологически структури (обр. 1, 2).

Структура № 2 са два конски черепа с части от крайници, погребани в близост един до друг – група С и група Ю. Непосредствено на И е открит пласт, примесен с единични въглени без археологически материали. Северната група кости са разрушени от два необработени камъка, поставени върху тях. Беше установено[1], че животното в С група е женски кон в зряла възраст над 10 години, а в Ю – младо магаре или катър на около 2,5 години, високо ок. 1,20 – 1,28 м. Краката и главите са били отрязани заедно с меките тъкани и поставени в могилата веднага след това. Засега не е установено поставянето на магаре, муле/катър в други могили от България.

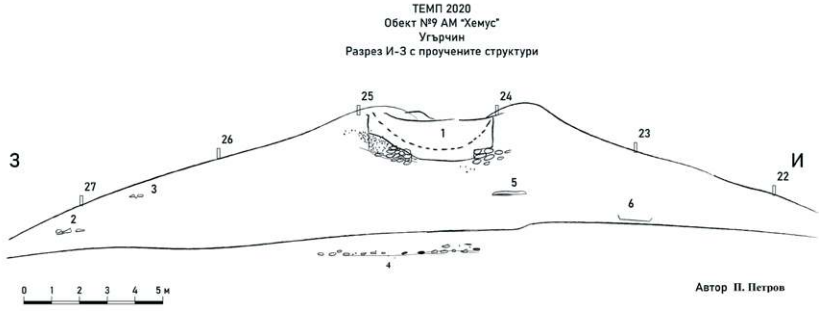
Структура № 4 – тризна № 1, е площадка с неправилна форма в Ю периферия на могилата, с множество фрагменти от керамични съдове и единични въглени. Пластът с дебелина 0,10 – 0,15 м се редува с по-светла глинеста почва, вероятно насипван на етапи, без горене на място. Керамичните фрагменти, които са разпръснати и силно набити в почвата, без изявени концентрации и цели съдове *in situ,* са открити върху площ без ясни очертания, с приблизителни размери 4,50 (И – З) × 1,50 – 1,80 м, разположена върху античния терен. Керамиката е на колело и на ръка – сива тракийска, с керемидени повърхности и груба. Репертоарът включва лекане с вертикално излизащи от устието дръжки, паници със завит навътре или навън устен ръб, дръжки от амфори, гърнета, чаши, камбановидни кратери с допиращи се до и отделени от устието, прилепени към тялото вертикални дръжки. Най-близък в географско отношение затворен комплекс с едновременна употреба на двата вида керамика е могила № 1 при Етрополе (Агре 2008, 31, табл. I). Паралелите на кратера са основно от V в. пр. Хр. (Sideris, Tonkova 2019, 70, fig. 15; Божкова, Ников 2010, 216, фиг. 8; Bozkova, Vasileva 2009, 226, fig. 4/1); по-късни екземпляри (IV в. пр. Хр.) са познати от Пистирос (Bouzek, Domaradzka 2009, fig. 10), Голямата могила при Златиница – Маломирово (Agre 2011, 191, fig. VI–18, VI–19, VI–23), Танева

[1] Изследването е извършено от д-р Надежда Карастоянова, НПМ – БАН.

Обр. 1 План на могилата с проучените структури (автор П. Петров)

Fig. 1. Plan of the tumulus with the investigated structures (author P. Petrov)

Обр. 2 Разрез на могилата с проучените structures (author P. Petrov)

Fig. 2. Cross-section of the tumulus with the investigated structures (author P. Petrov)

могила при Тополчане, Жаба могила при Стрелча (Китов 1979, 5, обр. 29). Типът лекане с издаващи се над устието дръжки също е характерен за V в. пр. Хр. (Sideris, Tonkova 2019, 60, fig. 4a). Формата на съдовете, работени на ръка, с украса от релефни ленти с прищипвания, открита в същия контекст, има много дълъг период на възпроизводство и употреба и въпреки че някои от тях имат преки паралели сред материалите от владетелската резиденция при Кози грамади (Ханджийска-Янкулова 2011, 140, 142, 150, обр. 2), те не са определящи за датирането. Най-общо датировката на тризната се отнася към втората половина на V – началото на IV в. пр. Хр.

Структура № 6 – тризна № 2, е площадка от сива глинеста почва, примесена с въглени и керамични фрагменти, без ясни граници върху древния терен, с неправилна овална форма и размери 1,55 (С – Ю) × 0,70 м. Тук останките от натрошени съдове са значително по-малко. Репертоарът на формите, едновременната употреба на груба и монохромна керамика и датировката на фрагментите са сходни с тези в тризна № 1.

Структура № 5 представлява площадка от отухлена глинеста почва с червеникав цвят – огнище с ясно очертана граница, с овална форма и конкавна вътрешна повърхност, с размери 0,90 (И – З) × 0,70 м. В периферията са открити единични въглени. Разположена е на СИ от тризна № 1, по-високо от нея.

Съоръжение № 1 в центъра на могилата (обр. 3) е значително разрушено от иманяри. Изградено е върху изравнително ниво от по-светла глинеста почва с дебелина 0,30 – 0,40 м. Първоначално е представлявало площадка, върху която е горял силен огън. Доказателство за това са откритите недогорели греди от И и З, както и отухлената почва с дебелина 4 – 6 см. Следва изравнително ниво от дребни чакълести камъни, запазени само в Ю половина, върху някои от които също има следи от обгаряне. Върху него има пласт отухлена почва, примесена с въглени, с деб. 0,04 – 0,06 см. Така етапите на горене в Ю част са поне два – под подовата настилка и на 0,10 м над нея. Пепелта и горелите материали са старателно изметени и отстранени още в Античността.

В последния етап са изградени примитивни зидове от ломени и речни камъни, редени на кална спойка. Конструкцията е с правоъгълен план. Зидовете са небрежно изработени и са дебели от 0,40 м от И до 0,95 от З. Северната част е разрушена от иманярската намеса. Помещението е преградено почти

през средата с примитивен зид, дебел 0,75 – 0,85 м и с максимална запазена височина 0,80 – 0,90 м, на конструктивна фуга. Вътрешните размери на Ю помещение са 3,20 (С – Ю) × 2,40 м. В преградния зид не личи вход. След като съоръжението е използвано известно време, то е покрито с каменен кожух от по-дребни халцедони с общи размери 8,70 (С – Ю) × 6,20 м. Кухините между камъните са запълнени със същата почва, от каквато е изграден насипът на могилата. Накрая цялото съоръжение е било покрито с почва с дебелина 0,40 – 0,50 м, за да се получи общият вид на могилата. От направеното геоморфологично изследване[1] е установено, че структура № 1 е изградена от местни камъни – рахли пясъци, глини, микрозърнести варовици с кремъчни конкреции, кариерни варовици и различни халцедони.

Обр. 3 Структура № 1 (снимка Л. Георгиева)

Fig. 3. Structure 1 (photo by L. Georgieva)

Обр. 4 Кратер от структура № 1 след реставрация (снимка Д. Димитрова)

Fig. 4. Krater from structure No. 1 after restoration (photo by D. Dimitrova)

Между камъните се откриха фрагменти от керамични съдове – гърнета от груба глина, работени на ръка, с украси от релефна лента с прищипвания, както и сива тракийска керамика на колело – дръжка от кантаросовиден съд, кани, купи със завит навътре устен ръб, кратери, леканета с издаващи се над устието дръжки и с хоризонтални дръжки без отстъп за капак.

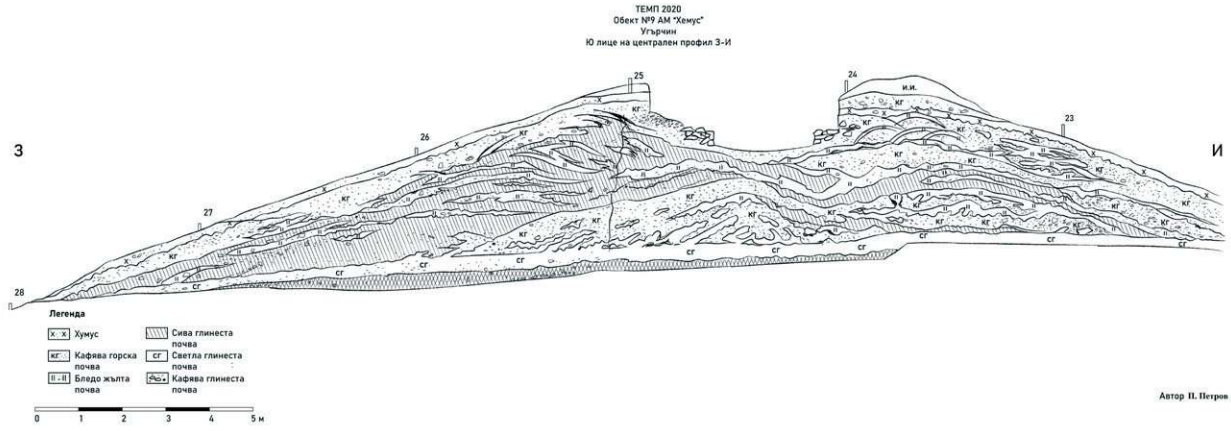
Единственият съд, който се възстанови с голям процент реконструкция, е камбановиден кратер (обр. 4) местно производство. Той, както и повечето от останалите форми, има паралели сред съдове от архаичната епоха (Ников 2012, обр. 1/8, 5/7, 8/8,9, 10/5, 11/3, 15/4, 17/3), но е уникален с украсите си от полусферични пъпки под устието. Паралел за такава украса донякъде е чашата с т. нар. „Фидиева чаша“ от Голямата могила при Златиница – Маломирово от края на първа – началото на втора четвърт на IV в. пр. Хр. (Агре 2011, 193, обр. VI-26). Формите и изработката на съдовете позволява датирането на тризната във втора половина на V – начало на IV в. пр. Хр., т.е. в същия времеви диапазон като другите структури в могилата.

Откритите миниатюрни фрагменти от бронзов предмет не дават допълнителна информация.

Структура № 3 е гроб с кремация, извършена на друго място. Останките от костите са събрани и погребани в урна. Разположен е на 3 м Ю-ЮИ от структура № 2 и на 0,80 м по-високо от нея в могилния насип. Съдът е натрошен от поставения върху него необработен камък. Изработен е от груба глина с едри примеси. Най-общо може да се датира в IV в. пр. Хр. Горелите кости са малко и много лошо запазени. Урната е вкопана допълнително в могилния насип, високо в З периферия, поради което няма съмнение, че гробът е вторичен.

Могилата е насипвана многократно с местна глинеста почва, което е документирано в профилите (обр. 5). Високо в центъра ѝ е направено изравнително ниво, върху което е изградено съоръ-

[1] Геоморфологичното изследване е направено от проф. Росица Кендерова и доц. Александър Сарафов.

Обр. 5 Централен профил И – З (П. Петров)

Fig. 5. Central profile E – W (P. Petrov)

жение № 1. Като се има предвид керамичният материал, може да се направи изводът, че ритуалите и насипването на могилата са извършени почти едновременно между средата на V и началото на IV в. пр. Хр.

Първични структури са конските черепи (структура № 2), тризна № 2 (струкутура № 6), които са положени върху стерилната почва (светлосива глина), и вероятно тризна № 1 (структура № 4). Впоследствие е направено огнището (структура № 5), а след него – съоръжението в центъра на могилата (структура № 1). Най-късна е вкопаната високо в насипа урна с кремация – гроб № 1 (структура № 3).

Навсякъде в проучваната площ е достигнато до стерилен пласт светлосива глинеста почва и материковата скала под нея.

Литература

Агре 2008: Д. Агре. Тракийски некропол край Етрополе. – В: Д. Димитрова (ред.). По пътя на миналото. Сборник научни статии по повод 65-годишнината на д-р Георги Китов. София, 2008, 30 – 37.

Агре 2011: Д. Агре. Голямата могила край Маломирово и Златиница. София, 2011.

Божкова, Ников 2010: А. Божкова, К. Ников. Археологическо проучване на комплекс от ями в землището на с. Малко Тръново, община Чирпан – югозападен сектор. Предварителни бележки. – В: Р. Георгиева, Т. Стоянов, Д. Момчилов (ред.). Югоизточна България през II - I хилядолетие пр. Хр. Варна, 2010, 213 – 220.

Китов 1979: Г. Китов. Тракийските могили край Стрелча. София, 1979.

Ников 2012: К. Ников. Сивата монохромна керамика от Аполония (края на VII – VI в. пр. Хр.). Велико Търново, 2012.

Ханджийска-Янкулова 2011: В. Ханджийска-Янкулова. Битова керамика на ръка от резиденция в подножието на връх Кози грамади. – В: Кози грамади. Проучване на одриска владетелска резиденция и светилища в Средна гора, VII – I в. пр. Хр. Том 1. София, 2011, 133 – 150.

Bouzek, Domaradzka 2009: J. Bouzek, L. Domaradzka. Thracian grey pottery in Bulgaria: Pistiros and other sites. – In: Pistiros IV, Excavations and studies. Prague, 2009, 199 – 208.

Bozkova, Vasileva 2009: A. Bozkova, D. Vasileva. Un complexe de céramique monochrome des environs de Simeonovgrad dans la vallée du Hebros. – Pontic Grey Wares (Pontica 42, Supplementum 1). Constanţa, 2009, 223 – 244.

Sideris, Tonkova 2019: A. Sideris, M. Tonkova. Pottery of the Classical period from Halka Bunar, Central Southern Bulgaria. – In: E. Manakidou, A. Avramidou (eds.). Classical pottery of the Northern Aegean and its periphery (480–323/300 BC). Proceedings of the International Archaeological Conference, Thessaloniki, May 17 – 20, 2017. Thessaloniki, 2019, 57 – 77.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF A TUMULUS FROM THE LATE IRON AGE NEAR UGARCHIN

Diana Dimtrova, Lyubava Georgieva

Summary

Six archaeological structures (figs. 1, 2) were uncovered in the tumulus – two horse skulls incorporated in one structure, two ritual places, one hearth, a primitive stone construction in the center (fig. 3), and a secondary grave with cremation with the human remains buried in an urn.

Structure No. 1, situated in the center of the tumulus, has been disturbed by looters. Several stages of use were identified, two of them associated with intense burning. Fragments of hand-made and wheel thrown pottery were discovered between the stones. It was possible to restore only one vessel – a *krater* (fig. 4). The parallels of the shape are from the Archaic period, but the decoration of hemispherical knobs below the rim is extremely rare. Most probably it is a local product, dating from around the middle of the 5th – the beginning of the 4th c. BC.

The mound has been piled repeatedly (fig. 5). Considering the ceramic material from the ritual places, the structure in the center, and the mound, it is possible to conclude that the rituals have been performed in a relatively short period – the middle or the third quarter of the 4th c. BC. The primary structures in the mound are the horse skulls (Structure No. 2) and the ritual place No. 2 (Structure No. 6), both of them laid directly upon the sterile soil of light gray clay, and probably the ritual place No. 1 (Structure No. 4) located in the southern sector. After that the hearth (Structure No. 5) was made, and later the structure in the center of the mound was built (Structure No. 1). The urn with cremation – grave No. 1 (Structure No. 3) – dug high in the western periphery of the mound, is the latest structure in the tumulus.

Diana Dimitrova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, kittemp@abv.bg
Lyubava Georgieva, National Museum of History, 16 Vitoshko Lale Str., 1618 Sofia, L_konova@mail.bg

№ 59. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА УГЪРЧИН

Румен Миков, Станислав Илиев[1]

Надгробната могила е регистрирана през 2015 г. при провеждането на теренни издирвания по трасето на АМ „Хемус“. Разположена е върху високата част на плавен склон с Ю/ЮИ изложение, на около 6 км северно от гр. Угърчин, в м. Пежгорски колиби, и попада в сервитута на проектното трасе на магистралата. По тази причина за нея е определена мярка за опазване – пълно спасително проучване.

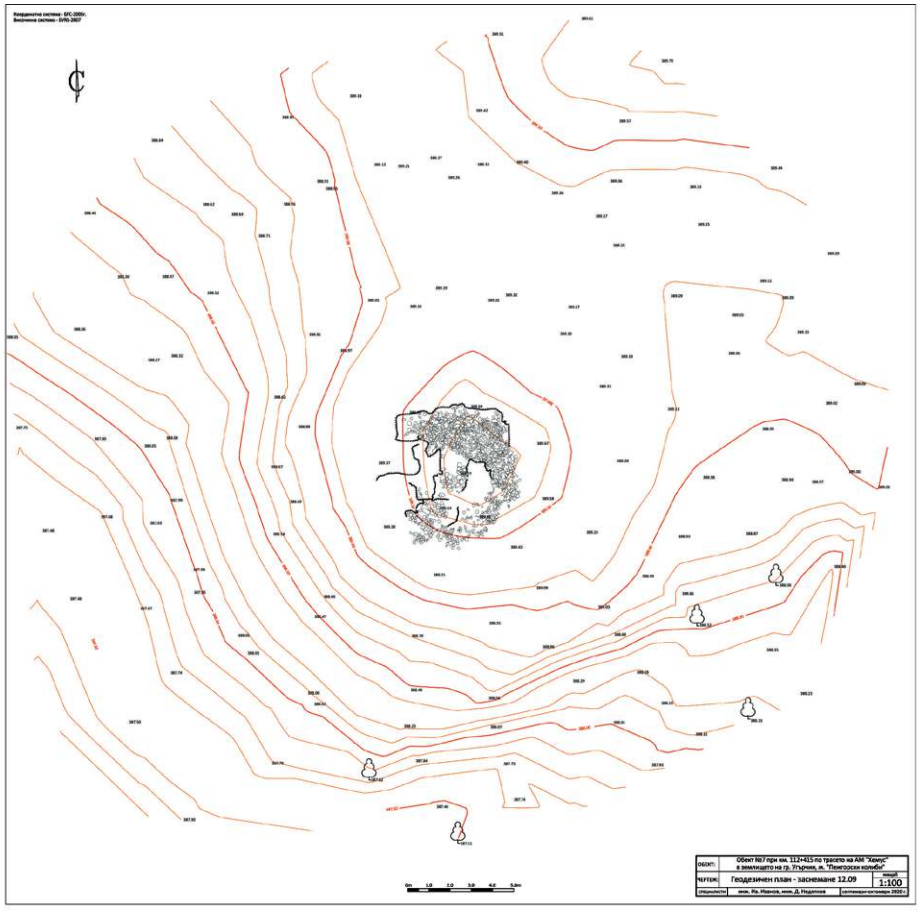
Преди проучването могилата има разлата форма, обрасла с тревна растителност. Насипът е землен, без видими следи от иманярско разкопаване и с размери: 16 м (С – Ю), 22 м (И – З), височина 1,30 – 1,50 м (обр. 1).

Обр. 1. Надгробната могила преди началото на разкопките

Fig. 1. The burial mound before the start of the excavations

[1] С благодарност към Ива Начева и Стоян Александров (членове на екипа) и към д-р Таня Джанфезова (за оказаната помощ).

Обр. 2.1

Обр. 2.2

Обр. 2. 1. Каменен насип над първичната могила. 2. Състояние на каменния насип след пълното му разкриване (поглед от юг)

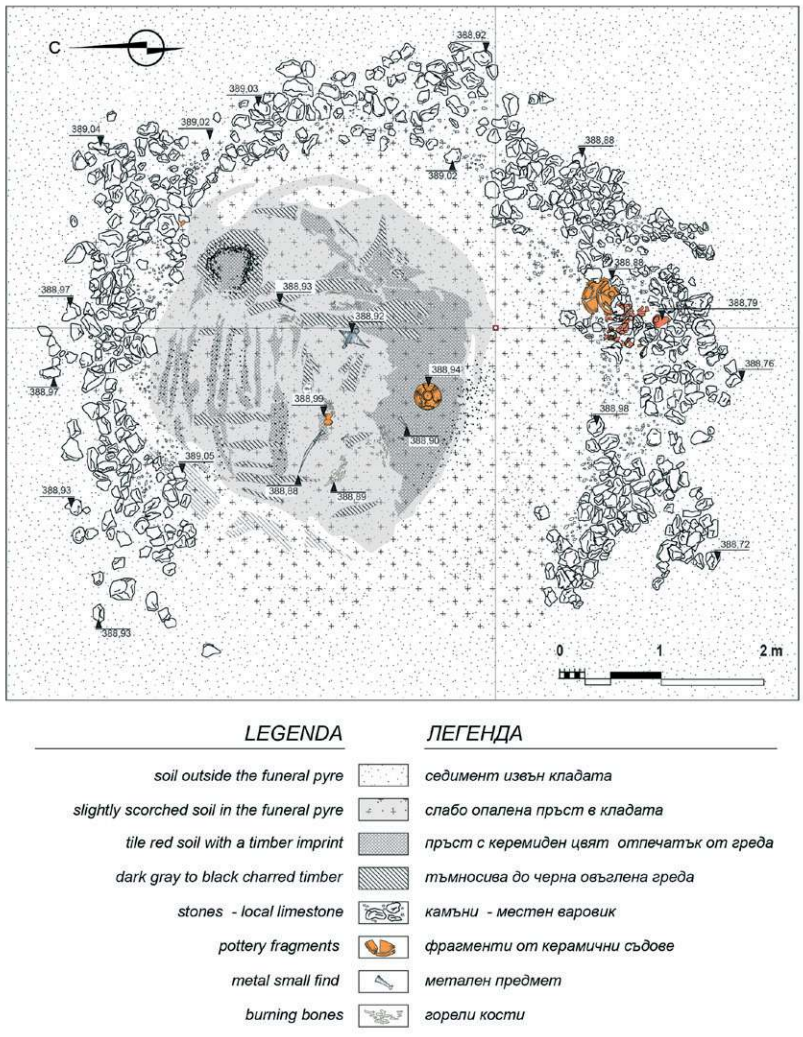
Fig. 2. 1. Plan of the stones covering the primary mound. 2. The layer of stones uncovered (view from the south)

Археологическото проучване е проведено на ръка, чрез отнемане на хоризонтални механични пластове с дебелина 0,20 м. Под най-високо разположените пластове пръст, на места примесена с дребни камъни, е разкрит каменен насип, оформен от средни и големи по размери необработени камъни с местен произход. Той е асиметрично разположен по отношение на върха на надгробната могила (обр. 2.1). При постепенното му разкриване е установено, че представлява каменен „кожух“, покриващ ниска могила от сиво-жълта пръст, на места с пепелива структура. Това всъщност е първичната могила,

насипана върху извършеното на нивото на древния терен погребение. Състоянието на каменния „кожух“ предполага, че независимо от отсъствието на следи от иманярска интервенция по съвременната повърхност на могилния насип, той все пак е бил разкопаван. В североизточния сектор на проучваната площ е установено нарушение с неправилна овална форма, засягащо билото на каменния насип и достигащо до древния терен (обр. 2.2).

Пълното проучване на могилата предостави информация за възстановяване на начина и определяне на хронологическия период, към който може да бъде датирано извършеното тук погребение.

Пространството, в което е извършено погребението, предварително е подравнено чрез насипване на глинеста пръст, която е допълнително трамбована. Върху така изравнения терен е подготвена дървената конструкция на кладата. По време на проучването е установено, че приблизителните размери на пространството, в което е горял огънят, са: 3 м (С – Ю) × 3,45 м (И – З). На места в тези граници са установени запазени следи от гредите на конструкцията на кладата (вертикални и хоризонтални), както и отхвърляване на пръстта. По повърхността, в отделни участъци на централната част, са разкрити силно горели човешки кости (обр. 3). Направените срезове в най-отхвърлените пространства сочат, че дебелината на засегнатия от горенето на кладата пласт варира между 5 и 10 см.

Обр. 3. Останки от клада

Fig. 3. The remains of the funerary pyre

Няколко находки в зоната на най-интензивно горене на кладата дават възможност за определяне на пола на покойника. Откритите на място крив боен нож (обр. 4.1-2), метален накрайник от ножницата му и предмет в много лошо състояние (вероятно умбо от щит?) (обр. 4.3), сочат, че кремираният е от мъжки пол. При извършения антропологичен анализ от кремираните кости са идентифицирани два фрагмента: скалиста част на слепоочна кост, за която е предположено, че произхожда от индивид в детска възраст, както и част от кондили на бедрена кост, за която е допусната възможност да е от индивид от втора детска възраст (над 10 – 12 г.) до израснал индивид[1].

В близост до ножа са открити запазени *in situ* керамични каликс-купа (обр. 4.1) и купа с конусовиден силует, изработена на ръка, поставена с дъното нагоре (обр. 4.4). В южната периферия на първичната могила са разкрити фрагментирани дълбока паница (обр. 4.5) и кана (обр. 4.6), изработени на грънчарско колело.

Част от описаните предмети са положени с покойника на кладата преди нейното запалване. Елементите на въоръжението носят ясни следи от продължителното горене и са открити в много лошо състояние. Интересна подробност са откритите по време на консервацията и реставрацията на ножа отпечатъци от тъкан по една от страните му. При купата, работена на ръка, следите от съп-

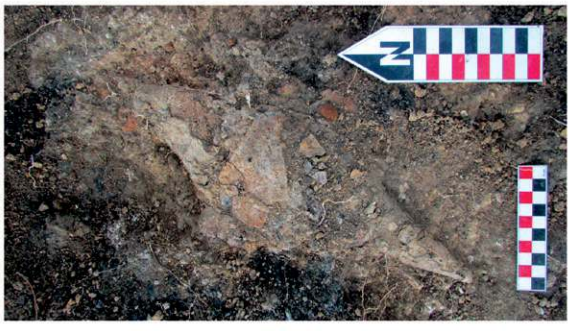
[1] Антропологичният анализ е извършен от д-р Виктория Русева.

Обр. 4.1

Обр. 4.2

Обр. 4.3

Обр. 4.4

Обр. 4.5

Обр. 4.6

Обр. 4. Находки от кладата: 1. крив боен нож и каликс-купа (детайл); 2. ножът след консервация и реставрация; 3. метален предмет (умбо от щит?); 4. керамична купа, работена на ръка; 5. керамична паница, работена на колело; 6. керамична кана, работена на колело

Fig. 4. Finds from the zone of the pyre: 1. curved knife and calyx-cup (detail); 2. the curved knife (after restoration); 3. metal artefact (shield umbo?); 4. ceramic bowl (made without using a wheel); 5. wheel-thrown ceramic vessel; 6. wheel-thrown ceramic jug

рикосновение с огън предполагат, че е била поставена в момент, когато кладата не е била напълно загаснала. Останалите три съда не носят следи от горене и най-вероятно са поставени или счупени на местата, където са открити, след загасването на огъня.

Палеоботаничният анализ показва, че като горивен материал за кладата са използвани два широколистни дървесни вида – дъб и бук, с доминиращо присъствие на останките от дъб[1]. Пред-

[1] Палеоботаничният анализ е извършен от Ханна Христова.

вид коефициента на полезно действие на двата вида дървесина при горене може да се допусне, че овъглените останки от дъб са свързани с конструкцията на кладата, докато букът е бил използван за нейното разпалване. Интерес предизвикват овъглените фрагменти от дръжки и клонки с диаметър под 2 мм, както и основата на класче, открити под паницата, изработена на ръка. Въпреки затрудненията за видовото им определяне, поради състоянието, в което са запазени, за част от тях може да се допусне, че представляват филизи и дръжки от грозд.

Обр. 5. Каменен насип над първичната могила – изглед от въздуха

Fig. 5. A layer of stones covering the primary burial mound – view from above

След окончателното загасване на огъня пространството е било подравнено. Върху останките от кладата е насипана ниска могила от сиво-жълта пръст, на места с пепелива структура. Така оформената първична могила е покрита с различни по размери необработени камъни. Прави впечатление, че тези по периферията на каменния насип лежат на приблизително еднакви нива, създавайки по този начин илюзия за „рамка“ с широчина около 1 м, която огражда пространството на кладата.

Приблизителните размери на покритата с камъни първична могила са: ок. 6,50 – 6,85 м (С – Ю); ок. 5,60 – 5,80 м (И – З); височина ок. 0,60 м. Поради състоянието, в което е разкрито покритото с камъни съоръжение, трудно може да се каже каква е била първоначалната му форма. Липсата на каменен насип в западната част може да се обяснява с частичното му разрушаване в по-късно време. Възможно е обаче съоръжението да е имало приблизително овална или подковообразна форма в основата си, отворена на запад (обр. 5).

Оформянето на общия могилен насип включва натрупването на още няколко малки купчини от сиво-жълта или кафява пръст около периферията на първичната могила. Впоследствие всички те са обединени под общ могилен насип, който е с приблизителни размери ок. 13 м (С – Ю), ок. 12 м (И – З). С течение на времето допълнителни насипвания и вероятно ерозията са довели до размерите на могилата, установени при теренните издирвания през 2015 г.

Откритите по време на проучването на кладата материали дават възможност за датиране на извършеното погребение. Кривият боен нож и накрайникът от ножницата му (въпреки състоянието, в което е открит) намират най-близки паралели сред находките от Могила 20 при с. Брестница, община Ябланица (Агре 2007, 87 – 89, 92, 100, обр. 6.3-4). Редица находки от Северна България илюстрират разпространението на оръжия с подобен силует през късната елинистическа епоха (Агре 2007, 87; Торбов 2018). В Южна България подобен нож е открит без ясен контекст при проучването на западната крепостна стена на Кабиле (Домарадски 1991, 59, 76, обр. 26-9, 77, обр. 29). По формата на острието си и врязванията по него оръжието може да бъде отнесено към Тип IIA, вариант 4А по класификацията на Н. Торбов (Торбов 2018, 57, 61). Металната част на ръкохватката му се вписва в параметрите, определени за Тип IIБ, вариант 1Б (Торбов 2018, 67 – 68). Според последно предложената хронология, най-активната употреба на ножовете с извито острие като оръжие (за териториите на юг от Дунав) може да бъде отнесена към II в. пр. Хр. – I в. сл. Хр. (Торбов 2018, 14, 24, 29, 54).

С ниското си полусферично тяло и висока шия с наклонени навън стени каликс-купата намира сходство във формата със съдовете от тази категория, открити в Севтополис и Сборяново (Чичикова 2011, 156, обр. 6-6а, 158 – 159, обр. 7). Производството и употребата на керамичните каликси в Тра-

кия се поставя в периода между последната четвърт на IV в. пр. Хр. и третата четвърт на III в. пр. Хр. (Чичикова 2011, 163). За някои екземпляри са аргументирани и по-късни датировки (Чичикова 2011, 158, 160).

Дълбоката паница, открита в южната периферия на първичната могила, спада към форма, която е популярна за периода III – I в. пр. Хр. Силуетът ѝ е близък до този на паницата от Могила 1 при Брестница. Комплексът, от който произхожда тя, е датиран в периода II – I в. пр. Хр. на основание на откритата тук фибула, както и на точен паралел на паницата със съд от некропола при Търнава (Агре 2007, 87, 90).

Реставрираните находки, открити при спасителното проучване на надгробната могила при Угърчин, на този етап предоставят възможност да бъде предложена датировка на гробния комплекс в периода средата на III в. пр. Хр. – I в. пр. Хр.

При проучването на пространството около надгробната могила, с площ около 1 дка, не са открити културни напластявания или наличие на некропол, свързан с нея. След приключване на спасителното археологическо проучване теренът е освободен за строителството на АМ „Хемус".

Литература

Агре 2007: Д. Агре. Тракийски могили от късноелинистическата епоха в долината на река Вит, община Ябланица. – Годишник на Националния археологически музей, 11, 2007, 86 – 103.

Домарадски 1991: М. Домарадски. Западна крепостна стена на град Кабиле. – В: Кабиле, т. 2. София, 1991, 54 – 82.

Торбов 2018: Н. Торбов. Ножът – μάχαιρα или sica. Оръжие от II в. пр. Хр. – началото на II в. София, 2018.

Чичикова 2011: М. Чичикова. Глинени каликс-купи от Тракия. – В: Проблеми и изследвания на тракийската култура, V. Казанлък, 2011, 154 – 167.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A BURIAL MOUND FROM THE HELLENISTIC PERIOD NEAR UGARCHIN

Rumen Mikov, Stanislav Iliev

Summary

The forthcoming construction of Haemus Motorway required carrying out archaeological rescue excavations of a burial mound located near the town of Ugarchin. These were implemented in the autumn of 2020.

The originally preserved height of the mound was 1.30 – 1.50 m, and the maximum diameter 16 m (N – S) × 22 m (E – W) (fig. 1).

A layer of medium-size and large unwrought stones (fig. 2) covered a low mound consisted of grey-yellowish soil.

The burial rite was cremation *in situ*. The burned area covers approximately 3 m (N – S) × 3.45 m (E – W) (fig. 3). Within the zone of the pyre, components of the grave inventory were found – a curved knife, a sheath and a shield boss (umbo) that were burned with the deceased. Prior to extinguishing the fire completely, one ceramic vessel was also placed there. After the fire was put out, the area was levelled and three more ceramic vessels were placed (fig. 4). The remains of the pyre were then covered with grey-yellowish soil, ashy at some places. Consequently, this primary mound was covered by stones, thus reaching a maximum diameter of 6.50 – 6.85 m (N – S) × 5.60 – 5.80 m (E – W), and height of c. 0.60 m (fig. 5). Several smaller piles of grey-yellowish and brown soil were then added towards the periphery of the primary mound. Finally, these all were covered by the final top-layer, thus shaping a burial mound with an approximate diameter of 13 m (N – S) × 12 m (E – W).

The artefacts found during the rescue excavations point towards a most probable date of the cremation ritual between the middle of the 3rd and the beginning of the 1st c. BC.

Rumen Mikov, National Institute for Immovable Cultural Heritage, 17 Al. Stamboliiski Blvd., 1000 Sofia, rumen_mikov@mail.bg
Stanislav Iliev, Regional Museum of History – Haskovo, 19 Svoboda Square, 6300 Haskovo, utah1912@gmail.com

№ 60. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ДВЕ МОГИЛИ ПРИ УГЪРЧИН, ОБЛ. ЛОВЕЧ

Мая Валентинова, Радослав Гущераклиев, Дамян Дамянов

Могилите са регистрирани при теренни издирвания по трасето на АМ „Хемус“ през 2019 г. Те са с височина 0,80 – 1 м и диаметри 46 м. Разположени са непосредствено една до друга, като южната се намира до северния сервитут на магистралата, поради което е предвидено пълно археологическо проучване на двете могили.

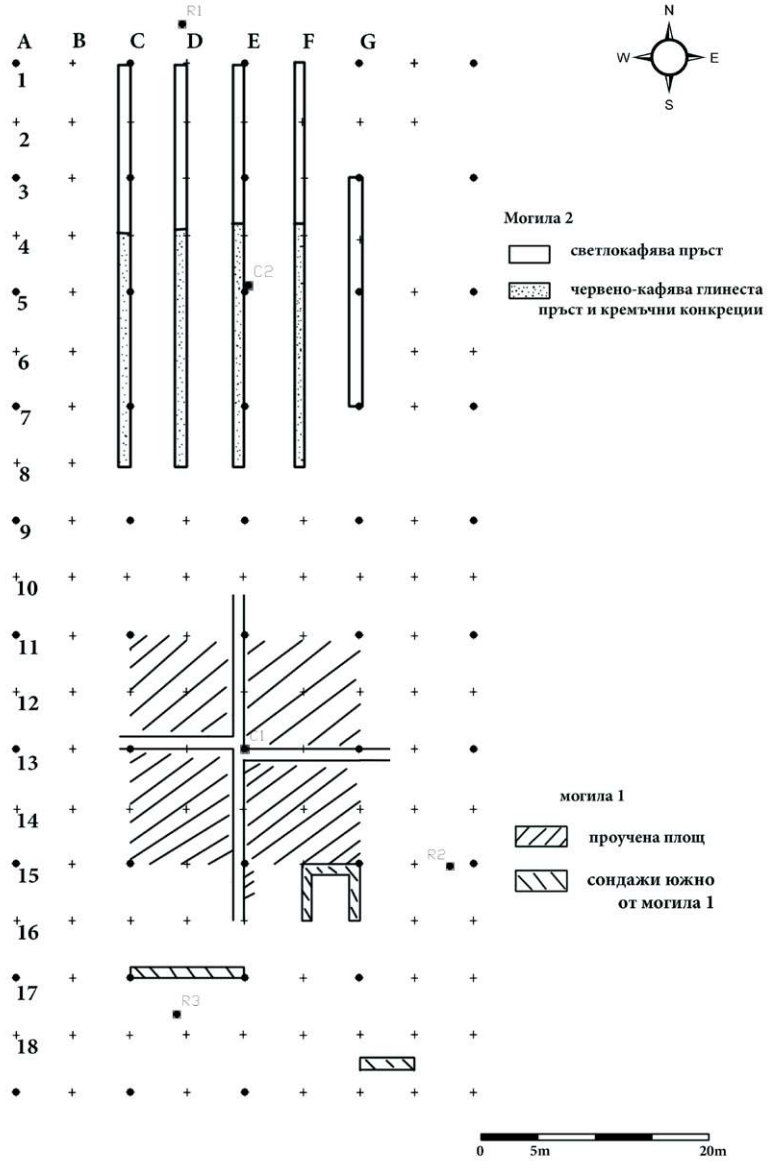
При посещение във връзка с подготвителните дейности за проучването се установи, че теренът, където попадат могилите е изравнен, и насипан с трамбован пласт от разтрошен камък. В началото на проучването той бе премахнат с помощта на земекопна техника.

Двете могили са вписани в обща план-квадратна мрежа, ориентирана по посоките на света, като центровете им са определени според взетите при регистрирането им координати (обр. 1).

Могила 1. След премахването на натрупания от строителите насип се очерта ниско могилообразно възвишение с височина 0,60 м и диаметър 20 м. То е по-добре изразено от юг и запад. Проучването се извърши на ръка. С цел проследяване на стратиграфията, бяха оставени два контролни профила, ориентирани С – Ю и И – З. Наблюденията по време на проучването и при документирането на профилите показват следната стратиграфия: под останките от строителния насип следва пласт с дебелина 0,25 м от светлокафява, стерилна пръст, залягаща върху червено-кафява глинеста пръст или разтрошени кремъчни конкреции.

Могила 2. След премахването на насипа от натрошен камък се установи, че участъкът тук е престърган до основния терен, представен от разтрошени в различна степен кремъчни конкреции и песъчливо-прахова глина с оранжево-червен цвят. Направени са пет траншеи със земекопна техника, разположени през 5 м една от друга, ориентирани С – Ю, с дължина 35 м, ширина 0,70 м и дълбочина 0,70 м.

По време на проучването не са открити археологически материали и останки от археологически структури.

Обр. 1. Обект 6, Угърчин 3, Пежигорски колиби 1, общ план на проучената площ

Fig. 1. Site 6, Ugarchin 3, Pezhigorski Kolibi 1, plan of the excavated area

RESCUE EXCAVATION OF TWO MOUNDS NEAR UGARCHIN, LOVECH DISTIRCT

Maya Valentinova, Radoslav Gushterakliev, Damyan Damyanov

Summary

Before starting the archaeological excavations, it was found that the terrain where the mounds were located has been covered with a compacted layer of crushed stone. The study was carried out using an excavator and by hand. No archaeological materials or remains of any archaeological features were discovered.

Maya Valentinova, Regional Museum of History – Lovech, 1 Todor Kirkov Sq., 5500 Lovech, maiadimitrova@hotmail.com
Radoslav Gushterakliev, Regional Museum of History – Lovech, 1 Todor Kirkov Sq., 5500 Lovech, r.gushterakliev@mail.bg
Damyan Damyanov, Regional Museum of History – Smolyan, 5 Dicho Petrov Str., 4700 Smolyan, ddam_sm@abv.bg

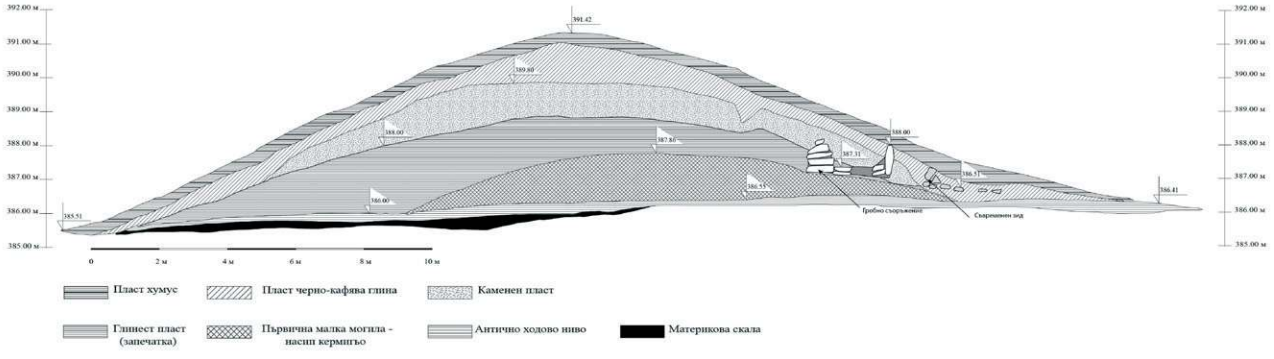
№ 61. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА МОГИЛА В М. ЩУРОВЦИ, ЗЕМЛИЩЕ НА С. СТОИЛОВО, ОБЩ. МАЛКО ТЪРНОВО

Даниел Пантов

Археологическите разкопки в м. Щуровци са инициирани и финансирани от община Малко Търново. Проучването се проведе през месеците август – ноември 2020 г. Могилата се намира на 5 км източно от гр. Малко Търново. Разположена е в подножие на рид, близо до горския масив, в самото начало на ливада. Преди началото на проучването повърхността на могилата е почистена от дървета и храсти. Заложени са стратиграфски ребра с посоки И – З и С – Ю, с широчина 1,5 м и дължина 28 – 32 м. От южната страна на могилата се наблюдава старо вкопаване, което според откриваните по повърхността артефакти може да бъде отнесено към началото на XX в. От север се регистрира дълбок иманярски изкоп, достигащ до 3,20 м от най-високата централна част на могилата. Изкопът е с шахтообразна планировка и е направен преди няколко години, според горски служители и местни очевидци.

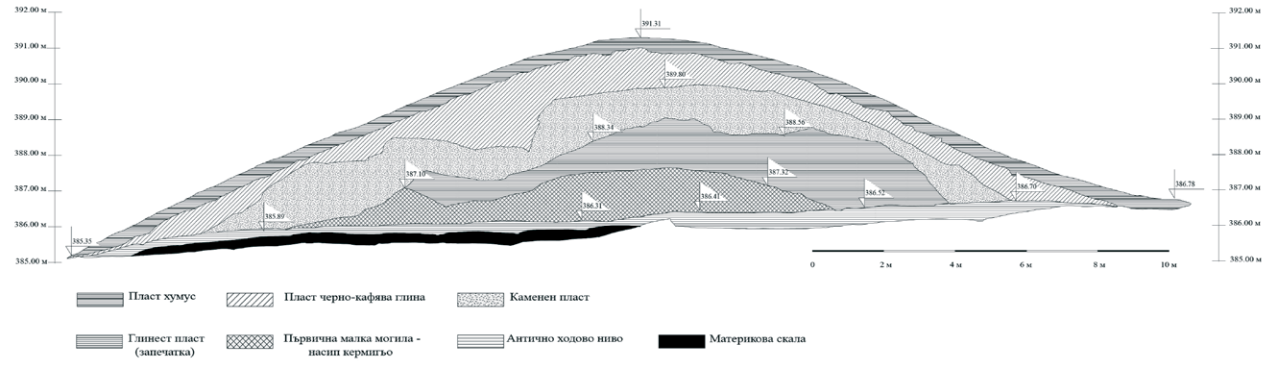
След залагането на стратиграфските ребра, насипът на могилата е условно разделен на сектори: Югоизток, Югозапад, Североизток и Северозапад.

Сектор Югоизток. Насипът в сектора се състои от покривен пласт от чернозем с дебелина 0,20 – 0,30 м, с прекъсвания на места от натрошен камък – местна порода (лескак). Под хумусния пласт следват пластове с неправилна форма и размери, състоящи се от кафяво-червена глинеста пръст и натрошен лескак. В профила на стратиграфско ребро С – Ю в сектор Югоизток, в близост до периферията, от юг се установява вкопаване, което продължава на северозапад в съседния сектор Югозапад. Изкопът е запълнен със средни и дребни по размер ломени камъни, между които се откриват фрагменти от строителна и битова керамика, монети и метални предмети, с датировка първа половина

Обр. 1. Профил С – Ю

Fig. 1. Profile N – S

Обр. 2. Профил И – З

Fig. 2. Profile E – W

на XX в. Вероятно става въпрос за постройка със селскостопански функции (къшла?), построена в подножието на могилата от юг. Монетите, открити в основите на помещението, са от 1912 и 1917 г., с номинал от 2 и 5 стотинки. Намерени са и гилзи от огнестрелно оръжие, животински подкови, метални планки и други предмети от ежедневието. При анализ на стратиграфията в сектора ясно се разграничават етапите на натрупване на могилния насип, който в основата си лежи върху материковата скала. Първоначално в центъра е оформена малка могила с височина 1,80 – 2,00 м, върху която впоследствие е започнало натрупването на насипа. На 3,50 м от периферията на западния профил на стратиграфско ребро С – Ю е регистрирано вкопаване с размери 1,20 × 1,50 м, част от основите на съвременната сграда. Северно от вкопаването е оформен насип с разлата пирамидална форма, положен върху централната малка могила в средата. Височината на насипа от нивото на естествения терен до най-високата точка достига до 2,20 м.

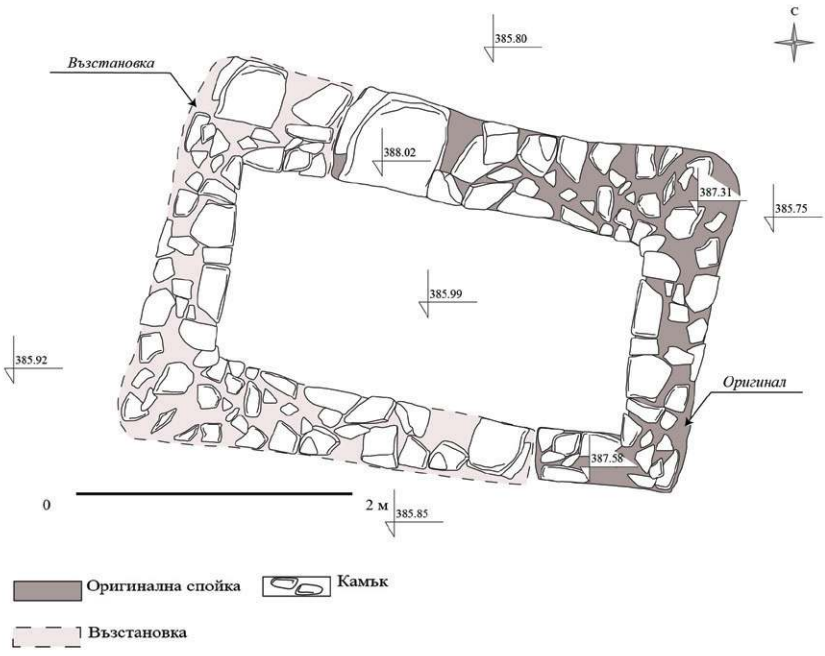
Сектор Североизток. Насипът в сектора е аналогичен по своя характер на предходния. Античното ходово ниво на терена под могилата отстои на 0,55 – 0,60 м височина от материковата скала. В профилите на сектора са ясно видими следи от насипване и подравняване на терена. Последователност при наслояването на пластовете в сектора липсва. Наблюдава се редуване на пластове с глинеста пръст с червено-кафяв цвят и натрошен местен седиментен камък. Върху малката могила в средата, изградена от сбита глина с примес от дребни камъчета, е положен пласт от жълтеникава глинеста пръст, вероятно служещ за запечатка на първичното съоръжение.

Стратиграфията на западния профил на ребро С – Ю в сектора е сходна и почти идентична с разглежданите до този момент профили в двата сектора (обр. 1). Централната малка могила е положена върху подравнената ходова антична повърхност, обхващаща територията на двата сектора. Северно от нея се наблюдава трета малка могила със заострена най-висока част и пирамидална форма с лек наклон на юг, ситуирана в непосредствена близост до първичната могила в центъра. В обема ѝ се наблюдава каменно струпване, характерно за насипа. Височината ѝ достига до 2,20 м, а дължината надвишава 4,5 м. Над нея следва пласт от жълта глинеста пръст, с дебелина 0,35 м и лек наклон към периферията.

Сектор Северозапад. Подравняването в тази част на терена е извършено преди началото на полагане на насипа. В централната част на сектора, при ъгъла на стратиграфските ребра, първичната малка могила е неясно изразена. Горната ѝ част е на 1,75 м височина от материковата скала, което е признак за понижаването ѝ в тази част на обекта. Структурата на използвания материал, от който е насипана могилата, е идентична с вече проучените сектори. Над античното ходово ниво се редуват хаотично положени земни пластове, без изявена подредба. Пластът със съдържание от ломен камък е положен неравномерно в насипа и вероятно е служил за запълването на кухини при натрупването на могилата (обр. 2).

Хумусният пласт отново е нарушен от дървесната растителност, наблюдава се смесване с пласта от ломени камъни. В дълбочина каменният пласт достига до 1,3 – 1,5 м и е положен върху пласт от червено-кафява глинеста пръст с дебелина 1,95 м, положен върху ходовото ниво и материка. Керамични фрагменти и следи от обредна дейност в сектора не са откриват.

Сектор Югозапад. По повърхността и периферията на сектора се наблюдават следи от стари вкопавания в насипа. Откриват се керамични фрагменти от съвременни битови съдове и турски керемиди. При отнемането на горните пластове в близост до стратиграфско ребро С – Ю и периферията на сектора се разкриха средни и дребни по размер ломени камъни без анатомична подредба и спойка. Между тях се намират фрагменти от съвременни метални предмети и пирони. Вероятно откритите

Обр. 3. План на каменно съоръжение

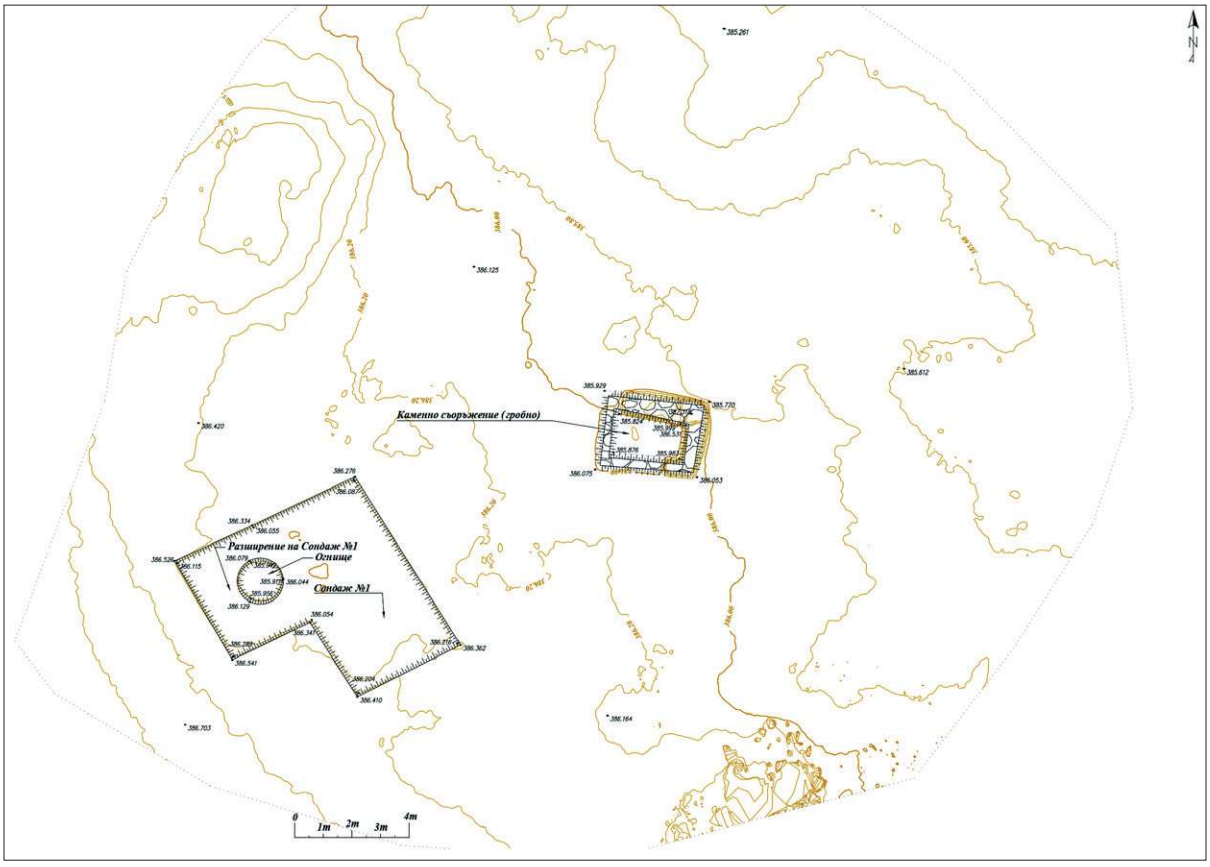
Fig. 3. Plan of the stone structure

камъни са част от стените или основите на съвременната селскостопанска постройка, която в поголямата си част попада в сектор Югозапад.

Хумусният пласт в този сектор е силно компрометиран вследствие от иманярска интервенция. В центъра на могилата при сектор Югозапад над материковата скала ясно се откроява първичната могила. Височината ѝ достига до 1,5 м от материка. В източния профил на ребро С – Ю в сектора могилата продължава и граничи с едри обработени каменни плочи, които продължават на изток в профила. Насипът над камъните е компрометиран, в профила се наблюдава старо вкопаване и разместване на пластовете. Разкритите каменни структури са над материка и античното ходово ниво. Всички тези обстоятелства говорят за поставяне на вторично съоръжение от южната страна на могилата. При почистване са открити малък брой керамични фрагменти, покрити с черен фирнис. Фрагментите вероятно са от два съда, горна част на дръжка от ойнохое и част от устие на киликс. Съдовете са със силно ерозирали повърхности. При проверка с металотърсач в сектора на ниво антично ходово равнище, в близост до северния профил, се откри бронзова монета на Филип II с износени повърхности. Следи от обредна дейност, кости и други находки в сектора не се откриха.

Каменно съоръжение. Разкритите каменни структури в сектор Югозапад продължават да се развиват на изток в обема на стратиграфско ребро С – Ю. При демонтиране на реброто се разкри Г-образно съоръжение със запазени ъгли от изток. В основата са положени един ред ломени каменни плочи с широчина 0,50 м и височина 0,20 – 0,30 м. Над основата се развива зид, изграден от средни и дребни камъни местна порода, двулицево оформен на калова спойка. Максимална запазена височина на зида от изток е 0,80 м. Външните размери на запазените зидове на съоръжението са 2,90 × 2,40 м. Вътрешните размери са: дължина 2,36 м, широчина 1,42 м, с широчина на зидовете 0,50 м (обр. 3). Във вътрешността на съоръжението, в близост до източния зид, на 0,40 м от най-високата част на зида, се откриха две дъна на амфори. Останалите части от амфорите, както и други находки в обема на съоръжението не се намериха. Съоръжението вероятно е било разбито при полагането на основите на селскостопанската постройка в южната част на могилата. Не се изключва и вариантът то да е било осквернено известно време след неговото изграждане. И тук не се откриват кости, урна или каквито и да е доказателства за наличието на гроб, с изключение на още няколко керамични фрагмента, покрити с черен фирнис. Основите на съоръжението са положени над античното ходово равнище. Това обстоятелство ни дава основание да считаме, че става въпрос за изграждане на вторично каменно (гробно?) съоръжение в насипа от южната страна на могилата. Полагането му в непосредствена близост до първата малка могила в насипа говори за познаването в детайли на положените земни пластове. Пръстта в и около съоръжението бе отнета до достигането на материкова скала. Не се откриват очертания на яма или други вкопавания в материка около и в пределите на съоръжението.

Сондаж в периферията на могилата. След пълното премахване на могилния насип от западната страна се оформи петно с овална форма от пепел с размери 3,50 × 1,80 м. При проверка с металотърсач в границите на периферията от запад се намери деформиран меден пръстен от времето на селскостопанската постройка. По повърхността и в пепелта не се откриват керамични фрагменти, кости и други материали. Заложен бе сондаж 1 с размери 7 × 4 м в периферията на сектор Югозапад. Сондажът е разположен от дългата си страна в посока СЗ – ЮИ (обр. 4). На ниво 0,15 – 0,20 м в близост до западния профил на сондаж 1 се разкри край на каменно струпване. Това обстоятелство наложи

Обр. 4. План на сондаж 1

Fig. 4. Plan of Trench 1

разширението на сондаж 1 на запад с размери 3 × 4 м от северозападния ъгъл. На 0,40 м дълбочина се оформи огнище с кръгла форма и диаметър 2,60 м, състоящо се от пръст, примесена с пепел и камъни. В обема на огнището не се откриват керамични фрагменти и находки, позволяващи датирането му. След приключване на проучването се налага тезата, че огнището е свързано с използването на селскостопанската постройка през първата половина на XX в.

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF A MOUND IN SHTUROVTSI LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF STOILOVO, MALKO TARNOVO MUNICIPALITY

Daniel Pantov

Summary

The mound is located at 4.86 km from the center of Malko Tarnovo, in Shturovtsi locality. It is located on a flat terrace under the northeastern heights of the town. It is a medium-size mound, with a height of 4.70 – 5.20 m, and a diameter of 27 – 30 m.

Initially, the ground around and under the mound was levelled. The primary small mound in the center of the tumulus has a diameter of more than 10 m and a height of more than 2.0 m. Its structure consists of a clayey earth typical of the region of Malko Tarnovo, mixed with small pebbles. Above it, there are alternating layers of crushed stone and clayey earth without specific arrangement (figs. 1, 2). In the course of the excavations, the foundations of a modern agricultural building were discovered on the southern side of the mound. They have disturbed a stone structure, most probably d secondary one, that was uncovered there (fig. 3). In and around it, there were no bones or other remains, except for two toes of amphorae from Thasos and a small number of ceramic fragments covered with black glaze. In the southwest sector, on the ancient terrain, a coin of Philip II was found. The date of construction of the mound according to the materials is in the middle of the 4th c. BC (fig. 4).

Daniel Pantov, History Museum – Primorsko, 5 Albatros Str., 8180 Primorsko, danielpantov@abv.bg

№ 62. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА МОГИЛА ОСТРУША (IV В. ПР. ХР. И IV В. СЛ. ХР.) В ЗЕМЛИЩЕТО НА ШИПКА, ОБЩ. КАЗАНЛЪК

Меглена Първин, Кристиян Желязков

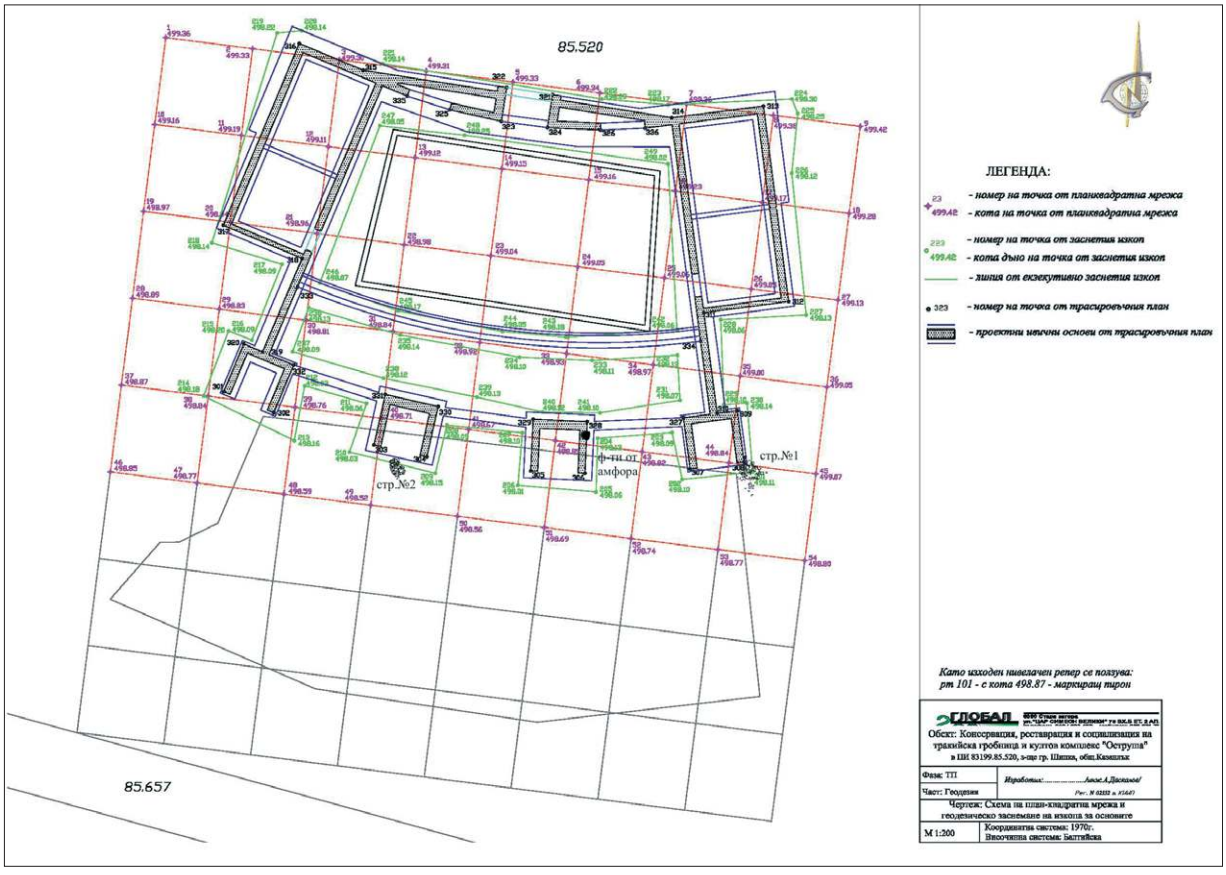
Могила Остpуша се намира на 2,7 км на ЮИ от гр. Шипка. През 1993 г. в южната периферия на могилния насип са проучени гробнично-култов комплекс от последната трета на IV в. пр. Хр. и няколко гроба от Късната античност (IV в. сл. Хр.). През 2014 г. и 2015 г. са регистрирани още четири гробни съоръжения от същия късноантичен некропол.

Спасителното археологическо проучване през 2020 г. се проведе във връзка с реализацията на инвестиционен проект на община Казанлък за изграждане на нова защитна постройка.

На цялата проучвана площ (обр. 1) горният механичен пласт (дебелина 0,40 м) е наситен със съвременни строителни материали, докато долният (дебелина 0,70 м) е стерилен и с характеристиките на могилния насип – свидетелство, че пръстта, ползвана за натрупването на насипа, е взета от околния терен. В основата на могилата, с лека денивелация от И на З, се очертава глинест и плътен кафяво-сив пласт с дебелина 6 – 8 см. Това е нивото, което съзнателно е подравнено и върху което тя е натрупана.

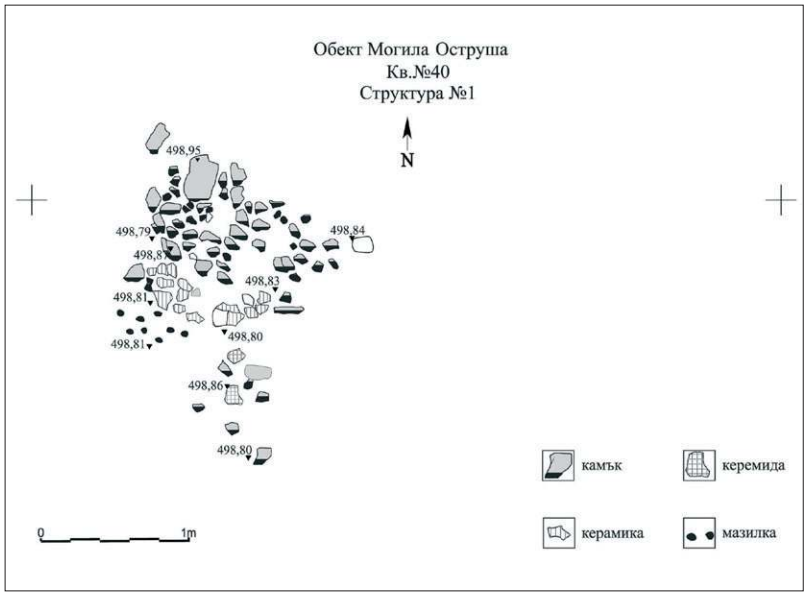
В южния изкоп № 4 на площ 1,3 × 2 м са разчистени камъни, керамични фрагменти, дребни мазилки и няколко фрагмента от керемиди (структура 1) (обр. 2). Материалите от структурата принадлежат на двете регистрирани вече исторически епохи на обекта – късножелязна и късноантична.

В южния изкоп № 3 са намерени фрагменти от транспортни амфори – част от тризната, проучена южно от гробницата през 1993 г. Амфорите са от Менде, Самотраки и Икос. Общата дата за амфорния материал е 340 – 320 г. пр. Хр.

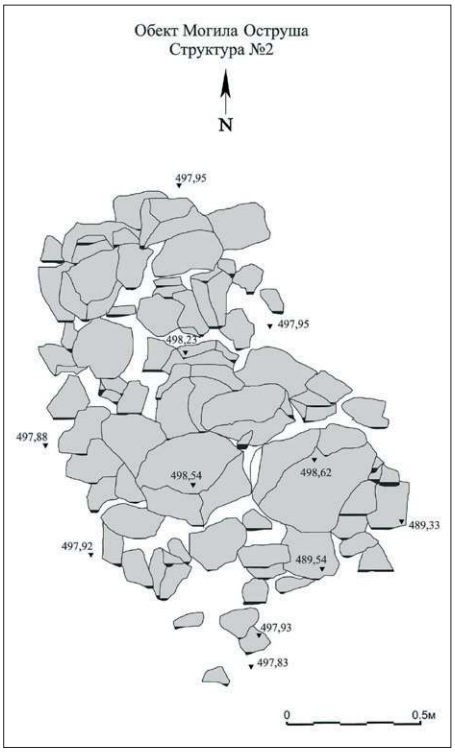
Обр. 1. План на изкопите и проучените структури

Fig. 1. Plan of the trenches and investigated structures

Обр. 2. План на Структура 1

Fig. 2. Plan of Structure 1

Обр. 3. План на Структура 2

Fig. 3. Plan of Structure 2

В южния изкоп № 2 се разкрива каменно струпване с размери 1 × 1,5 м, височина 0,7 м (структура 2) (обр. 3). В площта около него са събрани фрагменти от строителна и битова керамика, принадлежащи отново на късножелязната и късноантичната епохи.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION OF THE TUMULUS OSTRUSHA (4TH C. BC AND 4TH C. AD) NEAR SHIPKA, KAZANLAK MUNICIPALITY

Meglena Parvin, Kristian Zhelyazkov

Summary

In the entire excavated area (fig. 1), the upper layer (0.4 m thick) contains modern construction materials, while the lower (0.7 m thick) is sterile. At the base of the mound, a brown-gray layer is outlined – this is the level on which the mound was built.

In southern trench No. 4, on an area of 1.3 × 2 m, stones, ceramic fragments, small plasters and several fragments of tiles were uncovered, dated to the LIA and Late Antiquity (Structure 1) (fig. 2).

Fragments of transport amphorae from Mende, Samothrace and Ikos were found in the southern trench No. 3 – part of the ritual deposit excavated in 1993.

In the southern trench No. 2, a stone accumulation was uncovered (Structure 2) (fig. 3). In the area around it, fragments of tiles and household ceramics from LIA and Late Antiquity were collected.

Meglena Parvin, "Iskra" Museum of History – Kazanlak, 8 P.R. Slaveykov Str., 6100 Kazanlak, m_parvin@abv.bg
Kristiyan Zhelyazkov, "Iskra" Museum of History – Kazanlak, 8 P.R. Slaveykov Str., 6100 Kazanlak, pr.museum.iskra@abv.bg

РИМСКА ЕПОХА

НЕКРОПОЛИ И НАДГРОБНИ МОГИЛИ

№ 63. РЕДОВНИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА (II – III В.) В М. КЛЕНА КРАЙ ЛЯСКОВЕЦ, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Калин Чакъров

Проучванията се проведоха между 05.10 и 11.11.2020 г. с финансиране от МК. Екипът се състои от: К. Чакъров – ръководител, доц. д-р П. Владкова – консултант; М. Томанова[1], Н. Михайлова, Ст. Александров, Г. Иванов, Й. Катрева – археолози; гл. ас. д-р Н. Атанасова (ИЕМПАМ – БАН), гл. ас. д-р Н. Карастоянова (НПМ – БАН), доц. д-р Цв. Попова (НАИМ – БАН) – интердисциплинарни специалисти.

През 2020 г. се проучи североизточната четвъртина на могилата. Изследвани са 455 м^2 (обр. 1) и 18 нови гроба (№ 20 – 37), от които напълно са проучени 17 (№ 20 – 36). Освен тях са установени две тризни (№ 3, 4), седем петна от тъмна пръст (№ 2 – 8, от които проучени № 2 и 3), две нови огнища

Обр. 1. План на могилата с проучените и непроучени сектори (Пл. Дойчев, К. Чакъров)

Fig. 1. Plan of the excavated and unexcavated areas (P. Doychev, K. Chakarov)

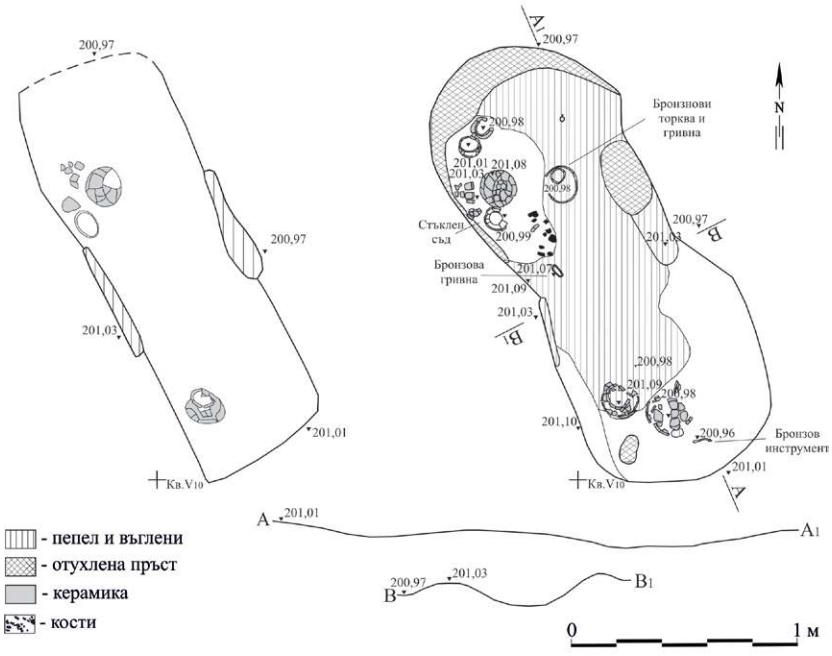
[1] Автор на графичната част и консерватор и реставратор на находките.

(№ 2, 3), както и две структури от тегули (№ 1, 2).

Ритуалът при всички гробове е трупоизгаряне, като само в три случая кремацията е на място – № 31, 33 и вероятно 36. При останалите ями има следи от опалване, но дебелината на отухляването на стените не надвишава 1 – 2 мм, т. е. е резултат от температура, която е по-ниска от необходимата за кремиране на останките.

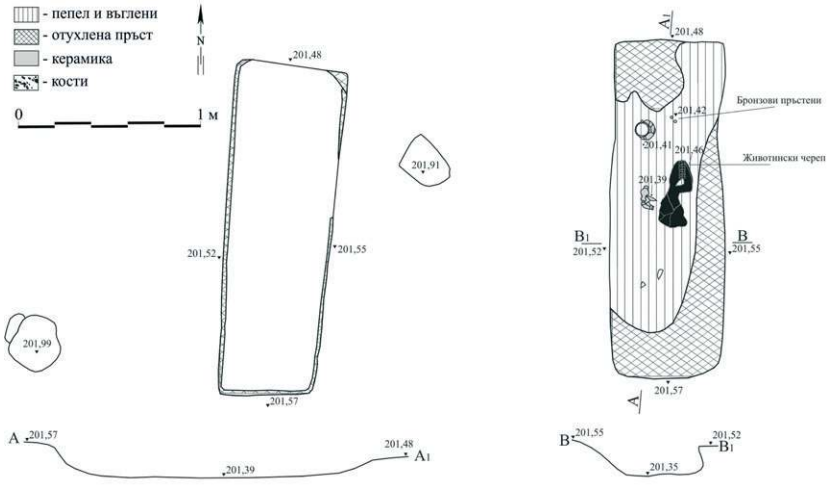
Шест от проучените през 2020 г. гробове са плитки ями с овален план (№ 21, 22, 29, 32, 34, 35 – обр. 2) – тип II по Д. Вълчева – ями с отвесни или слабо наклонени стени и елипсовиден план (Вълчева 2005, 190 – 191), или тип A.I по Л. Оца – гробове с опалени ями (Oţa 2013, 14 – 37). Останалите са правоъгълни (четириъгълни) със заоблени ъгли (обр. 3, 4), или преходен тип между тип I (правоъгълни) и тип II (елипсовидни) по Д. Вълчева (Вълчева 2005, 190 – 191) и същия тип A.I по Л. Оца (Oţa 2013, 14 – 37). Почти пълната липса на човешки останки трудно позволява съоръженията да бъдат отнесени към тип IБ – гробове клади, по Л. Гетов (Гетов 1970, 2). Единствено гроб № 36 може да бъде причислен към тази разновидност.

При гробове № 29 и № 30 има слабо изразен стъпаловиден отстъп на едната дълга страна – тип III по Д. Вълчева (Вълчева 2005, 191). Със стъпаловиден отстъп са големите гробни ями № 31 и 33 – тип IV.2 по Д. Вълчева (Вълчева 2005, 191), тип IVA по Л. Гетов – стъпаловидни ями (Гетов 1970, 4), тип A.I по Л. Оца (Oţa 2013, 14 – 37).

Обр. 2. План и разрези на гроб № 35 – ниво на засичане и с гробни дарове in situ (М. Томанова)

Fig. 2. Plan and cross-section of Grave No. 35 – level of registration and with grave goods in situ (M. Tomanova)

Обр. 3. План и разрези на гроб № 36 – ниво на засичане и с гробни дарове in situ (М. Томанова)

Fig. 3. Plan and cross-section of Grave No. 36 – level of registration and with grave goods in situ (M. Tomanova)

През 2020 г. са регистрирани две тризни – № 3 и 4. Първата представлява разтрошено керамично гърне и фрагмент от тухла. Втората се състои от две групи съдове – две обърнати паници, поставени една върху друга, и върху тях гърне и голяма гърневидна купа, също с устията надолу. Тризна № 4 е върху новорегистрирания централен гроб № 31. Керамиката от тризните е с по-здрава структура, т. е. съдовете са напълно функционални, за разлика от тези в гробовете.

Регистрирани са и седем петна от по-тъмна или по-светла пръст, почти винаги с въглени (№ 2 – 8). Две от тях са проучени (№ 2 и 3). В тях са открити находки: златна обеца, цинтове, фрагменти от керамика (в петно № 2) и бронзова монета, звено от верижка, железен стилус, цинтове (в петно № 3). В дълбочина се откриват въглени и бучки отухлена пръст. Поради малките им размери и неясни граници петната не могат да бъдат определени категорично като гробове. Петно № 8 има продълго-

Обр. 4. Гроб № 35 (К. Чакъров)

Fig. 4. Grave No. 35 (K. Chakarov)

вата форма и малка ширина. Възможно е да е резултат от извадено надгробие.

Между централните гробове и тези в периферията са открити две огнища с малки размери (№ 2 и 3).

Два камъка са открити на по-високо ниво в близост до гроб № 36. Камъни произхождат и от кв. V_{9-10}, където са разположени петна № 5 – 8.

В запълнителя на гробове № 20 и 28 се откриват малки парчета камъни. В първия случай това са отцепи от доломитизиран варовик, който в административната територия на Никополис ад Иструм през II – III в. се използва само за изработката на монументални детайли.

Върху структура № 1 са регистрирани също три камъка, т. е. откритите в останалите части от могилата камъни са вероятно резултат от дейности, извършени през Античността.

Регистрирани са и две структури от тегули, които може би маркират някое от съседните гробни съоръжения.

Структура № 1 представлява две хоризонтално поставени една върху друга с лицевата си част тегули, като под тях има фрагменти от трета. Върху югоизточния ъгъл има запазени три камъка. Под тях няма друга структура. Възможно е да маркират някой от съседните гробове (№ 20 – 23).

Структура № 2 представлява вкопана в погребания хумус вертикално поставена тегула. Около структурата има фрагменти от керамични съдове, малко кости и парчета от тегули. Открита е и малко горяла дъбова дървесина.

Гробният инвентар, открит през 2020 г., е разнообразен и произхожда от девет гроба (обр. 5):

- Керамика: поне 19 съда, открити в гробове № 30, 31, 34 – 36. Основните видове са чаши и купи, също паници, гърнета, кани, лампи. С изключение на съдовете от тризна № 4 върху гроб № 31 и на гърнето от тризна № 3, останалата керамика е изпечена при по-ниска температура и често пъти липсват части.

- Накити: пръстени – 5 бр. (гробове № 27, 28, 30, 36), стъклени мъниста – 6 бр. (гроб № 36), обеци – 2 бр. златни (гроб № 36 и петно № 2), гривни – 2 бр. (гроб № 35), торкви – 1 бр. сигурна (гроб № 35).

- Монети: открити са седем монети в лошо състояние – силно изтрити и пострадали от огъня и корозията. Отсичането им може да бъде отнесено към края на II – първата четвърт на III в. Единствено от гроб № 36 е със сигурност от времето на Септимий Север. Повечето екземпляри са провинциални бронзови монети, някои отсечени в Никополис ад Иструм или Марцианопол.

- Стъклени съдове: в гроб № 29 е открит фрагментиран лакримарий, а в гроб № 35 – фрагментиран съд, наподобяващ купа.

- Медицински инструменти: в гроб № 35 е открита закривена сонда.

- Бронзови верижки: от петно № 3 произхожда звено от бронзова верижка.

- Стилуси: един е намерен в петно № 3.

- Цинтове: открити са в пет гроба (№ 21 – 12 бр., № 23 – 15 бр., № 30 – 2 бр., № 31 – 2 бр., № 35 – 2 бр.) и две от петната (№ 2 – 7 бр. и № 3 – 2 бр.).

- Извън структури са открити две апликации, нечетлива монета със следи от огън и звено от бронзова верижка.

Керамичните и стъклените съдове нямат следи от излагане на огън и вероятно са били поставени върху вече изстинала повърхност. Монетите, накитите и част от мънистата са със следи от обгаряне.

Човешки кости са открити единствено в два от гробовете с изгаряне на място – № 31 и № 36. В последния са открити малко горели с меките тъкани кости на зрял индивид и материали от скелет на новородено бебе, без следи от горене.

Гроб № 31 е съоръжение с големи размери, намиращо се почти в средата на могилата, в близост (7,75 м СИ) до богатия първичен гроб № 9, разкрит през 2019 г. Гроб № 9 принадлежи на индивид над 18/20 години, като по инвентар може да бъде предположено, че е погребан мъж. Това е и основният гроб в могилата (Чакъров 2020, 592 – 593). Тези особености, представителността на гроб № 31, женският пол на погребания индивид и близостта му до № 9 може би свидетелстват за двама души в роднинска връзка – съпруг и съпруга (?). Освен това двата гроба са покрити с общ малък насип от погребан хумус с примеси на преотложен стерил и следи от палеорастителност (клен?)[1].

Обр. 5. Гроб № 36 – гробен инвентар in situ (К. Чакъров)

Fig. 5. Grave No. 36 – grave goods in situ (K. Chakarov)

В почти всички останали гробове се откриват малки негорели животински кости, но липсват антропологични останки. Животинските останки, вероятно храна за покойника (?), са поставяни след изстиването на въглените.

На дъното на почти всички гробове е открито обилно количество въглени. Горяла дървесина се среща и при някои от другите структури (петна № 2, 3, структура № 2). При девет гроба (№ 23, 28 – 31, 33, 34, 36), при петно № 3 и структура № 2 материалът е дъб. В гроб № 35 е открито и парче от овъглена черупка на орех.

Прави впечатление, че в радиус от около 13 – 15 м от гроб № 9 и 8 – 9 м от гроб № 31 няма други гробове, но се откриват структури като огнища (огнища № 2 и 3 и тризна № 3), вероятно следи от обреди, свързани с въпросните два гроба.

Останалите гробни съоръжения и структури са групирани в концентрична линия спрямо централните гробове № 9 и № 31, като ориентацията им следва извивката на пласт от жълтокафява пръст с бучки варовик, регистриран на по-горно ниво в могилния насип в Ю половина и СИ четвъртина. Може да се предположи, че концентричната окръжност е периферията на първоначалната могила, ограждаща двата централни гроба – № 9 и № 31 (Чакъров 2020, 593 – 594). Вероятно окрайнината на могилата е била маркирана и е представлявала забранено за други погребения пространство.

В първия централен гроб (№ 9, 2019 г.) е открита изтрита бронзова монета на Антонин Пий от периода 143 – 144 г. От новоизследвания № 31 произхожда нечетлива монета, може би от втората половина на II в. Вероятно могилата е натрупана заради гроб № 9. Впоследствие в центъра ѝ е погребан и индивидът от гроб № 31[2]. Това е станало през втората половина на II в. От края на II и през първата четвърт на III в. са извършени погребвания в периферията на могилата. Износеността на монетите показва продължителна употреба и може да се допусне и по-късна крайна дата на използването на могилата – до средата на III в.

Литература

Вълчева 2005: Д. Вълчева. Гробни съоръжения в могилите от римската епоха в Североизточна България. – В: Д. Гергова, М. Чичикова, К. Димитров (ред.) Хелис 4. София, 2005, 188 – 199.

Гетов 1970: Л. Гетов. Погребални обичаи и гробни съоръжения у траките през римската епоха (I–IV в.). – Археология, 1970, 1, 1 – 12.

[1] Анализираните следи от палеорастителност сочат, че е възможно да са от разпространения по тези географски ширини клен (явор). Голямото количество следи от органика с такъв произход са косвено свидетелство за сезона, през който са извършени погребенията в центъра на могилата – от пролетта до есента.

[2] Не е изключено в СИ четвъртина да има и други първични гробове.

Чакъров 2020: К. Чакъров. Спасителни разкопки на надгробна могила (II – III в.) в м. Клена, Лясковец, обл. Велико Търново. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 591 – 595.

Oța 2013: L. Oța. Lumea funerară în Moesia Inferior (secolele I – III p. Chr.). Brăila, 2013.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A BURIAL MOUND FROM THE 2ND – 3RD C. AT KLENA LOCALITY NEAR LYASKOVETS, VELIKO TARNOVO DISTRICT

Kalin Chakarov

Summary

The burial mound was excavated for a second year and 455 m² of the northeastern quarter of the mound were almost completely investigated (fig. 1). Eighteen new cremation graves were excavated and seven spots of dark soil with archaeological materials were also registered. Two *tegulae* structures with uncertain nature were also explored. Almost all graves belong to type I – pits with vertical or slightly sloping walls and rectangular plan (figs. 3, 4), or II – pits with vertical or slightly-tilted walls and oval plan (fig. 2) after Valcheva, or A.I after Oța – cremation graves with burnt pit. Two of the graves (Nos. 31 and 33) are of the stepped-walled type – type IV.2 after Valcheva and IVA after Getov. Only graves Nos. 31 and 36 contain human remains. The rest of pits have traces of burning at low temperature. Some of them contain artefacts (fig. 5) – mainly pottery. There are also personal ornaments, glass vessels, *stili*, medical instruments, and hobnails.

Grave No. 31 has a central position next to No. 9. Probably the rest of the graves were arranged along the periphery of an initial mound that covered Nos. 9 and 31, and thus the mound was enlarged. Some of the peripheral graves have coins from the end of the 2nd – first quarter of the 3rd c., and in the central one, No. 9, a worn issue of Antoninus Pius, struck in AD 143 – 144, was found. Thus the central graves could be dated to the second half of the 2nd c., and the peripheral ones – to the end of 2nd and first half of the 3rd c.

Kalin Chakarov, Regional History Museum – Veliko Tarnovo, 6 Nikola Pikolo Str., 5000 Veliko Tarnovo, kalinsbicke@abv.bg

---

№ 64. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА НЕКРОПОЛ ОТ РИМСКАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КАЛЕНИК, ОБЛ. ЛОВЕЧ

Емил Нанков, Филип Колев

Археологическият обект се намира на 3,2 км източно от с. Каленик. Разположен е западно от асфалтовия път от с. Радювене за с. Катунец, на незаливна тераса на левия бряг на р. Тоша във водосбора на реките Тоша и Мирева. Теренът е полегат склон с югоизточно изложение към коритото на реката. Наклонът на терена се спуска в северна посока, к. 247,17 м (север) – 252,72 м (юг), като северната половина на обекта пада рязко към високия бряг на р. Тоша. Площта на обекта, попадаща в рамките на сервитута, е 20 дка (обр. 1).

Обектът е регистриран през ноември 2019 г. при теренни издирвания заради корекции на трасето на АМ „Хемус“ в рамките на п. в. „Каленик“. Въз основа на събрания керамичен материал, в това число и три тежести за стан, обектът (Каленик 1 от км 121+500 до км 121+850) е определен като селище от Късната античност (Георгиев и др. 2020, 15 – 16, обр. 2).

След сключване на договор между НАИМ – БАН и АПИ, спасителните проучвания бяха проведени в периода 02.10 – 30.11.2020 г. под ръководството на гл. ас. д-р Е. Нанков (ръководител) и д-р Ф. Колев (зам.-ръководител). В проучването взеха участие екип от археолози, стажанти, специалисти и работници. Антропологичните материали бяха анализирани от доц. д-р Виктория Русева (ИЕМПАМ – БАН); палеоботаничните и остеологичните останки от Ханна Христова (докторант НАИМ – БАН) и гл. ас. д-р Надежда Карастоянова (НПМ – БАН).

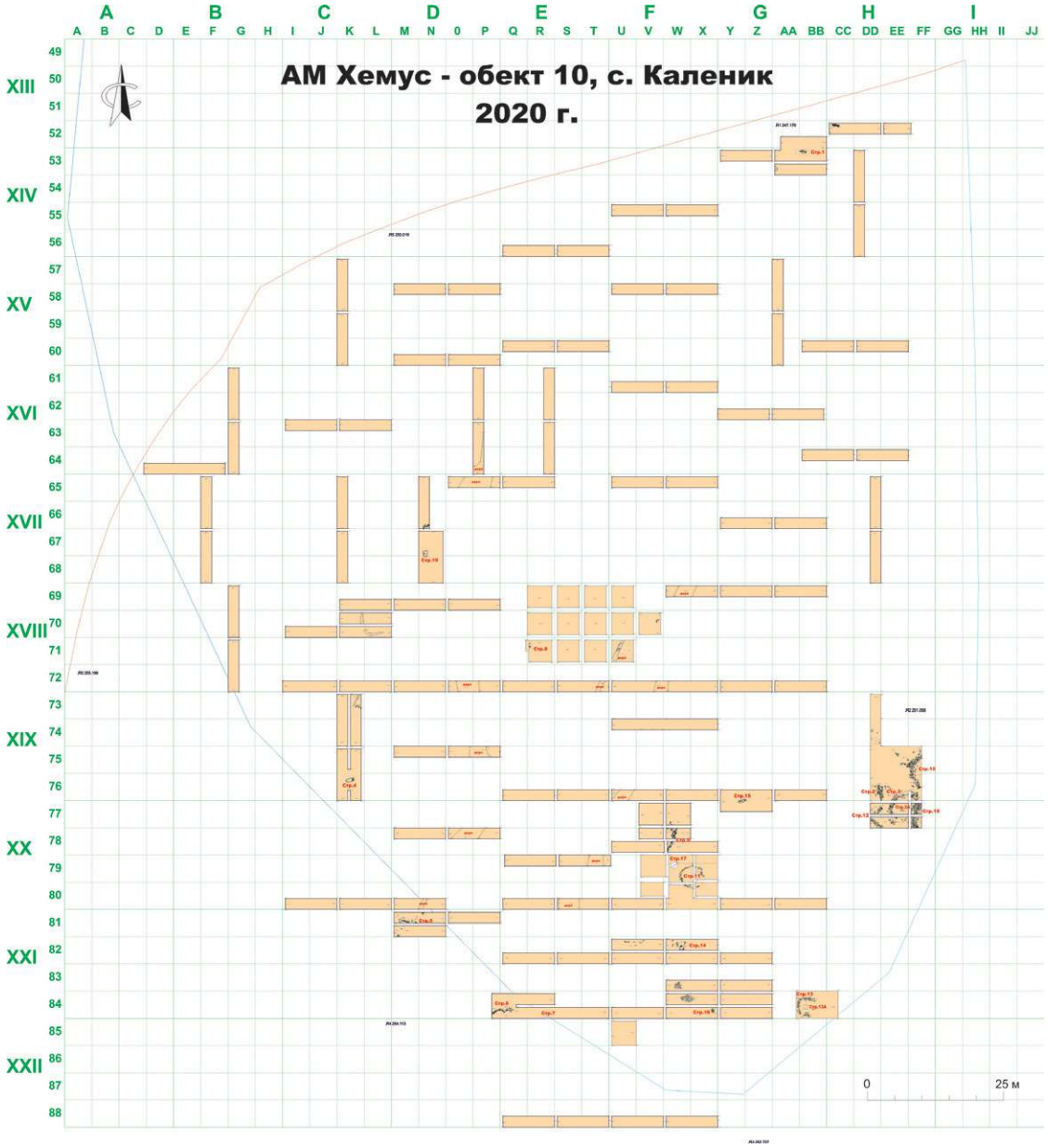
Предварителното спасително археологическо проучване беше осъществено посредством сондажи след полагането на план-квадратна мрежа в квадранти с размери 20 × 20 м. Преди началото на разкопките беше извършено геомагнитно заснемане от гл. ас. д-р Християн Цанков (МГУ „Иван Рилски“) в

рамките на 21,378 дка. Резултатите показаха наличието на десетки аномалии с кръгла форма и различни размери. Сред тях се откроиха ярко две негативни линейни аномалии с направление СИ – ЮЗ (дължина 60 – 70 м, ширина 5 – 8 м). Последвалите археологически разкопки верифицираха до голяма степен добитата по геофизичен път информация. Картината беше допълнително усложнена от аморфни аномали, причинени от многоцентрични концентрации на камъни (слабо споен пясъчник), лежащи върху терена.

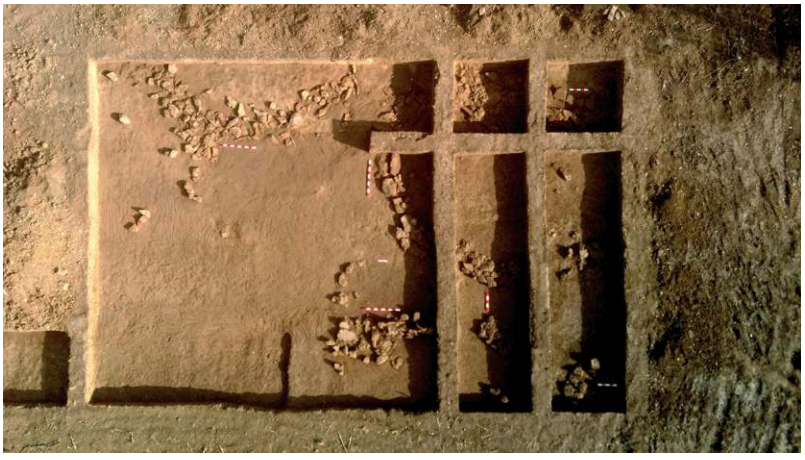
Обр. 1. Аерофотоснимка на обекта след края на проучванията, поглед от изток

Fig. 1. Aerial photograph of the site at the end of the excavations, view from east

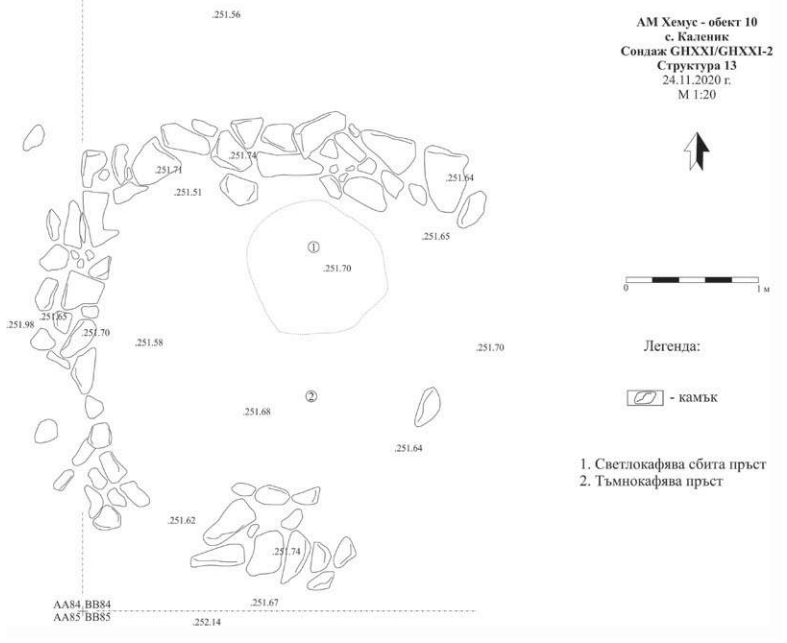
Обр. 2. Ситуационен план на обекта с проучените структури в рамките на сервитута

Fig. 2. General plan of the site with excavated features within the route of the highway

Обр. 3. Аерофотоснимка на Структури 2, 3, 10, 12 и 18. Кв. HXIX/HXX

Fig. 3. Aerial photograph of Features Nos. 2, 3, 10, 12 and 18. Sq. HXIX/HXX

Обр. 4. Графично заснемане на Структура 13. Кв. GHXXI/GHXXI – 2

Fig. 4. State plan of Feature No.13. Sq. GHXXI/GHXXI – 2

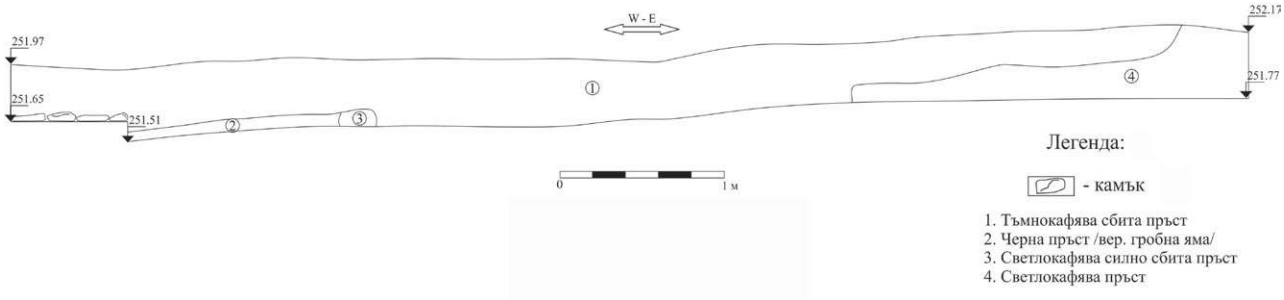
Общата площ на сондажно проучения терен е 3 дка. Стратиграфията е сравнително идентична в рамките на проучените площи; хумусът (орница) варира в рамките на 0,30 – 0,40 м, като в северозападната част от обекта той е значително по-тънък, до 0,25 м. Непосредствено под хумуса се регистрира пласт от жълто-кафява пръст, примесена с железни окиси, в рамките на който на много места се откриха разнесени археологически материали (0,40 – 0,80 м). Стерилът, състоящ се от червено-кафява пръст, излиза след 0,40 – 0,60 м, като в рамките на негативните линейни структури („дерета“) започва над 2,00 м от съвременната повърхност.

В резултат на сондажните проучвания бяха разкрити 19 археологически структури. Това са: седем могилки с каменни пръстени в основата, в центъра на които бяха регистрирани кремации с погребален инвентар, четири тризни, четири инхумации, три кремации и едно огнище (обр. 2). Въз основа на открития подемен материал, основно битова керамика и монети, те са датирани в римската епоха (II – III в. сл. Хр.).

Структури 3, 9, 10, 11, 12, 13, 18 представляват могилни насипи, оградени в основата си от каменни пръстени с почти кръгла форма (с диаметър от 3 до 7 м), в центъра на които се открива сбита сиво-черна пръст, примесена с въглени (обр. 3). Проучването на централния гроб, структура 3а, показа наличието на вкопана в могилния насип правоъгълна яма със заоблени краища. Откриха се единични, много дребни, неопределими фрагменти, вероятно кремирани човешки останки. Сред подемния материал се откроява наличието на цели трапезни керамични съдове и няколко железни предмета в напреднала степен на корозия. Останалите структури са проучени сондажно и са документирани в план, без да се проучват централните гробове (обр. 4, 5). Могилките с каменни пръстени се групират на площ от ок. 2,5 дка в ЮИ край на обекта, непосредствено до асфалтовия път.

Структури 2, 5, 6 и 14 преставляват тризни, състоящи се от плочести пясъчници с различна форма, затрупани от и лежащи върху жълтокафява пръст, примесена с железни окиси. В тях се откриват фрагменти от трапезна керамика, главно паници, купи и чашки, както и единични фрагменти от животински кости. На този етап тризните не показват групиране, а са по-скоро разпръснати в южната половина на обекта.

Структура 16 представлява оформено с един ред пясъчници кръгло съоръжение (диаметър 0,50 – 0,60 м). Запълнителят от сбита жълто-кафява пръст, примесена с въглени особено в горната част, подсказва, че става въпрос за огнище, което впоследствие е било затрупано с няколко плочести пясъчника. Вероятно е използвано във връзка с поменални обреди в рамките на некропола, тъй като се намира в близост до могила с каменен кръг и тризна (структури 13 и 14).

Обр. 5. Стратиграфски профил на Структура 13. Кв. GHXXI/GHXXI – 2

Fig. 5. Stratigraphic profile of Feature No. 13. Sq. GHXXI/GHXXI – 2

Структури 1, 8 и 15 представляват вкопани в стерила ями с четириъгълна форма и заоблени краища, регистрирани непосредствено след отнемането на хумуса. В тях бяха открити погребения на човешки индивиди в анатомичен порядък, но без инвентар. В структура 8 става въпрос за мъж над 20 г., а в структура 15 – за жена на 40 – 60 г. Гробовете в структури 1 и 15 бяха покрити с плочести пясъчници. Киселинността на почвата е причина за пълното изтляване на определни кости от скелетите, като в структура 1 такива на практика не бяха открити. Запазени са предимно черепи и дълги крайници. Гробният инвентар е оскъден или напълно липсва. В структура 8 беше открит силно корозирал железен предмет в коремната област, вероятно тока. Структура 19 се оказа кремация на куче, от което бяха идентифицирани лъчева и лакътна кост, както и един зъб. На този етап на проучване пространственото разположение на гробовете с инхумация не показва изявена концентрация.

Структури 4, 7 и 17 са вкопани в стерила ями с четириъгълна форма, регистрирани непосредствено след отнемането на хумуса. В запълнителя от жълто-кафява пръст се откриха дребни фрагменти от кремирани човешки кости, парчета от въглени и фрагменти трапезна керамика. Ямите са били покрити с могилен насип, който в по-голямата си част е разрушен от земеделската оран. При тези гробове не бяха регистрирани каменни кръгове.

Прави впечталение оскъдното количество животински кости, които бяха открити поединично в структури 2, 6 и 12. Във всички случаи става дума за останки от говеда (долни крайници и челюст). Вероятно са свързани с пост-погребални практики в рамките на некропола.

Интерес представляват и двете линейни аномалии с ориентация СИ – ЮЗ (дължина 60 – 70 м, ширина 5 – 8 м), които представляват хлътвания на терена, потвърдени и от геомагнитното заснемане. Сондажните проучвания установиха наличието на сходна стратиграфска картина, при която след орницата следват два сходни по структура пласта от сиво-кафява песъклива или глинеста почва, примесена с дребни фрагменти керамика, железни окиси, въгленчета, завършващи със стерил. В проучените сондажи в запълнителя се откри средна до ниска концентрация на римска трапезна керамика, придружена от плочести пясъчници с различни размери и въглени. В кв. FXIX–2 и DXVIII бяха открити една бронзова гривна и керамичен прешлен за вретено. На ниво на засичане линейните образувания имат ширина 3,50 – 5 м, докато дебелината на запълнителя варира в рамките на 1,50 – 1,90 м. В разрез имат формата на обърнат трапец. На този етап допускаме, че става въпрос за естествени образувания, „дерета“, като следите от антропогенна дейност следва да се свържат с близостта им до некропола.

Анализирани са ок. 300 фрагмента овъглена дървесина, като 99% от тях са открити в пробата, събрана при проучването на негативна линейна структура в кв. EXVIII. При микроскопски анализ бяха идентифицирани останки от дъб (*Quercus robur* L.). В пробите от кв. FXIX/Дере и кв. DXVIII/Източен сондаж са открити единични фрагменти (с размери до 5 мм) от широколистен дървесен вид, чието видово определяне е затруднено заради състоянието, в което са запазени.

В процеса на проучванията бяха открити 37 находки, сред които един денарий на Тит и десет бронзови монети (две сестерции на Антонин Пий), един цинт, две бронзови гривни, прешлен за вретено, керамичен пул, кремъчни сечива и два оловни куршума за мускет. Проби за въглеродно датиране бяха взети от двете инхумации (структури 8 и 15) без гробен инвентар с цел изясняване на тяхната датировка. Пробите са изпратени за анализ в SUERC.

Проучваният обект предствлява некропол, вероятно свързан с римското селище, намиращо се непосредствено на изток от асфалтовия път, като категорично може да се разграничи един период на използване. Въз основа на открития подемен материал, основно битова керамика и монети, некрополът се датира в римската епоха (II – III в. сл. Хр.). Възможна е хипотезата, че някои индвивиди

са погребвани чрез трупополагане за разлика от други, чиито останки са били кремирани другаде и вторично депонирани в ями под могилни насипи със или без каменни кръгове. Наличието на археологически структури извън границите на обекта (но в рамките на сервитута!) на югозапад индикира, че некрополът се развива и в южна посока.

Териториалният обхват и планировка на некропола, както и цялостният облик на регистрираните структури ще бъдат доизяснени в рамките на пълно археологическо проучване.

Литература

Георгиев и др. 2020: П. Георгиев, Р. Александров, Й. Николова. Теренни издирвания по трасето на АМ „Хемус“, участък II на територията на общини Угърчин и Ловеч. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 14 – 18.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A NECROPOLIS FROM THE ROMAN PERIOD IN THE LAND OF THE VILLAGE OF KALENIK, LOVECH DISTRICT

Emil Nankov, Philip Kolev

Summary

The archaeological site is located ca. 3 km east of the village of Kalenik. It is situated on a non-flooded terrace on the left bank of Tosha River, in the catchment area of Tosha and Mirev Riversa. The terrain is a slope with southeastern exposure to the riverbed. The slope of the terrain descends to the north and the northern half of the site falls sharply to the high bank of Tosha River. The total area of the site within the route of the future Hemus Highway is 2 ha.

During the preliminary excavations using test trenches, 19 archaeological features were discovered. These are: seven small mounds with stone circles at the base, four ritual deposits, four inhumations, three cremations and one hearth.

In the course of the excavations, 36 small finds were found, including a denarius of Titus and eight bronze coins, one hobnail, two bronze bracelets, one iron fibula, a spindle whorl, a ceramic counter, flint tools and two lead musket bullets. Carbon dating samples were taken from the two inhumations without grave inventory in order to clarify their dating. The samples were sent for analysis to SUERC.

The site is a necropolis, probably associated with the Roman settlement located just east of the asphalt road. At present stage of research one period of use can be clearly distinguished. Based on the excavated material, mainly household pottery and coins, the necropolis dates back to the Roman period (late 2nd – first half of the 3rd c. AD). It is possible to hypothesize that the young individuals were inhumed, unlike the adults, whose remains were cremated elsewhere and re-deposited in pits under mounds with or without stone circles.

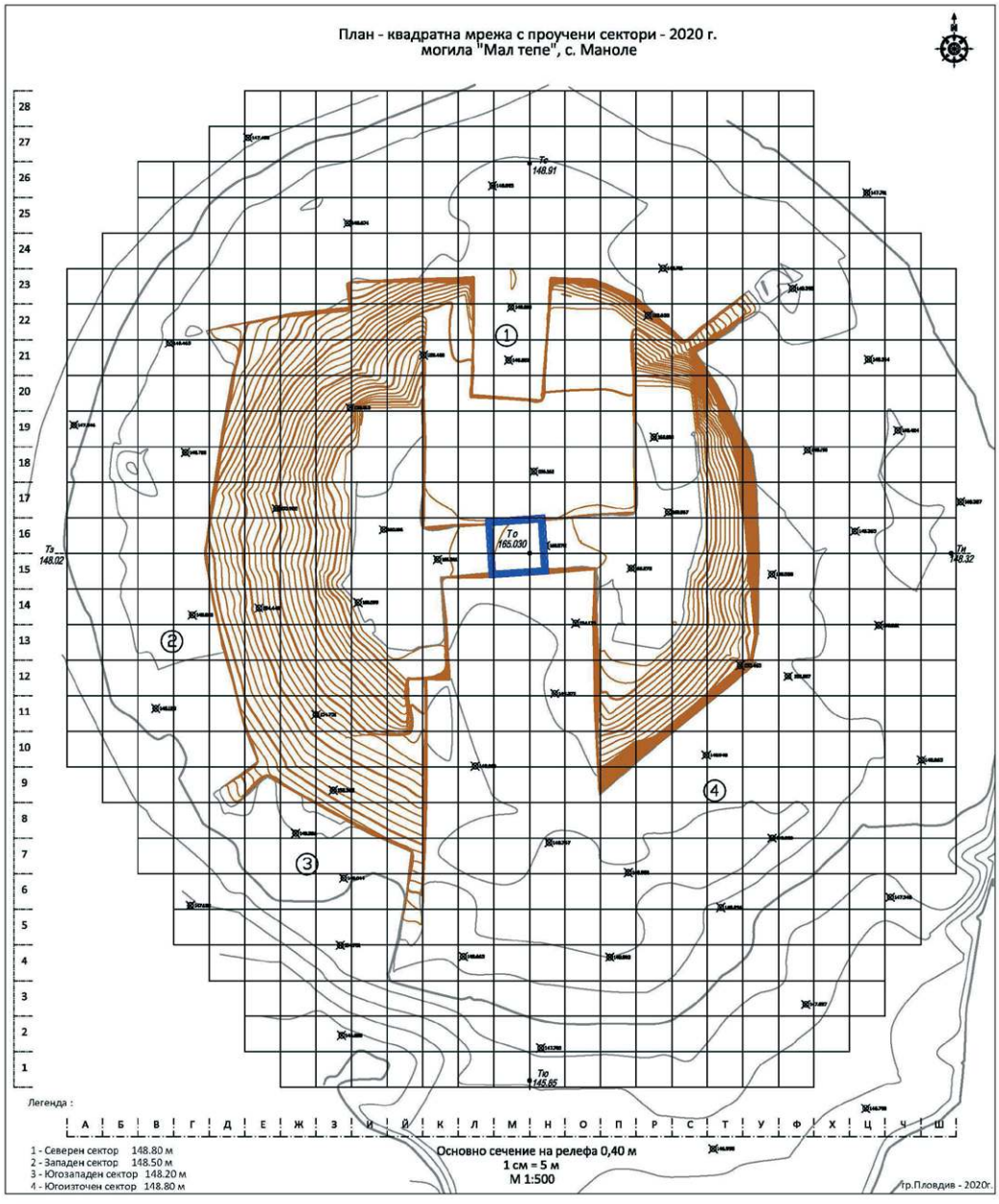
The territorial scope and planning of the necropolis, as well as the overall appearance of the registered features will be clarified in the upcoming full archaeological excavation.

Emil Nankov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, ehn2@cornell.edu
Philip Kolev, philip.g.kolev@gmail.com

№ 65. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА МОГИЛА „МАЛ ТЕПЕ“ ДО С. МАНОЛЕ, ОБЩ. МАРИЦА, ПЛОВДИВСКА ОБЛАСТ

Костадин Кисьов, Любомир Мерджанов

Археологическите разкопки бяха проведени в периода юни – септември 2020 г. с ръководител доц. д-р Костадин Кисьов, зам.-ръководител Любомир Мерджанов и с участието на гл. ас. д-р Даниела Стоянова от СУ „Св. Климент Охридски“. Геофизичните и геодезически проучвания се извършиха от екип в състав: гл. ас. А. Иванов от Минно-геоложкия университет и инж. Д. Божанов. Нумизматичният материал е обработен от проф. Иля Прокопов и гл. ас. Д. Давидова. Обработката и графичното

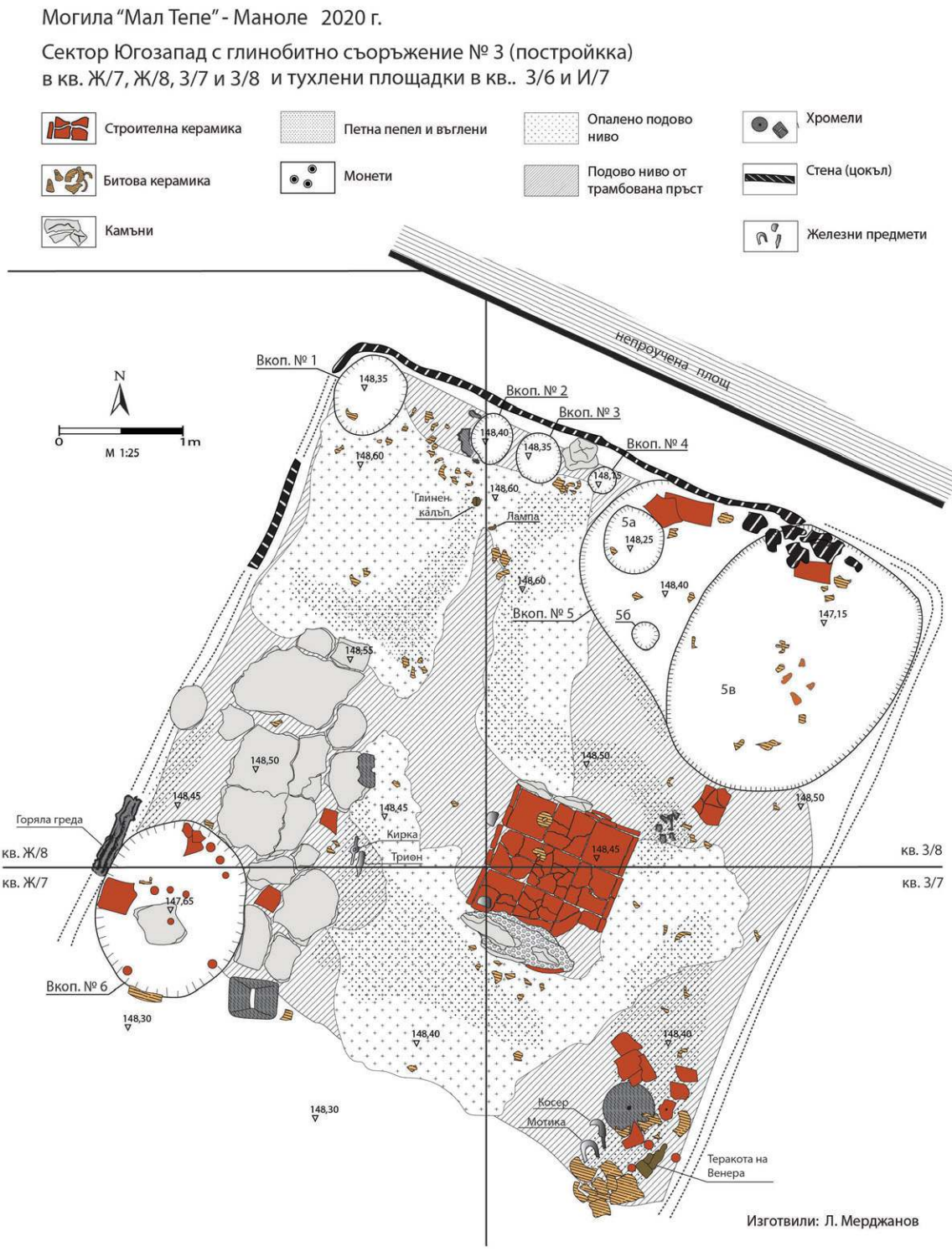
Обр. 1. Геодезически план с проучените сектори през 2020 г.

Fig. 1. Geodetic plan of the investigated sectors in 2020

заснемане на керамичния материал е дело на д-р Надежда Бориславова. Остеологичните изследвания са извършени от Марин Господинов.

Могилата е регистрирана в АИС – АКБ под регистрационен № 10001496. През 2020 г. проучванията обхванаха северната, западната и югозападната периферия на могилата (обр. 1). В северната половина на могилния насип бяха извършени геофизични проучвания (електро- и магнитно измерване) на кота 156 м – на дълбочина 7 м до нивото на основния терен. На нивото на основния терен, кота 148,50 м, беше регистрирана аномалия с дължина 30 м и широчина 3 – 5 м, която е разположена от основата на зиданото каменно съоръжение към периферията на могилата.

С цел установяване характеристиката на аномалията разкопките обхванаха сектор от периферията попадащ в кв. Л – М – Н 20 – 23, разположен на 15 м от северната стена на монументалното подмогилно каменно съоръжение (фундамент). Проучванията се извършиха чрез отнемане на механични пластове от могилния насип с дебелина 0,40 – 0,50 м. В основата на проучения сектор не бяха открити останки от съоръжения. Беше установено, че регистрираната аномалия представлява натрупване на плътни глинести и карбонатни земни пластове, които продължават и под нивото на основния терен.

Обр. 2. Графичен план на глинобитното жилище в кв. Ж – З 7 – 8, к. 148,60 м

Fig. 2. Graphical plan of the adobe dwelling in quarter Ж – З 7 – 8, elev. 148.60 m

Продължиха проучванията в западната периферия на могилата (квадрати Б – Д 9 – 16). На ниво кота 148,60 – 148,30 м бяха разкрити две кръгли съоръжения, оформени от преизползвани строителни материали от градежа на подмогилния зидан фундамент, както и череп от говедо. В самата периферия на западния сектор се разкриха преотложени два квадрови мраморни блока (№ W2 – W3) от постамента, който е бил изграден върху могилата. Проучванията в югозападната периферия на могилата обхванаха квадрати Г – Й 5 – 9. В самата периферия (квадрати Ж – З 7) бяха открити мраморен капи-

тел и квадров блок. В кв. Ж – З 8 (кота 148,60 м) се разкри пласт от глинена обмазка и фрагменти от керемиди. Под деструкциите се разкри подовото ниво на вкопана в могилния насип глинобитна постройка с правоъгълен план и размери 7 × 5,50 м, ориентирана ЮЗ – СИ (обр. 2). В централната част е разположено правоъгълно глинобитно съоръжение с размери 1,20 × 1,50 м, изградено от тухли. В югозападния ъгъл се разкри част от запазена каменна подова настилка и плитка яма, запълнена с битова керамика и кръгли плочки, а в югоизточния ъгъл – струпване на хромели и битова керамика. По протежението на северната стена се разкри основата на глинобитна обмазка, както и отвори и вкопавания за вертикално поставяне на греди с диаметър 0,20 м. Същите вкопавания се откриха и по протежението на западната стена. В североизточния ъгъл на постройката се проучи дълбока яма (1,50 × 1,10 м), запълнена с фрагменти от падналата стенна мазилка от северната стена на постройката, керемиди и битова керамика (обр. 2). Извън площта на постройката в кв. Ж6 – И7, на кота 148,30 м, се откриха две глинобитни съоръжения с правоъгълен план (размери 1,50 × 1,70 м), изградени от тухли (обр. 3).

Обр. 3. Глинобитно съоръжение с квадратна форма, изградено от тухли.

Fig. 3. The adobe square-shaped structure, built of bricks

Върху подовото ниво на глинобитната постройка, както и в ямите, бяха открити хромели, глинена лампа, теракота, тежести за вретено и стан, фрагменти от стъклени съдове, железен хлопатар и кремъчни пластини от диканя. Върху нивото на запазената каменна настилка се откри комплект от железни инструменти (трион, мотика, кирка, косер и длета) и четири железни обкови за копита. Находките от жилището се допълват от 47 бронзови и сребърни римски монети от III в.

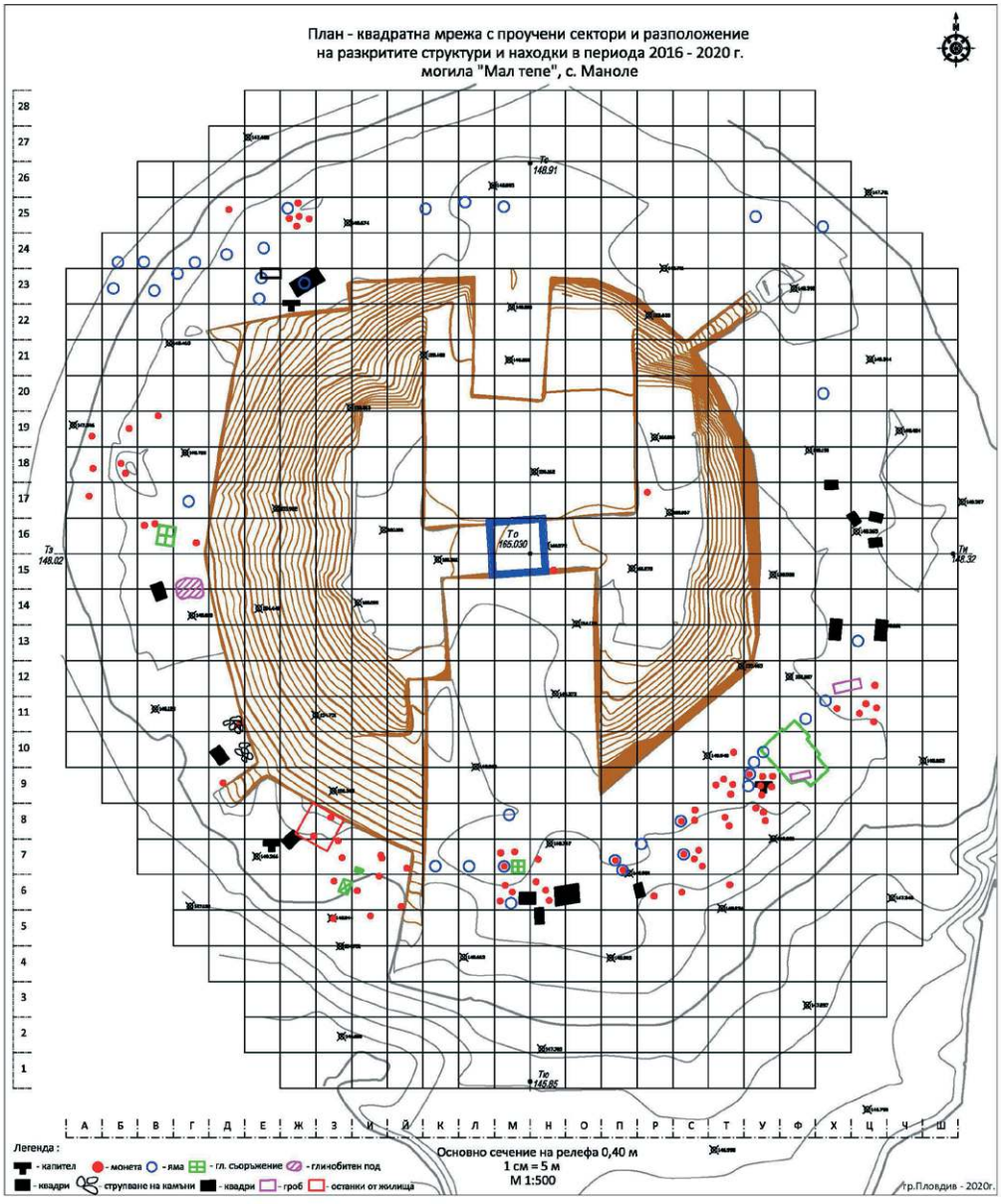
Извън площа на жилището, в границите на проучената югозападна периферия на могилата, се откриха върхове на копия, ножове, желязна брадва, бронзова фибула, пръстени, каменна чукалка, дръжка от бронзов съд, хлопатар, оловна висулка с форма на брадва, тежести за вертикален стан, кръгли керамични плочки и хромели. Откритите в западната и югозападната периферия монети също се отнасят към III в. сл. Хр. Общо в проучените сектори от западната и югозападната периферия на могилата са открити 152 монети, от които две предримски – на Филип II. Шестдесет и четири процента от римските монети са натрупани в продължение на 20 години, в периода на управление от Галиен (253 – 260 г.) до Проб (276 – 282 г.), като най-многобройни са тези на Аврелиан (270 – 275 г.). Към същия период се отнася и битовата керамика, открита в проучените сектори. Всички архитектурни елементи, открити в западния и югозападен сектор на могилата, са разположени в самата периферия, на нивото на основния терен. Това са четири капителa, фрагменти от две колони и три мраморни квадри от съществувалия върху могилата постамент.

След приключването на теренните проучвания беше извършена полева реставрация и консервация чрез възстановяването на могилния насип върху проучените сектори на монументалния зидан фундамент, както и на откритите архитектурни елементи.

В западната половина на могилата, в източна посока, бяха положени три нови сонди на ниво кота 150 – 152 м с цел установяване наличието на зидани съоръжения северно от подмогилния фундамент.

Разкритите в цялата периферия на могилата останки от три жилища, гробове, многобройни ями и главно находки от бита сочат, че периферията на могилата е била заселена и обитавана през втората половина на III в. сл. Хр. (обр. 4) (Кисьов, Мерджанов 2019, 598 – 600).

Анализът на архитектурните елементи, главно на римо-дорийските капители, сочи, че издигането на могилата и монумента е извършено в началото на II в. сл. Хр.

Обр. 4. Геодезически план с проучени сектори, структури и находки в периода 2016 – 2020 г.

Fig. 4. Geodetic plan with the investigated sectors, structures and finds in the period 2016 – 2020

Литература

Кисьов, Мерджанов 2019: К. Кисьов, Л. Мерджанов. Археологически разкопки на могила „Мал тепе“ (III в.) до с. Маноле, община Марица, област Пловдив. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 596 – 600.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE MAL TEPE MOUND NEAR THE VILLAGE OF MANOLE, MARITSA MUNICIPALITY, PLOVDIV DISTRICT

Kostadin Kisyov, Lyubomir Merdzhanov

Summary

The investigations in 2020 covered the N, W and SW periphery of the mound (fig. 1). A sector of the periphery, located at 15 m from the northern wall of the monumental stone structure (foundation), was explored in order to establish the characteristics of the anomaly registered in the N half of the mound. No remains of structures were discov-

ered in the investigated sector (fig. 1). On the ancient ground, at an elevation of 148.60 m in the W and SW periphery, remains of an adobe dwelling dug into the mound were discovered (fig. 2), as well as stone and adobe structures with bricks between them (fig. 3) and some marble architectural elements, part of the monument that existed on the mound. On the floor level, numerous tools, millstones, ceramics, and household items were found, as well as 47 bronze and silver Roman coins that date the dwelling in the second half of the 3rd c. A total of 152 coins were found in the studied sectors from the W and SW periphery of the mound. About 64 percent of the Roman coins were accumulated during the period between the emperors Gallienus (AD 253 – 260) and Probus (AD 276 – 282), most numerous being those of Aurelian (AD 270 – 275). The remains of the three dwellings, the graves, numerous pits and mainly the household items discovered at the periphery of the mound indicate that it was inhabited in the second half of the 3rd c. AD. (fig. 4). The analysis of the architectural elements, mainly of the Roman-Doric capitals, indicate that the mound and the monument on its top were constructed in the beginning of the 2nd c. AD.

Kostadin Kisyov, Regional Archaeological Museum – Plovdiv, 1 Saedinenie Sq., 4000 Plovdiv, kostadin_kissiov@abv.bg
Lyubomir Merdzhanov, Regional Archaeological Museum – Plovdiv, 1 Saedinenie Sq., 4000 Plovdiv, merdzhanov.lyubomir@yahoo.com

№ 66. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА ОТ РИМСКАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КОЗЛЕЦ, ОБЩ. ХАСКОВО

Милен Камарев

Спасителното археологическо проучване на обекта, определен като „Площадка за стълб № 173 от ВЕЛ 400 кV от п/ст „Марица-Изток" до п/ст „Неа Санта, Република Гърция", финансирано по договор между ЕСО ЕАД и НАИМ – БАН, се проведе от 05.10 до 04.11.2020 г. (в рамките на 26 работни дни). Костните останки са изследвани от доц. В. Русева (ИЕМПАМ – БАН), нумизматичният материал е определен от проф. И. Прокопов.

Площадката за стълб попада върху надгробна могила в м. Бахчелъка, южно от с. Козлец, община Хасково. Разполага се върху ниско било в залесен участък. Обектът заема южната част в група от три надгробни могили, претърпели нееднократни иманярски интервенции.

Методика на проучването:

1. Могилният насип и неговата предполагаема периферия са вписани в план-квадратна мрежа, съставена от квадрати 5 × 5 м. Квадратите са означени от А до G (от Ю на С) и номерирани с цифри от 1 до 5 (от З на И).

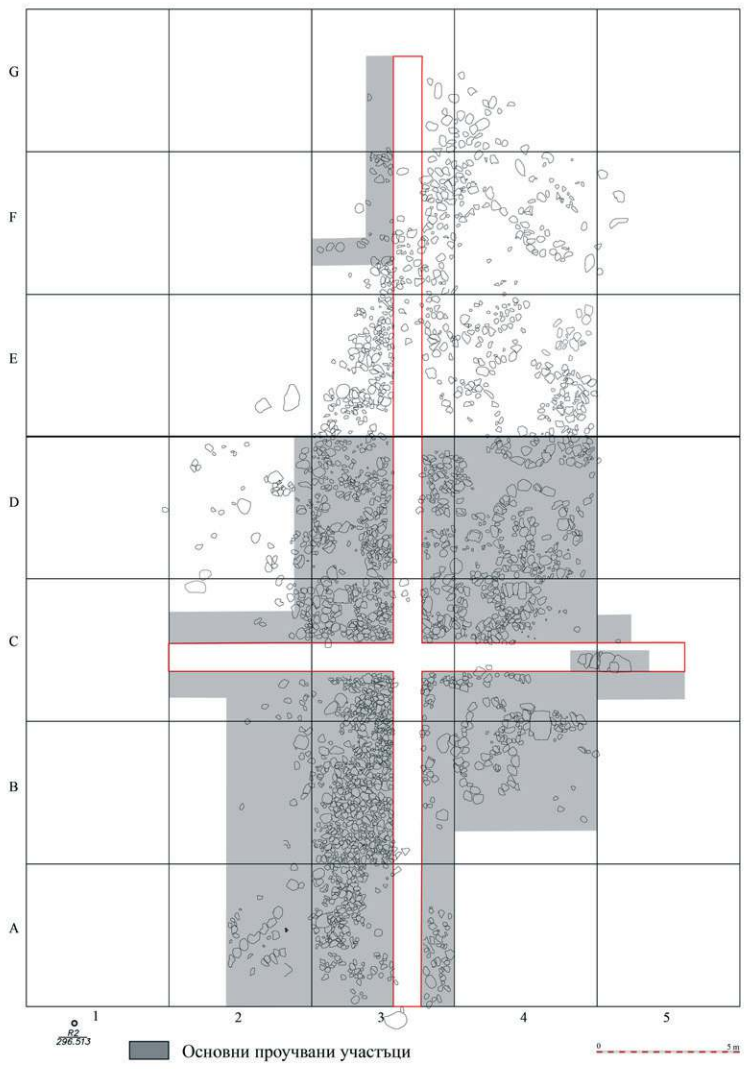
2. Заложени са два контролни профила – един с ориентация И – З (кв. С2 – С5) и един с ориентация С – Ю (кв. В3 – G3).

3. Проучването се осъществява с отнемане на механични пластове с дебелина от 0,10 – 0,20 м, до регистриране на археологически структури.

След разчистване на терена от горската растителност се установи, че по-голяма част от съвременния терен в регистрираната площ (АКБ № 10006828) е заета от каменни струпвания (обр. 1). Основният проучван участък е с размери 15 × 15 м (9 квадрата), като от квадрати D3 и D4 са изследвани само южните части.

С цел да се изясни характеристиката на обекта и по-пълното му документиране беше разчистен периметър в северна посока (кв. Е3 – Е4, F3 – F4 и южните части на кв. G3 – G4). При отнемането на първи механичен пласт се разкриват каменни струпвания от ломени камъни, разположени в цялата проучвана площ.

Следващият етап на теренните проучвания беше свързан с установяване размерите и стратиграфската позиция на разкритите каменни струпвания. Те формират пласт с дебелина 0,30 – 0,35 м, с вариации според денивелацията на терена. Първоначалните наблюдения и информацията от АИС – АКБ за могилен насип с височина 0,40 м и диаметър 14 м не се потвърдиха в процеса на теренното проучване. Единствено на територията на югозападния сектор (кв. А3, В3 и С3) се установява каме-

Обр. 1. Козлец, общ план на разкритите структури

Fig. 1. Kozlets, general plan of the archaeological structures

нен насип, който дава основание за неговото определяне като могилен. В северозападния, североизточния и югоизточния сектор разкритите камъни не формират единен насип.

В югозападния сектор са разкрити три отделни редици от ломени камъни с ориентация ЮЗ – СИ. Те са съставени от средно големи камъни (0,30 – 0,40 м), които контрастират със структурата на могилния насип. Една от тези редици (в кв. С3) го ограничава от север, докато отношението на другите две (кв. А2) спрямо каменния насип остава неясно.

Могилният насип е с неправилен овален план (С – Ю 12 м, И – З 5 м). В северната си част (кв. В3) той покрива депозит от черна пръст с приблизителна дебелина 0,10 м и диаметър около 1,30 м. В нея се откриват отделни въглени, керамични фрагменти с ниска концентрация, части от стени на стъклени съдове и няколко железни цинта. Този депозит със следи от горене вероятно представлява част от кремация (насипана клада), която не е *in situ*.

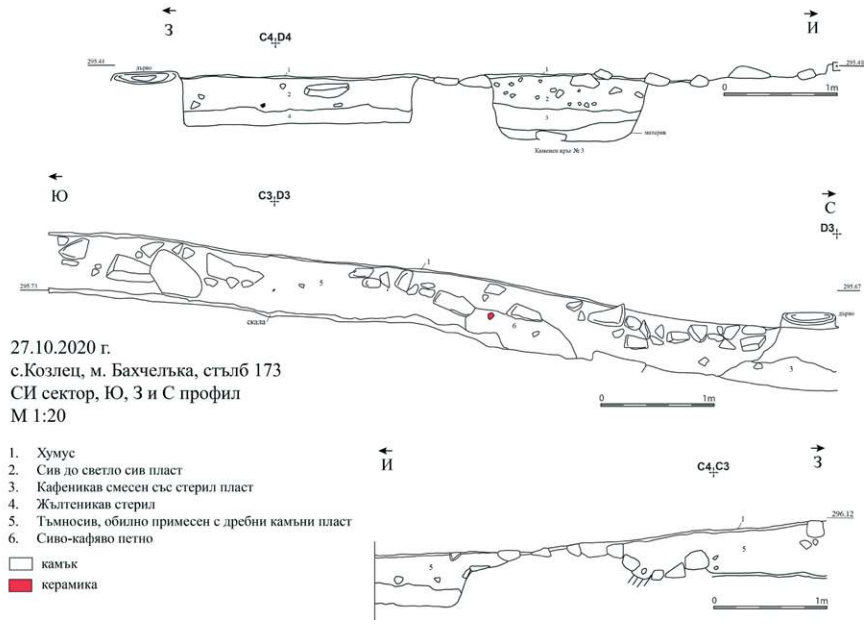
В цялата северна и източна част на проучваната площ, на територията на кв. В3 – В4, С3 – С4 и D3 – D4, се установява, че разкритите камъни формират кръгове с различен диаметър (от 1 до 2 м). В северозападния сектор тяхната структура, ниската концентрация на керамични фрагменти, черната пръст със следи от горене и отделни въглени, както и откриването на железни цинтове, позволяват тези структури да бъдат обособени като каменни кръгове със следи от кремации (№ 4, 5 и 6).

В югоизточния и североизточния сектор се обособява друга група от гробни съоръжения: каменни кръгове с гробни ями с инхумация. Те се намират на територията на кв. В3 – В4, С3 – С5 и D4 (в източната част на проучваната площ). Каменните кръгове на гробовете с инхумация са с по-голям диаметър (достигат над 2 м), в сравнение с каменните кръгове със следи от кремация. Разграничават се два типа гробни ями: със стени от вертикално поставени плочи (гроб № 1, каменен кръг № 1) и вкопани в материковия терен, без ограждане от камъни във височина (гроб № 2, кв. С4 – С5). И двата типа са с покритие от каменни плочи и ориентация на съоръженията И – З. Гробен инвентар липсва.

Костният материал от гроб № 1 е в лошо състояние и принадлежи на дете на възраст 6 – 7 години с напреднали кариозни процеси и обеззъбяване, нехарактерно за определената възраст.

Трета група от регистрираните структури представляват: каменни кръгове с ями без костен материал (СИ сектор) (обр. 2). Тяхната структура и ориентация прилича на каменните кръгове с инхумация. На дъното на ямите се откриват ломени камъни и плочи. В каменен кръг № 2 глинена еднофитилна лампа (Тип XLII по Кузманов 1992, 47) е поставена върху една от тези плочи (гроб № 5).

В кв. С4 – С5, под контролния профил (И – З), е разкрит гроб № 2 с инхумация, без каменен кръг. Гробната яма, вкопана в материковия терен (с ориентация И – З), е с покритие от неправилно оформени каменни плочи. Костният материал е в лошо състояние. Гробен инвентар липсва. Силно деструктираните костни останки от гроб № 2 принадлежат по-скоро на мъж на възраст 20 – 40 години.

Обр. 2. Козлец, СИ Сектор, стратиграфски профили (Ю, З и С)

Fig. 2. Kozlets, NE Sector, cross-sections (S, W and N)

В кв. А2 – А3 (З/ЮЗ периферия на могилния насип) са регистрирани три керамични струпвания. Наблюденията върху тяхната стратиграфска позиция насочват към заключение, че в тази част могилният насип е вторичен спрямо концентрациите на керамични фрагменти (керамично струпване № 1).

Керамичният материал, открит при проучването на могилния насип и концентрациите на керамични фрагменти, по своите морфологични и технологични характеристики попада в хронологическата рамка на III в. Според функционалното предназначение се обособяват следните категории съдове: трапезна керамика – паници, купи, чаши, кани, кратеровидни съдове; керамика за транспортиране на течности – плоскодънни амфори и стомни; керамика за приготвяне и съхранение на храни и течности – гърнета. Керамичните форми намират аналогии с керамиката от вила Армира (Кабакчиева 1986).

Находките от метал са: бронзови монети, екзагия, цинтове, палешник, железни пластини и пирони.

Откритите между каменните структури в северозападния и югоизточния сектор два броя монети, както и глинената лампа (III – V в.) от каменен кръг № 2 са хронологически индикатор за датирането на вторичните спрямо могилния насип съоръжения в Късната античност (IV – V в.).

Специално внимание заслужава констатацията за гробни съоръжения от каменни кръгове, които съдържат части от кремации, и други с инхумации, които вероятно са синхронни и маркират важен етап от функционирането на некропола (Праматаров 2018). Разположението на тези гробни съоръжения в периферията на могилния насип и околният терен потвърждават предположението за плосък некропол, разположен около регистрираните три надгробни могили.

Литература

Кабакчиева 1983: Г. Кабакчиева. Типология и хронология на глинените червенолакови паници от Тракия (I – IV век). – Археология, 1983, 4, 1 – 12.

Кабакчиева 1986: Г. Кабакчиева. Керамиката от вилата при Ивайловград (II – IV век) (Разкопки и проучвания, 15). София, 1986.

Кузманов 1992: Г. Кузманов. Антични лампи. София, 1992.

Праматаров 2018: К. Праматаров. Извънградски некрополи в провинция Тракия (I – III в.). Автореферат на дисертация за присъждане на образователна и научна степен „доктор“. София, 2018.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A BURIAL MOUND FROM THE ROMAN PERIOD NEAR THE VILLAGE OF KOZLETS, HASKOVO MUNICIPALITY

Milen Kamarev

Summary

The rescue archaeological excavations near the village of Kozlets, Haskovo municipality, were initiated in relation to the construction of 400 kV electric power transmission lines. A burial mound was registered at the construction spot. More tumuli are located in the vicinity.

The investigations revealed three stone structures (Nos. 4, 5 and 6) with remains of cremation burials, as well as stone circles with inhumation graves.

Observations on the stratigraphy and on the spatial pattern of the stone structures (fig. 1) support the conclusion that a small burial mound occupied the SW part of the excavation area. The structures in the vicinity reveal multiple variations in the burial pits arrangement. A specific group of archaeological features comprises pits that resemble the stone structures with inhumation graves, but without human remains inside (fig. 2).

The analogies of the pottery and of a ceramic lamp (type XLII after Kuzmanov's typology) discovered during the archaeological exploration suggest dating the features within the period of the 3rd to 5th c. AD. Two small bronze coins from the excavation area support the latter dating. The deposition of remains of cremated individuals in stone structures seems to have taken place in the same period with the inhumation burials. Concentrations of stones in the vicinity indicate the existence of a flat necropolis that exceeds the territorial scope of the investigated area.

Milen Kamarev, Regional Museum of History – Kardzhali, 4 Republikanska Str., 6600 Kardzhali, mkamarev@abv.bg

№ 67. ПЛОСЪК НЕКРОПОЛ (РАЗРУШЕНА МОГИЛА?) ОТ РИМСКАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. АЛДОМИРОВЦИ, ОБЩ. СЛИВНИЦА

Диана Димитрова, Любава Георгиева

Обектът е регистриран като плосък некропол от км 18+720 до км 18+800 на „Модернизация на съществуващо трасе на път I-8 Калотина – Софийски околовръстен път (СОП)" по време на археологическо наблюдение през 2019 г. (Гоцев и др. 2020, 179). Намира се в непосредствена близост на юг от надгробна могила, проучена през 2018 г. (Димитрова, Георгиева 2019, 183) (обр. 1).

По време на спасителното проучване са открити общо 10 археологически структури (обр. 2, 3), осем от които са гробове.

В два от тях извършеният ритуал е трупополагане. В гроб № 2 (обр. 4) скелетът е открит в анатомичен ред, положен по очи, на дълбочина 0,40 м от нивото на околния терен в яма, вкопана в пласт светлобежова глинеста почва. Ориентиран е ЮЗ – СИ, с череп на ЮЗ. Върху стъпалата са поставени 12 необработени камъка. При разчистването на нивото под камъните се очерта гробната яма, която е с издължена овална форма и с размери 1,84 (ЮЗ – СИ) × 0,48 – 0,50 м. В областта на стъпалата са намерени 17 железни цинта от изтлели обувки. След направеното антропологическо изследване[1] е установено, че погребаният е мъж в зряла възраст на 35 – 40 години, в добра физическа форма и без следи от травми или заболявания.

Гроб № 10 е открит на дълбочина 0,60 м от нивото на съвременния терен, разположен в най-източната част на проучваната площ, като незначително излиза извън границата на сервитута. Ритуалът е трупополагане без яма върху пласт светлосива стерилна почва. Ориентиран е И – З, с глава на И. Тялото е положено по гръб в изпънато положение, в анатомичен ред. Черепът лежи върху тилната част. Ръцете са успоредни на гръбнака. След демонтирането на черепа е установено, че главата е била положена върху подложка от два средноголеми необработени камъка. В гроба не са открити никакви археологически материали.

[1] Антропологическият анализ е направен от Ралица Коньовска – асистент в НПМ – БАН.

В гроб № 1 извършеният ритуал е трупоизгаряне на друго място, като останките са събрани и погребани в урна, ямата около която не личи. Керамичният съд е силно разрушен. Фрагментите са разнесени в участък с размери 0,70 (И – З) × 0,30 м. Открити са и няколко много малки въгленчета. Костните останки са във вид на прах.

Гроб № 3 е открит затрупан с чакъл. Това е една от двете структури, които са регистрирани по време на наблюдението през 2019 г. Втората не беше намерена, тъй като вероятно е засипана не само с чакъл, но и с асфалт по време на започналите преди разкопките строителни дейности. Ритуалът е трупоизгаряне на друго място, а остатъците от кремацията са събрани и положени в урна, която е значително унищожена.

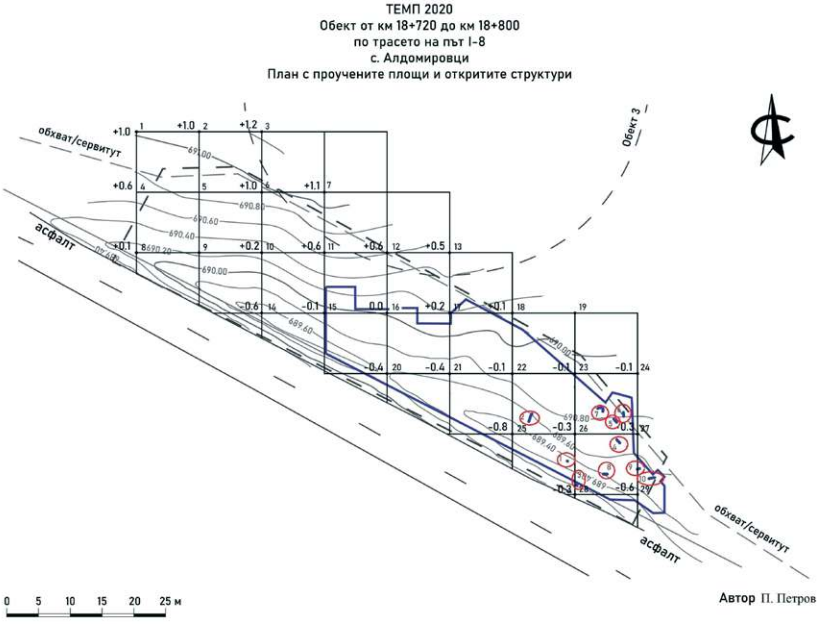
Гроб № 4 представлява площадка от черна почва, примесена с голямо количество въглени, вероятно остатък от клада с неправилна елипсовидна форма и с размери 1,60 × 0,80 м в направление СЗ – ЮИ. Върху петното се открива малко количество силно обгорели човешки кости и фрагменти от керамична чаша. След изчерпване на пласта въглени и недогорели кости с дебелина 2 – 3 см се установява, че ямата е с неравно дъно. Върху пода ѝ личат леглата на греди, разположени в направление СИ – ЮЗ.

Гроб № 8 представлява площадка с размери 0,60 × 1,00 м и ориентация З – И, върху която е извършена кремация. Тъй като пластът чернозем е риголван многократно и е утъпкан от машините при селскостопански и/или строителни работи преди започването на проучванията, почвата е трамбована, което е нарушило целостта на структурата. Костите са силно обгорели, изтлели и разрушени. В областта на краката са открити пет силно корозирали и фрагментирани железни цинта и дъно от керамичен съд.

Обр. 1. Обект в землище на с. Алдомировци при км 18+720 до км 18+800 и проучената през 2018 г. могила (И. Вайсов)

Fig. 1. The site near the village of Aldomirovtsi, km 18+720 – km 18+800, and the tumulus investigated in 2018 (I. Vaysov)

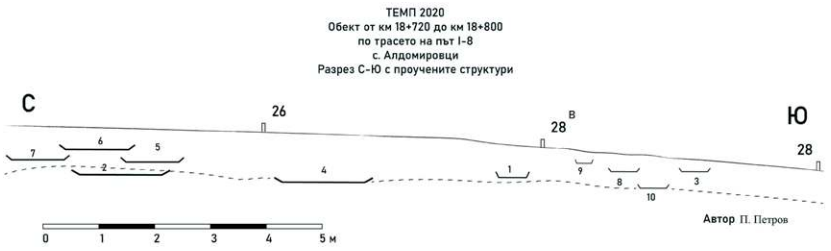

Обр. 2. План на обект в землище на с. Алдомировци при км 18+720 до км 18+800 с проучените структури (П. Петров)

Fig. 2. Plan of the site near the village of Aldomirovtsi, 18+720 – km 18+800, with the investigated structures (P. Petrov)

Гробове № 5 и 6 са със сходна морфология и са близко разположени върху площадки от необработени камъни с различни размери, които могат да се тълкуват като подложка за изравняване на терена под почвата с горели кости. Кремацията и при двата индивида е извършена на място. От гроб № 6 произхождат 23 железни цинта и фрагменти от керамичен съд.

Структура № 7, която е разположена непосредствено на З от двата последни гроба, представлява остатък от каменно струпване или само основата, която е останала под разнесен гроб.

Обр. 3. Вертикален разрез на обект в землище на с. Алдомировци при км 18+720 до км 18+800 с проучените структури (П. Петров)

Fig. 3. Vertical cross-section of the site near the village of Aldomirovtsi, km 18+720 – km 18+800, with the investigated structures (P. Petrov)

Обр. 4. Гроб № 2 (снимка Д. Димитрова)

Fig. 4. Grave No. 2 (photo by D. Dimitrova)

Обр. 5. Бронзова монета, инв. № 2 (П. Петров)

Fig. 5. Bronze coin, inv. No. 2 (P. Petrov)

Последната открита е структура № 9. При демонтиране на един от контролните профили в най-източната част на обекта, на дълбочина 0,20 м под нивото на околния терен, в пласта чернозем е открит фрагментиран керамичен съд (чаша без дръжка), която единствена от всички съдове беше възможно да се възстанови. Тя е с датировка в края на II – III в. и най-близки паралели сред подобни съдове от вилата в Кралев дол (Найденова 1985, 30, табло 10/44, табло 11/41) и при Чаталка (Буюклиев 1986, 57, табло 34/486, табло 35/510). В близост до съдчето са намерени единични въглени, железен пирон и негоряла животинска кост. Въпреки липсата на човешки останки, предполагаме, че съдчето може да принадлежи на разрушен гроб.

От структурите произхождат фрагменти керамика, преимуществено от втората половина на III – IV в. Железните цинтове, които присъстват в някои от гробовете, като форма започват да се срещат в началото на II в. (Иванов 2020, 284, табло 322/P24 и табло 355/P24), но консервативността на типа разширява хронологическия им диапазон на употреба през II – IV в. От повърхността, вероятно от разрушени при строителните дейности гробове, са открити две бронзови монети на Констанций II (337 – 365 г.) (обр. 5), сечени в периода 351 – 355 г.[1], които потвърждават датировката на целия некропол през IV в. Тя кореспондира и с резултатите от проучената през 2018 г. могила. Като се имат предвид откритите железни цинтове в някои от гробовете, вероятно става въпрос за останки от погребения на военно население. Всички структури са сравнително синхронни, като ритуалите са извършени в сравнително кратък период от време, което се вижда както от керамичния материал, така и от неголямата разлика в дълбочините.

[1] Монетите са определени от Васил Мутафов.

Всички открити по време на разкопките структури са концентрирани в И край на предвидения за строеж терен. Направеният 3D-модел на околния терен[1] показва, че обектът при Алдомировци попада в средата на могилен некропол, регистриран от Н. Петков през 1933 г. (Петков 1932 – 1933, 373), като броят на могилите е коригиран през 2013 г. по време на обхождане на трасето на път I-8 Калотина – Софийски околовръстен път (Чукалев и др. 2013, 539). Това ни дава основание да предположим, че проученият през 2020 г. обект, регистриран като „плосък некропол", е това, което е останало от силно разлата могила, чието унищожаване е започнало още с построяването на стария път София – Калотина. Резултатите от разкопките кореспондират и с проучената през 2018 г. могила в близост.

Литература

Буюклиев 1986: Х. Буюклиев. Тракийският могилен некропол при Чаталка, Старозагорски окръг (Разкопки и проучвания, 16). София, 1986.

Гоцев и др. 2020: А. Гоцев, В. Кацаров, В. Петрова. Археологическо наблюдение при модернизация на трасето Калотина – Софийски околовръстен път. – Археологически открития и разкопки през 2019 г. Книга I. София, 2020, 178 – 180.

Димитрова, Георгиева 2019: Д. Димитрова, Л. Георгиева. Могила (Обект № 3) при с. Алдомировци, община Сливница. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 183 – 185.

Иванов 2020: М. Иванов. Сердика от Клавдий до Хадриан (Разкопки и проучвания, 45). София, 2020.

Найденова 1985: В. Найденова. Римската вила в с. Кралев дол, Пернишки окръг (Разкопки и проучвания, 14). София, 1985.

Петков 1932 – 1933: Н. Петков. Могилни и други находки от Софийско. – Известия на Българския археологически институт, VII, 1932 – 1933, 371 – 378.

Чукалев и др. 2013: К. Чукалев, Ж. Узунов, А. Цонева, Д. Пачев. Издирвания на археологически обекти по трасето на инфраструктурен проект „Модернизация на съществуващо трасе на път I-8 Калотина – Софийски околовръстен път (СОП)" на територията на общини Драгоман, Сливница, Костинброд, Божурище и Столична. – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 538 – 540.

FLAT NECROPOLIS (DISTURBED TUMULUS?) FROM THE ROMAN AGE NEAR THE VILLAGE OF ALDOMIROVTSI, SLIVNITSA MUNICIPALITY

Diana Dimitrova, Lyubava Georgieva

Summary

The site is located in close proximity to a tumulus explored in 2018 (fig. 1). The excavations revealed a total of ten archaeological features (figs. 2, 3), eight of which are graves.

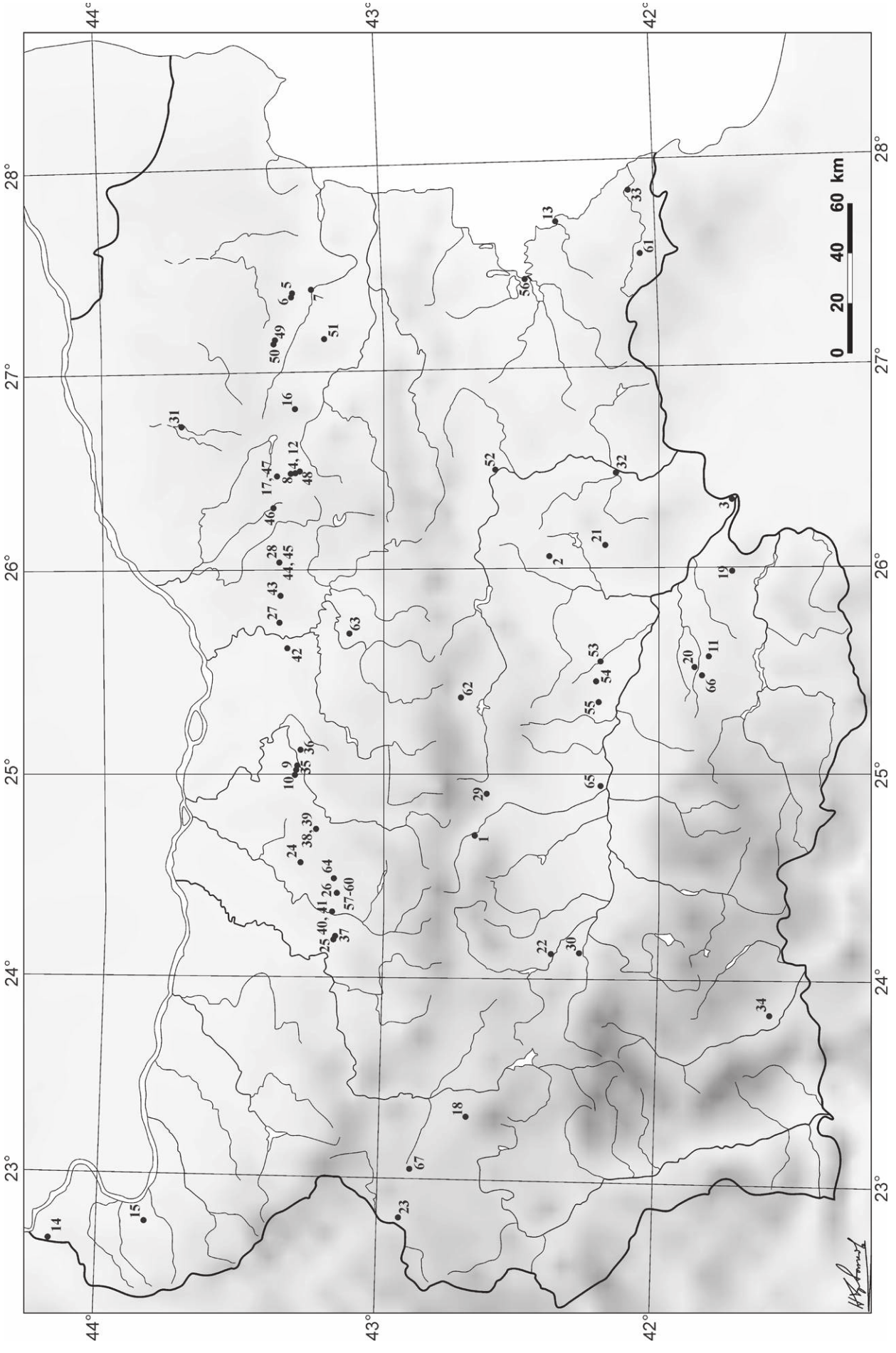
The ritual in two of them is inhumation. The skeleton in Grave No. 2 was articulated and placed on the abdomen (fig. 4). The anthropological examination revealed that an adult man, 35 – 40 years, was buried. Grave No. 10 was located in the easternmost part of the site. The ritual is inhumation without a pit on a layer of light gray sterile soil. The rest of the burials are cremations outside the grave. The skeletal remains were collected and buried in urns (Nos. 1, 3) or placed on the ground (Nos. 4, 5, 6, 8), some of them on a leveling layer of rough stones.

Feature No. 7 is a stone heap or only the base that remained from a disturbed grave. Feature No. 9 is most probably a destroyed grave. During dismantling the stratigraphic profile in the easternmost part of the site, a fragmented ceramic cup without handle was found. All features yielded pottery sherds, mainly from the second half of the 3rd – 4th c., as well as iron hobnails, dated to the 2nd – 4th c. On the surface, two bronze coins of Constantius II (fig. 5) were found, which confirm the dating of the necropolis in the 4th c. These are probably the remains of military burials. All structures are relatively synchronous, and the burials were carried out during a relatively short period. The 3D model of the terrain shows that the site near Aldomirovtsi is situated in the middle of a tumular necropolis registered in 1933. This gives us reason to conclude that the graves of the so-called "flat necropolis" are most probably remains of a flattened mound, disturbed already during the construction of the old road Sofia – Kalotina. The results of the excavations are consistent with those obtained during the investigations of the nearby tumulus in 2018.

Diana Dimitrova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, kittemp@abv.bg

Lyubava Georgieva, National Museum of History, 16 Vitoshko lale Str, 1618 Sofia, L_konova@mail.bg

[1] Автор е Иван Вайсов – НАИМ – БАН.

44°
43°
42°
28°
27°
26°
25°
24°
23°
0 20 40 60 km